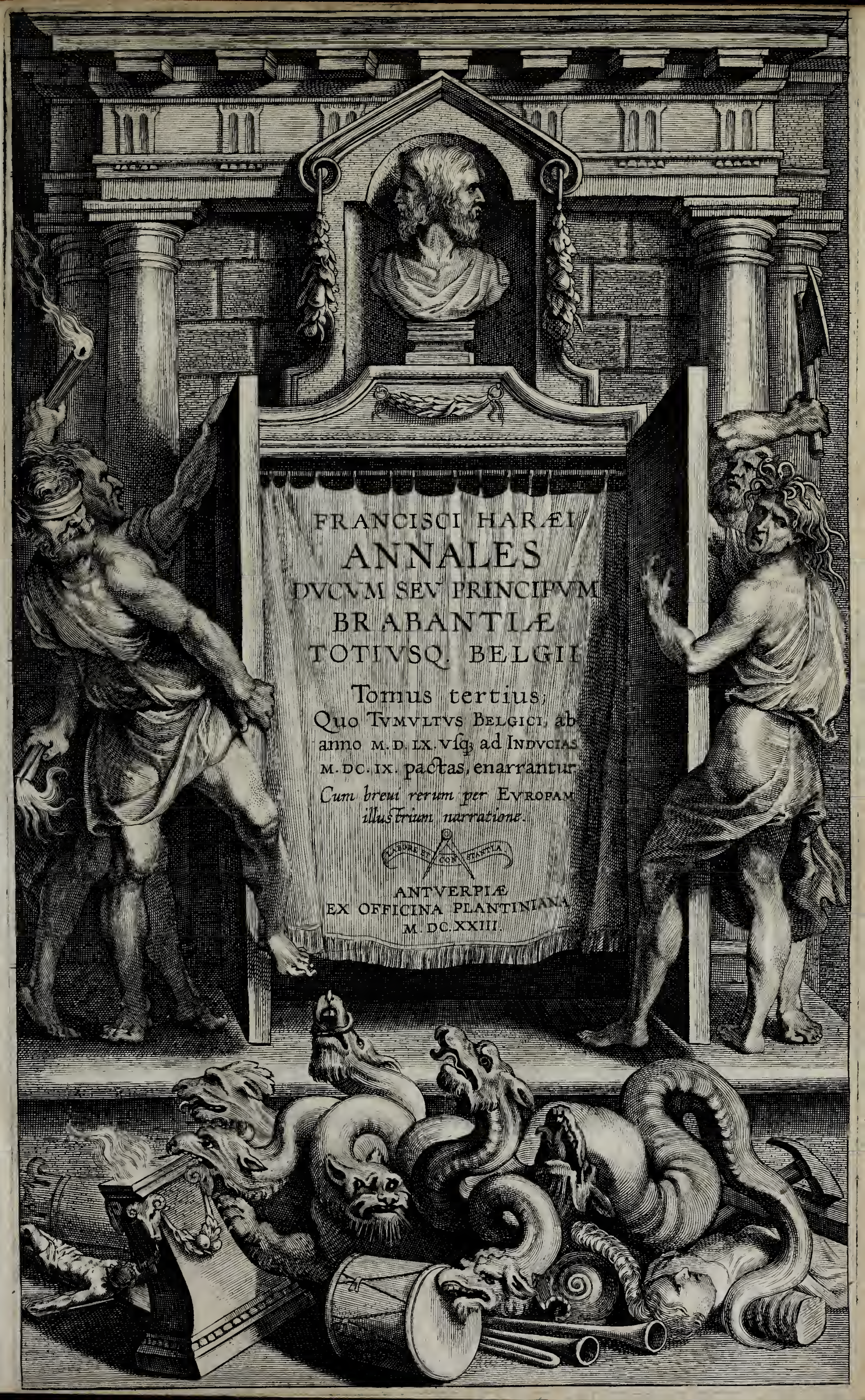
FRANCISCI HARÆI
ANNALES
DVCVM SEV PRINCIPVM BRABANTIÆ TOTIVSQVE BELGII.

Tomus Tertius:

Quo BELGICI TVMVLTVS, ab anno M. D. LX. vſque ad INDVCIAS anno M. DC. IX. pactas, enarrantur.

Cum breui rerum per EVROPAM *illuſtrium narratione.*

FRANCISCI HARÆI
ANNALES
DVCVM SEV PRINCIPVM
BRABANTIÆ
TOTIVSQ. BELGII
Tomus tertius;
Quo TVMVLTVS BELGICI, ab
anno M.D.LX. vsq; ad INDVCIAS
M.DC.IX. pactas, enarrantur.
Cum breui rerum per EVROPAM
illustrium narratione.
LABORE ET CONSTANTIA
ANTVERPIÆ
EX OFFICINA PLANTINIANA
M.DC.XXIII.

CANDIDO LECTORI SALVTEM.

AD poſteriorem quod ſpectat noſtrorum ANNALIVM Partem, quæ eſt de TVMVLTIBVS BELGICIS (prô dolor ! nondum ſopitis) id ante omnia rogatum te velim, benigne Lector, eam vt omni ſepoſito affectu, quomodo à me ſcripta eſt, perlegas. Principis viri Emblema eſt, NEC SPE NEC METV. commendatur quidem & illud, SPEMQVE METVMQVE INTER. Sed poſterius hoc ad ſingulos in priuata functione dictum eſt; illud ad eos, qui publicum munus gerunt, excitandos (inter quos & Hiſtoricus) ſuique officij admonendos, plurimùm valet. Itaque nec ego, quod ſciam, in hoc Opere vlli inſulto, quaſi ſperans ex hoc aduerſarij eius gratiam; nec vice verſa vlli adulor, metuens eius offenſam

(Deo enim & publico Bono ſcriptiones meas potiſſimùm deſtino) ſed res præcipuas, vt geſtæ ſunt, aut certè vt de eis erant hominum ſaniores ſententiæ, diſtinctè & inprimis ſincerè narrare ſtudeo. Id an ſim aſſecutus, incorrupti arbitri iudicium eſto.

Reiecerunt dudum haud pauci, quidam etiam qui partes Regias ſequi videbantur, præcipuam TVMVLTVVM ſeu Seceſſionum cauſſam in Inquiſitionem Hiſpanicam, & licentiam militarem Hiſpanorum in Belgas, quæ fuit DVCE ALBANO Belgium pro Rege gubernante. Omitto, quòd cogitare debuiſſent Belgæ, Hiſpanos non ita multò priùs ſimiliter peſſimè fuiſſe tractatos à Belgis, de quo prior Annalium noſtrorum Pars ad annum milleſimum quingenteſimum decimum nonum: ſed inde ſcilicet opinio illa longo tempore apud multos obtinuit, quòd per annos viginti à cœptis turbis nullus de earum initijs aut cauſſis ſcripſerit, quàm qui Principis Orangij & ſociorum eius partes ſunt ſecuti; qui ea tantùm ſcriptis mandarunt, quæ ſeceſſioni eorum fauere videbantur, diſſimulatis & omiſſis pænè omnibus, quibus Orangius cum ſuis, annis totis quatuor,

tuor, antequam anno ſexageſimo ſexto ſuperioris ſæculi incendium erupit, iuſtam Regis iram, callidè quidem, ſed indecorè, ne dicam proteruè, concitarunt. Quæ à noſtro FLORENTIO VANDER HAER in doctiſſimo ſuo libello DE INITIIS TVMVLTVVM BELGICORVM, anno Domini M. D. LXXXVII. (qui eſt annus Tumultuum vigeſimus primus) edito, liberè ſimul & grauiter in lucem prolata, & à nobis diſtinctè ſingula ſuis locis & fideliter inſerta, ſi quis ſano affectu & iudicio legat & expendat, haud credam eum miſeriarum primarum cauſſam in Regiam Maieſtatem aut Hiſpanorum inſolentiam poſſe torquere. Lege igitur, quiſquis es, & cenſe incorruptè; & tu inprimis, qui nos ſecuturus es, quantò liberior eris ab inuidia; & ſape, ſi ſapis, noſtro malo.

Felix quem faciunt aliena incommoda cautum.

APPRO-

APPROBATIO.

TERTIVM *hunc Tomum Annalium rerum Belgicarum, quem vnà cum duobus prioribus, magno ſtudio & iudicij maturitate conſcripſit R.D.* Franciſcus Haręus, *eò digniorem cenſui qui prælo committatur, omniúmque cùm Exterorum tum Indigenarum manibus teratur, quò accuratiùs quàm alij quiuis, & maiori fide,* TVMVLTVVM BELGICORVM *initia, cauſſas, progreſſus, vtinam & exitum! proponit, & poſteritati, quæ eadem aliquando demirabitur, tranſmittit. Datum Antuerpiæ in Seminario Epiſcopali, die* XV. *Nouemb. anno Domini* M. DC. XVII.

Laurentius Beyerlinck, Archipresbyter
& Canonicus Eccleſ. Cathedral. Antuerpienſis, librorumque Cenſor.

Cum Priuilegio ALBERTI & ISABELLÆ CLARÆ EVGENIÆ *Infantis Hiſpaniarum, Archiducum Auſtriæ, Ducum Burgundiæ, Brabantiæ, &c. Sereniſsimorum Belgicæ Principum.*

Signat.

De VVitte.

FRAN-

FRANCISCI HARÆI
ANNALES TVMVLTVVM BELGICORVM SVB PHILIPPO II. HISPAN. REGE, XLIII. BRABANTIÆ VI. BELGII VNITI PRINCIPE.

DISCEDENS in Hiſpaniam è Belgio (inquit Florentius Vander Haer in libro De initiis Tumultuum Belgicorum) potentiſſimus Hiſpaniarum Rex Philippus eius nominis Secundus, ſexto Kal. Septembris, anno Virginei partus milleſimo quingenteſimo quinquageſimo nono, Gubernaculum ſupremum Belgicarum prouinciarum, & ſpeciatim Brabantiæ Ducatus primarij curam commiſerat ſorori ſuæ Margaretæ Auſtriacæ, vxori Ducis Parmenſis, prudenti feminæ, in Belgio natæ & educatæ; Prouincias ceteras ſingulis Aurei velleris Equitibus, ſimiliter Belgarum moribus diu aſſuetis. Qui proximi Gubernatrici à conſiliis eſſent (Senatores Status vocantur) conſtituti à Rege erant Granuellanus, Epiſcopus Atrebatenſis, Comites Egmondanus & Hornanus, Princeps Orangius ſeu Aurantius, Boſſutius, Glaionius, Barlaimontius, Philippus Nigri, Viglius, Bruſſella, Regnardus, & Tiſnackius. Res arduæ mox occurrebant tractandæ. Diebus paucis ante diſceſſum Regis venerant in Belgium Roma Nuntius Apoſtolicus Epiſcopus Cluſinenſis cum Franci-

Parmẽſis, Regis ſoror, Gubernatrix Belgij; & qui tunc viri primarij.

1560 ſco Sonnio Doctore Theologo, adferentes litteras Pauli IIII. Romani Pontificis, ſignatas quarto Idus Maij eiuſdem anni quinquageſimi noni; quibus nouos Epiſcopatus in Belgio inſtituendi facultatem concedebat: cuius rei Diploma mox ponemus. Sed cùm omnia tunc ad profectionem Regis parata eſſent, dederat id negotij Rex inprimis Atrebatenſi Granuellano; ipſe perficeret. Qui quantas hîc perpeſſus ſit difficultates, dicetur pluribus annis ſequentibus. Interim hoc anno die 13. Nouēbris naſcitur Neoſtadij in Auſtria Albertus Auſtriacus Maximiliani, (qui paulò pòſt Imperator patri Ferdinando ſucceſſit) filius, Sereniſſimus Belgarum Princeps; cùm mox anno ſequenti ſexageſimo, menſe Ianuario Eliſabetha ſeu Iſabella Francica, Regi Philippo deſponſata (deducētibus eam Antonio Borbonio Vendomiæ Duce, fratreq; eius Carolo Borbonio Cardinale, aliiſque Franciæ Proceribus) traiectis Pyrenæis montibus in Regnum Nauarrę venit. Hîc poſt ſolemnia vtrimq; officia, redeūtibus in Franciam Vendomiis, recipitur à Prorege Albano, Cardinale Burgenſi ac Duce Infantaſio, regia magnificentia; accurrerántq; ſimul alij complures Hiſpanię Proceres ſpōſæ honorandę cauſa. Rex Philippus Toleto Complutum ſponſæ obuiàm procedit, Aulicoſq; omnes Guadalaram præmittit: à quibus denuò honorificè ſalutata, Complutum ad Regem ſponſum feſtinat. Rex ei ad arcem, quæ in propinquo ſtabat, occurrit: cumque inuicem ſuauiter ſalutaſſent, ad arcem diuertunt; ac poſtridie die 31. Ianuarij celebratis ſolemni ritu nuptiis iunguntur; indeque Madrilium profecti, aliquot diebus omni lætitiæ genere peractis, nuptiis finem fecere. Tum Rex cum Regina Toletum venit: vbi, cùm ſe, ſumptuoſiſſimis à Senatu exhibitis ludis & ſpectaculis, plures dies recreaſſent, ad alias ſimiliter ciuitates profecti ſunt, Francis vbiq; non parum magnificentiam Hiſpanicam admirantibus. Poſt tres menſes cum Rege marito Madrilium venit, dimiſſo pro maxima parte Francico comitatu. Intereà in Belgio vrgebat Antiſtes Atrebatenſis Granuellanus nouorum Epiſcopatuum à Rege diſcedente ſibi demandatum negotium, maximè quòd die quoque decimo quarto Martij anni præſentis ſignarat in eamdē rem rurſum Diploma Papa Pius Quartus, qui Pontifici Paulo, anno ſuperiori 15. Kalēd. Septembris defuncto, ipſa Vigilia Natiuitatis Dominicæ proximæ ſucceſſerat. In Bulla primaria Pauli Quarti, præmiſſis cauſis, tum aliis, tum vt ob hæreſes ingruentes diligentior vbique habeatur Dominici gregis cura, hæc inter cetera leguntur: Itaque Cameracenſi, Atrebatenſem, Tornacenſem, Audomarenſem & Namurcenſem; Mechlinienſi verò Antuerpienſem, Gandauenſem, Brugenſem, Iprenſem, Buſcoducenſem, Ruræmondenſem; Traiectenſi autem Harlemenſem, Dauentrienſem, Leewardienſem, Groeningenſem,

Adfertur Diploma Pauli IV. de erigendis nouis Epiſcopatibus.

Naſcitur Albertus Sereniſſimus Belgij Princeps.

Nuptiæ Philippi Regis Hiſpan. cum Iſabella Francica.

Vrget in Belgio Grāuellanus negotium nouorum Epiſcopatuum.

Contenta Bullæ Pauli Quarti præcipua.

1560

„ genſem & Middelburgenſem ciuitates diœceſeſq; auctoritate Apoſto-
„ lica & tenore præſentium attribuimus; quorum ſingulorum cauſæ ad
„ ſuum cuiuſque eorum Archiepiſcopum ſecundùm ſacros Canones de-
„ ferantur perpetuò, ſimiliter concedimus & aſſignamus: & quod ad Ar-
„ chiepiſcopalia & Prouincialia iura pertinet, ciuitates, diœceſes, cleros &
„ populos commemoratos, eiſdem Præſulibus, qui pro tempore fuerint,
„ ſubiicimus; ſicut eaſdem ciuitates, diœceſes, cleros & populos, quod
„ ad ordinariam Epiſcopalem iuriſdictionem & poteſtatem attinet, ſuis
„ quoq; ipſorum, qui pro tempore fuerint, Epiſcopis ſubiectos eſſe decer-
„ nimus. Archiepiſcopatui verò Mechlinienſi quinque millium, & cuili-
„ bet ex Epiſcopalibus menſis huiuſmodi trium millium ducatorum auri
„ de camera annuos redditus, ex decimis & bonis ac prouentibus Eccleſia-
„ ſticis per dictum Nuntium ſpecificandis & repartiẽdis, pro earum dote
„ eadem auctoritate etiam perpetuò applicamus & appropriamus. Eidem
„ autem Philippo Regi, eiuſque ſucceſſoribus, qui pro tempore eiuſdem
„ regionis in temporalibus Domini extiterint, ius nominandi perſonas
„ idoneas, in Theologia Magiſtros, aut in Decretis Doctores ſeu Licentia-
„ tos, nobilium Vniuerſitatum more, diligenti examine præcedente prò-
„ motos, ad dictas Eccleſias, Nobis & Romano Pontifici, qui prò tempore
„ fuerit, per Nos & eumdem Pontificem in Archiepiſcopos & Epiſcopos
„ earum ad nominationem huiuſmodi inſtituendos, de eodem conſilio
„ & ſcientia & auctoritate in perpetuum reſeruamus atque concedimus.

Octodecim Epiſcopi deſignati per Belgiũ; 4. antiqui, reliqui noui.

Dos noui Archiepiſcopatus quinq; ducatorum millia; Epiſcopatuum; tria.

Ius nominandi Epiſcopos Regi eiuſq; ſucceſſoribus conceſſum.

Ita quidem Bulla Pauli IV. data anno, vt dictum eſt, præcedenti. Verùm eo iam mortuo, hanc rationem magis probarunt Nuntius Apoſtolicus atque Epiſcopus Atrebatenſis Granuellanus, ſingulos vt Epiſcopos ſingulorum Monaſteriorum vacantium Abbates perpetuos nominarent, quòd ſic velut non alienarentur aut diſtraherentur Abbatiarum bona. Aſſignatur itaque ab iiſdem (Abbatibus & Monachis fruſtrà reclamantibus) Archiepiſcopo Mechlinienſi Abbatia Affliginienſis; Antuerpienſi, S. Bernardi; Buſcoducenſi, Tongerloënſis; Brugenſi, Dronganа; Harlemenſi, Egmondana; Middelburgenſi, Præmonſtratenſis eius vrbis; Namurcenſi, S. Gerardi Bronienſis: de aliorum Epiſcopatuum dotibus ageretur. Intereà nominatur auctoritate Regia ad Archiepiſcopatum Mechlinienſem ipſe Atrebatenſis Granuellanus; ad Epiſcopatum Antuerpienſem, Philippus Nigri (ſed mortuus eſt priuſquam res conſtitueretur;) ad Buſcoducenſem, Franciſcus Sonnius; ad Iprenſem, Martinus Rithouius; ad Brugenſem, Petrus Curtius; ad Gandauenſem, Cornelius Ianſenius; ad Ruræmondenſem, Guilielmus Lindanus, quatuor poſtremi omnes eximij Theologi: ad Harlemenſem, Nicolaus à Nouaterra; ad Middelburgenſem, Nicolaus à Caſtro; ad Dauentrienſem,

Mutato conſilio ſinguli Epiſcopi ſingularũ Abbatiarum eſſent Abbates.

Nomina primorum nouorum Epiſcoporum.

1560 Frater Ægidius de Monte, Franciſcanus; ad Leuwardienſem, Cunerus Petri; ad Groeningenſem, Frater Ioannes Cniſius Franciſcanus; ad Atrebatenſem, Franciſcus Richardotus, ceſſione Granuellani; ad Audomarenſem, Hamericourtius Abbas ſancti Bertini; ad Namurcenſem, Antonius Hauetius, Dominicanus. Variæ ſuper his erant hominum ſententiæ. Alij rectè factum dicebant, propter circumſtantes vndique prouincias hæreticas: tantò itaque vt diligentiùs in ampliſſimè habitato & frequentato ab externis Belgio aduigilaretur; neque nouum id eſſe; iam olim ſub annum Chriſti 725. Gregorium II. Ro. Pontificem reſcripſiſſe D. Bonifacio Germanis prædicanti in hæc verba: Præcipimus, vt iuxta Canonum ſtatuta, vbi multitudo excreuerit fidelium, ex vigore Apoſtolicæ Sedis debeas ordinare Epiſcopos, pia tamen contemplatione, vt non vileſcat dignitas Epiſcopatus; Cauſa 16. quæſt. 1. Alij factum improbabant, maiorum inſtituta valere debere; Monachis eos Præfectos non eſſe dandos qui Monachorum diſciplinam nullam tenerent; violari contra Ius gentium ſupremas teſtatorum voluntates, qui hoſpitibus, qui egenis, quod ſupereſſet Monachorum neceſſitatibus voluiſſent impenſum; nunc in ſpeciem Theologos exhiberi, poſteà aulicis omnia prędæ futura. Addebant, Epiſcopis Abbatiarum titulis in Ordinum comitiis locum aperiri: ipſi deinde ſummo Pontifici obſtricti ſeuerè nimis præter patriæ priuilegia in hæreticos animaduertendum maiori auctoritate decernerent; Belgarum neminem, maximè Brabantinorum, niſi per loci Iudicem, non per Eccleſiaſticos plectendum. Hęc & ſimilia illi. Reddebant tamen alij è contrà, dicentes, in dicto priuilegio, de nemine aliter puniendo, conceptis verbis adiectum eſſe, (Niſi in crimine priuilegiato.) Iam verò hæreſim crimen eſſe tale, dudumque fuiſſe. Vnde illa inter leges Imperiales, C. De hæreticis, L. Manichæos, & L. Quicumque; itemq́; in 6. c. Vt inquiſitionis, & alibi. Quod in Religionem diuinam committitur, in omnium fertur iniuriam. Item, In mortem quoque inquiſitio tendatur. Et rurſum: Vltimo etiam ſupplicio coërceantur, qui illicita docere tentauerint. Denique Lege Iulia Maieſtatis reos ex quo die crimē ſit contractum, inteſtabiles exiſtere. Tertij, ſi non iniuria, tamen imprudenti conſilio tam ſeueram apud Belgas, homines ingenij mitis, diſciplinam adhiberi diſſertabant. Atque hæc inter alia ſemina erant turbarum Belgicarum, de quibus heu nimis multis annis erit agendum. Eodem tempore in Francia, ab his qui ſe reformatę Religionis nuncupabāt, apertè tumultuari eſt cœptum. Cauſam hanc prætexebant: Rege Franciſco adhuc iuuene, Cardinalis Lotharingus, cum fratribus Duce Guiſiano, Duce Aumalio, & Marchione Albeuſſio, totius Regni gubernacula ſibi ſumpſiſſe videbantur, quòd auunculi Reginæ Mariæ vxoris Regis Franciſci

Rationes eorum qui probabant hoc inſtitutum.

Quid contra nouos Epiſcopos alij diſceptarint.

Ad ea obiecta priorum reſpōſio.

Tum quid tertij ſenſerint.

Initia tumultuum Franciscorum, prætextu Religionis.

cisci essent. Huius Gubernationis Guisianæ causâ murmur non leue inter Nobiles ortum, velut parua ratio aliorum Procerum præter eos in Aula haberetur. Itaque mense Martio Guisianis cum Rege Ambosæ commorantibus, plurimi Nobiles, aliíque non pauci tam equites quàm pedites, vi armata sese opponere cogitāt, qui apud præcipuos Regni Proceres subsidium refugiumque habere putabantur. Volebant hi supplicis libelli exhibitione Guisianorum delicta abusúsq; in Regni administratione Regi declarare; verùm studiosiùs obseruati plerique capti sunt, eorumque coryphęus Regnaudius (erat is familiâ Nobilis, sed exul) sclopeto interemptus est. Plures ex captiuis capite truncati sunt; inter quos Baro Castelnauius, cùm iam vt proditor ceruicem incidendam præbere deberet, exclamauit, se nequaquam proditorem esse, nisi Guisiani essent Reges. Creuit autem in dies singulos odium in Guisianos, quod eos nequaquam latuit. Cumque mense Augusto Protestantes supplicem libellum per manus Ammiralij Castillonij Regi pro suæ religionis libertate permagnæ multitudinis nomine signatum obtulissent, parum tamen tunc promouerunt. Guisiani autem tum factionis Ambosianæ inuidia, tum Reformatæ religionis titulo dudum Edictis duorum præcedentium Regum proscripto, potentiam interim suam auctoritatemque firmiorem reddebant. Nec multò pòst, varias suspiciones conquirentes, de Rege Nauarræ, Principe Condæo eius fratre, Vidasmo Castreo, aliisque Proceribus, tamquam tumultus Ambosiani auctoribus, eos in Curiam appellari procurant. Condæus, Vidasmus, & alij quidam sine mora captiui seruantur, Regi autem Nauarræ custodes constituuntur; actio omnibus grauis intentatur, Rege magna militum copia instructo. Videbatur iam causa Guisianorum triumphare, cùm Nonis Decembris è maligno vlcere in capite enato Aureliis Franciscus Secundus Francorū Rex moritur ętatis anno decimo septimo, nullis è Maria Scotiæ Regina relictis liberis; successitq; frater Carolus, eius nominis Nonus, Aurelianorum tum temporis Dux, ętatis annum vndecimum ingressus. Tum libertati restituti sunt Rex Nauarræ, Condæus, & alij; quin eidem Nauarræo, & Reginæ matri Catharinæ Medicęæ Henrici Secundi viduæ, Regni gubernatio à Statibus Regni committitur. Mense Aprili huius anni classis Hispanica insulam Guelbes, olim Meningæ ac Lotophagi appellatam, ad oram Africæ occupant, extruuntque in ea arcem Philippo-calcazeram dictam. Sed sub finem Iulij Turcæ eamdem rursum vendicant cruenta victoria. Hinc præsidia quæ in Belgio adhuc restabant Hispanorum, in Hispaniam sunt reuocata. Mense Iunio Regina Scotiæ, senior Ducis Guisiæ soror, obiit, relinquens Gallos sibi præ ceteris semper fideles, à Scotis, auxiliantibus Anglis, apud Letham obsessos;

1560

Ambosæ conspiratio cōtra Guisianos.

Coryphæus conspirationis sclopeto ictus, pleriq; alij capti.

Captus demum & Condæus, aliiq; nonnulli Proceres.

Moritur Rex Franciscus, succedit frater Carolus, vndecim vix annorum

Captiui dimissi: quin & Nauarræo cum Regina matre Gubernatio tradita.

1560 qui cùm non multò pòſt certis legibus ſe tradidiſſent, quòd ex turbatiſſima Gallia nullum veniret ſubſidium, Scoti mox à Catholica Romana religione deſciuerunt; próque vetere, Religionem nouam ad affinis Angliæ conformatam ſuſceperunt. Menſe Iulio Antonius Perenotus Granuellanus Archiepiſcopus Mechlinienſis, vt diximus, deſignatus, etiam Cardinalitio honore à Romano Pontifice Pio Quarto decoratus eſt. Tum menſe Septembri propè exacto, Guſtauus Suecorum Rex valdè inclinata ætate mortem obiit, cùm annos quinque ſupra triginta regnaſſet, viginti Catholicus, reliquis Lutheranus, ſuccedente filio Erico. Menſe Nouembri extremum quoque diem clauſit Andreas Doria ſeu Auria, Melphenſium Princeps, Neptunus alter, cuius expeditiones plurimæ ſuprà ſunt commemoratæ, ſeptennio circiter centenario minor. Cuius ad laudum cumulum hoc acceſſit, quòd patriam Genuam fidelitate ac fortitudine ſumma iam inde ab anno duodetrigeſimo ſupra ſeſquimilleſimum magna virtute animi Gallis eiectis, libertati reſtituit. Cuius ſingularis beneficij memor Ciuitas, Tabulæ publicę in Curia Dorienſi appenſæ PATREM PATRIAE inſcripſit; vt ne tanti viri memoria aliquando deperiret. Vxore numquam ducta, omnium fortunarum triremiumq; ſuarum heredem ſcripſit Ioannem Andream Auriam fratris ſui filium. Tertio Kalend. Decembris Pius IV. Pontifex, Concilium Tridentinum aliquandiu intermiſſum, ad proximum Paſcha reſumendum omnibus indixit.

Scoti quoquetumultuantes à Catholica Romana deſciſcunt.

Mors Regis Sueciæ, & Principis Genuæ.

Pius IV. Concilium Tridentinum reſumi iubet.

1561 Itaque ſub principium anni ſequentis 1561. mandatum omnibus Eccleſiæ Gallicanæ Epiſcopis, vti ſe ad Concilium Tridentinum adeundum pararent; ſed ſine effectu, nec niſi anno proximo Concilium illud reſumptum eſt. Diximus antè, poſt mortem Franciſci Secundi Galliarum Regis, Regni curam tutelamq; Caroli Noni Regis vndecim tantùm annos nati, Reginæ matri, Regíque Nauarræ fuiſſe demandatam. Verùm non multò pòſt inuidiæ atque diſſidij non parum inter eos ortum eſt; quod quidem Guiſiani, Dux Nemourſius, Cardinalis Turonenſis, D. Andreæ Mariſchalcus, Briſachus, pluresque alij Reginæ partes ſecuti fouebant; Condæus è contrà, Cardinalis Borbonius, Ammiralius cum fratribus, aliiq; Proceres nonnulli Nauarræo ſtudebant. Altercatio erat, Poſſitne femina in Galliis eſſe Regis tutrix? tum non ſatis erat Nauarræum inſcribi Regis Locum-tenentem. Poſteà Comeſtabilis reconciliaſſe Reginam & Nauarræum viſus eſt. Verùm is, dum conſpiceret Quadrageſimali tempore liberè carnes edi, & publicè etiam venumdari, conciones palàm ad Condęi cubiculum haberi, ſuſpicari cœpit occulta eſſe de Religione inter Reginam & Nauarræum conſilia. Intereà Mareſchallus Mommorantius pluribus cum Comeſtabili agit, perſuadere

Diſſidium in Francia ſuper gubernatione Regni.

Pariſiis palàm ad cubiculum Condæi habentur cōciones dictæ Reformatæ.

dere conatus, maiora se familiæ fundamenta peruertere, cùm à Condęo, Castillonæis, Comite Rupefocaldio, ceterisque Religionem reformatam profitentibus se alienaret, nec bonam ideò Nauarræi gratiam inire, nec fortasse Reginæ. Satius esse Castillonæos & Guisios colluctari sinere, intereà ipse pignora seruaret. Verùm hoc tantùm Mommorancij prolixis sermonibus Comestabilis respondit; Religionis nouationem sine status & politiæ mutatione existere non posse; se fidelem esse Regis famulum; non passurum Regum demortuorum actiones improbari. Ita gliscere in dies dissensiones, & palàm demonstrari multæ iniurię & contumeliæ inter vtriusq; Religionis homines, factiosáque Hugonotarum & Papistarum agnomina cœpere: Condæus eiusque asseclæ deprimebant Guisianos, quòd etsi fortè ex stirpe essent Caroli quondam Magni, sed nequaquam ex ea prosapia ex qua ipsi Regésque iam dudum regnantes, nempe Hugonis Capeti. Quòd dextrè in eos retorquentes Guisiani, proinde Hugonotas eos appellabant; sed viderent, ne vt olim Hugo ille Capetus, nouum Regni Statum molirentur. Missum hinc mense Iulio nomine Regis ad omnium Prouinciarum Magistratus Rescriptum;

1561

Pronũtiatum Comestabilis de innouatione Religionis.

Hugonotæ vnde in Francia dicti.

„ Ne vocabula Hugonotæ vel Pontificij seu Papistæ posthęc vsurpentur.
„ Ne quis magno vel paruo numero domos alienas, superiorum Edicto-
„ rum, quæ cœtus illicitos prohibuissent, pręętextu ingrediatur. Qui Reli-
„ gionis causa detinerentur, liberentur. Qui pro eadem causa Regno abs-
„ cessissent, iis redeundi plena corporum facultatumque suarum libertate
„ facultas sit, dummodò Catholicè, & sine scandalo viuere velint; sin no-
„ lint, sua bona vendere, séque aliò recipere fas sit. Exinde multò etiam maiores vbique turbæ. Quare mox eodem adhuc mense Iulio aliud
„ Parisiis editur Edictum: Ne Religionis prætextu conuitia aut iniuriæ
„ fiant; qui secùs fecerit, capitalem pœnam pendat. Interim vsque ad Ge-
„ neralis aut Nationalis Concilij determinationem, ne vel priuatim vel
„ publicè Conciones aut Sacramentorum administrationes habeantur,
„ alio quàm in Catholica Ecclesia vsitato ritu. Gratia tamen ac venia tri-
„ buta, ob res ad illum vsque diem propter Religionem gestas. Falsis dela-
„ toribus pœnæ graues statutæ. Armis omnino interdictum. Exinde in decimum Augusti Possiacum oppidum Sangermano proximum indictus Conuentus. Data his qui Reformatos se vocabant, eò liberè conueniendi disceptandíque facultas, publica fide per Regias litteras tributa. Conueniunt Beza, Petrus Martyr, Marloratus, & alij. A die nona Septẽbris per dies aliquot præsente Rege totaq; aula disceptatum est, sed nullo cum fructu, vtrisque victoriam sibi tribuentibus. Itaque singulis diebus querelæ vtrarumque partium deinceps ad Regem ex omnibus Regni partibus deferebantur, conciones nouæ vbique habebantur, data

Edictum in Frãcia, mitigans Edicta superiorum Regum.

Item Edictũ aliud.

Disputatur Possiaci de Religione, sed vtrisq; victoriam sibi tribuentibus.

1561 ad hoc à Rege, nec data facultate. Apud Belgas magna Tornaci erat Gallorum gratia, Gallisque ita Tornacenses libenter vtebantur, vt nulla cum gente commercia æquè frequentarent. Cùm itaque in Galliis feruere nouis studiis cuncta cœperunt, tum id equidem euenit, vt mensibus Augusto & Septembri huius anni 1561. conciones habere ad siluas vrbi vicinas Nouatores inciperent, intra vrbem turbas molirentur, sub noctē in forum progressi Psalmos ad numeros Geneuenses decantarent, Præposito rerum capitalium litteris minarentur. Sed de his pleniùs anno sequenti. Intereà apud Brabantinos ceteròsque Belgas populares nullus in posterum videbatur calamitatum metus, omnia iam firma pace consistere vulgus existimabat. Sunt ibi veteri consuetudine in singulis ferè vrbibus municipiisq; Contubernia siue Collegia quædam (Guldas vocant) constituta. Contubernales autem certis diebus, festis præcipuè, peracto diuino Officio, armis se exercent; sagittarij veteres olim balista chalybea, & arcu manuario, gladiatores quouis armorum genere; patrumque nostrorum memoria etiam sclopetarij accesserunt. Hi omnes, necessitate vrgente, non tantùm patriæ defensioni, verùm etiam Principum custodiæ & satellitio destinabantur, ita vt è suo quisq; oppido Principem discedentem in proximum deducere consueuerint. Et hæc quidem Collegia exercitio corporis, & patriæ Principumq; defensioni erant sacra. At verò & alia quædam ingeniis animique exercitationibus, nempe scientiis eloquentiæ & Rhetoricæ, quam vocant, vernaculæ destinabantur; quorum præcipuum erat studium Principem populumque comœdiis, tragœdiis, fabulis scenicis, aliisq; id genus ludis recreare. Sunt autem hęc sodalitia omnia, multa immunitate, priuilegiisq; non cōtemnendis à suis Principibus donata ac cohonestata, legibus pręterea decoris probisque stabilita. Huiusmodi Collegæ in læto Principum introitu, triumphis, victoriæ pacisque festiuis gaudiis, congratulationibus, felici optatóque Magnatum aduentu celebrandis, ornandis, decorandis, semper primi præcipuique fuere. Pacis tempore Collegia hæc in vrbibus brauia pręmiáque quędam, priscam frugalitatem loquentia, inter se cōstituebant. Ad ea exercitio sagittandi aliisque armis tractandis obtinenda conuocabantur ciuitates vicinæ inuitabanturque; adducebántque Sagittarij plerumque comites sodalesque Rhetoricos. Atque his modis ciuitates communitatésque summa cum virtute ac honestate in concordiæ amorísque testimonium aliquot retrò sęculis sępè conuenere. Similiter & Rhetorici sua quoque pręmia optimè ad propositam quęstionem respondenti constituerunt. Exempli causa. Anno 1539. Collegium Rhetorum rhythmicorum Gandaui Fontanorum nomine appellatum, Caroli Quinti Cęsaris permissu gratiáque, chartam vicinis ciuitatibus misit,

Noua conciones etiā Belgium circa Tornacum inuadunt.

In Brabātia nihilominùs adhuc pax, & festiuitates.

Collegia ibi varia sagittariorum, tum & scenicorum.

Excitant inuicem, propositis pręmiis.

misit, hanc quæstionem continentem, *Quæ morienti homini maxima sit consolatio?* Ad quam soluendam nouemdecim Collegia (Cameras vocant) diuersis è locis solemni pompa præstò adfuerunt, & suam quisque solutionem Comœdia morali publico in theatro ediderunt. Hîc summum brauîum Antuerpiensibus datum, huius solutionis ratione; *Carnis resurrectionem homini morienti maximam esse consolationem; Christi passioni, morti, atque resurrectioni innixam.* Winoxbergensibus secundum præmium decretum, exposita solutione; *Fiduciam in Christo, & eius spiritu nobis dato, homini morienti maximum esse solatium.* Huiusmodi brauij primarij genus vernaculo nomine *Landt-iuvveel*, id est Prouinciæ cimelium, appellatum est. Ad eum modum hoc anno 1561. Antuerpiense Contubernium à Viola flore nomen sortitum, charta simili vicinas ciuitates inuitauit, rogans in tertium diem Augusti adesse quæstionemque soluere velint, *Quid homines ad artes potissimùm excitet?* Constituta hîc præmia non solùm quæstionem doctissimè soluentibus, verùm etiam eleganter, speciosè, maximóque contubernalium numero intrantibus; figurato quoque & morali ingressu, *Quomodo amicè conueniendum, suauiterque discedendum sit*, declarantibus; præterea Emblema suum elegantissimè præsentantibus; Templum amplissimè honestissimeque intrantibus; festos ignes quauis materia & arte, picatis vasis, pyribolis, facibus, tædis, laternis, trullis ferreis, similibusque instrumentis luculentissimè extruentibus; festiuissimum ludum, lepidissimamq; Comœdiam agentibus. Ad hęc Comœdiæ moralis spectaculo demonstrantibus, *Quàm necessarij sunt humano generi Mercatores, iustè negotiantes;* tum simplicitate innocentiáque maxima, ridiculis verbis factisque sine scommate, contumelia, dedecore aut infamia, stultitiam simulantibus. Atque in hanc rem victoribus variis varia erant ordinata præmia. Missa itaque hac quam diximus charta, ad tertium Augusti quatuordecim Rhetorum rhythmicorum Collegia, ex variis Brabantiæ ciuitatibus municipiisque conuocata, Antuerpiam venere. Bruxellensi Serti Mariæ nomine appellato, mox brauium pulcherrimi introitus meritò adiudicatum. Hi enim contubernales trecenti & quadraginta numero, equites omnes, magnificè primo ingressu incedebant, Hungarorum more amicti, pallis holosericis sericisque murice tinctis, fimbriis argento prætextis; rubris pileis instar galearum antiquo opere summaque arte factis; thoracibus, plumarum fasciculis, cothurnisque candidis; zonis lutei, rubri, cærulei & albi coloris auro affabrè intertextis. Porrò aduehebant pegmata septem, pulcherrimè veteri arte fabricata, à diuersis personis dexteritate insigni intus latentibus gestata; prætereà currus vulgares 78. pulchrè inprimis facibus ardentibus instructos, & panno rubro lineis albis prætexto contectos;

1561

Quæsitum an. 1539. Belgis omnibus à Gandensibus propositum.

Victores tunc Antuerpienses; proponunt hoc anno & ipsi.

Singulis victoribus singula quoq; præmia proposita.

Quatuordecim Rhythmicorum collegia splendidè Antuerpiam ingrediuntur.

Contubernales Bruxellenses 340. omnes instar equitum Hungarorum.

1561 tectos; aurigæ ſimul omnes rubris palliis veſtiti; in ipſis curribus variæ perſonæ collocatæ erant, egregias vetuſti artificij figuras repræſentantes, quarum interpretatione declarabatur, *Quomodo ſuauiter conueniendum, amanterque diſcedendum ſit.* Magna etiam celebritate pompáque eò venit Mechlinienſe Contubernium Pæonia appellatum. Fuere trecenti & viginti ſex equites, tunicis multitiis ruſſi coloris, limbis auro intertextis, pileis rubris; thoracibus, caligis, & plumis luteis, corollis aureis, cothurnis ocreiſque nigris. Habuere ſeptem pegmata, priſco more artificioque conſtructa, & perſonis ornata: ad hæc currus ſeptem panno rubro in quadrum pulchrè coopertos, quorum ſingulis octo emblematibus, præclarè decoratis inſidebant contubernales duo cum facibus, ponè exſtabant binę trullæ ferreæ ardentibus funalibus. Reliqua quoq; aliorum locorum Collegia his quidem modis, non tamen tanto ſumptu numeróve vrbem Antuerpianam ſunt ingreſſa. Feſtis ignibus, ludis ſcenicis, fabulis, iocis, ſalibus, geſticulationibus ridiculis, conuiuiis comeſſationibúſque aliquot hîc tranſacti dies, donec brauia victoribus fuere collata. Obtinuit pulcherrimi introitus palmam Bruxellēſe Collegium Sertum Mariæ dictum; Quæſtionis autem primariæ, *Quid hominem ad artes potiſſimùm excitet?* optimè his verbis ſolutæ, *Laus, honor, præmium;* Louanienſibus, Roſæ nomine inſignitis, meritò datum eſt præmium: & alia, aliis, in vulgari libello hac de re edito prolixè narrata. Hoc anno Guilielmus Naſſouius Orangiæ Princeps Lipſiæ in Germania Annam filiam Mauritij Ducis & Electoris Saxoniæ ritu Lutherano ducere conſtituerat (ſicut & menſe Auguſto duxit.) Detulerat eam rem ad Cardinalem Granuellanum priùs, & veluti cum eo deliberarat. Reſponderat Cardinalis quod ex re ipſius eſſe putabat, multáque cauſatus erat, cur eas nuptias non probaret. Contrà, Orangius eò rem progreſſam affirmat, vt diſcedere ab iis nuptiis, de quibus cum Auguſto patruo conueniſſet, minùs poſſet. Itaque iraſcitur Cardinalis, grauemque ſibi facere iniuriam coram Orangio magno ſtomacho ſæpiùs commemorat, ſuo, vti exiſtimabat, iure. etenim hucuſque Orangius Cardinale Granuellano familiariter atque amicè vſus erat. Fuerat enim Orangij perquàm ſtudioſus pater Cardinalis tum cùm de Renati Chalonij hereditate diſputaretur, neque Iure pertinere eam ad hæretici filium poſſe multi affirmarent. Vnius enim ſenioris Granuellani auctoritate Orangius tum fuerat defenſus, multíſque ita pòſt beneficiis ab eo cultus, vt ſe Orangio apud Cæſarem peculiarem patronum, & filium Hieronymum familiæ atque ineunti adoleſcentiæ Orangij Præfectum daret: quod Granuellanorum in ſe ſtudium ita Orangius excipiebat dudum, vti Legationes, ceterarumque rerum negotia, ſi quæ publica cum Granuellano hoc iunio-

Mechlinieſeſequites 326.

Item adſūt aliorum locorum Collegia ſuo quæque modo.

Quæ præmia, quibus data?

Fomes ſimultatum Granuellani contra Orãgium.

Quàm familiaris priùs fuerit Orangius Granuellano, & quare?

rc,

re, priùs Atrebatensi Episcopo nunc Cardinale, inciderent, summa ea animorum consiliorumque concordia procurare videretur: imò de rebus priuatis, nisi auctore Atrebatensi, rem grauiorem nullam constitueret: peregrè Bruxellam adueniens, antè sæpenumerò apud Atrebatensem quàm domi ex equo descenderet; multáque iis ædibus, Atrebatensi vel impedito, vel absente, libertate vteretur; quo factum est, vt tantò maiores deinceps essent animorum auersiones. Accedebat istud. Reliquerat Rex in Belgio ad belli negotia consiliaq; Lazarum Zwendium Germanum, qui in Cæsaris atque Regis exercitu honestissimos Germanicæ militiæ ordines diu duxerat. Huic cum Orangio atque Egmondano, ceterisque eius ordinis, ea erat familiaritas, vti cùm per eorum amicitiam infinita sibi polliceretur, per vnum stare Cardinalem existimaret, cur non etiam in Senatum Concilij Status adlegeretur, maiorémq; quàm haberet, honorum atque opum dignitatem adipisceretur. Simultates iis temporibus Orangio cum Egmondano non leues intercedebant: reprehendit vtrumq; Zwendius, non illos videre, quàm ea res Cardinali perutilis existat, qui ad ceterorum contumeliam hac ratione vnus in Repub. omnia auderet, possétq; omnia; sicq; facilè vtrique concordiã persuadet: erat enim illius viri cùm magna apud vtrosque gratia, tum summa apud Orangium auctoritas; multúmque eius consilio Orangius vtebatur. Et quidem Egmondanus homo militaris, qui omnem in laude atq; gloria cogitationem collocabat, facilè eò est perductus, vti alienam dignitatem (quam suæ existimationi indecoram arbitraretur) ingenuè odisse se satis apertè profiteretur; contrà Orangius conceptam animo indignationem ita diutissimè celabat, vti nisi rebus ex animi sententia constitutis, eam in publicum non proferret: iampridem enim Orangius eos animos cõceperat, vti ferre iam non Cardinalis, sed nullius propè imperium posse à nonnullis crederetur. Certè hæc sunt ipsius Orangij in eo libello quem Proscriptioni Regiæ in se anno octuagesimo die 15. Martij factæ opposuit: Orangij Principatum nullis alieni Imperij legibus obnoxium; gentem Nassouiam Augustorum Cæsarum dignitatem tenuisse: si Nassouij in Belgio nulli extitissent, imperium in Belgio non fuisse Austrios habituros: Engelberto patruo suo magno victoriam Guinegasti, ditiones Transmosanas, Flandrorum coërctionem Maximilianum Cæsarem debere; ac similiter Henrico patruo Imperij dignitatem: Renato Chalonio, Geldriam restitutam, Cæsarem Carolum; sibi pacem Cameracesiam Regem Philippum: eas esse suæ gentis opes, vti alienis beneficiis non egeret; quindecies centena florenorum millia expensa se Cæsari atque Regi ferre; tam non sibi eam pecuniam restitutam, vti contrà, multa suos gẽtiles, atq; se à Belgij Principibus pati damna fuerit necesse. Et cùm pro-

1561

Lazarus Zwendius Germanus, vir tunc magnus in Belgio.

Agit is, vt Egmondanus & Orangius Granuellano simul se opponãt.

Egmondanus homo militaris apertiùs, Orangius tectiùs Granuellanum lacessunt.

Magni spiritus Orãgij, propria eius confessione.

1561

Fatetur Cæsaris & Regis voluntatẽ sibi diu fuisse suspectã.

propiùs ad rem accedit, fatetur suspectam sibi Cæsaris atq; Regis voluntatem diu extitisse; ferre se eas imperij leges non potuisse, quas non tam iudicio, quàm pro libidine Rex meditaretur: seorsum multa se sibi consilia cepisse, quibus Regis conatibus occurreret; cùm Equites in Ordinem Aurei velleris Gandaui Rex adlegeret, collegarum sententiis, quos Rex nollet, in eum Ordinem Equites cooptandos curasse: dum obses in Galliis venatione in speciem sese oblectaret, inuisa Regi consilia suscepisse: nouarum Religionum hominibus semper sese studuisse; admonitum à Rege discedente, vti in certorum hominum suspectam religionem animaduerteret, delatis rem denuntiasse. Hæc & plura in eo libro de se Orangius, ne quis incredibilia putet, quæ in posterum de eo sunt commemoranda.

Ad hac se studuisse semper nouis Religionibus.

1562

Anno millesimo quingentesimo sexagesimo secundo, mense Februario, Legatos in Hispanias Brabantini ad Regem mittunt; hos sequuntur mense Maio vrbis Antuerpiæ delegati; inde à Principe Parmensi Gubernatrice mense Augusto Montigneus, qui de ærarij Belgici rationibus, de Galliarum motibus, subsidiisque à Rege & Regina matre è Belgio postulatis, tum inprimis de nouorum Episcoporum instituto, & quãtæ se obiicerent difficultates, vti ante biennium narrare cœpimus, ad Regem referret. Omnium earum legationum is fuit exitus: Episcopum Antuerpia nondum haberet: per vnita Episcopatibus Brabantinorum Monasteria, nihilominùs de more Abbates legerentur. Composita itaque in præsens ea controuersia videbatur; sed nihilo æquiores multorum animos ea res faciebat. Affligemij & Tongerloij viri boni Abbates leguntur; ad sanctum Bernardum eiuscemodi, qui tum Catholicus, quãtum videre erat, paulò pòst Lutheranus, inde Caluinista, ducta vxore, Minister existeret: quin & iis Monachorum electionibus accessit quæ consuesset Regis auctoritas: Electi quoque (quod iure Transmontanis permittitur) Monasterium procurant, Ordinumque Brabantinorum Comitia frequentant. Sed quod erat postremum, vti ea Monachorum electio à Pontifice confirmaretur, id impetrari Romæ non poterat.

Legationes in Hispaniam, inprimis contra nouos Episcopatus.

Cõcessum, vt nihilominùs Abbates legerentur, sed nihil profuit.

Accidit item hoc anno Brabantinis perquam molestum, quòd Academiam (quæ vna toto Belgio hactenus Louanij celeberrima existebat) noua Duacenate Academia imminuere velle Cardinalis atque Viglius viderentur; quamuis diu antè ea de re fuisset actum. Etenim ab anno millesimo quingentesimo trigesimo Duacenates, quòd rem eam Cęsari honestam, Belgio necessariam, sibi vtilem futuram affirmarent, diu multúmq; à Cæsare contenderant, vti nouam omnium disciplinarum Academiam in ea vrbe collocaret, vt quæ Gallicè loqueretur, vrbisque laxitate, ciuiumque ingeniis peropportuna existeret. Restiterant hisce postu-

In calumniam quoque vocatur institutio Academiæ Duacẽsis, etsi longè antè concepta.

latis

latis Louanienses, quorum summa iis temporibus penes Cæsarem gratia, summa apud omnes erat auctoritas; neque obtinere quod postularant Duacenates tum equidem potuerunt. Posteà, cùm se Imperio Cæsar abdicasset, multaque à Rege de conseruanda Religione sunt suscepta consilia, tum demum, etiam Duacensibus ignaris, ea Regi ratio est probata, vti ea vrbe Academiam aperiret, qua adolescentes Gallicè simul discere cupientes, à Galliarum Academiis ac potissimùm à Geneuensi retineret. Auctoritate itaque iam tum à Paulo IV. Pontifice impetrata, Rege in Hispaniam profecto, Hieronymo à Francia vrbis Duacenæ Pensionario seu Syndico rem eam Viglius exponit, Rescriptum Pontificium, Regisque auctoritatem ostendit. Rem lætanter Hieronymus excipit, ad Magistratum refert: magno totius vrbis consensu res non solùm conceditur, sed etiam studiosè flagitatur. Auget hominum studia Franciscus Richardottus Atrebatensis Episcopus, à Pio Quinto Pontifice Cardinalis pridem creatus, ad cuius Episcopatum ea vrbs pertinebat. Frequentes Duacensium Legati, & in his Hieronymus iam dictus, Bruxellam proficiscuntur: re cum Cardinale, Viglio, atque Nigri sæpiùs deliberata, de Professorum stipendiis, Academiæ immunitate, ceterisque ad rem eam pertinentibus constituunt. Ferre id ægrè Brabantini; neque minùs offendebatur Orangius, quòd & sese inconsulto res tanta susciperetur, tum quasi vrbe limitanea Academiam institui non oportere arbitraretur. Louanienses apud Ordines sic rem instituunt, vt quibus videretur commodissimis rationibus, ornatiorem saltem cultiorémque efficere suam Academiam conarentur; Professores adhuc nouos Theologiæ, Iuris, Medicinæ, Matheseos, Historiarum, Linguarum, Græcæ, Latinæ, etiam Gallicæ constituerent; stipendia ceteris augerent, scholas magnis impensis exornarent. Succedit nihilominùs Duacenatibus negotium, Academiam iisdem cum Louanio legibus atque institutis hoc anno millesimo quingentesimo sexagesimo secundo mense Octobri aperiunt, magna cùm aliorum quorumdam, tum duorum in primis Abbatum Benedictinorum insigni pietate, Ioannis Lentailleur Aquicinctensis, & Arnoldi de Cambe Gantoisij, Marchianensis, qui magnis impensis singula è fundamentis amplissima Collegia instituerunt. Malè habebat hæc res Belgas nouis Religionibus studentes, sed rursum recreabat, vti dicebant, quòd Deus tandem eorum votis responderet, qui binos sibi infensos Galliarum Reges Henricum & Franciscum è medio sustulisset, Regnis Angliæ & Scotiæ Euangelium dedisset, Cæsarem Carolum emota mente decedere de Imperio coëgisset, Cardinali Granuellano Papistarum per Belgium principi fortissimos hostes opponeret, (Orangium, Egmondium, atque alios intellige-

1562

Dudum ei obstiterant etiam Louanienses.

Datum de ea Diploma Pauli IV. anno 1559. sed hactenus suppressum.

Multis rationibus obsistitur Duacensibus.

Tandem tamen hoc anno Academiam aperiunt.

Mira nihilominùs sibi promittunt noua Religiones; & quare?

1562 bant, qui iam aperire ſe incipiebant) deeſſe itaque ſe rebus tantis, tam præclaris, non debere: indignum, locis ceteris illuceſcere Euangelium, ſolo Belgio impunè Cardinalem dominari, nouos Epiſcopos ad Euangelij perniciem conſtitui, Academiam Papiſtis Duaci nouam procurari, Ieſuitas nouæ ſuperſtitionis inuiſum hominum genus in Belgium venire, Tridentinum ad rem Papiſticam ſtabiliendē Conuentum, Rege procurante, à Pontifice reſtitutum; illud poſtremò, quod ferre diutiùs non oporteret, crudeliſſimis ſuppliciis in fideles animaduerti. Paſſim itaque toto Belgio propenſę in nouas Religiones multorum ſeſe hominum voluntates oſtendunt. Narrauimus anno præcedenti quòd ex tunc iuxta Tornacum in ſiluis vrbi vicinis conciones habere cœperint; hoc anno Valencenis vrbe vicina maiori quoque motu res gerebatur. Tandem Magiſtratui in eos conuentus diutiùs diligentiuſque inquirenti, ædes in ſuburbio denuntiantur, quibus puellam dæmoniacam nouarum Religionum Antiſtites fruſtrà curandam ſuſcepiſſent. Conuicti inquilini, Philippum Maillard & Simonem Faueau ex infima hominum plebe obſcuros atque indoctos homines eorum conuentuum principes accuſant; duci in vincula vtrumque iubet Magiſtratus. Ferebant id eorumdem ſtudiorum homines indignè; itaque ſub noctem per plateas, modò plures, modò pauciores, (quod à Tornacenſibus cœptum fuiſſe ſuperiùs diximus) Pſalmos ad Geneuenſium modulos decantare; captiuos de nocte clara voce hortari, viros fortes ſe præſtarent, auxilio ſe futuros, ſi duci ad ſupplicium contingeret; libellos publicè de ſuo in eam Religionem ſtudio proponere: Præpoſito, Scabiniſque (ſi grauius quid in captiuos decernerent) litteris comminari audebant. Magiſtratus anxius, per Michaëlem de la Houe Præpoſiti Vicarium & Antonium Coruillain Penſionarium ad Parmenſem rem refert. Reſpondet Parmenſis, inanem eum metum exiſtere, turpe Magiſtratui futurum, ſi timere paucorum hominum temeritatem eſt neceſſe. Reſponſum referunt. Magiſtratus, quòd Sabbato ad veſperam manu promptiores qui lanam pecterent vrbe diſcederent, reuertíque ex agris vbi habitabant, non niſi die Lunæ vt plurimùm conſueuiſſent, ita rem conſtituit: Quinto Kalend. Maij (qui erat dies Lunæ) ſummo manè ſententiam ex Edicto reis pronuntiat; nec mora, tria eius vbis ſagittariorum Collegia armata in Curiam ad ſe vocat, honeſtiſſimos quoſque ciues inermes eo conſilio accerſit, quòd neque armatos incedere per plateas conueniret, & armis Curia abundaret. Antonium de Goignies atque eius fratrem Hannoniæ Nobiles (qui tum fortè cum grauis armaturæ aliquot equitibus in vrbem aduenerant) rogat Magiſtratus, cùm ſigno dato duci ad rogum reos intelligerent, conſcenſis equis in forum venirent. Rebus itaque hunc in modum curatis, vixdum

Omnia mordent noui homines, præſertim leges ſeueras in hæreticos.

Capiuntur Valencenis duo noui Euãgelici.

Socij eorum per litteras minãtur Magiſtratui.

Conſulta Gubernatrix, dicit inanẽ metum; agerent lege.

Producti ad ſupplicium, orto tumultu, iterũ carceri mancipantur.

vixdum productis damnatis, magno hominum impulsu crepat septum, quo supplicij locus cingebatur; pergit Magistratus, exclamat Faueanus; Pater æterne. Ad eam vocem incerti toto foro hominum clamores, calcei sediliaque in paratam lignorum struem iniecta. Conturbatus ad certum tumultum Magistratus, damnatos in carcerem reducit, populum edicto commonefacit. Goigneus, quòd signum è turri non daretur, serius in forum venit; cùm aduenit, frustrà de re componenda laborat. Semel enim auctoritate cõtempta, teneri in officio diutiùs homines nõ poterant; septo refracto, ligna rapiuntur, arma toto foro inconditis vocibus ostentantur: vno aliquo præeunte, in genua, sublatis in cælum oculis, multi procumbunt. Quidam suadebant, vti secta damnatorum capita è carcere in forum proiicerentur: non placet maiori parti anceps consilium. Dum itaque anxius Magistratus deliberat, in carceres effractis foribus multi irrumpunt, sublatosque humeris damnatos in forum boarium deportant. Magistratui consilio rem agi placet, Edictum proponit, In suam quisque stationem discedat; qui ab excubiis stationeque abfuisset, is commotæ plebis reus existeret. Paretur Edicto, sed in tutas latebras deductis damnatis; in eumque modum res componitur, vti sub vesperam adducto in vrbem equitatu, inde diebus aliquot posteà etiam peditatu, damnatis dilapsis, in auctores seditionis seuerè vindicaretur. Hinc iterùm nouæ querimoniæ. Quin & Comiti Egmondano istiusmodi cum Cardinale simultatis ratio sub idem ferè tempus incidit. Hesdinum in Artesia vrbs noua, vetere exciso Hesdino, à Rege Philippo constructa, omnium eius Prouinciæ longè honestissimam opulentissimamque Præfecturam habebat. Eam, Domino Noiellij mortuo, multi summi Ordinis viri ambiebant. Antonius Dominus Helfautij vir nobilis, (sed qui ceteris candidatis nec dignitate nec gratia par vulgò existeret) eamdem & ipse Prefecturam petit. Antonio, cui optimè volebat, id Cardinalis consilij dat, esse eam de more Artesiæ Præfectorum prærogatiuam, vti quarum per eam Prouinciam vrbium arciumque Præfecturæ vacarent, ad eas vrbes atque arces quos vellent, tres Regi nominarent; inde ex eo numero quem vellet vnum Rex assumeret. Curaret itaque Helfautius, vti se Egmondanus Artesiæ Gubernator, Regi nominaret; id si impetret, curæ sibi rem reliquam futuram. Aggreditur itaque Egmondanum Helfautius, intelligere se affirmat, quàm cõtendere cum iis, quos haberet, competitoribus non posset; nominationem tamen eo studio se flagitare, vt aliquando posteà dignum se aliquo loco Rex intelligeret, sibique præsenti repulsa maiorem in posterum petendi apud Regem occasionem fiduciamque pararet. Persuadet Helfautius, Regique præter tres à se delectos, dicis causa, quartum Helfautium Egmondanus nominat.

1562

Tragica Valencenẽsium tumultuatio.

Effractis carceribus noui Concionatores eripiũtur.

Noua iterùm simultatis ratio Egmondani contra Granuellium.

Arte quadam deluditur Egmondanus.

1562 minat. Qui cùm Præfecturam à Rege impetraſſet, ea res ſic offendit Egmondanum, vt non niſi Cardinalis artibus, ſe ceteroſque à ſe præcipuè nominatos, contemptos grauiter interpretaretur. Eodem anno menſe Nouembri Francofurti Imperij Comitia creando Regi Romanorum Maximiliano filio Cæſar Ferdinandus habebat. Frequentes ad ea Comitia cùm Germaniæ ceterorumque Regnorum Principes Legatíque, tum à Turca ſplendidiſſima Legatio aduenerat. Brabantini à Carolo IV. Imperatore certa maximarum rerum Priuilegia olim acceperant; Bullam auream appellant; oſtendunt itaque Parmenſi Brabantini, multas ſibi cum Colonienſibus, Aquiſgranenſibus, aliiſque Imperij ſubditis eſſe cõtrouerſias, neceſſarióque ea de cauſa eius ſe Diplomatis confirmationem poſtulare à Cæſare debere. Aſſentitur Parmenſis, Legatique à Brabantinis Antonius Stralen & Guilielmus Martini Antuerpienſes ad ea Comitia mittuntur. Proficiſcitur quoque eò Regis nomine Dux Arſchoti, priuatoque officio Egmondanus & Orangius. Habebat iis quoque Comitiis ſuos Legatos Ludouicus Borbonius Princeps Condæi. Propoſiti fuere pro Belgis eò Conuẽtu Cæſari Ferdinando, libelli, quibus ſocietas, Religioniſque, quam haberet Imperium, libertas flagitaretur. Quæ res quia ab ignotis cœpta erat, nec à quo quam promoueretur, effectũ alium non eſt ſortita, quàm quòd Rex Philippus Belgarum ſtudia deinceps etiam magis ſuſpecta haberet. Accidit & iſtud quòd turbas augeret. Refert Matthæus Lanoius, is ipſe qui geſſit, eo libro quo rationem ſecundò reddit, cur à Caluinianis ad Catholicos tranſiiſſet. Anno hoc 1562. Claiæ ad Marnam in Galliis concionantem Matthæum mercatores nonnulli Belgæ audierant. Cùm itaque, Principe Portiano relicto, apud quem morabatur, Angliam ſtudiorum cauſa Matthæus cogitaret, iterque ſibi in Angliam per Belgium conſtituiſſet, factum eſt vt Valencenis ab iis mercatoribus, qui Claiæ fuiſſent, retineretur, probarẽt hominis ſtudium eius vrbis iam tum conſtituti Seniores & Diaconi, multumque eius opera Valencenatum Tornacenſiumque Miniſtri ita vterentur, vti varia per loca ſexies ſæpenumerò intra horas viginti quatuor Matthæus concionaretur. Placebat Senioribus ea hominis induſtria, plurimumque ad nouæ Religionis dignitatem valere eam peregrini hominis auctoritatem exiſtimabant. Tornacum itaque Matthæum accerſunt, multáque cum eo contra Magiſtratum ſe oppugnantem conſilia ſuſcipiunt. Dum eſt Tornaci Matthæus, acciderat vti Inſulis Eccleſiæ Catholicæ miniſterio dæmon è quodam honorato homine exorciſmis pelleretur, multi quoque Rotnaci oppido Flandriæ Sanctorum precibus à Deo curari dæmoniaci dicerentur. Ægerrimè id ferunt eius ditionis Seniores, multumque ſuæ apud homines exiſtimationi deceſſurum exiſtimant, ſi quod

Comitia Imperialia Francofurti.

Permiſſu Parmẽſis, etiam illuc proficiſcũtur Legati Brabãtiæ.

Exhibetur ibi Cæſari libellus nomine Belgarum pro libertate Religionis.

Audacter prædicat Valencenis & Tornaci quidam Lanoius.

Sæpè ſexies intra 24. horas concionatur.

quod esset ab Apostolis factitatum, & in Ecclesia Papistarum fieri homines coràm intuerentur, id præstare suæ Religionis Antistites minùs possent. Cum quodam itaque Ludouico in pago Quesnoij ad Duplam & vxore cuiusdam Diaconi Perenchęi eius item ditionis pago commorantibus paciscuntur; numeratam pecuniam atq; in annos singulos certum redditum vtrisque constituunt, si dęmoniacos sese profiterentur, curarique se à suæ Religionis Ministris paterentur. Pauci rem istam curandam suscipiunt, neq; antè sunt eæ technæ Matthæo intellectæ, quàm pecuniis tandem malignè præstitis litem mouere debitoribus ficti dæmoniaci cœperunt anno 1574. cùm Matthæus rem totam sibi narratam scribit in Hollandia à duobus, Christiano de la Quenoillerie, & Ioanne Walle. Pactis susceptis Quesnoij Ludouicus, Perenchęi vxor Diaconi, quibus didicerant indecoris motibus sermonibusque ingressum corporibus malum dæmonem mentiuntur. Latè ea se fama per nocturnos fratrum conuentus diffundit; laborantes multi inuisunt: terrent homines indecorę facies, prostrata indecenter humi corpora, inconditi sermones. Dæmon Ludouici non nisi rustico idiomate, nec nisi in aurem Ludouico loquebatur; dæmon Perenchęus mulierem hortabatur, vti in vicinum domui lacum se submergeret, Missam audiret, B. Virginem Hallis inuiseret, peccata confiteretur, tres Missas Cominij dici curaret. Refertur ea miserorum hominum calamitas Tornacum ad Matthæum, rogāt Seniores, proficisceretur, curandis iis hominibus opem diuinæ gratiæ non negaret. Recusat Matthæus, quòd nec miracula didicisset, neque tantum sibi tribueret, vti sufficere se dæmonibus arbitraretur. Vrgent nihilominùs Seniores, clamant intereà dæmones, venturum breuî peregrè quemdam virum Dei, qui se abscedere ab hospitio sit coacturus. Matthæus itaque expugnatus litteris atque nuntiis Armenteriam proficiscitur, totosque isthîc dies septem, vti conuenerat, commoratur: hinc deductus à fratribus ex itinere Perenchęum ad vxorem Diaconi diuertit. Mulier admonita, vbi hominem est conspicata, è vestigio è manibus elapsa fugiens, horrendùm inclamat: Quid nobis & tibi vir Dei? venisti huc ante tempus torquere nos? Mouet ea res ignarum doli Matthæum; accedit, mulierem manu prehendit, ad ignem prostratam in genua orare vnà secum iubet; Symbolum fidei Matthæus pronuntiat, præeuntem ægrè mulier subsequitur, linguam inflasse sibi dæmonem commemorat, verba nonnulla trunca, alia titubans pronuntiat, multa quæ ad rem non pertinerent, ridicula atque incondita interloquitur; minari sibi dæmonem affirmat, futurum vti malè ab eo excipiatur. Instat Matthæus, oraret, fabulas omitteret: non respondet mulier, contorto atque hiante ore vultum deformis vetula indecorè facilè componit. Matthæus ex

1562

Quin æmulatione Catholicorum, etiam dæmones effugare rogatur.

Duo fingunt se dæmoniacos.

Euocatur ad eos curãdos Minister Lanoius.

Egregiè quædam se gerit dæmoniacam.

Multa ridicula & incondita interloquitur.

1562 ſponda interiore lecti, aſſidente ſibi dæmoniaca, concionatur. Concione peracta mulierem ſedi incubantem proiectis brachiis toto corpore indecorè ſeſe motitantem intuetur; proſternit ſe in genua; pauca orat Matthæus. Nec mora, magno equidem miraculo, mulier quieſcit, & omni eo cruciatu ſe liberatam teſtatur. Nec diſſimilis fuit Ludouici curatio, quam qui ſigillatim diſcere cupit, iam dictum librum eiuſdem Matthęi adeat. Intereà creſcebant magis magíſque in aula Bruxellæ ſimultates: multa iactabant tam Nobiles quàm ignobiles; coniuraſſe Cardinalem, Barlaimontium & Viglium; per eos homines dignitatem ſuam reliquos Proceres tueri non poſſe: ſi quæ res grauior in Senatu proponeretur, ſi cuius honorati hominis de dignitate præmiiſque ageretur, tum Parmenſem, quæ Cardinali inuita ſeruiret, in incertum diem eius rei deliberationem differre; nec niſi Orangio ceteriſque Proceribus boni publici maximè ſtudioſis abſentibus, habere eum Conſultæ diem non ſolere: inualeſcere vicinorũ Regnorum exemplis nouarum Religionum ſtudia: tot damnis acceptis, quieſcere Valencenas nondum poſſe: miſſos in eam vrbem cognitores, Marchionem Prouinciæ Pręſidem, Auxſtruſium, Indeueldium, Rotallerum, Meſdachium, ſupremorum tribunalium Iudices, conſiliorum ſuorum exitum in tanta peccantium multitudine inuenire nullum potuiſſe. Hęc illi. nec tamẽ eſſe eam ſuam ſententiam, vt liberrimè pro ingenio ac libidine homines quam vellent Religionem profiterentur; verùm hoc deſiderari, vti coactis Ordinibus de re longè grauiſſima deliberationes ſuſciperentur, magnam eas leges auctoritatem eſſe habituras quas iis auctoribus Rex eſſet laturus, qui ſingulorum hominum ingenia optimè noſſent. Alij è diuerſo, non eſſe hoc Ordinum, ſed Principis eiúſve Locum-tenentis, adhibitis tantùm ſuis Conſiliariis, leges Edictáque quæcumque condendi auctoritatem ſupremam eſſe, ex Priuilegiorum, quæ Iucundum Aduentum vocant, articulo quinto, recèns ab ipſis quoque Ordinibus anno 1549. confirmato, aſtruere nitebantur. Totus quoque hic annus ita Galliarum potentiſſimo Regno infamis funeſtuſq; fuit, vti ad varias vrbes tranſlato bello, Regno direpto, Nauarręo dum Rothomagum obſidet, globo ex vrbe emiſſo interfecto, auxiliis ex Hiſpaniis, toto Regno, Germania, Angliáque comparatis, demum ad 14. Kalendas Ianuarij iuſtis exercitibus ad Dreuſium vrbem Normanniæ eo euentu pugnaretur, vti Condæo Hugonotarum Duce capto, cruentam Rex Carolus, amiſſo Mariſchalco, & capto Comeſtabili, victoriam Duce Guiſio obtineret. Hac hieme genialibus diebus Comes Hornanus, Vanden-Bergius, Culenburgius, Bredenrodius, qui omnes Lutheranè educatas habebãt coniuges, liberiùs paſſim loqui incipiunt de pœnarum ſeueritate in hæreticos conſtituta; optant, clamant, obteſtan-

In ſpeciem curatur; item alius; teſtante poſteà ipſo Lanoio.

Multa Bruxellæ iactantur in Granuellium, Barlaimõtium & Viglium.

Diſputant plures & variè de legibus in hæreticos.

Cruenta Hugonotarum in Francia ad Dreuſium victoria.

In Belgio qui habebant vxores Lutheranas, maximè clamant contra Edicta in hæreticos.

obteſtantur mitiorem rationem inueniendam. Et Hornanus quidem, diſſimulantibus Egmondano & Orangio, familiariſſimè ſe his dabat, tum quòd vxoris eius frater Comes Hermãnus Georgium Caſſandrum Conciliatorem illum Religionum magno haberet loco, tum quòd vindicare ſe de Cardinali Granuellano hac ratione arbitraretur, in quẽ dudum malè erat affectus. Cauſa iſta narratur. Antequam Philippus Rex in Hiſpaniam abiret, Hornanus Geldriam & Zutphaniam aliquandiu adminiſtrarat, ſummíſque eam Præfecturam votis ambiebat. Cum Granuellano itaque agere hac de re inſtituit. Reſpondet ille, neque ſui iudicij eam rem eſſe, neque ſcire ſe quid de ea Præfectura Rex cogitaret. Vrget Hornanus. Offenſus hominis importunitate, ne ſi ſciat quidem Regis ſententiam, elaturum eam, Granuellanus affirmat. Iraſcitur Hornanus, iampridem tenere ſe aſſeuerans, quàm in ſe bona voluntate Granuellanus non exiſteret. Ita per manus hoc apud aulicos traditum: ſaltem Præfectura illa non Hornano, ſed Meghano, vt ſuperiùs narrauimus, tunc eſt commiſſa.

1562

Cauſa, cur Hornanus etiam ſpecialiter Granuellano malè eſſet affectus.

Diu ſatis ſimultatibus iam certatum erat, cùm anno 1563. quinto Idus Martij, Orangius, Egmondanus & Hornanus Regi apertè ita ſcribunt: „Si hoc vel officij in te noſtri ratio, vel rerum publicarum pati „diutiùs ſalus potuiſſet, libenter equidem, quod diu fecimus, id tuis gra„uiſſimis curis negotiiſque etiamnum daremus, neq; de re longè grauiſ„ſima ad te ſcriberemus. Verùm cùm ea ſeſe rerum magnitudo his Pro„uinciis oſtendat, quæ & obſeruantiæ in te noſtræ rationem, Prouincia„rumq; inuicem ſalutem vnà contineat, neceſſariò nobis fuit faciendum, „vti ingenuè grauiſſimorum ad te periculorum cauſas ſcriberemus. Com„plures ſummi Ordinis viri (qui dominari publicis Belgicarum rerum „negotiis Cardinalem animaduertunt) id credere, id videre ſeſe aſſeue„rant, vnum eſſe Cardinalem, ad quem rerum publicarum ſumma ſit „tranſlata: ita altè huius rei cogitatio in illorum, & (quod palàm profi„temur) in noſtros quoque animos deſcendit, vt Cardinale in Belgio re„manente, euelli ea opinio nulla ratione poſſit. Per illam itaque noſtram „in Veſtram Maieſtatem fidem, quam tot retrò argumentis cognouiſtis, „id oramus, vti quanti ea ſit res momenti, quantique interſit, vti ea ex „hominum mentibus offenſa deleatur, cogitare etiam atque etiam veli„tis. Id enim certò Maieſtatem Veſtram ſtatuere oportet, quamdiu eſt in „Republica Cardinalis verſaturus, quem tanta indignatione homines „oderunt, neque vos, quem deſideratis, neque nos quem optamus felicem „rerum ſucceſſum eſſe habituros. Quamobrem ſi Prouinciarum vlla Ma„ieſtati Veſtræ eſt cura, ſi res veſtras rectè adminiſtrari, ſi publicos rerum „motus caueri poſtulatis, id equidem, quod flagitamus, vti faciatis, obnixè

1563

Litteræ Orangij, Egmondij & Hornani ad Regẽ cõtra Cardinalem Granuellanum.

Vrgent audacter, vt Rex ipſis fidem habeat.

Nempe Rẽpublicam non fore ſaluam, quamdiu in ea erit Cardinalis.

1563 oramus. Si tam non essent in vicino pericula, si tam moram pati res ista posset, numquam equidem id nobis sumpsissemus, vti hoc vehementi scribendi genere vteremur. Verùm, est ita sanè, vt nec dissimulari, nec differri ea res diutiùs possit. Quamobrem, si vllo antè tempore fidem apud vos nostri sermones inuenerunt, hoc certè illud est tempus, hæc illa est ratio, cùm maximam certissimamque inuenire nos oportet. Quod si estis facturi, certè maximorum instantium periculorum damna cauebitis. Atque hæc fuit equidem causa, cur viri Principes complures, qui Prouincias imperio procurant, alij quoque honestissimi Ordinis nonnulli, referri hasce res per nos ad Maiestatem Vestram voluerunt, quòd intelligerent, re ista à vobis neglecta, certam esse Rempublicam perniciem habituram: contrà, si, quod speramus, plus apud vos tot optimorum subditorum merita, tot pro publica salute & tranquillitate postulata valebunt, quàm vt in vnius gratiam tot velitis optimos ministros auersari, id certè futurum existimamus, vti ea re impetrata, felicem breui Remp. eo successu sitis habituri, vt & consilij vestri pręclarum fructum, & obsequij in Maiestatem Vestram nostri maxima certissimaque testimonia sitis adepturi: idque eò faciliùs, quòd prudenter ita rem Parmensis gerat, vti magnas ei habere nos gratias sit necesse. Futuri sunt fortassis, qui ambitiosè proponi ista à nobis affirmabunt: id ne de optimè sentientibus inducere in animum possitis, accuratè oramus, quod per Vestram Maiestatem liceat, vt Senatu motos abesse nos ab eo Concilio patiamini, in quo Cardinali eius merito offensi, neque Vestræ Maiestati neque nostræ existimationi satisfacimus. Quod ad Religionem attinet, quæ res maximi momenti nunc existit, id recipimus, quanta à nobis & Catholicis subditis flagitari possit, tantam nos operam Religioni conseruandæ impensuros. Sanè si non, quam consuessent, eam Religioni assiduam viri Principes Nobilesq; operam impendissent, iampridem, quo nunc existit tolerabili tranquilloq; statu, Religionem non haberemus; iam enim latè per vulgi animos lues grassatur, neque mederi graui malo Cardinalis vel auctoritas vel vita potest. Sic illi ad Regem.

Excusant, quòd tam vehementer scribant.

Multa pollicentur, si Rex eis obsequatur.

Potiùs orãt Senatu moueri, quàm cum Cardinale in commune consulere.

Denique finiũt, fingentes Religionem adhuc satis tranquillo loco haberi.

Quin præter hasce ad Regem litteras, libellum in hanc sententiam Parmensi proponunt: Re deliberata cum Prouinciarum Præfectis, ceterisque viris Principibus, qui Bruxellam iis, quas nosset Parmensis, de causis venissent, multa sese inuenire in Rep. quæ neque Regis amplitudo atque dignitas, neque pati Prouinciarum salus diutiùs possit. Primùm nouarum damnatarúmque Religionum prętextu, aliisque de causis (quæ paucis commemorari omnes difficulter possunt) accidere, vt Magistratuum atque Legum magnus vulgò contemptus sit exortus; necessariò itaque eam suscipi curam debere, vti, cùm vetera Edicta huic malo minùs sufficiant,

Libello supplici item Parmensi multa proponunt.

ciant, citiſſimè nouis legibus rationibuſque tanti periculi atque mali damna caueantur. Deinde, cataphractos ordinarios equites, de veterum bellorum atque annorum ſtipendio iampridem ſeriò, idque ſæpiſſimè ſecum egiſſe; feciſſe ſe hactenus, vti, quibus poſſent, optimè meritos milites verbis atque ſpe cohortarentur, agere nunc iſtos equites multò quàm antè ſecum ſeueriùs; exprobrare tot in annos dilata promiſſa, oſtẽdere veterem fidem atque operam; commemorare æs alienum, patrimonium diuenditum, eò rem progreſſam affirmate, vti ob æs militia contractum experiri ſecum iudicio creditores incipiant; iniquum, vti pro ſtipendiis verba ſibi exoluantur. Eamdem eſſe querimoniam ordinariorum peditum, quibus quadriennij ſtipendium deberetur. Accedere eorum militum ſermones, qui ſtipendio non annumerato, militia eſſent dimiſſi. Et quidem hos ordinarios equites atque pedites eò iuſtiorem ſuam querimoniam profiteri, quòd proximo Octobri menſe nouennalis ſit penſio ceſſatura, quam in equites atque pedites Ordines ſubminiſtrarent, neque nouorum Comitiorum ſpes vlla etiamnum oſtendatur. Et qua ratione dicunt milites id futurum? vt vel ſe Rex ſit exauctoraturus, vel malè ſolutis ſtipendiis in militiam ſit coacturus? Prętereà magnas eſſe ærarij difficultates; iis accidere, vt neque Regi Parmenſique auctoritas conſtaret, neque curari quæ oporteret, ritè poſſent; limitanearum vrbium munitiones eam ruinam minari, cui ſarciendæ neque vllæ ſint opes ſuffecturæ, & hoſtibus percommodæ ſint futuræ: perexiguam ſpem Regem facere, futurum, vti aliunde ſubminiſtratis pecuniis harum Prouinciarum neceſſitatibus ſatisfiat. Grauem itaq; eam cauſam exiſtere, cur metuere ſe, quæ dicerent, oporteret. Accedere alterum quoque metum; vereri ſe vti peregrini mercatores (quibus de pecunia Regi credita, Quæſtores Regij Tabulis cauiſſent) iure arreſti in Belgas mercatores vti incipiant: id ſi faciant, intelligere Parmenſem, quàm ea res, mercimoniorum Belgicorum negotiis damnoſa ſit futura. Tantas eſſe res iſtas quas proponerent, vti omnem iis Reip. ſalutem contineri arbitrarentur. Multum itaque atque diu, in res eas cogitantibus, id ſibi atque illis, quos dixiſſent, conſilij placuiſſe, (quod vnum atq; ſolum ſupereſſe arbitrarentur) indictis vti Ordinum Generalium Comitiis, de rebus tantis Parmenſis videret. Probari ſibi equidem eam de Comitiis ſententiam, vrgere tamen ſe nihilominùs Parmenſem nolle, vt hoc quod ſibi ceteriſque probaretur conſilium, ipſa quoque ſequeretur, ea ratione, quòd imperaſſe ſibi Regem Parmenſis affirmaret, vti Ordinum Comitia nulla haberet. Non fuiſſe id equidem Regem imperaturum, ſi non etiam Regis patriæque iurati hoſtes malis artibus calumniiſque malè ſuſpicari Regem de Ordinibus eorumque Collegiis coëgiſſent; ij homines,

1563

Inter alia valdè exaggerant de ſtipendiis militaribus adhuc debitis.

Quibuſdã etiam quadriennij ſtipendium debitum.

Queruntur & munitiones limitaneas negligi.

Queruntur & alia; nec mederi his malis poſſe niſi Comitia Generalia.

Scire ſe quidẽ Parmenſem nõ poſſe ea indicere; ſed id prohibitum prapoſterè.

1563 nes, qui nec alios mederi publicis malis paterentur, neque remedium per se ipsi vllum adferrent: non posse non se ea contumelia atq; hominum iniquitate commoueri. Rogare itaque, vt, quoad meliore consilio vti Regem cõtingat, abesse sibi bona Parmensis gratia, ab ea Curia & Concilio liceat, quo annos iam quatuor numerus atque vmbræ extitissent: id si impetrarent, & magnos sese Parmensi esse gratias habituros, & cetera negotia, quæ vel ad Regis tuendam dignitatem, vel ad ceterorum suorum munerum procurationem pertinerent, summa se fide atque studio esse curaturos. Hæc in illo libello. Interim mense Iunio Rex respondet eorumdem Procerum litteris suprà positis in hanc sententiam: Multa extare eorum qui scriberent in se præclara fidei atque obsequij testimonia. Non dubitare sese itaque quin optimè in se animati ea scriberent, quæ litteris cõtinerentur: verùm cùm id pati sua consuetudo minùs posset, vt ministris, indicta causa, molestiam faciat, pergratum sibi futurum, si è tribus vnus ad se est venturus, causasque coràm est explicaturus, cur facere se, quod postularetur, oporteret; nullas enim litteris causas recitari, neque curari per absentes rem tantam facilè posse. Ista Rex. Respondent denuò Kalẽd. Augusti Orangius, Egmondanus, Hornanus in hunc sensum: Quartum iam mensem expectantibus redditas sibi eas esse litteras, quas mense Iunio Rex dedisset; legisse eas eos Proceres, quibus auctoribus priores scripserant; pergratum sibi ceterisque extitisse, quòd præclarè de se Rex sentiret scriberetque. Omnino plenius se responsum à Rege expectasse; iis enim de rebus se retulisse, quarum curam procrastinari non oportebat. Quòd de vnius profectione scriberet, optasse, vt non vni, sed in vniuersum ea ad Regem veniendi facultas tribueretur; quòd ab absentibus, neque publicæ rerum necessitates, neque sua in Regem studia explicari facilè possint. Verùm eos nunc esse in Belgio rerum metus, ea vicinorum Regnorum exempla, vti domo abesse sine graui Reip. periculo non possint; tanti non esse Cardinalem, vti in eius gratiam deesse officio se suo oporteat. Nolle se, vt iudicio sic in delati Cardinalis nomen subscribatur; certè id sese existimasse futurum, vti iustissimis subditorum querelis honesta commodáve qua ratione Rex subueniret. Præclaram eam esse Regis sententiam, de ministris indicta causa non violandis: verùm non id agi, vti damnum Cardinalis accipiat; quin contrà id se postulare, vt subleuatum eo onere, cui par non existeret, quouis digno eum loco alio Rex collocaret. Quòd de causis exprimendis monerentur, esse ita sanè, vt nisi certi criminis rei fieri nulli possint. Verùm neque Cardinalis sese accusatores existere, neque rationes tamen defuturas sibi fuisse, si accusatoris personam suscipere voluissent. Vnum se spectasse, vti sibi, quorum fidem Rex laudaret, de animorum offensa

Itaque rogant vt liceat eis à Curia abesse, vbi quatuor annis non sint nisi vmbra.

Respondet Rex non posse se cõdemnare aliquem non auditum.

Rursum scribunt Regi Orãgius, Egmondius & Hornanus.

Voluissent scilicet, vt Cardinalis sine iudicio commodè dimitteretur.

Nihilominus esse rationes, si vellent accusatores haberi.

verè

» verè monentibus Rex assentiretur. Totum iam biennium multis sæpè » de rebus Regem se monuisse; Parmensi libellum, cuius exemplar trans- » mitterent, porrexisse; videre se quàm tot suis studiis nil proficerent. In » Senatum itaque non esse se posthac redituros, quòd neque sententiæ di- » cendæ dignitatem tenere eo Senatu possint, neque vel Regi vel Reip. vti- » les eæ suæ cum Cardinale simultates existerent. Libenter itaque se- » se Cardinali eam quæ sibi non debebatur, quamque Rege inuito Car- » dinalis assumeret, auctoritatem esse relicturos, rebus ceteris officio » sese suo nullatenus esse defuturos. Scribere se isto modo impolitè, » non esse se magnos Oratores, facere se quàm dicere doctiores. Hæc Proceres; quibus quid responsi Rex dederit, dicetur anno sequenti. Isque erat hoc anno Belgij status. In Gallia, victoria Guisij superiori anno à nobis commemorata, in eam spem multorum animos excitarat, vti profligato bello, aurea sæcula reditura viderentur; sed non tulerunt hoc hominum peccata. Lutetiâ profectus Guisius, Aureliam hostilis imperij caput non dubia potiundæ vrbis spe, tentat. Ammirallius (vti fama est) ad quem, Condæo capto, imperium peruenerat, per Ioannem Poltrotum, qui se transfugisse fide optima Guisio mentiebatur, inermem vno tantùm atque altero comitatum Guisium, à tergo tribus vno ictu globis, confodiendum curat; eo rerum euentu, vti sicarius Poltrotus concitatissimo equi cursu totam ita noctem velut furiis agitatus discurreret, vti manè eodem ferè quo discesserat loco comprehenderetur, turpissimíque latrocinij, distracto corpore equis in diuersa agitatis pœnas exolueret. Contrà Guisius, animo ad pietatem composito, liberis de officio studiisque in patriam commonitis, placidè sexto postquam vulnus acceperat die, hanc vitam relinquit. Post cuius mortem mense Martio hoc eodem anno sexagesimo tertio supra sesquimillesimum, pax constituitur, Condæo & Comestabili vicissim in libertatem restitutis, promulgaturque Edictum quo certis legibus & locis Caluinistarum religio eo in Regno, citra Religionis Catholicæ iniuriam permitteretur. Quæ res magis etiam Belgas, quos diximus, in ea sua quam tuebantur sententia confirmabat, vti vi armisque malè defendi Religionem Catholicam profiterentur; multique hoc Galliæ exemplo, & dicta Procerum Belgicorum primariorum societate, & illis quas ostendimus ad Regem litteris adducti, apertè iam facere dicereque in Cardinalem quæque acerba aggrediuntur, idque eò vehementiùs, quòd ingenio vehemẽs & natura iracundus Cardinalis, magno vt sibi videbatur animo, omnes suos hostes parui se facere etiam palàm satis ostenderet. Plurimi itaque omnibus locis per conuiuia & pocula de eo hominum sermones, multæ comminationes, complures per speciem vel nuptiarum, vel qua alia amicitiæ

1563

Certè posthac se in Senatum cum Cardinale non venturos.

Guisius in Francia proditoriè sclopeto traiectus.

Moritur sexto post die.

Certis legibus & locis Caluinismus in Francia permittitur.

His occasionibus plures etiã in Cardinalem acuuntur.

1563 citiæ ratione nunc in hanc, nunc in illam vrbem conuentus, variáq; consilia. Longum esset vel præcipuorum talium conuentuum conuiuiorumque numerum seu seriem texere: illum tantùm conuentum commemorabimus, qui coniurationis speciem habere apud quosdam visus est. Cœnabant apud Gasparum Schetum supremum ærarij Regij, seu, vt loquuntur, Finantiarum Quæstorem, Egmondanus, Bergensis, Montigneus, atque eius Ordinis alij nonnulli. Inter pocula exoritur is sermo, vt sublata ea vestium signorumque diuersitate, qua singulorum ministri de more distinguerentur, vnum aliquod vestis genus, vestisque vnum aliquod signum sumendum diceretur, quo omnium in vniuersum ministri vterentur. Multa adferuntur, cur hoc quod proponeretur, placere consilium oporteret; inter cetera, quòd immensis sumptibus in his certaretur. Vnum restabat, cuinam potissimùm id tribui oporteret, vti vestẽ signumque præscriberet: sortitò eam controuersiam placet definiri. Tribus itaque iactis aleis Egmondanus eam prouinciam sortitur, vestes nigras è panno laneo, signum ad manicas cucullos morionum seu stultorum ex imperio designat. Passim itaque per sartorum officinas plena hisce vestibus vniuersa; vulgo ita rem interpretante, vti societatem profiteri hosce Proceres in Cardinalem affirmaret, qui appensum humero cucullum vti Episcopus Cardinalis gestaret. Non placet Parmensi institutum, indecorè ab iis stultitiæ notas assumi, quos prudentia modestiaque commendari in publicum oportebat; futurum quoque affirmat, vti pessimo exemplo susceptam coniurationem homines arbitrentur. Respondet Egmondanus, vnam se suosque collegas societatem spectare, quæ Aurati Ordinis instituto, agnationum necessitudine, Regis, publicarumque rerum studio contineretur: sumptus, qui impendi ministrorum vestibus permagni consuessent, nigris sese laneis vestibus designandis vitauisse: si nota minùs probaretur, aliam sese quæ reprehendi non posset, esse designaturum. Cucullis itaque relictis, colligatum sagittarum fasciculum proponit; siue ea (vti videri volebat) ratione quòd hoc vti symbolo Reges Catholici in numismatibus solerent; siue (quod vulgò ferebatur) vti inuictos futuros collegas, neque Cardinali cessuros profiteretur. Suscipiunt itaque hanc tesseram, eo multorum metu, vti eruptuiram eam animorum indignationem in grauiorem aliquem motum vix dubitarent, eoque iam res erat progressa, vti cum quodam Villetta Burgundo de Cardinale trucidando suscepta consilia incertis hominum sermonibus diceretur. Mense item Decembri cùm Prouinciarum Comitia de pecuniis conferendis Bruxellam essent indicta, Orangius eiusq; socij nonnulli palàm Parmensi denuntiabant, se Comitiis non adfuturos, si Cardinalem adesse contingeret; vnde id consecutum, vti & Mechliniæ

Cõuiuium Bruxellæ, coniurationis speciem habere visum.

Agitur vt omnium Procerum ministri eodem signo vestis vterẽtur.

Iactis aleis decernitur cucullus morionis pro symbolo gestandus.

Trahitur ea res à Gubernatrice & aliis in cõtumeliam Cardinalis cucullati.

Assumitur itaq; aliud symbolum, scilicet sagittarum colligatarum.

liniæ, vbi tũ erat Cardinalis, Comitiorum diebus permaneret, & Comitia nullo cum fructu citissimè dissoluerentur. Cùm itaque diuturniorem iam moram ferre ea dissidia non possent; neque Rex iis litteris, quas ostendimus, sententiam explicare satis diceretur, Armenterium Hispanum (quo in rebus priuatis Secretario Parmensis vtebatur) in Hispanias transmittit. Et sic quidem annus iste concertationibus, quas diximus, apud Belgas transiit, memorabilis similiter Galliæ, illa quam dicebamus cæde Guisij, pàce Aureliana, dènique vrbis maritimæ Hauræ-gratiæ deditione. Tulerat siquidem suppetias Hugonottis Angliæ Regina, vrbemque istam Hauram-gratiæ ab Hugonottis fiduciaria possessione acceperat. Bello itaque Aureliis composito, cùm præsidium deducere ex vrbe Regina recusaret, iunctis copiis consiliisque redire in suam Insulam, Duce Comestabili, Comitẽ Waruici Catholici atq; Hugonotti coëgerunt. Memorabilis quoq; toti orbi Christiano iste annus Oecumenico Concilio Tridentino, quod à Paulo III. Iulio III. Pontificibus inchoatũ, à Pio IV. mense Ianuario anni præcedentis 1562. resumptum, controuersiis fidei definitis, vetereque Ecclesiæ disciplina restituta, hoc anno 1563. die quarto Decembris est absolutum. Acciderat illud quoq; hoc anno, vti cum viris eruditis tam peregrinis quàm domesticis varia de Religione, de Rep. consilia iam dicti Proceres Belgæ susciperent; quo in genere vnus, quocum sæpè multumque deliberarent, erat Franciscus Balduinus Atrebas I.C. cuius iis temporibus erat percelebris per Gallias fama. Hic adolescens de hęresi postulatus, in Gallias secesserat: hinc Caluino familiaris effectus, totum se huic vni tradiderat: in Franciscum Duarenum Iurisconsultum, de sacris Ecclesiæ ministeriis scribentem, libris inuectus, ingenium (quod præclarum à natura acceperat, cultiusque doctrina studioque effecerat) totum ad eius sectæ defensionem ita contulerat, vti eo perquam familiariter Caluinus vteretur, cum illo postremò (quod facere ob Catholicos sese oppugnantes erat necesse) legendos sibi veteres Ecclesiæ Scriptores Caluinus sumeret. Hoc illorum studio id euenerat, (quod Auctor fide dignus se ex Balduini nepote habere asseuerat) vti Caluinus, qui Euangelium restituere aggressum se fatebatur, antequam Veteres illos inspexisset, ita illorum lectione sæpenumerò turbaretur, vt qua ratione se è tanta auctoritate explicaret, non inueniret; discedere nihilominùs à negotio semel suscepto, tot hominum applaudẽtium studiis comprobato, ea ratione nollet, quòd istos esse nęuos illorum sanctissimorum hominum diceret, quibus eluendis operam pręstare sese oporteret. Contrà Balduinus, illorum auctoritatem cum Caluini auctoritate comparabat, multáque animo meditabatur, cur grauissimarum summarumque rerum, non vnius sed omnium omnino Catho-

1563

Gubernatrix Parmensis Secretarium suum in Hispaniã ablegat.

Absoluitur Concilium Tridentinum.

Varia in Belgio de Rep. consilia.

Memorabilis de Caluino & Francisco Balduino historia.

Simul legunt Veterum scripta, sed diuerso gustu.

1563 licorum hominum, non corruptis, sed præclarissimis Ecclesiæ temporibus, nec dubia, sed certa pronuntiata, inter næuos deputari nullatenus possent. Subortæ itaque sunt inter Caluinum & Balduinum initiò animorum, pòst etiam verborum litterarumque simultates, ita vtriusque dissidentibus studiis, vti Caluinus in instituto permaneret, Religionemque Catholicam Romanam totam, quanta est, doctrinam Antichristi profiteretur; contrà Balduinus ea moderatione vteretur, vti restitui ex veteris Ecclesiæ sententia nonnulla postularet: hanc illam Romanam nihilominùs, quam Caluinus grauissimorum criminum ream faceret, ita Dei Ecclesiam profiteretur; vti si ea Ecclesia non existeret, per tot retrò sęcula nullam toto orbe fuisse Dei Ecclesiam fateri sit necesse. Atq; hęc, vt maximè hunc in modum Balduinus affirmaret, eorum quoque sępè recordaretur, quæ B. Augustinus in Donatistas hac ipsa de re præclarè dixisset, eum se nihilominùs gerebat, vti & varia in Religionis Catholicæ Romanę vsu publico desideraret, & Catholicos ita sequeretur, vt nec à conuictu, nec à libris Lutheranorum & Caluinistarum abstineret. Flagrabat his tẽporibus, vt ostendimus, grauissimis bellis Gallia, multique ex Geneua in Galliam dimissi Caluini discipuli omnia motibus complebant. Reuersus itaque eo Galliæ statu Balduinus è Germania, vbi annos quatuor fuerat commoratus, cùm in Cardinalis Lotharingi amicitiam transisset, Principémq; Biarnensem ab Hugonottis auertisse diceretur, librum quoque Georgij Cassandri de Officio pij & publicę trãquillitatis verè amantis viri, in hoc Religionis dissidio, in Gallias attulisset, omnium facilè in se Hugonottarum odia concitauit. Ludouicus tamen Nassouius Orangij frater, qui profitentem Balduinum Heidelbergæ audierat, multa fratri Orangio ceterisque commemorare de Balduino solebat; tantumque eius studium iudiciumque nostris faciebat, vti hunc sibi dari Consultorem summopere exoptarent. Philippus à sancta Aldegonde, Egmondano ceterisque perquam familiaris existebat, multumque eius consilio atque opera ita Egmondanus atque Marchio vtebantur, vti nisi eo consulto, rem grauiorem nullam constituerent. Per hunc itaque persuadent Duacenatibus, vti Balduinum è Galliis Duacum accersirent. Archiepiscopus Cameracensis cognatione ad Marchionem attinebat, ostendit rem Cardinali Lotharingo Cameracensis: venit itaque in Belgium Balduinus; sententiaque rescissa, quæ in absentem à supremo Artesiæ tribunali fuerat pronuntiata, Bruxellam proficiscitur. Orangius clàm silua Iunia, remotis arbitris, cum Balduino deliberat: arridet Orangio ceterisque Balduinus; res vna moratur, quòd suspecti hominis consilio palàm vti non permitteretur. Placet itaque, vt vel Louanij vel Duaci Balduinus Ius profiteatur, quoad in Senatum, se procurante, à Rege adlegi contingeret, vltra

Non patitur Balduinus certa Veterũ pronuntiata vocari næuos:

Item nec Ecclesiæ Romanæ doctrinam vocari Antichristi.

Fluctuat nihilominùs.

Qua occasione Balduini huius consilium ab Orangio & aliis sit expetitum.

Agitur de Balduino ad professionẽ Duacensem aduocando.

vltra Academiæ ſtipendium in annos ſingulos pecuniam à ſe acciperet. Donatus itaque ab Orangio, Egmondano, Hornano & Marchione torque aureo ſexcentorum, vti ferebatur, florenorum, in Gallias, breuî rediturus, Balduinus diſcedit. Balduinus in ea erat ſententia, vti veterum Edictorum ſeueritatem leniendam profiteretur, auctorque noſtris eſſet, vti Regi libello rem oſtenderent; quin Viglio & Ioachimo Hoppero probaturum ſeſe affirmaret, retinere ea ratione Eccleſiæ auctoritatem neque veteres conſueuiſſe, neq; iis quæ nunc eſſent temporibus diu poſſe: plurima quoque omni ſermone Balduinus adferret, quibus ſatisfieri diuerſis hominum ſtudiis poſſe crederetur. Quæ res eò noſtris Proceribus gratior exiſtebat, quòd neque Inquiſitorum Theologorumque acrimoniam, neque Caluiniſtarum nimiùm vehementes animos pati ſeſe poſſe profiterentur. Orangius cumprimis, qui vxorem ſororeſque Lutheranas Miſſæ adhibebat, Lutheranas nihilominùs ſermone atque vita reliqua eſſe patiebatur. Venerat quoque in Belgium is, quem diximus, Caſſander, & eiuſdem ſtudij nonnulli; ſed qui ab ambitioſis aulæ ſtudiis longè abeſſent, citoque vnde venerant, domum reuerterentur, contrà atque Balduinus, qui eruditione ſtudiiſque ita vteretur, vti lubrica atque infida maximarum rerum negotia, ſumma ingenij atque morum dexteritate libenter verſaret.

1563 Donatur ab Orangio & ſociis torque aureo.

Magna ſcilicet promittebat Balduinus.

Adeſt in Belgio quoque Caſſander Pacificator Religionũ æſtimatus.

Menſe Februario anni ſequentis 1564. reuertitur ex Hiſpania Armenterius, quem ſuprà retulimus à Parmenſi illuc ablegatum: quam Legationem id conſecutum eſt, vti Cardinalis fratribus ſuis Chantonetto & Champaigneo comitatus, ſpecie priuati officij in Burgundiam menſe Martio proficiſceretur, cùm non multò pòſt Orangius, Egmondanus & Hornanus à Rege accipiunt litteras ſcriptas Barcelonæ 11. Kal. Martij huius anni 1564. in iſtam ſententiam: De Cardinale ſeſe deliberaturum: velle in Senatum reuertantur; pluriſque ſuam auctoritatem atque iſtas priuatas, quas ſuſcepiſſent, ſimultates facerent. Iſta Rex. Diſcedens in Burgundiam Cardinalis, ſupremam Eccleſiaſtici muneris, priuatarumque rerum curam Maximiliano Morilono Præpoſito Arienſi reliquit, qui iam pridem vnà cum fratre Antonio (cuius, dum viueret, magna atque ea percelebris eruditio extiterat) in Cardinalis amicitiam familiamque tranſiens, magnam ea ratione apud eum auctoritatem inuenerat, quòd prudentiæ atque eruditioni ſingulare in Cardinalem ſtudium, atque indefeſſum in rebus agendis laborem coniunxiſſet. Attamen, Cardinale profecto, nihilo erant res quietiores. Licet enim iam in Senatum venirent Orangius, Egmondanus & Hornanus, ad hoc Parmenſem multò etiam quàm anteà maiore ſtudio officióque obſeruarent, in libertatem ſeſe ex iugo Cardinalis eam aſſeruiſſe gloriarentur,

1564

Granuellanus ſpecie priuatorum negotiorum in Burgundiam diſcedit.

De Morilono negotiorũ eius curatore.

Profecto Cardinali, nihilo tamen res quietiores.

1564 ipſi quoque tanto ſuæ dignitatis æmulo liberati, Armenterio denique perquam familiariter vterentur: manebat ea nihilominùs animorum offenſa, vt Remp. Cardinalitiis conſiliis adminiſtrari quererentur; pecuniarum cogendarum cauſa Comitia rogari, de rebus grauiſſimis ceteris, quibus Reip. ſalus contineretur, ad Comitia non referri; de ſeueritate Regiorum Edictorum tam nihil remitti, vti contrà ad animos exacerbandos Concilium Tridentinum multis Regis litteris proponeretur, miſeri ad ſupplicia raperentur, Inquiſitióque ſæpiùs repeteretur: Vigliun, Barlaimontiúmque pro arbitrio rem gerere; Leges Concilio priuato nouas indies cudi; Finantiis, quæ vellet, Barlaimontium conſtituere; inanem dignitatis ſpeciem magno ſeſe opprobrio difficulter tueri. Noua itaque non tantùm perſonarum, ſed & tribunalium ea diſſidia ſunt exorta, vti Orangius ſociiíque tollendam è Rep. trium iſtorum tribunalium, Status, Priuati, & Finantiarum, diſtinctam auctoritatem profiterentur, vnúmque aliquem ſupremum Senatum conſtitui oportere affirmarent, qui vniuerſam, non vnam aliquam Reip. partem procuraret. Omnino, ſi ſeditiones exoriuntur, ſi de ſtationibus præſidiíſque milites decedunt, ſi munitiones atque arces ruinam faciunt, vnis tunc ſibi eam culpam tribui; quam tamen præſtare eos non oporteret, vt qui neque legibus ferendis intereſſent, neque de tumultibus Religionum medendis rogarentur, neque Ærarij rationes tenerent. Neceſſariò itaq; eum ordinem inſtitui oportere, vt viris excellente prudentia in Senatum allectis, de rebus tam inter ſe connexis, non diuerſorum, ſed vnius Senatus atque Curiæ ſententiis videretur. Negotia quæ iuſtitiæ dicerentur, vel ad Mechlinienſe, vel ad Prouincialia tribunalia remitterentur; cetera quæ gratiæ exiſterent, quæque minorem ſupremi Imperij curam flagitarent, de iis cum vno atque altero Aſſeſſore Præſes Concilij Priuati videret; de ærario Regio, deq; tota Finantiarum ratione ſupremus hic Senatus cognoſceret; res minutiores, quæ non tam Senatus auctoritatem quàm vnius atque alterius operam flagitarent, eas Senatus pro arbitrio duobus aut ſummùm tribus ordinariis Delegatis examinandas relinqueret. At contrà alij ambitioſè eo ſtudio rem iſtam proponi affirmabant, vti ſuo iudicio quos vellent homines in eum à ſe inuentum Senatum promouendos curent: ſi Parmenſem ſupremam Belgij Gubernatricem ab vno aliquo trium iſtorum tribunalium arceri contingeret, ſi non tres dicti Senatus illi vnus exiſteret. Senatus, cum quibus modò ſeorſim, modò coniunctim pro arbitrio deliberaret; tunc legitimam querelam fore, ſi ipſa præſtare aliena conſilia atque culpam cogeretur: non pertinere ad Orangium & ſocios ſupremam rerum Belgicarum curam; ſuam, quam accepiſſent, ſi præſtarent, extra culpam futuros. Cùm itaque iſta ratione

Diſplicent nunc Viglius & Barlaimontius.

Affirmāt Orangius & ſocij, ſublato triplici Concilio, vnicum Supremum conſtituendum.

Multis rationibus ſententiā ſuā Orangius probare nititur.

Refelluntur illa ab aliis.

turbari

1564

turbari tribunalium deliberationes cœperunt, tum plura indies nouarum rerum consilia creuerunt; Concilium Tridentinum sine Regis, sine certa Priuilegiorum iniuria, sine Reip. magno periculo promulgari non posse conclamatur. Ad hæc Præposito sancti Donatiani Brugis Flandriæ, ceterisque in vniuersum Clericis, omnem profanam seu ciuilem iurisdictionem auferri debere; itémque confiscationes Regias vel tolli vel minui oportere. Ludouicus Nassouius Orangij frater Bruxellæ (vti ostendimus) iis temporibus existebat. Is qua erat ætate, quo ingenij feruore, quo in peregrino imperio obseruantiæ minùs studiosus, de rebus nouandis multa quotidie cum Lutheranis & Caluinistis consilia versabat; tamen quòd (vti scribere atque dicere solebat) tot essent toto Belgio Nicodemi, qua se ratione explicaret, difficulter inueniebat. Franciscus Balduinus, de quo suprà egimus, in Gallias redierat, neque vt in Belgium ad diem constitutum reuerteretur, adduci ea ratione poterat, quòd, vt dicere solebat, ita etiam Proceres rem gererent, vti tumultuariè priuata odia, non etiam Remp. certo aliquo ordine administrarent. Vrget nihilominùs Ludouicus, multisque vltrò citróque per internuntium Warluseum arcis Cameracensis Præfectum transmissis litteris, cum Balduino & de Rep. & de Religione ita agere instituit, vt si donari in Sacramento hominibus vsum calicis, matrimonium Sacerdotum, & doctrinam de Iustificatione contingeret, omnes quieturas controuersias diceret. Quod vt maximè ita Ludouicus Nassouius faceret, multísque sæpè litteris de reditu Balduinum commonefaceret, variis nihilominùs de causis fiebat, vti Orangio ceterisque minùs quàm consueßet, probaretur, cùm inprimis, quòd grauissimis odiis Balduinus ita à Caluino atque Beza dissentiret, vti istorum concertationibus atque libris Europa, omnibus Academiis, doctorúmque hominum sermonibus personaret, tum quòd multis vltrò citróque à Condæo ad Cardinalem Guisium profectionibus (quamuis eæ nuptiarum tantùm certatum conciliandarum causa susceptæ dicantur) suspectam suam Orangio fidem fecisset. Cùm itaque Cardinale submoto, multa hunc in modum seu malitiosè, seu arroganter, seu imperitè committerentur; Concilium quoque Tridentinum, etsi non Religionis, sed Priuilegiorum tãtùm specie initio recusaretur, inde certis conditionibus promulgaretur, suprema tribunalia turbarentur, nouarum Religionum cupidi audaciores indies in vulgus sermones proferrent; accessisset, vt Antuerpiæ ob quemdam Christophorum Smetum seu Fabritium Monachum apostatam, qui de hæresi sententiam accepisset, ita fuisset tumultuatum, vti carnifex, qui alligato ad palum Christophoro, ignem ob irruentem populum subiicere non poterat, fugiens, accepto pugione, damnatum confoderet, Magistratus lapidi-

Conclamatur non posse publicari Concilium Trident. nisi cum iniuria Priuilegiorum.

Refrigescit Balduini studium in Belgas, & quare?

Nihilominùs vellet eum vocatum Ludouicus Nassouius.

Tandem alienatur omnino Orangius à Balduino, & quare?

Apostata Monachus Antuerpiæ manibus carnificis penè ereptus.

1564 pidibus è foro pelleretur, Pſalmi Geneuenſes toto foro atque vrbe palàm cantarentur, totumque eum diem noctémque inſequentem, occluſis tabernis, tota vrbe grauiſſimo metu trepidaretur: tum id fuerat ſecutum, vti ex iis qui in Cardinalem Granuellanum amouendum conſenſerant, à ceterorum ſocietate nonnulli diſcederent, Orangius tamen, Egmondanus & Hornanus abduci à ſuſceptis ſemel ſtudiis conſiliiſque non poterant. Denique cùm in haſce graues turbas res tranſiiſſet, nec teneri iam diutiùs rerum quies poſſe putaretur, proponit Senatui Parmenſis; Videre Senatores, quanta eſſet hæreticorum fautorúmque multitudo; quantus Magiſtratuum atque Legum contemptus; quàm acciſæ ærarij rationes: vnâ ſeſe cogitando rationem reperire, vti cùm per ſe minùs poſſit, per Regem reſtitui rem procuraret: difficultèr rem tantam litteris explicari; probari itaque ſibi, vti Egmondanus in Hiſpanias ad Regem proficiſcatur. Rogati Senatores, in eamdem ſententiam omnes deſcendunt. Parmenſe itaque imperante, litteras mandatáque, quæ Egmondano traderentur, concipit Viglius, eo genere ſermonis, vti leuiter nonnulla attingeret, pleraque Egmondano explicanda relinqueret. Relectis in Senatu mandatis, ſententias eas dicunt plerique, vti ſufficere eam formulam affirmarent. Rogatus Orangius in hanc ſententiam proloquitur: Fallimus, fallimúrque, dum iſtis in ſpeciem obſequioſis ſermonibus æquè morbum atque medicinam diſſimulamus; planè atque ingenuè, quod res eſt, explicare Regi nos oportet; ferre enim moram res diutiùs non poteſt. Initio quaſſatam vicinis regnis prouinciiſque Religionem, eam in Belgio accepiſſe iniuriam, vti vetere Edictorum quęſtionumque ſeueritate, nouorum Epiſcoporum inſtituto, profligata Clericorum vita, tenere quam conſueſſet dignitatem diutiùs non poſſet; rem iſtam ſimpliciter, nulla verborum ambage explicari Regi debere. Deinde, non ferre ſubditos profanorum Iudicum intemperiem: eſſe enim pleroſque ita corruptos, ita diſſidiis atque odiis infames, vt tenere in officio homines diutiùs non poſſent, cuiuſcemodi eſſent illæ turpiſſimæ Cancellarij & Conſiliarij (quem nominabat) ſimultates. Accedere, quòd Regia negotia procurari niſi vno Senatu non oporteret: fieri enim iſta curiarum diuiſione, vti ad ſe ſingulæ rem raperent, totamque iſtis contentionibus Remp. turbarent. Prætereà legi in Senatum plures prudentes atque magnos eos viros debere, quorum penes populum probata auctoritas exiſteret. Poſtremò, oſtendi Regi debere, quàm nulla ratione, decreta Concilij Tridentini obſeruari conueniat: vicinas eſſe haſce prouincias Germaniæ; quæ non Proteſtantium modò, ſed & Catholicorum Principum auctoritate, hoc illud Concilium grauiſſimis de cauſis recuſaret: perſuaderi itaque Regi debere, vti conniuere Parmen-

Tota ibi die & nocte tumultuatum.

Ob tantum Magiſtratuum contemptum Egmondanus in Hiſpaniam ablegatur.

Multa diſſerit Orangius de his quæ Regi ſint proponenda.

Inter alia, iterùm agit de vnico Concilio inſtituendo.

Tum conniuendum eſſe ad Concilij Trid. executionem vult.

ſem

1564

„ ſem ad huius Concilij executionem patiatur. Faciendum id quoque, vti
„ de quæſtionis in hæreſim ſeueritate Rex decedat: Catholicum ſeſe Oran-
„ gium exiſtere, neque ab ea ſeſe Religione abduci vllatenus poſſe; probari
„ ſibi nihilominùs eam Regum conſuetudinem non poſſe, vti ſuo arbitrio
„ atque iuſſu hominum fidem Religionémque intra quos vellent termi-
„ nos coërcerent. Atque iſta Orangius graui oratione, eaque verborum prolixitate (muſſitantibus interim non paucis) vti extracto in horam ſeptimam veſpertinam Senatu, nihil tunc concluderetur. Viglius, domum reuerſus, quòd eò rem perductam animaduerteret, vti Regij Senatores de ſumma rerum, de Religione, de vetere Reip. forma noua profiteri cōſilia auderent, deiectus animo atque anxius, totam ita noctem peruigil variis ſecum conſiliis volutat, vt ſiue ea ratione, ſiue qua occulta vi morbi manè de lecto conſurgens, inter manus miniſtrorum apoplexia corriperetur, & venire in Senatum, niſi menſibus aliquot pòſt, reſtituta vtcumque valetudine, non poſſet. Abſente itaque Viglio, auctore Orangio, in eam ſententiam mandata Hopperus deſcribit, vt à Viglio conceptæ formulæ nonnulla adiicerentur. Atque iſte erat annus quartus & ſexageſimus ſupra milleſimum quingenteſimum, memorabilis ſimul ea ſæuiſſimæ hiemis inclementia, vti per ſex continuas ſeptimanas gelu perduraret, ea glaciei firmitudine, vti ab altero à Natali Domini die vſq; ad diem Epiphaniæ Scaldis ad Antuerpiam curribus tranſiretur, officinas mercatorum, tabernaſq; ingente hominum confluente multitudine glacies ſuſtineret. Rhenus quoq; atque Moſa grauiſſimis oneribus onuſtos currus tranſmitteret, aqua ad magni pedis, terra ad duorum & ſemis pedum altitudinē frigore ſtringeretur; minori tamen ſęuitia, quàm illud fuerat frigus, quod anno 1511. à 18. Kal. Decembris vſq; in 12. Kal. Martij perdurarat, cùm curribus Antuerpiâ in Zuytbeuelandiam ceteraſq; Zelandiæ inſulas merces tranſueherentur. Memorabilis quoque iſte annus morte Ferdinandi Imperatoris, cui non Germania modò, quę eum Principem in Hiſpaniis natum incredibili ſtudio coluerat, ſed totus quàm latè patet orbis Chriſtianus, religioſiſſimi pręſtantiſſimique Principis laudem tribuerat. Gallia verò hoc anno Edicto Aurelianenſi quieſcebat; finita tamen pubertate Caroli Regis tutela, Regéque vnà cum Regina matre toto Regno circumductis, ſuſpecta tandem Hugonotis ea profectio ſuſcipitur, qua Baionam ſub initium anni ſequentis Eliſabetha Hiſpaniarum Regina, comitata Duce Albano ad matrem atque fratrem Regem Carolum venit.

Pluribus diſplicet Orangij Oratio.

Viglius noctu varia voluens, manè apoplexia corripitur.

Hyems ſæua, mitior tamen quã anni 1511.

Moritur Ferdinandus Imperator.

1565

Hoc anno, mandatis Belgicæ Legationis, in eum quem diximus modum conceptis, ipſis Kalend. Ianuarij, Bruxellâ Egmondanus diſcedit. Multi omnibus è locis (ſiue quæ erat Egmondani gratia, ſiue quòd in

1565 celeberrimi hominis accurata Legatione omnem publicarum priuatarúmq; rerum cogitationẽ collocarent) Bruxellam maiorum minorumq; gentium Nobiles conuenerant, ea ira atque animorum offensa, vt si imbutum Cardinalitiis artibus Regis animum à perniciosis (vti aiebant) consiliis ista Legatio non abduceret, quiduis se facturos clàm minarentur. Celeribus itaq; equis proficiscentem Egmondanum nõnulli in Hispanias, plures Cameracum vsque officij causa comitantur. Erat Cameracensis arcis Præfectus Warluseus, Egmondano, Bergensi, ceterísque eius ordinis atque studij multis officiis comprobatus. Ad hunc itaque diuertit Egmondanus; atque ea vrbe, dum de transitu per Gallias ceterísque de rebus constituisset, vnum atque alterum diem subsistit. Quod dum facit, multa breui tempore isthic indecora turpissimáque eius itineris Comites admittunt; quarum rerum memoriam non equidem isti scripto insereremus, si non etiam ad publicarum rerum negotia, & ad hominum in posterum prudentiam ea res pertineret. Cœnabant apud Warluseum Archiepiscopus vrbis, Egmondanus, ceterique honestissimi ordinis homines complures. Egmondanus Archiepiscopum officiosè obseruabat, ceterorum non par studium. Nonnulli, siue quo vetere priuato odio, siue (quod est pessimorum hominum studium) vti ebrius Archiepiscopus indecorè sese haberet, multis atque immanibus cyathis obruere eum conantur: inde, incalescente cœna, galerum cum Archiepiscopi pileo commutant; atque vnà cum cyatho per conuiuas ex ordine transmittunt. Non fert eam indignitatem Maximilianus à Meloduno, Vice-comes Gandauensis, Atrebati Præfectus, surgénsque de mensa, delatum ad se ex ordine pileum Archiepiscopo restituit. Hinc, cibis sublatis, postulat vastum aliquod poculum certus quis conuiua, Archiepiscopóq; id propinat. Respõdet Archiepiscopus, paruisse se conuiuarum voluntati, dum cœnaretur; cœna peracta non esse se ampliùs bibiturum. Vrget alter, negat constantiùs Archiepiscopus. Ibi tum excandescens recusatus; Sat te, inquit, nouimus; non est cur id te mihi recusare oporteat. Omnino, respondet Archiepiscopus, is ego sum, qui cognosci me cupiam, vir honestus, iis licet frementibus indignantibúsque qui hoc sunt mihi negaturi. Ibi tum offensus conuiua, arreptam argenteam peluim (quæ manibus abluendis mensæ fuerat imposita) iniicere Archiepiscopo in caput conatur: retinet peluim Egmondanus: quod dum facit, en conuiua ille, pugno in frontem Archiepiscopi eliso, pileum de capite deturbat. Archiepiscopus tueri armis se non poterat. Egmondanus compellatus ab Archiepiscopo ingentem vultu mœrorem præ se ferebat, verùm quid facere se oporteat, inuenire se negat. Discedit itaque Archiepiscopus, Vicecomite Noircarmioque eum deducentibus, scripturumque

Egmondanus Bruxellâ in Hispaniam discedit.

Deducunt eum plurimi Cameracum vsque.

Agunt Egmondani socij vti ebrius Archiepiscopus indecorè se habeat.

Pileum Archiepiscopi potando circumferũt.

Tandem & pugnum fronti Archiepiscopi quidam impingit.

que se res eas Regi palàm asseuerat. Quin & alio conuiuio, in eadem vrbe eodemque tempore, cùm apud quemdam nobilem Blondeum (qui in exercitu legionem Walonicam duxerat) cœnaretur, id accidit, vti quidam hospiti Blondeo ita propinaret, vti iniecto in vinum multo sale, detestari se probroso conuitio Cardinalem profiteretur, rogaretque, vti, quibus præisset verbis, iisdem, cui vellet, Blondeus propinaret. At respondet Blondeus, cyathisque vinoque benè ominari sese consuesse; Cardinalis nullum esse in se neque maleficium neque beneficium; nolle itaque sese ea conditione bibere. vrget alter, negat constanter hospes Blondeus. reprehendit intempestiuos atque indecoros hominum mores Egmondanus; agitari hospitem ista ratione non oportere affirmat: instant ceteri, tantùm sibi tribuere Blondeum non debere, vti pluris suum quàm tot Nobilium, tot optimè in Regem atque patriam animatorum hominum iudicium eum facere oporteat. Non mouet id Blondeum, tantisque ea res verborum concertationibus exagitatur, vti non iam conuiuium, sed conuitium cœna existeret. Digressi denique nunc Blondeum per internuntios obsecrant, eamdem secum cõsiliorum studiorumque societatem amplecteretur; nunc metu iniecto, pericula, si negaret, permagna ostendunt: ad extremum, per arcem apud milites Archiepiscopo Blondeoque Cardinalitiis hominibus conuitiantur; noctes totas perpotant, vinum recusantibus in lectum infundunt; duo ex eo numero se sublatos humeris nudos, cyathos manibus tenentes, deferri ad militares extubias patiuntur. Tanta adeò modestia prudentiáque erat hominum, qui consilia restituendæ Reip. se promouere iactabant. Egmondanus fieri ista equidem dolebat, coërcere nihilominùs deuinctus eorum in se hominum studiis aut non poterat, aut non volebat. Digressus itaque Cameraco, sequi se, quod constituerant, in intimam vsq; Galliam, nisi vnum atque alterum non permittit. Tandem mandatis in Hispania procuratis; vnà cum Alexandro Farnesio Ducis Parmæ filio, mense Maio Bruxellam reuersus, cùm infinita de præclara Regis in Belgas voluntate multa commemorat, tum Parmensi Senatuique Legationis suæ euentum exponit: Velle Regem, vti de iuuentute instituenda, Clericorum vita, populi doctrina, hæreticorum postremò pœnis, consilia, quibuscum videretur, Parmensis susciperet: ceteris de rebus eam esse Regis sententiã, vti Leges Priuilegiáque, quæ haberent, Belgis relinqueret; præter Religionem Catholicam, legitimumque quod sibi officium deberent, rem aliam à subditis nullam postularet. Priuatim quoq; nonnullis de Regis aduentu, de propenso illius in hunc atque illum studio, ita multa ostendit, vti recuperatas ea Legatione hominum voluntates multi arbitrarentur. Contrà Orangius, aliique nonnulli delusum Egmonda-

1565

Alius etiã probrosam in Cardinalem potationem hospiti præscribere conatur.

Negante hospite, cõuiuium fit conuitium.

Multa & alia indigna ibi cõmissa.

Egmondanus per Franciam tendit in Hispaniã.

Reuersus Legationis suæ rationem & euentum exponit.

1565 mondanum priuatis in se officiis affirmabant; tum quòd stabiliendo, non etiam mitigando Papatui consilia ex Hispaniis attulisset, quòd iis, quas tradidisset obsignatas, litteris, contrà quàm sibi coràm Rex explicasset, non referri ad Senatum de pœnis, sed animaduerti in captiuos hæreticos vetere iudicio imperaretur; curasse Egmondium, vt donatiui quinquaginta millium florenorum solutionem acciperet, res priuatas curaret; publica nec cordi habuisse, nec ad animum reuocasse. Senatu itaque coacto, accersitis è supremis Prouinciarum tribunalibus, Præsidibus Flandriæ & ditionis Vltraiectinæ, Senatore Mechliniensi Antonio Meulenare, adhibitis tribus qui Concilio Tridentino interfuerant Episcopis, Atrebatensi, Iprensi, & Namurcensi, tum Theologis Rauenstenio & Iansenio, item I. C. Vulmaro Bernarts, Kalend. Iunij rem vniuersam Parmensis proponit. Respondet Senatus, quatuor capitibus rem totam posse explicari. Si rationes suscipiantur, quibus populus Catholicè seriò doceatur; si Seminariis atque Scholis posteritati caueatur: si in Clericorum mores studiosè inquiratur; si postremò in pœnis hæreticorum certa quæ moderatio atque æquitas teneatur. Quæ res quibus sit ab eo Senatu rationibus proposita ac probata, obseruabit Lector anno sequenti mense Maio. Addit Eytzingerus, qui horum temporum memoriam accuratè satis descripsit; rogatos Orangium, Egmondanum atque Hornanum sententias dicere idcircò noluisse, quòd, vt id facerent, mandatum à Rege nullum accepissent. Re itaque hunc in modum deliberata, 6. Kalend. Iulij Regi rem vniuersam Parmensis rescribit. Respondet Rex 16. Kalend. Nouembres, intelligere se, quo statu res existerent; non probari quòd de immutanda veteri in hæresim quæstione proponeretur; vnam sibi videri Iudicum ignauiam quæ grassari impunè hæreses pateretur: si pericula metuerentur, quæ & à quibus ea metui oporteret, rescribi sibi debere; vtrumque sibi curæ futurum, vti & submotis timidis Iudicibus viri fortes, Religioníque Catholicæ studiosi sufficiantur, atque ea quæ ostenderentur pericula, cauerentur. De Inquisitoribus, quod esset proximum, velle, vti hoc vtilissimum ac summè necessarium Reipublicæ munus accuratè teneatur; Quæstores, quibus consueſſent, quibúsque oporteret Iuris scripti legibus, de hæresi cognoscant; perexigua quæ dicerentur pericula existere præ iis, quæ, sublatis quæstionibus, oriri sit necesse. Iubere itaq; se, vti rem eam summo studio diligentiáque Parmensis procuret, quòd neque Reip. vtiliorem, neque sibi gratiorem vllam possit. Quod esset tertium, Concilium Tridentinum Edictis Regiis iam esse Belgis imperatum: superesse, vt sacrosancti Concilij legibus pareatur; Episcopis consilium, operam Clericis ceteríſque corrigendis Parmensis præstaret. Atque hæ sunt litteræ, quibus omnes in posterum

Multa pollicente Egmondio, Orangius eum delusum interpretatur.

Parmēsis, euocatis extra ordinem certis nouem viris, grauiter de Rep. deliberat.

Censent illi inter alia, nonnihil moderandas hæreticorū pœnas.

Non probat id cōsilium Rex, sed veteri more procedi iubet.

Iubet etiā Concilium Tridentinum obseruetur.

cala-

calamitates, Nobilitatis coniurationem, populíque inconditi rebellionem acceptam ferre Orangius ceteríque eius studij consueuerunt. De litteris his mense Nouembri allatis refert ad Senatum Parmensis. Viglius constitui ex iis litteris, nisi Rege denuò consulto, rem nullam oportere affirmabat: contrà Orangius ceteríque ita loquebantur; fecisse sese hactenus quod officij à se ratio flagitasset, tot litteris, tot Legationibus dimoueri à sententia Regem non potuisse: restare itaque vti Regi Parmensis obsequatur; sententiis non id quærat, num fieri rem istam oporteat, sed quibusnam rationibus, quod facere esset necesse, facere oporteret. In eam itaque sententiam disceditur, vt Idibus Decembris, litteris eam Regis voluntatem supremis Prouinciarum Præfectis tribunalibusq; Parmensis denuntiaret, rationemque rei curandæ eam præscriberet, vti quolibet trimestri, delectos ei negotio, certos eius Prouinciæ homines referre de statu Religionis, Conciliique Tridentini obseruatione, ad Concilium Priuatum imperaret. Qua de re sic Viglius aliquando narrare solebat, fuisse, cùm hac de re sententiæ rogarentur, qui assidenti sibi Collegæ futurum gratularetur, vt magnum atque insignem breui motum Respublica esset habitura. Alexander Farnesius Parmæ Princeps, vt ostendimus, mense Maio cum Egmondano in Belgium aduenerat. Inde mense Iulio profectus in Portugalliam Comes Mansfeldius vnà cum vxore Maria Mommorantia, & filio Carolo (quem priore matrimonio ex filia Regnardi Bredenrodij susceperat) per summa rerum pericula, sæuissimasque tempestates mense Nouembri Mariam Emanuelis Regis Portugalliæ ex filio Eduardo neptem Farnesio sponsam Bruxellam adduxerant. Erant itaque Bruxellæ cùm ob hasce nuptias (quibus ex Italia pater Octauius Farnesius intererat) tum ob solemnem B. Andreæ diem, ingens nostrorum Procerum Nobiliumque aliorum multitudo. Acerbi in vulgus sparguntur rumores, esse quamdam in Hispaniis crudelissimam quærendi rationem, eam esse eorum qui quęstionibus præessent arrogantiam, vti cedere iis Regem oporteret. Accidisse, cum fortè verbo quem eorum Rex lęsisset, vti incidi Regi venam, sanguinémque expiando crimini igne cremari oportuerit: Cæsari morienti ægrè idcircò pepercisse, quòd in Germania cum Lutheranis diu conuersatus labem contraxisse diceretur; istorum hominum imperio adductum Regem hanc illam Hispanicam Inquisitionem Belgis velle imponere. Verùm vtrùm hoc tempore nuptiarum, sub finem scilicet Nouembris, simul factũ sit solemne illud fœdus Nobilitatis (de quo mox dicemus) an non nisi paulò pòst, nõ affirmo; tametsi parum refert, si modò inita est ea societas ante Idus Decembris, quibus de publicandis Regiis litteris fuit statutum. Auctor Anonymus, primus Scriptor harum rerum inter eos quos vidi, (credi-

1565

Censet Viglius nihil constituendum, nisi Rege denuò consulto.

Vrgente Orangio, publicantur Regiæ litteræ.

Paulò antè Bruxellæ celebratæ erant nuptiæ Farnesij cum Lusitana.

Multa ibi iactata in Inquisitionem Hispanicam.

Sancitur deniq; contra Inquisitionem fœdus.

1565 (creditus Philippus de Lens; priùs Secretarius Brabantiæ, posteà in Zelandia defunctus) antequam exemplar huius fœderis proponit, hæc præmittit: Nobiles patriæ, vt quorum domicilia ruri essent, eaque ratione primò exposita periculis tumultuum publicorum, quos ex seueritate Edictorum verisimiliter orituros mox dicebant, paulatim magis magisque inter se tractant, quatenus iis periculis occurrant; primùm Bruxellæ, cùm ipsi in nuptiis Principis Parmensis essent congregati, ac deinceps alibi. Hæc ille, & nonnullis interiectis, scriptum fœderis iam dicti proponit in hunc sensum, quo & alij: Eò Rempublicam prolapsam, vt « paucorum impietas, inexhausta auaritia, incredibilis arrogantia, stu- « dium Religionis Catholicæ, populíque salutem ementita, maiorē apud « Regem fidem inuenisset, quàm vel æquissima optimorum subditorum « postulata, vel prudentissimorum hominum monita potuissent. Factum « iis pessimorum hominum consiliis, vti contrà quàm Deo, quàm bonis « subditis Rex promisisset, eam sceleratam atque impiam Inquisitionem « imperaret, quæ diuinis humanísque legibus repugnaret; quam recta ra- « tio hominumque per se sensus abominaretur; quæ omnium retrò tyran- « norum, omnium Paganorum atq; infidelium barbariem superaret: quæ « eam contineret rerum indignitatem, vti diuino nomini ignominiosa, « hominibus æquè calamitosa res nulla existeret: sic enim Inquisitione in « æternam turpissimamq; seruitutem innocentissimorum hominum for- « tunas atque vitam addici, vt si quem Sacrificum, vel Hispanum, vel « quem alium scurram accusatorem inueniri contingat, vna ea sit ad sum- « mam calamitatem res suffectura. Ea itaq; indignitate commotos fecisse « se Nobiles, ad quos ea cura Nobilitatis priuilegio pertineret, vti præcla- « rissimæ rei societate suscepta, eorum sese impietati opponerent, qui pro- « scriptionibus cædibusque optimorum ciuium fortunas spectarent. Ver- « bis itaque solemnibus iurare, Inquisitionem se non publicam, non pri- « uatam, non eam, quæ nominibus Visitationis, Edictorum, Mandato- « rúmque contineretur, vlla esse ratione admissuros; quin contrà huic il- « lorum instituto tamdiu se repugnaturos, quoad radicitus extirpatæ nulla « eius sit in posterum memoria superfutura: Iratum sibi Deum atq; homi- « nes precari, si vel à fœdere discederent, vel sociis laborantibus, ope consi- « lióve deessent: Deum hominésque testari, summi Dei honorem, Regis « amplitudinem, patriæ se salutem spectare, seditiones motusque popula- « res abominari; Dei viuentis ter sanctum nomen se inuocare, hunc iudi- « cem, hunc mentium suarum cognitorem appellare, qui quam profiten- « tur, esse suam conscientiam intelligit, humiliter eum deprecantes, vt gra- « tiam sancti Spiritus iis largiatur, quásque res susceperunt, eas ad hono- « rem sanctissimi sui nominis, publicam rerum quietem, animarumque « suarum-

Quo prætextu hoc fœdus à Nobilibus susceptum.

Exemplar seu forma fœderis.

Execrantur scilicet Inquisitionem, vti sæuissimā tyrannidē.

Quin nec nomina Visitationis Edictorū ve admittunt.

Nihilominùs Regis amplitudinem se spectare protestantur.

„ suarum salutem perducat. Sic illi, quàm possunt iniquissimam immanissimamque Inquisitionem depingentes. Sunt quidem in Instructione data Inquisitoribus in Belgio ánno 1555. & aliàs nonnulla dura; sunt tamen inter cetera & ista: Si aliqui (inquit Rex) apud Inquisitores compareant, volentes alium deferre super hæresi, ea tamen conditione, quòd nomen delatoris celabitur, & informationi non inseretur (vt sæpiùs contingit) illos tamquam testes non recipient; neque eorum delationem informationi inserent, neque ex eiusmodi delatione contra aliquem procedent. Et rursum: Si Inquisitores commissarij comperiant aliquos, qui per inuidiam aut alia occasione alios iniustè detulerint, hoc Iudici & Magistratui loci, aut Concilio Prouinciali indicabunt, vt ipsi contra tales calumniatores procedi curent. Hæc obiter. Ceterùm quis fuerit primarius supradicti Fœderis incentor, certum non habeo. Auctor grauis, ex quo pleraque ista, sic scribit: Inter Nobiles erant adolescentes nonnulli, qui vel Geneuæ vel in Germania peregrinas Religiones didicerant; deserique Galliarum exemplo quam sequerentur Religionem non debere affirmabant. Ab his paucis coniuratio primò suscipitur, ita incerta initio, vt quid qua ratione aggredi oporteret, constituere secum difficulter possent. Verùm cùm hæc verbis concepta coniuratio inanis futura diceretur, Philippo Marnixio Domino sanctæ Aldegondæ dictante, sex vnà secum Nobiles fœdus sanxerunt. Sic ille. Alius eos nominat & hos sex: Dandelotium, Vilersium, Hamesium, Tholousium, Bouxtelium, & Dolhainum.

1565

Expende, an ergo id verũ, quod suprà dicũt, vnius scurræ accusationem sufficere.

Primi auctores Fœderis qui.

In externis; hoc anno Solymannus Turcarum Imperator classe 130. triremium, 30. biremium, 20. magnarum, plurimarúmque minorum nauium, duobus Bassis, Mustapha copiis terrestribus, Pialio naualibus præfectis, cum Archithalasso Dragutio Raysio Rege Tripolis, & Rege Algierij, aliisque, oppugnauit acriter, sed casso euentu, Insulam Melitensem (Maltam dicunt) in mari Mediterraneo inter Siciliam Africamque, vbi Rhodij milites (Rhodo à Turcis anno 1521. expugnata captaque) sedes fixêre. Turcæ classe apparatúq; omni ad littus appulêre 18. Maij. Milites Rhodij, nunc Melitenses, sub Magno Magistro D. Valetto Gallo militantes fuêre numero circiter quingenti. His militum stipendiariorum plus minus tria millia, & incolarum Melitanorum, sclopetis instructorum atque expertorum, millia quinque aut sex iuncti. Erant in defensionem Insulæ propugnacula tria, munitissima situ & arte loca; castrum S. Angeli, arx S. Michaëlis, & S. Elmo. Munitionem S. Elmo tormentis æneis triginta duobus Turcæ quatiunt, tandémque expugnant. Interempti hîc 1300. Christiani cum 150. Militibus Rhodiis; cæsus interim Archithalassus Dragutius Raysius, pirata

Turca magna vi Maltam insulam oppugnat.

Propugnãt eamdem fortissimè Milites sacri cum aliis.

Occupant Turcæ vnã munitionẽ.

1565 veteranus. Post hæc 15. Iulij ciuitatem arcémque D. Michaëlis concutiunt bombardis septuaginta, quarum tres (basilisci dicti) globos ducentorum pondo, palmorum orbiculatim septem, iaculabantur. Vario impetu assultuque frequenti munitionem eam aggrediuntur, cuniculosque agunt, aliis contrà suffodientibus. Muri autem magna parte deiecta soloque æquata, quà ingressus iumentis plaustroq; patebat, vna simul impressione irrumpere moliti, strenuè propulsantur, interfectis Turcis circiter mille quingentis, præsidiariis verò ducentis, totidemque læsis. Tandem eadem S. Michaëlis ciuitas & arx iterùm diuersis oppugnantur vicibus, Augusti 18. 20. 21. bísque vno die, cæsis Christianorum ampliùs ducentis; rursus 26. Die autem 29. oppugnatur specialiter arx, ipso etiam Bassa Mustapha cum præcipuo Turcico militari signo fossas ingresso: bis cessant quiescuntque; victoriam verò tertia impressione expectantes, desideratis suorum plus minus quingentis, repelluntur. Id temporis Magno Magistro nuntium adfertur, Dominum Garciam Toletanum Siciliæ Proregem sperare breuî in Insulam cum copiis appulsurum. Nuntiat præthereà seruus Christianus à Turcis fugitiuus, crebra oppugnatione, fame, morbo, aliisque malis magnam Turcarum multitudinem periisse, vixque superesse quatuordecim millia. Septembris die sexto Christianus quidam apostata ad Magnum Magistrum confugiens, Turcas Sabbato die expugnationem omnibus copiis viribusque tentaturos, posteáque discessuros affirmat. Intereà Dominus Garcia cum 72. triremibus appellit, & die 7. Septembris ab altera Insulæ parte in terram nouem millia stipendiariorum exponit, Ducibus Ascanio Cormano, Aluara, Sandeo, & Schiappio Vitellio. Hi in veterem vrbem Melitanam, nondum à Turcis expugnatã, tendunt, quibus se iungunt circiter ducenti Rhodij Milites. Turcæ certiores facti de Christianorum subsidiis, vasa colligunt, tormentisque & præda in naues delatis discedunt. Nihilominùs die 11. Septembris Turcæ numero circiter decies mille castra Christianorum inuasuri Melitam reuertunt; verùm terga dare coacti triremes repetunt, desideratis suorum mille quingentis. Quare insulam 12. Septembris relinquunt, æneis tormentis in munitiones Melitanas 78000. vicibus vt minimùm frustrà displosis. Turcarum in vniuersum interfectorum numerus circiter 36000. Christianorum satis magnus, sed incertus, Rhodiorum Militum 313.

Incredibili furore oppugnant & aliam, sed frustrà.

Nũtiatur, mox auxilia à Sicilia adfutura.

Aduẽtantibus Christianorum auxiliis, Turcæ discedunt.

Numerus cæsorum vtrimque.

1566 Mense Ianuario anni millesimi quingentesimi sexagesimi sexti, Orangius Edicto Regis suprà commemorato ad se misso, in eam sententiam Parmensi respondet, vti ferre Remp. atque hominum mores Concilium Tridentinum, certis quæ adiectæ essent conditionibus posse fateretur, cetera Edicti capita non posse ostenderet; rogarétque, vti cùm sustinere

Orangius scribit Parmensi, non posse seruari Edictũ nuper publicatum.

se

1566

ſe imminentes motus minùs poſſe intelligeret, decedere ſe de Hollandiæ, Zelandiæ atque Vltraiecti Præfectura Parmenſis pateretur. Veniunt quoque 22. Ianuarij Bruxellam quatuor ſupremarum Brabanticarum vrbium Delegati, iunctíſq; ſibi Brabantię Cancellariæ Delegatis, Inquiſitorum iuriſdictionē pati ſe ob certa quę haberent priuilegia non poſſe, Parmenſi oſtendunt; quibus tandem 24. Martij id fuit conceſſum, vti Brabantia Inquiſitores non haberet.

Quin, etiam vrbiũ & Cancellariæ Legati contra Inquiſitionem proteſtantur.

Intereà Nobiles fœderati, quos diximus, Prouincias atque vrbes in quas proficiſcerentur partiti, in ſua quiſq; Prouincia apud amicos & notos multa adferebant, cur neceſſariò, cur tutò, cur magna cum laude, ingenti patriæ cōmodo ſuſcipi eam ſocietatem oporteret. Signa multorum Nobilium ſeu vera ſeu conficta oſtenduntur; occulti auctores Fœderis, Orangius, Egmondanus, Hornanus, Bergenſis, Montigneus, Hoochſtratanus laudantur.

Prædicantur occulti auctores Fœderis, Orangius, Egmōdius, & alij.

Antuerpiæ, Amſterodami, Buſciducis, aliarum potentium vrbium, ditiſſimorúmque mercatorum conſenſus prędicatur; poculis poſtremò conuiuiiſque res promouetur. Paſſim itaque magna voluntatum ſtudiorumque conſenſione multi Nobiles coniurant, tabuláſque conſignant; ea quoq; nonnulli animi leuitate, vt ne lectis quidem tabulis ſubſcriberent, ceterorúmque qui ſubſcripſiſſe dicerentur, iudicio ſe ſtare profiterentur.

Plures magna leuitate Fœderi ſubſcribunt.

Qua in re rurſum ea fuit quorumdam ars, vt cùm pridie inter cœnandum aut potandum ſignaſſent, die poſtero exhiberi ſibi eas tabulas, atque induci ſuum nomen armis curarent. Hunc itaque in modum turbulentam atq; intempeſtam iis temporibus Remp. Parmenſis habebat, iis rerum motibus, vt velut Panico timore, ſic ad incertos rerum euentus conſternatis animis, omnibus locis trepidaretur. Venturus breuî magna manu militum auxilio Inquiſitoribus Ericus Dux Brunſwicenſis nuntiabatur.

Spargitur Brunſvvicenſis cum milite Inquiſitoribus auxilio venturus.

Libelli ſeditioſi per vrbes varij proponuntur. Econtrà nouis Edictis de officio homines Parmenſis commonefacit, inſuetas vrbibus ciuium diurnas nocturnaſque vigilias imperat, conſilia poſtremò de mitigandis Regiis in hæreſim Edictis continua habet. Erant tum per menſem Martium Bredæ apud Orangium frater Ludouicus, ſororis maritus Comes Suartzenburgius, Georgius Hollius, & Weſterholtius, Germani. Euocatus è Viana Bredenrodius, priuato item officio, quod ferebatur, Hornanus, Megemus, & qui recèns à nuptiis Ducis Holſatiæ Regius Legatus redierat, Hoochſtratanus, atque vnà fœderati Nobiles, Dandelatius, Vilerius, Hames, Boxtelius, Tholouſij, Dolhaignius, Louueruallius, Warouſius, numero ad duodecim. Multa ibi conſilia.

Fœderati Bredæ de negotio ſuo conſultãt.

Aberant ab iſto conuentu Egmondanus & Marchio Bergenſis. In diem itaque ſequentem Hoochſtratano cœnam Hoochſtrati Orangius ceteriqne indicunt, ſimulque Egmondanum Bruxellâ, Marchionem Bergis ad cœnam iis litteris inui-

1566

Rursum Hoochstrati, vbi multa Orangius, velut pro Fœderatis.

tant, quòd, nisi iis salutatis, discedere in Germaniam Suartzenburgium nolle affirmarent. Hoochstrati itaque nouis consiliis de re tota deliberatur. Ostendit Orangius (vt suo illo in Regem libro ipse commemorat) periculosos imminere ciuiles motus; coniurasse Nobilitatem; vereri se vti morbo grauior sit medicina; pertinere ad suam Collegarumque suorum curam, vti neque Cardinalitiis hominibus Remp. prodant, neque istiusmodi periculosis Nobilitatis consiliis iactari rem patiantur: consilia itaque atq; operas in commune Collegæ conferrent, Remp. per se capesserent. Adferunt in eam sententiam nonnulla etiam Suartzenburgius atque Hollius. Ibi Megemus: Itáne, vt pauci tenebriones rem tantam auderent? Deum testor, si ducenta mihi florenorum millia Rex annumeret, næ hisce ego omnibus caput comminuero. Quin tu, inquit Orangius, parciùs Megeme; neque tibi tam est ea res facilis futura, & multos eo numero viros honoratos es reperturus. Egmondano quoque Bergésique, hoc quod Orangius proposuerat, minùs placet. Disceditur itaq; Hoochstrata, eo euentu, vt reuersi Bruxellā Egmondanus & Megemus, rem totam Parmensi denuntiarent, omnibusque in posterum Orangij consiliis sermonibusque Megemus abstineret, Parmensi totum se daret; Egmondanus eum se gereret, qui neque Parmensi neque Orangio satisfaceret: Fœderati contrà multò etiam maiore studio rem agerent, sociis in Kalend. Aprilis Bruxellam diem dicerent, de tota consilij ratione multa versarent; libellum, quem Parmensi traderent, modò in hanc modò in illam sententiam describerent; de adducendis vnà secum Bruxellam grauis armaturæ cohortibus diu cogitarent; chartas in vulgus eas spargerent, quibus vrbium Magistratus, Collegia, singulos quosque homines viritim ad præclarissimi facinoris societatem cohortarentur. Atqui nec deerat suo officio Parmensis, commonefacit Magistratus, laudat animatque viros bonos; de Regis in Belgium aduentu Regis litteras profitetur; priuatim continuis frequentissimi Senatus conuentibus de tota deliberat, nouam mitigandis Edictis formulam concipit; id postremò Senatui proponit, admittíne in vrbem, tantam quæ diceretur Fœderatorum multitudinem oporteret. Barlaimontius admitti debere negabat. Contrà Orangius alijque grauem barbariem fore affirmant, si Nobilibus supplicare, quod miserrimo cuique licet, non permitteretur. In eam itaque sententiam disceditur, vt sine milite venientes, audituram se Fœderatos Parmensis pronūtiaret. Primus itaque 4. Nonas Aprilis Bruxellam Henricus Bredenrodius frequenti Nobilitate comitatus ingreditur. erat enim ea Bredenrodio à Fœderatis delata prouincia, vti pro toto conuentu verba faceret, libellúmque Parmensi porrigeret. Die postero 3. Nonas Aprilis item ingreditur Bruxellam Ludouicus Nassouius, ea Fœde-

Econtrà Megemus militariter in Fœderatos intonat.

Egmondanus & Megemus, quæ acta essent Hoochstrati, Gubernatrici indicant.

Gubernatrix nouā mitigandis Edictis formam concipit.

Nihilominùs Fœderati Bruxellam venire permissi.

Fœderatorum multitudine, vt iam numero ad centum quinquaginta Bruxellæ existerent. Inde expectatis ne quidquam in diem insequentem Culenburgij & Sherenberghæ Comitibus, libello ab Orangio, vti ferebatur, in lenius verborum genus commutato, Nonis Aprilis, id est die eiusdem 5. cùm amplissimum eo die Equitum Togatorúmque Senatum Parmensis haberet, bini composito ita ordine Fœderati in Curiam via publica procedunt, vt postremi Bredenrodius & Nassouius omnium in se hominum oculos conuerterent. Ingressus itaque ad Parmensem & Senatum Bredenrodius, in hanc sententiam proloquitur: Nobiles qui Bruxellam venisset, alios item eius Ordinis complures, qui certis de causis adesse minùs possent, commotos officij cogitatione, qua se Regi patriæque obligatos intelligerent, hoc illo quem exhiberet libello, de rebus grauissimis officiosè referre: inuentos esse, qui apud Parmensem Senatoresque eam Nobilitati calumniam facerent, vti ad homines commouendos, quodque est omnium grauissimum, ad Regem ab imperio amouendum, suscepta cum Gallis Germanisq; consilia profiterentur; cognituram per se Parmensem istius libelli lectione, quàm hoc ad se crimen non pertineat. Quæ cùm dixisset, libellum in hanc sententiam descriptum Parmensi tradit: Esse ita sanè, vt causas non improbabiles Rex haberet, quibus cùm antè sæpè, tum postremis litteris, patris Cæsaris exemplo retinendam veterum de Religione Edictorum seueritatem imperaret. Verùm cùm non vnis neque iisdem consiliis administrari Rempublicam perpetuò oporteat, fuerintque ea Edicta iam olim (cùm ferre ea posse homines crederentur, cumque minùs exactè ex eorum præscripto ius diceretur) maximorum malorum, grauissimorumque motuum causa, vereri se modò, non tam veteres animorum offensiones, atque eos rerum motus seditionesque, quibus concussa grauissimâ ruinâ Respublica collabatur. Iam pridem se sperasse futurum, vti vel Proceres, vel Prouinciarum Ordines hanc in se curam susciperent: verùm cùm certis quas ignorarent de causis hoc illi Reip. officium non præstiterint, facere se necessariò, pro ea qua Regi patriæque necessitudine tenerentur, vti de rebus tantis Parmensem commonefacerent; ceterisque hoc suo officio idcircò præirent, tum quòd agros habitarent, in quorum vastitatem commotorum sese hominum rabies vt plurimùm conuerteret, tum quòd sibi ceterisque per Belgium hominibus nullam contra calumniam suffecturam innocentiam intelligerent. Postulare itaque se, vti & Legatione Regi Parmensis exponat, retineri (nisi veteribus Edictis abrogatis, nouisque ex sententia Ordinum Generalium promulgatis) Remp. diutiùs non posse; tum quoad de hac est Legatione sententiam Rex rescripturus, differri omnem Inquisitionis Edictorumque executionem Parmensis patiatur.

1566

Fœderati numero 150. bini in Curiam procedunt.

Ore omniũ verba facit Bredenrodius.

Tenor libelli, vbi primùm positum, aliquando scilicet leges mutandas.

Postulant itaque vt noua Edicta in hæreses ex sententia Ordinũ fiant.

1566 tiatur. Atque hæc esse postulata, quæ Nobiles iam pridem Regi fide probati humillimè flagitarent, extra omnem seditionum cædiumque culpam futuri (quod Deum, Regem, Parmensem, Senatores, omnes omnino homines atque suam conscientiam testarentur) si fide optima, præclarissimóque in Remp. studio monentibus non pareatur. Libello perlecto, dimissóque sub meridiem Senatu, die postero ingressis vrbem Culenburgij & Sherenbergæ Comitibus, ex ædibus Culenburganis, quaterni ex ordine Nobiles in Curiam progrediuntur. Responsum flagitantibus scripto in hanc sententiam Parmensis respondet; facturam se quod de Legatione Hispanica proponeretur. Re cum Equitibus Aurei velleris, Prouinciarum Præfectis, Senatoribúsque, iam anteà sese eam nouam Edicti formulam concepisse, quam Regi simul subditísque probaturam sese existimaret. Sed ferre imperij sui rationem non posse, vti sublato omni Legum metu, Religio malorum hominum iniuriis exponatur; quod posset, id se esse curaturam; Iurisdictionem, se imperante, comiter leniterque Inquisitores Iudicésque habituros; Regi persuadendo eam se operam impensuram, vt quod Brabantiæ ciuitates impetrassent, vti ne Inquisitorum iurisdictioni parêre sit necesse, id ceteras etiam vrbes Prouinciásque impetraturas arbitraretur: daturam se huic rei seriò idcircò eam suam operam, quòd certò sibi polliceretur longissimè à nouandarum rerum studio Nobilitatem abesse. Respondent denuò Fœderati, magnas se Parmensi habere gratias, quòd de Nobilitate honorificè sentiret, quòd ad postulata tam humaniter atque citò respondisset, dilucidius nihilominùs clariúsque se responsum expectasse. Testari denuò, extra culpam se futuros, si tempestiuè de periculo monentes non audiantur. Atque hæc tum equidem non ea modestia, quin multa simul indigna committerent. Quo in genere fuit illud cumprimis celebre conuiuium, quo in ędibus Culenburganis tercentum Fœderati plus minus, intempestiuis compotationibus, solis sibi initiò, inde toti cohorti, probrosam Geusiorum compellationem procurarunt. Prandebant vnà iam dicti Fœderati trecenti eodem mense Aprili; pro magnitudine poculorum crescebant publicarum rerum curæ consiliaque. Inter cetera multorum sermonibus recitatur, Barlaimontium totam eam optimorum nobilissimorumque hominum multitudinem voce Gallica *Geus*, quasi errones mendicos, compellasse; libenter in Regis patriæque gratiam Geusios se futuros. Magnis itaque conuiuantium vocibus, sumptisq; ingentibus cyathis, totis ædibus pro Geusiorum salute faustis acclamationibus decertatur, VIVAT REX, VIVANT GEVSII. Dum itaq; pocula atq; vota repetuntur, en adest Hoochstratanus. Accurritur, intrò abripitur antequã quibus de rebus à Parmensi venisset, explicare possit. Exiliunt præ gaudio

Flagitant mox postridie, & referunt responsum.

Respondẽt iterũ Fœderati; & quidẽ clarius respõsum se expectasse.

300. Confœderati conuiuantes, dicunt se à Barlaimontio Geus *cognominatos.*

Conclamant ingentibus cyathis, Viuat Rex, Viuant Geusii.

gaudio conuiuæ; aduentum noui hoſpitis fauſtis acclamationibus exci- 1566.
piunt, VIVAT REX, VIVANT GEVSII; in ſedes ſubſiliunt, ex alto ad Regis Geuſiorúmq; ſalutem immanibus ſeſe poculis perfundunt. Bredenrodius vas ligneum poſtulat; manticā è trabē ſuſpendit; ſub trabe fauſtam Regi Geuſiiſq; potationem conuiuis indicit; iuriſiurandi eam formulam pōtanti præſcribit, vti vſque ad panem, ſalem, atque manticam non diſceſſurum ſeſe ab inſtituto quiſque profiteretur. Creſcit bacchantium furor, galeri permutantur, inuerſi capitibus imponuntur, ad ſingula quæque momenta, VIVAT REX, VIVANT GEVSII, inclamatur. Orangius, Egmondanus, Hornanus, è Mansfeldani conuiuio, eo itinere Palatium conſcendebant; tranſeuntibus de Hoochſtratani ingreſſu, conuiuarumque potatione, oſtenditur. Siue itaque (quod ferebant) vt Hoochſtratanum è temulēto conuiuio in Curiam ſecum abducerent, ſiue qua alia de cauſa, in aream procedunt: conſpectos conuiuæ circumaſtant, poculis vocibuſque, VIVAT REX, VIVANT GEVSII, identidē ſalutant. Repetunt quoq; idem ſymbolum Fœderati per dies inſequentes, & mox veſtes è panno cinericio aſſumunt, minutas mendicantium è ligno ſcutellas poculáque è galero ſuſpendunt; numiſmata cudi in eam formam procurant, vt vno latere Regis effigiem, his verbis circumſcriptam, FIDELES REGI; altero duabus fœderatis manibus implicatam manticam, hiſce adiectis verbis, VSQVE AD MANTICAM, haberent: radi ſibi poſtremò præter labrum ſuperius, barbam reliquam iubent. Cornelius Valerius vir doctus eo tempore Gallicè *Geus*, idem quod Teutonicè *Geuten* interpretabatur, à Gothis vaſtatoribus nomen deducens. Quid ſi à Iutis? populo Danico ſeu Nortmannico, olim vel in primis Belgis infeſto? Sed parum refert. Duo itaque, vti oſtendimus, Fœderati, iam Geuſij, flagitarant; primùm vt Legatione Regi ſua poſtulata Parmenſis exponeret; dehinc, tolli omnem, dum Rex reſponderet, Inquiſitionis Edictorúmque executionem pateretur. De priore ita rem conſtituit, vt Marchioni Bergenſi & Montigneo, quorum vterque magnam prudentiæ laudem obtinebat, profectionem in Hiſpaniam perſuaderet. Probant conſilium Fœderati; quin oſtendunt profecturis, quoad in Hiſpaniis ſunt futuri, tranquilliſſimè ſeſe domi Remp. habituros. Prior itaque Montigneus, quòd pedem Marchio offendiſſet, Pariſios proficiſcitur. Ea vrbe, cùm apud Franciſcum Alaua, Regis Catholici Legatum, vnà cum Balduino I. C. de quo anteà, prandiſſet, multáque ita loquentem Legatum Alauā audiſſet, vti ſecari capita auctoribus nouorum per Belgium motuum oportere ſatis ſignificaret, progredíne oporteret, cum dicto Balduino deliberat. Balduinus manendum, morbumque ſimulandum affirmat; Montigneus contrà, nec diu ſimulare,

Indicitur iuſiurandum certũ ſingulis potantibus.

Quin aſſumunt & ſymbola mendicantium; hoc enim ſonare Geus.

Plenior eiuſdē vocis Geus *explicatio.*

Perſuadētur in Hiſpaniam proficiſci Bergenſis & Montigneus.

Mōtigneus mira audit Pariſiis, nihilominùs progreditur.

 nec

1566 nec nisi grauissimis de causis redire non posse se ostendit. Pergit itaque in Hispanias, sequitúrque Marchio; numquam redituri. Et hoc de prima libelli supplicis parte. De altera Fœderatorum petitione ita Parmensis constituit, vt dimissis in Prouincias Pręfectis, habere eos singulos suarum Prouinciarum Conuentus mense Maio imperaret; nouumque iis Ordinum Conuentibus in hęc capita Edictum proponeret: Religionem, « præter veterem Catholicam, neminem totis Prouinciis vel publicè vel « priuatim habiturum. Qui aliam à Catholica Religionem publicè pri- « uatímve doceret, munus gereret, libros scriberet, domum sciens dolo « malo pręberet, turbam concitaret, Catholicos offenderet, in eos homi- « nes pœnitentes gladio, non pœnitentes laqueo animaduerteretur: bona « ita demum fisco cederent, si non iis Prouinciis atque vrbibus existerent, « quibus ob crimen in commissum cadere bona damnatorum non con- « sueuerunt. Qui crimen hæresis animo contraxisset, res facto non admi- « sisset, huic pœnitenti, & coram Episcopo hæresi renuntianti, pœnæ is « terror non existeret. Qui delatus hæresi non renuntiaret, is proscriptus « bonis vteretur; alienandi, testandíque de iis bonis potestatem non ha- « beret; mortuo heredes Catholici ab intestato succederent: bona ita ta- « men amitteret, si contra Religionem quietémque Prouinciarum ab- « sens moliri quid conuinceretur. Anabaptistæ pœnitentes, nullius gra- « uioris facti rei, extra ordinem arbitrio Iudicis coërcerentur, pœna mor- « tis non tenerentur: sed non pœnitentes, definito exilio bonisque mulcta- « rentur. Hæretici relapsi, inde denuò pœnitentes, exilio atque bonis, non « pœnitentes morte punirentur. Anabaptistæ relapsi, nullo discrimine la- « queo suspenderentur. Qui libros vel hæreticos vel seditiosos sciens do- « lo malo sæpiùs excudisset, distraxisset, is pœna Ministrorum Docto- « rumque teneretur. Qui rariùs fecisset, is proscriptus arbitrio Iudicis vel « ære vel corpore pœnas daret. Qui lucro non hæresi adductus res eas fe- « cisset, extra ordinem arbitrio Iudicis coërceretur. Qui, quò quis seducere- « tur, frequenter disputaret, pœna mortis; qui raró, nec seducendi animo, « sed curiositate id faceret, in eum arbitrio Iudicis animaduerteretur. Qui « libros improbatæ lectionis legeret, legendos alteri exhiberet, imagines, « signa, statuas Religioni contumeliosas pingeret, sculperet, pictas, scul- « ptas haberet, illicitis nouarum Religionum collegiis interfuisset, in eum « pro criminis, personæ, atque rei diuersitate, arbitrio Iudicis statueretur. « E contrà, qui hæreticorum illicita collegia denuntiasset, huic, si collega « extitisset, pœna cōdonaretur; sin collega non fuisset, vel dimidium bono- « rum, si sexcentos florenos non excederent, vel quartā, si excederent, è bo- « nis damnatorum acciperet. Peregrini intra vrbes atq; pagos ita demū fu- « turi inquilini admitterētur, si idoneas ab eo cui postremò paruissent Pa- « rocho,

Proponit Parmensis mitius in hæreticos Edictum.

Nēpe gregarius non renuntians hæresi, tātùm proscriberetur.

Relapsi nō pœnitentes, morte mulctarentur.

In aliis casibus arbitrio Iudicis statueretur.

„ rocho, atq; Iudice, litteras adferrent. Ad peregrinos tamẽ mercatores ita „ ea cautio non pertineret, ſi modeſti ſine Catholicorum offenſa permane- „ rent. Quibus reis ob pœnitentiam fuiſſet condonatũ, ij Magiſtratum „ in poſterum nullũ gererent; quos tamen ſuſpectos de hæreſi Iudices pro- „ nuntiaſſent, ij, re cognita, impetrata in integrum reſtitutione, à Magiſtra- „ tu non prohiberentur. Erant & capita de Ludimagiſtris & Typographis, & alia pauca. Reſpondent variè Ordines. Et quidem Arteſij, ſi calumniatoribus pœna ſtatueretur, placituram ſibi rem vniuerſam oſtendunt. Flandri Edicto ita aſſentiuntur, vti multa nihilominùs de certis ſuis Priuilegiis, de Iudicum præuentione, inferrent; ius nullum dicere in laicos Clericis permitteretur; de libris non ſoli Theologi, ſed ceterarum quoque diſciplinarum Profeſſores cognoſcerent; & alia. Longum eſt ceterorum Ordinum ſententias perſcribere, maximè quòd fructum ex eo Edicto Reſpublica nullum eſt conſecuta. Etenim mox vbi de mitioribus his legibus Parmenſis agere cœpiſſet, inque lubrico ita rem conſtitutam nonnulli Fœderati animaduerterent, vti ſi perſuaderi hoc quod proponeretur Edictum contingeret, nulla in poſterum ſtabiliendæ nouæ Religionis ſpes exiſteret, paucis ante Kalendas Maij diebus circum maiores vicos Flandriæ per agros, diurnos etiam haberi Caluiniſtarum conuentus curant; (nam nocturnos diu celebrarant;) inde quarto Nonas Maij, circa Antuerpiam; hinc, vt graſſante ſcabie, ſic variis in locis, variæ pruritu attractæ Caluiniſtarum, Lutheranorum, atque Anabaptiſtarum conciones ſeſe oſtendunt. Nullæ tamen per Lutzenburgum, Arteſiam, Hannoniam, Namurcum: nullæ quoque per Inſulas, Duacum, & Orchinium: frequentes contrà per Flandriam, ditionem Tornacenſem, Valencenenſem, territorium Antuerpienſe & Buſcoducenſe in Brabantia, itemque per Hollandiam, Zelandiam, ditionem Vltraiectinam, Geldriam, Friſiam. Procedit quidquid vſquam Belgarum, qui vel veteri vel recenti memoria extorres ſeu proſcripti, telum pro ſe ſinguli ad conuentus deferre, plebémque Pſalmorum cantu concitare poſſent. Concionabantur ingenti hominum concurſu multis locis Caluiniſtæ; Lutherani minore frequentia, nec niſi in Brabantia; Anabaptiſtæ maiori quàm Lutherani numero, ſed non ea luce; neque diſcipulorum pari cum Lutheranis auctoritate: ſic enim de Lutheranis nonnulli loquebantur, & celeberrimam eam Principibus pluribus probari, & minùs eſſe hanc iſtam, quàm eſſet Caluiniana, ſeditioſam affirmabant. Non fert Parmenſis tantam Religionis, tantam Regis atque ſuam contumeliam. Relicta itaque omni de mitigandis Edictis cogitatione, ad coërcendam eam hominum temeritatem ſe conuertit; pœnas in illicitos conuentus graues menſe Iunio conſtituit: mortem Miniſtris recepta-

1566

In peregrinis mercatoribus ſatis, ſi abſq; ſcandalo viuerent.

Varia de his legibus Ordines Prouinciarum reſpõdent.

Fine Aprilis pluribus in Flãdria locis fiunt palàm nouæ conciones.

Quibus locis Belgij factæ conciones; quibus non.

Lutherani etiam & Anabaptiſtæ in arenam prodeunt.

Ergo pœnas graues edicit Parmenſis in nouos cõuentus.

1566 ceptatoribusque indicit; sexcentos florenos, si Ministrum quis comprehendisset, pollicetur: auditoribúsque, si cum telo deprehenderentur, exilium; si inermes, pœnam arbitrariam comminatur: de culpa filiorum, familiarium, discipulorum, famulantium, ita constituit, vt parentes, patresfamilias, magistri, heri de ea tenerentur. Edicti eius sui eum fructum Parmensis consequitur, vt quibus locis conciones nondum haberentur, iis vti ne susciperentur, Magistratus cauerent; at contrà, quibus locis iam factæ erant, maiore etiam hominum concursu, armatorumque multitudine Ministri conuentus suos ad loca vrbibus viciniora iam transferrent, Psalmos ad numeros Marotanos Bezanosque instar Sirenum decantarent; in Papam vt Antichristum, in Sanctorum imagines vt idola, in Monachos ceterosque Sacerdotes vt Pharisæos, (exemplo Ducis Iosuæ, Eliæ, Machabæorum, quin & Christi, vt iactabant) conciones acerbas perpetuò haberent; Legatos in Gallias, Angliam, Germaniam varios mitterent. Frequentissimis intereà Senatus deliberationibus multa querebatur Parmensis; modò seorsim Barlaimontio, Viglio, atque Assumuilio dicebat, eôrum sese dolis iactari, à quibus caueri, ob imperij quam tenerent auctoritatem minùs posset; modò etiam Orangio ceterísque ita loquebatur, vti desiderare sese multa in eorum erga se officio munereque ostenderet. Non fert id neque Orangius neque ceteri, multa causati, cur eorum ad se motuum culpa non pertineret. Hoochstratanus Orangio perquam familiariter vtebatur: in eius itaque gratiam multa Hoochstratanus in Senatu liberiùs dicebat, quàm ferre Parmensis facilè posset. Laudat eam hominis fortitudinem Orangius & ceteri; crescit hinc illi pro amicis decertandi cupiditas: quæ res eò tristior multis accidebat, quòd Religionis Catholicæ perquam studiosus Hoochstratanus, Orangij consilia non tam iudicio quàm amicitia sequi videretur. De præsidiis in vrbes adducendis Parmensis deliberat; Megemus Antuerpiæ persuadere Magistratui populoq; conatur, sed frustrà. Rex intereà Orangium ceteróesque litteris perhumaniter laudatos de vetere officio retinendo commonefacit. Prouinciis quoque vrbibusque, iam pridem in Belgium se venturum fuisse ostendit, si non Turcam vlturum clades Masalquibirij, Pignonij atque Maltæ, in Regna Hispaniæ maritima irrupturum putasset: conscribere nunc Turcam terrestres copias; ea re fieri, vt hac cura deposita, ad iter se in Belgium componat. Officij itaque in se veterem, quam consuessent, rationem homines tenerent, seditiosis non assentirentur; coràm se de subditorum postulatis æquissima ratione cogniturum; ceteraque in eam sententiam nonnulla. Sub idem quoque tempus Fœderatis nonnullis Parmensis scribit, esse eam multorum sententiam, vt fœderatæ Nobilitatis

Acerbè passim declamatur in Papam vt Antichristum, & imagines vt idola.

Declarat Parmensis se multa in Orangio & sociis desiderare.

Megemus frustrà agit cum Antuerpiensibus, de recipiendo præsidio.

Litteræ Regis, quibus iam se iter in Belgium parare scribit.

1566

tatis auſpiciis tumultuari hunc in modum plebem arbitrarentur; adduci ſe minùs poſſe, vti huic hominum ſuſpicioni aſſentiretur: extare enim Nobilitatis præclariſſima in Regem atque ſe officia: recentem quoque eam eſſe à nobilitate datam ſibi fidem, qua ſe Regi atque ſibi ſacraſanctè deuinxiſſent. Rogare itaque ſe hanc ſuam de tota ſocietate præclaram opinionem factis comprobarent, illicitos conuentus, periculoſa nouarum Religionum conſilia opere conſilioque diſturbarent. Fœderati, quòd Hiſpanicis Legationibus non reſponderetur, deliberare in commune cupiebant. Peropportunè itaque vt de iis Parmenſis litteris videretur, ad 16. Kalend. Auguſti ad ſanctum Trudonem, vrbem ditionis Leodienſis, conuentum ſocietati conſtituunt. Non placet ea coitio Parmenſi; oſtendit, mandata à ſe habere Orangium atque Egmondanum: Fœderati certos quos vellent homines Dufflam (municipium eſt iuxta Mechliniam) mitterent; venturos eò Orangium atque Egmondanum, expoſituros ea ſua mandata, quæ probaturam ſocietatem arbitraretur. Perpauca itaque eo conuentu Trudano proponuntur; quòd inutilem eam futuram diſceptationem multi profiterentur, quam, nouis mandatis non intellectis, eſſent ſuſcepturi; Legatoſq; qui Dufflam proficiſcerentur numero ad 12. hoſce nominant: Naſſouium Ludouicum, de Fiennes, Reuelium, Rumeum, Riſoirium, Noyellium, Tillium, Louueruallium, Villerium, Famarſium, Haeſtium, Eſcaubequium. Veniunt itaque Dufflam Antuerpiâ Orangius, Bruxellâ Egmondanus, ſancto Trudone Fœderatorum Legati. Multa ibi vltrò citroque ſunt dicta, ſed quæ ferè iam dicta priùs. Tandem rogare ſe Fœderati dicunt, imperaret Parmenſis tribus his, Orangio, Egmondano, & Hornano, vti ſecum quibus de rebus oporteret, deliberarent; omnem in ſe belli publicæque quietis curam ipſi ſuſciperent; de ſumma imperij tamen nihil Parmenſi detraherent: ingentem populi multitudinem conuentu ſancto-Trudano Societati oſtendiſſe, ab armis quidem ſe libenter diſceſſuram, ſed ſi patrocinari ſibi palàm Nobilitatem Parmenſis permitteret, quoad Regis conſenſu Comitia Ordinum de Religione haberentur: quæ ſua, vti dicebant, æquiſſima poſtulata ſi Parmenſis recuſaret, facturos ſeſe neceſſariò, vti aliunde quæſito ſubſidio ſibi conſulerent. Hîc de reſponſi indignitate queritur Parmenſis; agente tamen Egmondano eò res deducta eſt, ſi Fœderatis de periculo ob exhibitum libellum & alia impendenti ritè caueretur, omnem operam tantiſper homines in officio continendi in ſe reciperent. Verùm quòd ea quæ poſtularetur cautio maiorem quam haberet Parmenſis, imperij auctoritatem flagitaret, re deliberata, tota iſtius cautionis conſtituendæ ratio in 13. Kal. Septembris, hoc eſt in 20. Auguſti, à Parmenſi eſt reiecta. Intereà in Flandria poſt diutinas conciones

Monet Gubernatrix Fœderatos præſtitæ ſibi & Regi fidei.

Cõueniunt Fœderati ad S. Trudonis, reclamante licet Parmenſi.

Nihilominùs Legati Parmenſis cum Legatis Fœderatorum Dufflæ cõmunicant.

Petũt Fœderati Orangio & duobus ſociis omnia committi.

Reiicitur plenior deliberatio in 20. Auguſti.

per

1566 *Intereà in Flandria Occidentali quædam templa violantur.*

per obscuros primùm pagos ditionis Casletanæ templa violantur: inde in vicinum Balliolum furor transit, ineunte mense Augusto celebre ibi Monasterium colluuies hominum inuadit, imaginibus statuísque insultant, huic ensem in latus insigunt, huic securi caput secant, omnia euertunt, occupant; pecuniam supellectilemque auferunt, cibum potumq; quem absumere non possent, profundunt. Hinc ducibus Iuliano & Iacobo Ministris Stigerium veniunt: concionantur ibi sub dio, hic Flandricè, ille Gallicè; vixdum inchoata concione socij in vicinas ecclesias irrumpunt, similem stragem in Sanctorum statuas, quas illi idola clamabant, edunt; eodemque modo in Abbatia Messinensi, ditioneq; Laleuana debacchantur. Hinc Lysam transgressi per agrum Insulensem Seclinium vsque excurrunt. Non ferunt eam iniuriam Seclinienses, Goudecuriani, Wouriniani, ceterique eius oræ rustici; nullo imperante capiunt arma quæ fors obtulisset, vno agmine diuersis è locis Seclinium omnes properant, obuios iconoclastas in paludes concitant, atque isthic vel flumine præcipites mergunt, vel ferro enecant; pauci abiectis armis domum reuersi sunt. Sub idem tempus erat Ipris Egmondanus, comitatus Domino Rassengenij, Maldegenio, Mouscronio, Hollebecquio, Dixmudano, aliis item Flandriæ Nobilibus nonnullis. Multa Egmondanus de vrbe in officio retinenda deliberat. Idibus Augusti id est 13. eiusdem, populo in forum accersito, leges ex Magistratus sententia nonnullas promulgat. Rogatus, num, si vim hæreticos templis facere contingeret, vi armata coërcere eos oporteret, contractis scapulis, de vi inferenda mandasse sibi rem nullam Parmensem ait. Digresso itaque Egmondano, primi magnarum vrbium Iprenses hanc illam quam Balliolani turpissimam iconoclasmi in se iniuriam recipiunt: sequuntur exemplum Gandauenses, & per Occiduam Flandriæ regionem vrbes atq; pagi plerique, ita rem eam excusante Egmondano, quòd necessariò proficisci se Bruxellam ad eum quem dicebamus 13. Kalend. Septembris debuerit. Atque hæc in Flandria. Antuerpia, vt ostendimus, iam inde à mense Maio vterum gestarat: hinc mense Iulio insignibus sex agrariis concionibus intumuerat: accesserant Lutheranorum & Caluinistarum in vno vtero concertationes: necessariò itaque prodire Flandriæ exemplo infaustum partum oportebat. Solemnes annuæ festo Assumptionis B. Mariæ Virginis vrbicæ supplicationes de more peragebantur; imago B. Mariæ Virginis solemni pompa per vrbem circumlata; inde pro more medio templo collocatur. Multis itaque verborum contumeliis Ierichuntinum hunc triumphum Arcæ noui Testamenti (similis enim describitur Arcæ veteris ad Iericho Iosue 6.) multi proscindunt, Deiparam (prô scelus) Mariolam fabri, à Iosepho fabro salutant: accendunt animos

Idē tentātes Seclinij iuxta Insulas, armis repelluntur.

Imprudens Egmondani Ipris responsum; inde ibi imagines fractæ.

Antuerpia iam inde à Maio vterum infelicem gesserat.

mos Ministri; fugienda non animo modò sed & corpore idola clamant; eradicari, extirpari tantam summi Dei contumeliam oportere vociferātur. Quinto itaque die pòst (Orangio biduo antè Bruxellam, ad illum quem dicebamus 13. Kalend. Septembris, vrbe digresso) illo ipso 13. Kalēd. id est die Augusti vigesimo, pòst Preces vespertinas, nebulones nonnulli sacram ædem primariam D. Virgini sacram ingressi, insanis clamoribus vocibusque toto templo concertant, imaginem B. Mariæ compellant; si, *Viuant Geusij*, clamet, parcituros se illi affirmant; æditiuis insultant, cum Catholicis rixantur. Excitus ad eum tumorem Magistratus, initiò apparitores, pòst è suo Collegio certos in templum nullo fructu ablegat. Sub vesperam itaque hora sexta, occlusis templi foribus, præeunte quodam Centurione qui tutandarum concionum munus tenebat, sublata voce ad numeros Geneuenses Psalmum auspicatur, eo euentu, vt velut carmine motis mentibus, in imaginem Deiparæ ceteràsque furibundi insilirent, Christum denique vnà cum Cruce funibus detractum in frusta comminuerent; latrones tamen (suos equidem tutelares) intactos relinquerent, sacrosanctum Sacramentum horrendis contumeliis afficerent, præstantissimorum pictorum monumenta confringerent, religiosa iure etiam Gentium mortuorum sepulchra violarent, supellectilem sacram omnem auferrent. Atque ea ratione pauci nebulones, nemine repugnante, in tam populosa vrbe, totos tres dies bacchantur, totius vrbis templa diripiunt, monasteria, sacella, cibos, quos absumere nō possunt, profundunt, ceruisiam reliquam fœdant, libros bibliothecarum nullo discrimine conscindunt; pecuniam, vestem, supellectilemque omnem sibi rapiunt. Conciones eodem quo Orangius discesserat die in vrbem migrarāt; iam vastatis hunc in modum templis, mox primarium B. Mariæ Hermannus Stuycker Zuollanus, Caluinistarum Minister turbulentissimus inuadit, D. Georgij ædem Lutherani occupant. Lubet adiungere verba Metrij Caluinistæ, quò certiùs etiam ista posteris constent. Marcgrauius (inquit) postquam plebem difficilè expelli aut sedari posse videt, omnes ianuas, vna excepta, claudit, & discedit: hinc popellus audentior factus, cùm iam vesperi hora sexta esset audita, alter alterum instigat, simulachrum Mariæ deturbant, sacellum effringunt, exclamant, *Viue les Geus, Viuant Geusij*. Hoc incœpto, mox tam valido furore vlteriùs progressum, grassatum, pluribusque manibus laboratum, vt ante noctis medium omnia sacella effracta, altaria deiecta, statuæ, simulachra & imagines deturbatæ fractæque, claustra omnia reserata fuerint in hoc amplissimo Mariæ templo, altaribus plus minus septuaginta decorato, & pretiosis picturis, regalíq; luxu tam splendido, vt simile vix inueniri queat. Hæc omnia simul atque hìc peracta, ingentes adolescen-

1566

Clamant Ministri, idola non animo modò, sed etiā corpore fugienda.

Hinc ergò nebulones pauci in templum Antuerpianum inuolant.

Fœdè templa omnia noctepro-fanant, deinde & toto sequēti triduo.

Primariū templum Caluinistæ; S. Georgij Lutherani sibi sumunt.

De iisdem distinctiùs; ex alio Scriptore.

1566 tum catervę, viris nōnullis nebulonibus simul & meretricibus permixtis, circumcurrunt, idem aliis etiam locis perpetraturi. Franciscanorum, Clarissarum, D. Iacobi, Andreæ, Georgij, Michaëlis, Petri Potsi, Burgi, Fakenarum sororum, Albarum, Nigrarum & Tertianarum, Nonnarum, Bogardorum, Dominicanorum, & vt semel ac simul dicam, totius Antuerpianæ vrbis templa sacelláque omnia insano festinóque tumultu vastant; ita vt ante clarum orientis solis iubar, præcipua quæque diruta deturbatáque fuerint. Et nonnullis interiectis: Postridie manè, statim atque portæ patebant, iconomachorum quidam extra vrbem currunt, primò ad D. Bernardi Monasterium, sesquimilliario ab vrbe, deinde circumcirca in pagis Antuerpiæ vicinis incredibili audacia & strenuitate omnia in templis confringunt ac demoliuntur. Intereà alij toto hoc die & duobus sequentibus in ipsa vrbe, templa & Monasteria iterùm percurrunt, & quidquid reliquum vel integrum inueniunt, confringunt, nemine contrà aut dicente aut faciente. Sic ille. Certè nemo sese contra eos toto triduo seriò mouebat. Causa ferebatur, quòd aperta machinatione Nobilium Fœderatorum, (qui vt passim vbique suos, sic & Antuerpiæ Pensionarium Wesenbekium aliosque habebant,) tum & tacito fauore Orangij & sociorum Procerum ista fieri satis constaret; atque ita non temerè ciuibus contra ciues ad arma ruendum esse plures ratiocinabantur.

Vna nocte omnia templa Antuerpiæ Geusij vastant.

Hinc postridie ad diui Bernardi, pagosq; vicinos excurrunt.

Causa prætensa, cur in tam populosa ciuitate nemo eis restiterit.

Diximus paulò antè, ad 13. Kalend. Septembres Conuentum Bruxellam à Parmensi Proceribus Belgicis esse indictũ, quo de Fœderatorum querimoniis cognosceretur. Erat is ille ipsus vigesimus dies Augusti, quo Antuerpiæ tumultuari est cœptum. Erant igitur eo die Bruxellæ Proceres præcipui omnes, præter Arschotanum, qui ægrotulus Montibus Hannoniæ erat, Arenbergium & Megemum, qui Geusiorum sese hostes profitentes, discedere quibus præessent Prouinciis inconsultum iudicabant. Veniunt item suprà nominati Fœderati Nobiles duodecim duce Ludouico Nassouio, qui populari scommate duodecim Apostoli dicebantur. Duodecimo itaque Kalend. Septembris, (cùm proximè præcedenti nocte Antuerpiæ cœptum esset tumultuari,) ab hora septima matutina in horam vsque duodecimam frequenti Senatu de re tota Parmensis deliberat. Geusij maiora in singulas horas grauioraque proponunt: tandem & de violato ea nocte primario Antuerpiensium templo, quodque omnia ibi adhuc tumultibus continuis feruerent, certus venit nuntius, imò nuntij plures, vnus post alium. Nec lætiora adferuntur toto biduo sequenti. Intereà Fœderati ferociter de milite à se conscripto, de societatibus susceptis multa satis palàm comminantur; circa Bruxellam quoque per agros ita turbulenti quidam armati discurrunt, vti vrbi ipsique Palatio timeretur, rumorque esset, Viluordiam abductæ

Adsunt Fœderati Bruxellæ vt erat cōdictum.

Gubernatrix Parmensis in summis versatur angustiis.

Par-

1566

Parmenſi Geuſios cuſtodes appoſituros. Itaque cùm tertium iam diem ſe fruſtrà laborare Parmenſis animaduerteret, conſternata, conſilium ſola ſibi capit, ſupellectilem componit, Montes in Hannoniam cogitat; nono Kalend. Septembris, id eſt die 24. Auguſti, ipſo D. Bartholomæi, ſummo manè Orangium, Viglium atque Aſſomuillium acceſſit; proficiſci ſe velle oſtendit. At verò non placet profectio Senatoribus: fugæ ſimilem profectionem inſtitui, iis lubricis temporibus, non oportere, docent: ſi diſcederet, auctoritatem Senatui nullam ſuperfuturam; ſi Senatus ſequeretur, grauiſſima rem eam incommoda allaturam affirmant: non eſſe quòd metueret; iurare ſe Orangium ceteroſque, antè ſibi vitam eſſe homines erepturos, quàm inferri vllam vel leuiſſimam Parmenſi contumeliam paterentur. Quin ſupplex vrbis Magiſtratus, ne ſe deſerat, orat atque obteſtatur; vrbem ita in officio futuram oſtendit, vt cui velit, militari imperio parituram, ciuiumque delectus eius arbitrio habendos profiteretur. Diſcedit itaque à ſententia Parmenſis, Comitémque Manſfeldium vrbi præponit, de militibus rem conſtituit, totúmque eum diem ita cœptæ Geuſicarum rerum deliberationi impendit, vt modò recuſans, modò diſcedens, modò precibus in Senatum reducta ęgrè adduceretur, vti, extracto in horam primam poſt noctis medium conuentu, cum Fœderatis hiſce legibus paciſceretur: Initio, placere vt ceſſet Inquiſitio, de qua Fœderati quererentur. Deinde probat, vt pro iis legibus atque Edictis (de quorum item ſeueritate obiiciebant) nouæ Leges Edictaque ſcriberentur. Verùm num id ex Ordinum Generalium ſententia, vel qua alia auctoritate ſit futurum, affirmare Parmenſem idcircò nondum poſſe, quòd ſententiam hac de re ſuam Rex nondum perſcripſiſſet. Quod de ſecuritatis cautione poſtularetur, ea ſe mandata à Rege accepiſſe, quibus ampliſſima cauendi ſibi auctoritas eſſet attributa. Ex eorum itaque mandatorum auctoritate promittere ſe Fœderatis, nulli neque fœdus, neque libellum, neque quæ fœdus libellúmve in hunc eſſent diem conſecuta, culpæ damnóve in poſterum futura; ea tamen conditione, ſi in officio Fœderati ſunt futuri, fidem Regi ſunt prę-ſtaturi; quantam poterunt, tantam in coërcenda ſeditioſorum hominum temeritate ſunt operam collocaturi. Itaque ſacrilegia, ceteramque Religionis Clericorumque contumeliam bona fide propulſabunt. Arma deponere commotam plebem bona fide procurabunt. Conciones nouas, quibus locis nullæ haberentur, haberi in poſterum nullas ſunt paſſuri. Quibus contrà locis (vtar eadem vi & facie verborum) de facto conciones habentur, ibi arma, ſcandala, atque omnem omnino publicam contumeliam cauebunt. Peregrinos, atque omnes omnino hoſtes arcebunt. Poſtremò, qua apud nouæ Religionis ſtudioſos homines ſunt

Vix perſuadetur, vt Bruxellæ maneat.

Manſfeldium cum milite vrbi præficit.

Multa tamen noctis paciſcitur cum Fœderatis.

Inter alia, Fœderati bona fide interim iniuriam Religionis propulſarent. Tum, quòd nuſquam de nouo fierent conciones, iam facta fierent ſine armis.

1566 auctoritate, id conabuntur, vti Regi ex Ordinum Generalium sententia " de Religione deque Rep. decernenti, parituros sese ij homines recipiant. " Res istas si Fœderatorum Legati suo suorumque nomine iureiurando " cauerent, ratam tunc eam Parmensis cautionem futuram. Sic hora illa " nocturna hæc descripta. Itaque die insequēti, octauo Kalend. Septembris (die nimirum Augusti vigesimo quinto) sacramenta in eam sententiam Fœderatorum Legati, apud stipulantes pro Parmensi Orangium, Egmondanum, Hornanum, Hachicourtium & Christophorum Assomvillium dicunt, vti facturos se suosque Mandatores res eas reciperent, " Fœderique & libello tamdiu renuntiarent, quamdiu ea esset promissa " cautio valitura. Fuerat Parmensis etiam in his concedendis vsque ad me- " dium noctis perdifficilis, nempe, quòd ita interpretaturos rem homines affirmaret, vti publica auctoritate haberi conciones, si vis seditioque à conuentibus esset abfutura, iudicarent, contrà atque sua esset sententia, qua non rem eam definiret, sed tantùm Fœderatis, quid præstare iis in locis, quibus de facto conciones eo tempore habitæ fuerant, deberent, præscriberet. Quod vt maximè ita existeret, multaque essent à Parmensi contra hæreticorum conciones prouisa prudenter, constituta fortiter; fuit ea nihilominùs tum vulgò fama, Parmensem in conciones consensisse. Rebus itaque hunc in modum procuratis, Edicto hanc suam cum Fœderatis transactionem 25. Augusti Parmensis promulgat; de officio homines commonefacit; adfuturum breui Regem ostendit: seueris grauissimisque item legibus sacrilegis templorum direptoribus pœnas constituit, Magistratibus vrbibúsque in scelus consentientibus priuilegiorum ademptionem comminatur, versari cum telo nisi eos homines non permittit, quibus iure res ea liceret. Bruxella iis temporibus, vti ostendimus, incerto metu variè trepidabat: & quamquam nouarum Religionum studiosi præ Catholicorum multitudine pauci ea vrbe existerent, tamen factum fuerat, vti per paucos istos quies concordiaque laboraret. Decimo Kalend. Septembris, id est 23. Augusti tria (vti vocant) vrbis Membra in ædes publicas, quæ sunt ad forum, cum quinque Aurei velleris Equitibus, nonnullis Cancellariæ Brabanticę Senatoribus, frequente honestissimorum ciuium multitudine de vetere Catholica Religione retinenda, hæreticis coërcendis, præclaras fortissimasque sententias dixerant. Nihilominùs biduo pòst, die 8. Kalendarum, cùm circa Viluordiam ad primas nouæ fossæ cataractas conciones futuræ dicerentur, neque portis occlusis egredi eo die ciues permitterentur, inuenti sunt nonnulli, qui iniuria arceri sese à concionibus causarentur, quas publica auctoritate Parmensis confirmasset. Refert rem ad Parmensem Magistratus: respondet Parmensis, velle vti pactis Fœderati ce-

Stipulantur pro se & sociis Fœderatorum Legati.

Promulgat Parmensis eam trāsactionem.

Bruxellenses ex trepidatione mox se colligunt.

Clausis portis non patiuntur homines ad nouas conciones egredi.

ti ceteríque fruerentur. Reſponſum in eam ſententiam hæretici accipiunt, vti probatas eo reſponſo conciones affirmarent. Denuò itaque coacto Magiſtratu, de re tanta deliberatur. Catholici, quòd futurum vererentur, vti hæreticorum inſolentiæ Magiſtratus cederet, ingenti hominum multitudine in Curiam conſcendunt; auctoritatis trium Membrorum vilipendium, Dei atque vrbis iniuriam, ſuam poſtremò contumeliam libellis ſermonibuſque oſtendunt. Repetitis itaque trium Membrorum Comitiis, tota vrbe atque agro Bruxellenſi conciones proſcribuntur, ciuibus omni peregrinæ Religionis vſu interdicitur. Probat Comitiorum ſententiam Parmenſis. Magiſtratum populumque collaudat, Mansfeldio vrbis militare imperium confirmat, delectis mille octingentis peditibus, è quibus trecenti Regiis, mille vrbis, quingenti Clericorum ſtipendiis militarent: Præfectos Philippum Lannoium Dominum Beauuorij, Balduinum Gaurium Dominum Inchij, & Hameddium Nobilem Hannonem conſtituit; equites item centum fratri Comitis Lignij Domino Eſtambrugij attribuit. Tum apertiùs animoſiuſq; cum Proceribus Parmenſis agit, dubiis hactenus atque incertis conſiliis pęnè periiſſe Remp. oſtendit, magni intereſſe declarat, antequam Rex adueniat, vti bonorum vaſallorum ſubditorumque opera reſtitutam Religionem, publicarumque rerum quietem inueniat; palàm itaque atque ingenuè ad Regis ſeſe voluntatem componerent, Religionem procurarent, ſeditiones armis coërcerent, hortatur. Accipiunt conditionem nullis verborum ambagibus Arſchotanus, Arenbergius, Megemus, (nam & illi intereà venerant) Mansfeldius, Hachicourtius, Barlaimontius, aliiq; nonnulli, nulláque ſeſe exceptione in Regis poteſtate futuros oſtendunt. Contrà Orangius aliique eius ſequaces, de ſua in Religionem obſeruantia, in Regem ac Parmenſem obſequio multa prolocuti, cauſas complures commemorant, cur Regia moderatione, atq; Ordinum Generalium decreto non etiam armis tentari rem oporteret; multa quoque de bellorum ciuilium calamitatibus, & Galliarum exemplo, & vetere memoria recordantur. Noircarmius Audomari in Arteſia Pręfectus, & abſente in Hiſpania Marchione, Hannoniæ Procurator, magnam iis temporibus penes Egmondanum auctoritatem tenebat, multumque eo Egmondanus vtebatur. Cùm itaque, quod dicebamus, à Parmenſi fuit propoſitum, tum eas in partes vt Egmondanus tranſiret, ſtudioſè eum Noircarmius eſt cohortatus. Reſpondent, qui tum fortè Egmondanum comitabantur: Quin tu hoc age Noircarmi, tu hoc, ſi libet, bellum ciuile auſpicare. Ibi tum Noircarmius: Omnino, ſi hoc eſt mihi vel Rex vel Parmenſis imperatura, næ ego in iſtos ſeditioſos homines pro Religionis atque Regis amplitudine libenter arma ſum ſumpturus. Non reprehendit

1566

Hinc tumultus, ſed qui mox compeſcitur.

Præſidiarij Bruxellæ 300. Regiis, mille vrbis, 500. Clericorũ ſtipendiis.

Animoſiùs itaque iam agit Parmenſis, aduuãtibus Proceribus hîc nominatis.

Orangius cõtrà ſuadere nititur non eſſe agẽdum armis, ſed fruſtrà.

Noircarmius animoſè contra perturbatores, nec improbante Egmondano.

1566 Egmondanus; quin Noircarmium, quæ laudaret, ſequi conſilia bona ſua cum venia permittit. Hunc itaque in modum è ſummis rerum periculis in quietiorem ſeſe nauigationem Parmenſis coniecit, Bruxellam contra vim atque inſidias communiuit, Fœderatos mutuis diſſidiis diſtractos, ad ſe complures, à tumultuante plebe pleroſque abduxit; fœdus eneruauit, Proceres vel ad ſe traduxit, vel metu rerum futurarum incertos conſilij, multis Aulę officiis multaque ſpe à rerum nouarum apertis ſtudiis reuocauit. Inde vt viribus reſumptis ſic agere per ſe rem præclarè eſt aggreſſa: mox vigeſimo ſexto Auguſti, id eſt ſeptimo Kalend. Septembris, Egmondanum in Flandriam, Antuerpiam Orangium, Mechliniam Hoochſtratanum, Tornacum Hornanum, Valencenas Noircarmium tranſmittit. Quin Fœderati Geuſij, quòd operam ſeſe daturos rei reſtituendæ promiſiſſent, ita, nulla Parmenſis auctoritate, operas inter ſe partiuntur, vti in ſingulas commotas vrbes nonnullos quoque è collegis ſuis ablegarent. Etenim ad Antuerpienſe exemplar aliis quoque vrbibus & locis plurimis (vt poſteà commemorabimus) templa fuerunt violata; in pluribus etiam vno eodemque die D. Bartholomæo ſacro, velut ex condicto, Geuſij, Deo idololatriæ oſore curante, factum volebant: Catholici Deum non operari rem eiuſcemodi per raptores & prædones (quales iconomachos illos eſſe etiam ipſi Geuſij fateri cogebantur) replicabant. Sed iſta aliquantum ſuſpendamus. Neque enim in ſolis patriæ opprobriis verſari narrationem oportet, cùm maximarum virtutum fortitudiniſque cum primis illuſtria exempla iis quoque temporibus multa extiterint. Et quidem Prouinciæ, Lutzenburgum, Arteſia, Hannonia; vrbes, Inſulæ, Duacum, Orchinium, Namurcum, nullam huiuſcemodi in ſe contumeliam admiſerunt: Brabantia item magnam Ducatus portionem, quæ Louanio & Bruxella deſcribitur, magna cum laude immunem habuit. In Flandria, Brugæ, Cortracum, Grauelinga, Dunkerca, Aloſtum, Tenramonda, Gerardimontium, officium pręſtiterunt: adeóque Caſenbrotius, vnus licet è Fœderatis, Egmondano à conſiliis, cùm iconomachos circa Gerardimontium nonnullos offendiſſet, collecta (vt re ſubita poterat) perexigua ruſticorum manu, cæſis duodecim, viginti vulneratis; è captiuis quinquaginta, vno & viginti ſuſpenſis, reliquis virgis cæſis; ingentem factioſis hominibus metum incuſſit. Mechlinia Religionis Catholicæ perquam ſtudioſos ciues pleroſq; habebat, verùm quòd vnum haberet atque alterum malè ſanum Penſionarium, Aduocatum item malæ fidei vnum & alterum, effugere eam tempeſtatem ita non potuit, quin pauci nebulones ſint inuenti, qui Carmelitis & Franciſcanis palàm vim facerẽt, eorum Monaſteriorum templa diriperent: inde vrbe digreſſi (plura ibi non auſi) in vicina vrbi Monaſteria

Mittit Parmenſis Egmondanum in Flandriã, Orangium Antuerpiam, alios aliò.

Quid pro violatione templorum Geuſij excuſarint, quid contrà Catholici reſponderint.

Quæ prouinciæ & vrbes fuerint ab iconoclaſmo liberæ?

Iconomachi nõnulli auſpiciis Egmondij cæſi, alij capti.

Mechlinia minùs auſi iconomachi quàm alibi.

ria pro arbitrio grassarentur. Neomagi ea laus hisce temporibus fuit, vti Magistratui præclarè imperanti fortiter ciues parerent, concionatores vrbe profligarent, societate S. Nicolai ibi celebri, suspectos homines mouerent, Comitem Megemum in vrbem adducerent, consiliaque Religioni obedientiæque Regiæ retinendis opportuna susciperent. Comiti Culenburgano nouā Religionem meditanti, fortissimè honorati plures ciues restiterunt; eruditóque libello pericula ei, quæ pòst acciderunt, tantò antè demonstrarunt. Vltraiectum celebris eo tractu ciuitas, antequam è subito atque inopinato metu se collegisset, quatuor Ecclesiarum Baptismalium, duorum Monasteriorum, Dominicanorum & Franciscanorum, contumeliam ita est perpessa, vti loca cetera prudente Canonicorum ciuiumque fortitudine ab iniuria conseruarentur. In Hollandia, magna iis temporibus fuit Dordraci, Harlemi, Goudę & Gorcomij gloria. Per Zelandiam Frisiamque, quamuis inter Lutheranos, Caluinistas atque Anabaptistas variè res iactaretur, Catholicorum tamen per ea loca multorum constantia atque virtus simul emicuit: quæ singula narrare nimis prolixum esset; commemorabimus tamen quæ ad hanc rem præcipua pertinent. Antuerpiæ die 20. Augusti, vti diximus, templo primario, ac deinceps violatis reliquis, mox pleraque Caluiniani inuaserant; vno S. Georgij excepto, quod Lutheranis cesserat. Verùm cùm res suas 22. & 23. Augusti Bruxellæ nutare, 24. pænè concidere intelligerent; nouarum ibi Religionum Ministri scripto apud Magistratum de vi, de furtis, de ceteris criminibus per iconomachos, ipsis insciis, vt dicebant, commissis, purgare se instituunt: futuros se in Magistratus potestate, templisque decessuros ostendunt, si ex omni templorum numero quantum sufficeret sibi tribueretur, si à contumeliis Catholici abstinerent; & alia. Oblatus hic primus libellus die vigesimo quinto Augusti. Sed non respondit Magistratus; misso tantùm Iacobo Wesembekio Pensionario, ipsius artificio primùm restitutionem templorum B. Mariæ & D. Georgij, inde sub vesperam aliorum item duorum B. Michaëlis & D. Iacobi à Ministris impetrant. Postridie die 26. Augusti sub vesperam venit Antuerpiam Bruxellâ Orangius, vti & suprà commemorauimus, vtpote eius vrbis Vicecomes, & nunc etiam extra ordinem à Parmensi eò ablegatus. Primum itaque quod Orangio sese offerebat, erat nouus Geusiorum libellus. Querebantur grauissimorum sese criminum reos magna iniuria fieri: esse eum multorum sermonem, vti concionibus concitatos à se homines ad idola subuertenda (sic imagines Christi & Sanctorum vocabant) affirmarent: accusari se prætereà, quòd Magistratui auctoritatem minuerent, de Curia inuadenda, Magistratuq; mouendo deliberassent; illud postremò ad grauem suam contumeliam adferri, vti

1566

Quomodo Neomagi & Vltraiecti tunc res se habuerint.

Quomodo in Hollandia, Zelādia, & Frisia.

Geusij Antuerpiæ mitius agere incipiunt.

Oblato libello, de multis se purgare nituntur.

1566

in poſterum nullum Romanæ Religionis miniſterium paſſuri dicerentur; Deum ſeſe homineſque teſtari, earum rerum ad ſe culpam nullam pertinere; Orangij Magiſtratuſque id eſſe officium, vti ne innocentiſſimorum hominum famam ad certam præclariſſimę vrbis contumeliam violari patiantur; paratos ſe repetitis quoque ſacramentis Regali Maieſtati Regis Hiſpaniarum, vt Duci Brabantię, (verba ſunt libelli,) ſuæ Excellentiæ vti Vicecomiti, Magiſtratuique fide obſtringere. Quas equidem res cùm offerrent, tum id committi nō debere, vti templis cœmeteriiſque, quæ iure ad ciues pertinent, boni ciues arcerentur. Reſpondent libello Orangius & Magiſtratus; Placere, vt in publica cœmeteria mortuos inferant; de templis, ceteriſque de rebus cum nouæ Religionis Delegatis videretur. Inde pridie Kalend. Septembris, Orangij Magiſtratuſq; imperio, Inquiſitionem Edictorumque in hæreticos ſanctiones Regem abrogaſſe, nouaſque ex Ordinum Generalium ſententia Leges eſſe conſcripturum, populo ſolemniter denuntiatur. Pòſt tertio Nonas Septembris Catholicos atque hæreticos æquè in ſuam tutelam atque fidem Orangius Magiſtratúſque accipiunt; Leges quaſdam de ciuibus in officio retinendis, Religionúmque libertate, promulgant. Ipſis Nonis Septembris denique, id eſt die eiuſdem quinto, cum Caluinianis Delegatis in hanc ſententiam conſtituunt: (erant hi Delegati Teutonum, Marcus Peres, Carolus Bombergius, Hermannus Vermerius, & Cornelius Bombergius; Walonum Franciſcus Godin, Ioannes Carlier, Nicolaus de Viuier, & Nicolaus Sellin:) Primùm, veterem Catholicam Religionem nemo turbet. Omnibus omnino Catholicorum eccleſiis, omnibus veteri Religioni dicatis ſacratíſque locis nouarum Religionum homines excedant. Noua vrbe, quibus iam locis conſueſſent, agro Pauli Gemertij ad forum equinum, ad Wapperam agro Domini Likerkij, pratiſque Xenodochij ad hortum Sodalium Sclopetariorum Religione ſua vtuntor: per ea loca diebus Dominicis atque feſtis, die item Mercurij (ſi feſtus nullus dies ea hebdomada exiſtit) concionari vna eadémque hora permittitor. Ad ſingularum concionum functionem habere niſi binos Miniſtros non liceat. Miniſtros vel qua Regis ditione, vel potentioris cuius vrbis ciues eſſe oporteat. Quoad Antuerpiæ ſunt futuri, parituros ſe negotiis ciuilibus Orangio Magiſtratuíque Miniſtri iuranto. Cum telo illicito ad conciones homines non veniant; teli tamen illiciti compellatione nec pugionem nec gladium contineri. Miniſtrorum, Seniorum, Diaconorúmque electionibus, ceteríſque grauioribus Conſiſtorij deliberationibus, vnus quem volet Orangius, è Magiſtratu eſt interfuturus. Si ordine iuris in templorum direptores Magiſtratus eſt animaduerſurus, nemo prohibeat. Pſalmos ceteráque extra ea loca quibus conciones

Offerunt de nouo quoq; Regi iuramentum.

Liberaliter iis Orangius & Magiſtratus reſpondent.

Orangius, Magiſtratuſq; Antuerpienſis cum Geuſiis tranſigunt.

Inter alia; Geuſij omnibus templis diſcedant, aliis tantùm locis concionentur.

Eorum deliberationibus vnus ſemper è Magiſtratu interſit.

„ nes habentur, nemo cantet. Nullo Religionis diſcrimine vniuerſi ciues 1566
„ in tutelà atque fide Orangij Magiſtratúſque erunt, quamdiu pacatè rem
„ gerent. Præſidiarij milites (quos ad vrbis cuſtodiam è ciuibus Orangius
„ eſt lecturus) non alia conditione ſe militaturos iurabunt, quàm quę ſcri-
„ pto Delegatis exhibito continetur. Hæc pacta tamdiu ſunt valitura,
„ quoad Regi ex Ordinum Generalium ſententia aliud probetur. Si leges ex
„ Ordinum Generalium ſententia eas ferre Regem continget, quas pati vel
„ Religionis obſeruantia, vel conſcientiæ ratio minùs poſſet, diſcedendi,
„ bonáque auferendi libertas ſaltem erit. Atque hæc ſunt pacta Antuer-
pienſium. Gandauenſes paulò accuratiùs ita paciſcuntur, vt neque intra vrbem, nec niſi concionandi facultatem Caluiniſtis tribuerent, cùm Antuerpienſes omnem nouæ Religionis conuentum, Conſiſtoriumque, atq; intra vrbem admitterent. De Vltraiectinis prolixè dicetur anno ſeptuageſimo, occaſione litis ab Albano iis intentatæ. Valencenis & Tornaci, vt dudum oſtendimus, iam tum ab annis aliquot nouarum Religionum ſtudiis plures ardebant. Inter cetera, hoc anno ſub Iulij menſis medium ad Folaiſium ad ſiluam Brenſiam haud longè ab vrbe Tornaco quidam Ambroſius Wille, centum quinquaginta equitibus ingentique armatorum hominum multitudine comitatus, numero viri feminæque (vt ferebatur) ad ſeptem millia, ab hora ſeptima matutina vſque horam nonam acerbè concionatur: media concione litteras Magiſtratui deferendas eas proiicit, quibus de verborum contumeliis, quas fideles ſui à quodam milite atque fabro paterentur, multa quereretur, diceretque ni Magiſtratus eos homines coërceret, Miniſtris comminari deſineret, captiuos fideles dimitteret; futurum neceſſariò, vti fideles ab iis innocentiæ ſuæ auxilium poſtularent, quos Magiſtratu maiores potentioreſq; patronos fideles illi Miniſtriq; haberent. Deniq; menſe Auguſto, in pratis, in ipſo vrbis Tornaci conſpectu, cōcionari audent. Hinc Magiſtratus de vrbis cuſtodia deliberat, cum centurionibus ciuibuſq; de formula iuramenti fidelitatis diu multumq; ſermonibus contendit; ita poſtremò rem conſtituit, vti de concionibus per æſtatem ſaltem vrbe arcendis, ſeditionibuſq; coërcendis, verbis ritè conceptis iuraretur. Quod vt maximè ita ciues feciſſent, magna nihilominùs cum cōtumelia euenit, vt vigeſimo ſecundo die Auguſti in templo D. Petri tumultuari nonnulli inciperent: inde, eo tumultu ſedato, ſecundo die poſteà, qui fuit Auguſti vigeſimus quartus, ſummo manè acciti ex agris infimáque vrbis fęce obſcuri homines, initiò ceteris vrbis Eccleſiis, inde auguſtiſſimæ Dei Matris Cathedrali Eccleſiæ ſacrilegam turpiſſimámque vim facerent. Neque adduci ad coërcendam eam hominum colluuiem ſtationarij eius diei milites ab vrbis præſidio idcircò potuerunt, quòd contineri iuramento de ſeditionibus vrbiſ-

Valebunt pacta donec Regi ex Ordinū ſententia aliud probatur.

Quid interea Vltraiecti, Valencenis & Tornaci.

Magna Geuſiorū inſolentia Tornaci.

Iurant ciues Tornacenſes ſeditiones ſe vindicaturos.

1566 *Nihilominùs impudentissimè violantur templa.*

vrbiſque direptione, non etiam de templorum conſeruatione cauſarentur. Erant tum Tornaci tres Caluiniani Miniſtri, Ambroſius Wille, Carolus Mellius, & quidam Burgundus; inter quos Ambroſius, quo die templa fuerant direpta, per vrbis cauponas rationes eorum ſumptuum iniit & ſoluit, quos eo die Eccleſiarum direptores ibi feciſſent. Qua de re cùm à Penſionario Iacobo Clerico reprehenderetur, ſic in Curia Ambroſius reſpondit, vti reprehendi ſe à Penſionario non debere affirmaret; diceretque veniſſe ad ſe ſub veſperam illas pauperes operas, quæ toto eo die laboraſſent, queſtáſque quòd cibum nondum ſumpſiſſent; pietate itaque adductum feciſſe ſe, vt cauponibus de ſingulorum cœna caueret, ſumptúſque quos feciſſent exolueret. Accidit tum id profanum Tornaci, vt dum iconomachi in templo defoſſas à Canonicis argenteas Sanctorum imagines perueſtigant, oſſa Adolphi Geldri ibidem ſepulti, (qui anno 1477. ante Tornacum à Gallis cæſus eſt) indignè tota ſpectante vrbe ſpargerent. Ceterùm diu cuniculis quæſitas dictas imagines, tandémque inuentas, cum multa alia ſupellectile templi, magni pretij, tres illi quos dicebamus Miniſtri in Curiam ad Magiſtratum ita demum delaturos ſeſe oſtendunt, ſi populo de ea ſupellectile caueretur, futurum vti ea ex arbitrio Orangij, Egmondani, Hornaníque vteretur. Reſpondet Magiſtratus, ſi permitteretur, vti ex ſententia Parmenſis ſupellectile vterentur, depoſitum eſſe ſeſe recepturos: de Proceribus rogare, num ita ſeſe loqui hi, quos dicerent, tres viri Principes imperaſſent? Reſpondent, non equidem id ſibi eos Proceres mandaſſe, verùm in eorum ſe ditione tuteláque exiſtere. Cùm itaque de inuento theſauro conuenire Magiſtratui cum Miniſtris non poſſet, per aliquot dies in templo theſaurum ciues cuſtodiunt: inde Miniſtris aſſentientibus, in Curiam, pòſt in arcem clàm defertur. Excurrunt intereà iconomachi Tornacenſes in agros, iungunt ſe Valencenates, ceteríque quos vel prædæ vel ſceleris impietas tranſuerſos ageret, obuia quæque Monaſteria pagorúmque eccleſias inuadunt, proterunt, prædas abducunt. Varia quidem eo tempore Inſulis verſabat tuendæ Catholicæ Religioni conſilia Raſſengemius, Inſularum, Duaci & Orchinij Præfectus, iamque per pagos vigilias ſignaque conſtituerat, quibus armati ruſtici contra iconomachos euocarentur; nihilominùs Tornacẽſes & Valencenates illi Abbatias S. Amandi, Vicognij, & Haſnonij extra Raſſengemij limites ſitas mox diripuerunt. Verùm cùm octauo Kalend. Septembris Marchianum item celebre Benedictinorum Monaſterium ſub veſperam ſpoliaſſent, Robertus Longouallius Dominus Zittardij, & Ferricus Guyonius Monaſterij Aquicinctenſis Bailliuus, ingenti ruſticorum manu ad Thilloum & Brilloum totam eam Marchiano redeuntem prædonum manum ad interne-

Violatur ſepulchrũ Adolphi Geldri.

Altercatio de pretioſa templi ſupellectile tandem inuenta.

Spoliant etiam Tornacenſes & Valencenenſes monaſteria omnia vicina.

Geuſij nonnulli poſt ſpoliatum Marchianũ cæduntur.

ternecionem contrucidarunt. Inde efferati animis rustici, cùm die insequenti noua sese hominum colluuies in eos agros effudisset, quæ Bouuigneum, inde Monasteria Aquicinctense & Flineum cogitare diceretur, multíque ex Hannonia ad Duacenates rusticos alij rusticani milites accessissent, noua clade totam eam sacrilegam multitudinem concídunt, eo rerum successu, vti immunis in posterum à contumelia omnis is ager existeret, rusticique magnis animis, contemptis nonnullorum suorum cædibus, Religioni conseruandæ accuratè studerent. Venerant tertio à sacrilegio die Tornacum Nobiles duo Fœderati, Esquerdius & Vilerius, velut turbas compositurí; sed quòd à Parmensi non venirent, etsi id ipsi simularent, operam eorum sibi parum placere Magistratus ostendit. Venit eò paulò pòst & Hornanus à Parmensi missus, ingentique hominum applausu, magnis vocibus ingredienti, tota vrbe, *Viuant Geusij*, acclamatur. Pridie Kalend. Septembris, lecto Mandato, tribus se de rebus edoceri à Magistratu postulat: Initiò, quænam simultatum dissidiorumque inter arcem atque vrbem causæ existerent: Hinc, quam curam atque operam Magistratus Centurionésque auertendis templorum contumeliis præstitissent: Postremò, quanam ratione ab armis ad vetus vitæ institutum reuocare plebem oporteret. Respondet officiosè Magistratus, Hornanoq; pariturum se ostendit. Contrà Moilbaisius & Beauuoirius, qui arcem tenebant, Hornano neque re neque verbis, nisi in speciem, non obsequuntur: Esquerdium Vileriumque, Hornano inconsulto, vrbe iubent discedere. Non fert eam iniuriam Hornanus, multáque de imperij sui contumelia apud Magistratum ceterosq; vrbis ciues commemorat. Tornacenses ante diem pactorum, quæ Parmensem cum Fœderatis iniisse dicebamus, conciones intra vrbem nullas habuerāt. Ostendit itaque Hornanus, Parmensem imperare, vti conciones intra vrbem nullæ existerent. Rogatus sententiam Magistratus, restitutis Catholicorum Ecclesiis, non esse cur imperari ampliùs eo tempore oporteret, multis rationibus ostendit. Verùm quòd discedere à certo Parmensis imperio non liceret, leges in eam sententiam quieti restituendæ Hornanus proponit, quibus, Religione Catholica restituta, non nisi extra vrbem concionari nouæ Religionis binos Ministros permitteret. Legibus promulgatis, ostendit Taffinus Minister, parœcias, quibus discedere reformatæ Religionis homines iuberentur, eò ad se ciues meliore iure pertinere, quò plures ea vrbe Reformatæ quàm Papisticæ Religionis ciues existerent, itaque Magistratus iis noua suæ Religioni templa ædificanda curaret. Non fert eam contumeliam Iacobus Clericus Pensionarius; presente Hornano, respondet: templa in nullius esse dominio, tamque esse illa Deo atque eius sacrosancto cultui dicata loca, vti transferri sine iniuria

1566

Vicini Duaco rustici etiam alios iconomachos concídunt.

Hornanus venit Tornacū, missus eò à Parmensi.

Declarat, Parmēsem velle, vt intra vrbē conciones noua nulla sint.

Itaq; suadet, eas extra vrbem ablegari.

1566 ria ea in alium vſum non oporteret; neque id ſe dare Conſiſtorio, quòd ſuæ Religionis homines multò maximam optimamq; conficere ciuium multitudinem iactarent; quòd & Catholici perquam multi vrbe exiſterent; atque extra omnem controuerſiam, antiqua ſtirpe, honoratique vrbis plerique ciues Religionem Catholicam ſequerentur. Non arceri à ſe ciues Eccleſiis, ſibi eam culpam adſcribere eos debere, qui earum Eccleſiarum Religione deſerta nouas quæſiiſſent. Reſpondet Hornanus, iniuria rem eam Conſiſtoriales à Catholicis poſtulare, ciuium quas vellent ædes adirent, ſtipem à dare volentibus acciperent; interim id poſteà à ſe impetrari quoque permittit, vti conciones habere iiſdem legibus Tornacenſes poſſent quibus Brabantiæ atque Flandriæ vrbes. Quæ cùm in hanc ſententiam eſſent ab Hornano conſtituta, neque Parmenſis adduci eò poſſet, vti pacta niſi ea conditione laudaret, quatenus pactis cum Fœderatis ſuſceptis conuenirent: multa quoque ab Hornano vel frigidè, vel imperitè, vel magna in rebus agendis inconſtantia ita fieri dicerentur, vti maximorum criminum rei eius imperio è vinculis dimitterentur, templis hęretici non diſcederent; modò militares excubias ad forum concionibus tuendis deſtinaret, modò omnes intra vrbem conciones denegaret; fiebat vti & ab arcis Præfecto multas ſæpè iniurias Hornanus acciperet, & Parmenſis Bruxellam honeſtis in ſpeciem rationibus Hornanum vocaret. Hornano itaque re infecta ſub finem menſis Octobris Tornaco digreſſo, Torrius Concilij Priuati Secretarius quarto Kal. Nouembris Tornacum ingreditur, legéſque quieti reſtituendæ in eam ſententiam proponit, vti Religione reſtituta, conciones extra vrbem permitteret, de Miniſtris quoque & ceteris quæ in mandatis habebat, definiret. Moilbaiſius, Hornano profecto, ex arce in vrbem veniebat, Torrioque ſuffragabatur. Recuſant Torrij mandatum Conſiſtoriales, quòd ad Iudices Bailliuatus mandata non pertinerent; indignantur ſe nouæ Religionis compellatione deſignatos; reformatos ſe non nouos profiteri; & alia. Torrius eos finem litigandi non facturos animaduertens, retrò vnde venerat domum eſt reuerſus. Torrio profecto oſtendit Moilbaiſius, non eſſe cur tergiuerſari diutiùs homines oporteret; velle vti ingenuè reſponderent, templis excederent, vrbeque conciones educerent. Nouis itaque altercationibus in menſem Decembrem res extrahitur, multiſq; intra vrbem periculoſis motibus ſeditionibuſq; ita agitatur, vti nullis perlatis legibus componi, niſi milite à Noircarmio in vrbem per arcem adducto, nouarum Religionum Miniſtris eorumque pręcipuis aſſeclis tandem fine Decembris profligatis, non potuerit. Neque res erant quietiores toto hoc tempore apud Valencenates. Hi, vti oſtendimus, grauiſſimam Religioni dudum iniuriam fecerant: quin hoc tēpore vrbe egreſſi, vicinis

Altercatio contra Miniſtrū hæreticum, dicentem templa eſſe ciuium.

Parat Hornanus quædam concedere Tornacenſibus vltra pacta.

Itaque non diſcedentibus hæreticis è templis, Hornanus Bruxellam reuocatur. Torres Tornacum miſſus æquè parum proficit.

Tandem hæretici ſe ſubducūt, milite per arcem in vrbem ingreſſo.

vicinis Monasteriis atque pagis vastando prædandóque etiam maiorem contumeliam irrogarant. Veniunt itaq; post 8. Kal. Septembris Valencenas ex Fœderatis Nobilibus Lumbrius & Audrigenius, velut arbitri motuum sedandorum futuri. Consultus à Magistratu Noircarmius, qui cum imperio Valencenatibus præerat, mandatam Fœderatis iurisdictionem negat: multa nihilominùs vterque proponit. Habebant Valencenates duos Ministros, Guidonem Braïum Montensem, hominem cetera modestum, & quemdam ex Gallia Narbonensi, vulgò Prouincia dicta, Grangium, perquam seditiosum: multis itaque controuersiis vrbs dissidebat. Noircarmius Magistratusque à Consistorialibus postulabant, templa restituerent, conciones intra vrbem nullas haberent, peregrinos Ministros dimitterent, ceteráq; à Fœderatis Parmensi pacta præstarent. Contrà Consistoriales multa causantur: duo se restituturos esse templa ostendunt, si tria sibi intra vrbem concederentur: de Braïo, qui proscriptus veteri iudicio extitisset, Grangioque peregrino homine, multa dicere, cur auferri à se eos verbi Dei præclaros Ministros non oporteret. Multis itaq; altercationibus Legationibúsque Magistratus ad Noircarmium ita September Octobérque effluxerant, vt neque templis excederent, & præter conciones, suam illam præclaram in templo B. Gaugerici cœnam discipulis Ministri exhiberent. Non fert eas moras Noircarmius. Itaque fide data, Magistratus Consistoriique Legatos ad se Cameracum vocat. Veniunt à Magistratu Antonius Poiurius Dominus Roselij, Nicolaus Viuienus, & Franciscus Oultremannus; à Consistorio Vincentius Restealdus. Ostendit Vincentio conditiones Noircarmius, hortantúrque Magistratus Delegati eas acciperet. Respondet, non placere conditiones Consistorio. Ibi tum Noircarmius: Reuerteretur Vincentius, nulla tergiuersatione tres istas leges Consistorium reciperet. Templis in vniuersum omnibus excederent. Locis extra vrbem designandis, quoad Ordinum Conuentus indiceretur, conciones haberent. Conciones nisi vno per hebdomadam die non haberent: conaturum se nihilominùs, vti alterum item diem Parmensis adiiceret. Postremò, nisi Regis subditum Ministrum non haberent. Refert rem ad Consistorium, inde Consistorij varias in contrarium rationes ad Noircarmium Restealdus. Offensus ea hominum importunitate Noircarmius, litteras à Parmensi ad se in eam sententiam conscriptas ostendit, quibus nulla mora templis discedere, extra vrbem concionari, Grangiumq; Ministrum dimittere Consistorialibus imperaretur: multa quoque de grauissima Regis offensa, vrbisq; (ni pareat) calamitate commemorat: diem postremò, quo absolutè responderent, tertium Kalend. Nouembris constituit; intra quem diem si Quercetum ad se vel non venirent, vel in propositas

1566.

Tragœdia Valencenenses.

Frustrà Noircarmius ibi Magistratúsque petunt tépla restitui.

Veniūt Cameracum ad Noircarmium vtrimque Legati.

Varia prætexūt Cōsistoriales Valencenenses.

1566 positas conditiones non consentirent, pro hostibus habituros sese Valencenates affirmat. Veniunt itaque ad diem præstitutum Consistorij Delegati, legibusque à Noircarmio propositis subscribunt. Inde diebus aliquot pòst (quod litteris sese facturum monuerat) venit ad portam Tornacensem Noircarmius: de Consistorij Delegatis (quos futuros isthic ad loca concionibus destinanda arbitrabatur) diu rogitans; cùm nemo sese offerret, vrbem circumiens, intra portam Montensem diu subsistit. Cùm itaque, Magistratu illic præsente, Consistorij Delegati nulli ad se venirent, offensus hominum arrogantia petulantiaque, tercentum exauctoratis vrbis vigilibus, re infecta discedit. Contemnunt eam Noircarmij offensam Ministri, ceterique eius studij homines, qui ducibus Michaële patre filioque, ditissimis eius vrbis mercatoribus, omnem Regis potentiam auctoritatemq; contemnebant. Totus itaq; mensis Nouember ita ducebatur, vti Noircarmius à vicinarum vrbium præsidiis, nouisque à se lectis militibus, varia inferri Valencenatibus eorumque bonis damna locis omnibus pateretur. Valencenates contrà in Regios milites, si quos fors obtulisset, vi agebant; speculatores longissimè ab vrbe per agros suburbiaque collocabant; ad quosuis rumores vrbe armati egrediebantur; Monasterium Carthusianorum, vrbique vicinas aliquot ædes ad certum obsidij metum demoliebantur; vrbis vigilias, qua vellent ratione, pro arbitrio constituebant. Hinc sub finem mensis Nouembris, tertio Kalend. Decembris, euocatis ad se Magistratus Consistoriique Delegatis, ostendit Noircarmius, velle Regem & Parmensem, vti equitum turmas quatuor, peditum item signa quatuor in vrbem ciues admitterent; adderetque futurum, vti eo præsidio Consistorialibus ceterisque ex pacto viuentibus nulla neque vis neque iniuria fieret, obsidémque eius suæ fidei filium esset traditurus: stare eam Regi sententiam, vti si refragari huic suo imperio Valencenates contingeret, perduelles eos atque hostes esset habiturus: domum itaque reuerterentur, sequentique die Condatum sibi responsum adferrent. Reuersi Magistratus Delegati, coacto minore Concilio, nullo Religionis discrimine, honestissimis ditissimísq; vrbis ciuibus rem proponunt; in horam decimam nocturnam extracta deliberatione, recepturum se quod proponeretur præsidium Magistratus Conciliúmque affirmant. Verùm quòd Consistorij tum suprema existeret penes plebem auctoritas, ne inutilis ea Concilij sententia existeret, militibúsque in vrbem venientibus portæ clauderentur, placet Ministros in Curiam aduocari. Ibi tum respondet Grangius, Malle, vti faucibus sibi lingua hæreat, atque instar piscis obmutescat, quàm vt hoc quod proponebatur, populo persuadeat. Cùm itaque iam neque verbis neque consilio obtineri à Valencenatibus res posset, & Famarsium Fœderatum

Tandè peremptoriè citati legibus cõceptis subscribũt.

Rursum resiliunt; & rident seu vilipendũt offensam Noircarmij.

Incipit castigare Valencenenses Noircarmius.

Extremùm rogat, velint recipere præsidiũ, an declarari hostes?

Reliquis recipere volẽtibus, Cõsistoriales obsistũt.

deratum Nobilem moniturum quoque reiecissent; id est secutum, vti à militibus Condati, ad S. Amandi, ceterísq; circum vrbem locis dispositis, multis excursionibus malè Valencenates acciperētur; deniq; decimo sexto Kal. Ianuarij, id est die 17. Decembris, grauissimo Regio edicto proscriberentur, bonáque publicarentur. Sed ad superiora redeamus. Antuerpiam (quam vrbem eo tempore, Orangio in Hollandiam profecto, Hoochstratanus imperio tenebat) die decimooctauo Octobris noui tumultus excipiunt: pessimorum quorumdam hominum operas ad templa denuò violanda quidam conduxerat; vespereque ad operas eas præstandas in templum B. Mariæ ij homines conuenerant. Intelligit rem Hoochstratanus, ingressus templum tam bellos operarios comprehendit, noctúque è lecto abductum conductorem vnà cum operariis summo manè in foro suspendit. Tumultuantibus quoque dudum, vti ostendimus, Tornacensibus & Valencenatibus, Consistoria passim multa animo versabant, tandem militum delectus in Flandria habere incipiunt. Ducem sese Flandricæ militiæ profitebatur quidam Magister Cornelius, qui ex fabro serario Minister euaserat: haud longè ab vrbe Insulana ad Marcam vrbi vicinum pagum vna se centuria ostendit; proterunt eam Insulani. Hinc ad pagum Kesenetij castra metatus Magister Cornelius, dum auxilia ad septem ibi dies exspectat, variis è locis multi ad eum veniunt. Ex iis quadringenti à Rassengemio in fugam coniecti, Watrelosium concedunt; templo isthic atque turri ad quatuor sese horas tuentur, inde subiecto igne turre concremata, auxilium iis sacratis locis iure non inueniunt, quorum religionem maiestatemque turpissimo antè sacrilegio contempserant. Habebant alios item circa Tornacum delectus certi qui Duces. Ij magno virtutis suæ testimonio duo Canonicorum Regularium Monasteria, virorum ad superam, mulierum ad inferam Scaldis ripam; Monasterium item Carthusianorum, Canonicorum Nobiliumque priuatas aliquot ædes succendunt: inde iunctis cum Cornelio copiis, insolenter turpitérque circum ea loca rem gerunt. Noircarmius, vti ostendimus, militem circum Valencenas habebat, pluresque ad eum indies milites veniebant. Vno itaque atque eodem die quarto Kalend. Ianuarij, id est 29. Decembris, duobus rusticorum millibus, tercentum præsidiariis Insularum peditibus, centumque equitibus comitatus Rassengemius, sed meliore longè milite Noircarmius, in hostem proficiscuntur. Neuter de altero exaudierat. Antè itaque quàm inuenire hostem Rassengemius posset, cæsum eum à Noircarmio haud longè à Lannoio intelligit, ea hostium clade, vti mille quingentis amissis, ceteris dilapsis, arcem Tornacensem vndecim signis comitatus triumphans Noircarmius ingrederetur, vrbiq;

1566

Valēcenēses publicè hostes Regis proclamātur 17. Decēbris.

Hoochstratanus Antuerpiæ quosdā tēpla iterùm violare conantes suspendit.

Copiæ aliquāta Caluinistarū cæduntur à Rassingemio.

Cæsi item alij à Noircarmio, non longè à Lannoio.

1566 Ioannem Croium Comitem Reusij eum Præfectum relinqueret, qui ciuium armis in Curiam delatis, nullo ita momento omnes Ministrorum altercationes, plebisq; contentiones, vti diximus, fugientibus Ministris, componeret; ipse verò Noircarmius ad suos Valencenates domandos regressus, magnam Catholicis rei restituendæ, meliorisque in posterum Reip. spem efficeret. Hoc isto anno, mense Augusto, die S. Claræ sacro, Segobiæ in Hispania nascitur Regi Catholico Philippo filia Elisabetha, deinceps Isabella Clara Eugenia cognominata, Serenissima nunc Belgarum Princeps. Iam pridem, vti suprà commemorauimus, Franciscus Alaua Hispanus, Regius in Galliis Legatus, Montigneo in Hispanias proficiscenti iram Regis grauem Belgicis turbatoribus impendere verbis quibusdam significasse visus erat: nunc sub finem Decembris eiusdem litteræ quædam ab ipso ad Parmensem scriptæ, interceptæque, ad Orangium delatæ dicebantur. Scripserat equidem eodem tempore ad fratrem Hornanum ex Hispaniis Montigneus eas litteras, quibus fratrem ceterosque de officio commonefaceret, multaq; de Regis graui offensa commemoraret. Exeunte itaque hoc anno, seu, vt alij tradunt, sequenti inchoante, Teneramondam vrbem Flandriæ Orangius, Egmondanus, Hornanus, Hoochstratanus, & Comes Ludouicus Nassouius conueniunt. Lectis iis Alauæ & Montignei litteris, multa Orangius in eam dicit sententiam, vti neque vi de suscepta semel Religione depellendos homines profiteretur, & contra imminentem Regis iram seriò cogitari debere affirmaret. Ludouicus fratri assentiebatur, multáque de Germanicis auxiliis in medium adferebat. Egmondanus ab Orangij amicitia nondum discesserat; acciderat nihilominùs, vti, iis motibus paululùm sedatis, qui vno veluti impetu mense Augusto irruerant, totum sese ita deinde Egmondanus ad Nouatores coërcendos conuertisset, vti, impetratis à Clero Flandriæ octoginta florenorum millibus, Parmensi auctore, mille quingentos, ac deinde sumptu Regio alios quoq; octingentos milites conscripsisset; eo fructu, vti cetera, præter Gandauum, Ipras atq; Aldernardum, Flandriæ loca à concionibus conuentibusq; per speciem dilatarum concionum abstinerent. Planè itaque atque ingenuè, vti plures credunt, Regi non esse se repugnaturum Egmondanus profitetur. Hornanus suo more militariter multa iactabat; de Hoochstratano obscura fama est. Vnus Ludouicus liberrimè de auxiliis ceterisque de rebus quæ viderentur, ita loquebatur, vti pecuniis vndecumque collectis in Germaniam proficisceretur, auxilia inde in Belgium adducturus. Nulla itaque certa re constituta, reuertitur Bruxellam Egmondanus, Parmensique Alauæ litteras ostendit. Sub idem tempus Buscumducis maximis grauissimisque motibus æstuabat, neque restituere vrbis quietem missi à Parmensi Scheiffius

Noircarmius totus ad domandos Valencenses accingitur.

Isabella Clara Eugenia nascitur, nunc Serenissima Belgij Princeps.

Conuentus ad Teneramōdam de litteris Alauæ ad Parmensem, & Montignei ad fratrē.

Putatur Egmondanus ibi ingenuè fassus, se nullo modo velle Regi repugnare. Econtrà Hornanus & alij multa iactant.

ſius Brabãtiæ Cancellarius, & Merodius Peterſemij Dominus, niſi quarto menſe poſtquam venerant, potuerunt. Multis altercationibus eò res videbatur deducta, vti pacta ſuſciperentur, quibus conciones intra vrbem tantùm vetarentur, Miniſtriſque certæ quæ leges præſcriberentur. Non placebant conditiones Conſiſtorialibus; neque Parmenſis hoc de iis ſentiebat, vti legibus eos parituros exiſtimaret, aliarum vrbium docta exemplis. Megemus legionem peditum in Geldria Cliuiaq; conſcripſerat. Parmenſi itaque imperante, ad portam Vuchtiam Buſciducenſibus ſeſe oſtendit: mandaſſe ſibi Parmenſem affirmat, vti militem in vrbem adduceret; Parmenſiſque eas litteras in vrbem tranſmittit, quibus perhumaniter de officio commonebantur, præſidiumque neceſſariis vrbi de cauſis imperabatur. Buſciducenſibus veteres ſimultates, ob vicini oppidi Megemi iuriſdictionem, nonnullæ cum Megemo intercedebant. Vt primùm itaque ad eam portam eſt conſpectus, tumultuari vehementiùs intra vrbem eſt cœptum. Antonius quidam Bombergius Agileus eam apud Conſiſtoriales auctoritatem tenebat, vt quæ illi conſilia verbis laudarent, ea ipſe re exequeretur, principémque ſe factioſis ea vrbe hominibus exhiberet. Ad Megemi itaq; aduentum commota vrbe, vnus Bombergius vrbis imperium accipit, Cancellario Merodióque manus iniicit; captos de perduellione, de ſuſceptis cum Megemo in vrbis perniciem occultis conſiliis accuſat, multis verborum contumeliis dolo malo perſuaſa pacta Cancellario Peterſemióque exprobrat. Magiſtratui eum metum concitat, vti quatuor vrbis Centuriones, quibus vniuerſæ vrbis ciues parebant, apud vnum Bombergium ſacramẽta dicere ſineret; Bombergius ea lege ſupremum militiæ imperium acciperet, vti Catholicos ceteroſque pari fide tuteláque contra Megemum defenſurus diceretur. Megemus itaque Buſcoducis digreſſus, Vltraiectum verſus proficiſcitur. Orangius ſiquidem Vltraiecto Bredenrodio tormenta bellica Vianam miſerat, Bredenrodius Vianam nouis munitionibus firmarat, multa exigui ſui oppiduli Vianæ priuilegia, ſummíque imperij poteſtatem oſtentabat: typographos in vrbem aduocabat, libros quos vellent (nequidquam reclamante Parmenſi) excudere permittebat: cuſtodes militéſque pro arbitrio oppidulo impoſuerat, infeſtos ſibi vetere odio Vltraiectinos priuilegiorum quorumdam prætextu multis ad Leccæ fluminis ripam incommodis diuexabat: ſculpta eius imago, Geuſico habitu, cum his verſibus proſtabat:

1566 Magni tumultus apud Buſciducenſes menſibus quatuor.

Megemus, iubẽte licet Parmenſi, fruſtrà præſidium Buſcũducis inferre conatur.

Bõbergius Cõſiſtorialis Legatis Gubernatricis manus iniicit.

Megemus Buſcoducis digreſſus, ab Vltraiectinis recipitur.

Sum Brederodus ego, Batauæ non infima ſtirpis
Gloria; virtutem non vnica pagina claudit.

Multa oſtentat & iactat Bredenrodius.

deniq; multorum ſermonibus ad Hollandiæ Comitatum Friſiæq; vetus imperium iure gentilitio Bredenrodius breui peruenturus videbatur.

1567 Intereà Megemus cum milite Vltraiectum ingressus, sicut nullo momento mox ineunte Ianuario anni millesimi quingentesimi sexagesimi septimi Nouatorum contubernia disturbauit, ita Bredenrodium quoq; metu Vianâ depulit; expugnatáque cataractarum munitione, in summas eum coniecit angustias. Quæ res vt maximè ita fierent, multumque iam diu Tornaci, Valencenis & alibi Nouatoribus de auctoritate imperioque decessisset, aliis nihilominùs nouis in vrbibus turbare rem Ministri aggrediuntur. Profectus Traiectum ad Mosam Minister Hermannus, turbator ille Antuerpiensium præcipuus, eas isthic turbas mouit, vti ipsis Kalendis Ianuarij in templa Monasteriáque crudelissimè furibundi Caluinistæ debaccharentur: sequerentur exemplum Maseica & Hasseletum, quæ oppida ad Episcopum Leodiensem pertinent; Traiectum pro parte Ducis Brabantiæ, pro parte Leodiensis Episcopi est. Gerardus Groesbekius Episcopus gratia apud suos plurimùm valebat. Itaque non multò pòst ita rem curare instituit, vti Traiectensibus de officio nequidquam commonitis, Hasseletum admotis castris, mœnibusque deiectis, deditione; Maseicam verò obsidionis metu in potestatem reciperet. Hermannus fuga elapsus supplicium euasit. Bredenrodius iis temporibus Amstelrodamo Antuerpiam venerat, militúmque (vti ferebatur) delectus clàm habebat, multis Fœderatis Nobilibus comitatus. Parmensis itaque Bruxellæ maiore quàm consueſſet præsidio se communit; denique vigilibus, Bredenrodium atque vnà Fœderatos numero viginti sex vrbe vti arcerent, iubet. Sexto itaque Idus Februarij Parmensi in eam sententiam Fœderati scribunt, vt multa in ea desiderarent; illa contrà 14. Kalend. Martij multa auctoritate, ex iis quæ Tornaci, quæ Valencenis, quæ alibi accidisse narrauimus, in eos retorquet, his verbis finiens: turpes atque indecoras esse eas comminationes quibus vterentur; prudentes futuros, si in posterum iis parciùs vterentur: huic suo consilio si parere recusarent, & Regem & se contempti Imperij iustissimas ab iis esse pœnas sumpturum. Interim Parmensis de Buscoducis multa animo versabat, tum quòd militis recusati crimen, Legatorumque contumelia ad grauem sui contemptum pertinerent, tum quòd potentem eam vrbem in Cliuiæ confinio constitutam, Rauenstainio vicinam, peropportunam Geusiis, si pergerent, futuram animaduerteret: multis itaque litteris de officio Buscoducenses commonefacit. Respondet Bombergius, Orangij Hoochstrataniqne imperio Legatos detineri. Negant rem vterque, scriptisque ad Parmensem litteris mentiri Bombergium asseuerant. Ibi tum Bombergius Bredenrodium auctorem enuntiat. Rogatus Bredenrodius de se negat, de nonnullis Fœdere sibi iunctis, quorum auctoritate rem eam Bombergius fecisset, audisse se affirmat. Re itaque delibe-

Noua tragœdia violatorũ tẽplorũ Traiecti ad Mosam, Maseicæ, & Hasseleti.

Episcopus Leodiensis armis Maseicam & Hasseletũ ad officiũ cogit.

Bredenrodius & Fœderati ad Parmẽsem, & ipsa ad illos.

Quid Bõbergius responderit de detentis Legatis, notatu digna historia.

rata,

1567

rata, antequam ea vrbe constituere Geusios noui aliquid posse arbitraretur, mense Martio Apparitorem (Ostiarium armorum dicunt) vnà cum Feciali æneatore Buscumducis Parmensis transmittit. Ingreditur vrbem Ostiarius, Fecialem extra vrbem relinquit; coactoque vrbis Magistratu, qui tribus isthic Ordinibus describitur, atque vnà quatuor vrbis Cēturionibus, nouarum item Religionum Delegatis & Antonio Bombergio, in eam sententiam proloquitur, vti de Legatorum in vrbem meritis, Parmensisque quæ legasset auctoritate nonnulla præfatus, iniuria Legatos ob Megemi aduentum retineri affirmaret, quòd neque cum Megemo consilia iniissent, & Megemus (quod litteris Parmensis docuisset) ea de causa ad vrbem accessisset, vt non in vrbem irrumperet, sed pacatum eum militem in vrbem adduceret, quò tuta in posterum ciuitas quiesceret. Quòd diceret Bombergius, Orangij Hoochstrataniique auctoritate rem eam se fecisse, proferre ecce sese vtriusque litteras, quibus rem eam negarent; facere idem Bredenrodium, qui litteris ad Orangium hoc item à se imperatum inficiaretur. Iure gentium sacrosanctos esse Legatos; supremam esse in Brabantia Cancellarij dignitatem, honestissimum item ordinem inter Brabantiæ Barones Petersemium tenere; Regi ipsi iniuriam facere, qui Legatos violarent. Velle itaque iubereque Parmensem, vti intra horas quatuor & viginti Legatos missos facerent, missosque sine iniuria fide optima vrbe discedere, domumque reuerti paterentur: iis suis mandatis si parere recusarent, hostes sese Buscoducenses pronuntiaturum. Respondet Magistratus, parere sese Parmensis imperio, neque per se stare quò minùs Legati vrbe discedant. Centuriones, nouæque Religionis Delegati deliberaturos se affirmant. Respondet itaque die insequenti pro Nouatoribus Bombergius Agileus, non pertinere ad se Ostiarij mandata, neque Parmensem, vti secum ea de re ageret, imperasse. Respondet Ostiarius, imò litteris quas ostendisset, nominatim caueri vt sibi fidem Buscoducenses haberent, & ciuium generali compellatione quoque nouæ Religionis homines contineri, neque eos nouum in ea vrbe per se Ordinem posse facere. Subiungunt item Centuriones, se non nisi Magistratus auctoritate Bombergio parere, iurisiurandi religione impediri, quò minùs respondere seorsim sibi liceat. Bombergius, dum Magistratus deliberat, quibusnam rationibus satisfieri Parmensi possit, assumptis secum quinquaginta militibus, ad singulas vrbis portas per summum tumultum ciuibus claues portarum vi extorquet, domumque clauibus relatis, noua proditione tentari vrbem insanis vocibus proclamat. Indignè eam contumeliam fert Magistratus, multis conuentibus, sed frustrà, de clauibus recuperandis laborat. Captiui Legati, quibuscum Ostiarius deliberabat, venire ad vrbem

Mittit Parmensis Buscumducis Apparitorem & Fecialem.

Multis rationibus ostendit Apparitor, iniustè detineri Legatos.

Itaque dimittant eos, iussu Parmensis; alioquin hostes declarandi.

Parente Magistratu, arrogāter Bombergius cum suis obnititur.

Vi claues vrbis sibi vendicat idem Bombergius.

1567 bellum denuntiaturum Fecialem nolebant. Accedit itaque Bombergium Ostiarius, rogat discedendi potestatem sibi faceret. Respondet; discederet, Dominæ suæ renuntiaret, antè se Legatos non esse dimissurum, quàm hoc sibi Bredenrodius imperaret; Cancellario eos sese custodes esse adhibituros, quos fallere difficulter posset. Reuertitur itaque Bruxellam re infecta Ostiarius; multísque contumeliis Cancellarium, indulgentiùs Petersemium Bombergius habet. Parmensis de militibus non nisi suo imperio legendis aliquoties edixerat: contemnit rem eam Bredenrodius, Antuerpiæ per certos isthic homines militem legit. Parmensis Orangium ea de re monet. Clàm itaque, conniuente, quod existimabatur, Orangio, Antuerpiâ Duces militesq; nauigio discedunt; accedunt plures in itinere, quod in Hollandiam ad Bredenrodium suscipere sese profitebantur. Parmensis, quod res erat, Zelandiam cogitare istam militiam arbitrabatur. Rebus itaque in Flandriæ littoribus ab Egmondano ita procuratis, vti, si in Walchriam venire Tholousium nouæ militiæ Ducem contingeret, alio quoque itinere è Flandria militem in insulam adduceret, insulanos de periculo commonefacit. Repulsus itaque Tholousius, retrò vnde venerat conscenso flumine, Antuerpiam contendit, inque aggeribus ad Ousterwelium, fossis vallóque communire castra constituit. Parmensis (siue quòd Antuerpiæ metueret, siue quòd eas breuî copias habituri hostes dicerentur, quibus vincendis nisi iustus exercitus non sufficeret) celerrimè curandam sibi rem arbitratur. Noircarmio Valencenam obsidenti auferri miles non poterat. Beauuoirio itaque è Bruxellensi pręsidio quadringentos milites, duo signa Axeliâ ab Egmondano submissa, aliis item è locis nonnulla Parmensis attribuit. Qui profectus celerrimè, subitò, tertio Idus Martij, hora sexta matutina, cum hoste eo euentu confligit, vti Tholousio cæso, militibus vel intra ædes exustis, vel flumine submersis, vel pugnando interemptis, ingenti è numero, fuga salutem perpauci inuenirent, captiui in Beauuoirij potestatem trecentum peruenirent, quos iugulari ad vnum omnes idcircò imperauit, quòd erupturi Antuerpienses hostibusque subsidio venturi dicerentur. Antuerpienses è mœnibus conflictum spectabant, magnáque animi indignatione cùm vicinas vrbi flammas, tum insperatas miserorum, quos dicerent, fidelium fratrumque suorum cædes intuebantur. Armis itaque correptis, nullo certo Duce, ad Pontem Merium numero ad 15. millia Nouatores conueniunt, sexdecimque correptis maximis vrbis tormentis Pontis aditus communiunt. Orangius, quod ostendimus, anni superioris mense Septembri signa aliquot modestorum ciuium conscripserat: vt primùm itaq; de Nouatoribus Caluinistis est exauditum, sonaríque, vt in tumultu fit, tympana tota vrbe cœperũt, confestim forum Curiámque

Dimittit Apparitorẽ ad Parmensem cũ superbo responso.

Milites à Bredērodio Antuerpiæ collecti Zelandiam cogitant.

Repulsi à Walchria versus Antuerpiã redeunt, ad Ouster-vveel.

Subito à Parmensi collecto milite, cæduntur.

Tumultuantur ob hoc vehementer Antuerpiæ Caluinistæ.

1567

que octo signa pręsidiariorum militum occupant: Caluinistas, qui Ponte Merio conuenerant, ad forum accedere non permittunt. Indignè id ferre Caluinistæ; ad Pontem Couporbruggium altera quatuor Caluinistarum se millia conferunt, collatisque cum iis, qui ad Merium constiterant, consiliis, de foro Curiaque inuadenda deliberant. Orangius atque Hoochstratanus magna animi moderatione, summoque studio ac diligentia omnem in partem vigilabant. Accedit itaque Couporbruggianos Hoochstratanus: multa ibi homines seditiosè; proditorem Hoochstratanum compellant, armis minantur, sclopeta in pectus protendunt. Blandè agere Hoochstratanus, ita homines demulcere, vti Couporbruggio deductam vnà secum ad Merium omnem eam hominum multitudinem adduceret. Erat tum in Ponte Merio Orangius, atque vnà cum Stralio de re componenda grauiter laborabat. Respondent Caluinistæ, iniuria sese foro atque Curia arceri, tam sibi quàm militibus ea loca patere debere. Reddit Orangius, si in foro atque Curia insolenter rem nullam acturos se promitterent, futurum, vt promiscuè vnà cum militibus excubias iis locis habere permitterentur. Placet conditio. At vixdum probata conditione, claues sibi tradi, vrbisque sibi portas confestim aperiri Caluinistæ idcircò postulant, quòd magnam lectissimorum ciuium manũ ad vlciscendam fratrum cædem vrbe se emittere velle profiterentur. Nec mora; è Ponte Merio ad portam concurritur; Orangióq; pręsente, refracto minore ostio, summo cum tumultu rem agere instituunt. Ibi tum Orangius; Egrederentur: sexcentos esse in suburbiis instructos equites; si sibi minùs crederent, futurum, vti suo ipsi periculo saperent; in vrbem se reuerti, necessariò deseri eos à se deberi, qui isto modo rem agerẽt. Quæ Orangij verba vt sunt audita, simulque Orangium redire homines conspexerunt, ira eatenus sedata, retrò ad Pontem Merium reuertuntur: atque isthic in horam septimam vespertinam eo euentu de foro litigant, vti è Merio nonnulla signa in forum, & è foro nonnulla in Merium ad instantes nocturnas excubias adducerentur; iunctisque isthic copiis, *Viuant Geusij*, faustis salutationibus sæpiùs atque diu toto foro Merioque clamaretur. Die insequente pridie Idus Martij domum ab excubiis Caluinistæ non discedunt: armati per ecclesias Monasteriaque discurrunt, Presbyteros atque Monachos ædibus profligant, magnisque vrbem atque diuitum tabernas motibus conturbant. Non fert eam pessimorum hominum insolentiam Orangius. Sub vesperam itaque re cum Magistratu, Decanis, mercatoribusque deliberata, vi armata agere cum Caluinistis instituit. Idibus itaque eiusdem mensis Martij, Ostrelingis, Alemannis, Italis, Hispanis, Lusitanis, Anglis mercatoribus comitatus, ingenti cõtracta eorum hominum manu, qui Confessionem Augusta-

Placant eos vtcumque Orangius & Hoochstratanus.

Mox nihilominùs erumpere volunt, ad vindicandos fratres casos.

Vix cohibentur ab Orangio; inde armati ad pontẽ Merium redeunt.

Nec postridie discedunt; intereà per Monasteria variè bacchãtes.

1567 Auguſtanam ſequi ſe profiterentur, multiſque bonorum ciuium coactis copiis, ea hominum multitudine, quæ triplo Caluiniſtis maior exiſteret, vnà cum Hoochſtratano rem aggreditur. Caluiniſtæ contrà tota vrbe excitis hominibus, multa quoque verbis moliebantur. Verùm quòd pares tantæ hominum multitudini non exiſterent, per ſuos illos Miniſtros, eoſdem & Euangelij & belli principes, pacem iis conditionibus poſtulant, vti armis depoſitis, eas leges acciperent, quas pridie recuſarant. Erant autem earum legum iſta capita: Fidem Regi atque vrbi præſtarent. Militem peregrinum intra vrbem, niſi aſſentientibus omnibus in vniuerſum vrbis Collegiis, Orangius Magiſtratuſque non admitterent. Priuilegia vrbi iurata conſeruarentur. Pacta menſis Septembris anni elapſi rata exiſterent. Diuerſarum Religionum homines tranquillè rem haberent. Portarum claues Orangius teneret, iis pro arbitrio vteretur. Nocturnas diurnaſque excubias nullo Religionis diſcrimine accuratè ciues haberent. Obliuione (Græcè ἀμνηςία) omnis rerum præteritarum memoria deleretur. Quibus eius diei excubiæ imperatæ non exiſterent, domum reuerterentur. Orangius, vrbiſque Collegia quadringentos equites legerent, naueſque in flumine bellicas haberent. Ciues Clericiq; pecunias in res eas conferrent. Tormenta bellica in vrbis mœnibus collocarentur. aliaq; in eam ſententiam prætereà nonnulla. Atque hæc Antuerpiæ: iam ad Valencenates redeat narratio; in vnius enim illius vrbis fortuna omnis Geuſicarum rerum ratio conſiſtebat. Noircarmius, quod demonſtrauimus, milite itinera aditusque circum vrbem diu obſidebat, lentoque vrbem bello fatigabat. Et quidem ipſe ſupremum exercitus imperium tenebat, conſilio tamen Maximiliani Hennini Comitis Boſſuti, Goignei, Briartij, Criſſonerij, Iaſparis Roblij, Domini Billij Largillæque, permultum vtebatur. Fœderati Geuſij, quòd iſtis auctoribus bellum traheretur, ſeptem hos iſtos Dormientes ſcommate compellabant. Copias Noircarmius in exercitu has habebat: Equites cataphractos, Ducis Arſchoti cohortem CCL. equitum, Marchionis Bergenſis CC. Boſſuti CC. Comitis Rhodij CCL. Montignei CL. equites ſclopetarios, Terlonij C. Bommij C. Pedites; ſigna veteranorum deducta Querceto, Landrecheo, Aueſna, Marienburgo, Philippevilla, arce Cameracenſi ſex, ſignis ſingulis ad CL. capita: nouorum militum Ægidij Barlaimontij Domini Hiergij legionem ſignorum ſex; Caroli Mansfeldani legionem ſimiliter ſignorum ſex; altera item ſigna quinque Balduini Gaurij Domini Inchij, Berencourtij, nothi Bignicourtij, Preuſij, Rongij, & è legione Comitis Rhodij ſigna duo. Noircarmius nuntiis litteriſque de officio Valencenates ſæpiùs commonefecerat: non placebant conditiones Caluiniſtis, multáque de Tornaco commemorant, quòd

Tertia demum die armatis in eos aliis vix leges admittũt.

Inter alia, peregrinus miles non admittatur, portarum claues Orangius teneat.

Valencenenſes ludunt in obſeſſores ſcõmate Septẽ Dormientium.

Copiarum deſcriptio ad Valencenas.

quòd in præsidiis seruitutem accepissent; pluráq; intra vrbem de Moyſis, Iosue, Machabæorum fortitudine, magníſque retrò miraculis, concionibus Miniſter Grangius recitabat. Parmenſi itaq; auctore, Arſchotanus atque Egmondanus Beuuragium arcem vrbi Valencenæ vicinam proficiſcuntur, Valencenatúmque Legatis pridie Idus Martij ad ſe accerſitis, pericula oſtendunt; multa de Parmenſis ſuoque in vrbem ſtudio commemorant, certamque rei reſtituendæ rationem proponunt. Reſpondent Legati, terreri ſe Tornacenſium exemplo; poſtulare, vt Orangio Hornanóque præſentibus de re tanta videretur, conditionéſq; deſcriptæ ſibi exhiberentur. Placet quod de ſcripto poſtularent; de Orangio Hornanóque nil ſe habere in mandatis aſſerebant: de Tornacenſibus, tabulis teſtimoniiſque rumor refellitur. Et quidem conditiones in „ hanc erant ſententiam deſcriptæ: Si vrbe dedita militem acciperent, fu- „ turum, vt totos dies quindecim diſcedendi, bonáque auferendi cuiuis „ facultas tribueretur; ceteris, ſi in officio permanerent, Regiiſque Edictis „ parerent, ſine iniuria morari in vrbe permitteretur. Quæ de Religione „ Edictis iam eſſent à Rege conſtituta, ceteráque quæ in poſterum iis de „ rebus Regiorum tribunalium Ordinúmque iudicio Rex eſſet promul- „ gaturus, perinde ad Valencenates atque ceteras Belgarum vrbes ditio- „ néſque pertinerent. Præſidiarij milites moleſti ciuibus ob rerum præ- „ teritarum memoriam non eſſent futuri. Si quis grauiorum criminum ſe „ ſuſpicione volet expurgare, id ei iure liceret. Proponunt Valencenatibus reuerſi in vrbem Legati. Inde 17. Kalend. Aprilis numero decem pro ob- „ ſeſſis in hanc ſententiam reſpondent: Magnas habere Valencenates gra- „ tias Arſchotano Egmondanoq; quibus curæ vrbis ſalus exiſteret: neque „ recuſaſſe ſeſe vmquam, neque in poſterum ea eſſe recuſaturos, quæ Par- „ menſem atque vniuerſos ſimul Status Senatores imperare ſibi continge- „ ret: per quos ſi id à ſe poſtularetur, vt milite recepto, Religione ſua abſti- „ nerent, & contrà quàm ſibi Proceres futurum promiſiſſent, obtineri res „ aliter non poſſet; flagitare, vti cuiuis poſtulanti, diſcedendi bonaque au- „ ferendi facultas tribueretur: neque antequam eſſent homines digreſſi, „ bona auexiſſent, vrbem miles ingrederetur, dieſque huic rei conficiendæ „ idoneus conſtitueretur. Crimen Maieſtatis, ceteraque quorum rei dice- „ rentur, abolerentur. Milites nullis ciuium impenſis pecuniiſque mode- „ ſtè rem gererent. Indignè eam ſuperbam atque intempeſtiuam hominum reſponſionem ferunt viri Principes, multáque Egmondanus verborum acrimonia Legatos obiurgat, cùm, quòd durante colloquio inducias Valencenates violaſſent, tormentiſq; obambulantes Regios quoſdam milites occidiſſent; tum quòd ipſius Parmenſis de cæde Tholouſij certiſſimis litteris nequidquam mouerentur. Reſpondent Legati, plebem

1567

Miniſtri Valencenates multa de magnis retrò miraculis.

Agũt blãdè cum Valencenatum Legatis Arſchotanus & Egmondius.

Proponunt conditiones, quibus ſe dedant.

Vim habet, quod dicunt, Vniuerſos Senatores ſimul.

Reputatur ſuperbum Legatorũ reſponſum.

1567 bem imperium vrbis tenere, obtineri rem aliam non potuisse. Non accipiunt excusationem Parmensis Legati Noircarmiusque; retróque, vnde venerant, reuerti eos in vrbem iubent. Ibi tum in genua prouoluti vrbis Legati multa obtestantur, & in his Petrus Rasorius vrbis Præpositus cum primis abesse sibi ab ea vrbe liceret, in quam reuerso cædes ab insana plebe immineret, deprecatur. Respondet Egmondanus, si manerent, futurum vti fidem publicam violatam Caluinistæ quererentur: in vrbem itaque reuerterentur; id si recusarent, vinctos curribúsque impositos in vrbem esse se Legatos remissurum. Concordiæ itaque spe omni sublata, cæso Tholousio, qui subsidio venturus vrbi dictus fuerat, ad vrbis expugnationem Noircarmius se totum conuertit; copiísque Beuuragium Saluiumque adductis, magno studio rem agere instituit. Valencenates rumorem de cæso Tholousio confictum arbitrabantur: magnis itaque animis ad vim sustinendam se componunt. Grangius Minister & quidam alter suasores existebant, vti subsidia è Francia in vrbem adducerentur; sed persuaderi ea res ciuibus non poterat, tum quòd graue id crimen futurum profiterentur, tum quòd Francis vetere odio infensi parum id consilij probarent. Erant omnino ciuibus permixti veterani aliquot milites, Ducemque sibi ciues strenuum quem militem delegerant. Egressi itaque portâ Cardoniâ Regios milites inuadunt, pugnandóque eum metum illis iniiciunt, vti non vrbicorum, sed optimorum fortissimorumque veteranorum militum copias vrbem ingressas multi arbitrarentur. Decimo tertio Kalend. Aprilis stationibus ita dispositis, vti Carolus Mansfeldanus totum eum tractum tueretur, qui est à porta Cardonia vsque ad portam Cameracensem, Hiergius à porta Ansima vsq; ad portam B. Mariæ, peditatus reliquus apud tormenta consisteret; sub vesperã occupato suburbio portæ Montensis, fossis aggeribusq; perductis, ita tutò intra aggerem militem adducit, vti depelli nulla neque vi neque arte ab obsessis posset. Hinc vndecimo Kalend. eiusdem mensis quatuor cannonibus (liceat rem barbaram barbarè efferre) & sex dimidiatis cannonibus, deiectis propugnaculis; decimo Kalend. (quæ erat Dominica in Ramis palmarum) adductis aliis vndecim cannonibus, mœnibus portáque Montensi concussis, eos rerum motus intra vrbem concitauit, vti sub meridiem nulla exceptione vrbem seque Regi ciues dederent, militémque quem vellet Noircarmius sub vesperam in vrbem adduceret. Mox nono Kalendas eiusdem Aprilis versus Cameracesium ciuitatem Episcopo repugnantem copias nonnullas Noircarmius transmittit: fugiunt ad solum eum rumorem Caluinistæ, vrbéque deserta, facilem Episcopo, qui milites in vicino nonnullos habebat, victoriam eo euentu efficiunt; vti Episcopi militibus in ciuitatem admissis,

Vnus Legatorum frustrà apud Regios manere deprecatur.

Noircarmius tandem omnino ad expugnandã vrbem se conuertit.

Erumpunt fortiter Valencenates in obsessores.

Deiectis mœnibus & porta, Noircarmius in vrbem admittitur.

Hinc mox quoq; restitutum Cameracesium, fugientibus Caluinistis.

1567

admiſſis, res iſthic paruo momento componeretur. Noircarmius, vrbe Valencena hunc in modum recuperata, vno atque altero die, dum ad Parmenſem rem refert; ita in vrbe quieſcit, vti ſeditionum principes, & in his vterque Miniſter, vnà cum Michaële filio clàm diffugerent. Pòſt nihilominùs à quodam ruſtico delati; qui ob gladij ſericeam vaginam, quam Michaël geſtabat; alicuius ſe momenti habere domi latitantem hominem fortè dixiſſet, comprehenſi à Prætore ſancti Amandi initiò Tornacum, inde vincti Valencenas Miniſtri Michaëlq; ſunt remiſſi. Coniectus inde ſimiliter in vincula pater Michaël, ingenſque ceterorum hominum multitudo, pœnæque de damnatis ſunt ſumptæ. Atque hæc eſt illa famoſæ tunc vrbis Valencenæ calamitas; cuius deditionem ea ſunt toto Belgio conſecuta, vt iam repertæ ceterarum vrbium claues dicerentur. Valencenis hac ratione recuperatis, cùm Traiectum ad Moſam, iconomachis nouis inde exturbandis, iuſſu Parmenſis Noircarmius properaret; Kalendis Aprilis Traiectenſium Legati, quòd eum cum exercitu & duodecim cannonibus propè adeſſe cerneret, futuros ſe in officio Principibúſq; ſuis parituros Parmenſi affirmant, nulláq; tergiuerſatione militem in vrbem admittunt. Intereà Orangius, quo erat ſolerte ingenio, ſi qua ratione rebus labantibus ſuccurri poſſit, circa Aprilis initium Hellegatæ cum Proceribus aliquot Belgicis multa conſultat. Vbi (vti ferebatur) cùm tam Nobilium multorum, quàm vulgi inconſtantiam exactiùs perſpexiſſet, temporis iniquitati cedendum ſtatuit. Itaque tertio Idus Aprilis Antuerpiâ Bredam proficiſcitur, negotia ſibi magni momenti priuata in Germania eſſe ſimulans: comitabantur eum Antuerpiâ Bredam permulti; atq; inde non multò pòſt in Germaniam eſt profectus, omnibus ſibi ſpecialibus addictis diſceſſum ſuadens. Sub idem tempus, Parmenſis iuſſu, Noircarmius vt metu victoris exercitus Antuerpiam terreret, Orangiíque è vicino conſilia turbaret, Turnhouti cum exercitu tamdiu ſubſiſtit, quoad Antuerpiam, rebus pacatioribus, Parmenſis ingrederetur; quod hac eſt ratione procuratum: Venerant ad Parmenſem à Magiſtratu Antuerpienſi certi qui Delegati; „ cum iis itaque hiſce legibus rem conſtituit: Nouarum Religionum Mi„ niſtri intra certum diem (quod per Parmenſem tutò liceret) vrbe diſce„ derent. Conciones, ceteráque nouarum Religionum miniſteria tolle„ rentur. Catholicorum Eccleſiæ Religioque reſtituerentur. A nouorum „ templorum ædificatione ceſſaretur; templáque, ſi Rex imperaret, deiice„ rentur. Regi ſe ciues iureiurando ſolemniter obſtringerent. Apoſtatæ, „ exules, ceteríque malæ notæ homines vrbe pellerentur. Milites, qui Ma„ giſtratui militarent, quamdiu intra vrbem exiſterent, in præſentis formæ „ ſententiam ſacramenta dicerent. Res eas ſi ciues pręſtarét, nulli Religio-

Pœna de præcipuis Valencenatū turbatoribus ſumpta.

Noircarmius Traiectū properans, & ibi admittitur.

Orangius Antuerpiâ Bredam, inde in Germaniam diſcedit.

Leges conſcriptæ quibus Parmenſis Antuerpiā veniret.

1567 nē quam eſſent ſecuti, damno iniuriæve futuram. Qui tamen rei Maie-" ſtatis,templorum violatorum,perduellioniſq; exiſterent,ad eos hãc abo-" litionem non ſpectaturam. Qui legibus, quas ferre Regem de Religio-" nis obſeruantia contingeret,parere recuſaret, huic diſcedendi facultatem " futuram. Has ſe conditiones ea lege promittere,ſi Regi probarentur. Ac-" cipiunt conditiones Antuerpienſes, nouiſque obſignatis templis,quarto Idus Aprilis, Magiſtratu imperante, Miniſtri Martiniani Caluiniſtæq; vrbe diſcedunt: inde exauctoratis vrbis militibus,qui magnam ea ſe ratione iniuriam pati querebantur,Petrum Erneſtum Comitem Mansfeldium cum ſex veteranorum ſignis, Caroli filij legione, Beauuoiriiq; nõnullis cohortibus vrbem ingreſſum, quarto Kalendas Maias Parmenſis ſeptingentis equitibus, trecentiſque ſclopetariis comitata ſubſequitur; iiſque conſiliis ita rem procurat,vti tota Flandria nouarum Religionum templis deiectis,incredibili celeritate nouarum Religionum publica miniſteria euaneſcerent,anteſignani plures diffugerent, nonnulli comprehenſi pœnas darent,Cominij noui templi trabibus in patibula commutatis,nouorum templorum auctores appenderentur. Buſciducis auctoritatem recuperare Magiſtratus diu nequiuerat; quin poſt illos, quos oſtendimus, vrbis maiores motus,Magiſtratui cum bonis aliquot ciuibus de Repub. deliberanti Caluiniſtæ apertam vim fecerant, effractiſq; Curiæ foribus, quinto Idus Aprilis ob propoſitam quam iuriſiurandi nouam formulam totum eum diem tumultuati fuerant. Verùm quæ res accidere in eiuſcemodi negotiis conſueuit, vti plebs nullo certo iudicio ſubitò commota,ſeditionum auctores ſimiliter facilè deſerat, id erat ſecutum,vti,animis ſedatis, quadringentos è toto ciuium numero fidos milites Magiſtratus adlegeret,Cancellarium Peterſemiumq; tertio Idus eiuſdem Aprilis domum remitteret; ſeditionum principes vrbe diffugerent; inde,accerſito à Parmenſe Megemo, qui copias cum Noircarmio coniungeret, Regióq; exercitu ad vrbem accedente,militem à Parmenſe præſidio acciperet,eámque in poſterum Religioni atque Regi vrbem reſtitueret;quę pòſt ſingulari virtute conſtantiáque ea optimorum ciuium exempla proferret, quibus illuſtriora difficulter poſſint. Bredenrodius dudum,cæſo Tholouſio, multis Geuſiis comitatus Amſterodami morabatur, militibúſque multis totis circum agris palantibus, multa inter immania pocula dira deſertoribus perfidiſque minabatur. Parmenſis Amſterodamum Torrium Secretarium tranſmiſerat,qui excedere Amſterodamo Bredenrodium iuberet: contempſerat Legatum Bredenrodius,multíſque verborum contumeliis non ſe dignum,vti aiebat, hominem reiecerat. Fœderati Nobiles eius aſſeclæ multò etiam grauiore iniuria ita rem egerant,vti ædibus,quibus morabatur, prodire eum nõ pateren-

Inter alia error Religionis condonaretur, non tamen iconomachia.

Diſcedentibus Miniſtris,miles Antuerpiam ingreditur; mox etiam Parmenſis.

Durat adhuc tumultus Buſciducis.

Tandem & ibi miles Regius admiſſus, dimiſſis captiuis Legatis.

Torrius nomine Parmenſis iubet Bredenrodium Amſterodamo diſcedere.

terentur: chartas instrumentáque quæ publica priuataque habebat, diriperent; cædem postremò modò verbis modò armis minarentur. Magistratus, qui præclarus satis ea tunc vrbe existebat, eam Torrij iniuriam deprecaturus Bredenrodium accedit. Respondet Bredenrodius, præstare se alienam culpam non debere, suo imperio atque iussu res eas non committi. Clàm itaque cum Torrij hospite re deliberata, nocte vrbe Torrium Magistratus dimittit. Megemus Noircarmiusque, Buscoducis recuperato, per Geldriam in Hollandiam contendebant: quæ res vti Vianæ (est ea vrbs primaria ditionis Brederodiæ) intellecta fuit, nihil fisi munitionibus nouis præsidiarij vrbe deserta Amsterodamum ad Bredenrodium diffugiunt; vrbéque Ericus Dux Brunsvvicensis, qui in vicino copias habebat, potitur. Bredenrodius ad vim sustinendam nondũ se satis compararat, neq; ea rerum inclinatione manendum sibi Amsterodami existimabat. Kalendis itaque Maij, naue conscensa, in Frisiam Orientalem, numquam domum rediturus, proficiscitur; Fœderatósque, vti subsequantur, monet. Megemus Arembergiúsque, qui se Noircarmio coniunxerant, iam illis imminebant. Omni itaque spe deiecti Fœderati, & eorumdem studiorum alij complures, ex agris quorum Monasteria diripuerant, (inprimis Egmondanum illud celeberrimum) quinto Nonas Maij, id est die eiusdem tertio diffugiunt. Megemus fugientes insequitur, centum in littore deprehensos cædit: Fœderati, qui in vrbe existebant, & Bredenrodium nondum erant secuti, nauem & ipsi multis cum sociis conscendunt. Ferunt ab ebriis iniuriam factam nauclero; ea commotum noctu in Arembergij potestatem nauem deduxisse. Vtcumque res sit, Harlingam naue adducta in carcerem coniecti sunt. Inter hos fuêre duo Domini Batemburgij fratres, duo etiam Nobiles Frisij, Galama & Beyma, aliíque nonnulli, quorum septem Viluordiam vecti, alij aliis locis morte posteà mulctati sunt. Exonerato itaq; hunc in modum Amsterodamo, nullo momento cum Regiis Ducibus Amsterodamenses, præsidio in vrbem admisso, rem componunt, eo rerum successu, vti non ea modò vrbs, in qua momenti plurimùm existebat, sed tota quàm latè patet Hollandia Zelandiáque, totúmque adeò Belgium, Religione restituta, hæreticis vel profligatis vel dilapsis, officium ingenti alacritate præstaret, & de obseruantia obsequióque erga Parmensem certaret. Sub idem tempus quoque Belgio discesserunt Hoochstratanus, Comes Bergensis, Culenburgius, & è vulgo ingens hominum multitudo. Diu anxius fuerat Rex Catholicus, quamnam morbo superiori adeò vehementi commodam adhiberet medicinam. Tandem sub finem mẽsis Martij anni præsentis, conuocato Procerum Hispaniæ generali sanctioríque Concilio, statuisse se dicit in Belgas rebelles ex eorum numero

1567

Acceptis contumeliis, vix Torrius euadit.

Nihilominùs appropinquantibus Regiis, Bredenrodius fugit.

Batemburgij fratres aliiq; Nobiles à nauta Arembergio traduntur.

Relinquunt quoq; tunc Belgium Hoochstratanus & alij.

1567 vnum aut duos iusta peditum equitumque Hispanorum, Germanorum ac Italorum cum manu mittere; cupere igitur, duos sibi nominent. Respondent suæ Maiestatis esse nominationem, libenter se tum sententias dicturos. Nominat Rex è Toletanis Ferdinandum Aluaresium Albæ Ducem, sexagesimum quintum ętatis annum ingressum; ac è Mendoziis Medinæ cęli Ducem, quinquagesimum agentem annum, quòd vterque apud Belgas sub Carolo V. Cæsare militasset, ac proinde eorum conditiones satis perspexissent. Sed quòd diuersissimæ essent naturæ atque ingenij, diu variantibus sententiis est disceptatum vter esset præferendus. Qui Regi erat à confessionibus, vti accepimus, clementia ac benignitate reducendos continendósque Belgas in officio suadebat, longáque oratione in Senatu persuadere id nitebatur, inter cetera sic prolocutus: Diuinæ « sunt virtutes, Serenissime ac clementissime Rex, clementia, liberalitas ac « gratia. Deficiet dies, si hæc exemplis probare velim. Maiestas tua oculos « tantùm coniiciat in parentem Carolum Cæsarem, qui vno pęnè eodem- « que tempore, cùm expertus esset rebellionem paternorum simul mater- « norumque Regnorum, Austriæ scilicet ac Hispaniæ, iis domitis, paucisq; « auctoribus ducibúsque supplicio affectis, erga ceteros summa vsus est « clementia ac gratia. Itidem rebellionem maximam in Imperio sensit « Germanico: sed deuictis perduellibus, captisque duobus Ducibus pri- « mariis, paucissimis supplicio admotis, ceteris ignouit. An non eadem « clementia vsus est erga recalcitrantes Neapolitanos, Baleares, Ganden- « ses, Geldros, Cliuios? Postremò & erga veteranos milites Hispanos, qui « sub annum quinquagesimum huiusce sæculi, duce Consaluo Pisarra ac « Francisco Caruaiale, vniuersam ditionem Peruanam, excluso Cæsare, « suæ potestatis facere conabantur, multáque prælia secunda contra Cæ- « sarianos fecerant. Sed tandem, non sine Dei auxilio victi debellatique, « punitis Ducibus, ceteri in gratiam sunt recepti. Secutus es, Serenissime « Rex, in hoc vsque tempus patris tui exempla, rebelles non semel huma- « niter habuisti: rogo suadeóque idem Belgæ experiantur. Bellicosi sunt « Belgæ, bellicosissimisque vicinis ambiuntur: si semel opes, consilia, vi- « résque iunxerint, ingentem tragœdiam, diuturnúmque atque anceps ex- « citare poterunt bellum. Silente iam dicto Oratore, diu Rex ab eo oculos non dimouens, omnibus suspicionem iniecit, gratam fuisse eam orationem, ac proinde amplexurum Regem, nisi contrariis rationibus ab ea dimoueretur. Et quoniam magnæ Procerum parti, præcipuè Toletanis, placebat Belgas in ordinem cogi, Præfectum sacræ Inquisitionis, virum eloquentem, vehementem, cum Toletanis sentientem inducunt, contrariam in partem aliquid adferat. Cùm itaque loquendi facultatem rogasset, Rexque annuisset, hac ratione inter cetera disseruit:

Quid intereà de restituendo Belgio Rex in Hispania deliberarit.

Disceptatur, num Albanus, an potiùs Medina sit in Belgium mittendus.

Confessarius Regius clementia Belgas reducendos suadet.

Præsertim quòd Belgæ sint bellicosi, & alioqui diuturnum fore bellum.

» ruit: Quid nostra sanctissima Inquisitio admissa aut reiecta effecerit, 1567
» Serenissime Rex, solius quoque patris vestri Caroli Cæsaris res gestæ
» documento erunt. Fortissimè enim ille superauit rebelles, sed non do-
» muit omnes. Superauit & domuit, sacræ Inquisitionis auxilio hîc in
» Hispania, Italia, ac apud Baleares. Superauit, sed non domuit, in Au-
» stria ac Germania, quòd Inquisitionis opem ibi non adhiberet. Apud
» Belgas superauit & domuit, quamdiu Inquisitio locum habuit. Ea
» ante biennium à rebellibus exacta, ad vomitum rediere. Sentiant con-
» tra quem Regem, qualeque Imperium cristas erexerint: intelligant ve-
» ritatem sententiæ viri Ethnici Christiano pectore dignam: Nocet bo-
» nis, quisquis pepercerit malis. Arma armis opponantur, viri viris, ani-
» mi animis, citò experiemur qua parte stet Deus. Tacente Inquisitionis Præfecto, Rex non parum eius verbis commoueri, diuersisque agitari cogitationibus videbatur. Tandem perquisitis sententiis, cùm maiorem Procerum partem in posterioris orationis sententiam pedibus ire conspiceret, & ipse illuc animum inclinauit. Sic Albano Belgij Præfectura defertur. Eam quomodo idem aggressus sit, lubet verbis ipsis, quoad fieri poterit, Mendosæ Hispani, expeditionis huius socij, narrare. Albanus (inquit) vt valedicat Regi, qui tunc Acanieuzæ erat, die decimo quinto Aprilis anni sexagesimi septimi supra sesquimillesimum, Madridio discedit, mansitque cum Rege vsque diem eius mensis decimum septimum, quo profectus est, vti Carthagine Hispaniæ classem conscenderet. Præstolabatur eum Ioannes Andreas Doria seu Auria cum triginta septem triremibus; in quas impositis septemdecim Hispanorum peditum signis (erant ea recèns conscripta, vti in Sicilia, Sardinia, Longobardia, & Neapoli, vnde veterani ad expeditionem Belgicam erant assumendi, tantisper forent in præsidiis) Albanus die decimo Maij cum classe Carthagine soluit, septimoque pòst die Genuam in Italiam appulit: inde delectu indicto in Alpes Rhetias, loco à sancto Ambrosio cognominato, censuit veteranos pedites ad octo millia, septingentos & octoginta: equites cùm Hispanos tum Italos mille ducentos. Mouerunt se copiæ decimo quinto Iunij, eo semper per Alpes seruato ordine, vti quo loco prima acies hac nocte constitisset, ibi nocte insequenti secunda quiesceret, succederetque eadem ratione tertia. Albanus ipse primam ducebat aciem; eius filius Fernandus Toletanus, Magnus S. Ioannis Prior, mediam; Chiappinus Vitellius Marchio Chetouæ, dux veteranus & celebris, postremam. Vbi in Burgundiam ventum est, iunctis quadringentis equitibus ibi conscriptis, deinceps vniuersus exercitus simul se mouebat, finitimis omnibus, Francis, Geneuensibus, Suitseris, pro finibus suis diligenter in armis excubantibus. Duodecim dierum itinere Bur-

In contrarium dissserit Præfectus Inquisitionis.

Vrget illud; Nocet bonis, quisquis pepercerit malis.

Perquisitis sententiis, Albano Præfectura Belgica defertur.

Soluit Albanus cum copiis ex Hispania 10. Maij.

Venit per Italiam, Burgundiam, & Lotharingiam, in Belgium.

1567 gundiam emensus est, duodecim aliis Lotharingiam. Circa Theonuillam Ducatus Lutzenburgici vrbem discit Albanus de mille ducētis equitibus Germanis, qui circa Bergeliam (vbi & diu posteà hæserunt) eius imperium expectabant, itemque de duodecim Germanorum peditum signis, duce Aluarico Lodronio, similiter Regi sacramento addictis. Cùm fines Lutzenburgicos attigisset, etsi iam intellexisset Parmensis ex Regiis litteris, expeditionem illam Albano esse concreditam, misit tamen ad eum salutandum illuc vsque obuios Barlaimontium & Noircarmium, simul quoque vti Procerum omnium totiusque Belgij nomine de potestate à Rege commissa Albanus edoceret vellet. Quam cùm iisdem Proceribus Albanus exhibuisset de suprema belli auctoritate, (de reliqua posteà) præmisit Lodronium cum sua duodecim signorum legione, cum imperio, Antuerpiæ vti in præsidio esset. Ita sexdecim peditum signa & præsidiarij Galli, qui eam hactenus in officio continebant, exauctorati sunt, omnesque simul copiæ nouæ Belgicæ, retentis tantùm ordinariis limitum præsidiariis. Nec multò pòst Albanus cum vniuersis copiis Theonuillâ Bruxellam versus (per Lutzēburgum, Thenas & Louanium) vbi Parmensis erat, eadem qua priùs militiæ disciplina & celeritate contendit, venitque illuc die 22. Augusti, vndecimo Kalend. Septembris. Bruxellam ingressus, per vrbem disponit decem signorum legionem Siculam, Gandauum mittit Neapolitanam legionem signorum nouemdecim, Angiam non longè à Bruxella decem signa legionis Sardinicæ, decem Lombardica Liram, equitatusque maiorem partem Distemium. Et quia plures auebant scire, quanta Albano à Rege in Belgas esset data potestas, cùm Parmensis adhuc Gubernatrix præsideret, præter Patentes Regias, quas Proceribus à Parmensi nuper missis ostenderat, alias prætereà tradidit Parmensi, quibus significabat Rex mittere se Albanum sui Locum-tenentem Generalem in Belgio, velléque dictus Dux ad omnia aduigilaret, tractaretq; militaria omnia, relicta Parmensi rerum earum cura, quæ gubernationem seu gubernaculum (sic sonant verba Gallica) veluti Reip. ordinem concernerent. Pergit Auctor Hispanus: Et quia oriri in hoc difficultas possit discernendi, quæ belli essent, quæ Reipublicæ seu gubernaculi, declarare suam Maiestatem, suæ voluntatis mentisque esse, quatenus ipse Albanus huius rei Iudex sit, pronuntiétq; quæ ad bellum, quæ ad rationem gubernaculi pertineant: habebatque cum Patentibus illis Locum-tenentis Generalis Regij amplam potestatem omnium negotiorum quæ Religionem concernerent, ab eáque dependerent, tam ad apprehendendas personas cuiuscumque qualitatis, quàm ad easdem castigandas, vel in gratiam recipiendas, cum facultate priuandi officiis & bonis, vel gratiam faciendi, vti de patrimonio

Ad fines Lutzenburgicos obuios habet Barlaimontium & Noircarmium.

Præmittit Albanus Lodronium cum suis Antuerpiam.

Ingreditur Albanus Bruxellā 22. Augusti.

Quid Albano commissum, quid Parmensi relictum, ex Auctore Hispano.

nio Regio. Ad hoc epistolam Parmensi Albanus tradit, propria Regis manu scriptam, qua declarabat Rex, iussisse se Albano certa negotia, quæ loco & tempore Parmensi aperiret. Vbi cùm Parmensis interrogaret, quænam ea essent negotia, respondit Albanus, non satis nunc se eorum recordari, posteà vbi pleniùs occurrissent, se ea Parmensi declaraturum. Albanus, copiis quas adduxerat, ea ratione, quod ostendimus, distributis, vti vna nocte, si opus foret, in vnum contrahi possent; differebat tamen adhuc, (quod constitutum habebat) Egmondanum & Hornanum apprehendere. Etenim etsi Egmondanum sibi Thenas vsque gratulatum occurrentē, sed mox Bruxellam reuersum, similiterq; Hornanum Louanij eum salutantem, atque inde domum suam Werteam abeuntem seorsim capere potuisset; distulit tamen, ne altero capto, alter forsan elaberetur: volebátque simul vt Consiliarij eorum præcipui Casenbrotius Backerselij Dominus, & Estrada Hornani Secretarius, quò omnia manifestiora euaderent, eadem operà comprehendi possent. Itaque cùm Hornanus Bruxellam paulò pòst venisset, diligentérque per exploratores de dictis Consiliariis, vbi consisterent, Albanus esset edoctus, die nono mensis Septembris Comites Egmondanum & Hornanum ceteròsque Concilij Status Senatores à meridie ad se vocat: quibus Curiam ingressis, Sanchius Londognius Comesque Lodronius ad comprehendendum Estradam celeriter proficiscuntur, quem intra Mechliniam & Antuerpiam inuēnerunt, eodémq; tempore Salazarius & Spuchius intra ipsam Bruxellensium vrbem Casenbrotio Backerselij Domino manus iniiciunt, ducente tantisper Albano consiliorum tempus dum de his edoceretur. Tum dimittit Senatum. Porrò dederat negotium, vti Egmondanus & Hornanus à domesticis suis Nobilibus diuersis ianuis per diuersas aulas honoris specie educerentur: in vna erat Sanchius Dauila, qui Egmondanum; in altera Salines, qui Hornanum captiuos sisterent: quod ea ratione est confectum, vti sine tumultu, neutro de alterius captiuitate edocto, vterque captiuus maneret. Mox Barlaimontius & Mansfeldius pater ab Albano ad Parmensem missi sunt huius rei nuntij, hócque negotium vnum eorum esse, quæ Rex suprà commemoratis litteris indicare voluisset; fecisse autem se, ea inconsulta, ne plebs in eam fureret. Nocte proxima iubet Albanus Egmondano scribat Castellano suo Gandauensi, symbolúmque certum mittat, quatenus castrum Regis iussu Alphonso Vloæ tradat: quo illud ingrediente cum duabus Hispanorum cohortibus, præsidiarij veteres discedunt: & non multò pòst eò ducti sunt dicti duo Comites captiui, seruatíque donec de eis constitueretur. Ceterùm ad cognoscendam eorum causam, rebellionísque vniuersæ negotia iudicanda, instituit Albanus Nouum Concilium Iustitiæ seu

1567

Littera credentia Albani ad Parmensem.

Quare Albanus occurrentes sibi cum aliis Egmondiū & Hornanum non statim comprehē derit.

Vocantur iidē 9. Septembris, vnà cum aliis aliquid deliberaturi.

Aliis Consiliariis digressis, Egmondanus & Hornanus captiui tenentur.

Ducuntur ad castrū Gandense.

1567 *Instituitur ab Albano Nouum Cõcilium, dictũ Turbarum.*

Criminum, vltra Concilia consueta, legens in illud hos, Barlaimontium, Noircarmium, Licentiatum Vergas Regentem Consiliorum in Italia, Adrianum Nicolai Geldriæ Cancellarium, Iacobum Marterium Concilij Flandriæ Præsidem, Petrum Arsetum apud Artesios summi Tribunalis Præfectum, Doctorem Ludouicum del Rio, nec non ex Consiliariis Parlamenti Mechliniensis Ioannem Blasers, & Concilij Flandrici Iacobum Hessels, ipseque Dux erat Noui Concilij caput, eaque ratione idem breui rem eò perduxit, vti iam de profectione sua in Belgium tamquam parum necessaria Rex cogitationem deponeret, maximè cùm eum quoque retardaret captiuitas Principis Caroli filij sui, secutaq; eius mors, cum tristi simul funere Isabellæ Francicæ dilectæ coniugis, ad hæc Maurorum in Regno Granadæ seditiones rebellionesque. Hęc Mendosa Hispanus, etsi posteriora non nisi anno sequenti acciderint, vti tunc dicemus. Alius sic narrat: Albanus de rebus publicis præsidiisque disponendis prætextu, omnes Status Consiliarios in Concilium vocat quinto Idus Septembris. Erat autem Curia, palatium nempe Culenburgicum (quo se Albanus continebat, relicto Parmensi palatio primario) intereà dum Proceres consultant, militibus septum. Concilio dimisso, confestim Comitem Egmondanum abire meditantem, gladium armaque deponere, & in carcerem deduci Regio nomine imperat: quod quidem ægrè difficultérque patitur Egmondius: Comes etiam Hornanus alio cœnaculo exiens apprehenditur: vterque custodiis Hispanicis traditur: capti quoque sunt Dominus Backerselæ & Secretarius Hornani, pluresque alij. Comes Carolus Mansfeldius militum Gallorum Antuerpiæ anteà præsidiariorum Tribunus in ipsa tunc Curia præsens, ocyùs, patre innuente, discedit cum aliquot aliis. Comes etiam Hoochstratanus, Egmondani & senioris Mansfeldij (qui Hornanum eò illexerant) verbis inductus Bruxellam tendebat, verùm vulnere fortuito præpeditus non venit. Circa id quoque tempus Dominus Antonius Stralius Consul Antuerpiensis cum aliis aliquot capitur, quorum bona omnia statim sunt descripta. Louanio item 4. Idus Septembris Albani iussu in Hispaniam abductus est Philippus Buranus Orangij filius, quatuordecim annos natus. Hinc rursus tremor terrorque permultis, tam Nobilibus quàm plebeiis: quorum magna pars fugam ineunt, ita vt Oostlandia, Cliuia, Emda, Germania vniuersa, Francia, Anglia Belgis exulibus abundaret. Statim post Albani ex Hispaniis discessum vndecimo Kalendas Iunij Marchio Bergensis, quem cum Montigneo dudum ad Regem à Parmensi missum diximus, in Hispaniis obiit, mœrore tædióque confectus. Montigneus quoque ineunte mense Octobri huius eiusdem anni, quòd liberiùs in Albani seueritatem loqueretur, in castro Segobiensi adhibitis custodibus

Eadem de capto Egmondio & aliis, distinctiùs ex alio Scriptore.

Filiusquoque Orangij Louanio in Hispaniam abducitur.

De morte Bergensis & Montignei in Hispania.

stodibus

stodibus seruatus est, ac demum anno septuagesimo huius sæculi item mense Octobri ex hac vita discessit, non sine suspicione violentæ mortis. Intereà Albanus ad vrbem Antuerpiensem vico Kilio ad Scaldim, Meridiem versus, arcem metatur; nec mora, sexto Kalendas Nouembris fundamentis iactis, vrbem ex opposito arcis peruiam apertamque, mœnibus dirutis, fossisque repletis, reddit, operique bis mille operariis adhibitis, breui fortissimum maximumque lateribus coctis aliisque lapidum generibus castrum construit, quinq; propugnaculis aptissimè munitum, hisce nominibus, *El Duque*, *Fernando*, *Toledo*, *Alua*, & quinto *Paciotto*, à machinario operisque Pręfecto Paciotto Sabaudo sic cognominato. Ad castrum construendum ciuitatem quadraginta florenorum millia conferre oportuit, centesimi & decimi nummi ratione pro facultatibus capitatim colligenda; quæ quidem tunc non omnino illibenter ob eam causam soluta sunt, quòd hac ratione vrbem præsidiariis militibus liberam fore, ciuibus persuaderetur, quamuis id tardiùs sit consecutum. Arci aliquousque perfectæ mox Hispani ac Germani aliquot præsidiarij impositi sunt, quibus ciues lectos & quæ eò pertinent suppeditare multo tempore cogebantur. Tormenta bellica oppidi eò illata. Arci primò Gabrielem Cerbellionem, posteà Sancium Dauilam ex milite gregario virtute bellica ad summas dignitates prouectum Albanus præfecit. Posteà decimoquarto Kalendas Ianuarij Boisij publici Regiique Actoris seu Procuratoris postulatione Principem Orāgium, Comitem Ludouicum Nassouium eius fratrem, Comitem Hoochstratanum, Bergensem, Culenburgium, Dominum Bredenrodium, pluresque alios in Ius vocari, & coràm adesse intra ter quatuordecim dies Albanus iubet. Horum nōnulli, inter quos pręcipui Orangius & Hoochstratanus, Apologiis scriptis, pręloque excusis causam suam tutantur; allegantque se neque legitimè, neq; coram Iudice competente citatos; debuisse enim, vtpote Aurei velleris torquatos Proceres, à sodalibus fratribusque torquati Ordinis Equitibus iudicari: hæc pluraque alia Priuilegia citant; & se iudicio coram Imperatore, aut aliis Principibus iudicibus non pręoccupatis, libenter adfuturos offerunt, vti latiùs in Apologiis, typographorum operâ editis videre licet. Mox post aduentum Albani Gubernatrix Parmensis à Rege veniam è Belgio domum in Italiam se conferendi petierat, & non difficulter impetrarat; honorariis nihilominùs Regalibusq; muneribus, magna scilicet pecuniæ summa, & annuis aliquot redditibus decorata. Ea in Italiam ad maritum profectura, scripto 5. Idus Decembris concepto Ordinibus Belgicis, Belgisq; probis vniuersis in hunc „ modum valedicit: Declarat se Belgij gubernacula Gandaui anno mille- „ simo quingentesimo quinquagesimo nono, pręsente Concilio Statuum, Ordi-

1567

Albanus mox fine Octobris castrum Antuerpiæ extrui curat.

Confert ad eā rem ciuitas quadraginta millia florenorum.

Citantur ad certum diem Orāgius, & alij qui fugerant.

Respondet Orangius & Hoochstratanus editis Apologiis.

1567 *Scriptum, quo Parmensis discessura, Belgis valedicit.*

Ordinúmque Generalium consessu accepisse; optare, eadem tali con- « uentu (quod Gubernatores atque Gubernatrices hactenus fecissent) de- « ponere posset. Verùm cùm id ei pro voto contingere nequiret, quòd Rex « Generalium Statuum conuentum, nisi se præsente, conuocare turbulen- « tis hisce temporibus nominatim prohibuerit, necessitate coactam nunc « scripto id facere. Rogat itaque suam operam ac solicitudinem boni con- « sulant. Postremorum quidem duorum annorum perturbata duraque « tempora queritur; verùm se diuina ope, fideliumque plurium subdito- « rum auxilio Prouincias & ciuitates ad debitam iterùm Regi obedien- « tiam sub finem Aprilis proximè elapsi reduxisse, ita vt à se vbique præsi- « dia fuerint collocata. Restare tantùm vt in seditionis reos ordine Iuris « animaduertatur, rerumque in futurum disponendarum ratio, quæ Regi « bona commodáque videbitur, constituatur: se ea de re suam sententiam « aperuisse, ac sperare Regem omnia sic dispositurum, vti Prouinciæ in pri- « stinum statum breui restituantur; ídque vnum se toto animo expetere ac « optare; iterùm rogans, acta omnia bonam in partem accipere velint, & « ad Catholicæ Romanæ Ecclesiæ, & Regis obedientiam obseruantiám- « que omnes adhortans. Discedit autem Bruxellâ tertio Kalendas Ianua- « rij in Italiam ad maritum profectura, magno Belgarum Nobilium numero comitata, Albano quoque honoris causa ad aliquantum spatium deducente.

Cōcludit, Regi se suā sententiam de Repub. scripsisse, sperare bona.

In externis hæc præcipua. Sub id tempus quo Albanus in Belgium venit, Hugonotti in Francia videntes fortunam Geusiis Belgicis aduersari, sibi metuebant, quòd Hispanorum rebus prosperè fluentibus, hostes suos viris animisque crescere animaduertebant. Suis itaque rebus consulere & hostem anteuertere statuunt, collectisq; quingentis circiter equitibus, Principis Condæi, Admiralij, Andeloti, Rochefocautij, aliorumq; nonnullorum auspiciis, Meldas, vbi tunc Rex erat, proficiscuntur. Dicebant id se facere, quò Regi libellum supplicem offerrent, viuaque voce declararent de noua quæ indies moueretur præter pacis postremæ conditiones in suos fideles persecutione. Catholici factum interpretabantur vti Regem Hugonotti in manibus habere, & Catholicos ab eo amicos disiungere ac separare possint. Eò igitur Hugonottis tendentibus, Rex Meldis Parisios cum octingentis equitibus aulicis, Heluetiisque peditibus (qui ad defendendos fines, descendente ex Italia nuper Albano, ad quatuor millia aucti erant) proficiscens, summo manè fit obuiàm. Condæus statim cum suis viam intercludit, Regisque compellandi copiam petit. Rex renuit: ocyùs ad altercationes & dimicationes ventum. Vbi dum Heluetij sese Condæanis fortiter opponunt, Rex intereà transuersa via Lutetiam Parisiorum pergit. Hac velitatione vtrimque aliquot cæsi.

Hugonotti Franci sibi metuere videntur.

Quingenti equites libellum supplicem se Regi offerre velle pratendūt.

Cum Regiis custodibus velitātur, Rege interim Parisios euadente.

Hinc

Hinc Rege grauiter commoto, secundi belli ciuilis in Galliis occasio data, ita vt acre prælium deinde inter Lutetiam & Fanum sancti Dionysij quarto Idus Decembris sit commissum, ibique Comestabilis Franciæ vulneratus, & paulò pòst mortuus fuit: area pugnæ tamen, & cæsorum exuuiæ Regiis manserunt. Hinc copias vtrimque maiores colligunt. Dux Albanus Regi auxilio mittit Comitem Arenbergium, Condæus Casimirum ex Germania pridem vocatum expectat, ac tandem inter auxiliares habet. Verumtamen pax iterùm 5. Nonas Martij anni sequentis facta est.

1567

Prælium inter Parisios & S. Dionysij: posteà tamen iterùm pax.

Anni millesimi quingentesimi sexagesimi octaui initio Albanus noui Concilij, de quo diximus, operâ (alij Turbidum seu turbarum, vulgus Sanguinarium appellabat) per omnes Belgij Prouincias superioribus annis turbatas punire culpæ obnoxios magna seueritate incipit: nullo Nobilis plebeiíque discrimine, Bruxellam & aliò maximo numero citantur; ex vna eadémque ciuitate aliquando quinquaginta, triginta, viginti pariter vocantur; comparentium plurima pars apprehensi, pauci impunes euadunt. Eorum qui vocati pręstò non aderant, bona Fisco Regio addicta; multi etiam Ministrorum Geusicorum receptatores fautoré sque, & templorum violatores subitò in vincula coniiciuntur, magnóq; numero partim gladio partim laqueo necantur. Quæ procedendi ratio maiorem indies metum hominibus incussit, eóque quosdam perpulit, vt magno grege, vxoribus domibúsque relictis, se in Occidentalis Flandriæ siluas abdiderint, éque latebris noctu prodeuntes, Sacerdotes & Monachos quocumq; locorum deprehensos, immaniter persequerentur, facultatibus spoliarent, auribus naribúsq; truncarent. Hi Geusij agrestes seu siluestres nuncupati, in tantum excreuere numerum, vt Albano in eos militum turmas mittere necesse fuerit. Sed cùm parum hoc modo proficeret, paucíque agrestium deprehendi possent; paulò pòst Edicto contra eos promulgato, mandat parœciis extra vrbes cōstitutis, vti suos Parœcos ac Sacerdotes omni cura vigilantiáq; custodiant, tueantur, incoluméque conseruent, alioquin damna eis illata reparaturi, atque Iudicum æstimatione in integrum restituturi. Actum pridie Idus Ianuarij. Contra profugos quoque Edicto sancitum est, Omnes illos, qui fugam meditarentur adornaréntve, deferendos accusandósque: eorum bona in teloniis, itineribus, Prouinciarum limitibus retinenda: eos autem qui reticeant, conniueantque, profugorum crimine suspectos habēdos, iisdémque pœnis mulctandos: decreta nauium curruumque huiusmodi bona vehentium confiscatio. Interdictum insuper, proscriptos, exilio mulctatos, profugos quacumq; ratione hospitio recipere, eis pecunias destinare, epistolas scribere, aut ab eis scriptas missásve accipere; alia-

1568

Seuerè procedit Albanus in quoscūque noxios.

Multi ergò in Flādricas siluas se abdentes in Sacerdotes sauiūt.

Edicit Albanus sub graui pœna, quisq; suos Pastores defendant.

1568 aliáque nonnulla hisce similia. Sub idem tempus Nobiles aliquot profugi conatum inceptúmque sanè audax in Albanum aggrediuntur, tempore Quadragesimali Religionis causa ad Monasterium Gronédalense in nemore Sonio (seu Iunio) non longè à Bruxella ipso ire volente, auctoribus præcipuè Domino Risoirio, & eius fratre Domino Carloio ex familia Nothia, vulgò *Vander noot*. Carloius in hoc Monasterio monastica veste, Albani metu, latere dicebatur. Præfinito die sexcentos & ampliùs equites circumcircà paratos habebant (quorum pars maxima in Dohaimi arce non procul inde se continebant) atque insuper in locis vicinis quingentos pedites. Ex horum numero vnus Domino Liekio, cui quondam seruierat, rem declarat; Liekius mox Albano, itineri versus Gronendalam iam accincto, aperit. Albanus vt credat, & domi se contineat, difficulter induci potuit. Index miles Præfectum suum militarem, qui eques turmæ Egmondanæ fuerat, prodit: mox ille intercipitur, & veritatis extorquendæ causa miserè cruciatur, neminem tamen accusat: tandem dira morte afficitur. Talis huius stratagematis fuit exitus, nemine præter eum, ceteris fugâ elapsis, pœnas passo. Intereà Albanus intelligit, Principem Orangium, aliosq; exules Proceres & Nobiles à Principibus Protestantium in Germania auxilia impetrasse; Regem quoque Galliæ 5. Nonas Martij cum Principe Condæo & Hugonottis pacem iniisse. Quare veritus Albanus, ne Casimirus, qui Condæo militauerat, simul se Orangio iungeret, ocyùs Domini Barlaimontij operâ, bis mille Walonibus collectis, se munit: equestres prætereà turmas Italicas, quæ Regi Galliæ militauerant, sibi conscribi iubet: quæ vbi cum Arenbergio eiúsque copiis aduenissent, eos ad limites tuendos mittit; suos autem Hispanos Traiectum inferius (vulgò Vltraiectum) Namurcum, & in Hannoniam plures ablegat. Id erat Orangij sociorúmque consilium, Albanum quatuor diuersis in partibus vno eodémq; tempore oppugnare; & primò agrum Iuliacensem occupare, vti inde Brabantiam & Geldriam inuadat. Huc itaque militibus vndique confluentibus colliguntur copiæ, ducibus Vilersio, Warrouxio, Risoirio, & Carloio eius fratre, nonnullisque aliis, Hoochstratano totius exercitus Imperatore futuro; eamdémque rationem colligendi militis constituerant locis aliis. Verùm quòd ob alia atque alia impedimenta non simul vno impetu, sed diuersis aliquanto temporibus hæc fuerint tentata, non satis pro voto iis hæc res cecidit. Etenim in Iuliacensi agro duobus plus minùs millibus collectis, maxima tamen parte adhuc inermibus, quòd arma in singulos dies Coloniâ expectarentur, septimo Kalendas Maij Comes Lodronius & Sanchius Auila ab Albano missi circa Dalemum & Erkelenium eos inuadunt, omnemque cœtum dissipant, plurimis cæsis, Vilersio-

Inceptum audax à quibusdã in Albanũ tentatum.

Vnus consciorũ prodit rem Liekio, ille Albano.

Interceptus Præfectorum vnus pœnas luit; ceteris fugâ dilapsis.

Orangio parante in Belgium irruptionẽ, Albanus fines munit.

Geusij aliquot circa Daelhem cæduntur.

lersioque & Huyo Ducibus captis. Eodem ferè tempore Cockeuillius Gallus, in Franciæ & Artesiæ confiniis Belgarum & Gallorum pro Orangio copias colligebat, eorum inprimis exulum qui ex Gallia & Anglia pro patriæ libertate contra Albanum decertaturi magnis animis confluebant. Hi simulatque aliquantum creuissent, excursiones contra Regios Albani milites in finibus excubantes strenuè agebant. Monet huius rei Albanus Galliæ Regem: qui maius inde malum nasci posse metuens, ad Principem Condæum, cum quo iam pacem, vti ostẽdimus, fecerat, mittit; scire cupit num Cockeuillius, qui Hugonotticæ factionis propugnator pridem Condæo militauerat, hæc suo iussu nutuque faceret. Negat Condæus, suáque nihil interesse, quid Cockeuillius agat, respondet. Proinde Rex Mareschalco Cosseo, vti Cockeuillium inuadat, præcipit. Cosseus sine mora militibus aliquot & præter hos Picardiæ præsidiariis armatus, Cockeuillium & cum eo sexcentos pedites, ducentósque plus minus equites in Fano Valerij ad Somonæ ostium obsidet: admotis tormentis bellicis mœnia quatit labefactátque, ac non multò pòst oppido potitur, Cockeuillius præcipuique quidam capite truncantur; Belgæ item omnes, qui clàm elabi non potuere, trucidati, Francis gregariis à Mareschalco vitâ donatis. Ita & hoc institutum infeliciter cessit Orangio; sed id quod sequitur, paulò feliciùs. Ipsis feriis Paschalibus Orangij fratres, Comes Ludouicus & Adolphus Nassouij, Comésque Iudocus Schouwenbergius, pluresque alij cum militibus in agro Groningano se ostendentes, Weddam & Dammum subitò occupant, aliáque nonnulla loca paulatim inuadunt. Horum signis militaribus inscriptum erat: RECVPERARE AVT MORI. Itaque mittit eò Albanus legionem Sardinicam Præfecto Brackemontio, & tria Hispanorum signa legionis Longobardicæ, quadringentos etiam equites Hispanos & Italos, prætereà Comitem Meganum cum magna suæ legionis parte; quinque insuper signa Arenbergij eius regionis Gubernatoris, & mille circiter Germanos recens conscriptos. Ludouicus, vbi Regium exercitum aduentare, ipsumque Arenbergium cum Hispanis & Germanis propè adesse videt, statim veteranos omnes & tyrones milites vnum in locum congregat, leuiaq; cum Regiis in mediam vsque noctem prælia serit; posteà recedit, & Dammum versus tendit, quòd Meganum & reliquos simul esse existimaret. Postridie Ludouicum insequitur Arenbergius, eum fugere ratus. Verùm Ludouicus vbi Hispanorum peditibus turmam equitum Comitis Martinengi solummodò adesse videt (nondum enim reliqui aduenerãt) intrepidè quadringentis cum equitibus eos inuadit, quasi pontem quemdam intercipere volens, rursúsque retrocedit: Hispani ocyùs sequuntur vsque ad aggerem. Hìc Walones sclope-

1568 Collecti pro Orangio fines Artesiæ incursant.

Et hi, agẽte Albano, iussu Regis proteruntur.

At meliori successu quadam loca in Frisia Geusij occupant.

Mittit cõtra eos Albanus suas copias.

Velitantur acriter Geusij & Regij.

1568 tarij latebant; qui magna protinus clade Hiſpanos afficiunt, tribus Hiſpanorum Ducibus aliiſque multis cæſis. Arenbergius (qui manum non conſerere niſi Megano & ceteris præſentibus conſultum putabat) nimio Hiſpanorum feruore (qui quòd hoſtem elapſurum putarent, eum non fidelem Regis miniſtrum, ſed proditorem, vt fertur, criminabãtur) importunè inſtigatus ac quodammodò compulſus, cùm duo tantùm hoſtium vexilla eminentia, quæ tria ferè peditum millia in procinctu ſtantia continebant (quod quidem eum tunc fefellit) conſpiceret, eò adductus fuit, vt dictos quadringentos equites inuadere, & pontes aliquot occupare tentarit. Verùm vbi Hiſpanos vndique cædi videt, omníq; ſtudio ſuos erigere, & in ordinem redigere conatur, equus quo vehebatur ſclopeti ictu proſternitur; ipſe autem ab Antonio Sœtio, vt volunt, (qui fratrem ſuum Equitem Melitenſem cęſum coràm cernebat) interficitur, ſtrenuè vſque ad extremum halitum pugnans, vt mox dicetur. Ingens deinde omnium ſit fuga, Legato etiam Arenbergij, magnáque exercitus parte cæſis; reliqui in Monaſterium Heiligerlæum confugiunt; quod eueſtigiò oppugnatum etiam expugnatur. Hîc Adolphus Naſſouius Ludouici frater glande tormentaria ictus cecidit. Commiſſum fuit hoc prælium inter Monaſterium Heiligerlæum & Winſchotum in Friſia, nono Kalend. Iunij. Mendoſa Hiſpanus ſic narrat: Plures exiſtimant, Arenbergium offenſum indignis clamoribus militum quorumdam Hiſpanorum, dicentium nolle eum cum hoſte confligere, ſed ſinere eum elabi, eamque ob cauſam permiſiſſe Hiſpanis iniquo loco hoſtem inuaderent. Sed credibile non eſt, tantum Ducem exercitus, qui toties militem in hoſtem duxerat, murmurationibus militum, in ſuos Duces iactari ferè ſemper conſuetis, offenſum fuiſſe, vti propterea aleam tanti conflictus periclitaretur, ſi ratio non idem permiſiſſet, maximè probè ei perſpecta & commoditate loci quem hoſtis inſederat, & incommodis circumſtantium locorum paluſtrium. Quare credendum eſt, ducta primùm tantùm diſpoſitaque ab eo in hoſtem bellica tormenta, quò magis eum ad pugnam laceſſeret, impedirétq; ne elaberetur. At verò econtrà Hiſpani, hoſtem tam propè in manibus eſſe cernentes, neq; ad dictas locorum circumſtantias ſeſe conuertentes, cupidine victoriæ excæcati (ſunt eius verba) inuadunt hoſtem, non præuidentes periculum in quo paludum circumſtantium ratione verſabantur: quibus intricati ducenti ſeu trecenti lancearij Hiſpani, immerſique ea ratione, vti nec loco cedere, nec armis ſe tueri poſſint, ſubitò ab hoſte ſunt cæſi. Et nonnullis interiectis: Sed nec loci ea ratio tam fuit cauſa cladis noſtrorum (inquit Auctor Hiſpanus) quàm neglectus ordo, & cõfuſio quâ in pugnam ruebant. Quod non aliunde accidiſſe dicendum eſt, quàm quòd hoſtium vires

Cæduntur præter ceteros, hinc Arenbergius, illinc Adolphus Naſſouius.

De hoc cõflictu verba Mendoſæ Hiſpani Scriptoris.

Fatetur, Hiſpanos cupidine victoriæ fuiſſe excæcatos.

1568

vires non magni facerent, quos pridie ad paucorum sclopetariorum congressum fugisse viderant. Primaria itaque acie hostili in lancearios nostros, palustribus locis impeditos, impressionẽ faciente, reliqua hostium acies ex colle descendens, nostris, qui se mouebant, sed nondum in acies erant digesti, viam intercipere parat, atque impedire, ne succurri his possit, qui, dum lancearij cum primaria acie rem gerunt, nimium fuerant progressi. Arenbergius cum Nobilibus domesticis, aliisque paucis, qui cum equites comitabantur, in equites hostiles, qui duce Adolpho Nassouio Orangij & Ludouici fratre latera tuebantur, fortiter irruit, strenuéq; decertans sua manu Adolphum aliosque Nobiles duos quibus cinctus ille depugnabat, interficit. Et quamquam deinde, equo suo transfosso, Arenbergius in terram laberetur, restitutus tamen à nostris in equum alterum, animosè æquè in hostem regreditur, donec & equus ille sub eo mortuus concidit. Tunc se conspiciens peditẽ, graui armatura, pugnandi lassitudine, simulque podagra impeditus, cùm se pedibus non valere animaduerteret, ostiolo prati vicini innititur, vbi circumfusus ab hoste, eo animi ardore, quo semper Deo Regique seruierat, tamdiu gladio laterali depugnat, donec vulneribus confectus occubuit. Germanorum peditum, qui Arenbergio militabant, pars maior positis armis ab hoste vita donati sunt; cæsi sunt ex nostris præter Arenbergium tres Capitanei Hispani, Osorius, Sotto & Cabrieri; septẽmq; Signiferi, & quadringenti & quinquaginta circiter milites, ex singulis turmis promptiores. Venerunt prætereà in hostium potestatem sex tormenta bellica maiora, cum omnibus impedimentis: quamquam dicere possimus, non fuisse magnum damnum comparatione confusionis quæ initio prælij apud nostros erat. Hæc Mendosa Hispanus. Alij referunt, mille ducentos tum Hispanos tum Germanos circiter periisse; omnia etiam Arenbergij vasa argentea, atque insuper pecuniæ summam in stipendium militare missam Ludouico cessisse. Comes Adolphus Nassouius, Weldæ sepelitur; Comes autem Ioannes Lignius Comes Arenbergæ, Eques aurei Velleris, Gubernator Frisiæ & Transisulaniæ, vir bello inprimis acer, in æde sacra Monasterij Heligerlæi humo conditus est. Ipso tempore, quo Ludouicus victoriam prosequitur, Comes Meganus & Curtius Martinengus cum peditibus ac equitibus aliquot Groningam ingressi, se & ciuitatem ipsam securos tutosq; reddunt, non sine Ludouici magno mœrore. Is quidem eam absq; mora duobus locis obsidet: verùm quòd vrbs fortis & benè munita esset, ipsi autẽ tormenta maiora cum apparatu non satis suppeterent, & consilia cum sociis in ciuitate inita, tam valido præsidio intromisso, impedirentur, parum præstare Ludouicus potuit. Intereà Albanus de clade per nuntios celeres certior factus, Chappinum

En acies concurrentes.

De morte Adolphi suprà diuersè.

Arenbergius fortissimè pugnans occumbit.

Numerus cæsorum secundùm Mendosã, tum secundùm alios.

Geusij Meganũ Groningæ obsidere parãt.

1568 Vitellium Cetonæ Marchionem, militum potenti instructum numero, legione etiam Ouersteinij, & mille sexcentis equitibus duce Erico Brunswicio iunctis, confestim eò mittit. Vitellius sua castra Ludouici castris vicina disponit prope ipsam vrbem: hîc quidem velitationes singulis diebus fiunt; verùm Vitellius, quantumuis ab hoste frequenter prouocatus ac lacessitus, nullo modo ante Ducis Albani, quem præstolabatur, aduentum, confligere acie voluit. Sub idem tempus (Ducis Albani, vti creditur, postulatione) mandatur Ludouico Nassouio ab Imperatore, obedientiæ Imperio debitæ vinculo, vti ab armis discedat, militésq; dimittat. Ludouicus, se id, fratre Orangio & Fœderatis insciis aut inconsultis, nequaquam facere posse, eos autem suæ Maiestati æqua responsa daturos, reddit. Nihilominùs Imperiali hoc mandato multi deficiunt, ea maximè causa territi, quòd confiscationis bonorum sub Imperio sitorum minæ ipsis intenderentur. Circa idem tempus Comes Bergensis suæ arcis Sherenbergæ recuperandæ modum inuenit, militibus præsidiariis, quos Meganus hîc collocarat, expulsis. Qua de causa Albanus eò Sanchium Londognum cum legione Longobardica mittit; qui Comitem rursum expellit, firmoque præsidio arci imposito, cum reliquis Groningam proficiscitur. Albanus, vbi Ludouicum victoria superiore potiri, & alia atque alia incœpta moliri videt, grauioráque indies ab Orangio ipso exspectat, impauidum intrepidumque se ostendere volens, iudicio capitis contra Proceres Nobilésque ab eo Decembri superiori, vti diximus, citatos agit, & iuxta sententiæ quinto Kalend. Iunij latæ formam, omnes criminis læsæ Maiestatis reos, bonáque eorum omnia confiscata pronuntiat; ac eiusdem sententiæ vigore, eorum subditos omnes Regem solum Dominum agnoscere iubet: atque hac ratione Petrus Quarebbius Berchemij Dominus, Bredanæ ciuitatis tunc Gubernator, Regis nomine Bredæ tunc inauguratus fuit. Omne quoque ædificium Curiæ Culenburganæ Bruxellæ funditus diruitur, soloque æquatur, area lapidibus silicibusq; consternitur, columna marmorea in medio erecta, quadratis epistyliis in hũc modum quatuor linguis incisa: Regnante Philippo II. Cath. Hisp. Rege in his suis inferioris " Germaniæ regionibus, gubernante verò eius nomine Fernando Aluarez " de Toledo Aluæ Duce, &c. Florentij de Pallant Comitis Culenburgij " quondam domum solo æquari sancitum est, ob execrandam memo- " riam repetitæ in ea cõiurationis aduersus Religionem Eccl. Cath. Rom. " Regiam Maiestatem, & ipsas Regiones. Anno à Salut. CIↃ. D. LXVIII. " quinto Kalendas Iunij. Statuit prætereà Albanus, Nobiles aliosque ca- " ptiuos omnes, sine mora capite plectere, vti Hispanorum opera (quorum custodiæ erant traditi) aliis locis vti possit. Nihil itaque cunctatus Albanus,

Noua copia Albani castra castris opponunt.

Frustrà iubet Imp. Nassouiũ ab armis discedere.

Tendunt & aliæ copiæ Groningam versus.

Omnes citati, & nõ comparentes, pronũtiati rei læsæ Maiestatis.

Curiæ Culenburganæ Bruxellæ excisæ monumentum.

nus, ea quæ Pentecoſten præcedit hebdomada, ipſis Kalendis Iunij, Bruxellæ in foro equario, quod Sablum vulgò vocant, capite truncari iubet Dominos Gisbertum & Theodorum Batenburgios, Petrum Andelotum, Philippum Winglenum, Cocum virum nobilem Egmondani domeſticum, Ioannem Bloyſium Terlonium, Philippum Trieſtium Gandauenſem, Bartholomæum Valleum, Arthum Batſonem, Hermannum Galama & Suyrdium Beymanum Friſios, Iacobum Delpendam, Freminium Pelterium, Conſtantinum Brunſellum, Ioannem Reinoldum, Ludouicum Carlierium, Petrum & Philippum Waterloſios fratres, ac prætereà quarto Nonas Iunij Ioannem Montigneum Villerſij Dominum, Dominum Duyum, & Quintinum Benedictum Enghenij Præfectum. Hi omnes capite plexi ſunt, crebro interim tympanorum reboante ſono. Viluordiæ etiam plurimi morte mulctati ſunt; inter hos Antonius Stralius pridem Antuerpiæ Conſul, Ioannes Caſenbrotius Backerſelæ Dominus, Egmondano à ſecretis, Penſionarius etiam quidam Mechlinienſis, pluréſque alij. Quin mox tertio Nonas eiuſdem menſis Iunij, duo Comites captiui Egmondanus & Hornanus, trium millium Hiſpanorum cuſtodia cincti, Gandauo Bruxellam curru aduehuntur, domuique Panariæ in foro pro carcere includuntur. Iam anteà Egmondanus pridie Idus Februarij ad 88. articulos reſponderat, nihilominùs verbo & ſcripto proteſtatus, quòd ipſe aurei Velleris Eques ſub non competente Iudice reſpondere cogeretur; prætereà eius amici & vxor, Comitis Palatini Principis Electoris ſoror, Imperatorem alióſque Principes ad intercedendum apud Regem & Albanum Ducem induxerant, vt abſolui, aut ſaltem Aduocatorum ope defendi legitimè poſſit: itaque Imperator certum quemdam virum Nobilem, vti afflictam eius vxorem bona ſpe conſolaretur, miſerat. Verùm Albanus poſtridie quàm Comites Bruxellam fuiſſent adducti, vna ante noctis medium hora, cùm iam nocturnæ quieti corpora mandaſſent, ſententiam reis mitti & „ prælegi curat, huiuſmodi ferè argumento: Don Ferdinandus Aluarez de „ Toledo Dux Albæ, &c. Viſa inſpectáque lite capitali inter Procurato„ rem Generalem Regium Actorem, & Dominos reos, &c. viſis etiam „ quæſtionibus, ſcriptionibus, inſtrumentis eiuſdem Actoris ab eodem „ factis; ad hæc Dominorum reorum confeſſionibus, iuſtificationibus, „ ſcriptionibus & inſtrumenris in criminum obiectorum dilutionem ob„ latis: ex quibus conſtat, eos crimen læſæ Maieſtatis & rebellionis incur„ riſſe; quandoquidem fautores & ſectatores abominandi fœderis & con„ ſpirationis Principis Orangij, & aliorum Belgij Nobilium, fuerint; Fœ„ deratorúmque Nobilium cauſam ac patrocinium ſuſceperint; inſuper „ tradita eis gubernacula, maximè in conſeruanda & defendenda ſancta

1568

Batenburgij, aliiq; 18. Nobiles ab Albano capite plexi.

Item alij, variis in locis.

Egmondanus & Hornanus Gãdauo Bruxellam aduecti.

Sententia Albani in Egmondiũ & Horniũ.

1568 fide Catholica malè administrarint, cum pluribus aliis impiis, seditiosis, ac sanctæ Romanæ Ecclesiæ & Regiæ Maiestati rebellibus participarint: perspectis præterea reliquis quæ in eadem lite ac processu continentur; sua Excellentia cum Consilio Curiáque quæ penes eamdem est, Procuratori suis conclusionibus approbatis, declarat Comites prædictos crimen læsæ Maiestatis & rebellionis commisisse: proinde vt tales capite truncandos; capita in eminentioribus locis publicis statuenda, vt omnibus conspicua sint, donec sua Excellentia aliter decernat: prohibétque sanctione capitali ea inde tolli, vt hæc animaduersio & castigatio aliis sit exemplo. Transcribit præterea Fisco Regio omnia eorum bona, mobilia & immobilia, iura, actiones, feuda, hereditates, cuiuscumque generis ad eos spectantia, quocumque loco fuerint inuenta. Datum Bruxellæ pridie Nonas Iunij anno 1568. Subsig. Dux Albæ. Comes Egmondanus, vt fertur, audita hac sententia, nulla commoti animi signa edens, Sanè, inquit, sententia hæc dura est; existimabam me non tam grauiter Regem offendisse, aut talem fuisse pœnam commeritum: quidquid enim feci, id omne sincerè & ex animo in Regis commodum atq; obsequium à me factum reputaui. Sed si qua in re deliqui, vt mea morte omnia mea peccata atque errata expientur, Deum rogo; tum etiam, ne vxor charissima & liberi innocentes hac de causa, infamia & confiscatione bonorum mulctentur: & quamquam meæ res præclarè gestæ, officiaque in Regem veniam mereri videantur; tamen cùm Deo & Regi ita visum sit, libenter mortem subibo. Hæc autem similiaque loquebatur, vt his saltem dictis Regem ad misericordiam & clementiam erga vxorem & liberos inducere posset. Quin scripsit binas litteras, vnas ad Regem, alteras ad coniugem. Regi significat, se iudicium, quod suæ Maiestati pronuntiari placuit, audiuisse: & quamquam nullo tempore in animum induxerit, aliquid in Regiam Maiestatem, aut contra Catholicam Religionem committere; mortem tamen, cùm ita Deo Opt. Max. placeat, æquo animo ferre atque obire paratum esse: si quid autem in his Belgicis turbis admiserit aut permiserit, quod ob necessitatem vitari non potuerit, id sincero animo in Dei honorem & Regiæ Maiestatis obsequium, vti res tempusque postulare videbantur, à se factum esse. Proinde, si quid peccatum sit, id sua Maiestas ei condonare, atque in meliorem partem interpretari, ac charissimam inprimis coniugem, innocentes liberos, & infelices ministros commendatos habere, clementerque tractare dignetur, suppliciter orat, seque ipsum Dei omnipotentis misericordiæ humiliter commendat. Datum Bruxellæ Nonis Iunij anno 1568. Subscriptum, Mori paratus Lamoralius Egmondanus. Hanc epistolam complicatam & obsignatam Episcopo Iprensi, qui eum ad mor-

Pronuntiantur rei læsæ Maiestatis.

Quid audita sententia feratur Egmondanus respondisse.

Fortiter parat se ad mortem.

Litteræ Egmondij morituri ad Regem.

mortem fortiter ferendam animaturus aduenerat, tradidit; obnixissimè rogans, eam Regi dandam curet: quod Episcopus se facturum promittit, & posteà fecit. Post hæc precibus fundendis, diuinoq; Numini placando Egmondanus vacabat. Comes quoq; Hornanus ad mortem se præparabat. Summo manè in ipso foro Bruxellensi ante dictam domum Panariam theatrum construitur nigro panno velatum; pinnæ duæ ferreæ cuspidibus præacutis eriguntur; duo puluinaria collocantur, & abaco ornato argentea Crux superimponitur: forum autem viginti duabus Hispanorum militum turmis circumdatur munitúrque. Hora decima, duabus ante meridiem horis Egmondanus in theatrum à Iuliano Romero & Salina militum Præfectis, nec non Episcopo Iprensi eidem à confessionibus, pullato lugubríq; habitu indutus, deducitur: Præfectus rerum capitalium, manu rubram gestans virgam, ante theatrum equo insidet, lictor sub theatro stat. Egmondanus supra caligas & thoracem (cuius collare ipsemet eiusdem diei manè absciderat) veste rubra damascena talari, atque insuper nigro palliolo fimbriis aureis prætexto indutus, capútque galero nigro serico atrarum albarumque plumarum fasciculis insigni tectus, manibus non reuinctis, strophiolum tenens, aliquantùm in theatro deambulans, paucis prolocutus, O, ait, si in obsequio officioque Regis mei vitam profundere possim! ac deinde Iulianum Romerum interrogat, sítne aliquis misericordiæ locus. Romerus humeros contrahens, de nullo sibi constare respondet. Hinc ergo Egmondanus pallium vestemque talarem excutit, mox in genua supra puluinum procumbit, vnà quoque Episcopus, & simul Deum precantur: deinde Episcopus morituro Crucem osculandam præbet: statim Comes galero strophioloque abiectis, genua iterùm flectit, morti se præparat, pileolo nocturno serico caput oculósque velat, lethiferum ictum expectans: ocyùs ascendit lictor gladium paratum tenens, & vno ictu caput amputat: corpus exanime, effusúsque cruor panno atro obteguntur. Deinde Comes Hornanus in theatrum producitur, nigro indutus pallio, capite laneum Mediolanensem pileum gestans: peccata sua Deo cõfitetur, meliora omnia circumstantibus precatur, vtque cum eo simul orare Deum velint, rogat: offendisse tamen se Regem eo quo monebatur modo, etsi sæpiùs postulatus, fateri recusat. Tandem exuto pallio, caligis & xylina subucula tantummodò membra tectus, supra puluinum in genua procumbit: faciem ipsemet suam pileo velat, iunctísque manibus se in manus Dei commendans, ceruicem carnificis gladio præbet. Post hæc in arrectis pinnis seu palis ferreis capita præfiguntur; conspicuaque sic manent duabus horis, non sine maxima populi consternatione ac miseratione: quorum nonnulli strophiola sanguini occisorum in perpetuam rei

1568

Recipit eas destinãdas Episcopus Iprensis, eumq; solatur.

Forũ Bruxellense 22. Hispanorũ turmis septũ.

Amputatur Egmõdano caput.

Itidem Comiti Hornano.

1568 memoriam ſeruando intingunt. Duabus pòſt horis corpora capitaque à defunctorum miniſtris capſulis imponuntur, ac ſepulchris in propria cuiuſque ditione conduntur. Egmondano, vtpote magis Catholicè mortuo, maiores ab Eccleſiaſticis cærimoniæ, quàm Hornano adhibitæ ſunt. Hoc modo Lamoralius, aliis Amurathes, Egmondanus, Princeps Gauræ, Comes Egmondæ, Gubernator Flandriæ & Arteſiæ, Eques aurei Velleris, Statuum Conſiliarius, &c. & Philippus Mommorencius, Comes Hornanus, Ammiralius, Regi à Cubiculis, Stipatorum Regiorum Præfectus, Velleris aurei Eques & Statuum Conſiliarius, &c. ambo generoſi celebréſque pridem heroës mortem oppetiere Nonis Iunij, die Veneris ante Pentecoſten, anno ſexageſimo octauo ſupra ſeſquimilleſimum: Egmondanus quidem circiter ætatis annum quadrageſimum ſextum agens: vir robuſtus, ſtrenuus, formoſus, magnanimus, aulica magnificentia ac amplitudine multos præcellens, vxore, tribus filiis ac octo filiabus ſuperſtitibus relictis; Hornanus autem ferè quinquagenarius, vir procerus & vegetus, nullam reliquit prolem, cuius vxor poſteà nupta eſt Comiti Meurſio. Sed audiamus de his etiam Mendoſam Hiſpanum. Eodem tempore, inquit, quo clades in Friſia & mors Arenbergij obtigerunt, concluſus fuit & obfirmatus proceſſus contra Comites Egmondanum & Hornanum inſtitutus. De quibus Albanus mandauit, vti iuſtitia fieret, contra opinionem multorum, etiam qui publica gerebant, arbitrantium ob mortem Arenbergij fuſumque exercitum, & quòd indies rebellium numerus creſceret, expectarenturque ex Germania noua auxilia, imò nouus per aliam viam exercitus, Albanum iis malis preſſum quaqua ratione Regis nomine cum rebellibus tranſacturum. Quare valdè hac ratione Albanus eos perculit, qui huius erant ſententiæ, & ad concordiam inclinabant. Etenim quò iuſtitia fieret, dicti Comites ex caſtro Gandauenſi, vbi detenti fuerant captiui, Bruxellam adducti ſunt, ibique foro publico capitibus truncati: quod fuit ſpectaculum valdè triſte, plenumque commiſeratione his qui aderant; ingerebatque multa cogitanda pluribus, cernentibus tantos & tales viros tam miſerabilem fortunæ aream decurrere; nanciſcique tam deſolatum exitum: præcipuè Ammiralem ſeu Amurathem Egmondium, qui tam illuſtria officia ſuæ Maieſtati præſtitiſſet, infinitis locis & reſpectibus, inter cetera etiam in prælio Grauelingano, quod tanti erat momenti, Regi ſingulari fortitudine victoriam parans; tametſi huius victoriæ felicitas, tamquam actus inprimis inſignis, occaſionem dediſſe videtur errati inſecuti, quòd immodica deinde ſuperbia fuerit inflatus. Sic ille. Initio Iulij ipſe Albanus Groningam verſus cum Hiſpanorum aliorumque militum 17. ſignis proficiſcitur, armorum tormentorumq; bellicorum magnam

Sepeliuntur in propria quiſq; ditione.

Vtriuſq; tituli, ætas, & corporis habitudo.

De iiſdem ex Mendoſa, Scriptore Hiſpano.

Albanus verſus Groningã proficiſcitur.

1568

magnam copiam Mechliniâ (vbi amplissimum totius Belgij solet esse armamentarium) conuehens, & per oppidum Buscoducense in sua castra prope Groningam venit pridie Idus Iulij. Ludouicus Nassouius (cum quo erãt Hoochstratanus & Schouwenbergius Comites) de potentissimis Albani copiis edoctus, obsidionem Groningę soluit, fluuium Amasim petit, & locum munitioni commodum destinat, vlterius auxilium à fratre Orangio expectans, aut saltem Hispano negotium facessere volens, vti intereà locus tempusque Belgium ab alia parte inuadendi Orangio fratri daretur. Albanus mox, vt Ludouici discessum cognouit, consiliáque eius odoratus est, summa cum festinatione eum insequitur, decimo quarto Kalend. Augusti; & Erico Duce Brunsvvicensi cum mille sexcentis equitibus Groningæ relicto, ipse ocyùs Weddam petit, eamque leuiter munit: inde Raidam (quæ Episcopi Monasteriensis ditio est) venit: vbi pontem Amasi fluuio impositum forti militum caterua munit. Ludouicus circa Lemingam ad Amasim copiis collocatis, vbi necessaria quæuis facilè suppeditari poterant, se loco aptissimo munire satagit: verùm inuiti tergiuersantesque, vt volunt, milites, sed inprimis Albanus acerrimè persequens, conatus impediuere. Albanus etenim sine mora Sanchium Dauilam cum triginta equitibus, quid hostis moliretur, primùm explorandi, deinde cum centum equitibus hostiles vires tentandi & leui prælio confligendi causâ mittit; continuò etiam Iulianum Romerum cum octingentis sclopetariis subsequi iubet: & quia angustior via erat, Sancium Londognum cum mille etiam sclopetariis, & duabus grauis armaturæ equitum turmis sub Cæsare Gonzaga & Curtio Martinengo, mittit subsidio: hos secuti sunt pedites Hispani reliqui sub Alfonso Vloa, & Gonsaluo Braccamonte; eos tamen suo iniussu quidquam magnum attentare vetat. Subsidio statuit à tergo Germanorum militum signa sex, post hos Gallorum signa quindecim sub Georgio Lalainio Vilę Domino, fratre Comitis Hoochstratani (qui Ludouici quidem partes tutabatur, sed ante duos dies inde discesserat) atque hunc sequebantur lancearij equites sexcenti. Primi quidem Hispanorum, mox Geusiorum nonnullos, quos vias intercludere pontésque disturbare offenderãt, prosternunt: reliqui conspecto Regiorum militum numero, properè loco cedunt, seq; ad suum exercitum cõferunt in duas acies distributum, probéque ad pugnam paratum, & tormentis machinisque bellicis instructum: quem cùm Hispani primi adoriri soli non auderent, hastatos aliquot sibi ocyùs auxilio mitti petunt: recusat id primùm Albanus, eosq; fortunam tentare ac propriis viribus vti præcipit. Tandem tamen Gonzagæ & Martinengi duas grauis armaturæ turmas subsidio venire, atque à tergo adesse iubet; timebat enim ne diutiùs morando, aquarum vi, quibus

Insequitur Ludouicũ Nassouiũ.

Nassouius ad Amasim munire se satagit.

Velitari iubet Albanus; nõdum plenæ acie decertari.

Stant Nassouiani probè ad pugnam instructi.

1568 quibus & agri & viæ inundabantur, sui opprimerentur: prætereà cælum pluuias minabatur, quibus tormentorum bellicorum vsus facilè prohiberi potuisset; iisque de causis Fernando Toletano filio suo mandat, copias omnes festinanter vndique eò deducat, hostesque armata vi opprimat: quod quidem faciunt secunda post meridiem hora, cùm ante quatuor horas velitari incepissent: tandémque violento in tormẽtorum bellicorum aggeres munitionésque atque in hostilem aciem impetu facto, victoriam adipiscũtur. Erat Ludouicus exercitu septem circiter millium cùm equitum tum peditum instructus, satisque ei omnia, quibus resistere posset, erant prouisa: statuerat autem vel inundatione Hispanos submergere, vel magno saltem cum damno vti recederet, cogere; verùm citiùs quàm existimarat, præoccupatur. Hispani vallis fossisque superatis, obuios cædunt, dissipant, paucis admodum repugnantibus: plurimi hîc sunt submersi; paucissimi, quòd hinc Amasis fluuius esset, illinc paludes, fuga seruantur: Comes tamen Schouwenbergius cum magna equitum parte euasit. Ludouicus Nassouius nauicula saluus Emdam vehitur: militaria signa, & bellica tormenta impedimentaque omnia in potestatem Albani venerunt, qui hac ratione cladem Arenbergij vltus est. Commissum fuit hoc prælium Iemingæ duodecimo Kalend. Augusti, hoc est die vigesimo primo Iulij. Ludouicus post acceptam cladem, iis qui effugerant collectis, ad fratrem Orangium in Germaniam proficiscitur. Apparabat ille ingentem expeditionem, cuius rationes typis excusas quinto Kalendas Augusti promulgat titulo belli ad Dei honorem, Regis Hispaniæ nec non Cæsareæ Maiestatis eiúsque filiorum, tamquam proximorum Regis heredum, vtilitatem suscepti contra sæuissimam furibundi Ducis Albani tyrannidem; & omnium vndique auxilia requirit. Principio itaque Septembris Orangius, Romersdorffæ in Episcopatu Treuirensi exercitu recensito, Rhenum traiicit, & ad Fanum S. Viti suæ ditionis venit. Habebat Germanorum militum signa quadraginta quatuor, sub Nicolao Harstadio, Vito Schouero, Balthasaro Wolff, &c. Walonum, Belgarum Teutonicorum & Gallorum pręcipuè sclopetariorum quatuor millia & ampliùs; equitum optimè instructorum septẽ millia sub Frederico Rollenhusio Hassiæ Marischalco, Theodoro Schonbergio, Iusto Schouwenbergio, Comite Alberto Nassouio, Comite Burchardo Barbio, Ottone Malsbergio, aliisque. Aderant etiam, præter Ludouicum fratrem, Antonius Lalaignius Comes Hoochstratanus, Batenburgius, Warouxius, Risoirius, Hamesius, Boxtelius, Loneruallius, Maelbergius, Flessius, Oheynius, pluresque alij Belgij Nobiles. Trahebat minora tormenta castrensia sex, maiora quatuor. Plurimorum vexillis inscriptum erat, PRO LEGE, GREGE, ET REGE; in aliis pictus

Albanus hostem iubet aggredi.

Victoria potitur, protrito exercitu septem circiter millium.

Capta & signa, & tormenta bellica.

Orangius nouum exercitũ circa Treuerim recenset.

Numerus militum, & Ducum nomina.

pictus visebatur Pellicanus, cordis sui sanguine pullos pascens. A Duce Cliuiensi transitum commeatumq; pro exercitu Orangius petit, sed responsum non admodum gratum tulit: Dux enim Consiliariique magis Hispanis fauere videbantur. Intereà Comes Ludouicus Arenbergam, cæsis præsidiariis Hispanis, occupat; Karpa quoque & Hornesona potitur. In Rheno prætereà naues circiter octodecim Italicis mercibus onustas capit, à quibus redemptionis pretium ingens extorquet. His locis castra Geusiorum longo tempore fixa manserunt, ita vt, in Belgium inferius, an Lutzemburgum, an in Hannoniam irrumpere vellent, ignoraretur. Albanus post victoriam Frisicam Amsterodamum ac deinde Vltraiectum venit, vbi exercitum recenseri præcepit. Præfecti Germanorum peditum erant Albericus Lodronius, Comes Otto Obersteinius, & alij, numerabanturque Germanorum legiones quatuor & Hispanorum veteranorum tres, quæ simul vt minimum conficiebant peditum cùm Germanorum tum Hispanorum millia circiter nouem. Gallorum vexilla censebantur quadraginta, equitum Germanorum sub Duce Ericho Brunswicano tria millia; Hispanorum, Italorum, atque Burgundionum circiter duo millia, & totidem ferè turmarum ordinariarum Belgicarum. Ita quidam Scriptor. Mendosa in vnum contrahens, castra Regia paulò pòst circa Traiectum ad Mosam ab Albano posita, censet in vniuersum ad equites quinque millia quingentos tantùm, pedites verò ad sexdecim circiter millia. Totum Septembrem inter Rhenum Mosamq; Orangius castra habuerat; tandemq; Leodij, amicorum ope, trãsitum commeatumque, aliáq; necessaria sibi pollicebatur. Verùm quòd Albanus prior ea loca insedisset, depopulationemque agri Leodiensis minaretur, si ita Orangio fauere pergerent, res ab Episcopo Leodiensi Groesbekanæ familiæ eò deducta fuit, vti Orangio aduersantes ciues eius fautoribus superiores facti, sex militum suæ sententiæ vexilla oppidi defendendi causa conscriberent. Ita Orangius seriùs veniens, spe sua frustratus est. Vt tamen sollicitum dubiumque Albanum teneret, quò potissimùm locorum flectere, vel Mosam traiicere vellet, possétve; vltrò citroque, sursum deorsum, omnem exercitum irrequietus trahit, ne certum traiectus locum hostis præsentisceret. Albanus vadosis minusque profundis Mosæ locis omnibus murices ferraque aculeata spargi curarat, hosti transitum quàm difficillimum reddere satagens. Orangius, cùm pontium construendorum nulla esset facultas, vadis Mosæ vbique diligenter exploratis, tandem Nonis Octobris non longè Stockhemio, celeriter flumini appropinquat. Primò equites aliquot vadum transire, iterque munire iubet; posteà equorum maximum numerum in ipso flumine denso continuoque agmine in alteram vsque ripam consistere impe-

1568

Dudum hæret, in quam partem Belgij irrumpat.

Censet & Albanus suas copias.

Frustrà sperat Orãgius fauorem Leodiensium.

Albanus quoque ad omnia vada Mosæ aduigilat.

Nihilominùs circa Stockhem Orangius Mosam transit.

1568 imperat: & hac quidem ratione aquæ cursus impetusq; ita repressus fuit, vt donec totus exercitus traiecisset, infrà fluuius decresceret. Secutus est hîc Orangius stratagema, Iulio Cæsari, aliisque belli Ducibus aliquoties vsitatum. Multorum opinio erat, si mox in Regium exercitum impressionem fecisset, fortè imparatum oppressurum fuisse: sed suos madentes satis citò eò adducere non potuit, celeriter tamen in Hispanorum conspectum prope Traiectum superius venit. Albanus in monte non procul ab ipsa vrbe Traiectensi se fossis aggeribusq; muniebat; & castris hîc cōmodè positis, vti commeatus ceteraque necessaria aliunde conuehi possint; in pagis vicinis ferreas molarum subscudes, ne Orangius frumenta molendi commoditatem haberet, vbique auferri præceperat. Hinc ergo Albanus hostiles copias velitationibus tantùm fatigare, non verò acie confligere statuit, certò sibi persuadens, instante hieme, Orangij exercitum alimoniæ, pabuli, pecuniæque defectu diu ibi subsistere non posse. Sic variè variis velitatum est locis. Orangius magnam Brabantiæ partem Thenas vsq; penetrat, & prælium cum Albano variis tentat modis. Eo tempore ingens Gallorum Picardorum numerus (imminente in Gallia bello) Chaunij & Ienlisij erat collectus, cohortes scilicet equitum circiter duodecim, & sclopetariorum millia duo sub Ienlisio seniori, & Domino Moruilleirsio; iamque Baronis Rantij, Mouij, Autricourtij, Esternaij, Sequieti, aliorúmque Nobilium auxilio freti, Poyetio peditum Duce, in Gallicam Brabantiam penetrarant. Orangius, vti his Gallorum copiis suum exercitum Ioudoignæ coniungeret, castra non longè à Thenis mouet. Albanus vbi riuulum hîc Geusios traiicere debere percipit, Fredericum filium cum quatuor Hispanorum & Gallorum millibus, equitumque cohortibus aliquot, séxque tormentis campestribus, eò destinat, vti hostilem exercitum, simulatque maior pars traiecisset, pessumdarent. Orangius id quidem metuens, à tergo sclopetariorum duo millia cum equitibus aliquot reliquerat: in hos Fredericus tormenta dirigit, & vndique omnes qui festinatò traiicere non poterant, inuadit, dissipat, cædit: inter alios Lonnerualllius captus, pòst Albani iussu Bruxellæ capite truncatus est. Orangius Iudoignæ Gallorum copiis coniunctus, parum tamen profecit, quòd Albanum ad prælium iustum trahere non posset, & commeatus ita vndique intercluderetur, vt rerum necessariarum maxima egestate laborare inciperet exercitus. Deficiebant pecuniæ, simúlque fallebant sperata auxilia: multis siquidem ciuitatibus per suos tumultus ciendos destinarat; sed frustrà, locis omnibus ab Albano firmis præsidiis munitis. Proinde in Franciam proficisci consultissimum Orangio visum est, vti Principi Condæo & Hugonottis, qui iam tertio ciuili bello intricari cœperant, opem ferret. Ita hęc Scriptor Batauus. Sed multò

Albanus velitando Orangium detinet, & fatigat.

Orangius Thenas vsque penetrat.

Francis se iuncturus circa Geldoniā cladem accipit.

Deficiente pecunia & spebus, Orangius Franciam cogitat.

multò diſtinctiùs eadem Chronologus Leodienſis in hunc modum: 1568
Die ſexto Octobris tubicen cum litteris ab Orangio Leodium venit, transitum ſine maleficio petit. Reſponſum, rem magni momenti peti, & quæ non ad Senatum ſolùm (cui litteræ eius erant inſcriptæ, neglecto Antiſtite) ſed & ad patriæ Ordines pertineret; quapropter rogare, vt interim dum Comitia Ordinum patriæ indicantur, reſponſum expectet. Sub idem tempus miſſus eſt & alius tubicen Traiectum, per quem quoque illac ſibi viam in Brabantiam concedi petebat. Iſte à Senatu, nullo accepto reſponſo, ad Albanum miſſus, arbori non procul ab oppido ſuſpenſus eſt; aſſerente Albano, ſubditorum rebellium Legatis nullam immunitatem deberi. Hiſce litteris & animos Leodienſium & Traiectenſium Orangius tentabat, & Albano ſimul fucum faciebat. Cùm enim necdum tabellarius Leodienſis ad eum rediiſſet, ille miſſis ſecretò, qui itinera & Moſæ vada tentarent, opportuno inter Stockhemium & Maſeikam vado reperto, nocte lucida, Moſam, extenſo per illum tranſuerſum fune, viam monſtrante, cum ſuo exercitu traiecit; móxque arcem Stockhemiam hoſpitij ergô (vti aiebat) ſibi concedi poſtulat. Verùm Falcumburgus Præfectus excuſat ſe id non audere, niſi conſulto priùs & aſſentiente ſuo Principe: nec quamuis pluries in eumdem modum rogatus, etiam ſubiectis minis, reſponſi aliud dedit, potiùs paratum ſe cum præſidiariis vitam & ſanguinem profundere. Antiſtes de his certior factus, mox & alios præſidiarios Leodio, Æmiliano duce, Stockhemium per Moſæ defluum ſubmittit. Is cùm Comiti Berlaimontio Albani caſtra ſequenti hoſtem Moſam tranſiſſe ſignificaſſet, & Comes id Albano renuntiaſſet, fertur incredulus interrogaſſe, putarétne Orangij aciem auium phalangem, quæ Moſam tranſuolaſſet? Eodem quoque tempore ac eadem de cauſa Dominus de Floyon Prætor Leodienſis Haſſeletum cum duobus militum ſignis mittitur. Albanus, re penitus cognita, mox Ægidium Hiergium Berlemontani filium cum aliquot copiis, nocte intempeſta, cæloque maximè pluuioſo, Thenas mittit; ne forſan hoſtis eò præueniens, annonam, quæ ibi maxima copia aſſeruabatur, præriperet. Dedit interim Orangius biduum copiis ſuis refocillandis, deinde facit iter verſus Tungros. Ac primùm quidem milites eius modeſtè ſe habere, mox ingenium prodere, ſacra profanare, quemuis etiam indiſcriminatim opprimere. In pago Villarij, vno à Tungris miliari, calcata pedibus ſacra Synaxis, ſacro infirmorum Oleo inuncti calcei, Imagines deturbatæ, fœdata Altaria: pleriſq; aliis locis ablati ſacri calices, ſacræ veſtes in profanos vſus commutatæ. Alibi Sacerdotes miſeris modis afflicti; in quoſdam etiam præciſis naribus & auribus, excoriato vertice, exſectiſque ventribus mutilos, velut in ſcopum bombardis ia-

De eadem expeditione pleniùs ex Scriptore Leodienſi.

Tranſit Orangius Moſam, extenſo per illum fune.

Fruſtrà ad arcem Stockhemiam admitti petit.

Mittit Epiſcopus Leodienſis milites Haſſeletũ, Albanus Thenas.

Loca ſacra & Sacerdotes indignè ab Orangianis tractantur.

1568 culatum est. Tungri vtrimque militibus cincti, hinc Albanicis, inde Orangicis, inter spem metumque fluctuantes, seu errore perculsi, seu blanditiis inescati, seu immodico (quod fama ferebat) Orangij studio obcæcati, inconsulto Pręsule Domino suo, portis reseratis, Orangicorum primores aliquot intromittunt; inter quos erant Comes Ludouicus Orangij frater, Comes Hoochstratanus, Comes Lumæius, Louiruallius, Vallius, Bethonius, & alij. Albanus rem indignissimè ferens, cùm in eo oppido haud exiguam farris copiam & impedimenta bellica reposita haberet, ipsique Hispanum vt admitterent, nulla ratione adduci potuissent; vrget vti Orangicos Duces captiuos detineant, aut apertis portis suos intromittant; nî fecerint, excidij pœnas minatur; iisque paulò cunctantibus, mox portas Vulcano tradit, & oppidum depopulandum militi proponit. Hoc tristi accepto nuntio, Præsul Dominum Winandum de Wijngard Decanum Leodiensem, & virum Nobilem Bolandum œconomum suum ad Albanum mittit, qui referrent, se inscio & inuito, quæ Tungri fecissent, patrata; ciuium quorumdam culpam, bonorum nomine (quorum maiorem melioremque constabat esse numerum) deprecarentur, auxilium quantum possint promitterent, vesaniámq; paucorum per opportunitatem Antistitem vlturum profiterentur. Sedata & pacata vtcumque indignabundi Ducis cholera, submittitur Guilielmus Pictauius Præpositus Leodiensis, vir & genere nobilis, & pius simul & eruditissimus, qui oppidum Albano eiusque militibus aperiri iubet, hostibus inde diffugientibus. Sub id tempus Orangius Looncastri, exiguo Leodiorum oppido, metatis castris, Dominico die suis stipatus, concioni noui præconis Euangelici, quem secum ducebat, interest; cuius finis fuit iconomachia, quæ statim subsecuta est: nec hoc satis; domum Dei in equorum stabulum vertit, sacris profanatis deprædatisque. Neque interea desinebat Orangius Trudonenses missis Fecialibus ad deditionem sollicitare: ex suis enim didicerat in oppido plurimos esse, qui eius partes vel solo Religionis nouæ & affectatæ studio fouerent. Hoochstratanus isthuc inter alios missus, multis verborum lenociniis persuadere nititur, vt quod iam pridem animo destinarant, intrepidè peragerent, portas sibi & aliquot Nobilibus adaperirent, adesse Principem Orangium amicum & protectorem: dumque pars oppidi sanior cum eo colloquitur, & eius conatus illudere tentat, ecce per nefarios quosdam panduntur portæ; moxque Hoochstratanus cum suis partim Nobilibus partim gregariis oppido potitur: claues ad Orangium in castra deferri iubet, præsidium imponit, arctissima custodia portas munit, omnia denique suo arbitrio disponit. Oppido hac ratione in Orangij potestatem redacto, Sacerdotum inprimis & Monachorum ordo in graui periculo versabatur. Igitur ple-

Tungrenses admissis Ducibus aliquot Orangianis, ab Albano obsidetur.

Iussu Episcopi, Tungrenses militi Albani portas aperiunt.

Orangius Trudonopolim dedi sibi postulat.

Operâ quorumdam oppido potitur.

1568

plerique omnes vitæ consulentes habitum commutant, alij fœno, alij granorum aceruis se abscondunt, alij secretiora ædium loca inquirunt, nonnulli humiles domos cursim petunt. Cœnobium ibi Benedictinorum longè amplissimum, aureâ argenteáque supellectili, vino, frumento, aliísque rebus amplissimè instructum diripitur. Abbas, vt vesanum militis furorem & hostiles sannas euitaret, se in locum secretiorem abdiderat, verùm aliquamdiu & loci squallorem & fœtorem perpessus, seu diligenti quærentium indagine, seu quorumdam improborum, qui domus secreta explorata habebant, indiciis demonstratus, capitur, & abducitur, donec tandem viginti prætereà dalerorum millibus libertatem redimeret. Fuerunt & alij nonnulli deprehensi graui ære mulctati: ciues opulentiores, auro, argento, supellectili quoque spoliati; rusticorum bona illuc antè pro securitate aduecta, euecta; præda conflata, multorum iudicio octies centenis aureorum millibus æstimata. Extracta insuper tormenta bellica, bombardæ, puluísque tormentarius, magno proborum ciuium mœrore, qui ne mutire quidem audebant. Confugerat eò paulò antè Abbatissa de Herkenrode; sed inde lepido stratagemate, mutata veste & habitu, onerario curru vecta se subduxit. Leewenses Trudonensibus cõtermini, hostis potentiam timentes, aut fortè in Orangianos non malè affecti, primùm sollicitati, vt viginti florenorum millia mutua darent, cœperunt suam tenuitatem causari, tandem duo millia polliceri. Ceterùm paulò pòst militem admittunt, & ad exercitum aliquot pulueris tormentarij vasa vehunt. Quæ res Albanum vehementer offendit, & nonnullis oppidi primariis infeliciter cessit: qui cùm ad Albanum fortè culpam deprecaturi, vel factum excusaturi venissent, mortis sententiam acceperunt; quæ tamen quorumdam precibus sic temperari visa est, vt missa inter eos sorte, vnius tantùm, in quem lethalis sors caderet, laqueo gula frangeretur. Sub medium Octobris miserat Condæus ex Galliis in Orangij subsidium quinque peditum Gasconum millia, equitum duo. Hi Ianlio & Rentio ductoribus, ad Monasterium S. Huberti in Ardenna rectà contendunt, illud cum vico & xenodochio depopulantur, in magnificũ illud D. Huberti Fanum ignes immittunt; Cœnobium etiam vt vetustissimum, sic & celeberrimum vnius diei spatio flammis edacibus absumendum tradunt: secesserat Cœnobiarcha suæ suorumq; vitæ consulens in arcem vicinam Mirwart. Gascones huc illuc cursitantes, & commodum iter in Brabantiam quærentes, tandem in pagum de Hastier, sesquilapide à Dionantiis dissitum, veniunt, eumque priùs occuparunt, quàm cuiquam illorum aduentus innotuisset. Facto igitur mox in Cœnobium impetu, Religiosum quemdam templum fortè verrentem sclopeto perimunt, portas violento impetu perfringunt, Monasterium

Abbatia expilata. Abbas adhuc viginti millia dalerorum soluere cogitur.

Vniuersa præda Trudonensis quanti æstimata.

Seuera Albani in Leewẽses sententia.

Orangij auxiliares Cœnobium S. Huberti spoliatum incendunt.

Similiter Monasterium de Hastier; caeso etiam ibi Religioso.

1568 sterium templumque depopulatum igne absumunt: hinc citato gradu ad Orangium contendunt. Hîc die Octobris vigesimo, cùm ex veterano milite Domino de Vairesso didicisset Albanus, hostilem peditatum pro meliori parte ab equitatu disiitum apud Montinacum in pago de Pelleine agere, difficultérque à sociis suppetias habere posse, magna celeritate, occasione vtens, eum adoritur, cædit, profligat: ceciderunt plusquam duo millia; extinctis plerisque, partim in vicino flumine suffocatis, partim in villa vicina ambustis, aut gladio cæsis. Inter victos strenuè dimicans Philippus de Marbes, Loueruallij & Fornemontij Dominus, grauiter vulneratus, captiuus Viluordiam nō rediturus abducitur. Sed & eo prælio ferebatur sclopeto sauciatus Comes Hoochstratanus, qui accepto vulnere numquam posteà conualuit. Clades hæc inopinata Orangium malè habuit: pergit tamen in incepto, & in Gallo-Brabantiam Geldoniam progreditur; quod vt Albanus inaudiuit, ne quid periculi esset in mora, sedibus mutatis, castra ad Parcense Monasterium Louanio proximum figit. Orangius Geldoniam oppidulum, templúmque depopulandum relinquit, deturbatis simul fractisque pro more suorum imaginibus, altaribusq; euersis. Paulò pòst Heyleshemense Cœnobium non procul Thenis, opibus valens, & vetustate commendandum, spoliatum quoque & fœdatum est. Pridie Simonis & Iudæ leuiter in transitu oppugnantur Thenæ, sed quas animosè propugnat Hiergius cum suis copiis. Hinc, vt parum pro voto Orangio negotium primarium succedit, hæret dubius, quidnam potissimùm tentet; etenim nec redire qua irruperat via, ob Mosæ inundationem licebat. Intereà Lumæius Orangio militans Cœnobium Virginum Vallis nostræ Dominæ, vno ab Hoyo lapide, deprædatur: inde Flonense Monasterium ad Mosæ ripam ingressus spoliat, nauem mercatoriam isthic de more transeuntem perlustrat, repertum in ea Monachum extrahit, caudæ equi sui alligatum per montes vallesque ad ipsa vsque suburbia Hoyensia raptat. Demum postridie Kalend. Nouembres Orangiaci se ad portas ipsas Leodiensium insinuant, domos in S. Walburgis suburbio diripiunt, incendunt: mox sistit se ab Orangio Fecialis (Heraldum vocant) transitum darent, sin minùs, vim experirētur. Responsum, nec posse, nec ex re ciuitatis esse, hoc rerum statu transitum concedere; si vim fecerit, Præsules & ciues sibi non defuturos. Sub idem tempus Orangius scribit Abbati S. Laurentij, & aliis nonnullis Ecclesiasticis Prælatis, centum millia scutorum sibi numerari petens; futurum alioquin, vt eorum Monasteria & villas igne absumat. Quibus minimè responsum fuit. Erat tunc temporis Orangius castra metatus cum lectiori equitatu in pagis de Loncin & de Bierset, vno circiter à Leodio milliari; misitque Orangius Leodium, pro transitu secundò;

Caduntur ab Albano plusquam duo millia.

Orangiani spoliata Geldonia & Heylesهemo, Thenas frustrà tentant.

Lumæius Monachū caudæ sui equi alligat.

Orangius transitum à Leodiensibus semel & iterùm petit.

dò; sed idem, quod suprà, tulit responsum. Quare ipso S. Huberti, qui Nouembris dies tertius est, mittit tertiò; atq; interim eius copiæ gregatim ædem S. Ægidij in monte publico petunt; inde ad S. Margaretæ & alia loca vicina deflectunt, magna licet itineris molestia, locis naturâ præruptis, & iactis transuersum arboribus ferè inaccessis: vnde coniici facilè poterat, preces eius armatas esse. Nihilominùs pari constantia Laconicè responsum, non pati præsentem rerum statum nec transitum permittere, nec prolixè cum eo communicare. Hanc tertiam passus repulsam, litteras scribit irarum plenas, sibi suum excidium imputent. Leodienses tubicini eiusmodi minaces litteras ferenti, laqueum, si vlteriùs redeat, vel quiuis alius, minantur. Occupant igitur Orangici suburbia, fossas deducunt, aggeres extruunt, tormenta apparant, scalas aduehunt, tormenta explodunt, clamores ingentes vtrimque excitantur. Præsul intereà vigilantissimus, perfidiæ quorumdam ciuium suorum non ignarus, quò signa coniurationis hinc inde muta consisterent, seuerissimè edicit, ne quis sua se statione dimoueat, nec horę campanæ ve noctu diuq; sonitum edant. Mox in equitatum per montes ad ciuitatis muros aduentantem tormenta explodi, & peditum iam consistentium tentoria diuersoriaque creberrimis bombardarum ictibus concuti disiicique mandat. Atque hæc quidem, Nouembris die quarto, cum incredibili animositate nocte dieque ciues prosequuntur. Orangius nihil se proficere, Albanumque imminere sibi cernens, Monasteriis & aliis domibus vicinis ignes iniicit, sicque discedit. Trium famosorum tunc Monasteriorum conflagratio hoc carmine numerali continetur:

1568

Petit & tertiò; simulq; copias propiùs vrbi admouet.

Tubicini minantur laqueum, si redeat.

Orangiani Leodium oppugnare parantes fortiter excipiuntur.

> AEgIdIVs, LaVrens, VaLLIs BenedICta LabasCVnt
> *Igne; stVpet faCInVs qVartVs qVIntVsqVe NoVeMbrIs.*

Inde Hannoniam Orangius petit, quo in itinere similiter Bonneffiense Cœnobium, & Bellouacum oppidulum, Bonæ quoque spei Monasterium igne in fauillas vertit. In hoc Cœnobio Monachum quemdam pudendis in camino à sacrilegis istis suspensum fuisse traditur. Ad extremum Franciam ingressi, vbi aliquot diebus isthic moram traxissent, & frustrà se Condęi copiis iungere conati essent, per Mediomatricum fines longè latéque prædabundi sese effundunt. His diebus Comes Hoochstratanus & Euerardus Vellensis extremum vitæ diem clauserunt, Orangij castra secuti, fidem nihilominùs Catholicam sub mortem religiosè professi. Sequebatur Orangium à tergo Albanus, qui vbi eum à Belgio exclusit, Cameraci se per aliquot dies, quid hostis ageret, exploraturus, continet; vbi intellexit, Condæum & Ammiralium non procul à Pictauis in fugam actos, cæsas etiam copias pedestres, sed & subsidia ad Condæum properantia ad quatuor armatorum millia ab Omalio esse dissipata.

Insistente Albano, multis Monasteriis incensis, in Franciam abeunt.

Albanus Cameracū vsq; Orangium insecutus, Bruxellam redit.

1568 pata. Demum mense Decembri, dispositis vbique præsidiis, Bruxellam rediit, die eius mensis vigesimo. Sic Chronologus Leodiensis. Prior ille his verbis narrationem suam finit: Orangius cum fratribus præcipuisque Ducibus exercitus vlteriùs in Franciam tendere, séq; Condæanis copiis coniungere statuerant, verùm orto dissidio, militum vulgus longiùs proficisci recusat, in Albanum, non in alium, operam se addixisse affirmant, in Germanicum solum reduci, stipendiáque solui exposcunt. Hîc neque monita neque preces (quòd prompta pecunia non adesset) profuere. Quare Orangius per Campaniam & Lotharingiam exercitum in Germaniam non procul Argentorato educere cogitur. Hîc milites, stipendio tenuiter numerato, dispersim discedunt: ipse enim Orangius, tormentis impedimentisque omnibus Argentorati venditis, stipendia, vt potuit, soluit. Orangius, Ludouicus & Henricus fratres cum mille & ampliùs stipendiariis equitibus se militiæ Ducis Bipontini, qui exercitum pro Principe Condæo & Hugonottis tunc instruebat, socios iungunt, pariterque Franciam petunt. Hoc anno Carolus Philippi Regis Hispaniarum ex Maria Lusitana prima coniuge filius, tertium & vigesimum ætatis suæ annum ingressus, cùm aliquandiu in custodia fuisset, (quod anno præcedenti tempestiuiùs Mendosa Hispanus narrauit) mense Iulio è vita sublatus est. Opmerus hoc carmen numerale ex Ouidio adaptat, D. littera pro quingentesimo assumpta:

Orangius, Argentorati militi vt potest satisfacit.

Carolus filius Regis Hispaniarum obit; mox & vxor Regis.

FILIVs ante DIeM patrIos InqVIrIt In annos.

Ac die septimo Octobris obiit quoque Isabella Francica eiusdem Philippi Regis coniunx tertia. Albanus, qui paruo suo damno hostes vbiq; victos profligarat, patriáque eiecerat, decimotertio Kalendas Ianuarij Bruxellam cum filiis venit, statim milites in præsidia mittit; séque iam maiore cum tranquillitate gubernaturum, Belgiúmque ad perfectam obedientiam reducturum sperans, nouorum Episcoporum rebus in omnem partem prospicit; tum quos adhuc turbarum participes comperit, pœnis vrgere pergit. Hinc rursus populi ingens fuga; omnis generis artificia opificiaque Belgio hactenus peculiaria, ad alias nationes translata. Flandri sanè inprimis in proximam Angliam ex portu Francicô Caletensi vicino tanta multitudine commigrarunt, vt vrbes aliquot ruinosas & habitatoribus pęnè vacuas, Norwicham, Sandwicham, Colchelstrã, Maydstonum, Hamptonum, aliásque nonnullas prorsus instaurarint, libero suæ Religionis linguâ Teutonicâ & Gallicâ exercitio ab Elisabetha Regina iis concesso. Hi artes varia textura conficiendi pannos lineos & laneos, vestes leuidensas, sericas, subsericas, hetromallas, & quidquid operis lana netur texitúrque in subtiliorem vsum aut questum, in Angliam ex patrio solo attulere. Sic & Hollandi & Zelandi piscatoriam, &

Albanus pergit castigare turbarum participes.

Hinc omnis generis artifices in vicinas Prouincias cõmigrant.

1568

& Brabanti profugi suas artes varias Germaniæ superioris locis multis intulerunt. Sed ecce, dum hæc fiunt, eodem mense Decembri Albano non parum negotij Angliæ Regina facessit. Cùm enim Albano pecuniæ ex Hispaniis frequenter mari mitterentur, accidit id temporis, vt magna quędam nauis Cantabrica, & quatuor minores, assabres vulgò dictæ, ducentis aureorum pistoletorum millibus onustæ, prædatoribus nautisque militaribus Principis Condæi eas hostiliter persequentibus, ad Angliæ portus extimos tandem adactæ impulsæque fuerint. Postulat Hispaniæ Regis Legatus Gueraus Despesus litteras tuti itineris ab Angliæ Regina, vt sine periculo terra aut mari armatis copiis Antuerpiam perducantur: idque concedit Regina. Verùm intereà dum Gueraus amplius certiusque ab Albano responsum exspectat, nuntiatur Reginæ hanc pecuniam non ad Hispaniæ Regem, sed ad Genuenses Italos mercatores attinere, & Albanum eam in suos vsus, necessitate cogente, conuertere statuisse, mercatores autem malle eam à Regina in Anglia tutam seruari: proinde fiduciaria cautione Regina thesaurum ad terram deferri, & à Gallorum violentia, qui se eam inuasuros minabantur, conseruari imperat. Quod vbi Gueraus Despesus Albano nuntiasset, mox ille Antuerpiæ in Anglos mercatores manus iniici, eósque in Anglorum domo à militum cohorte seruari 24. Decembris imperat; ad hæc eorum naues & bona vbique conscribit. Quæ vbi in Angliam nuntiata sunt, Angli vicissim Reginæ permissu, securitatis indemnitatisque causa mercatores Belgas eorumque bona retinent ac sequestrant.

Vis auri Albano destinata in Angliã appellit.

Regina persuasa aurum esse mercatorũ, seruandum id curat.

Angli ergo detenti Antuerpiæ, & vicissim Belgæ in Anglia.

1569

Anno millesimo quingentesimo sexagesimo nono, pridie Kal. Aprilis Albanus publico Edicto commercia cum Anglis prohibet; tenuitq; hæc altercatio vsq; Septembrem anni septuagesimi quarti, magno mercatorum damno; atque intereà cum Anglis neque omnino bellum erat, neque pax, sed quid medium, vltrò citróque nunc ex Anglia in Hispaniam, nunc ex Hispania in Angliam huius controuersiæ causa commeantibus Legatis. Decimo tertio Kal. Maias conuocatos Bruxellam „ Ordines hac ferè oratione Albanus compellat: nescium neminem, multa „ cohortibus ordinariis & reliquo militi stipendia deberi; locorum com- „ munitiones, militarem annonam, & tormenta bellica magnam pecuniæ „ vim exigere; plurimum esse quod mercatoribus deberetur, nihil in ca- „ sum præstò esse; perpendisse diligenter, quibus subsidiis vsa hactenus „ Respublica esset: sed nihil iustius aut conuenientius deprehendisse, „ quàm vt res mobiles quotiescumque venderentur, decimam Regi pen- „ derent; immobilia vendita vel dominum mutantia, vigesimam; & vtra- „ que indistinctè semel quamprimùm centesimam exhiberent; se datu- „ rum operam, vt quàm moderatissimè omnia constituerentur. Prætex-

Proponit Albanus de decima, vigesima, & centesima dãdis.

1569 tus reiiciendi veterem Collectarum rationem hic erat: Flandria pridem, gliſcentibúſ bellis Francicis, tertiam partem poſtulatæ permiſſæq; ſummæ pendere tenebatur, Brabantia quartam, Hollandia quartam eius quam Flandria ſola dabat, Arteſia verò & Hannonia ſingulæ ſolùm ſextam, & vicinæ aliquot Prouinciæ ſimili quadam gratioſa proportione, quòd hæ Prouinciæ Francis vicinæ eorumque continuis prædationibus expoſitæ non ampliùs tunc præſtare poſſe cenſerentur. Hanc inæqualitatem, pace iam firma cum Franco conſtituta, Flandri & Brabanti corrigi volebant; recuſabant Arteſij & Hannonij. Huic ergo incommodo inprimis Albanus remedium in ſpeciem allaturus videbatur, decima, vigeſima, & centeſima, vt dictum eſt, omnibus æqualiter imperata. At nihilominùs moleſta paſſim omnibus Albani petitio viſa eſt, his diuitias ſuas, illis tenuitatem hac via omnibus manifeſtam fore clamitantibus. Tamen centeſimam à pleriſque metus expreſſit; quam mox Gelri Friſiique redemerunt. In decima & vigeſima cur minùs acquieſcerent, cauſas ſingularum Prouinciarum Ordines libello compreheſas repræſentarunt; ac communis ferè omnium querela fuit, commercia euerti potiſſimum Reip. Belgicæ neruum; hacque ratione mercatores exteros certò aliò commigraturos; neque fore qui opificum operas tanto cum onere redimeret: ad vigeſimam quoque quod pertineret, eam pergrauem eſſe; quippe vſu ſæpè futurum, vt ob eumdem agrum domúmve intra annum ſexies plus minùs vigeſima ſolueretur. Sed harum rationum nullam Albanus admittens, decimam & vigeſimam vrgere non deſtitit, benignè ſe arbitraturum interim pollicitus, vbi difficultates ſe fortè obieciſſent; ſed inpræſens velle Regem, vti poſtulata concedant: ſi recuſent, aut cunctentur, aliud ſe tentaturum: nihil eſſe, cur ita graue exiſtimarent; in Hiſpania vſitatum, vbi & vna ſua Alba circiter quinquaginta aureorum millia quotannis ei hac ratione penderet. Hîc, vt creditum eſt, Prouincialium cauſam prudenti moderatione Viglius excipit, conſiderandum interim diuerſum regionum ſtatum inferens. Hiſpaniam latè diffuſam agricultura & ſoli feracitate æſtimari: in limite nullos vicinos; montibus tantùm & mari terminari. Belgium contrà anguſtum eſſe, pannificioque ac commerciis cenſeri: deinde pluribus populis circumfundi; ad quos ea commercia, ſi tributis onerentur, certò commigratura. Id prudenter valdè Philippum Burgundum Belgicæ felicitatis auctorem præuidiſſe, eoque diligenter cauiſſe, (quantumuis in continuis bellis continuis ſubſidiis opus haberet) vt portoria tamen ac tributa leuia eſſent, viliſque annona; mercatoribus etiam peregrinis hac de cauſa priuilegia multa indulſiſſe; nunc ſi contrà fiat, arceri peregrinos, ac commercia planè interuerti. Sed parum profuit oratio;

Prætextus petitionis in ſpeciem decorus.

Conceſſa centeſima; alia duo, allatis rationibus, negantur.

Inſtat Albanus, & ni dent minatur.

Modeſtè Viglius occurrit Albano.

tio; hoc tantùm Ordines ampliùs deliberaturi in ſuas quiſque Prouincias redire iubentur. Interim Hannonios, Arteſios ac Namurcenſes, vti exemplum ipſi propenſi in Regiam voluntatem animi ceteris darent, blanditiis & promiſſis impellere Albanus clàm tentauit; aliis præſidiorum metum iniecit. Idcircò territi nonnulli, vt iram eius, & imminentem tot militum inſolentiam euaderent, quibus animus per ſtipendia debita erat ferox, & occaſio prædæ querebatur, ea lege tributum promittunt, ſi ceteræ quoque Prouinciæ exhibeant: orant prætereà, vt expenſis querelæ momentis, clementer ſtatuat, quod publicè vtile ſit futurum. Hollandiæ Nobilitas, & vrbs primaria Dordracum iam conſenſerat, ad quam mox reliquæ ciuitates acceſſerunt; tantùm Amſtelrodamum recuſabat initio, & cauſas ſeorſim allegabat, ſubſcripturum nihilominùs, ſi ab aliis acquieſceretur. Sed ſumma difficultas apud Vltraiectinos fuit. Hi inter cetera Albano reſpondent; pridem Regem Philippum, florentiſſima adhuc Prouincia, cùm centeſimam rebus immobilibus, mercibus quinquageſimam indixiſſet, intellecta territorij anguſtia, & tributi ordinarij grauitate, tantùm viginti octo florenorum millia iis imperaſſe; ac ſperare tam laudabile indulgentiæ exemplum hoc quoque tempore iis profuturum; quia tamẽ Albanus Religionem auitam maximis impenſis conſeruaſſet, vt ingens beneficium agnoſcerent, nunc pęnè ſupra vires ſeptuaginta duo florenorum millia in ſexennium ſe offerre. Inde augent ad centum millia. Sed cùm nihil pacati reſponſi acciperent, tandem dixerunt, ſe ſupra illa nil poſſe. Seorſim etiam quinque Collegiorum ibidem Canonici repræſentabant, ſua bona ſine Summi Pontificis conſenſu ſub laicorum commercio neutiquam comprehendi, itaque eius ſententiam priùs audiendam: alioqui in Bulla Cœnæ Domini tam eos qui tributa permittunt, quàm qui exigunt, vſu ſacrorum prohiberi. Ad hæc proximo cum Carolo V. Imperatore tractatu, quando ius in illum rerum temporalium tranſlatum eſt, à tributis grauioribus expreſſo pacto immunes ſe habitos. Hîc Albanus allegationem contra ſe Bullæ Apoſtolicæ inprimis indignè ferre. Quare vt Vltraiectinos cogeret, vtpote quòd eorum exemplo etiam alij recuſarent, die 21. Auguſti legionem illuc Longobardicam mittit, in qua 10. Hiſpanorum ſigna; qui quantas inſolentias ibi commiſerint, anno ſequenti commemorabimus. Intereà Albanus grauem omnibus decimam & vigeſimam videns, vt inuiſa nomina mutaret, differre propoſitum velle oſtendit, ſi earum vice, vniuerſim in annos ſingulos ſex ſequentes, vicies centena millia florenorum Prouinciæ promitterent, initio facto à die 10. Kal. Septembris, quo decima ac vigeſima conceſſæ dicebantur; atque huic rei deliberandæ menſem dedit. Initio æquior quibuſdam poſtulatio viſa fuit, ſed expedien-

1569

Quædam Prouinciæ annuunt; ſed ſi & aliæ dent.

Obnituntur Albano totis viribus Vltraiectenſes.

Canonici Vltraiectenſes allegant contra Albanum Bullam Cœnæ Domini.

Igitur illos militibus caſtigãdos tradit.

Petitur decima, aut quotannis vicies centena millia, per annos ſex.

1569 pediendi tamen ratio difficilis. Alij opinabantur temerè plenum consensum dici, quamdiu Vltraiectini detrectarent, cùm non aliter promisissent, quàm si omnes pariter acquiescerent. Erant etiam qui leuiorem ipsam decimam & vigesimam existimarent, propter tot profugorum absentiam, silensque iam Anglicanum commercium. Aut si summa petita concedenda foret, ęquiùs quàm hactenus partiundum onus Flandri & Brabanti rationibus quibus suprà clamabant; contrà Artesij, Hannonij, Insulani, Duaceni, Orchienses ac Namurcenses contendebant, à veteri partitionis ratione non esse recedendum. His dissidiis difficilior rerum status reddebatur. Nihilominùs die nona Septembris Edictum promulgatur de colligenda centesima; itemque alterum die 22. Octobris pro describendis singulis domibus. Dum hæc fiunt, Orangius noua ad propositum suum tenendum consilia agitans, omnia rerum momenta expendit, prioris impressionis fortunam correcturus; & vt certior esset successus, cunctandum aliquantisper ratus, interim Brederodium Lancelotum, Egmondum, Menningum, Entesium, Embisium, Ruchaiuerium, aliosque naues bellicas parare iubet, classemque vniuersam Olhanus duceret; qui dum mare passim infestat, tempestate in Fleuum actus, aduenientes è Dania ac Suecia priùs 60. naues, mox alias 40. aggressus expugnauit, mercibusque direptis terrore ingenti commercia concussit. Albanus intereà grauiter Vltraiectinis succensens, vt quorum pertinaciam Prouinciis aliis prauo exemplo esse dicebat, cùm insolenti valdè Hispanorum militum præsidio, de quo diximus, assensum extorquere frustrà sperasset, in 29. Decembris ad causam dicendam coram Senatu Turbarum adesse iubet. Id, etsi difficillimis ob hiberna incommoda itineribus, cùm aliquoties fecissent, causæ suæ benè confisi, nihilominùs posteà rursum, eorũ precibus, qui gratia in Aula & auctoritate valebant, iratum Albanum mitigare conati sunt, insuper ad cẽtum illa millia quæ obtulerant, alia quinquaginta millia adiicientes. Sed ille neque sic placatus, sine exceptione parere iussos, etiam anteactorum veniam supplices postulare voluit, ac suæ gratiæ arbitrium expectare; aliter non ius remissurum, aut præsidia deducturum. Quod vbi intellectum, patientiæ obstinati Vltraiectini iure porrò experiri, nec integra conscientia infamiam tantam in se suosque admittere statuerunt. Atque hæc Vltraiectini; de quibus reliqua anno sequenti. In ceteris Prouinciis id Albanus effecerat, vt è vicies centenis millibus in biennium proximum tribuendis, singulæ partem ratam præstarent: paucis aliquot permissa est redemptio, quæ pridem sub Philippi Regis dominatum venerant; ac Gelria quidem quingenta quinquaginta millia; Frisij, centum viginti octo; Transisulani & Tubantes nonaginta quatuor; Groningenses

Promulgatur Edictũ, de describendis singulis domibus.

Orangiani instructis nauibus prædas agunt.

Vltraiectinis ab Albano dies dicitur.

Quædam Prouinciæ ratam vigesies centum milliũ soluunt.

ſes ſexaginta millia in certos annos diſtincta penderent; Linganis decem millia dalerorum imperata. Hoc anno ſexageſimo nono, menſe Martio Albanus, cùm Bipontinum ſimulque Orangium Condæo & aliis prætenſæ Religionis reformatæ auxilio in Franciam veniſſe intellexiſſet, Regi Galliæ ſubſidio miſit Comitem Petrum Erneſtum Mansfeldium cum viginti quinque tum Hiſpanorum tum Germanorum peditum cohortibus, & duobus equitum millibus. Rex per fratrem in prælio Condæum opprimit, interficítque: Condæi filius nihilominùs & Nauarrus bellum gerere pergunt. Denique cùm Hugonottæ ſeu prætenſi Reformati fruſtrà Pictauium, Ducis Bipontini exercitu obſediſſent, prælium 5. Nonas Octobres commiſſum eſt prope Montcontourum: cæſi hìc Hugonottæ Germani pedites plerique; equitum partem Ludouicus Naſſouius & alij nonnulli cladi eripuerunt. E Regiis cecidit Marchio Badenſis, Mansfeldius in brachio vulnus accepit; Lanoius capitur, ſed pro Philippo Strotzio dimittitur. Princeps Orangius paucis ante prælium commiſſum diebus per mediam Galliam in Germaniam duobus ſociis tantùm comitatus ſecretò profectus erat. Menſe Maio Papa Pius Quintus Duci Albano tamquam ſtrenuo Eccleſiæ Romanæ Catholicæ Defenſori ac Propugnatori per Legatum dono Bruxellam miſit gladium deauratum, & galerum valdè pretioſum ſolemni ritu conſecratum. Hinc Hiſpani, & aulica omnis familia Bruxellæ, decurſionibus ludicris, aliiſq; pompis militaribus magnificè triumpharunt. Celebris hic annus item eſt debellatione Maurorum Granatenſium in Hiſpania, qui Regem Philippum duobus ferè annis occupatum vexatumque tenuerant. Reliquiæ erant Saracenorum in montanis Granatæ relictæ; molientes iugum excutere, & imperium, à quo patres eorum ante annos octoginta per Ferdinandum Regem pulſi erant, recuperare; ſed à Commendatore Maiore Caſtiliæ & Domino Ioanne Auſtriaco hoc anno prorſus domiti ſunt.

1569

Auxiliis ſimul Albani, Hugonottæ in Francia cæduntur.

Inſignia Defenſoris Eccleſiæ Albano à Papa miſſa.

Reliquiæ Saracenorum in Hiſpania domitæ.

Anno Domini milleſimo quingenteſimo ſeptuageſimo Albanus ad ſtabiliendas res totus fertur. Primùm ad Religionem animum aduertens, libris vetitis abſtinere iubet, editque eorum Indicem, typis Plantinianis hoc anno vulgatum. Diploma quidem eidem Indici præfixum ſignatur die 15. Februarij anni ſexageſimi noni, ſed id intelligendum eſt, more tunc in Curia recepto, anno illo non ante Paſcha exeunte; durauitque hęc confuſio vſque annum ſeptuageſimum quintum, quando à Requeſenſio, Edicto publico demum omnes iuſſi ſunt à Kalendis Ianuariis, & non aliter annum auſpicari: quod obiter moneo, ne quis miretur eadem aliquando ab vno Auctore præſenti anno, ab altero, præcedenti adſcribi. Synodus quoque Prouincialis Mechliniæ à die 11. menſis Iu-

1570

Editur iuſſu Albani Index Librorum prohibitorum.

Celebratur quoq; Synodus Mechlinienſis.

nij,

1570 nij, vſque ad 14. Iulij celebrata fuit, cuius hoc eſt primum Decretum: Ordinat & præcipit hæc Synodus Prouincialis Mechlinienſis in Spiritu ſancto legitimè congregata, vt omnes & ſinguli qui ad hanc Synodum conuenerunt, ſimpliciter, & ſine vlla proteſtatione ea omnia & ſingula, quæ à ſancta Synodo Tridentina definita & ſtatuta ſunt, palàm recipiant. Et nonnullis interiectis: Voluit & præcepit eadem Synodus omnibus & ſingulis prouinciæ Mechlinienſis Epiſcopis, vt in Eccleſiis ſuarum reſpectiuè ciuitatum & diœceſium, etiam exemptis, Statuta & iuramenta diligenter viſitent, examinent; & ſi in vllo decretis Concilij Tridentini repugnent, mutent & reforment, & Tridentinis Decretis accommodent. Iniungit etiam earumdem Eccleſiarum vniuerſis Prẹlatis, Prẹpoſitis, Decanis & Capitulis, vt Epiſcopo viſitanti, & Statuta vel iuramenta, vt præmittitur, corrigenti & reformanti pareant, ſub pœnis arbitrio ipſorum imponendis. Verba ſunt Synodi. Signarunt eam 14. Iulij Mechliniæ hoc anno Martinus Rythouius Epiſcopus Iprenſis Præſes Synodi pro Illuſtriſſimo & Reuerendiſſimo Domino Antonio Perrenoto Archiepiſcopo Mechlinienſi abſente, Franciſcus Sonnius Epiſcopus Antuerpienſis, Wilhelmus Damaſi Lindanus Epiſcopus Ruręmondanus, Cornelius Ianſenius Epiſcopus Gandauenſis, Remigius Driutius Epiſcopus Brugenſis, Laurentius Metſius Epiſcopus Buſcoducenſis, & Maximilianus Morillon Vicarius generalis Illuſtriſſ. & Reuerendiſſ. Domini Cardinalis Granuellani Archiepiſcopi Mechlinienſis. Quod ad ſtatum politicum attinet, hoc anno ineunte, menſe Februario Albanus Ioannem Gronelſum, Spellam vulgò dictum, latrunculorum & capitalium rerum Prætorem, hominem valdè crudelem, quòd in tanta eorum qui ſuperioribus annis rei capitis agebantur multitudine, plures improbos auaritiæ cauſa dimiſiſſet, & quod peius erat, innoxios quoſdam Iudicibus eorum loco obtuliſſet, cum duobus miniſtris ſuis, criminum huiuſmodi conſciis & affinibus, ſuſpendio publicè Bruxellæ meritiſſimè necari curauit. Dordraci quoque monetæ Præfectum, aliumque adulterandæ adminiſtrum in carcerem coniicit. Et Præfecto quidem pœna capitalis inflicta eſt, alteri autem ob imprudentiam ætatis multorum interuentu gratia facta. Vtque porrò fraudem prohiberet Albanus, Idibus Martiis Edicto cauit, ne cuiuſcumque argenteæ monetæ vſus ſit, niſi quæ Philippi Regis ſigno ſit cuſa. Die decima quarta menſis Iulij in Vltraiectinos, de quibus anno ſuperiore narrare cœpimus, tamquam læſæ Maieſtatis reos ab Albano profertur ſententia, nempe quòd templorum violatores iconomachos anno 1566. nec impediuiſſent; quin etiam certa pacta conuenta cum eis feciſſent. Quæ ſors eorum fuerit, dicam verbis Veuſelij tum ad D. Petri Vltraiecti Decani, & poſteà Senatoris

Nomina eorum qui Synodo ſubſcripſerunt.

Prætor Spell impius cum ſuis innoxij ſanguinis dat pœnas.

Vltraiectini, de quibus ſuprà, rei læſæ Maieſtatis pronuntiantur.

Mechlinienſis, & Præpoſiti Traiecti ad Moſam, qui Appellationem ab ea Albani ſententia in Hiſpaniis coram Rege proſecutus eſt, & ſecundo tandem anno reuocari ſententiam obtinuit. Sunt hæc eius in oratione ad Regem inter cetera: Sereniſſime clementiſſimeque Rex. Furtim mihi, clàm, ac quaſi aliud agenti iter fuit ingrediendum. Iras enim Albani verentes Vltraiectini malè mihi timebant. Reliqui eos, Rex piiſſime, eo in ſtatu quo ſolent reperiri, qui mortis accepta ſententia, omni momento carnificis expectant manum; eorum vxores, liberos ac familias, quo ſolent vi captæ ciuitates. Aliud allegare non poſſumus nec debemus, quàm diſtortam à recto æquoque Ducis Albani voluntatem; quam vt ad perpendiculi rationem regiam viam ingredi iubeas atq; cogas, clementiſſime Rex, Ordines Vltraiectini mecum procumbẽtes meo ore orant obſecrantque. Aperire Maieſtati ſuæ, ſi iuſſerit, ſum paratus non ſolùm Vltraiectinorum præſentes miſerias, indigniſſimaſque calamitates; ſed fideliter etiam, atque ex ordine, quidquid apud eos in hunc vſq; annum euenerit, exponere. Poſteaquam Rex capitis ac manus motione annuiſſet, cùm his tum aliis verbis cauſam ſuam proſequitur: In vrbis, inquit, pomœrio homines ſeditioſiſſimi, adductis proclamatoribus, per vim ſectam Caluinianam ac Lutheranam publicis concionibus profiteri cœperant. Parabat ſe Magiſtratus ac Regij, vt vim vi pellerent. Sed acceptis à Duce Margareta tranſactionis tabulis, quam illa cum coniurata Nobilitate menſe Auguſto anno 1566. inierat, publicare eam Magiſtratus iuſſus, admittere & hæreticos eſt coactus. Etenim vi eius Edicti vigeſimo quarto Auguſti ſignati, in vrbem admittere ſunt iuſſi, quicumque anteà ob ſeditionem, hęreſim, nouarumque rerum ſtudium fuerant pulſi. Vnde aucto numero fortiores animoſioreſque, per vim occupant diuæ Gertrudis Parochiale templum, omnibuſque ornamentis, ſupellectile, altaribus, picturis ac ſtatuis ſpoliatum, ſuarum ſordium faciunt receptaculum. Sequenti Dominico die idem audent aliis tribus Parochialibus templis, Franciſcanorum ac Dominicanorum ſacris ædibus ac habitationibus. His è triginta quinque templis in vrbe violatis profanatiſque attonitus ſtupefactuſque Magiſtratus Regiique, dudum à Cæſare auguſtæ mem. Carolo, ſublatis Tribubus, omnibuſq; conuentibus interdictis, exarmati, cùm nihil aliud poſſent, à Gubernatoribus à Maieſtate veſtra conſtitutis, Margareta nimirum Auſtriaca, ac Guilielmo Orangij Principe, conſilium auxiliumq; petunt. Dux Margareta ſincerè conſulebat, ac auxilium parabat; Orangius, detinens penes ſe per ſpeciem explicandi conſilij Legatos noſtros, clàm ſeditioſos ac hæreticos animabat, expectans donec vicini Bredenrodius & alij ſecum facientes, ac clàm militem cogentes, arma expediiſſent. Territi Vltraiecti-

1570

Verba Veuſelij pro eis ad Regem.

Orat diſtortam voluntatem Albani à Rege corrigi.

Narrat diſtinctè omnia quæ poſſent in crimen vocari.

Excuſat, quòd ciues dudum eſſent à Cæſare exarmati.

Ad hoc, quòd ab Orangio tunc Gubernatore fruſtrà auxilium petiiſſent.

1570 ni nouis hisce indies se detegentibus conspirationibus, arcis Vltraiecti-«
næ Præfectum adeunt, quæruntque, pro Rege, an pro coniuratis eam «
seruet? Respondet satis contemptim: Vrbi, hi quibus esset iussum, pro-«
spicerent; se arcem sibi commissam defensurum. Magistratus respon-«
so territus, cùm insuper conspiceret seditiosorum Præfectos fautoresque «
indies ad arcem commeare, cum Præfecto epulari, consiliaque confer-«
re, de eius ac Orangij erga Regem fide planè desperare cœpit; ac cùm «
nil esset, quo vim repellere, vrbisque veterem statum defendere posset, «
consilio ac prudentia se munire constituit, cetera à Duce Margareta ex-«
spectare. Dum hisce de rebus illam per litteras ac Legatos certiorem fa-«
ciunt (quod adeò clàm fieri non poterat, quin seditiosi rescîscerent) con-«
uenientes circiter auroram ferè octingenti armati hæretici, partim extra-«
nei partim plebeij, minacibus oculis ac vocibus petunt, profanata (illi di-«
cunt perpurgata) à se templa, suis exercitiis concedantur; Mendicantium «
Monachorum Ordines vrbe pellantur; reliqua omnia templa, sublatis «
Catholicis exercitiis ac ritibus, occludãtur, nisi templa omnia suo modo «
purgare mallent. Atque hæc minacibus vultibus, arma concutientes. «
Quid agat inermis Magistratus? Placuit, eorum petitionem nec reii-«
ciendam nec admittendam. Itaque offerunt, modò vt plebs positis ar-«
mis domum abeat, eáque conditione, si spatio decem dierum Dux Mar-«
gareta pacta conuenta rata habeat, obtinerent in templis à se, vt dicebãt, «
purgatis, quæ vellent; interim reliqua templa adhuc Catholicis exerci-«
tiis relinquerentur, constituta pœna capitis, si quis alter alteri impedi-«
mento aut detrimento esset. In has conditiones Scultetus, Consules ac «
Scabini Ordinum Prouinciæ Vltraiectinæ se cum Iacobo Cosynio ac «
Dyrico Cythers conuenisse promulgant; & libelli formam Duci Mar-«
garetæ transmittunt, satis certi numquam eam assensuram, sed sufficere «
censebant tantillum decem dierum tempus lucrari. Post dies paucos «
Magistratus à ciuibus iusiurandum fidelitatis renouari petit, paucisque «
exceptis, omnes se armant; vigilias in portis, in vallis ac viis prætoriis di-«
ligenter ponunt, exteros ignotosque proscribunt. Sacri homines se cum «
ciuibus armantes, iustis custodiis templa maiora insident, ac è ditione «
Iuliacensi varia armorum genera empta ad vrbem deferri curant. Cùm «
decimus à transactione ageretur dies, Ducis Margaretæ Vltraiectum ad-«
feruntur litteræ, quibus conditiones sibi non placere, ac proinde trans-«
actionem rescindere perscribebat. Magistratus, vocato Senatu Regio, «
Optimatibus, simul & seditiosorum qui subscripserãt ductoribus, lectis «
Ducis Margaretæ litteris, ilicò sono maioris campanæ conuocato popu-«
lo, rescissam à Gubernatrice cum hæreticis initam concordiam, lectis «
eius litteris promulgant; hinc templum D. Iacobi, pulsis per baiulos hæ-«
reti-

Dum ad Parmẽsem mittunt, 800. armati Senatum obsident.

Inermis Magistratus trãsigit cum obsessoribus, si probet Parmensis.

Mittitur libellus ad Parmensẽ.

Allato responso, tẽplum diui Iacobi recuperatũ; mox & alia.

1570

„ hæreticis, Catholicis restituunt, conciones hæreticorum prohibent, Mo-
„ nachis templa ædesque reddunt, statuas picturasque restituunt, aut no-
„ uas reponunt. Ac tandem de iniqua Albani sententia; Nemo (inquit)
„ nostrûm sententiam ferri audiuit, neque primarium exemplar videre
„ potuit, nec ad eam audiendam excipiendamque vllus nostrûm est cita-
„ tus: sed tantùm tradito condemnationis exemplo, mox ad executionem
„ est progressum; Priuilegiorum vrbis scrinia ad arcem perlata; factus in-
„ gens apparatus disiiciendis vrbis mœniis, paratiq; ciuibus teterrimi car-
„ ceres. Interim sæuit miles: oppressis nulla iustitia: hæretici clàm in sinu
„ gaudentes illudunt, causæque suæ iniquitatem æquissimam hac ratione
„ incautis faciunt. Hæc & plura Veuselius in Oratione illa coram Rege
habita. Eodem hôc anno 1570. die 16. mensis Iulij publicatur Antuer-
piæ Edictum titulo Veniæ seu Gratiæ Generalis ratione turbarum.
Signatum erat Madridiæ die 16. Nouembris anni præcedentis. Sunt ibi
„ hæc inter cetera: Quandoquidem multi illecebris, simplicitate, curio-
„ sitate, & iuuenili temeritate inducti grauiter deliquissent, Rex Catholi-
„ cus Philippus, Pij V. Pontificis Maximi summo clementia iis pronam
„ gratiam matris Ecclesiæ patere intelligẽs, & ipse summo erga suos amo-
„ re permotus, delictorum omnium gratiam Ducis Albani consilio fa-
„ cere decernit, subditos potiùs amore & clementia quàm rigore & incle-
„ mentia regere exoptans, nullamque occasionem patrium solum relin-
„ quendi eis dare volens; his tamen moderationibus & præscriptionibus:
„ Nempe, quicumq; turbis & seditionibus præteritis, quocumque modo
„ in Placita, Decreta, Edicta peccarũt, iis quidem pœnitentibus peccatum
„ condonabitur, ea lege atque conditione, vt intra duos menses post huius
„ remissionis publicationem, sinceram obedientiam, professionem, palin-
„ odiam & omnium hæresium abiurationem exhibeant; seque saluta-
„ rem pœnitentiam, qualis à deputatis Pontificia auctoritate statuetur,
„ humiliter acceptaturos atque adimpleturos promittant. Ab hac tamen
„ gratia exclusi censentur omnes Concionatores & Consistoriales nouæ
„ doctrinæ, & quicumq; eos introduci curarunt, aut scienter hospitio rece-
„ perunt; insuper omnes demolitores Monasteriorum, templorum, aut
„ rerum sacrarum. Hinc etiam exclusi omnes nominatim proscripti, om-
„ nes rebellionis auctores; prætereà qui cum rebellibus socia arma postre-
„ mò sumpserunt, aut iisdem commeatu, pecunia, viua voce, aut scripto,
„ aut quomodocumque auxiliati fuerunt. Insuper excluduntur omnes
„ Magistratus, Senatores, Consiliarij, publicis officiis Præfecti, Pensiona-
„ rij, Secretarij, Aduocati, Procuratores, Apparitores, Lictores, & quicum-
„ que publici ministri, qui quoquo modo participes fuerunt præcedentium
„ turbarum. Datum Madridiæ 16. Nouembris anno 1569. & publicatum

Transit Veuselius ad sententiã Albani, eiusq; executionem.

Indultum in Belgio promulgatum.

Excluduntur tamen coryphæi hæreticorum.

Tum etiã omnes ministri publici tumultuum participes.

1570 *Anna Austriaca sponsa Regis per Belgiũ in Hispaniam proficiscitur.*

die 16. Iulij huius anni 1570. Intereà mense Augusto Anna Austriaca, Maximiliani Imp. filia, Philippi Regis matrimonio destinata, in Belgium venit: proficiscentem fratrum minimi Albertus ac Venceslaus, & selecta Nobilitas comitabatur. Cùm Nouiomagum Regina sponsa appulisset, solemni ritu in Albani manum tradebatur. Illic Geldriæ, Hollandiæ, Vltraiecti, Frisiæ, Transiselaniæ, Groningæ Legatos obuios habet; qui matrimonium nouæ nuptæ gratulati, egregia quoque munera obtulerunt. Inde, Albano deducente, Antuerpiam 29. Augusti ingressa est; vbi regio planè apparatu excepta, à ceteris quoque Belgij sui Prouinciis vltra Mosam & Scaldim positis, vota itidem ac munera accepit. Hinc in Zelandiam profecta, classem Vlissingæ 7. Kalend. Octobris conscendit, ducente Maximiliano Bossuuio maris Præfecto. In Hispaniam eunti comites ab Albano dati Ferdinandus Toletanus filius, Rodericus Toletanus, & Christophorus Mondragonius, cum legione sua eam ob caussam Dauentriâ euocatus. Angliæ Regina per sui Regni marinos tractus nauigantem cum octo regalibus nauibus Caroli Hawardi gubernatione deduci curat: ita feliciter in Hispaniam appulit. Hoc anno festo die omnium Sanctorum Kalend. Nouembribus tanto pelagus ferbuit æstu, vt vesperi circa horam nonam Antuerpiæ, aggeribus ruptis, nouam vrbem aliáque loca aquæ inuaderent, & cellaria locáque decliuiora intra & extra vrbem latè implerent. Hinc pecora & homines multi miserè submersi. Summo damno tota passim ciuitas horribili hac inundatione affecta. Detrimentum in mercibus marina aqua corruptis æstimatum centenis florenorum millibus & amplius; in structuris Reip. Antuerpianæ, vtpote cataractis, actis, crepidinibus, vrbis muris, publicisque ædificiis, centenis quoque vt minimùm millibus. Zelandi quoque casu hoc acerbo miserè concussi vbique locorum, maximè autem Romerswalæ; & Safftinga prorsus submersa est, ita vt necesse fuerit vndique naues ocyùs eò mittere, ad miseros homines, qui adhuc in cacuminibus aggerum & arborum sedebant, eripiendos atque alendos. Auctor bonæ fidei his verbis miseriam huius exundationis describit: Vix æstimari, inquit, clades possit: & periere in sola Frisia hominum ferè viginti millia; nec immunis Flandria in opposita Belgij parte fuit. Greuelinga, Dunkerca, Neoportus, Ostenda, pagique plures experti; concussæ vehementer ipsæ Brugæ; euersa cataracta Gandensis, quæ Sassa vocatur; & Gandauum quoque vsque ad Cæsaris portam aqua excurrit. Minus periculi Brabantia habuit, si Antuerpiam excipias, & pagos aliquot Scaldi vicinos. In Zelandia præter reliquam pecorum & aggerum cladem, hominum tria millia absumpta. Grauissimè verò Hollandia quoque laborauit. Dordraci ac Roterodami, aliisq; in vrbibus ad tertium pedem aqua plateas

Vbiq; gratulationes & munera honoraria.

Maxima inundatio Antuerpiæ, aliisq; in locis.

De eadem clade distinctiùs ex alio Scriptore.

Damna singulis Zelandiæ & Hollandiæ locis illata.

plateas supergressa est; ad Papendrechtum, & in insula Crimpensi, septē locis disiectus agger, incredibile quantum hominum pecorumque abripuerit. Pagos mari adiacentes eadem procella inuasit, ac potissimùm Sceuelingam, vbi euersæ ædes centum viginti octo, naues in littore stabulantes, statione eiectæ per vicos seu Oceano vectæ ferebantur, & ingressa templum aqua in ipso sacrario grauem è ferro cistam subuertit. Immane damnum Amstelodamum etiam accepit, & qui Mudam ducit agger tredecies perforatus. Partem cladis quoque Hollandia Borealis sensit, & insulæ adiacentes. Zypæ è centum quatuor ædibus vix quidquam superfuit. Luctuosus certè Belgio casus, & qui præter ceteram iacturam plus centum millia hominum creditur absumpsisse. Hispani iustæ Sanctorum irę, his suis Feriis se vindicantium, rem imputabant, vtpote quorum imagines & templa Belgæ violassent; id nulli dubium, irati ob peccata Dei iudicium fuisse. Hæc Auctor ille. Multum ea res Principis Orangij consilia perturbauit; quippe de Enchusa & aliis aliquot maritimis locis capiendis cogitarat; iamque in Amasi flumine naues copiæque paratæ erant; & in Anglia item Lumbresius classem instruebat: sed quia tempestas plures naues valdè afflixerat, & egressæ ripas aquæ incertum nautis alueum fecerant, dilatum necessariò propositum est, mox alia quoque impedimenta obiecta.

1570

Absumpta aquis toto Belgio plus centū millia hominum.

Turbata etiam per hoc quadā consilia Orangij.

Anni præcedentis fine, & septuagesimi primi initio, facinus sanè audax edidit Hermannus Ruyterus Busciducensis. Is pridem mercator boarius, solis tribus comitatus, Louestenium, ditionis Cliuensis seu Rauestanię arcem, prope Gorcomium in insula Bommelensi sitam, ad Mosæ & Wahalis confluentes, sub vesperam circa Christi Natalem habitu Franciscano ingressus ceperat; ac Præfecto cæso, aliquandiu tenebat, dum speratum à Comite Bergensi, cui soror Orangij nupserat, auxilium adesset: quod gelu impeditum fuit. Nihilominùs cum viginti quatuor, quos vndique corraserat, commilitonibus locum muniuit. Ad rei nuntium missus Silua-Ducis ex Roderici Toletani legione Laurentius Perea cum sclopetariis cētum quinquaginta, & hastatis decem. Is vbi ad arcem aduenit, deditione postulata, cùm negaret Ruyterus, adductis tormentis vim tentabat. Ruyterus suorum virtutem egregia oratione accenderat; certumque omnibus extrema pati, & honestam, vt reputabant, in armis mortem potiùs, quàm infamem lictoris manum experiri. Primo aduentu, quandoquidem nullæ pro muro excubiæ agerentur, petitis è loco vicino scalis, duplice fossa, quæ interiacet, clanculùm superata, præsidiarios intra arcem Hispani compulerant; inde impetu facto, cominùs vtrimque pugnatum est, cùm interim ex altera parte per scalas appositas in arcem alij irrupere, obuium quemque obtruncantes. Ruyterus

1571

Ruyterus quidam Louensteinum capit & munit.

Oppugnatur ab Hispanis ex Siluaducis aduolantibus.

1571 se in cōclaue receperat, sparso in aditu puluere tormentario, ac rhomphęa ingenti vtraque manu versatili diu multumque pugnans irruentes sustinebat, vt viri fortitudinem ipse hostis miraretur. Ad extremum, edita ingenti strage, vulneribus obrutus, iniecto in puluerem igne, ambustis simul oppugnatoribus, occubuit. Mortui caput Buscumducis allatum supra patibulum adfixum fuit; è sociis 17. capti, Antuerpiam abducuntur; moxque ex iis 15. suspensi, duo in rota sunt excarnificati. Sub idem tempus Albanus, explorato quid Sonoius, Haestrechtius, Wesenbecius, & alij in Cliuiam profugi pro Auriaco quotidie molirentur, apud Ducem Cliuensem eiusque Senatum per litteras queritur, homines noxios, & turbarum contra Regem incitatores in sua ditione foueri. Megensis quoque Gelriæ Gubernator Senatui nuntiat, captiuos aliquot per tormenta fassos, Sonoium ac Drunium Herenbergæ & Vlstæ (an Vlpæ?) expugnationem adiutasse, Sonoium etiam pecunias bello contra Regem gerendo colligere: quamobrem rogare, vti pœnâ crimen compescerent; aut si negligant, se quod facto opus curaturum. Hac de causa veritus Dux Cliuensis, ne fortè Albanus Embricæ, vbi agebat Sonoius, inuadendæ consilium caperet, Stephanum Stenium vrbis Prætorem capere Sonoium ac Drunium iubet. Sed is noctu, postridie Idus Februarij quinq; satellitibus comitatus rem aggressus, neutrum in ædibus comprehendit. Sonoius enim à Maria Malsenia vxore monitus, vt periculum vitaret, vrbe aliquantisper emansit, grauiter interim apud Cancellarium, Guilielmum Leium aulæ Præfectum, & Ioannem Laurimannum conquestus, se indigenam, & Equestri dignitate virum, nulla Principis sui offensa, præter ius fasque temerè opprimi. Intercedebat etiam Hermannus Nuenarius, & litteras cùm ad Senatum vniuersum, tum ad Cancellarium & nonnullos Senatorum seorsim scribebat; quibus effectum, ne quid ad tempus in Sonoium tentaretur. Augebantur subinde naues bellicæ Auriaci, & infesto mari ingentem sæpè prædam abducebant. Ita Monikendamum astu capiunt, & expilant mense Martio; itemque Monasterium in Texela spoliatum, absumunt flammis. Eam ob causam metuens Albanus, ne aliquem in littore locum firmum occuparent, cohortes aliquot fine Martij Leidam & Alcmariam ire iubet, moxq; alias postridie Nonas Maij euocatas Delphis imponit; & quia nauibus bellum inceptabatur, ipse suas quoque opponit. Hoc anno pridie Nonas Octobres Christiani insignem illam victoriam de Turcis reportarunt, quæ ita se habuit: Cùm Nicosiam Cypri vrbem anno superiori mense Nouembri Turcæ occupassent, & reliquę Cypro, dudum Venetorum ditionis insulæ, toti incubarent, Pius V. Pontifex Romanus, Philippus Hispaniarum Rex, Veneti, & Italię Principes sacrum fœdus (vulgò sanctam Ligam

Pugnans occumbit; socij capti & suspēsi.

Orangicos Albanus Cliuiâ exturbare nititur.

Fouet eos Nuenarius.

Geusij Monickendamum & Texelanū Monasterium spoliant.

1571

Ligam vocabant)contra Turcam ineunt,copiasque nauium,triremium, & militum simul iungunt. Pontifex Marco Antonio Columnæ triremes insignes duodecim,Rex Hispaniæ Ioanni Austriaco fratri notho triremes vnam & octoginta & naues magnas viginti; Veneti Sebastiano Venerio triremes centum octo,&quinqueremes sex cum magnis duabus nauibus tradunt; reliqui Principes pro sua quisque facultate conferunt. Fuere itaque cum triremibus Melitensium simul omnes Christianorum triremes ducentæ & octo,naues magnæ viginti quinque, Liburnicæ seu celoces quadraginta; iis impositi milites Itali duodecim millia, Hispani octo millia,Germani tria millia,prætereà tria millia voluntarij variarum nationum,inter quos plurimi Belgæ tam Nobiles quàm alij,qui tumultus Belgicos vitabant; insuper nautarum,seruorum & mancipiorum sufficiens numerus. Archithalassus potentissimæ huius classis electus fuit Ioannes Austriacus; cuius ætatem adhuc minorem gubernabat Ludouicus Requesensius Commendator Maior, qui pòst Belgarum Gubernator factus in Belgio obiit. Nauales hæ copiæ simul omnes congregantur prope Corcyram 3. Nonas Octobres,eodem tempore quo Turcica classis trecentarum triremium nauiumque, Naupacti, vulgò Lepanti, considebat: iamque Turcæ iussi animatique, Christianos oppugnatum veniebant pridie Nonas Octobris. Christiani animis dextrisque hostem econtrà inuadere parati, Cephaleniam insulam petunt; cùm classes vtrimque improuisò altera in alterius aspectum veniunt prope Echinades,vbi Cuzelaria insula. Christiani, insula citò relicta,spatiosum mare petere accelerant; partiunturque se in classes quatuor: dextræ præsidebat Andreas Doria nauibus viridi vexillo insignitis; sinistræ flauorum vexillorum Augustinus Barbarigus Venetus; mediæ Ioannes Austriacus cæruleis vexillis insignis; in postrema acie Marchio S. Crucis vexillis albis notabilis erat. Mox animati,& à militiæ Præfectis probè instructi milites,& præcipuè à Ioanne Austriacò,qui celoce nunc ad hos nunc ad illos vectus,tandemque ad Triremem Prætoriam reuersus,cùm Turcicas classes vix bombardæ ictu abesse prospicit,statim tormento ingenti disploso classicum cani imperat,vexilláque bellica erigi, quorum vnum Christi crucifixi effigiem, alterum Virginis Mariæ, tertium Fœderatorum insignia continebat. Austriaci Prætoriæ naui aderat, à dextris suprema Pontificis triremis,à sinistris Venetorum,posteà Genuensium, in qua Princeps Parmensis; deinde Sabaudorum, in qua Princeps Vrbinas. Extrema claudebant,ad dextram quidem Triremis primaria Melitensis,ad sinistram Lomelina, in qua Paulus Iordanus Vrsinus. Maximas autem has Triremes sequebantur aliæ subsidiariæ. Ventus primò Christianis, pòst verò, mari tranquillo, Turcis contrarius fuit. Circa meri-

Copia sacri Fœderis contra Turcam initi.

Classis Præfectus Ioannes Austriacus, adsistente Requesensio.

Prodeunt Christiani in conspectum Turcicæ classis.

Nomina præcipuorum Christianæ militiæ Ducum.

1571 meridiem incœptum prælium à parte ſiniſtra: hîc ſtrenuè decertante Ochiali Turcarum ductore, Chriſtiano abiurato, Turcarum facilè bellicoſiſſimo habito, tres Venetæ triremes inuaduntur, capiuntúrque; & Auguſtinus Barbarigus bombardæ ictu lethale vulnus in oculo accipit, atque inde moritur. In medio, vbi Auſtriacus, Columna & Venerius, tormenta ænea ſimul omnia ter, quater, quinquies exonerata, ingenti ſtrage Turcas plurimos ſternunt. Altitudine nimia triremium, tormenta Turcica, vltra Chriſtianorum claſſes vt plurimùm volitantibus globis, malè diſpoſita fuere, maximo Chriſtianæ militiæ bono. Poſt hæc Prætoriæ naues, quarum vtraque (exceptis ſeruis) quingentis & ampliùs militibus munitæ erant, congrediuntur. Turcę in Auſtriaci triremem ad ipſum vſque nauis malum irrumpunt, verùm ocyùs expelluntur: hinc Ali Baſſa Turcarum Archithalaſſus, triremi capta, interficitur; confeſtim & aliæ, ipſa etiam poſtrema acies, debellatæ ſuperantur. Solus Ochiali (quem diximus in ſiniſtro cornu pugnam iniiſſe) cum triginta circiter triremibus euadit. Tres & amplius horas hîc atrociſſimo prę̃lio vſque ad veſperam certatum. Poſtridie recenſito exercitu, compertum eſt interim quinque circiter Chriſtianorum millia fortiter pugnando occubuiſſe, in quibus Ductores & Nobiles Veneti octodecim, aliarum nationum ſeptem: ſed Turcarum triremes captæ ſunt centum quinquaginta & vna, ſubmerſæ quadraginta; Turcæ occiſi circiter viginti & vnum millia, capta quinque millia, Chriſtianorum mancipiorum liberata quatuordecim millia. Inter Turcas captos duo filij quoque Ali Baſſæ fuerunt. Hęc quidem victoria docuit, Turcam vinci poſſe, ſi Chriſtiani, depoſitis internis odiis, ſeriò vires iungerent: certè mirum in modum profuit; eâ etenim non obtentâ, crudeliſſimo bello Chriſtianam Remp. Turca vexaſſet. Sed ad Albanum redeo. Is dudum Belgium à ſe domitum credens, moliebatur trophęum æternũ ſibi ſtatuere. Illud hoc anno perfectum ſtetit in arce Antuerpienſi; ſtatua nimirum, ex tormẽtis æneis hoſti in Friſia ademptis conflata, ipſum Albanum forma ac ſtatura planè referens, nudo capite, ſed cetero corpore armis induto. Sub pedibus calcabatur homo gemino capite, manibus quatuor; in quarum prima fax accenſa, in ſecunda malleus fractus, in tertia claua nodoſa, in quarta ſecuris: è collo eius appenſa bulga, è qua ſerpentes prorepebant; ſubter larua conſpiciebatur, ad cuius aures mendicorum duæ ſcutellulę. Legebantur hæc inſcripta: IVNGELINGI OPVS EX AERE CAPTIVO. & inferiùs paulò, in lamina topho innixa: FERDINANDO ALVAREZ A TOLEDO ALBAE DVC. PHILIPPI II. HISP. APVD BELGAS PRAEFEC. QVOD EXSTINCTA SEDITIONE, REBELLIB. PVLSIS, RELIGIONE PROCVRATA, IVSTITIA CVLTA PACEM FIRMARIT, REGIS OPTI-

Primo cõgreſſu tres Venetorum triremes captæ.

Vincunt tandem Chriſtiani.

Numerus cæſorum vtrimque.

Narratio de Albani ſtatua in arce Antuerpienſi.

Calcatur ab eo monſtrum duorum capitum & quatuor manuum.

MI MINISTRO FIDELISS. POSITVM. Vniuersi operis altitudo pedes XV. tenebat. Ab vna parte ara erat inscripta: DEO PATRVM NOSTRORVM: atque in basi, PIETAS. Vtrimque tamquam belli spolia variæ armorum species cingebant. Ab altera parte opilio spectabatur, ad pascua gregem educens, quem lupi ac leones fugerent; item bubones vespertilionésque auolant, aurora surgente, maláque suó fulgore discutiente, cum inscriptione Græca, ΑΛΕΞΙΚΑΚΟΣ ΗΩΣ, id est, Aurora fugans mala. Huius statuæ ingens inuidia apud multos fuit, etiam Hispanos quosdam, qui Regi ipsi potiùs debitam dicebant, cuius armis & stipendio omnia gesta: & coniecturæ de ea variæ pro ingenio cuiusque aut adfectu; ac effigiem bicipitem subiectam alij Egmondanum Hornanumque nuper interfectos interpretabantur, alij Guilielmum Orangium ac Ludouicum Nassouium fratres Belgio exactos. Erant qui Ordines Belgij putabant: certè Nobilitatem & plebem, quos velut imminuta libertate conculcaret. Dux Arschotanus vir liberæ in aula vocis, cum Albano eam aliquando spectans, ac rogatus quid videretur, per risum illusisse dicitur; eorum vultus quos calcaret ita toruos, sanè, si resurgerent, vindictam minari. Ante biennium, pro imperata decimi & vigesimi nummi exactione, vicies centena millia in annos duos Albanus obtinuerat: id tempus cùm nunc ferè elapsum esset, consilia priora reuocare ad animum statuit. Igitur idem Edictum, sed in speciem moderatius, denuò proponit: sed eædem erant Prouinciarum querelæ, & per Legatos deprecari singulæ, ne propositum exequeretur; quod si faceret, se metuere, breui Rempublicam nullam habiturum; potiùs aliud tributum imperaret minùs publicè perniciosum. Exceptione etiam vtebantur nonnulli, non aliter se indictioni acquieuisse, quàm si communis consensus foret: nunc quando Vltraiectini recusarent, & causam suam in Hispania prosequerentur, nec se teneri. Vltraiecto præsidiarij Hispani aliquamdiu abfuerant, Geusiorum aquaticorum incursibus prohibendis per diuersas ciuitates Hollandiæ distributi; nunc (etsi æquè infesto littore Hollandico) Harlemo, Delphis, Leidâ & Brilâ eos euocatos Vltraiectum redire Albanus iubet. Erant vniuersum signa octo, sex priora è legione Ferdinãdi Toletani, septimum Consalui Braccamontij, octauum Roderici Toletani. Hæc per litteras ad diem 5. Kalend. Nouembris scriptas recipere in vrbem, & ciues profugos, vt essent militi hospitia, (nam magna pars propter priorem militum insolentiam vrbem reliquerat) reuocare præcipit. Itaque redit antiquum præsidium 14. Kalend. Decembris. Binis litteris deprecati Vltraiectini, questi erant, & ærarij publici & ciuium suorum egestatem, & dudum exhaustos, nequaquam ampliùs posse suppeditare necessaria; ad hæc durum videri, quatuor pridem vrbium

1571

Multa & alia ibi mysteria.

Varia de iis sententia.

Iterùm vrget Albanus suam decimam & vigesimam.

Vltraiectenses sibi refragantes milite grauat.

1571 bium præſidia, quarum aliquæ magnitudine pares, etiam opibus ſuperarent, vni ſuæ imponi. Sed ſurdo hæc dicebantur; ipſique præſidiarij æquè ac priùs inſolenter Vltraiectinos affligebant, & nec Magiſtratui parcebant. Ioannis Tatij Amerongij Conſulis filius in ipſa excubiarum ſtatione grauiter ab iis vulneratus; ipſe Conſul Amerongius domi ſuæ pęnè occiſus, cùm vbique periculum videret, apud ceterum Magiſtratum cauſam teſtatus, vt ſaluti conſuleret, vrbe exiuit.

Inſolentia aliquot inſignes ibi ab Hiſpanis patrata.

1572 Interim ſedulò vbique Albanus ſuam decimam & vigeſimam vrgebat. Promulgatæ moderationes in ſpeciem ſplendidæ, ſignatæ 24. & 26. Februarij, anno, vt tunc ſtilus Curiæ erat, ſeptuageſimo primo, ad Paſcha ſcilicet demum exeunte, hoc eſt, ſeptuageſimo ſecundo ineunte, vt nunc vulgò loquimur. Sed difficile erat rem exequi. Nempe hęc inter cetera erāt Edicti verba: Itaq; ordinamus & ſtatuimus, vt Collectores mox « ſe operi accingant, muniti ſinguli miniſtro publico loci, vel alio ad hoc « deputato, Scabino, Feudali ſeu Notario; qui mandent ſub pœna ſexa- « ginta vel triginta librarum 40. groſſorum Flandricorum, quatenus & « ſub iuramento & exhibitione ſuorum librorum manualium mercato- « res in ſingulis tabernis ſeu officinis declarent, ad quam ſummam aſcen- « dat decima mercium, vel operarum ab iis à die publicationis Edicti ven- « ditarum. Et ſi quidem ſoluant, benè habet; ſin minùs, notent Collecto- « res ſingulorum reſpōſa, & eos in craſtinum peremptoriè coram Legiſla- « toribus citent. Ita Edictum. Quod cùm nulla ciuitas prima exequi au- « deret, certò metuens popularem tumultum & cædes; tandem Albanus Bruxellæ, vbi præſens erat, rem tentandam cenſet. Sed commoti Bruxellenſes tabernas & officinas ſuas omnes claudunt, neque quidquam ſe venale habere, nec decimam proinde debere, affirmant; piſtores panem, cereuiſiarij cereuiſiam coquere recuſabant: hinc mox turbæ ingentes oriuntur; populuſque quodammodò furit; queſtibus & clamoribus omnia plena, dum non eſſet vbi neceſſaria pretio comparari poſſint. Proinde Albanus violentiùs agere, & præcipuos ciues, Bruxellæ hac ratione ſuis conatibus obſiſtentes, in ædium ianuis, nocte, niſi merces vendant diſtrahantque, ſuſpendere ſtatuit. Iam iuſſus lictor cum laqueis 17. & ſcalis decempedalibus præſtò eſſe; iam in armis miles erat, ac Fredericus Toletanus Viglium arcani Conſilij Præſidem acceſſerat, pronuntiatam in reos mortis ſententiam ei relaturus; cùm ecce de Brila à Geuſiis capta nuntius adfertur: cuius amiſſio cùm maximi momenti ab omnibus cordatis, & ab ipſo inprimis Viglio haberetur, conſilium cruentum hac ratione tunc fuit impeditum. Eſt Brila portus ad oſtium Moſæ fluminis admodum opportunus; is Albano ipſis Kal. Aprilis hac via fuit ereptus: Dudum, vt diximus, exules profugíque nautæ, & maritimi quidam ex Belgio

Verba Edicti pro colligendo decimo denario.

Bruxellēſes animosè decimā recuſant.

Duriùs in eos molitur Albanus.

Intereà nuntiatur capta à Geuſiis Brila Hollandiæ.

Belgio mari se commiserant. Hi ductoribus quibusdam Nobilibus patria pulsis, viam sui damni recuperandi quærere videbantur; accessit paulatim ingens numerus; itaque tandem hostes suos in Vlia, Texela, Emsa, & alibi multis direptionibus incursionibúsque diuexabant; séque potissimùm in Angliæ finibus, portubus, maritimis montibus Doueræ & locis vicinis continebant. Proinde Albanus Angliæ Reginam sollicitare non desiit, vt hæc prohiberi imperet: iniquum enim esse, & contra fœderis inter Angliam & Belgium initi conditiones, vt Regi rebelles, tot etiam excursionibus perpetratis, palàm & apertè reciperentur. Regina quamquam non per omnia cum Albano cõueniret, tamen Martio mense omnes sui Regni ditiones portúsque egredi imperat; subditos etiam commeatum eis vendere prohibet. Hac necessitate Geusij discedere, & rem arduam, cui anteà impares se semper reputarant, tentare coacti sunt. Erant aquaticorum Geusiorum coryphæi Comes Guilielmus à Marca Lumæi Dominus, Guilielmus Blosius Trelonius, Swetenius, Lancelotus Brederodius, Egmondanus quidam, Bartholomæus Entesius; item Flandri Cabelliaus, Riuius, Grauius, & Iacobus Martini Flandriæ Præsidis filius; insuper Ruychauerus, Brantius, Roybollius, Ioannes & Lochus Abelij, Hennebertus, & alij. Hi quadraginta nauibus partim magnis, partim paruis, præcipuè celocibus benè instructis Angliam relinquunt, & Doureâ Hollandiam petunt, Texelam versus, illinc Albani Liburnicas 14. aut 15. profligaturi. Interim nauem insignem Antuerpiensem ex Hispania mercibus pretiosis onustam, & alteram Biscainam in itinere intercipiunt. Plures Hollandiam Borealem & Enchusam destinabant, aut vbicumque exscendere commodum; sed vento aduerso in Mosam acti, vbi is iunctis Rheni aquis Oceano incidit, in ipso ostio Kal. Aprilis contra Brilam classem applicant. Mirati primo adspectu oppidani, mercatores esse credebant cõtrario vento illuc compulsos; nulla cogitatio erat bellum aduehi. Ex Maselantslusa, qui pagus Brilę oppositus flumine interluitur, Ioannes Petrus Coppestocus in vrbem aduersam mercatores aliquot ducens, conspecta nauium multitudine, id quod erat ratus, sociis desertis, rectà in classem nauigium vertit. Vbi de Treslongo sciscitatus, & in adspectum eius adductus, aduentum gratulatur: is Lumæio hominem sistit, commendátque seu rebus suis perquam vtilem. Itaque ad Brilanos mittitur; annulumq; Treslongus addit, satis notum à patre Casparo, qui Præturam oppidi & insulæ pridẽ gesserat. Aduenienti porta patet, & ad Curiam contendentem circumfusus populus comitatur, cupidus scire quid nuntiaret. Inter eundum variè habent, pro ingenio quisque suo: pars benignè alloquuntur, pars conuitia homini dicunt. In Curiam & ad Magistratum cùm venisset, à Lumæio & Treslongo nuntiat,

1572

Modus capti portus Brilensis.

Nempe prohibiti littoribus Anglicanis, aliò eis erat migrandum.

Oblato cõmodo homine, nuntiant Brila, se venisse vt à decimo denario liberent.

1572 tiat, binos extra vrbem ad colloquium destinarent, id innoxium ipsis fore; nam ideò venisse, vt grauiter oppressos à decimo denario pendendo liberarent: simul vt fides verbis esset; notum omnibus annulum ostendit; ac rogantibus copiarum modum, inconsulta libertate in immensum extollens, esse plus minus quinque millia dicit. Ea re consternatis cunctis, vix inuenti, qui in colloquium prodire auderent; iuerunt tamen. Hos Lumæius in Orangij manus, vt Hollandiæ Gubernatoris pro Rege, vrbem séque dedere iubet; tum deliberando duarum horarum tempus concedit, atque ita illæsos, vti promissum erat, remittit. Tantus autem omnes metus inuaserat, vt properè conuasatis rebus per portam Australem tumultuaria fuga multi erumperent. Interim è nauibus exscendebat miles, & vrbem accedebat, quosque in muris oppidanos conspiceret, interrogabat, vtrùm portas aperire, an vim exspectare mallent. Cunctabunter respondet Magistratus: quippe cùm ciuium potiores dilaberentur, & reliqui nonnulli recipere veluti liberatores aduenas vellent, gliscentibus quoque studiis ipse Magistratus dilabebatur; adeò vt vix vniuersim octoginta remanerent. Elapso deliberandi tempore, cùm adhuc tardarent, veritus Lumæius ne se communirent, nihil morandum arbitratus, copias bifariàm diuidit; ac Treslongus ad portam Australem partem ducit, ibique Ioannem Duuenuordium ærarij Quæstorem è fuga sistit: Borealem Roybollius exurit, & effringit, ac per hanc Lumæius ingreditur. Qui vrbem occupauerant ducenti quinquaginta erant, ceteri classem seruabant: ciuibus non ita duri, sacros homines crudeliter habent. Postridie in templis comminutæ & direptæ imagines Sanctorum, reliquaque ornamenta: prædam omnem in naues imponunt velut discessuri. Et visus Lumæius nihil aliud consilij habuisse, quàm vt vrbe insulaque direptis iterùm abiret; nam Hispani militis impetum mox adfuturi, tantillis copiis sustineri à se non posse existimabat. Sed Treslongo, ac Centurionum nonnullis, qui nouerant bello inchoando locum opportunum, alia mens fuit. Igitur suadent, dandas ad Orangium litteras, & suppetias postulandas; tum de oppido defendendo fœdus ineunt, & tormenta bellica è nauibus inferunt. Nullum loco præsidium erat. Duo anteà Hispanorum signa fuerant, quæ Nouembri superiori, vti commemorauimus, cum aliis aliquot euocata Albanus Vltraiecto imposuerat, vt vrbem contra exactionem decimi denarij magno animo nitentem, tantò magis fatigaret. Hic ergo nuntius captæ Brilæ Bruxellanis saluti fuit. Etenim Albanus, etsi oppiduli vnius iactura haud valdè moueri se simularet, gnarus tamen exigua quamuis principia, si neglexeris, incrementum & robur sæpè magnum mora accipere, tum maximè de opportunitate loci à Viglio & aliis instructus, Comitem Bossuuium, qui

Dicens ille, esse circiter quinque millia hominum, omnibus metum inicit.

Ciuibus pluribus fugâ elabentibus Geusij ad vrbem accedunt.

Vim duobus locis parant, vrbeq; potiuntur.

Dubij primùm, mox cõmuniendum locum statuunt.

Quare in loco tanti momenti tunc non fuerit præsidium.

1572

qui tunc præsidium Vltraiecti habebat, cum cohortibus Hispanicis decem, quibus Ferdinandus Toletanus præerat, belli initia profligare iubet. Decem vniuersim cohortes erant. Eæ cùm Masenlantslusam ac Schiedamum peruenissent, sexta Aprilis, eadem Feria sexta sancta ante Pascha, flumen transgressæ, nauibusque in Bernissa relictis, in insulam Vornensem, vbi Brila sita, nullo resistente exscendunt. Lumeiani numero longè inferiores cùm aditum in insulam prohibere non possent, vrbem tueri statuerunt: quod vt facilius ipsis esset, ad portam Australem igne iniecto suburbium exusserunt. Hispani rectà Brilam petiere: sed oppido appropinquantes, dispositus per arbusta suburbana miles sclopetis excepit; ac ciuium vnus in aquam insiliens, noui agri cataracta effracta, tantum aquarum intromisit, vt planitie deserta, in aggerem editiorem recipere sese Hispani cogerentur: cumque nihilo segniùs ad portam Australem oppido incumberent, explosis intus crebris tormentis fortiter repulsi tandem discesserunt. Etenim dum hęc gerebantur, Treslongus & Roybollius clanculùm egressi, naues Bernissæ relictas, quibus in insulam Hispani transmiserant, partim incenderant, partim perforatas submerserant, alias in flumen propulerant. Quod vbi Hispani resciuere, cùm immensùm aquæ crescerent, veriti, si manerent, ne per eas pereundum ipsis foret, in præcipitem se fugam dedere: ac pars nauibus adhuc reliquis in vlteriorem Beierlandiam euasere, pars amotas atque in aquis fluctuantes nando assecuti sunt, alios gurges lutúmve hausere. Ac stragem sanè magnam nullo pænè negotio Lumæiani edidissent, nisi propter ciuium & profugorum ex agris hominum incertam adhuc fidem, egredi oppido inconsultum putassent. Hac victoria, vti assolet, animi illis & copiæ creuere. Itaque postridie Paschatis, habito insulanorum censu, fidem inter se obstringunt, atq; Orangio tamquam Regio per Hollandiam Gubernatori sacramentum dicunt, in eius fide atque obsequio oppidum insulamque strenuè propugnaturi. Hispani interim, postquam hac ratione Brilam & insulam circumiectam deseruissent, festinato itinere confecti, dein ab aquis, per quas euaserant, madidi, lutoque obruti Dordracum venere; sed negato in vrbem introitu, Comes Bossuuius veritus, si è tractu illo discederet, ne vrbes vicinæ, Albani & Hispanorum odio, itidem deditionem facerent, Roterodamum contendit. Vbi vix cum Nobilibus paucis intromissus, petiit à Magistratu, vt militibus suis tantùm transitum permitterent, aliò enim ducere velle. At oppidani, dolum metuentes, præter vrbem transire posse respondebant. Tandem, vbi deliberatum fuit, id permittitur, vt manipulatim transmittantur. Itaque ingresso primo manipulo, cùm occludi porta deberet, reliqui omnes impetu facto, irrupere. Erant ad portam exiguæ excubiæ, nec resistere satis validæ.

Adest Bossuuius cū Hispanis Brilam recuperaturus.

Agro vndique stagnāte, frustrà Hispani expugnationem tentant.

Discedunt fugientiū instar.

Insulani persuadentur à Geusiis iurare Principi Orangio.

Hispani Dordraco exclusi, Roterodamum versus contendunt.

1572 In his faber ferrarius quidam, vir manu promptus: qui cùm præ ceteris repugnaret, Bossuuianus vnus eum stricto pugione confodit. Id quasi audendi signum esset, Nobiles qui circà erant, ac milites alij, in excubitores versi portam inuadunt, ac partem cędunt, partem extra vrbem propellunt. Factum hoc item postridie Paschatis, die 9. Aprilis. Deinde in obuios quosq; grassati, ciues plures interficiunt, sexum infirmiorem pro libidine habent, nefaria sanè licentia, quamdiu vrbem tenuerunt; quod fuit vsque 13. Augusti. Hoc facinore Comes Bossuuius hactenus populo gratus, omnium odia irritauit. Roterodamo sic potiti, paucis pòst diebus Delfshauiam, paulò antè à Lumęianis captam, noctu inuadũt, cæsis præsidiariis, locoque capto præsidium imponunt. Intereà Albanus de Vlissinga, maioris etiam momenti Belgij portu retinendo, sollicitus fuerat. Itaque euocatas è Brabantia octo Hispanorum cohortes sub Osorio Angelo eò destinat. Iam fundamenta arcis ibi iacta erant, eaque re magis etiam in se ciuium animos concitauerat: sed ille querelas parui pendens, maiore præsidio rem gesturus, cùm tantùm pauci illic pręsidiarij Galli-Belgæ essent, metatorem misit; qui cùm quinto Aprilis Hispanis mox venturis hospitia parare vellet, indignati ciues, palàm etiam nõnulli dicebãt, seruitutem longè pessimam sibi parari, nec vlli vrbi magis arcem aut militem quàm ipsis grauem fore. Aduenerat paucis antè diebus Ioannes Cuyckius Herptenus de Brila capta clàm nuntium adferens; qui se passim ciuibus immiscens, si qui rebus nouis studere videbantur, eorum audaciam callidè accendebat, hortabatúrque, palàm edicerent, non se Hispanum militem recepturos; præstò esse vindicem Orangium cum magnis copiis qui ab Albani tyrannide Belgium liberaret: nec ingrata multis oratio, qui periculo, quod ab arce & Hispanis immineret, exaggerato, viri conatum adiuuabant; adeò vt tandem ipso illo quinto Aprilis, Feria sexta ante Pascha, Galli-Belgæ præsidiarij expellerentur: cumq; in portum eo ipso die Hispani adnauigarent, orto tumultu, idem Cuyckius omnes hortabatur, nunc virtutis suæ meminissent; quòd si Hispanos admitterent, de vita & bonis omnium actum scirent; eiecisse iam se præsidiarios, ac læsam hoc crimine maiestatem Regis; Egmondanum Hornanumque tantos viros ob oculos ponerent, nec temerè sibi spem vllam veniæ facerent. Inter hęc quidam è turba potu largiore audacior, si quis duos cereuisiæ cantharos præmium daret, in aduentantes machinam aliquam è muris vrbis explosurum se pollicitus, liberaliter à Cuyckio donatus, rem perfecit; idque ita Hispanos perturbauit, vt abruptis retinaculis vela dantes, Middelburgum protinus naues dirigerent. Antonius Burgundus Dominus Capellæ, prouinciæ Gubernator, vbi rem gestam intellexisset, Middelburgo illuc profectus, qua erat auctoritate,

Portam vi inuadunt, multis ciuibus cæsis.

Recuperãt Hispani Delfshauiam, cæsis præsidiariis.

Intereà de Vlissinga seruanda Albanus constituerat, sed serò.

Expellunt Vlissingani paucos præsidiarios Gallos.

Homo ebrius machinã maiorem in aduentantes Hispanos explodit.

tate, comprimere initia turbarum statuit. Itaque conuocato ad Curiam populo, vir non indisertus blanda oratione demulcere conabatur. Nihil ita præter spem ipsi accidisse, quàm hunc motum; cuius culpam pœnitentia eluere possent: quamobrem ad obsequium redirent, facili adhuc apud benignum Regem venia; promittere etiam id se effecturum, vt delictum Albanus dissimulet. Et pænè suadis verbis nonnullorum animos perpulerat, sed immixtus turbæ Cuyckius ad astantes, Egregium, inquit, Oratorem, qui simplicitatem vestram libenter falleret. Ita irritati, cùm interturbarent, impetrato iterùm silentio, prosequi orationem cœpit: Considerarent Regis potentiam; cui si animos obstinarent, resistere tamen nullo modo possent: vires suas expenderent, nulla belli instrumenta, nullum militem aut stipendia in promptu esse: ac si essent, incertam tamē belli aleam vrbes sæpè potentissimas quin & prouincias euertisse. Plura conantem, iram vultu ostentantes ciues, & verbis etiam interminati illicò vrbe facessere iubent. Inde eiectis simul his qui nouam arcem moliebantur, initia inuisi operis (quod quartum iam pedem supra terram exstabat) protinus diruunt. Mox in vrbem Paciottus venit, ratus Hispanos, qui præmissi ab Albano, ab oppidanis receptos esse. Simul in terram egressus esset, nauem qua vehebatur inuadunt, ac supellectilem diripiunt: id inopinatum hominem perculit; nam de rebus iam narratis nihil famâ acceperat. inquirenti de Hispanis nemo respondet, sed hominem detinent: dederat ei in mandatis Albanus, vt præsidio atque arci præesset. Eo rerum statu Cuyckium ad se Magistratus vocat, & quis modus asserendæ libertatis sit, consilium rogat. Is auxilium à Lumæio petere iis auctor est, ipseq; ad Lumæium missus, cùm Dordracum applicuisset, euestigiò per fidum quemdam tabellarium primò Wesaliam, inde Dillemburgum deferenda ad Auriacum tam læta rerum principia curat: tum Brilam pergens à Vlissinganis litteras Lumæio tradit. Qui initio difficilior causabatur, exiguas sibi copias esse; nouitium militem, qui indies afflueret, parum adhuc armis instructum. Sed cùm Cuyckius responderet, viros daret, ipsos arma curaturos; submissurum auxilia promisit. Nec multò pòst Treslongum mittit, qui tribus nauibus ducentos aliquot subuehebat, homines templorum spolia indutos, & quibus casulæ pro loricis, aut similis sacrorum ornatus: quippe illa temporis illius fortuna erat (verba sunt viri non infimi inter Fœderatos) vt homines magna pars profani, impetu magis quàm consilio, Religionis libertatisque restaurationem per sacrilegia ac rapinas conarentur. Cùm ad vrbem accessissent, datis armis, habitóq; delectu, in præsidium Vlissingæ recipiuntur; ac statim Tresllongus Paciottum in furcam agit, & supplicij socios duos Hispanos addit. Ægrè mortem Paciottus acci-

1572

Frustrà Dominus Capellæ pacare nititur Vlissingenses.

Initia ibi nouæ arcis, ciues certatim diruunt.

Paciottus Hispanus ignarus actorum Vlissingā intrat.

Treslongus Brilā Vlissingā cum ducentis venit.

Paciottus Hispanus architectus in furcam agitur.

1572 piens, vitæ pretium ingens offerebat; sed Treslongus morte fratris asperior, quem Albanus anno 1568. capitis supplicio affecerat, vt iniuriam vlcisceretur, nullum gratiæ locum reliquit: & maximè se Albanum lædere existimabat, si summum munitionum artificem, egregium belli ministrum, etiam sanguine Albano, vt ferebatur, iunctum, è medio eriperet. Iam alea iacta erat Lumęio & sociis quiduis audendi pro libertate. Itaque gnari, non impune facinus Albanum habiturum, cuncta hosti excipiendo necessaria parant, ocyúsque in Germaniam ad Orangium, in Galliam ad Ludouicum Nassouium, rerum quæ quotidie gerebantur nuntium vnum post alium mittunt, & auxilia poscunt, atque interim festinatis operis in omnem partem, quantum possunt, se muniunt: nec multò pòst Hieronymus Tserartsius, è familia Orangij, eiusque stabuli Præfectus, à Nassouio è Gallia cum aliquot Gallorum copiis, Walachrię insulæ, in qua Vlissinga, præfuturus submittitur, & ab Anglia miles aderat ab exulibus ibi Belgis. Per quæ adeò illis animus creuit, vt bellum exspectare istis viribus nō contenti, plus auderent, ac vicinos, qui Albani partes sequerentur, infestare haud vererentur. Ceperant Brilani quosdam piscatores Veranos: his per litteras libertatem sine pretio Cuyckius obtinuerat, ac prætereà commeatum Lumæius dederat, liberè exercendæ piscaturæ. Quod beneficium ceteris etiam piscatoribus mox indultum, adeò omnium animos flexit, vt exuto Albani obsequio, in Orangij fidem passim recipi optarent. Quod vbi Tserartsio & Cuyckio compertum, ambo Veram, insulæ Walachranæ armamētarium, cum militibus sexaginta 2. Maij abeunt; ac, relicto ad portam comitatu, oppidum ingressi, à Magistratu petunt, vti se Orangio dederent, & præsidium aliquod admitterent. Magistratu negante, cùm Tserartsius discessisset, Cuyckius in hospitio remanens, & conuocatis, quibus pridem libertatem impetrauerat, eadem vespera id effecit, vt horum opera piscatores alij persuasi oppidum promitterent. Nec res differtur. Postero die, adducta ad terrorem cohorte, ipsi quoque piscatores armati, nequidquam resistente Magistratu, deditionem faciunt; rebusque ex tempore ordinatis, cùm præsidium non sufficeret, petitum est ex Anglia supplementum virorum centum viginti quinque, quos Belgarum illic exulantium stipendio Cuyckius legit. Fama rei Albanum perculit, etsi vir animi ingentis, metum dissimularet; nec sciebat quid primum aggrederetur. Amstelrodami & Enchusæ per Boshusium naues aliquot bello instruebat, vt Mosæ ostio occupato, & Lumæium coërceret, & nutantem Enchusam assereret. Sed de ea iterùm mox. Intereà die 24. Maij Montes, primaria Hannoniæ vrbs, à Ludouico Nassouio fratre Orangij hoc stratagemate intercipitur. Collectis subitò in Francia auxiliis, cum equitibus leuis armaturæ quin-

Adsunt Vlissinganis auxilia ex Gallia & Anglia.

Captis dimissisque piscatoribus Veranis, Geusij eos sibi cōciliant.

Frustrà obnitente Magistratu, etiam Vera cedit Geusiis.

Modus interceptæ ciuitatis Montensis in Hannonia.

quingentis, sclopetariis mille, clàm sub vesperam ad vrbem venit, copiisque in silua vicina occultatis, duodecim aliquot selectos milites casum tentaturos præmittit: qui dissimulato habitu, ceu vinarij mercatores diuersorium ingressi, inter cœnam hospitem rogant; quæ portæ aperiendæ sit hora; esse ipsis vini plurimum, iam ob solis æstum noctu aduehendum: qui ignarus doli, quartam dicit; attamen si maturiùs vellent, aliquid custodi promitterent, qui tempus non grauatè præuerteret. Ita summo manè hunc accedentes, cùm ad promissum pretium portam maturiùs aperuisset, hominem obtruncant, claues eripiunt. Inde vrbem euestigiò cùm equitibus quinquaginta Nassouius inuadens, eos per vicos disponit, ac, sicubi ostia aut fenestras aperiri conspicerent, illuc sclopos explodere iubet, & vociferari interim, ne timerent, aut hostile quidquam tentarent; adesse libertatis auctores, & Orangium in propinquo, qui decimæ tributum grauissimasque Albani exactiones auerteret. Id aliquot horis tam incondito clamore actum, vt vel milleni in armis esse viderentur. Vrbe eatenus capta, dum sic domus obsidentur, neque reliquæ copiæ procederent, ocyùs se Nassouius proripit, cogniturus cur morarentur. Itaque per siluam oberrantes equites quingentos, qui singulos à tergo pedites vehebant, in vrbem ducit: inde Curia occupata portas claudit, ac per vallum excubias statuit: tum Magistratum conuocatum blandè affatur; non hostem sed amicum venisse; proinde illæsam vrbem habituros: aduentare Orangium fratrem, cuius nomine rem tam magnam inceptasset, nihil aliud animo agitare, quàm vt florentissimum pridem Belgium contra vim Albani adiuuaret. Ea oratione plures sunt deliniti. Deinde incertæ fidei ciuibus arma adimit; alios consueta artificia aut commercia exercere per tubicinem iubet; suos proteruè agere vetat. Inuenta ibi arma multa, & cetera belli instrumenta, ærarium ingens, gaza plurima, plurimum sacræ supellectilis, & ex auro argentóve imagines Sanctorum, quas vicinæ Abbatiæ & Monasteria, fama captæ per Lumæium Brilæ territa, ceu in loco maximè tuto asseruandas deposuerant. Triduo pòst sclopetarij bis mille accessere, festinantem Nassouium subsecuti; mox Iunio mense sub Mongomerio equites mille ducenti, pedites mille trecenti. Eodem tempore capta à Lanouio & Famarsio Valenciana, vulgò Valencenæ: sed cùm præsidium, quod in arce erat, repugnaret, eíque suppetias ferret Ioannes Mendosa leuis armaturæ Præfectus cum duabus equitum & totidem peditum turmis, Famarsius, digresso pro auxiliis Montes Lanouio, cùm oppidanorum studia deficerent, irruentibus præsidiariis, deserere vrbem, & vi erumpere coactus fuit. Toto hoc mense Maio Enchusiani ciues in Boreali Hollandia inter se tumultuati erant, quidam

1572

Ludouicus Nassouius specie mercatoris Montes cum solis primù 50. inuadit.

Pauci callidè agũt, ne quis ciuium fenestras aperiant.

Ingressi mox plures, blandè nihilominùs agunt.

Eodem tẽpore intercepta & Valencenæ, sed mox deseri coacta.

Deficit & Enchusia ab Albano, diu fluctuans.

1572 Albano, alij Orangio studentes. Tandem initio Iunij, frustrà obluctante Magistratu, Præfecti aliquot partium Orangij in vrbem admissi sunt, deinde ipsius Orangij iussu tradita Sonoio Præfectura; qui Bremâ Embdam profectus, festinatis diu noctúque itineribus Enchusiam ingressus est, magno per viam prope Medemlacum discrimine, ne à Gallis Albano militantibus interciperetur; nam & portus ab Albani nauibus obsidebatur. Hic statim rebus ordinandis animum appellit, & oppido quadrifariàm distributo, excubias disponit; tum ad Orangium nuntium mittit, & suppetias poscit, quibus reliquum Borealis Hollandiæ tractum, facili adhuc per initia successu, in tanta animorum aut consternatione aut fauore, ad partes traduceret. Itaque 11. Iunij, etsi successu perdifficili, armatis contra se oppidanis, Hornam quoque Sonoius capit: ac mox reliquas illic vrbes, Alemariam, Edamum, Monachodamum, Purmerendam. Tum Præfecturas ordinare instituit; & Medemlacum Cabeliauio, Hornam Hoswegio, Alcmariam Mostardo, Edamum Grauio decernit: ipse à Lazaro Mullero Tribuno adiutus, qui cum instructa legione aduenerat, quotidie cum hoste manum conserebat; quippe Boshusius cum classe vrbem infestabat, quamuis paruo successu, cùm etiam tres cohortes in Orangij partes transirent. Dum hæc fiunt, Dux Medinacæli Albano à Rege successor datus, cum bis mille Hispanis in Belgium aduentabat. Id vbi Flissinganis cognitum, Balduinus Eobaldus, Ioannes Morus, aliique circa Flandriæ oram 10. Iunij eum inuadunt. Necdum Medina-cęli intellexerat tantam Auriaco classem esse, eoque negligentior hosti se obnoxium fecerat. Ducebat naues quinquaginta quatuor; ex iis viginti sex magnæ Belgicæ mercatoriæ in Hispaniis armatæ, reliquæ minores erant, quas Assabres Cantabri dicunt. Has magno impetu Flissingani adorti, superant fugántque, & ex viginti sex maioribus vix quinque saluæ euaserunt. Ipse Dux cum minoribus nauibus copiísque elapsus, Slusam appulit; alij Rammekenum, & inde Middelburgum euaserunt; victoribus ingens præda obtigit. Medina-cæli Slusâ Brugas se contulit, inde Bruxellas ad Albanum, infausto per principia augurio, minùs iam auidus destinatæ Prouincię, quam videbat audiebátque omni parte turbatam; quare & munus apud Regem deprecatus mox fuit. Nihilominùs naues Cantabricas viginti bello parat, & Machliniâ tormenta æenea viginti quatuor, currúsque aliquot cum pilis, ac puluere nitrato mittit: quæ vniuersa Flissingani in Flandria intercepta in suum armamentarium transtulerunt. Inde aliis submissis, instructæ naues, ferente vento Slusâ Rammekenum deuehuntur, tribus tamen minoribus in itinere interceptis: quin, illic cùm essent, arcis præsidio vt putabatur satis tutæ, Theobaldus Worstius, Flissinganus, vir promptæ audaciæ, vi ag-

Mox Horna quoque à Geusiis capta vicinæq; ciuitates.

Dux Medina-cæli, ignarus horũ cum milite appellit.

Accipit à Zelandis aliquantã cladem.

Clades secunda ad Rammekenum.

1572

greſſus, nequidquam adiuuantibus arcis præſidiariis, omnes capit, incendítque: milites plures trucidati, reliqui nantes euaſere. Sub idem tempus, die 19. eiuſdem menſis Iunij Adrianus Switenus Audewatram, oppidulum Hollandiæ Auſtralis, natura loci ſatis firmum, cum exigua manu ad partes Orangij traducit; diéſque paucos ibi commoratus, cùm nouas ſibi copias paraſſet, relicto illic exiguo præſidio, cum ſexaginta plus minùs militibus deinde Goudam petiit, ac 21. eiuſdem Iunij per fautores, porta aperta vrbem ingreſſus, forum occupauit. Oppidani excubias in Curia agebant; ex quibus cùm vim tentandam quidam putans explodere in illos ſclopum vellet, inhibentibus pluribus, non multò pòſt citra vllum ſanguinem facta eſt deditio. Switenus ductor in prima ſuorum acie verſabatur, eumque ſequebantur Vtenengius Vltraiectinus, & Tzerclaſius Hagienſis. Ducto circum Curiam agmine, cùm initio circiter ſexageni eſſent, accedētibus ciuibus adeò ſtatim auctus eſt numerus, vt mox ferè ſexcenti numerarentur. Conuocato Magiſtratu, in Philippi Regis Hiſpaniarum & Orangij Gubernatoris Hollandiæ verba ſinguli iurant; & Præfectus arcis, cùm vim pararent, ipſeque interceptum intelligeret qui ab Vltraiectinis opem peteret, non multò pòſt ſe dedidit. Inde per ædes ſingulorum inueſtigatum, quantum quiſque annonæ haberet; cumque vix in octiduum inueniretur, miſſi ilicò mercatores, qui neceſſaria à Dordracenis pretio obtinerent. Et illi, etſi nondum partes Orangij ſequerentur, vicinæ vrbi non grauatè ſubuenerunt. Cúmque Hiſpani, qui Roterodami præſidium agebant, Iſelæ oſtium obſtruxiſſent, appoſitis liburnicis ſuis, Crimpenum vſque frumenti plurimum nauigio deuexerunt: ex quo loco Goudani curribus impoſitum porrò in vrbem adduxerunt. Interim neceſſaria omnia Switenus curabat, & præſidium ordinabat: tum ductis Leidam copiis, cùm non ita pridem, miſſo à Sonoio, Guilielmo Grauio Gandauenſi, hominem extraneum recipere Magiſtratus noluiſſet, opera Pauli Buſij Syndici aliorumque quorumdam ciuium ipſe admiſſus, Ioannem Eiloſium Groningenſem cum cohorte vrbi imponit. Dordraceni, iamdudum affectus in Orangium proni, ne impetu præcipitata conſilia infeliciter caderent, palàm eius partes amplecti hactenus diſtulerant: ſed hoc rerum ſtatu non ampliùs differendum rati, aduocato Bartholomæo Enteſio, qui in propinquo ſub Lumęij auſpiciis cum bellicis aliquot nauibus agebat, 24. Iunij, ipſo Natiuitatis Baptiſtæ Albanum hoſtem renuntiant; ſtatimque iis ab Orangio Boxtelius, cui etiam Comitatus Buranus poſteà commendatus fuit, Præfectus datur. Paulò pòſt Harlemum quoque ad partes venit, Berkenrodij, Coltermanni & Kieſij operâ. Illi enim cùm mandata Orangij oſtendiſſent, obnitebatur initio Magiſtratus, & deliberationem

Capta à Genſiis Audewatra, mox quoque Gouda.

Iurant Goudani Regi, & Principi Orangio.

Prouident ſibi de cōmeatu, fruſtrà obnitentibus Hiſpanis.

Accipiunt & Leidani præſidium Orangij.

Mox Dordraceni; deinde quoque Harlemēſes.

petebat:

1572 petebat: qua negata, cùm ciuium ſtudia animaduerterent, hiſce legibus vrbem dedunt, Vt ſacramentum Philippo Regi olim & Orangio Gubernatori datum ne mutarent: Magiſtratu, ſaltem ad Orangij aduentum, nemo amoueretur. Albanus verò hoſtis publicus haberetur. Cunctis vita ac facultates ſaluæ eſſent. Clero aut Monaſteriis nulla vis fieret; miléſque nullus extra Ruchauerij cohortem, niſi arbitrio Magiſtratus, vrbi imponeretur. Hos Gorcomienſes ſecuti ſunt die 26. eiuſdem iam ſæpè dicti menſis Iunij, Marino quodam, arte eorum qui Orangio ſtudebant, in vrbem cum paucis recepto; qui deinde biduò pòſt arcem cum iis qui eò confugerant, Eccleſiaſticis, & aliis, vi ad deditionem compulit, incolumitate omnibus promiſſa, ſed nequaquam ſeruata, vti prolixè docet eruditiſſimus & integerrimus Guilielmus Eſtius Gorcomianus, ab oculatis & auritis teſtibus omnia depromens, in libro de immani crudelitate in viginti & vnum Martyres, maiori parte Gorcomienſes, eo tempore à 27. Iunij vſq; 6. Iulij in eadem arce Gorcomienſi exercita, ac deinceps à 7. Iulij vſque noctis medium poſt octauum eiuſdem, Brilæ conſummata, quando intempeſta nocte ſine vlla iudicij forma, iubente Lumæio, dicti Martyres, viginti & vnus (quibus in arce Gorcomiana cum ceteris fuerat iurata vita ſalua) extra oppidum Brilenſe in horreo, vbi pridem Ruggenſe Regularium Monaſterium fuerat, crudeliter ex trabibus duabus ſuſpenſi ſunt: quo in libro, parte prima, cap. 20. hæc ille inter cetera de iis quæ Nicolaus Picus Guardianus Minoritarum in arce illa Gorcomiana pertulit: Funem, inquit, quo pro ſui Inſtituti ratione cinctus erat, in collum eius milites pro ludo iniiciunt, eum ſupra oſtium nunc attrahunt, nunc dimittunt, dum perueſtigant vbi funem innectant; tandem crebro illo ad ſuperiorem oſtij partem attritu funis rumpitur. Iacebat ergo vir ſanctus humi prouolutus, nullo vitæ indicio. Accedunt milites, admotis candelis ardentibus, ſpectantibus captiuis reliquis, amburunt ei frontem, verticem, os, genas, aures, mentum, naſum. Quin etiam (ô immanitatem!) flammam naribus inſertam in cerebrum ſubmittunt. Neque id ſatis. Os illi vi diducunt aperiuntque, & ardente candela immiſſa, linguam & palatum omne adurunt. Et cùm nullum eſſet vitæ indicium (tamen ſuperuixit) abierunt, dicentes, Monachus eſt, quis requiret? Et de crudelitate in omnes generatim, Brilæ, cùm ſuſpenderentur, lib. 2. cap. 25. Ceterùm, inquit, neglectè admodum à lictoribus extrema ſupplicij peracta fuere, parum ſollicitis, vt qui pendebant, benè ſtrangulati citò morerentur. Nam alius ore funem velut frenum mordebat; alius extremo mento ſuppoſitum, alius gutturi quidem admotum, ſed non ſatis adſtrictum habebat; quo factum eſt vt quidam in clarum vſque diem adhuc ſpirarent. Nec ea re contenti, veſtibus vſque ad nudum

Geuſij, Gorcomio intercepto, deinde arce potiuntur.

Sæuiunt contra fidē datam in Eccleſiaſticos.

Viginti & vnus, ſine vlla forma iudicij, noctu iuxta Brilam ſuſpenſi.

Crudelitas in eos cùm adhuc Gorcomij eſſēt.

Tumultuariè ſuſpenſi, nonnulli adhuc vſque manè ſpirant.

1572

„ dum detractis, auriculas, nares, pudendas etiam corporis partes (heu bar-
„ bariem!) amputare aggressi sunt. Quòd in omnium ferè corporibus fa-
„ ctum est, alio clamante: De sacrificulo illo auriculam habere me opor-
„ tet; itemque alio: Et me de illo Monacho nasum; rursumque alio partes
„ obscœnas obscœniori vocabulo appellante: & ne quid ad extremam in-
„ solentiam reliquum facerent, accepta de Sanctorum corporibus mem-
„ bra galeris suis affixerunt; quibus perpulchrè, vt ipsis videbatur, ornati,
„ triumphali pompa in vrbem sub quartam matutinam regressi sunt. Hęc
ille. Sub idem tempus in Zelandia quoq; die 25. eiusdem Iunij Ziriczæa Orangio tradita est. Quin dum hæc in Hollandia & Zelandia fiunt, Comes Bergensis, qui sororem Orangij habebat coniugem, sumptis armis in proxima sibi Gelria Comitatum Zutphaniensem inuadit: & cùm multa sine pręsidio oppida essent, aliquot cepit; inter hæc Zutphaniam ipsam, Dotecomium, & Dusburgum. In Velauia quoque eius Legatus Glisenbergius Harderwicum 9. Iulij occupauit, moxque etiam Hattemum, Elburgum, & Oldensaliam. Horum exemplum deinde Swolla, Hasseltum, & Steenwica sequuntur, etiam Gelmuda ac Vollenhouia. Inde in Frisiam quoque Occidentalem bellum prolatum est. Adiunxerant se Fœderatis Nobiles eius Prouinciæ, Martina, Botnia, Hottinga, Galama, & alij, quibus cognita loca regionis, & occulta ciuium multorum studia. Eorum itaque operâ ad Australe fretum Stauera, Enchusam aduersam spectans, occupatur; sed arcem è legione Billij Galli-Belgæ tenuerunt. Hanc obsidentes Fœderati tormenta admouere, Snecâ, Bolswerdiâ & Franekerâ aduecta, & auxilia à Sonoio missa erant. Sed è diuerso submissæ à Billio quinque cohortes Gallorum & nouem Germanorum, aduentu inexspectato adeò obsessores terruerunt, vt metu longè maiores copias aduentasse existimantes, turpi fuga arcem simul vrbemque desererent. Circa id tempus cum cohortibus octo Germanorum in Frisiam Iustus Schouwenburgicus venit ab Orangio Præses Prouinciæ destinatus; qui posito Franekeræ domicilio, Curiam iuri dicendo ibi nouam constituit, ad quam Sneca, Bolswerdia, aliaque loca, quæ ibi Fœderatorum partes erant amplexa, pertinerent. Variè vtrimq; velitatum est, & pagi aliquot, & inprimis Monasteria prædæ obnoxia fuerunt, armis deinde & flammis deleta. Albano autem vndique nuntij minùs grati adferebantur; quibus etsi meritò angeretur, egregiè tamen dolorem animi dissimulat: sed inprimis ei curæ erant Montes, vrbs primaria Hannoniæ, à Ludouico Nassouio, vti diximus, 24. Maij astu occupata. Itaque Iunio desinente, & Iulio incipiente, Fredericum filium obsidioni vrbis inchoandæ cum quatuor millibus peditum & quadringētis equitibus præmittit; ipse simulatque res alias ordinasset, cum maioribus

Plusquam barbaries in Martyres Gorcomienses.

Sub idem tempus & Ziriczæa Geusiis cedit.

Item Zutphania & vicina loca.

Stauera capta, mox iterùm erepta.

Nihilominùs in vicinis locis figunt Geusij domicilium.

Albanus, Montes Hannoniæ obsidere parat.

1572 bus etiam copiis secuturus. Fredericus eò profectus, proximum vrbi Monasterium Bethlehemum die tertio Iulij occupat, atq; aduersus vim communit. Nassouius nihil territus, vrbem seque hosti excipiendo parat. Premebat Albanum ærarij angustia: nam & plurimum Hispanis debebat, quorum iam militia vti cogebatur, & copiis insuper nouis opus erat, neque decimæ aut vigesimæ spes superesse videbatur. Quamobrem, quod temporis ratio posceret, inuidiosum tributum differre statuit; vtque animos alienatos demulceret, remittere decimam ac vigesimam se velle dixit, dummodò alias pecuniæ colligendæ rationes ostenderent. Sed de hoc iterùm posteà. Non lōgè autem post captum Goricomium (quod factum diximus 28. Iunij) arx Louesteinia in insula Bommeliana, ac Liesveltum è regione oppidi Schoonhouij, Lumæianis deditionem fecerant: qua rerum conuersione commotus Bossuuius, ad portum Vltraiectinum, quem vernacula vocant lingua *de Vaert*, cohortem peditum è sua mittit legione, qui egregiè locum muniere; Losecotium verò Præfectum cohortis Belgicorum peditum Schoonhouium mittit. At plebs, inuito Magistratu ei portas claudens, causa fuit, vt Vltraiectum reuerteretur. Qua de causa Bossuuius omne frumentum à Schoonhouianis Amstelerodami coëmptum detineri, nec tamen vendi iussit. Quibus Orangiani vicinarum ciuitatum intellectis, Dordraco, Gorichemo, Gouda, Oudewatera, aliisque locis copias in vnum coëgere, non dubitantes quin operâ tumultuantis plebis à Schoonhouianis admitterentur. Verùm loco gratulandi eis aduentum, maiora minoráque omnia in eos exonerant tormenta. Quare incensis suburbiis, abactisque armentis, ad sua singuli rediere. Magistratus Schoonhouianus hac occasione, operâ Catholicorum ciuium adiutus effecit, vt renouato Regi sacramento, Vltraiectum Legati mitterentur ad petendum præsidium. Mittit iterùm Bossuuius Losecotium, addens frumentum à se detentum: redeunt quoque, re cognita, Orangiani, vt Losecotium cædant, frumentumque eripiant. At is celeritate vsus, occidente sole oppidum intrauit, relicto in nauibus frumento ad portum Vltraiectinum præsidio centum sclopetariorum dicti portus præsidiariorum. Quin certior factus Losecotius hostes in itinere esse, vt naues frumentarias intercipiant, eis obuiàm proficiscitur. Habebat sua cohors trecentos veteranos; conscripserat Magistratus Schoonhouius è plebe ducentos: qui simul profecti, in hostem mille ducentos pedites habentem incidunt. Parant vtrimque animos ac arma, concurruntque. Audiunt, qui frumento ibant præsidio, sclopetorum reboatum: iubent naues paululùm consistere; hostésque à tergo, commonito Losecotio, adorti, atq; is à fronte vrgens, mox omnes in fugā egere. Cecidere supra quadringentos; abducti Schoonhouium sexaginta

Schoonhouiū inclinat ad Geusios.

Seruat eā Regi Bossuuius.

Regij iuxta Schoonhouium 400. Geusios cædūt, 60. abducunt.

ginta captiui, postridie à frumenti præsidiariis Vltraiectum perducti. 1572
Deinde Bossuuius cohortem peditum Wicæ Durstatti, ac tantumdem Culenburgi in præsidio mittit, profectúsque ipse Amersfortium nullis rationibus obtinere potuit, vt præsidium admitterent. Nardam profectus, idem est expertus. At Wesopiani ac Mudani, vbi munita est arx, in oppidis ac arce præsidia recepere: ceteri ea de causa recusabant, quòd vicini Harderwicani ac Elburgij, Comitis Tshetenbergij præsidium 9. Iulij, vti suprà diximus, admisissent. His peractis, Bossuuius ac Waldæus Hispanicæ legionis Præfectus, quinq; cohortiũ copiis stipati, Oudewateram, spe eius recuperandæ, proficiscuntur. Sed vicini Goudani, excitis omnibus Hollandiæ præsidiis in auxilium festinant: quorum multitudinem non expectandam Waldæus censens, tertio quàm venerat die, motis cum Bossuuio castris, Vltraiectum reuertitur, cùm intereà Amorsfortiani quoque ac Nardani præsidium Orangianum accepissent. Dum hæc in Hollandia fiunt, Fredericus Toletanus Albani filius, vti diximus, Montes Hannoniæ obsidebat. Habebat Montibus Ludouicus Orangij frater in præsidio bis mille pedites, maxima pro parte Francos, ac sexcentos equites è Francis exulibusque Belgis lectos, qui sæpè erumpentes, multa fortia æquali ferè damno edebant facinora. Sed diutiùs durante obsidione, panem & puluerem bellicum parca manu accipiebant; omnia tamen perferebant spe auxilij, quod breui adfuturum sciebant. Ienlisius Francus, socius Ludouici in capienda vrbe Montensi, eius consilio Parisios profectus, per Ammiralium Regem de capta vrbe certiorem fecerat, exceptusq; honorificè (vt posteà Franci interpretati sunt, ne quid Ammiralius sinistri, quòd paulò pòst iussu Regis esset trucidandus, suspicaretur) mox conniuente Rege, iuuantéque enixissimè Ammiralio, peditem equitemque apud Picardos cogere cœpit. Cumque circiter quinque millia peditum ac mille quadringentos equites recensuisse eum Ammiralius sciret, addit ordinaria è turma sua triginta Nobiles equites, duce Bauiuuio Legato suo, seriò iubẽs, ne rectà vrbem Montensem petat; sed Orangio exercitum circa Duisburgum colligenti se iungat, primæque eius aciei suis cum copiis præsit (ita enim secretò inter Orangium ac Ammiralium conuenerat) iunctisq; hac ratione viribus, non solùm vrbem Montensem obsidione liberent, sed de Belgij possessione cum Albano ac Hispanis decertent. At Ienlisius, spreto Ammiralij consilio, animi ferocitate Montenses se liberaturum, ac Hispanos ante Orangij aduentum profligaturum non dubitabat. Relicto igitur Mosa, haud procul Landresio septimo Iulij castra ponit. Quo Ludouicus intellecto, scribit, vt ad Mosam fratri Orangio occurrat, iunctisque viribus ad vrbem obsidione liberandam properent; periculum alioqui esse, ne tantil-

Amersfortij & Nardani præsidium Regium recusant.

Oudewatera frustrà à Regiis tentatur.

Obsidentur intereà à filio Albani Montes Hanoniæ.

Veniunt Geusiis suppetiæ Montibus Hannoniæ ex Francia.

1572 tantillis cum copiis à Regiis superetur: deinde, etiamsi incolumi exercitu Montes veniat, nil aliud commodi allaturum, commeatus quàm vt citiùs absumatur. Rescribit Ienlisius, non se timere Regios, Montensibus quoque oneri non futurum, sed salutatis commilitonibus, statim Orangio obuiàm iturum. Duces copiarum Ienlisij erant, Baro Rentij, Iumellius, Berenguaruillius, Ianissaccus, Rijngrauius. Motis Landresio castris, versus vrbem tam securè ac petulanter proficiscuntur, ac si contra feminas exercitum ducerent. Propinqui Bossuuiæ arci, horæ vnius cum dimidia Montibus itinere, centum pręmittit Ienlisius equites exploratum. Hos sequebatur Rentius sua cum legione, tum leuis armaturæ equites: hos Iumellius cum suis: Ienlisius, Rijngrauius, ac Ianissaccus postremam ducebant aciem, existimantes hanc Hispanos primùm adorituros. Sed falsi opinione, statim eos in fronte contra primam aciem sunt experti. Etenim præmissi exploratum equites centum Ienlisij, in quadringentos Noircarmij quatuor ordinariarum turmarum equites incidentes, multitudine territi fugam capiunt, ac in Rentij socij legionem inuecti, eius aciem aperiunt, quos sequentes Belgæ equites planè concidunt ac dissipant. Nec mora, ducenti Hispani pedites mosquetarij reliquos etiamnum ordines seruantes, ita salutauere, vt fugientem Rentij legionem ac equites, & ipsi non multò pòst sequerentur. Cecidere circiter mille quingenti, ac inter hos Rentius ac Rijngrauius, multique Sub-præfecti. Captus Ienlisius cum sexaginta Nobilibus Bruxellam, ac inde ad arcem Antuerpianam missus, paulò pòst Albani iussu, petente Francorum Rege, vt ferebatur, fuit interfectus. Ianissaccus ad arcem Tornacensem perductus, pro Nobili Hispano captiuo fuit dimissus, similiter & plures Nobiles captiui. Capti sunt è vulgo militum supra sexcenti, variisque locis aquis mersi, aut ad arbores strangulati; pars verò maxima ab armatis rusticis, ęris campani sono vbique ad arma conuocatis, vtpote quos magna cum insolētia venientes expilarant, est interfecta, ita vt pauci in Franciam redierint: octo tantùm ad Abbatiam Espinlæam iuxta vrbem Montensem sitam, ac postridie centum sclopetarij in ipsam vrbem infelicis pugnæ nuntij peruenerunt; inter quos itinerum gnari fuere Dolhainius, Formaisius, Esquardus, ac Noiellus exules Belgæ. Hæc decimo septimo Iulij contigere. Sub idem tempus Orangiani arcem Buranam munitissimam occuparunt hac via: Rogat Magistratus oppidi Præfectum Lindanum ad ædem publicam venire dignetur, communicaturus de rebus magni momenti. Facit; & ecce detinetur, persuadeturque scriptis litteris paucos pręsidiarios ad se recipiendæ pecuniæ causa euocare. Quo facto, iuxta portam latentes triginta Orangiani intrant, clauesque ceteris extorquent. Mittitur Gorinchemo Buram Præfectus Sprutlouius cum cohorte,

Magno fastu Franci contra Hispanos procedunt.

Concurrūt Franci cum Hispanis.

Cadunt Franci præcipuo prælio circiter mille quingenti.

Pereunt & alij variis casibus.

Centum tantùm & octo vrbem Montēsem ingrediuntur.

Intereà in Geldria Geusij Buram occupant.

cohorte, ac paulò pòst Vogelſangius, ab Orangio impetrata Præfectura. 1572
Bommelij hucuſque conſtantes Regi manſerāt, magno Orangianorum dolore. Igitur qui oppido dudum exularant, cum ciuibus intus Orangio addictis talem excogitant dolum. Inſtante menſe Auguſto maturæ meſſes falcem expectabant. Moris erat ſacris Virginibus, aliiſque qui vaccas alebant, aperta manè porta, eas ad paſtum deducere, veſperi paulò ante Solis occaſum in oppidum reducere. Hac obſeruata conſuetudine, Orangiani extra ac intra oppidum agentes, obſcura nocte triginta armatos in propinquis oppido ſegetibus vltimo Iulij abſcondunt. Aperiuntur, oriente vix Sole, portæ, vaccæ ad prata deducuntur; ſtant iuxta portam triginta ciues cauſæ fautores armati, ac ſi peregrè eſſent profecturi, vnúſq; exonerato minori ſclopeto, vt ſimulabat inuitè, manum ſe quaſſaſſe conquerebatur. Erat hæc teſſera armatis in ſegetibus deliteſcentibus; qui ſurgentes portam inuadunt. Alter Conſulum præſens cum fidis ciuibus eos excludere conatur. Sed eo à ciuibus proditoribus intrò retruſo, verberibuſque onerato, oppidum ſui iuris faciunt; miſſoque ſtatim Gorinchemum celeri equite, auxilia petunt. Mittitur Iacobus d'Are Tornacenſis, cum ſexaginta Wallonibus ac totidem Belgo-Germanis; ac paulò pòſt Orangius Præfectum conſtituit Theodoricum ab Haeſten eius ditionis Nobilem, qui conſcripta quadringentorum virorum cohorte vicinos, Tilanos, Buſcoducenſes, ac Langeſtratianos moleſtiſſimè deprædabatur. Venerat ante aliquot dies Dordracum Philippus Marnixius, Fani D. Aldegondis Dominus, Orangij Legatus; exhibitoq; eius Diplomate, Conuentum Ordinum eorum locorum quæ ab Albano defecerant, ibi celebrat. Summa eorum quæ acta fuere, hæc ferè: Regi Hi„ ſpaniæ auctoritas ſarta tecta maneto. Albanus Hiſpaniqúe hoſtes de„ clarentur. Libertas Religionis eſto. Certam pecuniæ ſummam ad ge„ rendum bellum conſtituto tempore Ordines repræſentanto. Alter ſine „ alterius ſcitu ac conſenſu cum Hiſpanis non tractato. Ciuitas Montenſis intereà nihil fracta ſuperiori clade, fortiter obſidionem ſuſtinere pergebat. Quam domiturus Albanus, cùm veteres nouaſque copias vndiq; contraheret, antequam eò proficiſceretur, 13. Auguſti ſcribit Roterodamum SanchioLondonnio, cum legione Lombardica ſua ſtatim in caſtra veniat. Itaque Hiſpani cùm in vnum coëgiſſent omnia, quæ in agro Roterodamēſi reperiri potuere plauſtra, iis ſua imponentes, eorumq; qui ad ſe ex Fœderatis vrbibus Orangianorum ſtudia deteſtati confugerant, impedimenta, diſcedentes ſimul abſtrahi iuſſerunt quatuor maxima ciuitatis bellica tormenta cum omni apparatu, relictiſque ad læuam Delfiis, Hagam-Comitis perueniunt, eáque nocte ibi dormiunt. Perueniunt & eodem die huc præſidiarij portus Delfij ac Maeſlantſluſij, Præfecto

Item ciuitatem Bōmelenſem, certis ciuibus eam prodentibus.

Bommelēſes fœdè Tilanos alioſq; vicinos populantur.

Adhuc in ſpeciem defert Princeps Orāgius Regē.

Hiſpani tandem relicto Roterodamo, verſus Montes Hannoniæ proficiſcūtur.

1572 *Maxima simul Cōcilij Hollãdici pars cum Hispanis Hagâ discedit.*

Gerardo Sichemio. Hagâ discedentes, simul maxima Concilij Hollandici pars, Nobiles aliquot ac ciues Fœderum nouorum osores comitantur, profectique Scauelingam, secundùm incuruum Oceani littus hoc ordine incedunt. Prima acies, quam ducebat Rodericus Sapata, quinque habebat peditum signa, totidem postrema: in medio ibant Belgæ milites Sichemiani cum impedimentis, plaustris, omnique imbelli turba: hac ratione maris littus legentes, nemine obstante Harlemum vsque peruenere. Eodem tempore, quo Hispani Roterodamo excederent, Waldæus Hispanorum Præfectus Vltraiecto cum quinque signis peditum legionis Bossuuij exiit, sparsa fama spem dari reuocãdi Harlemenses ad obsequium. Qui vt se moueant, dum frustrà Waldæus expectat, adest Londonnius à Roterodamo cum suis, qui exoneratis in muros Harlemicos Roterodamiis tormentis, vnis in castris conueniunt. Hæc enim erat vera aduentus Waldæi causa, non spes recipiendi Harlemi, quod fama-ferebat. Vicini Harlemensium intereà intellecto Hispanorum aduentu, ignarique quò tenderent, octo peditum signa duce Lazaro Muldero Germano cogunt, ac aduersus Hispanos profecti per sclopetarios pugnam contra Waldæanos primùm committunt; qui tandem cedere coacti, à venientibus Hispanis adiuti pugnam restituunt, ac mox Lazarianos in fugam agunt. Cæsi plùs minùs sexcenti, iis exceptis, qui in amne Tiort mersi periere. Capti multi Culenburgi, partim in Rheno sunt suffocati, partim ad arbores strangulati. Harlemenses, qui quatuor cum signis exierant, vicinos tam insignem accepisse cladem videntes, insequente eos Sichemio, in vrbem actutum sunt reuersi. Hinc motis Londonnius ac Waldæus castris, collecta è cæsis præda, ac quinque reportatis signis, iter versus Vltraiectum instituunt; qua in vrbe, nemine insequente, exiguo tempore se recrearunt, ac quatuor Roterodamensium tormenta reliquerunt. Mansit & hîc Sichemius sua cum cohorte, & Senatores Hollandici, & alij, qui Haga-Comitis, Roterodamo, aliisque locis Hispanos fuerant secuti. Paulò priùs quàm hæc fiebant, nempe die tertio Augusti, Albanus indictis Bruxellis Comitiis pecuniã ab Ordinibus poscebat: narrat ex Hispania misisse Regem quater centum aureorum millia, nec præter ista expectari quidquam posse; quæ summa si cum militiæ suæ oneribus comparetur, nullo modo sufficiat; ordinandum stipẽdium quindecim millibus equitum, peditum Germanorum duodecim legionibus, & cohortibus Hispanorum & Belgarum ducentis & quinquaginta; se ita instructum intra bimestre Belgio tóto hostem profligaturum. Nec multa mora; cum Medina-cælio profectus, Montes petit, ipse vrbis expugnationem acceleraturus; & ad conuellenda mœnia, tormenta maiora 24. minora adhuc 8. secum trahit. Bruxellenses ciuitatis curam

Confligunt circa Harlemũ Geusij cum Hispanis.

Cadunt Geusij sexcenti, præter submersos & suspensos.

Poscit Albanus pecuniam ab Ordinibus pro exercitu.

Proficiscitur cum Medina-cæli versus Montes Hanoniæ.

Arscho-

Arſchotano mādat. Ante vrbem Montenſem Cœnobium Spineleuienſe erat, quod cum ducentis defenſoribus Poietus tenebat. Id tentatum acri pugna, egreſſæque ex vrbe cohortes à Franciſco Salazario fortiter repulſæ; egregiè tamen defenſus à Poieto locus capi non potuit. Itaq; rurſum mox adorti Rodericus Sapata & Alfonſus à Soto, maiora tormenta admouent; editáque ruina, cùm impetum facturi eſſent, præſidiarij qui intus erant, non vltra vires periclitari à Ludouico Naſſouio iuſſi, in vrbem ſe recipiunt. Loco capto Molemius imponitur cum Belgarum quatuor ſignis è Cheuerauxij legione. Eodem die Eſpernio duce tredecim peditum ſigna venêre, ac poſtridie Albanus ipſe cum Medina-cęlio; moxque Salentinus Iſemburgicus Archiepiſcopus Colonienſis cum equitibus mille quingentis, Ioannes Roda cum trecentis; & ab Archiepiſcopo Treuirenſi ſexcenti adfuere. Vt primùm Albanus aduenit, Valencenis Aueſniſque tormenta aduehi, & Cheuerauxium Rutiumque cum ſuis legionibus vicum Menium inſidere iubet; ipſe verò caſtra vndique communiri curat, vt tam aduerſus auxiliatorum quàm obſeſſorum vim tuta eſſent. Dum vallum vrgetur, leuiter pugnatum eſt, vulneratíque inter ceteros Alfonſus Mexia, Coruerius & Valdeſius: nocte proxima 24. tormenta admota. Per idem tempus Orangius tranſmiſſo prope Dusburgum Rheno, cum ſeptem equitum millibus, & octodecim millibus peditum Moſam petebat, poſitis ad Hellenradium prope Ruremondam caſtris. Vbi petito commeatu, cùm oppidani recuſarent, incenſis portis quarto Auguſti vrbem expugnat; in qua, crudeli militum ſæuitia plurimi trucidati. Inter illos Oeconomus & Prior Carthuſianorum, cum Presbyteris aliis duobus ætate venerandis. Paulus Waelwicenus, qui Epiſcopo ſacrorum miniſter, in Cœnobio crudeliter occiſus; adeóq; in ipſo templo, nulla loci ſacri reuerentia, Diaconus quidam confoſſus, & ante ſacrarium Reinerus Lintrius. Ibi dum paucos dies ſubſiſtit, venere ad eum Hollandiæ fœderatæ Ordines ducenta florenorum millia adferentes, & de aliis item trecentis millibus cauere. Cumque nuntiatum eſſet, in ea Prouincia indecorè militem graſſari, maximè in monaſticum & Sacerdotalem ordinem, Edicto publico ad diem 8. Kal. Septembris vim repreſſiſſe viſus eſt, non repreſſit. Inde aperto in Brabantiam aditu Louanium verſus copias ducit, portáque Heurienſi incenſa, die prima Septembris, poſtquam ciues & litterarum candidati aliquandiu ſe ſtrenuè defendiſſent, obuij ab vrbe Legati veniunt, & oblatis triginta duobus florenorum millibus, & commeatu, vim redemerunt. Biduo antè, hoc eſt trigeſima Auguſti, Mechlinia in poteſtatem Orangianorum venerat, hac ratione: Dum Albanus recuperandis Montibus Hannoniæ vndique exercitum cogit, liberatis Mechlinianis Hiſpanico

1572

Potiuntur Hiſpani munitione Spineleuienſi.

Albanus diligenter vndique caſtra munit.

Orangius Ruremondæ ſæuit in Clerum.

Eiuſdem vim rediмunt Louanienſes.

1572 præſidio, à quo continuis quatuordecim menſibus peſſimè fuerant habiti, verens ipſe, ne, ſe profecto, Orangiani circumiacentes vrbes oppidaque fautorum auxilio variis occuparent artibus, nouis ea præſidiis munire decreuerat. Quod cùm emanaſſet, tumultuari vbique plebes, ac inprimis Mechliniæ, memoria iniuriarum ac opprobriorum ab Hiſpanis acceptorum; palàm clamitantes ſe mori quàm præſidiarios recipere velle. Regius in vrbe Senatus ac Magiſtratus ſedandæ plebis nullam aliam inueniens rationem, obtenta ab Albano poteſtate, tres è ciuibus conſcribit cohortes, qui vigiliis ac cuſtodiæ vrbis cum ordinariis tribubus præeſſent, delectique ſunt Præfecti Lancelotus Gottignius, Ioannes Scofius ciues, viri Nobiles, ac Ambroſius Nuffelius externus. Singulæ cohortes trecentos habebant ciues. Cumque hac ratione ab Orangianorum dolis artibuſque ſe tutos exiſtimarent, res planè in contrarium ceſſit. Arnoldus enim Dorpius Gelder, Mechliniæ Procurator hereditatis defuncti Beueræ Marchionis, cuius adminiſtratione opes non mediocres acquiſierat, cùm per dies plures Nuffelium Præfectum aſſiduis conuiuiis, donis, ingentibuſque promiſſis, & per eum non paucos ex eius cohorte ſibi deuinxiſſet, dicta die trigeſima Auguſti Dorpius cõſcenſo curru domeſtico, extra vrbem tempore pomeridiano, vt ſæpè conſueuerat, animi recreandi cauſa ſe vehi iubet. Sciebat enim quo loco Philippum vander Aa & Ioannem Robbens ciues exules eſſet reperturus; quibus in currum receptis, intelligit exiguo interuallo ſubſequi ab Orangio miſſum cum nongentis equitibus ac quatuor peditum ſignis Bernardum Merodium Rummæ Dominum. Circa Solis occaſum dictos duos exules cum famulis in currum receptos domum vehit, recipitque; ac intelligens deinde noctu, vti cum Nuffelio conuenerat, maximi fori aditus à fidis ſibi militibus inſeſſos, cum hoſpitibus aliquotque militibus ad ædem properat publicam, ac per Nuffelium portarum vrbis clauibus vi extortis, ad portam Neckers-pouliam ſe confert, eaque reſerata, antequam quid ageretur vllus ciuium præter conſcios ſciret, Rummæum cum equitibus peditibuſque Orangianis ante Solis ortum intromittunt: qui occupatis foris, maioribuſque viis, vallum milite complent, ædem Prætoriam ſui iuris faciunt, neminemque timere iubentes, vt milites ex itinere defatigatos recipiant, modeſtéque victuros reficiant, à ciuibus, quid rerum ageretur adhuc ignaris, petunt: veniſſe ſe vt Mechlinianos ab Hiſpanorum tyrannide liberatos defendant. Tum Rummæus, Dorpius, Vander Aa, Robbens, Nuffelius, aliquotque alij Magiſtratum ſanctiuſque Concilium ad ædem Prętoriam conuocant, venire recuſantes cogunt, in Orangij verba vt iurent imperant; ſin minùs, verendum, ne quid in eos durius ſtatuant. Magiſtratus videns vrbem, corpora, bonaque omnium in Rum-

Qua ratione tunc Mechlinia ab Orangianis occupata.

Dorpius quidam Cauſidicus primarius proditionis auctor.

Extorquentur noctu claues, & miles admittitur.

Iurare Orangio recuſantes in carcerem tradũtur.

Rummæi esse potestate, imperata faciunt. Reperti Mechliniæ Antistes Atrebatensis ac Namurcensis, Baufortij ac Tilloij Domini cum Sculteto Bouuekerio iuramentum recusantes, in custodiam missi, postea se auro liberauere. Inde in Flandria Teneramunda, mox septima Septembris Aldenarda quoque, astu occupantur. Aldenardæ grauiter sæuitum est. Prætor Iudocus Corte-villius, capta vrbe, in arcem fugerat; qua expugnata, hominem multis vulneribus confectum per fenestram in flumen subiectum crudeliter præcipitant. Tum quæsiti ad cædem Sacerdotes, & passim viri nulla iniuria obnoxij, (verba sunt non infimi aliàs inter Fœderatos) auitæ Religionis odio indignè interfecti. Ioannes Pameliæ Curio, qui periculo euitando huc confugerat, & eodem ex ordine quindecim alij manibus pedibúsq; colligatis in flumen proiecti submersique: nec templis parcitum est aut Cœnobiis; etiam in sepulchra sæuitum, nec quiescere mortuis permissum. Intereà Orangius hoc præcipuè agitabat, vt dissipato Albani exercitu Nassouium fratrem liberaret: nihilominùs in itinere Diestam quoq; & Tielmontium capit; & Niuellę, quia spe suppetiarum transitum negauerat, pecuniam & annonam imperat. Cheuerauxius ducum Albani vnus cum legione sua & sclopetariis Hispanis septingentis Menium pagũ procedere iussus erat, vt illic aditum Orangianis intercluderet: sed cùm Peronam venisse hostem Albanus accepisset, (qui vicus duorum milliariorum interuallo Montibus abest) & vereretur, ne inde traiecto Hana fluuio, per Genapum in vrbem auxilia intromitterentur, Cheuerauxium reuocat, contractisque propiùs copiis, magis obsidioni incumbens, vallum ad marginem fossæ perducit, & vndique castra munit, certus prælio abstinere, solaque mora hostem debellare. Positis in colle sex tormentis ad portam Bertemontiam vrbem subiectam grauiter verberat, reliqua binis locis distribuit, quæ & portam Bertemontiam & exterius propugnaculum infestarent, eaque biduum totum explosa proximas turres variè lacerarunt; dein in ripa collocatis octo tormentis, muros dextra lęuaque versum deiicit: contrà vrbani editam interdiu ruinam noctu rursum communiebant. Inter hæc, ne quem aditum auxiliares haberent, validis stationibus Albanus vallum firmat, ac præterea collibus geminis, in via quæ Genapum ducit, militem imponit: in altero etiam colle munitionem ad instar stellæ quatuor radiis ex consilio Bartholomæi Campocasiij Medina-cælius excitat, in qua posita signa duo Germanorum, & machinæ totidem; datumque ad hoc Romero negotium, si vsus foret, vt cum duobus itidem Hispanorum signis, & cohorte Salazarij, præstò ad suppetias esset: in subiectis vallibus equitatum collocat, iusso Cheuerauxio fossam Menio circumducere: Poluillerio Licquioque vt stationem tuerentur imperat: Espernio cum

1572

Capta à Geusiis Teneramonda, mox & Aldenarda.

Sæuitum Aldenardæ maximè in viros sacros.

Capta quoque Diesta, & Thena.

Aductante Orangio, Albanus nihilominùs obsidionem Montésem vrget.

In omnem partem paratus, assultum Orangij expectat.

1572 cohortibus Eberſteinij, tormenta cuſtodienda aſſignat: tum diſpoſitis ita agminibus, Hiſpanos pedites selectos ſexcentos, qui laborantibus opē ferrent, ante ea procurrere iubet. Orangius Peronâ progreſſus die octaua Septembris cum toto exercitu ſub meridiem in conſpectum vrbis Montenſis venit: ſed res tormentis è longinquo tantùm geſta. Die ſequenti iterùm progreſſi prælium tentant. Albanus porrò, qui Genapi muniturum caſtra Orangium crediderat, occupando loco Fredericum filium ſuum cum Hiſpanis ſexcentis miſerat; quod Orangio inſperatum. Cumq; grauiter inde turbaretur, nec ſatis tuta copiis ſuis ſtatio eſſet, peditem Gallicum, qui potiſſimum exercitus robur erat, in duo agmina diſtributum præcedere iubet, & Genapum iter capit; quò tunc etiam Sanchius Auila ab Albano miſſus venerat. Ibi oborta acris pugna. Prodibant è vico Hiſpani, duceſque erant Franciſcus & Marcus Toletani, Rodericus Sapata, Ioannes Ayala; hos cum cohortibus aliis Texeda ſequebatur, & cum eo Iulianus Romerus, ac Ferdinandus Toletanus: ſubmiſſi deinde Petrus Taxis & Salazarius cum equitibus cataphractis ſexaginta, ac alâ Ioannis Croij Ruſij. Initio Auila Gallos propulſabat; mox victoria alternante, incumbente cum equitatu Henrico Naſſouio, victi Hiſpani, amiſſo ſigno alæ Taxianæ: inde reſtaurato prælio adeò anceps fortuna fuit, vt & ipſe Albanus, quique aderat Medina-cælius, velitationi ſuccurrerent. Tandem datum receptui ſignum; & Orangius, cui infeſta valdè munitio, rurſum Genapum ire pergit, ſi fortè Albanum ad certamen protrahere poſſet. Sed is auxilia arcere contentus, incertam belli aleam iácere non ſibi conſultum putabat. Quamobrem Orangius fruſtrà eſſe hunc conatum animaduertens, eodem die caſtra mouens Fermeriam abiit, tribus inde milliaribus diſſitam; ibique poſtridie commoratus, (quia Fanum Floriani Poluillerius tenebat) inde in vrbem auxilia mitti poſſe ſperabat. Verùm eò ſtatim Albanus Bernardinum Mendoſam miſit cum tribus equitum alis, & cohorte vna ſclopetariorum; quos mox ſecuti ſunt Marcus Toletanus, & Rodericus Sapata cum ſclopetariis aliis ſexcentis, & alis Hiſpanorum quinque. Orangius iam à Floriani Fano ſeſquimilliare abierat; cumque occupare Ariminium vellet, vbi Mendoſam conſpexit, quoſdam præmiſit velitaturos, dum tentoria ponerentur; & paulò pòſt Albanus adfuit cum Medina-cælio, Philippo Noircarmio & Iuliano Romero. Tum, Mendoſa admonente, opportunum inſidiis locum, de inuadendo per noctem hoſte cōſilium capit, negotium filio Frederico mandans: qui mille Hiſpanos, vt ſe dignoſcerent, interulas albas armis ſuperinducere iuſſos, eò ducit: Cheueratixius cum ſignis 7. Licquius cum peditibus 200. in itinere vicum occuparent, quò ſe ſui reciperent, ſi conſilia hoſti explorata eſſent: ipſe vt cum Noircarmio

Adeſt Orangius cū exercitu in cōſpectu vrbis Mōtenſis.

Acriter Regij & Geuſij velitantur.

Orangius, motis caſtris, pedē refert.

Nihilominùs tētat, ſi in vrbē auxilia mittere poſſit.

Nocturna velitatio, interulis albis à Regiis ſuperinductis.

carmio

1572

carmio locum accessit, hortatur milites, meminissent priscæ virtutis, nec occasionem tam egregiam destituerent. Tum non longo interuallo collocato Frederico Toletano & Garçia Suaresio cum 150. sclopetariis, Iulianum Romerum, Marcum Toletanum, Ioannem Salazarium, Antonium Mexicam & Rodericum Sapatam cum 400. in hostium tentoria impetum facere iubet. A Frederico Toletano & Suaresio ad quingentos circiter passus cum aliis 150. Christophorus Quipada & Gasparus Vrea constituti; paulò propiùs Franciscus Toletanus & Martinus Erastus cum 200. ante hos Rodericus Peresius cum hastatis quinquaginta. Romerus, aliíque impetum primum facere iussi, hostem adorti stationarios trucidant: inde exorto tumultu, antequam armati adesse ad signa possent, intra horam circiter sexcenti occiduntur: iniectus quoque tentoriis ignis; & inde datum receptui signum. Antonius Mexica cum 60. longiùs progressus quàm vt se recipere posset, ab equitatu circumfusus obruitur. Existimauerat Fredericus Toletanus non temerè Orangianos egressuros, ratos omnem Hispanorum equitatum adesse, eoque consilio à Bernardino Mendosa plures tibicines simul canere iussi erant; verùm vbi per incendium excitatum colluxisset, deprehenso astu, audentiùs in recedentes irruerunt. Inde cùm noctem reliquam in armis egissent, Orangius suos Mechliniam versus, & posteà ad Rhenum reducit; vbi exauctorata maiori copiarum parte, quòd stipendia cuncta præstare non posset, in magno vitæ discrimine fuit, & velut latuit aliquamdiu, ac si Westphaliam petiisset, vsque dum sub medium Octobris Campos venit, indeque Enchusam transmisit. Deserens vrbem Montensem Orangius, monuerat Nassouium fratrem, quando vrbi tam arctè obsessæ auxilia nulla inferri possent, vti rebus suis consuleret, maximè quòd Ammiralium Franciæ, præcipuum patronum, inter nuptialia festa Nauarræi cum sorore Regis Parisiis ipso D. Bartholomæi cum præcipuis Hugonottarum trucidatum certò nunc constaret. Ludouicus Nassouius his intellectis, animi æger, in corporis quoque incidit morbum. Vehementi enim ac continua febri correptus, de suscepti negotij felici successu, ac vita ferè desperabat. Sed vti erat animo excelso, exigua consolatione rerumque meliori spe refocillatus est, cùm illi Albanus honestas, si vrbe excessisset, offerret conditiones operâ Baronis de Licques. Habebat ille inter Francorum Præfectos sibi sanguine iunctos: cum quibus postquam ille, Albani consensu factis dimidiatę horæ induciis, verba fecisset, rogassétque num diutiùs carcere Montensi includi vellent, maximè quòd & Orangius fugeret, & Ammiralius esset interfectus; credere honestam posse inueniri viam carcere hoc se liberandi; effecit, vt permittente haud grauatè Nassouio, publica fide accepta, ad castra venirent Nouius, Senar-

Cæduntur Orangiani circiter sexcenti.

Orangius suos per Mechliniã ad Rhenũ reductos exauctorat.

Ludouicus Nassouius fratris discessu, tum Ammiralij cæde æger animo & corpore.

Agit cum Albano de deditione vrbis Mõtensis.

1572 Senarpontius, & Saucurtius Francorum Præfecti; qui decimonono Septembris his conditionibus transegere: Præfecti ac Nobiles Franci vno " singuli cum equo, armis ac impedimentis omnibus, exeunto. Milites " quoque Franci cum armis, incenso funiculo, ac impedimentis quæ hu- " meris ferre poterunt, explicatis signis, sonantibus tubis, dicto tantùm sa- " cramento promittentes contra Regem Philippum arma se numquam " laturos, nisi ei bellum cum Francorum Rege fuerit. Omnibus his condi- " tionibus Comes quoque Ludouicus Nassouius vtitor. Ciues, quique " in vrbe manere velint, ab omni damno ac iniuria immunes sunto: qui " exire cum præsidio maluerint, relictis rebus omnibus, liberum esto. Bel- " gæ milites gregarij non nisi gladio pugioneq; armati, cum his solis qui- " bus induuntur, exeunto. Seruandis conditionibus traditi sunt Fran- " cis Baro à Vertaing, Potelles, Aubignies, ac Betencurtius: qui in eorum mãsere potestate, donec Ludouicus Nassouius cum suis Ruremondam, Franci ad pagum l'Arbre de Guise peruenissent. Vt verò dictis quatuor Baronibus caueretur, mansere Montibus in potestate Noircarmij, vsque ad reditum Baronum Belgicorum, Nouius, Courtius, Carmontius, ac Moasius, quatuor Nobiles Præfecti Franci, posteà vtrimque ingenuè dimissi. Egressi sunt vrbe Ludouicus ac Franci, cùm obsidionem tulissent supra quatuor menses, vigesimo primo Septembris ante prandium, cùm de deditione conuenissent decimo nono. Ingressus est vrbem Albanus eodem die cum Medina-cælio paulò post prandium; inde Vaulxium Noircarmij Dominum præsidio relinquit cum 4. Belgarum signis: ceteræ eius copiæ Rutio se coniungere iussæ; qui cum iis Aldenardam Flandriæ vrbem obsideret, & præmissus Teneramondam Mondragonius. Cùm Bruxellas redux Albanus paullùm modò diuertisset, totus in Mechlinianos ferebatur, exemplo ceteris futuros. Interim Orangiani Mechliniæ ita se gerebant, ac si victoris Albani exercitum planè contempsissent, aliterque se obsidionem tolerare quàm Montenses fecissent, velle demonstrarent. Vallum enim augebant, fossas purgabant, maiora tormenta in muris disposita conspiciebantur. Suburbia ad omnes portas amplissima demoliebantur, ac inter hæc Monasterium Blienbergum, Thabor, ac Bethaniam, piis virginibus ponè vrbis mœnia olim ædificata; incendêre & Beginarum septum, quod ad portam Catharinianam tantæ erat capacitatis, vt nonnullis certaret cum oppidulis, muroque includeretur lateritio: omnia hæc Rumæi iussu incensa, ac redacta in rudera. Verùm appropinquante Albano fine mensis Septembris, sub auroram vrbem Rumæus sic deformatam cum præsidio deserit, sequēte Vander Aa, Dorpio, Nuffelo, Robbeno, ac ciuibus omnibus, qui malè sibi erant conscij. Insequuntur eos Albani equites leuis armaturæ; sed quòd

Leges deditionis Montēsis.

Ludouicus Nassouius Ruremondam, Frãci ad suos fines tutò deducti.

Albanus totus fertur ad puniendos Mechlinienses.

Geusij Mechliniæ suburbiis communitis, tamen mox fugiunt.

quòd multum præcessissent, paucos pedibus ægros, aut aduersa valetudine affectos assecuti interfecere. Plus tamen damni equites Hispanos Rumæanis inferre potuisse ferebatur, si eos longiùs fuissent prosecuti, & non ad prædã Mechlinianam inhiassent. Intereà Mechliniani benè sibi conscij, quòd non sponte, sed paucorum proditione Orangium inuiti recepissent, sacrum Ordinem, appropinquanti cum exercitu Albano ad deprecandum non sua culpa factum, sed eamdem suam, quæ Montensium, esse causam, obuiàm mittunt. Pars sacris induta vestibus, cum cruce affixi Christi imagine, vexillo, ac Sanctorum imaginibus vrbe exit; pars eadem ratione in vallo consistens, clamore, gemitibus, palmarumq; iunctione gratiam de longè implorabat. Erant Albani castra in pago Musen, dimidio tantùm milliari Mechliniâ sito. Proficiscitur Iulianus Romerus cum legione exploratum animos Mechlinianorum, obuiusq; parti sacrorum hominum eos in pagum Musen ad Albanum mittit. Intereà miles gregarius, clausam reperiens Hanswicanam portam, fascium molem, quam figulus in totum parauerat annum, ingentem iuxta portam reperiens, in proximam fossam aqua redundantem, nemine impediente nec prohibente, coniicit, desuperque asseres in fabri lignarij domo prope eamdem vrbis portam habitantis repertos imponit; transeuntesq; primùm duo, tum sex, tandem decem, cùm neminem è vallo telum contrà emittere viderent, tandem integra legio idem facit, adiuti plerique extensis manibus ab iis qui in vallum euaserant. Itaque in vrbem transscendentes portam effringunt, Hispanosque omnes intromittunt, frustrà sacratis hominibus cum lacrymis ac precibus vim deprecantibus. Tribus continuis diebus ac noctibus in vtrumque sexum, omnemque conditionem, nullo non libidinis ac sæuitiæ genere est grassatum: sacra profanaque in prædam versa, cumque obuia, seris effractis, essent direpta, homines vt abdita defossaque detegerent per immania tormenta coëgere. Ita Heuterus in suis schedis. Mendosa Hispanus hunc in modum factum extenuare nititur: Ipsa, inquit, nocte præsidium ab Orangio vrbi impositum, fugit; ita vt manè in mœnibus se offerrent ciues, vbi nostri, nullo resistente, in vrbem conscendebant, eamque tamquam rebellem vertebant in prædam. Quod factum fuit inuitis Præfectis, sed continere non potuerunt milites, quòd ciues (etsi nonnulli fuissent innocentes) sponte aduocassent Orangium, eiq; vrbem tradidissent; tum quòd multa stipendia militibus debebantur, eoque essent inopiæ redacti, vt cuiuscumque Principis aut Generalis imperium contempsissent, si eis præda fuisset interdicta sicut aliquoties fuerat, cùm nondum ad eam egestatem, in qua nunc erant, venissent; id quod aliquando cogit milites facere contra ius, negligere honorem, & superioribus se rebelles exhibere. Sic ille.

1572

Hispani eos insequuntur, in prædam tamen Mechliniensem magis intenti.

Mechlinienses supplices mittunt Albano homines sacros, sacris indutos.

Hispani, nemine resistente, mœnia transcendunt.

Sæuitum immanè inprimis toto triduo.

Qua ratione Mendosa Hispanus hoc factum extenuare conetur.

1572 ille. Pergit Heuterus: Primus direptionis dies cessit Hispanis, secundus Wallonibus, tertius Germanis. Quarto die, educto milite (excepto prę-sidio) cùm omnes finem miseriarum aduenisse putarent, in prædam Præfectis conceditur ciuium vita; quam, qui seruare cupiebant, pro fortunarum conditione, carissimè redimere cogebantur. Itum est Antuerpiam ac Bruxellam; apud fœneratores & alios, agri, ædes, campi, siluæ, ac viuaria, cùm nil aliud restaret, vili pretio vendita, aut magno obærata: quod complures lautæ fortunæ homines, Nobiles ignobilesque, sacros profanosque ad paupertatem redegit, aut insigniter fortunas concussit debilitauitque. Tum iura ciuitatis abolita, priuilegia immunitatésque ademptæ, Magistratus loco motus, Collegiis, tribubus, opificiis potestas conueniendi ablata. Denique cuiuscumque quis ordinis aut dignitatis fuisset (Senatu Regio excepto, qui tamen militarem auaritiam violentiamque non euasit) sacramento quod dixerat liberatus, fit priuatus. Quatuor peregrini, è diuersis Belgarum Prouinciis euocati, populo ius dicere iussi. Tres domus tantùm in tanta vrbe mansere intactæ; Comitis Hoochstratij; Dominæ ab Immersel, quòd Cressionerus gener eius Albano militaret; ac pars aulę Regiæ quam inhabitabat Ioannes à Brancion Iuliano Romero dudum notus. Quin post tres à direpta vrbe redemptáq; ciuium vita menses, Fredericus Toletanus Albani filius, missis Mechliniam scribis, annotari iussit, quidquid esset in vrbe frumenti, leguminis, lignorum, ac commeatus, intacta à milite relicta; quæ ter miseri ciues redimere præsenti pecunia cogebantur, aut si hæc deerat, pati vt ante oculos ædibus exportarentur, & aliis venderentur, suam esse dicens ex præda hanc partem. Diripi cœpit Mechlinia secundo Octobris, durauítque seruitus vsque annum sequentem. Tum Concilio Turbarum ac Albano de scripto exposita est quæ suprà proditionis historia, ac exhibita à Guilielmo Merodio Roienbergæ Domino Mechliniæ nato, Ærarij Belgici (dum hæc commentarer, ait Heuterus) Consiliario. Vnde Albanus serò intellecta innocentis populi calamitate, omnia eis vetera iura, iudicia, Priuilegia, immunitatesque, Rege maximè volente, reddidit, solo Rhythmicorum collegio, qui Rhetores vocari volunt, sublato. Sub idem tempus Teneramonda octo millibus florenorum se Albano conciliauit. Aldenarda Rutium Præfectum accepit, cùm Orangiani qui in præsidio fuerant, Ostendam, inde in vicinam Zelandiam aut oppositam Angliam plures euasissent. Embisius naui in vadum impacta, cùm in eo esset vt caperetur, in mare desiliens suffocatus est. Blommartus, Grauius, Riuius, alij, meliore, vt existimabant, via Zelandiam petentes, noctu in hospitio oppressi, cùm se in vincula dedere nollent, igne iniecto periere; plures quoque passim strangulati aut gladio percussi sunt. Quæ dum

Tandem & vitam, ciues, licet omnibus exuti, redimere coguntur.

Quin & post tres menses noua adhuc prædandi ratio.

Demum nō nisi euoluto anno, Mechlinienses seruitute liberati.

Orangiani, relicta Aldenarda, in Zelandiam fugientes multi pereunt.

dum in Flandria & Brabantia fiunt, fine dicti mensis Septembris, Lumæius nihilominùs ab Hollandis diu rogatus, ad expugnãdam Schoonhouiam se parat. Coactis igitur viginti quatuor peditum signis ac equitibus paucis, Hollandis tormenta ministrantibus, ad oppidum castra communit, constitutis ad Septemtrionalem oppidi plagam tormentis. Etenim ad Meridionalem, vbi Lecca pars Rheni mœnia lambit, Dordraceni cum armatis nauibus, ne quid inferretur, strenuè curabãt. Commeatum tota Hollandia mittebat. Cùm octo continuis diebus ac noctibus mœnia vallumque ingenti facto hiatu verberassent, sonantibus tympanis ter oppidum expugnare conati, toties fuere reiecti, cadentibus supra trecentis Lumæianis, & ex oppidanis paucis, multisque vtrimque vulneratis. Bossuuius, omnibus quas habere poterat in vnum collectis copiis Vltraiecto Schoonhouiam proficiscitur, obsessis subuenturus. Sed quòd ab vtraque parte hostes aggerem Leccæ obiectum interscidissent, munitionésque adiecissent, bis ad oppidum perrumpere conatus, desideratis circiter quadraginta viris fortibus, nil vltra tentandum censuit: non solùm enim è munitionibus Lumęiani ipsos maioribus tormentis impetebant, sed etiam è nauibus Dordraceni. Vltraiectum cum copiis reuersus, Losecotio Schoonhouianorum Præfecto mandat, quàm maximè honestis conditionibus transigat. Conuentum est, vt qui in oppido manere vellent, liberè sine iniuria possent; qui cum præsidio exire mallent, ablatis rebus omnibus item licitum esset: Losecotius cum præsidio, erecto signo, ardentibus funiculis cum armis ac impedimentis Bossuuium sequeretur. Exeunte Losecotio intrat Lumæius, repertosq; duos Monachos statim iubet strangulari. Dudum à medio Augusti Orangiani Tergousam Zelandiæ ciuitatem obsidebant vsque 15. Octobris. Tum variarum rerum inopia in oppido maximè laborari cœptum. Quare nuntio ad Albanum misso, qui direpta Mechlinia, adhuc in Brabantia erat, auxilium aut potestatem dedendi oppidi, quòd nisi paucis diebus fames ferri posset, petunt. Erant in oppido Hispanorum cohortes duæ, totidemque Wallonum. Fuerant mense Septembri Antuerpiâ missæ naues decem, octingentis peditibus, commeatu ac puluere bellico oneratæ. Sed eis obuiàm profecti Worstius Flissinganus ac Marinus Brantius cum classe, Antuerpiam, re infecta, redire coëgerant. Itaque Albanus his intellectis, Christophoro Mondragonio duci veterano dat negotium, paratis rebus necessariis, Tergousiis in auxilium proficiscatur. Cogit naues Bergis ad Zomam, deque rebus necessariis prouisis, imponit Gallo-Belgas octingentos, Germanos trecentos, ac Hispanos ducentos, portuque soluens, proras ita dirigi iubet, ac si in altum prouehi, & cum Orangianorum classe confligere vellet. Olim iuncta continenti insula Goesa-

1572

Geusij, ductore Lumæio, Schoonhouiam obsident.

Frustrà Schoonhouianis succurrere conatur Bossuuius.

Lumæius deditione Schoonhouiã potitus, nihilominùs mox sæuit in duos Monachos.

Classis Regia succurrere Tergousæ conata, re infecta redit.

1572 Goesana, cùm inundatione dirempta esset, vadum reliquit. Id cùm esset exploratum, etsi itinere duorum milliariorum, & trium amnium profundis alueis perdifficile, ingredi tamen Mondragonius decrescente ęstu statuit, fideli vsus ductore eius loci incola Theodorico Blommartio. Relicto igitur ad naues iusto præsidio, cum ceteris sacculum singulis puluere tormentario plenum collo gestantibus versus oppidum pergunt. Præcedit Blommartius, sequitur Mondragonius, tum ceteri, semper ad genua, subinde ad vmbilicùm vsque horis ampliùs quatuor ambulantes: nouem desiderati, quos deuios interiecti amnes hauserant. Media nocte hostium castris quatuor virorum millia habentibus propinqui, arma expediunt (sacculis cum puluere ad oppidum per lixas missis, erant enim oppidani præmoniti) atque Orangianos nil minùs expectantes variis locis semisopitos inuadunt, ac antequam qui essent, vndéque venirent scire possent, occisis circiter septingentis, ceteros in præcipitem fugã agunt; periereq; non minori numero aquis suffocati, ad naues enatare conantes. Capti circiter ducenti, ac inter hos duo Wallonum ac vnus Anglorum Præfectus. Incidit hæc Geusiorum clades in 21. Octobris. Quin & Seratius, Entis ac Brantius, cum iis qui ad classem perfugerant, Armudam delati, eam (quod nondum ad eos stratagematis huius nuntius perferri potuisset) subito nocturnóque aduentu opprimere conati, cum damno reiiciuntur, geminaque clade consternati se separantes, Seratius ad Orangium, Entis ad Lumæium, Brantius ad portum Delfium præsidio suo commissum inglorij reuertuntur. Mondragonius Tergousij cum Germanis ac Hispanis mansit, veteri præsidio Antuerpiam dimisso, donec ab Albano cum sua Wallonum legione paulò pòst, vt dicemus, Middelburgum Zelandiæ mitteretur; obsidebant enim Hollandi ac Zelandi etiam illud oppidum terra marique arctè. Albanus intereà motis ex Brabantia castris, Geldriam versus contendit, præcedentibus eum filio Frederico Toletano, Medina-cęlio, eiusque filio ac præcipuis Consiliariis: ipse Neomagi Geldriæ metropoli paucorum equitum præsidio subsistit. Sub idem tempus Orangius, etsi in Hollandiam maximè festinaret, variè tamen impeditus minùs voto iter promouet. Itaq; Sonoio Præfecto decimo sexto Octobris scripserat breuî se affore, & per Campos Enchusam venturum; & paulò pòst cum famulitio & exiguo equitatu Campos venit: vnde eum Enchusiani cum triremibus accersitum magna animorum lætitia acceperunt: inde lustratis proximis oppidis, Harlemum abiit, ac inde Delfos. At verò Albanus cùm vsque finem Octobris, vt qui defecerant, sponte redirent, frustrà Neomagi expectasset, celebrato omnium Sanctorum Festo, itineri se accingit, & paulò pòst ad castra quæ Zutphaniam premebant, peruenit. Vbi cùm omnia tentasset,

Tandem Mondragonius stratagema insigne molitur.

Horis quatuor per aquas refluas cum suis incedens, Goesanis succurrit.

Geusij frustrà Armudã tentant.

Albanus versus Geldriam cum exercitu tẽdit, cùm interim ipse Orangius venit in Hollandiam.

Obsidet Albanus Zutphaniam.

ſet,nec ſe tradere vellent, duodecimo Nouembris maiora tormenta portam Iſalanam, iunctumque illi murum deiecere: quo præſidiarij viſo, ſignum deditionis exponunt. Ab altera quoque vrbis parte Hirgiæ Baro Geldriæ Gubernator,in locum non ita dudum defuncti Comitis Megani ſuffectus,ruinam mediocrem ſimiliter fecerat, per quam Hiſpani, cuſtodibus verſus Iſel-portam temerè dilabentibus, nemine impediente,ingreſſi obuios ſternunt,vrbemque captam conclamant. Erant Zutphaniæ quinque cohortes,duæ Germanorum,duæ Wallonum,vna Belgarum,præerátque omnibus Iſelſteinius: qui cum Hiergio de conditionibus in ponte qui eſt trans Iſalam agens, videns Hiſpanos ab altera parte ingreſſos nemini parcere, ſecretâ portulâ cum paucis euadens, præſidium Hiſpanis obtruncandum, ciueſque vt Mechliniæ ſpoliandos reliquit. Captiui in Iſala, qui Zutphaniæ mœnia alluit, merſi aut ſtrangulati,tam ciues quàm præſidiarij ſupra quadringenti periere. Publicata Zutphanię expugnatione,ſtatim Orangiani equites treceti, pedites quadringenti Amorsfortium deſeruere, quemadmodum & ciues plures eorum cauſæ fauentes: proficiſcuntur præſidiarij pars Nardam, pars in Hollandiam. Accidit tunc quiddam ſanè triſte.Sinui Meridionali congelato commiſerant ſe homines vtriuſque ſexus circiter trecenti; & ecce qui ex his Enchuſam petiere, ſalui per glaciem peruenere, qui verò Alcmariam tendebant,in lacu oppidi Purmerendæ,glacie rumpente,numero ampliùs centum miſerè periere, tanto eiulatu ac clamore excitato, vt vicina oppida ad arma concurrerent, exiſtimantes Albanum cum exercitu adeſſe. Boſſuuius,qui Traiecti ad Rhenum agebat, accepto de fuga præſidij Orangiani ex Amorsfortio nuntio, poſt Solis occaſum eò cum Gerardi Sichemij cohorte (tribus enim tantùm milliaribus Vltraiecto abeſt) proficiſcens,circa horam ſecundam nocturnam peruenit. Aperta ciues porta eum cum cohorte admittunt, omneſque ad genua prouoluti, vitæ fortunarumque conſeruationem precantur. Pollicetur apud Albanum ſe impetraturum,militem interim domi reciperent ac alerent, curaturum vt modeſtè agant: ſtatimque templa purgata, vetúſque Catholicus ritus reſtitutus. Hos mox ſecuti ſunt Swollani, Vollenhouij, Hattemij, Elburgi, Campij, Haſseltij, Harderwicani, Grollij; (Lochemenſes & Dusburgenſes etiam ante Zutphaniam ceſſerant) ita vt vniuerſa Geldria, ac ditio Tranſiſulana iam iterùm Regiam agnoſceret auctoritatem,Catholicamq; reciperet Religionem. Friſij qui deſciuerant, ſe proximos eſſe conſiderantes quos Albanus inuadere poſset, copias in vnum cogunt, euocatiſque Stauera, Galeda ac Macca præſidiis, caſtra iuxta Staueram leuiter muniunt. Iaſpar Robolus Billij Baro, Groningæ Regius Præfectus, per fidum exploratorem certo die teſseram eorum edoctus,

Vna parte Hiergio de deditione agente, alia parte Hiſpani irrumpentes, paſſim omnes trucidant.

Triſtis caſus, plus centum hominibus, rupta glacie, abſorptis.

Amorſfortij, Cãpenſes & vicini iterùm ſe Regi dedunt.

Regij Geuſiorum caſtris ad Staueram cladem inferunt.

1572 edoctus, paulò post Solis occasum cum legione Gallo-Belgarum Stauecram proficiscitur, positis in prima acie Frisiis Regi militantibus: qui à castrensium excubitoribus tesseram requisiti, cùm ad rem respondissent; &, Quò tenditis fratres, aiunt. Reddunt; Ad castra nostra. Respondent Grati aduenistis, pergite feliciter. Castra ingressi, mutatis signis militaribus, strepituque tympanis ac clamore ingenti excitato, fratres inuadunt, sternuntque: qui tempus capiendorum armorum non habentes, desertis castris, vndique fugam arripiunt. Comes Scouuenburgij ab Orangio Frisiæ Præfectus, tale fortè quid veritus, ante duos dies castris excesserat, auxilia se adducturum maiora pollicitus. Snekij, Præfectum Bronchorstium captum, vt gratiam obtinerent, Billio tradunt. Habuerant Frisij in castris circiter sex virorum millia: ex his bis mille cęsi, octingenti capti, plures sauciati. Prælium hoc causa fuit, vt vniuersa Frisia, pulsis Orangianis, Regi iterùm præstiterit sacramentum, templisque Catholicum reddiderit ritum. Dudum terra marique obsidebatur ab Orangianis Middelburgum Zelandiæ, magnaque rerum omnium penuria laborabat. Quare Antuerpiæ armantur, rebusque necessariis onerantur viginti maiores onerariæ; quæ cum Medina-cælio pridem venie͂tes tirones Hispanos Armudæ exposuerant, ac inde Antuerpiam perduxerant. Hæ iusto instructæ præsidio, partim Hispanos, partim Wallones vehebant, Tergousiaque post se relicta, tutò Middelburgum peruenere. Verùm exposito commeatu, puluere, ac mutato præsidio, cùm eadem redire via ab hoste iam infessa nequirent, rectà Vlissingam petunt, vt aperto se crede͂tes Oceano, littori Flandrico exponerentur. Sed etiam ad Vlissingam eos armatæ aliæ Orangianorum naues expectabant. E viginti nauibus sex erant quæ Hispanos vehebant, quatuordecim reliquæ Germanos ac Wallones, qui nauium Magistris credentes, parati ad pugnam iuxta portum Vlissinganum altum petentes, vel inuitis Orangianis euasere, torme͂torum globis etsi pluribus, sed sine detrimento, è Vlissinga petiti. Sex, quæ Hispanos vehebant, idem iter petebant, sed coacti ab Hispanis, ab oppido longiùs recedentes, (tormenta enim oppidanorum vitare cupiebant) in vada, vti prædixerant naucleri, incidentes immobiles manent. Aduolant è tota Zelandia Orangianorum naues, ac Hispanos acriter oppugnant. Defendunt se illi strenuè, donec numero oppressi sunt, nauesq; omnes capiuntur, Hispanis ferè omnibus pugnando cadentibus. Pauci captiui cum naucleris ac sociis naualibus, manibus ac pedibus ligatis in mare deiecti. Magnæ onerariæ, ingentibus tormentis armatæ Orangianam classem auxere. Instante mensis Nouembris fine Fredericus Toletanus Albani filius Zutphaniâ Amorsfortium mouet, intratque oppidum, Bossunio gratiam procurante. Orangius motus hac rerum conuersione,

Cæsi Geusij bis mille, capti octingenti; hinc tota Frisia ad Regē redit.

Middelburgum Zelandiæ dudum à Geusiis obsessum.

Regij Middelburgo succurrūt, sed in reditu cladē accipiunt.

Sex Hispanorum naues à Geusiis capiuntur, Hispanis ferè omnibus pugnādo cadentibus.

1572

ſione (ſperarat enim hac hieme Geldros ac Tranſiſulanos tantum Albano negotij facturos, vt intactam cogeretur relinquere Hollandiam) animo tamen non deficiendum ſciens, quod vi nequibat, dolo tentare, ac Amſtelodamum opulētiſſimam totius Belgij poſt Antuerpiam mercatorum vrbem ſui iuris facere ſtatuit. Id autem hac ratione ſe obtenturum ſperabat. Habebant Amſtelodamenſes trecentos ſclopetarios in ſuburbiis diligentes cuſtodias agentes, ne excurſores ciuitatum Orangio fœderatarum agrum ſuum infeſtarent. Conuenerant Orangiani cum Amſtelodamiis ſibi fauentibus, vt his oppreſſis, fugientium veſtigiis inſiſterent, illi portam qua eſſent admittendi occuparent, eiuſque militem admitterent. Mittit Orangius Bartolum Entis cum mille quingentis ſclopetariis: qui etſi ſumma vterentur diligentia ac celeritate, latere tamen vigilem in altiſſima ſuburbij domo nocte dieque ſedentem non potuit. Præfecto enim de multitudine aduenientium admonito, vt cohors ex ſuburbiis ad vrbem deduceretur, cauſa fuit. Et quidem tanta fuit Entis celeritas, ac incumbentium ſclopetariorum eius ardor, vti cohortem in porta aſſequerentur; & quoniam primi Orangianorum ordines Regia ferrent ſigna, cum vrbanis militibus fuere admiſſi. Sed cùm diutiùs in porta inter ſe conſultarent, vnus integram legionem adeſſe è ſummitate portæ videns, Claudite, clamat, portam, aut proditi ſumus. Quare qui cataractæ præerat, eam ſtatim dimittit, introcluſis viginti Orangianis: qui capti examinatique, proditionis ordinem aperuere: emiſſi maiorum tormentorum globi in Entis legionem, eum aliquot deſideratis redire coëgerunt: qui intus erant Orangiani, cum ciuibus proditionis conſciis ſtrangulati ſunt. Sed vt Amſtelodamum Orangiani, ita Schoonhouiam Regij irrito ſucceſſu tentauere. Miſerant aliquot ciues Schoonhouij, ac ſi Catholici eſſent, clàm nuntium ad Vianæ Præfectum; veniret cum præſidio, quod erat duarum cohortium ad oppidum, ſe manè portam, cùm eſſet aperienda, occupaturos, eumque intromiſſuros. Credit, exiſtimans ſe à Catholicis vocari, & vt fortior eſſet, ſi fortè dolus lateret, perſuadet Præfecto portus Vltraiectini, vulgò *de Vaert*, qui cohortem quadringentorum virorum habebat, vt comitetur. Proficiſcuntur conſtituto die. Erant Schoonhouiæ in præſidio duæ Orangianorum cohortes ſexcentorum virorum: euocant Goudâ ſex alias, ſperantes octo facilè tres oppreſſuras. Flumen Lecca adeò gelu erat concretum, vt non ſolùm homines & equos, ſed etiam rhedas glaciales hominibus aut mercibus plenas admitteret. Vianenſes ſecundùm Leccæ ripam iter faciebant, dolum verentes, calceiſque ferreos aculeos, vt firmo greſſu fluminis glaciem calcare poſſent, alligarant. Cùm Schoonhouiæ propinqui eſſent, ſurgunt præproperè Goudani, erumpunt Schoonhouij, vibrantur in eos

Orangius aſtu Amſtelodamū occupare nititur.

Orangiani mille quingenti Amſtelodamo inſidiantur.

Non ſuccedit conatus.

Eadem ratione Regij tentant Schoonhouiam.

Et hic conatus fruſtrà.

1572 maiorum tormentorum globi, ſed nullo damno; quòd Vianenſes in tempore dolo percepto, cum tanta multitudine non ineundum pręlium cenſentes, retrocedentes ſe ſtrenuè defenderent; ſicque pugnando iterùm ad flumen delati, Vianam repetunt. Orangiani, quòd ferreos aculeos pro calceis non attuliſſent, per glaciem euntes inſequi, ſed firmo impetu inuadere non poterant. Quare inſtante nocte, iis relictis, Schoonhouiam reuertuntur. Periere perpauci: capti quindecim Vianenſes à glaciali Schoonhouiorum rheda intercepti. Durarat gelu ſummum hebdomadas quinque, cùm 7. Decembris Wallones Regij mille ducenti ferreis aculeis ſimiliter muniti, Bergis ad Zomam exeunt, pulſiſque Orangianorum præſidiis, occupant Zeuenbergam, Clondertum, Finartum, Ruihhiltum, modicas inſulas Hollandiam inter ac Zelandiam conſpicuas, repertáſque in his Orangianorum naues incendunt. Inter hæc Fredericus Toletanus cum Regio exercitu circa Amorsfortium adhuc caſtra habebat, expectans, reliquæ vt ciuitates quoque ſe traderent. Eſt in propinquo Nardenum iuxta freti Auſtralis littus, infirmum tunc oppidum. Quod cùm mittere tardaret, 29. Nouembris equites cētum Regis nomine deditionem fieri iubent, & Boſſuuij militem admitti: ſed reſponſum ab oppidanis, hactenus à ſe Regi ſuo ſeruatum oppidum, & ſeruandum etiam deinceps: alij additum volunt; tamen ſe verbo Dei valedicere non poſſe, nec Papiſtas admittere. Vtvt eſt, aderat ſimul in mœnibus homo infimæ ſortis, qui tormentum illic poſitum in eos exploſit; nullius tamen, vt fertur, iuſſu. Nihilominùs poſtquam equites iſti digreſſi ſunt, ilicò loci Magiſtratus quoſdam emiſit, qui puluerem tormentarium emerent; item alios ad Sonoium, qui cum claſſe in propinquo erat freto Auſtrali, vt auxilia implorarent: à Bartholomæo quoque Enteſio, qui haud longè cum copiis aberat, cohortes adhuc aliquot ſubmitti petunt, & Orangio Lumæióque rerum ſuarum neceſſitatem indicari; & (ſiquidem longæ obſidioni impares eſſent) maturari auxilia debere; commodè verò liberari ſe poſſe, ſi Mudam Sonoius, Enteſius Weſopum occuparet. Miſſus quoque ad Mullerum nuntius, qui Schellincwoudam tunc tenebat. Sed promiſſa vbique auxilia, nuſquam prompta. Ideò, deiectis animis, vbi aduentare cum omnibus copiis Hiſpanos intelligerent, quorum vim ſuſtinere non poſſent, ad Toletanum mittere viſum qui vrbem dederent, & gratiam præteritorum peterent. Id negotium Conſuli & Senatori datum: qui Amorsfortium profecti, vbi tum Toletanus adhuc erat, colloquio prohibiti, Buſſemum proximum Nardeno pagum ire iuſſi ſunt, illic reſponſum accepturi. Sed Conſul, dum redit, apparatu viſo territus, periculo inſtanti clàm ſe ſubduxit. Id vbi Senator aduertit, valdè indoluit; verumtamen vir animi in patriam ſinceri,

Felicius Regij pellunt Geuſios Zeuenbergâ lociſq; vicinis.

Regij dedi ſibi petunt Nardam.

Petunt Nardenſes à Geuſiis auxilia, nec tamen impetrant.

Itaque deprecatores ad Regios aduentantes mittũt.

ceri, tristis rei nuntius perrexit, & Bussemum, vt iussus erat, Toletanum secutus, cùm interroganti Bossuuio, an milites oppido excessissent, affirmaret; alios postridie Oratores adducere iubetur, atque ita dimittitur. Igitur ipsis Kalend. Decembris venere in castra Lambertus Hortensius, Rector scholæ, vir doctrinæ fama clarus, aliique è Senatu & populo. Qui cùm Toletanum alloqui vellent, ad Romerum reiiciuntur, tamquam cui is omnem potestatem dedisset. Cum illo igitur paciscuntur, oppidum se Toletano tradituros, ea lege, vt ciuibus vita facultatesq; saluæ essent; tantùm denuò fidem iuramento obstringerent: solíque ex Hispanis 100. quantum semel sumere possent, oppido efferrent; vltrà nulla præda esset. Hęc ter, porrecta Hortensio dextra, rata fore pollicitus Romerus, cum eo, aliquot 20. Hispanis comitatus, oppidum ingreditur: euestigiò ad tympani sonum ciues iusiurãdum daturi in templo Hospitalis conuocantur, & conuenerunt pænè omnes; cùm homines ex se alios metientes, fide à Romero data securi, nihil sibi mali metuerent; pauci quidam, quod euenit metuentes, inter templi laquearia locísque abditis se occultauerant. Interim Hispani alij, nullo resistente, constricta glacie fossa, transcenso vallo frequentes intrauerant; & ecce, dum miseri ciues conueniunt, futuræ lanienæ ignari, vxores eorum militibus aduenis conuiuia curabant. Aliquamdiu ante templum cum Hispano Sacerdos quidam inambulabat; qui mox ad ciues conuersus, moriendum illis edixit: illicoque apertis foribus irruentes milites inermes homines pecudum instar miserrimè trucidant. Dein igne iniecto, reliquias comburunt; & vicatim discurrentes, quoscumque reperiunt mactant, totumque oppidum tantumnon in sanguinem & cineres vertunt: ægrè Hortensium Bossuuius seruauit; qui tamen filium Augustinum Organistam crudelissimè obtruncari ante oculos vidit: & qui inter templi laquearia se absconderant, illinc quoque ad cædem sunt protracti. Postquam viri cædi defuerunt, iram & libidinem in feminas vertunt; quarum plures vario cruciatu enecant: puellæ 12. aut 13. annorum constupratæ: & in mortuos quoque sæuitum, nudáque occisorum cadauera per viginti dies insepulta iacuere: insuper omnia miserorum bona direpta. Versa vice circa idem tempus per Orangianos item res longè indignissima accidit. Verbis dicam viri non infimi alioqui apud Orangianos: Cornelius Musius Cœnobio D. Agathæ apud Delphenses Præpositus vir optimus innocentissimusque, & litterarum laude egregius, annos septuaginta duos natus, dum Hagam proficiscitur, à militibus Lumęianis interceptus, Leidam abducitur in Cornelij Venij ædes, quas Guilielmus Oldevlietius tabellio publicus inhabitabat: eoque duo à Lumæio missi, cum ipsius Concionatore, quæsitore & carnifice, torquendo viro locũ poscunt; cum-

1572

Paciscuntur cum Romero, tamquam is mandatum haberet.

Pacificè ingresso Romero, ciues in tẽplum conuocantur.

Intereà Hispani ingrediuntur per fossam glacie constrictã.

Ciues omnes trucidantur; immania & alia cõmissa.

Sæuitia quoque magna tũc per Orangianos patrata.

1572

Nēpe Cornelius Musius sine vlla via Iuris, barbaris modis necatur.

Crimen in eum sparsum, sed à nullo bono creditum.

que se Oldevlietij vxor opponeret, & huic rei publicum vrbis carcerem esse dictitaret, homines ebrij, incitante vino proteruiam, per vim facinori locum capiunt, & tormentis plurimis pænè enectum, nulla Iuris obseruantia, causáque indicta, ad horam quintam vespertinam introductum, ante nonam properè strangulant. Inde furca statim deducunt in Lochorstianas ædes: tum pudendis amputatis ventrem dissecant, &, vt corpore erat obeso, abdomen eripiunt, ne ad sæuitiam quidquam deesset. Vulgò sparsum, veneno Orangium tollere voluisse: quod crimen tamen inter tormenta exquisitissima constanter ipse pernegauit, neque bonus quisquam credidit. Hæc ille. Eadem qui distinctiùs velit petat ab Estio, qui Musij triumphum in decimā Decembris incidisse scribit. Dudum obsidebant Amstelodamum aquâ in sinu Meridionali viginti Orangianorum naues, egregiè armatæ, impedientes ne quid mari importaretur. Hæ intellecta Nardensium clade, Toletaníque cum exercitu Amstelodamum aduentu, ne congelatæ circa portum in eius venirent potestatem, extrema diligentia diu noctúque laborantes glaciem bipennibus rumpunt, sicque tandem in altum euadunt. Intereà Toletanus die tertio Decembris cum exercitu Amstelodamum venerat: sed requiem sibi & suis aliquam dare voluit, nihil dissimulans se deinde in Harlemios exercitum ducturum. Quare quidam ab Amstelodamensibus missi cum litteris sunt, qui pro vicinia & vetere sua amicitia officij eos admonerent, redirent ad obsequium Regis, spem veniæ sibi non difficilem videri, modò sponte redeant. Vbi cùm Magistratus animo angeretur, res amplissimo Senatu illo ipso tertio Decembris acta; & consilia varia erant, prout studia. Pars auxilia ab Orangio aduocanda, pars petendam ab Albano veniam censebant, quando gratiæ spem haberent: neque enim Orangio vires esse quas potentiæ Hispanicæ opponeret. Et peruicit hæc sententia; placuitque vt ad Toletanum ablegarentur, qui deliberando quatuor quinquéve dies peterent; interim rerum suarū statum Orangio exponendum curarent. Legati ergo Christophorus Scagius vir primariæ nobilitatis, Theodorus Frisius Consularis, & Adrianus Assendelfius vrbis Syndicus, clàm Amstelodamum profecti sunt. Quod vbi Ripperdæ Præfecto innotuit, eo ipso adhuc die in hortum sagittariorum ciues conuocat; quibus adfuere Lancelotus Bredenrodius, Adrianus Iansenius Prætor vrbis, Gerardus Stuuerius, aliíque ciuium ductores. Tum, manu imperato silentio omnes compellat; venisse Amstelodamum Fredericum Toletanum, obsidionemq; agitare, ac litteras ad Magistratum dedisse; quibus, si illicò se dederent, veniæ spem superesse nuntiaret; Magistratum quoque Theodorum Frisium aliosque clàm ablegasse, qui veniam supplices impetrarent. Quæ quidem venia qualis futura esset, facilè

Fredericus Albani filius Amstelodamū venit, in Harlemios ducturus.

Mittunt Harlemēses clàm qui eum placent.

Econtrà Orangianus ibi Præfectus ciues contra Fredericum Toletanum concitat.

cilè ſanè conſiderarent, ſi Mechliniam ſibi proponerēt, aut Zutphaniam, vel vicinum denique Nardenum adhuc fumans. Hortari igitur, ne ſe decipi paterentur; ad hæc memores ſacramenti eſſent quod Orangio pridem dixerant; ad ſe quidem quod attineret, pro ipſis, publicáque libertate guttam ſanguinis vltimam impendere paratum eſſe. Cùm finiſſet, plerique alta voce acclamare; extrema omnia pati malle, quàm perfidi hoſtis incertæ clementiæ ſe permittere. Ita animis eorum qui Orangio ſtudebant excitatis, eidem per litteras præſentem rerum ſtatum indicant: mox à Mullero petita auxilia; qui quarto Decembris è ſua legione cohortes quatuor in vrbem mittit, cum ſex reliquis Leidam profectus. Quod vbi Amſtelodamenſibus cognitum, deſerta hac occaſione ab Orangianis caſtella & Sanredamum quoque recuperant. Mox apertum Harlemi maius templum, deturbatæq; Diuorum Imagines; Religioque dicta Reformata publicè exerceri cœpta. Die ſequenti, qui erat quintus Decembris, Chriſtophorus Scagius, Adrianúſq; Aſſendelfius, è Legatione rediere. Theodorus Friſius, ſiue reſponſum à Collegis expectaturus, ſiue futurorum metu, apud Toletanum manſit. Ac reduces quidem cōprehenſos Ripperdę iuſſu, Guilielmus Bardeſius aliíq; Leidam primùm, inde Delfos ad Orangium abducunt. Et Leidæ Scagius negligentiore cuſtodia habitus facilè euadere potuiſſet; ſed vir animi innoxius, vt qui negotium à Senatu demandatum non ſe detrectare debuiſſe exiſtimabat, effugere noluit. At verò aliter Orangio viſum; qui clanculùm id, & velut præter iuſiurandum factum vehementiùs indignabatur: & non multò pòſt Aſſendelfius vigeſimoquarto Decembris gladio percuſſus; ſpiculoque impactum caput, per horas duas populo ſpectare datum: Scagius, vti ferebatur, per tormenta expreſſam animam in carcere reddidit. Interim octauo Decembris Sparewoudam exercitus Toletani venit, obſidioni Harlemenſi ſe accingens. Iter non erat aliud Amſtelodamo Harlemum, quàm per terream molem ſeu aggerem inter Harlemium lacum ac flumen Sparam poſitum: quem iuxta vicum Sparendamum ita Orangiani ab vtroque latere decuſſauerant, vt in ſummitate ægrè vnum admitteret virum, adiecerantque vtriuſque lateris fundo ad ſummum vſque pertingentia duo propugnacula, maioribus tormentis probè inſtructa, ſingula quatuor peditum ſigna habentia; ipſumque aggerem interſciderant foſſa adeò lata, ac ſi iuſtum fuiſſet oppidum, quam ab vna parte lacus ingentes, ab altera flumen Spara abundè aqua replebant: munitio pęnè inexpugnabilis, niſi aquæ gelu fuiſſent conſtrictæ. Ad has munitiones explorandas Rodericus Sapata ſua cum Hiſpanorum trecētorum virorum cohorte mittitur. Sparendamum veniens, alteram munitionum audaciſſimè inuadit, cui præerant Gerardus

1572

Perſuaſi ciues auxilia ab Orangio accipiunt.

Templa violant, Legatoſq; reduces in vincula coniiciunt.

Eoſdem Legatos Orangius mortis reos pronuntiat.

Regij Harlemū verſus mouēt.

1572 Vanderlanius ac Martinus Sprusius; pugnaturque acerrimè, Orangianorum tormentis Hispanorum alios sternentibus, alios sauciantibus, inter quos posteriores fuit Præfectus Sapata, cui dexteram ad cubitum vsque campestris tormenti globus abripuit. Qui cùm omnia esset expertus, probeque munitionum situm, præsidiariorumque animositatem cognouisset, maiori opus esse vi videns, receptui canit, ac Toletano quæ viderat ac senserat, exponit. Is statim motis castris Sparendamum cum quatuor maioribus venit tormentis, consultat de oppugnatione. Dum hærent, Iulianus Romerus nactus aliquot Regi ac Religioni Catholicæ addictos eius loci rusticos, ab his cum sua legione inter Orientem ac Meridiem per congelatos lacus decimo Decembris deducitur; vnde mox aggerem conscendens Orangianos à tergo inuadit. Exigua hîc pugna; deinde fuga effusa: non enim istinc Hispanos expectabant; fugiunt autem per alteram lacuum partem inter Occidentem & Septemtrionem versus Velsen ac Beuerwicum; trecenti in munitione cæsi, & quidam in itinere, reliqui Harlemum euasere. Relictis Sparendami duobus Wallonum signis, rectà cum exercitu Harlemum Toletanus proficiscitur, in vrbis conspectum duodecimo Decembris veniens; festinabatque in sicco figere castra, quòd mutatus ventus pluuię aliquid, etsi non durarit, adferret. Præmiserat Toletanus Iacobum Caruaialum, qui occupato leprosorum hospitio, cum quatuor peditum signis, paucísque equitibus vrbem circumcursans situm contemplabatur, reuerténsque ad hospitium, cum erumpentibus Harlemo præsidiariis aliquamdiu dimicare cogitur: vbi cùm aliquot ab vtraque parte cecidissent, illi in vrbem, Caruaialus ad hospitium reuertitur; Harlemiis deinde maioribus tormentis eos, qui in leprosorum templi turrim conscenderant, impetentibus, ac nonnullos sauciantibus. Sub idem tempus missus Amstelodamo à Consule Frisio nuntius cum litteris ad Catholicos ciues, & Magistratum biduo antè à Marnixio Aldegondio Orangij Legato loco motum, intercipitur, & Harlemi strangulatur. Venerant intereà quatuordecim maiora tormenta Amstelodamo Sparendamum; ibiq; operâ trecentorum naualium sociorum, rupta glacie, nauibus imposita Harlemum versus vehuntur. Productis Regij munitionibus, ad fossarum vsque labra constituere tormenta; sed non nisi decimooctauo Decembris & sequentibus duobus diebus rem agere vibrando incipiunt. Harlemum loco campestri est situm, ad amnem Sparam, qui vrbem intrans in eius lacus se exonerat: montes non agnoscit, vt nec vniuersa Hollandia Zelandiáque, sed arenosos tantùm colles in littore maris, vim eius retundentes. Ad eam partem, vbi porta quæ à Cruce nomen habet, castra Hispani habebant; Germani contra portam lignariam, ac siluam illi adiacentem; Wallones ad

Ad Sparendamum in itinere cladem accipiunt.

Demum expugnant eamdem munitionẽ.

Castra ad Harlemũ figuntur.

Nuntius ab Amstelodamo veniens ab Harlemiis strangulatur.

Situs tum ciuitatis, tum castrorum Regiorum.

1572.

ad Occidentem, quà ad arenosos colles maréque iter erat, sedebant. Interim Harlemiis libera tutáque ea pars vrbis mansit, quæ lacus respicit: qui durissimè congelati cùm essent, nec ab Hispanis insederentur, effecerunt, vt totâ Hollandiâ Orangianâ illac necessaria suppeditante, Harlemiani vix obsidionis malum eatenus sentirent. Sed Orangiani hac commoditate non contenti, etiam terra vim potentiámque ostendere volebant. Coactis igitur mox post captum Sparendamum ad Leidam circiter triginta peditum signis, ac quatuor equitum turmis, ductore Lumæio, Leidâ Hillegontium, indéque Mannewegium mouent, postremò haud procul Harlemo ad locum nomine Weiligenbergam. Attrahebant sex campestria tormenta. Admonitus de aduentu Toletanus, qui Cliuiam arcem occupabat, statim exploratum mittit Bossuuium, Noircarmium, ac Iulianum Romerum cum septuaginta mosquetariis, ac octoginta equitibus leuis armaturæ, subsequente legione Lombardica: qui propinqui Weiligenbergæ, Lumæio obuiàm fiunt. Diuidunt se mosquetarij in duas acies, idem faciunt equites, ac in viarum lateribus salicibus tecti cõsistentes, Lumæianos ita salutant mosquetarum globis, vt etiam, antequam legio ad manus veniret, transfixi tres quatuórve simul vnius mosqueti globo, magno numero caderent, plures vulnerarentur; omnesque in fugam versi Lumiçum inter primos celeris equi cursu prçeuntem sequerentur, pluresque periisent, nisi effugium proximi dedissent congelati lacus, quos equites Regij ingredi non audebant. Periere supra mille viri; signa militaria viginti quinq; relata; ex Hispanis plùs minùs duodecim cecidere, ac inter hos Præfectus Connespero, paulò plures vulnerati. Hinc collocatis, vti dicere cœpimus, decimooctauo Decembris cõtra Crucis portam tormentis, eam Regij biduo quatiunt. Sed ciues ac præsidiarij ob vrbis amplitudinem introrsum nouam extruxerant munitionem. Hispani eius rei ignari, ad oppugnationem iustam ruinam videntes, impetum ad hiatum faciunt; defendunt se acerrimè Harlemiani. Hispani, quòd nouis intus impediti munitionibus nil efficere possent, seruatis ordinibus pedes referunt die vigesimo Decembris. Nempe Bartholomæus Campocassius pontem artificiosum struxerat, per quem in murum enisi plures Hispani cum Steinbachio Orangiano depugnabant. Cæsi Hispani circiter centum, & inter hos Lucas Soinagus cum Signifero Andrea Brotio: vulnerati Romerus, Varga, Lama, Touilla, Benauides Galeacius; ex obsessis circiter viginti cecidere, & plures saucij. Sub idem tempus Septemtrionales Hollandi cum armatis venientes nauibus Amstelrodamũ ac Mudam, Dymersdikium perfodere conantur, quo agrũ Amstelodamum, Wordanum, Leidanum, Delfium, Goudanum, Roterodamum ac Oudewaterum aquâ, oppidis nihil nocentes, imple-

Triginta peditum signa, & quatuor equitum turmæ auxilio Harlemensibus veniunt.

Cæsi ex eis supra mille; relata signa viginti quinque.

Hispani portã Crucis inuadẽtes, repelluntur.

Geusij Dymersdikiũ iuxta Amstelodamũ perfodere moliuntur.

1572 implerent, ſicque Regiis negotium faceſſerent: Rhijndikium etiam in eorum poteſtate conſtitutum, opportuno tempore aperuiſſent, niſi Amſtelodamij, perſpecto eorum conſilio, peditum cohortem ac ciues aliquot mittentes, foſſores præſidiarioſque Dymerſdikium aperire conantes, inuaſiſſent, ſupraque centum cæſis, multò plures ſauciaſſent, ceteris ad naues ac Noort-Hollandiam refugientibus. Poſt dies decem, eadem de cauſa reuerſi, eodem modo ac euentu repelluntur, Amſtelodamijque Dymerdamium, excitata munitione, impoſitáq; peditum cohorte, perpetuo pręſidio munire ſūt coacti, quamuis nihilominùs & tertiò Noort-Hollandi eò redierint, vt ſuo dicemus loco. Militem etiam præſidiarium Vltraiectini & Amſtelodamij certis diebus mittere debebant, qui ad caſtra Harlemenſia commeatum pulueremque bellicum ferentibus præſidio eſſent. Excurrentes enim Oudewatrij ac Wordani, ſæpiùs mercatoribus cæſis, merces eripuerant. Expertus igitur Toletanus difficillimè vrbem vi poſſe capi, operibus tentare expugnationem aggreditur. Coguntur foſſores magno numero; ac munitionem ab Harlemiis ante Crucis portam erectam, actis cuniculis euertere cum porta, propinquiſque muris ac vallo, conantur. Transferuntur & tormenta ad locum appellatum Craineſt, inter Crucis ac ſiluæ portam, muriq; & vallum in foſſam deijciuntur, ita vt Hiſpani ingreſſum priore feliciorem ſperarent. Sed ab exploratoribus edocti, nouas & hoc loco in vrbe erectas fortiores munitiones, ab oppugnatione deſtitere, omni ratione munitionem Cruiſportanam actis cuniculis euertere conati. Suſcitauere & terream molem è diuerſa materia compactam, muris, portis ac vallis Harlemiis eminentiorem, quam Hiſpani Equitem, Germani Catum vocant. In hac maiora collocant tormenta, neminémq; vallo nec muro conſiſtere ea parte permittunt. Receperant Harlemij poſt cladem Lumæianam diuerſis temporibus ſupra tria peditum veteranorum millia, è Francis, Anglis, Scotis, Germanis ac Belgis collecta, vrbemque intrarant per congelatos lacus, intulerantque rhedis glacialibus tantum quantum voluerant frumenti, pulueris bellici, aliarumq; rerum neceſſariarum. Hi ſæpiùs erumpebant, caſtriſq; Regiis damna non exigua inferebant; ſed numquam hoc menſe Decembri maius quàm die eius vltimo. Tum enim quadringenti præſidiarij, nocte vrbem egreſſi, ac ſupra ſuperiorem veſtem, vt ſe internoſcerent, lineum induſium ferentes, Hiſpanorum inuadunt caſtra, repagula deiiciunt, primam ſecundámque ſternunt vigiliam: quo rumore ceteri ad arma excitati, inſtructa acie obuiàm Harlemiis eunt, ac poſt exigui temporis pugnam, omnes in vrbem reiiciunt. Cecidere quadraginta ſeptem Hiſpani, ter totidem vulnerati. Harlemij, cæſis ſuis in vrbem delatis ac ſepultis, ſciri numerum noluere: manè rubeſcens ſangui-

Impediuntur ab Amſtelodamenſibus, cæſis ſupra centum.

Toletanus cùm vi nō proficeret, cuniculis Harlemū tentat.

Harlemi ad tria veteranorum millia in præſidio.

Ex his erūpētes 400. cladem inferunt, & accipiunt.

ne

ne glacies docuit non paucos cæsos vulneratosque. Similia indies contingebant. Nec minora damna Regij è mœnibus accipiebant; inprimis multi vulnerati, inter quos fuit Iulianus Romerus, qui dextrum oculum, Noircarmius, qui in mento sauciatus quatuor dentes perdidit, eodemq; plumbo & in mento vulneratus Goumij Baro, illique astans fossor est interfectus. Instante etiam Decembris fine Cressioneti Baro, oppidi Grauelingæ in Flandria, ac tormentorum tunc in castris Præfectus, circa terream molem collocandis in ea tormentis satagens, ex vrbe sclopeti globo in frontem adacto, ac circa aurem exeunte ita vulneratur, vt post paucas expiraret horas: Nobili quoque illi astanti dextera tibia globo frangitur; vulneratur & Valentinus Pardieuius Mottæ Dominus Cressioneti Legatus, eiusque in Grauelingana Præfectura successor. Occiditur etiam paulò pòst sclopeti globo Harlemo emisso Bartholomæus Parmensis Albani Architectus, in erigendis munitionibus faciendísque cuniculis industrius; & in vrbe sub idem tempus maioris tormenti globo quoque cadit Petrus Iansonius Harlemiorum Architectus. E vulgo verò militum, maximè Hispanorum ac Wallonum, nullus erat dies quin aliquot interirent. Tanta enim Harlemenses cum diligentia in mœniorum circuitu nocte dieque vigilabant, vt quicumque Regiis è castris supra munitiones caput extulisset, sclopetorum ex vrbe magno numero emissorum pilis periret: cuius rei milites me præsente (verba sunt Heuteri, vti & plura tum præcedentia tum sequentia) non semel experimẽtum facientes, capitum tegumenta stipitibus variis locis imponentes, cùm vel paululùm supra munitiones extulissent, statim globis transfixa videbant. Præsidiarij enim existimantes militum esse capita, certatim in ea globos coniiciebant. Ad hæc nullo non die in Hispanorum, Wallonum aut Germanorum castra erumpentes, cladem inferebant, aut accipiebant; ingensque ab vtraque parte militum numerus cadebat: coacti hac de causa vtrimque supplementa euocare, donec cessante gelu, glacieque in aquam soluta, non sine maximis difficultatibus, vti narrabimus, tandem post octo mensium obsidionem Regij lacuum quoque domini facti sunt.

1572

Illustrium aliquot nomina ad Harlemũ vulneratorum, & cæsorum.

Quisquis vel modicùm caput extulisset, mox feriebatur.

Quotidianis eruptionibus multi vtrimq; cadunt.

Hoc anno septuagesimo secundo, die decimo Octobris, noua stella exorta est sub Cassiopeæ asterismo: quæ nec fixa, nec erratica, crescere & decrescere visa est, totosque centum triginta duos dies apparuit. Id phænomenon terruit omnes: euocatusque ab Albano Nouiomagum Gemma Frisius, vir tunc Astronomiæ in Academia Louaniensi clarissimus, à Christo nato nihil tale illuxisse dicebat: alij ei stellæ comparabant, quæ ex Oriente Magos Bethlehemum duxerat. Nec minùs mira in Hispania Hieronymus Nunius linguæ Hebrææ & Matheseos Valentiæ Professor,

Stella noua visa multos terruit.

& in

& in Austria Fabricius Polus, Thaddæusque Hagesius Viennæ, prodiderunt; quos, qui de his plura velit, adeat.

1573 Iam nouus se aperuerat annus septuagesimus tertius, cùm mensis Ianuarij die quinto per lacus glacie adhuc induratos vrbem intrant quadraginta rhedæ glaciales præsidio trecentorum sclopetariorum, omnis generis necessaria Harlemiis afferentes. Eodem tempore turbæ apud Orangianos à Lumæio & Bartholomæo Entesio datæ, qui annonæ ab eo præfectus, Delfis conquerebatur, militibus stipendia non solui, nec annonam procurari; dein ad querelam conuitium addebat, ipsos Ordines Orangianæ partis proditores appellans. Cuius rei quia Entesius inprimis causa fuisse cognosceretur, ne quod grauius malum accideret, placuit Orangio, vt Lumæium Entesiumque ad se vocaret, & modestiam vtrique imperaret; idque factum. Sed Entesius maiore verborum licentia vsus, attineri in vrbe iussus est: quod Lumæius ad se reuocans, vi educere eum voluit. Benignè Orangius rem compositam maluisset; at Lumæius nil rationi consentaneum admittebat. Ergo die similiter quinto Ianuarij mandato publico armati ciues manum vtrique iniecere; moxque varia Ordinum accusatione in ordinem redactus Lumæius, dignitate ac munere suo amouetur, & mandata eius omnia edicto publico reuocantur. Quin (vt simul de hoc homine furibundo narrationem absoluam) mense Maio, postquam è custodia emissus, per milites aliquid iterùm machinari aduersus Ordines exploratum esset; denuò comprehensus in arcem Honingam Roterodamo vicinam compingitur: è qua elapsus Roterodamum sese contulit, mansitque ibi varia molitus, licet frustrà, vsque sub finem Iulij. Etenim Ordinibus iure agere neutiquam visum; non quòd necdum nocentem satis arbitrarentur, sed quòd tali rerum statu meritas de eo pœnas sumere non consultum existimarent. Culpæ variæ erant: inprimis contemptus Ordinum, & verborum magna superbia. nam iactauerat esse militum tria millia, & liburnicas octoginta, quibus cogere in voluntatem suam Ordines posset: tum eosdem, quia iniqua petentem reiecerant, proditores appellauerat; etiam crudelissimè prouinciales diuexauerat, & Sacerdotes hominesque alios innocentes nulla causæ cognitione morte mulctauerat; inter quos Cornelium Musium & Iustum Tollium, vtrumque virtutis & fidei in patriam præclarissimos; (sic loquitur vir alioqui Orangianus) ad hæc nefaria militum flagitia nulla pœna coërcuerat. Ob hæc talia, etsi grauia quæque meritum, Ordines tamen discedere impunè permiserunt, intercessu maximè Orangij, qui viri familiæ parcendum disceptabat. De eius morte hæc Scriptor Leodiensis: Auriaci interpositione ac intercessione dimissus Lumæius Leodium venit, & in domum generi domuique Lumeiæ

Turba non modica apud Orãgianos à Lumæio & Entesio data.

Vterq; in vincula compingitur.

Varia Lumæij flagitia; & quare non punita.

De Lumæij morte, ex Scriptore Leodiensi.

Lumęiæ propriam, & ad D. Martini ſitam, ſe recepit, vbi morſiuncula proprij canis rabidi, vt fertur, mortem ei accelerauit; vt verè Iuuenalis cecinerit: 1573

Ad generum Cereris ſine cæde & vulnere pauci
Deſcendunt Reges & ſicca morte Tyranni.

Dum Lumæius Orangianorum res turbat, intentus in occaſionem Boſſuuius ad Delfenſem Conſulem ſcribit, gratum nũtium de Lumæio capto accidiſſe; quamobrem petere, vti in fide erga Regem perſeueraret; darétque operam, quo pacto Orangium comprehenſum ſub certa cuſtodia in caſtra ad Harlemum mitteret; præmium ipſi, adiutoriſque magnum fore, præter delictorum omnium gratiam. Litteras has captiuo militi curandas tradit, qui eas Batenburgico, qui Lumæio ſuffectus erat, defert; iſque apertas atque lectas rectà ilicò Delfos ad Orangium mittit. At ille confeſtim hominem vocat, litteriſque à Boſſuuio lectis, Atqui, inquit, non ego te talem, Conſul, putaram, qui hoſtem ante patriam poneres. Reſpondenti, non in ſua manu eſſe quid Boſſuuius, aut cui ſcriberet; ſibi quidem fidem in Remp. ſemper certam. Igitur, ait, id operam dato, vt Boſſuuium per inſidias capiamus. quod vbi negaret conſcientiam ſuam permittere, domi manere captiuum iubet. Interim cœptam Harlemi obſidionem Toletanus vrgebat; cui quo pacto ſuccurrere poſſet, ſimiliter seriò Orangius intendebat. Quare vt obſeſſoribus commeatum quoquo modo impedire poſſet, miſſas Saxenhemum (locus eſt medio inter Leidam ac Harlemum itinere) copias caſtra ibi ponere, & Sonoium ab altera parte Septemtrionali cum iuſta manu inſidere viam iubet: ne quid tamen temerè tentet, interdicit. Die octauo Ianuarij oppidani, vt annonæ ſubuenirent, leges frumentarias condunt, pretiúmque pani & pondus ponunt, vetantes emi plus quàm quiſque opus haberet; qui migraret, ei mors ſupplicium eſſet. Nocte proxima valdè obſcura miſſi auxiliares bis mille, cùm denſæ nimiùm tenebræ eſſent, nec viam tenerent, aberrarunt; parſque ad arcem Cliuiam, vbi Toletanus erat, venêre, pars in propinqua ſabuleta deflexere: alij ad caſtra retrogreſſi, pauci admodum, igne in turri animaduerſo, auditóque campanæ ſonitu, in vrbem ægrè peruenere. Die decimo ſexto Ianuarij caput quoddam à corpore abſciſſum in vrbem Hiſpani inſolenter iaciunt, cum elogio, id Philippi Regij eſſe, qui cum bis mille auxiliaribus liberator adueniſſet. Hoc facinus alio longè immaniore mox obſeſſi vindicarunt; captiuis duodecim in furcam actis, ex iis vndecim capita, barba comáque ad mendicorum modum raſa (quandoquidem vulgò Geuſij, quaſi mendici vocarentur) in vas compacta è propugnaculo in Hiſpanorum caſtra deiiciunt, cum hac inſcriptione: Squidem ob decimam negatam bellum hoc Albanus gereret, iſtud illi vaſculum mitti, in quo decem capita haberet; & pro

Hac occaſione Boſſuuius de tradendo Orangio agit, ſed fruſtrà.

HarlemiOis hinc Toletanus premit, illinc Orangius ſubuenire ſatagit.

Ex bis mille auxiliaribus pauci vrbem intrant.

Barbarus, hinc Regiorũ, inde Geuſiorum luſus.

1573 vſura, ne de mora quereretur, additum vndecimum. Tum de rebus ſuis litteras & obſeſſæ vrbis typum Orangio mittunt, ac poſtridie aduenere cum frumento rhedæ ſexaginta quinque, quas cum auxilio Schramus Brunſwicenſis ducebat. Sic ille, quem dudum ſequimur. Paulò diuerſùm Heuterus hoc modo: Sub idem tempus circa Leidam Orangiani octo peditum ſigna coëgerant; ſingulis ad collum militibus ſacculum puluere bellico plenum, quo Harlemij egebant, ferentibus. Proficiſcuntur ſecundùm lacus glacie adhuc concretos, ac dimidio ab vrbe milliari eos ingreſſi, vt à latere dextro ſiluæ Harlemianæ, medio inter Hiſpanorum ac Germanorum caſtra itinere, vrbem ingrederentur. Sed eo loco, quo ſe tutos in vrbem peruenturos exiſtimarant, duo Wallonum ſigna ac pauci equites ea nocte, Orangianis inſciis, excubabant. Hi ſummo manè eos conſpicati, putabant paucos ex vrbe, aut Zaſſio, ſeu Saxenhemo exiiſſe prædatores; craſſior enim è lacubus ac vicinis locis exiens in altum nebula, verum rei proſpectum vtriſque adimebat. Animati igitur Wallones, falſa licet opinione, pauci multos inuadunt. Orangiani detectos ſe, dimidiamque exercitus partem contra ſe venire exiſtimantes, non pugnam ſed fugam ineunt, eò vehementiùs, quòd ſe à lancearíis equitibus, non minùs quàm peditibus inuadi, ſternique viderent. Cecidere pro maiori parte ab equitibus cæſi ſupra quingenti, capti trecenti, è quibus ſtatim ducenti ad ſiluæ arbores nudi ſtrangulantur. Tanta fuit Orangianorum conſternatio, vt fugitiui, ignari quò irent, plerique in Regia caſtra, alij Amſtelodamum in hoſtium ſuorum manus ſe veniſſe cõſpicerent. Centum captiui, periculoſiſſimis fodere coguntur locis. Signa militaria omnia relata; Præfecti tres interfecti; è quibus Philippi Regij caput humeris abſciſſum in vrbem nocte coniicitur, chartam in fronte habens, cuius eſſet, ac cladis hiſtoriam. Geleinius Middelburgius, etiam Præfectus, cùm aliquandiu cum eo Toletanus eſſet locutus, in carcerem compingitur. Harlemij tot cladibus efferati, ſed præcipuè irritati, quòd commilitones inſtar latronum ad arbores ſtrangularentur, cùm aliam vindictæ non reperirent rationem, contra Catholicos, qui multi in vrbe erant, inſurgunt. Erigunt in vallo, quà caſtra Regia reſpiciunt, patibulum, quo ſtatim ſtrangulant Lambertum Iacobſonium olim Conſulem, tum Quirinum Diricſonium etiam Catholicum Cõſularem. Huic cùm eſſet filia nubilis Catholica ac pia, eam patrem ad mortem euntem ſecutam, nec deſerere volentem, lapidibus impetunt; illa non deſiſtit patrem fortiter mortem pro Catholica Religione ferentem animare. Quare aduerſus eam magis magiſque irritati, magno numero lapides conijciunt: illa ad patrem iam ſtrangulatum curſu delata, alta voce Deum precabatur, mortem cum eo oppetere poſſet. Aſtabat foſſæ non ita dudum

De iiſdem ex Ponto Heutero.

Geuſij ex improuiſo incidunt in Regios excubitores.

Cæſi Geuſij ſupra 500. capti 300. & mox ex his 200. ſtrangulati.

Hac occaſione ſuſpẽdunt Harlemenſes, duos Conſulares Catholicos.

dum

dum intra vrbem ductæ: in hanc detrusam lapidibus obruunt, ac cum ea matrem, militisque Wallonis captiui vxorem. Tum duobus addunt Consularibus Adrianum Groneuenium, ac Franciscum Iacobsonium Sacerdotem, cum adolescente quindecim annorum, quem paulò antè Regiis ceperant in castris. Qua de causa, Harlemij exules Toletanum adeuntes, obsecrarunt ne ampliùs Orangiani captiui in vrbis conspectu occiderentur; fore alioquin, vt omnes Catholici, magno adhuc numero in vrbe residentes, eadem ratione perirent. Pergit Heuterus: Intereà durante etiamnum gelu, Hollandi Harlemo de omnibus rebus necessariis prouidebant; non enim in glacie amplissimorum lacuum, militum stationes aut excubiæ disponi poterant. Quare ad vim Toletanus iterùm conuersus, circularia propugnacula, quæ Harlemenses ad Crucis & ad D. Ioannis portas erexerant, extructa inter eas terrea mole, propugnacula æquante, actis cuniculis euertere conatur; eóque rem perduxerat, vt ciues ac præsidiarij de eorum defensione desperantes ea desererent, interiúsq; demolitis quæ ad mœnia stabant ædibus, nouã fossam nouumque vallum faceret, vbi actis rectis ac transuersis cuniculis, Toletani cuniculos inutiles reddebant, sibique latibula contra oppugnationes tutissima extruebant. Hispani sentientes circularia propugnacula ab Harlemiis deserta, ea occupant. Sed eorum alterum Harlemij excauatum subdito puluere bellico incendunt, terráque in aërea transuolante supra triginta sex Hispanos occidunt, multosque sauciant. At ij hac de causâ tamen ea non deserentes, molem repletis cuniculis Catto suo çquãdo, duóque tormenta maiora imponendo, vrbi admodum erant infesti, frustrà Harlemiis variis conatibus propugnacula recuperare conantibus. Quare crebris eruptionibus tentabant Regiorum tormenta reddere inutilia, aut partem castrorum expugnare, necessariaque simul introducere, nunc Hispanos aut Wallones, nunc Germanos inuadentes; quibus conatibus non paucos Regiorum militum interfecerunt, ac è suis quoque desiderarunt, suppleméta indies noua ex Hollandia cum puluere bellico ac commeatu per congelatos lacus rhedis glacialibus accipientes. Similiter & Toletanus, duce Lopesio ab Ancona, tria veteranorum peditum Italorum millia recepit. Sed inprimis alacriter eruperunt Harlemij trigesimo die Ianuarij. Tum enim sub auroram in castra Hispanorum, iterùm numero bis mille irruentes, duarum stationum excubias trucidant, progressique vlteriùs, obuios sese armantes sternunt. Inconditus clamor non solùm Hispanos omnes, sed vniuersum armauit exercitum. Et primi quidem Hispani pedites lancearij, acie promota, Harlemiis obuiàm pergunt; iungunt se eorum lateribus sclopetarij, simulque hostem inuadentes acerrimam ab vtraque parte edunt pugnam, donec Harlemij Hispanis

1573

Etiam filiã suspensi lapidibus obruunt.

Durante gelu de omnibus necessariis Harlemiis satis prouisum.

Hispani propugnacula quædam occupant, non sine clade.

Accipiunt Regij supplementa trium millium Italorum.

Oppidani irruunt in castra, plurimosq; cadunt.

1573 ſpanis Wallonum auxilia venire edocti, ſeruatis pugnando ordinibus, ad vrbem, aliquot deſideratis vulneratiſque, ſunt reuerſi. Cecidere ſupra ducenti Hiſpani, ſauciati plures; maioremque accepiſſent cladem, niſi totis caſtris tympana pulſata ac tubæ fuiſſent. Irritati clade Hiſpani pugnam poſcunt: proponitur poſtero die ſignum. Offerunt ſe ad oppugnationem bis mille Hiſpani, totidem Wallones ac Germani. Datur oppugnatio mille Hiſpanis ac mille Wallonibus inuicẽ mixtis. Ruinam, quam erant inuaſuri, inſtante oppugnatione Harlemij tranſuerſis cuniculis ita confoderant, vt oppugnatores certam cladem euadere non poſſent. Prouolantibus enim Hiſpanis ac Wallonibus, ac ad ruinæ noua opera acriter depugnantibus, Harlemij puluere bellico cuniculis incluſo ignem immittunt: qui exitum non inueniens, terram operaque ingenti cum fragore in aëra diſiiciens, ſuperſtantes fœdè mutilatos partim occidit, partim miserè ſauciauit: reliquos Harlemij ſclopetorum globis propellentes è ruina deturbant. Nonnulli à terrea gleba in aërem delati, cum eadem decidẽtes intacti, in cunicularia foſſa deliteſcebant, donec veniente auxilio liberarentur. Horum è numero fuit Ferdinandus Toletanus Præfectus legionis Longobardicæ, cum multis aliis. Volebant Wallones per foſſas cunicularias vrbem porrò inuadere, ſed Hiſpanis temerarium iudicantibus, ac ad caſtra reuertentibus, & ipſi ſequi coacti ſunt. Periit ſigni Hiſpanici Præfectus Perea, è Wallonibus Obius. Rodericus Toletanus legionis Neapolitanæ Præfectus, fœdè in dextri cruris tibia ac ſura eſt vulneratus. E militibus circiter centum periere, ſupra ducenti grauiter ſauciati. Atqui hæc ad portas Crucis ac Ioannis, earumque munitiones, ſunt acta. In vrbe periit Lambertus Wirtzenbergius, cohortis Germanorum Pręfectus, cum aliquot militibus. Poſt hæc denuò Regij ad agendos cuniculos conuertuntur, Harlemij econtrà ex oppoſito intra vrbem nouum vallum ac foſſam in formam creſcentis lunæ quàm celerrimè abſoluunt decimo Februarij. Orangius tot pugnis præſidium ac puluerem bellicum minui gnarus, Harlemum per congelatos mittit lacus centum ſeptuaginta rhedas glaciales, omnigena neceſſaria vehentes, præſidio trecentorum ſclopetariorum peditum, ac ſeptuaginta equitum. Hos Regij conſpicati, obuiàm eunt centũ equites, ac ducenti quinquaginta pedites: qui eos haud procul porta Scaelwickia aſſecuti, interfecto equitum Signifero, pauciſque equitibus, impedire tamen non potuerunt, quò minùs pedites cum rhedis vrbem intrarent. Hæc quotidie, durante gelu fiebant, donec circiter medium Februarij, aliquot dierum noctiumque continuis pluuiis, ſoluta glacie, nauibus neceſſaria vrbi inferrent. Inſtruxerant enim Harlemij mediocrem dudum è veteribus ac recenter ædificatis nauibus claſſem, iunxerantque biremes tres, ac celo-

Hiſpani infeliciter oppugnãt.

Numerus cæſorum & vulneratorum.

Accipiunt oppidani per glaciẽ noua ſubſidia.

Soluitur glacies; inde in nauibus tota ſpes.

ces

ces quatuor. Hæ Hollandorum onerariis necessaria adferentibus obuiàm ibant, adeoque vrbem de rebus necessariis prouidebant, vt tandem Regios obsidionem soluturos ciues sperarent. Et certè necesse fuisset, nisi Comes Bossuuius cum Amstelodamiis rationem iniisset pellendi è lacu Harlemio eorum classem, ac impediendi, ne ampliùs auxiliares naues intrarent. Primùm vndecim armatis nauibus, ac duabus biremibus instructus, eas iuxta ostium amnis Sparę ac nauigabilis fossæ non longè ab eo ductæ, per quam Orangiani auxiliares veniebant, disponi curauit; vtque minori cum periculo molestiaque Amstelodamij lacum intrarent, terream molem Heiligenwegij sitam certo loco, iusto tamẽ tantùm hiatu aperuerant. Contra hos Bossuuij conatus Waterlandij armatis nauibus Nieuerdammum ac Sarendammum occupant. Non procul inde duæ Bossuuij legionis cohortes sub Præfectis Sichemio ac Losecotio sedebant, impedituræ, ne quid Waterlandij Harlemum inferrent. Cùm itaque aliquot diebus se mutuò sclopetorum globis æquato damno salutassent, videntes eos Waterlandij munito loco sedentes, suis se copiis pellere nõ posse, deserto Nieuerdammo ac Sarendammo, domum remeant. Intereà Harlemij classem educentes Amstelodamios Pennincx-Verę, ac ad ædem Terhartem aggerem aperire conantes pepulere. Sed post duos dies Amstelodamij reuersi, pulsis Harlemiis, intermissum opus resumpsere. Contra hos vniuersam educunt cum biremibus Harlemij classem. Præcedebat biremis maior, octogintaquatuor pedes longa, interuallo maiore, quàm disciplina militaris requirebat: vnde mox à quinq; Amstelodamensium nauibus se cinctam cernens, egregiè se defendebat, donec cæsis pro maiori parte militibus, vulneratóque Gerardo Præfecto cum Legato, ac in celocem desiliente, fugaque sibi consulente, ceteri deditionem facerent. Quærebat à longè subsequens Harlemensium classis Amstelodamios, suamque biremem; cùm ecce post duas horas eos reperientes, inita pugna biremem vacuam recuperauere, actisque in fugam Amstelodamiis, nauem Crauelam dictam eripuere. Vigesimo septimo eiusdem Februarij iterùm Amstelodamij aquâ victi, ferre coacti sunt, vt à suis apertus Pennincx-Veræ agger, ab Harlemiis diuersa rursum materia oppleretur. Eodem mense, vt Regiis ad Harlemum castris commeatum ac militum supplementa intercluderent, Burani præsidiarij è vicinis in vnum coactis octingentis peditibus ac paucis equitibus, ad Nortum aggerem, Rhenoleccæ obiectum, aperire, eiusque aquas in agrum Vltraiectinum ac Wicanum, quà iter in castra Regia erat, effundere parabant. Sed Regij iusto militum numero ad eos profecti, opus, fugientibus Buranis, repararunt, eodemque loco munitionem excitantes, firmo præsidio illi prouiderunt, ac per vniuer-

Bossuuius classem lacui Harlemensi infert.

Pugna naualis vna & altera.

Vincunt nunc hi, nunc illi.

Burani aggerem Rhenoleccæ perfodere nituntur, sed frustrà.

1573 uerſum aggerem excubias diſpoſuerunt. His non obſtantibus, trecenti Burani Raueſuaum profecti, ad eumdem amnem hoc loco propugnaculum erigere incipiunt, vt eo abſoluto, aggerem ea de cauſa perfoderent. Sed Hiergæ Baro Geldriæ Præfectus cum octo ſuæ legionis ſignis Raueſuaum feſtinans, in itinere obuium quoque habet præſidium Wicanum ab Vltraiectinis auctum: ſimulque ad hoſtem profecti, antequam ad manus venire poſſent; relicta ſemiperfecta munitione, & omnibus operarum inſtrumentis, Orangiani fugam arripiunt, tribus tantùm cadentibus, ac duobus captis, qui ſine naribus ac auribus Buram remiſſi ſunt: poſtridie nihilominùs octo in ruſtici caſa reperti, ad arborem ſtrangulantur. Manſit hoc loco Hiergius, donec munitio à Buranis cœpta, à ſuis perficeretur; qua de iuſto prȩſidio, rebúſque neceſſariis prouiſa, amnéque Rhenolecca Regij iuris facto, ad ſua ſinguli ſunt reuerſi.

Regij deinde eumdẽ aggerem præſidio muniunt.

Gorinchemij obſidionẽ metuentes ſe muniunt.

Sub idem quoque tempus Gorinchemij Brabantis finitimi, obſidionem verentes, oppidi vallum augent, foſſas ampliant: ſuburbium Canſportæ, ſupra ſexaginta lateritias domos ædeſque leproſorum continens, magno poſſeſſorum detrimento demoliuntur, idemque ad alias faciunt portas; poſtremò ab alia amnis Meruæ parte in ſolo Brabantico exiguum oppidulum Worinchemium, ne Regij id occupantes inde ſe infeſtarent, miſſis præſidiariis flammis abſumunt, milite quoque innocentes vicinos crudeliter diripiente. In quibus dum toti ſunt, appropinquare Heuſdâ ac Buſcoducis octo Wallonum ſigna nuntiatur. Comportata igitur in naues præda, per reſciſſam glaciem Gorinchemum reuertuntur, paucis ebriis aut auaris prædatoribus à ſuperuenientibus Wallonibus trucidatis; qui Worinchemum ingreſſi, quod reliquum erat (nullos enim reperiebant ciues) auferunt, indeque congelatum Meruam traiicientes, agrum Gorinchemium, Aſperanum ac Heukelanum omni cladis genere peruaſtant, moxque ad amnem, quòd aër mutationem præ ſe ferret, reuertuntur. Excepti à Gorinchemiis velitaria pugna; ſed ſtatim eos in oppidum repellentes, glacie traiecta, Worinchemum reuerſi, ædes adhuc integras igne abſumunt, tum muros vallumque diruentes foſſas replent, & Heuſdam ac Buſcoducis reuertuntur. Initio menſis Martij Vianâ & è portu Vltraiectino *de Vaert*, centum pedites prædatum profecti, Lexmondæ trecentis Schoonhouiis Orangianis obuiàm fiunt: ex his centum ſe oſtendunt, Lexmondæ ducenti in inſidiis ſedent: ad quos pertracti Regij cædũtur, cadentibus quadraginta, captis octo ac Schoonhouiam perductis; ceteri fugâ euaſere. Dum hæc fiunt, Middelburgi in Zelandia acriter ab Orangianis obſeſſi, rerum omnium inopia laborabant. Iubet Albanus Antuerpiæ claſſem inſtrui: ea erat circiter quinquaginta onerariarum benè armatarum varij generis ac formæ: ſequebantur

Iidem Gorinchemiẽſes Worinchemũ flammis abſumunt.

Regij ſuperuenientes agrum omnem vicinum populantur.

Intereà Middelburgo diu obſeſſo Albanus ſubuenire parat.

bātur magno numero minores onerariæ rebus necessariis repletæ, duceq; Sanchio d'Auala Antuerpianæ arcis Præfecto, circa Martij medium vrbe soluunt. Sed Vlissingij de classis apparatu magnitudineq; dudũ pręmoniti, naues aliquot ruderibus dirutorum Monasteriorum implentes, haud procul portu pagi Lillo in Scaldem demergunt: quò cùm d'Auala cum classe venisset, maiores naues transitum nō reperiebant, minores verò transeuntes, vímque Vlissinganorum celeritate eludentes, pro maiori parte Middelburgum appulere, paucis ab hoste captis. At maiores cùm aliquot diebus insigniter à Zelandorum tormentis essent laceratæ, nec tamen omnino essent inulti; illi Vlissingam, d'Auala Antuerpiam rediit. Alia parte Dordraceni etiam aliquid tentaturi, euocatis Gorinchemo, Bommelio, Bura, Gouda, ac Schoonhouia auxiliis, cum mille quingentis peditibus ad insulas Finartum, Clundertum ac Ruichhiltum proficiscuntur, vt præsidiarios Wallones in munitionibus agentes subito aduentu opprimerent; multum enim ab eis damni, prædatoriis nauibus discurrentibus, accipiebant. Erant nongenti in dictis insulis distributi: qui hostium aduentu cognito, arma expediunt, exponeréque militem permittunt; tum exoneratis semel tormentis, gladiis ac lanceis eos inuadentes, prima impressione in fugam agunt. Cecidere ducenti, ceteri in naues desilientes ad præsidia sunt reuersi. Iam Harlemij, pulsis pęnè aquâ Amstelodamiis, lacuum se tantisper dominos videntes, rationem quęrebant leuandę obsidionis. Id autem cùm vi assequi nequirent, commeatu Regia castra intercludere, ac ne quid Amstelodamo Vltraiectóve inferretur, impediri debere considerabant. Veniunt itaque pro iis Waterlandij iterùm decimo quinto Martij (nam & priùs idem tentarant, vti antè commemoratum est) cum viginti quatuor armatis onerariis, ac quatuor biremibus mille ducentos viros vehentibus, ad Dymerdikium (agger est inter Vltraiectum & Amstelodamum) extructáque munitione, perfossóque aggere, consilij compotes Amstelodamum Regiáque castra simul se pressuros sperabant. Sed Bossuuius, re cognita, è castris Amstelodamum aduolat, ac è Boshusij Legati sui triginta nauium classe, viginti octo celeritate præstantes, milite tormentísque implet, ac in sinum Meridionalem defertur. Orangiani se impares agnoscentes, vitato prælio, ad Dymerdikij munitionem tendunt, sed ei propinqui, decedentis maris æstu ac contrario vento impediti vado se captos sentiunt. Itaque exiliunt naucleri sociíque nauales, ac ad milites suos in aggere constitutos, pedibus nandoque perueniunt. Bossuuius vacuas hominibus naues nouem, ac biremes duas abducit. Ceteræ diu maioribus se defendentes tormentis, æstúque reuertente, in altum effugere. Nouem captas mox Amstelodamij armãt, Bossuuiúsq; veteri eas addit classi & Dymerdikiũ

1573

Aliquantum subsidij accipiũt Middelburgenses.

Geusij ad Finartum cladem accipiunt.

VVaterlandij perfringunt Dymerdikium, iter ad castra Harlemēsia.

Bossuuius capit aliquot naues VVaterlandiorũ.

 pergit,

1573 *Obsides munitionem ad Dymerdikium à Geusiis erectam.*

pergit, operantesque ad munitionem Orangianos ab vtraque aggeris parte arctè obsidet: sciebat enim eos parum habere commeatus. Intereà replebatur Dymermerium, excepta Bossuuij classe, magna multitudine mediocrium minorúmque nauium ac lemborum, tam Bossuuio quàm Regio ad Harlemum exercitui necessaria adferentium, armata Bossuuij classe sedulò obsidionem munitionis curante: quam vt ad finem Bossuuius perduceret, Amstelodamo ordinarium præsidium, ac è castris tres peditum cohortes in auxilium acceperat. Nec multò pòst Orangianorum Pręfectus Dierricus Snoyus, probantibus suis, cum paucis celoce conscensa, comitatus mediocri oneraria benè armata, obscura nocte, secundo adiutus vento, Enchusam Waterlandiæ profectus est, ac ex vniuersa regione coactis armatisque circiter sexaginta omnis generis ac formæ nauibus mediocribus (maiores enim cum Zelandis Middelburgum premebant) Dymermerium intrat, suos in Dymerdikio fame pressos liberaturus. Proficiscitur ei obuiàm cum viginti nauibus Bossuuius, ac maiorum minorumque tormentorum globis ita salutat, vt post horæ spatium relinquere lacum, ac in Waterlandiam redire cogeretur, tristibus oculis, qui in Dymerdikio esuriebãt, abitum deplorantibus, Snoyoque malè precantibus, ac militum desertorem appellantibus. E sexaginta Orangianorum nauibus vnam tantùm Bossuuius cepit: celerrimè enim propter exiguitatem facilè maiores grauioresque effugiebant. Exinde Dymerdikij milites animis cadentes fugę rationes circumspiciebant. Instabat Lunæ ac Solis oppositio, quod plenilunium vocant, quo tempore maris æstus, vt & in coniunctione (nouilunium appellant) maximi in Occeano Belgico esse solent, aquæque solito altiùs excrescere. Cùm tempus itaque aduenisset, Dymerdikani impedimenta conuasata ad naues deportantes, abitum parabant. Sed Regij in aggere & aqua excubantes, noctéq; tumultum audientes, Bossuuio intempesta nocte significant. Is statim, expositis militibus, munitionem tribus locis inuadit: ægrè pauci fame languidi arma expediunt, ceteri, his proiectis, fugam terra marique capessunt. Periere ferro ac aqua septingenti circiter, capti ducenti, naues tredecim, biremis vna; quas cùm antè captis ac veteribus iunxisset nauibus, instructam quinquaginta nauium classem lacui Harlemio Bossuuius induxit, eáque ratione Harlemiis dominatu lacus depulsis, tandem vrbs seriò terra aquáque obsideri cœpit finiente Martio: aperuerat enim Bossuuius iuxta ædem Terhart, aggerem lacui obiectum, indeque Amstelodamo cum viginti sex armatis onerariis, Orangianis, vt diximus, ereptis, ac viginti aliis ab Amstelodamiis paratis, biremibusque sex, lacum intrarat. Eodem quo hæc acta sunt die, Harlemij castra Germanorum inuadunt. Intellexerant enim, eos, quemadmodum

VVaterlandij suis succurrere tentant, sed frustrà.

Bossuuius munitione potitur.

Tandem Harlemũ seriò obsideri cœptum.

modum & ceteros milites in castris, stipendia accepisse, & continuis potationibus operam dare. Experiri igitur statuunt, an fusis primis, ceteros castris exuere possent. Erumpunt duo virorum millia, stationemq; Germanorum primam ac secundam trucidant; post hos inermem turbam, cibum potumque vendentes cupediarios, inque horum tentoriis potantes milites, lixas, calones ac feminas: denique concurrentes ad arma sclopetarios, antequam arreptis sclopetis in vnum coire possent, supra ducẽtos iugulant. Sed tandem in vnum coëuntibus lancеariis ac sclopetariis, furor ardorque reprimitur: ac cùm horam circiter cum dimidia, æquali damno sclopetis rem egissent, seruatis ordinibus pugnantes ad vrbem, à maioribus defensi tormentis, reuertuntur. Sed ecce, cùm paululùm Harlemij corpora refecissent, ac capsulas puluere bellico replessent, rursum ipsa meridie in nil minùs expectantes Germanos ex superiori pugna se recreantes, sauciisque operam dantes, maiori manu erumpunt, eadem ratione sæuiunt, non paucos prima inuasione sternunt; neq; solùm Germanorum castra, ardentibus tentoriis, sed vniuersum exercitum tumultu replentes, ad arma capienda concitant: iterùm verò à lancеariis ac sclopetariis Germanis vehementissimè resistentibus, cadente Dardennio Lumęij Legato, multisque cum eo veteranis, qui frustrà pro plena victoria anhelabant, in vrbem repelluntur. Cecidere duabus eruptionibus è Germanis circiter mille diuersæ conditionis ac sexus, capti centum quinquaginta tres; pluresque ab vtraque parte cecidissent, nisi totis castris ad arma coiri, sonitu tympanorum ac tubarum audientes Harlemij, receptui cecinissent, facilè insequentes Germanos per mosquetarios repellentes, donec ex vrbe à maioribus tormentis defensi, in tutum peruenissent. Intereà, vt diximus, è lacu Harlemio, Harlemiorum classe à Bossuuio pulsa, ipse in loco, incolis *de Ton* dicto, iustam erigit munitionem, ac de rebus necessariis prouidet; vtque faciliùs vndiq; munitioni succurri posset, fossas, omniáq; incilia in dicta munitione ad Regia castra interiacẽtia, terra replet, ita vt in omnem euentum necessaria auxilia pręsidiarij ab exercitu Regio accipere possent: vbi verò in lacum amnis Spara influit, Toletanus è lembis, scaphis, ac doliis iustum erigit pontem, erectisq; in vtraq; ripa castellis, præsidio ea firmat, adeò vt terrâ nec aquâ quisquam Harlemum intrare nec exire, nisi vi aut summo astu posset: ad pontis quoque latera demerserant Regij naues vetustas terra ac ruderibus repletas, vt si quid ponti aduersum contigisset, nihilominùs amnis introitus impeditus esset. Ad hæc Bossuuius varias munitiones ab initio obsidionis ab ipsis Harlemiis ad portum vrbis per lacus latera extructas occupauerat: hisque ita dispositis ipse inter Tertonnij ac Sparæ munitionem classem ita extendit, vt eius diuersæ conspicerentur acies, singulæ septem naues continentes,

1573

Harlemẽses noctu erumpentes cladem Regiis inferunt.

Quin & mox clara luce iterùm castra tentant, multis vtrimque cadentibus.

Bossuuius ad locum de Ton, munitionem constituit.

Itidem alias ad os Sparæ fluminis.

Quin & classium stationes constituta circa oppidum.

1573 nentes, in omnem pugnæ occasionem paratæ, si quid Harlemum inferre Orangiani conarentur. Itaque Orangius pro Harlemiis fame laborare incipientibus aquâ fortunam tentaturus, ex vniuersa Hollandia in vnum cogit centum viginti naues, quas Hollandi *Smal-schepen* vocant: onerariæ sunt exiguæ tectæ & non tectæ, ita tamen factæ vt cataractam Gaudanam transmitti possint, easque partim milite & tormentis, partim commeatu ac puluere bellico onerant. In lacum venientes ingenti Harlemios spe, tot velis conspectis, nono Aprilis implent. Vndecimo se Bossuuio dant in conspectum, tormentisque insigniter certant. Sed inuadere Bossuuium à munitionibus defensum non audentes, hæc moliuntur. Mandant Harlemiis, certo die ac hora erumpant; ipsi Hillegomi mille pedites exponunt; iungunt se his trecenti è castris Orangianis in Zas munitis. Hi à tergo, classiarij à fronte, Germanorum castra ad latus siluæ Harlemiæ sita inuadere ac perrumpere se posse sperabant. Sed conatu eorum Toletano detecto, missis in Hillegom centum equitibus ac sexcentis Burgundis peditibus, Orangiani cæduntur; cadentibus quadringentis, ac aliquot captis, qui mox fuere ad arbores strangulati. Nihilominùs Harlemij constituta hora dieque Germanos inuadunt; sed in acie paratos inuenientes, desideratis quadraginta viris in vrbem repelluntur; ac similiter, qui eodem tempore ex vrbe cum nauibus fortunam, loco *De gedamde Sloot* appellato, tentarant, quòd vbique Regios reperirent ad pugnam paratos, adeò è munitione tormentorum globis impetuntur, vt tribus nauibus perditis, multisque militibus, celeri fuga ad vrbem se reciperent: alij quoque pontem à Toletano Sparæ impositum rumpere, aut certè demersas naues educere conati, duabus perditis nauibus à Germanis in vrbem pelluntur. Itaq; his conatibus non succedentibus, Harlemij animis non deficientes, naues per terram in lacum perducunt, iungentesque se Hollandicæ classi ab Orangio missæ, ad munitionem Terhart expugnandam proficiscuntur. Bossuuius, re cognita, veteri præsidio vnam auxilio mittit cohortem: à Toletano etiam eòdem ire iubetur Iulianus Romerus sua cum legione: contra quem cùm exiguo tempore sclopetis rem egissent, ad naues se cum sauciis recipiunt, ac Harlemum reuertuntur. Diximus Orangianos Dordraco profectos in Finarto ac Clondertio à Wallonibus fuisse superatos. Delendæ huius ignominiæ causa sexcenti numero in Brabantiam traiiciunt, ac in ditione Buscoducensi nocte municipium Os, vbi sexaginta agebant Regij equites, inuadunt: Catholici nonnulli sono æris Campani incolas ac equites ad arma vocant: sed equites Orangianorum numero territi, conscensis equis se proripuere: Orangiani fuga equitum ab incolis admonitorum irritati, direpto municipio ignem iniiciunt, ac supra sexaginta domos exurunt.

Orangius centum viginti nauibus Harlemiis succurrere instituit.

Cæduntur Orangiani 400. quidam etiam capti, & mox strangulati.

Tentat & aliis viis succurrere, sed frustrà.

Geusij pagum Os iuxta Siluamducis incendunt.

runt. Dum hæc diuersis fiebant locis, Albanus Antuerpiæ instrui curarat viginti quinque ingentes onerarias, Middelburgiis in Zelandia diudum obsessis, auxilium iterùm duce Sanchio d'Auala laturas: qui vigesimo quarto Aprilis in mediam Orangianorum classem inuectus, tormentorum globis viam sibi fecit, ac saluus Middelburgum peruenit, quinque tamen onerariis desideratis, quòd ceterarum cursum æquare non potuissent, vrbique pro nouem mensibus de commeatu ac puluere bellico prouidit. Sub idem tempus Orangius Delfis agens, vt animi curas coram populo dissimularet, seque nihil de belli felici euentu dubitare ostenderet, concitantibus Caluinistis, contrà quàm populo solemniter promiserat, die vigesimo tertio eiusdem Aprilis, sacra omnia in vrbe loca violari, profanari, ac spoliari seu permisit seu iussit. Initio Maij Guilielmus Littius Dordracenus ad oppidum Cliuiæ Goh militem pro Orangianis conscribebat. Sed Hiergius Gelriæ Gubernator, antequam recensiti plenè armarentur, eos inuadens, circiter ducentis occisis, ceteros in varias partes abegit. Littius cum Præfectis captus, ac Neomagum perductus, cùm nil fateri vellet, tormentis immaniter Albani iussu laceratus, tandem capite plexus, ac in quatuor partes sectus, totidem vrbis portis est appensus. Theodoricus quoque Vigius prope Cliuiæ Wesaliam militem conscribens, onerariam armis onustam secundo Rheno Gorinchemum mittebat. Sed nauis Wahalim ingressa, prope Tieltum ab eius patre Adriano Vigio partium Regiarum ibi Præfecto, cæsis qui in ea erant militibus, capitur. Zelandi Orangiani videntes Middelburgum in plures menses de commeatu prouisum, septimo Maij è classe sexdecim maiores mittunt armatas onerarias, quæ Ter-tolam Zelandiæ oppidulum, Regio præsidio munitum, ad amnem Vosmeriam situm oppugnarent. Erant circiter centum Wallones in præsidio, qui ad vicinos Bergenses ad Zomam pro auxilio miserant, intereà se fortiter contra inuadentes defendebant. Extruebant Zelandi contra oppidum idoneo loco munitionem, trecentis operantibus nocte dieque fossoribus. Intereà Tolanis à Bergensibus auxilio adsunt quinque peditum Wallonum signa: statimque contra fossores eorumque præsidiarios sclopeta emittunt. Defendunt se Orangiani aliquandiu acriter, donec pars vna Wallonum fossores inuadens, eos ad naues fugere cogeret: tum simul Orangianos præsidiarios à fronte ac lateribus inuadentes, fossores subsequi cogunt, deserta semiperfecta munitione. Præsidium quoque Tolanum cum ciuium parte erumpens, fugientibus alas addidit. Zelandorum Orangianorum naucleri, sociique nauales, militum fuga consternati, ne Regij in naues irruerent, sublatis anchoris, parte suorum deserta, in altum dant vela. Periere è militibus Orangianis circiter mille, fossores ducenti

1573

Albanus Middelburgensibus in nouem menses prouidet.

Orangius Delfis contra promissum templa violari permittit, seu iubet.

Quid intereà in Geldria locisq́ vicinis.

Orangiani Tertolam oppugnare parant.

Regij à Bergopsomo submissi eos pellunt, cæsis ampliùs mille.

1573 centi ferro aut aquis consumpti, interque hos Rollæus Camp-veræ Bailliuus, cum aliquot aliis Præfectis. Intereà nil intentatum Orangiani relinquebant, parcentes nec sanguini nec auro vt Harlemum in Orangico retinerent imperio. Sed nihil in hunc vsque diem satis successisse dolentes, eadem qua Harlemiani oppugnabantur ratione, Regios saltē egestate quoquomodo soluere obsidionem cogere rursum cogitant. Eodem igitur septimo Maij Harlemo cum quinque onerariis, vnaq; biremi, quingentos pedites Anglos vehentes soluunt, ac Amsterueni prope Outkerkam, itinere inter Vltraiectum ac Amstelodamum, ad nauigabilem inter has vrbes fossam, munitionem amplam fortemque moliri incipiunt, ne posthac quidquam Vltraiecto nec illi iunctis Prouinciis Amstelodamum, indeque ad Regia Harlemensia castra perferretur. Operantur nocte dieque instanter: quo Amstelodamij intellecto, duas ciuium cohortes perpetuo stipendio Magistratui merentes eódem mittunt, vt opus remorentur, donec maiora conuenissent auxilia. Angli his visis, contemptisque, pars cum eis sclopetis certat, pars cum fossoribus opus facit. Cumque aliquandiu exiguo vtrimque detrimento contendissent, appropinquare procul Orangiani vident octo peditum signa. Erant autem hęc octo signa fossorum in agro Nardeno collectorū Amstelodamum, indeque ad Regia castra contendentium. Illi peditum esse legionem è castris contra se missam existimantes, animis cōsternati arma abiiciunt, ac fugam suis cum fossoribus capiunt, admirantibus Amstelodamiis subitum pauorem, qui insecuti magno eos numero sternunt: cecidere enim supra ducenti; è quinque nauibus tres captæ, reliquæ fugitiuos auexere. Præfectus eorum Nobilis Anglus lineo in indusio tribus cum signis captus, Amstelodamum est perductus: capta quoq; omnia operarum instrumenta, commeatus, ac arma varij generis, eodemque delata. Circiter decimo quinto Maij Orangiani numero sexcenti, Præfecto Sprinchusio, ditionem Langestratanam inuadunt, omniaq; in prædam vertunt. Coëunt Regij Buscoducis, Heusda, Nalwickio, ac vicinis locis in vnum, commissaque cum Sprinchusio pugna superant, pręda exuunt, ducentisque occisis, ac triginta captis, ceteri cum Præfecto effugêre. Inde Regij in insulam Bommelanam delati, erumpentes Bommelio præsidiarios, octoginta cæsis, ceteros in oppidum pellunt, coactaque maiorum minorumque pecorum supra ducentorum in vnum præda, eáque diuisa, ad præsidia sine detrimento redeunt. Vigesimo quarto Maij Wallones ac Hispani, duce Billij Barone, munitionem ab Harlemiis erectam ad portam Scaelwikiam, *Koninscans* dictam, ab Hispanis Rhodæ munitionē, quòd Rhoda Hispanorum Pręfectus eam ante mēsem occuparat, sed paulò pôst ab Harlemiis iterùm eiectus fuerat, inuadunt, acriq; edita

Orangiani iterùm cōmeatum Regiis intercludere nituntur.

Munitionem ad hoc Oudekerka cœptā turpiter deserunt.

Cæsi Geusij supra ducenti, captæ naues tres.

Regij Geusiis prædā eripiunt, nouamq; adiiciunt.

edita pugna occupare conantur. Sed operum magnitudine impediti, pedem referre coguntur, Billio in latere, sed non letaliter vulnerato, iuxtáque cum cæsis nouem Hispanis ac quatuordecim Wallonibus, multisque sauciatis. Vigesimo quinto Vigius Orangianus Gorinchemo iusta manu profectus, ac Bommela, Bura, Schoonhouio, & vicinis è locis mille ducentis viris auctus, Brukelium pagum, milliari vno cum dimidio Vltraiecto Amstelodamum tendenti situm, proficiscitur, expectabatq; constituto tempore Oudwatera, Worda, ac Gouda quinque peditum signa cum puluere bellico, fossoriis instrumentis ac cōmeatu, vt ad pagi nauigabilem fossam munitionem erigerent impedituram commeatum Regiis castris. Sed cùm totus in eo Vigius esset, equitum ordinariorum duæ turmæ, vna Maximiliani Melunij Burchgrauij Gandensis, quam ducebat eius propinquus Robertus Melunius, Rysburgij Marchio à Rege paulò antè creatus, altera Comitis Megeni vita functi, quæ in proximo pago Westbrouchio excubabant, vt tutum iter ad castra commeantibus præstarent, ad Vigium properant, operasque quantum possunt retardant, Vltraiectum interim pro peditum auxilio mittentes: qui anteà etiam de Vigij conatu certiores, cum duobus peditum signis iam Brukelium festinabant. In conspectum venientes Vltraiectini, Vigium à fronte, equites à lateribus tanto impetu inuadunt, vt omnibus in fugam actis, ducenti quinquaginta caderent, centum Amstelodamum captiui ducerentur, inde ad remos detrusi. Vigius cum paucis Wordam, ceteri in varias partes fugâ sunt dilapsi: octodecim in propinqua viri nobilis domo aqua cincta se recipientes, salua vita ad remos transferendi deditionem faciunt. Eodem die ad Harlemum est pugnatum. Coëgerant Orangiani trecentos sclopetarios ac centum rusticos: singuli saccos puluere bellico plenos ad collum alligatos Harlemo erant illaturi. Hi clàm per lacum vecti, iuxta siluam Harlemiam exponuntur, dantque notum Harlemiis de aduentu suo signum: quo viso, Regij coniectura quid esset assecuti, se armant, euentumque expectant. Pugnant Wallones stationarij contra expositos è nauibus Orangianos, Germani contra erumpentes vrbe: cadunt ab vtraq; parte aliquot: sed crescente Regiorum numero, tandem hi ad naues, Harlemij in vrbem repelluntur. Cecidere Orangiani vtroque loco circiter centum triginta; capti cum puluere bellico rustici, ligatis in dorsum manibus, incenso puluere, fœda membrorum disruptione crudeli morte absumuntur; octo tantùm rustici clade elapsi Harlemum cum puluerulētis sacculis peruenientes, sociorum miseram enarrabant cladem. Dum hæc vario euentu moliuntur Orangiani, Bossuuius ante quatuordecim dies Amstelodamum profectus, supra veterem quinquaginta trium nauium classem, viginti prætereà medio-

1573

Billius frustra munitionem quamdam ad Harlemum occupare nititur.

Orangiani ad Brukeliū munitionem moliuntur.

Caduntur 250. capti centum, reliqui fugiunt.

Tentant eodem die etiam Harlemiis succurrere, sed itē frustrà.

Bossuuius, aucta classe, in hostē vadit.

1573 cres onerarias ac biremem vnam armârat, prosperumque nactus vétum, lacum ingressus veteri iunxerat classi, iamque è munitionibus in altum nauigans hostilem quærebat classem. Huic præerat Batenburgius, Legatum habens Marinum Brantium. Statuerat Bossuuius cum Orangianis, si in aciem prodiissent, medio lacu concurrere: hac de causa vigesimo nono Maij veniens ad ædem Terhart, venti ac hostilis classis motus diligenter obseruabat. Batenburgius plenis velis se dat in altum, ignarus de classis Bossuuij augmento: quam cùm se in duas scidisse acies videret, vt vna in fronte cócurreret, altera à lateribus aut à tergo inuaderet, multitudine ac apparatu territus, conuersis cum Legato proris, plenis velis ad Cagæ munitionem deferuntur: vbi cùm portus omnium non esset capax, pars ad fossam nauigabilem (*D'oude vvatering sloot* dictam) contendunt; quas Boshusius Bossuuij Legatus præueniens, vento adiutus, vnâ depressâ, reliquas numero viginti duas in potestatem redigit, hominibus exceptis, qui in aquam vt enatarent desilientes, magno numero à sclopetariis sunt interfecti, pauci euaserunt. Hac Bossuuij victoria Orangianis lacubus pulsis, Bossuuius eorum munitionibus, variis in littore locis excitatis, classem adhibens, ac Iulianus Romerus iisdem terrâ vim inferens, effecere, vt mox Orangiani sex munitiones desererent. In septimam omnium munitissimam, cùm se vltra vetus præsidium centum octoginta fugitiui contulissent, aliquotque horis vim Regiorum terrâ aquaque repulissent, auxilium tandem nullum venire conspicientes, salua vita, ferè nudi exeuntes deditionem fecere. Repertæ sunt hîc naues octodecim armatæ, omni bellico apparatu instructæ, ac in iis maiora tormenta ænea duo. His confectis, Bossuuius cum instructissima ferè centum nauium classe Harlemo se dans in conspectum, tubis tympanisque lætum Regiis, triste Harlemiis canit, sperás proximè eos deditionem facturos. Sed cùm eos nullum dare signum Regij conspicerent, trigesimo Maij cuniculo dudum excauato ignem iniiciunt. Feruntur in aërem circa triginta præsidiarij, ex quibus quatuor in Hispanorum castra eijciuntur, tres mortui, vnus viuus. Sed incensus cuniculus non tantam fecit ruinam, vt oppugnare vrbem Regij auderent. Orangiani verò, etsi non semel, vt suprà commemorauimus, in Dimerdikio munitiones frustrà erigere conati essent, iterùm tamen idem tentare statuunt: id enim si obtinere potuissent, breui Toletanus cum exercitu Harlemum deserere fame coactus fuisset. Enchusij, ceterique Waterlandij iamdudum cum maioribus onerariis optimè armatis sinum Meridionalem occupabant, impedientes ea parte, ne Amstelodamenses mercatus causa in Occidentem, multò minùs in Orientem, vbi eorum præcipua sunt commercia, nauigarent. Ex his nauibus Waterlandij tertio Iunij octingentos exponunt

Cedit classis Orangij in munitionem Cagæ.

Potiuntur Regij 22. nauibus Orangicis.

Item è munitionibus aliquot vicinis Orangicos pellunt.

Apertus ad Harlemium cuniculus mira operatur.

Iterùm commeatū Regiis impedire Geusij conantur.

nunt pedites,occupareq; D. Antonij aggerem,inter Amſtelodamum & Regiam munitionem (cui cum duabus cohortibus præerat Snaterus)iubent. Fit ita: indies foſſorum augetur numerus. Ad hæc non longè ab ingreſſu fluminis Thiæ naues demergunt,ne ex vrbe Amſtelodamij militem naueſque mittere poſſent, tum S.Antonij aggerem transfodiunt, ac è ſinu Meridionali in lacum Dimeranum , quot volunt naues tranſmittunt,cuius ſi domini manſiſſent, nō ſolùm Amſtelodamum arctiùs preſſiſſet,ſed etiam Regia caſtra ad extremam rerum inopiam perduxiſſent. At Boſſuuius probè hæc ſciens,ad D. Antonij aggerem milites mittit; qui tamen inchoatam munitionem omnino impedire non potuere, etſi ab vtroque latere eos oppugnarent , foſſoribuſque moram aliquam iniicerent. Quo Boſſuuius intellecto,è lacu Harlemio tres biremes in lacum mittit Dimeranum : quarum maxima octauo Iunij à reliquis longiùs quàm decebat ſeparata,ab Orangianis capta eſt,militibus cum Præfecto pugnando cadentibus. Tum è claſſe lacus Harlemij triginta mittit Boſſuuius in lacum Dimeranum armatas naues; per quas factum eſt, vt fugatis Enchuſianis,dominus huius quoque Dimerani lacus efficeretur,ac neceſſaria iterùm ad caſtra Regia omnia perferrentur. Præualebant quidem Waterlandij maioribus nauibus armatis,ſed earum vſus in lacu Dimerano,vtpote parum profundo,non erat. Manebant interim eorum biremes ad munitionem, quam in D. Antonij aggere ædificabant : vtq; Regios variis locis diſtraherēt,coëgerant in vnum Orangiani viginti peditum ſigna, quæ duodecimo Iunij Ouwerkerkam pagum inſedere. Et quoniam ab vna amnis ripa Regij dudum munitionem erexerant, è regione eius in altera ripa aliam ordiuntur, loco vbi templum fuerat Ouwerkerkanum,cuius ruinam circumuallarant,inſigniterq; munire conſtituerāt, omni ratione annitentes,Regiis vt caſtris parem Harlemiis famem adducerent. Conuolant itaque pedites equiteſque Regij omnibus è locis,hunc Orangianorum conatum,qui indies creſcebat, impedituri; interque alios Boſſuuius,traiecto ponte, flagrantiùs quàm res poſtulare nonnullis videbatur,Orangianos tribus Wallonum cum ſignis adoritur: ſed iis multò maiori numero è ſemiperfecta munitione contrà erumpētibus,Wallonibuſque,occiſis centum ſexaginta, in fugam actis,in ſummo vitæ periculo Boſſuuius verſabatur , coactus auxilio Catholicorum Hollandorum nando ad naues ſe ſuas recipere: quin & plures Wallones capti ac occiſi fuiſſent, niſi eodem momento ſuperueniens Amſtelodamo peditum cohors Orangianis metum inieciſſet. Exiſtimantes enim integram peditum legionem contra ſe properare,intermiſſo victoriæ curſu,ad munitionem,deſinentes Wallones inſequi,rediere; ac quinto pòſt die,vndique contra ſe copias terra aquaque conuenire , nullum verò auxilium

1573

Excitant munitionē in aggere S. Antonij iuxta Amſtelodamum.

Confligit cum iis Boſſuuius primò victus,poſteà victor.

Excitatur & alia munitio Ouvverkerka à Geuſiis.

Boſſuuius infeliciter pugnat,cæſiſq; multis ſuorum, ipſe nando euadit.

1573 *Geusij, deserto aggere S. Antonij, in pagũ Ter Aa sæuiunt.*

xilium mitti videntes, decimo octauo Iunij, deserto S. Antonij aggere, impedimentis verò omnibus per naues domum dimissis, ad pagum Ter Aa Orangiani se conferunt, quæque reperiunt in prędam vertentes, templum cum animarum Curione, eius Custode, duabus feminis & septem pueris, qui in turrim fugerant, exurunt. Tum ædes Adriani Renessij ab Aa, viri Nobilis, quieti ac modesti, expugnantes spoliant, eumq; captum in Waterlandiam abducunt, eò festinantiùs, quòd appropinquare scirent decem veteranorum Hispanorum peditum signa, è Middelburgio ac Tergousio mutatis præsidiis reuersa, quæ iustis quoque subsequebantur itineribus viginti quatuor peditum veteranorum Hispanorum cohortes ex Italia per Burgundiæ Comitatum, ductore Lopesio d'Ancona iam iam venientes, ac ad Regia ad Harlemum castra properantes. Sed facti certiores Hispani Orangianos ad præsidia reuersos, curatis paucis diebus Vltraiecti corporibus, non intermisso itinere, vltimo die eiusdem Iunij ad Regia venere castra. Ne verò in posterum simile Orangiani tentarent, Albanus, traditis Noircarmio ac Francisco Baldęo Hispano duobus Wallonũ millibus & mille Hispanis peditibus, opportuna idoneaq; ac Orangianis vsui futura loca omnia occupare iubet. Qui, communicatis cum Regi addictis Hollandis huius rei consiliis, optimum iudicarunt, circa Wordam, tribus Vltraiectò, quinq; Leidis, tribus Goudâ, totidem Oudwaterâ milliaribus dissitam, castra munita ponere, vt in omnem parati euentum hostium conatibus obuiàm ire possent. Mittuntur & hanc in rem Montvortium oppidum, ditionis Vltraiectinæ, trecenti pedites Germani. Variis Regiorum victoriis de rebus suis desperare nonnulli Orangianorum incipiebant. Itaque Dierricus Haestius Bommelorum, Adrianus Vigius Gorinchemiorum, ac Petrus Vogelsangius Buranorum Præfectus, communicatis clàm consiliis, thesaurum è rapinis collectum in tutum in ditionem Cliuensem mittere statuunt. Eligunt in hanc rem nauem onerariam, caseo ac butyro Hollandico oneratam, Cliuij mercatoris, vt credi volebant, propriam. Sub his autem auri ac argenti pondo non pauca latebant. Gorinchemij ac Buræ hæc nemo præter Præfectos iam dictos sciebat: sed Bommelij in familia Haestij Catholicus famulus, sed aliud simulans, paucis Tileti Catholicis rem aperit, hi Gubernatori Tilano Vigij patri, is Gubernatori Neomagẽsi, simulque naui certis è signis notæ variis locis insidias ponunt, in quas denique nauis incidens capitur, hominibus nudis domum dimissis. Vogelsangius damnum dissimulabat. Vigius ac Haestius ad rem attentiores, ira extimulati cum præsidiis in agrum proficiscuntur Tilanum, prædas cogunt, nil conferentes exurunt, statimque Bommeliam reuertuntur: certiores enim fiebant, Neomagios ac Tilanos in armis paratos contra

Veniunt ad castra Regia noua auxilia.

Regij circa Wordam munita ponũt castra.

Thesaurus Geusiorum aliquot Præfectorum à Regiis interceptus.

Hi vt dãnum resarciant, ad prædas cõuertuntur.

tra ſe venire. Interim animis nondum quieti cogitabant qua ratione acceptum damnum reſarcirent. Igitur poſt tres hebdomadas, Bommelio Haeſtius emittit centum ſclopetarios pedites, ac quadraginta equites, qui agrum Buſcoducenſem inuadentes omnia in prædam vertunt. Exeunt Buſcoducenſes alia vrbis porta, ac à vicinis equitum peditumque auxilia impetrantes, certo apud Langeſtratios loco, vbi redeuntibus Bommeliis neceſſariò erat tranſitus, in inſidiis ſedent; in quas illi incidentes, perdita præda, ita fuere excepti, vt è centum peditibus tantùm nouem, è quadraginta equitibus tantùm quinque infelicis excurſionis teſtes Bommelium reuerterentur. Sed ad caſtra ad Harlemum remigremus. Die primo Iulij Hiſpani, qui recenter ex Italia venerant, animos virtutémque oſtendere auidi, à Toletano impetrant, maiora tormenta contra Pinturrim ac Raueſteiniam collocet, factáque ruina ſignum inuaſionis edat. Quaſſant locum tormenta continuis quatuor diebus ac noctibus: intereà pontes è doliis, longuriis ac aſſeribus deſuper poſitis fecerant, inque vrbis foſſam deriuarant: accepto ſigno, ad ruinam ſatis iuſtam prouolant; ſed excipiuntur ab Harlemiis tot ſclopetorum, moſquetorum, ac maiorum tormentorum globis, vt promptiſſimis cadentibus, ceteri debilitati aut territi pugna decederent. Nihilominùs qui intacti erant, iterùm audacter progrediuntur, primamque globorum procellam curſu excipientes, ante alteram onerationem ad manus venire cominùs feſtinabant; ac peruenturi videbantur, niſi multitudine proruentium, pontium alter in fronte ruptus, ſubſequentibus acceſſum impediuiſſet. Igitur relicta ruina ad caſtra reuertuntur, duabus inuaſionibus deſideratis circiter ſexcentis viris, ac inter eos duobus cohortium Præfectis; ſigna tamen nulla perdita. Quin irritati Hiſpani iterari vim petunt. Fit diligentiſſimè; tonant tormenta nocte dieque, pons multò firmior ampliorque ædificatur. Interim imbellis Harlemi ſexus fame exhauſtus, cõtinua audiens tormentorum tonitrua, ad Gubernatores militumque Præfectos magno numero concurrit, orans, antequam omnes fame aut ferro pereant, honeſtis conditionibus, quas Regij proponebant, deditionem facerent: feciſſe enim Orangium ac Hollandos confœderatos quidquid boni probique debent ſocij; nil eos amplius poſſe. Sciebant hæc vera eſſe Præfecti, ſed certiores clàm facti, extremum adornare Orãgium auxilium, vt ſumma vi caſtrorum Regiorum partem perrumperet (intereà tempus, donec eſſet paratus, traherent) ſimulant ſe conſentire in eorum petitionem; mittuntque tympaniſtam, fide publica Legatos mittere liceat. Accepta poteſtate, à Regis parte venit Comes Oberſteinij ac Comes Boſſuuij, intráque duas portas aperto in campo cum Harlemiis collocuti: vt & bis anteà fruſtrà fecerant, primo & tertio Iulij, nec nunc ſexto eiuſdem conuenire potue-

1573

Excutitur eis præda à Regiis.

Strenuè Harlemũ ſemel & iterùm Regij inuadunt.

Oppidani tranſigere ſe velle fingunt.

Colloquuntur, tãtùm vt populũ famentem placent.

1573 potuerunt, ciuibus intereà clàm, contrà quàm conuentum fuerat, intra vrbem ex oppoſito ruinæ nouas munitiones erigentibus. Quod cùm diu clàm eſſe nequiret, Toletanus gnarus extrema eos ante deditionem tentaturos, Orangiumq; in Hollandia diligentiſſimè militem commeatumque parare, vrbem arctiùs diligentiuſque exercitu circumdans, vt nocte dieque contra vim externam internamq; paratus eſſet, dimidiam exercitus partem excubias viciſſim agere voluit. De ciuium miſeria indies certior fiebat à transfugis ciuibus ac militibus, qui imbellis populi calamitates diutiùs ferre non valẽtes, magno numero ad caſtra Regia nocte dieque transfugiebant, admonentes abſtineret Toletanus ab oppugnatione, ea enim intus erecta eſſe opera, quę nulla vi ſuperari poſſe viderentur, ſed famem mox ſine ſanguine deditionem facturam. Peruenerant certè Harlemij ad extremam rerum inopiam: iam abſumpſerant equos, canes, feles, mures, glires, viridia quoque omnia: radices parciſſimè reperiebant, viuebantque multi ex coctis calceis, equorum vaccarumque tergoribus, fameque enectos non paucos triſti ſpectaculo licebat ſingulis diebus videre in publicis viis ac priuatorum ædibus: vtque hæc ſociis Harlemij declararent, è turribus templorumque ſummitatibus varia miſeriæ ſigna, nigro inter alia oſtenſo panno, depromebant; quod Orangianorum excubiæ in Caga, vbi munitiſſimam habebant ſtationem, videntes, vt eis animum adderent, in altum, quaſi aliquid aggreſſuri, prouehebantur. Sed occurrentibus Boſſuuianis, ſtatim ad munitionem Caganam refugiebant. Idem quoque tentabant Harlemiorum naues, ſed eodem euentu. Solo igitur ac poſtremo quod apparabat Orangius auxilio ſe ſolantes, Hieronymum Seratium ac Goutonnium, qui ante duos menſes cum militum ſupplemento puluereque bellico Harlemum venerant, ad Orangium remittunt, vrbis conditionem, extremam famem, crebráque transfugia declaraturi. Hi autem hac ratione euaſere. Obſcura nocte velociſſimam celocem, remigibus robuſtiſſimis, ac promptiſſimis ſclopetariis inſtructam ingreſſi, modeſtéque remigantes in vrbe omnia tympana, tubas, campanáſque ſonabant, ac ex compoſito ciues præſidiarioſque ad arma vocabant: quo tumultu caſtra Regia claſſiariíque ſe armabant, Harlemios diuerſis locis erupturos expectantes. Beneficio huius tumultus, Seratiani quantum poterant remigantes per mediam Boſſuuij claſſem, nemine ſentiente, euaſerunt, ac ad ſocios in Cagam, indéque ad Orangium tutò peruenerunt. Attulerat Seratius Harlemo domeſticam columbam (quod & ſæpiùs anteà Harlemij hac obſidione exemplo Mutinenſium fecerant) quæ non ita dudum pullos ouis excluſerat. Huius ventri literas Orangij ad Harlemios conſolatorias alligat, fidóque dat famulo: qui nocte tantùm iter faciens, cùm dimidio

Dimidia caſtrorum pars viciſſim excubat.

Extrema fames Harlemi.

Inſigni aſtu Legati Harlemo ad Orangium euadunt.

Miniſterio columbæ auxilia mox adfutura nunciant.

midio ab vrbe milliari abesset, parum ante auroram columbam dimittit, ipséque vnde venerat, festinans se proripit. Illa desiderio pullorum, à famulo benè pasta, rectà Harlemum, indéque ad notam domum pullósque contendit. Capta ab hero, literæ ad Magistratum deferuntur, publicéque omnibus leguntur. Concipiunt aliquid spei, armáque ciues militésque expediunt, vt Orangio partem castrorum inuasuro eruptione subueniant. Is diligentissimè commeatum, puluerem bellicum ac militem vndiquaque parabat. Conueniebant & singulis è ciuitatibus & oppidis voluntarij complures adolescentes, causæ deuoti; nondum edocti, Dulce bellum inexpertis. Agebat hoc tempore Orangius Leidæ, cōtumeliosisque populi vociferationibus ad auxilium Harlemiis ferendum incitabatur. Iamque quadringenta coëgerat plaustra, eáque omnibus rebus necessariis repleuerat. Iubet indici ieiunia, inopibus dari munera, fieri precationes ac cātationes. Deinde copiis omnibus in vnum coactis, quatuor peditum millia, ac octingentos recensens equites, præficit Batenburgij Regulum è fratribus natu maximum. Hic nono Iulij se committit itineri. Scriptum enim erat Harlemiis, quo die ac hora essent venturi; proinde in Germanorum castra non irrumperent, antequam incensis militum eorum tentoriis flammam exoriri viderent. Paulò ante solis ortum, hora noctis tertia, Iulij die decimo, haud procul Harlemo, Batenburgius, loco Heiligen wech dicto, se peruenisse cōspiciens, ex omnibus copiis quadringētos eligit expeditissimos sclopetarios, pro maxima parte Germanicè loquentes, Regiáque signa ferentes; qui in supplementū Regiorum se venire simulantes, castra ingressi armis non essent vsuri, antequam Germanorum aliquot incendissent tentoria. Primæ stationi extra castra excubias agenti obuiàm facti, vt commilitones militariter salutant; rogatíque qui essent, ac vnde venirent, omnes, excepto vno, transfodiunt, ac superstiti tesseram extorquent: quâ acceptâ, castra vt commilitones intrant, saluere obuios iubent, ac probè diligenterque vigilias agere. Credebantur socij & amici, quòd non signum tantùm, sed & Regiam ederent tesseram, rectáque tendentes ad castrorum frontem, vbi cupediariorum sunt è leui materia tentoriola, ignem his parabant. Sed antequam ad ea peruenire possent, in quinque Germanorum cohortes, eodem loco contra Harlemensium eruptionem instructa acie excubantes, incidunt. Orangiani his visis, detectos se existimantes, perturbantur, contráque eos sclopeta exonerant. Illi re noua attoniti mirabantur, vnde hi in castris non detecti hostes. Itaque cùm & sui sclopetarij exonerassent, incumbentes lancearij eos castris exturbant. Audiebant Harlemij sclopetorum exonerationes, hominúmque vociferationes; sed flammæ signum non videntes, clamabant è vallo: Non ita nos in vestras,

1573

Parat auxilia diligenter Orangius.

Proficiscūtur subsidio pedites 4000. equites 800.

Stratagema insigne Geusij instituunt.

Nihilominùs haud succedit.

1573 Papistę, insidias, falsæque pugnæ simulationem trahitis. Germani nil respondentes, eos qui in castra intrarant, sequuntur. Intereà totis castris ad arma conclamatur. Mirabatur Batenburgius flammam in Germanorum castris non excitari, cùm lento passu appropinquans, quadringentos suos ruptis ordinibus intento ad se cursu properare videt, insequique Regios. Paucis igitur suos ad pugnam animans progreditur: sed plerique fugam circumspectabant, existimantes detectos cæsósq; illos quadringentos, & vniuersum contra se venire exercitum. Nobiles aliquot ac veterani in prima acie acriter lanceis decertabant, sed mox deserti sunt ab omnibus sclopetariis, ac inprimis ab adolescentibus ciuitatibus excitis, cadente post dimidiæ horæ pugnam inter primos Batenburgio, Carloo, ac cum his præcipuis Præfectis ac Signiferis. E vulgo militum periere circiter mille quingenti, disseminati per duo milliaria vsque ad Zassam ac Leidam, pauci capti. Irritati enim erant Germani, quòd toties sua tētassent castra, ac si inter Germanos minus virtutis quàm Hispanos aut Wallones essent reperturi. Albertus Egmondius, & pauci alij à leuis armaturæ Regiis equitibus capti. Auxere cladem octingenti Orangij equites, qui partim peditum consternatione, partim proprio metu fugam circumspectantes, non expectatis Regiis equitibus, in proprios feruntur pedites, eorúmque aciem nutantem facillimè porrò dissoluunt, Regiísque eam concidendam relinquunt. Quadringenti aurigæ, plaustrorum funibus, quibus equi inclusi trahunt, abscissis, intento Egmondium versus cursu, se equósque cædi subducunt. Reperta in plaustris magna vis aromatum, frumenti, ceruisiæ, vini, saccari, casei, butyri, pulueris bellici, aliarúmque rerum; quæ maior pars Germanis victoriæ incentoribus & inceptoribus in prædam cessit. Tredecim noua relata militaria signa, statímque collocata in orbiculari munitione portę D. Ioannis dudum à Regiis occupatæ. Tempore pugnæ omnes Harlemiorum naues in altum prodiere, sed paratum ad pugnam Bossuuium reperientes, munitione defensi in vrbem rediere. Harlemij, visis in munitione Regia tredecim suorum signis, cladem acceptam intellexere: vt verò certiores etiam eos redderēt, Regij captiuum militem, abscissis naribus & auribus in vrbem abegere, qui rem omnem, vt acta erat, exposuit. Ad hæc capita aliquot adolescentium illorum ciuicorum cæsorum è captis munitionibus in vrbem proiiciebant, quæ cognita testimonium cladis firmarunt. Periere sanè hac pugna adolescentes ciues Delfij septuaginta sex, Brilani quadraginta, Roterodamij triginta, Goudani quinquaginta; ac sic è pluribus ciuitatibus certus numerus: Seratius vulneratus effugit. E Regiis triginta sex occubuere. Post hæc seriò in vrbe de deditione agi cœptum, térque hac de causa conuentum, quòd milites nulla ratione inermes exire vellent. Toleta-

Deprehensis præcursoribus, vniuersa castra armantur.

Batenburgius cum 1500. auxiliaribus caditur.

Equites Orangij proprios suos pedites proterunt.

Relata tredecim signa, mox Harlemiis spectanda proposita.

Numerus cæsorum voluntariorum ex vicinis vrbibus.

1573

Toletanus verò nullas admittebat conditiones, sed vitam fortunásque suo arbitrio committi iubebat. Hæc dura militibus erant. Germani & Scoti, clàm vt ferebatur, vitæ promisso accepto, arbitrio victoris dedi vrbem contenti erant: Angli, Galli, ac Germano-Belgæ nulla ratione, sed eruptione ferro viam facere volebant; non enim futurum vt omnes fortiter pugnantes caderent. In hanc rem ciues pro maiori parte omnes auro argentóque spoliarant, summámque quinquaginta millium aureorũ liliorum extorsisse credebantur. Erumpere autem hac ratione constituerant. In prima acie septem peditum irent signa, partim hastati, partim sclopetarij: hos sequeretur Magistratus, ciuésque omnes qui exire cuperent, tum turba imbellis cum ducentis sclopetariis: tertia acies nouem haberet signa, ex hastatis itidem ac sclopetariis constans: quod reliquum esset militum, latera defenderet. Sed decretum effectu caruit, literis Toletani ad vrbem missis, quibus contentum se gratiam facere profitebatur, exceptis eorum ipsorum iudicio ea indignis. Tum tympani sonitu præsidiarij omnes in forum conuocantur: quæritur, inermes liberi abire, an armati se ad arbitrium victoris dedere malint? Germani ac Scoti, vt diximus, iactato promisso confisi, arma seruantes, deditionem facere erant parati; aliæ nationes parum Toletano fidebant; sine Germanis tamen ac Scotis eruptionem se frustrà tentaturos scientes, cogente dura necessitate, tandem in eamdem descendunt sententiam. Quo audito Præfectus nomine Bordetus, natione Scotus, aliis Gallus, ait, At ego numquam Hispanis fidam, nec manu eorum carnificum hanc animam ponam: quo dicto, lateri aufert sclopetum minus, oríque admotum per cerebrum exonerans, mortuus concidit. Fuerat enim cum Ludouico Nassouio Montibus Hannoniæ, iurarátque se numquam contra Regem Philippum Orangianis militaturum: huius sacramenti memor sciebat quid meruisset, ac proinde suâ quàm carnificis manu cadere malebat. Antequam præsidiarij vrbem Toletano aperirent, naues omnes perforato fundo in amne Spara cum quatuor maioribus tormentis, è quibus duo Leidani, duo Dordraceni per lacum nauigio miserant, mergunt: quæ res iram victoris auxit; etsi etiam hæc paulò pòst Harlemij propriis manibus, sumptu ac labore eduxerint. Decimo quinto Iulij sonitu maioris campanæ edicitur, ciues militésque omnes arma ad ædem Prętoriam deferrent: ciues viri in Monasterio Sylano, feminæ ac pueri in summo templo conuenirent, milites in templo Bakenessæ, exceptis Germanis ac Scotis, quibus cum armis iussum est vallum ac portas ad Regiorum vsq; introitum custodire: tum quidquid in vrbe ac apud milites restabat pulueris bellici, in maximo allatum foro, igne absumitur. Circa vesperam ad horam sextam, Germani ac Scoti quoque arma ponere iussi, ad Beginagium

Præsidiarij quidam vrbem dedere, alij pugnando perrumpere malunt.

Callidè interrogati præsidiarij, infaustè respondent.

Præfectorũ vnus propria manu se conficit.

Iubentur singuli arma deferre ad ædem Senatoriã.

1573 nagium se conferre iubentur. Tum primus Comes Bossuuius cum duodecim Hispanorum peditum signis vrbem ingressus, portas vallúmque occupat, post septimum mensem ac diem vnum ex quo illuc Toletanus Albani filius cum exercitu venerat. Vrbis direptio centum viginti millibus aureorum fuit redempta: dimidium in numerata pecunia, altera pars post sex menses præstaretur; ea simul conditione, vt quidquid præsidiariis Orangianis adimeretur auri & argenti, quod ciuibus eripuerât, in partem solutionis veniret. Sed qui militum sarcinas ac vestes explorabant, sui non obliti, vix dimidiam partem quinquaginta millium, de quibus suprà diximus, se reperisse fingebant. Tum Germani ac Scoti ad Monasteria Catharinæ ac Vrsulæ migrant, ac mox Toletanus (qui vniuerso obsidionis tempore in arce Cliuiana haud procul Harlemo sita diuerterat) specioso comitatu vrbem ingreditur: Præfecti verò ac Signiferi Orangiani vincti ad arcem Cliuianam custodiendi perducuntur. Decimosexto Iulij Albanus, qua ratione deditos tractari velit, aperit, Amstelodamo veniens, vrbémque circumequitans; & cùm varia munitionum genera, formas, sitúmque inspexisset, Amstelodamum reuertitur. Decimoseptimo trecenti milites carcere educti, ac in lineam vestem exuti, partim gladio partim laqueo vitam finiunt. Die decimooctauo Præfectus Frisonum Ripperda cum Legato gladio caput perdit, tum Steenbachij Lutheranus proclamator laqueo perit: ducenti quadraginta septem alij milites, vestibus detractis, ac bini dorsis alligati in lacum coniecti suffocantur. Exinde ciues dimidiam partem promissæ summæ, nempe sexaginta aureorum liliorum millia Toletano numerant, ac circiter centum quinquaginta milites alij extra portam Scaelwikiam capitibus truncantur, alteráque die, quæ fuit decimanona eiusdem Iulij, item supra trecentos, intérq; hos non pauci ciues, qui militibus mixti se cum eis euasuros sperarant. Vigesimo Iulij Lancelotus Bredenrodius ac Brilæ Questor capti, paulò pôst Scotę capitibus plexi sunt. Rosignius Namurcæus Præfectus hucusque latuerat, inter Germanos, conniuente Steenbachio, ob bellicæ rei peritiam & alias dotes Germanis charus. Sed à duobus Francis militibus, vitam, eo commonstrato, seruantibus, Hispanis proditus, vnà cum Bredérodio ac Quæstore Brilano capite priuatus est. Post hæc capitur Magistratus Orangianus, & quicumque aliqua ratione publica tunc obierant munia, cum Præfectis militaribus ciuium, pœnęque ab his sumptæ. Et hæc vltra miserias maximas vtrimque obsidione septem mensium acceptas. Commemorantur Regij variis locis ac temporibus in vrbis muros & vallum exonerasse decies mille ducẽtos quinquaginta sex maiorum tormentorum globos: perieréque ab vtraq; parte frigore, morbis, inopia, ac gladio supra quindecim millia hominum. Initio

Bossuuius Harlemũ cum copiis intrat post 7. obsidionis mensem.

Ingreditur & Fredericus Toletanus Albani filius.

Præsidiarij plerīq; gladio, laqueo, vel submersione necati.

Ciues præstant dimidium promissæ redemptionis 60. aureorum millia.

Nihilominus sumptæ pœna de Magistratu, Præfectisq; ciuiũ.

tio

tio obsidionis vrbanum præsidium tantùm erat mille quingentorum 1573
Germanorum; sed mox accedentibus aliis nationibus, creuere ad quatuor, postremò ad quinq; millia veteranorum peditum ac ducentorum equitum. Cùm deditio fieret, ad tria ægrè millia peruenerant, è quibus mille quadringenti gladio, laqueo, aut aqua fuere interempti, operam præstãtibus quatuor carnificibus cum famulis. Ita Heuterus. Alius grauis Scriptor his verbis tristẽ huius obsidionis exitum describit: Plu-ries in captiuos milites sæuitum; occisique vario supplicio plus nongenti. Hic exitus obsidionis fuit, in qua fortiter extrema omnia passi obsessi, & tormentorum decies mille & ducentos ictus excepere; & qui anteà circiter quatuor millia fuerant, ad mille quingentos redacti sunt. Sed nec obsessoribus hæc victoria incruenta, quippe cæsi præstantissimi belli duces numero multi, & gregarij milites vltra decem millia. Lazari Mulleri legio, execrata Orangij militia cùm vitæ gratiam impetrasset, à centum sexaginta equitibus in Gelriam deducitur: quod vbi Sonoio Orangiano exploratum, qui ad Dimerium aggerem excubabat, duce Hegemanno tribus triremibus sclopetarios aliquot imponit: isque statim nil opinantes noctu adortus, antequam sumere arma possent, Hispanis omnibus profligatis, liberatos custodia Germanos ad Sonoium protinus duxit; qui armaturus illos erat valdè pronos, & vlciscendæ, vt præ se ferebant, iniuriæ auidos. Sed captiuis adhuc ductoribus, cùm accepta rei fama extremum supplicium Toletanus minaretur, exorato ęgrè temporis spatio, Iacobus Steinbachius, Christophorus Vaderus, Schramnius Brunswicensis & Christophorus Guntherus ocyùs ad illos Bebecotum & Murdianum cum literis mittunt, orántque, vellent fidei datæ meminisse, nec innocentes se in periculum vitæ adducerent: quibus impulsi à militia discessere. Pergit Heuterus: Harlemo in potestatem redacto, Toletanus militi concedit quietem. Intereà ex Alcmaria Septemtrionali Hollandiæ ciuitate (Waterlandiam vocant regionem) clàm ad Comitem Bossuuium veniunt in castra Catholicorum Legati, promittentes, si iustis veniat cum copiis, (quandoquidem nullum haberent Orangij præsidium) se portâ vrbis occupatâ, certò eum intromissuros. Refert hęc statim Bossuuius Toletano: sed ille procrastinando, causa fuit vt Orangianorum præsidium Regios præueniret. Etenim ciues Orangio studentes eodem tempore ad Orangianos, qui in aggere Antonij à Regiis pro parte obsessi, vt diximus, adhuc hærebant, scribunt, Alcmariam præsidio carentem quamprimùm contendant, antequam se Hispani præueniant. Ita gauisi hi, quod è lutoso aggere in ciuitatem rebus omnibus abundantem essent migraturi, desertis etiam nauibus, quas ob Snateri Regij Præfecti propinquitatem per aggeris hiatum deducere non poterant,

Præsidiarij ex quinq; millibus vix tria millia.

Summa miseriarũ huius obsidionis.

Germani, eiurata Orangij militia, vita donati.

Iis interceptis ab Orangianis, Præfecti vix euadunt.

Procrastinatione Toletani, Orangiani Alcmariã sui iuris faciunt.

1573 rant,ab altero amnis Tyæ latere,octingenti numero proficiſcentes, (dimidia parte eorum in Waterlandico aggere manente, vt eam partem ac naues in Tiorto in anchoris ſtantes defenderent, quòd ob Snaterianæ munitionis tormentorúmque eius vim loco ſe mouere non poſſent) ceteri rectà Alcmariam Ruſſauero ductore contendunt. Dum hęc fiunt, importunitate Boſſuuij,Noircarmij, & Catholicorum in caſtris Regiis exulantium,Toletanus duo Hiſpanorum peditum millia cum quadringẽtis equitibus, Boſſuuio ac Noircarmio Ducibus,Alcmariam miſerat: ſed illi, inuitis Ducibus in itinere tempus prædando perdentes, cauſa fuere,vt dimidio ante aduentum ſuum die Ruſſauerus cum ſexcentis peditibus vigeſimo quinto Iulij Alcmariam intraret. Poſtero die Boſſuuius Regi portas aperiri iubet. Reſpondent,Regios milites intus eſſe; ſed libertatis hoſtibus portas non patere. Videntes igitur Hiſpani ſe nil ob copiarum exiguitatem facturos, Harlemum reuertuntur, vbi cum ceteris Hiſpanis, qui in vrbe non erant, in ſeditionem, de qua paulò pòſt pleniùs dicemus,verſi ſunt, partem prædæ direpti Harlemi ſimul petẽtes. Vigeſimo octauo Iulij Albanus Neomago Vltraiectum veniẽs, decem tormẽta maiora cum apparatu adducebat, quòd è quatuordecim tormentis,quæ Harlemum oppugnarant,ſex aſſiduo vſu inutilia rimiſq; deformia erant facta. Hîc ad ſe vocat filium Fredericum Toletanum, Comitem Oberſteinium,Fronsbergium, Noircarmium, Sceinckium à Tautenborgh,Baldæum legionis Hiſpanicę Pręfectum,ac alios. Hi Vltraiectum venientes,communi conſilio decreuere,quæ paulò pòſt narrabimus. Venerant cum Albano Comites Arembergę & Barlaymontij, Hiergæ Baro,Chiappinus, Vitellius cum pleriſq; Hiſpanis & Italis. Soluto conſilio, ſtatim Toletanus Harlemum reuertitur: Albanus verò poſtremùm Vltraiecti gratiam offert vrbibus,ciuitatibus ac oppidis, arcibus,omnibuſque locis ac hominibus, qui deſertis Orangianis ad veterem Regis reuerterentur obedientiam auctoritatemque; exempláque gratiæ ſcripto edita per omnem mittuntur Hollandiam, ſed irriſa à pleriſque,quòd apud eos Albanus cum Hiſpanis fidem non ampliùs obtineret,quam tam fœdè apud Nardenſes, vt dicebant, violaſſet. Intereà Baldæus expugnat Orangianorum munitionem inter Leidam ac Wordam in pago Neerbrug ſitam,occiſis ſupra centum præſidiariis, reliquis Wordam fugientibus; quod audientes proximæ munitionis præſidiarij, iuxta fornacem lateritium nuncupatæ, ea ſemidiruta etiam Wordam migrant. Habebat Baldæus duo millia ſclopetariorum, pergitque Oudwateram: nemine exeunte, proficiſcitur Goudam: nec his ſe mouentibus,Roterodamum venit. Nemine gratiam petente,nec ad pugnã quoque prodeunte,locis natura munitis, vallo foſſáque ea circumdans, mili-

Hiſpani prædando tempus perdentes ſeriùs Alcmariam veniunt.

Reuerſi,ſimul cum ſociis ad Harlemũ pro ſtipendiis tumultuantur.

Albanus Vltraiecti conſultat, quid porrò agendum.

Publicat gratiam reuertentibus ad Regem, ſed ridetur.

Baldæus Hiſpanus munitiones quaſdam firmat.

militem imponit. Expugnat & Goudanam cataractam ac Alfanam munitionem, præsidiisque firmat, conuocans Alfæ omnium pagorum Præfectos, promissa vitæ fortunarumque defensione, accipítque à singulis sacramentum, nil se Orangianis in locis, sed Regem tantùm agnoscentibus venum delaturos; sicque discessit. Intereà nec Orangius quiescebat, sed dedito Harlemo, animos Hollandorum instauraturus, eósq; ad instans bellum erecturus, Leidâ (vbi Noyellæ Regulum cum octingentis reliquit peditibus) Delfos proficiscitur, hinc Maselantslusium, inde Brilam, tum Dordracum, Gorinchemum, ad arcem Louensteiniam, Bommelium, tum rursum Gorinchemium, Schoonhouium, denuóque Dordracum, omnibus affirmans, fratrem Ludouicum magna militum manu breuî adfuturum; in Francia pacem factam, quot vellent, Hugonotarum signa se habituros: quibus verbis recreatus populus credulus veteres sumit animos, quæ imperabantur, læti præstare parati. Durabat seditio Harlemi Hispanorum veteranorum intra ac extra vrbem agentium, quæ trigesimo Iulij hac ratione eruperat. Nocte hora decima extra vrbem tympana omnes ad arma vocant. Conuenientes, in aciem se constituunt, ac reliqua nocte consultant. Postero die, hora nona antemeridiana, in media acie, more suo Sacrum celebrari curant, eóq; absoluto, inuicem dant fidem, se veterem non admissuros disciplinam, nisi plenè persolutis stipendiis, ac domiti Harlemi accepto honorario. Fugerant fugati veteres Præfecti, nouos legunt, vnumque qui omnibus præsit (Electum vocant) Antonium Maldonatum. Qui cùm nulla ratione Præfecturam sine Regis auctoritate vellet accipere, Iacobum Castanedam, vt admittat, cogunt. Deinde acie instructa per postremò factam in vallo Harlemio ruinam, ad vrbem pergunt. Qui in vrbe erant, inclinatis hastis, exoneratisque in aërem sclopetis, simulant eos ingressu prohibere velle. Sed ad manus venientes, positis vtrimque armis se amplexantur, aduentúmq; gratulantur. Iulianus Romerus cum aliquot Præfectis placare eos conatus, ægrè vim nauigio effugit, Amstelodamumq; octauo Augusti, & mox Vltraiectum ad Albanum peruenit. A quo ad eos missus filius Fredericus eum audire noluere, appellãtes mollem, mulierosum, fatuum, de die dormientem, nocturnum aleatorem, scortatorem ac potatorem. Sed venientem Chiappinum Vitellium, exoneratis omnibus maioribus minoribusq; tormentis, magnificè excepere. Cùm is varias proponeret solutionis conditiones ac rationes, nullas admittere voluere, nisi præstita triginta mensium stipendiorum solutione. Erant numero paululum supra bis mille sexcenti, residuum octo millium qui cum Albano anno 1568. ex Italia ad Belgas venerant. Tandem decimo tertio Augusti contenti fuere, singulis eorum numeratis triginta aureis

1573

Econtrà Orangius oppida lustrans singulos animat.

Ordo secessionis Hispanorum ad Harlemum.

Quin etiã in vrbe sociostumultuantes recipiunt.

Exigunt hi tumultuantes triginta mensium stipendia.

1573 liliis; è quibus ſexdecim pro Harlemiana eſſent præda, quatuordecim in diminutionem debitorum ſtipendiorum. Præcipui qui eos ſedarint, perhibentur Chiappinus Vitellius, Comes Oberſteinius, Baldæus, & inprimis eorum Electus Caſtaneda. Sub idem tempus Middelburgij in Zelandia dudum ab Orangianis obſeſſi, acriter fame laborabant. Quare Albanus, armatis Antuerpiæ circiter octoginta nauibus, eò Bauoiſium proficiſci iubet. Soluit claſſis vrbe quarto Auguſti : iuxta Vliſſingam veniẽs, Orangianorum naues ſe numero & magnitudine & apparatu ſuperare videt, nihil tamen moliri, quàm vt Regiis tranſitum impediant, aut ſi inuadantur, ſe ſtrenuè defendant. Quid agat Bauoiſius? Eos inuadere non audens, maiorum tormentorum globis ſe mutuò nocte diéque impetunt. Intereà Orangius arce Rammekana hac ratione potitur, dudum corrupto, vt volunt, Signiferi animo. Abierat certa de cauſa Præfectus arcis Middelburgum. Signifer eius Legatus maiorem pręſidij partem emittit, vt matura certo loco frumenta demeterent, auxiliares ſocios eos Middelburgo & Armuda accepturos. Credunt, exeunt, ac in paratas inſidias incidentes, paucis effugientibus, cæduntur : quo ex voto ſuccedente, mox terra aquáque arcem obſident, & ad expugnationem neceſſaria parant. Quo præſidiarij viſo, Præfectúmque ſuum auxilium non ferre, verentes inſuper cuniculos dudum ab Orangianis cœptos, ſuadẽte Signifero, ea conditione deditionem Orangio faciunt, vt tuto cum omnibus rebus Middelburgum deducerentur. Bauoiſius, his intellectis, tum etiam quòd claſſis Regia perdita arce Rammekana, obſtantéque Orangianorum potẽti claſſe, Armudam nullo modo intrare poſſe videretur, Præfectus valida cum manu ad alteram inſulæ partem, ad pagum Weſtcapellam, militem expoſuit, ſequentéque eum Middelburgo Mondragone, frumenta agris campiſque deſecant, ac Middelburgum deferunt. Tum obſcuram nactus Bauoiſius noctem, ventumque ſecundum, quinque tamen perditis nauibus, Middelburgum venit, commeatumq; exponit; paulóque pòſt alio itinere, vitata Orangianorum claſſe, Antuerpiam reuertit, relicta Middelburgi cuſtodia Mõdragonio cum quindecim cohortium legione, quam vrbem ille vſque ad ſextum Februarij anni ſequentis, vti dicemus, ſtrenuè defendit, etſi hoſtibus vndique cinctus. Eodem tempore Boſſuuius Iſelſteinio oppidulo vno tantùm milliari Vltraiecto diſtante, perſuaſus ab Vltraiectinis, cohortem trecentorũ Germanorum peditum miſerat. Et quidem admittere eos recuſabant Iſelſteinij, Orangij præſidium expectantes. Sed cùm Vltraiecto alia Germanorum ac Hiſpanorum peditum ſigna venire intellexiſſent, timentes expugnationem, etſi inuitè, Germanos admiſerunt. Quare Leerdamij (eiuſdem conditionis oppidulum eſt duobus milliaribus Vltraie-

Iterùm Albanus conatur ſubuenire Middelburgenſibus.

Intereà Orangiani potiuntur arce Rammekana.

Hinc ergo alia via Middelburgenſibus ſuccurritur, non ſine clade.

Iſelſteino iuxta Vltraiectum præſidium Regium imponitur.

cto dissitum, & Orangiani similiter iuris, ex dote primæ vxoris) Orangium ipsum adeunt, docentque, si præsidium accipere Regium cogatur, futurum vt Gorinchemiis, erepto Lingæ amnis commercio, maxima mercaturæ pars pereat, imò & Buranos Bommeliósque numquam fore tutos; addentes, Hiergium, quod verum erat, minatum se Asperæ ac Hukelemij præsidia missurum. Orangius vera eos dicere intelligens, Ghistellio ac Vigio trecentos habentibus nudos & malè armatos, diuersisque è cladibus collectos milites, iubet Leerdamum ducant. Catholici ciues ac Consules portas claudentes admittere eos nolebant. Sed Drossardus in vetusta habitans arce ad oppidi mœnia ædificata, adiutantibus ciuibus Orangio fauentibus, aduersa aperta porta, eos intromittunt. Albani corporis custodes Vltraiecto Leerdamum proficiscentes, cùm Orangianos admissos intelligerent, rediere. Sub idem tempus Hiergæ Baro, experturus num Bommelij ad Regis auctoritatē reduci possint, cum sua decem cohortium legione ac trecentis equitibus in insulam Bommelanam proficiscitur. Abstinet ab omni maleficio, rustico militibus cibo contentis. Cumque aliquamdiu in ea egisset, nec se quisquam moueret, tympanistam ad oppidum mittit, petens, Consules, accepta fide publica, ad se colloquij causa exeant. Petunt, duos vt expectet dies. Scripserant enim omnibus sociis Orangianis vicinis pro auxilio: quod cùm accepissent, exeunt, sed in pugnam, idque singulis diebus, æquo Marte ferè discedentes. Tandem quodam vespero magna manu erumpentes, cohortē iunioris Comitis Tsherenbergij inuadunt, aliquot sternunt, ipsum in mento sauciant, donec ceteris accurrentibus in oppidum repellerentur. Videns igitur Hiergius se nil proficere, coacta præda, insulâ discedit. Erumpunt Bommelani in abeuntem; sed equitum eius vim timentes, in Nobilium arces iram conuertunt, Rossemium, Pourroiam, ac alias exurunt. Tum existimantes Hiergium legionem in præsidia distribuisse, euocāt Gorinchemo, Bura, Leerdamo, ac vicinis locis supra mille viros, ac in superiorem insulæ partem profecti, inter municipia Dreile ac Heel iustam munitionem erigere incipiunt, vt Buscoducensibus, Dreilanis ac Heeliis prædandæ insulæ potestatem eriperent. Erant in arce Heeliana trecenti sclopetarij Regij, quorum Præfectus Buscoducensibus nuntiari iubet Orangianorum in insula conatus, auxiliumque impediendi operis petit. Exeunt statim vrbe tria Germanorum peditum signa, vnum Walonum, ac ducenti equites leuis armaturæ. Hiergius trecentos pedites ad arcem mittit Dreilanam, inde hostes inuasurus, aut fugientes cæsurus. Heelij ac Dreilæ Præfecti, de Buscoducensium auxiliis certiores facti, socia arma parabant: creuerat enim Orangianorum numerus ad mille quingentos viros; campestria tormenta septem trahebant. Regij Busco-

1573

Idem metuentes Leerdamenses; præsidium ab Orangio petunt, & accipiunt.

Hiergius cum suis insulam Bommelanam ingreditur.

Bommelani acceptis auxiliis aliquoties in Regios erumpunt.

Discedentibus Regiis, insulā suam muniūt.

Colliguntur vtrimque copiæ.

1573 duco proficiſcuntur duabus poſt Solis occaſum horis, intempeſtáq; nocte ad Orangianos venientes, eos, neglectis excubiis, genio indulgere reperiunt. Quare non pugna, ſed ingens fit cædes, Orangianis fugientibus: qui in Dreilanos ac Heelios incidentes, non minùs paſſim trucidantur, ceteros pedites equitéſque inſecuti, tenebris non admodum denſis menſe Auguſto facilè cognitos magno numero ſternunt. Vna cohors pugnam tentare auſa, obruitur. Quare proiectis armis ſe dedentes, Buſcoducum mittuntur. Aliquot Orangiani Dreilæ ædibus ex fuga occupatis, ex iis inſequentes Regios vulnerabant: quo percepto, incenſo municipio, omnes in eo Orangiani interiere. Periere circiter octingenti, capti trecenti, ceteri effugere, ferè omnes ſaucij. Regij magnam commeatus vim, omnia impedimenta tormentáque obtinuere. Hæc 13. Auguſti in inſula Bommelana. Iam placati, vt diximus, ad Harlemum ſeditioſi Hiſpani, vigeſimo primo Auguſti Harlemo profecti, caſtra ad Alcmariam ſeriò poſuere, primóque aduentu munitiones in Goudiis, Ton, Scerm, Wallones expugnantes, circiter trecentos Orangianos aquis mergunt, de cuius obſidionis ſucceſſu poſteà. Intereà vigeſimo octauo Auguſti, è Regia munitione, quæ Alfæ ac in Goudana erat cataracta, profecti ducenti Hiſpani ac Wallones, duce Baldæo circa Leidam prædatũ exeunt: ſed venientes inter Coukerkam ac Leiderdorpium, vbi Noiellæ Regulus ab Orangio, vt diximus, Leidæ cum octingẽtis peditibus Præfectus, ad Rhenum in exigua ſedebat munitione, latitabantque plures poſt Rheni aggerem, ſubitò ab omnibus lateribus inuaduntur: pugnatur acerrimè, ſed præcipuo Baldæi damno. Perditis enim circiter octoginta è ſuis, ipſe in hoſtium poteſtatem veniſſet, niſi Præfecti Wallonum interuentu effugiſſet, eo pro ſe capto cum aliquot militibus relicto. Baldæus ad munitiones ſuas, deſertis cæſis, reuerſus, reperit quoque omnes ferè reliquos milites vulneratos. Eodem die ſex Orangianorum Germanorum ſigna, octingentos tãtùm viros habentia, è regione ciuitatis Neomagij in aggere explicatis ſignis proficiſcentia ſunt conſpecta. Sequebatur eos intento paſſu Hiergius cum ſua, ac Carolus Focquerus cum recenter in Germania pro Rege conſcripta legione: quos illi timentes citatis pergebant paſſibus, ac pontones ſuæ alligabant ripæ, donec Aſperam venientes, ac duobus diebus ſe recreantes, inde in Hollandiam tranſierunt. Habebant Orangiani Waterlandij munitionem in fine aggeris amnis Tię inſignem, in cuius portu multas oneratas demerſerant naues, vt Amſtelodamiis omnem eriperent nauigationem. Aderant & naues aliquot bellicæ; aggerem ab vtraque parte interſciderant; à parte autem continentis largam altámque duxerant foſſam; de iuſto præſidio, tormentis, commeatu, omniq́ue apparatu abundè prouiderant. Has munitiones Boſſu-

Pereunt Orangiani circiter octingenti, capti trecenti.

Tandem Alcmaria ſeriò obſidetur.

Baldæus ab Orangianis iuxta Leidam cladem accipit.

Noua vtriſque ex Germania auxilia.

De munitionibus Orangianorum circa Amſtelodamum.

Bossuuius, postremo Augusti oppugnandas desumit. Sed cùm tormenta diu multúmq; exonerata, parum valli strauissent, instructa classe decem & septem nauium, deinde Amstelodamo profectus, quid fecerit, paulò pòst dicemus. Etenim & hoc narrandum, quomodo eodem illo die vltimo Augusti Geertrudeberga in Orangij venerit potestatem. Præerat oppido Nobilis Belga, cognomine Draco, pręsidio centum quinquaginta Wallonum. Is exigui census cùm esset, rapinas militum dissimulabat, ex iisque communicabat. Ita paulatim ciues erga Præfectum præsidiariosque immensum concipiunt odium, sed tum maximè, cùm Consul, pauperculi ciuis à milite iniuria affecti causam agens, à Præfecto in os verberatur. Has igitur indignitates non ampliùs ferendas constituentes, de tradendo Orangio oppido primùm Magistratus inter se clàm coniurat, anteà omnino Regi addictissimus: pollicentéque Orangio Catholicam priscam Religionem sartam tectam ciuibus mansuram, sensim nō grauatè in sententiam trahunt, ac Dordracum, quid moliantur, perscribunt; admonentes quàm secretissimè paruis cum nauigiis, maximis tamen cum copiis veniant. Itaque vltimo Augusti veniunt Dordraceni, Duce Poieto, Orangij in rebus bellicis Legato, ac corporis custodum Præfecto, tumultúque maximo, tympanis ac clamore ad oppidi portum excitato, omnes eodem Wallones cum Pręfecto conuertunt, oppugnantque mœnia vi simulata ad vesperam vsque. Sed Sole occidente, simulantes nil se effecturos, nauigia ab oppidi conspectu abducunt, & post paucos dies post Solis occasum modestè redeuntes, militum partem ad orientalem oppidi plagam exponunt, ceteris in nauibus manentibus: qui denuò oppugnationem simulantes, omnes cum Præfecto præsidiarios iterùm ad portum alliciunt. Intereà qui in terram expositi erant, adiuti à ciuibus qui eos Dordraco euocarāt, funibus ac scalis, imò & manibus subnixi in oppidum transcendunt, attollentésque à tergo ingētem clamorem, cùm & illi qui è nauibus oppugnationem simularant, veram vim inferrent, illi à tergo Wallones cum suæ partis ciuibus inuadentes, insignem stragem edunt, portámque aqueam suis aperiunt. Cecidere circiter octoginta Wallones, sauciati triginta, capti decem, ceteri cum Dracone effugere. Hæc vndecimo Septembris acta. Orangius felici conatu delectatus, ad oppidum mittit Hieronymum Seratium præsidio octingentorum peditum, qui indies excurrentes ad portas vsque Bredanas ac Buscoducenses, prædas immanes agebant, donec à leuis armaturę equitibus dictis locis distributis, clades non semel accipientes, prædáque exuti cautiùs agere discerent. Diximus paulò antè, quòd Bossuuius terra obsidens Orangianorum munitionem Dymerdikiæ nil efficere potuisset sine classe. Ea nunc decem & septem nauium parata, duos nocte mit-

1573

De munitionibus Orangianorum circa Amstelodamum.

Geertrudenbergani de tradenda Orangio vrbe agunt.

Orangiani vi tentant Geertrudēbergam, vt paulò pòst fallant.

Hìc pugnātes, alia parte à ciuibus admissi, vrbe potiuntur.

Bossuuius munitiones Geusiorum circa Amstelodamū disiicere instituit.

1573 mittit lembos,exploratum nautico more,an transire possent obstructū, vt putabatur,ab Orangianis portum. Experti satis esse profunditatis,Bossuuio renuntiant. Is cum sua classe Amstelodamo soluens, eò tendit. Expectabat eum stans in anchoris sub ipsa munitione classis Orangiana tormentis maioribus transitum impeditura. Id ne fieret, duo tormenta maxima,quæ in ora portus steterant,Bossuuius per aggeris hiatum in alterum eius latus ex aduerso Orangianorum classis, beneficio duarum nauium iuxta aquas euntium(*Vlootschuyten* vocant)trahi iussit:quo facto continua in Orangianam classem exoneratione effecere, vt sublatis anchoris loco Orangiani decederēt, seseq; ex aduerso ad pagum Dorinkerdamum cōferrent,ita vt Bossuuius sua cum classe decimo tertio Septembris aggeris hiatus transiens,aqua iis etiam obsidionem minaretur:quod verentes Orangiani,maioribus in eius classem contortis tormentis, parum damni propter nauium exilitatem intulere. Tum pergens Bossuuius Dorinckerdamum, Orangianæque classi se aduersum ostendens, insigniter se inuicem maioribus tormentis salutauere. Videns denique Bossuuius,eos deserto aggere in altum ire, nec cupere manus conserere, in aggerem Dorinckerdamum,cohortem Præfecti Burhananni, ac plerosque alios exposuit; qui rectà contra Orangianorum munitionem tendentes,cùm ab altera parte classis Regia eam quoq; à tergo inuadere pararet,ita præsidiarios terruerunt, vt deserta munitione, ad Waterlandiæ oppida intenta fuga abirent. Interim propinqui Regij territos insequentes,partim ferro partim aqua ferè ducentos interfecere. Ackerus Edamius cum duobus aliis Præfectis multísq; militibus captus Amstelodamum perducitur. Ceteris oppidum Monikedamum effugium præbuit; pluréſque fuissent perituri,nisi proximum pagum nomine Brouc incendissent,cuius flamma Regios vlteriùs insequi prohibuit. Reperta sunt in munitione quinque maiora ænea tormenta,sclopeta mille ducēta,commeatus ingens. Orangianorum classis,his intellectis,relicto Dorinckerdamo,ad insulam Marcam se contulit; classis Regia iuxta Pampesium constitit,expectans naues vacuas,vt onere subleuatæ vada transire possent,hostémque quærere. Intereà Toletanus Regio cum exercitu Alcmariam,vt dictum est,arctè obsidebat,oppugnabátque,adeò vt dudum nullus vrbem exire nec intrare posset. Tum decimo octauo Septembris, productis viginti tormentis maioribus, quorum nonnulla globos quadraginta librarum eiaculabantur, ab aurora diei ad Solis vsq; occasum, totáque nocte à vi non quieuere. Postero die hora secunda pomeridiana proponitur inuasionis signum. Prouolant Hispani ad portam piscariam,aliis Frisicam,ac turrim rubram,vbi amplissimæ erant ruinæ, tribúsque continuis horis fortissimè decertantes,tandem omni telorum genere

Pellit Orangicas naues suis stationibus.

Occupat & munitionem ad Dorkendamum.

Pagus Brouc incensus, Regiorum victoriam sistit.

Hispani acriter Alcmariā premunt.

nere

nere obruti, se recepere; duobus pontibus, quibus fossam transcenderant, in hostium potestate relictis. Eodem die, ea parte vrbis, vbi sal ex Hispania allatum excoqui solet, altera tentata oppugnatio eumdem habuit euentum, desideratis duabus oppugnationibus circiter trecentis Hispanis, multisque sauciatis. Vigesimo Septembris iterùm Alcmaria frustrà oppugnata, quòd oppidani suis tormentis pontem fossæ impositum discerpsissent, transfugæque ac captiui Regij statum castrorum Toletani declarantes, non diu Regios ob continuatas nocte diéque pluuias mansuros assererent. Transfugas dico ciues inprimis Harlemenses, quibus cùm certus numerus fossorum ad Alcmariam mittendorum esset imperatus, & aurum vnde eos conducerent non haberent, ipsi sortiri inter se coacti, alij in tam dura prouincia obiere, alij luxati miseréque sauciati domum rediere, maior pars fuga se subducens ad Orangianos se contulere. Igitur Toletanus in stagnante regione lassus vigesimo quinto Septembris tormenta maiora nauibus imponi iubet, deinde exustis ac demolitis captis munitionibus, prædáque ingenti Harlemum abacta, à continua pulsus pluuia, decima Octobris Alcmaria cum exercitu discedit, eumque circa Harlemum ac Leidam distributum, Baldæo parere iubet: ipse verò Amstelodamum ad patrem Albanum profectus, paulò pòst simul Bruxellam reuertuntur. Paulò antè, sexto Octobris, Dux Medinacæli, indies magis magísque Belgium perturbari videns, valedicto Albano, Bruxellâ cum filio discesserat, deducentibus eum Duce Arschotano, eius fratre Haurechi Marchione, Comite Lalano, eius fratre Vilæ Barone, Comite Megemo, multisque aliis viris Nobilibus, abitu eius dolentibus, atque existimantibus, quòd temperati ingenij vir, magno Belgis vsui manens Gubernator, vti à Rege constitutum priùs fuerat, esse potuisset. Hæsit Valenchenis, donec potestatem à Francorum Rege eundi in Hispaniam per eius Regnum accepisset. Tum valedictis Belgarum Proceribus, benéque sperare iussis, cum filio, ac duodecim viris Nobilibus, Franciam celeribus equis emensus in Hispaniam venit; Regémque, vti fertur, de miserabili ac calamitoso Belgij statu certiorem faciens, ingens sanguinariúmque instare bellum declarauit. Certè euentus id probauit. Occupata, quod diximus, ab Orangianis Geertrudenberga, iidem quoque in ditione Langestratana, Arcem Oosterhoutiam sui iuris fecerant, quam indies magis magísque muniebant. Albanus edoctus inde eos Antuerpiam vsque excursiones facturos, Sanchio Daualæ expugnandæ Arcis dat negotium: qui rebus necessariis Antuerpiæ paratis, cum tribus virorum millibus Germanis ac Wallonibus, tribúsque maioribus tormentis, eò contendit, ac decimo septimo Octobris Oosterhoutum venit; collocatisque idoneo loco tormentis, hiatúque in vallo pro necessitate facto, Germa-

1573

Vno & altero insultu circiter trecentos desiderant.

Ciues Harlemenses ad Alcmariam fodere coacti, in vrbem fugiunt.

Discedit inglorius Toletanus ab Alcmaria.

Dux Medinacæli cum filio in Hispaniam reuertitur.

Arx Oosterhoutana à Regiis obsidetur.

1573 Germani ac Wallones arma animósque parantes,inuasionis signum exspectant. Sed antequam id daretur,Orangiani,concepto terrore,fixis,ac si præsentes fuissent,in vallo hastis,summo manè, ab altera Arcis parte, porta Regiis incognita, ac proinde nullas ibi esse scientes validas excubias,vno atque altero interfecto Regio vigile,clàm exeuntes, nullo accepto incommodo Geertrudenbergam peruenere. Paulò pòst Regij, accepto ad irrumpendum signo,neminem qui obsisteret,reperientes,Arcem sine pugna sanguinéque occupant,ac cum tormentis,commeatu, impedimentísque Regij iuris faciunt,iustóq; præsidio muniunt. Sed in Hollandiam remigremus. Res illic eo erant in statu, vt qui Mari seu Sinui Meridionali dominaretur, totius Waterlandiæ dominus efficeretur. Sciebat id vtraque pars,quare & classem summa cum diligentia curáque apparabant. Waterlandi,Enchusij, Hornij, vicini, naues onerarias maiores,quibus in Orientem ac Occidentem mercatus causa proficisci solebant,triginta habebant; Amstelodamij, vt ciuitas vna, septemdecim tantùm maiores armarat,ac pro maiori parte nouas fabricarat; inter quas Prętoria,triginta magna ęris Corinthiaci ferebat tormenta,milites quingentos,socios nauales quinquaginta,& tamen minoris reperta est altitudinis quàm Prętoria Orangianorum: quare & Bossuuius confligere non statuerat, nisi, in quo totus erat, aucta saltem sua classe aliquo numero nauium; sed Albanus de summa rerum decernere iubebat. Omnibus igitur paratis,Kalendis Octobris cum classe septemdecim nauium Amstelodamo, æstu ventóque secundo soluit Bossuuius. Vbi videntes Orangiani eum angustias transiisse, sublatis anchoris, Pampesium transmittentes,ac in altum delati ad prælium se instruebant. Idem Bossuuius faciebat, velificantésque per Sinum, alter alteri ventum præripere conabatur,vt tumentibus velis,latera aduersarij vi puppis vehementiùs verberare, concutere, ac si sors daret,aperire, nauémque cum omnibus qui intus essent,demergere possent. Inter velificandum insigniter maiorum tormentorum globis se lacerabant;minores quoque onerariæ, inter maiores discurrentes,se inuicem,atque eos qui in maioribus erāt,velitariam cientes pugnam, sclopetorum ac mosquetorum globis interficiebant & sauciabāt, ita vt sanguinis riui marina aqua mixti variis Sinus locis fluere conspicerentur. Tandem vndecimo Octobris ab vtraq; parte instructa acie progredientes ad manus pergunt: sed & hîc alter alteri ventum intercipere conatus,dum Bossuuij nauclerus,ad amussim nauem regens, iam iam Orangianorum Prætoriam à latere inuasisset (vt Sinus plenus est vadis, eáque sæpiùs arenarum inuectione ac dissipatione mutantur) Bossuuij Prætoria in vadum vehementi vento illata,immobilis permanet: quo Orangiani viso,eam vndique circumstant. At illa immanes ab vtro-

Fugiunt Orangiani ex Arce inscijs Regiis.

Vtrimque apparatus pro imperio Sinus Australis iuxta Amstelodamū.

Bossuuius adhuc auctam vellet classem, sed confligere iubetur.

Præludunt velitando ad iustam pugnam.

Bossuuius vado hærens, nihilominùs fortissimè depugnat.

vtroque latere, prora ac puppi euomens globos, perforatam Orangianam vnam, cum omnibus qui intus erant, in profundum demersit. Tum Prætoria Orangianorum Bossuuium inuadens, cladémque à tormentis acceptam continuò resarciens, illi harpagones iniicit, vlteriúsque torméntis maioribus vti vetat. Eadem ratione nauis Ioannis Deils fluctuans, à tribus Orangianis nauigiis, iniectis harpagonibus inuasa, ter iis vi ruptis, hostes repulit, tanta sanguinis cum effusione, vt è ducentis viris tantùm triginta sex Amstelodamum veniens reportarit. Fredericus Thomassonius Goudanus, plenis velis Bossuuio in auxilium tendens, in medios inuectus Orangianos, eorum tormentis perforatus, in profundum est demersus, viris pro maiori parte enatantibus, ac hosti se dedentibus. Quindecim ceteræ Regiæ naues Fredericum demersum, & Bossuuium in vado videntes, expectare diutiùs Orangianos non ausæ, Amstelodamum versus, deserto Bossuuio, fugam arripiūt, infra Pampesium anchoras iacientes. Intereà Bossuuius à viginti Orangianis onerariis maioribus cominùs oppugnatus fortissimè se defendebat, astánsque dorso maiori malo nauis, vndique solidissimo tectus ferro sclopeti globo impenetrabili, sinistra orbicularem tenebat clypeum, dextra gladium ancipitē. Habebat legionis suæ cohortem prætoriam è trecentis veteranis conflatam, ad hæc domesticos, ac complures Nobiles Hollādos, eius fortunam ad octoginta numero secutos, viros omnes fortes: aderat & cohors veteranorum peditum Hispanorum, centum viginti virorum sub Præfecto Corquera. His adde socios nauales, mari nulli veterano cedentes: sed quòd eius Prætoria, vt diximus, depressior paulò esset, quàm Prætoria Orangiana, hęc inter ceteras non infima cladis causa fuisse putatur. Viginti sanè & octo horis sola Bossuuij Prætoria contra Prætoriam Orangianam decem & nouem naues auxilio habentem continuò depugnans eò redegerat, vt bis è Waterlandia Orangiani recentem vocare cogerētur militem, vtraque verò Prætoria vndique sanguine conspersa viseretur. Obruebantur autem propugnatores Prætoriæ Bossuuianæ è carchesio mali Prætoriæ Orangianæ subliimiori, quod orbiculari munimento tectum, duodecim continebat milites, qui exceptis sclopetis, Bossuuianos feruente pice, calce, oleo, aqua, arena, sine intermissione perfundebant, oculos, aures, nares, totam faciem, manus ac guttur adurebant, eósque, quantum poterant, vtendis sclopetis, hastis ac gladiis inidoneos reddebant. Bossusius Legatus Bossuuij, qui cum quindecim nauibus vltra Pampesium fugerat, nocte conuocatis in suam subprætoriam ceterarum nauium Præfectis, deliberat, quid sit agendum. Decernitur, die illucescente ad Bossuuium liberandum, aut cum eo moriēdum, proficisci omnes debere. Singuli ad suos discedētes, animos corporáque alacres parāt.

Vna & altera naui Bossuuio succurrentibus reliquæ quindecim vela vertunt.

Prætoria Bossuuij delecto milite instructa.

Sola depugnat 28. horis contra viginti naues.

Quo prætextu Bossuuius à suis desertus.

Ape-

1573 Aperiente se diei crepusculo, anchoras leuant, expansisq; velis incipiunt velificare, expectantes à Bossusio Legato prælij signum. At ille deserto Bossuuio, rectà Amstelodamum petit. Ignari ceteri, quo consilio ad vrbem pergeret, cùm tamen aliter decretum esset, signum eius sequi coacti, omnes Amstelodamum naues dirigunt. Dicebat Bossusius, se coactum ab octoginta veteranis Hispanis quos in naue habebat. Adhuc Comes ipse Bossuuius obstinatè se defendebat, à Bossusio Legato auxilium frustrà expectans, eratque vtraque Prætoria plena cadaueribus ac sauciis, ita vt difficillimè firma vestigia integri ac sani ob sanguinem eiusq; tabem figere possent, instabátq; meridies diei duodecimi Octobris, pugnæ hora vigesima quarta, ceciderántq; è Bossuuianis supra trecētos viros, multò plures apud Orangianos, vti semper oppugnantium quàm defendentium durior est conditio, & nihilominus stans Bossuuius veteri ad malum loco, nihil de deditione, ad quam sæpissimè ab Orangianorum Præfecto Snoio inuitabatur, audire volebat. Hoc statu adit eum Corquera Hispanorum Præfectus, rogátque, instante nocte lembum conscendens, Regi personam suam, cum quibus velit, seruet, se eo in tutum auecto, puluerem omnem bellicum incensurum, ac Orangianam suámq; Prætoriam, cum omnibus qui intus essent, absumpturum. Recusat abire Bossuuius, dicens, se eos turpi fuga non deserturum, qui nomen fortunáque suam essent secuti, sed eamdem cum omnibus sortem subiturum. Animi eius generositatem Corquera admiratus, tamen quòd armis frustrà vterentur, nulláque euasionis spes se ostenderet, tandem de deditione vt agatur, permitti rogat. Annuit Bossuuius: exponunt deditionis signum. Orangiani læti, quòd finem laboris venisse conspicerent, arma ab vtraque parte ponunt, hisque conditionibus Bossuuius deditionem facit. Prætoria cum omnibus quæ in ea reperientur victori cedito: « viuo tamen nec mortuo iniuriam nec vim facito: captiuos pretio aut « commutatione tempore opportuno dimittito: miles pro milite, Præfe- « ctus pro Præfecto, socius naualis pro simili, Nobilis pro Nobili, liberi « abeunto. His scripto conceptis, ac ab vtraque parte subsignatis, sacra- « mentóque confirmatis, Bossuuius ac Corquera in Orangianorum Prætoriam, potestatémque Dierrici Snoij transcendunt, deinde positis armis ceteri omnes, inter quos fuere Cruningij Baro, Iosephus à Werua in femore saucius, vnde paulò pòst obiit, tum Hardenbrouckius, Amerongius, cohortis Bossuuij Signifer, Gerardus Pinsius in altero calce ac gutture sed non letaliter vulneratus, Weldammius Bossuuij familiæ dispensator leuiter sauciatus, Adrianus Blienburgius in dextro genu ac femore adeò vulneratus vt paulò pòst obierit, Ioannes Pinsius, Vander Mulius, Condricus, & Nimannius, omnes vulnerati, sed non letaliter.

Vtraque Prætoria cadaueribus plena.

Bossuuius, nec de deditione, nec de fuga audire vult.

Tandem tamen de deditione agi permittit.

Leges deditionis.

Nomina Nobilium Belgarum cum Bossuuio captorum.

Ac

1573

Ac hi Nobiles Hollandi. Postremus transcendit Bossuuij Sacellanus, tum superstites milites; mortui in mare proiecti. Paulò pòst omnes cum Bossuuio è Prætoria in minorem onerariam descendere iussi, Enchusam sunt vecti. Tum Bossuuij Prætoria, quam Orangiani Inquisitionem vocabant Hispanicam, pro parte exonerata, moueri, ac è vado in altum ferri cœpit. Corqueræ è centum viginti Hispanis septemdecim tantùm superfuerant, iique omnes saucij, qui curati, pauloque pòst redempti dimissique fuere. Exierant cum Bossuuio è Prętoria, è quingentis viris tantùm octoginta tres, non sauciati triginta quinque. Enchusâ Hornam delati cum Bossuuio, honestis locis custodiæ sunt traditi, vulneráque curata. Quidquid in Bossuuij repertum est Prætoria, Waterlandiæ ciuitates æqua ratione inter se sunt partitæ. Desiderati in Regia classe circiter nongenti viri, vulnerati ducenti; quorum pars magna conualuit. Ex Orangianis, vt fatebantur, multò plures periere. Pugnatum enim fuit contra solam Bossuuij Prætoriam ab vndecimo die Octobris meridie, hora vndecima incipiendo, vsq; in posterum diem ad horam quartam pomeridianam, quod est interuallum viginti & octo horarum. Paulò pòst Orangius Hollandięque Ordines honestam mittunt in Waterlandiam Legationem, petentes in gratiam Orangij Bossuuium Hagam-Comitis aut Delfos mittant, curæque Orangij credant. Negant Waterlandij, sed suo sanguine victum captúmque apud se mansurum respondent; si Orangius Bossuuium conuenire vellet, Hornæ id ei neminem impediturum. Laborabat Bossuuius alui sanguineo fluxu, sed tantam ei curam Waterlandij adhibuere, vt non possent maiorem: Amstelodamij vestes ei pro dignitate honestissimas misère, tota eius supellectile in Prætoria direpta. Ita Heuterus. Alius his verbis narrat: Tandem 5. Idus mensis eiusdem Octobris vtrimq; atrox prælium fuit, & Prætoria Fœderatorum in Bossuuianam inuecta, telis omnibus, & calce viua è corbe mali in oculos Hispanorum deiecta, vehementer oppugnauit. In principio ad Bossuuium inclinare victoria visa; sed mox restauratis animis, vbi fortiùs Fœderati incubuere, naues eius dissipatę, in fugã sese coniecere. Vna, qua Texeda vectus, perforata, cũ vectoribus cunctis periit, quinq; quæ vadis obhæsere, interceptæ: ipse noctem insecutam diemque proximum fortiter pugnans, cùm propugnatores 15. vix restarent, ægrè se hosti permisit. Itaque captus Hornam abducitur, & cum eo primarij viri, Cruningus, Weldamus, Pinsenius, Hardenbrouckius, Numanus, Corquera, Lopesius, Weruius, Quesnoïus, alij: capti item gregarij milites ad 300. è quibus 100. Hornam, 200. Enchusam auecti: Vexillum Prętorię in tẽplo ab Hornanis suspensum. Bossuuius cùm in vrbem adduceretur, per contumeliam acclamabant nonnulli, Roterodamensis lanienæ auctorem;

Bossuuius cum suis Enchusiũ deductus, inde mox Hornam.

Regij cæsi circiter nongenti, Orangiani nõ pauciores.

Curant sincerè VVaterlãdij Bossuuium, eiúsque saucios.

Eadem pugna, prout ab alio describitur.

Dira in Bossuuium à vulgo iactata; accusatus nihilominùs ipse apud Albanum.

1573 rem; eodem animo contra ipsos nunc protectum, meritis paria acceptu- rum: illic in carcere per triennium asseruatus, tandem constituta Gandaui pace liberatur. Qui fuga euaserant, huic cladem imputabant, & apud Albanum accusabant; idque cùm ægrè admodum Bossuuius ferret, à Sonoio & Prouinciæ Ordinibus petiit, vti refutãdæ calumniæ ad Albanum mittere liceret: & orationem non iniquam facilè obtinuit, ista tamen lege, ne quas literas, nisi priùs inspectas daret. Sub hoc ferè tempus Albanus in Germania emi puluerem nitratum iusserat: qui ad quinquaginta millia pondo curribus impositus, cùm in Palatinatum deuectus à Ioanne Casimiro & fratre Christophoro deprehensus in via esset, illi ignem sua manu iniecere: dein scripto publico factum professi, causam quoque addidere, ne Albanus, etiam Germaniæ hostis, ad Belgarum cędem eo vteretur. Extremo Octobri cùm deserta Alcmaria esset, obsideri Leida cœpta, idq; Francisco Valdesio mandatũ; qui cum legionibus duabus & quatuor Germanorũ cohortibus, equitumq; alis septẽ via Harlemensi ire iussus: insuper Iulianus Romerus cum aliis legionibus duabus & Germanorum Belgarumq; signis aliquot, littus legens Hagam cõtendit, quam munire Fœderati properabant: sed opere inchoato oppressi diffugêre: tum occupatis circùm pagis, Maselantslusam etiam capit, & in ea Philippum Marnixium Aldegondium; quem tanti Orangius æstimare, vt Sonoium ilicò iuberet eadem omnia Bossuuio facere, quæcumque ab hoste ille pateretur. Cum eo Ioannes Pettinus captus, & Vltraiectum vterque abductus, vt in arce asseruaretur; annoque proximo, Middelburgo expugnato, pro captiuo illic Mondragonio permutatur. In Hollandia Boreali, post tam insignem victoriam de Bossuuio partam, hosti incumbendum rati Fœderati varia agitabant, & inprimis portum Harlingensem obstruere, ne inde naues suas Billius Regius Frisiæ Præfectus in fretum Australe educere posset: sed orta classiariorum seditio consilia omnia perturbauit. Huc accessit Sonoij morbus adeò grauis, vt Medici quoque desperarent; ac classiariis semestre debebatur: inde turbæ; ad quas componendas missi Henricus Meisterus, Iacobus Taiardus, & Fredericus Otho, vix tandem confecerunt. Dum hæc geruntur, Ludouicus Requesensius, qui Albano successor datus erat, 17. Nouembris Bruxellas venit; cui Prouinciam & exercitus ille tradidit post sexennij ac trimestris Præfecturam; ac 2. Decembris filio Toletano, equitũq; alis quinque comitatus, facto per Lotharingiam, Sequanos, & Allobroges itinere, in Liguriam abiit, & inde conscensis Genuæ triremibus, in Hispaniam. Sic ille Albani sexennium absoluens. Lubet de iisdem ex Heutero pleniùs narrare, & quæ secuta sunt, deinde attexere. Idibus Octobris, id est die eiusdem decimoquinto, Fredericus Toletanus, aëris intempe-

Puluis tormentarius Albano coemptus in Palatinatu incenditur.

Regij Leidam obsidere parãt, vbi Aldegondius captus.

Classiariorum apud Fœderatos tumultuatio.

Albanus Ludouico Requesensio Gubernationem cedit.

temperie coactus, Alcmarianam soluerat obsidionem: ab initio enim 1573 Septembris in hunc diem numquam pluuiæ cessarant. Exercitum variis Hollandiæ distribuit locis. Egmondij enim mansit Baro Cheuronius cum Hispanorum aliquot signis, Burgundis pro maxima parte alui fluxu extinctis. Totidem mansere Beuerwikij, Nortwikij, Zassę, Valkenburgæ, ac Catwici, nobilibus pagis, singulis munitiones validas vnde Orangianos eiecerant, habentibus. Qua de causa etiam territi Orangianorum præsidiarij Hagæ agentes, dum eam vallo ac fossa, auctore Philippo Marnixio frustrà cingere conantur, vigesimo nono Octobris, ea deserta, molas quæ vento agitantur, in circuitu exurentes, fugiunt. Postero die Regij iusto Hagam occupauere præsidio: quo Leidæ intellecto, quòd duobus tantùm Hagâ distet milliaribus, quidquid in vrbis circuitu erat frumenti, casei ac butyri ad eam rusticos deferre cogunt, iis mox cum omnibus fortunis sequentibus. Tum emissa iuuentute exurũt Leidani Rhenoburgum, Terleam, Teilingam, Warmontium, nobilium Virginum Abbatias: occupant arcem Zulanam, Wazmontianam, Lockeranam, præsidiísque firmant, vt fossas nauigabiles ad vrbem fluentes rebus necessariis inferendis sui iuris haberent. Sed hæc nil profuere, quòd Regij, duce Baldæo, circum vrbem opportuna loca Zoterwoudã, Worscotam, ac Wassenarium occupantes, facilè deinde Leidanos dictis quoque pellerent arcibus. Fugerat cum præsidio Haga-Comitis Aldegondius Maeslandtslusium iamdudum munitum, nocte dieque laborans, vt etiam munitius redderet, ne si Hispani occupassent, Delfij obsiderentur. Sed Iulianus Romerus ac Baldæus, eductis Hagâ Hispanis, fidisque vsi rusticis ductoribus, qui loci situm optimè nouerant, ac vbi munitiones nondum erant absolutæ, duobus Aldegondium locis inuadunt, ac post duarum horarum pugnam, quadringentis Orangianis è septingentis cæsis, capto Aldegondio, Henrico Wingardio, Pręfecto Putio, cum centum triginta militibus occupant. Præfecti omnes ad Arcem Vltraiectinam custodiendi deportantur, vulgus militum Hagam. Expugnato Maeslantslusio, statim deditionem faciunt munitiones quæ erant Monsteri, Tgrauezandæ, Vlaerdingæ, Scipludæ, Liræ, Naelwichi ac Rijswichi, & in omnibus circumiacentibus pagis. Ad cataractam Leidanam munitionem ligneam Orangiani erexerant, quam mox Regij pulsis præsidiariis exussere, adeò vt Regiis Harlemum, Amstelodamum ac Vltraiectum petentibus itinera omnia satis essent libera & aperta. Ædificarant quoque Regij munitiones ad cataractam Leidanam, Leiderdorpium, Couerkam, Alfenum, Bodegrauam, Cagam, Oudvvateringam, Neerbruggam, Cameracam, Hermelenum. Hoc rerũ statu trigesimo Octobris Albanus cum filio Frederico ac Chiappino Vitellio, Amstelodamo iratus,

Exercitus Regius per varias Hollandiæ munitiones distributus.

Orangiani Hagam-Comitis deserunt.

Muniunt se Leidenses contra obsidionẽ.

De Aldegondio capto plenior narratio.

Item de munitionibus diuersis.

1573 quòd nullum præter ciues admittere vellent præsidium, Vltraiectum venit, statimque è medio tolli iubet quatuor Orangianorum Præfectos diuersis locis captos, qui manè publicè in patibulo pependere: hinc pergit Arnhemum, tum Neomagum, deinde Buscoducum, ac duodecimo Nouembris Antuerpiam, hinc tandem Bruxellam, expectans Lodouicum Requesenium à Cuninga, Commendatorem Castellæ, Belgis suo loco præfuturum. Dudum enim Albanus à Rege dimissionem prætextu senij petierat, filiumque Fredericum suo loco commendarat. Sed Rex à Medinacælio de Belgarum rebus pleniùs instructus, alium ibi virum necessarium intelligebat. Interim Middelburgij Zelandi, consumpto iterùm commeatu magno, inopia inprimis frumenti laborabant. Bauuoisius ter, vt dictum est, inuitis Orangianis, commeatum inuexerat, ac Mondragonium cum sua legione quindecim cohortium vrbē fortissimè defendentem iuuerat. Igitur quartò idem tentaturus, Antuerpiæ naues armat, necessariáque imponit, rebúsque omnibus paratis, decimo sexto eiusdem Nouembris vrbe soluturus, tormenta aliquot valedicens exonerari iubet. Fit ab ea parte, qua Scaldim spectabant naues: sed cùm militis cuiusdam incuria duo quoq; tormenta vrbem spectantia ignem è funiculo concipientes globos exonerassent, tristi spectaculo è ciuibus qui spectatum venerant, sex interfecerunt, decem vulnerauerunt. Tum Bergas ad Zomoná pergunt, inde Romersvvalam: hinc Middelburgum tendentes, maiorem Orangianorum classis partem obuiam habent, duplo Bauuoisij classem, nauium numero militúmque multitudine excedentem. Quibus non obstantibus, fortunam tamen inito prælio tentaturus videbatur, nisi exorta tempestas valida, ventúsque subitò factus contrarius eum Bergas reuerti coëgissent: tunc sex ex eius classe naues sequi reliquas non valentes Romersvvalam se intulere. Quo Orangiani conspecto, statim inualidum oppidum classe circumdedere, ac Wallones numero sexcentos fame coactos cum sex nauibus in potestatem redegere, è quibus quadringēti Orangio nomina dedere, ceteri, vt pactum erat, Bergis expositi, inermes sine impedimentis ad suos rediere. Tum quoque classe portum Bergarum ita obsedere, vt inde nullus ad ferēdum Middelburgiis auxilium exire posset, Romersvvalam verò exussere. Intereà appropinquabat Ludouicus Requesenius, Belgis loco Albani præfuturus; euntque illi obuiàm duobus Bruxellâ milliaribus Philippus Crouiacus Arschoti Dux, Carolus Comes Lalanus, Carolus Comes Barlaymontij, Obersteinij Comes, Georgius Lalanus Vilæ Baro, Megæ Comes, Carolus Crouiacus Marchio Haurechi. His se iunxere Legati Louaniensium, Bruxellensium, Antuerpiensium, Buscoducensium ac Bergarum ad Scaldim. Fredericus Toletanus ægrè, sed patre, vt volunt, iuben-

Demum pleniùs quoque de discessu Albani.

Quartò agitur vt Middelburgensibus succurratur.

Tristis casus Antuerpiæ.

Orangiani Romersvvala, sexq; nauibus Regiis potiuntur.

Proceres Belgæ aduentum Requesenio gratulantur.

1573

iubente, ei in porta Louanienſi aduentum gratulatur. Intrat Requeſenius Bruxellam decimo ſeptimo Nouembris hora tertia pomeridiana. Vigeſimonono, oſtenſo Statuum Concilio Diplomate Regio, Gubernator, dicto ſacramento admittitur, ac Albanus, depoſita in eius humeros poteſtate, ſacramento liberatur, id ab eo recipiente Ioanne Mendoza, qui cum Medinacæli o futurus ſub eo Præfectus equitum venerat, idem munus ſub Requeſenio obiturus. Orangius Delfis agens, ac conſiderans Regium exercitum in Hollandiæ vmbilico reſidere, nec ſibi iuſtas eſſe pellendi vires, inciperetque initio Decembris vehementiſſimè gelare, verens (vt plures interpretabantur) ne ſi gelu vt anno ſuperiori duraret, Delfij quoque obſiderentur, conuaſatis rebus omnibus iter in Zelādiam inſtituit. Apud Delfios tamen ceteróſque credi volebat, neceſſariam eſſe præſentiam ſuam Zelandis: parare enim Antuerpiæ Requeſenium ingentem claſſem ad leuandam obſidionem Middelburgenſem; cui vt obuiàm eatur ſibi proficiſcendum; ita, antequam flumina omnino gelu conſtringerentur profectus eſt: atque exinde Middelburgum adeò terra mariqùe premi eſt cœptum, vt nemo ampliùs intrare nec exire poſſet. Hucuſque enim Tergouſio, etſi ſummo cum periculo, adhuc ſubinde fuerant recreati. Hic Orangij ac Middelburgenſium hoc tempore erat ſtatus. Circiter medium Decembris Regij in Haga-Comitis & locis vicinis agentes in vnum conuenere, rationem inituri, vt Leidani, Delfij, Roterodamij, Sciedamij ac Delfshauij ſepararentur, nec alter alteri ſubſidio eſſe poſſet. Id autem optimè fieri poſſe videbant, ſi fluminis Sciæ dominatū occupaſſent. Sed Delfij id verentes, eos præuenerunt, ędes ab vtraq; amnis parte ſtantes exurentes, humilioreſque vtrimque aggeres diruentes, aquamq; per agros campóſque fluere permittentes, tutos ſe hac ratione futuros exiſtimantes. At Hiſpani à Catholicis Hollandis, his nō obſtantibus, eos ſeparari poſſe edocti, ſi pagos Pinacum, Berkelum, Zotermeram, Hilgerbergam, Bleiſuincam, Zeuenhuſam, Cralingam, ac præcipuè Cappellam ad Iſalam occupaſſēt, ſtatim ſe in dictis pagis munierunt. Quo facto, tanta diuerſarum rerum inopia mox dictas ciuitates inuaſit, vt nullus crediſſet. Quidquid enim in agris campiſq; erat, Regiis cedebat; boues, vaccæ, equi, oues, ac ex lacte confecta vniuerſa ab iis rapiebantur. Hoc rerum in Hollandia ſtatu Albanus, rebus omnibus paratis, ac creditoribus perſolutis, cùm aliquot dies Requeſenio ſecretæ dediſſet communicationi, ac apud Arſchoti Ducem cum Requeſenio omnibuſque Proceribus Nobilibuſque feminis hilaris tota nocte fuiſſet, ſecundo Decembris, Bruxellâ Namurcum profectus, decem diebus, donec filius Fredericus, Vergas, Albernos, Ioannes Morino, Franciſcus Iuerra aduenifsent, manſit: cum his deinde per Burgundiæ Comitatum

Recipitur is Belgij Gubernator.

Orangius Delfis ſibi non fidens, in Zelandiam abit.

Conſultatur, quomodo Leidani & vicini ſeparentur.

Ad hoc Regij certis in pagis ſe muniunt.

Iter Albani in Hiſpaniam

1573 tum in Sabaudiam, inde in Italiam profectus, tandem Genuâ in Hispaniam mense Martio anni proximi peruenere.

Externa.

Adiiciamus pauca huius anni EXTERNA, sed vicina; & primùm etiam domestica minora, quæ ob multitudinem rerum superiùs locum non inuenerunt. Anno hoc septuagesimo tertio, vti diximus, hiems admodum aspera fuit; vnde paulò pòst solutis niuibus, etiam in Brabantia tantæ aquarum eluuiones sunt exortæ, vt Mechliniæ ciues inferiora domus deserere fuerint compulsi. Leuwensibus quoque adhuc longiùs à mari dissitis, tecta & murorum bonam partem rapidissimi vndarum vortices abstulerunt. Sed & Louaniensis Diliæ alueus hibernarum niuium profluuio auctus exundauit, tantámque in depressiora loca per horas circiter decem aquarum abundantiam effudit, vt neque laxatis ostiis per consuetam regionem traduci, neque oppositis potuerit coërceri; quare fracto supra Beginagium mœniorum aggere, impetum in vrbem facit, plura ædificia conuoluit, validissimos pontes aliquot lapideos in præcipitium trahens. Iamque etiam Musæ Parnassum hunc deserturæ videbantur, nisi aquarum moles sub tertiam pomeridianam, disiecta eâ murorum portæ & aggeris parte, qua flumini egressus datur, in apertos campos exspatiata paulatim desiisset. In Gallia quoque seu Francia huius anni initia fuerunt admodum turbulēta, cùm funesto bello efferuescēte, Carolus Rex vniuersum Galliarum Regnum sibi plenè subiicere conatur. Iam ad Sanserrum oppidum & Rupellam castra habebat Henricus Regis frater Dux Andiensis, cùm Mommedius classem ad portum Santonum dirigit, magna spe hostem propulsandi: qua tamen paulò pòst excidit: nam Regias vires expertus, anchoris sublatis, velisq; vento datis, magno obsessorum mœrore reuertitur. Rupellani quoque alios in sui exemplum traxerant; qui à Rege deficientes in Prælatos & Presbyteros, qui Villam nouam celebrandæ Synodi causa conuenerant, crudelia statuerant supplicia. Itaque Catholici plures arces in suam potestatem redegerunt, & Sanserranos, qui frumentariæ rei exiguam curam habuerant, tanta fossarum indagine cinxerunt, vt nemo ad eos penetrare sine manifesto vitæ periculo posset. Vnde breui tanta fames in vrbe exorta, vt nō modò ad inusitatos homini cibos, sed & putamina fruticum, & excrementa humana deuentum fuerit. Cui obsidioni dum insistit Andiensis Princeps Henricus, Proceres Regni Poloniæ Comitiis Warsouiæ indictis, vbi de nouo Rege in locū demortui Sigismundi creando agebatur, 13. die Maij Regē eum denuntiant, & Electionis codicillos per tredecim Oratores in Galliā mittunt: quibus intercessoribus Sanserrani, quos longa fames domuerat, de pace agere cœperunt. Iam & Rupella pro parte se submiserat, cùm Tribuni omnis seditionis architecti, ad noua sub-

In Brabātia aquarū maximæ eluuiones.

Inprimis Louanij horis continuis decē.

Magna turba in Francia ad Rupellam, locaq; vicina.

Frater Regis Franciæ renuntiatur Poloniæ Rex.

sidia

ſidia emittuntur, qui & idcircò à Regiis in crucem acti ſunt. Denique cùm nullum ſupereſſet tantis in malis ſolatium, pax certis legibus conſtituta eſt, ſed quam Rex Carolus paulò pòſt reſcidit. Cauſa à multis obſcurè traditur; ego eam præcipuam puto, quam his verbis commemorat Auctor alioqui Rupellenſibus non iniquus: Ad finem, inquit, huius anni Rupellenſes deprehendunt proditores quoſdam, qui ſe Regi vrbem tradere, & omnes, nulla habita ætatis aut ſexus ratione trucidare conſtituiſſe faſſi & condemnati ſunt: quæ res Rupellenſibus occaſionem dedit, fœdus cum Reformatis ineundi. Ita ille. Itaque nec mirum, ſi dedit & Regi eamdem iniuriam vlciſcendi occaſionem.

1573

Tranſactū cum Rupellenſibus, ſed non ſeruatum; & quare.

Dudum Requeſenſius de iuuando Middelburgo meritò ſollicitus, mox decimo nono Decembris Bruxellâ Antuerpiam profectus erat, ac circiter ſexaginta varij generis naues inſtruxerat, quantumque admittere ferreque poterant, in altitudinem eas extrui iuſſerat. Claſſe inſtructa, ipſe terra Bergas ad Zomonam profectus, præfecto claſſi Iuliano Romero, eam expectat. Habebat claſſis tres peditum inſtructiſſimas legiones, ac voluntarios Belgas Nobiles Burgundóſque proprio ære militantes complures: duæ Wallonum erant, Bauuoiſij ac Hiergij, cuius abſentiam ſupplebat Glimeſius, tertia Romeri quindecim veteranorum Hiſpanorum peditum cohortibus conſtans. Igitur vigeſimo nono Ianuarij anni milleſimi quingenteſimi ſeptuageſimi quarti Romerus contra ſententiam Bauuoiſij ac Glimeſij Ducum aqua expertiſſimorum, leuatis anchoris contra hoſtem proficiſci iubet. Habebat ſua in naui Glimeſius multos Nobiles, qui cum Requeſenio è Burgundiæ Comitatu ad Belgas profecti iamprimùm militiæ rudimenta erant poſituri, qui maritimarum rerum ignari lætabantur conſpecto pugnæ ſigno, non intelligentes ſe iniquiſſima cum Orangianis conditione congreſſuros, quòd ventum mariſque æſtum haberent contrarium. Qua de re cùm poſtremùm admodum ſeriò à Glimeſio admonitus eſſet Romerus, rogabat, an cùm pugnandum eſſet, timeret tremeretque: ad quod reddidit Glimeſius, id euentum pugnæ docturum. Erat Orangianorum claſſis in tres diuiſa acies. Prima maximas inſtructiſſimáſque habebat onerarias ſexdecim, mediocres decem: reliquæ duæ ſingulæ onerarias maiores decem, mediocres quatuordecim. Regij duas fecerant acies, ſingulas triginta nauium, ſed nullam habebant quæ cum Orangianis maioribus comparari poſſet. Glimeſius cum Romero, prima in acie conſtitutus, primæ aciei Orangianæ Prætoriam, tonantibus maioribus tormentis inuadit, iniectiſque harpagonibus tranſcendens, omnibus trucidatis capit. Sed ſtatim è ſecunda acie quatuor minora nauigia, & vnum maius auxilio aduolantia, captam recipiunt Prætoriam, Glimeſio ex ea pulſo,

1574

Parat Requeſenſius Middelburgenſibus ſuccurrere.

Nomina Ducum & copiarum Regiarum.

Proceditur contra Orangianos aduerſo vento & æſtu.

Nihilominùs Regij primo impetu capiūt Prætoriam hoſtilem.

1574

Mox, ea iterum amissa Regij obruuntur spectante Requesensio.

sauciatóque, ac ægrè ad suam se recipiente: quam mox quinq; Orangianorum naues circūstantes expugnant, Glimesium capiūt; milites ac Burgundos Nobiles, vita licet priùs carè vēdita vnà cum Glimesio, naue capta interficiunt. Ab alia aciei parte item Romerus hostem inuaserat. Sed quòd Regij contrario vento æstuque impediti nullo ordine in hostem irent, cum paucis Romerus valdè strenuè depugnans, insigniter laborabat. Stabat Requesenius in extremitate aggeris portus Bergani, vidensq; dissolutam inæqualemque Regiorum aciem, capitis tegumento in manu sumpto, versusque cælum vibrato significabat, vno æqualique ordine hostem inuaderent. Sed frustrà. Qui enim Bauuoisio ac Glimesio sana dantibus consilia, ac vt saltem æstus mutationem expectarent rogantibus credere noluerant, has imprudentiæ suæ pœnas dabant. Orangiani perturbatam Regiorum aciem conspicientes, tota eos classe inuadunt, ac dimidiæ horæ spatio, captis nouem nauibus, omnes in præcipitem fugā Bergas versus agunt. Romerus in scapham è Prætoria insiliens, Tolam euasit. Osorius Aguillonius in collo sauciatus, à Signifero in naui in humeros susceptus, ac per aquam ad littus sublatus, inde à duobus baiulis asseri impositus, ad D. Martini aggerem in tutum est delatus. Periere circiter centum sexaginta Hispani, Wallones ducenti, iis exceptis, qui cum Glimesio ac Octauio Perenoto Nobilibusque Burgundis interiere. Sauciorum numerus multò fuit maior, ob maiorum tormentorum assiduam in Regios exonerationem. Orangiani Regios fugientes persequi multùm non sunt ausi, quòd in ostio portus Bergani quatuor disposita erant maiora tormenta eos salutatura. Haemstedius ac cum eo Sanchius Dauila sua cum classis parte Zaftingâ Vlissingam profectus, eas reperit Orangianorum bellicas naues, vt re nulla tentata, Zaftingam indeq; post octo dies Antuerpiam reuerterentur. Tertio Februarij Geertrudenbergis exeunt duæ peditum cohortes ac sexaginta equites, profectiq; sunt Oosterwicum insigne Campaniæ Brabanticę municipium, vbi munitionē non admodum firmam incolę, militari pręsidio carentes, erexerāt. Quare facilè ab Orangianis, triginta Oosterwikiis cadentibus, oppressi sunt, ceteri fugere. Geertrudenbergij, direpto municipio, discedentes ignem iniiciunt, qui supra ducentas consumpsit domos. Intereà cùm Mondragonius Middelburgi de aduersa certior esset factus pugna, à Requesenio potestate accepta, posteaquàm tribus adhuc post pugnam hebdomadis tenuisset, expectans, si fortè alicunde commeatus inferretur, morientibus fame è populo non paucis (quidquid enim erat annonæ, præsidiarij sibi vendicabant) deditionem Orangio offert, si explicatis signis cum armis omniique supellectile milites, quique velint ciues, sine omni iniuria vehere Bergas ad Zomonam velint. Recusat Orangius, sed Harlemiorum condi-

Cæso Glimesio & alijs, Romerus vix scapha euadit.

Quare non etiam maior tunc sit accepta clades?

Orangiani Oostervvicum in Campinia incendunt,

1574

Generoſus Mondragonij Middelburgi animus.

conditione, ſuo ſe omnes arbitrio permittere iubet. Reſpondet Mondragonius, ſe ſuoſque priùs vrbi viginti locis ignem iniecturos, deinde eruptione ad vnum vſque pugnantes caſuros, quàm ea conditione deditionem facturos. Orangius Mondragonij militumq́; eius animos cognoſcens, ne cum deſperatis veteranis dubia victoria ſui pugnare cogerentur, vrbiſque opulentiſſimæ prædam bello neceſſariam amitteret, propoſitas à Mondragonio conditiones, his additis admittit: Pro Mondragonij Præfectorúmque eius dimiſſione reſtituetur in libertatem Philippus Marnixius ſani D. Aldegondis Dominus cum tribus Præfectis in arce Vltraiectina ſedentibus. Ciues ſacrique homines inermes, & ſine ſarcinis & auro argentóque abibunt. Tormenta maiora omnia, ac naues in portu ac vrbe relinquito. Ciues & inquilini qui in vrbe ſunt manſuri, certo tempore ducenta millia florenorum pro direptionis redemptione perſoluito. Exinde ciues plures ac ſacri homines vigeſimo primo Februarij Terneuſæ in Flandriam nauibus perducti dimittuntur; Mondragonij verò præſidiarij ſonantibus tympanis, ventilantibúſque vexillis cum omnibus impedimentis ac armis, extinctis tamen funiculis igniariis, naues Orangianorum ingreſſi, in oſtio portus Bergarum ad Zomonam exponuntur, læti tam honeſtis ſe liberatos conditionibus. Mondragonius verò cum tribus legionis ſuæ Præfectis Middelburgi, donec liberatus eſſet Aldegondius cum ſociis, vſque in menſem Octobrem manſit. Tum enim tandem, liberata, vt dicemus, obſidione Leidâ Iulianus Romerus, iuſſu Requeſenij, miſſis ad Orangium duobus Hiſpanis Nobilibus, tráſegit de liberatione Mondragonij cum ſuis, ac Aldegondij cum ſociis.

Tandem honeſtis cõditionibus Middelburgum deditur.

Manet tamen Mondragonius Middelburgi, dum Aldegondius poſteà liberatur.

Vigeſimo octauo Februarij Antuerpiæ carnificis manu interficiuntur Hiſpani pedites duo, ac totidem ciues, hac de cauſa. Cùm Bauuoiſius ſecundò, vt ſuprà dictum eſt, Middelburgum commeatu iuuiſſet, & Bergas ad Zomonam reuertiſſet, Orangiani è claſſe eius duas naues onerarias tardiùs ſequentes nacti, Hiſpanos, Walloneſque qui in iis erant, partim ad antennas ſtrangulauere, partim aquis merſere. Vnus Hiſpanorum vitæ ſuæ conſulturus, aſtanti ait in aurem Orangiano; Deducite me ad Orangium, aperiam illi ſecreta maximi momenti. Perductus Vliſſingam ad Orangium inquit: Si dimittere me placuerit, curabo arx Antuerpiana ac Valenchenenſis tuæ poteſtati tradantur: duo enim elapſi ſunt anni, quòd nihil aut perparum præſidiariis præter panem ſit ſolutum; ſæpiùs fame laborant, veſtiuntur vt mendici; quare nil aliud expectant, quàm vt Princeps aliquis veniat, cui, acceptis ſtipendiis, traditiſq́; arcibus militent. Sciebat Orangius duorum annorum ſtipendia præſidiariis arcis vtriuſque deberi, verùm an proditores hac de cauſa eſſe vellent, plurimùm dubitabat. Attamen parui momenti fore iudicans, ſi

Duo Hiſpani, & duo ciues Antuerpiæ ſupplicio affecti.

Mira de his hiſtoria.

1574 aliquot aureorum liliorum millia fortunæ commisisset, experiri quid miles esset facturus, statuit, dátque illi socium Hispanum alterum captiuum, idem dicto sacramento promittentem. Numeratis igitur singulis ducētis aureis liliis, eos dimittit. Antuerpiam reuersi, causam libertatis afferunt notitiam cum Orangij dispensatore. Sed cùm mox se splēdidè vestiissent, insuperque indies Hispanorum more alea luderent, mirantur omnes, vnde priuatis militibus tantum auri. Tandem alter eorum veteri amico ait, singulos ab Orangio accepisse ducenta aurea lilia, vt proderent arcem Antuerpianam ac Valenchenensem, stultumque Orangium existimasse id suæ esse voluntatis, aut potestatis. Risit hæc audiens amicus, sed ex eo tempore tamen obseruare eum non destitit, & quòd semper de Rege & non solutis stipendiis conqueri eum audiebat, ei non satis fidebat, maximè quòd inter eos, qui aleâ perdita pecunia insaniebant, hæc semper obmurmuraret. Verens igitur ne ridendo verum prolocutus esset, & suspectum inprimis habens eum, hæc non potiùs Sanchio Daualæ Præfecto, cuius maximè scire intererat, quàm sibi aperuisse, ipse Daualam accedens, rem omnem exponit. Capitur vterque Hispanus, ac in vrbe ciues duo de Caluinismo noti: causa quare mox plures eiusdem sententiæ profugerint. Quid in carcere sit actum, mansit secretum. Morte dictorum duorum Hispanorum ac totidē ciuium, rumor est creditus, eò magis quòd eodem tēpore Ludouicus Nassouius Orangij frater cum duobus equitum millibus ac quadraginta peditum signis castra circum Traiectum ad Mosam haberet, quasi huius aut aliarum proditionum euentus expectans. Sed audiens Antuerpiæ detecto negotio punitos Hispanos, motis castris in ditionem venit Valkenburgensem & Limburgensem, erectisque munitionibus omnia circumquaque ad hebdomadarias cogit contributiones. Aderat Ludouico frater Henricus Nassouius, ac Christophorus Palatinus, filius Palatini ad Rhenum natu tertius. Iungebant se quotidie Belgæ exules, aliíque causæ fauentes. Quare Requesenius eò mittit Sanchium Daualam, qui mediocribus cum copiis Traiectum ad Mosam veniens, altero die exploraturus hostium animos ac vires ad eos pergit. Sed ita est exceptus, vt paucis desideratis ad vrbis vsque portas Nassouiani eum insequerentur. Circa Idus Martij Hollandi cum octo peditum signis oppidum Zeuenbergam cum arce occupant, diligentérque munire incipiunt. Sed eò missus Iulianus Romerus cum sua legione, ac quatuor maioribus tormentis effecit, vt appropinquantem expectare Orangiani non ausi, incensa arce, ac direpto oppido, in Hollandiam sint reuersi. Decimo octauo eiusdem Martij Requesenius Dualę in auxilium mittit Mondragonij Legatum sua Wallonum cum legione. Ineunt opprimendi hostis consilium. Igitur

Numerat Orangius in proditionem magnam vim auri.

Nec ride, priusquam expendas sequentia.

Credita scilicet proditio, & quare.

Ludouicus Nassouius circa Limburgum copias colligit.

Inuadit eum Iulianus Romerus, pluresq; cadit.

tur decimo nono, nocte hora tertia, indutis supra arma lineis indusiis, 1574 Ludouici castrorum partem in Bemelen, quindecim peditum signa ac quadringentos equites habentem aggrediuntur, interfectisque primis, secundis, tertiisque excubiis, ad primam veniunt munitionem, eáque occupata, obuios trucidant: effugientes Nassouianos Regij cędunt equites; clamor statim vniuersa armat castra. Tum Regij receptui canentes, nemine desiderato, Traiectum reuertuntur, cæsis supra quadringentis hostibus, ac sexaginta captis, prædáque mediocri abuecta. Interim Ludouicus prope Traiectum munitis sedens castris, gloriabatur maiores se è Francia ac Germania expectare copias: quo factum est, vt Hispani è Hollandia in Brabantiam euocarentur. Requesenius enim sciens Hugonotas Francos prædæ auidos, Germanos non illibenter belli Duces quærere, Francisco Baldæo scribit, cum omnibus Hispanis vt in Brabantiam veniat. Igitur is vigesimo quinto Martij, munitione Caga cohorti Wallonum commissa, tantumdem Oudwateringam mittens, Harlemi relinquit signa octo, Beuervvichi sex, Assendelfi vnum, Sãderdami duo, Sparendami vnum, Nierdami vnum. In Amstelodamiorum suburbia mittit Franciscum Verdugium cum quinque Wallonum signis. Ceteras munitiones, vt Maeslantslusium, Leiderdorpium, Leiderdammium, Hagam-Comitis, aliáq; loca deserit. Ita Hispani cum quadraginta duobus peditum signis, ac tribus equitum turmis, Vltraiectum vigesimo septimo Martij veniunt, Leidámque prima obsidione liberant. Cupiebãt admitti in vrbem, sed ciues militarem insolentiam dudum experti, recusabant, Ferdinando Lanoyo, qui tum pro Bossuuio Hollandiæ & ditioni Vltraiectensi præerat, dissimulante. Quare Hispani in seditionem versi, trium annorum stipendia flagitantes, pedem se non moturos è regione clamitant, nisi his persolutis; intereà rusticorum opes in prędam vertentes. Sub idem tempus sexto Aprilis Orangiani cum duodecim peditum signis arcem Wardenburgicam obsident. Habebat Catharina Geldra filia notha postremi Geldriæ Ducis Caroli in arce Wallones præsidiarios quadraginta, ac viginti Geldros, quorum opera in amni Wahali Orangianis erat infestissima, erantque milites strenui. Sed tormentis maioribus ruina facta, præsidiarij nusquam auxilium expectantes, ea conditione deditionem faciunt, vt Domina liberè cum familia quò vellet abiret rebus omnibus secum elatis, itidémque milites cum impedimẽtis & armis. Sed dedita arce, Catharinam cum tribus filiabus captam Bomelium mittunt, arcem diripiunt, & præsidiarij eis dant nomina. Attamen paulò pòst Orangius Bommelium veniens, Catharinam cum filiabus liberam Tiletum sine pretio dimisit; sed arcis munitiones demolitus est, reliqua ignis absumpsit. Hanc Regiorum cladem mox alia est secuta.

Nihilominùs Nassouius circa Traiectum hæret munitis castris.

Mouent cõtra eum Hispani, relictâ Leidæ obsidione.

Circa Vltraiectum tumultuãtur Hispani pro stipendiis.

Orangiani Wardenburgum arcem Regiis eripiũt.

Diruuntur munitiones, reliqua ignis absumit.

1573 secuta. Erant in ditione Langestratiana Wallonum signa tria, eam ab incursibus Orangianorum tutantia, ingentiáque damna Geertrudenbergiis inferentia. Certiores erant hoc tempore facti Geertrudenbergij per fidos exploratores, circa oppidum Regios excursuros, prædásque facturos. Itaque idoneo loco duo etiam Wallonum signa, ac alio loco ducentos equites in insidiis locant. Veniunt Langestratiani more suo prædatum circum Geertrudenbergam. Emittunt Geertrudenbergij peditum cohortem; qua in fugam acta, ad oppidum vsq; Regij insequuntur. Sed reuertentes inueniunt Orangianorum pedites equitésque in insidiis positos, & cùm simul ceteri erumperent oppido, oppugnantur à fronte ac tergo, donec in fugam acti varias in partes dilabuntur, desideratis supra ducentos, captis circiter quadraginta. Sed hæc ne ampliùs contingerent, missa ad Langestratios Mondragonij legió tres circum Geertrudenbergam validas erexit munitiones, primam in pago Ransdóckio iuxta oppidi portam, alteram Cappellæ, tertiam Medę. Adhuc Ludouicus Nassouius castra in ditione Valkenburgensi habebat, bellum contra rusticorũ opes cum suis agens. Tandem habito consilio decernunt proficiscẽdum Bommelium, ibique copias Orangij expectandas, vt communibus viribus occupato Tileto ac Neomago, totius Rheni ac Wahalis se Dominos facerent, Hollandisque horum amnium tuta nauigatione vniuersam aperirent Germaniam. Hoc decreto, octauo Aprilis (admonito priùs de consilij sui ratione Orangio, qui statim omnes in vnum cogens Hollandiæ vires, fratris expectabat aduentum) castra quæ Orsbekæ, Herlæ, Demmæ, Bemelæ, Liræ, Gulpi, ac vicinis in pagis habuerat, mouet, eos exurens, quorum incolæ parata pecunia incendium non redemissent. Cumque hoc plerique fecissent, templa tamen spoliari, ac pro parte exuri ferre sunt coacti; sęuitumque est acerbissimè in Prostiam à Mersen prope Traiectum ad Mosam. Hinc Ludouicus, transmisso amne Worma, vitánsque Rurmondam ac Venlonium, Wassenburgæ castra ponit, transiensque Ruram fluuium, proficiscitur Erkelensum, indéque à dextra relinquens oppidum Geldram, tandem castra Middelari ac Moockij ad Mosam, duobus à Grauia ac Neomago milliaribus, decimotertio Aprilis locat, eáque munire, continuato nocte dieque opere incipit. Sed nõ parum impediebatur à Dauila ac Mondragonij Legato, qui cum copiis ab altero Mosæ latere secuti, dicto die Neer-Asseleti, Ouer-Asseleti, ac Heme, Mosa traiecto, ad mœnia Grauiana castrametabantur, aduenientéq; Hiergio sua cum legione, aliquotq́; equitibus, Baronéque à Cheuro Burgundo adducente seditiosas è ditione Vltraiectina Hispanos, quos promissis ac spe prædæ se sequi persuaserat, postero die decimo quarto Aprilis ipsa aurora hostem aggredi constituunt. Parant per noctem

Caduntur Regij ad Geertrudenbergam supra ducentos.

Ludouicus Nassouius fratri Orangio iungere se parat.

Venit cum castris vsque in Moock.

Regij hærent eius vestigiis.

arma corporáque, ac aurora se ostendente, per sclopetarios diuersis locis excitatis prœliis hostem lacessunt. Non deest sibi Ludouicus, sed eductis in campum sclopetariis, acerrimè, dum hastatorum instruitur acies, rem gerunt, non paucis ab vtraque parte cadentibus, donec in aciem productis hastatis ac equitibus, cominus congressi statariam ederēt pugnam, Ludouico in fronte fortiter suos animante. Vnam enim vtraque pars hastatorum quadratam eduxerat phalangem, Nassouiis tamen non omnibus præsentibus, quòd ab inuicem sparsi Regios eo die, aut certè non tam manè expectassent: trecenti quoque eorum veterani equites pabulatum profecti longiùs abierant. Itaque cùm ad meridiem ferè pugna durasset, hora decima, expugnata præcipua Ludouici munitione, eius loci præsidiarij fugam arripiunt. Sed Regij, iis omissis, à latere phalangem per sclopetarios aggrediuntur, & Hispani mosquetarij ab altero, ita vt vniuersum corpus nutare vacillareque inciperet. Quo Christophorus Palatinus viso, in aciem educto omni equitatu, Regios equites longè numero inferiores inuadit; ac bis aciem perequitando in fugam egisset, nisi promotis Hiergius campestribus quæ adduxerat tormentis, & Cheuronius Hispanis mosquetariis, dissoluta Ludouici phalange, equitum hostilium vim, multis stratis, retardassent, Regiisque equitibus tempus se colligendi, ac acerrimè hostem iterùm aggrediendi dedissent. Ludouicus hæc impediturus cum fratre Henrico, desperata peditum victoria, cum ducentis equitibus Christophoro in auxilium aduolat, postremámque tentaturi pro victoria, equestrem pugnam, vehementissima impressione Regios aggrediuntur. Pugnatur multò quàm anteà obstinatiùs, donec omnibus mosquetariis ac sclopetaris profligatis peditibus, campestribusque tormentis contra equites adductis, exoneratisque vndique globorum nimbo perfunderentur, magnóque numero viris equisque cadentibus, tandem in præcipitem fugam equites pedites secuti agerentur. Periit pugnando Christophorus Palatinus, Henricus Nassouius, cum multis Præfectis. Fugit ad Mosam Ludouicus valdè saucius; vbi solus, vt nonnulli tradunt, vulnera loturus ac obducturus considens, à rusticis prædam colligentibus (qui armati numerum auxerant, sed non pugnarant) ignotus & semimortuus interfectus dicitur. Periêre cum his ferè omnes equitum legionúmque Præfecti, è militum vulgo supra tria millia, equites octingenti; maxima verò pars in propinquum Cliuiæ Ducatum vicinásque regiones Regi non parentes effugit. Durius certè cum Nassouiorum equitatu certamē fuisset, si equites, qui pabulatum ierant, adfuissent. Capti circiter trecenti, ac mox dimidia pars ad arbores strangulati: signa peditum militaria triginta relata, equique multi sessoribus vacui hinc inde errantes à rusticis capti, impedimenta omnia direpta.

Fuit

1574

Mox illucescente die, Regij eius castra inuadunt.

Nutantes acies Nassouianas Palatinus penè restituerat.

Ipse quoq; Nassouius postremum tentat.

Vincunt Regij.

Cæsi Nassouiani pedites 3000. equites 800. capti 300.

1574 Fuit tamen Regiis non incruenta victoria. Circiter enim ducentos deſiderauere viros fortes. Poſt pugnam Hiſpani ad ingenium redeuntes, iterùm in ſeditionem verſi, trium annorum ſtipendia flagitare incipiunt, profectiq; è Geldriæ illo tractu in Campiniam Brabanticam oppidum Herentalſium occupant, pulſiſque veteribus ſuis Præfectis, qui ſe Liram Brabantiæ contulere, Electum ſuo more appellatum conſtituerunt: quo ductore, Herentalſio deſerto, rectà Antuerpiam tendunt. Feſtinat eódem Bruxellâ Requeſenius. Champagnei Baro vrbis Antuerpianæ Gubernator quinque habebat Wallonum ſigna, quorum operâ Hiſpanos introitu arcere cogitabat. Nam etſi quadraginta duo volitarent eorum ſigna, non tamen tria peditum millia excedebant. Requeſenius iubet Champagneio, ne Hiſpanis ſe obiiciat. Quo ille audito, in noua ciuitate ad ædem Ooſterlingicam cum Wallonibus munire ſe incipit. Sed nunciante Chiappino ſeu Scipione Vitellio, vrbe excederet, paret, ac in proximos vrbi pagos Wallones ſuos diſtribuit. Tum Hiſpani vrbem Antuerpiéſem vigeſimo ſexto Aprilis, per nouam foſſam, ab Arce ad Cæſaream portam ductam intrant, occupantéſque fora, aliáque loca opportuna, in ditiſſimorum hominum ædibus diuertunt, lautiſſimè tractari ſe cogunt, neminem oſtium, nec feneſtram nocte diéque claudere patiuntur, omnéſque ędes peruagantes, nil aliud nocte diéque quam ſclopeta exonerabant, vociferabantur, arma inclamabant, tympana ſonabant. Hæc cùm ſex hebdomadas duraſſent, nec niſi trium annorum recepta ſolutione diſciplinam admittere vellent, collectis quadringentis florenorum millibus, iíſque præſentatis, Lyrâ Præfecti redeuntes, ſacramentúmque iteratò à militibus accipientes, ſecundo Iunij eos vrbe educentes in ditionē Langeſtratanam proficiſcuntur: hîc enim exercitus conueniebat Regius. Durante iam dicto tumultu, circa Vltraiectum quoque viginti quatuor ſigna Hiſpanorum, qui cum Medinacælio venerant, conſedentes, audientes optimè veteranis Hiſpanis, qui cum Albano venerant, ſeditionem Antuerpiæ concitatam ceſſiſſe, & ipſi in ditione Vltraiectina adeò ruſticos expilauere, vt nihil ſociis cederent. Sed tandem vigeſimo quarto Maij à Franciſco Baldæo perſuaſi, inde in Hollandiam ſunt reuerſi, eis mox ſe iungente Alonſo Gallo cum ſua è ditione Langeſtratana Hiſpanorum legione, ac Præfecto Mario cum aliis quinq; ſignis, adeò vt in vnum adducerent Hiſpani quadraginta ſigna, ac duas ſuæ gentis equitum turmas cum Scenckij Tautenburgij turma. Cum his ad munitionem veniunt, quam Orangiani prope oppidum Wordam erexerāt, eámque oppugnant, cùm hi qui intus erant, non diu vim ſe laturos ſcientes, proxima nocte ſilentio exeuntes, munitionem relinquunt. Hinc munitionem Alfenam, ac cataractam Goudanam inuadunt. Alfenam tria

Hiſpani pro ſtipendiis tumultuantes Antuerpiā tendunt.

Champagneius Antuerpiā defendere parans, à Requeſenſio prohibetur.

Hiſpani ſex hebdomadis Antuerpiæ tumultuati, tandem pacantur.

Eodem tēpore alij quoque circa Vltraiectum tumultuabantur.

Regij circa VVordam munitiones iterùm recuperant.

ſigna

1574

ſigna Anglorum, totidémque Scotorum cuſtodiebant; cataractã Goudanam duæ Anglorum cohortes. Vno eodémque tempore ambæ oppugnatæ: cataracta prima inuaſione opprimitur capitúrque: Alfena, bis reiectis Hiſpanis, tertiò expugnatur; interfectis duabus in munitionibus circiter quingentis Orangianis; ex Hiſpanis circiter centum viginti cecidere. Reliquit Baldæus in his munitionibus duo peditum millia: tum cum ceteris Zoetermerum venit, mittens turmam equitum, ac centum ſclopetarios pedites, qui Hagam occuparent. Quæ cùm Orangiani intellexiſſent, deſerta Haga, quòd muniri non poterat, quatuor locis ignem iniiciunt, omnéſque molas vento agitari ſolitas etiam incendiſſent, niſi centum quinquaginta Wallonum pedites, eò ad impediendum miſſi, auxilio ſimul Catholicorum incolarum ignem reſtrinxiſſent. Tandem adueniens Baldæus, veteres munitiones pro maxima parte Leiderdorpij, Zoetermeræ, Zoeterwouwæ, Leiderdami, Horenbruggæ, ac vicinis locis recuperatas reperit. Hagam enim ſupradicti venientes repererunt illic ſocios centum quinquaginta pedites Germanos è ſexcentis quibus præerat Ludouicus Caietanus, eódem miſſos, vt donec cum Hiſpanis veniſſet Baldæus, illi ab ea parte, Licqueſij Baro Harlemi Gubernator cum ſua Wallonum legione ab altera parte Leidam premerent. Itaque vigeſimo octauo Maij ſummo manè Baldæus Hagam intrans, neceſſaria ad ſecundò obſidendam Leidam parat, & ad ſe cum legione vocato Licqueſio, Harlemum mittit Marium cum quatuor Wallonum ſignis, ac tribus cohortibus Germanorum legionis Oberſteinij, turmáq; equitum Scenckij, cuius erat Legatus Mateneſſius. Licqueſius Catvvicum veniens, pedites aliquot equitéſq; Valkenburgum mittit, vbi Orangiani munitionem habebant validam, à quatuor Anglorum ſignis, Duce Eduardo Gliceſtrio cuſtoditam: qui erumpẽtes contra præcurſores pugnã ineunt. Sed mox vniuerſam venire videntes cum equitatu legionem, deſerta munitione, Leidam verſus fugam arripiunt. Leidani eis portas claudunt. Quare cùm à tergo inſtare viderent Liqueſium, à fronte clauſis portis non pateret effugium, numero quingenti triginta tres animis cadentes, proiectis armis deditionem Licqueſio faciunt, iurantes ſe numquam contra Religionem nec Regem Catholicum militaturos. Quare in Flandriam miſſi, inde nudi inerméſque in Angliam nauigauere. Trigeſimo Maij Baldæus Hagâ Maſelantſluſium profectus, quod quinque Orangianorum cohortes cuſtodiebant, ſine pugna fugientibus in alterã Moſæ ripam Orangianis obtinuit. Tum Vlardingam mittit quatuor cohortes ac turmam equitum: contra quos egreſſi præſidiarij, centum circiter deſideratis in munitionem repelluntur. Cumque mox ex inſula Bommelana eis duodecim cohortes nauigiis in auxilium veniſſent, reli-

Item Hagam, aliáſque munitiones.

Denique Leidam ſecundò obſidere parat.

Orangiani Angli, deſerta munitione Valkẽburgica, Regiis ſe dedunt.

Cedit Regiis quoq; Maſelantſluſa.

Mox & Vlardinga.

1574 cta Baldæus Vlardinga, Maselantslusio quinque cohortes imponit, Hagámque reuertitur, ac ad premendos Leidanos omnes animi vires intendit. Vlardingij tamen munitioni non fidentes, exusto oppido, dirutáq; munitione in diuersas abeunt partes, Delfiis duas Francorum cohortes admittentibus. Hi Hispanos in munitione Horenbruggia excubantes aggressi, ab iis in fugam, aliquot desideratis, sunt acti. Sub idem tempus Franciscus Verdugius Hispanus Præfectus legionis Wallonum, cum eadem aliquótque equitibus in Waterlandiam ex Frisico littore profectus, in ipso ingressu, pulsis Orangianis obuiàm venientibus, occupat munitionem Calfiam, ac Ilpendammum, supráque ducentos his locis cęsis Orangianis, paucísque captis, prædas vndique agit. Sed cùm, coëuntibus contra se vndiq; Orangianis non satis fortem se agnosceret, à Ferdinando Lanoio Vltraiecti agente auxilium petit; qui statim mittit Estręi Baronem cum septem Belgarum cohortibus, ac tria Germanorum signa legionis Bossuuij; vbi quæ deinde sint secuta, mox dicemus. Venit & eodem tempore Baldæo in auxilium legio decem signorum Germanorum Georgij Fronsbergij. Hoc mense Maio Regij haud procul Antuerpiâ cladem insignem accepere. Nuntiatum erat Requesenio, haud procul Bergis ad Zomonam naues Orangianorum visas. Statim certiorem facit Hamstedium, Præfectum classis viginti quatuor nauiũ in Lillo stantium, cui idem vigesimo nono Maij nuntiatur, cùm celocis suæ Præfectus, qui longè excubias agebat, hostem se iusta cum classe insequi clamitat. Conuocat mox Hamstedius ad Prætoriam omnes Præfectos; decernunt classem ad Scaldæ angustias deducendam; eas enim Orangianos ob vada ad vtramque ripam extantia, non transituros, ibiq; sub munitionis portum expectandum, ac maioribus tormentis, si transire aut se inuadere conentur, è classe ac munitione arcendos. Fit ita. Orangiani appropinquantes, Regios, & illi vicissim eos tormentis sine intermissione petunt. Sed cùm Regios è tuto loco in altum non prodire conspicerent, sublatis velis anchorísque abire incipiunt. Quo Hamstedius viso, citiùs, vt volunt, quàm periculum postulabat, leuatis anchoris, Antuerpiam proras dirigit: id autem Orangiani optabant, quæsierántque. Quare etsi nebulosus esset aër, conuersis proris, angustias transeunt, ac recedentem Hamstedium sexdecim maioribus onerariis inuadunt; vndecim naues ex eius classe cum rebus omnibus primo impetu capiunt, deinde Prætoriam aggrediuntur, centum quinquaginta viros habentem, eámq; expugnant, nauesque cum Hamstedio in facie vulnerato captiuas in Zelandiam abducunt. Quatuor ex Hamstedij nauibus, adactis in terram proris, ne Orangiani potirentur, eas incendunt, terráque fuga euadunt, reliquæ nouem venti beneficio Antuerpiam peruenere. Inde Orangiani

Eodem tempore Verdugius quoque Orangianis quædã adimit.

E diuerso Orangiani Regiis circa Antuerpiam cladem inferunt.

Nihilominus acriter primùm Regij se defendũt loco tuto.

Mox deserta statione, inuaduntur ab Orangianis & vincuntur.

ni

ni ad angustias reuersi necessaria oppugnandæ munitioni parant. Quare quinquaginta præsidiarij qui ibi erant, vim expectare non ausi, nocte fugâ abiere; Orangiani suo milite eam muniere, omnibus in circuitu maioribus minoribusque pecoribus abactis. Requesensius, his auditis, existimabat Hamstedum classem cum munitione hosti prodidisse; iubet itaque eius bona annotari, in eius acta vitámque inquiri: sed innocentem inueniens, in integrum restituit. Aliam Regij in Waterlandia accepere cladẽ. Wallones ac Obersteinij milites erigendis munitionibus satagebant. Vbi Vlpendammo profecti, vt Wormeri munitionem erigerent, qua oppidum Purmurendam premerent, cùm inter lacus Waterlandicos sine nauibus incautè vagantes prædas agerent, clàm congregati Orangiani è Purmerenda, Monickendamo ac Edamo, acceptísque auxiliis Alcmariâ, Hornâ ac Enchusâ, conscensis onerariis ac multis actuariis, Regios in campis sine nauibus securè agentes circumsident, terrâ verò cum octo cohortibus à fronte aggrediuntur, à tergo armati rustici vrgent, à lateribus è nauigiis omni eos tormentorum genere impetunt: nec tamen quidquam effecturi videbantur, si cum eis qui in nauibus erant, cominus Regij congredi potuissent. Posteaquam igitur per horam & ampliùs, sępè propulsis Orangianis, à fronte ac tergo acerrimè se Regij defendissent, tandem promptissimis eorum vi globorum è nauibus emissorum cadentibus, dissolutis ordinibus à fronte ac tergo perturbantur, ac in præcipitem fugam aguntur, sternuntur, ac in lacubus merguntur: expugnatæq; sunt eadem opera ab Orangianis recèns à Regiis constructæ munitiones, iique omni Waterlandia pulsi. Cecidere aut mersi aquis periere è Regiis supra septingentos, ab Orangianis paucissimi, capti centum sexaginta, Hornámque perducti, bini dorsis colligati in portu sunt mersi. Sexto Iunij Bruxellæ publicatur altera à Rege data gratia iis, qui positis armis, ad veterem rediissent Maiestatis suæ auctoritatem ac obedientiam, ducentis & viginti exceptis, quorum nomina Diplomati inserta. Nos ea omittimus, quòd nihil ea gratia operata sit; irridebant enim eam passim Hollandi, dicentes confictam, vt inermes plecterẽtur. Sed maiori cum fructu decimo sexto eiusdem Iunij Mechliniẽsibus data publicè gratia fuit: in hunc enim vsque diem omnibus priuati immunitatibus ab immani illa vrbis sub Albano direptione, in extrema egerãt seruitute. Octo continuis diebus omne lætitiæ genus publicè priuatimque peractum: inde Lancelotum à Gottignies ac Ioannem Schoff Excõsules Bruxellam mittunt, Requesensio Regis loco gratias publico nomine acturos. Tredecim tantùm Mechlinię gratiâ exclusi sunt. Captiui, exceptis facinorosis, omnes dimissi: restituti Mechliniani in veterem statũ omnibus cum immunitatibus, paucis tãtùm nonnihil immutatis. Conuenie-

1574

Potiuntur etiam Orangiani quadam munitione.

Alia parte Regij circa Purmurẽdam munitionem moliuntur.

Accipiunt & ibi Regij cladem; totáque Waterlãdia pelluntur.

Publicatur secunda gratia à Rege, sed nullo fructu.

Mechliniẽses tandem nonnihil reuiuiscũt.

1574 ueniebant intereà Regiæ copiæ in ditione Langestratana, præerátq; omnibus Chiapinus Vitellius Italus Florétinus, ibátq; cum eo Haurechtius legionem viginti cohortium ducens, Comes Faucquenbergij decem cohortium, Champignius quinque. His se iunxere quadraginta Hispanorum signa, quæ Antuerpiæ solutionem acceperant, ac tandem 13. Iunij quinque millia peditum Heluetiorum legio Hannibalis Lodronij Comitis à Romano Pontifice in tres menses soluta. Erexerant Orangiani Worinchemi munitionem valdè firmam, à duobus peditum signis custoditam, ne traiecto amne Merua ditionem Arculeam, agrumque Gorinchemium Regij infestarent. Sed inuadentibus munitionem Hispanis, post dimidiæ horæ pugnam expugnati, cadentibus triginta, ceteri ad naues confugientes, classi Gorinchemiorum ac Dordracenorum se iunxere: in quos è ripa Hispani sclopeta & mosqueta exonerantes, ardentiúsque quàm res exigebat insecuti, maiorum tormentorum è hostili classe exoneratorum globis repulsi, aliquot eorum discerpti ac sauciati, ceteri actutum Worinchemum rediere. Cecidit inter ceteros è Hispanis Melchior Romerus Iuliani Romeri filius vnicus, adolescens quatuordecim annorum, magnæ spei, patris ingenti cum dolore, globo maioris tormenti fronte cum cerebro in aëra sparsis. Exinde Vitellius Gorinchemum tubicinem ac tympanistam mittit, petens apertis portis Regium susciperent præsidium. Adducti ad Præfectum Vigium, expositáque legatione, tympanista statim in foro ad patibulum strangulatur; idémque accidisset eodem tempore tubicini, nisi se, concessa vita, eis Regij exercitus secreta detecturum dixisset: quo facto, post aliquot dies nihilominùs ad idem patibulum suffocatur. Hoc mense ob pecuniæ inopiam exauctorantur Wallones legionis Haurechtij, Tambruggij, & Champagnei. Brabanti offerebant aurum, si Rex vetera omnia confirmans Priuilegia, exteros gubernatione moueret, ipsísque collatæ pecuniæ administrationem permitteret. Idem Flandri, Geldri, Hannonij ac Atrebates petebãt, æstasque his disputationibus est transacta. Initio Iulij Vitellius coactis vndique Worinchemi nauibus, exercitum Meruam traiecit, ac in ditione Arculea Leerdamum oppidulum benè munitum obsidet. Erant intus duo peditum signa quadringentos viros habentia, qui diligentissimè cum ciuibus nocte dieque id munitius reddebant, nec ad deditionem, etsi honestis inuitati conditionibus, venire volebant. Producit Vitellius ad fossæ labra duodecim maiora tormenta, collocátque ad Meridionalem oppidi plagam, vbi est vetus Castellum, veterum oppidi Dominorum habitatio. Duodecimo Iulij cum aurora exonerare incipiens vsque in posteri diei meridiem, nocte dieque continuato impetu maiorem Castelli, muri, vallique hęrentis partem deiecit, ita vt ad inuasionem Hispani

Regiæ copiæ in Langestrata cõueniunt.

Obtinent munitionẽ VVorinchemi, agrũq; vicinum infestant.

Tympanista petens Gorinchemum Regi dedi, suspenditur.

Ordines Catholici petunt sibi stipendiorũ solutionem permitti.

Regij Leerdamum obsident.

1574

ſpani arma pararent, noctéque ſub munitione, quam ciues ante portam Meridionalem erexerant, repentes, ſubitaria ſe materia munierant. Quo ciues ac præſidiarij conſpecto, animis cadunt, vimque expectare non auſi, ad Vitellium pro deditionis conditionibus mittunt. Iubet omnia Regis permitti arbitrio. Aliquamdiu dubitantes, tandem portas cogente neceſſitate aperiunt. Intrant Hiſpani decimo quarto Iulij paulò poſt prandium, ſequente Vitellio; qui omnes Regia gratia menſe ſuperiori publicata frui iubet, militibus abire cupientibus dat poteſtatem ac commeatum; militare Regi volentes, accepto ſacramento ſuis iungit; duos tantùm Concionatores ſectam eiurare nolentes ſtrangulari iubet. Poſt hæc Arcem Beſtiam dictam aperiri iubet Regi: recuſant: miſſa copiarum parte cum quatuor maioribus tormentis effecit, vt vitam ac impedimenta pacti exirent. Hinc pars exercitus Niportum iuxta Schoonhouium, pars Lieſueltum, vbi egregias Orangiani habebant munitiones, profecti, obtinuere, vt incenſis pagis Schoonhouium fugientes munitiones defererent. Hiſpani ingreſſi, eas auxere, ac in aggere qui Gorinchemum ac Dordracum interiacet, nouas Herninxfeldij aliiſque idoneis locis erexere, ne harum ciuitatum ciues inter ſe commearent. Habebant & hac de cauſa in altera Marnæ ripa diuerſas munitiones. His locis ac Leerdami erant Hiſpani; Heukelemij verò ac Aſpræ Heluetij excubabant. Sed poſt hæc Vitellius à Requeſenſio euocatus Bruxellam proficiſcitur, exercitus iis in locis cura Iuliano Romero commiſſa. Hoc menſe Iulio pacis mentio eſt illata, propoſitáque; tandémque eò eſt deuentum, vt Legati in Hollandiam ad Orangium irent Philippus Marnixius Aldegondius (etſi carcere Vltraiectino nondum liberatus, ſed eius loco obſides tantiſper fuerunt Corneſſij Dominus ac Ioannes Iunius) Mateneſſij Dominus, ac Treſlongius Concilij Hollandiæ Aduocatus. Montfortium ditione Vltraiectina miſerat Requeſenſius Champagnei ac Varvvichi Dominos. Aldegondius cum ſociis ad Orangium veniens, vt pacis conditiones, de quibus Legati agerent, conciperentur, ſecretò eas euertiſſe creditur. Nam mox poſt diem ſeptimum reuerſus ad carcerem Vltraiectinum, retulit, Orangium nil ſine Ordinum totius Belgij ſentẽtia, de pace, nec de Boſſuuij liberatione agere poſſe; itemque Champagneius Bruxellam rediens Requeſenſio irritæ legationis euentum expoſuit, qui mox animum ad belli conſilia totus cõuertit, ac cum aula Bruxellâ Antuerpiam migrat. Menſe Auguſto Zelandi nauibus in Flandriã delati iuxta oppidum Axellanum quingentos pedites, ac in inſidiis ducentos equites exponunt. Præſidiarij Axellani ac ciues, pedites hoſtium tantùm videntes, contrà exeunt, pugnántque fortiter, adeò vt ſe tandem premi Orangiani ſimulantes ſenſim pedes referrent. Inſtant Axellani,

Tradunt ſe Leerdamij gratiæ Regis, quæ & eis conceditur.

Cedunt Regiis etiam loca quædam circa Schoonhouium.

Vitellius harum victoriarum auctor Bruxellam reuocatur.

Mentio pacis iniicitur, ſed nullo ſucceſſu.

Orangiani in inſidiis iuxta Axellã Flandriæ.

1574 donec vltra latitantium equitum locum pertracti, à fronte se vrgeri sentiunt ab iis qui pedem retulerant, à tergo ac lateribus inuadi ab equitibus, vbi omnes ad vnum interfecti cecidere, nemine capto, in vindictã, vt aiebant, mercatorum, quibus Axellani gulam fregerant: reliquereque Orangianis oppidum apertum diripiendum ac incendendum. Cecidere circiter quadringenti viri ex Axellanis. Fine mensis Augusti Antuerpiâ profecti ducenti quinquaginta Hispani, vt ducentis florenorum millibus, in Hollandiam pro commilitonũ stipendiis destinatis, præsidio essent, pulsis Præfectis ac fidelibus militibus, pecuniam inter se diuidunt, ac in Franciam tendunt. Sed cùm equites leuis armaturæ circa oppidum Mariȩburgum eos essent assecuti, maior pecuniæ pars cum furibus capitur, nonnulli tamen sua cum parte in Franciam euaserunt; ceteri cæsi sunt: sed pecunia ab iisdem equitibus pro parte in prædam similiter conuersa, exigua pars Regi restituta est, neminéque in publicum punito, res præ pudore silentio fuit immersa. Circa initium Septembris carcere liberantur quicumque cum Bossuuio capti fuerant, excepto ipso Comite & Cruningij Barone, pars commutatione, pars soluto redemptionis pretio, solo Hardenbrouckio libera voluntate in ministerio Bossuuij manẽte. Corquera Hispanus dimittitur liberato Petro Kiesio ac duobus Orangianis Consulibus; reliqui etiam omnes Harlemij captiui, virtute Regiæ gratiæ liberantur. Bossuuius intereà ac Cruningius Hornæ firma sed honesta custodia detenti, omnem dimittunt familiam, quòd non facilem libertatis suæ rationem inuenirent. Tam immensum enim auri pondus Orangiani exigebant, vt facilè appareret, non se eos custodiâ emittere hoc rerum statu decreuisse. Quare Bossuuius præcipuos equos inter Belgarum Proceres tum Vltraiecti agentes distribuit, Arschoti Ducem, Comitem Lalanum, Rijsbrouckij Baronem, alios; atrum verò caballum generosissimum Francisco dat Verdugio. Obsidebantur dudum Leidani à Baldæo, sed longo obsidionis genere instituto, quiescente vi. Occupatis enim idoneis terra aquáque ad vrbem ferentibus locis munitiones varias erexerat, contra quas tota æstate Leidani, ciuico tantùm vsi præsidio, variis erumpentes temporibus, clades intulere, & accepere, donec erumpendi facultate omni sublata, nullus ad eos dudum intrare, nec ipsi exire possent, ad eam hoc tempore redacti inopiam, vt è quatuordecim hominum millibus, quot tempore conclusionis mense Maio (vt mox pleniùs narrabimus) numerati fuerant, vix ad sex millia superessent, ijque fame languidi & ad extrema redacti. Habebat enim Baldæus, vt etiam suprà dictum est, munitiones Lammæ, Leiderdorpij, Zoetervvouvvæ, ad cataractam Goudanam, Alfæ, Cagæ, Oudvvateringæ, ad cataractam Leidanam, Catvvici, Noorthvvichi, Valkenburgi, Wasse-

Caduntur Axellani, oppidumq; inceditur.

Pecunia Regia ab ipsis Regiis diripitur.

Dimissis Bossuuij sociis, ipse honesta custodia retinetur.

Obsidetur Leida longo obsidionis genere.

Nihilominus tãdem ad extrema rediguntur.

Wassenaræ, ac aliis idoneis locis. Quapropter eorum misertus Ferdinādus Lanoius Rochæ Comes, ac loco Bossuuij Hollandię Gubernator, Vltraiecti agens, tubicinem Leidam miserat cum litteris, omni ratione persuadere conatus, Regi deditionem facerent, gratiam pro voto promittens. Magistratus conuocato populo sententias exquirit. Conspecta rerum extremitate, decernunt Regi in manu ac potestate Lanoij, non alicuius Hispani, deditionem honestis conditionibus facere. Tubicen ad Lanoium reuersus, Leidámque iterùm rediturus, ab Hispanis vrbem ingredi prohibetur, dicentibus, si deditionem facere velint, Baldæo Regij exercitus duci non Lanoio faciant, aut extrema tentent. Leidani tubicinem à Lanoio non redire videntes, causamque ignorantes, à Baldæo petunt, Vltraiectum ad Lanoium mittere liceat, ac declarare quid ciues decreuissent. Quod cùm Baldæus permittere nollet, extremùm ad Orangium mittunt, rogantes spésne auxilij vlla subesset? intelligentésque præ manibus esse, animis se confirmant. Venerat (vt ab initio tam celebrem obsidionem posteris vno velut aspectu exhibeam) Baldæus ad vrbem exercitu circiter octo millium virorum Hispanorum, Wallonum, Germanorum vigesimo sexto Maij huius anni septuagesimi quarti, hora noctis secunda, milite Amstelodami nauibus imposito; ac in lacum delatus Harlemium, indeque lacus Leidanos ingressus Leiderdorpij exposito milite, eum in varias, vt diximus, distribuerat munitiones. Orangius Delfis agebat, variásque ad Leidanos litteras, eò tendentes, vt tribus tantum mensibus obsidionis incommoda tolerarent, scripserat; se ea parare, per quæ hostis obsidionem cum dedecore deserere cogeretur: munitam esse opera ac natura vrbem, ac proinde vim non timendam: eiicerent exteros cum inutili turba, rationémque certam diurni victus singulis præscriberent. His non semel respondent, etsi pro tribus mensibus nec frumentum nec puluis bellicus sufficerent, tamen extrema omnia pro patriæ libertate se tentaturos, ipse eis quoque ne desit. Intereà promotis operibus munierunt Regij pontem Poulanum, pontem lacus Harlemij, vt nil nisi extremo cum periculo in vrbem inferri posset. Inde octauo Iunij Baldæus Lammæ insignem ædificare munitionem ad duorū amnium confluentem incipit, mille circiter passibus tantùm Leidâ distantem: vbi Leidani ingens vrbi incommodum parari videntes, eodem die instructis sex nauigiis cum quingentis armatis ciuibus Lammam tendunt; sed commissa pugna fugere coacti quatuor naues cum multis ciuibus perdidere; à quibus vrbis statum Hispani edocti, breuem sperabant obsidionem. Erigunt & Regij munitionem extra portam Rhijnsburgiam, ne olitoriis hortis, qui plurimi hîc & instructissimi erant, ciues potirentur. Sed Dierricus Bronchorstius ab Orangio vrbi sine pręsidio

1574

Parati sūt Leidani se tradere Regi, sed non in manu alicuius Hispani.

Obsidionis historia vno simul aspectu exhibita.

Inprimis Orangius hortatur, tantùm vt tres menses sustineant.

Muniunt Regij pontē Poulanum & alia vicina loca.

Moliuntur & ad ipsas portas Leidanas, sed pelluntur.

1574 Præfectus, decimo octauo Iulij erumpens, pulsis Regiis, opus diruit. Habebant quoque Regij munitionem extra portam Haganam, ad locum vbi duo se aperientia iuxta pontem itinera, hoc Delfos, illud Hagam ducens; in qua excubabant circiter nonaginta partim Hispani partim Itali: quos oppressuri vrbe exeunt Ioannes Duuenuordius, Gerardus Lanio, Andreas Scotus, Ioannes Dousius, ac Bartholomæus Hauicus, suis singuli cum signis, multisque fossoribus, ac terra aquáque strenuè munitionem inuadunt, ac post duarum horarum acerrimam pugnam eam capiunt, præsidiariis pro maxima parte cæsis. Verùm mox occurrentibus totis ex castris auxiliis, ad vrbem aliquot desideratis reuertuntur; munitio restauratur, ampliorique præsidiariorum numero custodienda datur. Similesque vario euentu excursiones ac inuasiones fiebant indies, ciuesq; vsu docti exercitatissimis veteranis nil cedebant. Dum hæc ad Leidam fiunt, ciues aliquot Delfij clàm Hagam profecti se Regi deuotos simulantes, portam Haganam tradituros promittunt. Constituitur dies ac hora, redire Delfos permittuntur; quo facto, rem omnem Magistratui detegunt. Iubet is secretissimè sub dicta porta cuniculos agi, eosq; puluere bellico repleri, vt intrantes Hispani lautè exciperentur. Aderat constitutus dies horáque. Sed cùm porta non aperiretur, verentes Hispani insidias, cùm nil dignum tantis promissis moueri viderent, retrocedunt: quo Delfij viso, maiorum tormentorum globos irrito conatu in eos explodunt. Rem Delfiis non successisse causa fertur, quòd portæ Haganæ claues seriùs essent allatæ, quasi timentibus etiam iis, qui negotium administrabant. Intereà Leidani rerum omnium inopia laborantes auxilio indigebant. Orangius se terrâ imparem cognoscens, vt aquâ iuuarentur, rationes inibat. Sed quidquid cum Hollandis ac Zelandis hac de re tractabat, nullus se offerebat modus, nisi apertis perfossisque aggerum molibus ac cataractarũ obicibus, totus Meridionalis ac Orientalis Hollandiæ tractus marina aqua inundaretur, ac sic nauibus varij generis necessaria deferentibus, maximè quæ latum haberent fundum, vitatis aut expugnatis Regiorum munitionibus, Leida obsidione liberaretur. Omnes enim amnes, lacus, ac fossæ nauigabiles ad eam ferentes, firmissimis erant infessæ Regiorum castellis. Negotio decreto, etsi res trecentis aureorum liliorum millibus agris constitura esset (ingens certè paruæ regionis damnum) ad executionem Legati nominantur Guilhelmus à Palenstein, & Daniel Wingardius, qui tertio Augusti cum fossoribus Roterodamo profecti, apertam viginti quatuor horis continuis tenent cataractas Roterodamiam, Scidamiam, cum quinq; aliis ad Mosam certis locis ædificatis; vnde ingens aquarum moles in campos agrosque Delfios, Roterodamios, ac Leidanos irrupit. Orangius verò cum Paulo Busio,

Pulsi Regij quadam etiam alia munitione, mox eamdem recuperant.

Delfenses fallere Hispanos frustrà nituntur.

Omni ratione Orãgius Leidanis succurrere studet.

Id cùm fieri nõ posset, nisi stagnãte tota regione, nihilominùs decernitur.

ac

1574

ac nonnullis aliis, quarto Augusti Cappellam proficiscitur, ac Isalæ amnis aggerem, ad munitionem suo iussu extructam, sexdecim locis aperiri iubet, postremo hiatu Iselmondæ pago ex opposito respondenti. Fiebant hæc luna soli opposita, quo tempore marini æstus vehementiores ac copiosiores esse solent. Aduocarat intereà Orangius Zelandiâ Roterodamum Ludouicum Boisotium cum maxima mediocrium nauigiorum classe benè armata instructáque; quam Hollandi, naues lati fundi complures paratas habentes, cum multis biremibus ac celocibus, supra quadringentos lembos scaphásq; maiores omni commeatus genere plenas, expectabant. Iam Roterodamum venerat Boisotius, ac cùm eo Ziriczeani maris Præfectus, nec non Adrianus Willemsonius, qui in septem mediocribus onerariis (*Cromsteuels* appellant) octingentos vehebant socios nauales, ac maiora tormenta complura. Habebant & minores onerarias supra centum campestria tormenta, ac bassas maiores minoresque bis totidem vehentes, vsui futuras nauibus latifundis, quantum numerus, qui Roterodamum conuenerat, ducentesimum excedebat: instructæ autem erant hac ratione: Prora vnum aut ad summum duo maiora habebat tormenta, vtrumque latus sex bassas (tormenta sunt globum oui columbini magnitudine eiaculantia) tum peditum lanceas breues ac secures, agebantúrque minimæ earum decem remis, maximæ octodecim. Sed cùm omnia essent parata, nec tamen campi agrique satis altè aquis tegerentur, Orangius Boisotio ceterisque iubet, profectus cum quot vellet nauigiis, aggeres inter Zoetermeram ac Wilsvenam erectos perfoderet, vt inde in lacum Zoetermerum, Leidâ exiguo milliari distantem, intrare posset. Itaque vndecimo Septembris cùm triginta partim biremibus, celocibus ac lati fundi nauibus profecti, simulq; qui Delfis vel Goudâ commeatum ferebant, habentes fossores trecentos, ac peditum cohortes tres octingentorum virorum, postridie antequam illucesceret, dicto loco aggerem perfoderant, eumque subitario opere munierant. Orto sole Regij certiores facti Zoetermeriâ huc aduolant, commissaque pugna opus euertere conantur. Franci Orangiani inconsulto ardore eos inuadentes, aliquot suorum desideratis, ad Boisotium reuertuntur, qui insequentes Germanos ac Hispanos ita è nauibus salutabat, vt non paucis amissis, Zoetermeriam celeri passu reuerterentur. Inter Leiderdammum ac Wilsvenum Regij pedites equitésque cùm se ostendissent, Orangianorum sclopetarij in pugnam contrà egressi, cùm premerentur, ad naues fugere sunt coacti, Regij tormentorum violentiâ retrocessere. Inter hæc iterùm litteræ ab ipso Baldæo variisque Hollandis Regi fidelibus ad vrbem peruenere; quæ adeò multorũ animos permouerant, vt, paulò antè morbo sublato Bronchorstio, dicere multi auderent,

Singuli singulis locis aquam regioni immittunt.

Adsunt naues ex Zelandia, quæ commeatum Leidam inferant.

Præmittũtur, qui aggeres quoque circa Leidam perfodiant.

Impediuntur à Regiis, vtrimque nonnullis cæsis.

1574 derent, honestissimas, ac quibus fidi posset, quę proponerentur, deditionis conditiones admitti debere; satis Orangio ac fœderi datum, se iam integro & ampliùs luctatos mense cum ferro, fame, ac peste: quid à se ampliùs socios petere, quid plus facere debuisse? quid eos iuuare supra tria hominum millia fame extincta, totidem peste, sexcentos ferro occubuisse ciues? Duodecimo tamen Septembris iterùm Leidani Ordinibus, Orangio ac Boisotio pro auxilio scribunt. Magnificis illi verbis decimo sexto respondent, sed tempore opus esse ob hostium multitudinem, extrema cùm pararent, animi pusillanimitate se non desererent. Intereà Boisotius in lacum Leidanum se intraturum, primo perfosso aggere, existimans, repperit impedimentum Viridis viæ nuncupatæ; qua etiam effossa ac communita, ad pagum Zoetermerium se rectà per nauigabilia incilia iturum putabat. Sed & hîc impedimentum repertum. Duodecim enim Hispanorum signa rectam ad pagum viam, sitásque in ea domos insederant, ac cum ponte munierant, hósque pellere nisi maiorum tormentorum globis non poterant. Quare Orangius Delfis agens, eis quatuor magna idoneis nauigiis imposita tormenta mittit: quibus acceptis, Boisotius biremes à lateribus Regios tormentis petere iubet, ipse recta via contra pontem pagi nauigãs, ac globi mosquetici iactu propinquus, à lateribus ac fronte decimoseptimo Septembris Regios, nonnullis interfectis, ab aurora ad meridiem vsque oppugnat, tanta obstinatione, vt nauis vna vi bomborum rupta mergeretur, alteráque idem minaretur, Boisotius verò, Regiis nil cedentibus, receptui caneret, insequẽtibúsq; Regiis duæ naues cum duabus Francorum cohortibus, Ducibus Cattevillio & Guileresso, demersæ perirent, nisi quòd multi nando euaserint. Boisotius cùm videret se hac ratione nil proficere, edoctus à Petro Wastelio, is à rusticis, aliam esse viam, relictâ Zoetermeriâ, proficiscitur cum classe inter Zoetermeriam ac Benthusam, ad locum dictum Segvvaert, eumque munit. Et quidem intereà vento ex Oriente ac Septemtrione tribus diebus ac noctibus vehementissimè flante, magna vis aquarum campis agrisque decesserat. Nihilominùs Germani Regij, qui Benthusæ agebant, intelligentes occupasse Orangianos Segwartum, deserta Benthusa, nocte abiere, factóque die Hispani Zoetermeræ degentes idem fecere, Leidam versus cum tormentis proficiscẽtes, attamen Zoetervvowę, Kerckvvegi ac Weiporti aliquamdiu è domibus se defendentes substitere. Deserta à Regiis loca Boisotius occupat, ac cum vniuersa classe à Benthusa vno milliari nauigat, reperitque Germanos, qui Benthusam deseruerant, Zoetervvoudam ad Hispanos peruenisse. Tum lacum traijciens amplum, Rheno veteri appropinquabat, & haud procul arce Suetana aliquot tormenta maiora exonerari iubet, Leidanos de aduentu suo certio-

Leidani nonnulli in Regem inclinant.

Nihilominùs iterùm scribunt ad Orangium.

Orangiani frustrà Hispanos Zoetermerâ pellere nituntur.

Ingrediuntur igitur aliã viam, eamq; muniunt.

Eo conspecto, Regij quidam stationes suas deserunt.

Victitant Leidani carne equina.

Auxiliares penuria aquæ nequeunt progredi.

certiores faciens, respondentque illi aliis exoneratis tormentis. Iam ad carnes equinas Leidani peruenerant, singulis dimidia in dies data libra. Exorta est igitur rursum magna inter ciues dissensio, multis deditionem facere volentibus, aliis nolentibus. Sed Dousij duo loco Bronchorstij gubernantes suspectos artificiosè exarmabant, ac à ceteris clàm custodiri curabant, ita vt mouere se non possent. Iam Boisotij classis Norti stabat, sed progredi aquæ inopiâ non valebat. Venit igitur Delfis ad eos Orangius, initóque consilio decernunt, nisi fortè aquæ vento mutato creuissent, nocte clàm Leidam quadraginta mittere lembos scaphasque panibus onustas: tum Orangius Delfos reuertitur. Emittunt Leidani viros duos, cum columbis duabus pullos in vrbe habentibus, veniuntque salui ad Boisotium, classemque instructissimam vident, militémque ad liberandam vrbem promptissimum, si mutatus ventus aquas reduxisset. Qui cùm redire conati, non potuissent, columbarum ventribus litteras Boisotij suasque alligantes dimisere: illæ nota columbaria repetentes, literas Magistratui apportauere, populóque lectæ, eum nonnihil recreauere. Instabant Kalendæ Octobris, simulque Solis ac Lunæ oppositio, marinos æstus ferè augens iuuansque, cùm ecce mutatus ventus è Septemtrione ac Occidente flabat, ita vt Orangianorum vniuersa biremiũ classis Norto soluens rectà Zoetervvoudam peteret, maioribúsque tormentis munitiones Hispanorum ac Wallonum oppugnaret, qui ad pugnam prodeuntes, maiorum tormẽtorum globis intra munitiones repellebantur. Vbi videntes singulis momentis crescere maximo cum murmure aquas, Oceanumque totum in se irruere, & se solos inuadi existimantes, desertis munitionibus ad arenosos colles, vicinásque se conferunt munitiones, pro maiori parte impedimenta deferentes. Ardebat iam pagus ac templum Zoetervvouvva, munitio tamen Leiderdorpia ac Lammea nullam fugæ speciem dabant, etsi, sociis fugientibus, non parum timerẽt, & maximè Arcam Delfiam dictam verebantur. Erat hæc nouæ inuentionis nauis, è duabus onerariis compacta, vndique instar domus clausa, munitáque contra mosquetorum vim: non agebatur remis, contis, aut velis, sed rotis certa abditaque ratione intus factis, quæ à duodecim, cùm proficiscendum esset, circumagebantur viris; milites præsidiarios vehebat quinquaginta, ærea tormenta maiora octodecim, ac proinde instar Arcis hosti propinqua ingentes euomebat globos. Huic monstro Regij non habebant quod opponerent, maximè quòd paucissima haberẽt maiora tormenta. Iam Lammæ appropinquabat cum classe Boisotius, parabátq; necessaria oppugnandæ munitioni; de cuius tamen expugnatione, vt Orangio scripserat, multùm dubitabat. Sed audientes Lammeani desertum esse Leiderdorpium, solos se resistere non posse existimantes, conce-

Tandem auctis aquis vi perrũpunt.

Deserta ab Hispanis Zoetervvouvva, ardet.

Hinc quoq; Leiderdorpij & Lammæ munitiones deseruntur.

1574 concepto timore, cùm Sol occubuisset, demersis in proximas fossas quatuor maioribus tormentis, Orangianis non sentientibus, Lammam, ablatis impedimentis, deserunt, Leidámque longæ obsidionis molestia die 11. Octobris liberant. Periere Leidæ quinque mensium obsidionis tempore ferro, fame, peste, supra octo hominum millia; sex restãtia millia adeò fame erant extenuata, exceptis rectoribus, quibus clàm necessaria suppetebant, vt nil esset miserius quàm luridos hominum videre vultus, concauos oculos, liuida labia, crura teretia, manus osseas. Regi militantes Hollandi sæpè Hispanos admonuerant, aquarum irruptione ne terrerentur, nec Leiderdorpij Lammæque munitiones desererent, socios se eis libenter mansuros, quòd numquam aquæ ad eam altitudinem essent ascensuræ, vt vallorum labra superarent, tum post sex horas loca inferiora decliuiáque petituras, æstu Oceani decedente: quod posteà verum experti Hispani, serò pœnitentes, iterùm in seditionem vertuntur, culpamque desertæ Leidæ in Baldæum coniiciunt, ducenta eum florenorum millia accepisse criminantes, ne vrbs manu capta prædæ daretur; hanc itaque summam in debitorum stipendiorum diminutionem numeraret. Baldæus duos seditionis auctores captos strangulari iubet: exinde vniuersi Hispani arma rapiunt. Iubet Baldæus iis armati occurrãt Germani ac Scenckij equites. Fit. Exonerant in mutuam perniciem sclopeta, cadunt Hispani quatuordecim, Germani septem. Sed intercedentibus Præfectis arma ponunt, quiescúntque Hispani, donec in partes tractis pro maiori parte Germanis, simul stipẽdia efflagitare incipiunt, Baldæumque in diuersorio Hagæ captum custodiunt, donec è Flandria allatis ducentis florenorum millibus, circa finem mensis Octobris ad obedientiam rediere. Tertio Octobris Orangius Delfis Leidam (tribus enim tantùm distant milliaribus) venit, consolatur ciues, discedensque octauo venit Goudam, indeque profectus ad singulas Regiorum desertas munitiones, numero viginti duas, tandem Delfos reuertitur. Leidana obsidione & liberatione circiter mille ducenti Regij ferro cecidisse perhibentur, ex Orangianis exteris ducenti quinquaginta tantùm, ex ciuibus variis conflictibus circiter octingenti. Exinde, vt superiùs obiter attigimus, Aldegondius Vltraiectinæ Arcis carcere tandem liberatus, Orangium decimo quinto Octobris Goudæ salutat, gratiásque agit, ac diu simul communicant, anno circiter elapso, ex quo Maselantslusio vi ab Hispanis expugnato, captus in Arce Vltraiectina, Vreburch dicta, sederat. Kalendis Nouembris Ferdinandus Lanoius deponit Hollandiæ Zelandiæque gubernationem, ob Hispanorum, vt ferebatur, insolẽtiam inobedientiámque, committitque eam Requesensius Ægidio Barlaimontio, Hiergiæ Baroni, Geldriæ simul Præfecto: qui statim Amstelodamum

Ita Leida obsidione liberata, post multa incommoda.

Tumultuantur Hispani culpam desertæ Leidæ in Baldæũ conferẽtes.

Eum captum, demum acceptis stipendiis dimittunt.

Orangius Leidam ingressus ciues consolatur.

Lanoio sponte cedẽte, Hiergius ei succedit.

1574

damum profectus, socios nauales in seditionem versos, quòd victum vxoribus ac liberis velificando parare non possint, vtcumque placauit; indeq; Harlemum ac Sparendamum iter instituens, ijsque de nouo prę-sidio, rebusque necessariis prouisis, Vltraiectum est reuersus. Decimo tertio Nouembris Præses Concilij Hollandiæ apud Regios Cornelius Susius, ac Cancellarius Geldriæ Aquila Sasboutius, Bruxellam, vbi Belgarum Ordines conueniebant, proficiscuntur, inituri communi consilio rationem pacificandæ Hollandiæ, aut si id non successisset, inueniendi pro militum stipendiis aurum. Initio Decembris Hispani iterùm ad vomitum reuersi, Hagâ Harlemum proficiscuntur. Germani obtestabantur; mansurósque si Hispani idem fecissent, promittebant; solos enim se Orangianis prædæ esse nolle, maximè quòd non, vt Hispani, Regis subditi, sed stipendiarij tantùm essent. Sed cùm eos conuasatis impedimentis itineri se dare viderent, & ipsi idem faciunt, omnésque munitiones Orangianis vacuas relinquunt. Hiergius eos libenter Harlemi detinuisset, sed obedire nolle videns, Gerardum Pinsium Nobilem Hollandum per celeres equos ad Requesensium harum rerum illi statum declaraturum mittit. Harlemo seditiosi Vltraiectum venientes, blandis verbis intromitti petebant. At ciues Antuerpianas extorsiones præ oculis habentes, magno numero excubias agebant, admittere militem recusantes. Illi circum vrbem in pagos diuertentes, miserrimè agricolas habebant. Sub idem quoque tempus Iulianus Romerus cum veteribus Hispanis ac Wallonibus, paucisq; Germanis, deserta ditione Arculea, & insula Bommelana cum captis munitionibus ac oppidulis, in Brabantiam venit, militem huc illuc dispergit, quatuor tantùm signis Antuerpiam intrantibus; è quibus tertiæ cohortis milites magnis per plateas vocibus clamitabant, Viuat Orangius: expectabant enim an ad has voces aliqui se essent moturi, causam diripiendorum ciuium aucupantes. Sed neminem clausis foribus ac fenestris se mouere sentientes, vrbem transeunt, ac Bergas ad Zomonam Tergousiumque tendunt. Medio itinere ad munitionem Ortdammiam obuiàm fiunt triginta Orangianorum nauibus, qui vehementissimè dictam munitionem in speciem tormentis oppugnabant, illique rursum contra eos tonabant, itaque in vrbem reuertuntur. Tandem quatuor Orangianorum naues munitionem transeuntes Antuerpiam tendunt. Sed mox rumore accepto, Hispanos, Wallones ac Germanos in vrbem reuersos in noua ciuitate se munire, ad classē Ortdammium reuertuntur. Suspicabatur hinc non falsis ratiocinationibus coniurationem Requesensius, vt mox rei veritas declarauit. Quare septem diebus clausis portis diligentissima per omnes domos facta est inquisitio: sed septem exceptis, ciues reliqui innocentes reperti, captiui multi di-

Consultatur Bruxellæ de recuperanda Hollandia.

Hispani iterùm tumultuantes, Hagâ locáque vicina Geusiis relinquunt.

Iidem tentato frustrà Vltraiecto, agrũ vicinum populãtur.

Alij quoq; milites Regij Antuerpiæ insidiantur.

Demum & Orangiani eidem vrbi insidias struunt, etsi frustrà.

1574 missi, milites omnes, ne oneri esset, in suburbiis locati. In dictis septē ędibus arma diuersi generis magno numero reperta. Quare nōnulli statim strangulati, alij capite paulò pòst plexi, ac in quatuor partes secti per vrbis portas ac turres pependere. Detecta fuit coniuratio, capta ad Flandriæ littus ab Antuerpiana bireme, Orangiana oneraria minore, quam *Heude* vocant, cuius Præfectus Antuerpiæ tortus fatebatur constitutum, vt supra tria peditum millia Belgarum Orangio militātium ex Hollandia ac Zelandia lectorum instar mercatorum diuersæ conditionis merces quærentium Antuerpiam venirent, ac partim apud conscios diuerterent, armáque reperirent, partim variis in diuersoriis ac hospitiis etiam suæ factionis se reciperent, armaque, cùm naues aduenissent, parata haberent. Adfutura etiam ab vna parte duo Leodiensium Orangio fauentium peditum millia, qui per partes venientes in itinere erant, (sed rescita Antistes Leodiensis coniuratione, tempore Requesensium admonuerat) ab alia parte Orangianorum classem inuasuram opportuna ad Scaldim ac continentem loca, vt ab iis qui intus parati erant, in vrbem admitterentur, iunctíque omnes simul eam sui iuris facerent: nouam quoq; ciuitatem cum recèns in hac ædificata munitione occuparent, vt vallo, fossa, iustísque munitionibus castellísque contra Albani arcem erectis, ea terra aquáque obsessa, tandem quoque in potestatem redigerent, vrbísque opibus, situ, munitione ac opportunitate vniuersæ dominarētur Brabantiæ. Sed in vanum res fuit. Decimo septimo Decembris seditiosi circa Vltraiectum Hispani clàm vrbem occupare conantur, vt in ea hibernantes sęcurè agerent, debitáque stipendia ciuibus ac agricolis extorquerent, sumpto ab aliis Hispanis exemplo, qui hoc modo Antuerpiæ, vt diximus, inuenerant. Dicto igitur die ante Solis ortum, spissis densísque adhuc tenebris cum multis veniunt scalis, easque portæ Catharinianæ propinquísque apponentes muris, transcendere incipiebant. Et iam octo in vrbis vallo erāt, cùm vnus vigilum portæ, exiguo strepitu audito, ardentesque funiculos conspiciens, eos qui in porta vigilabant, inclamat. Illi cum armis aduolantes, octo qui intrarant confodiunt, conuersique contra ceteros transcendere conantes dubiam ineunt pugnam: oppressique à multitudine Hispanorum fuissent, nisi ipse Hiergius Præfectus cum corporis custodibus, vniuersáque armata familia in auxilium statim venisset, ciuibus omnibus intereà se armātibus, ac ad constituta valli loca se conferentibus. Non enim solùm ad portam Catharinianam Hispani vim faciebant, sed & ad portam huic aduersam seu auersam Tolstegiam dictam, quòd ibi fossas ferè siccas esse scirent, omnibus adhibitis viribus intrare conabantur: aliis quoque duobus locis, magno tympanis excitato strepitu, vim minitabantur, vt ciues sine militari præsidio agentes territos

Quomodo proditio detecta, & qualis ea.

Quin Orangiani etiam Arce potiri sperarant.

Hispani seditiosi admotis scalis Vltraiectum inuadunt.

Accurrente Hiergo & ciuibus, vix repelluntur.

ritos

ritos distractósque aliqua vrbis parte opprimerent. Sed vndique repulsi, tandem illucescente die ab oppugnatione destitere, vehementer inprimis irati, quòd Hispani præsidiarij ex arce Vltraiectina, quæ portæ adhęret Catharinianæ, maiora minoráque in capita sua exonerantes tormenta, aliquot strauissent ac sauciassent: mandauerat enim Præfecto Requesensius, nulla ratione seditiosos in vrbem admitteret. Cecidere circiter sexaginta Hispani, sauciati bis totidem; è ciuibus duo periere, vulnerati nouem. Reuersi itaque in pagos, miseros colonos omnibus exuerunt facultatibus, Orangio, (quod vix sperare ausus fuerat) maioris partis Hollandiæ Zelandiæque libera possessione velut relicta.

1574

Numerus cæsorum vtrimque, & vulneratorum.

Hoc anno septuagesimo quarto, die trigesima Maij moritur Carolus nonus Galliarum Rex vigesimo quarto ætatis anno; cuius rei nuntio ad fratrem Henricum in Poloniam allato, cum à 21. Februarij mensibus tribus & diebus 26. Poloniæ sceptrum tenuisset, 18. Iunij intempesta nocte, paucis Gallis domesticis comitantibus, equis citatis in Galliam rediit, & Carolo fratri successit. Tunetum in Africa à Turcis, Sinane Bassa duce, capitur; & Goletana arx, cæsis præsidiariis militibus Hispanis solo ęquatur. Moriuntur quoq; hoc anno Selimus II. Turcarum Imp. succedente sibi Amurate III. & Cosinus Dux Florentiæ.

VARIA.

Carolo Regi Francorum frater Henricus Poloniæ Rex successit.

Anno millesimo quingentesimo septuagesimo quinto, instantibus Februarij Kalendis, iterùm de pace apud Belgas mentio illata est; conueniēdi locus Bredæ opportunus Hollandis æquè atq; Brabantis constitutus. Miserat enim Requesenius hac de causa ad Orangium in Hollādiam Elbertum Leoninum vtriusque Iuris Louanij Professorem publicum; qui eò rem deduxerat, vt Orangius Hollandiæque Ordines pollicerētur se eòdem venturos aut Legatos missuros. Præcipuus qui ab Orangij parte venit, Comes fuit Swartzenburgius, à Cæsare quoque Maximiliano excitatus, habens Orangij sororem in vxorem, ac cum eo Wolfgangus ac Philippus Comites ab Hohenlo, Conradus Comes à Solms, Comes à Wildenburgh, Comes ab Aldenburg, Otto Rhijngrauius: cumque his Confœderatę ciuitates suos mittebant Lęgatos, Aldegondium, Boisotiū, Dorpium, Iunium, Busium, Nieuellium, alios. Pro Rege Philippo mittebat dictus Cæsar Sigismondum Comitem à Gelrich, ac Baronem Lobenstein, quibus iunxerat Requesenius Lanoium, Rasinghemum, Præsidem Hollandiæ Susium, Cancellarium Geldriæ Sasboutium, Doctorem Leoninum, ac alios aliquot, Requesenio Antuerpiæ manente, vt interpellatus ad necessaria responderet. Vt autem pro Legatis ab vtraque parte vades haberentur, in Hollandiam à Rege iuit Mondragonius, Iulianus Romerus, Guilielmus à sancto Clemente, ac Champagneius. A parte Orangianorum Antuerpiam venere quatuor legionum Præfecti.

1575

Missus Doctor Leoninus ad Orāgium, si de pace agi possit.

Conueniūt vtrimque, etiam à Cæsare, Legati Bredæ.

1575

Quid ante omnia postularint Orangiani. Responsio Regiorum, omnésque Articuli breuiter propositi.

Cùm Legati secundo Martij conuenissent, & vtrimque quanto desiderio pacem optare viderentur, exposuissent, Orangiani ante omnia petũt, extraneorum discessum, tum vt Ordinum generalis Conuentus indiceretur, cui omnia submitterentur. Ad quod Regij decimo quarto Martij ore & scripto respondent, Regem quidem, pacificatione planè peracta, nequaquam constituisse Hispanos in Belgio diutiùs, quàm necessitas sit postulatura, relinquere; sed indecens esse, suam Maiestatem vlteriùs vrgere, quandoquidem id ad suæ Maiestatis diminutionem, quàm vtrique seruari velle testati sunt, vergat. Quod ad Ordinum Conuentum attinet, Maiestati suę placere, vt Ordines conuocentur ac consulantur in negotiis quæ ad Ordinum cognitionem spectant, quæque ipsis præsentibus tractari solent: verùm ad ipsorum arbitria nequaquam ea esse referẽda, quæ à sua summa iurisdictione dependent, de quibus sua Maiestas aut sui Vicarij consulere poterunt Concilia ad id instituta; nempe Prouinciarum, aut etiam Magistratuum ciuitatum, cùm eis videbitur. Interim, quia armis nondum depositis, difficulter Conuentus Ordinum generalis celebrari possit (vt quiuis facilè intelligit) offert Rex ex nunc Hollandis, Zelandis & Confœderatis, omnium Priuilegiorum, legum & consuetudinum, vbi fortè violata fuerint, restitutionem; prætereà omnium hac tempestate perpetratorum veniam & obliuionem pollicetur, sententiarúmque, exiliorum, confiscationum, aliorúmque actorum id genus similiter abolitionem. Bona vtrimq; erepta, quæ adhuc exstabũt, talia qualia erunt, dominis siue heredibus restituentur. Captiui omnes vtrimque absque redemptionis pretio liberi dimittentur, tam Comes Bossuuius quàm alij quicumque; quæ autem soluta siue numerata erunt lytra, soluta manebunt. Princeps Orangius, Equites, Nobiles, & Ciuitates, quascumque Prouincias, vrbes, arces & munitiones, naues, machinas bellicas, & quæcumque supremi iuris, Maiestati suæ restituent. Et quicumque ædes, fundos, facultates vel reditus Ecclesiasticorum inuaserunt, omnia quæ adhuc exstabunt in eorumdem vsum absq; vlla fraude restituent. Rex tamen vult, vt Religio Catholica Romana generaliter in omnibus suis Prouinciis liberè atque securè exerceatur, non aliter atq; eo tempore quo in Prouinciis inauguratus & iuramento cõfirmatus fuit, quando & Ordines se in eadem Religione mori velle iurarunt. Iis interim, qui posthac, vt anteà, Catholicè viuere nolint, Regia Maiestas permittit, vt extra Prouincias Belgicas abeant, & ea quæ habent bona vendant intra tempus constituendum, intereà verò nullum suæ Religionis exercitium aut scandalum faciãt. Quod ad securitatem siue cautionem, quamquam suæ Maiestatis verbum & litteræ assertoriæ cautionis causa mittendæ sufficere deberent; si tamen his contenti non sint, quam præ-

Bona vtrimque restituentur, captiui liberabũtur, &c.

Rex tamen vult vt Religio Catholica vbiq; exerceatur, vt olim.

Qui nolint Catholicè viuere, aliò abscedant.

tereà

1575

„ tereà velint ſecuritatem cautionémque habere, ſignificent, vt de ea Regis
„ nomine deliberetur. Hæc Regij. Ad quæ Orangiani in hæc verba vigeſimo ſecundo Martij reſpondent: Se in poſtulationibus perſiſtere, nempe vt extranei ob enormem crudelitatem, proteruiam ac improbitatem in Belgio perpetratam, diſcedant. Quare quod proponitur Regiam Maieſtatem Hiſpanos in Belgio non diutiùs quàm neceſſitas exigat, & Prouinciales ferant, retinere decreuiſſe, id vt ſua Maieſtas præſtare velit, obteſtantur; vtque eò ſua Maieſtas quibuſcumque modis flectatur, inprimis ſtudent atque optant. Verùm quòd ſua Maieſtas videatur velle differre Conuentum Ordinum Generalium, donec omnia ſint pacata, atque eoſdem velle redigere intra certos limites, fruſtrà id fore, cùm Ordinum poteſtas & officium ſe tam latè debeant extendere, atq; Prouinciarum communia negotia ſaluſque poſtulant, quandoquidem penes ipſos horum præcipua ſit cognitio atque experientia. Reliquos quidem Articulos, ſi eis interpretatio neceſſaria addatur, aliquo modo tolerandos eſſe; tamen exactè perpenſa reſtrictione & conditione de tradendis Prouinciis, vrbibus & munitis locis Hollandiæ & Zelandiæ, ſimul etiam nauibus, machinis bellicis, & alio omni apparatu, videri profectò hîc fallaciam intendi fabulæ de bello inter lupos & oues; quæ incautæ canes defenſores, ſibique inprimis auxiliares, lupis tradidere. Proinde liberè atque ingenuè fateri, nullo modo conſultum videri, oblatos Articulos cum conditionibus atque reſtrictionibus huiuſmodi approbare. Nullo etiam modo poſſe fieri, vt tanta hominum reformatæ Euangelicæ Religioni addictorum multitudo Prouincias exeat, & patriam charam relinquat; tum etiam artificia opificiáque migrarent, non ſine magna obſequiorum & vectigalium ſuæ Maieſtatis diminutione. Proinde Principem Orangium, Ordines & Ciuitates cupere, vt hæc declaratio ac præmonitio ęqui boniqúe conſulatur; rogare etiam Deum, vt Regi & Delegatis aliud conſilium iudiciúmque inſpiret. Ad hæc ſcripta Regij Delegati primo Aprilis ſcripto quoque reſpondent, & ſcriptum præcedens carpunt, tamquam nimis rigidum ac durum in illos, cum quibus pacificè eſſet agendum: & inprimis dicunt ſe ſummopere mirari, quorſum fabula de lupis & ouibus adducta vergat, quandoquidem huiuſmodi traditio apparatuum bellicorum non exigeretur, niſi certa firmáque cautione priùs oblata, cuius nullam prorſus mentionem illi faciant: quin offerunt cautionem, qualemcumque ipſi proponerent aut peterent; aſſeruntque ipſos Prouinciarum Ordines ſingulatim conuentioni & Regis promiſſioni ſuam auctoritatem interpoſituros, & magno ſigillo ſignaturos, ac prætereà, ſi neceſſe ſit, vt promiſſa quoq; à Cæſarea Maieſtate,
„ & aliis Principibus conſanguineis confirmentur, curaturos. In Religione

Reſponſio Orangianorum ad prædicta.

Volunt Ordinum poteſtatem ſe extendere ad omnia communia Prouinciarum negotia.

Tum dicũt ſuos nolle deſerere charam patriam.

Altera reſponſio Regiorum.

1575 ne tamen Regiam Maiestatem ne apicem quidem concedere posse aut " velle, verùm iis qui discedere volent, permittere spatium sex mensium, " dummodò intereà se absque offendiculo gerant, quò facultates suas quá- " ticumque possint, vendant: prætereà etiam octo aut nouem annorum " tempus, quo suis bonis fruantur, dummodò ea Catholicis Romanis ad- " ministranda tradant atque committant. Regem certè populi discessum " summopere dolere, verùm, quòd, si se aliis accommodare nolint, id ne- " quaquam Regi, sed ipsismet imputandum esse. Regem interim non du- " bitare, si extranei saltem Concionatores, & Consistoriorum collegæ, & " alij nonnulli, qui turbis concitatis, prætextu quodam ademptionis Pri- " uilegiorum has nouitates primi introduxerunt, aut resipiscant, aut ex " Prouinciis discedant, quin populus probè instructus, non difficulter sit " acquieturus, & Regis voluntati obtemperaturus. Ad hæc die quarto " Aprilis Orangiani mensem vel ampliùs sibi dari petunt, vt intereà Prouinciis & Ciuitatibus hæc scripta, quæ separatim in nonnullos præcipuè extraneos culpam omnem transferre videbantur, ostendant, & responsum legitimè signatum reportent: intereà obsidum se reditum expectare aiunt. Die sexto Aprilis Comes Swartzenburgius harum tergiuersationum & altercationum pertæsus, valedicit vtriusque partis Delegatis, & octauo eiusdem ad Cæsarem redit. Nihilominùs postremo die Maij rursus Orangiani Delegati in vrbe Bredę comparent, & primo Iunij, scripto tradito declarant, se quidem laudare & approbare ea quæ oblata fuerunt, de legibus & priuilegiis in Prouinciarum commodum conseruandis; verùm nescire quorsum tendat ex patria migrandi conditio, respondéntque ingenuè, nequaquam consultum videri patriam aut Religionẽ susceptam relinquere, cupiunt autem rogatum Regem vt in causa conscientiæ iubeat desisti ab igne & gladio, pollicentúrque in aliis rebus debitam suæ Maiestati obedientiam. Quod verò ad oblatæ securitatis clausulas & restrictiones attinet, aiunt se tristissimis exemplis expertos, quales eos totus orbis sit æstimaturus, si vrbes, arces, naues, & machinas bellicas ante extraneorum abitum, & generalem Ordinum consensum tradant. Ad hæc & plura alia respondent Regij, Commendatorem Requesenium Acta omnia in Hispania missurum, & inde responsum expectaturum. Itaque vtrimque protestatione facta quòd pax per eos non steterit, tandem 14. Iulij singuli ad sua reuertuntur. At verò intereà dum pax ista Bredæ tractabatur (de qua pleniùs infrà ad 8. Nouembris anni 1576. in Pacificatione Gandensi, quæ huius tractationis continuatio habita est) Orangius 12. Iunij Brilæ vxorem duxit Charlottam Borboniam, Ducis Montpensieri filiam, Ducissæ Bolioniæ sororem, quam pater Catholicæ Romanæ Religioni addictus in Virginem sacram Deo dedica-

Demum, si dicti Euangelici se aliis accõmodare nolint, id sibi imputent.

Petunt Orangiani spatium, suis omnia communicandi.

Rogant Regem, vt in causa conscientiæ absistat ab igne & gladio.

Respondẽt Regij, omnia in Hispaniam mittenda; sicq; discessum.

1575

De Borbonia nupta Orangio ex Scriptore Orangiano.

dedicarat: nupta autem Orangio, quinque aut sex filias, nullum autem filium peperit. Genuerat Orangius ex prima vxore, vnica Buranę familiæ filia, filium maximum natu Philippum Buræ Comitem, quem Dux Albanus, vt diximus, in Hispaniam transmisit, & vnicam filiam nuptam Comiti de Hohenlo. Ex secunda autem vxore Mauritij Electoris Saxoniæ Ducis filia, filium Mauritium Nassouium, & filias duas: hęc autem Orangij vxor in arce Dresdena à patruo Augusto Principe Electore in custodiam tradita, suspicionum quarumdam causa, demum anno 1576. obiit. Hæc ex Scriptore quoque partis Fœderatorum. De matrimonio hoc Orangij Heuterus in hunc modum: Vndecimo Iunij iniit Orangius matrimonium cum Carola Borbonia Ducis Montpensierij filia Abbatissa, quæ ante annos aliquot, facto castitatis voto, Deo se, Ecclesiæque Catholicæ obligarat. Sed à Caluinianis Francis persuasa, deserta Abbatia, in Germaniam profecta, in Palatinatu Caluinismum didicerat, eoq́; initiata, in Franciam redierat: vnde naues conscendens, Brilámque Hollandiæ appulsa, Orangio, qui huc Hagâ aduolarat, nupsit, viuente etiamnum secunda eius vxore, Anna Saxonica, Mauritij Saxoniæ Ducis ac Electoris filia heredeque, quam patruo Augusto Saxoniæ Duci ac Electori remiserat. Mense Iulio, digressis pacificatoribus, mox Hiergius à Requesenio in Hollandiam cum Regio exercitu profectus, iussus est bellum renouare: qui viam sibi facturus, copias ad oppidum Buram ducit, in quo tres erant Orangianæ cohortes, ac quatuor in Arce ipsa, oppido multò munitiore: vbi cùm duobus diebus ac nocte vna, oppidi muro ac vallo deiecto, signum inuasionis dedisset, tãta animorum obstinatione per duas horas est pugnatum, vt tandem Hispani Wallonibus mixti vi intrantes, ciues ac præsidiarios obtruncarent, oppidum diriperent, ac pro parte exurerent. Tum ducta ad Arcem tormenta: nec multa mora; etsi fortissimè præsidiarij repugnarent, oppressi, interfectíque Regiis cessere. Hinc copiæ Oudwateram ductæ, prolatáque tormenta: nocte diéque continuata verberatione, cùm ruinæ hiatus placuisset, sonantibus tympanis aduolant Regij milites. Erant in oppidi præsidio quinque Orangianæ cohortes, octingentos viros habentes: qui bis strenuissimè repulsis Regiis, cùm tertiò maiori impetu inuaderentur, vlteriùs vim non ferentes opprimuntur, cæduntur que cum ciuibus: oppidum direptum incenditur octauo Augusti. Nec cunctatus Hiergius, duodecimo Augusti Schoonhouium ducit, ac viginti octo maioribus tormentis (quorum dimidiam partem Burana eduxerat ex arce) oppidum duobus quatiens locis, effecit, vt ciues animis deficientes de deditione agi vellẽt. Erant in præsidio quadringenti Franci, ductore Francisco Guardio. Is se destitutum ciuium auxilio, diu vim non toleraturum conspiciens, Legatos

De eodem matrimonio ex Heutero.

Hiergius iubetur in Hollandia renouare bellum.

Regij Burã capiunt, primò oppidum, deinde & Arcem.

Similiter Oudvvateram, quæ direpta & incensa.

1575

Schoonhouij quoque se dedunt.

tos ad Hiergium de deditione mittit, & conueniunt; quicumque exire vellent, omnibus quæ humeris ferre possent ablatis, ciues militésque, sonantibus tympanis, explicatis signis, incensis funiculis, quò vellent, abirent, cetera manerent: ciuibus ac militibus manere volentibus, nouo Regi dicto sacramento, salua omnia essent. Inde Hiergij copiæ Crimpam veniunt, pagúmque muris & propugnaculis instar vrbis muniunt, amnem Mosam obstruere, atque inde liberum sibi accessum in Brilam & vicina loca parare meditantes. Sed huic incepto ocyùs resistunt Orangiani: aggerem ab altera fluminis parte demoliuntur: vallum hîc construunt, & tormentis bellicis muniunt, ac tandem hoc molimine Crimpam non solùm obsident, sed etiam die vigesimo primo Februarij anni sequentis capiunt.

Orangiani munitioni Regiorum in Crimpē aliam opponunt.

Inter hæc Requesenius considerans se hactenus aquę marinæ incommodis, tum etiam Hispanorum seditionibus nil in Hollãdia contra Leidanos, Delfios aut Rotterodamios efficere potuisse, tãdem Belgis aures præbere statuit. Docebant ij Hollandos à Zelandis separandos, si Regi Prouincias recuperare vellet. Præscribente igitur Catholico olim Ziriczeorum Consule Antuerpiæ agente, tentare eius vrbis expugnationem statuit. Est autem Ziriczea vrbs primaria vnius Zelandicæ insulæ dictæ Scaldelandię, nunc corruptè *Schovven*, ab Oriente habens Duuelãdiam, à qua mediocri separatur amne, ab Occidente Oceanum & Walchriam insulam, in qua Vlissinga, Middelburgum & Vera; à Septemtrione Goream ac Vornam, in qua Brila; à Meridie Nort ac Zuyd Beuelandiam. Continet insula præter Ziriczeam, oppida Brouwershauen, ac Bomenæum, è municipio recèns oppidũ factum, agrumque fertilissimum cum pagis vicisque multis habet. Iacent inter Hollandiam ac Scaldelandiam hanc minores insulæ complures, quarũ pleræque vno contentæ pago, eius erant cessuræ potestati, qui Ziriczeam obtinuisset, ac proinde Hollandis ingentia commoda aut incommoda allaturæ, faciléque ad Walchriæ inuasionem modum locúmque daturæ.

Requesensius tãdem Zelandos ab Hollandis separãdos censet.

His omnibus de rebus abũdè instructus Requesenius fortunam, etsi difficilem, durámque tentare statuit. Consilio igitur cum locorum peritis inito, Bergas ad Zomonam, deinde Tolam Zelandię insulam Regi obedientem classem conuenire, & Dauilam cum maiori eius potioréque parte Vlissingam petere iubet, quatenus ea in parte Orangianam classem à Duuelandia euocatam, donec exercitus aquam transiisset, detineret.

In hãc rem Ziriczeam stratagemate quodam obsidere parat.

Itaque vigesimo nono Septembris Regij milites, præeuntibus primò aliquot eorum locorum ouium pastoribus, deinde Isidoro Pacieco, dictoq; olim Ziriczeæ Cõsule, primùm ad insulam perueniunt, à diua Anna nomen habentem: vnde in aliam à Philippo Bono nomen sortitam traijcientes, indeque Zijpæ vada petentes, tandem ad insulam Duuelandiam inter

Regij pedibus per aquam Ziriczeam tendunt.

inter ſecundam & tertiam noctis horam perueniunt, cùm ſupra tres horas iter in aqua feciſſent, arma ab humero, cùm aliter non liceret, in capita paſſim ferentes. Vna Hiſpanorum peditum cohors impedimenta cum feminis, lixis ac calonibus expectans, cùm ſæpiùs eſſent admoniti, exuberaturum mox maris æſtum, ignari quid eſſet, poſt dimidiam ceteros ſecuturi horam, aquam ingreſſi, cùm dimidium itineris abſoluiſſent, ſociis è Duuelandia ſpectantibus, ab occurrente æſtu ſeu aquarum mole oppreſſi, merſique cum lixis, calonibus, feminis ac impedimentis periere. Stabant ab vtraque parte in anchoris maiores Orangianorum onerariæ, tranſitum nauibus Regiis, de quibus diximus, impeditura; ſed id ſtudio erat factum, ne quid de pedeſtri tranſitu ſuſpicarentur. Quo viſo attoniti conſternatique præ admiratione tanti ſtratagematis, exiliere tamen aliquot è nauibus, ac cum Regiis manus cōſerere ſunt auſi, ſed mox propter multitudinem fuere repulſi. Quare cùm aliud Orangiani, ſedentibus in vado ſuis onerariis, nil poſſent, maioribus tormentis in tranſeuntes ſine detrimento fulminabant. Fluuio Duuelandiæ traiecto, pedibus Regij in ſicco Scaldelandiæ, (in qua Ziriczea) collocatis, munitiones reperiunt leuiores, ad viri vmbilicum vſque tantùm altas, ac à quatuor circiter Orangianorum peditum millibus cuſtoditas, quas prima inuaſione Dei ac diui Iacobi inuocantes auxilium occupant, & duobus ſe hîc diebus reficiunt; præſidiariis Orangianis partim Ziriczeam, partim Bommenæum fugientibus. Tum Brouwershauam Mondragonius ducit, occupatóq; primo impetu portu, proximiſque caſtellis (quæ præſidiarij metu ac ſtupore tantæ audaciæ Ziriczeam aut Bommenæum fugientes reliquerant) ſequentes veſtigia Regij ad oppidum vſque, vt deditionem faciant, per tympaniſtam petunt. Ea negata, neceſſaria ad oppugnationem parant. Intereà Tolæ tormenta nauibus plani fundi à Dauila impoſita, deceptis hoſtibus, nocte ad Mondragonium peruenerant, maioremque tormentorum apparatum, omniáque exercitui neceſſaria idem Dauila non ſine ſummo periculo aduexerat. Præerat vniuerſo exercitui Mondragonius. Quare tormentis ad foſſarum Bommenæi labra promotis, murum vallumque nouis operibus munitum (è pago enim Orangiani propter ſitum munitiſſimum fecerant oppidum) nocte diéque verberabat, móxque cùm facta ruina, hiatus ſatis amplus Regios ad inuaſionem inuitaret, vel inuito Mondragonio, tympana verberari miles cogit. Prouolant ad ruinam, atrociſſimámque cum præſidiariis ac ciuibus ineunt pugnam. Sed poſt tertiam repulſi horam, irritati, non animis deiecti, repeti valli verberationem orant. Fit nocte diéque. Erant in oppido quinque peditum ſigna, iis exceptis, qui ex deſertis munitiobus huc confugerant, numero circiter mille pedites veterani. Cùm itera-

ta

1575

Nonnulli ignari æſtus marini ab aquis abſorbentur.

Regij munitiones quaſdam obuias capiunt.

Aduectis tormentis Mondragonius Bōmenæum inuadit.

Pugnatur atrociſſimè tribus horis.

1575 ta tormentorum vis ſatis ad inuadendum loci præbere videretur, ſigno accepto Bommenęum iterùm vigeſimo quinto Octobris inuadunt, pugna priore edita vehementiore ac diuturniore, vt quæ à ſummo manè vſque meridiem ſex continuis durauit horis. Sed tandem quoque repulſi Regij, duabus oppugnationibus ſupra trecentos deſiderarunt Hiſpanos, centum quinquaginta Wallones, multique à miſſilibus ſunt vulnerati. Irati Duces militeſque tertiò vim experiri ſtatuunt. Exonerantur tormenta tanta inſtantia ac continuatione, vt duo calore ſoluta, rimáſq; agentia inutilia redderentur. Tum Bommenęij, perditis lateralibus extantibus propugnaculis, ruináque multò ampliore facta, de defenſione deſperantes colloqui petunt, deditionis ſignum promentes: quo viſo, Germani, ad ruinas, non expectato ſigno, nihilominùs prouolant. Et quidem defendunt ſe ſtrenuè præſidiarij ac ciues; ſed quòd promptiſſimi ac acerrimi cecidiſſent, aut ſaucij decumberent, non vltrà vim ferre valentes opprimuntur: cæditur præſidium cum maxima ciuium parte: oppidum direptum incenditur. Captum fuit Bommenęum vigeſimo nono Octobris, poſteaquam integro menſe vim Regij exercitus, magna conſtantia, multiſque præclaris editis facinoribus ſuſtinuiſſent. Reparatis ruinis, oppidóque communito ac de neceſſario milite prouiſo, Mondragonius exercitum rectà Ziriczeam ducit. Ea autem oppugnari difficillimè poterat, quòd ab initio tumultuum locis neceſſariis permunita, ingenti vallo, foſſa, ac extantibus propugnaculis quà continentem reſpicit, inſigniter defenderetur; ab altera verò parte quatuor millium paſſuum latitudinis portu ſuperbiens, indies neceſſaria ab Hollandis ac Zelandis acciperent. Ad obſidionem igitur Mondragonius ſe conuertens, vbi terrâ Ziriczea adiri poterat, erectis iuſtis munitionibus, iiſq; de maioribus tormentis, ac veterano milite prouiſis, mox effecit, ne quidquam ad vrbem terrâ, niſi extremo cum periculo inferri poſſet. Deinde ad portum claudendum conuerſus, ad introitum, ſingulis in lateribus duo ingentia excitauit propugnacula, eáque maximis tormentis iuſtóque communiuit præſidio. Omnia enim Regiis neceſſaria abundè ſuppeditabat Brabantia, quòd non ſolum oppidum Tola, ſed & inſula diuæ Annæ, Philippi ac Duuelandia in Regiorum tunc eſſent poteſtate. Quibus munitionibus ad Ziriczeam perfectis, exiſtimabat Mondragonius Orãgianorum naues, ob quatuor illas munitiones certo inter ſe interuallo iuſta proportione diſſitas, non ampliùs vrbem intraturas; ſed opinione ſua falſus eſt. Hollandi enim ac Zelandi, armatis diuerſæ formæ nauibus, haud procul portu ventum idoneum expectantes, eo flante, contempto omni periculo, audaciſſimè ſe inferebant: & quamquam ſubinde nauis vna atque altera globis maioribus perforata mergeretur, aliæque laceræ non

Item aliis ſex horis, multis vtrimque cadentibus.

Tertiò oppugnatum Bommenæum vi expugnatur.

Ducit deinde Mondragonius ad Ziriczeam.

Erigit varia propugnacula, ne quid inferatur.

Nihilominus Orangiani nauibus neceſſaria Ziriczeam inferunt.

non exiguum acciperent detrimentum, maior tamen pars ad vrbem cum commeatu rebuſque neceſſariis perueniebat, protrahebatúrq; hac ratione obſidio à menſe Octobri vſque in menſem Iulium anni ſequentis, vt ſuo loco proſequemur. Menſe Decembri Requeſenius, conſilio Procerum Belgarum, Regiorúmque apud Belgas Conſiliariorum, publicato Regio Edicto iuſſit poſthac anni initium à Kalendis Ianuarij ab omnibus conſtituendum, numerandúmque, abrogans intricatum Brabantorum morem, qui multis retroactis ſæculis, anni initium à die Paſchatis numerare ac conſtituere conſueuerant. Quod quidem Feſtum cùm ſingulis annis diem variet, & ſubinde menſe Martio, aliquando Aprili incidat, incredibiles adferebat difficultates litteris ac ſchedulis, quibus ſe inuicem homines variis contractibus obligant, dum ædes locant, pecuniarios redditus annuos conſtituunt, fructus annuatim diuerſos, aut pecuniam ex agris campíſque recipiunt. Vbi cùm in litterarum calce adderetur, anno illo ante aut poſt Paſcha, die tali menſis Martij aut Aprilis; cùm ſimplicioris ingenij ac naturæ homines ea diſcrimina non ſatis caperent, miſerrimè ab aſtutioribus vafríſque ingeniis decipiebantur. Sic igitur vſus ille anni auſpicandi in proximis Kalēdis Ianuariis ab omnibus tunc fuit receptus. Sub idem tempus circa Chriſti Natalem mittuntur ab Orangio & Ordinibus Hollandiæ & Zelandiæ in Angliam Aldegondius, Douſa, Niuellius, Buſius, & alij, cum mandatis, vt aut fœdus cum Regina ineant, aut protectioni ipſius ſe dedant, aut certè ſe ei deuinciant, tamquam Principi ſāguinis Hollandici, ex Philippa nempe filia Guilielmi Tertij Hannoniæ, Hollandiæ, & Zelandiæ Comitis. Sed Regina Eliſabetha metuens Hiſpanorum inimicitias & Francorum inuidiam, maximis quoque ad perficiendum inſtitutum bellum ſumptibus exactè perpenſis, parui Legatorum poſtulationes facere viſa eſt; atq; ea de cauſa quoque minoris, quòd tunc temporis ad Reginam veniſſet Dominus Champagneius Antuerpienſis vrbis Gubernator, Commendatoris Requeſenij nomine Legatus, eámque induxiſſet, vt cum Hiſpano potiùs pacem habere, neque Belgarum bello ſe immiſcere decerneret: poſteà tamen anno ſequenti, mortuo Requeſenio, ac deinceps non pauca ſubſidia àb ea impetrarunt.

1575 — *Inter hæc edicit Requeſenſius, annũ vbiq; vniformiter incipi.* — *Scilicet, hæ erant cauſæ eius Edicti.* — *Orangius mittit pro auxiliis in Angliam.* — *Adeſt ibidem & Champagneius à Requeſenſio.*

Annus apertus erat ſeptuageſimus ſextus poſt ſeſquimilleſimum, cùm Requeſenius videns obſidionem Ziriczeanam in longum tendere, Tolâ Bergas ad Zomonam, inde Antuerpiam, hinc menſe Februario Mechliniam venit, celebrátque ibi anni vitæ ſuæ quinquageſimi ſolemne feſtũ velut Iubileum. Tum Bruxellam reuertitur, vbi excipitur ſeditione duorum ſignorum peditum Hiſpanorum, corporis ſui cuſtodum: qui antiquos nouóſque Hiſpanos imitari volentes, debita ſtipendia Bruxellanis extor-

1576 — *Requeſenſius videns Ziriczeæ obſidionem extrahi, Bruxellã reuertitur.*

1576 extorquere ſtatuerant, noctéque ſonantibus tympanis per vias diſcurrentes, ſclopetáque exonerantes, inconditis vocibus arma inclamabant. Sed videntes duo reliqua ſigna quieſcere, nec ſe ſeditioſis iungere velle, ciues verò vndique ad arma concurrere, pœnitentia ducti, ad ſolitas modeſtè redeunt excubias. Requeſenius nihilominùs, perueſtigatis tumultuum auctoribus, poſtero die circa meridiem duos coryphæos ad patibulum, quod ſtat in Curiæ area, ſtrangulari iubet. Sub idem tempus Orangius ſperans partem exercitus Regij ab obſidione Ziriczeana hac ratione auocare, coactis in vnum duobus peditum millibus, ad expugnandam munitionem, quam dudum, vt diximus, Regij in pago Crimpa, vbi Iſala minor Meruam ſeu Moſam influit, habebant, eos miſerat. Erant in ea trecenti Hiſpani, qui ad portas ſæpè Goudanas ac Roterodamas excurrẽtes, agros nocte diéque infeſtos dudum habuerant. Sed nunc terra aquáque arctè obſeſſi, cùm aliquoties vim repuliſſent, nec vſpiam auxilium adueniret, rebus multis deficientibus, pacti menſis Februarij die vigeſimo primo, vt cum armis impedimentiſque, explicatis ſignis exeuntes in tutum deducerentur, Orangio munitionem cum maioribus tormentis reliquere. Intereà Requeſenius animo verſabat, quà ratione Ziriczea in poteſtatem redigeretur. Claſſe, qua longè Orangianis erat inferior ac impar, fieri non poſſe videbat. Adhibitis igitur in conſilium Hollandis ac Zelandis, cùm tormentorum globis Orangianas naues ab ingreſſu vrbis prohiberi non poſſe videret, naues verò ruderibus humoque plenas inque portu demerſas, à maris æſtu abripi didiciſſet, ſecretò Antuerpiæ fieri iubet ferream catenam ad portus latitudinem dimenſam, ex annulis adeò craſſis compactam, vt nulla vi aut ratione rumpi poſſe videretur. Sed Orangiani, armatis maioribus aliquot onerariis, lateribuſque contra moſqueti globos permunitis, proris à ſummo vſque ad carinæ initium ingentem ſerram dentibus immanibus armatam firmiſſimo opere addiderunt; expectanteſque æſtum ventúmque ſecundum, contemptis maiorum Regiorum tormentorum ingentibus globis, aliquoties perrupta catena, Ziriczeos rebus neceſſariis iuuerunt. Quare Requeſenius ſtatim catenam craſſioribus ſemper annulis reſtitui, inſuperque variis portus vadis arborum maiorũ truncos, tranſuerſis tignis coniunctos magna vi infigi, cateniſque variis communiri indies magis ac magis curabat, nullis parcens ſumptibus nec laboribus, totúſque animo & corpore ad Ziriczeæ expugnationem intentus. Sed nolente id eum videre Deo, initio Martij correptus febre peſtiali, quæ eum nocte nec die deſerebat, vir etſi robuſtus, omni Medicorum diligentia arteq; reiecta, ſexto eiuſdem menſis ſub auroram è viuis ſublatus eſt Bruxellæ, corpuſque eius exenteratum ac aromatibus condîtum triduo omnium conſpectui patuit, quar-

Orangiani munitionẽ in Crimpẽ Regiis eripiunt.

Post alia, portus Ziriczeanus immenſi catena præcluditur.

Perrumpũt catenam Orangiani ſerratis nauibus.

Requeſenſius morbo quinq; dierum extinguitur.

1576

quartóque die Regia pompa in templo Caudebergico, vniuersa comitante Aula, sepulchro est illatum. De inexpectata Requesenij morte Rex statim per celerem admonitus equitem, Status Concilio rescribit, Prouincias Belgicas eousque suo nomine procurent, donec Gubernatorem misisset; confidere ita eos rem gesturos, vt non vulgarem remunerandi occasionem de pręstita sibi Belgisque opera ac fide Regi essent daturi. Hæ litteræ Regiæ Idibus Aprilis Belgarum Ordinibus Bruxellæ congregatis ostenduntur. Quare diligenter Ziriczeanam deditionem vrgent, iuuántque, vt ea in potestatem redacta, ac Hollandia sic à Zelandia separata, faciliùs Regi has assererent Prouincias, ac pro rerum benè gestarum mercede, vt ferebatur, tria saltem hæc ab eo obtinere possent; primò, exterorum militum discessum; deinde, immunitatum priuilegiorúmque restitutionem; postremò, Gubernatorem Belgam, aut Regi certè sanguine iunctum. Premebatur inter hæc Ziriczea, ac ad extremam rerum inopiam perducta erat, cùm Orangio scribunt, ni succurrat, necessariam fore deditionem. Parant extrema Hollandi Zelandíque auxilia, instructáque mediocri classe, Ludouicum Boisotium præficiunt: qui fine Maij ventum ęstúmque vehementem ac secundum nactus, tanta vi in maiorum arborum truncos, tignis catenísque ferreis crassissimis iunctos communitósque ferratis rostris est inuectus, vt nonnullis confractis, aliis loco manentibus nauésque intricantibus, nec munitionem naues perrumpere, nec vnde venerant redire valentes, tot maiorum tormentorum globis obruerentur, vt aliquot cum rebus omnibus caperentur, nonnullæ demergerentur. Quod idem Prætoriæ suæ instare videns Boisotius, scapham expediri ad fugam iubet; in quam cùm armatus insiliret, tanta eum est secuta multitudo, vt oneri subsidens cum omnibus in fundum deferretur; duobus Boisotiis fratribus iam in Zelandia mari absumptis. Fuit hæc postrema ad Ziriczeam non exigua clades. Sumptus enim ingentes ad armandam classem rebúsque necessariis instruendam Orangius fecerat, qui pro maiori parte hoc conatu periere. Vnde in posterum de Ziriczea retinenda desperans, nil ampliùs tentauit. Intereà Regiis litteris animati Statuum Consiliarij, communibus suffragiis Petrum Ernestum Mansfeldij Comitem, Ducatus Lutzenburgij Pręfectũ, exercitus Regij nominant Imperatorem, vocatúmque Bruxellam, multis cum eo diebus de pacis bellíq; negotiis pertractantes, fideliter ac pacatè Belgas regebant; cùm tandem Ziriczeani ad extrema redacti, missis ad Mondragonium Legatis, potestatem proficiscendi Bruxellam, transigendíque cum Ordinibus obtinuere. Vnde cum litteris ad Mondragonium reuersi, reperiunt conditiones in eius potestate constitutas, excepto, ne Hispanorum, sed suam Wallonum legionem Ziriczeam introduceret.

Concilio Status demandat ad tempus Rex Prouincias.

Diligenter vrgent obsidionem Ziriczeanam, & qua spe.

Extremũ Orangiani Ziriczeæ succurrere conantur, sed frustrà.

Petrus Ernestus Comes Mansfeldius, dictus Imperator Regij exercitus.

Ziriczeani cum Ordinibus trãsigere petiit.

1576

Leges deditionis Ziriczeanæ.

ret. Ceteræ conditiones hæ fuere: Præsidiarius miles, ciuésque qui vellent, cum armis ac impedimentis in tutum deducerentur; qui manere cuperent, liberè rebus omnibus saluis possent. Soluendis Wallonibus vrbem ingressuris certis temporibus ducenta millia florenorum Mondragonio numerarent. Tormenta maiora omnia cum apparatu, nauesque in portu ac vrbe repertas traderent. Hæcque datis vtrimque obsidibus subsignarunt, & 2. Iulij, exeuntibus cum Præfecto Arnoldo Dorpio Orangianis, Mondragonij legio duorum millium quingentorum virorum Zirickzeam intrat, eamque Regij iuris cum vniuersa Scaldia, Duuelandia, vicinisque insulis minoribus facit. At Hispani videntes, receptis in vrbem Wallonibus, se excludi, summámque ducẽtorum millium florenorum vix præsidiariis suffecturam, cùm vrbis direptionem animis proposuissent, iterùm in seditionem versi, tumultuosissimè aliquot annorum stipendia magnis clamoribus exposcere incipiunt; & quidquid Mondragonius, Dauila, Chiappinus Vitellius, ceterique legionum cohortiúmque Præfecti admonerent, rogarent, precarentúrque, audire nolebant, sed quæ in Scaldia ac Duuelandia reperiebant, in prædam vertentes, iter Brabantiam versus instituunt, euerso omni Ordinum Præfectorúmque consilio, qui exercitu in duas partes diuiso, hac Walchriam, altera insulas Scaldiam inter ac Dordracum iacentes inuadere flore æstatis constituerant. De seditione hac ita Mendosa ipse Hispanus in sua Historia Gallica: Negotium centum millium florenorum tractandorum in manu erat Ioannis Nauarretti Hispani Quæstoris. Sed antequam pecuniæ expedirentur, in seditionem versi sunt Hispani legionis Waldæi, insulámque deserentes, prætexebant miserias, quas ibi sustinere se dicebant. Qua secessione & tumultuatione obliti sunt honoris quem acquisierant in felici successu tam molestæ & periculosæ obsidionis. Et nonnullis interiectis: Seditiosi itaque Hispani numero mille sexcenti veniũt in Brabantiam, iunctis eis etiam reliquis Baldæi cohortibus. Hæc ille. Mirabilia Dei consilia, & verè, teste Dauide, abyssus multa. Nondum enim, ô Belgæ, nostra maiorumque delicta pro merito erant expiata; supererant diuinæ iustitiæ adhuc temporariæ sumendæ pœnæ, vt euaderemus sempiternas. Adeò enim Orangij sociorúmque animi, expugnata Duuelandia ac Scaldia erant consternati, vt qui Bredanas reiecerant pacis conditiones, nunc in deteriores facilè consensuri viderentur. Verè enim considerabant, captâ Ziriczeâ, separatam esse Hollandiam à Zelandia, ac proinde faciliorem Regiis vtriusque fore recuperationem, eo magis quòd in medio Hollandiæ præter Amstelodamum adhuc Harlemũ obtinerent, Buram quoque, Oudwateram ac Schoonhouium. Sed ecce dum Orangiani consilij inopes, quò se verterent, quibúsve primùm obuiàm

Hispani iuxta Ziriczeam iterùm aliquot annorum stipendia poscũnt.

De hac eorum tumultuatione verba Mendosæ Hispani.

Sanè tunc insignis occasio rei benè gerendæ amissa.

1576

niàm irent, ignari dubitant, Orangio nuntiatur, pedites equitésq; Hiſpanos Italóſque in ſeditionem verſos, deſerta Scaldia vniuerſáque Zelandia in Brabantiam reuerti, ac à nemine, pulſis Pręfectis, ſedari poſſe, niſi debita ſoluerentur ſtipendia. Animo igitur erectus ſuos conſolatur, videre ſe aiens tempus, quo amiſſa nullo negotio recuperarentur. Fugati Hiſpanorum Præfecti partim cum Iuliano Romero Liram Brabantiæ, partim cum Sanchio Dauila ad arcem Antuerpianam, cui is pręerat, abiere, Chiappino Vitellio excepto, qui ęger cum militibus è Scaldia nauigio vectus, in eodem circa pagum Lilloo expirauit, liqueſcentis omenti abdominiſque copia cordis calorem motúmque extinguente. Seditioſi Hiſpani Italique pedites equitéſque, poſt paucos dies Bruxellam delati, admitti ſe poſſe ſperabant. Sed quòd pręcurrens fama clamaret eos debita Bruxellæ ſtipendia quæſituros, vt alij pridem Antuerpiæ; & quòd à nonnullis adiiciebatur, eos in ciuium ſanguine manus ſuas loturos, conſternati ad arma ciues, portas vallúmque replerant, ac vim vi repellere velle demonſtrabant, tanto ordine ac conſenſu, vt Hiſpani, deſperato introitu, Willebroucki pago inter Bruxellam & Antuerpiam conſiderēt; vbi ad eos Bruxellâ miſſus Mansfeldius placare conatur, promittens primos fore, qui de auro quod ex Hiſpania indies expectabatur, ſtipendia eſſent accepturi. Irrideri ſe cenſentes, diſcedere eum arma concutientes iubent. Tum vigeſimo primo Iulij obſcura nocte, eodem loco Scaldim traijcientes, in Flandriam deferuntur, ac pacato modeſtóq; agmine profecti, vigeſimo ſeptimo ſummo manè circa oppidum Aloſtum exiguū, ſed munitum, ac opulenti agri primarium, peruenerunt; vbi à ductoribus aliquot eius loci agricolis, muneribus promiſſiſque in partes adductis, ſeu potu obrutis, edocti, vbi foſſæ eius oppidi parum aquæ haberēt, ea parte muros tranſcendunt, ac paucis defenſionem parantibus interfectis, proxima effracta porta omnes intromittunt. Cecidere ciues non ita multi, quòd in neminem niſi vim parantem ferrum ſtringerent; ſed ſclopeta ſæpiùs exonerantes, clamorémque ingentem edentes, populum animis conſternatum intra ędes continebant; inde cùm forum, vias, portas, vallúmque iuſto muniiſſent pręſidio, quo quemque ſors ferebat, diuertebantur, ciuiúmque bonis ac corporibus vt bello captis vtebantur. Tum in agros effuſi, ruſticos hebdomadarias contributiones ſoluere cogunt. Bruxellani hac de re certiores facti arma rapiunt, ac cuſtodias locis neceſſariis ponunt, vim extra, proditionem intra vrbem verentes; ſciebāt enim non paucos Hiſpanis eſſe amicos ac fautores. Accidit tum ibi trigeſimo primo Auguſti quiddam crudele, & tumultuum magnum incentiuum. Forte fortuna in via Canterſtenia, haud procul templo diuæ Magdalenæ, ferocibus aliquot adoleſcentibus ab Orangianis clàm incitatis, tumultúſ-

Orangius audita hac tumultuatione reſumit animum.

Præfecti ab Hiſpanis pulſi, alij aliò ſe conferunt; Vitellius in itinere moritur.

Fruſtrà Mansfeldius pacare ſtudet Hiſpanos in VVillebrouck.

Seditioſi Hiſpani Aloſtum occupant.

Cogunt vicinos omnes ad hebdomadarias contributiones.

1576 multúſque cauſam quærentibus, fit obuiàm Scriba Doctoris Hieronymi Rhodæ, qui in locum Vergæ Præſes Concilij turbarum ſucceſſerat: exprobrāt dixiſſe eum ſe cum ceteris Hiſpanis manus in ciuium ſanguine loturum, negantíſq; os verberantes, antequam gladium educere poſſet, multis vulneribus confoſſum, domeſticis ſepeliendum relinquunt; auctíque numero ad Aulam pergunt, Gubernatoréſq; vt proditores interfici ſuadent. Sed Catholici numero in vrbe ſuperantes, apertè indignū facinus deteſtabantur: quæ cauſa fuit, quare tandem ſinguli paulatim ad ſua dilaberentur. At Regij Gubernatores his intellectis, verentes, ne populus ſemel ſcelere animis concepto, indignum quid in ſe aliquando quoque tentaret, conuocato totius Aulæ Concilio, præſente Mansfeldio, decretum faciunt, quo ſeditioſos milites cuiuſcumque nationis, Regis Belgarúmque hoſtes declarabant, ac ab omnibus vt tales iure tractari poſſe denuntiabant: qua publicatione ciues contenti, nec ampliùs malè de Gubernatoribus ſentientes, ad operas conſtitutáſque vrbis vigilias ſinguli è Magiſtratus diſciplina rediere. Intereà Hiſpani Aloſtani pedites equitéſque exeuntes, arcem Likerkiam tribus tantùm Bruxellâ milliaribus diſtantem deditione occupant, & vſq; portas Bruxellenſes quotidie excurrunt. Quare Gubernatores Regij aliquoties ad eos miſerunt Arſchoti Ducem ac Comitem Mansfeldium, poſtremò & Pręſidē Rhodam, vt accepta ſtipendiorū parte, pax cum iis iniretur. Sed niſi plenè iis perſolutis, cùm decedere Aloſto nollent, Arſchotano ac Mansfeldio Bruxellá redeuntibus, inanis fuit Legatio, Rhoda Aloſti cum Hiſpanis manente. Non enim poſt Scribæ ſui cædem Bruxellanis ſe fidebat, ſed mille ex eo tempore rationes abeundi quæſierat; itaque hac nunc oblata, redeundum non ſtatuit. Exinde Aloſtani Bruxellanis etiam infeſtiores, facilè effecerunt, vt populus ab Orangianis vehementiſſimè per certós homines Cornelium van Straten Aduocatum & alios concitatus arma caperet, proditos ſe à Regiis Gubernatoribus vociferantes: clàm enim Arſchotum ac Mansfeldium nomine Gubernatorum, Aulicorúmq; omnium, per cauſam ſedandorum Hiſpanorum, cum iiſdem conueniſſe, vt non Belgicarum ſolùm Prouinciarum libertatis ſtudioſos, ſed & ciues omnes iugum accipere Hiſpanicum, ſtipendiáque numerare cogerent. Apparere rei veritatem, quòd Præſes Rhoda cum omni familia, per ſpeciem placandi Hiſpanos, eorum dux eſſet factus. Tum Orangius, vt faciliùs, quod quærebat, per fautores ſuos perficeret, contra externam vim ac internam proditionem, vt populo perſuadebat, Glimeſium Brabantiæ Bailliuum cum cohorte trecentorum ſclopetariorum, quam recèns Brabantiæ Ordinum iuſſu ſumptúque contra excurſiones Hiſpanorum conſcripſerat, in vrbem admitterent, ſuadet. Qui vocatus cum Heſio, Berſelio,

Scriba Rhodæ Hiſpani crudeliter Bruxellæ trucidatur.

Regij Gubernatores ſeditioſos milites hoſtes declarant.

Seditioſi Aloſtani Likerkam quoque occupant.

Bruxellenſes conclamant ſe à Gubernatoribus Regiis proditos.

Orangij fautores ſuadent Glimeſium cum milite in vrbem aduocare.

Berſelio,aliiſque quibuſdam,vrbem cum cohorte intrat; & ecce quarto Septembris paulò ante meridiem cum ea ad Aulam delatus, conclauis oſtium,vbi Regij Gubernatores erant congregati,pulſat. Non admiſſus, ingentibus ferreis malleis,effractis ſeris,peſſulis ac obicibus, cum milite intrans, eos ſe nomine Belgij Ordinum captiuos abducere iuſſum ait, oſtenſiſque tabulis docet. Ière conſtanti vultu Comes Mansfeldij, Comes Barlaymontij,Sasboutius arcani Concilij Præſes, Doctor del Rio, Doctor Foncquius, Chriſtophorus Aſſonuilius, Secretarius Berti ac Scarenbergius,cum aliis aliquot,quaſi clàm cum Hiſpanis contra Belgarum libertatem ſentirent; ac pars in domo dicta Panaria, pars aliis locis fidelibus cuſtodibus traduntur. Ciues Bruxellani captiuitate Regiorum Gubernatorum variè pro iudiciorum diuerſitate afficiebantur,cùm inter hæc nuntius adfertur,Philippum Egmondij Comitem,poſtremi Comitis iuſſu Albani interfecti filium natu maximum,ex aula Cæſaris Maximiliani Secundi, vbi à patris morte in hoc vſque tempus octo annis honeſtè fuerat educatus inſtitutúſque,ad Belgas properare. Lætantur Bruxellani paſſim,quòd eum,vtpote in aula Cęſaris inſtitutum,Regi fideliſſimum expectabāt futurum: Orangiani contrà in patris vindictam ſuas partes foturum,Hiſpanóſque per omnem vitam odio proſecuturum nō dubitabant. Vrbi appropinquanti obuiàm extra portam procedunt triginta peditum ſigna, Magiſtratus ac Ordines ipſi Brabantiæ; exonerantur ſclopeta,campanæ pulſantur,à templo ad ædes Egmondias, vbi eum mater,fratres ac ſorores expectabant,deducitur,totáque vrbe diem feſtū agunt. Proponebant enim animis eum ſibi Ducem contra Hiſpanos, patréque non minùs fortem felicémque futurum ſperabant: quod & cauſa fuit, vt congregati tunc Bruxellæ Brabantiæ Ordines faciliimè à populo obtinerent ſemel decimi ac vigeſimi nummi rerum omnium venalium ſolutionem,aliáque quædam ad iuſtas militum copias contra Hiſpanos conſcribendas. Iam Glimius, captiuitate Regiorum Gubernatorum apud populum ac nouarum rerum auidos clarus, nominatúſque Brabantiæ Prætor, iuſta ſtipatus militum manu regionem perambulabat,impediturus ſeditioſorum Hiſpanorum excurſiones ac deprædationes,cùm duodecimo Septembris nuntiatur,medio inter Louanium ac Thenas ferè itinere prædari turmas aliquot equitum Hiſpanorum, Epirotarum,(Albanos hodie vocant)ac Burgundionum, cum tribus peditū ſignis, Duce Alonſo Vergas. Properat eò Glimius cum peditibus, ſequuntur equitum turmæ tres Duce Hezio, Beuero ac Clabbekio, tyrones omnes,paulóque pòſt turma equitum ordinariorum, è Flandria in Brabantiam,vt tyronibus equitibus auxilio ac in diſciplinam eſſet, euocata. Exiere quoque Bruxellâ ac Louanio ciues non pauci, ac adoleſcentes,

1576

Capit ille nomine Ordinum Regios Gubernatores.

Intereà venit Bruxellam ex aula Cæſaris Philippus Egmondius.

Acclamatur vindex paternæ necis futurus contra Hiſpanos.

Nuntiatur Hiſpanos omnia inter Louanium & Thenas deprædari.

Coëunt copiæ Ordinū ad eos opprimendos.

1576 tes,qui ex variis Belgij locis ibi humanioribus disciplinis operam dabāt, captísque armis, die 13. Septembris Glimianis se iunxere,tum & institores nonnulli comitantur,certam victoriam prædámque sibi pollicentes. Hispani die sequenti,aduentu eorum cognito (nam Louanij medio die & integra nocte substiterant) dimidiam equitum suorum partem in propinquo nemore exiguo,sed vmbroso ac opaco, abdunt,ceteri pedites equitésque lento passu obuiàm Glimio profecti, per sclopetarios pugnā ordiuntur, donec aduentu hastatorum peditum equitúmque Glimianorum premi se Hispani simulantes,seruato ordine pedem referunt. Instant ardentissimis animis tyrones ac voluntarij,donec nemus trāsgressi, qui pedes retulerant stare, ac acerrimè à fronte pugnare inciperent,auditúsque simul à tergo inuadentium equitum clamor. Quare se à fronte,à tergo ac lateribus Glimiani cædi sentientes,fugam circumspectant, primíque tyrones equites eam ineuntes, mediam peditum suorum aciem perequitantes,Hispanis equitibus concidendam reliquere. Ordinaria equitum turma,peditum equitúmque suorum clade conspecta, relicto hoste Louanium rediit. Periit inter alios Ferdinandus Vander Dilfius Glimianæ legionis Legatus,ac cum eo non pauci milites, ciues studiosique Louanienses. Glimius cum iis qui euaserant Bruxellam reuersus, populari seditione excipitur,quæ mox fuit sedata, publicato Edicto quo omnes Hispani iisque seruientes spatio viginti quatuor horarum vrbe cum vxoribus,concubinis ac liberis exire iubebantur, nisi pro Magistratus arbitrio puniri mallent: deinde ciues armis carentes, certa constituta pœna,vt ea parent,iubentur.Inter hos conatus,Ordines,antequam iusto exercitu Hispanis bellum inferrent, Sanchium Daualam arcis Antuerpianæ Præfectum,diuersis scriptis litteris eò perducere conabantur, vt acceptis stipendiis,tradita arce,cum omnibus Hispanis impedimentisq; Belgio excederet. At is iamdudum animo præuidens, tale quid Ordines præ manibus habere,inito fœdere cum Fronsbergio, Pouluillero, ac Carolo Fucquero,Germanicarum legionum Præfectis,inuicem promisere,seruata Regi fide, Ordinum tacitè iunctæ cum Orangio Gubernationi (de qua mox clariùs) se opponere; ac in hanc rem legiones circa Antuerpiam conuenire iubent,omnem in vnum corradentes, iis soluendis, quam poterant,pecuniam. Sed non paucas cohortes, earúmque Præfectos Orangianorum artibus circumuentos parum morigeros reperiebāt: timebant enim,ne si Regi fidem seruassent, ab Ordinibus hostes declarati cum Hispanis proscriberentur. Existimabant enim Regem non Hispanis,sed Ordinibus consentire; quòd non solùm maxima Belgarum Procerum vtriusque conditionis pars, sed etiam Haurechij Marchio recenter ex Hispania veniens cum Ordinibus faceret; iique Rassingemij

Hispani velitando retrocedūt, quò oppugnatores in insidias trahant.

Milites Ordinū ab Hispanis insignem cladem accipiunt.

Pergunt tumultuari Bruxellenses.

Frustrà Ordines præsidium Antuerpiense sibi deuincire nituntur.

Multi existimant Regem non Hispanis, sed Ordinibus fauere; & quare.

Domi-

Dominum in Hispaniam ad Regem, rationem eorum quæ agebantur 1576 redditurum, amandassent. Et primi quidem Hannones se Brabantis iunxerant, deinde secuti Artesij, Namurcæi ac Flandri, inito fœdere (Vnionem perpetuam appellarunt) Philippum Crouiacum Arschoti Ducem confœderatarum Prouinciarum belli Imperatorem nominarũt, donec primis Generalibus Comitiis placuisset aut displicuisset, varios mittentes Legatos ad vicinos Principes ac Respublicas, qui docerent, Ordinum confœderationem non esse rebellionem nec coniurationem, sed consensum bonorum proborúmque omnium pro tuenda Belgarum libertate ac priuilegiis, propulsandisque Hispanorum contumeliis, iniuriis ac iugo. Itaque cogebantur ab Ordinibus peditum equitumque copiæ quàm maximæ; conscribebant legiones Egmondius, Hezius, Berselius, ac alij. Iam Comes Reusius Flandriæ renuntiatus Gubernator, collectis partim veteranis finium Artesiæ præsidiariis, partim tyronibus, cum duodecim peditum signis à duodecimo Septembris non longè ab arce Gandensi considebat, ne Alostani arce illa simul potirentur: quin cùm Flandri non satis Reusio fiderent, signatis tabulis vigesimo primo eiusdẽ Septembris ad Principem Orangium in Zelandiam Dominum d'Auxij, Comitis Bossuuij captiui fratrem, & Michaëlem Backerum Aduocatum pro auxilio ablegarunt: venitque paulò pòst ad obsidendam arcem ex Zelandia Tempelius cum octo Orangianis cohortibus, nonnullisq; maioribus tormentis. Intereà Mondragonius eiusdem arcis Gandensis Præfectus, cuius & vxor ibi erat, cum nonnullis suorum ex Ziriczea illuc tendit; sed nihil pauci contra multos valuerunt: plures etiam suorum videntes tantas turbas, in seditionem versi, & variè dilapsi, non multò pòst Ordinibus nomina dederunt: ita factus est facilis & liber Orangianis in Flandriam & Brabantiam aditus. Non multò pòst ex Ordinum copiis tria circiter millia Wallonum Walemi (pagus est exiguo milliari ad Netham amnem Mechliniâ distans, tribus Antuerpiâ) munitionem idoneo loco facere incipiunt, Antuerpiensis arcis Hispanos à Liranis & aliis separaturi. Sed Iulianus Romerus Liram itinere magno milliari Walemo dissitam obtinens, cum quadringentis Hispanis eò profectus ante auroram inexpectatus duobus locis munitionem adortus, attonitos Ordinum tyrones, post breuem pugnam, capta munitione, in fugam agit, cæsis circiter quadringentis, ac in flumine non paucioribus suffocatis. Huic accessit & alia Ordinum clades, Octobris vigesimo. Erant Traiecti ad Mosam Regis nomine in præsidio aliquot Hispani, pluresq; Germani legionis Obersteinij. Magistratus ac ciues ab Ordinibus persuasi iungere se communi causæ cupiebant. Vi non poterant. Arte igitur agendum rati, donis ac ingẽtibus promissis Germanorum Pręfectos,

Pro libertate confœderantur Brabantis etiã alij.

Vocant in auxilium Orangianos.

Muniunt se Ordinum milites in Walem.

Accipiunt cladem ab Hispanis qui Liram tenebant.

1576 deserto Rege, Ordinibus vt nomina darent, clàm persuaserant: ij facilè milites ad idem faciendum pro parte induxerant. Quare ciues Germanis iuncti, ab Hispanorũ Præfecto Montesdoqua petunt, Ordinibus dent nomina contra seditiosos Hispanos, aut cum rebus omnibus vrbe exeat. Montesdoqua se imparem ciuibus Germanisq; agnoscens, ea conditione exitum pollicetur, vt Wicæ & in suburbiis manere liceat, donec tutò abire posset. Permittunt. Rebus omnibus conuasatis, ex vrbe in minus oppidum Wicam venit, eáque occupata, iustum abeundi præsidium se expectare dicit. Cùm eiicere non possent, simulant se contentos, omni eum officiorum genere excolentes. Intereà Magistratus Montesdoquio subdolè spem facit, ciues ac Germanos, desertis Ordinibus, facili negotio ad Regis auctoritatem reduci posse, si in vrbem ad ædem Prætoriam venire tractandi causa dignaretur. Vbi etsi Montesdoquius eis parum fideret, ne tamen per se stetisse tantæ rei felix euentus diceretur, sorti eam committit, non petitis quoque vadibus, ne eos offenderet. Sed ædem publicam vix ingressus, non viso Magistratu, nec Germanorum Præfectis, captus custodiæ mandatur. Martinus Ayala eum cum aliquot sclopetariis comitatus, vi eum educere conatus, vrbe eiicitur. Occuparat prudenti consilio Montesdoquius ante aliquod tempus turrim vrbis portæ hærentem munitissimam, iustoque præsidio ac commeatu prouiderat, iusserátque eam ad extremum vsque defenderent, breuî enim auxilium adfuturum. Scripserat enim Antuerpiam Dauilæ ciuium Germanorúmque defectionem. Is effecit, vt Alonsus Vergas cum aliquot equitibus, ac Ferdinandus Toletanus legionis Hispanorum Præfectus, cum dimidia legione Montesdoquio in auxiliũ proficiscerentur: qui citato passu properantes, ne tantæ vrbis amissione res suas Regiasque in arctum redigerent, tempore superuenere, egressúsque è turri Hispanus miles, eos de vrbis statu plenè edocuit. Vergas intelligens, dictam turrim portæ vrbis adhærere, collectis vndique scaphis lembisque Toletani pedites Mosam traducit; equites partim pontonibus, partim repertis vadis trãsiere. Mox portæ ostium, cuius turrim occupabant, Hispani incendunt: ignem exstinguere, aut maioribus attractis tormẽtis Hispanos pellere ciues conati, à mosquetariis è turri interficiebantur. Intrantes igitur Hispani vrbẽ vigesimo Octobris, duobus locis Germanos ciuésque muniisse se repeximunt. Sed igne in proximas domos coniecto, tum etiam inuadentes armis relinquere munitiones coëgerunt. Periere non pauci ferro, igne & aqua. Hispani verò vrbe potiti eam diripuere, non parum commilitones, qui Antuerpiæ, Liræ, Alosti, ac aliis locis erant, tantæ tamq; opportunę vrbis accessione recreantes, Ordinum verò fautores insigniter terrẽtes. Ante mensem, vt diximus, Ordines, auxilio simul Orangianorum

Traiectum ad Mosam conatur se iũgere Ordinibus.

Subdolè ibi capitur Montesdoqua Hispanus.

Opportunè Hispani turrim quamdam vrbis occupabant.

Accessit & à foris illis auxilium.

Itaque armis sibi Traiectum vindicant, ringẽtibus Ordinibus.

arcem

1576

arcem Gandenſem obſidere cœperant. Venerat eò quoque duodecimo Octobris Aldegondius & alij Orangiani Legati, cum Legatis Ordinum de pace acturi; ſed vnum Ordines anxios habebat, qua ratione Dauilam cum Hiſpanis arce Antuerpiana, cùm promiſſis corrumpi non poſſet, eiicerent. Erant Antuerpiæ cum Ordinibus ſentientes Carolus Philippus Crouiacus Haurechi Marchio, Fredericus Perenotus Champagneij Baro vrbis Præfectus, cum aliquot cohortibus; Oberſteinij Comes cum maiori legionis ſuæ parte; de quorum fide Ordines certi, Philippum Egmondij Comitem, Heſium ac Berſelium cum recenter conſcriptis legionibus, Mechliniâ, Bruxellâ, Louanio ac vicinis locis è præſidiis euocatis, Antuerpiam proficiſci iubent, ſequique Beuerum ſuo cum equitatu, ac ordinariarum turmarum equites trecentos, Egmondium omnibus pręficientes. Cùm Duffelam veniſſent, duobus diebus à Iuliano Romero ad flumen Netham detenti, tandem nauibus Mechliniâ aliiſque locis adiuti, pulſis Romerianis, copias tranſmittunt, rectáq; Antuerpiam pergentes, cùm ad vrbem vltimo Octobris perueniſſent, duobus diebus, clauſis portis non ſunt admiſſi, quòd Haurechius, Oberſteinius, Champagneius cum Magiſtratu ac Collegiorum Tribuumque Præfectis, qua ratione Arx foret oppugnanda, ac ab vrbe ſeparanda, conſultarent. Tandem rebus conſtitutis, Egmondióque admonito, tertio Nouembris eum cum peditatu ac equitatu apertis portis intromittunt. Inceperant ante aliquot dies Antuerpiani via præcipuè à D. Michaële dicta, ac aliis ab Arce ad vrbem ferentibus, foſſas ducere, vallum erigere, omniáque moliri, quæ Hiſpanis ex Arce vrbem inuadere volentibus impedimēto eſſe poſſent. Hæc augere auxilio Egmondianarum copiarum magno hominū numero conantur. Sed impediti ab erumpentibus ſingulis momentis Hiſpanis, parum profecere. Creuerat intereà Hiſpanorum numerus ex omnibus locis ad Auilam conuolantium; in itinere erant Traiectenſes & Lirani; ſoli Aloſtani vrbem ſuam præſidio nudare non audebant. Eodem die erumpentes cētum Hiſpani duce Ortio in ciuium munitiones, quinquaginta circiter occiſis, aſcenderunt, & viſis operibus in Arcem reuertuntur: inde tanta vis globorum vniuerſam vaſtabat vrbem, vt nuſpiam ferè ciues militéſque eſſent tuti. Quorum tormentorum reboatu Aloſtani exaudito, oppugnari commilitones ſuos Antuerpianos pro certo habentes, breui habita deliberatione decernunt poſt Solis occaſum Antuerpiam proficiſci. Occluſis igitur Aloſti portis, conuaſatiſque rebus omnibus, relicto Aloſto, Willebrouckum contendunt, neminéq; reſiſtente, repertas naues (quæ ibi ſemper ſunt) intrantes, flumen traiiciunt, ac ante Solis ortum Arcem, cum iis qui Lira ac Traiecto veniebāt, Poulwilerijque legionis parte, intrant. Ferebatur, ſi Ordines vnicam peditum legio-

Multùm diſceptant Ordines quomodo Antuerpiā ſibi aſſerāt.

Mittunt eò ingentes copias.

Intrant copiæ Antuerpiam, Egmondio Præfecto.

Erumpentes ex Arce Hiſpani, impediunt, ne ciues ſe muniant.

Intrant Antuerpianam arcē multa Hiſpanorū auxilia.

1576 legionem ac quingentos equites è regione Willebroucki misissent, Hispanos non facilè flumen amplum profundúmque transmissuros fuisse, aut certè tanto cum damno, vt qui Antuerpiam euasissent, de inuadenda vrbe non facilè cogitassent. Depositis igitur impedimentis, ac lagenulis puluere bellico impletis, omnibus ad pugnam anhelantibus, nil præter vini haustum vnicum ac alterum singuli sumpsere. Voto enim, vt fama est, Alosto exeuntes se obligarant, cibum non sumpturos nisi capta Antuerpia, aut simul omnes pugnando occubituros. Quod cùm Dauilæ esset nuntiatum, qui vt corpora cibo reficerent, enixè institerat, instructis aciebus dat exeundi ac pugnæ signum; atque ita omnibus maioribus tormentis in munitiones viæ Michaëlianæ exoneratis, paucissimis in Arce manentibus, circiter quinque millia peditum simul & equitum in Ordinum copias ciuiúmque cohortes magnis animis quarto Nouembris circa meridiem erumpunt. Ferebant in galeis frondentes, quos in itinere carpserant, ramos, vt se Germani contra Obersteinianos internoscerent. Primi qui obstitere, Egmondij legionis milites fuerunt, in qua aliquot veterani erant Franci, ceteri omnes tyrones, ac aliquot Obersteinij milites, sed qui statim concepto timore, ob inuadentium tot Hispanorum ardorem arma abiecturi videbantur, nisi Hesij ac Berselij legiones in auxilium adductæ, pudore eos stare pugnaréque coëgissent. Sed & hi pro maiori parte tyrones, Hispanorum non ferentes impetum, intra vrbem desertis munitionibus se recepere. Egmondius in prima pugnans acie, cùm ceteros sequi aut nollet, aut non posset, in D. Michaëlis Abbatiam cum Francis confugit: sed vndique Hispanis eam inuadentibus, cadentibúsque ferè omnibus pugnãdo Francis, captus ad Arcem cum Cappersij ac Goigneij Dominis perducitur, prima militiæ rudimenta infelici tyrocinio ponens. Abbatiâ in potestatem cum Egmondio ceterísque redactâ, Hispani ad vrbis interiora pergentes, ad templum diuæ matris ac virginis Mariæ, quod est in vrbe summum, perueniunt, ac vltra Hesij, Berselij, ac Obersteinij legiones supra octo ciuium millia in armis reperiunt, crescebátque numerus ex omnibus locis, adeò vt pressi Hispani, alio loco impeditis equitibus, pedem referre cogerentur, advsq; portam D. Ioannis, olim ante auctam vrbem extimam, tunc ferè in eius medio conspicuam, quam posteà ciues diruerunt. Eam occupantes mosquetarij Hispani, ex ea ciues militésque repulere, donec aduecta quatuor ex Arce mediocria tormenta in ciues militésque exonerarentur, aduolantésq; vndique in vnum equites peditibus auxilio, lateraque ciuium inuadentes (erant enim supra mille veterani Hispani, Itali, Epirotæ ac Burgundi) omnes in fugam egissent. Sed sequentes Hispani, cùm templum B. Mariæ prætergressi, ad forum maius venissent, nouas reperiunt ciuium militum-

Mox, etsi ex itinere lassi, vrbẽ inuadere parant.

Prima pugna in via à diuo Michaele dicta.

Capti ab Hispanis Egmõdius, Cappersius & Goigneius.

Accurrentibus vndique ciuibus Hispani nonnihil retardantur.

1576

litumque Oberſteinij manus, ædemque Prætoriam ciuium moſquetariorum plenam; à quibus non pauci ſternebantur ac vulnerabantur Hiſpani. Quare eorum calones ac lixæ, qui ſtramen aridóſque faſces in eũ vſum ex Arce portauerant, iis incenſis, ędem Prętoriam anno 1560. è fundamentis ingenti ſumptu extructam, cum proximis ciuium ædibus circiter quadraginta abſumpſere, omnéſq; hac ratione propugnatores profligauere. Hinc ad forum delati boarium, nouas inueniunt copias, ſed quæ ciuium militúmque ad ædem Prætoriam intellecta clade, concepto pauore, vix tentata pugna in varias partes diffugere, nec ampliùs quiſquam tota vrbe Hiſpanis ſe oppoſuit. E foro boario Haurechius ac Champagneius, Heſius & Berſelius in nouam fugientes ciuitatem, conſcenſis nauigiis in Zelandiam ad Orangium ſe recepere, idemq; conatus Oberſteinij Comes, cùm in proximam deſiliiſſet nauim, tantúſque eum ſequeretur hominum numerus, vt nauis oneri ſubſideret, cum multis ad fundum delatis, & ipſe armatus ſuffocatus eſt; periit in aquis quoque Beurius. Cecidere è ciuibus ac militibus Ordinum ampliùs quinque millia, ex Hiſpanis circiter ducenti. Accidit hæc clades quarto Nouembris. Exinde Hiſpani ad prædam & crudeles extorſiones conuerſi, nil opulentiſſima in vrbe intactum reliquere, ſed eam tribus inprimis continuis diebus deprædantes ac ſpoliantes, incredibiles congeſſere, ac mox iterùm plures luſu aleæ dilapidauere opes. Prædando, torquendo, vim inferendo, laſſi potiùs quàm ſatiati, tandem amplexa quiete, ædes vbi diuerterent, ſinguli pro voluntate legunt, diligenter contra Ordinum milites qui in vicinis hærebant pagis excubantes; donec vigeſimo ſexto Martij anni ſequentis Arcem ſimul & vrbẽ, vt dicemus, relinquerent. Poſt paucos dies direptæ Antuerpiæ, nuntiatur Ioannẽ Auſtriacum Caroli Quinti filium nothum, à fratre Rege Philippo ex Hiſpania ad Belgas miſſum vt præeſſet; perueniſſéque Lutzenburgum eodem die quo capta erat Antuerpia: adducere autem Magiſtrum equitum Octauium Gonzagam, ac à Cõſiliis Eſcouedum Regis Philippi Secretarium, veniſſéque quatuor tantùm virorum comitatu per Franciam in Burgundiæ Comitatum, indéque per Lotharingiam in Lutzenburgios, celeribus vſum equis. Sciuerat dudum Orangius ac Ordines Auſtriacum à Rege Gubernatorem nominatum, ſciebant quando Madrilio diſceſſiſſet; quo comitatu, quibus cum mandatis. Igitur Orangius, cuius meſſis à morte Requeſenij inſigniter in herba fuerat, cuiúſque conſilio ac nutu, quidquid ferè hactenus Ordinum nomine actum geſtúmque erat, proceſſerat, feſtinandum iudicabat, vt quod ſub incude erat, ante Auſtriaci aduentum perficeretur. Et quidem hucuſq; in negotio pacis, quod Gandaui inter Ordinum Delegatos & Orangianos, vti diximus, à duodecimo Octo-

Depugnãt ciues accerrimè ex domo Senatoria, donec ea incẽditur.

Vix deinde pugnatũ; Duces ipſi fuga ſibi conſulunt.

Numerus cæſorum, & magnitudo cladis.

Adeſt Io. Auſtriacus, deſignatus Belgij Gubernator.

Itaque Orangius feſtinandum in negotio pacis Gandaui cenſet.

1576 Octobris agebatur, non paucæ nec exiguæ difficultates se obiecerant: at nunc Antuerpia tam crudeliter ab Hispanis direpta, pax coiit octauo Nouembris his legibus: Primò, Offensiones, iniuriæ, delicta & damna « quæcumque turbarum causa inter Prouinciales, qui hoc tractatu com- « prehenduntur, facta tamquam non facta reputabuntur. Secundò, Pro- « mittunt Ordines Brabantiæ, Flandriæ, Arthesiæ, Hannoniæ, &c. Prin- « ceps quoq; Orangius & Ordines Hollandiæ & Zelandiæ cum suis Fœde- « ratis, se mutuò posthac seruaturos, & à suis seruari curaturos inuiolabilē « pacem, & auxilia mutua consilio, facultatibus & sanguine collaturos, ad « expellendos inprimis Belgio milites Hispanos, & quoscumque alios ex- « traneos, vtpote qui præter iustitiæ normam machinati sint Belgij Prin- « cipibus & Nobilibus vitam eripere, Prouincialium opes inuadere, & « populum Belgicum ad perpetuam seruitutem redigere. Tertiò, Statim « post Hispanorum & reliquorum discessum, rebus omnibus sedatis, pars « vtraque curare tenebitur, vt Ordinum Generalium Conuentus cele- « bretur, eo ritu quo Caroli Quinti Augustæ memoriæ Imperatoris « tempore celebratus fuit, cùm hæ inferiores Prouinciæ hereditariæ in « Regis nostri Serenissimi manus fuere translatæ, vt de rebus Prouin- « ciarum, & generaliter & specialiter in commune ordinetur, tam de « Religione in Hollandia, Zelandia, Bomela & Fœderatis locis, quàm « de restitutione arcium, munitionum, machinarum bellicarum, na- « uium & aliorum ad ipsum Regem spectantium, sicut ad Regiæ Ma- « iestatis commoditatem & Prouinciarum salutem conducere videbitur: « neque ab vna neque ab altera parte vllum contradicendo, aut procra- « stinando fiet impedimentum. Id autem partes vtrimque planè fideli- « térque seruatum iri promittunt. Quartò, Habitatores & subditi vtrim- « que, cuiusuis status aut ordinis, liberè & securè poterunt vbique ver- « sari, ire atque redire, morari & negotiari, mercatorum aliorúmque more. « Hollandis interim & Zelandis, aut aliis licitum nequaquam erit extra « Hollandiam, Zelandiam & loca iis Fœderata quidquam contra Catholi- « cam Romanam Religionem aut eiusdem exercitium attentare, quem- « quam verbis aut factis irritare, vel offendere. Quintò, Ne quis tamen « facilè reprehensionibus aut periculis obnoxius sit, decreta omnia olim « contra hæreses promulgata, eorumdémque executiones suspendentur, « donec ab Ordinibus aliter super iis fuerit statutum, saluo quòd non fiat « scandalum, vt dictum est. Sextò, Princeps Orangius manebit Generalis « maris Præfectus, & Regiæ Maiestatis Vicarius in Hollandia, Zelandia, « Bomela, & aliis locis Fœderatis, absque mutatione vlla, nisi eiusdē Prin- « cipis voluntate id fiat; donec post Hispanorum discessum Proceres Or- « dinum generalium aliter constituant. Septimò, Quod verò ad oppida «

Articuli præcipui Pacificationis Gandensis.

Decernunt Ordines in vniuersū; etiam de Religione in Hollandia.

Interim Hollandi quoad Religionem, neminem scandalizent.

Orangius manebit Gubernator omniū locorum Fœderatorum.

&

1576

» & loca dictarum Prouinciarum quæ nunc illi non parent, attinet, mane-
» bit hic Articulus suspensus, donec eadem oppida & loca cum reliquis
» Ordinibus se huic concordiæ iunxerint, & Princeps Orangius in iis in
» quibus se grauatos senserint, iis satisfactionem dederit, tam in causa Re-
» ligionis, quàm aliis negotiis, ne vlla Prouinciarum segregatio fiat. Octa-
» uò, Interim nulla Placita aut legis actiones in Prouinciis & vrbibus O-
» rangio parentibus rata sint, præterquam quæ ab eodẽ Principe aut Con
» silio, & Præfectis locorum fuerint approbata, sine præiudicio tamen suo
» tempore summi Regis Consilij. Nonò, Condictum prætereà, vt omnes
» captiui dictarum turbarum causa, inprimis Comes Bossuuius, liberi di-
» mittantur absque redemptionis vllo pretio, soluto nihilominùs captiui-
» tatis sumptu; nisi redemptiones ante harum publicationem sint solutæ,
» aut pactiones super iis initæ. Decimò, Prætereà vt omnes cuiuscumque
» conditionis aut ordinis possessionem omnium dominiorum & bonorũ
» in tali statu vt nunc sunt, recipiant: quod vt effectum reddatur, omnes
» occupationes à principio turbarum anno 1566. factæ, sint rescissæ & irri-
» tæ: omnia quoque scripta ad has causas spectantia ex commentariis de-
» lebuntur; neque opus erit alio iuris adiumento quàm præsenti hoc tra-
» ctatu, non obstantibus priuilegiis aut exceptionibus in contrarium qui-
» buscumque. Vndecimò, Comprehenditur inprimis & præsenti benefi-
» cio fruetũr Comitissa Palatina, pridem vidua Domini Bredenrodij, in iis
» quæ ad Vianam & alia loca spectant. Duodecimò, Similiter compre-
» hendetur Comes Buranus in iis quæ attinent ad ciuitatem, arcem &
» ditionem Buranam, quibus Comes post præsidiariorum abitum tam-
» quam propriis perfruetur. Decimotertiò, Diruentur columnæ, statuæ,
» trophæa & alia signa, quæcumque à Duce Albano in infamiam & con-
» tumeliam tam supradictorum quàm aliorum sunt erecta. Decimoquar-
to & sequentibus Articulis vsq; vigesimum, multæ sunt particularitates
super variis incidentiis bonorum confiscatorum. ac deinde subiungitur:
» Vigesimò, Omnes Prælati & alij Ecclesiastici, quorum Abbatiæ, Mo-
» nasteria, Fundationes & residentiæ extra Hollandiam & Zelandiam sũt,
» & tamen in iisdem Prouinciis sua habent bona, rursus proprietatem &
» vsum eorumdem bonorum habebũnt, non aliter atque sęculares. Vige-
» simoprimò, Verùm quod spectat ad Religiosos & Ecclesiasticos, qui in
» dictis duabus Prouinciis & locis Fœderatis professi, initiati, & dotati sũt,
» & inde abierunt aut absentes fuerunt, cùm maxima pars bonorum ad
» eosdem pertinentium sit alienata, iisdem posthac suppeditabitur decens
» alimentum, aut bonis suis frui permittẽtur, pro Ordinum siue Statuum
» arbitrio, donec ad illorum vlteriores prætensiones à Generalibus Ordini-
» bus aliter fuerit constitutum. Vigesimosecundò, Omnes donationes &

Nulla quoque ibi tãtisper valebunt Placita, nisi Orangij.

Omnia scripta ratione turbarum, ex publicis commentariis delebuntur.

Diruentur quoq; omnia tropha a b Albano constituta.

Ecclesiasticis Prouinciarum fœderatarum decens alimẽtum præstabitur.

1576

dispositiones inter viuos vel causa mortis à priuatis personis factæ, quibus veri heredes dictarum turbarum aut Religionis causa à legitima sua successione exclusi, exheredati aut diminuti sunt, virtute pręsentium habebuntur irritæ & nullius valoris. Vigesimotertiò, Quia verò Hollandi & Zelandi, vt belli sumptus commodiùs exsoluant, quorumlibet nummorum aureorum & argenteorum pretia valdè auxerunt, cōdictum est vt Ordinum Generalium deputati, quàm fieri poterit citissimè, generalem modum constituant pretiorum, vt concordia & negotiatio conseruentur. Vigesimoquartò, Quod autem ab Hollandiæ & Zelandiæ Delegatis propositum fuit, vt totius Belgij Prouinciæ generatim in se recipiant exsoluenda omnia debita à Principe Orangio in duabus suis bellicis expeditionibus contracta; quandoquidem Hollandi, Zelandi, iisq́ue Fœderati se postremæ expeditionis, vt dicunt, sumptibus obstrinxerint; relinquetur hic Articulus iudicio & arbitrio Ordinum Generalium; quibus hęc, reliquis omnibus pacatis, exponentur ac declarabuntur, vt ęqua ratione omnia decernant atque constituant. Vigesimoquintò, Huius concordiæ ac Pacificationis fœdere nequaquam comprehendentur, aut beneficio vtentur ditiones aut ciuitates aduersam partem fouentes, donec ipso facto se huic fœderi iunxerint: quod quidem ipsis, quandocumque volent, liberum erit. In testimonium omnium, Delegati has præsentes litteras subsignarūt Gandaui in Curia municipali die octauo Nouembris, anno millesimo quingentesimo septuagesimo sexto, à parte Ordinum Ioannes vander Lindius Abbas D. Gertrudis Louanij, Gislenus Timmermannius Abbas D. Petri Gandaui, Matthæus Molartius Abbas fani D. Gisleni, electus Episcopus Atrebatensis, Bucho Ayta Friso Archidiaconus Iprensis, Ioannes Mol Oetingæ Dominus, Elbertus Leoninus V.I. Professor Louanij, Petrus Beurius Flandriæ Consiliarius, Quintinus Prietzius primus Scabinus Bergis Hannoniæ, Ioannes Penantius Consiliarius Ærarij Brabantiæ, Ordinúmque Secretarius. A parte Orangij verò & sociorum Philippus Marnixius fani D. Aldegondis Dominus, Arnoldus Dorpius, Guilielmus Zulius à Nieuelt, Adrianus Milius I.D. Orangio ac Curiæ Hollandię à Consiliis, Cornelius Coninx I. Licent. Orangio à Consiliis, Paulus Busius Ordinum Hollandiæ Aduocatus, Petrus Richius Vlissingæ Bailliuus, Antonius Sikelius Zelandiæ Consiliarius, Andreas Iongius Consul Middelburgi in Zelādia. Approbarunt hanc pacem etiam Doctores tam Theologiæ quàm Iuris, Academiæ Louaniensis (vt constat ex 2. Articulo Edicti perpetui initi cum Austriaco 12. Februarij anni sequentis) saltem quòd pro præsenti rerum statu (verba sunt Edicti) nihil Catholicæ Romanæ Religioni aut Regiæ auctoritati derogaret, sed è contrà promoueret: mirabantur tamē non

An debita Orangij generatim soluentur, posteà decidetur.

Qui volēt, poterunt huic Pacificationi se iungere, aliàs ea nō fruituri.

Nomina Pacificatorum, ex parte Catholicorū.

Nomina eorum qui subscripserunt pro Fœderatis.

Quin & Louanienses approbant Pacificationē, disputantibus tamē aliis in cōtrarium.

non pauci, quomodo negotium definiēdi exercitij Religionis per totum Belgium ita suffragiis Comitiorum Generalium permitteretur, vbi duæ partes sunt sęcularium, & vna tantùm Ecclesiasticorum. Confidebant quidem Hannonij, Artesij, Namurcęi, alij, seriò Catholici, se reliquos facilè numero superaturos; sed contrarium visum est, dum infrà anno septuagesimo octauo in Pace quam vocant Religionum, plus Caluinianis, dictis Reformatis, in Brabantia, Hannonia & aliis Prouinciis, vbi numquam vsum suę Religionis habuerant, concessum est, quàm Catholicis Romanis in sua antiquissimæ possessionis Hollandia & Zelandia. Nempe Catholicis illis Art. 3. tantùm liberum permissum est Religionis exercitium, & reipsa nullum; aliis verò, dictis Reformatis, Art. 4. liberum & publicum, ac tandem plerisque locis totum. Adde, quod multis quoque displicebat, in præsenti Tractatu Pacis Gandensis Articulo tertio proponi exēplar Comitiorum Ordinum Generalium anni 1555. in quibus Cęsar Belgij Princeps nullum actum iurisdictionis exercuit, sed tantùm consensum requisiuit Ordinum, vt hereditarias Belgicas Prouincias in filium vnicum transferret; hîc verò omnia auctoritate erant componenda. Exprimendum ergo erat potiùs quanta Principis & quanta Ordinum in Comitiis futuris futura esset auctoritas. Gandenses, pace firmata, Arcem suam ante mensem, vt diximus, obsessam, duobus locis tormentis quassatam, facta ruina inuadere parant. Quod videntes Hispani, qui intus erant, numero pauci, cùm nullus subueniret, exposito colloquij signo transigunt, vt cùm impedimentis gladióque laterali exeuntes tutò Peronam Franciæ deducerentur, quod & factū est vndecimo Octobris, auxiliatore maximè Præfecto Mottio, & Arx Gandensis paulò pòst funditus est euersa. Sub idem tempus Valenchinenses, exiguum in sua Arce Hispanorum esse præsidium scientes, paucósque in vrbe Germanos, verentésque ne missum Antuerpiâ auxilium eos iugo Hispanico innecteret, ab Ordinibus opem petunt. Signa octo Wallonum legionis Rennebergij Comitis mittuntur: de quibus admittendis aut remittendis Magistratus cum Germanorum Præfectis in æde Prætoria disceptās, cùm conuenire nō possent, decernitur, Germani omnes in forum armati conueniant, communique sententia aliquid statuant. Fit ita. Sed iam anteà Magistratus cum Tribuum Collegiorúmque Præfectis conuenerat, Germanos in foro congregatos vndique armati obsiderent, maioráq; tormenta ad maiorum viarum introitum exitúmque constituerēt. Quæ cùm diligenter administrata essent, mirati Germani se vndique ab armatis ad pugnam paratis clausos, rogant quid velint. Reddunt: Vrbe vt exeatis. Cùm frustrà se vim facturos viderent, vrgenti cedentes necessitati, pactóque singulis dalero, ac vt cum armis impendimentisque in tu-

1576

Rationes cur quidā dictam Pacem non probarint.

Arx Gandensis ab Hispanis deditur, & paulò pòst diruitur.

Agunt Ordines, vt Valencenas quoque sibi asserant.

1576 tum deducerentur, duodecimo Nouembris concessum factúmque est: Valenchinenses verò Rennebergij octo cohortes Ordinum nomine intromittunt, qui statim auxilio ciuium, Arcem, cuius nomen erat Formido, in qua tantùm centum & quadraginta erant Hispani, multisque rebus indigebant, obsident: vbi cùm Hispani productis tormentis vim parari viderent, Gandensium conditionibus tradita Arce, & ipsi Peronam deducuntur. Decimo tertio eiusdem Nouembris Cameracum quoque Ordinibus asseritur hac via: Cameracensium vrbi ac Arci pro Rege præerat Licquesij Baro: qui cùm pro Ordinibus se declarare nollet, eò Balduinum Gaueranum Inchij Baronem mittũt, Licquesium dolo aut amicitia in partes tracturum. Itaque cùm malè eum de Ordinum gubernatione sentire intellexisset, aliud simulans quàm quod animo moliebatur, per idoneos homines, donis, muneribus, ingentibúsque promissis, eius Legatum ac præsidiariorum maiorem partem in Ordinum verba clàm adigit, ciuibus permultis eódem inclinantibus. Intereà Inchius ad prandium in Arcem venit ad Licquesium: quo largiori potu soluto, corrupti præsidiarij, accepto ab Inchio signo, eum captum custodiæ tradunt; Inchiusque ostenso Ordinum cum Regio sigillo Diplomate, paulatim mutato præsidio, Præfecturam Arcis ac vrbis Ordinum nomine occupat, Licquesio in custodia detento. Eodem tempore confœderatæ Prouinciæ diligenter laborabant, vt Geldrij, quibus Hiergius præerat, Frisij quoque, Transisulani, Groningij cum Ommelãdiis, quibus Iaspar Robolus Lusitanus, causa vxoris Lotharingæ Billij Dominus imperabat, confœderationi subscriberent, Legatosq; Bruxellam resistendis pellendisque Hispanis mitterent. Ægrè reperiebatur qui periculosam Legationẽ susciperet, donec tandem se obtulit Franciscus Martinus Stella: qui Geldriam, Frisiam, Transisulaniámq; satis feliciter peragratus, cùm Groningam peruenisset, à Gubernatore Billio in carcerem coniectus, ac in equuleo miserè est tortus, custoditus à cohorte Wallonum legionis Billij, cum quibus ita Stella captiuus Ordinum nomine egit, tantáque promisit, vt primæ cohortis Præfectus Losius, deinde & ceteri promitterent, desertis Hispanis, pro Ordinibus se pugnaturos. Olfecerat tale quid Billius. Quare omnibus vocatis Præfectis petit, sacramento, quod scripto offerebat, subscriberent, scilicet mansuros se in eius fidelitate proximis tribus mensibus, donec ex Hispania rescisset, num Ordinum Acta Rex probaret. Illis recusantibus, nisi & Subpræfecti fecissent, vocati recusant, nisi & milites iurare omnes essent parati. Plerisq; senolle apertè profitentibus, secretò vim per Ferdinandum Lopesium parat. Illi, re intellecta, eam declinantes, ad eius ædes vigesimo quarto eiusdem Nouembris cum armis properant. Territus duarum cohortiũ aperta

Rennebergius ibi Arcẽ deditione occupat.

Cameracensis Gubernator pro Ordinibus se declarare tardat.

Capitur igitur corruptis præsidiarijs à Barone d'Inchy.

Agunt Ordines vt Geldriam quoque & Frisiam ad se trahant.

Curante Martino Stella, Billij milites contra eum rebellant.

1576

aperta rebellione, rogat, an ſtipendia velint. Reddunt ſe ſcire vbi ſint recepturi; veniſſe, vt eum captiuum abducant: deinde multis oneratum contumelioſis verbis, captum ad ædem Prętoriam ducunt, firmáque cuſtodia ſepiunt, adduntque generum Ruisbrouckij Dominum. Capiunt & paulò pòſt Præfectos Loſium, Villerium, Monſauium, Campium cum Signiferis: carcerem deinde effringunt, vociferantúrque; Viuant Ordines, eorúmque Legatus Stella vir probus, innocenſque. Capiunt & paulò pòſt Præfectum Vaſcum, apud Franciſcanos in eorum veſtitu repertum, addunt Præfectum rerum criminalium, Weſtendorpium Regis Conſiliarium, & poſtremò diu quæſitum inuentúmque Ferdinandum Lopeſium, Sterckium, Baruiturtium, ac vrbis Groningæ, vbi hæc agebantur, Præfectum Regium Mepſquium, vniuerſa legione ad Ordines cum paucis Præfectis tranſeunte. Hi hominem certum cui omnes parerent, Stellæ conſilio eligentes, Ordinibus nomina dant, ac deinde liberatus curatúſque Stella, cum iis qui primi Ordinum fœderi ſubſcripſerāt, ac Billio manus iniecerāt, Bruxellam cum Groningenſium Legatis profecti, cum Ordinibus coràm tranſegere. Numerata legionariis ſtatim ſex menſium ſtipendia, additi & duo menſes honorarij loco ſingulis qui Bruxellam venerant: Stellæ verò, excepta numerata pecunia, opima, dum eſſet victurus, penſio annua aſſignata. Exinde, Ordines Georgium Lalanum Rennebergij Comitem Prouincias, quibus Billius præfuerat, regere iubent: qui Groningam profectus, ac à Billij legione, dicto ſibi iureiurando admiſſus receptúſque, pro Ordinibus gubernauit, Arcemq; à Billio in vrbe cœptam, feréque abſolutam, ciues demoliri permiſit. Diximus ſuprà, Ioannem Auſtriacum quarto Nouembris Lutzenburgum quatuor tantùm hominum comitatu celeribus equis veniſſe, Gubernatorem Belgij futurum; id mox Ordinibus ſignificarat. In hanc rem, die eiuſdem Nouembris vltimo Orangius Middelburgo Bruxellam ad Ordines ſcribit iſta inter cetera: Auſtriacum fictè ac dolosè proponere, ſe Conſilium Procerum Prouincialium velle adſciſcere, vt hac arte ſpeciē quamdam bonæ gubernationis oſtentet, omnémque generalium Ordinum auctoritatem interim opprimat, atque extinguat. Proinde monet, antequam Auſtriaco poteſtatem vel auctoritatem vllam in ſuos milites permittant, faciant eum iurare omnia priuilegia, tam Lętum introitum dictum, quàm Chartas Cortenbergicas anno 1261. & anno 1320. conceſſas, & à Ioanne Brabantiæ Duce confirmatas anno 1321. alias præterea datas Louanij menſe Martio anno 1354. & Bruxellæ anno 1371. & à Wenceſlao, eiuſque vxore Ioanna Antuerpiæ anno 1372. & 1373. & alia inſuper priuilegia multa; & vt id ſedulò curent, neque vllo modo negligant, monet. Quòd verò Auſtriacus iuſtum militum numerum in ſui cor-

Eum capiunt, & Ordinibus ſe addicũt.

Quin & alios Præfectos in vincula conijciunt.

Rennebergius loco Bill. Friſiæ ab Ordinibus præficitur.

Agit Orãgius, vt Ordines Auſtriaco multa præſcribant.

1576

Suggillatur, quòd Ioãnes Austriacus corporis sui custodes sibi iurare velit.

corporis custodiam, qui sibi iuramentum præstent, dari postulet, id magnum diffidentiæ esse signum, cùm id contra morem ac consuetudinem ipsorum etiam sit Principum; vtpote qui semper inermes Ordinibus iusiurandum fidemque præstiterint, antequam ab ipsis acceperint. Rogat quoque, ponderent quàm magni hæc res sit momenti, quandoquidē aduersarium valdè potētem Regem irritarint: Principes numquam huiusmodi rerum obliuisci, nisi cùm vindictæ ratio facultásque deficit; interim dissimulare & in tempus idoneum differre: alterúmque horū animis proponant, aut miserè succumbendum, aut viriliter resistendū modis ac facultatibus à Deo concessis, satis quidem facilibus, & proculdubiò profuturis, dummodò concordes vnaniméque suis rebus simul consulant. Quòd si eueniat, vt Ioannes Austriacus necessitate coactus Hispanos cogat Belgio exire, inprimis sedulò constantérque curandum, vt priuilegiis restitutis atque conseruatis, hæ conditiones addantur: Ordines Austriaco Concilium Statuum & Quæstorum constituant. Ordines auctoritatem potestatémque habeant Conuentus liberè celebrandi bis aut ter singulis annis, prout commodum consultúmque videbitur, vt quidquid rectè ac legitimè administrandum erit, opportuniùs disponatur ac reformetur. Arces quoque omnes dirui Ordinum Proceres curent. Austriacus militem nullo modo absque Ordinum consensu conscribat. Præsidia etiam pro Ordinum arbitrio constituantur. Hæc Orangius, referente Scriptore eius alioqui perstudioso. Verùm Ordines hæc non ad pacem, sed nouos tumultus tendere perspicientes, nihilominùs per Legatos, inprimis Dominum Rassinghenum, Villeruallū, Burgrauium Gandauensem, & alios, qui quotidie vltrò citróque commeabant, cum Austriaco pacem inire student: cumq; mense Decembri Austriacus Marchefaminam, venisset, hîc decimo quinto Decembris quindecim dierum tutum accessum & recessum paciscūtur. Intereà Austriacus Octauium Gonzagam, & Ioannem Escouedum, quem à secretis habebat, mittit Antuerpiam, Mosæ Traiectum, & Liram, tentaturos quid Hispani ibi præsidiarij de discessu, quem ante omnia vrgebant Ordines, sentirent. Hinc Ordines vigesimo primo Decembris suos Delegatos Namurcum mittunt, existimantes Austriacum eò quoque venturum, vt colloquēdo omnis sinistra opinio atque interpretatio hîc tolli possit; verùm Austriacus eò non venit, sed vigesimo septimo Decembris Dominum Rassinghenum mittit, & ab Ordinibus octo adhuc dierum prolōgationem petit, vt intereà Hispanorum, qui Antuerpiæ & aliis locis erāt, sententiam animumque meliùs intelligat atque pernoscat. Prætereà de securitate & cautione ab Ordinibus sibi danda, & de obedientia Regi post Hispanorum discessum præstanda, certior fieri cupit. Dicit suo honori

Hæc Orangius. Sed quid? Nam dudum adhuc nomine Regis omnia acta.

Vult Orãgius, nec præsidia sine Ordinū arbitrio constitui; Arces quoque omnes dirui.

Nihilominùs Ordines modestè cum Austriaco agere incipiunt.

nori nequaquam conuenire, vt se exarmet, & inermis armatæ Ordinum manui se committat. Postulat proinde, vt & Ordinum militares copiæ ad deponenda arma sint paratæ, & extranei omnes Ordinum stipendia merentes Belgio vnà cum Hispanis exeant. Cupit prætereà scire, qua securitate & cautione, & an terra an mari Hispani sint discessuri. Cumque negotia cum Principe Orangio & Hollandiæ Zelandiæque Ordinibus, Ordinum Generalium conuentu sint transigenda, huiusmodi Conuentus seu Comitiorum locum, & suæ personæ securitatem cautionémque declarari ac constitui deposcit. Ex quibus postulationibus cùm Ordinum Proceres sibi persuaderent Austriaci sententiam nequaquam esse vt Hispani discedant, nisi negotiis de Religione & aliis controuersiis cum Hollandis & sociis prorsus transactis; omnibus tandem modis insistere atque vrgere constituunt, vt quàm citissimè Hispani Belgio exeant: proinde vltimo Decembris, vt Austriaco quibuscumque modis satisfaciant, aliquot instrumenta testificationum ei per Delegatos tradunt; duo in membranis scripta, aliquot Abbatum & aliorum Ecclesiasticorum manibus & sigillis munita 17. Decembris: tertium à Decano & Facultate sacræ Theologiæ Louanij 23. Decembris; & quartum à Doctoribus & Professoribus vtriusque Iuris ibidem 24. eiusdem: quibus equidem omnibus declarabatur, Catholicæ Romanæ Religioni nihil aut detrimenti aut damni fœdere pacis 8. Nouembris Gandaui inter Ordines & Orangium cum suis initæ inferri: addunt & Scriptum Dominorum Concilij Statuum, quibus Gubernatio Belgij à Rege tunc erat commissa, quibus declarabant, nihil etiam hoc fœdere Regiæ Maiestatis auctoritatē lædi. Nihil tamen inter hæc Ordines de cura belli intermittentes, iam tum duodecimo Decembris Edictum nomine Regis ediderant, quo omnibus Magistratibus, Ecclesiis, Capitulis, Contuberniis & Societatibus præcipitur, vt intra octo dies post publicationem factam torques aureos & argenteos, alia quoque opera publici iuris ex auro & argento deferant, exceptis calicibus, hierothecis, crucibus, reliquiis & aliis consecratis, vt ex iis pecunia confletur, pœna dupli inobedientibus proposita, recepturi pro vncia argēti triginta octo stuferos, & pro vncia auri coronarij 22. florenos, traditis literis constitutionis redditũum, ea lege vt quicumque sua redimere cupiat, id dicto pretio numerato possit, & nomine redditũum perpetuorum omnes accipiant ratione decimiquarti nummi, & redditũum vitalium ratione septimi. Missus quoque Suowengemius ab Ordinibus ad Angliæ Reginam 10. Decembris, valorem quadraginta millium Angelottorum in vsum belli vltimo eiusdem Decembris mutuò accepit. Inter hæc Vltraiectenses omnem dabant operam, vt ab Hispanis suæ Arcis præsidiariis liberarentur. Hæc arx Vredenburga, hoc est,

1576

Dicit Austriacus minimè decere, ipse vt inermis armatis se committat.

Tum petit plenè declarari de Conuentu illo, de quo in Pace Gandensi.

Varia scripta Ordines exhibēt Austriaco, quibus Pacem Gandensem ei probent.

Nihil interim Ordines intermittunt de cura belli.

Omnes cōferre sua iubentur conflandis nummis in vsum belli, lege redditũum.

1576

In Arce Vltraiectina resident adhuc Hispani.

Arx pacis dicta, constructa fuit à Carolo V. Imp. postquam Episcopus ditionem ei resignasset, vt factiones ibi grassantes cohiberet, nam & eæ resignationis causæ fuerunt. Erat in hac Arce tamquam Gubernator Franciscus Auilanus cum centum circiter Hispanorum præsidio; quos expulsos voluissent ciues adiutorio Comitis Bossuuij recens à captiuitate Hollandica liberati, Hispanis parum amici, quòd eum tanto tempore in carcere reliquissent. Vbi cùm Hispani obsidionem parari animaduertunt, 21. Decembris, die D. Thomæ sacro, ex Arce in vrbem irruunt, ciues aliquot trucidant, & proximas ædes incendunt: idem quoque nocte sequente aggrediuntur, singulisque diebus deinde tormenta bellica in vrbem eiaculantur, non sine maximo ciuitatis damno. Ciues intereà quocumque modo contra Arcem, vallis fossisque se muniunt, tormenta bellica disponunt, eámque obsidione vndique cingunt, eo euentu vt tádem 11. Februarij anni sequentis post multas vtrimque clades, Hispani partim inopia pressi, partim iussi ab Austriaco, fortunarum omnium & vitæ incolumitatem pacti, armati inde exirẽt, Vianam deducti, vbi Tordesillas erat Hispanus; qui similiter Austriaci iussu inde discessurus erat, sicut & Lopesius Culenburgo, simulque ad arcem Antuerpianam profecti sunt. Sed hæc, vt diximus, non ante vndecimum Februarij anni sequentis.

Obsidentes ciues Arcẽ, tandem ea potiuntur.

1577

Offerunt Ordines Austriaco pro sua securitate Louanium vel Mechliniam.

Kalendis Ianuarijs anni septuagesimi septimi supra sesquimillesimũ offerunt Austriaco Abbas S. Gisleni, Marchio Haureus, Vicecomes Gandensis, Likerkius & Meetkerkius Ordinum Delegati in sui securitatem vrbem Louaniensem aut Mechliniensem, vt in earum altera, quæ Lutzenburgi tractari cœpta erant, transigerentur; ad custodiam verò corporis sui vt legat eum Tribunum eosque milites quos velit, indigenas tamen, & iam Ordinibus militantes: obtulerunt etiam Austriaco tres aut quatuor obsides ex Ordinum Primoribus, qui in potestate Episcopi Leodiensis tamquam vicini Principis sint, dum negotium ventiletur. Austriacus eodem die scripto respondet, oblatas conditiones placere: eligere itaq; se corporis sui custodem Dominum Hiergium cum sua legione, obsides Haureum, Vicecomitem Gandensem, Montigneum & Abbatem S. Gertrudis; his conditionibus se confestim Mechliniam aut Louanium venturum, & de pace statuenda acturum. Verùm Ordines, Non se dedisse, aiunt, optionem obsidum; & nominatorum opera carere se non posse, sed alios daturos, & similiter se opera Hiergij indigere. Ceterùm si Austriaco consultum rebus Regijs videretur, posse ipsum venire Huium locum neutri parti addictum, ibique de pace transigere hac lege, vt vtrimque par numerus hominum absque armis compareat. Ad hæc Ordines petunt, quòd si peregrina, præsertim Hispanica præsidia tam citò Belgio decedere non possint, saltem vt animi sui ad pacem propensionem

Oblata Austriaco, mox Ordines aliter interpretantur.

sionem Belgis ostendat, Hispanos ex arce Antuerpiana & oppido Lira euocet, eáq; loca potestati Ordinum tradat. Sine his cōditionibus se ab armis decedere non posse, nec de pace quidquam constituere; sed omnē se diligentiam, vim & industriam adhibituros, vt ista loca armis expugnata sibi subiiciāt. Mittunt ei prętereà Vnionis Ordinum nono Ianuarij initæ exemplum, cuius hæc sunt præcipua verba: Nos subscripti, &c. „ Ordines Belgij constituentes, promisimus & promittimus, nos perpetuò „ hanc Vnionem retenturos & obseruaturos ad sacrosanctæ nostræ fidei, „ & Apostolicæ Romanæ Religionis conseruationem, ad prędictæ Pacifi„cationis (Gandensis) perfectionem, & ad Hispanorum eisque adhęren„tium expulsionem, obedientia suę Maiestati debita interim semper sal„ua. Ita Vnio. Vbi etsi Austriacus non ignoraret, quò tenderent Ordinum postulata, vt qui cum Rege dearmato ipsi armati transigere vellēt; Legatorum tamen Cæsaris in finem hunc in Belgium missorum, Legatorum etiam Episcopi Leodiensis & Ducis Cliuiensis intercessionibus, monitis & consiliis permotus, multa de suo iure (sic ipse in sua Apologia loquitur) remittere maluit, quàm Catholicæ Romanæ Religioni aut Regiæ Maiestatis auctoritati (quam vtramque saluam se velle & Ordines dicebant) quidquam decederet. Marchiæ itaque in Famina Delegatos Ordinum ad se vocat, vt pax, si quo modo fieri posset, componeretur. In quo conuentu initio pro negotiorum difficultate diu multúmq; disputatum est. Sed tandem eò res deducitur, vt Austriacus in Pacem Gandensem & conditiones ab Ordinibus propositas 12. Februarij descenderit, paxque dicta Perpetua his vndeviginti capitibus conscriberetur. (operæpretium duximus integram ponere, si fortè hac ratione videat Lector, cuius culpa reipsa non fuerit Perpetua.) Conditiones sunt istæ: „ Prima, Omnes iniuriæ, contumeliæ, damna præteritorum annorum „ oblitterabuntur, nec quispiam eorum causa conuenietur. Secunda, Cùm „ Prælati Ecclesiastici, Theologi & Iurisconsulti Academiæ Louaniensis „ suis litteris confiteantur, & testentur Pacificationem 8. Nouembris Gan„daui confirmatam nihil continere, quod sanctæ Religioni Catholicæ „ Romanæ contrarium sit, sed multò magis Pacificationem eam bono & „ commodo eiusdem Religionis factam esse; Ordinum quoque Delegati „ affirment, eadem Pace nihil obseruantiæ, auctoritati aut obedientiæ, quā „ Prouinciæ Belgicæ Regi suo debent, decedere, præsertim cùm eadem et„iam Legati Imperij & Delegati Illustrissimi Ducis Cliuiæ testentur, Rex „ eamdem PACIFICATIONEM, omniáque eius capita approbat, rata facit, „ & confirmat, & Principum Regumque fide pollicetur, se eam perpetuis „ temporibus inuiolatam conseruaturum. Ordinum quoque Generalem „ Conuentum, cuius in tertio Pacti Gandensis Articulo fit mētio, probat, permit-

1577

Petunt vt Hispani discedant, alioqui de pace nihil agi posse

Mittunt ei Vnionem, recèns inter se contra Hispanos initam.

Sancitur tandem inter Austriacum & Ordines Edictum dictū Perpetuum.

En verba supracitata de approbatione Louaniensium.

1577 permittit,& ratum se habiturum promittit. Tertia, Omnes milites Hispani,Itali,Germani, Burgundi, & alij peregrini, siue equites sint siue pedites, Belgio volentes nolentes securi & liberi discedant; numquam iidem reuertantur,aut alij in Prouincias Belgicas mittātur,nisi Regi bellum sit cum externo Principe, aut alia grauis necessitas tam Ordinibus quàm Regi id postulare videatur. Quarta, Quoad tempus seu terminū discessus, Regem Hispanis, Italis & Burgundis constituere vigesimum post Pacis huius proclamationis diem, & vt Austriacus statim à pacto hoc constituto,illis voluntatem Regis significet: illi intereà arce & vrbe Antuerpiana,aliisque omnibus arcibus,oppidis & munitionibus Belgicis quæ nunc occupant,atque adeò toto Belgio decedant, Ducatu verò Luxenburgensi aliis viginti diebus,aut citiùs,si fieri possit,exeant. Qua in re Austriacus omnem, quam poterit,suam diligentiam ostendet. Iis autem quadraginta diebus omnes prædicti milites modestè & pacificè viuent,nullisque incendiis,rapinis,depopulationibus, aliisve incommodis Prouincias Belgicas exagitabunt,lædent aut opprimënt;similiq; modestia in vicinorum Principum Prouinciis vtentur. Quinta, Porrò Germani milites dimittentur, vbi Ordines Belgici cum illis transegerint de omnibus quæ in huius Edicti decimoquinto capite disponentur, & cum illis rationes stipendiorum debitorum inierint. Sexta, Vt omnes prędicti milites,Hispani,Germani,Itali & Burgundi, ex arcibus & oppidis excessuri in iis relinquant omnem annonam & commeatum, omnia tormenta bellica,& apparatum militarem,quęcumque in illis locis reperientur. Quas arces,vrbes & oppida cum omni commeatu & apparatu Rex cum consilio Ordinum tradet in manus eorum qui in Belgio nati sunt,iuxta patriæ Priuilegia: idonei quoque à dictis Ordinibus hac vice probabuntur,& grati acceptiq; iisdem censebuntur. Septimò,Quantum ad insolentias,incendia,& alias violentas oppressiones, quibus milites Regij,quicumque & cuiuscumque nationis illi sunt, Belgium nostrum diuexarunt, secundùm ius & ęquum de iis agetur: inquisitio seu examen in auctores,tam apud Duces & Pręfectos militares,quàm apud ipsos milites,qui illarum iniuriarum conscij sunt, instituetur, siue istæ iniuriæ in Prouinciis Regiis siue in vicinorum Principum factæ sint: Auctores apprehendentur,iudicibus tradentur,& secundùm iura & consuetudines punientur vel in Belgio vel in Hispania, vel alio quocumque loco,vt Regi magis expedire videbitur. Octaua, Quicumque præterito bello vtrimque capti sunt, absque vllo lytro seu redemptionis pretio dimittentur. Philippus tamen Wilhelmus Nassouiùs Comes Buranus tūc primùm in Belgium remittetur, quando dictus Ordinum Generalium Conuentus celebratus fuerit,& Princeps Orangius cum suis ipso facto se facere

Externi omnes Belgio discedent, nec reuertentur, nisi approbantibus Ordinibus.

Exteri, exceptis Germanis, intra 20 dies vsq; Lutzenburgū discedant:

Germani, cùm Ordines de stipēdiis cum eis transegerint.

Arces & vrbes tradentur Belgis, approbantibus Ordinibus, saltem hac vice.

Comes Buranus tamen non restituetur, nisi cùm Orāgius reipsa satisfecerit Paci.

1577

„ facere oſtendant quęcumque in dicto Conuentu fuerint determinata.
„ Nona, Quęſtio ſeu inquiſitio in eos, qui durantibus his turbis, ſuis di-
„ gnitatibus & officiis moti ſunt, an iis reſtituendi ſint, ad finem vſq; Con-
„ uentus Generalium Ordinum differentur: quo tempore iudicio ſiſtētur,
„ & eorum cauſæ à Iudicibus ordinariis cognoſcentur, & ex ęquo & bono
„ decidentur. Decima, Rex Regia fide promittet, ſe mandaturum fratri
„ ſuo dilecto Ioanni Auſtriaco iam Gubernatori ſeu Proregi, omnibuſque
„ in eius locum ſucceſſuris, ſiue ſub ſe ſiue ſub ſuis heredibus Belgium ad-
„ miniſtraturis, vt Priuilegia, cõſuetudines, & iura antiqua Prouinciarum
„ ſarta tecta conſeruent, & vt neque Rex, neque eius frater Auſtriacus, aut
„ quicumque eum ſecuturus eſt Prorex, in adminiſtratione Belgij vllum
„ admittat Senatorem aut Conſiliarium, niſi indigena ſit, & in Belgio na-
„ tus. Vndecima, Viciſſim Generales Ordines per conſcientias, fidem, &
„ honorem ſuum coram Deo & hominibus pollicentur, ſe per omnia, &
„ vbique locorum, ſanctam Catholicam Apoſtolicam & Romanam fi-
„ dem, & Regi debitam auctoritatem & obedientiam inuiolatam conſer-
„ uaturos, nec vllo modo permiſſuros, vt iis quidquam contrarium com-
„ mittatur. Duodecima, Ad eumdem modum promittunt ſe renuntiatu-
„ ros omnibus pactis & fœderibus ad ſuæ cauſæ defenſionem cum exter-
„ nis Principibus initis. Decimatertia, Item, ſe dimiſſuros etiam om-
„ nes peregrinos milites à ſe in Belgium vocatos, nec vmquam alios vo-
„ caturos, aut vt à quoquam vocentur, vmquam permiſſuros. Decima-
„ quarta, Vt declarent oſtendántque Ordines eximiam beneuolentiam,
„ & ſingularem in Regem ſuum affectum, offerunt promittúntque ſum-
„ mam ſexcentorum millium Carolinorum, cuius dimidia portio mox in
„ manibus Legatorum Imperij & Delegatorum Ducis Cliuienſis nume-
„ rabitur, & deinceps ab iiſdem Auſtriaco, aut alteri qui ad illud ab eo no-
„ minabitur iuxta diſcretionem dictorum Legatorum, in ſolutionem ſti-
„ pendiorum, quæ Hiſpanis, Italis, Burgundis & aliis exteris (Germanis
„ exceptis) debentur; vt celeriùs ex omnibus arcibus, oppidis & munitio-
„ nibus educantur: altera verò dimidiata portio per litteras collybiſtarum
„ Genuæ ſecundo menſe, poſtquam dicti milites Belgio exceſſerint, iis qui
„ mandatum ab Auſtriaco habuerint, numerabitur. Decimaquinta, Re-
„ cipiunt iidem Ordines ad ſe, quòd Germanorum copiis omnibus, qui
„ hactenus Regi militarunt, ſatisfacient, & habitis ſubductiſque cum illis
„ rationibus, quod ſecundùm ęquitatem ipſis debebitur, ſoluent. Quæ ra-
„ tiones vt ordinatè & ex æquo & bono fiant, Rex & Auſtriacus omnem
„ ſuam operam pollicentur, intercedéntque vt iidem Germani æqua &
„ rationi conſentanea ſolutione contenti ſint. Idem facturi ſunt Legati
„ & Delegati ſupradicti, qui & ad Imperatorem ſcribent, ab eóque impe-
trabunt,

Nullus in poſterum ſit Conſiliarius niſi Belga.

Viciſſim Ordines nihil cõtra Religionẽ Romanam & Regem permittẽt.

Conferent Ordines in ſtipendia Hiſpanorũ ſexcenta millia Carolinorum.

Recipiunt iidem in ſe vniuerſa ſtipendia Germanis ſoluenda.

1577 trabunt, vt auctoritatem suam in hoc negotio interponat. Interim dum « hæc fiunt, pactum est, vt iidem Germani in Belgio pacificè viuant, iis in « locis, quæ Austriacus de consilio & consensu dicti Senatus Statuum as- « signabit ad suam Ordinúmque securitatem & defensionem. Decima- « sexta, Prętet hæc dicti Ordines tenebuntur & obligati erunt (quod & « se facturos pollicentur) post Hispanorum, Italorum & Burgundorum è « Belgio abitum, Ioannem Austriacum dilectum Regis fratrem recipere; « his tamen legibus, vt Ordinibus exhibeat patentes litteras suorum, quæ à « Rege habet, mandatorum; & solitum iuramentum, vt sit ipsorum in « Belgio Gubernator cum omnibus cęrimoniis & consuetudinibus quæ « adhiberi consueuerunt, pręstet. Quibus præstitis, pro tali eum Ordines « agnoscent, eique omnem reuerentiam, honorem, & obedientiam Gu- « bernatoribus summis debitam exhibebunt: interim Pacificatio Ganda- « ui confecta, in omnibus prædictis, & quæ inde dependent, in suo robore « permaneat. Decimaseptima, Omnes Gubernatores Regij, qui à Rege « vel eius heredibus in futurum mittentur; omnes etiam Pręsides, Consi- « liarij, Præfecti & Iudices antequã suam dignitatem aut officium adeant, « solemni iuramento seipsos obstringent, quòd Edictum hoc perpetuum, « pacísque præsentes cõditiones ipsi exactè obseruabunt, & vt ab aliis ob- « seruentur, quantum in se est, curabunt. Decimaoctaua, Rex eiúsque Gu- « bernator probabunt & ratas habebunt omnes emptiones, contractus, « venditiones, obligationes ab Ordinibus factas & approbatas, in posterũ « quoque faciendas & approbandas, & præcipuè etiam ea quæ cum Regi- « na Angliæ transacta sunt. Decimanona, Et vt omnia prædicta rata fir- « máque sint, & eorum executio quamprimùm sequatur, & ipso facto pa- « ctis his satisfiat, & ipsa Pax perpetua sit, Austriacus instrumentum no- « mine Regis subsignabit, & Regio sigillo muniet, & idipsum facient suo « & ceterorum Ordinum nomine Brabantini, & ad petitionem vtriusque « partis, iam dicti Legati & Delegati. Et ita factum est, tabulis à singulis « signatis, Marchę in Famina, vt dictum est, die duodecimo Februarij; est- que paulò pòst decimo septimo eiusdem mensis Bruxellæ hæc pax cum omnium bonorum lætitia promulgata. Ceterùm Orangius, dum hæc pax cuderetur, totus in hoc incubuerat, vt Hollandiam totam, Diœcesim etiam Vltraiectensem suo imperio subiiceret. Litteras itaque miserat per Ordines Hollandiæ, vt Amstelodamenses, qui hactenus eius partes non erant secuti, ad satisfactionem petendam inducerentur. Nempe defini- tum erat septimo Articulo Pacificationis Gandensis, vt Orangius totius Hollandiæ, Zelandiæ & Diœcesis Vltraiectensis gubernationem recipe- ret ea lege, vt ciuitatibus, quæ hactenus sub Rege & Catholica Romana Religione permanserant, in iis quæ ab eo peterent, tam quoad Religio- nem,

Post Hispanorum, Italorum & Burgũdorum discessum recipient Austriacũ in Gubernatorem.

Rex & Austriacus, approbabunt omnes obligationes ab Ordinibus factas & faciendas.

Ita signata hæc Pax, & paulò pòst publicata.

Quid interea egerit Orangius.

nem, quàm quoad priuilegia, satisfaceret. Amstelodamenses, qui magno ardore Regem & Religionem propugnabant, cùm qualem optabāt satisfactionem ab Orangio impetrare non possent, vrbem suam aduersus omnes Orangianorum insidias diligenter tuebantur. De Vltraiectinis, qui vndecima huius mensis tandem ab Hispanis suis liberati erant (de quo sub finem anni præcedentis pleniùs narrauimus) maior spes Orangio affulgebat. Quare pace iam inter Ordines & Austriacum confirmata, cùm de ea Willeruallius & Paulus Busius in pręsentia Legatorum Cęsaris, litteras accepissent, quibus petebant Ordines, vt & Orangius & socij eiusdem Pacis leges & capita approbarent, illi lectis litteris, decimo nono Februarij prolixam protestationem cōtra Pacis huius singulos pæne Articulos remiserunt. Laudant interim Ordinum diligentiam & zelum, quem in dimissione peregrini militis exhibuerant, ac tandem ne ipsi, vt dicebant, in causa esse videantur, quò tardiùs peregrinorum dimissio, pacis executio, & priuilegiorum restitutio procedat, pollicentur se Edicto huius Pacis perpetuæ subscripturos, sed his conditionibus: Primò, Scriptam cautionem ab Ordinibus petunt, vt si Hispani, Itali, Burgundi constituto spatio non discesserint, Ordines promittant se cum Austriaco nulla in posterum de re acturos, sed omnem pacis oblationē statim abrupturos, peregrinam militiam armis persecuturos, & Belgio exterminaturos. Secundò, Vt similem cautionem mittant, qua polliceantur, se, post peregrinorum missionem, neque Austriacum neque alium quempiam in Gubernatorem recepturos, priusquam ipse in integrū restituerit omnia collapsa, & quoquo modo cum priuilegiis Prouinciarum atque Pacificatione Gandauensi pugnantia. Ad quæ Ordines Kalend. Martij his ferè verbis Orangio & sociis responderunt; suam intentionem semper fuisse & adhuc esse, vt Pax Gandauensis firmiter obseruetur; insuper quæcumque contra patriæ priuilegia facta fuerint reparentur; ac denique se prorsus decreuisse externos milites vi armísque expellere, nisi constituto tempore discesserint; neque ampliùs colloquium aut cōmunicationem de differendo eorum abitu habituros. Austriacus prospiciens quò Orangij & eorum qui illi studebant consilia tenderent, ne quam illis querelarum causam præberet, mox omnia quę pactus erat, ab ipso etiam Rege confirmari curat, & signata ab eo, septimo Aprilis, non multò pòst Ordinibus exhibuit. Quin ipse statim, Martio ineunte, omnem diffidentiæ scrupulum remoturus, non aliis quàm Ducis Arschotani militibus ad corporis sui custodiam ab Ordinibus ei datis, vsus, Marchiâ Namurcum, & deinde Namurco Louanium profectus, cùm admirabili magnanimitatis fiducia vltrò & sponte sua in Ordinum potestatē venit, innocentia sua fretus, & vt nemini ansam daret de candore suo dubitan-

1577

Prolixè Orangiani contra Pacem cum Austriaco factā protestantur.

De multis volunt sibi caueri, antequam eā recipiant.

Respondēt eis Ordines Catholici.

Austriacus, vt omnem diffidentiam eximat, venit Louanium.

1577 bitandi. Louanij aliquot hebdomadas se continuit, & præter omnem sui ordinis dignitatem pænè vt priuatus vixit; interim pro virili conatus, vt priscorum exemplo Belgicorum Principum, benefaciendo apud omnes iniret gratiam: conuiuia quoque publica quæ à Sodalitiis (Gildas vocant) instituebantur, adiit; psittacum ligneum sublimi arbori pro more Sodalitij affixum ipse deiecit; nouos ludos, festiuitatésque tali cum familiaritate & comitate, me tunc Louanij annum septimum agente, exhibuit, vt omnes in sui desiderium & amorem raperet. Erat tunc Austriacus annorum circiter triginta trium. Orangius, & qui ei studebant, tantum populi fauorem Austriaco inuidentes, & rebus suis metuentes, omnem illius comitatem simulatam esse, omnia illum è composito agere suis persuadebant, vt odium suum in Belgas his studiis ad tempus tegeret, animos subditorum stabiliret, vt posteà tutiùs in Belgas grassaretur. Hunc in finem eum cum externis Principibus occulta inire fœdera, clàm nouos exercitus conscribere, numquam eum Hispanos ceterósque peregrinos milites deducturum. Non ignorabat hæc Austriacus: vt itaque sinistram omnem suspicionem tolleret, vigesimo Martij Duci Arschotano Philippo Croy cum suis Gallis Belgicis arcem Antuerpianam tradit, Hispanis euocatis. Cui traditioni Sanchius Dauila Præfectus Arcis interesse noluit, sed negotium Martino del Hoio Vicario suo commisit, qui Arschotano cum clauibus obuiàm procedens in Arcis ponte cum Secretario Austriaci Escouedo iuramentum fidelitatis pro more priùs ab eo accepit. Deinde apertæ portæ & pontes dimissi sunt: Arschotano claues traduntur, Galli intromittuntur, Hispani egrediuntur. Dici non potest, quanta tunc Antuerpiæ, vicinisque in locis fuerit communis populi lætitia, quanta vbique festiuitas. Sed quia peregrino militi nondum in solidum erat satisfactum, discedentes Hispani è castro Antuerpiano primarios captiuos Comitem Egmondanum, Capprium & Goignium secum abduxerunt, donec plena præstaretur solutio, Liramq; profecti primò, deinde Traiectum ad Mosam sese receperunt. Vt autem Austriacus Hispanorum profectionem accelararet, cùm Ordines omnia quæ potuere in commune contulissent, nec ad sexcenta florenorum millia corradere possent, ipse de suo peculio magna pecuniæ summa illis mutuò data subuenit, quæ summa illi posteà tamen reddita non est, titulo quasi ipse pacem prior violasset. de quo Lector in progressu iudicet. Interim hoc modo factum est, vt peregrini milites accepto iam omni promisso stipēdio, redditis vtrimq; captiuis, relicto Traiecto ad Mosam vigesimo primo Aprilis, ductu Comitis Mansfeldij primò in Ducatum Lutzenburgensem profecti, inde in Italiam discesserint, idque præter expectationē omnem Orangij & sociorum, & quorumdam etiam aliorum ex Ordinibus

Sua comitate passim omnes in sui amorē rapit.

Soli Orangiani eum simulatè omnia agere calumniantur.

Tradit Austriacus Arschotano & Belgis arcem Antuerpianā.

Mutuò dat Austriacus Ordinibus bonā pecuniæ summam.

Itaque Hispani & alij Belgiū relinquūt.

nibus qui sibi persuadebant (vt posteà ipsi falsi sunt) non futurum esse, vt Austriacus à se peregrinos dimitteret. Ciuitates mox & Arces in manum & potestatem eorum, qui ex ipsis Prouinciis erant oriundi, traduntur. Quibus similia cùm vicissim ab Orangio & sociis expectantur, ipsi non tantùm peregrinos suos non dimiserunt, sed & pagos, ciuitates ac propugnacula quædam magna cum festinatione communierũt, Thuys ter Hart, Seuenbergen, den Cluynder, Nieucasteel, & alia; & non multò pòst etiam celeberrimum Monasterium & Ecclesiam in monte S. Gertrudis, præter alia in Beuerwiick, Serdam, Goudę & Dordraci, quæ hactenus integra perstiterant, à fundamentis subuerterunt; in quo oppido S. Gertrudis etiam ex multa illa & varia pulcherrimæ Ecclesiæ materia Orangius insigne sibi ædificium exstruendum curauit. Decimæ quoq; dictorum Religiosorum hominum & prædia, cum agris & fundis, numquam anteà nisi pro vsu fructu alienata, post pacem factam vendita sũt, & à veris possessoribus ad quosuis licitatores translata. Intereà Ioannes Austriacus nihilominùs octoginta tantùm sclopetariis, ab Ordinibus ad corporis sui custodiam adhibitis, munitus, primo die Maij in magna Optimatum & Nobilium frequẽtia, inter Legatum Apostolicum & Episcopum Leodiensem Bruxellam medius ingressus est, ab oppidanis incredibili pompa exceptus, ibique quarto eiusdem mensis die, delato ab Ordinibus sacramento conceptis verbis præstandam & seruandam patriæ fidem iurans, ad supremum Belgicarum Prouinciarum gubernaculum admissus est, omniáque confirmauit, quæ Ordines titulo Priuilegiorum ei confirmanda obtulerunt. Hinc seriò in hoc incumbit, vt suo officio & munere strenuè fungeretur, eorum semper, qui ex Concilio Status, nõnumquam & ex Concilio priuato & Financiarum, quin & Ordinum sæpè qui Bruxellis essent, sententias inquirens. Omnes passim benigno & sereno vultu excipiebat, ad audientiam quibusuis horis admittebat, multa quæ liberiùs facta dictáve essent, prudenter dissimulabat. Cum inferioris etiam ordinis Nobilibus, cum ciuium tribubus, eadem cum facilitate & affabilitate hîc, qua cùm Louanij vixit, ad eorum ludos conuiuiáque accedens; & si quæ talia vetustate vel temporum iniuria intercidissent, ea restaurari curauit. At verò nonnulli hæc omnia non sincero animo, sed ficto, & ad dolum composito fieri dicebant. Vt verò eum populo magis suspectum & exosum redderent, criminabãtur eum, quòd Octauium Gonzagam Italum, Escouedum qui illi à secretis erat Hispanum, Baptistámque Taxium Germanum aulæ suæ Magistrum, à se non ablegaret: inter Belgas quoque eorum consilio & opera vteretur, qui vt fuerant semper Regi fideliores, ita ei erant chariores; inter quos præ ceteris oderant Comitem Mansfeldium, Barlaymontiúmque, & eius tres filios

1577

Econtrà Orangiani noua propugnacula quædam moliuntur.

Nihilominùs Austriacus 80. tãtùm sclopetariis munitus Bruxellam venit.

Gubernator factus omnibus se exhibet comem & beniguum.

Nihilominùs multa in eo carpũt non nulli.

1577 lios, Hirgium, Floionium, & Haultipennium. Huc accedebat, quòd simulatq; Austriacus Bruxellas venisset, ab Orangio litterę Ordinibus sūt redditæ, quibus suadebat, non tam facilè harum Prouinciarum gubernaculum Austriaco esse committendum, nisi cōditionibus etiam arctioribus, quàm eius prædecessores, obstringeretur. Quod subodoratus Austriacus, apud Ordines agit, vt eadē auctoritate qua eius decessores, iusto corporis sui præsidio adhibito, prout res exigere viderentur, de vna ciuitate ad aliam proficisci possit, vt Regi sua obedientia, sibiq; debita constet auctoritas, & publica tranquillitas conseruetur. Ad hæc vt Regi obedientia, & patriæ Catholica restituatur Religio, petit vt Generalium Comitiorum tempus acceleretur, eáque celebrentur quàm citissimè, vt Orangius coërceatur, ne Amstelodamensibus molestus esse pergat, nouas munitiones erigere desinat, & quæ erectę sunt demoliatur. Huiusmodi contentionibus res quidem nondum apertè sed clàm vsq; medium Maij agebatur. Interim illud his effectum est, vt Austriaco plurimum de sua apud populum gratia & auctoritate paulatim decederet. Quin & nonnulli è Bruxellensibus seditiosiores in foro ante domum ciuicā, concitato tumultu, satellites Austriaci corpori tuendo adhibitos inuaserunt eo ipso die Dominico, quo in eam domum vocatus ascenderat, vt ex ea Supplicationem & solemnes Dedicationis, vt vocant, pompas spectaret, qui fuit tunc decimus nonus Maij. Sub id tempus etiam multi non rarò eius domesticos minis & conuitiis ad septa palatij insectati sunt. Quæ patienter ferens Austriacus, nihilominùs vigesimo quarto eiusdē Maij ad Orangium misit Ducem Arschotanum & alios, qui postularent, & necessarium demonstrarent, vt Pacis Marchianæ decretum in Hollandiæ Zelandiæque vrbibus & oppidis publicè promulgaretur, & seriò tādem neglecta colligerentur, & reparanda instaurarentur. Respondit Orangius, neque se neq; suos confirmasse, neque in fœderis Marchiani capita consensisse, nisi certis conditionibus (reperiet eas Lector suprà ad 19. Februarij) quas & Legatis iterùm descriptas tabulis pro responso dedit. His initiis odia & simultates inter Austriacum & Orangium paulatim eruperunt. Sed illud inprimis flammam auxit. Sub idem tempus (diem frustrà quæsiui) Aldegondius & Theronius litteras ab Austriaco eiusque Secretario Escouedo ad Regem scriptas Bruxellas attulerunt, à Rege Nauarræo interceptas, & ad Orangium missas. Differam de iis propriis vtriusque partis verbis. Scripserat, (inquiunt hi) Austriacus septimo Aprilis sua manu ad Regem, Belgij corpus nequaquam sanari posse, nisi pars saucia abscindatur; idque nunc temporis fieri debere: orat proinde de pecuniis prospiciatur, sine quibus nulla victoriæ aut salutis spes. Alia quoque quàm Albanus & Commendator incepissent via, aggredien-

Præcipuè Orangius scripserat eum non recipiendū, nisi conditionibus arctioribus.

Semina iaciuntur dissidiorū, quæ sunt secuta.

Bruxellenses indignè domesticos Austriaci & satellites lacessunt.

Proferuntur litteræ, tamquam Austriacus iterùm Regi bellū suaderet.

diendum; nempe non continentes firmásve terras, sed insulas primò inuadi debere. Hanc quidem expeditionem difficiliorem quàm Angliæ expugnationem fatebatur; verùm vna insula capta, alias facillimè superari posse. Escouedus autem Regi scribit, Austriacum nisi à sua Maiestate adiuuetur, aliò improuisè ac repentè discessurum, orátque hanc fratris desperationem auertere & præuertere velit; renuntiatque rebus Belgij nequaquam lenitate aut clementia, verùm igne & sanguinis effusione mederi posse. Hæc quidem isti nunc clàm, & posteà 28. Iulij publicè edito Iustificationis suæ scripto. Quæ an iustam Ordinibus Catholicis dederint diffidentiæ contra Austriacum causam, vt Lector iudicet, adferam ipsius Austriaci præcipua verba ex litteris eius hac de re 24. Augusti ad Ordines Bruxellam missis: Nam quamuis (inquit) id quod aiunt, ad Regiam Maiestatem scripsissemus, quomodo contra pacis conditiones peccare potuimus, si Regi id quod agebatur significauimus? aut si apud eum conquesti sumus, quòd res in eo cardine verterentur, in quo tunc adhuc erant? Hîc necesse est considerari tempus, quando videlicet hæ litteræ scriptæ sint, nempe in Martio & Aprili, cùm nondum harum Prouinciarum Gubernationi initiati essemus; imò cùm adhuc sub aliena custodia viueremus; & tamen nihil à nobis scriptum fuit, quod possit videri ad aliquam mutationem tendere. Porrò litteræ, quas Escouedus eodem ferè tempore scripsit, ad nos non pertinent, neque nostra refert quid ille fecerit: ipse pro se respõdeat, qui bonam suarum litterarum partem Antuerpiæ confecit, nobis Louanij existentibus. Hæc totidem verbis Austriacus. Vbi quæ pars æquiorem habeat causam, iudicet Lector; ego interim, saluo cuique suo iudicio, tam ex iis quæ priores referũt de insulis bello petendis, quàm ex eo quòd Austriacus se nullam mutationem his litteris meditatum concludat, tantùm eum contra Orãgium & socios, qui perpetuò, vt vidimus, remoras varias negotiis iniiciebant, bellum antiquum resumendum voluisse credo, non autem quidquã mouendum contra ceterarum Prouinciarum Ordines. Sed ad seriem narrationis redeamus. Circumferebantur ergo sub finem Maij passim libelli seditiosi & infames contra Austriacum, & singulæ eius actiones in sinistram suspicionem vocabantur. Quare nonnulli eius amantiores monebant, non esse tutum Bruxellæ diutiùs hærere, sed consultius fore si aliò se transferat. Peropportunè ad hoc accidit illi negotium, quod Ordinibus erat cum Germano milite. Ordines enim paulatim Austriaco diffidentes, nolebant Germanos diutiùs in Belgij visceribus permanere. Quod quidem arduum erat, & factu quàm difficillimum, propterea quòd ingens pecuniarum vis Germano militi deberetur, de quarum etiam summa constare non potuit, nisi vocatis ad calculum rationibus vtrim-

1577

Quomodo eas propo-suerint, qui Austriaco non benè vole-bant.

Quid de his litteris responderit Austriacus Ordinibus.

Constanter dicit, se ad nullam mutatiõnẽ tendisse.

Quomodo illud videatur intelligendũ.

1577 vtrimque conuenirent. Quare cùm Ordines vnà cum Imperij Legatis efflagitarent, vt tam arduo negotio suam auctoritatem Austriacus interponeret, paruit, & Mechliniam tamquam locum magis idoneum ei rei destinauit. Quintò igitur Iunij Bruxellâ Mechliniam proficisci parat. vbi cùm resciuisset ad portam, qua esset egressurus, rem ita componi, vt concitato tumultu eius profectionem morarentur, eorum conatus eludens ad aliam portam deflectens incolumis Mechliniam venit: vbi conuocatis omnibus Germanorum Tribunis, huc vires omnes intendit, vt auctoritate sua interposita rem inter dictos milites & Ordines componeret. Quod tunc quidem conficiendum videbatur, nisi Ordines ærarij inopia laborassent. Scribit itaq; nono Iunij Austriacus ad Ordines, quid in hoc negotio actum esset, sed dolere sibi, id non nisi paratis nummis, quibus eos sciret non abundare, confici non posse. Scripsisse iam pridem se ad Regem, & huic simul solutioni certam ab eo pecuniæ summam efflagitasse, sed hactenus responsum nullum accepisse. Quòd si Ordinibus consultum videatur, missurum se Escouedum suum Secretarium ad Regem, qui coràm Regi hoc negotium commendet. Placuit Ordinibus Austriaci oblatio, actisque ei gratiis, Escouedus in Hispanias proficiscitur. At illis qui Austriaci imperium suggillabant, omnia hæc erant suspecta: nam & sub prætextu calculi cum Germanis subducendi, illos denuò sibi deuinctos ad bellum redintegrandum incitare atque conducere; & Escouedum in Hispaniis pecuniam nō in vsum Ordinum ad Germanos dimittendos, sed in vsum Austriaci ad nouum bellum adornandum, flagitaturum asserebant. Dum hæc in Brabantia geruntur, varij vbique populum contra Austriacum concitabant: quod cùm etiam quidam Mechliniæ conaretur, vltimo supplicio affectus est. Eius æmuli in hunc modum narrant: Austriacus, cùm Mechliniæ esset, ciuem quemdam Religionis causa hîc gladio cædi iubet. Id cùm multis absurdum iniquumque videretur, ait se nequaquam in Pacificationem peccasse, quandoquidem nullis nisi profugis & exulibus, non iis qui in patria mãsissent, ea frui concessum: & quidem hoc ipsum Episcopus Atrebatensis electus similiter interpretabatur. Sic illi. Sed præter hanc exceptionem potissima causa fuit, quòd semper in perturbatorem publicæ quietis iustè animaduertitur. Eodem tempore accidit, quod Austriacus posteà in litteris ad Ordines 24. Augusti Bruxellam missis his verbis commemorat: Cùm nos, inquit, adhuc hæreremus Mechliniæ, accidit, vt in mense « Iunio vltimo Dux Arschotanus eódem accederet, qui nobiscum familia- « riter obambulans, inter cetera, de quibus colloquebamur, hoc fuit præci- « puum quod diceret, omnia mala indies deteriora fieri, & nobis nostróq; « comitatui satis tutò prospectum non esse: siquidem pro certo & comper- «

Intereà rogatur Austriacus transigere cum Germanis.

Agit Mechliniæ sedulò, vti Ordines petierant.

Nihilominùs omnia in deteriorem partẽ capiuntur.

Mechliniæ quidam ab Austriaco casus, & quæ de eo sententia.

Suggerit Arschotanus Austriaco, insidias ipsi strui.

to

„ to habere affirmabat, quòd conspirationes contra nos & nostram fami- 1577
„ liam fierent & haberentur: id quod propterea se nobis significare dice-
„ bat, quia prima illa Orangij de nobis capiendis sententia adhuc vrgere-
„ tur: qui quidem Orangius, priusquam gubernationi essemus initiati, lit-
„ teras ad Ordines miserat (quarum exemplum penes se esse Dux aiebat)
„ quibus præmonuisset, quòd, quamdiu nos capti non essemus, haud pos-
„ set res ad optatum finem perduci. Hæc ibi inter alia. Opportunè paulò pòst accidit, Margaretam Francicam Nauarræi coniugem, & Isabellæ pridem vxoris Hispaniarum Regis sororem, per Hannoniam in terram Leodiensem ad aquas fontis Spadani sanitatis ergô bibendas proficisci. Cui cùm necessariò ob affinitatem cum Rege Philippo honoris causa occurrẽdum esset, præcipuam ad se nobilitatem euocauit, & cum ea Reginæ obuiàm progressus, eam pro dignitate excepit, aliquotque diebus Namurci & vicinis locis splendidissimè tractauit, præsentibus Duce Arschotano, Chimaij Principe, Marchione Haurechij, Comite Reussij, Comite Barlaymontij cum filiis, & aliis. Cùm aliquot dies omni lætitiæ genere peregissent, intercipiuntur à suis litteræ ab Ordinibus ad Magistratum Namurcensem scriptæ, quibus iubebant, Austriacum captum firmæ committerẽt custodiæ: in manus enim suas peruenisse eius ad Regem litteras, quibus ita Ordines accusabat (litteras superiùs commemoratas intelligebant) vt non sine summo posthac periculo res essent administraturi. Lectis Austriacus litteris, constituit Lutzenburgum reuerti, ibique consilium capere, quid posthac facto opus esset. Sed Carolus Barlaymontij Comes vrbi Comitatuique Namurcensi à Rege Præfectus, euidentibus rationibus docuit, non deserendum Namurcum naturâ arteque munitum, omnibusque rebus necessariis ob confluentiã Mosæ ac Sabis abundans, & copiis, cùm opus esset, vndequaque recipiendis similiter idoneum. Si non satis, ob populi frequentiam, personam suam ciuibus fideret, communi consilio curandum, Arcem edito munitoque loco ad amnes sitam occupent. Præesse Froimontij Baronem cum exiguo præsidio, Ordinibus quidem deuinctum, sed à Rege non alienum. Placuit Austriaco consilium, gratiásque agens, memorem se fore ait fidei erga Regem, amicitiæque in se. Die igitur illo epulis ac saltationibus exacto, summo manè, vt erat constitutum, Austriacus ad venationem necessaria apparari iubet. Sequuntur eum Proceres, & inprimis conscij, eorumque famuli numero aucti armatíque cum non paucis equitibus. Arci propinquus situm laudat. Præcesserat Barlaymontius cum filiis, omniq; humanitatis ac officij genere Froimontium demeriti, persuaserant, transeunti Austriaco ingressum, cum familia tantùm, visendi causa offerret. Fit ita. Descendens equo Austriacus, iubet præsidium progredi,

Quinmultis argumentis sua dicta confirmat.

Excurrit Austriacus Namurcũ Nauarræã salutaturus.

Traduntur ipsi litteræ à suis interceptæ, de ipso capiendo.

Perturbatum Austriacum confirmat Barlaymõtius.

1577

Austriacus arcem Namurcēsem astu sibi vendicat.

familiares secum ingredi. Interim præsidiarij edocti in proxima silua consistunt. Froimontius, salutato Austriaco, intus se receperat, ientaculū Principi cum comitatu paraturus, manentibus in porta Barlaymontiis, quibus, ac præcipuè Hiergio, etsi Ordinibus nomen dedisset, omnino fidebat. Illi igitur tamdiu in porta cum Austriaco verba faciunt, donec è silua aduolantes pręsidiarij portam cum vniuersa Arce vigesimo quarto Iulij occupant. Exinde Froimontio cum veteri præsidio, omnibusq; impedimentis exire iusso, eam de rebus necessariis vndique & quàm celerrimè prouidet. Et quoniam Namurcenses perturbati Arcis occupatione, nesciebant quid Austriacus animo tectum gereret, misso ad Concilium ibi Prouinciale & Magistratum domestico Nobili, interceptas ad eos litteras de se in custodiam mittendo communicat: coactum igitur personę suæ saluti Regisque seruitio hac ratione consulere. Tum conuocatis omnibus qui se secuti fuerant, eamdem captæ Arcis aperit rationem; ac proinde qui manere apud se vellent, gratos futuros, qui verò discedere, potestatem se eis facere, inuiti enim se nullius operam cupere. Discessere non pauci, manēte tamen magna parte, ac inter hos Arschotano, Haurechio, & Chimaio; sed qui post paucos dies intelligentes arcem Antuerpianam Ordines occupasse, clàm ex arce Namurcum abeuntes, paratis celeribus equis, Bruxellam, deserto Austriaco, peruolauere. Eodem præterea vigesimo quarto Iulij die ad Ordines scripsit, facti sui rationem breuiter reddens. Qui mox die sequēti ad eum miserunt Abbatem Marollium, Archidiaconum Iprensem, & Dominum Brus, qui inter alia Austriacum orarent, vt omnem suspicionem deponat, sycophantarum quorumdam commentum esse quidquid de insidiis & captiuitate ipsi persuasum esset. Intempestiuam hanc arcis Namurcensis & oppidi Carolomontij (nàm & illud sui iuris fecerat) occupationem, absentiámque illius ab vrbe Bruxellensi plurima posse creare incommoda. Magnam insuper illi securitatem, maiusque corporis præsidium, & inquisitionem in eos qui insidiarum rei inuenti fuerint, pollicebantur. Non reiecit has conditiones Austriacus; sed dimissis cum litteris Legatis, adiunxit Dominum Rassinghemium & Dominum Grobbendonckium cum mandatis, vti eis eam haberent fidem, quam sibi deberent. Summa erat, placere sibi Bruxellas redire, modò reipsa, & non verbis tantùm, sicuti hactenus semper factum est, dictis insolentiis, turbis, & ciuilibus tumultibus opportunum remedium adhibeatur. Antequam Mechliniâ discederet Austriacus, Terlonium Arschotani in arce Antuerpiēsi Vicarium, aliosque præsidiarios sui officij & fidei Regi debitæ admonuerat, seu vt alij volunt, ei præceperat, vt capta occasione, qui non essent à parte Regis omnes eiiceret, Arcem suæ potestatis faceret, & in vsum Regis (cuius solius

Reddit rationem facti Concilio ibidem & Magistratui.

Item Ordinibus Bruxellæ congregatis.

Mittuntur hinc inde Legati.

Seminaria diffidentiarum etiam altiùs repetita.

solius sint Arces) defenderet. Idem vt facerent, Germanicis legionibus, quæ oppida & Arces alias tenebant, quoq; iniunxisse ferebatur, ne scilicet iis exirent, antequam maior spes continuandæ pacis affulgeret, aut à se euocarentur. Tenebant autem Germani eo tempore Bergam ad Zomam, Bredam, Tholam, Siluamducis, Dauentriam, Campos, Ruremõdam, Teneramundam. At huius postremi oppidi præsidiarij sub imperio Polwilleri, militantes, accepta, vt exirent, ab Ordinibus pecunia, Austriaci monita seu iussa, missis illius ad Ordines litteris, contempserunt. Vt autem Terlonius commodiùs perficere posset quod constitutum erat, iussit Austriacus Cornelio Emdensi, vt cum sua legione Antuerpiã se reciperet, Fronsbergio & Fuggero, qui adhuc in vrbe erant, se coniungeret, & in omnem occasionem intentus esset. Non ignorabant hoc Ordines; quare nonnullos sibi à secretioribus consiliis vigesimo nono Iulij ad Champaignium, qui legionem suam in Brabantia habebat, miserũt, eumque permouerunt, vt Dominum de Versy Emdensi obuiàm ire, & manus cum eo conserere iuberet. Emdensis nihil minùs quàm de pugna cogitans, cùm vim & hostilitatem animaduerteret, suos in ordinẽ redigere voluit; quod priusquam facere potuit, eius milites fusi fugatíq; sunt.

1577

Mittit Polvvillerius Germanus litteras Austriaci ad Ordines.

Iubent Ordines inuadi Emdensem, vt Austriaco studentem.

Atque hoc INITIVM fuit SECVNDI BELLI BELGICI. Hoc dato classico, Lidekerckius Ordinum mandato Antuerpiã venit, ciues armat, & denuò in signa, centuriásq; distribuit. Idem ope quorumdam, Ponto Noyello Boursij Domino vni è Tribunis militum in arce Antuerpiana, auctor fuit, vt auxilio trium centuriarum ex quinque, Terlonium primo die Augusti caperet, ei fideles milites partim Arce eijceret, partim cęderet, Arcémq; potestati Ordinum traderet. Chiliarchę Germani Fronsbergius & Fuggerus, cùm tumultum hunc resciuissent, tota nocte in armis fuerunt. Quia verò catastrophen tragœdiæ, quę in Arce agebatur, exactè scire non possent, Meerpontem primò occuparunt: sed confestim mutato consilio in noua ciuitate sese munierunt; eo tamẽ euentu, vt cùm oblatam à ciuibus certam pecuniæ summam recusarent, vrbe secundò Augusti die eiicerentur. Cùm enim in armis ad pugnam parati starent, appulsæ sunt quatuor Orangij armatæ naues cum Prætoria, aliquot etiã præsidiarij ex Arce subsidio ciuibus venerunt: tum volat fama, Egmondanũ & Hesium cum suis copiis in procinctu esse. Quibus omnibus territi Germani, sese in fugam coniecerũt; Fronsbergius Bredam, Fuggerus Bergas ad Zomonam se contulit. Post paucos quoq; dies Champaignius arcem Woudam non procul à Bergis super Zomonam distantẽ occupat, ipsas Bergas obsidet, & nõ multò pòst præsidiarios certis conditionibus ad deditionem compellit: inter eas vna erat, vt Fuggerum Chiliarcham suum captiuum traderent; quod & fecerunt. Inde Steenbergam, quæ

Boursius arcẽ Antuerpianã Ordinibus vendicat.

Eijciuntur etiam Germani Antuerpiâ; mox etiam Bergopsomâ.

ab

1577 ab vna centuria Fuggeri custodiebatur, idem Champaignius in fidem recepit, deinde & insulam oppidumque Tholense, ope simul Comitis Hohenloi militibus Orangianis instructi. Inde coniunctis copiis iidem Siluam-Ducis premunt, vbi milites Obersteinij erant, sed ea non ante 21. Septembris potiti sunt, sicut nec Breda quam Fronsbergius tenebat, ante 7. eiusdem Septembris. Sed ad priora redeamus. Dum hæc armis aguntur, nõ cessant intereà legationes & litteræ, si quo modo res consilio & pace transigi possit. Extant litteræ Austriaci impressæ hac de re plures, & inprimis prolixa illa scripta in Castro Namurcẽsi die 24. Augusti, ex qua superiùs præcipua delibauimus, rursumque plures Ordinum ad eumdem vulgatæ ab iisdem tum seorsim, tum simul cum sua Iustificatione nono Septembris. Verùm quia omnes legationes illæ & litteræ sine fructu fuerunt, & præcipuas diffidentiarum & discordiarum causas, quæ in iisdem vltrò citróque ad nauseam inculcantur, satis superq; iam antè aperuimus, ad res ipsas, quæ palàm gestæ sunt, porrò narrandas redimus. Dum Champaignius, simul cum Orangianis, vt diximus, Siluam-Ducis obsideret, Ordines persuaso Domino Boursio ceterisque Tribunis præsidij arcis Antuerpianæ, ingentique pecuniæ summa numerata, annuóq; honorario prætereà promisso, præsidium inde euocarunt, Arcem ciuibus euertendam exscindendámque tradentes: qui summa cum lætitia, mutuáque congratulatione opus hoc vigesimo octauo Augusti auspicati, sequentibus diebus absoluerunt. Antuerpiensium exemplum secuti sunt post biduum Gandauenses; inde Vltraiectenses, Insulani, Valencenenses, & alij. Tornacensi arci, vt gratificarentur Præfecto, parcitũ est, & Cameracensi, quia limitanea erat. Intereà Ordines omnem suum exercitum versus Namurcum mittunt, castráq; prope Wauriam in Brabantica Gallia, vt Austriacum premant, Lalanio peditum, Burggrauio Gandensi equitum ducibus, Goigneo autem castrorũ, & Motteo rei machinariæ Præfectis. Orangius, qui tunc in Hollandia adhuc agebat, Ordinibus summopere suadebat, vt tria equitum Germanorum millia cõscriberent, quibus Austriacum facultate milites colligendi (nam & ille ad defensionem se parabat) intercepta, facilè Namurco & Lutzenburgo expellerent. Verùm Ordinibus consultius visum est, omnes Brabantiæ vrbes, prætereà Ruremondam, Campamque, aliásque nonnullas priùs certò sibi deuincire. Sub idem tempus sexto die Septembris Ordines nihilominùs Principem Orangium aduocare statuunt; eoque Lindium diuæ Gertrudis Abbatem, Champaignium, Leoninum Iuris Doctorem, & Liesueldium Aduocatum, Legatos certo commentario instructos destinant: veniat Bruxellam, vnáque cum ipsis in commune consulat ad patriæ salutem. Sed rogant prætereà, ad maledicorum ora obturanda, vt quan-

Interim Germani adhuc tenent Silua-Ducis & Bredã.

Edunt Austriacus & Ordines singuli suas Iustificationes.

Arx Antuerpiensis euertitur, mox & alia.

Instruunt suas copias Ordines contra Austriacum.

Inuitant Ordines Orangium Bruxellas.

quandoquidem in locis ſibi poſt Pacificationem Gandenſem traditis, Romanæ Religionis exercitium ad eiuſdem Pacificationis normam admiſerit, idem aliis quoque Hollandiæ & Zelandiæ ciuitatibus poſtulantibus concedere velit. Vt rurſus etiam auctoritate conſignata polliceatur, neque ſe neque ſocios, eamdem Religionem oppugnari, aut aliud exercitium quàm illius Religionis in ceteris Prouinciis promoueri permiſſuros, ſed contrà omni ſtudio eidem Religioni ibi auxiliaturos. Hoſque duos articulos cupidiſſimè Ordines à ſua Excellentia ſignari petunt, vt ſic ſua præſentia commodiùs poſthac frui queant. Rogant prætereà, quandoquidem Silua-Ducis & Breda nōdum ſint ſubiugatæ, cum iiſdē armis aut pactione tranſigatur. Huic Ordinum commentario Orangius ſcripto quoque reſpondet, immenſas ſe eis agere gratias, quòd tam ſincerè de eo ſentiant. Verùm quòd exercitium Catholicæ Romanæ Religionis in Hollandia & Zelandia cupientibus concedi petunt, orat obteſtatúrque Orangius, id firmiter de eo ſentiant, ſe inprimis deſiderare, vt Pacificatio Gandauenſis perficiatur obſerueturque. Verùm quandoquidem poſtulati exercitij permiſſio in Hollandia & Zelandia, præcipuè ad earumdem Prouinciarum Ordines attineat, qui ne ea in re nouitas vlla ante Ordinum Generalium conuentum introducatur, pacti ſunt, rogat, vt diligenter attendant conſiderentque ſe neque poſſe neque debere ſine conſenſu illorum Ordinum nouitatem aliquam permittere. Quòd autē promitti poſtulant neque ſe neque Hollandos aut Zelandos vmquā paſſuros, vt Romanæ Catholicæ Religionis exercitium vllo modo oppugnetur, aliúdque promoueatur in reliquis Belgij Prouinciis, cupit Orangius promittere, promittitque tam ſuo quàm Hollandorum & Zelandorum nomine, ſe ex Pacificationis Gandauenſis pacto nequaquam permiſſuros, vt aliquid contra publicam quietem ac pacem, nominatim autem contra Catholicam Romanam Religionem eiúſve exercitium attētetur aut incipiatur. Quæ eius reſponſio etſi inſufficiens eſſet, vt Lector facilè videt, tamen inſtantibus Legatis, non multò pôſt cum vxore Carolotta Borbonia Bredam vrbem Ordinibus tūc traditam venit, amanterque & magnificè excipitur. Inde Antuerpiam venit decimo octauo Septembris, ciuibúſq; armatis aduenienti occurrētibus comitatus, ſumma cum pompa vrbem ingreditur. Huc ad eum Bruxellâ miſſi ſunt Abbates Vilerſius & Marollius, Baro Freſinius & Capreſius, Ordinum nomine aduentum ei gratulaturi, eumque Bruxellam deducturi. Nec diu cunctati, per alueum ſumptuosè anno 1561. perfectum die 23. Septembris, ciuibus Antuerpienſibus armatis ab vna ripæ parte comitantibus, altera Bruxellenſibus occurrentibus, maximo cum triumpho & honore eum Bruxellam introducunt. Vbi cùm Orangius mirè, & ſuper omnes reliquos

1577

Interim petūt quadam ab eo in fauorem Catholicæ Religionis.

Dat Ordinibus verba Orangius.

Nihilominus magna pompa cum vxore Antuerpiæ excipitur.

Similiter Bruxellæ.

1577 reliquos mox coli videretur, magna præcipuorum Procerum pars, Dux Arſchotanus cum fratre Marchione Haureo, Comes Lalainus cum fratre Montignio, Seneſchalcus Hannoniæ cum fratre Burggrauio Gādenſi, Comes Egmondanus, Barones Vileus & Heſius, Willeruallius, Champignius, Raſſinghemius, Suewigemius, alijque numero circiter viginti, eius præſentiam ſuggillant, eáque Catholicæ Romanæ Religioni minùs cautum eſſe inprimis cauſantur. Itaque vt haberent quē Orangio opponerent, Maelſtedium in Germaniam legāt ad Archiducem Matthiam, Rudolphi Imperatoris fratrem, rogantes multiſque promiſſis eum delinientes, vt quamprimùm gubernacula Belgij nomine Regis Philippi auunculi, cui hoc diſplicere non poſſit (quòd Orangius alioqui Catholicam Religionem ſubuerteret) ſuſcipere dignaretur. Exequitur mandata ſtrenuè Maelſtedius, perſuaſóq; Archiduce, ſecundo Octobris Vienna Auſtriæ noctu diſcedunt, iterque commutatis equis faciunt, Domino Danwitzio, & Kalckreitio cubiculario, aliiſque paucis comitantibus, atque in Belgium maximis itineribus tendunt, Imperatore fratre inſcio, cui hæc nequaquam ſignificarant, quòd eum ſine expreſſa voluntate Regis id nullo modo conſenſurum certò ſcirent. Hunc fratris abitum ægrè ferens Imperator, litteris abſentem, vt ſtatim reuertatur, monet, ſeq; apud Ioannem Auſtriacum & inprimis apud Regem excuſat. Sed Archidux continuato itinere primò Coloniam, inde Liram vrbem Brabantiæ ſub medium Octobris venit. Ordines Generales & Orangius ſummopere mirati de hoc facto, conqueruntur, expoſtulántque, alij nihilominùs Archiducem quem vocauerant, Gubernatorem Generalem Belgij conſtituere nituntur, quod tamen ante vndecimum Nouembris factum non eſt. Toto hoc temporum tractu, à fine Augusti, & integro Septembri, magna lis erat de Friſiæ gubernaculo, dum alij Arſchoti Ducem, alij Comitem à Boſſu ad illud promouere; alij verò Comitem Rennebergium, qui tunc in adminiſtratione erat, retinere vellent. Intereà ſcribit Auſtriacus ad Concilium Regium in Friſia, Conſiliarioſque monet, populum in officio retineant: quod quidem illi, ſed fruſtrà, facere conabantur. Quod cùm intelligeret Reinerus Dekema, qui à Rege ſtabat, propugnaculum in Ooſtmahorn munire cœpit. Friſij, reclamantibus Conſiliariis, illud obſederunt; ſed paulò pòſt, interueniente Doco Martena, inito pacto, obſidionem, inuitis Ordinibus patriæ, ſoluerunt. Intereà quoque Wibe à Goutum, callidis rationibus Mateneſſio perſuaſo, clàm arcem Leuwardienſem ingreſſus eſt, quam tamen, poſtquam magnam pecuniæ vim ciues perſoluiſſent, iterùm deſeruit; & Rainerus Cammiga ciuium præſidium poſtridie induxit: priùs tamen quàm illi admitterentur, Concilio Regio fidelitatis iuramentum præſtiterunt. Inde Renne-

Arſchotanus & alij ſuggillant præſentiam Orangij, & quare.

Hac ratione clàm Archiducem Matthiam ad Gubernacula vocāt.

Venit Archidux inſcio fratre Imperatore, ringente etiam Orangio.

Intereà graues altercationes in Friſia.

bergius Bossuuio non fidens, milites illius omnes, qui in vrbibus & munitionibus relicti erant, pacto cum iis inito, & stipendij parte numerata, dimisit; in eorumque locum rusticos armauit, magistratus & ministros officiis suis deiecit, nouosque creauit. Austriacus cùm videret Ordines quotidie maiora audere, & iam nihil ampliùs de reconciliandis animis posse sperari, Luxenburgum secundo Octobris profectus est, vt & ipse se aduersus vim muniret. Antequam tamen Namurco discederet, litteras ad Ordines in hanc sententiam dicto die misit: Cum scripto vestro, quod nobis Episcopus Brugensis & D. de Willerual tradiderunt, mira noua vnà allata sunt; siquidem inter cetera, nobis vestra indigna postulata & actiones iniquas ponderantibus, nō visi estis, quemadmodum officium vestrum exigebat, studere aut cupere, vt Catholica illa Romana Religio conseruetur, & Regi sua obedientia & auctoritas integra maneat, sed potiùs hunc scopum tenere, quò, omni occasione captata, vtrumque, Religionem Catholicam & obedientiam Regi debitam, demoliamini, eò vsque progressi, vt videamini pręter nudum titulum nihil Regiæ Maiestati in istis Prouinciis relicturi: erecto videlicet nouo quodam Concilio, in quo ad votorum & suffragiorum multitudinem omnia constituantur. Accedit & hoc, quòd Orangium ad vos euocastis, quod Regi omnino non placiturum confido, maximè cùm & illæ Arcium euersiones & multa alia indigna præcesserint, quæ talis Princeps, qualis quidem ipse est, ægerrimè ferre solet. Quare etiam apud nos decretum est eiusmodi facta ei significare, cùm illius plurimùm intersit, & res non exigui momenti censenda sit. Interim verò, cùm videamus vos parum circumspectè, exiguam nostri gradus & dignitatis rationem habere, & sine vlla dissimulatione malignæ vestræ erga nos voluntatis plurima indies hostilia ostendere, nos iam Luxenburgum proficiscimur; vbi Gubernationi nostræ vacabimus, & officio nobis demandato satisfaciemus, & ibidē vlteriora Regis mandata expectabimus. Quòd si intereà nobis illic existētibus obtemperabitis, vestrum officium facietis, quod vos Regi, vestro Domino naturali obligati, debetis. Valete. Hæc Austriacus iam itineri accinctus Ordinum Legatis præsens præsentibus viua voce respondit, & totidem verbis scripta ad eos transmisit, sicque, relicto Namurci sufficienti præsidio, ipse exiguo cum comitatu Luxenburgum se contulit. Eo tempore inter se (vt diximus) haud parum Ordinum Proceres dissidebant; nonnullis Archiduci Matthiæ, aliis Principi Orangio studentibus. Itaque cùm vigesimo secundo Octobris Arschotanus Flandriæ Gubernator, & Orangius Brabantiæ Ruwardus, quasi quietis conseruator (hāc volunt esse vim vocis) renuntiati essent, (abstinendum enim erat à Gubernatoris titulo, quòd qui Brabantiæ præest, idem simul sit totius Bel-

1577

Rennebergius Bossuuio non fidens, ab eius militibus se liberat.

Postrema littera Io. Austriaci ad Ordines.

Expostulat de recepto Orangio, euersis Arcibus, & aliis.

Itaque dicit se facturum officium suū.

Ordines inter se dissident.

Orangius Ruvvardus Brabantiæ, & Arschotanus Gubernator Flādriæ.

1577 gij Gubernator) hi qui Orangio studebant, vt se de aduersariis vlciscerẽtur, omnem quærere dicebantur occasionem. Inter eos aduersarios primarius Dux Arschotanus habebatur. Et vide exordium tragœdiæ funestæ. Is Flandriæ Gubernator, vti narrauimus, designatus, in suam Prouinciam profecturus, stipatus multis Nobilibus, occurrentibus sibi Gandauensibus ciuibus, trecentis equitibus, & viginti tribus peditum signis, vigesimo quinto Octobris Gandauum venit, & pro Gubernatore exceptus est. Mox post triduum primores vrbis eum adeuntes, cum tumultu importunóque clamore antiquorum suorum priuilegiorum restitutionem postulabant. Dux illorum videns insolentiam importunitatemque, cùm lenitate eos placare non posset, increpauit, verba quędam intermiscens duriora. Id cùm quidam Orangio addicti, atque inter alios D. Oheynius, cognouissent, Rijhouium & Embysium, quorum summa erat ea in vrbe auctoritas, incitarunt, vt aduigilent, ne quid Resp. detrimenti accipiat. Hi, collecto populo, de nocte ædes Arschotani inuadũt, eumque captum custodiæ mancipant. Capti sunt quoque in eodem tumultu Episcopi Iprensis & Brugensis, qui isthuc negotiorum publicorũ causa venerant; Rassinghemius etiam, Suewigemius, Eikius, Moscronius cum filio, Hesselius, Aporta Consiliarius, & Vischerius Bailliuus Ingelmunsteriensis. Ne autem hoc temerè fecisse viderentur, nono Nouembris Apologiam typis excusam disseminarunt, cuius summa erat, Se Proceres istos comprehendisse, eò quòd Orangio Ruwardatum Brabantiæ inuiderent; eò spectare ipsorum consilia vt eumdem Orangium hac dignitate destituant: hunc in finem Archiducem Matthiam inconsulto Rege & Ordinibus Generalibus è Germania vocasse: eos etiam militares copias in vrbem introducere conatos esse: restitutionem priuilegiorum incolis negasse: ciues rebelles & seditiosos (antiquo epitheto *Muytmakers*) appellasse: arma in Orangium sumere communi consilio decreuisse. Ita hæc summatim is ex quo huius anni res gestas pro maiori parte commemoramus. Alius Orangij studiosus, pleniùs in hunc modum: Cùm Arschotanus restitutionem priuilegiorum Gandaui publicare differret, parumque gratos sibi esse ostenderet qui eam vrgerent, Rijhouius, habito cum sociis Orangio & Religioni reformatæ fauentibus consilio, quasi Tornacum tendẽs, clàm Antuerpiam ad Orangium proficiscitur; consultat cum eo: ille rem nimiùm difficilem esse respondit: persistit tamen Rijhouius se audere. Orangius tandem humeros cõtrahens, dicit debere eum cogitationes istas deponere, & intrò se recipit: monet tamen Marnixium, exploret pleniùs, quibus fundamentis vtatur Rijhouius. Ille itidem se audere ingeminat. Ad quod Marnixius, post multa verba, Tentet igitur, respondet: nullum tamen ampliùs verbum

Gandenses Arschotanum & alios custodiæ mancipant.

Reddunt rationem facti; ante omnia, quòd illi Orangio inuiderent.

Ad hæc, quòd Arschotanus Gandenses vocasset seditiosos.

Quomodo ea priùs communicata fuerint cum Orangio.

cum

1577

cum Orangio hac de re habeat. Ita Rijhouius Gandauum redit: mox mittit post eum Orangius Dominum Dohain; videat & prospiciat, quomodo negotium succedat. Eodem illo die Embysius multa turba ciuiũ succinctus, Arschotanum ad Curiam properantem publicè conuenerat, vellet publicatione restitutionis priuilegiorum populum tandem exhilarare. Dux, Embysio importunè admodum instante, post multa vltrò citroque dicta, demum iratus intonat, Se horum habiturum rationem; seditiosos omnes hos petitores demum suspendendos, etiamsi fauori nitantur Orangij. Quibus verbis commotus populus ad arma concurrit; tamen post prandium, agente Magistratu, & viris aliquot primariis, quisque posita ira, cum armis domum reuertitur. Sed ecce sub horam quartam pomeridianam Rijhouius Antuerpiâ Gandauum aduolat; dolet tumultum esse sedatum. Itaque quibus potest artificiis, persuadet suis, non prætermittendam tanti boni hanc occasionem. Nec mora; sub noctem nouas turbas concitat, & Ducem Arschotanum, flammas eius ædibus iniicere parans, in potestatem redigit, simul & ceteros superiùs commemoratos. Facta hæc vigesimo octauo Octobris noctu. Ordinum cœtus, qui Bruxellæ præerat, his auditis, mox Linsveldium Gandauum ablegat, Orangius item Dorpium: qui apud Magistratum Dominum de Boucle, fratrémque eius Borlutium, qui captiuitati Ducis aliorúmque simul assenserant, tandem Ducis Arschotani impetrarunt liberationem, frustrà reclamante Rijhouio. Dux, agentibus Ordinibus, promisit se numquam in quemquam de hoc vlturum: aliorum captiuorum causa in aliud tempus reiecta fuit euentu vario, vt suis locis dicetur. Intereà Gandauenses suæ factioni etiam associarunt Brugas, Ipras, & Aldenardum; & vt excusarent hæc omnia, die nono Nouembris Apologiam, de qua suprà egimus, typis euulgarunt. Iam Belgium omni ex parte ardebat: adhuc enim pro Austriaco faciebant Amstelodamenses, Campenses, Ruremondij, Frisij multi. Namurcum & Lutzenburgum totum ipsius erat: Flandriæ caput Gandauum, à ceteris Prouinciis velut dissectũ, suo more se & quotquot poterat Flandriæ regebat vrbes. Quare Ordines Generales Bruxellæ congregati, perpendẽtes Archiducem Matthiam Regis è sorore nepotem, & Cæsaris fratrem filiumque, iam inde à medio Octobris in Belgio adesse ad gubernacula inuitatum, nec debitum eius natalibus adhuc impensum fuisse honorem, sui muneris esse arbitrati sunt eum salutare, & ex ignobiliori oppido Lira ad vrbem nobiliorem transferre. Itaque miserunt, qui eum post magnificam salutationem secum Antuerpiam deducerent: vbi insigni pompa vndecimo Nouẽbris exceptus est, magnificentissiméque habitus, donec conditiones, quibus ad supremum gubernaculum esset admittendus, conciperentur. Intereà Ordines

Rijhouius ab Orangio rediens pacatos semel ciues iterum ad arma vocat.

Arschotanus liberatur custodia, aliis adhuc retentis.

Belgium tripliciter diuisum.

Archidux Matthias Lirâ tandem Antuerpiam adducitur.

1577 Ordines ad diuersos Principes suos mittunt Legatos, partim vt se à suspicione seditionis purgarent, partim vt in societatem belli attraherent. Inter alios missus est ad Angliæ Reginam Marchio Haureus cum Meetkerkio, qui ex mandato fœdus cum Regina pacti sunt, & ingentem pecuniæ vim (bis centies mille Angelotos nonnulli exprimunt) ab ea obtinuerunt. Amstelodamenses, vti diximus, ad huc in fide Regis eiusque obedientia prisca permanentes, comprouincialium suorum conatus improbabãt: Regem legitimum suum Comitem, & Ioannem Austriacum tantùm eius Gubernatorem agnoscebant, Orangij dominationem recusabant, Catholicam Romanam Religionem incontaminatam seruabãt. Quamobrem multa indigna ab Orangio eiusque complicibus patiebãtur. Tandem vigesimo tertio Nouembris Chiliarchæ Hellinc & Ruichauer per insidias cum aliquot militibus vrbem ingressi, cæsis in porta excubitoribus ad forum procurrunt, obuios quosque cædunt, Senatoriam domum occupare tentant, vrbemque suam esse vociferantur. Ciues attoniti confestim ad arma ruunt, fit atrox multis in locis pugna. Succedunt nouæ hostium copiæ: ciues nihilominùs in eos impetum facere, retardare, in fugam vertere pergunt: hostes econtrà audaciùs resistere, munitiones ligneas extruere, in ciues glandium plumbeorum imbrem effundere, multis vtrimque cadentibus. Sed cùm iniuriâ venti expectatæ vires tardiùs aduentarent, post aliquot horarum pugnam Geusij vrbe eiecti, in naues, quibus vrbem diu premebant, vtroque Capitaneo interfecto, multisque suorum desideratis, se receperunt. Exinde Ordines Generales metuentes ne Ioannis Austriaci partes plures & incolæ & vrbes sequerentur, tum vt iure viderentur Matthiam Archiducem gubernaculo admouere, die septimo Decembris Bruxellis Dominum Ioannem Austriacum fœdifragum, perturbatorem publicæ tranquillitatis, & hostem patriȩ publico Edicto declararunt, citantes, vt quotquot eius partes sequebantur, intra quindecim dies compareant, non comparentes hostes & rebelles patriæ habeantur. Decimo eiusdem mensis, vt arctiori se inuicem fœdere obligarent, pactum nouum (Vnionem vocabant) condiderunt. In hoc Catholici ceteros alterius Religionis in suam protectionem assumebant, iisque pollicebantur, se non permissuros, vt aliqua ipsis iniuria causa Religionis fieret, aut insidiæ in ipsos intentarẽtur (latè istud patebat, & multarum posteà fuit turbarum prȩtextus) aut quoquo modo irritarentur, sed vt quietè & tutò iuxta pactũ Gandauense vbiq; viuerent. E contrario sectarij alij Catholicos Romanos in suam defensionem accipiunt, tam Ecclesiasticos quàm sæculares, vt vnusquisque in suis bonis, dignitatibus, honoribus, priuilegiis, & possessionibus, qualiacumque illa esse possent, permaneant, in quibus se mutuò tuebuntur & conseruabunt.

Ordines ingentem pecuniæ summam à Regina Angliæ obtinent.

Orangiani frustrà Amstelodamum occupare nituntur.

Ordines Bruxellis Io. Austriacum hostem declarant.

Catholici & Orangiani inuicem iurant se propulsaturos iniuriã mutua Religionis.

bunt. Ad hæc promittunt se communibus viribus priuilegia, consuetudines, & iura communis patriæ propugnaturos, & quæ antiquata, collapsa, & violata sunt, restauraturos. Iurant denique, se communibus suffragiis Archiducem Austriæ Matthiam pro supremo Gubernatore suscepturos & agnituros, donec Rex de communi Ordinum sententia aliud hac in re statuat: eius imperio quoque obtemperaturos secundùm conditiones, illi, antequam ad hanc dignitatem euehatur, proponẽdas. Hactenus tenor pacti; estque illud ab omnibus Prælatis, Nobilibus, Iudicibus, vrbibus & oppidis approbatum & iureiurando confirmatum. Itaque rebus omnibus hoc modo è voto compositis, & conditionibus, quibus Archiducem ad gubernationem admittere constituerant, in formã iuramenti descriptis, decimo septimo Decembris Ordines ad eum Antuerpiæ adhuc agentem mittunt Abbates S. Gertrudis & Marolleum, Ducem Arschotanum & Baronem de Fresin, cum aliis, vt ei conceptis iam conditionibus gubernaculum Belgij offerrent, pecuniæque iustum pondus quotannis ad sui status sustentationem addicerent. Lectis conditionibus, Archidux oblatam prouinciam minimè contemnendam arbitratus, ex causis, quas suprà attigimus, illam conditionibus propositis accepit. Quæ conditiones cùm nouam quamdam Reipub. formã Belgis numquam vsitatam inferre haud paucis tum viderentur, (Lector ea quæ in priscis nostris Ducibus scripsimus, si placet, huc aduocet) eas hoc loco attexere non grauabimur. Principiò, Ipse patriam gubernabit cum Concilio Status ab vniuersis Ordinibus constituendo & eligendo ex eorum numero, qui sunt in his Prouinciis oriundi, addicti & fideles patriç, & ad hoc munus maximè idonei. Secundò, Omnia negotia in dicto Concilio agitanda & tractanda pluribus dicti Concilij suffragiis transiguntor, & definiuntor, neque dictus Gubernator pro iis mutandis ad aliqua Concilia priuata aut secreta receptũ habeto. Tertiò, Si deprehendatur, quòd aliqui Consiliariorum, vel alij qui cum officio aut dignitate sunt, aliter se in suis muniis gesserint quàm decuit, aut grauiori pondere negotiorum premantur, ad petitionem Ordinum Generalium res determinabitur. Quartò, In rebus magni ponderis & momenti ad patriam vniuersam spectantibus, ipse Gubernator insciis & inconsultis vniuersorum Statuum Ordinibus nihil attentato. Quintò, Similiter & ipsi Ordines Generales tractaturi res graues & arduas omnibus Prouinciis communes, vt sunt constituendæ exactiones, æs alienum & mutuum petendum, bellum, pax, fœdera cum Principibus aut populis ineunda vel inita, aliáque his similia, priusquam res definiatur, aut certi aliquid de iis statuatur, tam ad cõspicuos magnæ auctoritatis viros, quàm ad plebeios homines referunto; cùm çquum sit illud ab omnibus probari, quod ad

1577

Ad hoc, recepturos se Archiducẽ Matthiã; certis tamẽ legibus.

Mittunt ad Archiducem qui gubernacula ei deferant.

Articuli quibus Archidux Matthias fuit receptus.

In rebus magni momenti Gubernator nihil attentabit inconsultis Ordinibus.

1577

Quin nec Decreta magni momenti sine eorum consensu statuet.

omnes pertinet; præcipuè cùm illud ipſum antiqua priuilegia & vſus patriæ requirant. Sextò, Ne Gubernator mandata, Placita, Decreta magni momenti, nouitates réſve inſolitas introducentia, ſine Ordinum Generalium ad id legitimè conuocatorum conſilio aut conſenſu vllo modo ſtatuat. Septimò, Breuiter in omnibus iis negotiis, quibus naturalis Princeps patriæ tamquam Brabantiæ Dux, conſilium de Ordinum Brabantiæ ſententia capere tenetur, ipſe quoque Gubernator Ordinum Generalium conſilium adhibere obligatus erit; & priùs Deputatis ſuis, à quibus ſunt legati, rem omnem conuenienter referent. Octauò, Omnes epiſtolas ad ſtatum Prouinciæ aliquo modo ſpectantes, quas accipiet, tenebitur Concilio Status offerre, vt de iis deliberetur decernaturque. Nonò, In Concilio Status nulla negotia grauia, & quæ ſtatum Reip. tangant, tractabuntur, niſi Conſiliariorum maxima parte præſente. Decimò, Eiuſdem Concilij acta, decreta, factáque omnia annotabuntur, atque ſubſignabuntur. Vndecimò, Ipſe Gubernator omnes conſuetudines & quęcumque priuilegia inſtitutáque vetera infracta, ſiue impedita ſiue ablata per vim, reſtituet & confirmabit. Duodecimò, Ordinum Generalium Deputati ſimul permanebunt, quamdiu ad negotiorum expeditionem peractionémque commodum ipſis videbitur: Ordines quoque Generales conuentum, quandocumque volent, celebrare poterunt. Decimotertiò, Si quod negotium arduum & maioris momenti occurrerit, ob quod Comitia haberi neceſſe ſit, vna Prouincia poſtulante, reliquæ conuenire debebunt, & poterunt; neque mandatum aut conſenſum Gubernatoris exſpectare tenebuntur. Decimoquartò, Ordinibus etiam particularibus vniuſcuiuſq; Prouinciæ Conuentum agere licebit pro arbitrio quocumque tempore. Decimoquintò, Pacificatio Gandauenſis ita omnibus ſuis articulis obſeruabitur, vt nullo modo aut prætextu aliquid diminuatur aut infringatur. Decimoſextò, Ne prædictæ Pacificationis interpretatio lites aut difficultates arguta cauillatione tam in articulo ſcandali, quã aliis eadem Pacificatione contentis pateat, huiuſmodi litigioſorum Articulorum interpretatio Ordinibus Generalibus legitimè congregatis relinquetur. Decimoſeptimò, Gubernator alios ſtipatores aut ſatellites, quàm Ordines pro temporis ratione neceſſarios reputabunt, nequaquam habebit aut poſtulabit. Decimooctauò, Gubernator eiúſque conſilium cum Concilio Ordinum tam terra quàm mari conſtituent Archiſtrategum ſiue Imperatorem exercitus, Archithalaſſum, Magiſtrum equitum, Tribunos militum, aliósque tales primarios Præfectos belli. Decimononò, Neque pedites neque equites milites colliget extraordinariè, neque præſidia in vrbibus collocabit Gubernator, niſi ſcientibus & conſẽtientibus Ordinibus, ciuiúmque earumdem vrbium ſententiis priùs auditis.

Ad hoc, omnes epiſtolas ſtatũ Reip. aliquatenus ſpectantes, offeret Cõcilio Statuum.

Ordines poterunt celebrare Concilia ſine conſenſu Gubernatoris.

Gubernator alios ſtipatores non habebit, quàm Ordines neceſſarios iudicabũt.

Præfectos belli non conſtituet Gubernator, niſi cõſentientibus Ordinibus.

Vigeſi-

1577

„ Vigesimò, Gubernatores Prouinciarum nequaquam constituet sine Or-
„ dinum earumdem Prouinciarum consilio & consensu; curabitque si
„ fieri possit, vt iidem sint eiusdem regionis aut Prouinciæ habitatores, at-
„ que in iisdem possessiones & prouentus habeant, aut saltem regionibus
„ sint grati atque accepti, vt dictum est. Vigesimoprimò, Tempore belli
„ omnia grauiora & maioris momenti negotia administrabit exequetur-
„ que ad præscriptum Concilij militaris ab Ordinibus ei adiungendi. Vi-
„ gesimosecundò, Concilium quoque militare nihil quod ipsum statum
„ Reip. tangit, decernet aut statuet, nisi Ordines Generales antè primoque
„ omnium certiores reddantur. Vigesimotertiò, Gubernator, aliique post
„ eum Gubernatores, priuilegia præsentia futuráque obseruantes, item
„ Chiliarchæ, Tribuni, omnesq; militum Pręfecti, Regi Domino suo na-
„ turali, & regionum Ordinibus iuramentum pręstabunt in patriæ defen-
„ sionem. Vigesimoquartò, Obligabunt, obstringentque se prædictis his
„ omnibus Articulis, & præcipuè conseruationibus omnium & singulo-
„ rum priuilegiorum, legum, consuetudinum, veterúmque institutorum,
„ vt ea omnia regionibus restituantur, reparentur, & inuiolatè seruentur.
„ Vigesimoquintò, Milites quoque tam Ordinibus & Generalitati patriæ
„ quàm Regi naturali Domino iuramentum præstabunt. Vigesimosex-
„ tò, Assignationes & distributiones ærarij publici & pecuniarum bellica-
„ rum fient, quando Ordinibus opportunum videbitur, eorum operâ, qui
„ ab Ordinibus huic muneri præficientur; idque inprimis ob ingentia in-
„ enarrabiliáque onera quibus suæ Maiestatis fiscus & Prouinciæ in ge-
„ nerali grauantur. Vigesimoseptimò, Ordines oblata sibi à Regnis &
„ Principibus vicinis subsidia acceptare poterunt, necessitate vrgente, præ-
„ sertim si bello obruantur; Gubernator, autem quęcumque iam accepta-
„ runt aut in posterum adhuc acceptabunt, rata habebit & confirmabit.
„ Vigesimooctauò, Contra eos qui aduersus Ordines & patriam arma
„ sumpserũt, Domni Ioannis Austriaci partes his turbis secuti, rigore Iuris
„ agetur; neque Iuris administrationes aut executiones hac in re vllo modo
„ impedientur; ne posthac status aut salus Reipublicæ à quoquam pertur-
„ betur. Vigesimononò, Iurabit etiam Gubernator, si eum prædictos Ar-
„ ticulos aut omnes aut aliquos infringere seu labefactare contingat, Or-
„ dines liberos fore ab omni eius obedientia. Quòd si eos cogere volet,
„ prædicta infractione non restituta aut reparata, poterunt secundùm pri-
„ uilegiorum formulam iustæ defensionis protectionisq; causa, arma su-
„ mere. Trigesimò, Arces nondum prorsus dirutæ, sed iam dirui inceptæ,
„ solo ęquabuntur absque contradictione: de reliquis verò quibus Pro-
„ uinciæ aliquo modo opprimi posse videbuntur, Ordinum Generalium
„ consilio decernetur. Trigesimoprimò, Generaliter nulla præteritorum

Præfecti iurabunt Regi & Ordinibus in patriæ defensionē.

Pecuniæ bellicæ distribuentur ab Ordinū deputatis.

Contra eos qui Io. Austriacum sequuntur, Iure agetur.

Arces dirui cœptæ, porrò solo æquabuntur.

 acto-

1577 actorum in postremo bello fiet informatio aut inquisitio: hęc enim omnia generali obliuione prædictæ Pacificationis Gandauensis comprehēsa sunt, exceptis iis quorum Articulus superior mentionem facit. Quæcumque autem ab Ordinibus generalibus decreta statutáque sunt ab eo tempore quo Domnus Ioannes Austriacus in castrum Namurcense se recepit, rata habebit approbabitque Gubernator, neque vllo pacto cōtrà nitetur. En Articulos quibus subscribens Archidux Matthias Gubernatoris munus in Belgio suscepit. Sed quia adhuc adolescens erat (vix enim vigesimum annum ætatis compleuerat) cogitatum est de dando illi idoneo Legato seu Vicario. Multi in Comitem Lalainum supremum exercitus Ordinum Præfectum oculos coniecerant: sed prælatus est Princeps Orangius, vt qui semper, vt aiebant, in Rep. Belgica versatus, ita se componere nouisset, vt & apud Regem simul & populum in pretio esset, populi tamen semper, quàm Principis (vt ipsemet in sua contra Regem Apologia gloriatur) studiosior. Sed de hoc pleniùs anno sequenti; nam nō ante 18. Ianuarij Archidux Matthias Bruxellæ receptus est. Intereà Hispani qui à Ioanne Austriaco dimissi erant, in agro Genuensi adhuc morabantur, parata classe, quæ eos in suam patriam transportaret: cùm ecce veredarij velocissimis equis accurrunt, nuntiantes omnia in Belgio iterùm turbata esse, vasa extemplò conclamarent, & Lutzenburgum redirent. Die vigesimonono eiusdem Decembris Orangius Bruxellis Gandauum profectus est, fratre suo Ioanne Nassauio comitatus; vbi incredibili pompa eo die exceptus est. Inter alia corde aureo adaperto, cum inscriptione SINCERITAS donatur, & Comœdiâ Iudæ Machabæi salutatur.

Hæc signata ab Archiduce, nondum vigesimum annum cōplente.

Datur Archiduci Vicarius Orangius, & quo prætextu.

Orangius incredibili magnificentia Gādaui excipitur.

VARIA.

Prodigia aliquot hoc anno obseruata.

Hoc anno, sexto Iulij, Safftingæ in Scaldi flumine appulsa est balena, quæ Flator Latinè dici potest, *Muler* Gallis, *VVater-blaser* Germanis nuncupata, longa pedes 58. teres rotundáque 34. cauda verò erat pedum tredecim & medij. Vndecimo quoque Nouembris Cometes inauditæ magnitudinis apparuit in Nouilunio. qui cùm inter Aram & Aquilam arderet, ita erat incensus, vt Aquilam comburere videretur, & flammam siue comam igneam in Austrum conijceret, quæ ad Cancri vsque Tropicum protendebatur. Apparuit primùm quasi ignis amplissimæ fornacis; sed cùm Luna succreuisset, factus est languidior, & communibus Cometis similis. Deinde cum Saturni stella coniungebatur, erátque eiusdem pęnè coloris, Turcarum, vt Astrologi quidam vaticinabantur, terror, & Belgicarum calamitatum prænuntius.

1578 Ingredimur annum millesimum quingentesimum septuagesimum octauum. Ioannes Austriacus, hostis, vt diximus, proclamatus, cùm videret necessariò ad bellum veniendum esse, magnas vndique vires coëgerat.

1578

gerat. Erant iam in procinctu Hiſpani nuper à ſe dimiſſi, vnà cum Alexandro Farneſio Parmenſium Principe, & multis Italis. Carolus quoque Mansfeldius magnas Gallorum adducebat copias. Burgundiones & Germani magnis etiam itineribus in Belgium contendebant; qui omnes Marchię in Faminia conueniebant, conſtabátque totus exercitus peditum millibus ſexdecim, equitum verò duobus. Comes ab Hohenloë adhuc in obſidione vrbis Ruremondenſis hærebat, quam magnis aggeribus, multiſque propugnaculis clauſerat. At Pollewillerius cum ſuis, qui in præſidio erant, vrbem fortiſſimè propugnabant. Ceterùm cùm obſidio in longum protraheretur, Auſtriacus veritus, ne quid tandē obſeſſis deeſſet, Hirgium & Mondragonium eò cum lectiſſimis aliquot copiis miſit, ea celeritate, vt iam adeſſent, priuſquam venire nuntiarentur. Obſidentes ad hoſtis conſpectum omnibus tormentis atq; impedimentis relictis ſeſe in fugam coniecerunt. Hirgius, liberata obſidione Ruremonda, miſit ex ſuis trans Moſam, qui eadem facilitate Wertæam Comitatus Hornenſis caput annonâ ſubleuarunt. Intereà 18. Ianuarij Archidux Matthias, cum Principe Orangio, Bruxellas veterem Principum Brabantiæ ſedem profectus, regali cum pompa, magnificis epulis, & vario ludorum genere exceptus eſt. Poſt biduum in publico foro Gubernator ſupremus Belgij declaratur, & è Curia multa cum ſolemnitate in conditiones ſuprà commemoratas iurat. Exercitus Ordinum maximam hiemis partem non procul Namurco ad Martini fanum in caſtris tranſegerat, vbi crebris velitationibus in præſidiarios hoſtes dimicabant, oppidulum Bouinam duobus inde milliaribus ad Moſam, quà Namurcenſes vrgendi moleſtandique via patebat, ceperant, & arcem Diſpontinam vi expugnarant, prætereà nihil magni momenti, quòd Ordines certi nihil ſtatuerent, eorúmque plurimi defenſiuum bellum gerendum, neque Auſtriacum inuadendum putarent, & nuntium ſententiámque Regis ex Hiſpania exſpectarent: Orangius verò offenſiuo bello agendũ, Auſtriacumque, antequam maiores copias colligeret, Belgio expellendum conſulebat ac vrgebat. Verùm hoc Orangij conſilium diuerſitate opinionum obſtante expleri non potuit. Eo quidem in ſtatu res fuere, cùm ſub finem Ianuarij ipſe Auſtriacus Namurcum veniret, copiis ſuis ſuprà enumeratis circumcircà in vicinis agris diſpoſitis. Ordinum exercitus ſimul ac Ioannem Auſtriacum validis cum copiis agrum Namurcenſem ingreſſum cognoſcit, loco migrare, & interiùs in Brabantiam retrocedere inſtituit, acieſque qua poteſt ratione inſtruit. In prima erant diſpoſitę legiones Montignij & Heſij, in media Boſſuuij & Champignij cum tredecim Scotorum & aliquot Anglorum cohortibus, in poſtrema Egmondani & Lumeij copiæ. Itaque cum tormentis & machinis bellicis

Copiæ Io. Auſtriaci ſex decim peditum millia, duo equitum.

Liberat Auſtriacus Ruremondam diu ab Ordinibus obſeſſam.

Ordines fruſtrà tota hieme Namurcũ preſſerant.

Auſtriacus cum copiis propiùs ad caſtra Ordinum accedit.

1578 cis iter ingrediuntur. Austriacus interim tentato Mosæ fluminis vado exercitum celeriter traduxerat, præmissisq; aliquot equitum turmis, quid in castris Ordinum ageretur, iusserat explorari, ipse cum Parmensi subsequebatur. Cognitum est ex captiuis, hostem castra mouere, & se in tutum recipere decreuisse. Misit itaque Austriacus ante Solem exortum trigesimo primo Ianuarij Hernandum Acostam, Antonium Oliueram, & alios nonnullos, qui vias quà ituri essent hostes, lustrarent, diuisóque equitatu peditatúque in tres globos, ipse nemus propinquum cum reliquo equitatu peditatuque ingreditur, vt terga tueretur. Manè succensis castris, Ordines sese mouerant, præmiserant pedites, equites sequebâtur. Vbi cùm in Octauium Gonzagam incidissent, cœptum est prælium leue initio, sed quod paulatim incresceret, nouis ab Austriaco turmis submissis. Parmensis cùm Gonzagam & Mondragonium eò processisse cerneret, vt sine periculo pedem retrahere non possent, ipse cum equitatu Bernardini Mendozij, Curtij, Martinengi, Fernandi Toletani, Camilli de Monte, Vergæ, Macutæ, Auilę, Acostę, Oliueræ, Falconetti, custodiisque ipsis Austriaci aduolat, & tanta contentione in equitatum hostilem irruit, vt vim eius sustinere hostes non possent. Turbato itaque agmine, Ordinum equites peditatum proprium fugientes turbant & proterunt, hostique concidendum relinquunt. Cæsa sunt (vt nonnulli tradunt) hoc prælio à duobus tantùm equitum Regiorum millibus circiter octo hominum millia. Alij nullum numerum ponunt. Quidam se expedit, dicens cæsorum numerum exiguum fuisse: sed cùm idem fateatur sublata triginta peditum signa, quatuor equitum, decernat Lector quomodo hęc constent. Captus Dominus Goignius, & in gratiam receptus. Lalainus, & Burggrauius Gandensis, aliique aliquot Proceres, Bruxellæ celebrationi nuptiarum Domini Berselensis, & Dominæ Bergensis super Zomonã intererant. Capti sunt plures milites Belgę, qui Namurcum ducti, extemplò suspendio necantur, eò quòd ipsi paulò antè captis Austriaci militibus nares, aures, ac digitos præcidissent, immaniterque in eos desæuiissent. Venerunt quoque in manus Austriaci eo prælio, vt diximus, triginta vexilla peditum, & quatuor equitum, cum tormentis alióq; apparatu non contemnendo. Partâ hac victoriâ, Austriacus hostem, qui se ad oppidum Gemblacense receperat, insequi iubet: vbi prælio redintegrato, superati tandem qui Ordinibus militabant, effusa fuga Bruxellam versus properarũt, Regiis eos insequentibus, & passim trucidãtibus, donec profunda nox eos qui supererãt ex Regiorum cõspectibus eximeret. Desideratos volunt vtroq; hoc prælio ex Regiis vix ducentos. Austriacus interim Gemblacẽse oppidum obsidet, & postridie deditione capit: in quo multa tormenta bellica, commeatus in multos menses, omnisque appa-

Cognoscit ex captiuis Ordines in tutum velle suos deducere.

Itaque abeuntes fortiter inuadit.

Cæsa à duobus millibus circiter octo millia, relata signa 34.

Insequitur Austriacus hostem vsq; Gemblacum, illudq; obsidet.

Capit Gẽblacum.

apparatus bellicus inuentus est; erat enim oppidum hoc, vt Namurco 1578
vicinũ, ab Ordinibus electum vt eorum esset penu & armamentarium.
Ordines Generales, Archidux Matthias, & Princeps Orangius, qui huius cladis tempore Bruxellæ erant, ipsam vrbem Bruxellensem omni studio ac diligentia muniunt; confestim ex Hollandia & Flandria milites euocantur: Archidux & Orangius, relicto Bruxellæ Bossuuio, Antuerpiam proficiscuntur. Mechliniam murmurantem, & Litam, ciuium Antuerpiensium misso præsidio muniunt. Austriacus hostium castris potitus, ne quem à tergo infestum habeat, Domino Hirgio mandat, vt Bouinum oppidum, dum terror metúsque recens, capiat: quod quidem tormentis concussum posteà deditur, vita omnibus concessa. Ipse Austriacus cum reliquo exercitu Louanium tendit, & facilè in deditionem accipit, cùm præsidiarij, loco relicto, Bruxellam abiissent. Mox Thenę & Arschotum vrbes Louanio vicinæ cum eo etiam transigunt. Inde Sichemium oppidulum arce munitum aggreditur: erant hîc præsidiarij sub Præfecto Liranæ familiæ, qui dum deditionem recusant, tandem 12. Februarij, tertia oppugnatione obruuntur, non sine Hispanorum clade; qui tandem Arce etiam potiti, eos inclementer excipiunt, &, vt fama erat, contra promissum trucidant, & submergunt, alios capite truncant; ipse Præfectus aliiq; nonnulli de fenestris suspenduntur. Hinc contra Diestam ducitur exercitus: vbi cùm obsessi in loco eminentiori hostilia tormenta collocata viderent, deditione paciscuntur: similiter quoque Levva oppidum in Austriaci potestatem venit; vbi exercitui quies aliquanta concessa. Mox post prælium Gemblacense Carolus Mansfeldius Austriaci iussu vrbem Niuellam Gallicis suis copiis cinxerat. Erant hîc in præsidio cum Præfecto Villersio quinque peditum cohortes, & equites aliquot. Stratæ sunt ruinæ, pugnatum quartò: sed cùm oppidani nullum viderent aduenire subsidium, 15. Februarij oppidum certis conditionibus dedunt. Et quidẽ vsque ad eamdem Gemblacensem pugnam Amstelodamenses in obedientia Regis (etsi diu, vt commemorauimus, ab Orangio vexati) perstiterant. Consul eorum Petrus Petri apud Austriacum diu multumque intercedebat, vt subsidium ipsis mitteretur. Austriacus litteris obsessos consolabatur, viã tamen modúmq; illis succurrendi nõ inuenit, aliis quę propiùs eum tangebant, impeditus, omnibus etiã itineribus ab Orangio terra marique præclusis, ita vt nec commeatus oppidanis ampliùs inferri possit. Cùm itaque multùm dicti Amstelodamenses ab Orangianis sollicitarentur, & rerum necessariarum copia deficere inciperet, Magistratus inter se ciuésq; dissentire clanculùm cœperunt, his pacem petendam esse suadentibus, illis verò reclamantibus. Vicit opinio eorum qui pacem desiderabant: mittuntur Consules & Senatores in Hagam-Comitis, qui condi-

Archidux Matthias & Orangius metu Bruxellam deserunt.

Cedunt Austriaco Bouinum, Louanium, Thenæ, Arschotum.

Mox quoq; Sichema, Diesta, Leuvva, & priùs Niuella.

Amstelodamenses dudum ab Austriaco frustrà auxilium expectant.

1578 conditiones paciſcerentur. Diu multúmque deliberatum, oblatum, repudiatum eſt. Tandem inuentum eſt medium, atque Amſtelodamenſes vtcumque voto & Religioni ſuæ accommodatam pacem acceperũt, ſi ſeruata fuiſſet. Et quidem vt quod pactum erat ratum eſſet, facta ſunt publica inſtrumenta, ea ab Archiduce Matthia & Principe Orangio ſigillis muniuntur: Ordines quoque Hollandiæ, Zelandiæ atque Vltraiectenſis ditionis tamquam fideiuſſores ſua ſigilla adiungunt: ſed an ſeruata ſint ea quæ fuerunt promiſſa, ipſe Lector poſteà menſe Iunio poterit iudicare. Conditiones quibus ſe Amſtelodamenſes iuxta pactum Gandenſe Orangio, die quinto, aliis octauo Februarij tradiderunt, ſunt hæ:

Itaque tādem trāſigere coguntur cum Orangio.

His qui alia ſunt Religione à Romana, facultas ſit extra vrbem cœtus habere & concionari, mortuos ſuos loco deſignando ſepelire. Sex ſigna ciuium, qui hactenus vrbem cuſtodierāt, exauctorentur; eorum loco quadringenti aut ſexcenti legantur, quibus vrbis cuſtodia ſub Centurionibus oppidanis committatur. Sagittariorum collegia (vulgò *Schutterijen*) reſtaurentur, in loca demortuorum alij tam exules hactenus, quàm non exules ſine diſcrimine cooptentur. Erant & alia ſed minoris momenti capita.

Articuli præcipui pactionis inita.

Per idem tempus in Friſia Rennebergius audita Auſtriaci ad Namurcum victoria tumultuabatur, ac tandem 21. Martij Conſiliarios Regiſque miniſtros Leuvvardiæ comprehendit, & in eorum locum Eiſingam, Raldam, Steueren, alios ſurrogauit. Deinde & Epiſcopum Petrum Cunerum capi iubet, ſed ille hoſtium manibus elapſus Coloniam venit: vbi cùm facultatem Theologicam reſtauraſſet, poſteà piè obdormiuit in Æde ſūma ſepultus.

In Friſia comprehēſi Conſiliarij Regij, tamquam Auſtriaco ſtudentes.

Auſtriacus, recuperata, vti diximus, Niuella, exercitum Reuſiam miſit & Sogneſiam, quæ mox deditionem fecerunt: inde Binchium quoque, Beaumontium, Walcourtium, Maubuſa & Chimæum ſe Regis fidei reddiderunt. Circa initium Aprilis Auſtriacus ope Baronis Cheureau & Baptiſtæ de Monte, præſidiarios nonnullos vrbis Traiectenſis ad Moſam pecunia corrupit, qui vrbem ſibi tradituros receperant. Hi capto Heſio vrbis Gubernatore, omnibúſque Tribunis & Præfectis ſuis, vrbem tradere quærebant. Et quidem Auſtriacus eò copias nonnullas ire iuſſerat, vt ſuis opitularentur; at tardiùs aduenere, cùm Ordines Melroyum cum ſtipendio & quinque peditum ſignis illuc direxiſſent: ita pacati milites, capti liberati, auctores tumultus partim ſuſpenſi partim in Moſa ſubmerſi ſunt.

Auſtriacus fruſtrà Traiectum ad Moſam ſibi vindicare molitur.

Vigeſimo ſecundo Aprilis publico Edicto præcipiunt Ordines, vt omnes Iudices & Magiſtratus omnes ad ſuam iuriſdictionem pertinentes, etiam Eccleſiaſticos & Monachos, ad ſe vocarent, examinarent, & in pactum Gandauenſe iurare facerent. Ad hæc vt Regi & Gubernatori Archiduci Matthiæ obedientiam fidelitatemque exhibeant, vita fortuniſque omnibus defendant; Ioanni verò

Auſtria-

1578

Austriaco communi patriæ hosti resistant, & omnem hostilitatē ostendant. Quod cùm Antuerpiæ patres Societatis Iesu & Franciscani recusarent, tandem ipso Pentecostes à signo peditum, ne ab externo milite (qui eos per triduum ad supplicium poposcerat) in itinere occiderentur, ad Scaldim deducti, & naui impositi, Mechliniam, atq; inde Louanium proficiscuntur. Proteruius Vltraiectensium facinus, qui etiam ante illud Edictum decimo quinto Aprilis indicta causa Susium Hollandiæ Præsidem, Ratingum, Grisperum & Lentium Vltraiectensis Curiæ Consiliarios, Vtenhammium Nobilem, Dominum Vueselium Decanum sancti Petri, illorum contra Albanum per triennium in Hispania Legatum; Gousæum, Wijkerslotium, Canonicos D. Marię, & M. Euerardum Molengrauium Ecclesiæ ciuilis Pastorem, eiicientes vrbe interdixerunt. Vt autem populo id ægrè ferenti satisfacerent, scriptum quoddam ediderunt, ijsdem ferè rationibus subnixum, quibus Metrius excusare conatur Geusios, Amstelodamo ineunte Iunio omnes Ecclesiasticos cōtra fidem datam eijcientes. Sunt hæc eius verba: „ Cùm multi adhuc in vrbe Austriacarum partium fautores, hostilia indies machinari viderentur; oppidani, præcipuos Catholicæ Religionis coryphæos, Minoritas, Sacerdotes, & Monachos omnes vrbem exire compellunt: templa statuis imaginibusque vacuant; Reformatæ tantùm Religionis conciones, durante bello, ad suæ ciuitatis securitatem permittunt; detectis hosticis Ecclesiasticorum fraudibus, Catholicam vbique, durāte bello, suspendere necessarium existimant. Ita ille; nullam tamen fraudē Catholicorum speciatim profert, multò minùs probat. Hinc & illa secuta Harlemij quæ mox narrabimus. Dudum Austriacus Philippopolim (vulgò Philippi-villa dicitur) oppidulum munitissimum in finibus Hannonię obsederat, quod à Florinæo defendebatur. Sed annonæ inopia tandem pressi præsidiarij, cùm Ordines per Rosselium frustrà commeatum importare tentassent, sese Austriaco vigesimo primo Maij dediderunt: quo tēpore Dominus Billius ex Hispania rediit Namurcum, nuntians, singulis mensibus à Rege trecenta coronatorum millia ad hoc bellum continuandum, donec pax iniri possit, esse decreta. Et non multò pòst Regij quoque Limburgum, aliquamdiu obsessum, decimoquinto Iunij in potestatem redegerunt, totumque deinceps Ducatum, & cetera Transmosana Dominia, partim armata manu, vt Dalhem, partim deditione recuperarunt. Intereà Gandauenses, quod cœperant mense Octobri anni præteriti, tumultuari pergunt; quin nunc mense Maio in Diuorum templa irruunt, omne sacrum aurum, argentum, cruces, calices, aliáque Ecclesiarum cimelia rapiunt, omnes viros Ecclesiasticos & Religiosos vrbe expellunt; ex ære & metallo è turribus & templis ablato maximum numerum tormento-

Iesuitæ & Minoritæ, nolentes Ioan. Austriacū iuuare hostē, Antuerpiā pelluntur.

Etiam ante illud Edictum Vltraiectenses plures Catholicos proscribūt.

Prætextus expulsionis Catholicorum eo tēpore.

Philippi-villa diu obsessa, Austriaco se dedit.

Cedit quoque Austriaco Limburgū, & Dalhē.

Gandenses insigniter in Ecclesias & Ecclesiasticos insaniunt.

1578 rum bellicorum conflanti equitatum peditatúmque conscribunt; inde partim vi partim dolo velut toti Flandriæ imperant: quod in templis & Monasteriis reliquum erat, diruendū & demoliendum vendunt: prętextus horum erat necessitas se muniendi. Eorum exemplum imitati Vltraiectenses, & ipsi Minoritas mox eiecerunt, sublatisq; altaribus & imaginibus, templum contaminarunt, & hominem Caluinianum illuc introduxerunt. Quin & Harlemo sub idem tempus Ecclesiastici pulsi sūt, die vigesimo octauo Maij, de quo is qui præsens fuit, in Vita pij Patris Petri Ballingi Sacerdotis, qui eo tumultu à milite in templo confossus fuit, hæc inter cetera: Sub festum sanctissimæ Trinitatis anno 1578. intromittitur intra Harlemum miles, ex cuius vultu Catholici res suas periclitari facilè considerabant. Quare pridie festi Sacramenti expiscantur ex quodam Reformato insigni, quid sperandum formidandúmque. Ille respondet, nihil fore periculi, modò Catholici cum solita Processione templo non egrediantur. Quin etiam vt Catholicos faciliùs opprimerent, ipso die Venerabilis Sacramenti manè sub horam octauam tympanis quatuor aut quinque, tam in foro publico, quàm platearum compitis, proclamari fecerunt, ne quis militum sub pœna capitis quid mali audeat aut tentet contra Catholicos, eorúmve Religionis exercitium. Scilicet. Etenim paulò pòst eorum quidam cum iconoclastis nōnullis Franciscanos petunt, templum profanant, expilant, & supellectilem sacram profanámque disturbant ac conscindunt. Intereà in summo templo Sacrum solemne decantabatur, milite armato vndique templum oberrante, cùm Sacro absoluto sub medium vndecimæ vnus ex militibus ante Chorum prosilit, pugionem gladiúmque districtos manibus versans, vt sibi caueant omnes, inclamat: accurrunt reliqui milites: pars subsellia Chori petit, cuspidibusque quosque pungere intentat, ni fugiant; aliquot Sacerdotum, quorum pars vna fui, vulnerat: pars supellectilem sacram diripit dispergitque. Erant qui cistas vi aperiebant & spoliabant, Sacerdotes vestibus exuebant, laicorum etiam pallia pallásque raptabant. Demum Petrus noster Ballingus circiter Chorū oberrās (erat enim myops) à tergo à milite pugione confoditur, & non multò pòst sub medium duodecimæ placidè in Domino obdormit 5. Kal. Iunij. Hæc ille oculatus testis. Nec multa mora. Mense Iunio ineunte, cùm Amstelodami alta pax esse videretur, ibi quoque Geusij clàm introductis multis suæ factionis hominibus, Catholicos ex improuiso adoriuntur: in Minoritarum Cœnobium irruunt, Monachos (quibusdam vulneratis, aliis grauiter pulsatis) vrbe eijciunt: Magistratum, optimatésque Catholicos cum furore abreptos, ad mare trahunt, in naues coniectos exportari iubent. Inde cum impetu in reliqua Monasteria, templa, sacella, locáque alia sacra

Historia oppressi Catholici exercitij Harlemi contra pacta.

Edicitur ne quis cōtra Catholicos quidquam attentet.

Et ecce vix horâ elapsâ, templa inuaduntur, Sacerdos etiam trucidatur.

Eodem modo Amstelodami quoque in Catholicos sæuitum.

cra feruntur; Altaria exſcindunt, Sanctorum imagines deiiciunt, frangunt, exurunt; Sacramenta polluunt, ſupellectilem ſacram diripiunt. Modeſtiùs Antuerpiæ rem ſuam eiuſdem Religionis homines agere videri volunt. Offerunt vigeſimo ſecundo Iunij libellum ſupplicem pro ſuæ Religionis exercitio Archiduci Matthiæ & Ordinibus, multa adferunt, multa pro ſecuritate Catholicorum promittunt. Quin cùm ob negotij difficultatem reſponſum differretur, ſeptimo Iulij iterùm ſupplicant, plures etiam cautiones adferre viſi. Tandem 22. Iulij Archidux, Concilium Status, & Ordines Pacem Religionis, quam vocant, promulgant, fruſtrà reclamantibus Hannoniis: de quibus hęc ipſe Metrius, agẽs de expulſa paſſim Catholica Religione, Huius mali, inquit, plures fuere occaſiones; inprimis autem ſcriptum quoddam, quod Ordinum Hannoniæ Deputati decimooctauo Iulij typis edidere, quo ad exercitij reformatæ Religionis poſtulationem, & ad Archiducis Matthiæ litteras, & de Pace Religionis Summarium deliberandi cauſa miſſum, reſpondent: quibus acerrimè ſe opponunt, ſeque vitæ ac facultatum periculo reſiſtere prorſus velle teſtificantur. Hactenus ille: vbi illud quidem verum, Hannones ſe huic paci oppoſuiſſe, ſed nequaquam eam oppoſitionem cauſam fuiſſe oppreſſæ Religionis Catholicæ, cùm, vt vidimus, etiã iam anteà Gandaui, Vltraiecti, Harlemi, Amſtelodami contra pacta, ea eſſet profligata. Huius Pacis dictæ Religionis iſta ſunt præcipua: Statuimus & ordinamus articulos ſequentes, abſque præiudicio Vnionis Prouinciarum, quæ nec deberẽt ſe occaſione huius Ordinationis diſcindere, præſertim cùm nemo cogatur Religionem ſuam mutare, nec libertatem acceptare, niſi eam probet. Primò, Omnes iniuriæ & delicta poſt Pacificationem Gandauenſem occaſione Religionis cõmiſſa, erunt tamquam non commiſſa. Secundò, Quiſque liberè manere poterit in ea Religione, de qua Deo rationem reddere velit, ſic vt nullus alteri ea de re moleſtus eſſe debeat. Tertiò, Vt libertas hæc ordinata ſit, ſtatuimus & ordinamus, Catholicam Romanam Religionem tam in Hollandia & Zelandia, quàm aliis locis vbi turbata eſt, reſtituendam, vt pacificè ibi & liberè poſſit exerceri; ſaluo, quòd qui petent non pauciores ſint quàm centum familiæ in oppidis & pagis maioribus, & quæ vt minimum annum vnum integrum ibi iam ſedem fixerint; in aliis verò locis maior ſit pars incolarum. Quartò, Sic etiam Religio dicta Reformata poterit publicè exerceri in omnibus Belgij oppidis & locis, vbi id ab incolis eo numero, qui dictus eſt, petetur. Quintò, Nempe hæc ita intelligãtur, quòd tam vnius quàm alterius Religionis incolæ debebũt ſe ſiſtere Magiſtratui loci, vbi intermiſſæ ſuæ Religionis exercitium petent: qui Magiſtratus ſtatim debebit eis commodum locum deſignare; puta in Hollandia &

1578

Antuerpia paulò modeſtiùs agi viſum.

Hannones ſe opponũt ne pax Religionum publicetur.

Articuli præcipui eius Pacis.

Nota; Antiqua Religio tantùm liberè permittitur; noua verò liberè & publicè.

1578 &Zelãdia iis qui ſunt antiquæ Religionis, talem Eccleſiam vel Cappellam quæ inuenietur idonea, vel vbi talis non eſt, locum in quo aliquando Eccleſia talis fuit; vbi poterunt illi iterùm ſuam Eccleſiam erigere: & in aliis Prouinciis talem locum aptum, vti Magiſtratui videbitur; ſaluo quòd longè diſtet ab Eccleſia Catholicorum, ſi fieri poteſt, ne vicinitas diſcordiam pariat. Sextò, In his locis quiſque reſpectiuè poterit facere, tenere, audire & celebrare diuina Officia, prædicationes, preces, cantus, Baptiſmata, cœnas, ſepulturas, coniugia, ſcholas, & omnia alia ad cuiuſque Religionem reſpectiuè pertinentia. Septimò, In locis in quibus quiſque reſpectiuè non habebit publicum ſuæ Religionis exercitium, tamen non poterit occaſione Religionis vllo modo inquiri aut conueniri pro eo quod domi ſuæ faciet. Hæc ibi de verbo ad verbum. Sunt & alij Articuli numero vſque ad triginta; & quidem nonnulli in ſpeciem ſplẽdidi, vt nonus, Quatenus quiſque reſpectiuè ingrediens alterius templũ, neminem ſcandalizet, ſed conformet ſe eius Eccleſiæ conſuetudinibus. Decimus ſeptimus, Vt dicti Reformati extra Hollandiam & Zelandiam teneantur obſeruare Eccleſiæ Romanæ feſta, (claudendo officinas) Dominicas, Natalitia Chriſti, Apoſtolorum, Annuntiationis Deiparæ, Aſſumptionis, Purificationis, & Sacramenti. Item decimusoctauus, In diebus quibus vetitum eſt carnibus veſci, ne macella pateant. Denique vigeſimus nonus, Vt vbique quatuor viri probi committantur, ad quorum ſaltem trium informationem & ſubſcriptionem huius Pacis infractores prompta executione à Magiſtratu puniantur. Sed cùm Articulo decimo ſexto ſtatuatur, in recipiendis ad Vniuerſitates, collegia, ſcholas, hoſpitalia, noſocomia, item Artic. 19. in recipiendis ad quæcumque officia publica, nullum deinceps Religionis diſcrimen eſſe habendum, Hannones & Arteſij huic Religionis Paci ſubſcribere noluerunt, metuentes, ne ſicut Gandaui, Vltraiecti, Harlemi, Amſtelodami, Geuſij precariò admiſſi, deinde Catholicos expulerant, ita & ipſis contingeret. Adde quòd multa in hac pace inerant obſcura. Primò, Quòd in Procemio dicitur, neminem ad hanc libertatem acceptandam cogi, & tamen Art. 5. conſtituitur, Magiſtratum debere ſtatim ſupplicantibus locum idoneum aſſignare. Secundò, quòd Artic. 4. Reformatis conceditur publicum exercitium, Catholicis verò in Hollandia & Zelandia Artic. 3. tantùm liberum & pacificum. Denique, quòd nihil erat expreſſum de publicis Catholicorum Proceſſionibus per plateas, ijs in locis, vbi ſemper eorum Religio viguiſſet: quæ res ſcilicet poſteà in Maio anni ſequentis tantas turbas Antuerpiæ peperit. Hæc ergo cauſa, cur Hannones & Arteſij ſe primò Malecontentos vocarint, deinde etiam omnino à ceteris ſe ſeiunxerint. Porrò vigore huius Pacis Antuerpiæ Caluiniſtis conceſſa ſunt templa

Multa in ſpeciem quaſi admodum diuturna futura.

Inprimis, quòd nemo poterit conueniri pro eo quod domi ſua faciet.

Ad hoc, vt vbique, præterquã in Hollandia, Romana feſta ſeruentur.

Expenduntur nõnulli Articuli; & de Malecontentorum origine.

Quæ templa quibus Religionibus hac occaſione Antuerpiæ ſint conceſſa.

pla iſta, Ieſuitarum, Minoritarum, Dominicanorum, & D. Andreę, poſteà etiam D. Iacobi, relicto Catholicis Choro; Martiniſtis verò templum D. Georgij & Carmelitarum. Sed etiam alia narremus. Mox poſt prælium Gemblacenſe Ordines Generales ſtatuerant bellum offenſiuum feriò gerendum, ratione expēſarum accuratè inita, ſumma ſcilicet ſexcētorum millium florenorum in ſingulos mēſes, præter auxilium militum & nummorum ab Angliæ Regina ſuppeditandum. Itaque tria equitum & tria peditum millia conſcribenda Duci Ioanni Caſimiro Palatino cōmittunt; eiuſque Delegatis in ſtipendium militare Francofordienſibus nundinis Quadrageſimalibus pecuniæ ſummam numerari curant: pauloque pòſt etiam in Germania conſcribendis tribus equitum millibus Comes Swartzenburgius, mille quingentis Haureus, mille Wolmerickhouſius, & mille Baro Schenckius, inſuper legioni peditum Tribunus Lazarus Mullerus, eadem auctoritate pręficiuntur. Expectabant pręterea ex Anglia quinque peditum millia & equitum mille. Sed mutauit Regina hoc conſilium, tranſigitque, horum militum loco Duci Caſimiro numeret octoginta Anglicorum aureorum millia, quibus adhuc duo equitum & tria peditum millia colligerentur. Erant vniuerſim vndecim millia quingenti equites, & quinque millia peditum; nam dudum tam in Hollandia quàm in Brabantia & Flandria copioſus ſatis erat peditatus. Eiuſdem quoque Gemblacenſis cladis occaſione Dux Andegauenſis, vulgò Alenſonius, Regis Galliarum frater, operam ſuam Ordinibus obtulerat. Miſſi erant ad eum ab Ordinibus Legati Baro Aubignius & D. Manſartus, vt Andegauenſi (qui & Alenſonius) gratias agerēt, aliaque Prouinciis Belgicis neceſſaria cum eo tractarent. Et ecce, dum Fœderis conditiones adhuc tractantur, ipſe Alenſonius, animum ſtudiumque ſuum reipſa declarare volens, Montes Hannoniæ paucis ſuorum comitatus venit duodecimo Iulij: vbi à Comite Lalainio Hannoniæ Gubernatore, & Ordinum Deputatis honorificè magnificéque excipitur. Intereà etiam temporis ſe Hiſpanis hoſtem ipſo facto oſtendit. Nam mox cùm Legatos ſuos Antuerpiam ad Ordines Generales miſiſſet, aliquot ſuorum militum arcem Hauregam obſidione cinxerunt, tormentis oppugnarunt, & vigeſimo ſexto Iulij deditione ceperunt; itemq; Soigneſiam, Reuſam, Mabuſam, oppida deſerta, paulò pòſt pręſidiis munierūt. Eius Legati Antuerpiæ decimotertio Auguſti cum Ordinibus viginti „ tribus Articulis pacti ſunt; quorum hi ſunt præcipui: Alenſonius ſuppe„ ditabit ad bellum millia peditum decem & equitum duo ſuis ſumpti„ bus trium menſium ſpatio. Quòd ſi intereà bellum non ſit finitū, exer„ citum peditum trium millium & equitum quingentorum continuabit: „ Ordines autem titulum Defenſoris Belgicæ libertatis Duci concedent;

1578

Decreto ab Ordinibus offenſiuo bello, immenſa copia conſcribūtur.

Iam etiam Alenſonius operam ſuā Ordinibus obtulerat.

Venit Alēſonius in Hannoniā.

Pactum cum Alenſonio; primò, vt Defenſor Belgicæ libertatis proclametur.

1578 & promulgari curabunt. Ipse verò Dux nullum molietur bellum causâ " Religionis. Viciſſim Ordines pollicentur, ſi poſtmodum voluerint aliū " Principem acceptare, ſe Ducem Alenſonium omnibus aliis prælaturos. " Ad hoc vt ei caueatur, vrbes promiſſas tradere cupiunt, nempe Quenoyum, Landreſium, & Bauuaiſium; aut ſi Dux hoſti eripiat Marienburgum, Philippi-villam, aut Binchium, aliquam harum trium loco " Bauuaiſij. Ducis autem milites applicabuntur Ordinum defenſioni, " ſicut communi conſilio decernetur maximè regionibus Belgicis conducere. Actum in Concilio Ordinum Generalium 13. Auguſti anno 1578. " Antuerpiæ. Subſig. Heuflin. Iam dudum, vti diximus, Ordinum copiæ vndique colligebantur, equiteſq; Swartzenburgij & Henrici Nothi Brunſwichij Langſtratam Brabanticam menſe Iulio venerant, caſtráq; ſimul poſuerant inter Liram & Herentalium: his pedites aliquot Hollandi, Angli & Scoti ſe iunxerant. Caſtrorum Præfectus deſignatus erat Comes Boſſuuius. Decimo quarto Iulij exercitum collectum luſtrat Archidux Matthias Belgij Gubernator; ſtatimque foſſis & aggeribus muniendum prope Rymenantium vnanimes decernunt. Intereà Caſimiri reliquas copias aduentantes expectant, ſeque inſigniter vallo foſſiſque muniunt. Quod cùm videret Auſtriacus, antequam viris viribuſq; hoſtis vlteriùs creſceret, inuadere eum molitur, copiis potentiſſimis inſtructus. Primarius totius militiæ Legatus Princeps Parmenſis, equitum Magiſter Octauianus Gonzaga, caſtrorum Præfectus Petrus Erneſtus Comes Mansfeldius; armamentarij Tribunus Comes Barlaymontius, aderant & Barlaymontij filij. Auſtriacus ita munitus poſtremo Iulij cum omni ferè ſuo exercitu prope Arſchotum venit, & Ordinum caſtra, ſi poſſit, profligare meditatur. Verùm Comes Boſſuuius primo Auguſti à ſuis exploratoribus equitibus præmonitus, duodecim circiter turmas Auſtriacorum equitum, cum peditum acie inſtructa, longo continuoq; ordine aduentare, iubet excubias ad eum vſque locum retrocedere, vbi quingentos ſclopetarios, qui eos à tergo reciperēt, diſpoſuerat. Et quidem hi, validis Auſtriaci copiis ingruētibus, recedere coacti, non leue dānum paſſi ſunt. Sed mox victis redit in præcordia virtus: Auſtriacos ad ſepimenta quædam retrocedere cogunt. Erant illis ſepimentis tuendis Angli & Scoti à Boſſuuio deſtinati. Itaque nec illa ſepimenta Regij occupare potuerunt, Anglis & Scotis fortiter repugnantibus. Quin & maiora tormenta propiùs accedentibus diram cladem inferebant. Velitatum eſt ab hora ſeptima matutina vſq; ad ſextam veſperi, pari ferè vtrimque damno. Itali & Hiſpani quidam milites hoc prælio capti aſſerebāt, Auſtriacum & Parmenſem in hac expeditione præſentes fuiſſe, & ſex equitum atque duodecim peditum circiter millia habuiſſe. Auſtriacus eadē

Tum, ſi Belgæ Dominū mutent, ipſe omnibus præferatur.

Exercitus Ordinum ad Rymenantium colligitur.

Inuadere eum Auſtriacus decernit.

Cruentè velitātur à ſeptima manè vſq; ſextam veſperi, pari ferè damno.

qua

qua venerat via recedit Namurcum verſus, ibique caſtra ponit in propugnaculo admodum forti ſupra Bugeum montem iuxta Moſam, dum intereà Ordinum milites ſeptimo Auguſti Arſchotum, Regiis fugientibus, ſpoliant, & diſcedunt, Hiſpaniſque mox cum maioribus copiis redeuntibus comburendum relinquunt. Intereà Ordinum exercitus creuerat, cui tandem Dux Caſimirus vigeſimo ſexto Auguſti acceſſit, duo millia equitum & totidem peditum ampliùs quàm iuſſus erat adducens, nempe ſimul ſeptem equitum, & octo peditum millia. Sed pecuniæ quę ſufficerent, non erant. Tandem cùm totus exercitus ſolutionem tribus hebdomadibus hîc expectaſſet, ſub medium Septembris, vnius menſis ſtipendio ſingulis numerato, educitur ſub Comite Boſſuuio Archiſtratego, Burggrauio Gandauenſi equitum Magiſtro, & Lanoio caſtrorum Præfecto. Prope Louanium acriter pugnatum eſt, vrbe fortiſſimo præſidio quindecim cohortium tum equitum tum peditum ſub Barone Cheureau ab Auſtriaco firmata. Deliberabant quidem tunc Ordines de Louanio obſidendo: verùm id inconſultum viſum eſt; erat enim Ordinum exercitus equitum quàm peditum numero maior: equitum autẽ vſus locis illis dumetis ſiluiſque obſitis paruus erat; ad hæc agri vndique pabulo erant vacui. Itaque decernunt in Gallobrabantiam regionẽ planiorem tendere, vt & hac via hoſtiles copias vicinas in anguſtum cogant, & ſe Andegauenſis ſeu Alenſonij exercitui, qui Binchium tunc obſidebat, iungant. In ipſo itinere deditione capiunt Niuellas: expugnant inſuper vi Motam caſtrum; alia loca vicina deditione ſe tradũt: inde Gemblacum tendunt, & Auſtriacum è caſtris proditurum, antequam Andegauenſibus copiis iungantur, expectant, ſperántque; ſed fruſtrà, Auſtriaco ſe tuto loco continente, quòd confideret mox neceſſaria hoſti defutura. Intereà Dux Andegauenſis, Belgicæ libertatis Defenſor nuncupatus, cùm Binchium aliquamdiu obſediſſet, & tormentis quati imperaſſet, ſeptimo Octobris illud deditione accipit. Potitur quoque paulò pòſt Mabuſio. Sed Landreſium & Quenoyum oppida nulla ratione induci poterant, vt Andegauenſes milites ex Contractus formula reciperent, cuius gratia Abbas Marollius eò miſſus fuit; hinc Mechlinia & aliæ vrbes ei oblatæ. Montis quoque Hannoniæ ciuibus non leuis iniecta eſt ſuſpicio, Andegauenſem machinari vrbem inuadere. His tamen diffidentiis nequaquam obſtantibus, idem Dux ex conſilij exercitus Ordinum ſententia, Auſtriacum iunctis ſimul vtrimq; copiis oppugnare ſtatuit. Verùm cùm omnibus iam paratis, hoſtis poſtridie oppugnandus eſſet, nuntiatur Andegauenſi, Caſimirum Gandauum eſſe profectum. Etenim dudum Malecontenti, quorum caput Montignius, Gandenſes variè infeſtarant, titulo quòd iis multorum menſium ſtipendia deberentur,

1578

Arſchotũ miſerè ab vtriſque vaſtatur.

Acriter iterùm circa Louaniũ pugnatũ.

Exercitus Ordinum Alenſonio ſe iungere conatur.

Potitur Alenſonius Binchio, paulò pòſt etiam Mabuſio.

Malecontenti Gandenſibus valdè infeſti, & quare.

1578 tur,sed reverà etiam quòd cogere eos vellent, Ecclesiasticos, quos eiecerant,iterùm recipere,& captiuos,de quibus in Octobri anni precedentis diximus,dimittere. Maximè verò circa finem Septembris magnos potentesque pagos, Bellam, Meninam, & alios ad contribuendum coëgerant,& Meninas locũ opportunũ ad Lysam fluuium inter Cortracum & Armenterias vallis propugnaculisque munierant. Ad hos ergo terrendos coërcendosque Gandenses Casimirum ad se vocarant; qui spe solutionis hîc recipiendæ libentissimè id iter confecit,& decimo Octobris cum aliquot equitum turmis magnificè Gandaui excipitur; cuius aduentu cùm Malecontentorum excursiones nonnihil coërcerentur, ipse centum & septuaginta florenorum millia, solutionis stipendiorum partẽ à Gandauensibus accepit,mansitque ibi vsq; ad Ianuarium sequentem. Commiserant Gandenses paulò antè facinus planè barbarum. Nempe quarto Octobris ex supradictis captiuis suis duos, Iacobum Hesselium Consiliarium,& Vischium Ingelmunsteri Balliuum,subitò è carcere prodire,& currum fortè fortuna prætereuntem ascendere iubent; atque extra vrbis portas non procul vectos de arbore suspendunt,nulla præmonitione aut sententia antè lata: coryphæi quoque strangulatorum barbas abscissas suis pileis imponunt, atque ita in vrbem reuertuntur. Hinc reliquis captiuis ingens timor terrorque incussus. Quapropter Archidux Matthias,Concilium Status, & ciuitates circumiacentes multis rationibus instant apud Gandenses; quatenus Ecclesiasticis facultates & exercitium Catholicæ Romanæ Religionis restituant,captiuósque reliquos locis neutri parti addictis sistant; & ius, non violentiã exerceant. Respondent Gandauenses 27.Octobris,se Catholicis sua reddituros, simulatq; omnibus locis & oppidis Belgicarum Prouinciarum Reformatæ Religionis exercitium fuerit permissum. Quod autem ad captiuos attinet,se eorum causam,vbi hostium extraneorum vis repressa fuerit, disceptaturos,interimq; nihil aduersi passuros promittunt,dummodò Gandauum & reliqua Flandriæ membra à seditiosorum militum violentia defẽdantur. Nec mitius responsum hoc tempore dederunt. Intereà circa Kalend. Octobris Austriacus in flore ætatis in castris iuxta Namurcum febre obiit,& secuta est in castris & vicinis locis pestis, qua aliquot millia hominum hoc autumno periere. Dissimulata tamen diu eius mors fuit, corpore eius myrrha & aromatibus condito, donec tandem per instructam aciem, vicissim Tribunis & Proceribus oneri succedentibus, Namurcum in edem Cathedralem Regia pompa illatum est,inde in Hispaniam missum. Alexander Farnesius Princeps Parmensis, tunc eius Legatus,mox Rege annuente,eius in Gubernatione successor,ei insigni Tabula, & hoc in ea Elogio parentauit:

Venit ad eos compescendos Casimirus.

Facinus barbarum Gandensiũ in Hesselium & Vischium.

Atrox eorumdem de eo facto ad Ordines responsum.

Moritur Io. Austriacus in flore ætatis.

D.O.M.S.

1578

D. O. M. S.

SERENISS. PRINCIPI IOANNI AVSTRIACO
D. CAROLI V. IMP. F.
POST MAVROS IN BAETICA REBELLANTES SVBIVGATOS
TVRCARVMQ. MAXIMAM CLASSEM APVD PATRAS
EO DVCE FVNDITVS FVGATAM DELETAMQ.
CVM IN BELGIO PROREGEM AGERET
IN CASTRIS BOVGRANIS CONTINVA FEBRE
IN IPSO IVVENTVTIS FLORE SVBLATO
AVVNCVLO AMANTISS.
ALEXANDER FARNESIVS PARMAE PLACENTIAEQ. PRINCEPS
IN IMPERIO SVCCESSOR
EX MANDATO D. PHILIPPI HISP. AC INDIARVM REGIS POTENTISS.
HANC ALTARIS TABVLAM CENOTAPHII LOCO
P. C. M. D. LXXVIII.

Positum ei Epitaphium Namurci à Principe Parmensi.

Inter tantos bellorum ſtrepitus tamen pro Rege adhuc ſtabant, etſi vndique hoſtibus cincti, Dauentrienſes, Zutphanienſes, & Amersfortij. Dauentriam nongentorum circiter Germanorum militum pręſidio munitam, & à Gubernatore Hauricourt ſtrenuè defenſam, dudum Rennebergius obſidebat. Iunxerat ſe ei Snoius cum ſuis Hollandis ſexto Augusti, & colliculos duos, qui ſinguli ſingulas molas habent, occupauerat. Sed oppidani molarum alteram diſturbarunt, quæ dum caderet, multos milites oppreſſit. Eſt & ad vrbis mœnia turris excelſa, quam Norimbergenſem vocant: ex ea obſidentibus multum detrimenti inferebatur, quare hi cuniculis eam euertere nitebantur. Decimoquarto Augusti præſidiarij butyrum caſeumque ad certum pondus quotidie diſtribuendum ipſi decreuerunt, vt obſidionem diutiùs ferre poſſent. Kalendis Septembris Hegemannus metu potiùs, vt ferebatur, quàm conſilio, pontem quo Iſela ſternebatur incendit. Poſt octiduum verò præſidiarij erumpentes multos cunicularios, Ordinumque milites aliquot occiderunt: quo metu territi ruſtici qui in caſtris erant, diffugientes, operā imperfectam à Snoio inſtitutam reliquerunt. Quare cùm cuniculi non ſuccederent, vigeſimo Septembris obſidentes maioribus tormentis turrim Norimbergenſem concutere cœperunt. Sed vigeſimo quarto eiuſdē Germani horribili eruptione facta, tantam ſtragem in Ordinum caſtris ediderunt, vt oppugnatio aliquādiu iterùm ſit intermiſſa. Intereà nouus miles, qui Buſcumducis fruſtrà intrare tentarat, in caſtra Rennebergij venit. Tertio itaque Octobris cuniculi eò producti erant, vt haſtis cominùs

Dauentriam Regi adhuc à Germanis ſeruatam Ordines obſident.

Erumpunt oppidani fortiter, ſemel & iterùm.

1578 minùs ſub terra res ageretur. Oppidani iniectis materiis venenoſos fumos excitarunt, qui hoſtem cuniculos deſerere compulerunt. Poſtridie, etſi induciæ in caſtris eſſent, tamen horribilis iterùm ſubterranea pugna commiſſa eſt: victores oppidani os cuniculi ianuis ferreis obſtruxerunt. Hollandi audientes periculoſam obſidionem, atque veteranos ſuos paulatim cadere, ſuas copias in Hollandiam reuocarunt. Ægerrimè ferebat id Rennebergius, Hollandos ſcilicet, limitibus ſuis ciuitatis Campenſis occupatione iam tutis, communem cauſam deſerere. Die 12. & 13. Octobris iterùm in cuniculis pugnatum eſt; victores iterùm oppidani. Poſteà Rennebergij milites per cuniculos in turrim Norimbergenſem venientes Germanos ibi compotantes inueniunt: qui exilientes maiora aliquot tormenta explodunt, multóſque hoſtium qui in cuniculis erant occidũt, ceteri fugiebant. Intereà mors Domini Ioannis Auſtriaci in caſtra venit. In Diœceſi Colonienſi milites cõſcribebantur, qui obſeſſis ſubuenirent: ſtabat in anchoris Coloniæ nauis armis onuſta, quibus iſti milites inſtruerentur: ſed ab hoſtibus, præciſis rudentibus, nauis abducitur. Paulò pòſt quoq; copiæ iſtæ auxiliares inermes cęduntur. Quod cùm Rennebergius intellexiſſet, vndecimo menſis Nouembris muros ſternere, & vi vrbem aggredi cœpit. Quare cùm latæ ruinæ iam ſtratæ eſſent, & hoſtis foris oppugnationem pararet, intus verò pulueris tormentarij commeatuſque eſſet penuria, auxilium iam nullum ſperaretur, ciues tumultuarentur; Germani deditionis conditiones Rennebergio propoſuerunt, quas ille, reclamante licet Corenputtio, paululùm tantùm mutatas, decimo nono Nouembris acceptauit, vrbemque in Ordinum fidem recepit. Ita Dauentrienſes ſe tandem tradiderunt, Amersfortij etiam tardiùs, vt ineunte anno ſequenti narrabimus. Intereà, quod dicere cœperamus, diu & multùm Gandauenſibus ſedandis inſudatum eſt. Nam præter varios Ordinum & ciuitatum vicinarum ad eos miſſos Legatos, etiam 11. Nouembris ab Andegauenſi Dominus Bonniuettus, & ab Angliæ Regina Dauiſonus cum litteris Reginæ 21. Octobris & 6. Nouembris ſcriptis Gandauum venerunt, ſed tantumdem vt priores impetrarunt, perſiſtentibus pertinaciter Gandauenſibus, ſe non teneri Eccleſiaſticos Romanos reſtituere, antequam Malecontenti ab hoſtilibus armis factiſque deſiſtant, & Flandriam relinquant, reliquæ etiam Prouinciæ omnes Pacem Religionis integrè recipiant. Tandem Orangius, Gandauum profectus, his conditionibus 16. Decembris tranſigit: Pax Religionis admittitor. Catholicis Romanis diuerſa templa ad ſuæ Religionis exercitium conceduntor; iiſdemq; Supplicationes ſiue Proceſſiones intra templorum limites, & Euchariſtiæ per plateas ſine pompa geſtatio, permittuntor. Monachi & Monachæ in ſuis Monaſteriis reſtituuntor: interim Mona-

Diſcedentes Hollandi, ſoli Rẽnebergio expugnationem relinquunt.

Auxilia Dauentrienſibus deſtinata, intercipiũtur.

Dauentrienſes tandem Rennebergio ſe dedunt.

Gandenſes perſiſtunt in ſua inſania.

,, Monasteria deserere cupientibus alimenta suppeditantor pro Magistra- 1578
,, tus arbitrio; & quatuor Ordines mendicantes, ne ciuibus sint oneri, ex-
,, cluduntor: Monasteria quædam vtrique Religioni ad vsum scholarum
,, distribuuntor. Vtrique Religioni addicti iurarunt Magistratui debitam obedientiam, & Magistratus Religionem vtramque in suam protectionem recepit. Sed non diuturna hæc pax fuit, vt in Martio anni sequentis narrabimus. Ordines patriæ conditionem deploratam Belgij considerantes, animum Imperatoris sollicitarũt, vt pacem Belgio à Principe suo exoraret. Fecit id Imperator libenter. Sed & Rex Cæsari omnem suam in pacis compositione, salua Religione Catholica Romana, & sua auctoritate, tradit per litteras potestatem. Sed de hoc pleniùs anno sequenti. Interim ab armis non desistitur. Ordines Thenas sibi vendicant; Malecontenti, Gandensium duo millia peditum, octingentos equites occidũt. Parmensis Princeps, occupato Limburgo, ceterisque vltra Mosam ditionibus, vna Karpena excepta, hanc quoque expugnare, licet hiems esset, decernit, & expugnauit, vt mox pluribus cõmemorabimus ad octauum Ianuarij anni proximi.

Tamen, veniente illuc Orangio, pax inita, sed quæ non durauit.

Ordines Thenas iterum sibi vendicant.

Anno hoc septuagesimo octauo, die vigesimo septimo Aprilis natus est in Hispania Philippo Regi ex Anna Austriaca coniuge filius Philippus, quem Venceslaus Cæsaris frater è sacro Fonte suscepit. Moritur verò Antuerpiæ 21. Decembris feruente febri Maximilianus Comes Bossuuius. Accidit quoque hoc eodem anno, die quarto Augusti, funesta illa clades Christianorum in Africa Tingitana, qua Sebastianus Lusitaniæ Rex annos natus 24. dum intempestiua magnanimitate Mahametum Regem Fessæ & Marochi restituere conatur, iuxta Alcazaram pugnando cæsus est: periit item Mahametus ille Rex cui auxiliari venerat, equo limo hærente submersus; quin & hostis eius Malucus, aliis Abdel-Melecus, apoplexia inter prœliandum extinctus, cui mox frater Hametus subrogatus est. Ceciderunt eo prælio præter dictum Regem Sebastianum sexcenti & ampliùs Lusitani Nobiles, Christiani in vniuersum circiter duodecim millia, quatuor millia à Barbaris capti.

VARIA. Nascitur Regi Hisp. Philippo, Philippus filius.

Tristis casus Sebastiani Regis Portugalliæ in Africa.

Anno millesimo quingentesimo septuagesimo nono, Casimirus, quem Gandauum venisse diximus, Gandauo, postquam res Orangius ibi cõposuisse visus est, discessit cum familia sua aulica, & decimooctauo Ianuarij anni millesimi quingentesimi septuagesimi noni naue in Angliam appulit, vbi magnificè à Regina exceptus, equestrium Nobilium periscelide insignitur: tandem secretioribus multis conuentibus simul habitis, honorariis magnis, Regiáque pensione donatus dimittitur, & 14. Februarij, vti mox pleniùs narrabimus, Reginæ nauibus Flissingam Zelandiæ aduehitur. Intereà Parmensis, vti dicere cœperamus, misso

1579 Casimirus Gandauo in Angliã nauigat.

1578 ſo Octauio Gonzaga & Mondragonio, arcem Karpenam obſidebat. Occuparat eam aſtu militari ſuperiori anno Beilius quidam Conſulis Traiectenſis filius, qui Ludouico Naſſouio nuper militarat, Bloemiumque Regium Præfectum laqueo ſtrangularat. Is Arce munita, prædas circumquaque plurimas agebat, agroſque latiſſimè vaſtabat, & villas pagoſque. Inter alios etiam pagum Karpenum cum magnifico, in quo celebre erat Canonicorum collegium, templo incenderat. Ad Arcem ergo hanc caſtrametati Regij, poſtridie Epiphaniæ Domini tribus in locis duodecim maioribus tormentis muros verberarunt, ſtratiſque ruinis latiſſimis, vno aſſultu ſequenti nocte inuadunt, & milites ex vicinis arboribus ſuſpendunt; Beilium verò ad 13. diem poſt captam Arcem reſeruatum, in patibulo ab ipſo ponti ſublicio ſuperſtructo, ſuſpendio necant. Referunt, Bloemium Præfectum Regium, cùm ab eo ſuperiori anno laqueo ſuffocandus eſſet, hunc infra annum ante ſupremi Iudicis tribunal citaſſe, vt iniuſti ſupplicij redderet rationem; atque diuina proinde diſpoſitione factum, vt eodem hoc die ſequentis anni, eodem ſupplicij genere, eodemque loco ſit necatus. Sub idem tempus cudebatur Vnio Vltraiectenſis, quæ & vigeſimo nono Ianuàrij abſoluta eſt viginti ſex Articulis, quorum hi præcipui: Primus, Omnes Prouinciæ ſimul ſe deuincient, tamquam vnica tantùm Prouincia, nihilominùs cuiuſque Prouinciæ priuilegiis ſeruatis. Secundus, Mutua ope ſe defendent, quocumq; euentu, ſiue ſub nomine Regis, ſiue Religionis prætextu inuaſi. Quartus, Vt Prouinciis certiùs proſpiciatur, vrbes limitaneæ & aliæ communi conſilio munientur, eius Prouinciæ, in qua ſitæ ſunt, ſumptibus, quorum tamen mediam partem Generalitas ſuppeditabit. Sextus, Communia ſubſidia communi conſilio augebuntur, & minuentur, vt tempus ac res poſtulabit. Septimus, Oppida limitanea quocumque tempore, decreto & iuſſu Gubernatoris tenebuntur præſidia recipere, quibus Generalitas ſtipendia exſoluet, Præfecti tamen militeſque non tantùm generale, ſed & ſingulare iuramentum præſtabunt iiſdem oppidis, & hoſpitij militaris merces ciuibus à Generalitate ſoluetur. Octauus, Incolæ tam vrbium quàm pagorum intra menſem annotabuntur, delectúque luſtrabuntur ab anno ætatis 18. vſque ad 60. Decimuſtertius, Quod ad Religionem attinet, Hollandi & Zelandi pro ſuo arbitrio Religionem exercebunt; reliquæ autem Prouinciæ leges Religionis Pacis iam conceptæ ſequentur; vel ſaltem generali ſingularíve conſenſu ſtatuent ea quæ ad tranquillitatem facere videbuntur. Pòſt etiam articuli huius latior expoſitio à Fœderatis facta eſt Kalendis Februarij: nempe à dicta hac Vnione nequaquam excludendas Prouincias aut vrbes, quæ tantùm Catholicam Romanam Religionem ſeruare volent, verùm eaſdem quoque recipiendas, dum-

Obſident Regij Karpenam arcem iuxta Coloniam, & vi capiunt.

Obſeruatū praſagiū.

Articuli præcipui Vnionis Vltraiectenſis.

Inter alia, ſingulæ Prouinciæ ſtatuere de Religione poterunt, vti videbitur.

» dummodò reliquis Articulis se obligent, seque vt veri patriæ amatores » gerant. Decimussextus, Si inter Prouincias dissensio aut controuersia na» scatur, ea à reliquis Prouinciis, aut ab earum Deputatis, componetur: ve» rùm si negotium ad omnes pariter Prouincias attineat, ab ipsis Vicariis » siue Legatis Prouinciarum transigetur, qui intra mensem post interpel» lationem ius dicent, aut citiùs, si necessitas exiget, & obseruabitur eorum » sententia, non obstante appellatione, restitutione, reuisione, nullitate, & » sine præiudicio eiusdem. Decimusnonus, Fœderati scripto conueniente » vocati comparere tenebuntur Vltraiecti die constituto. Non comparen» tes, nec scriptis suam sententiam declarantes, decreta huiusmodi nihilo» minùs rata habere debebunt. Vigesimusprimus, Si qua obscuritas in his » Articulis inueniatur, interpretatio penes ipsos Fœderatos erit: si autem » ab eis componi non possit, Dominis Vicariis seu Pro-præfectis Prouin» ciarum res committetur. Subscripta verò fuit hęc Vnio dicto die 29. Ianuarij Vltraiecti, à Ioanne Nassouio Geldriæ Gubernatore, & Delegatis Geldriæ, Hollandiæ, Zelandiæ, Vltraiectensis ditionis, ac partis Frisiæ, & à Deputatis Gandensibus, quarto Februarij. Ab aliis etiam nonnullis recepta fuit, sed tardiùs; à pluribus autem reiecta, vti narrabimus, quòd nimis obscurè cautum dicerent de Religione (relege Artic. 2. & 13.) tum quòd non liqueret quis Pro-pręfectos illos, quorum summa apud eos esset auctoritas, constitueret; deinde cuius Gubernatoris nutu Articulo 7. oppida limitanea præsidia recipere teneantur, Generalis Gubernatoris, an cuiusq; Prouinciæ. Causabantur & alia. Inter eos qui eam repudiabāt, erant Amorsfortij, Vltraiectinæ alioqui ditionis. Quare Vltraiectenses 14. Februarij eos publico edicto hostes declarant, & ne quid ad eos inferatur impediunt, ac tandem septimo Martij collectis copiis ad horam secundam pomeridianam, etsi non sine suorum clade, fossam exteriorem tranant, vallumque occupant. Accrescebant hostium copiæ, Geldris Hollandisque nouas submittentibus. Circa vesperam septem maxima tormenta ad muros concutiendos in castris hostium attracta sunt. Vltraiectenses dedi oppidum postulant. Respondit Magistratus, iudicio Archiducis Matthiæ & Orangij se sistere, ad eos iam Legatum misisse; petere itaque ne quid hostile moliantur. Media nocte Doctor Stegius Legatus oppidi ad Orangium ad portam magno suo periculo venerat, in vrbem receptus est, ciues bono animo esse iubet, ingens oritur in vrbe lętitia. Is litteras Orangij attulit, quibus Vltraiectensibus mandabat, omnem hostilitatis denuntiationem abrogare, vtrimque Legatos amandare, qui coram se & Archiduce litem exponant, & sententiam audiant. Dum leguntur litteræ, hostes in suburbium ignem coniiciunt, & ædes aliquot incendunt, maiúsque tormentum explodunt. Magistratus litterarum

1579

A quibus hæc Vnio recepta, à quibus non.

Amorsfortij hac occasione ab Vltraiectinis hostes declarati.

Obsident Vltraiectini Amorsfortium.

Non obstātibus litteris Orangij, pergunt hostiliter agere.

1579 rarum copiam cum certis hominibus in castra mittit: legunt qui huic expeditioni præerant: respondent, se nolle Orangij mandato refragari, placere vt vtrimque ad ipsum Legati mittantur, interim oppidũ ad suum imperium aut vi aut deditione velle cogere. Manè expeditis atque dispositis machinis ita ad oppidum fulminabant, ita intonabant, vt circa meridiem portam vnam disturbauerint. Venit intereà Ioannes Nassauius frater Orangij in castra, quæ res magnoperè ciues conturbauit, nihil iam auxilij in litteris Orangij esse conspicientes. Tandem hostis, dato signo, impressionem facit, totisque viribus muros oppugnat. Ciues accurrunt, fortiter resistunt, fit atrox pugna, multi ex hostibus cadunt, ex ciuibus nullus. Attamen, scientes se aliunde auxilium accipere non posse, saluis suis priuilegiis decimo Martij se dedunt, & præsidium accipiunt. Per eosdem dies Gandauenses iterùm, & quidem turpiùs quàm anteà, tumultuati sunt. Etenim contra expressum pactum decimosexto Decembris anni præcedentis initum, nono Martij Ecclesiasticos omnes vrbe denuò expulerunt, & templa eorum spoliarunt. Prætextus huius erat, quòd quidam Monachi concionati essent iis in templis, in quibus Sacerdotes sęculares concionari consueſſent. Idem factum est Aldenardæ & Teneremondæ, quæ vrbes omnino ad arbitrium Gandauensium regebantur. Exercitus Parmensis, capta Karpena, Ruremondam redierat: medio Ianuario Regij Mosam traijciunt, capiũt Helmontium & Weertam, posteà pergunt Turnhoutum, Ranstam & Endouiam. Aliquoties hîc confligunt cum Casimiri equitibus, qui circa Arschotum & vicina loca hiemauerant. Hi cùm Parmensem cum copiosissimo exercitu Arschotum venire vident, & pecunias dudum ab Ordinibus frustrà expectassent, discessum cum Parmensi aliquot mẽsium stipendio pacisci satagunt, sed frustrà. Nihilominùs litteras tuti itineris tandem impetrant, quibus Regis Prouincias intra quindecim dies exeant. Ita Casimiriani Belgium relinquunt, bellum infaustum execrantur, atq; rusticos passim expilant. Casimirus, iam 14. Februarij Flissingam, vt diximus, ex Anglia reuersus, de suorum discessu certior factus, eosdem subsequitur, Archiduce Matthia, Principe Orangio, & Concilio Status qui tunc Antuerpiæ erant, omnino insalutatis. Parmensis liber & securus ab equitatu illo Germanico, per agros vbique ad mœnia vsque Antuerpiensium excurrit. Præmittit Ioannem Baptistam de Monte cum aliquot equitum turmis, & occupatis aliquot castellis vrbi vicinis tandem secundo Martij ipso Bacchanaliorum die in Burgerhoutum venit, vbi bona pars exercitus Ordinum hiemabat, cui præerant Lanoius & alij: qui cùm hostis aduentum intellexissent, suos eduxerunt, & acriter cum Regiis pugnarũt duabus circiter horis, multis vtrimque cæsis. Verùm cùm Parmensis numero

Amorsfortij fortiter resistunt, sed tandem se dedunt.

Gandenses iterùm Ecclesiasticos expellunt.

Casimiriani, discessũ à Parmensi pacto, Belgium relinquũt.

Parmensis Burgerhoutum iuxta Antuerpiam inuadit.

mero potior esset, & Ordinum peditatui deesset equitatus, coguntur pugnando sub vrbis muros relicta munitione retrocedere. Regij à mœnibus Antuerpiensibus vi tormentorum, spectantibus Archiduce & Orangio, repelluntur, inde Burgherhoutum cum munitione incendunt, & postridie, quòd commeatus inopiam timerent, Antuerpiâ discedunt. Inde Parmensis, occupatis in itinere aliquot castellis incensisque, Herentalium versus iter instituit. In illud oppidum Lanoius paulò antè venerat, cum militibus aliquot, vt quorsum vergeret Parmensis inde prospiceret, & quacumque ratione posset, hostiles machinationes impediret. Sed proficiscitur nihilominus Parmensis Traiectum ad Mosam, idque omnibus suis copiis cingit duodecimo Martij, frustrà Lanoio illuc præsidiarios introducere conante. Occasione Vnionis Vltraiectinæ & eorum quę inde sunt secuta, primò Montignius, deinde Artesij, ac demum quoque Hannonij se Regi seorsim clàm certis legibus reconciliarunt; & Montignius quidem mox sexto Aprilis; cuius reconciliationis hic est tenor: Nos Emmanuel Lalaignius, Baro Montignius, &c. fatemur, notumque facimus, nos hodie sexto Aprilis anno millesimo quingentesimo septuagesimo nono fœdus pepigisse cum Domino la Motte Gubernatore Greuelingæ, nomine Regiæ Maiestatis, præsentibus conciliatoribus Reuerendiss. D. Episcopo Atrebatensi, D. Selleo, & D. Walhuonio, tam pro nobis quàm Domino Hezio, idque auctoritate & potestate plena ad hoc nobis concessa, pro aliis quoque omnibus militiæ Tribunis, Præfectis, Officialibus & stipendiariis tam peditibus quàm equitibus, qui nos secuti suam operam obedienter præstiterunt in Flandria aliisque regionibus mensibus his septem aut octo proximè elapsis, peditibus scilicet 8000. & equitibus 400. ad formulam sequentis sacramenti; nempe, Iuramus ac promittimus, nos Religionem Catholicam Apostolicam Romanam asserturos, & conseruaturos, omnem obedientiam debitam Regi exhibituros, Pacificationem Gandauensem, Vnionem subsequentem, & Edictum perpetuum exactè secuturos, atque huius rei causa fideliter militaturos contra omnes, qui his refragari aut repugnare volent. Promittimus insuper obedientiam supremo Regis Legato, quemcumque Rex pro suo arbitrio constituerit, dummodò Prouinciis, quæ simul hoc Fœdere coniungi volent ad seruandos dictos Articulos, gratus sit & acceptus. Si tamen Rex satis æquam iustamque cautionem non præstet, neque intra tempus statutum efficiat, vt omnes Hispani, Itali, Albani, Burgundiones, & alij milites dictis Prouinciis nequaquam grati discedant, nec nos tenebimur hæc promissa præstare, nec quidquam etiam aggredi, antequam dicti Hispani, & reliqui extranei has Prouincias reliquerint. Hoc autem iusiurandum à nostris militibus præ-

1579

Præsidio Burgerhauto pulso, castella etiam aliquot capit.

Parmensis obsidere parat Traiectum ad Mosam.

Reconciliatio clàdestina Montignej cum Rege.

Promittit obedientiã Legato Regis cuicumque, modò sit gratus Prouinciis.

Si Hispani, & alij non grati non discedant, nec ipse tenebitur promissis.

1579 præstari curabimus; nosq; id ipsum effectum reddere cupientes, Meninas, Casletum, aliáque munita loca quæ tenemus, cum omnibus bellicis tormentis, commeatibus ac pręsidiis in suæ Maiestatis manus tradimus, vt iis quod vtile videbitur, peragatur. Et vicissim Nos Valentinus Pardieus, Mottæ Dominus, Grauelingæ Gubernator, &c. promittimus Regiæ Maiestatis nomine, nos soluturos, & in manus Domini Montignij constituturos ducenta & quinquaginta florenorum millia; nempe quadraginta millia præsente pecunia, sexaginta quinque millia intra diem sextum Maij proximi, & reliqua millia intra septimum Iunij sequentis. Et hac ratione Nos Dominus Montignius nostros milites toto hoc mẽse Aprili & Maio sequente sustinebimus, eósque deinde, vt principio mensis Iunij proximi stipendia Regia mereri incipiant, recensebimus. Nos autem Valentinus Mottæ Dominus nomine Regię Maiestatis illos huic militiæ conscribi, & vnius mensis stipendium intra decimumquintum diem dicti mensis solui curabimus. In testimonium veritatis nos litteras has subsignauimus, eisque nostrum sigillum appendi iussimus, pręsentibus præter supradictos etiã Domino Burggrauio Gandauensi Gubernatore Artesię, D. Capresio vrbis Atrebatẽsis Gubernatore, & Domino Allenes militum Tribuno. Actum in Monte Eligij anno, mense, & die supradictis. Postridie Montignius Atrebati in celebri Ordinum Artesiæ & Deputatorum Hannoniæ, Insularum, Duaci & Orchiæ conuentu declarauit se huiusmodi pactionem cum Domino de la Motte iniisse, ipsumque iusiurandum eò tantùm tendere, vt obsequium Regiæ Maiestati præstetur, Pacificatio Gandensis, ipsamque subsecuta Vnio & Edictum perpetuum exactiùs seruẽtur. Et sub idem tempus quinto Aprilis oppidum S. Odomari quoque Domino de la Motte se iunxit. Denique mensis Maij die vigesimo tertio, Artesienses, Hannonienses, Insulenses, Duacenses & Orchienses 28. Articulis Regi solemniter reconciliantur, & à Parmensi in castris ad Traiectum 28. Iunij Articuli confirmantur, etsi non sint publicati ante mensem Septembrem. Sunt autem isti Articuli præcipui: Rex sex septimanis post Pacis promulgationem curabit, vt omnes extranei milites Prouinciis reconciliatis exeant, Arces, munitiones, vrbesque in potestatem indigenarum relinquentes. Reconciliatæ Prouinciæ, sumptibus Regis (subsidio tamen simul contributionum debitarum à Prouinciis suppeditato) exercitum absque vlla mora instruent ex indigenis, aut Regiæ Maiestati aliis subditis, qui Prouinciis grati sint, ad Catholicam Romanam Religionem, & obedientiam Regi debitam conseruãdam ac tuendam, secundùm Pacificationis Gandauensis & subsecutarum pactionum normam. Princeps Parmensis gubernacula tenebit sex mensibus, donec Rex intereà alium Gubernatorem

Vicissim hac & hac promittit la Motte nomine Regis.

Montignius in Conuentu Artesiæ & Hannoniæ declarat quid egerit.

Itaque & Artesienses, & vicini, Regi conciliantur.

1579

„ torem constituerit. Reconciliati orant, interceduntque pro Archiduce „ Matthia, vt in Gubernatione permaneat, dummodò in Prouincias re- „ conciliatas quamprimùm veniat: similiter & pro Comite Burano, vt li- „ ber in Belgium reuertatur, atq; in Catholicam Romanam Religionem, „ Pacificationem Gandensem, & pacta inde secuta iuret. Reliqui Articuli conformes ferè erant Articulis Coloniæ propositis, de quibus mox dicemus, cùm quædā de Traiectensi obsidione hîc suo loco priùs narrauerimus. Diximus suprà, Parmensem Traiectum ad Mosam 12. Martij obsidione cinxisse. Erant in vrbe mille stipendiarij Galli, Angli, Scoti, & circiter mille ducenti ciues bellicosi sub duodecim signis militaribus; prætereà ad duo rusticorum millia, qui eò cum vxoribus & liberis confugerant, multumque fodiendo negotij Parmensi fecerunt. Parmensis ilicò duos pontes Mosæ fluuio imposuerat, vnum supra, alterum infra vrbem; Mondragonius castra sua ad latus Wicæ collocarat. Nec multùm cunctatus Parmensis, circumcirca vrbem quinquaginta quatuor tormentis loricas, munitiones, propugnacula demolitur, vt perspiciat, qua potissimùm parte tormentorum violentia vti possit. Duo itaque loca oppugnanda designat, vnum prope portam Bruxellensem Leodio viciniorem, alterū prope portam Altam ad flumen, quò etiam Mondragonius ab altera Mosæ parte suas bombardas dirigebat. Simul ac muri tormentis diruti, apparuit oppugnatoribus nouum vallum intrà ex aduerso confectum. Nihilominùs duo hæc labefactata loca eodem die expugnare constanter Regij moliuntur, & tam veteres muros quàm noua valla à manè vsque ad vesperam die nono Aprilis horrendum in modum globorum impetu pulsant. Vna mœnium pars diruta ad Bruxellensem siue Leodiensem portam datur expugnanda veteri Legioni siue Tertiæ à Liga cognominatæ, quæ insigni prælio nauali contra Turcam interfuerat; huic aliquot Germanorum & Walonum vexilla sociantur. Altera traditur Tertiæ Lombardicæ, adiunctis etiam Germanis & Walonibus. Fit vtroque loco admodum cruenta pugna. Accessit & hoc, quòd & extra vrbem & intra dum pugnatur, incuria militum ignis fortuitus in vasa pulueris tormentarij inciderit, quo factum est, vt & plurimi horrendùm ambusti cernerentur. Tandem sub vesperam post frequentes impetus, reliqui superstites ab oppugnatione desistunt. Cæsorum & vulneratorū vtrimque fuit ingens numerus, sed maior Regiorum. Post hæc Parmensis ad portam Bruxellensem propugnaculum altum forma plana construit: huic impositis æneis tormentis rectà in vrbem per magnam plateam iaculatur, obsessisque calamitatem atrocem infert. Erat ante hanc portam sepimentum quoddam militare, aggere & fossa benè munitum: vnde per quinque hebdomadas maxima strages frequente varioque impetu

Inter cetera petunt, vt Archidux in Gubernatione permaneat.

Numerus præsidiariorum Traiecti ad Mosam à Parmēsi obsessi.

Validè Traiectum quassatur.

Hinc inuaditur duobus locis.

Cæsorum & vulneratorum vtrimque ingens numerus.

1579

Cominùs tandem manus cōferunt.

petu edebatur, ita vt indies vtrimque minimùm viginti caderent. Huius ſepimenti ſuperandi cauſa diuerſas cuniculorum, ferri, ignium machinas adhibuerunt Regij: tandem poſt multas ſuffoſſiones ſubterraneum acceſſum impediunt obſeſſis: potiti deinde ſepimento loricas inuadunt, mœniáq; ſuperant, ita vt cominùs deinde manus conſerere poſſint. Sub idem tempus vigeſimo octauo Maij, ipſo Aſcenſionis Domini, Antuerpię in publica Supplicatione, quam & Archidux Matthias ſua præſentia condecorabat, ſubitus tumultus à Religionis dictæ Reformatæ aſſeclis concitatus eſt. Cauſa tumultus erat, quòd Catholici Supplicationem ſolito more per plateas celebrare inſtituebant. Ventum erat ad locum qui dicitur *het Meulengat*: vbi cùm excubitores mandato Præfectorum id prohiberent, volentes vt intra templi ambitum ſua Catholici peragerēt, Italus quidam Catholicus ſtricto gladio viam aperire voluit: mox excubitores, ſclopetis diſploſis, virum & mulierem ſternunt: hoc tumultu in templum confugitur tanto impetu, ſtupore ac timore, vt alteri alteros peſſumdarent: mox ad arma conclamatur tota ciuitate, multitudo omnis Catholicorum templo includitur, fores ab armatis obſidētur. Orangius deinde accurrit cum ſuis ſtipatoribus, turbamque ſedare velle viſus eſt, ſed vndique ingentes clamores de Sacerdotibus vrbe expellendis audiebantur. Quare poſtquam Archiducem perturbatum ex templo deduxiſſet, Sacerdotes verò exire prohiberentur, tandem à populo trium horarum ſpatium impetrauit, ne quid intereà in illos committeretur, donec Senatus & Tribuni ſtatuiſſent deliberaſſéntque. Deliberandi ſpatio vix elapſo, populus concurrit, poteſtatémque Sacerdotes vrbe expellendi poſcit. Orangio & Magiſtratu, vt videbatur, id abnuente, mox pro ſuo imperio omnes Eccleſiaſticos, Canonicos, Monachos, numero circiter ducentos viginti (ſi verus eſt calculus Metrij) qui ad celebrādam hanc Proceſſionem conuenerant, è templo ad aggerem ſiue Actam cereuiſiariam deducit, & duobus circiter ab vrbe milliaribus auectos detinet, donec tādem poſt quatuordecim dies, 12. Iunij Eccleſiaſtici quidam reſtituuntur, ſed Monachi & Canonici excluduntur, Archiduce Matthia rem indigniſſimè ferente, & nequidquam ſe diſcedere velle aſſerente. Hoc Antuerpiæ factum, & Mechliniæ quoque ortum diſſidium, itemque eodem tempore feriis Pentecoſtalibus imaginum Vltraiecti è templis deturbatio, Malecontentorum cauſam mirè promouebant, pluréſque ſe iis exinde iunxerunt, Comes Egmondanus, Freſinius, Bourſius, alij, vt paulò pòſt narrabimus. Iam ab initio Maij Coloniam conuenerant Pacis Belgicæ ſtatuendæ cauſa, à Cæſare, Electores Treuirenſis & Colonienſis, Comes Swartzenburgius, alij; à Rege Hiſpaniæ, Carolus Arragonius Dux Terræ nouæ, Dominus de Vaux, Fonckius, Aſſonleuillius:

Tumultus in Proceſſione Antuerpiæ, ipſo Archiduce Matthia præſente.

Poſcit populus pellere Sacerdotes, & mox pellit.

Similia Mechliniæ & Vltraiecti commiſſa, mirè promouent cauſam Malecontentorum.

Adſunt Coloniæ varij Legati pro Pace Belgij ſanciendæ.

lius: à Summo Pontifice, Castaignetus Nuntius Apostolicus: ab Archiduce Matthia & Ordinibus, Dux Arschotanus, Abbas D. Gertrudis, & Marollius, Gaspar Schetzius Grobbendonckæ Dominus, Meetkerkius, Milanus, Albada, alij. Ordinum Legati mense Maio cum Cæsareis Legatis egerunt, suaque mandata spatio sex hebdomadarum limitata cum commentariis siue instructionibus vnà datis exhibuerunt; quæ Principibus Electoribus & ceteris Cęsareis Legatis parum placuerunt. Interim actum est de induciis tantisper sanciendis, sed recusarunt Regij Legati, causas prætexentes, primò, quòd Ordinum auctoritas Legatis mandata non satis absoluta perfectáque esset: deinde, quòd Articuli exhibiti nullá pacis spem darent: postremò, quòd ciuitatis Traiectensis obsidio tot cædibus & sumptibus hucusq; perducta, non esset iam intermittenda. Articuli ab Ordinum Legatis propositi, fuerunt viginti duo, relati à Metrio vernaculo, sed in eodem Latinitati donato, crassa incuria dicam an dolo malo, omissi: imò pro iis Articuli Cęsarei de Religione stolidissimè substituti. In Articulis illis Ordinum, quod ad regimen patriæ attinet, pleraq; sunt eadẽ quæ Artesienses superiùs stipulati sunt, & quæ Legati Cæsarei mox etiã offerent; sed Articulus vigesimus primus (qui credo negotium pacis maximè impediuit) his erat verbis conceptus: Et quia propter negotiationes vicinorum diuersas Religiones colentium, diutinam absentiam Regis, & secutas turbas, tanta in Religione mutatio facta est, vt non possit in pristinum statum restitui sine euidenti metu maiorum periculorum; Rex ad humilem petitionem suorum subditorum, & ne intestina mala crescant cum maiori discrimine Romanæ Religionis, patietur & permittet exercitium Reformatæ Religionis, & Augustanæ, in vrbibus & locis vbi nunc publicè habentur. Ordines quoque similiter in iisdem vrbibus & locis statim post publicatam pacem restitui facient exercitium Catholicæ Romanæ Religionis, adiiciendo legitimos Contractus irrefragabiliter seruandos. Ad hæc post publicatam pacem, & cùm milites vtrimque fuerint dimissi, & omnia pacata, conuenient Ordines & in præsentia Delegatorum Regis studebunt prædictæ Reformatæ Religionis exercitium constringere ad certas vrbes & loca secundùm cuiusque Prouinciæ exigentiam, nihilominùs manentibus Hollandis & Zelandis eorumque Fœderatis in terminis Pacificationis Gandensis. Item Ordines diligentiam adhibebunt, vt in Hollandia & Zelandia quibusdam locis exercitium Catholicæ Romanæ Religionis permittatur, quoad tẽporum lapsu per vlteriora Ordinum Comitia pleniùs huic rei prouideatur; si primis Comitiis omnia confici non poterunt. Sic Articulus ille de verbo ad verbum translatus. Itaque variæ responsiones & defensiones super hoc & aliis Ordinum Articulis actitatæ sunt. posteà

1579

Frustrà tamen petuntur induciæ obsidionis Traiectensis.

Articuli exhibiti Coloniæ ab Ordinibus.

Petunt inprimis nouam Religionem, vbi nunc est, continuari.

Interim diligẽtiam adhiberẽt, vt in Hollãdia quoque quibusdam locis Catholica exerceretur.

1579 etiam Dux Terra-nouanus nomine Regis suos Articulos offert. Denique decimo octauo Iulij, Cæsaris Legati Pacificationis formam, assentiente satis Terra-nouano, Ordinum Legatis tradūt, Articulis viginti politicis, & duobus de Religione comprehensam, quorum hi præcipui.

Articuli Pacificationis per Legatos Imperatoris propositi.

Primus, Pacificatio Gandauensis 8. Nouembris anno 1576. inita, illamq; " Bruxellæ 9. Ianuarij anno 1577. subsecuta Vnio, & Edictum Perpetuum " eodem anno 17. Februarij die publicatum, nec non Regis approbatio, " omnibus ex partibus Articulisq; seruabuntur, atque executioni manda- " buntur. Secundus, Ante & post Pacificationem tam communiter quàm " particulariter commissa, omnia præsenti Pacificatione condonabuntur " perpetuò, tamquam non facta. Quartus, Exteri omnes milites, Hispa- " ni, Itali, Germani, Galli, Burgundiones, Angli, Scoti, & reliqui peregrini, " harum turbarum occasione introducti, ilicò facta pacis promulgatione, " intra tempus communi consilio statuendum pariter regiones relinquēt. " Sextus, Exactiones, impositiones, aliáque vectigalia belli gerendi ergô " inuenta, hinc inde cessabunt. Si tamen communi commodo inseruien- " do quædam grauamina videantur continuanda, Rex paratus erit in eius- " modi deliberationibus consilio petitionibusque Ordinum sese accom- " modare. Decimus, Nulli ad Gubernationem vrbium, Arciúmve, Ca- " pitanatum, Status consilium, aut alias functiones publicas admittentur, " nisi natiui patriæ incolæ. Duodecimus, Comes Buranus intra trimestris " spatium, postquam cum Principe Orangio transigenda transacta fue- " rint, libertati patriæq; restituetur. Decimusquintus, Suprema Maiestas, " auctoritas & obedientia Regi quamprimùm à subditis iterùm deferetur, " prout secundùm spiritualia & ciuilia Iura, patriæ priuilegia, vsus & con- " suetudines, nec non iuxta Gandensem Pacificationem, Vnionem, Per- " petuum Edictum, & præsentem Tractatum, ęquum est, & antiquitus " semper factitatum fuit. Decimussextus, Rex eliget pro Generali harum " Prouinciarum gubernatione, Principem vel Principissam sui sanguinis " Ordinibus placentem, qui vel quæ eas dotes habeant, quæ tanto oneri " sufficiant, per quas & subditis meritò sit satisfactum. Decimussepti- " mus, Huic Generali Pro-regi tradentur, absque omni dilatione, Prouin- " ciæ, vrbes, munitiones, nec non Regis patrimonialia bona, commeatus " bellicus, naues, & alia omnia ad ipsum pertinentia; qui deinde loca om- " nia à præsidiariis custodiri solita, consensu Ordinum, tradet Belgis natu- " ralibus. Decimusoctauus, Intereà Rex concedet ex gratia, & huius Pa- " cificationis ergô, vt omnia ex ipsius patrimonio hucusque collecta, & ad " belli vsum conuersa, irrepetita maneant, ea tamen lege, ne in posterum " tale quid ampliùs committatur. Vigesimus, Hac Pacificatione etiam " Angliæ Regina & Dux ab Anjou comprehendentur. Sequuntur Arti- " culi

Inprimis vtrimque omnes exteri milites Belgio excederēt.

Nulli ad Præfecturas admitterentur, nisi nati Belgæ.

Rex Gubernatorē det sui sanguinis, & Ordinibus gratum.

,, culi duo de Religione. Primus, Religionem quod concernit (quæ piis & Christianis omnibus Principibus quàm maximè cordi esse debet) prætermittere Rex nullo modo potest (insistendo vestigiis suorum maiorum Catholicorum Regum) quin omnino petat & iubeat, vt in hereditariis suis Prouinciis maneat & exerceatur Catholica Apostolica Romana Religio, ab initio ibi semper obseruata, in qua tot annis Prouinciæ floruerunt, quam & ipse Rex suique maiores in sua inauguratione iurarunt. Quæ Religio (aliis omnibus exclusis) ibi liberè & sine impedimento exercebitur; sicut & Ordines olim se obligarunt, & solemniter in Generali Vnione, perpetuo Edicto, & variis litteris ad Regem tam post has turbas quàm anteà addixerunt, sicut etiam adhuc non ita pridem ad Cæs. Maiestatem scripserunt, ita vt sine notabili dedecore, ignominia, & omnimoda confusione politici status contra propria sua scripta facere non possint. Sed quod ad Hollandiam, Zelandiam & Bomelam attinet, relinquitur hoc dispositioni Pacificationis Gandensis, saluo tamen, quòd in vrbibus & locis earumdem Prouinciarum, vbi Catholica Rom. Religio tempore dictæ Pacificationis adhuc exercebatur, iterùm intereà restituatur. Secundus, Interim subditis qui in aliis Prouinciis à Catholica Rom. Religione defecerunt, concedit quoq; sua Catholica Maiestas per suos Regios Commissarios intuitu præsentis status Belgij, quatenus in ijs Prouinciis (sine vlla coactione, molestia aut vexatione Edictorum super Religione publicatorum, quæ tantisper suspendentur) habitare poterunt & manere, quousque cum consilio Ordinum legitimè & competéter in loco securo, vbi suffragia libera esse poterunt, per Regem aut eius Legatum seu Gubernatorem generalem conuocandorum, aliter super moderatione eorumdem Edictorum fuerit statutum: saluo tamen, vt ijdem intereà à scandalo, seditione, & omni vsu & exercitio alterius Religionis abstineant. Atque intereà etiam liberè fruentur omnibus suis bonis tam mobilibus quàm immobilibus, iuribus & actionibus, & poterunt etiam eadem bona aliò transferre, vendere vel alienare prout eis videbitur. Et quidem si bona sua seruare velint, poterunt in sua absentia constituere ad ea administranda Catholicos receptores quales velint. Præterea toties quoties velint poterunt redire in easdem Prouincias, modò viuāt Catholicè & vt Catholicos decet; & permittetur bona fide vnicuique talis reditus & potestas sua bona per se administrandi, mox vbi talis eius animus à Pastore, Officiario & Magistratu loci fuerit cognitus & probatus. Hactenus Articuli Pacificationis quæ Coloniæ frustrà tentata fuit ab initio Maij vsque ad 13. Nouembris. Etenim cùm Prouinciarum Belgicarum deliberatio lentiùs procederet, (verba sunt boni alioqui Patriotæ) Legati Cæsaris Ordinum Legatis dicto die 13. Nouembris scri-

1579

Attamen nulla Religio publicè exerceretur, nisi Catholica Romana, & quare.

Nihilominùs in Hollandia & Fœderatis seruaretur pax Gandensis.

Aliis quoque locis suspendantur Edicta, donec, &c.

Nihilominùs vt omnes euntes & redeuntes viuant Catholicè.

1579 scripto suum discessum declararunt, simul propensas suas voluntates & labores sumptusq; Belgij reconciliandi causa factos commemorant: quod verò ad speratum finem non peruenerint, Ordinibus imputant, & sui discessus multas causas allegant, totumque negotium Deo committunt. Ordinum Legati multis rationibus & argumentis suos Dominos defendunt, longásque moras excusant, rogántque vt adhuc aliquot saltē dies expectare velint: verùm ne quidquam. Tandem 25. Nouembris litteræ Imperatoris, vt maneant, & Ordinum sententiam præstolentur, allatæ fuerunt; verùm serò cùm Commissarij discessissent, solusque Swartzenburgius mansisset, qui acceptā Ordinum sententiam ad Imperatorem misit. Posthęc Ordinum Legati domum vocantur; quorū quinque, nempe Dux Arschotanus, duo Abbates, Bucho Ayta, & Grobbendoncæ Dominus Coloniç manēt, Regiq; se reconciliant. Sed ad obsidionem Traiectensem redeamus. Peruenerat, vt diximus, Parmensis supra ipsa mœnia. Quare coëgerant Ordines initio mensis Iunij Hoochstrati circiter octo millium exercitū, puluerem tormentarium, & cōmeatum, maioresq; expectabāt copias; pecuniam verò omnibus in vrbibus ac pagis per domos liberandis Traiectensibus magna velut demissione colligebant. Antuerpiani quoque aliquot millia florenorum Egmondano numerarant, quibus legioni suæ distributis, eam quoque ad liberandum Traiectū duceret: sed aliud ille meditabatur. Etenim profectus Anghiano Bruxellam quarto Iunij ab iis, qui consilij eius erant conscij, summo manè porta Opbruselana excipitur, ordinariis vigilibus eum vt cum Ordinibus facientem alioque tendentem sine contradictione admittentibus. Captis custodibus, suos portæ præficit, rectaque cum legione ad forum maius profectus, illud occupat. Sed dum mittit qui Palatium occuparent, ijque à Templij Præfecti vrbis militibus impedirentur, ciues quoque ad arma proruunt, sub signis suis conueniunt, portas & propugnacula recuperant, & Egmondanum cum suis in foro obsident: vbi tota die ac nocte ieiuni pęnè detinebantur. Postridie missus Liesueldius Orangio à consiliis, effecit, vt saluis rebus omnibus Egmondius eadem qua intrarat porta discedens vrbē desereret; qui deinde Ninouam Flandriæ oppidum patrimonium suum à duabus Gandensium cohortibus insessum, ciuibus aliquot iuuantibus ante auroram aggressus, transcensis muris, cæsisque qui resistebant, occupat. Et quidem præsidiarij Gandenses in forum conglobati iis quæ sors offerebat se munierant, fortiterque resistebant; sed circa meridiem pro se vitam fortunásq; pacti, sub signis & sonantibus tympanis exiere, qui de temerè relicto oppido accusati, Regi deinde ac Parmensi nomina dedere. Intereà Traiectenses extremè premebantur, iamque ex mille præsidiariis vix quadringenti belli poten-

Quare Pacificatio Coloniensis non habuerit successum.

Quinque ex Legatis Ordinum Coloniæ Regi se cōciliant.

Maximi apparatus liberando Traiecti ab obsidione.

Comes Egmondanus frustrà Bruxellam occupare conatur.

Dimissus Bruxellā Ninouam pro Rege occupat.

tes

tes supererant. Quare deseri se conspicientes, de cōditionibus quas Parmensis honestissimas dudum iis frustrà obtulerat, agere iam se velle dicunt. Simulat Parmensis se contentum, ea maximè de causa, quòd in minori oppido nouam eos parare defensionem didicisset. Qua ab vtraque parte simulatione factum est, vt vrbis præsidiarij, deditionis leges indies expectantes, conditionum protractione custodias paulò negligentiùs obirent. Quod cùm pauci Hispani ac Germani explorassent, Parmensis vigesimonono Iunij nocte intempesta diuersis locis ad muros ac vallum scalas apponi iussit. Vbi cùm Regij excubias aliquot locis dormientes obtruncassent, in vrbem transcendunt, ac propinqua effracta porta partem exercitus intromittunt: conclamatur tota vrbe ad arma; pugnatur omnibus viis, pueris etiam ac feminis ex ædium fenestris omnia telorum genera in Regios deuoluentibus. Cadunt ab vtraque parte nō pauci, sed maximè ex oppidanis. Omnes enim viæ ac plateæ munitæ se defendebant. Sed tandem aliquot expugnatis, miserrima fit cædes, sexui nec ætati parcitum est, donec Parmense omnibus qui arma posuissent vitam pollicente, pugnæ factus esset finis; præsidiariis quoque, postquā per tres horas, omnibus vrbis viis acriter se defendissent, arma cum ciuibus ponentibus, ac deditionem facientibus. Tum ad prędam discursum, ac ditiores ciues magna pecuniæ summa nihilominùs vitam redimere coacti sunt. Repertus Moncada transfuga Hispanus statim iussu Parmensis ad patibulum iugulatur. Sebastianus Gallus Nouij Legatus Parmensi oblatus, ob virtutem bellicam, ac quòd Regi Philippo non esset subditus, vita donatus est, sed paulò pòst è vulneribus obiit. Dorpius, Tollenarius, cum aliis duobus Pręfectis capti à gregariis militibus, ignoti, persoluta mediocri pecuniæ summa, sunt dimissi. Periere obsidionis tempore ferro in vrbe supra duo hominum millia, alia duo millia pestis absumpsit: è Regiis circiter duo millia desiderati sunt, inter quos Dominus Hiergius, morte patris tum recèns Comes Barlaymontij factus, machinarum bellicarum Præfectus, mosqueti globo dudum, dum locum commodum suis machinis disponendis lustrat, traiectus; Fabianus quoque Farnesius, Mauriquesius, Cugnaus, Grimoaldus, Gousmannus, Paciecus, Simonettus, alij qui cruenta illa oppugnatione nono Aprilis periere. Dudum Siluæducenses inter se tumultuabantur, & frustrà aliquoties Orangius illuc præsidium introducere conatus erat. Pax tamen Religionis dicta illic erat recepta, & restituta Gladiatorum sodalitas, in quā potissimùm iuuenes, qui præteritis tumultibus solum verterant, & Orangio militarant, nomina dabant. Hi omnes erant sectæ Caluinianæ, & vrgebant, vt ciuitas Vnioni Vltraiectensium, de qua anteà dictum est, subscriberet. Hinc nata est inter incolas diffidentia. Cùm autem Caluiniani

1579

Traiectenses extremè pressi, de deditione agere se velle dicūt.

Dum protrahuntur conditiones, in excubiis negligentiores obruuntur.

Tribus horis cruentè tota vrbe pugnatur; hinc in prædam itum.

Numerus Traiecti gladio & peste desideratorū.

Ex Regiis cæsi circiter bis mille, inter quos & Hiergius.

Siluæducenses inter se de Vnione Vltraiectensi digladiantur.

1579 niani eò rem perduxiſſet, vt inuitis Optimatibus primo Iulij Vnionis illius publicatio tentaretur, Catholici eos impediunt, & ad forum armati armatis occurrunt. Ad manus ventum eſt, in ſanguinem ciuilem ſęuiunt ſclopeta & gladij. Tandem ob captum Traiectum minantur Caluiniani, niſi ſaltem mox admittatur pręſidium, ſe velle vrbem deſerere. Super quo cùm aliquoties deliberatum eſſet, nondum præſidium recipere viſum eſt, ac tandem, quia hoc Caluiniani minabantur, octauo Iulij, ſingulis qui vellent cum ſuis bonis tutò diſcedere permiſſum eſt, ſicq; Caluiniani plerique vrbe diſceſſerunt, aut vt alij interpretabantur, Catholici eos vrbe diſcedere compulerunt. Idem tentarunt Brugenſes ſecundo die eiuſdem menſis Iulij, ſed non ſimili euentu. Cùm enim Senatus, Optimatibus agri liberi & populo Vnionem Vltraiectenſem proponerent, magnus in vrbe ortus eſt tumultus. Intellexerant iam Catholici Vltraiectenſium iconomachiam feriis Pentecoſtalibus, vti commemorauimus, commiſſam: quam vt ipſi vrbi ſuæ auerterent, à Conſule Chiliarcham Hieronymum Mollium Dominum Watermalium ſibi dari poſtularunt. Conſul etſi tergiuerſaretur, veritus tamen maiorem tumultũ, Watermalium Chiliarcham renuntiat. Qui confeſtim Magiſtratum hunc acceptãs, quatuor ciuium ſigna exauctorauit, octodecim virorum Magiſtratum abrogauit, alium eius locò ſubſtituit, inſigniora quædam vrbis loca occupauit, & Miniſtros nouę Religionis eiecit. Feruebant initia: ſed cùm poſteà Catholici cunctanter agerent, Magiſtratus, qui ab arbitrio Gandauenſium pendebat, exauctoratas quatuor ciuium ſodalitates conuocauit, eorumque Duces Fleiſchmannum, Winckelmannum, Remeum & Autermannum, portam & pontem aſininum, macellum in platea lapidea, & alia quædam loca iuſſit occupare. Quod cùm viderent Optimates agri liberi, ceteriq; Catholici, ipſi quoque ad arma proruunt. Stant acies oppoſitæ: mittuntur ab vtraque parte qui auxiliares copias adducant. Dominus de la Motte cum ſuis Ronſelariam, quæ dimidio abeſt milliari, Catholicis auxilio venerat. Sed præuerterunt eum octo ſigna Scotorum & centum quinquaginta equites, qui ſummo manè intromiſſi, Catholicos ſuis ſtationibus depulerunt, quoſdam è primariis auctoribus captiuos in cuſtodiam dederunt, Magiſtratum agri liberi abrogarunt, Eccleſiaſticos eiecerunt. Malecontenti cùm paulò tardiùs quàm oportuerat, veniſſent, re infecta reuerſi ſunt. Sub idem tempus Martinus Schenkius à Nideck ad Moſæ ripam infra Venlonam in caſtro Blijenbekano ſtationem pro Rege habebat. Is occaſionem nactus, aliquot ex ſuis militibus Rhenum traducit, & ſumma celeritate Doetekemium occupauit: ſed quia locus munitus non erat, & vicinæ ciuitates, antequam muniri potuit, eum obſidione cinxerunt, tam Schenckius ipſe quàm

Tandem poſt cruentã pugnã, pars vna vrbe diſcedit, ſeu pellitur.

Brugenſes quoque tumultuantur eamdẽ ob cauſam.

Primò, Catholici ſuperiores, inde ab aliis obruuntur.

Schenckius fruſtrà Doetekemiũ Regi aſſerere nititur.

1579

quàm milites in hostium manus deuenerunt, donec paulò pòst lytro annumerato dimissi sunt. Gandauenses, vti diximus, nono Martij contra datam fidem secundò Ecclesiasticos eiecerant. Furor ille tota æstate sæuiit, cuius auctor primarius erat Embiesius, qui templa, Monasteria & Abbatias militibus spolianda deuastandáq; cùm dedisset, etiam immobilia Monasteriorum bona amicis & sociis vilissimo pretio sua auctoritate diuendidit: quosdam, etsi suę sectæ, tamen modestiores, indicta causa vrbe eiecit. Noæum Tribunum militarem ita tractauit, vt is metu, beneficio noctis vrbe decesserit; tandem 28. Iulij magnam militum manum clàm in ciuitatem introduxit, Prętorem & Senatores Magistratum deponere compulit, nouosque suæ factionis homines creauit, & seipsum secundò Consulem proclamari iussit. Horum omnium rationes reddere volens, scriptum quoddam typis excusum in populum disseminauit. Cùm autem Orangius 24. Iulij Gandauensibus scripsisset, se Gandauum venire, & Rempub. reformare decreuisse, hinc variæ natæ sunt ciuium opiniones & sententiæ: Rihouij tamen studio & trium Membrorũ consensu decretum est, vt Orangius in vrbem reciperetur, si in quinque conditiones priùs iurauerit: quæ cùm typis editę sint, & nil nisi meras factiones contineant, nihil hîc opus est recensere. Paulò antè, eodem mense Iulio, cùm Gandauenses ab Ordinibus vrgerentur, vt tributa ipsis imperata penderent, rationem typis euulgarunt eorum omnium, quæ à 25. Augusti anni 1577. vsq; ad diem illum pro defensione cõmunis causæ, vt dicebant, pensitarant; quæ summam decies & quater centenorum, & viginti quatuor millium florenorũ conficiebant, pręter ea quæ Malecontentis nouẽ mensibus soluere coacti erant. Scire autem cupiebant, quem in vsum hæc omnia collata essent. Nam si tres aliæ partes Flandriæ suas portiones etiam exoluerint, ostendunt solam Flandriam trigesies centena millia florenorum dependisse. Quòd si reliquæ Prouinciæ, quibus coniunctim incumbit duplum dare (sola enim Flandria trientẽ omnis tributi exsoluit) suas etiam indictiones numerauerint, conficietur summa nonaginta vasorum auri, seu nonagies centenorum millium florenorum. Sed Orangius his omnibus Gandensium prætensionibus contemptis, Kalendis Augusti Gandauum venit. Quod cùm Embiesius intellexisset, iram eius veritus, fugam capessere voluit, & iam nauim conscenderat. Sed à nonnullis persuasus mansit, & Magistratu discedens modestiorem se præbere visus est. Ceterùm cùm multos haberet inimicos, metuens ne tandem suæ administrationis rationem reddere cogeretur, Gãdauo discessit, & cum Petro Datheno Caluinianorum psalmista, homine seditioso ad Casimirum in Palatinatum Rheni recessit. Orangius interim cùm Gandauensem Rempublicam vtcumque reformasse visus

Turbarũ Gandensiũ auctor inprimis Embiesius.

Alij ibi Orangium recipere volunt, alij non.

Gandenses magnificè iactant à se collata; eorum petunt rationes.

Orangius Gãdauum venit, mox etiam Brugas.

1579 visus esset, Brugásque profectus ibidem ciues in ordinem redegisset, Gubernatorem deinde Flandriæ se gessit. Is cùm adhuc Gandaui esset, Malecontenti vrbem illam dolo occupare frustrà tentarunt: missis enim aliquot equitum centuriis sub specie amicorum in vrbem, aliqui eorum recipi cupiebant hospitibus suis satisfacturi. Ad quod cùm ciues annuissent, & iam portis appropinquarent, Orangius eius rei fit certior. Qui cùm se illis partibus equitatum non habere sciret, nec vllos equites expectaret, confestim misit qui portas claudi mandaret. Qui nuntius si paulò tardiùs aduenisset, iam hostis vrbem occupasset. Detectis verò insidiis, in sua redierunt. At verò per eosdem dies Alostum feliciori euentu occuparunt, Ronzęum quoque, amplum & celebre municipium: Baesrodam verò Alosto finitimam exusserunt, postquam armata manu occupassent, & præsidiarios illic Gandauenses plures trucidassent. Metuebant Ordines Parmensem Bruxellas venturum, eamque vrbem obsessurum: quare Lanoius Francus Ordinum Tribunus eum obseruabat, & in omnem euentum duodecim Gallorum signa in promptu habebat; quem, si quid Parmensis moliretur, in vrbem introduceret. Sed Parmensis post captum Traiectum per aliquot menses exercitum quietum continebat, nec victoriam magno Ordinum bono prosecutus est, tum quòd eius exercitus tempore obsidionis Traiectensis valdè esset diminutus, & ipse in morbum nō leuem incidisset, tum propter ea quæ cum Artesiensibus transegerat de externo milite dimittendo. Decimooctauo Augusti Groningæ rursus tumultuatum est. Venerat eò paulò antè Consiliarius Rorda. Missus eratis à Legatis Coloniæ pro pace eo tempore congregatis ad Groningenses cum conditionibus pacis Coloniæ conceptis, quas suprà posuimus, vt eas Magistratui populóque exhiberet. Qui cùm Groningam venisset, statim à Magistratu nouę Religioni addicto apprehenditur. Rogatur, quæ sit eius audacia, vt eam pacis nundinationem obtrudere audeat hostibus, quæ ne ab iis qui neutri parti studerent, approbaretur: eam nec ipsos Colonienses ferre posse, qui Typographum horum Articulorum impressorem publico in foro cum omnibus suis libellis exusserint. Obstupefactus Rorda, & impudens hominum mendacium admiratus, rogat quo die id factum esset: nominant diem, nominant horam. At, inquit Rorda, eo tempore Coloniæ fui & posteà, & ne quid tale somniatum audiui. Illi in sua impudentia perseuerantes, eum in vincula coniecerunt. Eo tempore Magistratus à populo intolerabiles exactiones postulabat. Quare dicto die decimooctauo Augusti populus partim ob hanc causam, partim ob scelus in Rordam perpetratum ad arma ruunt, Curiam inuadunt, Magistratum pulsant, cogere volunt vt pacem Coloniæ factam amplectatur, Rordámque liberum dimittat. Sed dum

Malecontenti frustrà Gandauum intercipere tentant.

Occupant interim Alostum & Ronzeū seu Rhotnacum.

Quare Parmensis post occupatū Traiectum, aliquandiu quieuerit.

Recapitulatio de tumultu quodam Groningæ ob pacem Coloniensem.

dum alij alterius factionis ciues armati ad forum veniunt, res est composita. Rordam Senatus Rennebergio mittit, qui eum Pipenpoio arcis Stauerensis Præfecto transmisit. Intereà Legati Coloniæ congregati eosdem Articulos secundò Groningensibus miserunt cum graui admonitione vt eos acceptarent, & Rordam è vinculis liberum restituerẽt. Dum hæc agũtur, Rennebergij Secretarius è Gallia Belgica venit, & pacem inter Malecontentos & Regem pactam, & omnibus pænè Rennebergij cognatis & amicis signatam adfert. Monetur à diuersis, huic vt ipse quoque subscribat. Ille quid ageret initio dubius, tandem cùm conditiones illius pacis æquas iudicaret, de illis amplectendis cogitauit. Dissimulans nihilominùs illud, cum aula sua è Vollenhoo in Monasterium Essense, quod est in agro Groningensium suburbanum, profectus est, & tandem mẽse Decembri, rebus priùs compositis, Groningam ingressus est. Mense Iulio Comes de Reulx, intercurrente opera Domini Petri Lupi Carmelitarum Ordinis Prouincialis, Mechliniam in fidem Regis Hispaniarum receperat; & Dominus Boursius ab Ordinibus, quorum administrationis iam eum tædebat, ad Regem defecerat. Itaque reconciliatis Mechliniensibus Parmensis aliquot militum turmas misit, quæ Herentalium & Teneramondam vsque excurrentes, omnes agros depopulabãtur, Willebrouckum, quod situm est ad Scaldim in capite nouæ nauigationis Bruxellensis, occuparũt, omniáq; emissaria, quibus aquę ad vsum nauigantium retinentur & emittuntur, conuulserunt. Hinc etiam mense Septembri Hispani propugnaculum illud Willebrouckanum munierunt: quod vt Ordines impedirent, exercitum eò miserunt, sed ita ab Hispanis excepti sunt, vt fusi fugatique redire cogerentur. Fuit in ea munitione præsidium Germanicum relictum, qui paulò pòst 19. Septembris metu potiùs, vt ferebatur, quàm iusta de causa illud deseruerunt, & Ordinibus magnis sumptibus ad defensionem dictæ nauigationis muniẽdum reliquerunt. Hannonienses intereà, Artesij, & confœderati Galli, in quibus non erant Cameracenses nec Tornacenses, pacem cum Rege dudum clàm, vt diximus, initam iam mense Septembri promulgant. Nihilominùs vigesimo secundo Octobris Balfurius Scotorum Tribunus ope Brissaultij Consulis Brugensis, & ductu cuiusdam cereuisiarij Menenensis, qui se multa indigna à Malecontentis passum asserebat, munitionem & pagum Meningam, primam sub Montignio Malecontentorũ sedem, occupauit, ea ipsa hora, qua Malecontenti ductoribus Domino de Erpes & Alleyno Cortraco frustrà insidiabantur. Tentabant hi fossarum Cortracensium profunditatem, cùm Prætor vrbis procubitorem alta voce interrogat, an nondum aliquid audiret? volens signum aliquod captæ Menenæ. Respondente procubitore, Nondum. Hora tamen, inquit,

1579

Ciues armati concurrentes tandem pacificuntur.

Sollicitatur Rennebergius vt & ipse pacem Coloniensem recipiat.

Mechlinia se tradit fidei Regis.

VVillebrouckum à Regiis occupatum iterùm deseritur.

Meninga Malecontentis eripitur, cùm ipsi frustrà Cortracũ tentant.

1579 quit Prætor, hæc eſt. Audiebat hæc omnia Alleynius, & nata eſt illi ſuſpicio ſuam expeditionem detectam eſſe, militeſque paululùm ab vrbe deduxit, conſilium captans quid factu opus eſſet. Intereà fragor tormentorum, & tumultus captæ Menenæ auditur: Alleynius Menenam properat vt laborantibus opem ferret; ſed iam municipium, antequam veniret, erat occupatum. Paulò pòſt Lanoius Warwijckum etiam iiſdem Malecontentis, ſed non ſine multo ſuorum ſanguine, ademit. Quin etſi ita ſe haberent, Malecontenti tamen Parmenſem vrgebant, vt Hiſpanos, Italos, Burgundos, alioſque exteros iuxta pacis initæ conditiones dimitteret. Iudicabant quidem eorum poſtulata nonnulli Catholici intempeſtiua, dum Malecontenti eo tempore magis vincerentur quàm vincerent: Parmenſis tamen ne quam occaſionem illis daret, Hiſpanos, alioſq; externos milites illis non gratos, vt promiſerat, paulatim dimittere parat, ac tandem menſe Ianuario maiorem partem dimittit. Scriptum ſolemne de Pace Colonienſi, de Tributis, de exauctoratione Regis Hiſpaniarum, de meliori Prouinciarum adminiſtratione, à 28. Septembris typis euulgarat Orangius, vt veluti maturè de ſingulis ij, quorum intereſſet, ſententias conciperent. Quod ad pacem attinet, docere conatur, non recipiendam pacem niſi quæ libertatem Religionis contineat, tum quæ firma ſit; eam verò ab Hiſpaniæ Rege non poſſe expectari. nam etſi maximè velit, tamen Pontificem & Inquiſitionem nequaquam eam permiſſuros. Secundò, Tributa expeditiùs quàm hactenus ſoluẽda, ſi quod neceſſarium iam vident, armis tueri ſe velint. Tertiò, Si Princeps mutandus ſit, neminem aptiorem videri Duce Alenſonio Regis Galliarum fratre, cui & ſciat Reginam Angliæ fauere. Quartò, Si ipſum Orangium adhuc velint Belgij Legatum, deinceps Deputatis Statuum neceſſariò maiorem concedendam eſſe auctoritatem: non quòd eis velit permitti poteſtatem nouas exactiones inſtituendi, ſed tantùm conſtituendi ordinem modumque in exactionibus communi conſenſu permiſſis & permittendis vtiliter colligendis atque expendendis; ne toties impediantur negotia maximi ponderis frigida illa excuſatione, Non habemus ad hoc à Dominis noſtris mandatum. Porrò ſibi ſaltem concredantur ciuitates & Arces limitaneæ, vt in eas quocumque tempore poſſit præſidiarios introducere, & rurſum, cùm videbitur, reuocare, abſq; vllius contradictione; aliter enim bellum ritè adminiſtrari non poſſe.

Pulſi etiã VVarvvijcko Malecontenti.

Vrgent nihilominùs Parmenſẽ, vt exteros ſibi non gratos dimittat.

Scripto Orangius mira perſuadere populo nititur.

Inter alia, ſibi & Deputatis maiorem auctoritatem neceſſariò dandam.

1580 Proponit itaque illa eadem anno milleſimo quingenteſimo octogeſimo ineunte, die nono Ianuarij, Antuerpiæ in celeberrimo Ordinum Conuentu, docetque etiam expreſſiùs, neceſſarium eſſe vt communibus ſumptibus exercitus quatuor millium equitum, & duodecim millium peditum omni tempore alatur, qui, vbi & quando neceſſarium erit, hoſtibus

bus obijciatur, ideóque commune etiam debere esse ærarium, peccariq; grauiter, quòd singulæ tantùm Prouinciæ singula habent æraria. Die etiam 13. eiusdem Ianuarij prolixè de recipiendo Alensonio agit; sed non est in illum cõsensus datus ante 12. Augusti, vt tunc dicemus. Alia etiam quæ tunc pro sua & Deputatorum auctoritate augenda petierat, similiter in illud tempus pro maiori parte sunt reiecta. Intereà neutra pars ab armis cessabat. Parmensis eodem mense Ianuario oppidum Hannoniæ Mortaigne, quod à tribus signis Scotorum & Anglorum in fide Ordinum tenebatur, armata manu expugnauit. Deinde & Fanum S. Amandi, quod similiter ab Anglis tenebatur, in fidem Regis recepit. Inde Tornacum versus mouit, & omnes vicinos agros depopulatus est, dira toti illi oræ minatus, ni imperata singulis tributa deinceps soluerent. Qui aduersæ erant partis, suis quoque rebus non defuerunt. Inchius Cameracensis Præfectus metuens vires Parmensis, cùm sibi non sufficeret, nec ignoraret, si obsideretur, auxilia sibi difficulter ab Ordinibus missum iri, cum Alensonio transegit, & aliquot Gallorum peditum equitumq; centurias in vrbem recepit, omnesque qui Gallo iurare nollent, inter quos primus fuit Episcopus vrbis, vrbe expulit. Sub idem tempus Bruxellenses ope sociorum adiuti, astu quodam Niuellam recuperant 27. Ianuarij, & Dominum de Glymes secum captiuum adducunt. Geldri quoq; per eosdem dies castrum Blienbecanum obsederunt; sed cùm intellexissent, Parmensem Schenckio auxilia mittere, re infecta obsidionem soluerunt. Die 21. Ianuarij Cornelia Laleinia soror Rennebergij cum coniuge suo Barone de Monceau Groningam venit, fratrique reconciliationem cum Rege Hispaniæ attulit. Rustici intereà Drentani, equitum Ordinum violentiam diutiùs ferre cùm nec possent nec vellent, armati magnis globis conuenientes, Dodonem à Laer & Rijnswoudam cum suis Drentâ eiecerunt. Frisij plures clandestina consilia Rennebergij suspecta habebant. Quare Leovvardienses Kalend. Februarij, dispositis in suburbio duobus militum signis, qui à tergo castrum obseruarent, ipsi à fronte, præmissis qui in vrbe erant, Monachis, gerras extruunt, & castrum obsident. Schagen Præfectus territus mox castrum dedidit. Rennebergius, audito hoc tumultu, Ballium Secretarium suum eò misit, vt populum compesceret: eum in finem dederat ei chartas sigillo & subscriptione sua munitas, mundas tamen seu vacuas, vt ipse quæ è re essent, inscriberet. Sed in vrbem venientem Secretarium capiunt, captúmque in vacuis illis chartis mandatum ad Oyenbrugij arcis Harlingensis Satrapæ Vicarium scribere cogunt, vt Arcem obsessam in manus obsidentium condonaret; quod cùm Vicarius accepisset, non expectans secundum mandatum, statim hostibus Arcem tradidit. Venerat iam Campos

1580

Orangius quæ priùs scripto, nũc viua voce proponit.

Parmensis Mortaigne, & S. Amandi, Ordinibus eripit.

Ordines Niuellam recuperãt.

Frisij Rennebergium habent suspectum.

Erepta Renneber-gio arces Levvardiensis & Harlingensis.

1580 Transiſelaniæ oppidum Orangius, vbi dudum ciues inter ſe diſſidebãt. Geuſiis non ſufficiebat, quòd publicum & tranquillum ſuæ Religionis habebant exercitium, ſed Romanam Catholicam expulſam volebant. Quare ad finem ſuperioris anni Franciſcanos oppido expellere conati erant, ſed ſtrenuè eos defenderant Catholici. Ægrè ferebant hoc illi, plurimumque laborabant, vt immiſſo in vrbem præſidio, coniunctis viribus Catholicos opprimerent; id contrà ne fieret, Catholici aduigilabant. Atque hinc quotidiana diſſidia. Orangius itaque metuens ne hæc ciuitas Hollandorum propugnaculum à ſe deficeret, eò profectus, pręſidium ſub vmbra ſui ſatellitij introduxit, atque ita Catholicæ Religionis exercitium ibidem extinxit. Eiuſdem quoque Orangij mandato Pipenpoius arcem Staurenſem Ordinum militibus dedit, qui eam deinde euerterunt. Eiuſdem menſis Februarij die 27. Malecontenti Cortraco in Flandria hac ratione potiuntur: Gardinius quidam à Gubernatore Cortracenſi conductus erat, vt litteras ad Meningæ Præfectum deferret, quibus tres peditum Scotorum cohortes petebat, duas enim quas habebat non ſufficere, quòd extra muros Malecontentos, intra Papiſtas timeret. Gardinius Meningam ſeu proficiſcens, ſeu proficiſci ſe fingens, Viuam municipium ſeu ſponte ſeu captus ad Montignium venit, tres accipit ab eo Wallonum cohortes, iunctis non paucis Scotis Regi militantibus. Intromittuntur tamquam amici Meningâ venientes ſummo manè (populus enim augeri præſidium nolebat) per Arcem: qua in poteſtatem redacta, in oppidum irrumpunt. Sed foro propinqui, ciues ac præſidiarios in armis paratos magno reperiunt numero. Inita pugna, dubio Marte per integram acerrimè certatur horam, donec recentibus cum copiis ſuperueniente Montignio ac Richeburgio, victi Cortracenſes, ſupra quadringentos deſiderauere viros, Malecontenti non vltra ſexaginta. Exuſta eſt pugnæ tẽpore in foro domus inſignis, cui Quercus erat inſigne. Potelbergius cum aliquot aliis in carcerem ſunt coniecti: qui verò tamquã Regi ſtudentes nexi ſedebant, vt Voutrevaius cum ſociis, liberantur, nouoque Magiſtratui præficiuntur. Oppidani duobus diebus in prædam dati inſignem fortunarum fecere iacturam, Orangiacarum partium homines inſuper vitam libertatemque magno redimere ſunt coacti. Sed in Friſiam remigremus. Iam fama allata erat, Orangium non ſolùm Campos veniſſe, ſed & Groningam cogitare. Non ignorans ergo Rennebergius ſibi inſidias vndique ſtrui, iam tempus adeſſe ratus, poſtpoſita omni ſimulatione Regi ſe fidelem declarandi, merumque vrbis imperium, antequam Orangius cum frequenti ſuo aduentet ſatellitio, ad ſe pertrahendi, 3. Martij tota nocte conſilia captans, familiam armat, milites clàm introductos ſuis iungit, ciueſque Catholicos adeſſe iubet. Vbi cùm illi nuntia-

Catholici Campis diu valẽt, donec Orãgius aſtu eos opprimit.

Hiſtoria captæ ciuitatis Cortracenſis à Malecontentis.

Tamquam amici admiſſi, pugnãdo porrò vrbe potiuntur.

Orangiani ſpoliati inſuper vitã redimere coguntur.

Rennebergius parat ſe vt Groningam Regi aſſerat.

nuntiatum esset, crepusculum adesse, ciuiúmque excubias, relictis statio- 1580
nibus, domum abijsse, manè quinta hora cum suis, qui candidis fasciis brachio læuo erant insigniti, prorumpit, in forum equitat, ipse ductor, gladium strictum rotans, exclamat: Adeste, adeste ciues, hodie verus sum vester Gubernator: satagamus nunc quæ ad Regiæ Maiestatis commodum, & nostram conducant salutem. Classica diuersis in locis canuntur, pulsantur tympana, captę vrbis imaginem fuisse dixisses. Geusij rei insolentia stupefacti, armati prodeunt, & sub Hildebrando congregati cum furore in Rennebergium ferũtur: sed cùm fortè quidam ex asseclis Rennebergij in Hildebrandum collimans eiacularetur, eum traiecit atque prostrauit: cadente duce & antesignano ceteri diffugiebant, qui vbicumque inueniri poterant, capti sunt, & in vincula detrusi. Mox Senatus nouitiæ Religionis exauctoratur, & Catholicus constituitur: reconciliatio à Parmensi missa proclamatur, & iureiurando confirmatur. Quod factum cùm hostium expectationem admodũ elusisset, attoniti primùm spem abijciunt: Korenputtius tamen ratus aliquam adhuc spem superesse, mox partem copiarũ Olthouij in suburbia ducit, inde Vlitij, Schagenij & Wedæ signa euocat. Aelke, Onsta, & Asinius Eutius cum suis quoque Groningam versus conuolant, vrbemque cingunt, sperantes fore in vrbe, qui seditionem mouerent, sed profundum erat in vrbe silẽtium. Vicinæ Prouinciæ, huius rei fama percepta, cùm in homines iram suam effundere non possent, in statuas & Sanctorum imagines 7. & 8. eiusdem Martij eam effuderunt. Sæuitum est in templa Monasteriaque Dauentriæ, Swollæ, Campis, in territorio quoq; Groningensi, in oppidis & pagis, quò potuit eorũ vis penetrare. In diœcesi Vltraiectensi, erectis signis, mulctaque indicta omnibus tam Catholicis quàm aliis, qui præclaræ huic pugnæ non interessent, in singulas Ecclesias quæ nondum vastatæ erant, irruunt, & quidquid supellectilis Ecclesiasticæ relictum erat, frangunt, in ignem coniiciunt, aut rapiunt. Catholici qui interesse noluerant, mulctati, sannis prætereà & contumeliis excipiebantur. Oppida tamen nonnulla Transiselaniæ, vt Hassetum, Steenwichium, Oldenzalia, & in Diœcesi Vltraiecti Montfortium, ab hoc impetu fuerunt libera. Non latebant Regem in Hispaniis superiora Orangij consilia, & in suæ Maiestatis contumeliam machinationes. Indignatus itaq; se à proprio cliente, & ab eo qui beneficio patris & suo ad tantos honores euectus erat, tam indigna pati, eum tandem Edicto, à Parmensi 15. Martij Traiecti ad Mosam publicato, vt perduellem & hostem publicum proscribit, & in illius caput, his qui eum è medio tollerent, aut eorum heredibus, viginti quinque millia coronatorum decernit. Orangius hac sententia se iniustè premi iudicans, Apologiam econtrà 17. Decembris edidit. Extat vtrumq; scri-

Hildebrãdus Dux aduersæ partis traijcitur; hinc socij dilapsi.

Groningenses Regi iurant.

Ea occasione in vicinis locis rursum in templa sæuitur.

Orangius vt perduellis à Rege proscribitur.

Edit econtrà Orangius suam Apologiã.

1580 ſcriptum; qui volet, legat; & inprimis iudicet Lector ex tot Annalium iſtorum ab anno 1560. decurſu. Intereà Lanoius, militum in Flandria pro Ordinibus Præfectus, intelligit Comitem Egmondanum cum vxore, ſocru, fratre Carolo Noyellæ Domino, aliiſq; Nobilibus, eſſe Niniuis oppidulo inter Aloſtum & Geertsbergam non ſatis munito: cõſtituitq; eo, mœnibus nocte conſcenſis, potiri. Itaque 20. Martij Dominus Tourſius & Mortaignius cum aliquot cohortibus vadoſa foſſarum loca tranſeunt, muros ſcandunt, & vnam portarum occupant: qua aperta, equites, inter quos & Orangij turmæ, intromittunt, reſiſtentes quoſque interficiunt, Comitem Egmondanum cum ſuis apprehendunt: ipſe quidem Comes in Rammekanam Zelandiæ arcem ductus, non niſi poſt quinquẽnium laxatus eſt; feminæ & Carolus frater natu minimus citiùs dimittuntur. Sexto Aprilis circa veſperam toto Belgio ingens fuit terræ motus: qui Coloniâ Lutetiam vſque, & vlteriùs in Angliam Eboracum vſque peruaſit: ipſum mare concuſſum, & tamquam ab imo eleuatum, cùm tamen tranquillum nulla aura commoueretur: tellus bis tanto tremore quaſſata eſt, vt ſupellex in ædibus expoſita loco moueretur; ferebãtur etiam turrium quidam lapides labefacti & excuſſi. Mechliniam, quæ in meditullio Brabantiæ eſt, Regi reconciliatam ſuprà retulimus: ea res multum Ordinibus viciniſque vrbibus adferebat incommodum. Varia itaque captarunt Ordines cõſilia, vt hanc vrbem ſibi denuò ſubijcerent. Ad hoc magnam ſpem præbebat, quòd præſidiarios non haberent, præter paucos equites in ſuburbio Neckerſpolio. Nam exauctorato cum ſuis militibus Bourſio, poſteà induci non potuerunt, vt aliud præſidium, licet illud Parmenſis ſæpè offerret, admitterent. Prætereà in vrbe habebant Ordines homines ſibi addictos, tum & nautæ & alij quidam murmurabant, quòd commercia ceſſarent. Tentanda tandem res erat. Data fuit hæc expeditio Noritio Anglici præſidij Liræ Tribuno. Iuncti ſunt Templius Gubernator Bruxellenſis & Famarſius. Hi cum ſuis 9. Aprilis manè ante ortum diem Mechliniam conuenerunt, & dum Angli ab vna parte vrbem adoriuntur, Templius ab altera ſcalis admotis portam Bruxellenſem occupauit, & per muros in vrbem ſuos tranſmiſit, excubitoribus, quorum plures conſcij expeditionis credebantur, antequam alij ſucceſſiſſent, domum digreſſis. Iam vallum pęnè vſque ad portam Hagiam complerant, cùm ſuperuenientes qui per ſtatas vices valli orbem circumeunt, mirati vigiles abiiſſe, hoſtique vrbem prodidiſſe, arma conclamant. Concurritur tota vrbe ad defenſionem, exceptis coniuratis. Cucurrit inter primos & Nicolaus Vanderlanius ad vallum portæ Bruxellanæ, nil præ feſtinatione ferens præter gladium lateralem pro dextra, ac orbicularem clypeum pro ſiniſtra, veniensque ad vallum miratur

Egmondanus Ninoua oppreſſus in Zelandiam abducitur.

Ingens terræmotus toto Belgio.

Cauſa cur Mechlinia iterùm venerit in Ordinum poteſtatem.

Milites Ordinum admotis ſcalis Mechliniam inuadunt.

Obijciens ſe inter primos Vanderlanius grauiter vulneratur.

ratur nullos se reperire vigiles, nec custodes. Subitò igitur in vnum coactis circiter viginti viris, pugnā cum iis qui intrarant init, mittens interim ad maximū forum, vbi Carolus Bouuekerckius Tribus congregabat pro auxilio. Sed cùm nemo subueniret, iamq; cum paucis quarta circiter horæ parte impediisset, ne eò loci plures intrarent, vndique à sclopetariis petitus, tandem in dextro femore paululùm sub imo ventre globo traiicitur, qui sinistrum penetrabat clunem; vnde tantum fluxit sanguinis, vt non ampliùs stare posset, sed famuli humero innixus ad domū Lanceloti Gottingnisij, aduocato chirurgo, decumbere fit coactus. Intereà plures scalis intrarant, ac instructa acie ad forum Frumētarium peruenerant. Sed obuiàm habentes armatas Tribus, probosque ciues non paucos, magna vi repelluntur, ac aliquot cæsis captisque, Signifero è manibus signum abripitur; clademq; insignem hîc accepissent (è foro enim Frumentario ad forum Anserinum cedere coacti fuerant) nisi coniurati quidam ciues & milites portæ Bruxellanæ seras vectesque, fabri ferrarij vsi maioribus malleis, aliisq; instrumentis, confregissent, apertaq; porta Noritium cum Anglis, ac Templium cum pedite equiteque intromisissent. Nec tamen hac de causa acerrimè duobus locis pugnare est desitū. Ab hora enim quarta matutina vsque ad octauam fortiter fideles ciues restitere. Tandem extrema fit pugna ad summum forum, intromissiq; viginti Regij equites Epirotæ porta Neckerspolia, à Fontis ponte ad vsq; forum Frumētarium per medios delati hostes, indeq; ad pontem magnū, postremò ad summum forum nuntiarunt Rossignolij Domino vrbis Gubernatori, se tardiùs in auxilium vocatos, hostem enim vrbis dominum esse. Quare ille cum Epirotis ac ciuibus nonnullis porta Neckerspolia effugit. Venerat cum eo ad portam vsque Frater Petrus Carmelitarum Prior Prouincialis, qui recordatus se aliquoties è suggestu dixisse, cum ciuibus mori velle, impetrato à Rossignolio ferreo thorace, casside ac hallebarda, ad maius tendit forum, reperiensque Noritium cum paucis ante summi Senatus Prætorium depugnātem, eo inuaso, hallebarda, etsi probè armatum, in genua vnico ictu coniicit, resurgentemque repetitis ictibus mactasset, nisi integra ferè cohors accurrens hominem quadratum animique excelsi eodem loco confecissent. Cecidere inuasores ducenti, è ciuibus circiter octoginta. Expugnato summo foro, Geusij occupant portas, dispositisque præsidiis, ac ciuibus domum compulsis, ad prædam discurrêre; quam tam auarè ac crudeliter exercuere, vt etiam Hispanos superarent, durauitque direptio mense integro: & cùm fortunę essent direptæ, ad vitæ & libertatis redemptionem ciues cogebantur, fuereque qui bis, imò & ter redimere se debebant. Barbariei finem fecit seditio inter Anglos & Wallones ob prædam orta, his nec illis prioribus

vrbe

1580

Nonnihil retrocedere coguntur inuasores.

Pugnatur continuis quatuor horis.

Cadit inter ceteros fortiter pugnans Prior Carmelitarū.

Hinc direptiones & extorsiones per integrum mensem.

1580 vrbe discedere volentibus. Tandem forum Antuerpiensium ciuium præsidio muniendum fuit, donec vtraque pars, certo campanæ ictu, per duas diuersas portas exirent, tanta tumultuatione, vt Angli, suorum aliquot desideratis, quodam modo expulsi fuerint 6. Maij. Famarsius vrbis Gubernator relictus est. Percommodè accidit hæc insolentia Anglorum Regiis. Lanoius supremus militiæ Ordinum in Flandria Præfectus Engelmunsterum castrum ad riuum Mandram situm à Malecontentis insessum obsidebat: collegerat mediocrē exercitū, & Anglos Mechliniâ venturos quotidie frustrà expectabat. Positis iam castris, & omnibus ad Arcem verberādam paratis, oblata est illi occasio Insulas vrbē occupādi: quam ne neglexisse videretur, cum parte equitatus & peditatus eò cōtendit, relicto in castris Marquetto. Sed cùm se imbecilliorem deprehenderet, quàm vt tantillis copiis tantam expeditionem feliciter perficere posset, maximè quòd Vicecomes Gandauensis, qui & Marchio Rijsborgius tunc dictus, cum 15. turmis equitum Epirotarum, vulgò Albanensium, & aliquot peditum centuriis, ei occurreret, mutato cōsilio in castra sua reuerti statuit. Sed cùm cis Lisam seu Leyam fluuium esset, nec exercitum commodè traijcere posset, ambages quærit, donec ad Mandræ ac Leyæ cōfluentem peruenit, vbi traijciens sub vesperum in pagum Waccanam copias duxit. At Rijsborgius Cortraci suos traducens Lanoium anteuertit. Cùm autem Lanoij miles ex itinere fessus ea nocte in castra venire non posset, data est ei facultas in dicto pago pernoctandi. Lanoius verò sollicitus, ne quid detrimenti castra à Rijsborgio acciperent, citatis equis Ingelmunsterum contendit, eoque sub noctem appulit, statimque pontem, quo Mandra fluuius sternitur, interscindere iussit. Sed quibus id mandatum erat, suis viribus confisi, mandato non paruerunt. Rijsborgius non ignorans copiarum partem Lanoij ea nocte Waccanæ subsistere, suos accelerare iubet, Ingelmunsterumque veniens, pontem primo impetu occupat 10. Maij, & in Lanoij castra irruit. Scoti repentino hostium aduentu territi, post primum impetum omnes fugerunt, Galli Flandrique partim cæsi, partim fugati sunt. Lanoius vel Anglos Mechliniâ, vel suos Gallos Waccanâ in singula momenta expectans, fortiter hosti restitit, donec tandem caperetur, captusq́; à Rijsborgio Regi donaretur. Captus est & Marquettus cum multis Nobilibus, ac cum iis octodecim signa militaria, & omnes bellicus apparatus. Tillignius Lanoij filius cum paucis Gandauum euasit. Tradit quidā, periisse Flandros Francosque vltra sexcentos: maxima tamen clades reputabatur captiuitas Lanoij, multis Hugenoticis præliis Francicis clari Ducis. Is Regi traditus, arcique Limburgensi inclusus, in Belgio vsque in annum 1585. cum magno suorum dolore detentus fuit, ac tum demum cōmuta-

Et vix tādem compescuntur à ciuibus Antuerpiensibus.

Ordines obsident Ingelmunster à Malecontentis insessum.

Adest Rijsborgius vt obsessos liberet.

Expugnatis castris, capti & cæsi plurimi, relata signa 18.

imutatione Comitis Egmōndani dimiſſus. Intereà Bartolus Entis à 1580 4. Martij Groningam fatigabat, ac iam iuſtis Hollandorum ac Friſiorū copiis inſtructus, Rénebergium Groningam reuerſum, extructis ad ſingulas portas munitionibus obſidebat, promotiſque paulatim copiis vrgere magis incipiebat, etſi ciues ac præſidiarij quotidie erumpentes non parum obſidentibus damni inferrent, ita vt tandem 27. Maij Bartolus locum collocandorum tormentorum idoneum circumſpiciens, intráq; moſquetorum iactum temerè prodiens, & ipſe globo frontem traiectus ex equo mortuus ceciderit. Duce Friſij deſtituti, etſi vni è Præfectis rerū ſummam, dum Orangius alium mitteret, tradidiſſent, non tamen obſidio, vt à Bartolo erat inſtituta, procedebat. Intereà ad famam obſeſſæ Groningæ excitatus Terrę-nouę Dux, Coloniæ adhuc agens, aurū Martino Scheinckio Nobili Geldro & Iacobo Coudenhouio Flandro, vt equites, quos conſcripſerant, in vnum cogerent, numerauit. Iodoco quoque Rijnefeldij Voohdio, Vltraiectino, vt duas Germanorum peditum cohortes octingentorum virorum eis iungeret, ſimiliter aurum præſentauit. Qui è ditione Iuliacenſi ac Cliuenſi egreſſi, reperiunt præterea ſingulis cum cohortibus Germanorum Ioannem Pirartum, ac Henricum Deldium, qui ſe eis cum aliquot aliis Præfectis iungentes, circiter bis mille quingentos pedites ac ſexcentos equites effecerunt. Interim Orangius loco Bartoli Entis Friſiis Præfectum miſerat Hohenlonij Comitem ſororis ſuæ filium, dederátque ei recèns conſcriptos equites bis mille quingentos ac peditum quinq; millia, cum quibus neceſſariò erat Scheinckio ceteriſque confligendum, antequam Rennebergio ac Groninganis auxilium ferre poſſent. Ingenti igitur animo contra Hohenlonium quem ſibi occurrere ſciebant, proficiſcuntur, eumque in Hardenbergenſi myriceto reperientes, 17. die menſis Iunij intentiſſimo ſolis ardore aggredi ſtatuunt, cùm tamen duobus diebus ac noctibus ex equis vix deſcendiſſent, nec pedites ſequi deſtitiſſent. Erat inter Regios ac Hohenlonium exiguus torrēs, ripis depreſſis, ac proinde tranſitu facilis. Cùm igitur confligere ſtatuiſſent, hoc vtuntur ſtratagemate. Pedites laſſitudine pugnæ inutiles conſidere ac quieſcere iubent, terræ infixis eo ordine haſtis ac ſi in acie ſtetiſſent, à lateribus conſtituentes ſclopetarios promptiores, eorumque calones, incenſos funiculos tormentarios manibus tenentes, edentes interim & bibentes quod habebant. Equites verò in duas diſtributi acies, à Scheinkio ac Coudenhouio ad pugnam animati, ac ex equis parum cibi potuſque ſumentes, mox tubis ſonantibus, ac tympanis ſtrepentibus, cùm galeas à Deo auxilium petentes depoſuiſſent, ac ad cęlum cum manibus tetendiſſent, pedites verò in genua ſe conieciſſent; Eia commilitones, inquit Hohenlonius, bono eſtote animo, iam manus nudáque

Lanoius captus tādem commutatione Egmondani liberatur.

Ordines Groningā obſidēdam curant.

Agit Dux Terræ nouæ vt Groningam liberet.

Regij quodam ſtratagemate Orangianos aggrediuntur.

Hohēloius irridet eos, velut ſibi ſupplices.

1580 dáque nobis offerunt capita. Sed adſtans Præfectorum vnus reddit: Id autem ſine lancearum ac gladiorum concurſu non fiet. His factis Scheinckius ac Coudenhouius, repoſitis galeis, datóque ſigno torrẽtem tranſeunt, ac Hohenlonij equitatum inuadunt, ſtatimque perrumpunt: vbi Coudẽhouius diuerſis lanceis ex equo deturbatus, ac parum ſaucius, in alium mox releuatur. Cumque ex arte reflexis equis alteram aggrederentur impreſſionem, Hohenloniani, quòd pro maiori parte diſpalati, ſe tam citò coniungere nequirent, maiorem verentes cladem, in diuerſas partes fugam arripiunt, equitibuſque Regiis pedites ſuos concidendos relinquunt. Videns Rijnefeldius ceterique Præfecti Regiorum peditum hoſtem fugere, vltra vires in pedes ſe erigentes, contra Hohenlonij peditatum contendunt, fiſi equitum ſuorum victoria. Sed Hohenlonij peditatus, equites peditéſque Regios expectare non auſus, proiectis armis in varias ſimiliter partes fugam iniit. Periiſſe traduntur hac pugna ex Ordinum militibus mille quingenti, ex Regiis quinquaginta quinque tantùm. Ex Ordinum exercitu Wingardius, Signifer Niueldius, Vſkẽs, multi Præfecti & Nobiles occubuere. Niueldius alter Centurio cum Renoyo atque aliquot vicariis capti ſunt; ex Regiis nullus alicuius auctoritatis cecidit, nec captus vllus. Regij interim Coeuordam occupant, cuius arcem ab Ordinibus reſtaurari cœptam Euerardus Entius Satrapa perfecit. Inde Groningam mouent; quod vbi illi qui eam obſidebant intellexiſſent, relictis omnibus fugerunt. Aſinius Entius cum Bormannio & Vogelio munitionem in Delfzijl ſuſcipit defendendam, alij aliò ſe recipiunt. Regij victores cum triumpho Groningam ingrediuntur. Dum hæc in Friſia fiunt, Diſtha Brabantiæ hoc modo in poteſtatem Ordinum cedit 8. Iunij. Hiſpanus quidam transfuga nomine Alonſus, tunc Orangij partes ſequebatur. Is coniuratione, vti ferebatur, inita cum quibuſdam malæ fidei ciuibus Dieſtenſibus, clàm aliquot Gallorum copias cogit, & admotis ad mœnia ſcalis Gallos intempeſta nocte muros conſcendere iubet, portámq; Sichemenſem aperire, ad quam ipſe cum equitatu Herentalenſi præſtolabatur. Germani præſidiarij eo die aut rari aut nulli excubabant. Quare ingreſſi Galli ſeu ope coniuratorum ciuium, ſeu à nullo impediti, portam non difficulter aperuere, & copias quæ foris erant, in oppidum intromiſerunt, Diſtemiumque in ſuam poteſtatem redegerunt. Duæ Wallonum centuriæ, abiectis armis fuga ſibi ſalutem quęrebãt. At tria Germanorum vexilla è legione Comitis Ladronij, qui iam quatuordecim annos in Belgio Regi militauerãt, ad extremum vſq; ſpiritum cum omnium hoſtium admiratione tam fortiter pugnarunt, vt quo loco quiſque viuus certaret, eumdem occumbens tegeret. Ceciderunt cum illis plurimi ex inuaſoribus, inter quos & nonnulli celebres cẽturio-

Orangiani cladem à Regiis accipiunt.

Deſiderati Orangiani 1500. ex Regiis tantùm 55.

Regij occupant etiam Coeuordã; inde Groningam cum triũpho ingrediuntur.

Diſtha cedit Ordinibus, etſi diu reſiſtẽtibus ſtrenuè Germanis.

turiones. Sichema quoque & Arſchotum oppidula pęnè deſolata eodem tempore in poteſtatem Ordinum venerunt. Eodem menſe Iunio Villerſij Baro Ordinum nomine Bouchainium Hannoniæ oppidum iuſto cuſtodiens præſidio, vt Noircarmium Sellæ Baronem & Odomarēſium Præfectum caperet aut trucidaret, ſimulat ſe Regi velle conciliari conditionibus nobilium Arteſienſium ac Hannoniorum, additiſque magnis promiſſis, Sellęum Duaco octingentis cum viris optimè armatis Bouchainium venientem, aperta ex promiſſo recipit porta. Sed cum quadringentis ingreſſo Sellæo, cataracta deorſum adacta, ceteros excludit: mox maiora minoráq; tormenta opportunis locis in hunc euentum collocata, in eos qui intus ac foris erant, ingenti Regiorum cum clade exonerantur, cadúntque ſupra ducentos, totidē ferè cum Sellęo capti, ceteri excluſi celeri fuga Duacum ſe recepere. Sellęus Rammekam Zelandiæ arcē miſſus, ibi anno 1584. in carcere obiit. Eodem ferè tempore ipſa nocte D. Ioannis, Bruxellenſes ſimili proditione Montignium ac Richeburgium in poteſtatem redigere cogitarant. Clàm enim, vt cum nouē equitum turmis ac tribus peditum legionibus venirent, quidam coniuratorum ſpecie iuſſerant, aperturos ſe eis portam Viluordianam. Intereà Orangianum Concilium idoneis locis ita neceſſaria omnia conſtituerat, vt ſi intraſſent, cæſi aut capti omnes fuiſſent. Sed in tam vaſta, populóq; omnium opinionum tum abundante vrbe, hęc clàm manere non poterant. Pauci enim egreſſi, Ducibus, quid intus paratum eſſet, detexere: quod tum pro certo credidere, cùm à Parmēſi admoniti de Bouchainiana proditionè ac Sellęi clade litteras accepiſſent. Quare mox frena vertentes, agro priùs Bruxellano ac Viluordiano inſigniter vaſtato, quo venerant itinere Cortracum rediere. Diximus antè, Scheinkium cum ſuis Groningam triumphabundum ingreſſum. Hîc mox poſt vnius aut alterius diei quietem Rennebergius cum parte copiarum ad obſidionem munitionis in Delfzijl profectus eſt: priùs tamen locum *Den opſlach* vulgò dictum intercipiendum eſſe viſum eſt: ad quem defendendum miſſa ſunt ab Ordinibus duo ſigna: quibus cæſis, Regij propugnaculum occuparunt 7. Iulij: qui in eo erant, præſtito iuramento ſe trimeſtri ſpatio Ordinibus non militaturos, dimiſſi, ad Holachium ſeu Hohenlonium profecti, ab eo Steenwichum miſſi ſunt. Rennebergius Collum (hoc loci nomen eſt) contendens, Dockomium capere geſtiebat: ſed Ordines oppidum hoc munierant, & fortiſſimum præſidium impoſuerant: quare poſt primum aſſultum Rennebergius ſuos Collum reduxit. Etenim Entius quoque Coeuordæ Satrapa, dum Meppelium reædificat, ab Ordinibus cęditur, fugatúrque. Intereà præſidiarij, qui in Delfzijl erant, magna laborabant rerum penuria. Hollandi eò naues quaſdam bellicas mit-

1580

Villerſius multos Regios proditoriè Bouchainij trucidat.

Idem moliuntur Bruxellenſes in Regios, ſed fruſtrà.

Itaque Regij agrum vicinum inſigniter populantur.

Rennebergius pro Rege obſidet Delfzijl.

1580 mittunt. Holachius quinquaginta naues cogit, eásque omni apparatu bellico, omnique commeatu onustas, ad obsessis auxiliandum velificare iubet: ipse quoque illuc proficiscitur. Sed & Hollandiæ Architalassus Duuenuordius eiusque Vicarius subsidio venerunt die Iulij 23. Sed cùm omnia itinera, ipséque portus ita esset obsessus, vt nusquam aditus pateret, nauibus in altum reductis, spem succurrendi abiecerunt. Cumque obsessi, aliquamdiu pullo vexillo erecto, calamitatem suam frustrà significassent, tandem cum hoste paciscuntur: depositis armis albis virgulis exirent; tribus mensibus ab omni militia conquiescerent; Capitaneos omnes in Rennebergij potestatem traderent. His confirmatis, Delfzijl 29. Iulij in Regiorum manus venit. Augusti 4. Holachius suas copias iterùm cogit: euocarat aliquot peditum signa, quæ iuxta castrum Nienoort cōsederunt. Non ignorans hoc Rennebergius, eò magna cum celeritate contendit, manúsque cum illis conferens cladem intulit: mox Holachius auctus nouis Anglorum & Gallorum copiis Rennebergium insequitur; qui Groningam reuersus, mœnibus se continebat. Vrgebant confœderati, vt Holachius vrbem obsideret; sciebant enim nō magnam in ea esse frumenti copiam. Sed quia in exercitu quoque Holachij penuria esse dicebatur, & eruptiones hostium formidabat, Coeuordam Holachius mouet, vbi dum Arcem lustrat, qua parte munita minùs esset, Ricoldus Tribunus capitur, & Nassouius Comes in læuo crure globo ferreo grauiter sauciatur, tamen 15. Augusti Arcem deditione receperunt.

Hollandicæ naues succurrere loco frustrà conantur.

Ita in manus Regiorum Delfzijl deditur.

Obtinet Holachius deditione Coeuordā.

Commemorauimus suprà, Ducem Alensonium seu Andegauensem ab Orangio vehementer Ordinibus & plebi fuisse commendatum, velut cui vni omnium quàm tutissimè, reiecto Philippo Hispaniarum Rege, Belgium possit committi. Consenserant in eum Ordines mense Iunio; sed dum conditiones, quibus reciperetur, difficiliùs quæ omnibus placerent, concipiuntur, demum 12. Augusti in Conuentu Ordinum Antuerpiç ad eum ablegantur in Franciam Aldegondius, Dohainius, Hesselius, Prouinsius, Tayardus, Caron & Vosbergius, qui Plessilij Turonū 29. Septembris Articulis viginti septem cum eo transegerunt; quorum hi sunt præcipui: Primus, Eligūt Belgarum Ordines Franciscum Valesium Ducem Andegauensem & Alensonium Regis Franciæ vnicum fratrem in suum Principem, nominibus, titulis, & iure supremi dominij, vt præcedētes Principes Belgij eas Prouincias possederūt. Secundus, Succedet ipsi legitima eius mascula proles, & casu quo plures habeat liberos masculos, eligent ex iis Ordines quē velint. Quintus, Obseruabit is omnia Belgij priuilegia antiqua & consuetudines; etiā Vnionem Vltraiectinam, qua parte præsēti Tractatui nō aduersatur. Sextus, Ratas habebit omnes Ordinationes ab Archiduce Matthia & Ordinibus factas, tā in generali

Decernuntur Legati ab Ordinibus ad Alensonium, seu Andegauensem.

Articuli præcipui, quibus Alensonio Belgium traderetur.

quam

1580

» quã particulari. Septimus, Conuocabit ipse Ordines Generales vt mini-
» mũ semel in anno; poterunt autem ipsi cõuenire seu congregari, quoties-
» cũq; iis placuerit. Octauus, Residebit idem in Belgio, nisi aliud necessitas
» postulet; & longiori tempore se absentans, subrogabit in suum locum na-
» tum Belgam, Ordinibus gratum, & cum eorum consensu. Nonus, Ha-
» bebit sua Celsitudo Consiliarios Belgas natos, quales Prouinciæ ordina-
» bunt, vel iam ordinarunt, sine assistentia exterorum, Francorum, vel alio-
» rum, nisi fortè vnius aut alterius qui grati sint Prouinciis, & cum consen-
» su earumdem, ad quas perpetuò pertinebit nominatio. Vndecimus, In
» eligendis officiariis ad Gubernationem Prouinciarum & munitionum,
» & supremis Bailliuis seu Prætoribus, tres ipsi à Prouinciis proponentur,
» ex quibus vnum eliget. Duodecimus, Sua Celsitudo promittet obseruare
» Religionem & pacem Religionis in Prouinciis Belgicis eo modo vt nũc
» sunt, vel vt per Ordines cuiusque Prouincię posteà disponentur. Deci-
» musquintus, Curabit S.C. vt Rex Franciæ eum eiusque heredes suis opi-
» bus & potentia iuuent contra hostes Prouinciarum, siue Regem Hispa-
» niarũ, siue alios. Decimusoctauus, S.C. obligabit se bellum gesturum &
» Prouincias defensurum iis opibus quas à fratre Rege & à seipso habebit,
» quibus iungent Ordines quotannis summam duorum millionum &
» quadringentorum millium florenorum: ex quibus ante omnia satisfiet
» Belgis militibus, & præsidiariis competenti numero. Vigesimus, Non
» poterit S. C. Francos aut alios exteros præsidiarios in vrbibus aut muni-
» tionibus constituere sine consensu Prouinciæ in qua loca illa sunt: &
» quod ad natos Belgas attinet, illos constituet cum præuia deliberatione
» dictorum Consiliariorum. Vigesimusprimus, Sed ad necessariam refo-
» cillationem militum ordinabuntur à Prouinciis commoda loca, in qui-
» bus, cùm opus erit, hiemare possint. Vigesimustertius, Non poterit fœdus
» vllum inire cum Hispaniarum Rege, aut Prouinciis nondum iis vnitis,
» nisi cum deliberatione, consensu & voluntate earumdem Prouinciarum.
» Vigesimussextus, Casu quo S.C. eiúsve posteri in aliquo Articulo huius
» Tractatus delinquent, tunc ipso facto Ordines liberi erunt & soluti ab
» omni fidelitate & obedientia, poterúntq; alium eligere sibi Principem,
» vel alia quam probarint ratione rebus suis prouidere. Hi Articuli ita
vtrimque fuerunt signati dicto die 29. Septembris, promisso tamẽ, quos-
dam pleniùs declarandos, ne quis prauus intellectus suboriatur. Sub idẽ
tempus typis prodiit Epistola quædam velut Orangij Principis vltimo
Iulij Antuerpia per mare ad Andegauẽsem missa, & à Regiis intercepta,
„ in qua hæc inter cetera: Quod ad negotium Religionis attinet, notum
„ est & manifestum, in materia Status seu Politiæ, Principem qui magna
„ moliatur, non debere vllo modo de ea esse sollicitum: idque propterea, quòd

Inter cetera, vtetur solis Consiliariis Belgis sibi datis.

Obseruabit etiam Religionẽ, vt nũc est, aut vt per Ordines disponetur.

Non poterit exteros præsidiarios in vrbibus constituere, sine earum consensu.

Casu quo in vllo Articulo delinquet, nulla ei debebitur amplius obedientia.

Epistola quædam, vt ferebatur, Orangij, tum temporis intercepta.

1580

quòd vtut res etiam pessimè cadat, sẽper in promptu habeat aliquas occasiones eam mutandi & temperandi, temporibusque & rebus accommodandi. Et nonnullis interiectis: Ita vt nihil reliquum sit quàm promptè manum operi admouere; tantùm opus erit in initio militem sub disciplina continere, & paulatim dimittendo Belgas, callidè Francos aliosq; exteros fidos inserere; quod facile erit, nunc hoc nũc alio prætextu, postquam ibi tantæ sint diuersitates Religionum. Et eamdem ego viam secutus sum in Hollandia & Zelandia, iunctis simul aliis mediis, quæ suo tempore V.C. coràm libenter omnia aperiam. Hæc in illa Epistola seu litteris: de quibus hunc in modum Aisingerus Austriacus in Leone Belgico: Etsi, inquit, Parmensis litterarum harum inspectionem omnibus qui vellent, etiam Edicto publico concessisset, negat tamen Orangius in Annexis suæ Apologiæ has à se scriptas. Sic ille. Nos Lectori iudicium itaque relinquimus. Intereà Archidux Matthias, videns Ordines iam tunc mense Iunio in Alensonij Principatum consensisse, die 22. Iulij in Ordinum consessu Antuerpiæ Gubernationis titulum sponte abdicarat, his ferè verbis, vt volunt, vsus: Vocatum se non ambientem ad Belgij gubernacula, fecisse pro ætate quæcumque posset; sed nescire se quorum peruersis consiliis omnia pessum eant. Partem quidem eorum nõ alium Regem nec Religionem quàm Catholicam petere, sed alios Francum fatigare, quosdam Rempublicam Venetorum, illos Helueticorum circũspectare, vt imitentur: postremò esse qui nouos Dominos nouis cum diuinis humanisque cupiant legibus. Hæc videre se diutiùs non posse, ferre multò minùs. Sed videant in quos casus vitam fortunásq; conijciant: negotium illis esse cum potentissimo totius Europæ Rege, qui etsi centies, imò millies victus, resurgere sempérq; acriùs insurgere poterit. Hæc, inquit, à iuuene vobis proposita ad animũ admittite, & ampliùs socium esse nolentem honestè dimittite. Restituo vobis, quidquid in me dicto sacramento conferre potuistis potestatis auctoritatisque; iis vtimini vt Deo ac Regi aliquando rationes reddendas agnoscatis. Sic Archidux. Et quidem cupiebat magna Concilij pars eum honesto commeatu, comitatu, ac munere honorario prosequi, & ad Belgarum fines deducere, sed variis artibus impedientibus aliis, nihil decerni potuit; mansitque dum necessaria parantur vsque in mensem Martium anni sequẽtis. Tum enim ex Francia redeuntes Legati receptum Alensonium demonstrant (etsi non ante Februarium anni octogesimi secundi ipse in Belgium venerit) atque exindè Ordines Archiduci de humana gubernatione gratias agẽtes, è tribus ciuitatibus vnam legere iubent, vbi posthac priuatus honestissimè degeret, donec eum pro merito ac dignitate remunerassent. At ille aulicam noscens simulationem, nil se petere dixit, quàm vt pruden-

Sententia Aisingeri Austriaci de dicta epistola.

Archidux Matthias sponte Gubernationẽ deponit, grauiter Ordines admonens.

Multo tẽpore manet, antequam honorarium ei decernitur.

ter rectéque agerent; rebúsque constitutis, itineri se dat. Domestici Nobiles Belgæ ac alij nonnulli voluntarij eum Dusseldorpium, vbi Cliuiæ agebat Dux, comitantes valedixere: à quo deinde multis diebus honorificè exceptus, muneribúsque excultus est, ac à nobili comitatu ad Colonienses deductus; qui eadem ratione eum honorarunt, comitatiq; sunt, donec ad vlteriores limites peruenisset. Tandem in Alsatiam ac Tirolim profectus, postremò Pragam Boëmiæ caput ad fratrem Cæsarem Rudolphum est reuersus. Sed ad narrationem eorum quæ armis intereà gesta sunt veniamus. Dudum Parmensis extructis munitionibus Cameracum premebat; at videns, Cameracenses auxiliares Francos (quod & superiùs attigimus) admisisse, tum vt se de Villersio vindicaret, post captum Dominum Selleum, Bouchainium mense Augusto copias duxit, ac nocte diéque acriter oppugnare Villersium cœpit; qui iustam ruinam ad inuasionem factam videns, Ordinésque exercitum in promptu non habere vt se liberent, ea conditione 5. Septembris deditionem fecit, vt cùm familia, armis ac impedimentis liber Cameracum cum inermi præsidio abiret. Foderant præsidiarij Villersij iussu, ignaris ciuibus, diuersis platearum locis fossas, eásque puluere bellico replerant. Diuersis quoque in ędificiis incendiarias puppas puluere tormentario plenas absconderant, eáque arte disposuerant, vt cùm Cameracum intrassent, tunc primùm concepto igne, homines ædésque consumerent. Sed volente aliter Deo, tantùm duobus locis excitatus est ignis, tamen circiter centum absumpsit domos, paucósque ambussit homines. Quod ad Frisicum bellum attinet, nuper cùm Rennebergius in obsidione Delfziilana esset, Hohenlonius munitionem, *den Opslach* vulgò dictam, recuperarat, propugnacula firmarat, sex peditum signa in ea deduxerat, commeatúq; instruxerat. Rennebergius, cùm sua plurimùm interesset, hostíſne an ipse eo loco potiretur, eò attractis maioribus tormentis copias aliquantas adduxit, munitionémque oppugnare cœpit, ita vt præsidiarij trepidantes mox se dederent. Inde in Slochteren profectus, Nassouij & Michæ pedites inuenit, qui audito Regiorum aduentu, recipiunt se in Bortangam locum angustum & paludosum: quò Regij eos insequentes, eo loci Holachij quoque copias inuenerunt. Instructis aciebus grauissimum hîc commissum est prælium: initio vtrimque multi ceciderunt, tandem victores Regij in hostium aciem cruentam impressionem facientes, insignem illi cladem intulerunt. Periere circiter mille, cum sex militaribus signis: plurimi locis vliginosis immersi miserè mactabantur. Acta sunt hæc 3. Septembris, cùm Rennebergius nona deinde eiusdem mensis Coeuordam iterùm oppugnauit, ac vigesimo die eiusdem Septembris recuperauit: qui in Arce erant, plerique relictis Ordinibus partes Regis secuti sunt.

1580

Tandem Belgio decedit.

Ingressis Francis Cameracum, Parmensis ad Bouchainium mouet.

Deditur Bouchainium à Villersio, nec tunc cessante à fraude.

Rennebergius in Frisia recuperat den Opslach.

Victoria alia Regiorum ad Bortangã, mille circiter ex hoste desideratis.

Coeuorda quoq; Regi se iterum dedit.

1580 sunt. Hos felices Rennebergij successus cùm Holachiani, qui ad obsidionem Lingensem missi erant, audiuissent, relictis castris inde discesserunt. Rebus Coeuordæ constitutis, Oldenzaliam Rennebergius mouet, quæ metropolis est Twentiæ. Erat ibi relictus ab Holachio oppidi Præfectus Baro quidam Austriacus Eck, adolescens imberbis, sed præsidium è veteranis erat constitutum. Cohors enim Domini de Svvitem, Vischerus item Amstelodamensis cum suo peditatu, & Ellenbornius Vicarius Gorij cum aliquot equitibus oppidum custodiebant. Et quidem cùm Rennebergius illud magno furore oppugnasset, multósque hac ratione è suis desideraret, obsidionem pęnè soluere decreuerat: sed ecce oppidani intereà deteriora metuentes, præsidiarios in eas angustias redegerant, vt oppido exire parati essent: moxque ad Rennebergium miserunt, eique oppidum 24. Septembris certis conditionibus dediderunt: inter ceteras Præsidiarij cum omnibus impedimentis dimissi sunt, postquam iureiurando promisissent, se trimestri spatio contra Regem non militaturos. Inde Rennebergius exercitum Suollam transportat, quæ non ita dudū in partes Ordinum transierat. Cùm enim vrbs hæc anteà nullum præsidium habuisset, cauerant multo tempore ciues, ne alterutram partem offenderent. Ceterùm cùm Regij ductore Schenckio Rhenum traiecisset, & Groningam cogitarent, Caluiniani metu, & Catholici spe incitati arma corripuerant, vt de vrbis dominio certarent; multa enim Catholici à Caluinianis indigna se pati asserebant. Hac occasione ciues in duas factiones diuisi fuerant. Caluiniani ductore Vigero Centurione forum, templum S. Michaëlis, portam Campensem, & Rubram turrim occuparant, & confestim miserant, qui Dauentriensium & Campensium opē implorarent. Itaque decimoseptimo Iunij duo signa ciuium Dauentriensium & aliquot manipulos è præsidio Campensi in vrbem receperant. Econtrà rustici plerique, qui in vrbem magno numero ob tyrannidem equitum Germanorum commigrarant, partes Catholicorum sequebantur. Tandem, quia Schenckius iter suum aliò instituebat, Catholici succubuerant: multi vrbe eiecti, & eorum ædes direptæ erant. Quo tempore multæ quoque villæ in Mastenbroeck, & castrum quoq; Geelmudense à Suollanis incendio absumptum est. Rennebergius ergo vt Suollenses in Ordinem redigeret, vrbem vndique ineunte Octobri obsedit. Miserunt eò confœderati maius præsidium cum Percino Michæ Vicario, & Centurione Cressoniero, qui omnes ferè à Rennebergio capti sunt. Verùm cùm Rennebergius intereà certior factus esset, noua sibi auxilia ductore Struffio mitti, quæ iam Rhenum traiecerant, sed vndique ab hoste circumclusa vix perrumpere posse viderentur, relicta tantisper obsidione Suollana, eis obuiàm proficiscitur. Intereà Hegemannus

Similiter post aliquantam oppugnationem Oldenzalia.

Cruenta Suollensiū inter se discordia.

Tandem Catholici succūbunt, multiq; vrbe pelluntur.

Rennebergius, relicta obsidione Suollana, subsidiariis suis occurrit.

1580

nus Anholtum, eò quòd Dominus oppidi pro Rege faceret, diripuit atq; exussit. Coniunctis Frisiorum & Geldrorum (sic enim Struffij copiæ appellabantur) legionibus, ne quid à tergo relinquerent, Doetechemum in Comitatu Zutphaniensi oppidulum obsederunt: sed quia Frisij extra patriam, in cuius salutem se militare dicebant, diuturniorem moram facere noluerunt; contrà Geldri, relicta sua patria, Frisios sequi recusarunt; orta est inter illos contentio: re tamen composita, simul relicto Doetechemo in Transisulaniam ire parati sunt. Denique Rennebergius mutato cõsilio, videlicet ne hostem à tergo relinqueret, relicta Suolla, Steinwicum 18. Octobris obsidere parat. Habebat in castris quatuordecim signa Frisiorum, quorũ summus Vicarius Mommius eodem die ictus è mœnibus globo occubuit, cuius in locum Ioannes Baptista Taxius surrogatur: habebat nouem signa Geldrorum, quinque etiam tyronum nuper adlectorum, & aliquot equitum cohortes. In oppido sexcenti erãt pedites præsidiarij, præter equites non adeò multos: his præerant Olthouius, Korenputtius, Platius & Berenbroekius. Non procul à Steinwico maritimus locus est instar portus, qui *Kuynder* ab incolis appellatur. Erant hîc in præsidio Confœderatorum cohortes duæ, quas Escheda & Langius ducebant. Missi sunt huc ex Regiis Gemen & Snater, veterani militum Duces, qui intempesta nocte vallum superarunt, hostes interfecerunt, & Eschedam captum abduxerunt, Langio scapha elabente. Vigesimo septimo Octobris Rennebergius ipse in castra ad Steenwicum venit, missóque Feciali, dedi oppidum postulauit. Sed militum Præfecti respondent se alium non agnoscere Dominum quàm Principem Orangium & Ordines Generales. Frisij in Septem-siluas, quas *Seuenvvolden* vocant, quatuor peditum centurias miserant, quæ excursiones hostium impedirent. quod cùm in castra relatum esset, missi sunt eò cum suis cohortibus Oyenbruggius, Gemen, & Snater, qui Frisios fuderunt: Inde Regij Sloten oppidulum maritimum occupant, vbi Doco Martenam comprehendunt. Paulò pòst ostium Lemmeræ, non minimi in Frisia fluminis, Ordinibus eripiunt. Reinerus quoque Dekema Staueram intercipit, arcemque reparat, & in Mackum propugnaculo ædificato, ad portas vsque Harlingæ, Franekeræ, atque Bolsvverdæ excurrit, hostiumque agros deprædatur. Frisij, vt excursiones has impedirẽt, mare in agros, perforatis aggeribus, immittere studuerunt; sed quia æstas fuerat sicca, nec ventus illis faueret, irritus erat conatus. Intereà Confœderati Steenvvicanis subsidia parare incipiunt, contractis tumultuariis aliquot cohortibus, eas in Monasterium, quod Campus S. Ioannis appellatur, mittunt, quorum supremus ductor erat Hegemannus. Regij 17. Nouembris aliquot centurias hostes oppugnatum mittunt; velitatur, pugnatur

Regij Steenvvicum obsident.

Obtinent munitionẽ de Kuynderdictam, cæsis præsidiariis.

Ipse Rennebergius in castra ad Steenvvicum venit.

Reinerus Dekema Staueram pro Rege intercipit.

1580 aliquamdiu. Tandem Regij, superato vallo, in Monasterium irruunt, hostes cædunt, capiunt, sternunt: tres Centuriones, captis simul vexillis, secum captiuos in castra cum triumpho, vexillis ad caudas equorum alligatis, inspectantibus Steenwicanis, ducunt. Inuenerant in Monasterio magnam pulueris tormentarij copiam, sibi non inutilem. Postridie itaque attractis tribus machinis æneis, tectum & pinnas portæ vrbis Steenvvicanæ, quæ à Xenodochio nomen habet, verberare cœperunt. Multi rati hostes oppugnationem parare, omnia ad defensionem comparant; Korenputtius tamen aliud moliri hostem clamat, quòd summitates tantùm portæ feriret. Deiecto itaque portæ fastigio, cùm ædium tecta se ostentarent, ignitos globos Regij eiaculabantur. Non aduertebant id obsessi, donec quatuor aut quinque locis luculentissima flamma ex ædium tectis assurgeret. Oritur ingens clamor, toto oppido trepidatur: præsidiarij immoti in mœnibus stant, ciues incendium restinguere totis viribus annituntur. Deformato grauissimo incendio oppido, Rennebergius iterùm Fecialem mittit, qui veniam illis & gratiam Regis offerret, si se dederent. Per triduum in oppido tumultuatum est, sententiis inter se diuisis, tandem decretum, cum hoste ad colloquium non conueniendum, frustrà reclamante maiori parte ciuium; quos Stentoria voce sua terruit Korenputtius: cumque silentium imposuisset omnibus, lanio quidam lugubri voce, Et quid, inquit, omnibus consumptis tandem erit? respondens truculentus homo: Tunc & te, & tuos, inquit, vorabimus. Ita Rennebergius vsque ad Februarium anni sequentis Steenvvicæ assedit, nec tamē ea potitus est, vt sub initium dicti anni pluribus narrabimus. Eiusdem mensis Nouembris die 8. Guilielmus Hornius Dominus de Heze Gubernator pridem Bruxellensis, læsæ Maiestatis atque proditionis accusatus & conuictus, Querceti Hannoniæ oppido, vulgò Quesnoy, capite truncatus est. Erat hic Domini Gaesbeci filius, qui primus omnium, captis Bruxellæ Proceribus mense Septembri anni septuagesimi sexti, vt dictum est, secundi belli Belgici classicum cecinerat: sed cùm apud Ordines eas quas venabatur dignitates consequi non poterat, seu vt alij volunt, cùm apud eos fidem Catholicam pessumdari vidisset, ad Regios defecerat; rursúmque cùm à Regiis non eo quo volebat honore haberetur, ad Ordines transire destinabat. Pactum igitur cum Alensonio & Ordinibus inierat, vt certa quædam loca, quæ Regij tenebant, ipsis traderet. Habebat in hoc opere complicem iuniorem Warauxium Dominum Tiam Gubernatorem Casselensem. Sed detecto ipsorum consilio, Warauxius fugit; Hesius ab ipso Marchione Rijsburgio captus, & Parmensi traditus est. Eodem mense Nouembri Antuerpiæ ac Bruxellæ, aliísque itē locis, Catholici, acceptis à Magistratu Caluiniano schedulis, causam

Caeduntur, qui Steenvvicanis subsidio erāt missi.

Oppugnat Rennebergius Steenvvicum.

Ignitis globis magna pars oppidi incendio deformatur.

Dominus de Heze proditionis reus capite plectitur.

Eius qualitates, & vita cursus.

exilij

exilij tamen non exprimentibus, certo die, adiecta pœna, exire patriâ magno numero sunt iussi; inter quos fuere, Cancellarius, Procurator Brabantiæ, Ærarij Belgici Præfectus, ac Secreti Concilij aliquot: insuperque publico Edicto cautum, vt quicumque tribus continuis annis in hisce vrbibus non habuissent familiam, rebus omnibus ablatis, aliò migrarẽt. Paulò antè 25. Octobris præsidium Tornacense intempesta nocte vrbe egressum oppidum Hanoniæ Condæum, appositis scalis, paucisq; vigilibus interfectis sub auroram occuparat, ac diripuerat, ditioribus ciuibus captis, ac libertatem magno redimere coactis. Et quidem postero die discesserant, quòd oppidum parum munitum, tormentisque carens, defendi non posse cernerent; sed Regij vicinique Hannones vndique Tornacenses insecuti, tandem sunt assecuti, ac prædæ captiuorúmque maiorem partem recuperauere. Antuerpiani hoc tempore quoque pro Brabantia Orangiana nouum Nationale Concilium, quod vernacula vocabant lingua *Lant-raet*, instituerunt, conflatum è diuersarum ciuitatum viris, Nobilibus, mercatoribus, & sellariis, numero viginti quatuor, penes quos summa esset belli auctoritas; quod & alij sunt imitati. Quin mense Decembri Caluiniani in Diœcesi Vltraiectensi erectis signis in pagos quoque irruerunt, effractísque templorum foribus in Soest, Baern, Luesden, Isselt, quidquid Ecclesiasticæ supellectilis reliquum erat, diripuerũt, fregerunt, dilacerarunt; campanas è turribus deiectas abstulerunt, & in tormenta bellica Flandrorum exemplo conflarunt. Eodem hoc mense Decembri magnis plausibus excepta prodiit Orangij Apologia contra superiorem Regis Proscriptionem ab eo edita, in solemni Ordinum consessu 17. Decembris mirè collaudata, & semel atque iterùm typis excusa: plures tamen existimarunt parum eum ad rem respondisse. Inter cetera, quòd Rex obiecerat, eum, cùm vasallus seu cliens esset, sine consilio sui Domini non debuisse nuptias cum Saxonica inire, non satis fuisse dicebant, conuitia multa & pudenda, (quæ nec in priuatum facilè probari possent) in Principem suum femineo impetu effudisse; at probandum ante omnia, eas nuptias sibi incõsulto suo patrono fuisse permissas. Nempe id ex Annalibus Flandriæ liquet, multis annis Flandriam cruentissimo bello à Rege Francorum fuisse fatigatam, ob id tantùm, quòd Guido eius Prouinciæ Comes sub annum Domini 1296. Rege illo, cuius cliens seu vasallus tum erat, inconsulto, filiam suam filio Angliæ Regis despõdisset: quid ergo si filium? Et quod caput controuersiæ est, non satis esse asserere, se ab Henrico II. Francorum Rege didicisse, iam ante exortas turbas Albanum Regis Hispaniarum nomine sanguinaria cõsilia ad opprimendos hæreticos agitasse: probandum id erat; nec Orangio in hac causa vt in propria credendum; maximè quòd & ipse in dicta Apologia fatea-

1580

Catholici multi Antuerpiæ & Bruxellæ, indicta causa, iubentur exulare.

Tornacensibus Condæi oppidi præda iterũ eripitur.

Antuerpiæ nouum Cõcilium, dictũ Nationale.

Apologia Orangij contra Regiam proscriptionẽ.

Diuersæ diuersorũ de ea opiniones.

1580 fateatur, ſe iam tum à puero Reformatæ quam vocat Religioni fauiſſe. Tum illud præſertim in quæſtionem venit, vtra pars facto aliquo publico & notorio cauſam turbarum dederit: de quo ex toto decurſu horum Annalium cenſeo iudicandum. Sed ad alia pergamus. Eodem menſe Decembri Montfortius Hattemenſis Geldriæ oppidi Satrapa, contractu cum Regiis inito, noctu milites aliquot à Schenckio miſſos in Arcem recepit: manè, eruptione in oppidulum facta, portam occupauit, & Hegemannum apud Ordines militiæ Præfectum cum Præfecto Haen & duobus Nobilibus in diuerſoriis comprehenſos in Arcem abduxit. Ceterùm cùm militum numerus minor eſſet, quàm qui ex pacto promiſſus erat, ciues portas recuperarunt, militeſque vnà cum Satrapa in Arce obſederunt, ex omnibus vndique locis auxilia conuocantes, attractiſque ad caſtrum tormentis grauioribus, maximo conatu muros per aliquot dies verberarunt. Qui in Arce erant, fortiter ſe defendebant; ſed quia ſperata ſubſidia nec à Rennebergio, qui tunc in obſidione Steenwicana erat, nec à Schenckio mitterētur, vanis Hegemanni captiui pollicitationibus corrupti milites turpiter Arcem 18. Decembris dediderunt, Satrapámq; turpiùs prodiderunt: qui cum patre, matre & ſororibus captus, Arnhemium miſſus, & immaniter tortus, tandem cum patre octogenario in publico foro, fruſtrà Parmenſi, Domino Anholtio & aliis, ne interficerentur, deprecantibus, capite plexus, & in quatuor partes ſectus eſt: in cuius ſanguinis vindictam aliquot ciues poſteà à Regiis ſunt iugulati. Hoc anno finē accepit diſceptatio de iure Regni Luſitanici: de quo in hūc modum Mariana Hiſpanus in ſuo Auctario: Triſti cæde Sebaſtiani Regis fine anni ſeptuageſimi octaui in Luſitania renuntiata, continuò Henricus Cardinalis cæſi Regis magnus patruus ſceptra capeſſit, extrema ætate ſenex ac valetudinarius. Breue imperium fuit menſium ſeptemdecim. Prolis cura de vxore iungenda à Proceribus actum. Id quoniam fore fruſtrà credebatur, multi Regnum ambire cœperunt: Rex Philippus matre Eliſabetha, Philibertus Sabaudus Beatrice natus; Emanuelis Regis vtraque filia erat, Eliſabetha maior. Parmæ Princeps, Mariæ coniugis, liberorúmque maſculorum ex ea ius vrgebat, Dux Brigantinus Catharinæ vxoris; erant Maria & Catharina neptes eiuſdem Emanuelis ex Eduardo filio, Maria maior, Catharina ſuperſtes. Antonius Occati Prior in idem certamen ingreſſus filius Ludouici, ex eo Emanuelis nepos, natalium vitium ſublatum excuſabat, patris cum matre coniugio. Vanum tamen id plerique exiſtimabant, neque rei tantæ idonei teſtes erant. Ancipiti cauſæ multa à Iureconſultis de legitimo iure diſputata; omnibus riualibus argumenta fautoréſque ſuppetebant. Erat Philippo deſtinatum à ſene patruo obtinere, vt ipſum potiſſimùm ſucceſſorē deſignaret. Verùm inter

Fatetur Orangius ſe iam tum à puero nouitiæ Religioni fauiſſe.

Hattemū oppidum & Arx à Regiis intercipiuntur.

Recuperatur ab Ordinibus, & Satrapa capite plectitur.

Breuiter de iure ſucceſſionis Luſitanicæ, ex Mariana.

Omnibus riualibus argumenta fautoréſq; ſuppetunt.

inter has molitiones Henricus Rex obiit Almerini pridie Kal. Februarij huius anni octogesimi. Denique eius obitu res ad bellum deducebatur, quoniam Lusitanos quidquam pro sano facturos consensu non sperabatur. Copiarum Dux quęrendus erat. Albanus Vzedæ vinctus tenebatur, quòd contra Regis mandatū Frederico filio vxorem dedisset, reiecta altera, cui fidem iunior dedisse ferebatur in Reginæ obsequio versanti. Eum è custodia liberatum in Lusitaniam mittere visum est. Rex ipse Imeritam & Pacem Augustam accessit ad fines eius Regni. Modicæ copiæ erant, vix duodecim millia pedites, equites mille quingenti, verùm multis bellis exerciti, Hispaniæ militiæ flos. His copiis, Albaniq́ue diligentia semel ad Olisiponem mense Augusto, & paulò pòst ad Portum vrbem, Antonio victo, qui se fauore plebis Regem dixerat, Prouincia pacata est; quo tempore Philippus Rex ad Pacem Augustam decubuit, salute à Medicis desperata. Et vix ipse erat restitutus, cùm vxorem Reginam Annam Austriacam eo loci mors oppressit ad septimum Kal. Nouembris. Ex ea quatuor filios susceperat, Ferdinandum & Carolum qui iam obierant, Iacobum, qui paulò pòst decessit, & Philippum tunc valetudinarium infantem, nunc superstitem Hispaniarum Monarcham, prętereà Mariam breuis æui. Hæc Mariana. Ad finem mensis Decembris obiit quoque Gerardus à Groesbeeck Episcopus Leodiensis & Cardinalis, postquam illi Ecclesię 16. annos magna cum laude præfuisset; cui die 30. mensis sequentis suffectus est Ernestus Alberti Bauarorum seu Boiorum Ducis filius.

1580

Mirum quid de Albani vinculis seu carcere.

Cedit Lusitania Regi Philippo.

Moritur Anna Austriaca Regis Philippi vxor.

Itē Groesbeeck Episcopus & Cardinalis Leodiensis.

Adhuc Rennebergius in obsidione Steenvvicana hærebat. Noritz Ordinibus militans 15. Decembris in Cataractam nigram (vulgò *Svvartesluys*) venerat, eamq́ue à Rennebergio relictam vel neglectam (Stuperus enim post conflictum campi S. Ioannis, de quo anno præcedenti diximus, eam deseruerat) occupauerat. Inde cum 23. cohortibus Meppelium venerat, tribus tātùm vexillis in Cataracta præsidio relictis. Quod cùm Rennebergius intellexisset, confestim peditum cohortes vndecim, & sex turmas equitum ad Cataractam misit, vt eā recuperaret: qui quidem & per glaciem & per aggeres fortiter imprimentes acriter dimicarant, sed qui in propugnaculo erant, non minùs strenuè se defenderant, donec Noritz Meppelio cum maioribus copiis reuersus Regios pedem referre cogit. Multi vtrimque desiderati, sed cùm Regij cum impetu cederent, glacies subsederat, multiq́ue submersi perierant. Sed & vltimo die anni elapsi, Noritz cum suis castra Regiorum à tergo, & oppidani à fronte oppugnarant: diu pugnatum est, non sine vtriusque partis detrimento: Regij tamen & castra sua defenderant, & hostes repulerāt. Plurimum diligentiæ, laboris atque impensarum Ordines, vt oppidum hoc ab

1581

Variæ velitationes seu pugnæ, sedente Rennebergio ad Steenvvicum.

1581 ab obsidione liberarent, insumpsere; nec minore contentione Regij, vt ciues fame atque inedia ad deditionem adigerent, aduigilarunt. Intereà Snoius pagum Bloczijl munit, & præsidium munitioni imponit. Steenvvicani quotidie ignibus incensis suam sociis necessitatem significabãt, sed Noritz eos solis litteris consolabatur. Quare obsessi Conradum Theodori, & Olthouij Vicarium, in Ordinum castra mittunt, qui Præfectis viam modúmque præscriberent, quomodo in oppidum perrumperent. Conradus per litteras significat obsessis, manè summo in armis sint, & eruptione facta, auxiliariis copiis occurrant. Magnus ea nocte apparatus strepitúsque in oppido, nec minor in castris Ordinum. Rennebergius non ignarus hostem aliquid moliri, suos etiam iubet esse paratos. Tota nocte in armis excubabant vtrimque, donec manè penitùs obriguissent. Sed Noritz in Giethoren veniens, ibidem mansit, difficile esse viam ferro sibi facere animaduertens. Ianuarij 12. obsessi, facta per domos inquisitione, commeatum omnem in album retulerunt. Deinde aliquot diebus, litteris libellisque famosis mittendis remittendisque pugnatum est: & Thomas Epirota Anglorum Præfectum Noritz ad duellum prouocauit: sed ille Vicarium suum, conditionibus aliquot intermediis, misit. Hi cùm aliquoties incruentis ictibus concurrissẽt, quieuerunt, datisque dextris, cùm simul compotassent, ad suos vterq; reuersus est. Vigesimo deinceps quarto Ianuarij Rennebergius Ordinum exercitum iterùm in campo S. Ioannis obsedit. Primo congressu multos capit, inde attractis duabus machinis, Monasterium conuellere cœpit: obsessi sese defendunt: sed cùm ad magnam necessitatem venissent, missus est Dominus de Nienoort, & Adrianus Menningius cum duodecim signis, vt obsessis opem ferrent: qui cùm in Bloczijl venissẽt, intellexere, Rennebergium relicto Monasterio in castra sua rediisse, vbi miles tumultuabatur. Quarto Februarij Noritz ad Aquilonẽ in silua Steenvvicana, & Hiddigensi monte, castra metatur. Habebat in castris 46. signa peditum, equitum verò sex: Rennebergius eos frustrà oppugnabat. Nullum per hos dies pęnè momentum erat, quo non excursiones eruptionesq; fierent; in quibus nihil tamẽ historia dignum cõtigit, nisi quòd ex Regiis Snater Centurio veteranus exercitatissimus, occisus est, ex obsessis autem Conradus Theodori filius non minùs apud suos celebris bipẽni sit interfectus. Sexto huius mensis & 7. obsessis fame pęnè enectis (ciuibus enim multis moriẽtibus, militibus 6. panis librę singulis septimanis dabantur) omnia ciuium secreta scrutatur Korenputtius, corraditq; quidquid edulij inuentum est, illud in vsum militũ recondens. Decimoquarto Februarij Noritz nuntiũ in oppidũ misit, cum mandato, vt Aam fluuium tribus pontibus sternerent, mediúmq; tam latũ facerent, vt curribus

Snoius pro Ordinibus pagũ Bloczijl munit.

Noritz auxiliaturus Steenvvicanis hæret in Giethoren.

Rennebergius Oranganos in campi sancti Ioannis Monasterio obsidet.

Redit Rennebergius ad castra Steenvvicana, milite ibi tumultuante.

Copiæ Ordinum ad soluendam obsidionem propiùs accedunt.

ribus

1581

ribus per eum commeatum importare posset. Fecerunt id oppidani, pontésque propugnaculis munierunt. Intereà Ordinum milites suas munitiones quotidie versus oppidum & pontes hos promouebant, non sine quotidiana velitatione & multorum cæde: & ecce 17. eiusdem Februarij, cùm densissimæ circumquaque niues, perpetua pluuia post diuturnum gelu liquescerent, in tantum aquæ vis adaucta est, vt Regij stationes deserere, & ex palustribus locis in sicciora sese recipere cogerētur, nec equitatu vti possēt. Hanc opportunitatem nacti Ordinum milites, qui in omnem euētum cum omnis generis commeatu in propinquo castra metabantur, per stagnantes aquas, profundissimúmque lutum & pontem super Aam factum, in oppidum, qua parte à Regiis desertum erat, irrumpunt, & quæ necessaria erant ad diuturniorem obsidionem sustinendam bis abundè in Regiorum conspectu important. Quo viso, Rennebergius 23. Februarij obsidionem soluit. Durarat obsidio quatuor continuis brumalibus mensibus, multique ab vtraque parte viri militares sunt desiderati. Discedente cum copiis Rennebergio in ditionem Groninganam, statim Noritz in potestatem redigit Oldenerctum, Cunderam, Lemmerum, Slotemium, ac quidquid iis in locis Regij tenuerant. Mense Martio Aldegondius, Ohainius, ceterique Legati in Franciam dudum ab Ordinibus ad Alensonium missi, Burdegalis cum eo secundò transegerant, Antuerpiámque reuersi cum obsignatis tabulis ac litteris, quid egissent in Ordinum consessu prolixè exposuere. Cùm laudati munera accepissent, ad excipiendum nouum Ducem necessaria parari cœpere. Sub idē tempus Flandri Orangiani, coactis Bellioli copiis, à Maruillanis trāsitum in Atrebates profecturi petunt. Erat Maruillæ cohors Regiorum vna, quæ se leui materia subitario opere munierat; sed expugnata cæsaque cohorte, municipium diripitur, & vnà cum templo & his qui eò confugerant concrematur. Inde profecti ad pagum Watræum, templū insigniter munitum frustrà oppugnant: cumque maiora accersissent tormenta, nuntiatur Montignium cum tribus peditū equitúmq; millibus magnis passibus appropinquare. Quare deserto Watræo, Dixmudam iter conuertunt, vbi cum equitatu eos assecutus Montignius, maiorem occidit partem, multisque impedimentis est potitus. Vigesimo Aprilis captus est Bruxellis molitor, qui litteras ad Catholicos intra extráque vrbem portarat, & 22. eiusdem mensis, hoc est biduo pòst, excitatus est ibidem ingens tumultus. Erat in vrbe Religiosus ordinis Prædicatorum, natione Flander, nomine Antonius Ruyskensfelt, qui frequenti auditorio Catholicè concionatus, summo à Caluinianis odio habebatur, sæpiúsque à Templio vrbis Præfecto petierant, vrbe pelleretur, latrantem eum appellantes molossum. Cumq; importuni non desisterent, veriti Catholici, ne

Solutis niuibus Regij ad loca sicciora recedere coguntur.

Deserit Rennebergius Steenvvicam.

Redeunt Antuerpiam, qui cum Alensonio trāsegerant.

Pugnæ aliquot leuiores in Flādria.

Ingens tumultus Bruxellæ pro quodā Ruyskensfelt.

1581 tandem quod petebant obtinerent, hoc die mox poſt meridiem magno numero ad Præfecti ædes conueniunt, vt Ruyskensfeldio tutò ibi manere liceat, petituri. Quo Caluiniani conſpecto, arreptis armis in publicum prouolant, & Catholicos illos vrbe meritò pellendos clamitāt. Catholici econtrà maiori numero conuenientes, ſe ab iis communi patria pelli nolle reſponderunt, ita vt per vniuerſam vrbem armati ac in duas partes diuiſi ciues ſine dubio pugnam commiſiſſent, niſi quietiorum ac in auctoritate conſtitutorum virorum interceſſione fuiſſet impeditum; qui, vtraque parte vtcumque placata, vt poſitis armis ad ſua quiſque rediret, effecere. Terruerant enim Catholicos, quòd Templius Præfectus cum præſidiariis ſe Caluinianis iungere pararet. Sole ad occaſum tendente, pœnale proponitur Edictum, vt homines ſacri cuiuſcumque conditionis poſtero die vrbe decederent, quique aliquem celaſſet, arbitrariā ſubiret pœnam. Ita exiit Antonius Ruyskensfeldius cum omnibus Dominicanis ſeu Prædicatoribus, & Carmelitis, multiſque aliis. De Paſtoribus ſeu Parochiarum Curatoribus ſtatutum, ne ædibus ſuis exirent, tādémque ad arcem Viluordianam, qui reperti ſunt, captiui ſunt miſſi. Denique 1. Maij alterum Edictum publicatur, quo exercitia Catholica omnia ſuſpenduntur ad tempus (vt dicebant) ſed magis volebant, vt ſemper. Mirum, concinnatores eius Edicti tam impudenter, quaſi ex Archiuis publicis, auſos inſultare Sacramēto Miraculoſo. Illud iamtum ab initio ſumma ſemper in veneratione fuiſſe, ex Archiuis tam profanis quàm ſacris demonſtratum videre poterit, qui volet, in Identij libello nuper edito. Tunc omnium templorum ac ſacellorum imagines Bruxellæ confractæ, ornamenta ablata, ac pro parte direpta, Catholicis domi gementibus, quòd tantum admiſiſſent præſidium; vt de perfidia Orangiana vlciſci ſe non poſſent. Quibus Antuerpiam allatis, non pauci qui tabulas ſacras artificioſiſſimè depictas iure maiorum in templis ſuas dicebant, ſimiles verentes furias, annuente ſeu conniuente Magiſtratu, locis mouent, domúmque deferunt. Contubernia etiam nouemdecim pridie Pentecoſtes nouemdecim ſua altaria auferunt, relictis ibi in D. Mariæ templo vnà cum exercitio Catholicæ Religionis adhuc Altaribus viginti duobus vſque ad primum Iulij. Initio Maij quoque Iprenſes, opera Iacobi Renchij Armenteriani, cui cohortem peditum dederant, ac aliquot ciuium, occuparunt munitam arcem Douxlieu, haud procul Maruillâ ſitam, præſidiariis ad prædam egreſſis, munierúntque arcem firmiſſimo præſidio, omnibúſq; rebus neceſſariis, ex ea excurſiones, quas Regij Inſulani in agrum Iprenſem ac vicinos faciebant, repreſſuri. Duodecimo Maij arx Staucrana apud Friſios per duos menſes à Niortio obſeſſa, oppugnatáque, cùm Regij non ferrent auxilium, inopia commea-

Catholici & Caluiniani vtrimque armati, tādem pacātur.

Edicitur, vt homines ſacri poſtridie vrbe decedant.

Alterum Edictum, quo Catholica exercitia in vniuerſum Bruxellæ prohibentur.

Antuerpienſes & ipſi Catholicos opprimere incipiunt.

Arx Staverana in Friſia Regiis eripitur.

1581

meatus deditionem facere est coacta, manente Pręfecto Decquema cum Sub-præfectis captiuo, pręsidiariis cum pugione ac ense laterali in tutum deductis. Arx Hollandicum recepit præsidium. Circa Nonas Iunij Gandenses in omnem occasionem intenti, nil omittebant, vt vrbem Insulensem in potestatem redigerent: quod cùm se vi efficere non posse viderēt, in partes tractis ciuibus aliquot Caluinianis, summo manè, multis cum scalis ac pontibus è canabinis funibus factis ad vrbem venientes, somnolentos vigiles oppressuros se sperarant. Quare traiecta pontibus fossa, scalas muris apponunt, ac ascendere incipiunt. Sed cùm fossis pontes imponerent, vigiles fallere non potuere: qui conspecto eorum conatu, summo cum silentio accersito auxilio maiore, ascensores omni telorum genere è muris deturbant, & scalis, pontibus, aliisque instrumentis relictis in fugam agunt: ita Gandenses, antequam à maiorum tormentorum globis discerperentur, omnia deserentes abeunt, nonnullis in vrbis fossis desideratis, pluribusque sauciatis. Tum per vrbem quæstione instituta, repertus est, ac in foro strangulatus Ioannes Drumius auctor præcipuus, cum paucis aliis; ac in partes secti, vbi conscendere Gandenses fuerant conati, fuere suspensi. Alij coniurationis inscij, sed quòd Orangianis fauere crederentur, seruatis fortunis in exilium missi sunt. Eodem mense & Montibus Hannoniæ vltimo supplicio affectus est Ioannes Gillæus Ærarij scriba, conuictus quòd Bruxellanos scriptis litteris pręmonuisset, Parmensem contra eos aliquid moliri, ac proinde custodias diligenter obirent. Vigesimo octauo Iunij Hautepenniæ Baro, circa horam noctis secundam, terra aquáque iustis cum copiis venit ad Arcem oppidi Bredæ, intromissusque à præsidiariis Arcis nonnullis, (quòd hos Regi lucrarat, vt volunt, Carolus Gaurius Fresini Baro, diu Rammekini in Zelandia captiuus, sed ad hanc Arcem precibus fratris Domini d'Inchy ab Orangio missus) statim ad forum tendit; vbi florem oppidanæ iuuentutis cum præsidiariis ad pugnam paratos inueniens, cùm vltra horas tres acerrimè depugnassent, tandem Hautepennij equitatu irrumpente, ciues forum deseruere, Regiisque oppidi possessionem, necessitate coacti, reliquere, desideratis supra centum quinquaginta viris. Ciues tribus diebus spoliati, insuper vitam libertatémque magno redimere sunt coacti. Hautepennius in oppidi Præfectura manens, Fresinium cum Arcis pręsidiariis illis ad Parmensem remunerandos misit. Antuerpiani Bredæ amissione irritati, Kalendis Iulij Edicto iubent, exteri omnes qui mercaturam non exerceant, statim vrbe discedant; ad hæc ne aliquo loco publicè nec priuatim Missa, vllumque aliud Catholicum exercitium fiat sub pœna centum coronatorum; tantùm duobus in Sacellis, D. Mariæ ad cœmeterium & altero Gratiæ dictis, Baptismus & solemnizatio Matrimo-

Gandenses frustrà tētant ciuitatem Insulensem.

Complices coniurationis suppliciis affecti; suspecti quoque pulsi.

Montibus quoq; Hannoniæ quidam suspēditur.

Hautepennius Bredā partim astu, partim armis Regi vindicat.

Ea occasione Antuerpienses Missam omnino prohibent.

1581 trimonij, ritu Catholico ad tempus permissa. Tum aliquot ciuium Pręfectis datum negotium, vt quidquid in templis restaret imaginum altariúmque submouerent: quod 24. Iulij egregiè perfecerunt; initóque Caluiniani cum Lutheranis fœdere, inuicem contra hostes suæ Religionis iurauere. Eodem mense Iulio Confœderati nouum exercitum in Frisiam sub castrorum Pręfecto Noritz Anglo miserunt, cui Snoius se coniunxit, eorumque mandato 9. Iulij Schullius cum lectissimis copiis Monickenzijl expugnauit: qua occasione Rennebergici coacti sunt ex Grietkirchen Groningam castra transportare, & in Monasterio Auweerdensi primùm, deinde in Seelvvert sese munire. Intereà Rennebergius ardentissima febre correptus, tandem 19. Iulij Groningæ in ætatis flore extinctus est: Comes, Latinè Græcéq; doctissimus, & in multis artibus exercitatus, persæpè Musicis se oblectabat, parique gloria virtutes politicę & scientiæ in eo eminebant. Regi fuit fidelis, nisi quòd Hispanis parum esset amicus. In eius locum Verdugius pro tempore Gubernator Frisiæ suffectus est. Vigesimo sexto Iulij in Haga Comitis Edictum publicatum est hoc titulo: Edictum Ordinum Generalium Prouinciarum Vnitarum, per quod, ex rationibus in eodem Edicto prolixè recitatis, declaratur, Regem Hispaniæ excidisse Præfecturis & Dominiis dictarum Prouinciarum inferiorum; & prohibetur, ne quis deinceps eius nomine aut Insigniis in dictis Prouinciis vtatur. Datum in Haga-Comitis 26. Iulij 1581. Querelæ præcipuæ quas adferunt, sunt Edicta sanguinaria contra hæreticos, vt volunt, reclamantibus Prouinciarum priuilegiis multis annis vsurpata, tum & alia de tyrannide Hispanica aliquoties superiùs relata. Sed quid Regij ad ea respondeant, dictum est similiter aliquoties, tum proximè quoque anno superiori mense Decembri, quando de Apologia Orangiana actum est. Sed inprimis illud nunc multis præposterũ visum est, Regem Hispaniæ non priùs ab iis coram Imperatore aut aliquo vicino Rege fuisse accusatum, sed ipsos Ordines in hoc Edicto simul esse Actores & Iudices. Nihilominùs Orangiani ob abdicatum Regem, nouumque quem proximè expectabant Alensonium liberatorem, lætos dies agebant: quin ab ipso Orangio initio Augusti Ordines Generales in Curiæ Hagiensis amplissima aula splendido conuiuio excepti sunt, ibiq; quotiescumque aliquoties pro noui Principis Alensonij salute biberet, antiquumque eiuraret, toties campana è ligno facta, habensque linguam ligneam, quæ in mensę capite pendebat, pulsabatur: in quod alij ludebant, ea quæ agerent, non plus roboris viriúmque habitura, quàm campana illa lignea haberet firmitatis ac sonitus. Exinde omnes qui munia publica à Rege obtinuerant, allatis eius Diplomatibus, vt discinderentur, tradere cogebantur, nouáque à Fœderatis Ordinibus recipere: quod haud

Ordines in Frisia Monickenzijl expugnãt.

Edictum Ordinum quòd Rex exciderit iure suarũ Prouinciarum.

Quid ad illud respõderint, qui Regi studebant.

Historiola lepida.

haud pauci fecere; multi tamen quoque seruatis Regiis, ad conciliatas Regi Prouincias aut ad castra Parmensis se contulere. Pridie Kal. Augusti Rijnefeldius Oldenzalâ, vbi præerat, Ghoram profectus, cùm præsidiarij pro maxima parte prædatum exiissent, facilè oppidulum occupauerat, acceptisque nouis copiis, à Dauentriensibus anteà munitum, multò etiam munitius reddit. Quo illi audito, cum iusta ciuium manu, aliquotque militibus eò profecti, Regios obsident. Multum enim vrbi suæ nocebant, quòd ad portas vsque Dauentrienses excurrétes omnia in prędam verterent. Obsessus igitur Rynefeldius trium dierum à Præfectis ac militibus exeundi facultatem petens, leuaturum se obsidionem pollicetur; noctéque cum paucis emissus, ad Martinum Schenckium ac alios Regiorum equitũ Præfectos venit: numerat singulis equitibus dalerum, Præfectis prædæ partem promittens, vt secum eant, ac Dauentrienses Ghorâ pellant; expectare enim se Oldenzalâ circa vesperam alios pedites. Re obtenta, venientibúsque peditibus, Ghoram simul proficiscuntur. Munierant se Dauentrienses, vt opprimi ab equite non possent. Obsessi igitur sunt obsessores: qui quia commeatũ tantum habebant, quantus indies Dauentriâ adferebatur, tertio die deditionem facere coacti sunt. Capti Consules ac multi primarij ciues, virique aliquot Nobiles, qui posteà magno libertatem redemere. Rijnefeldius equitibus gratiis actis, ac iusto Ghoræ relicto præsidio, Oldenzalam est reuersus. Hac æstate Brabantini rationem quamdam Buscumducis inuadendi instituerant, præcipuo auctore ac directore Ioanne Iunio Consule Antuerpiensi: sed rumores ante tempus emanantes, & maximè, vt volunt, equitum mora, huic negotio obstiterant. Non tamen frustrà omnino iter ingressi sunt. Nam ciuem quemdam Eindouiensem in via offendentes, statu oppiduli plenè cognito, Eindouiam petunt, & 9. Augusti subitò capiunt: nacti etiam Arcis Præfectum astu euocatum, mortem & atrocia multa minantur; denique præsidiarij Arcem dedunt. Strenuè aliquamdiu restiterunt aliquot peditum Regiorum cohortes qui in vicino excubabant, & vna equitum turma, sed numero victi tandem cesserunt. Inde victores vlteriùs progressi, Helmontẽ occupãt; sed Arce potiri nequeunt, etsi Hohenlous auxilio venisset: propugnacula tamen aliquot minora circa Buscumducis occuparunt. Ordinum militibus Campiniam relinquentibus, quasi occursuris Alensonio, ne ei à Parmensi impedimẽtum fieret, Hautepennius & Mansfeldius Eindouiam rursus oppugnarunt, & tandem ineunte Octobri deditione receperunt. Intereà Franciscus Andegauorum & Alensonij Dux, Regis Franciæ frater, iusto exercitu viginti quinque millium tum peditum tum equitum instructus, ordinariis Regni equitum turmis grauis armaturę iunctis, rectà Cameracum, dudũ

1581

Multi, relictis Ordinibus, ad Regem se conferunt.

Rijnefeldius Ghorã pro Rege occupat, moxq; obsidetur.

Obsessores, ipsi obsessi tertio die se dedunt.

Confœderati frustrà insidiantur Buscoducensibus.

Occupant tamen Eindouiam, sed quam mox Regij recuperãt.

Adest Alensonius ex Francia cum exercitu 25. millium.

1581 à Parmensi obsessum, variarumque rerum inopia pressum contendit, venitque in conspectum 16. Augusti. Eo die quidam Galli Nobiles iuniores obsessam vrbem intrare conati sunt, violenta per agmina hostium impressione: verùm fortuna etsi audentes parum iuuante, Vicecomes Tourainius, & Comes Vantadoresius, & alij nonnulli capti sunt. Parmensis collectis omnibus suis copiis 17. Augusti ante ipsam vrbem in acie stantem exercitum exhibuit sex horis continuis. Videbatur Gallos ab ingressu arcere atque prohibere velle: verùm postquam Alensonium ordinarij Regis Francici equitatus virtute simul armatum, numeróque superiorem vidit, inconsultum censens prælio decertare, præmissis tormentis & impedimentis Bouchainium versus, incensis quibus vrbem presserat munitionibus, exercitum Valencenas versus duxit, & non longè ab vrbe castra collocauit. Ita Alensonius Cameracum obsidione liberauit, commeatúmque & alia necessaria inuexit: ipse 18. Augusti vrbē eques ingressus summo cum triumpho excipitur. Hinc die vigesimo primùm in templo D. Virginis, posteà in Curia ciuitatis iuramentum præstitit, promisitque se ciuitatem & habitatores protecturum & gubernaturum ad normam veterum priuilegiorum, & post hæc aureos argenteósque nummos in plebem spargi iussit. Post aliquot dies inde discedit, & castrum Cambresium obsidione cingit, ducentis viginti nouem vicibus tormentorum impetu verberat, & tandem sub initium Septembris Arcem deditione accipit: trecenti præsidiarij liberi exeunt armati, funibus tamen bombardicis non accensis. Intereà dum Alensonius his locis militiæ intentus hæret, Ordines Confœderatorum & Orangius precibus instant, vt cùm suo exercitu agmina hostium perrumpat, & in intimum Belgium veniat, quandoquidem paratas copias in Flandria habebāt, quibus ei obuiàm venirent; habebant prætereà in Brabantia Gardeum cum Gallica & Stuardum cum Scotica legione ad id paratos. Verùm Dux prætendens quòd hiems instaret, præcipuáque pars sui exercitus ex voluntariis & equitibus Galliæ Regis æra merentibus constaret, Ordinum postulata non præstitit; sed voluntariis & equitibus illis in Franciam remissis, reliquas copias per Caletum Duynkerkam versus iter instituere iussit. Nec cessabat Mars in Frisia. Franciscus Verdugius Hispanus, sed apud Belgas ab adolescentia Regi militans, ductáque in vxorem filia notha Mansfeldij, tum facinoribus bellicis clarus, post mortem Rennebergij, vt diximus, Regiis in Frisia copiis erat Præfectus: castra habebat in Northorn. Confœderati exercitum suum quoque Duce Noritz Anglo quantum poterant contraxerant, iamque de summa rei decertandum decreuerant. Noritz 16. Septembris per Cataractam nouam vulgo *Nienzijl* in Regios ducit. Instruxerat Verdugius aciem, in cuius medium

Liberat Alensonius Cameracum, diu à Parmēsi obsessum.

Potitur quoque castro Cambresiano.

Nec tamen audet perrumpere castra Parmensis.

Verdugius Frisiæ Gubernator post Rennebergiū.

medium Rennebergicos, quorum ductor nunc erat Monceau, & Vicarius Rijnswouda, cum Frisiis sub Vicario Billij Taxio militantibus, constituerat; ex suis, qui Galli erant, alas confecit. Precibus ad Deum fusis, quas ob genuflexiones hostis subsannasse fertur, dato classico, Regij pugnæ initium fecere: concurrunt primùm equites, inde pedites: aliquamdiu velitarunt: sed cùm acies essent iam coniunctę, acerrimè dimicatum est. Confœderati inferiores, equitibus pedem retrahentibus, & peditum ordinibus perturbatis, certatim fugerunt. Regij confestim tormenta eorum omnia interceperunt, inde hostes ad propugnaculum in Nienzijl insecuti, paucis elapsis, plerosque trucidarunt. Periere hac pugna (vt Meteren quoque fatetur) pænè medietas peditum, equites plures, Præfecti quatuordecim, capti non pauciores, multa signa militaria ablata, & qui euaserant, plerique erant inermes: ex Regiis nemo alicuius nominis desideratus, solus Wolfangus Prenger vulneratus fuit; ex Confœderatis præter occisos & captos, etiam Noritz ipse manum dextram glande traiectã ferebat, Comes Nassouius glandes aliquot thorace auerterat, tactus quidem, sed illæsus: Strategus quoque Nisbetsus ense læsus in capite, vulnere immedicabili interiit. Parta hac insigni victoria, Verdugius propugnaculum in Nienzijl obsidione cinxit. Sed cùm Confœderati viderent, spẽ nullam esse illud armis defendendi, aggeribus perforatis agros inundarunt, ita vt Verdugius post tertiam hebdomadam obsidionem soluere compulsus sit. Eiusdem mensis Septembris die 7. Torquinus Tornacẽsium Præfectorum vnus cum quadringentis Anglis ac Wallonibus vrbe egressus ad oppidum, quod à D. Gisleno in Hannonia nomen habet, non longè Tornaco, Montibus, ac Valencenis dissitum, sub solis occasum auxilio duarum nauium flumine intrat, occisisque qui resistebant, diripit. Cuius facti fama cùm vndique peruolaret, Hannonij, coactis in vnum copiis direptores obsidẽt, ac erepto fluminis vsu diuersione aquæ, collocatisque ad oppugnationem tormentis, de defensione Tornacenses desperantes, pacti milites, sine armis impedimentisque Tornacum reuerterentur, ac Torquinus captiuus maneret, perdito oppido, præda ac armis Tornacum irrisi magno cum dedecore sunt reuersi. Kalendis Octobris Parmensis, sciens quantum interesset premendis Flandris, & suis Hannoniis, Artesiis, Duacensibus, Insulanis, eorumque agris defendendis, vrbem potẽtissimam Tornacum subitò obsidet, cùm Princeps Espinoius oppidi Gubernator abesset. Moxque vrbem viginti tribus tormentis maioribus horrendum in modum verberare, murosque labefactare, vrbémque tentare incipit; sed multi insultus strenuè ab obsessis sunt repulsi. Intereà Orangius, Espinoius & Ordines Fœderati omnibus modis subsidia equitum & peditum in vrbem mittere studebant, sed frustrà;

1581

Vtrimque magna in Frisia copia.

Cruenta ad Nienzijl pugna, vbi Regij victores.

Perfossis tamen aggeribus Verdugius discedere cogitur.

Tornacenses oppidũ S. Gisleni occupant; sed mox cum dedecore relinquere coguntur.

Obsidet Parmensis vrbem potentissimã Tornacũ.

1581 viribus enim longè minores Parmensis exercitum aggredi non audebāt. Itaque differre consultissimum putant, donec Alensonij agmina Caleto per maris littora Duynkerkam veniant, & subsidio vnà cum aliis mittantur: sed nec hoc successit, Alensonio Kalendis Nouembris, spe nuptiarum cum Regina, in Angliam profecto; vbi & hæsit vsque ad Kal. Februarij anni proximi. Quare tandem sub finem Nouembris Prestonus Scotus militum Tribunus operâ Espinoij excitus, Tornacensibus consolandis missus est. Is cum ducentis Scotis obscura nocte Meningâ profectus, nō sentientibus Regiis, parte castrorum, vbi nix erat altissima, Tornacum intrauit, ac quantum quisque humeris valuerat, pulueris tormentarij intulit. Verùm post egregium hoc facinus, & horum in oppidum Tornacense ingressum, Tornacenses animum prorsus abiecerunt; postquam subsidiariorum illorum nonnulli ciuibus narrarant, se cùm aliis frustrà prope Duynkerkam fuisse, vt Alensonio eiusque exercitui obuiàm proficiscerentur, & se existimare eum cum suis nondum aduenturum. Huiusmodi itaque rumore sparso, desperare cœperunt Tornacenses de auxilio Alensonij, in quo spem collocarant, auresque faciliores Parmensi præbuere, qui conditiones satis æquas eis obtulerat, quandoquidem suus exercitus multis quoque incommodis laborabat; hiems erat dura, cęlum pluuium, & non pauci viri celebres in obsidione perierant, Dominus Glayonius iunior, Dominus Vaulzius, nuper à Rege Hispaniarum Busquoi Comes creatus, Dominus Boursius, qui, officio Ordinibus antè præstito in occupanda arce Antuerpiana, posteà ab eis defecerat, & alij aliquot Præfecti. Dominus Billius quoque vulneratus erat. Tandem itaque Tornacenses 29. Nouembris cū Parmensi transegerunt, cùm 28. eiusdem, hoc est pridie, Antuerpiani ac Flandri pulsassent campanas, maiora tormenta exonerassent, ignes triumphales publicè excitassēt, Orangij artibus tum Gandaui agentis; qui famam sparserat, Alensonium Ducem cum Elisabetha Angliæ Regina sponsalia 22. Nouembris celebrasse, & Tornacenses à Scotis, vi vrbem intrantibus, necessariarum rerum copia abundè recreatos. Leges deditionis hæ erant: Espinoij vxor cum omni " familia & supellectile in tutum abito: præsidiarij ciues exteriq; cum ar- " mis ac vexillis discedunto; impedimenta nauibus per Scaldim, aut terra " plaustris auehunto. Qui in vrbe manere cupient, dicto Regi nouo sacra- " mento, susceptáque Religione Catholica, ac collatis mulctę nomine cen- " tum florenorum millibus, liberum esto: qui manere nolint, tres menses " vendendis fortunis habento, aut alias curatoribus Catholicis sua com- " mittūto. Estrellius Espinoij Legatus, Arce excessurus, pecuniam stipendij " loco sibi à ciuibus debitam priùs recipito. Ita factum est, vt non ante " 5. Decembris Regij plenè vrbe potirentur. In feruore huius turbulentissimi

Frustrà rogant Ordines Alensonium, vt iunctis copiis Tornacum liberet.

Scoti ducenti Tornacū perrūpūnt.

Nomina magis illustrium Regiorum, qui ad Tornacum cæsi aut vulnerati.

Transigūt Tornacenses cum Parmensi hisce legibus.

1581

simi anni Archidux Matthias, qui, vt diximus, dudum anno superiori Prçfecturam Belgicam deposuerat, & hactenus commeatum se dignum expectarat, demum 29. Octobris Antuerpiâ in Germaniam discessit, apparatu, quem anno superiori descripsimus. Nono Decembris Hautepénius nocte Bredâ cum copiis profectus, Bergas ad Zomonam summo manè, cùm maris recessisset æstus, peruenit; ac figuli cuiusdam paucorúque ciuium operâ per aquæ cataractam trecentos induxit viros. Sed prçsidiarij Franci Anglíque, re percepta, auxiliantibus ciuibus, antequam plures subsequi possent, clausa vi cataracta, Hautepennium cum ceteris excludunt, initoque cum trecentis prælio vltra 60. interficiunt, nonnullos capiunt, reliqui mœnia transilientes, euaserunt; sicq; Hautepennius re infecta Bredam reuertit. Procurasse ferebatur negotium Marchio Bergarum Dominus, Wauvvana arce eo tempore haud procul oppido se tenens, & nullius partis se ferens. Capti in oppido plures, duo tantùm vitam amisere, figulus gladio, faber lignarius laqueo; corpora in quatuor partes secta coniurationis pependere loco. Decimoquinto Decembris Confœderatorum Concilium Levvardiæ cùm Regis nomen vigore sui Edicti, de quo suprà in Iulio egimus, omnes, etiam Consiliarios eiurare fecissent, Ralda Consiliarius magni nominis in ipso actu exspirauit; reuerentia, inquit Metranus, an metu Regis, incertum.

Archidux Matthias demum Antuerpia in Germaniam redit.

Hautepennius frustrà tentat Bergopsomam.

Consiliarius Frisiæ eiuraturus Regẽ subitò expirat.

Sub finem anni præsentis (vt etiam Externa aliqua attexamus) Kalendis Decembris Edmundus Campianus Societatis Iesu Sacerdos (cuius inter alia extat libellus, in quo decem rationibus Religionis Romanæ dogmata adstruit) pro eadem Religione Londini, nolẽs feminam agnoscere Ecclesiæ caput, martyrium subit. Eodem quoq; hoc anno Magnus Moscouiæ Dux, cùm incredibilem Poloni in bello celeritatem & felicitatem videret, ne ad Nouogardiam, Moscouiámque, atque alia prçcipua suæ ditionis oppida, exercitum duceret Polonus, de pace cum eo ineunda cogitare cœpit. Erat Polonus adhuc in obsidione Plescouiensi, media hieme, quòd mirum sanè in illis frigidissimis locis videbatur. Misit ergo Dux internuntium ad Polonum, qui vt pacis cum eo faciendæ gratiæ Legatos Zapolsciam mitteret, quò propediem essent venturi sui, magnopere contendebat. Miserat & idem Dux litteras & Legatum ad Summum Pontificem Romanum, ab eo petens, vt arbitrum & intercessorem se interponeret: qui confestim ad Moscum & Poloniæ Regem Antonium Posseuinum Societatis Iesu Presbyterum misit; qui ad Christianam pacem vtrumque paternè hortaretur. Rex itaq; magnificam Legationem Zapolsciam mittit; vbi & pax tandem 15. Ianuarij anni sequentis composita est. Inter cetera, Polonus perpetuò Liuoniam obtineat. Hoc eodem anno, exeunte Octobri, in Hispaniis sumptum est supplicium

VARIA.

Campianus in Anglia martyr.

Polonus & Moscus pacifcuntur, arbitro constituto Pontifice.

cium de Ioanne Castiliano, qui Regi Philippo erat à libellis Belgicis, quòd Orangio arcana Regis sæpiùs prodidisset.

1582

Regij Arcibus aliquot in Frisia potiuntur.

Anno 1582. primo die Ianuarij Verdugius Frisiæ Præfectus munitissimam arcem Weerderbroeck obsedit; vbi dum apparatum ad oppugnādum facit, qui in Arce erant, trepidantes noctu clàm erumpunt, atque ita quarto pòst die Arcem vacuā obsidenti relinquunt. Idem & præsidiarij Suanenburgij & Tervvilt fecerunt. Verdugius his victoriis potitus, de obsidendo Lochemio oppidulo Comitatus Zutphaniensis cogitabat: sed non multò pòst Ordines Geldriæ Duce Hegemanno Hardervvicano, Bronchorstium recuperare conati, illud arctissimè obsederunt, & per septem dies magna violentia oppugnarunt, cùm hi qui in præsidio erant Regij fortissimè sese defendentes, hostem à mœnibus reiecerunt. Qua in pugna ipse quoque Hegemannus in pectore sauciatus, Zutphaniam ductus paulò pòst obiit. Confestim etiam Martinus Schenckius ad oppidulum suas copias mouens, obsessis nouo milite & commeatu succurrit; atque Ordinum milites, multis cæsis captisque, profligauit. Idibus Ianuarij vbique rusticis, quod dudum per supplices orarant libellos, permittitur, contra militares extorsiones arma induant, seque defendant.

Rusticis vbiq; permittitur, vt contra extorsiones militum arma induant.

Octauo Februarij Alensonius ex Anglia soluens, Vlissingam Zelandiæ 10. eiusdem circiter quintam horam pomeridianam appulit, comitatus præter Gallicos suos Proceres, etiam Licestriæ Duce, aliisque Nobilibus Anglis, ac mediocribus peditum equitúmque copiis. Processerant ei mari obuiàm Orangius & Espinoius cum Ordinum Legatis ad duo milliaria, salutauereque se mutuò ingenti tormentorum, tympanorum, ac tubarum reboatu. Vlissingæ, Middelburgi, ac quocumque venere, incredibili splendore ac sumptu fuere excepti. Decimooctauo eiusdem Februarij summo manè Armudâ vela dantes, in Lilloo pernoctarunt; & postridie, 19. eiusdem Antuerpiam peruenere; descendentésq; ad locum *'tKiel* dictum, ab omnibus Orangianorum Ordinum Legatis Alensonius receptus, in conditiones Burdegali conceptas solemniter iurauit in theatro magnifico ad hoc erecto, sicque solemnibus cærimoniis vestitu Ducali indutus, à ciuium legionibus per portam Cæsaream, & spatiosiores deinde vrbis plateas, splendidissimis arcuum triumphalium & aliorum pegmatum apparatibus instructas, denique ad Abbatiam D. Michaëlis, vbi ei erat parata aula, perductus est. Inter eundum hinc inde aurea argenteáque moneta spargebatur, quæ ab vno latere Alensonij habebat effigiē, ab altero Solem aërem nubilum purgantem, cum subscriptione; FOVET ET DISCVTIT. Inter alia, in Arcu ad portam Cæsaream, quæ & diui Georgij, hi erant versus inscripti:

Alensonius ex Anglia in Zelandiā venit.

Antuerpiæ inauguratur Alensonius Dux Brabātiæ.

Abstulit vt Regni Dominus moderamina Sauli,

Præ-

Præfecitque suo Regem Dauida popello;
Sic modò depulsis patriá Regnoque tyrannis,
Dux generose, tuo voluit nos Marte tueri.

1582

Versus fatidici, sed contrario euentu.

Ita hi versus: sed quàm infelici omine, docebit sequens variis locis narratio. Mox post inaugurationem instabant apud nouum Ducem Catholici pro abrogando decreto contra exercitia Religionis suæ superiori anno promulgata: obnitebâtur fortiter Caluiniani, dicentes, Ducē regere vrbem debere, eo statu, quo eam reperisset. Catholici contrà allegabant, id fieri debere pótiùs ad illam formam in qua vrbs fuisset, cùm Burdigalis in Francia cum eo transigeretur. Tandem 15. Martij Edictum promulgatur, in quo ista inter cetera: Quandoquidem templum diui Michaëlis suæ Celsitudini, & quibus sua Cels. concedit, ad Romanæ Religionis exercitium, patefactum est; idcircò Prætor, Consules & Magistratus vrbis Antuerpiensis turbas ac tumultus auertere, & ciues in pace cō-seruare cupientes, decernunt, vt qui exercitium Romanæ Religionis sectari volent, priùs Regem Hispaniarum cum omnibus suis abnegent, & respectiuè fidelitatem iurent suæ Celsitudini, ac ciuitati Antuerpiensi in manibus Commissariorum ad hoc in dicti templi D. Michaëlis porticibus ordinandorum, neque antequam id præstiterint templum ingrediantur, sub pœna pręcedentibus Constitutionibus constituta. Ita Edictum. Sed plures Missa carere aliquamdiu quàm iuramentum illud prę-stare voluerunt. Nihilominùs paulatim, cùm obseruari non ita strictè se viderent (neque enim poterant in tanto numero) confidenter passim omnes accurrebant, ita vt sæpè Ecclesia eos non caperet. Quare 11. Aprilis sub pœna ducentorum florenorum iterùm Edictum illud renouatur; ac tandem 13. Iunij inhabitatores ad vnum omnes coram sui Vici Magistro citantur, vt sub exilij pœna iusiurandum illud intra tres dies præstent. Decimoseptimo Martij Regij haud procul Ipris ad deditionem cogunt munitionem *Douxlieu Insulanis infestissimam: præsidiarij plerique, omnibus relictis, in tutum abire permissi sunt, sed transfugæ reperti Insulis strangulati sunt. Decimooctauo Martij, qui dies natalis erat Alensonio, magni apparatus Antuerpiæ fiebant ad exhibendos pomeridiano tempore ludos militares, & id genus alia. Apparabatur & cœna opipara, ad quam Orangius & alij erant vocati. Prandebat Orangius in aula sua eo loco vbi Arx fuerat. Sub prandium aulam intrauerat quidam adolescens nomine Ioannes Iaurengius, in Bilbao Cantabriæ oppido natus, iam verò in familiam Gasparis Anastri Cantabri, antè prędiuitis Mercatoris, nunc fatiscentis, adscitus. Pransus erat Orangius; accessit adolescens, & libellum offert supplicem: quo acceptando & explicando dum occupatur Orangius, Ioannes expeditè sclopetum paruum in

Permissum Catholicis Religionis exercitiū, sed vt priùs Regē eiurent.

Quin omnes sub pœna exilij, eiurato Rege, Alensonio iurare coguntur.

* Soeteste-de

Ludi solē-nes Natali Alensonij Antuerpiæ decreti.

Orangius eodem die sclopeto caput traijcitur.

1582 in faciem eius explodit: globulus sub mento intrans caput traiicit, & sub dextra aure rursus exiuit, vtrâque maxillâ perforatâ, dente vno aut altero labefactato, linguâ tamen intactâ. Collabascentem medium corripit Holachius Comes. Et dum adolescens manu sanguinolenta (præ nimio enim iniecto puluere crepans sclopetus pollicem illi abripuerat) pugionem euaginatum in cor adigere conatur, ab adstante satellite bipenni transfoditur. Mox alij accurrentes multis eum vulneribus confossum interfecerunt. Magna erat in vrbe trepidatio. Quidam Alensonium insimulabant, & Bartholomæana festa Parisiensia repetebant, quò Alensonius, sublato Orangio, totius Beglicæ imperio pleniùs potiretur. Cadauer adolescentis ex aula tractum lauatur, & à sanguine mūdatum ex pegmate suspenditur, si quis fortè eum viuum cognouisset. Agnitus mox est; & ex qua familia prodiisset, ad Proceres delatum. Confestim ad ædes Anastri cursitatum, tota familia capta; tortus capsularius Antonius Venerus; captus deinde & Antonius Timmermanus Religiosus Dominicanus, qui Iauregnij confessionem excepisse dicebatur. Quæ dum fiunt, portæ clausæ detinebantur. Alensonius interim & Franci à furenti populo ad necem quærebantur, arma ipsis tamquam suspectis adempta; adeoque tumultuatum est, vt Alensonius præ nimia trepidatione fleuisse dicatur, & opem Orangij implorasse. Qui confestim, etsi propter obligatum vulnus loqui non posset, ad Chiliarchas vrbis litteras dedit, quibus nec Alensonium nec suos facinoris conscios testabatur. Seruate, inquit, optimum Principem, Principem inquam vestrum: & si hinc migrauero, ne alium vobis quærite. Quod Orangij testimonium tantum apud populum valuit, vt de Alensonio omnis concepta suspicio euanuerit: qui posteà quotidie Orangium inuisit, donec is 11. Maij iterùm in publicum sanus prodiit. De Antonio Venero capsulario Anastri & dicto Timmermanno Dominicano sumptum supplicium: capite plexi, & in quatuor partes secti, vnà cum cadauere Iaurengij diuersis locis è turribus portisq; pependerūt. Vigesimo septimo Martij Verdugius in Frisia insignem prope Keppel Geldriæ Arcem de Ordinum militibus Anglis victoriam reportauit. Primo Aprilis Galli aliquot proditione Lensium Artesiæ oppidum occuparant: quod Parmensis coronâ (ne quis elaberetur) mox cinxit, ipsosque Gallos post paucos dies ad deditionem coëgit; qui relicta omni præda, ad suos abire permissi sunt. Eodem quoq; tempore Alensoniani, plicatiles scalas secum ferentes, Namurcensem ciuitatem atque Arcem 3. eiusdem Aprilis clàm inuadere tentarunt. Barlaymontius vrbis Præfectus aberat. Sed visis hostium copiis insidiæ detectæ sunt; strepitúque in vrbe concitato, Galli relictis curribus, scalis, ceterisque impedimentis, fugam adornarunt. Insecuti Regij plures ex iis cepe-

Multis vulneribus auctor facinoris occiditur.

Alensonius velut conscius accusatus ab Orangio excusatur.

Conscij duo capite plexi, & in 4 partes secti.

Lensium Artesiæ à Fœderatis captū mox à Regiis recuperatur.

ceperunt. Quarto Aprilis Geldriæ vrbis Præfectus Heluetius Martinum Schenckium, virum licet iuuenem, tamen militarem & hostium terriculamentum, in Santhensi Cliuiæ oppido libero & neutri parti addicto, 150. equitibus stipatus cepit, & Geldriam captiuum abduxit. Defenderat se aliquamdiu strenuè Schenckius, sperans ciues & Magistratum non admissuros, vt in ciuitate libera quis ab externo caperetur. Sed cùm eos conniuere vidisset, sese dedidit, id sibi molestum non fore dicẽs, si in campo vel pugna & non in ciuitate libera, vbi se tutum meritò putabat, captus fuisset. Detentus in custodia biennium & ampliùs fuit. Iam Artesij & Hannones animaduertentes, se tam à Francis quàm patriotis peti, à Ianuario præterito consenserant copias subsidiarias Hispanorum & Italorum in Belgium redire: iamque aliquæ aduenerant, cùm 8. Aprilis Parmensis simulauit se Menenas munitionem Flandriæ Regiis infestam obsidere & oppugnare velle. Is cùm eò exercitum duceret, Audenardenses tria præsidiariorum signa, siue ad defendendam hanc munitionem, siue ad aliam expeditionem periclitandam emiserant. Itaq; Parmensis tria iam tantùm reliqua in vrbe signa esse sciens, summa celeritate à Menenis exercitum ad mœnia Audenardensia ducit, vrbemque ita cingit, vt non facilè subsidium illuc mitti possit; & vt tutiorem obsidionem moliretur, Gaueram arcem medio itinere sitam vi expugnat. Inde maiora tormenta ad vrbem concutiendam trahi, & omnia ad expugnationem necessaria iubet comportari. Non desunt sibi interim Alensoniani; collectis vndique pręsidiis, Fumaio & Templio Mechliniensium atque Bruxellensium Pręfectis ductoribus, Alostum oppidum Flandriæ in Brabantiæ finibus 23. Aprilis occupant. Quindecim ante dies Regij magnam in oppidum annonam comportarant; multa circumiacentium Catholicorum bona huc erãt aducta, & quadraginta pęnè Ecclesiastici viri ex vicinis locis confluxerant. De clade huius oppidi sic Metranus: Cæsi tam præsidiarij quàm ciues circiter ducenti, inter quos septemdecim Sacerdotes, qui prope primarium templum trucidati fuerunt; ex Alensonianis desiderati circiter 25. capti Gubernator vrbis Moucronius & alij, inter ceteros etiam Abbas Ninouensis, qui se duosque suos Monachos quatuor florenorum millibus deinde redemit. Eam infamiam vt Regij pro parte abstergerent, proxima nocte arcem Gaesbekanam interceperunt: mentiti enim se Alostanos esse præsidiarios, & captæ vrbis prædam in Arcem velle conuehere, recepti alios expulerunt, & Arcem in suam potestatem redegerunt. Postridie Kalend. Maij Orangius à vulnere sanus primùm in publicum prodiit, cùm triduo pòst eius vxor dicta Carolotta Borbonia Antuerpiæ obiit. Circa medium Maij Parmensis Audenardam oppugnare totis viribus, eiusque mœnia conuelle-

1582

Schenckiũ ex Santhis Cliuiæ oppido captiuum Geusij abducunt.

Itali & Hispani in Belgium redire permissi.

Parmensis obsidet Audenardam.

Alia parte Fœderati Alostum capiunt, magna cæde edita.

Potiuntur Regij arce Gaesbekana.

1582

Audenardenses magna vi oppugnatur.

uellere incipit. Stratis ruinis, fascibus & virgultis fossas oppleuerunt, pontesque Hispani strauerunt: primoque impetu munitissimum occuparunt propugnaculum. Gandenses quidem obsessis opem ferre voluerunt, sed ab Epirotis equitibus (Albanesos vocant) cæsi sunt & fugati: tamen Parmensis ante 5. Iulij, vt dicemus, Audenarda non est potitus. Intereà dum Parmensis Audenardam obsidet, Alensoniani, cùm hostem castris expellere non possent, diuersas vrbes inuadere machinati erant, Rochepotius Cortracum, Antuerpienses Arschotum, sed frustrà. Borchius interim vrbis Audenardensis Præfectus, nihil quod ad defensionem pertinebat, omittit; quin aquam fluminis interlabentis in agros emittit, & circumquaque campos ex parte stagnare facit, ita vt Gandauenses exiguis scaphis nonnumquam ad obsessos delati, ipsis animos adderent. Tandem cuniculis ad portam actis, iisque apertis, Parmensis porta potitus est. Et ne quis Belgarum ob Alensonio præstitum iuramẽtum desperaret, quasi gratiæ nullus apud Regem relictus esset locus, publicè promulgari iubet, Regem illud iusiurandum tamquam vi extortũ libenter ignoscere, modò deinceps fideles se præstare polliceantur. Denique Audenardenses diuturnæ obsidionis pertæsi, cùm nulla ipsis subsidia mitterentur, 5. Iulij iisdem conditionibus quibus anteà Tornacenses, in potestatem Regis concesserunt. Decimoquarto Iulij Alensonius Antuerpiâ in Zelandiam profectus, paulò pòst Slusas, indeque Brugas contendit: ac post multas variásque Ordinum disputationes, Concilium Arcanum, mutatis personis, fuit restitutum; Aldegondio, sine Præsidis nomine, sigilli maioris Custode constituto. Insigni ac magnifica pompa Alensonius Brugis fuit receptus, vrbe passim festos dies agente; sed cessantibus nonnihil conuiuiis, Amurathes Egmondius captus, adhibitis custodibus, in hospitio suo detinetur: capti ante eum Salsedus Hispanus & Franciscus Basta Italus; tortique, eum accusasse dicebantur, quasi simul cum iis Alensonium & Orangium veneno tollere Parmensi addixisset. Basta seipsum in vinculis interemit, Egmondius Slusam missus est, Salsedus Parisios, vbi tandem quatuor equis discerptus fuit. Intereà Regij ferè Ipras astu occupauerant. Sed negotio non succedente, Honscotam, Poperingam ac Steenvoordam spoliantes discedunt. Fine Iulij Bruxellæ præsidiarij ob non soluta stipendia in seditionem versi, Præfectos & aliquot è Magistratu capiunt: quod ciues indignè ferẽtes, magno numero raptis armis forum maius occupant. Quo præsidiarij intellecto, ira feruidi ad forum tendunt; commissumque fuisset crudele prælium magno vrbis cum periculo, nisi reperta stipendij parte, viri probi precando & ciues & milites placassent. Secundo Augusti Regij hac ratione Liram Brabantiæ oppidulum munitissimum, tribus tantùm miliari-

Frustrà Gandenses iis succurrere nituntur.

Tandem se dedit Audenarda iisdem legibus quibus Tornacum.

Egmõdius, aliíq; duo proditionis accusati.

liaribus Antuerpiâ, & totidem Mechliniâ distans, occupant. Præerat oppido Ordinum fœderatorum nomine Heetfeldius, præsidio aliquot cohortium Scoticarum: cuius vnius Præfectus, nomine Semple, quòd frustrà diu stipendia debita postulasset, Regi idcircò potiùs cum suis seruire desiderans, ipsis Kalendis Augusti sub Solis occasum ab Heetfeldio cum cohorte emissus fuerat, quòd certam opimámque prædam è Regiis paraturum se assereret. Sub Solis ortum reuertens cum aliquot plaustris, multisque simulatis captiuis portam aperiri petit, fingens prætereà hostem instare suis vestigiis; negat tam summo manè se facturum Heetfeldius. Sed Scoti nonnulli qui Liræ remanserant, etsi, vt ferebatur, proditionis ignari, claues extorquentes, portam aperiunt, ac Sempleum cum omni comitatu intromittunt. Erant autem ij pedites equitésque Louanio euocati: qui post exigui temporis pugnam oppidum Regij iuris faciunt: maior enim pars Scotorum Sempleo se iungebat. Lira direpta est, ciuesque ad libertatis redemptionem compulsi. Heetfeldius cum paucis per fossas elapsus Antuerpiam venit. Antuerpiani mox D. Bernardi Monasterium demoliuntur, ne fortè, vt dicebant, hostis eo etiam potiatur: insuper in ipsa vrbe turmas aliquot equitum instruunt. Intereà Alensonius exercitum è Francis conflatum, ducibus Comite Rochepotio ac Lauallio, in Flandria littorali habens, ægrè tandem impetrarat, vt Duynkerkani, Dixmudenses, Furnenses, ac Winoxbergij præsidia admitterent: cùm reliquus exercitus ad fossas Winoxbergæ sederet, Parmensis eos inuisens 3. Augusti ad pugnam prouocabat. Erant etiam auctæ Francorum copiæ cohortibus aliquot Scotorum ac Anglorum, quas Orangius miserat. Sed nec his aucti in æquum prodire locum consultum putabant. Quare leuibus tantùm præliis certatum fuit, deteriori pro maiori parte Francorum fortuna, etsi Regij ex oppido maioribus tormentis infestarentur. Postridie summo manè Franci motis Winoxbergâ castris, Brugas versus tendunt. Habebat Rochepotius circiter nouem millia peditum, ac duo millia equitum; quibus paulò antè accesserant quingenti equites Germani. Hi cùm nonnihil refecti essent, Alensonius ad castra venit, & cum vniuersis copiis Gandauum versus mouet. Intrauit Alensonius Gandauum 20. Augusti, Regia exceptus magnificentia: nullis enim parcitum fuit sumptibus eius honorandi causa. Vigesimo tertio eiusdem, dicto hinc inde sacramento, in foro Veneris nũcupato, in Flandriæ Comitem inauguratus fuit, omnibus obseruatis cęrimoniis consuetis. Aderãt enim quatuor, vt vocant, Flandriæ Membra: priuilegia fuere lecta, eorum obseruatio iureiurando confirmata, deinde aurea argenteáque moneta in populum sparsa, nexique carceribus liberati. Sed ecce dum bellos agunt Gandenses homunculos, Parmensis cum exercitu nocte dieque iter fa-

1582

Stratagema, quo Lira in potestatem Regiorum venit.

Potiuntur scilicet Lira operâ Scotorum.

D. Bernardi Abbatiam Antuerpiani demoliuntur.

Pugnant Regij & Alensoniani ad VVinoxbergã.

Inauguratur Alensonius Gãdaui.

1582 ciebat, vt inopinato aduentu Francorum copias circa Gaueram sedentes opprimeret. Sed ab exploratoribus admonitos, instructis aciebus Gandauum versus iter facere reperit. Inuadit postremos, variisq; locis Martem ciens, prælia ab aurora ad quartam vsque pomeridianam horam 28. Augusti protrahit, deteriore semper Francorum conditione, donec ad fossas Gandenses delati, maiorum tormentorum ingentibus globis, quibus vrbs abundat, Regij fuissent repulsi. Cecidere è Regiis circiter ducēti, è Francis supra octingentos, Alensonio & Orangio pugnam de vallo spectantibus. Metranus pauciores Francos cæsos vult, sed sibi non satis constat, dum dicit Parmensem plura potuisse, si maiorem adhibuisset diligentiam; & nihilominùs fatetur, eum sub ipsis mœnibus duas & ampliùs horas mansisse in procinctu, noua semper prælia tentantem. Vltimo Augusti Alensonius, Gandaui Gubernatore relicto Espinoij Principe, Antuerpiam contendit, iterque Teneramondam faciens, cùm hîc triduo suos recreasset, iusto relicto in oppido præsidio, Antuerpiam 2. Septembris vnà cum Orangio ingreditur. Secuta est Gandauo maior exercitus pars, ceteris variis locis in præsidia distributis. Hos circum Antuerpiam Dambruggæ ac Burgerhouti castrametari voluit. Duos ampliùs menses Verdugius Lochemum, exiguum sed munitum Comitatus Zutphaniæ oppidum, obsidione presserat. Sed fortissimè resistentibus præsidiariis parum profecerat, nisi quòd pulueris bellici & commeatus inopia laborare inciperent. Qua de re Orangius certior factus, Holackium & Nienortium iusto peditum equitúmq; exercitu ac rerum necessariarũ copia instructos Lochemum miserat. Verdugius, suis in proximum collem subductis, timorē simulans, proficiscendi Orangianis ad oppidum facultatem dare videbatur. Quod Holackius existimans, nec satis ex arte posteriori prouidens aciei, cùm collis radices pars copiarum præteriisset, omnibus copiis Verdugius postremos inuadens, ac primos terrore replens, omnes in fugam agit. Holackius ægrè elapsus omnia perdidit impedimenta ac commeatum, capti plures Præfecti, cæsi milites supra mille; tres filij Sherenbergij cum aliis aliquot Nobilibus Geldris in obsessam ciuitatem, reliqui Dauentriam confugerunt. Exinde ad oppidi obsidionem redit Verdugius. Alensonius his intellectis, statim eò mittit decem equitum turmas, partim Francos partim Anglos, ex iis qui circum Antuerpiam agebant, addit bis mille quingentos Gascones pedites, Duce Amora, recenter mari aduectos, cum Noritij, Stuwardij ac Folkij Anglorum Scotorumque cohortibus. Miserat & paulò antè Parmensis Verdugio noua auxilia, Duce Carolo Mansfeldio, Petri Ernesti filio, ac Hautepennio, cesserátque Verdugius Mansfeldio summam exercitus Præfecturam. Sed is, adueniente hoste, quasi vt Verdugio vicinior esset, statio-

Pugnatur circa Gaueram, deteriori Alensoniorũ conditione.

Alensonius per Teneramondam Antuerpiã cedit.

Verdugius Lochemũ diu obsidet.

Holackius subuenturus Lochemio cladē accipit.

Ingentia vtrisque veniunt auxilia.

ſtatione relicta, flumen tranſit. Holackius igitur eodem quo exierat Mansfeldius loco caſtra molitur. Dimicatur ſtrenuè prope propugnaculum quoddam à latere oppidi, multi vtrimque cæduntur. Holackius inter duo Regiorum propugnacula extruit aliud, cuius defenſione pontem facit, per quem commodè in vrbem miles ingredi cœpit; conſtruit deinde & aliud ad pontis munitionem. Proinde Mansfeldius & alij oppidum iam ſatis de neceſſariis poſſe prouideri cernentes, metuenteſq; ne à tergo ab hoſtibus cingantur, caſtra amouere ſtatuunt, aciem diſponũt, & ab obſidione 23. Septembris recedunt, propugnaculáque omnia deſerunt. Verdugius Grollam, Mansfeldius & Hautepennius in Brabantiam proficiſcuntur. Periit hac obſidione inter ceteros Dominus Anholtius Philippo Regi addictiſſimus, dum excubias luſtrat, globo è mœnibus ictus. Initio Octobris tumultuatum eſt Viluordiæ, vbi viginti & octo Francorum cohortes in præſidio erant. Hi enim publicè Catholica vtentes Religione, fecere vt iis ſe ciues iungerent. Quod cùm Caluiniani proclamatores prohibere ciuibus conarentur, oppido ab iis pulſi, Bruxellam commigrarunt. Eodem ferè tempore Alenſoniani deditione occuparũt arces Gaesbecanam, Roeſeam, ac Eeckhouiam; in Geldria quoque recuperarunt Ordines Bronchorſtium ac Keppelium. Intereà Antuerpiæ congregati Fœderati Ordines inter ſe conuenire non poterant de noui Principis aulico ſtatu, multò minùs de Concilio Statuum, nec non Secreto, & Ærarij, ac Mechliniano ſeu Parlamento conſtituendis. Vnaquęque enim Prouincia ſuo in Concilio lites ſine prouocatione terminari volebat, Principiſque Fiſcum annuoſque redditus à ſe curari, ac proinde tot non eſſe opus dicentes Conciliorum ſumptibus. Tandem Alenſonius Ordinum Legatos Antuerpiæ his verbis inter cetera fertur allocutus: Scio me à vobis in Principem lectum inauguratúmque, non vt pro animi libidine imperarem, ſed libertatem, priuilegia, immunitateſq; Belgarum conſeruarem: gratias debeo & habeo, relaturus etiam ſi velitis. Neque enim huc veni vt nolentes cogerem, ſed volentes petéteſque. Petetis autem, ſi ſecundùm cõditionum Burdigalenſium leges, primùm omnium promiſſam auri argentique ſummam in peditum equitumque auxilia exhibueritis. In vos viri prudentes deſcendite, & iſtud non præſtitum ingenuè fatebimini. Examinate ceteras leges, & inuenietis vos tutores, nos pupillos; vos legum latores, nos circumſcriptos earum executores. Tanta igitur prædíti poteſtate, quare non in vnum ſentitis? publica priuatis præponitis? bello neceſſaria flagranti ſollicitudine curatis? Non enim nobis res eſt, neq; bellum ſuſcepimus cum imbecillo aut imbelli regulo, ſed cum potentiſſimo ac opulentiſſimo non ſolùm Europæ, ſed terrarum orbis Hiſpanico imperio; quod etſi bis, ter, quatérve clade

1582

Soluunt tandem Regij ſeu relinquunt obſidionem Lochemenſem.

Catholici Viluordiæ operâ Frãcorum pellunt Caluinianos concionatores.

Non conueniunt Fœderati de conſtituenda Noui Principatus forma.

Orationis Alenſonij ad Ordines quædam.

Queritur, ſcilicet Ordines tutores, ſe pupillum.

1582 affectum, resurgere, ac acriùs sæuiusque quàm anteà hostes inuadere po- "
test, solétque. Silente Franco, cùm Legati Ordinum parumper patria lin- "
gua collocuti essent, simul omnes in pedes surgentes, ceteris petentibus Consul Antuerpianus Iunius respondit, in optimam se partem accipere monitionem, experturámque suam Celsitudinem post paucos dies non verbis, sed re sequi Ordines consilium velle. Itaque post octo dies eius Quęstori numerant ducenta aureorum liliorum millia. Vigesimo quinto Octobris Templius Bruxellensis Gubernator Louanium occupare sperans, educta Bruxellensium, Mechliniensiũ, ac Viluordiensium pręsidiariorum parte maxima, intempesta nocte Louanium contendit. Sed Louanienses paulò antè à Catholicis clàm præmoniti, ad repellendum Templium parata habebant remedia. Et quidem appositis ante solis ortum, vbi fossæ aquam non habent, ad mœnia scalis, aliquot transcenderant, sed qui statim cæsi aut capti, Anglos & Francos, ne idem tentarent, terruere. Quare relicta in fossis machinarum maxima parte, ad sua quisque præsidia rediere. Eodem mense Octobri cùm Galli ex Cameraco Clusam inter Cameracum & Duacum sitam munire cœpissẽt, Parmensis tormẽtorum bellicorum vi eos ad deditionem coëgit. Castrum quoque Cambresium similiter deditur, cum armis exeuntibus ducentis pręsidiariis. Hinc Kalendis Nouembris Ninouam Flandriæ Parmensis adortus est, vt Bruxellenses paulatim premeret, eamque etsi hoc tempore vno tantùm loco oppugnabilem, actis cuniculis, ac tormentorum violẽtia murorum parte deiecta, eò redegit, vt quadringenti circiter Franci pręsidiarij de defensione desperantes, 14. eiusdẽ Nouembris deditionem facerent. Paulò pòst quoq; arcem Likerkanam & Bochoutiam in potestatem redegit, pręsidiariis sine armis exeuntibus. Munitionem Londersselliam vi expugnauit, nec non arcem Gaesbecanam Septembri præcedenti Regiis ereptam recuperauit. Decimoseptimo Nouembris Verdugius in Transisulania Steenwijckam, ob quam bis acriter certatum fuerat, vt superioribus annis narrauimus, astu militari capit, operâ cuiusdam rustici, qui vadum quoddam in oppidi fossa esse nuntiauit, quod eo tempore, quo alueus profundior fodiebatur, relictum fuerat, idque rusticus hic obseruarat. Et quamuis aquis vadum illud esset tectum, tamen pręeunte rustico milites Verdugij illud tranant, admotisque scalis muros conscendunt, & occisis excubitoribus sociis portam aperiunt. Ita Verdugius oppido potitus est, vbi præsidiarij plus minùs trecenti cæsi, ciues pecunia mulctati. Iam Parmensis, occupatis vicinis, quæ diximus, locis, Bruxellam à longè premebat; verùm quia vrbs commeatu aliisq; rebus necessariis, & duobus Anglorum & Gallorum millibus, quatuorq; equitum turmis, præter vetus præsidium munita erat, parum profecit. Itaque in

Numerãt Ordines Alençonio ducenta aureorum millia.

Templius frustrà Louanium tentat.

Parmensis Ninouam capit, & castella aliquot vicina.

Verdugius Steẽvvijcam Regi vindicat.

Parmensis Bruxellam à longè premit, sed paruo commodo.

1582

in Wasiam Flandriæ regionem opimam, tunc adhuc integram, partem exercitus in hiberna disponere tentat, sed Alensonius per suos Francos itinera omnia præcluserat, & præripuerat: sicque Parmensis, deserta Bruxella, suis in varia præsidia distributis, ipse cum Aula Tornacum se contulit, expectaturus quid Alensonius moliretur. Graui inopia hac hieme laborauit vterque exercitus, dilapsisque colonis, plerique pagi Brabantiæ & Flandriæ ad extremam erant vastitatem redacti. De ipsis etiam Alensonianis, etsi opimam teneret Wasiam, & per Antuerpiam ex Hollandia & Zelandia omnia abundanter habere debuisse viderentur, hæc Metranus: Fuit, inquit, hac eadem hieme etiam in Alensonij exercitu ingens egestas atque miseria, morbo epidemico grassante, & Gallos præcipuè infestante; quorum multi ob annonæ caritatem, & difficilem stipendij solutionem, inedia ac morbo perierunt, multi stipem alimentáque mendicarunt. Hæc ille. Decimotertio Decembris Antuerpiæ, omnibusque locis quæ Francum receperant, publicatum fuit, vt die mensis eiusdem decimoquinto ab omnibus celebraretur Festum Natiuitatis Iesu Christi, scriberetúrque is ab omnibus vigesimus quintus, semel sublatis decẽ diebus, vt annus ciuilis Astronomico deinceps (de quo mox pleniùs) perpetuò responderet; nullo tamen cum detrimento contractum, nec rerum conductarum. Siquidem hoc anno mense Octobri id vniuersis Christianis Gregorius XIII. Romanus Pontifex præceperat, nimirum vt Saluatoris Natalis, quem, attestantibus priscis Auctoribus, Brumale solstitium certo mysterio consecrarat, eodem quàm proximè reuocaretur. Eò enim erat deuentum mille quingentorum & octoginta à Christi Natiuitate annorum curriculo, vt Brumale solstitium non vigesimo quarto aut quinto Decembris incideret, sed decimo quarto aut quinto eiusdem mensis. Sanè Suetonius de Iulio Cæsare cap. 40. hæc inter cetera: „Conuersus hinc ad ordinandum Reipublicæ statum Fastos correxit, iam pridem vitio Pontificum per intercalandi licentiam adeò turbatos, vt neq; messium feriæ æstati, neque vindemiarum Autumno competerent: annumque ad cursum Solis accommodauit, vt trecẽtorum sexaginta quinque dierum esset, & intercalario mense sublato, vnus dies quarto quoq; anno intercalaretur. Hęc ille. Et quid? Si hæc eo tempore necessaria visa fuere, conseruandis falsorum deorum statis festis, an non operæpretium fuit curare, vt Saluatoris nostri nox Natalis quàm proximè ad locum suum reuocaretur? Ob hanc igitur causam, & alias quas hîc referre longum esset, correctio hæc Kalendarij hoc anno, præterquam à Catholicis omnibus, etiam ab Orangianis aliquot, Brabantis, Flandris, Hollandis recepta fuit; reliquis tantum auctoritati Pontificis tribuere nolentibus. Hac æstate Antonius Lusitanus, Anglorum Francorúmque ope,

Graui inopia hac hieme laborat vterque exercitus.

Kalendarium Gregorianum Antuerpiæ aliisq; locis Alensonianis recipitur.

Pleniùs de hac restitutione Kalẽdarij.

Restitutũ Kalendarium, vt nox Natalis Christi quàm proximè respondeat Solstitio.

1582 collecta classe, mense Iulio mari se committit, fortunam quamcumque tentaturus. Præerat classi Legati nomine à Franco datus Italus Florentinus, Petrus Strozza, Hispaniæ Regi infensissimus. Fiunt tandẽ obuiàm classi Hispanicæ, cui Marchio sanctæ Crucis præerat, dudum de eorum aduentu præmonitus. Pugnatur aliquamdiu acriter maioribus tormentis. Demum iniectis harpagonibus, cominùs inter se cõgressæ naues maiores minoresque post duarum ferè horarum acerrimam pugnam superiores Hispani, 26. Iulij maiorem hostilium nauium partem capiunt, aliquot deprimunt, ceteræ fuga se seruauere; in quibus Antonius & Strozza ad insulam Terceram delati, subita inuasione Insulam, & præcipuam munitionem eius obtinuere, nec plenè victi sunt ante Iulium anni sequentis; de quo porrò tunc erit dicendi locus. De bello Coloniensi, quod hoc anno prima sua initia habuit, dicemus simul anno sequenti. Obiit hoc anno 12. Decembris Dux Albanus Vlissiponæ in Portugallia, maior septuagenario. Addo & hoc; sicut anno superiori Campianum, Scheruinum, & Briantum, ita & hoc Paynum constantes athletas sustulit è medio Anglicana persecutio.

Pugna naualis Antonij Lusitani cum Marchione S. Crucis.

Moritur Dux Albanus.

1583 Anno 1583. malè habebat Alensonium, tum quòd tam restrictam videret se apud Belgas obtinere auctoritatem, tum inprimis, quòd non expedirentur bellorum sumptus promissi, suiq; Franci milites, vt diximus, extremè egerent. Itaque consilio suorum Nobilium domesticorum, maximè iuniorum (vt volunt) statuit vno eodemque tempore loca omnia, vbi Franci essent in præsidio, plenè suo subiugare imperio. Et quidem vt Antuerpiam, vbi Aulam habebat, perpetuam sibi faceret Regiam, primùm loca aliquot vicina simul sibi subijcere parat, & mox initio Ianuarij Endouiam versus Boniuetum cum parte exercitus mittit: qui cuiusdam operâ, qui Endouiæ situm optimè nouerat, vrbeculam nocte inuadit 7. Ianuarij: cæsi circiter 50. Epirotæ equites, vulgò dicti Albanenses, reliqui præsidiarij qui in Arcem confugerant, breui quoq; deditionẽ facere compulsi sunt. Paulò pòst etiam Helmonda, Horsta, & alia quædam vicina loca capiuntur. Instabat dies quo simul plura oppida (vt diximus, & mox pleniùs explicabimus) Antuerpiam, Brugas, Duynkerkã, Dixmudam, Teneramundam, plenè sui iuris facere constituerat Alensonius: erat autem is dies 17. Ianuarij. Itaque ad 15. Ianuarij ad suburbia Antuerpiana iusserat adesse ex hibernis suas copias, quatuor millia Heluetiorum, pluresque peditum & equitum Gallorum turmas, præter eos qui longo antè tempore ibidem loci manserant; multos prætereà Nobiles in vrbem & in suum Palatium ventitare, secretóq; arma parare mandarat, si quo astu aut vi, vt ferebatur, nocte portam Croneborgicam suo Palatio vicinam occupare, & sic reliquum militem in vrbem inducere possent.

Alensonius parat pleniorem sibi parare auctoritatem.

Copias adesse iubet ad suburbia Antuerpiensia.

possent. Verùm cùm 16. Ianuarij sinister rumor de Francis in vrbe spargeretur, Petrus Alostanus tunc temporis Antuerpiæ Consul id Alensonio eodem vespere significans, rogat, vt ad ciuium securitatem & quietẽ liceat catenas platearum maturiùs tendere, & lucernas præ singulis foribus, vt in huiusmodi moris est, suspendere. Ægrè tulit Alensonius ciues sibi à suis metuere; annuit tamen petitis. Sed postridie, hoc est 17. eiusdem Ianuarij, manè vocatis ad se Consulibus & Tribunis vrbis, adhibito etiam Orangio, multis verbis iterùm repetit, suspicionem huiusmodi immeritò & non sine magna sui iniuria ciues habere, itaque euellẽdam eam esse; ita vt sinistra ista suspicio magna ex parte euanescere videretur. Interim paulò pòst nuntiat Alensonius, sumpto cibo, se velle extra vrbem castra inuisere; quod nemo ei negare poterat. Itaque hoc prætextu eius domestici, paulò antequam ipse veniret, catenas seu repagula platearum, quæ ad duas portas ducebant, aperiri soluique mandarunt, dicentes se ignorare per vtram portam exire vellet. Cui aduenienti, vt cum debito honore portæ aperirentur, Tribuni ciuium, Iacobus à Falia Rubræ portæ, Adrianus Vierendelius Kipdorpiæ adstabant, paucis admodum ciuibus comitati, eò quòd hora prima, prandij tempus esset, plurimique prandendi causa domum abiissent, eiusque vici habitatores, & Kipdorpiæ portæ vicini incolæ tunc alio loco excubias agerent. Alensonius ducentis circiter Nobilibus equitibus, tum aliis, omnibusque sui corporis custodibus Heluetiis & Gallis comitatus, dicta hora ad portam Kipdorpiam venit: hîc nonnulli suorum prope & supra pontem consistunt, locúmque seruant Duci & Proceribus transituris: obuiàm veniunt nonnullæ equitum turmæ, honoris, vt videbatur, exhibendi causa. Simulac verò Dux Alensonius cum Duce Montpenserio, Comite Lauallio, & aliis secundum pontem versatilem transiit, vbi ciues excubitores aperto capite stabant, quidam Francus Nobilis ex compressione sibi crus fractũ exclamat, (quod quidem fingebat, vt tali symbolo signóque reliquos ad arma conuocaret) cui cùm quidam ciues, inter alios Keyserius quidam, opitulari vellent, Keyserius ab eodem vulneratur: ocyùs quoque ciues excubitores alij ab Alensonij aulicis cæduntur, inter quos & Adrianus Vierendelius Tribunus, multi tamen euadunt. Inde ducenti illi equites aulici maximo cum impetu in vrbem reuertuntur; simulque totus exercitus versus vrbem tendere visus est, festinantérque ingrediuntur septemdecim Francorum peditum cohortes, signis erectis, & quatuor equitum turmæ. Primi vtrimque mœnia portæ vicina occupant, & versus portã Cæsaream tormentis bellicis potiti ea contra vrbem vertunt; alij per plateam Kipdorpiam instructa acie vsque ad pontem à Vineis cognominatum, alij per plateam nouam oblongam, vsq; ad Mercatorum Basilicam

1583

Sinister rumor de Francis Antuerpiæ.

Nihilominus Alensonius Antuerpiam plenè sibi subijcere parat.

Occupant Franci pôtem portæ Kipdorpiæ.

Cæduntur, pellũturq́ excubitores ciues. Ingens vis militum irruens, penè potitur ciuitate.

1583 ſilicam (Burſam vocant) quidam etiam ad alias plateas D. Annæ, & verſus forum boarium penetrarant, vociferantes, Trucidate, ſed viuat Miſſa, vrbs capta eſt. Ciues, ſimulac ſe tam hoſtiliter obrui viderunt, quidã ocyùs cum armis ex ædibus erumpunt, & primi, numero admodum pauci, magnis Francorum cateruis ſe obiiciunt, paruo quidem ſed denſo agmine eos vlteriùs tendere prohibentes, tenſis paulatim vbique catenis, & ex ædium feneſtris & tectis paſſim omnis generis telis in eos coniectis. Egregia hîc facinora à ciuibus fuere perpetrata. Inter primos, vt ferunt, piſtor quidam nudus, ſolo linteolo ab vmbilico vſque ad genua tectus, (is eſt hîc habitus pinſentium) ab opere ſuo proſiliens, arrepta ſeu pala, ſeu minori lancea, quam ſors offerebat, equitem Francum ſternit, equumque ipſe celeriter conſcendit, effugitq; cùm eum hoſtes perſequerentur: & inprimis ex ædibus portæ Kipdorpiæ vicinis multi ſtrenui ciues ex feneſtris & tectis magna ſclopetorũ frequentia ingredientes Francos, & paulò pòſt alios etiam fugam ſpectantes in ipſa porta ſternunt, ita vt mox cæſorum cadauera portam obſtruerent, tandémque cæſorum ſeu vulneratorum aceruus ſeſquihominis ſtaturam excedens omnem introitum exitúmq; per portam impediret. Pugna durauit vix horam. Orangius tumultu excitus, dum inter Georgianã & Kipdorpiam ciues Francos trucidantes fruſtrà placare nititur, mox in aulam Arcis reuerſus eſt. Ex ciuibus tunc periere fortiter pugnantes (vt Senatus publico ſcripto typis euulgato declarat) circiter octoginta, præter vulneratos, nominatim Vierendelius, Thas, Michaut, & Iaſpar pileorum confector. Franci tum cæſi tum in foſſis vrbis ſubmerſi, & ad ſepulturam numerati ampliùs mille quingenti, inter quos etiam nonnulli primarij Proceres & Nobiles fuere. Ita illud ſcriptum. Nominantur ab aliis Comes Agnianus & filius; Comes Caſtelruſſus Marſchalci Bironis filius; Dominus* Sayſeuallius Viluordæ Gubernator, filius Domini Mirambeau, & Dominus de Thian Gubernator Alosti. Stragis Chronicon, reddens hunc annũ 1583. portæ Kipdorpiæ inſculptum legitur his verbis: AVXILIVM sVIs DeVs. Obſeruarunt etiam nonnulli numerum cæſorum ſimiliter hũc annum exprimere, hoc eſt 1583. Alenſonius quidem multis poſtridie & die tertia egit vt ſe purgaret, ſed fruſtrà, maximè quòd ſimul mox nunciarentur, quæ eodem die & pridie aliis in locis Franci moliti fuerant. Nempe 16. Ianuarij Duynkerkę tumultu concitato, pretextu, vt dicebãt, prædę ſibi à nautis ereptæ, præſidiarios paucos Belgas exire oppido compulerant; itemque Dixmudam, Teneramondam, Winoxbergam ſui iuris fecerant. Tentarant idem Brugis hac ratione. Decimoquarto Ianuarij quinque Francorum cohortes ibi pręſidiariæ blandis verbis impetrarant, vt ſex aliæ haud procul vrbe agentes Meningam profecturæ per vrbem

Sed ecce inter primos ſe obijciens nudus piſtor, metũ iis inicit.

Mox accurrentibus vndiq; ciuibus, Franci retrocedere cogũntur.

Franci cæſi ampliùs 1500. ciues 80.

*An Lauallius?

Fruſtrà Alenſonius purgare ſe nititur Antuerpienſibus.

bem transeuntes necessaria ibi possint coëmere; admissi in foro hęrent, nec post biduum de abitu loquuntur, sed potiùs se ibi per dies aliquot reficere velle declarant. Magistratus, re cognita, die 17. eiusdem Ianuarij, obscuro simul (vt quidam volunt) accepto nuntio de pridiano tumultu Duynkerkano, clàm Tribus ac Collegia ciuium armare se iubet, viásque omnes ad forum ducentes secretò obsidere. Hinc honestè Præfectos cohortium præcipuos, vt in domum Prætoriam veniant, rogari curant: quærunt blandis verbis, quando nouæ illæ cohortes sint discessuræ. Qui cùm alia atque alia adferentes, dicerent se discedere vrbe non posse, priusquam nouum à Duce accepissent responsum, interminauit Magistratus; imò eos vi aut amicitia discessuros; vniuersos enim ciues esse in armis, ipsósque ex æde Prætoria non dimittendos, nisi exaratis ad milites litteris, eos quamprimùm abire iussissent. Ita liberati Brugenses à Francis. Præfecti detenti & strictè examinati, fassi sunt diem hunc etiam aliis vrbibus occupãdis ab Alensonio fuisse constitutum. Vespere huius solemnis diei 17. Ianuarij Alensonius in arce Berchemiana prope Antuerpiam mãsit, & duos ciues Antuerpianos casu extra vrbem repertos, Landtmetrium & Scholerium, vnà cum domestico Nobili in vrbem cum litteris multa obscurè inuoluentibus (mox eius alteras clariores producemus) mittit. In fine hæc erant: Scire cupit sua Celsitudo, quo eum loco Antuerpiani sint habituri, antequam de rebus suis quidquam statuat. Subscriptum, In castris Berchemianis 17. Ianuarij, Franciscus. & inferiùs, Du Pin. Antuerpienses nihil ad hæc respondent, negotium autem omne Ordinum Generalium sententiæ committunt: hi tandem quarto postquam discesserat die, Delegatos & commeatum mittendos decernunt. Alensonius intereà inopia pressus Bernardinam Abbatiam versus iter instituerat, hîc Scaldim traijcere, & Teneramondam venire meditans. Verùm Antuerpienses nauibus armatis eò celeriter missis, traiectum impediunt: mox quoque Noritius cum Anglorum & Scotorum 23. cohortibus in regionem Wasiam mittitur, vt iter impediat. Itaque Alensonius, commeatu vndique præcluso, Dufflæ Netam flumen maxima cum difficultate 19. Ianuarij traiicit, inde Rymenantum vltra Dilam proficiscitur, & Viluordâ Teneramondam venire tentat. Intereà dum Dufflæ hęret, scribit 20. eiusdem Ianuarij ad Oliuerium Templium Bruxellæ Gubernatorem in hanc sententiam: Templi, Rerum indignitas ab Antuerpianis mihi illata, nullo personę meę nec existimationis habito respectu, eò me perduxit, vt die huius mensis decimoseptimo vrbe eorum egressus, ad castra Borgherhoutij, recensendis militibus sim profectus; ac mox seditione inter ciues portæ custodes Francósque orta, ceterisque Borgherhoutij agentibus in suorum auxilium conuolantibus, ciuibusq; se

1583

Nempe eodem die quoque occupare voluerat Brugas.

Litteræ Alensonij ad Magistratum Antuerpiensem.

Alensonius inopiâ pressus Teneramondam versus tendit.

Litteræ eius ad Templium Gubernatorem Bruxellensem.

1583 se iis opponentibus, ea subsecuta est in vrbis porta confusio, quæ mihi " plurimùm displicet, tibique ex rumore cognitam non dubito: certio- " rem verò te fieri volui, vt certò scias, ea de causa affectum, quem in hunc " vsque diem Belgis gessi, nil esse diminutum, non dubitans quoque te in " fide mihi ab initio data, & hucusque constanter seruata, perseueraturum. " Quare cùm ego & exercitus auro non carentes, commeatus inopia valdè " laboremus, peto ex vrbe Bruxellana iusto nobis pretio terra aquaq; sub- " ministrentur. Causas verò, quare in hanc deuenerim necessitatem, pau- " lò pòst declarabo. E castris Duffelanis, 20. Ianuarij. Franciscus. & infe- " riùs, Du Pin. Templius, his litteris Magistratui ac Concilio Militari communicatis, commeatum ex vrbe Francis vendi posse publicè edixit, & abundè commeatus est allatus. Ita Alensonius Teneramondam cum copiis suis venit, mansitque, donec tandem 28. Martij, satagente inprimis Belieurio Frãcorum Regis Legato (qui 7. Februarij huius tumultus causa Antuerpiam venerat) certæ leges publicatæ sunt, quibus Alensonius Duynkerkam proficisceretur, ibi vt plenè de tota controuersia decerneretur: quò tamen profectus non est ante 7. Aprilis. Intereà Parmensis rebus suis nõ defuit: mox enim 20. Ianuarij scripsit Gandensibus, quandoquidem iam perfidiam Alensonij satis perspexissẽt, redirent ad mentem: ipsis, omnibúsq; qui vellent, honestis legibus gratiam Regis esse paratam. Et in eumdẽ sensum 22. eiusdem Ianuarij ad Ordines Antuerpiæ congregatos litterę allatę sunt, scriptę à Proceribus Belgicis, Richẽborgio, Montignio, & Rassengemio: quibus etsi nonnulli in initio commoueri viderentur, tamen edictum est paulò pòst, ne quis ampliùs de reconciliatione cum Rege sermonem inferret. Parmensis igitur eodem adhuc mense Endouiam obsidet, misso illuc cum copiis Mansfeldio iuniore: qua tamen potitus non est ante 25. Aprilis, vt mox commemorabimus. Intereà 29. Martij supplicium capitis luit in quatuor sectus partes in Haga-Comitis Cornelius Hoghius, peritus artis in ęs scalpendi, quòd editis libellis se filium nothum Caroli V. Cæsaris ferens, multa à Rege Philippo clàm nonnullis promisisset. Et sub idem tempus Antuerpiæ quoque eodem supplicij genere sublatus est Petrus Dordoignus Hispanus, quasi Principis Orangij interficiendi causa ex Hispania venisse conuictus fuerit. Id temporis Orangius matrimonium, quod dudum cum Ludouica Colligniaca triginta annorũ vidua Domini Telignij, Parisiis anno 1572. trucidati, & Admirallij filia ibidem tunc etiam interfecti, tractarat, adsecutus, eamdem 11. Aprilis mari aduectam Antuerpiæ excepit. Duodecimo Aprilis post meridiem, data inuicem fide, nuptias celebrauere, sonantibus omnibus campanis, exoneratisque tormentis. Tametsi enim multis hæc noua affinitas Orangij cum Gallis displiceret, tamen hoc honoris

Petit sibi pretio commeatum submitti.

Tandem venit Teneramondam ad suos.

Litteræ Parmensis ad Antuerpienses & Gãdenses, sed sine fructu.

Duo suppliciis affecti, vnus Hagæ-Comitis, alter Antuerpiæ, dicti proditores.

Celebrat Orangius nuptias cum Colligniaca Antuerpiæ.

noris ei adhuc datum fuit. Aderant Montpenserij Dux, Comes Lauallius, Comes Hohenlonius, Suartzenburgius, & alij. Decimoquinto eiusdem Aprilis, cùm plenè Francis esset persolutum, Dixmudâ, etsi ægrè, discessere; venitque eò à Flandriæ Ordinibus missus Watervlietius iusta peditum equitumque cum manu, magno Iprensium gaudio, qui multis damnis à Francis fuerant affecti. Intereà Boniuetus cum Francis suis Endouiæ obsessus, extrema tentans, auxilium expectabat. Nominatur Ordinum exercitus Dux Bironius, Lauallius equitum Magister. Cogût in vnum quidquid ex Brabantia & vicina Flandria curruum & equorum possunt, (rustici enim passim solum verterãt) maiora tormenta Antuerpiæ nauibus imposita Liram versus vehunt: interim ad munitionem Vierseliam castra ponunt, quòd Angli Scotique, ab antiquo Francorum hostes, non libenter copiis Bironij Laualliique se iungerent. Et quamuis tandem Angli, Scoti, Heluetij ac Belgæ vnis conuenissent in castris, honestisque Vierseliam conditionibus in deditionem accepissent, Endouię tamen obsidionem perrumpere, persuaderi non potuerunt. Quare tandē 25. Aprilis Boniuetus fame coactus, pactus cum armis, vexillis ac impedimentis, quò vellet abiret, sed certo tempore contra Regem Hispaniarum non militaret, deditionem fecit, ac cum præsidio exiens ad Bironij castra peruenit. Bironius capta Vierselia, ac aliquot aliis circum Liram munitionibus, cum quindecim peditum ac duobus equitum millibus, Wouwam haud procul Bergis ad Zomonam sitam arcem obsidet, factáque tormentis continua impressione, vix tamen mœnia, quà milites insultum facere possent, labefactare potuerunt. Nihilominùs præsidiarij 150. Itali (cum quibus erant & multi rustici) metu perculsi 10. Maij Arcem dediderunt, ea conditione, vt gladio tantùm & pugione armatis exeundi libertas concederetur. Huius deditionis causa, vt nimis tempestiuæ, præsidij Præfectus proditionis apud Parmensem accusatus capite plexus est. Sub idem tempus Ordines Antuerpiæ congregati, missis ad Secretum Bruxellæ Concilium tabulis, iussere, posthac à tractandis populi negotiis abstinerent, donec constitisset, qua ratione Dux Francus & Ordines essent conuenturi. Noluit parêre Concilium, allegantes se à Duce Diplomata sua, non ab Ordinibus accepisse, proinde quamdiu is Brabantiæ non esset declaratus hostis, aut Ducatus excidisse iuribus, tamdiu se illi, non illis obedituros; eademque Franco Duynkerkam scribentes, litteras, in officio persisterent, obtinuere. Ordinibus verò scripsit, abstinerent ab iis quæ suæ essent potestatis ac auctoritatis. Mansfeldius, Endouia capta, intereà dum Bironius Wouwanam arcem oppugnat, Turnhoutum, Hoochstratum, Loenhoutum, & Vierseliam recuperat, inde Diestam oppidum obsidione cingit, & 27. Maij post 12. obsidionis dies dedi-

1583

Parant Fœderati opem ferre obsessæ Endouiæ.

In itinere Vierseliam arcem occupant.

Endouia Regiis se dedit.

Dissensio inter Ordines, & Concilium Secretum Bruxellæ.

Parmensis arcibus aliquot, deinde & Diesta potitur.

1583 deditione accipit, ciuibus, quòd aliquoties repugnantes spoliati essent, pugnam recusantibus, ac proinde præsidiariis non ita multis de defensione desperantibus. Permissum, milites cum armis ac impedimẽtis, quò vellent, abirent; gratia ciuibus facta: ijsdémque conditionibus mox quoque Sichemium vicinum oppidulum Regiis se tradit. Doekerus Diestemij oppidi Pręfectus paulò pòst cum pręsidiariis Burgerhoutũ veniens, Antuerpiámque intrans, in custodiam est ductus, accusatus quòd sine ceterorum Pręfectorum cognitione ac consensu cum Parmensi trãsegisset, quodque diminutum militum numerum cohortes habuissent. Sed post integri anni detentionem dimissus, causæ suæ ęquitatem edito libello defendere est conatus. Paulò antè Orangius repletas Antuerpiæ arcis fossas, quà vrbem spectabant, denuò effodi curarat, ac ab vtraq; via, quà à platea Cronenburgia ad Arcem itur, certa quædam interualla effodi & distingui fecerat. Spargebatur hæc fieri metandis ibi nouis plateis & domibus. Sed populus hæc non curans, dicénsque Orangium Arcem sibi munimentum, vrbi verò iugum iterùm moliri, 22. Maij magno numero ad locum concurrentes, viri, feminæ, iuuenes, metata ab Orangio opera disiecere, Arcem vrbi, vt anteà fuerat, iungentes, confuso clamore palàm Orangium proditorem vocantes. Pessimè enim tunc Orangius apud plures audiebat, vt nimiùm Francis addictus, & quasi illis partem Belgij mediterraneam subiugaturus, ipse vt Hollandis & Zelandis imperaret. Capta Diesta & Sichemia, Regij ad Westerloum arcem loco valdè munito ad Netham fluuium sitam veniunt. Vbi cùm rustici quidam à pręsidiariis sæpè malè habiti, vallem Regiis demõstrassent, medio ferè milliari distantem, in quam aquæ Arcem ambientes facilè deriuari possent, horum indicio fossa defoditur, & aqua omnis ita deducitur, vt velut sicco pede ad ipsos vsque Arcis muros aditus pateret. Quare cùm iam tormentis muri quati inciperent, Vlietius præsidiariorũ Præfectus obsessoribus Arcem dedidit 5. Iunij: ea de causa Antuerpiæ captus, grauiter accusatur, sed & ipse tandem liber euasit. Hinc Parmensis Herentalsium 6. Iunij obsidere parat. Verùm cùm Bironium cum copiis Francorum & Anglorum in vicino municipio Rosendalio munire se cernit, quò commeatum illi præcludat, 26. Iunij exercitus Regius, ipso Parmensi Liræ agente, Rosendaliam versus Herentalsio mouet, pugnámque quęrit. Sed Bironius, incensa Rosendalia, Anglis Scotisq; non fidens, Steenbergam, indéque Bergam ad Scaldim seu Zomonam cum Francis, Heluetiis ac Belgis contendit, Anglis Scotisque vno milliari ab eo separatis; quos Regij inuadentes, totóque die acriter velitantes, tandem in fugam egere, nocturnis tenebris pugnã dirimentibus. Quin & summo manè eos iterùm aggressi sunt, sed Franci & Heluetij tandem in auxilium venere, ac

Præfectus Diestensis traditi oppidi reus Antuerpiæ agitur.

Populus Antuerpiensis tumultuatur contra Orangium.

Obtinet Parmensis munitam arcem VVesterloo.

Tendit cõtra copias Fœderatorum in Rosendale.

ne

ne eos plenè conficerent, impediere. in æquum tamen locum Bironius copias educere, pleniq́ue prælij copiam facere, consultum non duxit. Cecidere ex octingentis Anglis Scotisq́ue circiter pars dimidia, sauciis non numeratis, è Regiis ferè centum quinquaginta. Circa noctem Bironius copias omnes ad fossas Berganas reduxit. Vigesimo septimo Iunij Antuerpiæ, Tribuum Collegiorúmque Concilia etiamnum congregata, super ea quæ Orangius ac Brabantiæ Ordines de recipiendo iterum Duce Alensonio proposuerant, tandem responderunt, se nihil absoluti dicere posse, nisi simul visis auditisq; omnium Fœderatarum Prouinciarum sententiis: idemque responderunt Bruxellenses. Catholici enim Regem Catholicum veterem Principem animis requirebant; & pars quidem Caluinianorum Francum, sed pars altera neutrum, Respublicas Helueticas publicè in Concilio proponentes; & Hollandorum Zelandorúmq; pars maxima eò etiam dissimulanter tendere videbatur. Quare Alensonius res Belgarum pro animi sui sententia ab Orangio ceterisq́ue fautoribus componi non posse videns, animo æger in Franciam redire statuit, specie vt Cameracum defendat ac muniat, cui inuadendo vicina hostiũ præsidia inhiarent, vtque vrgentibus aliis negotiis prospiciat. Itaque Duynkerkæ familiam, supellectilem, sarcinas nauibus imponi iubet, & inde discedens 28. eiusdem Iunij Caletum petit, relicto Duynkerkæ Gubernatore Chamoysio cum quingentis circiter præsidiariis militibus, reliquis copiis eum deducentibus. Montigneius, Motta, & alij Præfecti quos cum suis copiis Parmensis in Flandria habebat, rebus multò antè, vt ferebatur, præparatis, Neoportum tunc capere decreuerant, clandestinâ consciorum operâ: verùm postquam Alensonium discessisse intellexissent, copiis omnibus ocyùs contractis, Duynkerkam vltimo die Iunij obsident, portus promontoria occupant, portúmq; catenis, nauium malis & aggeribus claudunt. Eo tempore pars exercitus Regij adhuc circa Herentalsium sedebat. Quare audiens Parmensis non sufficere quæ ad Duynkerkam erant, ad expugnandum oppidum copias, deserto Herentalsio, eò cum magno militũm numero celeriter profectus, acriter nocte diéque oppugnat. Agebant Ordines Fœderati de suppetiis ferendis, sed inter se non conueniebant. Quare Chamoysius Francus Duynkerkæ Gubernator, nusquam auxilium prodire cõspiciens, 16. Iulij deditionem facit, pactus cum armis impedimentisq; ipse suique milites liberè Caletum nauigarent. Ciues vitam fortunásque mediocri pecuniaria solutione redemere. Rebus Duynkerkæ constitutis, Parmensis oppidi Consulem cum aliis aliquot Neoportum, quinque milliaribus infra Duynkerkam similiter ad mare situm oppidum, mittit, nuntiatum, si spatio tridui Regi portas aperuerint, omnia eis salua integráque mansura, exponentes

1583

Cruenta pugna Parmensis & Bironij circa Rosendale.

Varia consilia de cõstituenda Rep. apud Fœderatos.

Alensonius tandem Duynkerkâ in Franciam discedit.

Parmensis Duynkerkam obsidet.

Eadem post 16. dies ei deditur.

1583 tes quàm beneuolè ac humaniter Regij secum agerent. Sed responderunt Neoportuenses, id se facere non posse. Quare mox eò Parmensis cum exercitu mouet, occupatóque portu terrâ premit. Quo viso, ac quòd inter se non essent concordes, secuti eorum consilium qui vim non expectandam suadebant, 23. Iulij portas Regi aperuere, pacti ciuibus vitam fortunásque saluas, mediante certa pecuniæ mulcta: milites cum Præfecto Costero libertatem eundi quò vellent impetrauere, sed sine armis ac impedimentis, albas manu gestantes virgas. Captiui mansere Ministri Caluiniani, ac ædium sacrarum quæstores, parte tamen habitu militari euadente. Intereà Orangius Ostendam vicinam ad mare, præsidiis & commeatu munit, nihilominùs Parmensis eam obsidet. Quo Gandenses cognito, vt statim Chimaus Flandriæ tunc Gubernator dictus, Brugas proficiscatur, vrbis conseruandæ causa, efficiunt. Eò veniens, Meningam Scotis scribit, lectis vt litteris, statim, deserto eo oppidulo, Brugas se conferant. Paruere Scoti, cùm Insulenses mox locum magna cum lætitia occupauere. Sæpè enim ac diu Scotos pecuniâ corrumpere, vt oppidulum munitum traderent, frustrà erãt conati, magna enim eorum agris intulerant damna. Exiere octingenti Scoti, ac cum iis Rihouius Gandensis cum quatuor equitum turmis, quos secutæ sunt & duæ Flandrorum peditum cohortes, simulq; Brugas intrantes, Catholicos plurimos tamquam Parmensi studentes vrbe eiecerunt. Orangius quoque specie maritimæ Flandriæ conseruandæ, sed, vt plures interpretabantur, offensus iis quæ ab Antuerpiensibus eum passum suprà commemorauimus, & quòd Francum reducere non posset, 22. Iulij Antuerpiâ in Zelandiam cum aulica sua familia profectus est, in proximum annum Aldegõdium Consulem Antuerpianis commendans. Intereà Parmensis frustrà ad Ostendam aliquamdiu sedet, pręsidiaris strenuè se defendentibus. Quare nondum omnem Flandriæ maritimam oram necessariò occupandam censens, mediterranea oppida vicina Vurnam, Dixmudam & Winoxbergam intra paucos dies occupauit, omnia tria ante Kalendas Augusti. Inde Ipras vnam ex primariis Flandriæ vrbibus moués, cùm de aperiendis portis audire nollent, insupérque litteras à Parmensi missas patibulo affixissent, & tubicini ac tympanistæ eas adferentibus, si redirent, mortem minati essent, duas munitiones contra totidem vrbis portas magno fossorum numero instituit: vnam versus portam Brugensem, vbi leprosorum fuerat domicilium; alteram quâ Roulam ac Meningam iter est. Præerat iusto cum præsidio Ipris Marquettæ Dominus, qui vrbe eiectis Catholicis multis, quasi Parmensi studentibus, sæpiùs erumpens cum Regiis velitabatur. Quarto Augusti Bruxellenses præsidiarij Breinam Hanoniæ profecti, intempesta nocte, appositis oppiduli muro scalis, in-

Item potitur Parmẽsis Neoportu.

Meningam à Scotis relictam Insulenses læti occupant.

Orangius cum familia in Zelandiam discedit.

Parmensis erectis munitionibus, Ipram premere incipit.

intrant, diripiunt, repertos ciues & agricolas cum maiori minoreq; pecore abducunt, agrum vndequaque vastant; tandemque incenso oppidulo Bruxellam cum præda reuertũtur. Vice versa 12. Augusti Regij, qui Bredę ac vicinis locis in præsidio erant, iunctis copiis de nocte profecti, summo manè admotis scalis oppidum Steenbergam occupant, repertosque cum armis interficiunt, ex eaque deinde multoties nauibus prædas agũt. Dudum egerat Orangius, vt cum consensu Prouinciarum Heluetij & Franci, quibus Bironius præerat, manere possent; verùm id frustrà fuit: nam populus nimiam de Francis diffidentiam sumpserat. Itaque decretum fuit vt discederent, vsque in insulam Biervlietanam deducti: vnde Bironius cum suis 27. Augusti soluens in Franciam rediit. Intereà Chimaus Slusas proficiscitur, ac à maioris Arcis Præfecto insigni epulo exceptus, nihilominùs eumdem ablatis mensis Brugas in vincula duci iussit. Fama erat, eum à Parmensi inductum non solùm arces Slusanas & oppidum, sed & vrbem Brugensem Regi tradere statuisse. Sub idem quoq; tempus Gandenses Magistratum renouantes, reuocatum Embysium, præterito Rihouio, quem odisse cœperant, primarium Consulem nominant: qui mox è ciuium voluntate carcere liberat ciuem quemdã illuc coniectum, quòd liberiùs scripsisset locutúsque esset contra Rihouium. Quin & Antuerpienses tantis Parmensis successibus exacerbati, plures adhuc Catholicos in exilium agunt, multásque Nobilium diuitumque mercatorum in agris munitiores domos euertunt, nihil, quòd ad obsidendas vrbes hostem quoquomodò iuuare posset, circa vrbem relinquentes. Decimonono Septembris quatuor Hollandicorum peditum cohortes Herentalsio Bruxellam profecturæ, cùm inter Antuerpiam & Liram, loco *Ruggevelt* dicto peruenissent, Lirani de aduentu certiores facti, præsidij parte educta, inita pugna vincunt, cæsa magna parte, & inter hos Raustio. Dortius ac Dorpius cum nonnullis aliis Liram perducti. Qui euasere, Antuerpiam cladis nuntium pertulere. Vigesimo tertio Septembris Taxis & Centurio de Bois Zutphaniam Regi asseruerunt. Positis enim in agro suburbano insidiis, cùm scirent maiorem præsidij partem ad prædam exiisse, misère qui domunculam portæ vicinam, in qua interdiu excubitores sedere solent, interciperent, reliqui signum obseruabant. Manè itaque cùm porta aperiretur, qui in domuncula erant erumpentes, impetu in excubitores facto, eos aut fugant, aut occidunt, datoque signo sociis, qui in suburbio erant, communibus viribus in vrbem ruunt, eaq; potiuntur: ciues pleriq; adhuc dormientes, antequã quid ageretur cognoscerent, vnà cum vrbe in potestatem Regis venerunt, mulctatique certa pecuniæ summa præsidium receperunt. Et quidẽ mox Hollandi hostiũ excursiones & exactiones in Veluam impediturі,

1583

Bironius cum Francis in vniuersũ Belgio excedere iubetur.

Gandenses reuocatum Embysium Consulem nominant.

Antuerpiẽses multas domos suburbanas ipsi euertunt.

Regij Zutphaniam astu militari occupant.

1583 dituri, propugnaculum vltra Isalam construunt; sed illud paulò pòst presidiarij, inundantibus aquis obruti, relinquere coacti sunt: quod deinde Regij occuparunt, inde maxima damna, vt suo loco narrabimus, Veluæ locisque vicinis inferentes. Sub idem tempus Caluinianus Bruxellæ Magistratus, non obstante auxilio nuper Antuerpiâ submisso, videns Catholicos indies fieri animosiores, maioremque eorum esse numerum quàm existimarant, vim aliquando verentes, multos iterùm vrbe pellunt. Missam dici, magna constituta pœna rursum vetant: quin & Beginagium, nobile liberarum feminarum Deo seruientium hospitium, venum publicè exponunt, ac per partes vendunt, demolirique emptores quæ emerint permittunt, & insigne Deo consecratum templum venditis lapidibus diruunt; eò magis timentes, quòd paulò antè vnius cohortis præsidiariæ Præfectus, nomine Ionas, ad Parmensem, quòd diu frustrà ab Ordinibus debita sollicitasset stipendia, defecisset, iamque in manus Regiorum nauem Antuerpiâ Bruxellam homines vehentem, ac tum temporis supra octoginta habentem, tradidisset. Erat inter captiuos Signifer cohortis adolescentum Antuerpianorum, à quo ingens pondus auri acceperũt. Vigesimo primo Octobris Seruatius Steenlandius, aliquamdiu Gandaui in carcere detentus, tandémque in libertatem dignitatémq; restitutus, ditionis Wasianæ Balliuus, dudum secretè Regis recuperata gratia, occupãdæ arcis Rupelmõdanæ rationem inuenit, vt eam deinde opportuno tempore Parmensi traderet. Adiuncta enim sibi fidissima legionis suæ cohorte, Arcem aperiri iubet, certos adducere dicens captiuos Ordinum Flandriæ iussu hîc custodiendos. Pauci præsidiarij doli ignari, eum vt ditionis Præfectum admittunt: quo facto, statim vt Flandriæ Ordinibus vrbique Gandensi sacramentum dicant, aut cum impedimentis inermes abeant, iubet. Attoniti (Franci enim erant) pars iurantes mansere, pars abiere: Steenlandius summa cum diligentia Arcem muniri, & de commeatu omnibusque rebus necessariis prouideri curat. Habebat sua castra Parmensis Ekeloi medio inter Brugas & Gandauum itinere: cuius militum pars cùm in Wasiam ingredi inciperent, Antuerpienses, traiecto Scalde, ad amnis ripam iustam erexere munitionem, eamq; ciuium cohorti trecentorum virorum custodiendam dedere, qui singulis diebus recedentes alteri cohorti custodiam relinquebant. Quin etiam 25. Octobris molẽ eo loci Scaldi obiectam, variis locis perfodêre, agrosq; quàm latissimè aqua salsa æstuantis maris inundauere, resistentibus quãtum poterant rusticis, quorum fortunæ corrumpebantur, habitationibus eiiciebantur: cecidereque hac de causa vtrimque aliquot. Sed non ita nocere potuere, vt iis qui Rupelmondam occuparant, Parmensis necessarium non mitteret præsidium, quod Steenlandius 29. Octobris admisit; sed

Magna dãna Veluæ, locisq; vicinis, iidẽ inferunt.

Bruxellenses Beginagium vendunt, templumq; diruunt.

Steenlandius arcem Rupelmõdanam occupat.

Castra Parmensis Ekeloi inter Brugas & Gãdauum.

Parmensis Rupelmonda & VVasia potitur.

1583

ſed tres naues ab eo armatæ deficientes, facta velificatione Antuerpiam veniunt, vrbique nomina dantes, iunctis aliis duabus, portum obſident Rupelmondanum, ac cùm aliud non poſſent, igne in proximos ſæuiunt pagos, ac inter alios exurunt Burchtum medio ferè Antuerpiam ac Rupelmondam ſitum itinere. Eo tempore Parmenſis Ekeloi, vt diximus, caſtra habens, latè terrorem ſui nominis circumferebat, occupauitq; eodem menſe Octobri Cataractam Gandenſem, vulgò *'tSas*; vnde in Zelandiam breuiſſimus traiectus eſt, itemque ſe ei tradiderunt Axellani & Hulſtenſes; mox & arcibus, Beuerana, Temſicquana, ac Zuindrechtia potitur. Interim Gandenſes egregiè tumultuabantur: iamque Ioannes Embyſius, qui nuper ex Frácia ad ſupremum Conſulatum vocatus mox diſplicuerat, ideóque in Palatinatum ad Rhenum receſſerat, à pluribus iterùm rogatus Gandauum redierat. Quod cernens Rihouius eius æmulus, indignéque ferens, à publico abſtinens, clàm Teneramondam ſe confert, moxque in carcerem duci iubet Trieſtum, Heymannum & Zomerum Gandauo venientes, qui in mandatis habebant, Rihouium, ſi qua ratione poſſent, etiam Teneramondana Gubernatione mouerent. Malè enim Rihouio eo tempore Gandenſes volebant, quòd vehementer Orangio ſtudens, enixè (ſed fruſtrà) laboraſſet nouis conditionibus Francus reuocaretur; quod ne fieret, Embyſius omnibus ſẽper viribus impedierat. At verò Embyſius Conſul iterùm factus, mox ſpei populi Gandauenſis ſatisfacere volens, Meetkerkio iuuante, cùm ingentes turbæ quotidie orirentur, viginti & vltra, tamquã tumultuantis vulgi inſtigatores, & Waſianæ ditionis traditores, ipſis Kalend. Nouembris apprehendi curat, intet quos præcipui fuere, Bokeleus, Rymius, Corteuillius, & Blaſerus: verùm iidẽ paulatim Embyſio iterùm ſunt recõciliati operâ Champignij, ibi in liberiori cuſtodia adhuc verſantis. Orangius timens ne, perdita iam ditione Waſiana, Gandenſes tãdem ſe Regi reconciliarent, Comitem mittit Hohenlonium, vulgò Holackium, ex inſula Zuytbeuelandia iuſtis cum copiis nauigio vectis in Flandriam, ad locum in ditione Waſiana dictum *Ter Neus* haud procul Cataracta Gandenſi, inſtitutáq; munitione ac ſemiperfecta, molem eo loci mari obiectam perfodere parabat; ſed monitus à peritis, periculum videri, Antuerpianos hac ratione æſtus marini commoditatem amiſſuros, quòd dictus maris æſtus, relicta Brabantia Antuerpiáque, per eos hiatus Flandriam Tornacumque eſſet ob decliuitatem inundaturus, propoſito abſtinuit, cõtentus iuſtam Terneuſæ abſoluiſſe munitionem, déque rebus neceſſariis prouidiſſe. Parmenſis, conſilio Hohenlonij intellecto, partem exercitus Terneuſam ad diſſipandum opus mittit: qui ſe ſerò venire vidẽtes redierũt, terra aquáque Gandenſibus, Antuerpianis ac Teneramondanis ingentia damna infe-

Capit Parmẽſis 'tSas; moxq; ſe ei Axel & Hulſt tradunt.

Gandenſes variè inter ſe tumultuantur.

Holackius munitionẽ Ter Neus *Regiis opponit.*

Regij magna damna Antuerpienſibus & Gandenſibus inferunt.

1583 inferentes. Sub id tempus diuersis locis Ordinum præsidiarij in seditionem versi debita flagitabant stipẽdia: & quidem primùm Bergis ad Zomonam Franci, Angli, Scoti ac Wallones oppido pepulerunt Pręfectum Baruotium cum cohortium Præfectis viginti & vno, ac quatuor turmarum Præfectis, nullis contenti promissis, nisi debiti sex menses repręsentarentur. Hinc idem factum Alosti ob mensium octo stipendia Anglis Scotisque debita: qui pulso Præfecto Sohæo Leodiensi, præbere aures Parmensi incipiebant offerenti dictorum mensium stipendia. Sohæus gnarus milites cum Parmensi tractare, negantibus stipendia Gandensibus, Antuerpiam ad Brabantiæ Ordines peruenit. Qui cùm responderẽt, Flandrię Ordinum esse solutionem, exasperati milites cum Parmensi transegere, recipientes paratos quatuor mẽses, reliquos paulò pòst. Atque ita receptum fine Nouembris Alostum; Likerka, aliæq; omnes munitiones à Scotis insessæ. Bergani verò non solui sibi videntes, naues Hollandorum ac Zelandorum Antuerpiam nauigãtes aut indè redeuntes in portu detinebant. Verentes igitur Antuerpiani, ne & ipsi cum Parmensi vt Alostani conuenirent, octoginta aureorum millia colligentes, Berganis quatuor soluêre menses, reliquos mox numeraturi, ac deinceps in singulos menses stipendia repręsentaturi: hac ratione tandem 8. Decembris admissis veteribus Pręfectis, in fide Bergani perstitere. Eodem mense Nouembri Arnhemi in Geldria Comes Sherenbergius cum omni familia captus est, quòd clàm cum Rege in gratiam rediisse, velléque ei tradere Prouinciam diceretur, estque Hagam Hollandiæ perductus, sed posteà liber dimissus. Ineunte Decembri omnium Confœderatarum Prouinciarum Legatos Orangius Hagam Hollandiæ magno labore conuocarat, persuaderéque variis rationibus nitebatur, Ducem Alensonium Francum reuocarent, nil aliud, vt ferebatur, quærens, quàm vt Alensonio sine liberis discedente, Regi Francorum tradita Flandria ac Brabantia, ipse quietus in Hollandia ac Zelandia regnaret. Hannoniam enim ac Artesiam necessariò sic Flandriam ac Brabantiam secuturos; ingens enim tum oriturum inter Francos ac Hispanos bellum, quod in summa quiete Orangius de longè esset spectaturus. Verùm quoniam Prouinciarum Legati non tanto quàm sperarat conuenissent numero, aliud nihil effici potuit, quàm vt Dominus de Mouillerie & Asseliers in Franciam ad Ducem irent, conditionésque nouas conciperent, quæ posteà in ampliori conuentu examinari absoluique possint. Sed in secreto cordis recessu plerique credebantur Francum nullo modo petere; omnésque Rempublicam nouam liberam moliebantur, & quod in tam diuersis naturis, legibus, linguis, priuilegiis ac institutis, nulla Prouincia alteri animositate cedente fieri non posse prudentiores ratiocinabãtur, plerique

Tumultuantibus pro stipendio Scotis, Parmensis Alosto potitur.

Comes Sherenbergius capitur quasi Regi recõciliatus.

Frustrà suadet Orangius Alensoniũ reuocandũ.

Varia tunc iterùm de constituenda Repub. consilia.

rique tamen se facturos sibi persuadebant, Regulos se hoc statu permansuros quisque animo fingentes. Vigesimo quinto Decembris nocte Natalis Christi exiens Bredâ maior pręsidij pars ad pagum venere Lilloum, haud procul Antuerpiâ, cuius portum Hollandi munierant, reperientesque populum in templo, vt Proclamatorem Caluinianum audiret, eum cum toto auditorio Bredam perduxere, strangulatóque Proclamatore cum Scolteto, plebem, seruatis ditioribus, dimisere. Huius facti causa Præsidiarij Lilloani, paulò pòst in carcerem coniecere præcipuos pagi Strabroekij incolas, iis imputantes, quòd se in tempore de aduentu Bredanorum non admonuissent: qua in re nulla eorum erat culpa, quòd nocte iter fecissent. Posthæc autem præsidiarij munitionis, templum pagi ac præcipuas ædes iussu Ordinum sunt demoliti, nouáq; munitioni adiecere propugnacula, & in ea paulò pòst, operâ Consulis Aldegondij, educto Anglorum ac Brabantorum præsidio, Hollandos Orangius collocauit, qui eam etiam dedita Antuerpia ad belli huius finem defendũt.

1583

Regÿ Bredani ex Lilloo captiuos aliquot abducunt.

Hac occasione pagus Lilloo fortiùs munitur.

In externis, ad finem anni superioris ortum erat bellum inter vrbem Coloniensem, & Truchsium Episcopum, volentem vxorem ducere, & Episcopatum nihilominùs retinere. Hoc igitur anno à Pontifice & Cæsare exauctoratus est, & Ernestus Bauarus, electione Coloniensium successor ei datus; qui Hispanorum Italorúmque auxilio, illum & Casimirum suppetias ferentem desistere à premenda Coloniensi vrbe coëgit. Casimirus incẽso Tuitio in Palatinatum rediit, Truchsius Bonnę se muniuit. Sæuire pergit Regina Angliæ, nec modò in Catholicos, sed & in Puritanos (rigidi sunt Caluiniani) quòd dici propriè non posse assereret, feminam esse Ecclesiæ caput; vtpote cui nec loqui in Ecclesia Paulus permittat. Nec caruit Scotia suis etiam tragœdiis: ex iis qui in Regem conspirasse dicebantur, Vicecomes Ruffenus capite plexus est. Iam Philippus in Lusitania Rex erat inauguratus, & Albertum Austriacum Cardinalem Regno illi regendo pręfecerat; manebat tamen adhuc Tercera insula in fide Antonij: propugnatores habebat ex variis nationibus ad sex armatorum millia. At nihilo segniùs Marchio S. Crucis 22. Iulij rursum in eum mouet, plenísque velis in portum inuectus, nihilque hostilium tormentorum globos ex alto incidentes moratus (Terceræ enim portus præruptam altámque habet cautem) classem hostilem expugnat, capitque. Ægrè Antonius elabitur: Strozza Italus eius Legatus quamdiu potest resistit. Sed cùm victoribus animi crescerent, tandem expugnato oppido Arceque, Strozza cum multa Nobilitate capitur, & cum nonnullis capite plectitur. Antonius infelicis expeditionis nuntius cum tribus nauibus in Angliam inglorius appellit.

EXTERNA

Ernestus Bauarus Coloniæ Truchsio vxorioso subrogatur.

Antonius Lusitanus Tercera pellitur.

Decimoseptimo Ianuarij anni 1584. Antuerpiæ publicatur, quotannis

1584

1584 annis hic dies sacer habeatur, ob victoriam anno superiori contra Francos obtentam, cùm postridie Aldegondius Antuerpiensium Consul ab exploratoribus edoctus, exiguum Liræ esse præsidium (maior enim pars euocata exierat, sed in eorum locum quatuor turmæ equitum in itinere erant) euocato Bruxellâ ac Mechliniâ auxilio, assumptisque Antuerpiâ duobus virorum millibus, ac tribus equitum turmis, nocte Liram proficiscitur, sperans auxilio ciuium Caluinianorum se facilè portam vnam obtenturum. Sed cùm non longè à Lira abesset, fit certior, quatuor equitum Epirotarum (vulgò Albanesi vocantur) turmas se ad portam expectare. Sistit itaque cum Antuerpianis gradum, præmissisq; exploratum suis equitibus, Epirotæ laxis in eos frenis deferuntur, primóq; incursu non paucis ex equis deiectis, reliquos in fugam agunt: quo Aldegondius viso, trepidus Antuerpiam reuertitur, desideratis circiter cētum equitibus, captis sexaginta, ac inter hos Gisberto Leonino, qui statim è vulnere Liræ obiit. Intereà Antuerpiani cernentes, quòd ditio Wasiana & quatuor Præfecturæ vicinæ se Regi conciliassent, Parmensisque hac ratione eadem opera ipsos Gandauensésque esset pressurus, traiecto Scalde in Flandricæ oræ pagis Zaftingæ & vicinis locis munitiones construxerant, perfossis aggerum molibus Scaldi obiectis; sed cùm Regij capto Borchto pago Antuerpiæ vicino, nihilominùs commercia Antuerpiensium cum Mechliniensibus, Bruxellensibus, Teneramondanis & Gandensibus redderent infesta, Ordines armatis nauibus Regios fine Ianuarij pellere conantur, sed frustrà. Quare perforatis simul in Hoboken è regione pagi Borchti aggeribus, ne Regij eum etiam locum occuparent infuso flumine agros stagnare fecerunt. Dudum Iprarum vrbs Flandriæ nobilis (vt superiori Septembri commemorare cœpimus) extructis à Parmense circumquaque validis munitionibus, fame laborare cœperat. Itaque mense Februario ineunte Brugenses commeatum cum armato milite iis submittere conati sunt. Verùm Regij per exploratores certiores facti, subsidiariis circa Winoxbergam obuiàm procedunt, omnémque, cæsis auxiliaribus ferè ducentis, annonam intercipiunt. Quo nuntio accepto, Brugenses actutùm alios octoginta currus commeatu onerarunt, centúmque & quinquaginta corbes etiam annona instructos addiderunt, quos totidem rustici dorso baiularent: accitis deinde quadringētis equitibus, & quingentis peditibus Scotis, eamdem fortunam periclitari iusserunt. Sed Regij cùm per exploratores didicissent subsidium hoc in procinctu esse, relictis tantisper duabus munitionibus, forti animo obuiàm illis processerunt; commissoq; prælio 16. Februarij (locus dictus est *Spaengaertsbrugge*) quingentos circiter tum equites tum pedites prostrauerunt, ceteros in fugam egerunt, omnemque commeatum, exceptis paucis,

Dies deuictorũ Frācorum sacer Antuerpiæ consecratur.

Aldegondius frustrà Liram tentat.

Regij capiũt Borchtum è regione Antuerpiæ.

Iprũ fame laborātibus frustrà Brugenses succurrere nituntur.

Tentant idem secũdò, sed similiter sine fructu.

paucis, qui vix ad vnum diem vrbi obsessæ sufficiebant corbibus, iterùm hosti præripuerunt, & viginti tantùm ex suis desideratis in munitiones suas sunt reuersi: quæ causa fuit, vt tandem 10. Aprilis, vt dicemus, Iprenses Regi se tradiderint. Eodem tempore similiter à Parmensi erectis munitionibus, captisque idoneis locis pressi Gandauenses, multarum rerum inopia laborare incipiebant, tamen hactenus per Wettræam vtcumque commeatum Antuerpiâ acceperant, donec mense Martio, constructo munitoque Montigneus Wettræ per amnem ponte causa fuit, vt nil Antuerpiâ alicuius momenti amplius acciperent. Quare tandem se vndique clausos Gandenses conspicientes, breuique ob populi frequẽtiam inopia coactos, vel inuitos, ad quas velit Rex, pacis conditiones venturos, de vrbe Regi concilianda loquentibus aures prębere, audiréq; ab his cõditiones quas Regis nomine Parmensis proponebat, incipiunt. Erant enim plures clàm instructi de Regis voluntate à Champignio, etiamnũ Gandaui in honesta ac libera custodia detento. Erant autem conditiones præcipuæ, tantùm vt Religio Catholica, Regisque auctoritas, quod semper promiserant, maneret integra. Quæ Brugas ac ad Franconates eodem mense Martio delata, coactis Tribubus, Collegiis, ac amplissima frequentia Magistratus, tandem 11. Martij decernunt, se quod Gandenses fecissent, facturos; etsi Franci ac Orangiani enixissimè laborarent, vt æquis iterùm conditionibus Francus in Principem receptus cum exercitu auxilio veniret, aut certè expedita re pecuniaria iustus conscriberetur exercitus, nullóque admisso Principe liberè viueretur. Hæc vt præcipuè Brugensibus ac Franconatibus persuaderentur, mittit ad eos Orangius, Delfis cum Hollandiæ Ordinibus consultans, Syndicum Vander-Werke, qui Brugas veniens in frequentissimo consessu prolixissimè orans, cùm sibi persuasisset, aliis etiam se persuasisse existimabat. Sed cùm Brugenses scriptis orationem exhiberi postularent, vt ea quæ prolixè dixerat, propiùs examinare possent, non esse sibi otium respondisse fertur; Conciliòque exiens statim Slusam, indéque naui in Hollandiam ad Orangium est reuersus. Brugensibus ac Franconatibus Concilio exeuntibus, populus magno numero congregatus, ingentibus vocibus sæpiùs pacem ingeminat. Hoc igitur rerum apud Flandros statu, post aliquot dies Gandenses, Brugenses, ac Franconates Legatos ad Parmensem Tornaci Aulam habentem, vt de conditionibus ageretur, conceptæq; singulis ad examinandum mitterentur, nominant, quos tamen ante omnia Antuerpiam 19. Martij miserunt. Vrbem intrantibus vetitum fuit, ne cui vrbis Gandensis vel Brugensis præterquam in Concilio aperirent statum. Die 20. summo manè in Concilium admissi, præsentibus Brabantiæ Ordinibus, verbis scriptisque docent quid Gandenses, Brugenses, ac Fran-

1584

Gandenses quoq; paulatim à Regiis premuntur.

Parmensis hoc flagitat tãtùm, Catholica Religio Regisq; auctoritas sint integra.

Orangius, misso Oratore, Brugenses confirmare frustrà nititur.

Mittuntur à Brugensibus & Gandensibus, qui cum Parmẽsi agãt.

1584 Franconates de pace cum Rege ineunda in animis haberent, petẽtes, iungere se vellent. Recuſant Antuerpiani, libellúmque, dictatore Aldegondio Conſule, typis edunt, quo omnes à pace cum Rege facienda auertere conantur. Nihilominùs Gandaui publicatur liberum ciuibus omnibus commercium, liberáque negotiatio cum Cortracenis, Inſulenſibus, Tornacenſibus, reliquiſque Regi reconciliatis, maioriſque ſecuritatis cauſa Strategus quidam Hiſpanus Sigura nomine Gandauum venit, qui tamquam obſes ab Embyſio Conſule hoſpitio excipitur: venit etiam eò Manuynus Audenardæ Gubernator. Hi ope Domini Champaignij impetrarant, vt Embyſius 24. Martij nautarum Præfecto iuberet, minoribus quibuſdam nauibus & pontonibus ſcalas, perticas, aſſeres & crates imponi & in Scaldim vehi curaret. Obſiſtunt nonnulli Senatorum, maximè populo dolum ſubeſſe paſſim muſſitante; reſpondit Embyſius, nauibus opus eſſe, ſe ſcire quid ſibi ſit agendum, multum hinc commodi acceſſurum ciuitati: (agebatur autem, vt euentus docuit, vt his ſubſidiis Teneramondam Regij occuparent;) verùm populo obnitente naues ea nocte retentæ auehi non potuerunt. Poſtridie Senatores in Curiam cõueniunt; vbi cùm hac de re diſceptaretur, Embyſius præcipuam ſuam cohortem eò venire, ipſámque Curiam militibus cingi, catenas quoq; tendi iubet. Sed mox quidam è Curia proſiliens, cohortis ductori bipennem è manibus extorquet, ciuéſque ad arma vocat. Tum populus quibus promptiſſimè poteſt armis aduolat, cohortem, apprehenſis Præfectis, diſſipat; denique tota ciuitas armatur: Embyſius Conſul Conſulatu & militum Tribunatu dimouetur, & in carcerem coniicitur, maximè quòd eodem die litteræ à Montignio ad eum & Seguram ſcriptæ eſſent interceptæ; quibus Montignius ſignificabat ſe ſummopere mirari pontones & reliqua non eſſe miſſa; exploraſſe enim iam ſe foſſarum Teneramondę profunditatem, itémque Præfectum militum ibidem in ſuam ſententiam pertraxiſſe: erat is Seton Scotus, paulò pòſt à Rihouio oppidi Teneramondani Præfecto huius rei cauſa morte mulctatus. Nihilominùs Legati Gandenſium, Brugenſium, & Franconatum ad Parmenſem Tornacum profecti ſunt Carolo Vtenhouio Conſule in locũ Embyſij Gandaui conſtituto, manſerúntque ibi, vti dicemus, vſque ad 15. Maij. Intereà Iperanis octo menſium arcta obſidione fatigatis, cùm ſecundò fruſtrà eſſent miſſa, vt diximus, auxilia, aliáque non pararentur, tandem Præfectus Marquettus rerum neceſſariarum inopia coactus, pręſidiariiſq; plurimis peſte abſumptis, decimo Aprilis his legibus cum Parmenſe tranſigit: Ciues vitam fortunáſque ſeruanto, ſolutis pro redemptione centum « florenorum millibus, dimidia parte ſtatim, reliqua ad ſtatuẽdum diem. « Summa hac comprehenditor redemptio Marquetti. Hæc vt perſol- «

Liberum intereà cõmercium cum Regiis.

Agitur de Teneramonda Regi vindicanda, ſed non ſucceſsit.

Embyſius Conſul Gandanẽſis, hac de cauſa in vincula conijcitur.

Iprẽſes poſt 8. mẽſium obſidionem Regi ſe dedunt.

1584

» uantur Parmensis quatuor ciues obsides accipito, Wildgum, Langesp̄gũ, » Baldensem, ac Magistrum Hartmannum. Præsidiarij Flandri cum gla- » dio laterali tantùm ac pugione, exteri cum tormentis manualibus etiam » in tutum deducuntor. Priuilegia integra manento, sed vnica tantùm » exerceatur Catholica Romana Religio. Qui velint, liberè in vrbe ma- » nento; qui non, tres menses disponendi de fortunis habento. Subsigna- runt pro Rege, Alexander (scilicet Parmensis,) de Werp & Vasseur; pro Iperanis Vtenhouius Baillinus, Renis, Gotschalcus, ac vrbis Pensiona- rius. Duodecimo Aprilis Gandaui est tumultuatum, his cum Rege cō- ciliari volentibus, aliis nolentibus: qua vsus occasione Rihouius, acceptis Bruxellâ aliquot peditum cohortibus ac equitum turmis, Gandauum properat, auxilio futurus qui pacem nolebant. Sed intelligens esse in iti- nere Regios iusta cum manu, non ausus vltrà tendere, Teneramondam rediit, remissis Bruxellam copiis. Gandaui verò cùm esset intellectum, quid præ manibus habuisset Rihouius, capti aliquot huius consilij con- scij vrbe sunt pulsi. Pacis enim tractatio iam erat plenè concepta, & » Gandauum transmissa in hanc formam: Condonat ac obliuiscitur in æ- » ternum Rex omnia rebellionis tempore acta; veteráque priuilegia, vt an- » te turbas fuerunt, sarta tecta manebunt. Nullæ vrbes nec oppida præsi- » dium accipient, nisi volente petentéque Magistratu. Fugitiui ad sua re- » dibunt, receptis etiam venditis agris. Libertatem conscientiæ, & absque » nouo prauóque exemplo diuersarum Religionum exercitium habebũt. » Qui conditionibus parêre recusabunt, rebus omnibus exportatis, quò » velint, migrent. Prouinciale Flandriæ Concilium integro Consiliario- » rum numero maneto. De statu Concilij Franconatum, impletis his con- » ditionibus decernetur. Contractus, Testamentáque odio diuersarum » Religionum facta, irrita sunto. Rex has conditiones infra quatuor men- » ses confirmabit. Et quidem quæ de Religione erant concepta, plerisque Gandaui satis placebant; vt tamen aliqua interpretatione iuuarētur, Par- » mensi supplicem misêre libellum. Sed is respondit hoc modo: Intelle- » cta libelli vestri petitione, declaro in mea non esse potestate Articulorum » extendere conceptum, naturam, nec verborum substātiam vltra id quod » habent & sonant. Actum Tornaci 24. Aprilis. Nempe Articuli iam in Hispaniam erant missi. Sed ecce 15. Maij cùm Deputati Tornaco Gan- dauum rediissent, & Articulos publicè probari petiissent, orta in populo seditione causa Religionis Caluinisticæ non palàm admissæ, restitutio- nis quoque sacrorum bonorum, pacis suasores pręcipui in carcerem con- iecti sunt. Seditiosorum caput erat Hangerelus, publicè auctorem se non admittendæ pacis professus: quò duce Orangiani ac Caluiniani fisi, 17. eiusdem Maij Legatos Antuerpiam mittunt auxiliũ petituros, decer-

Inter cetera, salua sint Priuilegia, sed Religio tantùm exerceatur Catholica.

Tumultuatum Gandaui, his Regi conciliari volētibus, aliis nolētibus.

Pacis conditiones cōcepta, & Gandauũ transmissa.

Missæ ea à Parmensi in Hispaniam.

Præcipui pacis suasores Gandaui in carcerem missi.

1584 nẽtes fœdus cum Generalitate concorditer seruãdum ad extremũ vsque. Ita ab Antuerpiensibus & Bruxellensibus sex peditum cohortes ac duas equitũ turmas 20. Maij subsidio acceperunt, & pacis negotium Gandaui prorsus euerterunt. Verùm his non obstantibus Brugenses, Caroli Croiaci Chimaij Principis auctoritate secretóque auxilio fulti, nihilominùs oblatas conciliationis conditiones suprà recitatas cum Franconatibus receperunt, publicatáque est pax in vrbe Brugensi 25. Maij ingenti cum gaudio, Orangianis & Caluinianis mille modis Chimaium execrãtibus, ac specie Religionis Reformatæ se ab eo deceptos clamitantibus. Toto hoc mense Maio & præcedenti Hollandi Zutphaniam obsidione cingi curarant, vt hostiles Regiorum excursiones in Veluam auerterent. Miserant autem obsidionis faciendæ causa Comitem Hohenlonium cum reliquiis militaribus Truchsesij, & Edeli Brunswicensis illegitimi. Sed Brunswicensis Burgæ prope Dotechemum nocte festi Paschatis à Regiis præuentus, multis suorum cæsis, captus fuit, & non multò pòst è vulnere mortuus. Hohenlonius interim Lochemum & alia circumiacentia loca præsidiis munit; aggeres, quibus propugnaculum in Velua è regione Zutphaniæ coërceat, iacit. Sed Verdugo cum copiis auxiliaribus à Parmensi missis, Arenbergij & aliorum legionibus, Zutphaniam commeatum sufficientem tandem 20. Iunij inuexit, & sexcentis militibus præsidium auxit. Addit Metrius: Hollandi nihilominùs propugnaculum maximè necessarium rati, pertinaciter obsidionem continuant, sed frustrà: quæ quidem eorum obstinata voluntas causa fuisse dicitur perditæ primò totius Flandriæ, deinde Antuerpiæ, & totius Brabantiæ. Sic ille: sed de re tota ex sequentibus Lector iudicare poterit. Interim 10. Iunij in Francia moritur in castro Theodorici (vulgò *Thierry*) Franciscus Alensonius quadragesimo morbi die, mœrore consumptus, quòd tam ignominiosè Antuerpiâ eiectus, susceptum Belgarum Principis ac Liberatoris titulum, nec suo nec fratris Franciæ Regis auro potentiáve defendere potuerit: cùm paulò pòst Orangius se modum viamque commodiorem inuenisse ratus Regios exercitus sine ferro extinguendi, Delfis 20. Iunij publicandum curat, ne quis Prouincialium Ordinibus subiectorum sub grauibus pœnis cum Regiis negotietur, eísve annonam vllam vel commeatum aduehat. Idémque 22. eiusdem mensis & Antuerpiæ promulgatum est. Sed quia mercatoribus non minùs Regiorum pecunia, quàm Regiis illorum mercibus opus esset, Edictum hoc paulò post cædem Orangij (de qua mox) rescissum est. Quinto Iulij pars exercitus Parmensis, qui in ditione erat Wasiana, ante Solis ortum à parte ruinosæ Abbatiæ D. Bernardi iuxta Antuerpiam Scaldim traiiciunt, (armata hostium naue circa Burchtum perfossa, præsidiariisque partim cæsis,

Brugenses, agẽte Chimaio, dictas conditiones pacis recipiunt.

Magna interim contentione ad Zutphaniam res agitur.

Moritur Alensonius in Francia.

Pars exercitus Parmensis versus Lilloo tendit.

ſis, partim captis) ac ſeptem circiter millia tum peditum tum equitum ductoribus Mondragonio ac Liqueſio ad Lilloum obſidendum tēdunt, Antuerpianis mox eò mittentibus cohortem adoleſcentum, ac deinde etiam ſtrenuiſſimos præſidiarios alios; eo enim expugnato, nullum Antuerpianis cum Hollandis ſupereſſe commercium. In ditione quoque Waſiana non quieſcentes expugnant munitiones Anthonishoecam ac Teruentum haud procul *Liefkenshoeck* è regione Lilloi, præſidiariis partim cæſis, ſtrangulatis aut aqua merſis; quod paulò antè eadem ratione cum quadraginta Regiis militibus Antuerpiani egiſſent. Inde 10. Iulij ante Solis ortum ipſam munitionē *Liefkenshoeck* tormentis oppugnant, ac circa eiuſdem occaſum expugnant, interfecto Ioanne Petino Prçfecto cum Legato, magnáque præſidij parte, reliquis nando effugientibus. Et eodem decimo die Iulij Guilielmus Naſſouius, Orangij Princeps, horum tumultuum Belgicorum choregus, Delfis Hollandiæ cum Lewardicæ ciuitatis Legatis lautè pranſus, cùm è cœnaculo ad ſecretius tenderet cubiculum, à Balthaſare Girardo, in Comitatu Burgūdiæ honeſto loco nato, ac à tergo comitatum ſequente, breuioris tormenti globulis catenula ferrea iunctis traijcitur, vtroque globo per tergum ac vitalia ventrem tranſeunte, vnde in terram cadens nullum intellectus ſignum præbuit, ſed poſt ſemihoram expirauit. Seruierat Balthaſar aliquamdiu Orangio ſimulanter in familia, indéque bona eius cum venia ad Alenſonij ſe tranſtulerat famulatum: quo Belgas deſerente, in Franciam eum ſecutus, poſt mortem à Rege eiuſque matre eſt lectus, qui litteras ad Orangium de Alenſonij morte perferret, ac propterea nemini ſuſpectus; etſi & ab initio, vt poſteà eſt faſſus, ſemper certo animi decreto conſtituiſſet Orangium quoquo modo è medio tollere. Hac occaſione quoque per poſticum, vbi celerem equum paratum habebat, pænè euaſerat, ſed concurrentibus ſubitò omnibus captus eſt, & palmis, pugnis, calcibus egregiè verberatus, Magiſtratui Delfenſi traditus. Rogatus in itinere, quare Orangium interfeciſſet, Mortuus ne eſt? inquit. Cùm annuiſſent, reddit: Agnoſco me feciſſe. Rogatus iterùm ac ſæpiùs, quare feciſſet, numquam ab eo aliud extorquere potuerunt; niſi iubēte ac impellente Deo, & ſi factum nōn eſſet, ſe etiamnum conaturum, gaudereque ſe dixit tādem Goliathum, iuuante Deo, ſua manu confectum. His ſimilibuſque eum conſtanter inhærentem verbis in carceris partem teterrimam ſpurciſſimámque conijciunt, nullo cibi nec potus exhibito ſolatio. Poſtero die ſummo manè certi deputantur ex Ordinum Concilio, Magiſtratu, Tribubus ac Conſiſtorio Caluiniano examinatores, qui duobus aſſumptis tortoribus, in magis decoro conſidentes carceris loco, Balthaſarem adduci iubent, interrogant variis de rebus, ac præcipuè de auctoribus, conſciis,

1584

Obtinent Regij Liefkenshoeck.

Orangius Delfis ſclopeto traiectus poſt ſemihoram expirat.

Auctor cædis quis, & quomodo tantum facinus auſus.

Gaudere ſe dicit tādem Goliath ſua manu cecidiſſe.

1584 & promiſſo præmio. Sed nil aliud reſpondit, quàm quod pridie dixerat, ſe nullius hominis inſtinctu, ſed ſolius Dei motu & veræ Religionis cauſa feciſſe, eumdem Deum teſtem aduocans. Vbi cùm vnus examinatorum redderet: Tu ne Deum teſtem vocas, qui non credis eſſe Deum, aut aliam vitam poſt iſtam? reſpondit Balthaſar: Mox in tormentis videbitis an non credam, nec fidam Deo; & an non aliam quàm hãc caducam expectem vitam. Hæc & ſimilia generosè eloquentem, veſtes ponere iubent. Quo facto, equuleo impoſitus, vrináque veteri repletus, ventri inſultat tortor: admonent ceſſaturum, ſi vera fateatur. At nil reſpondens, labia nullo edito ſono alacris mouebat. Quare ſe hac ratione nihil proficere cernentes examinatores, equuleo eductum, ex duobus manuum pollicibus ex penſili trabe ſuſpendunt, centum plumbi libras pollicibus pedum alligantes: addunt pendenti flagra ac virgas, vt ex vniuerſo corpore affatim ſanguis deflueret. Verùm quidquid rogabant, nil præter labia, vt priùs, ſine ſono alacriter mouebat. Aliud igitur experturi, penſili trabe deponunt, ac ſub vtriuſque manus digitorum ac pollicum vnguibus longas profundiſſimè infigunt acus; addunt ſub vtriuſque brachij axillis anſerina oua toſta, brachia comprimunt, donec exuſtis axillis, ſãguis abundanter efflueret; ſed Balthaſar idem erat qui priùs. Quare magicis artibus hæc eum tolerare dicentes, 12. Iulij, aduocato tonſore, crines ei è corpore omnes nouacula tolli iubent: deinde foco candenti eum admouent nouis calceis aruina probè infectis indutum: contrahitur crudũ pingueque corium paulatim, vt tandem pedes eius vnà cum calceis è lineari forma in circularem ſeu globarem verterentur; ruiſſétq; in terram, niſi ſuſtentatus aliis etiam punctionibus & vellicationibus fuiſſet reſeruatus, donec laſſati tortores operam detrectare inciperent. Nihilominùs ſæui examinatores eum pluribus adhuc diebus ad tormenta in carcerem compingi volebant. Sed ſummum Concilium, populi verentes tumultum, die eiuſdem Iulij 13. miſſo in carcerem nuntio, ſe in poſterum diem ad mortem pararet iuſſere. Totam illam noctem Balthaſar in genua aut pectus decumbens, cum lacrymis Deum exorabat, conſtans vt permanere poſſet; interrogantibuſque aliquoties cuſtodibus, cur tantam ſibi calamitatem paraſſet, lætè reſpondebat, Deum iuſſiſſe: ita vt mirari nõ poſſent animi eius excelſitatem. Manè die 14. Iulij offerunt Caluinianum admonitorem: ſed ille eum reſpuens, adeſſe ſibi dicebat alium conſolatorem; quo fretus, læto animo non dubitaret mortem etſi ſæuiſſimam expectare. Nec defuit ſpei euentus. Inſtabat hora diei vndecima. Erat in ſummo foro Delfenſi ſcena ædificata lignea ampliſſima. In hac ſtabat ſcamnum oblongum latumque, & ab altero latere aliud, in quo ferreum plauſtrum ignitis carbonibus plenum. Aſtabant duo carnifices

Proteſtatur, ſe ſolius Dei inſtinctu facinus aggreſſum.

Admouetur exquiſitiſſimis tormentis.

Item aliis; ſed nihil mouetur.

Laſſantur tortores torquendo.

Auctor cædis lætus ad mortem ſe parat.

ferreum

1584

ferreum forcipem amplum, in quo liba cancellata, vulgò *VVafelen*, coqui solent, aliosque minores forcipes tenentes; quibus in igni relictis donec canderent, adductus Balthasar, à carnificibus sustentatus, quòd contracti pedum nerui eum stare non permitterent, palo alligatur, labia continuò sine sono, velut in Deo absorptus, mouens. Tum iussus, manum qua Orangium traiecerat, laminæ candenti inferiori alacriter imponit, carnifex superiori adducta summa vi eam includit; carnemque cum neruis partémque ossium ita depascit, vt fumus nidorque pænè forum compleret. Aperto forcipe, sibi ac populo Crucis signum, trunco facit, nilque vultu mutatus, nec gemitum vllum edēs, tacitus secum precari pergebat. Tum brachia, crura, femora, tergum, scapuli ac pectus ignitis minoribus forcipibus miserè lacerantur, eo nullum signum doloris exhibente, ita vt omnes summopere mirarentur. Hinc cùm tormento, quo Orangium occiderat, caput eius insigniter verberassent, illud deinde ferreis malleis ruptum hinc inde disiecerunt. Denique Balthasarem in solitis precibus persistētem, carnifices maiori scamno imponunt, ac ventre, cultello quo porci iugulantur, sensim aperto, cor raptum eductumq; in faciem conijciunt, intestina igne comburunt, in quatuor partes sectum cadauer, quatuor portis suspendunt, caput hastæ infigunt. Hoc certamen Balthasaris Gerardi Burgūdi, 27. annorum iuuenis, vt à fide digno viro Delfensi nobis est relatum. Scriptum tunc typis Delfis editum, quamuis eum dixisse tradat, mortem Orangij se, instigatoribus Mansfeldio & Assonuillio, perpetrasse (cuius tamen nullum vestigium profertur) tamen de eius constantia aliisque iam dictis & ipsum fatetur his verbis: Pœnitentiæ aut „ doloris nullum signum Balthasar edidit; se paratum esse, cędem illam, si „ commissa non esset, adhuc committere affirmabat; quandoquidem pro- „ bi bonique subditi officium sit, mandata superiorum exequi. Die Sabba- „ ti, 14. Iulij, Delfis publicè in forum aduehitur, & secundùm sententiæ te- „ norem executio perficitur: reus miram patientiam præfert, quam in pri- „ mis à Deo sibi concedi petierat: concionatores diuini verbi audire recu- „ sat: dum manus exuritur, & caro auellitur, nihil clamoris aut lamenta- „ tionis edit: manu vsta visus est Crucis signum aliquo modo formare, & „ populo benedicere: corpus in quatuor partes dissectum, quatuor locis „ suspenditur: caput hastæ præpilatæ imponitur. Hæc ibi totidem verbis. Sed ad seriem Annalium redeamus. Intereà dum hæc Delfis à die Iulij decimo vsque decimumquartum fiunt, (exequiis Orangij demum tertio Augusti in templo Delfensi primario maxima pompa celebratis) Regij die vndecimo eiusdem Iulij, pridie expugnato Liefkenshoeckio, ad occupandam Noort-Doelam se parant. Sed Præfectus Ferumius frustrà se vim expectaturum videns, rebus omnibus

Manu truncа, sibi & populo signū Crucis facit.

Variè discerptus nullū edit doloris signum.

Confirmantur prædicta etiam ex Scripto tunc publicè edito.

Nempe & hic dicitur, manu vsta visus formasse Crucis signum.

1584 nauibus impoſitis, incenſáque munitione Antuerpiam proficiſcitur, adeò vt hoc tempore Fœderati Ordines nihil ad Scaldim in ditione Waſiana tenerent præter Terneuſam. Qua de cauſa iidem Ordines videntes Orangium cæſum, ſuáque omnia in peius ruere, Lilloumque obſeſſum ſine capite ſe difficulter defenſuros, Bruxellam mittunt Ohainium ac Meganckium, vt Lieſveltium Brabantiæ Cancellarium Antuerpiam adducerent, communi conſilio Reipublicæ conſulturum. Venit Lieſveltius. Petunt Ordines in Franciam honeſto cum comitatu proficiſcatur, Regi Belgicas Prouincias oblaturus, quòd mortuo Alenſonio, Orangioque cæſo, commodiorem non haberent vicinum Principem; conditiones verò quàm modeſtiſſimè & prudentiſſimè moderaretur. At Lieſveltius, vt fertur, è tempore reſpondit, nulla ſibi ratione iſta placere, ſed potiùs cum Rege Hiſpaniæ æquiſſimis conditionibus, qui eas nemini hactenus negarat, in gratiam redeundum: ſed nequaquam reſponſio hæc pluribus, & inprimis non Hollandis placuit. Vnde & Fœderatæ Prouinciæ vſque ad annum ſequentem ſine capite fluctuarunt, niſi quòd Hollandi & Zelandi Mauritium Orangij filium, 18. annorum adoleſcẽtem, in ſpeciem ſibi Gubernatorem nominaſſent. Decimoquinto Iulij Regij ad Scaldim occupant arcem ac munitionem Zuindrechtam, præſidiariis Antuerpianis eam deſerentibus. Decimoſeptimo eiuſdem menſis Ordines præſidium quod in oppido Herentalſio habebant, euocant cum maioribus tormentis: ſed cùm circiter milliare cum dimidio iter feciſſent, alij ab Ordinibus veniunt nuntij, redire eos Herentalſium iubentes. Sed ad oppidum venientibus, ciues captis armis clauſiſque portis ingreſſum negant; miſerant enim ad Parmenſem pro præſidio: quod in itinere eſſe Ordinum milites intelligẽtes, deſertis maioribus aliquot tormentis, citato paſſu partim Mechliniam partim Antuerpiam contendunt, Regiis nullo ſumptu nec moleſtia oppidum recuperãtibus, quod Louanienſibus, Bredanis, ac Buſcoducenſibus magna intulerat damna. Antuerpienſes vt aliqua ratione imperij dignitatem tuerentur, cùm armis hoſtem pellere non poſſent, publicandis quotidie Edictis mirè ſe ſuoſque fatigabant. Inter cetera 18. Iulij imperant, ne quis vrbe ſine conſenſu exeat, niſi fortunas ſuas publicari malit. Plus tamen metus, quàm Edicti valuit auctoritas, quinquaginta ampliùs non minimi cenſus viris cum familiis clàm erepentibus, & ad loca tutiora ſe recipientibus. Vigeſimo primo Iulij publicatur, menſtruæ ſingulis ciuibus impoſitæ contributiones ſoluantur, niſi eas exequi miniſtros publicos malint. Hîc non pauci vltra vires ſe cenſeri querentes, ſupplicem afferunt libellum, moderationem petentes. Reſpondetur, ſatisfacerent, aut executionem expectarent. Alij per libéllos petebant poteſtatem mercatus cauſa

Fœderati nihil ampliùs tenẽt ad Scaldim præter Terneuſã.

Cæſo Orãgio multa Fœderatorum perturbatio.

Herentalenſes Parmenſem vocant.

Antuerpia varia edicta, ne Mercatores ciueſq; diffluant.

sa proficiscendi in Franciam, Angliam ac Oostlãdiam, soluturi iniunctã taxationem. Respondetur, soluerent, tum Concilium decreturum, quid de abitu fieri debeat. Olfaciebant enim prudentiores breui calamitosam vrbis obsidionem. Cœperant Antuerpiani munire Calloo, sed superuenientes Regij, pulsis Antuerpianis, cœptum opus è sua sententia perfecere. Intereà Mondragonius (de quo ad 5. Iulij dicere cœpimus) Lilloum premens, ab vtroque aggeris latere tormenta produxerat, cuniculisque actis, oppugnationem successuram sperabat. Sed Lilloani, repertis cuniculis, opus inutile reddidere, tantúmque aquæ marinæ plena Luna in castra Mondragonij deriuarunt, vt cogeretur tormenta & castra inde Stabroukum transferre. Interim quarto Augusti Regij in Minori Brabantia, haud procul Basserodâ Scaldim transmittentes, castra ad Teneramondam ponunt, terra aquáque tam arctè obsident, vt nullus paulò pòst intrare aut exire posset. Vice versa magnis operibus Antuerpiani muniebant Flandricam è regione vrbis ripam, singulisque diebus tres cohortes vicissim in præsidium venientes, custodias agebant, cùm Gandenses paulò antè die 3. Augusti Embysium, summæ pridem apud eos auctoritatis, publicè carnificis manu, senem septuagenarium capite truncarunt, accusatum, quòd clàm per certos homines se Regi cõciliasset, promisissétque vi aut amicitia Gandauum ad Regis auctoritatem reducere. Decimo Augusti occupant ad Scaldim Regij Ordamum, congregatásque haud procul Ordinum copias inuadentes, multis cæsis, captis, ac in flumen actis, ceteros fugere coëgerunt. Capti sunt Præfecti Gordonius, Dunius, & alij aliquot; indéque delati Regij ad munitionem Boerenschansam dictam, ab Antuerpianis desertam, cum nonnulla tormentorum & commeatus parte occupant. Ab alia parte continuabant Regij oppugnationem Teneramondæ, venerátque ad castra ipse Parmensis, tormentisque facta ruina, expugnant ingens propugnaculum ante portam Bruxellensem extra oppidum constructum: inde se præparãt ad expugnationem oppidi: vbi etsi Præfectus Mortaignius, à Rihouio nuper in Hollandiam proficiscente relictus, vndecim peditum cohortes haberet, vim tamen, perdito propugnaculo, se laturum diffidens, his cõditionibus 17. Augusti deditionem facit: Permissum præsidiariis cum gladio laterali, pugione, quæque tergo ferre poterant, in tutum abirent. Qui Regi seruire cupiebant, eius militiæ fuere adscripti, fuere autem circiter centum quinquaginta, ceteri Antuerpiam venerunt, se excusantes quòd ciues auxilio esse recusassent. Ciuibus gratia facta, semel solutis sexaginta florenorum millibus. Inde Regij 19. eiusdem Augusti Willebrouckum profecti, subito aduentu minorem capiunt munitionem; & cùm vim pararent aduersus maiorem, etiam illa se tradit, quidquid denique

1584

Calloo ab Antuerpianis muniri cœptũ, Regij capiunt.

Mondragonius obsidionem Lilloo deserere cogitur.

Embysius summus pridẽ apud Gãdenses, capite plectitur.

Teneramonda post aliquantã oppugnationem Parmensi se dedit.

Capitur à Regiis VVillebrouckum, vicinaq; munitiones.

1584 nique munitiuncularum ad fossam Bruxellanam Viluordiam vsq; erat. Hinc Regij Viluordiam profecti, oppidum obsidere parant. Arx Grimbergana illi vicina, eiusque Baro, desertis Ordinibus, Regiis se iungit, ac rebus necessariis iuuat. Circa finem Augusti, videntes Brabantiæ Ordines se impares Parmensi, oppidum Bergarum ad Zomonam Hollandiæ Ordinibus ea conditione tradunt, vt durante bello, suo sumptu defendant. Viluordia interim acriter à Regiis oppugnabatur, munitio ad Fontem facta erat adempta, indéque oppidani ex editioribus locis ingentia accipiebant incommoda; idemque fiebat à parte Mechliniana, ita vt nō multò pòst præsidiariis de defensione desperantibus, Præfectus Witius ex omnium voluntate ad castra Regia profectus, 4. Septembris oppidum his conditionibus traderet: Permissum militi cum armis, quæque portare poterat, exire, silentibus tamen tubis & tympanis, relictisque signis & maioribus tormentis. Dudum, vt diximus, Gandauenses vndique à Regiis premebantur: qui cùm viderent à nullo se auxilium ampliùs expectare posse, Antuerpianis etiam & Bruxellensibus iam ferè vndiq; clausis, per veteres suos Legatos cum Parmensi tunc Beueræ agente 17. Septembris his inter alias conditionibus transigunt: Omnes Hispanorum Regi tamquam Flandriæ Comiti se submittunto, sic tamen vt priuilegia omnia ante hos tumultus vsitata seruentur. Ecclesiastici, Religiosi, & quicumque vrbem per turbas reliquerunt, bona facultatésque omnes recipiunto; fructus tamen collecti non restituantur, nisi constet eos in vsus priuatos conuersos. Nuncupatæ reformatæ Religioni addictis & aliis, dummodò sine offendiculo viuant, in vrbe manere duobus annis, & de facultatibus pro arbitrio disponere liberum esto. Ob delicta autem grauia in ciuitate perpetrata, Parmensis, qui duodecim sibi tradi pro suo arbitratu puniendos postulauerat, sex tantùm poscit; ex his quoque tribus vitam concedit, tandem & omnibus sex, tantùm vt carcere & ære, vt ei placuerit, puniantur. Et similiter pro trecentis coronatorum millibus toti ciuitati mulctæ loco indictis, ducenta tantùm millia numerari, quò magis liberalitate Gandauenses Regi deuinciat, Parmensis indulget. Restituent Gandenses in libertatem Champaignij Baronem, Crucis Dominum, Ægidium Borlutum ac Ioannem Dammium; sua Celsitudo verò curabit intra quatuor menses has cōditiones etiam à Regia Maiestate ratas haberi. Actum Beueræ 17. Septembris. Subsignatum: Alexander. ac infrà: Verreycken. Fueruntq; hę conditiones pręsentibus Regiis Legatis publicatæ 19. eiusdem Septembris, ipséque Champaignius vrbis Gubernator constitutus, & Galli præsidiarij adducti; & non multò pòst Arx restitui cœpta. Sed nihil his frangi videri volebant Bruxellenses & Antuerpienses. Quare 10. Octobris Regij premendæ Antuer-

Obsessa Viluordia, Baro Grimberganus Regiis se iungit.

Deditur Viluordia.

Quin & Gandenses his legibus cum Parmensi trāsigunt.

Champaignius Gandaui Gubernator constitutus, & Arx restitui cœpta.

Antuerpiæ se totos accingentes, plura Burchtum maiora tormenta, mediocribus nauibus onerariis triginta Gandauo acceptis imposita, per aggerem ab Antuerpianis, vt diximus, apertum, in Scaldim deducere parāt. Quo Antuerpiani intellecto, aliquot armatas naues Burchtum mittunt, impedituri ne Regij Calloum proficiscerentur. Sed frustrà: maiorum enim tormentorum violētia ac Regiorum militum robore redire coacti sunt, desiderato Præfecto Coc, qui vice Admiralis titulum habebat, ac Ioanne Quirino. Decimoquinto Octobris seditio Antuerpiæ oritur, quòd præcipui aliquot ciues ac mercatores Cancellarium Liesveltium adiissent, rogantes, Brabantię Ordines doceret, maximum virorum proborum numerum ad pacem inclinare, oraréque enixè, eam in rem velit eniti. Idem scripsisse Bruxellanos Antuerpiam, suadereque pacem fieri, nisi in extremas calamitates cadere malint. Quòd si animi ad pacem non inclinent, dent his qui petunt, ablatis fortunis, eundi quò velint facultatem. His Magistratus auditis, quòd plebs cum his sentiens ad pacem inclinaret, portas vrbis claudi, ciuésque omnes cum armis constitutas dudum occupare stationes iubet. Mox nocte in carceres duci iubent pacis petitores, inter ceteros Ioānem de Pape, Ioachimum ac Gabrielem Stuytelinx fratres, Robertum ab Haeften, Iacobum la Faillium, Dicquium olim vrbis Scribam, Petrum Malinæum cum fratre, Abrahamum Shertogium: absentes aliquot ciues huius etiam sententiæ, constituta pœna, certo tempore redire iussi. La Faillius in sex millia florenorum condemnatus est, & tantumdem fratres Stuytelingij; Haeftius in duo millia, fratres Malinæi in mille ducentos, tantumdem Shertogius; veniámque rogarent. Papenbroeckius, qui honorificentissimo anteà fuerat loco, omnibus orbatur in perpetuum honoribus & muniis. Vigesimo sexto Octobris non sine magno periculo Antuerpiam è Hollandia appellunt aliquot naues commeatu onustæ, duæque Anglorum peditum cohortes, expectantes legionis Præfectum Morgamum cum decem cohortibus aliis. Tertio Nouembris Aldegondius Calloo pellere Regios conabatur; sed munitioni propinquus, cùm pręmonitos ad se excipiendum intelligeret, re infecta Antuerpiam reuersus est, perdita biremi, quam ob celeritatem Volantem diabolum appellabant. Hoc tempore Parmensis totus in eo erat, vt Scaldi pręcluso, omne Hollandorum cum Antuerpianis commercium tolleret. Huius rei causa ipse Beueræ manens duobus ab Antuerpia milliaribus, tormenta plurima maiora Gandauo & ex aliis locis in pagum Melsam Beueræ vicinum, commeatum in arcem Beuerensem, materiam instrumentáque ponti conficiendo in templum Calloi vehi iussit: sexcenti prætereà fossores rebus omnibus paratis alueum foderunt, per quem amnis à Stekena quatuor ferè milliaribus Calloum

Regij premedia Antuerpiæ se totos accingunt.

Pacis petitores Antuerpiæ abducuntur in carcerē.

Enormiter mulctātur, quidam ad sex florenorū millia.

Aldegondius Consul frustrà Regios Calloo pellere nititur.

Præcludere aggrediuntur Regij Scaldim fluuium.

vsque

1584 vſque deriuatus fluxit: qua fluuij commoditate omnia facillimè Gandauo in caſtra deferri potuerunt. In oppoſita ripa quoque Regij aggerē Cauwenſteinium variè munierunt, metuētes, ne aggeribus Berendrechtæ perfoſſis, ſaltem per agros inundatos Hollandi Lilloo commeatum Antuerpiam inferre poſſint. Præerat tunc omnibus ad Scaldim quas Ordines tenebant munitionibus, Tillignius Francus, qui 20. eiuſdē Nouembris cum vna biremi hora noctis nona Antuerpiâ ſoluens in Zelandiam tendebat. Sed incidens circa Calloum in Regias aliquot naues ac biremes, nocte dieque in amne vagantes, cum omnibus ſociis & impedimentis capitur. Inuenta fuit cum eò præda opima (ſecretò enim Franciam cogitare dicebatur) & ſcripta complura arcana. Poſtridie quoque mediocris Hollandica claſſis, benè armata omnique commeatus genere referta, intra Calloum, Liefkenshoeckium & Ordamum, à Regiis expugnata capitur. His tamen non obſtantibus, Antuerpiani ac Mechliniani multis oneratis plauſtris, Bruxellanos pro exiguo tempore recreauere; ſed dum redeunt, multos tapetes aliáque pretioſa iiſdem curribus Bruxellâ reuehentes, in Regios incidentes fuſi fugatique ſunt, & omni panno pretioſo exuti. Fine Nouembris, feſto D. Andreæ, Antuerpiæ vociferante populo, typis publicari debuerunt litteræ à Parmenſi 13. Nouembris ad generale vrbis Concilium ſcriptæ, quibus eis pacem offerebat: ſed quia ſimul iunctum erat reſponſum in Aldegondij officina cuſum, quo pro rationibus adferebatur, verbi Caluiniani diuinitas, Pontificis Romani Regiſque tyrannis, & ſimilia, nihilo facta eſt Parmenſis cauſa melior. Quarto Decembris pręſidiarij Bruxellani in ſeditionem verſi dicebant, partem Magiſtratus cum Parmenſi de tradenda vrbe conueniſſe. Quare pars Aulam, pars forum cum Aede prætoria occupat. Capiunt Pręſidem Nicolai, ante rebellionem Rectorem Fratrum, Bloierum Scabinum, Bombergium, & quoſdam alios: inde deſerto Templio, Electum ſibi legunt, dictóſque captiuos inſigniter pecuniâ mulctatos dimittunt: omnes etiam ciues, vt Antuerpiæ, menſtruis premunt contributionibus, & ſi qui ſolutionem paululùm diſtuliſſent, ſtatim nouem aut decem milites domum inuadentes edebant & bibebant, donec miſeri rebus etiam maximè neceſſariis venditis ſoluiſſent. Eademque erat rerum facies Mechliniæ. Sub idem tempus Parmenſis intelligens, Rectores Antuerpię nō ſatis inter ſe conuenire, quòd plures in officiis continuari nollent, alij vellent, iterùm ad eos per tubicinem litteras mittit, eiuſdem cum ſuperioribus tenoris, niſi quòd rationes in illorum reſponſo allatas ſimul dilueret, ac pro fide Regia, quamcumque peterent, ſponſionem offerret. Scriptæ erant Calloi 11. Decembris. Sed reſpondendum curat Aldegondius, vt priùs, verbique Caluiniani diuinitatem inprimis ſartam tectam debe-

Tillignius Francus à Regiis capitur.

Accepta & alia clades.

Fruſtrà Parmenſis Antuerpienſibus per litteras pacem offert.

Egregiè bacchātur præſidiarij Bruxellæ in ciues.

Iterùm Parmenſis Antuerpienſibus pacem offert.

debere esse contestatur. Decimo octauo Decembris tres equitum turmæ ab Hohenloo Bergis Burgerholtum missæ, sequentibus duabus Antuerpianorum turmis ac peditum Anglorum legione, Mechliniam proficiscuntur: quibus cùm iuncta esset maior præsidij Mechliniani pars, simul Bruxellam contendunt, experturi ánne aliqua ratione vrbem rerum omnium inopia laborantem iuuare possent. Sed incidentes in turmas aliquot Regiorum equitum ductore Conradino Italo, in insidiis sedentes, vix tentata pugna, pars Mechliniam, pars diuersis viis Antuerpiam fugêre. Multi cæsi captique, ac inter hos Præfectus Craneueldius: equites plerique desertis equis in proximas confugientes siluas, opimam prædam Regiis Liram vehendam reliquerunt. Vigesimo quinto Decembris Hollandi & Zelandi classe centum & septuaginta nauium rursum commeatum Antuerpiam inferre volebant; sed naues aliæ captæ, aliæ tormentis quassatæ aut submersæ sunt; paucæ euasere. Vigesimo nono Decembris Antuerpiæ publicatur, qui sine Magistratus consensu vrbem deseruisset, ad certum reuerteretur diem, confiscationis constituta pœna; itemque ne quis cum Regiis scripto aut missis internuntiis vlla ratione communicaret. Hoc anno die duodecimo Nouembris Philippus vnicus Philippi Regis Hispaniarum superstes filius, Madriti magna cum solemnitate & pompa Princeps Hispaniæ renuntiatus est: redditque eumdem diem etiam lætiorem trium Iaponum Regulorum præsentia, qui ante paucos annos ad fidem Christi conuersi, nunc per Hispaniam Romam ad præstandam Summo Pontifici obedientiam proficiscebantur.

1584

Turmæ aliquot Fœderatorum Bruxellenses recreatura malè mulctantur.

Similiter naues Hollandicæ Antuerpiensibus succursura.

Anno 1585. dudum post cædem Orangij Fœderatæ Prouinciæ variè de imploranda ope potẽtioris Principis disceptabant, aliis in Angliæ Reginam, aliis in Franciæ Regem collimantibus: tandem omnes in Gallum inclinant, quandoquidem post hunc Regem, cui spes prolis non affulgebat, ad Regem Nauarræ & familiam Borboniam Caluinianis addictam corona deuolueretur, tum etiam quòd Gallus multò maiorem haberet commoditatem Belgium contra Hispanos, vtpote in medio constitutus, perpetuò defendẽdi, quàm Anglus. Itaque 3. Ianuarij huius anni 1585. Delegati Prouinciarum, plena potestate fulti, Brielâ soluunt; & Diepam nauigantes, exorta tempestate Boloniam reiecti, inde terrestri itinere ad Regem profecti sunt; sed Siluanecti manere iussi, non ante 12. Februarij ad audientiam Regiam admissi sunt. Intereà Comes Hohenlonius, aliàs Holackius, contractis clàm ex Velua, ditione Vltraiectensi, & finitimis locis quàm maximis copiis, 19. Ianuarij per dẽsissimas tenebras agmen quatuor millium tum peditum tum equitum ducens, haud procul Silua-ducis vno ex primariis Brabantiæ oppidis, in insidiis sedet:

1585

Fœderati ad Francum cur potiùs mittant quàm ad Anglũ.

Holackius Siluamducis proditione intercipere nititur.

1585 ſedet: ducentos equites Germanos & aliquot ſclopetariorum manipulos propiùs ad portam Vuchtanam mittit, & ex his aliquot, ductore Cleerhagio (qui Caluinianos aliquot ciues ſibi deuinxerat) nocte ædiculam portæ contiguam, in qua interdiu vigiles ſedent, occupare curat. Manè facto intra ſeptimam & octauam porta recluditur; emittuntur more ſolito exploratores num tuta ſint omnia, cùm ſubitò qui in dicta ædicula delitеſcebant erumpentes magno impetu, exploratores excubitoreſque qui aderant occidunt, aut in fugam agunt, & in vrbem ruunt. Aſcendunt mox turrim portæ imminentem, vt impedirent ne cuſtos conſtitutus cataractam in irrumpentes demitteret: cuius rei cauſa ſubornatus proditor eumdem cuſtodem aliquantum remoratus quoque fuerat. Itaque cuſtodem hunc virum grandæuum multis vulneribus confoſſum, ſed adhuc ſpirantem, in angulum quemdam turris detrudentes, ſociis ſignū dederunt, vt in vrbem accelerarent. Nec mora, confeſtim ingentes copiæ irrumpunt, & tum mœnia vtrimque, tum plateam Regiam vſq; ad *de Poſtelſtraet* compoſito agmine occupant. Erant fortè fortuna tunc temporis in vrbe pauci haſtati equites, Itali & Burgundi, qui pridie cum mercatoribus præſidij cauſa eò venerant. Sed & Haultepennius morbi curādi cauſa hîc erat, & necdum prorſus conualuerat. Hic itaque inermis primùm, pugione tantùm & ſcuto ſe protegens, equites iſtos hoſtibus obiecit, ciuibuſque vndique confluentibus, & plateas, ne hoſtis vlteriùs progrederetur, omni genere impedimentorum obſtruentibus, ſeptáq; ſclopetis defendentibus inſigniter animum addidit. Interim arma illi & equus adferuntur. Tunc cum Domino de Helmont, Henrico Franciſci primo Scabino, & aliis, equites & ciues in hoſtem diſpertiens, acres impreſſiones aliquot tum in mœnibus tum in platea Regia fieri curauit. Qui iuxta portam erant, horum non ſatis gnari (erant enim longæ hoſtiles acies tria millia ſimul circiter complectentes) triumphum ante victoriam canentes, acclamant ſociis vrbem captam, ſimúlque quidam ad vicinas ædes quaſi ad prædam conuolant. Quod videntes milites qui cataractam ſupra portam cuſtodiebant, prædæ inhiantes portam deſerunt. Tum ſenex ille cataractarum cuſtos, etſi cruoris nimij effuſione pænè exanimis, ſpiritum reſumens, ad oſtium turris arrepens illud occludit, totámq; cataractam demittit. Holachius, qui mutato equo vrbe iterùm exierat, vt reliquas copias adduceret, cùm portam obſtructam videret (etſi trabs vna adhuc pateret, ſiue in clunes equi dilapſa, ſeu qua alia ratione) non ampliùs intrans, foris euentum expectabat. Intereà in vrbe magna contentione pugnatur. Sed cùm hoſtis cerneret à tergo nullas mitti ſuppetias, & cataractam demiſſam intelligeret, tandem deſpondentes animum ſub meridiem fugam circumſpectant, ſeſeque multi (quòd impeditior

Cæſis fugatiſq; excubitoribus porta potitur.

Perrumpunt inuaſores vſq; ad plateam Poſtelanā.

Relictus pro mortuo cataractæ cuſtos, tamen cataractam dimittit.

Intereà in vrbe magna cōtentione pugnatur.

peditior esset per trabem illam quam diximus, egressus) è mœnibus demittentes, alij nando euaserunt, alij limo infixi suffocati sunt, aut sclopetis ciuium interfecti. Cæsos narrant Siluæducenses publico scripto typis edito ciues tantùm quadraginta, ex hostibus verò ampliùs quadringentos, inter quos fuit & frater Truchsesij desertoris Coloniensis. Erant hoc tempore, vt diximus, in Francia Fœderatarum Prouinciarum Legati, exspectabántque vt commodè à Rege audirentur. Intereà Regis Hispaniarum ibi Legatus D. Bernardinus Mendoza, Regi Henrico nomine sui Regis exposuerat, quantum omnium Principum interesset, si sui rebelles à Rege socio fouerentur; rogare itaque, & confidere, vt ista pro sua prudentia expenderet. Nihilominùs 12. Februarij Legati cum Senlisij Regem salutassent, ab ipso patienter auditi sunt, & posteà ad Reginam matrem remissi. Nauarræus Protestantesque reliqui Legatorum petitioni maximopere fauere dicebantur, & clàm omnem opem polliceri. Alij Proceres & Senatores exposuerunt, eum nec debere nec posse salua conscientia & honore, Belgas hæreticos & rebelles, socij Regis subditos, in suam protectionem accipere. Hinc factum, vt varij de Regis sententia sermones circumferrentur. Propendisse Regem vt eos susciperet, eò magis creditum est, quòd Rex Legatos magnificentissimè exceperit, & suis aluerit expensis. Guisiis tamen aliisque Catholicis Proceribus contra hæc molientibus, aliáque simul grauamina Regni mouentibus, (vnde pridie Kalend. Aprilis Fœdus, Sacrum dictum, Peronæ publicatum est, de quo sub finem anni plura) sub idem tempus Martio exeunte Legati Fœderatarum Prouinciarū vacui in Belgium reuersi sunt. Intereà 25. Februarij pons obstruendo Scaldi à Parmensi dudum strui cœptus, perfectus est, opus sanè insigne, & dignum quod exactiùs describatur. Erant in vtraque fluminis ripa munitissima ædificata propugnacula, in Brabantica Ordammense, in Flandrica Calloënse, à vicinis pagis sic dicta: ex vtraque munitione pons sublicius in Scaldim ad quingentos ferè pedes procurrebat, cuius extremæ trabes seu mali pedum erant quinquaginta: quod fluminis reliquum erat, mille adhuc pedum, altius erat, quā vt trabes infigi possent. Itaque in extremitate vtriusque sublicij pontis aliæ munitiones erant multis etiam tormentis armatæ. Inter vtramque hanc munitionem, in ipsa fluuij profunditate, triginta duo maiora nauigia recta serie erant disposita: quorum puppes puppibus, & proræ proris catenis ferreis & maximis rudentibus erant connexæ: singulæ naues duabus anchoris, vna ex prora, altera ex puppi proiecta, fixæ stabant: fori verò asseribus longè constrati per pontes sublicios, in vtramque munitionē primariam commodissimum transitum præbebant, habebántque singulæ naues duo maiora tormenta & 30. milites. Tum prætereà ad defen-

1585

Tandem sub meridiem Bataui terga vertunt, desideratis ampliùs 400.

Audit Francus Legatos Fœderatorum: de quo varij sermones.

Pons ad Scaldim à Parmensi absoluitur.

Memoriæ posterorum idem pons breuiter descriptus.

1585 ſionem nauium iſtarum,& totius pontis, ne ab hoſtili claſſe diſſolueretur,ab vtraque parte,qua pons Antuerpiam,& qua mare reſpicit, aliud opus ex quingentis & vltra malis & trabibus quæ haberi poterant maximis concatenatis, compaginatiſque in duodecim nauibus minoribus anchoris firmatis natabat,totum pænè flumē ſimiliter in latum complectens, ſpatio inter hanc molem & pontem circiter 1000. pedum intermedio,nempe vt impetus aduenientis hoſtilis claſſis, antequam ad pontem veniret,hîc retardaretur. Intereà decimo Martij Bruxellenſes longa fame preſſi,cùm parum ſpei in Gallico auxilio aut alio eſſe intelligerent, cum Parmenſi tranſigunt his legibus: Dat ſua Maieſtas omnibus ſine vlla exceptione gratiam abſolutam omnium perperàm actorum. Sententiæ quoque pronuntiatæ in Cancellaria & alibi tempore rebellionis, modò ſecundùm veterem morem latæ ſint,ratæ erunt; ita tamen vt condemnati,ſi eis placuerit, forma reuiſionis, appellationis, aut alio quocumque modo conſueto, nouam inſtituere poſſint actionem: qua de re omnibus Tabulæ reſtitutionis in integrum dabuntur. Quicumque publicarum pecuniarum Ducaliúmque redituum adminiſtrationem habuerint,nullus eis moleſtus erit,modò iuſtis rationibus docuerint ſe publicum aurum non in proprium peculium, ſed ordinatione Superiorum impendiſſe. Quod attinet ad Priuilegia vrbis & antiquas conſuetudines,voluntatis Regiæ erit eas augere, non diminuere, vt vrbis facies magis niteat. Sed quoniam repertum eſt eſſe Bruxellæ,aliiſque locis,pleraſque conſuetudines,quæ plus vrbi ac ciuibus noceant quàm proſint, ſua Celſitudo prima opportunitate,cum cōſilio Legatorum vrbis, in meliorem formam recudet,vt fieri cœptum fuerat anno 1570.rebus eo tempore commiſſis Cancellariæ Brabantiæ ac Regiis aliquot Legatis. Et vt conſtet,Regem ſubditos vrbibus pellere nolle,placet,vt quicumque Catholicam Romanæ Eccleſię Religionem ſequi nolunt,duobus continuis annis liberè Bruxellæ maneant,modeſtè ac ſine offenſione viuant,intereà de fortunis pro voluntate diſponant. Vt verò poſthac ciues, omneſq; incolæ abſolutè ſe Regiæ auctoritati ſubijciant, Rex eos reget vt fideles ſubditos,ſine vlla oppreſſione aut onere militaris præſidij,niſi quantum ratio poſtulabit, ipſique neceſſarium fatebuntur. Intereà talem conſtituet inter eos qui vrbem intrabunt diſciplinam, vt ciues iuſtam non habeant conquerendi cauſam.Et quoniam neceſſe eſt,vt templa partim diruta, partim omni ſupellectile nudata, reſtituantur; ne talis ignominia diu pateat vniuerſo mundo,curabit ſua Celſitudo cum Collegiis ac Tribubus agatur, quàm minimo ciuium damno templa antiquum ſplendorem recipiant. Pretioſa autem Regia ſupellex Bruxellæ direpta, ac prçcipuè ornamenta Sacelli Ducalis omnino reſtituentur,pretiúmve eorum

Bruxellēſes fame preſſi cum Parmenſi tranſigūt.

Cauſæ tēpore turbarum deciſæ, retractari non poterunt, niſi via Iuris.

Priuilegia quædam vrbis in meliorem formam recudētur.

Præſidium non imponetur,niſi quantum ratio poſtulabit.

Reſtitutis templorum ornamētis, nulla ampliùs mulcta imponitur.

1585

„ rum iustum: qua in re sua Cels. ea vtetur moderatione, vt nullus iure cō-
„ queri posset. Æquum etiam esset, Bruxellani supellectilem Cardinalis
„ Granuellij, Comitisque Mansfeldij, aliorumque, quorum opulentas di-
„ ripuere ædes, restituerent: sed quoniā res est intricata, relinquitur vtrim-
„ que in iudicio libertas petendi, & negandi. Peteret sua Cels. in compen-
„ sationem huius conciliationis certam pecuniæ summam; sed quoniam
„ de ciuium inopia, & Caluinianorum rapacitate plenè est edoctus, nomi-
„ ne Regis eis hanc pecuniam liberaliter remittit. Actum Beueræ decimo
Martij. Signarunt Alexander ac Garnier; & ex parte Bruxellensium, Mi-
chautius, Venius, Malcotius, Bloyerius, Tayus, Bombergius, Hartius, &
alij adhuc vndecim. Deinde Parmensi offertur scriptum à Præfectis mi-
„ litaribus qui pacificationi interfuerant; ad quod ita respondit: Sua Cel-
„ situdo lecto libello à Præfecto Eetveldio, Grossio, Dachio, Grutero, no-
„ mine Præfecti legionis, omniúmque præsidiariorum Præfectorumque
„ oblato, etiamsi habeat occasiones vindicandi se de animorum eorum
„ acerbitate vsque ad extremum demonstrata, tamen ea obliuioni liben-
„ ter tradens, eis sequentia promittit. Primùm, vt liberè cum Gubernatore
„ omnibusque Pręfectis ac familiis omnes equites peditesque vrbe exire
„ possint, cum armis & impedimentis, funiculis tamen extinctis, nec expli-
„ catis signis, & tympanis tubisque silentibus, dabitúrque iustum abeun-
„ tibus præsidium. Capti vtrimque milites liberi sine pretio, persolutis
„ impensis liberabuntur; etiam Iorckius Anglus, etsi bello captus non sit.
„ Tum intelligit sua Cels. vt Templius, Pironius, Sohæus ac Eetveldius iu-
„ rent se integro anno arma apud Belgas contra Regem non laturos, aut
„ Concilium Ordinum rebellium intraturos, ceteri milites dimidio anno
„ sub pœna periuris infligi solita. Actum item Beueræ eodē die 10. Martij.
„ Et quidem 13. eiusdem Martij Bruxellæ conditiones publicantur; Tem-
plius tamen cum præsidio exire nolebat, nisi à ciuibus sibi suisq; soluere-
tur. Tandem reperta est ratio nonnihil numerando, ac de reliquo spon-
sores dando; ita vrbe exeunt 19. Martij, & Dominus Goignius cum ali-
quot cohortibus Regiis ingreditur. Sub idem tempus, die quinto Mar-
tij, calculo antiquo (hoc est die decimoquinto eiusdem Martij stilo no-
uo) Neomagum quoque in Regis venit potestatem hac ratione. Dudum
Comes Nuenarius Geldriæ Gubernator omnem mouebat lapidem, vt
præsidium quod in vrbe erat trecentorum tantùm peditum & ducento-
rum equitum, nouis adductis copiis augeret. Tentauerat id frustrà se-
cundò & tertiò; cumque animaduerteret ciues maius præsidium non fa-
cilè admissuros, aliam viam ingressus cœpit sibi suspectos nonnullos re-
legare; erant hi Catholici. Multi ergo Catholici idem metuentes, tādem
quindecim ex eis consilium ineunt de ipso Comite & præsidiariis eij-

Responsum Parmensis ad libellum præsidiariorū Bruxellēsium.

Discedent cum armis, sed omnibus signis militaribus silentibus.

Dominus Goigney cum præsidio Bruxellæ præficitur.

1585 ciendis. Recensentur hi: Dominus de Dornic & Reſſen, Grootfeldius, Wintgens, Caniſius, Wees, Falkenburg, Drijl, Heteren duo, Kerckhof, Bongerts, Dijc, Draco, Vermae, & quidam Ioannes Sartor. Iam dicto die Catholici conſcij, qui tunc excubias vnà cum militibus agebāt, poſt gallicinium ex condicto, præſidiarios qui in mœnibus erant, comprehenſos turribus includunt: armamentarium, & loca in quibus nitratus puluis aſſeruabatur, occupant: forum paucis aliis erat demandatum. Ciues, percepto tumultu, ad forum præcipites currere feſtinant: quibus interceptis in itinere, à Catholicis perſuadetur, præſidiarios proditionem moliri, ſocium militem aduocaſſe, vrbem diripere decreuiſſe; maiorem ciuium partem in armis eſſe, vt hanc violentiam comprimant; ſeſe, vxores atque liberos cum dulci patria tueantur: proinde ſe quoq; protectoribus ſuis iungant, & ſceleratum militem exturbent. Ciues his verbis accenſi, communibus viribus in pedites primùm irruunt, eos & aliquot ciues factioſis armis ſpoliant, vrbe eiiciunt: inde & equites (de quibus minor erat ob catenas tranſuerſas, quibus plateæ claudebantur, metus) expellunt; omnibúſque peractis hora pomeridiana ſecunda, exauctorato Senatu Caluiniano, Catholicum Magiſtratum eligunt: mox Legatos ad Parmenſem pro conciliatione mittunt, quibúſque volebant conditionibus impetrant, ac Haultepennium cum mediocri præſidio in vrbem recipiunt. Neomagenſium ſequuntur exemplum Doesburgenſes, qui ſimiliter aduerſariis eiectis 19. eiuſdem Martij, ſe ab Ordinibus ſeparant, & paulò pòſt eadē cum Neomagenſibus ratione Regi ſe conciliant. Vbi cùm ſimilem rationem etiam machinarentur Arnhemenſes, Comes Nuenarius vnam oppidi portam militari dexteritate occupat: intereà ficta impreſſione ciues armatos aliò auocat, ſicque comitantibus agminibus oppidum ingreſſus firmiſſimo id præſidio munit. Et huiuſmodi machinationes & dimicationes minores tunc temporis in Velua & locis vicinis vtrimque plures contigere. Sub finem quoque eiuſdem Martij la Motte Grauelingæ Gubernator Oſtendam Flandriæ oppidum capere machinatur, copiis ſubitò ex omnibus vicinis præſidiis collectis, cepe-rátque veterem ciuitatem: verùm præſidiarij impreſſionem mox in hoſtem faciunt; naues quoque armatæ ibi excubantes crebris tormētorum ictibus eum circa littoris oras infeſtant. Ita la Motte redire coactus eſt, ipſe in manu læſus, deſideratis ex ſuis ampliùs centum. Diximus ſuprà, iam tum 25. Februarij Scaldim à Parmenſi omnino obſtructum. Extrema igitur Antuerpiani tentaturi, quòd commeatus pęnè deficeret, auctore quodam Iembellio Italo parant naues incendiarias, quibus pontem diſijciant: vna primaria illarum intus puluere bellico, cęmentitiâ ſtructurâ clauſo, plena, exteriùs in cōncamerato tecto lapidibus molaribus

Catholici Neomagi laceſſiti, cōtra Gubernatorem conſpirant.

Stratagemate pulſis præſidiariis, Regi ſe conciliant.

Sequuntur exemplum Neomagiſium quoq; Doesburgenſes.

La Motte fruſtrà tentat Oſtendam.

Naues incendiariæ Antuerpiæ ad diſturbandum pontē Parmenſis.

bus, sarcophagis, globis ferreis ac lapideis erat onerata: Habebat autem intra se nonaginta dolia pulueris tormentarij, quibus certo loco, iustæ lõgitudinis funiculus tormentarius remotiori parte accensus erat interpositus, vt post certas horas, quarum rationem ex funiculorum natura inierant, puluerem attingens, molem omnem obuiam euerteret. Hæc cùm Antuerpiæ parata erant, Hollandi & Zelandi præmoniti, die 3. Aprilis Liefkenshoeckium à Regiis insessum instructa classe obruunt; alij è summitate malorum in cõstitutis munitiunculis omnem defensionem præsidiariis adimunt, alij intereà vallum scandunt, & munitione potiuntur, omnibus propugnatoribus pugnando cæsis. Inde propiùs Calloum nauigantes, expectant incendiarias naues, quas Antuerpienses 4. eiusdẽ Aprilis secundo vento æstuq; sine gubernatoribus miserunt (nullus enim in iis nisi ad certam mortem manere poterat) sed ita gubernacula instruxerant, vt semper medij amnis tenerent cursum. Interim vna incendiaria maior ponti appropinquabat: quam Regij videntes, quid vna nauis vellet, expectant; viris enim plenam existimabant. Quare Rubasius ac Billius ceteris feruidiores cum aliquot nauibus contrà ire parant. Sed ad Ordami littus, vi æstus, incendiaria naui delata, incenditur nitratus puluis. Audiuntur magno omnium stupore tonitrua, visuntur fulgura hominum arte fabricata, & instar grandinum volant, molarum sarcophagorúmque rudera, quibus multi è Regiis peribant, membris miserè lacerati, inter quos Marchio de Rubais & Dominus Billius, cum quindecim Nobilibus & quinquaginta circiter gregariis, quorum cadauera lacera posteà partim reperta, partim flumine absorpta sunt. Euertit etiam incendiaria nauis Regiæ munitionis naues duas, & alias aliquot insigniter lacerauit. Sed operarum ac sociorum naualium diligentia factũ est, vt ruina statim repararetur, Hollandique tentare non auderent munitionem, sed retrò Liefkenshoeckium reuerterentur, alias expectaturi occasiones. Septimo Aprilis itaque Antuerpiani tres alias misère naues incendiarias: sed Regij semel edocti, cùm appropinquarent, aperta munitionis nauium clausura, liberum eis dedere transitum. Vnde factùm est, vt cùm aliquantum transiissent, incensæ ac in varias partes disiectæ nemini nocuerint. Initio Maij Antuerpienses arcem illam naualem, quam Finem belli appellabant, in conspectum propugnaculi Ordamensis, quod Regij tuebantur, miserunt. Verùm cùm eò proximè appulsa esset, aquæ penuria vado immota consedit, multosque dies eodem loco, nequidquam Antuerpiensibus illam reducere conantibus, perstitit; donec, vt mox dicetur, à Regiis capta est. Interim 7. die eiusdem Maij Comes Holachius & Iselsteinius cum triginta nauibus, quę lectissimam militum manum & multos fossores vehebant, ad aggerem Couwenstei-

1585

Expectant eas Zelandi, intereà Liefkenshoeck expugnantes.

Incendiaria nauis maior maximã quoque cladem Regiis infert.

Cæsi ibi inter alios Rubais & Billy.

Arx naualis, dicta Finis belli, sine fructu vado haeret.

1585

Holachius aggerem Couvvensteinium frustrà perfodere conatur.

nium appulsi sunt. Erat autem eis statutum, aggerem istum perforare, vt nauigia saltem minora iuxta Lilloum per stagnantes agros (ponte & operibus Parmensis despectis) Antuerpiam remis impellere possent, sicque commeatum in vrbem inferre: quod ipsis factu difficile non fuisset, si aggere potiri potuissent. Sed expositis ante auroram in terram militibus, & iam fodere incipientibus, Hispani superuenerunt, & manum cum hoste conserentes, amplius ducentos trucidarunt, quadraginta comprehenderunt, & maioribus tormentis aliquot naues depresserunt. Holachius & Iselsteinius scaphis elapsi sunt. At non hîc substitit conatus. Etenim 26. eiusdem Maij cùm sub vesperam diei præcedentis Antuerpienses iterùm aliquot naues incendiarias ad pontem dissoluendum misisset, nocte circa horam tertiam aliam classem in aggerem Couwensteinium mittunt: item ab altera parte Hollandi sub Lilloum in anchoris stabant. Mittunt primùm incensas aliquot naues in operas Parmensis; mox cum centum circiter nauibus veterano milite plenis aggerem adoriuntur, tantámque simul globorum copiam ex nauibus in vtrumque aggeris latus eiaculati sunt, vt Regij in plano atque aperto aggere sese tueri ampliùs non possent; sed multis è suis desideratis stationes deserere, & ad tutiora se loca recipere cogerentur. Intereà hostes, appulsis nauibus, in terram descendunt, & cùm multos saccos, terra, lana, aliisque materiis plenos aduexissent, incredibili celeritate sepimenta castrensia tumultuario opere extruxerant, vt iam collo tenus sepimentis munirentur. Nauium deinde ope magis magisque progressi, plus quàm dimidium aggerem occuparunt, quem vndecim in locis perforare cœperunt. Stationes suas defendebant sex horas continuas; quibus ipsi victores Regiorum fortissimos sternebant. Tantam quoque globorum vim in Regios immiserũt, vt propugnaculis eorum conuulsis, etiam tormenta ferè omnia lacerarint, inutiliáque reddiderint; atque adeò iam Antuerpienses plenam hâc victoriam existimantes, exoneratione maiorum tormentorum, ac sonitu omnium vrbis campanarum lætitiam testati erant. Sed Parmensis, audito visóque periculo, ipse dextra gladium, sinistra orbicularem clypeum tenens, Calloo per Scaldis pontem ad aggerem Couvvensteinium pergit, obuios secum reducit, insignitérque animat, ita vt statim sequẽtibus aliquot Hispanis, mox etiam quatuor Wallonum ac tribus peditum Germanorum cohortibus, pugna redintegraretur, tanto animorum ardore ac vehementia, vt nullus, præsente pugnanteque summo Duce, de fuga, sed omnes de morte aut victoria cogitarent, cadentibus ab vtraque parte viris fortissimis. Maximo impetu in hostium munitionem, quam Antuerpienses moliebantur, irruerunt, & tria tormenta, quæ adhuc integra ad manus erant, in eam direxerunt. Bis Regij munitionem hanc oppugnant,

Tentatur idem secundò maioribus viribus.

Plusquam dimidium aggeris per sex horas Hollandi tenent.

Antuerpiẽses triũphum canunt ante victoriam.

Accurrente ipso Parmensi, & pugnante, Regij tandem vincunt.

pugnant, bis reiecti sunt: tertiò tandem summa contentione pugnantes vallum superarunt; & quidquid in munitione erat, interfectum fuit; reliqui ad naues properantes, multi occisi sunt aut submersi. Qui in nauibus erant cedere nolentes, tamdiu pugnarunt, vt tandem æstu recedente, naues aqua destitutæ è vado emergere non potuerint. Captis itaque triginta tribus nauibus, ingens hostium strages edita est, ingensque tormẽtorum & apparatus bellici copia intercepta. Ita postquam à tertia matutina vsque secundam pomeridianam pugnatum esset, Regij aggerem Couvvesteinium receperunt, desideratis ex suis circiter trecentis, ex hostibus cæsis plus minus duobus millibus, in quibus & Haulteynus Walachriæ in Zelandia Gubernator, Admiralius Antuerpiensium Iacobus Iacobi, duo Chiliarchæ Anglorum, & quatuordecim alij Centuriones. Vigesimo septimo Maij aliæ naues onerariæ commeatu plenæ ad propugnaculum Lilloënse appulsæ sunt. Putabant enim Hollandi & Zelandi victoriam penes suos esse, & nauigationem iam ampliùs non fore impeditam: sed cùm sese elusos intellexissent, ibidem substiterunt. Postridie Comites Arenbergius & Mansfeltius & alij Nobiles, gregariiq; milites, postquam relatum esset, Antuerpiẽses cum tribus triremibus & alio maiori nauigio in procinctu esse, & arcem illam natatilem, quam Finem belli appellatam diximus (erant scilicet trabes instar propugnaculi compactę, lateráque tredecim pedes, intextis variis contra tormentorũ ictum materiis, crassa) exonerare decreuisse, quo sic è vado, vbi nuper hæserat, Antuerpiam reducere eam possent, cum aliquot nauibus obuiàm hostibus profecti, commisso prælio nauigium illud bellicum & duas triremes superarunt, occisisque aut captis qui in iis erant, naues has vnà cum arce ista lignea in castra sua adduxerunt. Hoc eodem mense Maio Schenckius à Regiis ad Ordines iterùm deficiens, quasi non satis magna sui haberetur ratio, die eiusdem 22. castrum suum Blijenbekanum, Comiti Nuenario seu Meursio Geldriæ pro Ordinibus Gubernatori tradiderat: quin vt magis se ei commendaret, inter cetera vnà cum eodem Comite in pago ditionis Vltraiectinæ *Amerongen* dicto, copias contraxit, quibus excursiones Regiorum ex Zutphania in Veluam dictámque ditionem Vltraiectinam impedirent. Sed Verdugius collectis viribus, Taxium eò misit, qui 23. Iunij partem equitum peditumque præmisit, partem in insidiis, in vicina quæ pago imminet silua, collocauit. Qui in pago erant Nuenariani, cùm hostem eminus cernerent, collecti in Ordinem hosti obuiàm procedunt. Regij paulatim pedem retrahunt, donec Nuenariani iam omnes pago exierant, atque concitatiori in recedentes hostes animo ferrentur. Intereà qui in insidiis erant Regij, è silua erumpentes, à tergo hostium cuneos cingunt; & qui fugere videbantur, pedem

1585

Pugnatum à tertia matutina vsque ad secundam pomeridianam.

Potiuntur Regij arce nauali Antuerpiensium.

Schenckius in Geldria iterùm à Regiis ad Ordines deficit.

Stratagema Regiorum in Velua iuxta Amerõgum.

 sistunt:

1585 ſiſtunt: vtrimque claſſicum canitur, ſigna conferuntur, & acerrimè dimicatur: Nuenariani à fronte & tergo cæduntur, donec peditibus pænè omnibus interfectis, & quadringentis equis (ſeſſoribus occiſis) captis, ceteri equites fugam capeſſerent. Nuenarius ſeu Meurſius & Schenckius vix elapſi Vltraiectum venerunt. Villerius vrbis & Prouinciæ Vltraiectinæ Gubernator cum triginta tribus Præfectis multiſque aliis captiui abducti, nobilem Taxio eiuſque adiutoribus, fratribus Sherenbergiis, fecere victoriam. Huius victoriæ fama cùm per vicinas vrbes increbuiſſet, Caluiniani in Catholicos ciues tamquam Regiis nimiùm addictos iram effuderunt: Amſtelerodamenſes 48. è primariis ciuibus vrbe exturbarunt, ceteros dearmarunt: idem & Amersfortiæ & aliis aliquot in locis factum eſt. Vigeſimonono Iunij Parmenſis iuſto peditum equitúmque ac trium maiorum tormentorum præſidio propugnaculum in ſuburbio Antuerpiano, dicto *Borgerhout*, occupat, hoſtemq; fugientem ad portas vrbis inſecutus eſt. Mox etiam arces, Sterkenhof, Cantecroy, Lanternam & Stollenhof, pauci qui in iis erant præſidiarij dediderunt, qui idcircò ab Antuerpienſibus non admiſſi, deinde à Regiis vſq; Bergas ad Zomonam in tutum deducti ſunt. Tum Regij quidquid circa Antuerpiam erat olerum & viridium herbarum radicitus per ſuos lixas & calones euelli curarunt: erátque in vrbe ſimiliter rerum omnium magna penuria; iamq; duodecies mille menſuræ (virtellas vocant) tum hordei tum panici, quas coctoribus cereuiſiæ magiſtratus eripuerat, & dudũ aliis melioribus granis permiſceri permiſerat, pęnè defecerant; ciueſque, quorum alij ſedecim, alij duodecim, alij ſex florenorum millia mutuò dederant, omneſque pro facultatibus prætereà menſtruas contributiones dare coacti fuerant, nihil ampliùs ſe poſſe conferre dicebãt. Primùm itaque plebs Antuerpienſis per feminas ac pueros clamitant: Si pacem gubernatores nõ cupiunt, nos eam volumus, & vt habeamus curabimus. Quibus commoti Præfecti quotidie conſultabant, ſed tardè decernebãt; primùm ex ſeptem vrbis legionum Præfectis duo tantùm pacem petiiſſe dicuntur. Legati quoq; Prouinciarum Fœderatarum in Hollandia congregati, ſpe auxilij Anglicani (de quo mox) Antuerpianos lactabant, ſed famelicos ventres non ſaturabant. Acceſſit quòd Hanſaticarum vrbium Legatio eodem tempore Antuerpiam miſſa, aut pacem fieri, aut mercatores Hanſaticos cum ſuis opibus dimitti liberos petebat. Quare tãdem 9. Iulij ad Parmenſem mittuntur Aldegondius, Dufflæus, Scoonhouius & Heſſelius, ſed cum onere tantùm pertentandi, an generalem ſimul pacem & libertatem aliquam Religionis, caſtrique & præſidij immunitatẽ impetrare poſſint. Sic Metrius. Alius hoc modo paulò modeſtiùs: Cùm nono Iulij Legati in caſtra veniſſent, poſtridie in Concilio exponebat Alde-

Regij inſignem reportant victoriam; ſæuitum hinc in Catholicos.

Parmenſis Borgerhout iuxta Antuerpiam occupat.

Antuerpienſes reconciliari ſe velle inclamant, primò feminæ & pueri.

Quidam ſpe auxilij Antuerpienſes lactant, ſed famem nõ reſtringũt.

1585

Aldegondius prolixo ſermone Legationis cauſam. Quo finito, Parmenſis ipſe oratione diſerta Legatis ſuo ore reſpondit. Inde petente Aldegondio, vt cum Parmenſi ſolus communicare poſſet, eo conſentiente, cùm per horam ferè ſoli locuti eſſent, (omnibus quid tractaſſent ignorãtibus) ad ſuos Aldegondius reuerſus eſt. Hoc conuentu, quòd Antuerpiani multa peterent, quæ ſalua Eccleſiæ Catholicæ ac Regis auctoritate concedi non poterant, nihil eſt actum; reuerſus tamen Aldegondius, magis ad pacem inclinabat. Sic ille. Sub idem tempus Parmenſis Marchionem del Guaſto, Marchionem de Renti, & Dominos de la Motte & Werpium cum expedita manu tormentiſque bellicis Mechliniam miſerat: qui ſumma cum celeritate Walhem, Neckerſpoel, Blockhuys, Tonxken, aliáque vicina vrbi propugnacula, partim vi partim deditione occuparunt. Sed & nauis quædam Mechlinienſis, quæ Antuerpiam tendebat, à Regiis eſt intercepta, captúſq; eſt in ea Prætor Mechlinienſis de Frein: ac ſimiliter captæ ſunt aliæ naues ab Antuerpienſibus Mechliniam cum commeatu miſſæ, ſimulque in iis ſeptem vel octo tormenta maiora. Denique 19. Iulij Mechlinienſes rerum penuria preſſi, nullúmque auxilium videntes, cum Regiis tranſigunt, approbatiſque à Parmenſi conditionibus, Regis præſidium ſub Præfecto Carolo Giſtellio, Prouenæ Barone, accipiunt. Ciuibus omnium delictorum conceſſa eſt venia: qui Catholico ritu viuere vellent in vrbe manere licuit, aliis permiſſum bona ſua vendere & aliò tranſmigrare, iiſdem ferè legibus quibus id Brugenſibus, Gandenſibus, & Bruxellenſibus fuit conceſſum. Fuerant in vrbe duodecim peditum ſigna, & equitum turma vna: his ſtipendia ſunt à ciuibus numerata, (alia enim ratione pacem admittere noluerant) ipſiq; dimiſſi liberi: ſex tamen ſignorum milites, videntes res Ordinum deploratas, accepto à Parmenſi ſinguli vnius menſis ſtipendio, Regiæ militiæ nomina dederunt. Sequenti nocte, dum Legati Antuerpienſium iterùm in caſtra Parmenſis expectantur, Hollandi atq; Zelandi tria maiora nauigia, clàm maximis ſumptibus apparata, puluere tormentario plena, inſtar eorum quæ iam bis ab Antuerpienſibus in operas Regias miſſa fuerant, æſtu maris ventóque ſecundo in pontem miſerunt. Quorum primum ardens, trabalis illius operis, quod ante pontem in anchoris natabat, partem combuſſit atque ſoluit: ſed ad pontem veniens, ſubducto vno aut altero nauigio, tranſiit; paulò autem pòſt, puluere qui in alueo erat accenſo crepuit, nullo Regiis illato damno. Secundum, antequam ad pontem venit, deſiliit. Tertium quoque eodem quo primum modo, æſtu maris per pontem de induſtria ſolutum à Regiis ire permiſſum, magno ſtrepitu atque reboatu, vi pulueris accenſi diſiectum eſt, nec quemquam læſit. Antuerpiani igitur ſpem omnem ſubſidij abiicientes, 24. Iulij ex Magiſtratu,

Aldegõdius & alij Legati agunt cum Parmenſi, ſed frigidè.

Regij propugnacula Mechliniæ vicina occupant.

Mechlinienſes Regi ſe dedunt.

Hollandi fruſtrà Antuerpienſibus ſuccurrere nituntur.

1585 ſtratu, Tribunis plebis, Decanis opificiorum, Chiliarchis & Centurionibus Legatos viginti cum abſoluta auctoritate de pace & reconciliatione cum Rege agendi miſerunt. Qui cùm mandata ſua verbis primùm Parmenſi expoſuiſſent, certos Articulos pacis in vrbe conceptos, & in tabulas relatos, eidem obtulerunt. Sed remiſſi ſunt à Principe ad Prȩſides & Conſiliarios, Pamelium, Aſſonuillium, Richardotum & Burchium, qui diu multumque diſceptarunt; plurimæ ſiquidem difficultates hinc inde exoriebantur. Quibus Conſiliariorum prudentia partim ſublatis, partim mitigatis, certa pacis formula Legatis data eſt: miſſique in vrbem ſunt Legatorum nonnulli, qui eam Magiſtratui offerrent. Hi 10. Auguſti frequentiſſimo Senatu conditiones legendas dederunt: lectæ à nonnullis probatæ, ab aliis repudiatæ ſunt. Vbi cùm de iis altercantur, ciues diuturnæ obſidionis pertæſi, frequentes in forum concurrunt, tumultuariq; incipiunt, & elatis vocibus ſe pacem velle vociferantur. Quod videntes qui in Curia erant, furorem populi verentes, paulò pòſt nuntiari curant, communibus ſententiis in pacem itum eſſe. Populus hoc nuntio accepto lætus confeſtim Alenſonij Ducis inſignia, vbicumque inuenta ſunt, diſiecit, & Regis Hiſpaniarum ſubſtituit; tormenta armamentáq; nauiũ in vrbem comportát, omniaq; faciunt quæ ad pacis prȩludia ſpectabant. Interim 11. Auguſti Parmenſis in Calloo, caſtrorũ loco, ſolemni ritu Vellus aureum accipit; ac tandem 17. eiuſdẽ Auguſti ipſe & Antuerpienſes Articulis pacis 27. (quorum hi præcipui) Beueræ ſubſcribunt: Primò, « Cùm Antuerpiani, renũtiantes omnibus pactis vſq; huc in prȩiudicium « Regis Hiſpaniarum initis, eiuſdem Maieſtati vt legitimo Duci Brabantiæ ſeſe humiliter iterùm ſubmittant; Rex eos benignè ſuſcipit, eiq; placet, vt fœdera, amicitias & contractus olim cum Sacro Imperio, Principibus & Regionibus in negotio mercaturæ initos, per omnia obſeruent, & « ſi opus ſit, renouent pro vtilitate vrbis. Secundò, Rex omnibus & ſingulis tam in vrbe præſentibus quàm abſentibus ciuibus, etiam incolis ibidem nunc commorantibus, perpetuam omnium antecedentium flagitiorum, etiam criminis læſæ Maieſtatis amneſtiam & omnimodam veniam largitur. Quintò, Omnes ciues abſentes ſiue præſentes, etiam incolæ, qui ante reconciliationem Hannoniæ atque Arteſiæ ibidem habitarunt, abſolutè & tranquillè poſt hanc pacem proclamatam in bonorũ « ſuorum omnium, vbicumque ea Regi ſubiecta ſunt, poſſeſſionem reuertentur, non obſtantibus cõfiſcationibus, venditionibus & alienationibus « factis. Interim abſentes, qui hac gratia frui volent, cogentur trimeſtri « ſpatio poſt horum promulgationem hoſtiles terras deſerere. Sextò, Indulget Rex vniuerſis ciuibus, vt tranquillè ſine vlla conſcientiarum inquiſitione, aut nouo cauſa Religionis iuramento, totum quadriennium «

Itaque tãdẽ 20. Legati Antuerpienſiũ ad Parmenſem miſſi.

Diu multumq; de legibus pacis diſceptatur.

Parmenſis in Calloo ſolemniter accipit Aureum vellus.

Articuli præcipui reconciliationis Antuerpienſis.

Inter alia, quadriennium Geuſiis conceſſum, modò ſine ſcandalo.

1585

„ in vrbe permaneant, modò pacificè sine offendiculo viuant: vt interim
„ secum deliberent, si iuxta pręscriptum antiquæ Catholicæ Romanæ Re-
„ ligionis viuere cupiant. Si nolint, licitum erit illis intereà de bonis suis
„ disponere, ea transportare, vendere, alienare, aut per alios ab ipsis consti-
„ tuendos administrare: & si in Prouinciis Regiis aut extra illas mortem
„ sine testamento obierint, hereditas omnis ad consanguineos proximos
„ siue in recta siue in collaterali linea deuoluetur. Septimò, Sic & Rex in
„ possessionem omnium suorum bonorum & iurium redibit. Omnes et-
„ iam Prælati, Collegia, Monasteria, Templa, Nosocomia, Xenodochia,
„ aliáque pia loca, omnes personæ Ecclesiasticæ & sęculares, omnia bona
„ sua, vbicumque locorum ea inueniri poterunt, repetere, sibi vendicare, &
„ tranquillè vti frui poterunt, etiamsi ea vendita aut alienata essent, exce-
„ ptis iis quę vrbis munitionibus, plateis, nundinarum locis, aut aliis rebus
„ publicis applicata sunt; in quibus arbitri constituentur, qui dominis il-
„ lorum fundorum pretia adiudicabunt, aut aliter constituent, pro rei vti-
„ litate vel necessitate. Decimò, Nullos tamen ærarij aut tributorum seu
„ etiam confiscationum præfectos in ius vocare licebit, aut vlla molestia
„ afficere causâ illarũ pecuniarum quas demonstrare poterunt se Ordini-
„ bus, eorum Legatis aut Magistratibus annumerasse. Duodecimò, Om-
„ nes exheredationes seu donationes; ex odio diuersæ Religionis aut belli
„ præsentis vtrimque factæ, nullæ habebuntur. Decimo septimò, Omnia
„ Priuilegia immunitatésque quibus ante exortum bellum Antuerpien-
„ ses gauisi sunt, itidem deinde sarta tecta seruabũt. Decimooctauò, Om-
„ nibus ciuibus & incolis habitationem mutare, aut alterius rei causa ex
„ vrbe proficisci volentibus, liberum erit terra marique cum liberis, vxori-
„ bus, familia, bonis mobilibus & mercimoniis, sine vllo impedimento
„ deprecando, aut saluo conductu petendo, abire. Vigesimoprimò, Cùm
„ verò Antuerpiani demonstrarint, se suáq; bona iudiciis ob immensa ip-
„ sorum debita esse subiecta, & detineri posse; voluit Princeps, vt ipsorum
„ corpora atque bona anno abhinc integro libera maneant, nec vsquam
„ detineantur, vt interim ratio modúsque inueniatur illos iuuandi, & cre-
„ ditoribus satisfaciendi. Vigesimoquartò, Captiui vtrimque, de quorum
„ lytro constitutum nondum est, liberi dimittentur; sumptus tamen atq;
„ impensas soluent, excepto Domino de Telligny, cuius tamen causam
„ sua Celsitudo Regi commendabit, vt liberetur; vti & omnibus com-
„ pertum est eum in causa patris eius Lanoij fecisse (nempe is paucis ante
„ hunc tractatum diebus, commutatione Egmondij liber in Franciam ex
„ diutino carcere redierat.) Vigesimoquintò, Antuerpienses prædictis
„ conditionibus confestim omnem apparatum bellicum Parmensi tra-
„ dent, qui in vrbem venturus est, ibique rerum omnium ordinem cõsti-
tuet,

Omnes ad sua redibunt, pro publico addictis pretia constituentur.

Omnia Priuilegia vt ante exortum bellum.

Qui velint, cum omnibus suis liberè discedant.

1585 tuet, duorum millium peditum & cohortium equitum duarum præsidium secum adducet, atq; per vrbem quàm minimo fieri poterit ciuium detrimento disponet. Promisit verò idem Princeps, si Hollandi atque Zelandi ad obedientiam suæ Maiestatis reuertantur, tunc vrbem hanc nec Arcem nec præsidium vllum habituram. Id si minùs contingat, sua Celsitudo (quia tunc vrbs hęc erit limitanea) de consilio Magistratus, atque aliorum qui ad huiusmodi causas aduocari solent, rationem inibit quomodo vrbem eamdem contra insidias & studia hostium munire poterit atque tutari. Vigesimosextò, Quantumuis autem sua Cels. omni iure & æquitate bonam impensarum in hac obsidione factarum partem à Rep. Antuerpiana repetere posset; tamen vt omnibus perspicuum sit, eamdem non quærere vrbis interitum, Antuerpienses tantùm quatercentena millia florenorum numerabunt, quæ inter milites tam longam & difficilem obsidionem perpessos distribuentur; dabitur autem illis terminus ab æquitate non alienus. Vigesimoseptimò, Denique D. de S. Aldegonde, postquam in sua opinione sequendi partes quas hactenus secutus est, permaneat, visum est iuramentum ab eo stipulari, quòd anno integro post hanc conuentionem arma contra Regem Hispaniarum nulla portabit. Actum Beueræ 17. Augusti. His Articulis, cum aliis minoris momenti, eiusdem mensis die 20. Antuerpiæ de theatro recitatis, venit armorum Præfectus, quem Heroldum vocant, promissa veste, in qua insignia Regis Hispaniarum elaborata erant, indutus, vnáq; secum tibicines, & pòst insigne epinicium Heroldus, protensa in altum manu, ter, Viuat Rex Hispaniarum, exclamauit; quem totidem vicibus omnis multitudo, quæ aderat, elatis vocibus est insecuta. Intereà Catholici qui in vrbe erant, cum quibusdam Religiosis, qui recèns aduenerant, templum occupant, & præmisso Cantico, Te Deum laudamus, Vespertinas preces, Deo gratias agentes, canunt. Tandem 27. dicti mensis Augusti Parmensis, præmissis in vrbem 2400. peditibus Germanis & Gallis, quadringentis verò equitibus, vrbem summo cum triumpho ingressus est. Annus & mensis hoc disticho numerali continentur:

Quo casu Antuerpia non fuisset habitura Arcem.

Pro impensis belli soluent quater centena florenorũ millia.

Reconciliatio magno gaudio Antuerpiæ publicatur.

VIrgo LegIt spICas, AntVVerpIa CoLLa potentIs
PrInCIpIs HIspanI sVbIICIt IMperIo.

Carmen Chronicon reconciliationis Antuerpiensis.

Pons ad Calloum 2. Septembris dirui cœptus est, & die eiusdem 8. noui Consules constituti, Delfius & Heylvvegius. De Arce nihil actum ante finem Nouembris, vt eo loco dicemus. Sed nunc tempus est, vt quid obsidionis huius tempore Fœderatæ Prouinciæ cum Regina Angliæ pepigerint, aperiamus. Dimissis ex Francia fine Martij, vt diximus, sine subsidij spe Prouinciarum dictarum Legatis, eædem Prouinciæ 6. Iunij statuerant honestis conditionibus se Reginæ Angliæ tradere, miserantque

in eam

in eam rem 6. Iulij in Angliam Legatos: audiuntur illi à Regina mox 1585
9. eiusdẽ mensis. Tandem 10. Augusti paciscuntur his potissimùm legi-
„ bus: Primò, Angliæ Regina Prouinciis Fœderatis auxilio mittet quatuor
„ millia peditum cum quingentis equitibus (sed numerus quinq; millium
„ peditum, & mille equitum paulò pòst constitutus fuit) sub Gubernatore
„ Generali Reginę nomine, viro claro, Religioni reformatæ addicto, &
„ aliis Præfectis; quibus omnibus belli totius tempore stipendia à Regina
„ soluentur. Secundò, Hæc vt suo tempore Reginæ reddantur, promittent
„ Prouinciæ, se postquam in pace fuerint restitutæ, exsoluturas omnia à
„ sua Maiestate erogata: nempe exposita primo belli anno, primo pacis
„ anno numerabuntur, reliqua intra quatuor annos sequentes. Tertiò, Vt
„ autem huius solutionis cautio certior reddatur, intra mensem post hunc
„ contractum Gubernatoribus à sua Maiestate constituendis in manus
„ tradentur ciuitas Flissinga & arx Rammekena & ciuitas Briela cum suis
„ propugnaculis duobus: quæ quidem loca à Reginæ præsidiariis tenebũ-
„ tur, donec suæ Maiestati plena satisfactione erogatæ pecuniæ fuerint in
„ oppido Londino redditæ. Si autem Ordinibus consultum prætereà vi-
„ debitur, vt in aliis similiter locis suæ Maiestatis præsidia collocentur, ea
„ ex dictis quinque millibus peditum & mille equitibus constituentur.
„ Quintò, Ordines ex dictis locis præsidiarios suos omnes euocabunt: in-
„ terim suæ Maiestatis Gubernatores iurisdictionem tantùm habebunt in
„ rebus ad locorum protectionem spectantibus, neque gubernationi ciuili
„ se ingerent, neque in alios vllos quàm in præsidiarios auctoritatem ha-
„ bebunt. Octauò, Præsidiarij Angli exsoluent impositiones sicut alij
„ milites Ordinum; impositiones tamen nequaquam sine Generalis suæ
„ Maiestatis Vicarij consensu augebuntur. Decimò, Postquam suæ Ma-
„ iestati eiúsve successoribus erogatæ pecuniæ fuerint solutæ, mox oppida
„ & loca cum suis tormentis bellicis & munitionibus omnibus reddentur
„ in manus Ordinum, & nullius alterius. Vndecimò & Duodecimò, Pręe-
„ fecti & Gubernatores suæ Maiestatis præstabunt iuramentum suæ Ma-
„ iestati & Ordinibus Generalibus, ad conseruationem dictorum locorũ,
„ & Religionis Christianæ quæ nunc in Anglia & in Fœderatis Prouinciis
„ exercetur. Decimotertiò, Idem quoque præstabunt officiis militaribus
„ præpositi, & ipsi milites, atque etiam ciues. Decimoseptimò, Suæ Maie-
„ stati permittetur, præter dictum suum Gubernatorem introducere duos
„ ex suis subditis in Concilium Status, similiter etiam in Concilium mili-
„ tare, dummodò Gubernatori necesse videatur. Poterunt & duo vrbium
„ Gubernatores in Status Concilium venire, cùm eis operæpretium vide-
„ bitur, sic tamen vt non reputentur Concilij eiusdem membra. Vige-
„ simò, Idem Gubernator Generalis & Concilium Status rationem habe-

Articuli quibus Fœderati se Reginæ Angliæ tradiderunt.

Tradentur Reginæ, Flissinga, Rammekens, & Briela.

Præfecti Angli iurabũt Reginæ simul & Ordinibus.

Legatus Reginæ, & alij duo erunt simul de Cõcilio Status, & belli.

1585 bunt rerum omnium ad salutem Reip. spectantium: nihil tamen mutabunt in detrimentum priuilegiorum, consuetudinum, constitutionum aut decretorum Ordinum, Prouinciarum, Membrorum, tam generatim quàm singulatim. Vigesimo quartò, Conscribentur & soluentur extranei milites ad Prouinciarum defensionem necessarij à dicto Gubernatore Generali & Concilio Status, cum consensu tamen Ordinum Generalium. Vigesimoquintò, In locum defunctorum aut mutandorum Gubernatorum tam Prouinciarum quàm oppidorum & arcium limitanearum, Ordinum & Prouinciarum Proceres nominabunt duos aut tres; ex quibus Gubernator Generalis & Concilium Status vnum eligent. Vigesimooctauò, Lites & controuersiæ, si quæ fortè orientur inter Prouincias aut vrbes, quę Iure dirimi nequeant, eæ ad suam Maiestatem aut ad Gubernatorem Generalem referentur, vt super iis cum Concilio Status deliberetur ac decernatur. Trigesimoprimò, Gubernator Generalis, Præfecti, & alij suæ Maiestatis milites solitum iurabunt iusiurandum dictarum Prouinciarum Ordinibus hactenus pręstitum, saluo hominio siue clientalari obsequio suæ Maiestati debito. Datum 10. Augusti 1585. Nonne-suchi. Cuderunt Zelandi occasione huius Fœderis nummos ex omni metallo, signatos ex vna parte insignibus Zelandiæ, scilicet leone ex vndis emergente, cum inscriptione, LVCTOR ET EMERGO: & ex altera parte erant insignia ciuitatum Zelandiæ, cum inscriptione, AVCTORE DEO, FAVENTE REGINA. Mox aliquot peditum ac equitum cohortes ductore Noritzio ex Anglia subsidio venerunt; quæ in agrũ missę Vltraiectinum, inde à Meursij Comite in Veluam sunt perductę, vt munitionem haud procul Arnhemo ad Isalæ & Rheni confluentem à Regiis ædificatam expugnarent. Reiecti ter Angli: sed cùm Meursius maiori apparatu vim pararet, rebus saluis, Regij deditionem fecere, mense Octobri. Vigesimooctauo eiusdem Octobris, Neomagi ciuis proditor capitur, qui Meursio introitum erat pollicitus, quòd ædes mœnibus ad Wahalim ędificatis contiguas haberet. Per has ducto ad flumen sensim cuniculo, Meursium nocte cum milite introducere statuerat. Sed vicinis de continuo strepitu dubitantibus, captus tortusque omnem conceptæ rei ordinem detexit, punitúsque est capite. Quare Meursius cum milite paratus, aperto Marte obsidere vrbem parat. Erigit munitionem in ripa Wahalis vrbi obiecta, ad eam altitudinem, vt muri vallum ęquaret. Ex hac maioribus tormentis ciuibus molestissimus, ad deditionem eos cogere sperabat. Sed cùm audiret Haultepennium iustas cogere copias, breuique adfuturum, munitione de iusto pręsidio rebusque necessariis prouisa, Neomagum deserit mense Nouembri; cùm 29. Octobris Sidneio pro Regina Angliæ Flissinga & arx Rammekensis fuissent iuxta

Maiora tamen non agentur, nisi & cum consensu Ordinum.

Numisma Emblematicum à Zelandis tũc cusum.

Noui auxiliares ex Anglia submissi.

Meursius è regione Neomagi munitionẽ erigit.

fœdus

fœdus tradita. Dudum Frisij qui pro Ordinibus faciebant, cùm Regios Groningæ multa necessaria Emdâ recipere sentirent, instructa mediocri classe aduerso flumine Amasim ingressi, haud procul Emdâ in anchoris iuxta portum constitere. Quare Etzardus Emdanus Comes indignatus, quòd sine sua auctoritate fluminis vsum adusque vrbis portum sibi vindicarēt, clàm admonet Groningæ Verdugium, Delfzili classem instruat, se idem facturum. Cùm parati essent, nocte, initio eiusdem Nouembris portibus exeunt, iunctisq; nauibus hostem aggressi, post breuem pugnā superant: aliquot mersæ naues, plures captæ, paucæ effugerunt. Fine Nouembris Parmensis, Rectorum vrbis Antuerpianę voluntate, ex causis in Articulis pacificationis relatis, Arcem veteribus fundamētis etiamnum integris in pristinam restituit formam, ac de firmo præsidio rebusque omnibus necessariis prouidet. Eodem mense Nouembri Carolus Comes Mansfeldius, qui cum pręcipuis Parmensis legionibus, maximè veteranis militibus Hispanis, versus Bommerlervveertam venerat, in hostem aliquid tentaturus, Emplæ, & locis vicinis inter Buscumducis & insulam Bommelanam cum suis mansit. Verùm ruptis à Comite Holackio seu Hohenloio aggeribus, & amnibus inundantibus, vndiq; cincti conclusique in agro admodum humili, summo in periculo versantur. Hohenloius enim, qui festinanter missas ex oppido Dordraceno & aliis locis naues plures vectorias, celoces & actuarias habebat, hostes vndique cinctos maxima fame, egestate & necessitate premebat, & in aggeribus, templis, locisque altioribus duræ hiemis tempore, nempe 11. & 12. Decēbris, absq; igne permanere cogebat. Verùm mox mutato aëre, gelu superuenit. Quamobrem Hohēloius metuens ne hiems suas naues nimio gelu constringeret, & ab hoste, glaciei commoditate oppugnaretur, cum suis abit. Atque ita 12. Decembris Hispanorum & aliorum militum agmina periculum euadunt, Buscoducensibus opem magno cymbarum numero opem ferentibus, & commeatum & necessaria quæuis mox aduehentibus. Eo tempore Parmensis Bruxellæ triumphum Lęti introitus celebrabat. Qui tristi de suorum necessitate nuntio accepto, summa cum festinatione eò proficiscebatur. Verùm Herentalæ in ipso itinere certior factus de subita hac per gelu liberatione, Bruxellam reuertitur, actisque Buscoducensi ciuitati gratiis, pauperibus octoginta boues, ipsi autem ciuitati phialam auream loco muneris honorarij dono dedit. Decimonono Decembris Comes Lycestrius Robertus Dudleius à Regina Angliæ Gubernator Generalis constitutus, cum insigni classe & pompa Flissingam Zelandiæ appulit: de quo plura anno sequenti.

1585

Fœderati Amasi fluuio pelluntur.

Parmensis de voluntate Antuerpiensiū Arcem sibi restituit.

Regij cùm magno periculo insulā Bommelanam tentant.

Euadunt tamē Buscoducensium ope.

Comes Lycestrius Gubernator pro Regina futurus in Zelandiam appellit.

In variis huius anni hęc vidētur pręcipua. Vigesimo quarto Februarij in Francia Carolus Borbonius Cardinalis, Dux Guisius, & alij, Ianuillæ con-

VARIA.

1585 couenientes, Fœdus sanciunt, dictũ Sacrum, iurantq; promulgato vltimo Martij Peronę scripto, inter cetera isthęc inprimis se propugnaturos. Primò, Vt Ecclesia Dei antiquæ integritati atq; nitori restituatur, & Catholica Religio vbiq; obseruetur. Secundò, Vt Nobilitas suis priuilegiis sine vllo impedimento, vt solet, in posterum fruatur. Tertiò, Vt in gratiam & refocillationem subditorum nouæ indictiones & vectigalia aboleantur quęcumq; post obitum Caroli IX. populo sunt imposita. Quartò, Vt pecunia ex præcedẽtium annorum exactionibus collecta, in vsum defẽsionis Regni aut alias res necessarias doceatur expẽsa. Hoc initium Fœderis, de quo mox adhuc plura. Vndecimo Martij Carolus Sabaudię Dux Catharinam Regis Hispaniarum Philippi natu minorem filiam Saragossæ in Hispania maxima cum pompa vxorem duxit. Vigesimo tertio eiusdẽ mensis tres Iaponiæ Reguli, triennio postquam è patria per immensa pelagi spatia nauigassent, Romę Gregorio XIII. Pontifici obedientiam obtulerunt, ac posteà incolumes in patriam reuersi sunt. Pontifex deinde 10. Aprilis ad meliorem vitam transiit, succedente ei Sixto Quinto. Decimo Maij Comes Nuenarius seu Meursius, copiis ex Geldriæ oppidis & Berka collectis, noctu stratagemate militari Nouesium seu Nussiam oppidum pro Truchsio exauctorato Coloniensi occupat. Repugnantes aliquamdiu ciues, quatuordecim ex eis cæsi sunt, Consul Stalius, Fratius, & alij. Sub idem tempus in Francia Principes Fœderis, dicti Sacri, cum Rege, intercedente Regina matre, de conditionibus transigere velle videbantur; quo in negotio Rex Archiepiscopo Lugdunensi viro disertissimo potissimùm vtebatur. Sed intereà dum Principes Regis responsum nimis dudum, vt sibi videbatur, expectant, Dux d'Aumalius (qui sex millia Picardorum in castris ad vsum Fœderatorum Catholicorum habebat) ad vrbem Rhemensem 3. Iunij excurrit, & sub vesperam in castra reuersus est: nec multò pòst Guisius Tullum atque Verdunum occupat, impositisq; præsidiis munit. Nihilominùs ineunte Iulio facta est reconciliatio Ducis Guisij & Confœderatorum pro fide Catholica Romana cum Rege, & 18. eiusdem Iulij Rex edicto publico prohibet tota Gallia exercitium Religionis prætensæ Reformatæ, & vt aut obediant, aut Regno exeant intra sex menses. Interim Nauarræus Rex Apologiam contra scriptum Cardinalis Borbonij edidit, in cuius initio quinque obiecta sibi crimina, quòd scilicet hæreticus, quòd relapsus, quòd persecutor Ecclesiæ, quòd perturbator Regni, & quòd inimicus esset Catholicorum, refellere conatur; deinde Guisium Ducem vocat hominem externum. (vtpote Valesij & Borbonij ex stirpe Hugonis Capeti sunt, Guisij verò ex stirpe Caroli Magni, ab aliquot sęculis corona Francica spoliata.) Demum ad monomachiam Guisium prouocat. Eiusdem quoque Iunij die

Fœdus in Francia dictum Sacrum.

Filia Regis Hispaniæ nubit Duci Sabaudiæ.

Moritur Gregorius Decimus tertius.

Fœderati Franci, occupatis aliquot vrbibus, Regi deinde conciliantur contra Nauarrum.

Nauarræus vocat Guisium hominem externum, & quare.

die 16. Regio apparatu Dusseldorpij celebratæ sunt nuptiæ Ioannis filij Wilhelmi Ducis Cliuiæ cum Iacoba Marchionis Badensis filia, quibus interfuerunt præter alios plurimos, etiam Imperatoris & Regis Hispaniarum Legati. Hoc eodem anno Philippus Hispaniarum Rex arcem Placentinam, quam triginta amplius annos militari præsidio tenuerat, Principi Parmensi Farnesio, ob res præclarè in Belgio gestas, reddidit. 1585 *Rex Hispaniarum cedit Parmensi arcem Placentinam.*

Anno 1586. ineunte, Regij, ductoribus Mansfeldio, Haultepennio & aliis, Grauiam munitum Geldriæ oppidum tum Buscoducensibus & Neomagensibus infestum obsidere incipiunt. Intereà Lycestrius, quem ex Anglia 19. Decembris in Zelandiam appulisse commemorauimus, mense Ianuario Hagam venit, maximisque triumphis exceptus Kalendis Februarij ab Ordinibus Geldriæ, Hollandiæ, Zelandiæ, Traiecti, Frisiæ, Transisulaniæ, in Gubernatorem & Archistrategum accipitur, traditis ei Tabulis, vt vltra auctoritatem à Regina acceptam, etiam omnibus Ordinum æra merentibus imperet; quin & in rebus politicis tali iure ac potestate vtatur (verba sunt Tabularum) quali Gubernatores generales olim sub Carolo V. Imperatore legitimè sunt vsi, saluis interim Prouinciarum priuilegiis: insuper potestatē habeat colligendi, administrandi, atque exequendi omnes & singulas exactiones suæ Excellentiæ Prouinciarum consensu iam permissas, seu etiam adhuc permittendas. Actum Hagæ Kalend. Februarij 1586. Signatum, Aersens. Regina quidem Angliæ his intellectis succensere visa est, scriptisque litteris 13. eiusdem mensis significauit, vasallum suum nō debere suscipere absolutam Gubernationem, quam ipsa se non voluisse suscipere publico scripto toti mundo significauerat; posteà tamen vtcumque placata est, Ordinibus se apud eam excusantibus, litteris missis Amstelerodamo 25. Martij: scilicet absolutam dici Lycestrio datam auctoritatem, ad distinctionem eorum quibus quouis tempore reuocabilis per prouisionem tantùm datur, sic tamen, vt summum imperium & proprietas Prouinciarum penes ipsos Ordines maneat, donec suæ Maiestati placuerit illas accipere. Nihilominùs ob hanc rem ipsius Lycestrij auctoritas apud plures fuit imminuta. Interim Lycestrio mox in manus traditæ fuerunt omnes Prouinciarum contributiones, quæ in annos singulos trigesies quinquies centena florenorum millia tunc conficere dicebantur, præter Reginæ subsidia, Lycestrio autem ipsi in suum vsum centum florenorum millia, hinc pararet in Parmensem exercitum. Mense hoc Martio Carolus Mansfeldius per tres menses Grauiam obsidens, omnia circumquaq; munita loca occuparat, adeò vt nemo exire nec intrare nisi extremo vitæ periculo posset. Quod Hollandi videntes & dolentes, Anglorum suorumque in vnum coactis copiis, ineunte Aprili Grauiam versus tendunt, castráque muni-

1586 *Lycestrio etiam maior conceditur auctoritas, quàm conuenerat.* *Aegrè id Regina Angliæ ferre visa.* *Explicant Fœderati Reginæ, quid Lycestrio sit à se concessum.* *Regij obsident Grauiam.*

1586 munito loco ponunt. Sed Mansfeldius, antequam magis se munirent, iusto ad oppidum relicto milite, cum ceteris hostes inuadit, ac post acrē horæ vnius pugnam in fugam actis, cæsis etiam ampliùs sexcentis Anglis, impedimenta commeatúmque omnem eripit, circiter sexaginta tantùm ex suis desideratis. Commissa hæc pugna 16. Aprilis. At non hac de causa hostes animum despondent. Hohenloius tormentorum bellicorum violentia castrum Batenburgicum capit cum alio quodam munimēto, & Emplam arcem: tum persosso aggere inundat agros, & cymbis commeatum militesque bis in vrbem vehit. Parmensis, quamuis ciuitati commeatum suppeditatum sciret, nihilominùs postquam bellicis tormentis & oppugnationibus eam superari posse intelligit, cum recentibus copiis 12. Maij Bruxellâ eò tendit, vrbemque viginti quatuor tormētis maioribus vltra Mosam flumen, & ab vtroque fluminis angulo verberat, expugnatque adeò validè, vt præsidiarij munimenta pauca seruare potuerint: deinde ex composito ordinata impressione, præsidiariorum animos tentat: qui mox, ciuibus grauem sibi fore oppugnationem clamantibus, animos desponderunt: ipse etiam Gubernator Hemertius cum aliquot Strategis ad transigendū cum Parmensi inductus fuit, nonnullis licet militibus & Strategis contradicentibus. Itaq; Parmensi Grauia deditur 7. Iunij, ea conditione, vt præsidiariis & ciuibus, qui vellent cum armis, facultatibus, vxoribus, prolibus, quocumque luberet, abire liberum esset; ipsisque naues, quibus Bommelam vsque nauigarent, fuerunt concessæ: ciuibus quoque manere volentibus conditiones honestæ datæ. Hemertius tandem & duo Præfecti, tamquam qui nimis citò oppidum tradidissent, iussu Lycestrij Vltraiecti capite puniti sunt, multis in iuuenem Baronem strenuum, nullius alioqui conspirationis cum hoste reum, tam rigidè animaduerti non debere frustrà sentientibus. Paulò antè 27. Maij, cùm propter frumenti inopiam (quæ etiam magis anno sequenti creuit, vt tunc dicemus) frumēta & reliqua vitæ necessaria ex longinquis adiacentibus regionibus in Brabantiam armata manu inuehi deberent, acciderat triste illud, vt cùm quadringenti currus ex Iuliacensi, Cliuiensi, & Leodiensi ditionibus à mille & ampliùs tum equitibus tum peditibus Antuerpiam deducerentur, non procul ab Antuerpia à Gubernatore Bergarum super Zomonam Willongbio, multis equitum & peditum turmis maxima parte Anglis instructo, inuaderentur & spoliarētur. Plurimi fuere miserè trucidati, 180. capti; currus ipsi quadringenti retenti, interceptoribus, quæ auehere non poterant, immanè dissipantibus & comburentibus; quòd scirent maximas prçsidiariorum Antuerpiensium copias contra eos appropinquare. Hoc tempore Lycestrius quoq; dum Grauiam obsidione liberare cogitaret, Martino Schenckio mandarat insulam

Fœderati primùm cæsi, posteà tamen cōmeatum Grauiam inuehunt.

Parmensis ipse ad castra veniens, Grauiam ad deditionem cogit.

Hemertius Gubernator capite à Lycestrio plectitur.

Origo munitionis Schenkianæ.

ſulam Grauenvveertam prope Telonium Cliuenſium ſitam, vbi Rhenus ſe diuidit, inuadere: quod & ille egregiè pręſtitit; vbi deinde firmum illud propugnaculum cõſtructum eſt quod ab eodem etiamnũ Schenckianum vocatur. At verò Parmenſis Grauia vrbe potitus, haud difficulter deinde Megam & Batenburgum obtinet: mox Venloam equitibus circumdari iubet, vrbem Geldriæ ſatis magnam, & naturâ aliiſque mediis optimè munitam, duplici foſſa cinctam, ad Moſam ſitam. Eò ipſe paulò pòſt cum omni ſuo exercitu contendit, caſtra collocat, maximam copiarum partem vltra Moſam, reliquam in Brabantia diſponit. Erant in obſeſſa vrbe Schenckij vxor, ſoror, & reliqua familia, cum centum circiter ſtipendiariis. Quibus vt ſubſidium ferret Schenckius & Willianus Anglus, cum centum plus minus equitibus noctu vrbẽ intrare moliuntur. Sed cùm nullæ tranſeundi vię paterent, atq; aduentãte iam die validę copię in eos irruerent, receſſerũt Wachtendoncam verſus, deſideratis circiter 50. equitibus, iiſdem partim occiſis partim captis. Vigeſimo Iunij Comes Mansfeldius munitiſſimum pagum & caſtrum Arſenum Parmenſis iuſſu tormentis verberat, oppugnat, & capit. Cùm autem Venloënſes inſulam ante vrbem ſitam muniuiſſent, Parmenſis propugnaculum tribus pontonibus ſeu magnis cymbis ſuperimponi curat, eoq́; conſtructo, trecenti Hiſpani inſulam primò, deinde etiam munimentum 26. Iunij capiunt. Hac de cauſa ciues, bellicoſi alioquin ſemper habiti, animis labaſcunt, paciſci cum hoſte volunt, & præſidiarios paciſci recuſantes extrudere parant. Ita vrbs Parmenſi deditione traditur 28. Iunij conditionibus honeſtis. Præſidiarij cum armis vnaque Schenckij vxor cum familia liberè diſcedunt. Hinc Parmenſis Epiſcopi Colonienſis Erneſti Bauari rogatu 10. Iulij Noueſium ſeu Nuſſiam, inſigne haud longè à Colonia ad Rhenum oppidum, aggreditur. At verò intereà Lyceſtrius, ne nihil agere videretur, exercitum quàm poteſt maximum colligit, ipſiſque Prouinciis poſtulantibus in Ooſtlandia duo equitum & tria peditum millia, mille pręterea cunicularios conſcribi curat. Conſtituit pręterea Flandriam inuadere, vt Parmenſem ab obſidione Noueſiana, ſi fieri poſſet, rettaheret. Proinde Comiti Mauritio Naſſouio, & Sidneio Anglo Fliſſingæ Gubernatori mandatur, vt cum tribus circiter militum millibus in Flandriam proficiſcantur, & Neuſam propugnaculum ſuæ iuriſdictionis petant. Ex quo 16. Iulij nocte verſus Axelam vrbeculam ea in regione commodiſſimè ſitam proficiſcentes, ſumma dexteritate abſque magna clade, nonnullis ſuorum per murum aquas diuidentem intrantibus, eam capiunt, atque inſuper propugnacula valláque circumiacentia; aggeres, vt firmior ſit victoria, perfodiunt. Tradi quoque Hulſtum oppidum non procul inde ſitum poſtulant; verùm nuntio irruptio-

1586

Venloam Parmenſis obſidet.

Vi potitur inſula & propugnaculo ante vrbem.

Deditur eì & ipſa vrbs.

Obſidente Parmenſi Nuſſiam, Fœderati intereà Axelam in Flandria occupant.

1586 nis priùs Antuerpiam perlato, Mondragonius arcis Antuerpianæ Præfectus illud seruauit. Miserat Parmensis ad Nouesium vndique obsidẽdum insignem exercitum, Ducibus Varrabonio, Carolo & Octauio Mansfeldiis, Arenbergio, Mauricques, Capazucca, Gasto Spinola, & aliis. Marchio de Guasto equitum Præfectus erat. Ipse Parmensis in Genadendalensi Monasterio hospitatus, gladio & pileo consecratis à Pontifice Romano missis decoratur. Ex Colonia vrbe aliisque vicinis locis quæcumque necessaria abundè aduehebantur. Ciuitatem obsessam defendebat Hermannus Clotius cum mille plus minus militibus. Oppidani in insula ante Nouesium propugnaculum extruxerant; sed id, cùm se hosti resistere non posse viderent, reliquerunt. In ea itaque insula Parmensis maiora tormenta bellica collocat, vrbémque 30. tormentis 138. plus minus vicibus circa Nederam & Rhenensẽ portas verberat: hinc vrbem sibi pro Bauaro tradi postulat: præsidiarij postulantem audiunt, & deliberandi spatium, procrastinandi inprimis causa, petunt. Vbi cùm armorum induciæ vtrimque essent promissæ, & Parmensis ipse prope portam venisset, alij ab alia parte vrbem iniussi tormentis maioribus impetunt: mox vtrimque acriter bombardis certatur, non sine vitæ ipsius Parmensis periculo: primi autem huius rei auctores sciri non potuerunt. Parmensis se nescio & inuito hæc attentata fuisse affirmans, conditiones certas offert, quibus liberè cum armis & sarcinis exeant: respondent obsessi, Nouesium oppidum esse Imperiale; itaq; tempus postulant Imperatorem consulendi. Sed Parmensis offensus, postquã triginta & ampliùs horas hostium procrastinationibus perdidisset, sine mora iterùm iubet triginta maioribus bombardis à manè in vesperã vsq; muros vrbis duabus ruinis labefactari, & turres quasdam ruptas occupari: vnde dum oppidani hostem rursus expellere tentant, Clotius Gubernator glande in femore læditur. Acta sunt hæc 25. Iulij ipso D. Iacobi die, quamobrem tota ea nocte Hispani triumphos ingentes agunt. Postridie rursus portam Rhenensem tormentis verberant; oppidani autem negotium extrahere volentes similiter ad Parmensem iterùm mittunt. Interim cùm Hispani instructi starent ad omnimodam irruptionem, casu ignis turrim, vbi puluis nitratus erat, inuasit, mox domos quasdam vicinas stramine tectas, & fasces, quibus murorum ruinas reparare volebant, inflammat, ventorúmque impetus incendium per totam vrbem spargit. Hispani incendium conspicati, celerrimè inuasionem aggrediuntur; oppidani incendio perterriti metúque magno perculsi, plurimi fugiunt. Germani, Belgæ & Burgundi vrbem ab altera quoque parte inuadunt, sicque vrbe potiuntur, trucidatis omnibus qui repugnabant, sed plures viri effugerant. Mulieres cum pueris, inter quas & Clotij vxor & sorores, liberæ

Parmensis pileo & gladio consecratis à Pontifice honoratur.

Magna vi quatit Parmensis Nussiam.

Agunt Nussienses de deditione, sed tantùm in speciem.

Casu ignis vrbem inuadit, simulq; Hispani irruunt.

ræ dimissæ sunt. Clotius vulnere æger, duoque Pręfecti & Concionator Fosserus à furente milite ex fenestris suspensi, domo ardente combusti sunt. Vrbs flammis egregiè deformata Episcopo Bauaro tradita est. Indè Parmensis exercitum mittit ad expugnandum Meursium, Alpenum, & arcem Crakoam; quæ loca Comitis Nuenarij seu Meursij erant: hisque superatis, vlteriùs contra Berkam, quam Meursius pro Truchsio ante triennium sibi vindicarat & munierat, Regij tendunt, quò & ipse Parmensis 13. Augusti aduenit. Anteà verò vrbem defendendi causa intrarant Schenckius & Morganus Anglorum Tribunus cum mille circiter Anglis, & aliis octingentis militibus inprimis strenuis, vnáq; commeatum & necessaria reliqua inuexerant; victoriarum Parmensis secundos flatus pro viribus impedituri. Intereà Lycestrius ingentem contraxerat exercitum iuxta Seuenter ad Rhenum, ipseque Arnhemo 6. Septembris Eltenum profectus, eumdem recensens inuenit pedites plus minus septē millia, equites mille quadringentos. Verùm cùm hic exercitus sibi sufficere non videretur ad Parmensem obsidione Berkensi pellendū, Doesburgum oppugnare constituit, vt hac saltem ratione Parmensem ab incepta obsidione retrahat. Erant in ea præsidiarij à Parmensi missi trecenti Walones. Lycestrius mox Hohenloium, Essexium, Sidneium, & alios militiæ Præfectos cum quingentis equitibus & octingentis peditibus nocte ad lustrandam & cingendam vrbem mittit; ipse ex Elteno 9. Septembris cum reliquo exercitu sequitur: foueas militari more ocyùs fodi curat, ac die tertio decem tormentis bellicis maioribus dispositis duas muri ruinas haud exiguas aperit: quas quidem cùm oppidani strenuè obstruere ac munire festinarent, fossáq; ampla vrbem ambiret, visa fuit oppugnatio difficilis: verùm optimè animatis militibus, Lycestrius oppugnationem tentandam constituit: ad quam Hohenloium cum Germanis & Scotis, & Noritsium cum Anglis & Irlandis destinat. Id simulac obsessi vident, deditionem certis conditionibus offerunt: quibus negatis, oppidum salua tantùm vita 15. eiusdem Septembris dedunt. Imponuntur cum suis pręsidiariis oppido capto Borongeus & Stanleius Angli, gubernatione Borongeo concredita. Intereà Parmensis, metuens maximè vicinæ Zutphaniæ, omnibus diligenter circa obsidionem Berkensem constitutis (ceperat enim insulam ante vrbem, eamdemque etiam aliis propugnaculis vallisque cinxerat) die 12. Septembris inde discesserat, Lycestrio obuiàm iturus. Et quidem in itinere Burickam Cliuiæ vrbem & arcem capit, & ponte ex nauibus structo Rhenum trāsit, & Rhesæ aliisque locis propugnacula, quibus pontem & itinera tuta redderet, facit; cùm intereà Lycestrius 18. Septembris ante vrbem Zutphaniam castra per fluminis ripas & vicina loca disponere incipit, & pontem ex colle-

1586

Capta Nussia, quædam etiam loca vicina Parmensis capit.

Obsidet Lycestrius Doesburgam, vt Parmensem à Berka retrahat.

Doesburgum, Parmensi non succurrēte, Lycestrio deditur.

Tandem tendit Parmensis Lycestrio obuiàm.

1585 collectis cymbis medio ferè ab vrbe milliari construit: mox Procerum arces Hackvortam & Vordam capit, castrisque hoc modo collocatis ipse Lycestrius Dauentriam celeriter contendit: erant enim in hac ciuitate adhuc discordiæ, & ciues cum aliis ciuitatibus contribuere nisi suo more nolebant. Intrat itaque in ciuitatem maxima dexteritate cum peditibus circiter quadringentis, & duabus equitum turmis. Vbi cùm nuntiũ accepisset, Parmensem ei obuiàm tendere, magna festinatione versus sua castra properat, eáque quàm citissimè cõtra Zutphaniam potentiùs munit. Parmensis nihilominùs cùm Borkeloam venisset, commeatum in Zutphaniam per suos ipsemet præsens inuexit. Verùm cùm Lycestrius inuectum commeatum præsidiariis nequaquam sufficere intelligeret, proxima vice Regios commeatum illaturos inuadere constituit, idque negotij Noritsio & Stanleio cum suis peditibus, aliis autem cum equitũ ingenti numero mandat. Nec mora, die 22. Septembris Parmensis rursum in vrbem annonam inuehi curat. Erant ad eam deducendam turmæ equitum sex, pedites circiter mille quingenti: qui dum prope pagum Warusfeldium, medio ferè ab vrbe miliari, subsistunt, intereà dum vehicula vrbem intrant, Lycestrij iussu Noritsius, Essexius, Willongbius, Sidneius, & Russellus cum suis copiis acriter in eos incurrunt, sed Regiorum conatum impedire non potuerunt, ceciderúntq; vtrimque multi, plures etiam vulnerati; inter quos & Sidneius sororis Lycestrij filius, Flissingæ Gubernator, glande in femore saucius, vnde vigesimo quinto pòst die mortuus est. Hinc ergo Lycestrius propugnacula primùm è regione Zutphaniæ, quà Veluam respicit, superare molitur, castráque in Velua ad Isulam collocat. Parua est ante vrbem insula, ad quam ex vrbe per vadum ferè sicco pede iter patet; quæ nonnumquam à triginta tantùm præsidiariis custodiebatur. Hanc itaque oppugnat & capit Lycestrius, hostibus partim cæsis, captis, aut in fugam versis, superatámque insulam fortiùs munit: inde suum exercitum ante valla & munimenta Zutphaniensia ducit, & à continenti pontem ad ipsam vsque insulam construit (ab ea enim, ne oppidani in propugnacula subsidia mitterent, facilè impediri poterat) prætereà castrenses fossas confici, tormentáque collocari curat. Quæ videns Parmensis, 14. Octobris cum exercitu suo sub ipsam vrbem venit, annonamque & præsidiarios copiosè inuehit. Nec cessat Lycestrius, sed 16. eiusdẽ mensis propugnaculum minus siue propugnaculi alam Septemtrionalem tormentis verberat, & post prandium oppugnari iubet: erant hîc præsidiarij circiter ducenti, in maiori verò propugnaculo sexcenti, & in vrbe mille quingenti; ipse quoque Parmensis vix duobus aberat milliaribus. Verùm cùm neque ex vrbe, propter captam vt diximus insulam, neq; aliunde facilè succurri possit, propugnaculi

Zutphania obsessa Parmensis commeatũ immittit.

Idem facit secundò, frustrà obnitentibus obsessoribus.

Caduntur Angli, & inter alios Lycestrij nepos ex sorore.

Capit Lycestrius insulam, quæ ante Zutphaniam est.

Tertiò Parmensis Zutphaniæ succurrit.

culi hæc ala capta eſt: ac ſimiliter, cùm alteram alam maiorem Lyceſtrius oppugnare pararet, ob eamdem cauſam, propugnaculo relicto, præſidiarij in vrbem confugerunt. Propugnaculis his in poteſtatem redactis, arx prætereà Nienbekana, Boxberga, & alia quædam loca vicina à Lyceſtrio capiuntur, quò Veluam contra Regiorum incurſiones tueretur: Zutphaniam tamen vrbẽ oppugnare deſtitit, ſeu, vt videri volebat, quòd inter Dauentriam, Dusburgum, Lochemum, Dotechemum & dictum propugnaculum ſita egeſtate tãdem ſe tradere cogeretur; ſeu, quod alij opinabantur, difficultate territus. Interim Anglos aliquot ſuos Equites auratos creat, & propugnaculi iam dicti Gubernatorem Rolandum Iorkium conſtituit cum octingentis Anglis peditibus, & centum equitibus. Huic Rolando hanc gubernationem committi ęgrè tulerunt Ordines, propter ea quæ anno 1585. in deditione vrbis Bruxellenſis inſinuata ſunt, & clariùs anno ſequenti 29. Ianuarij explicabuntur. Sed Lyceſtrius ſuis Anglis fauens, ſponſorem ſe pro Iorkio dare voluit. Dauentriæ quoq; Gubernatorem dedit Guilielmum Stanleium, cum mille ducentis Anglis & Hibernis peditibus & ducentis equitibus, quamuis nec huic, quòd priùs Regi militaſſet, Ordines fidendum dicerent. Atque ita, vrgente iam hieme, tam Parmenſis quàm Lyceſtrius, quiſque ſuos in hiberna diſtribuit. Lyceſtrio Hagam-Comitis reuerſo, Ordines grauiter queruntur, & Articulos, etiam menſe Auguſto traditos, repetunt: ſunt autem hi: Primò, Poſtulant, vt pecuniæ & contributiones ab vno Rinholto hactenus adminiſtratæ, in manus Theſaurarij ab Ordinibus electi conferantur; & vt ſolutionum rationes liquidò pateant ſignatæ chirographo Gubernatoris & trium ex conſilio Ordinum. Secundò, Vt ſubſidia ſuæ Maieſtatis integra ſint & plena, recenſeanturque, & ſtipendia accipiant ſcientibus & pręſentibus Ordinum Commiſſariis. Tertiò, Extranei milites ad 23. Articuli normam conſcribantur, non niſi Ordinum conſenſu. Quartò, Nulli Prouinciarum, vrbium aut munitionũ Gubernatores conſtituantur, niſi priùs à Prouinciis delecti proponantur, ad regulam Articuli 25. Quintò, Ne in agris aut pagis currus, cuniculari j aut foſſores vi cogantur. Sextò, Ne Vltraiectum ab Hollandia ſeparetur, ſed ſub Gubernatore Comite Mauritio maneat. Septimò, Vt decretum 4. Auguſti, & litteræ 25. eiuſdem reſtrictoriæ de negotiatione & nauigatione in Prouinciarum perniciem editum (nempe quòd nec ad neutrales ſine libello nauigare liceret) reuocetur, & vt commercium relinquatur liberum. Octauò, Ne Brabantis aut Flandris, qui malè apud ſuos publicas adminiſtrarunt pecunias, adminiſtratio committatur. Ad hæc Lyceſtrius, variis adductis excuſationibus, reſtaurationumque promiſſis, ſpem amplam dat: verùm in Angliam ob turbas ibi exortas (de quibus ſtatim

1586

Lyceſtrius ab obſidione Zutphanienſi diſcedit.

Iorkius & Stanleius Angli Ordinibus ſuſpecti, & quare.

Articuli querimoniarum Lyceſtrio ab Ordinibus propoſiti.

Lyceſtrius in Angliã proficiſcitur.

1586 ſtatim dicemus) iam ſibi proficiſcendum cauſatur. Ordines quidem Lyceſtrio diſceſſum, quibus poterant modis, diſſuadere conabantur, ſed fruſtrà. Itaque Reformatio tota in eius reditum reiicitur. Rogatus autem ordinem ac rationes gubernandarum Prouinciarum interim conſtituere, die 24. Nouembris auctoritate conſignata, Generalem Prouinciarum gubernationem Concilio Status committit. Verùm eodem die dictam auctoritatem ſecretò reſtrinxit, ſibique auctoritatem & iuriſdictionem ſupra omnes Gubernatores, & alia inſuper regalia iura reſeruauit: quin & Status Concilio & Prouinciarum Gubernatoribus ac Præfectis ſolitas quaſdam iuriſdictiones adimere viſus eſt: vnde quidem poſteà multum damni Prouinciis, Lyceſtrio autem multum moleſtiæ euenit. Hoc tẽpore cuſi fuerunt nummi ex vna parte habentes ſimiam, quæ catulos nimia affectione occidit, cum inſcriptione: LIBERTAS NE ITA CHARA, VT SIMIAE CATVLI. In altero latere, vir adſtans igni, dum vult vitare fumum, in ignem incidit, cum inſcriptione: FVGIENS FVMVM INCIDIT IN IGNEM. Ita Lyceſtrius per Zelandiam Angliam petiit, ibique appulit quarto Decembris.

Lyceſtrius de gubernatione aliud palàm, aliud clàm conſtituit.

Numiſma iterùm Emblematicum.

VARIA.

Ad varia huius anni quod attinet, 6. Auguſti Draco Anglus in Angliam rediit, poſtquam ab anni præcedentis Septembri maria, inſulas, & littora, maximè Indiæ Occidentalis circa Hiſpaniolam, Cubam, & in continenti Carthagenam, variis prædationibus infeſtaſſet: ſed nihil aliud operæpretium fecit, quàm quòd rediens, ex Virginia Prouincia, vbi dudum Angli aliquot in maximis miſeriis relicti erant, in Angliam ſecum reduxerit. Sub finem verò Septembris Londini metropoli Angliæ quatuordecim viri Nobiles, Babbingtonius, Salsberius, Sanageus, Tichboreus, Abbingtonus, Tylneyus, Baruwelus, & alij, vt proditores in quatuor partes ſecti ſunt, quaſi Reginam Eliſabetham lecticâ inſidentẽ aut equo vectam ſclopetis traijcere, & adiuuãtibus coniuratis Mariam Scotiæ Reginam è captiuitate liberare, & Reginam Anglię coronare ſtatuiſſent. Omnes Romani Catholici mortui ſunt; huiuſq; cõſpirationis cauſa etiam ipſa Scotorum Regina rea agitur, tam ex dictorum, vt volunt, Nobilium confeſſionibus, quàm ex ipſius ad alios & aliorum ad ipſam ſcriptis atque interceptis epiſtolis. Mittuntur ad eam examinandam menſe Octobri ſeptuaginta tum Conſiliarij tum Officiarij. Sed recuſubat ſe ſiſtere examini aut iudicio, vt nata Regina, ac quæ proinde non agnoſceret in temporalibus vllum ſuperiorem, niſi Deum. Et erant ſuper hac re tam in Anglia quàm Francia variæ etiam Iuriſperitorum ſententiæ; tamen tandem, cum ſolemni proteſtatione huius ſuæ præeminentiæ, fatebatur quidem ſe variis modis quæſiuiſſe ſuam liberationem, & promotionem fidei Catholicæ Romanæ, ſed nequaquam mortem Reginæ Eliſabethæ.

Quatuordecim Nobiles Angli, vt perduelles plexi; etiã Regina Scotiæ rea agitur.

Vene-

Venerunt eius liberandæ causa tum ex Scotia ab eius filio, tum ex Francia Legati, sed impedire non potuerunt quin 23. Decembris rea mortis pronuntiaretur, executione tamen sententiæ in potestate Reginæ Elisabethæ constituta; quæ & eam distulit in 18. Februarij anni sequentis, de qua & tunc pluribus agemus. Æstate huius anni die 3. Iulij accidit miseranda clades prope Coloniam. Multitudo maxima Nobilium, mercatorum, & aliorum simul plus minus ad tria millia vndique Berchemi oppido Iuliacensi collecti Coloniam tendebant, muniti sclopetariis Iuliacensibus centum quinquaginta; & ecce ad Ionckersdorffum pagum, medio milliari à Colonia, irruunt in eos prædones milites quadringenti (qui fuerint, Aitsingerus Cameræ Spirensi inquirendum relinquit) & cētum nonaginta euestigiò trucidant, plurimosque vulnerant; ita vt cæsorum & vulneratorum numerus quasi nongenti censeantur; dicitúrque immanis miles prædam consecutus centum millium florenorum. Ita Aitsingerus Austriacus in Leone Belgico. Porrò in Francia hoc anno 1. Ianuarij Henricus Nauarræus post binas declarationes emissas anno superiore aduersus Edicta Regis pro sola Catholica Religione obseruanda, litteras iterùm euulgat, ad Status siue Ordines Galliæ, in quibus velut de violatione postremi Edicti Pacificationis conqueritur. Mense quoq; Septembri Legati Ioannis Casimiri Comitis Palatini, Ducis Saxoniæ, Marchionis Brandeburgēsis, & aliorum aliquot Principum & ciuitatū Protestantium Germaniæ Henricum Regem Galliæ adeunt ad D. Germani in Laya, vt eum quibus modis & rationibus poterant, dehortarētur & deterrerent à bello Protestantibus in Francia inferendo; sed illorū longæ orationi breuiter magna cum grauitate Rex respondit. Itaq; re infecta, redeunt ad suos. Obierunt hoc anno Stephanus Batorius Poloniæ Rex, & Octauius Farnesius Parmæ Dux Alexandri nostri Parmensis pater; hic 11. Septembris, ille 12. Decembris. Interim non cessabat in Belgicis Prouinciis (maximè Brabantia & Flandria) rei frumentariæ penuria, tum quòd coloni agrorum non solùm superioribus annis duobus aut tribus omnino profligati fuissent, sed & necdum quietè propter varias incursiones habitare possent, omnia etiam absumerent numerosissimi vtrimque exercitus; sed & aucta est etiam miseria vsque annum sequentem, de qua itaque tunc distinctiùs narrabimus.

1586

Regina Scotiæ mortis rea pronuntiatur; supplicium tamen dilatum est in annum sequentem.

Miseranda clades iuxta Coloniam à prædonibus.

Mors Stephani Regis Poloniæ, & Octauij patris Parmensis.

Anno 1587. Dux Parmensis (sic enim deinceps vocandus est, mortuo iam, vt diximus, patre, hac hieme milite & pecuniis auctus, 17. Ianuarij Wouwam Marchionis Bergensis arcem optimè munitam, non procul à Berga ad Zomonam sitam occupat, à Gallo præsidiariorum militum Præfecto nomine Marchanto viginti plus minus florenorum millibus sibi venditam. Erat hic Marchantus Freminio Stratego inimicus, eum-

1587

Parmensis arcē VVonvvanam, corrupto Præfecto, occupat.

1587 que in Curia Hagæ grauiter accusauerat; intereà verò dum Freminius se purgandi causa Hagæ esset, Marchantus Arcem vendidit. Diximus anno superiori, Lycestrium Dauentriæ reliquisse Gubernatorem Guilielmum Stanleium Anglum cum mille ducentis peditibus, & circiter ducentis equitibus præsidiariis Anglis & Hibernis, quamuis inuitis, & aliter suadentibus Ordinum Proceribus: Stanleius enim anteà Hispano Regi militauerat; Lycestrius tamen tanti eum faciebat, vt in Generalem totius exercitus Præfectum Ordinibus commendaret. Erat enim strenuus, natusque familia clara ac Nobili, habens in Anglia vxorem & proles, quas patri adhuc superstiti alendas reliquerat. Ab aliis econtrà dicebatur simul contra Angliæ Reginam conspirasse, vt Scotiæ Reginam ad Angliæ diadema promoueret, eiusque criminis causa metuere. Quidquid sit, Stanleius vrbis Dauentriæ iam Gubernator, primò cum Iorckio Zutphaniensis propugnaculi Præfecto, deinde cum Taxio Zutphaniæ Gubernatore clàm egit de tradenda vrbe, compensatione opima proposita. Verùm cùm vrbem amplam populosámque cognosceret, multos etiam præsidiarios ęgrè proditioni consensuros satis sciret, callida ratione inita de stipendij ratione conqueri occipit. Dauentriæ vrbis Consul, simulatque arcanum fœdus de vrbe Taxio tradenda seu suspicatus est, seu percepit, id mox Concilio Status significauit, & Stanleium cum suis amandandum consuluit. Verùm neque Concilium Status, neque Prouincialis Gubernator, ob restrictoria Lycestrij (quorum mentionem fecimus) eum vt abiret, cogere poterant, absque expresso Lycestrij mandato ex Anglia transmittendo: id autem absque aura commoda transmitti non posse sciebat Stanleius. Ordines, cùm consilij nihil aliud superesset, consuluerunt, vt Noritsius Tribunus Dauentriam contenderet, & ciuium auxilio ciuitatem in suam potestatem redigeret. Noritsius nequaquam dubitans quin magna etiam præsidiariorum pars sibi esset auxiliatura, Consulem vt tacitè ac quietè se gerat, monuit. Verùm Stanleius, simulac Noritsium iter instituisse intellexit, sub vesperam 28. Ianuarij equo conscenso vrbe exiit, postquam præsidiariis militibus, eorúmque Pręfectis persuasisset, ciues, eò quòd stipendij solutionem exigerent, constituisse eos inuadere atque opprimere; se verò vt securos tutosque reddat, abire, & maiores pręsidiariorum copias introducere velle, quibus ciues ad stipendium persoluendum cogat: vtque institutum commodiùs perficiat, duplices ad vrbis portas disposuit excubias, eorum maximè quos sibi addictos sciebat: cumque vesperi abiisset, postridie manè hora quinta rediit, secumque Taxium Zutphaniæ Gubernatorem cum sexcentis peditibus & trecentis equitibus adduxit, qui in ipsis adhuc tenebris vrbem intrarunt, eámq; occupatis munitissimis locis sui iuris fecerunt.

Stanleius Anglus clàm de tradenda Dauentria agere incipit.

Consul subodoratus nũtiat id Concilio Status.

Mittitur Noritsius qui machinationes Stanleij prauertat.

Nihilominùs Stanleius Taxium cum 900. viris Dauentriã introduxit.

runt. Stanleius mox causas publicauit, quibus se apud Senatores, ciues, & milites purgare nitebatur; neque sibi proditoris ignominiam inurendam, quandoquidem Hispaniarum Regi suam ciuitatem reddidisset, vtque id faceret, vrgente conscientia longo antè tempore permotum se fuisse asserit: proinde eos qui in militia manere, & Regis stipendia mereri cupiant, Regis liberalitatem percepturos; reliquis liberum discessum permitti. Hinc plurimi, quorum maxima pars Hiberni, aliquot mensium stipendio donati sub eo manserunt: ciuibus arma adempta: vrbs tamen neque direpta, neque ciues spoliati. Stanleius tres suorum cohortes Zutphaniam, Steenvvicam & Oldensaliam misit, ipse tamquam adhuc Gubernator in vrbe mansit, donec in Hispaniam profectus est. Et similiter eodem die 29. Ianuarij Rolandus Iorckius propugnaculi Zutphaniensis Gubernator, qui anno 1584. accusatus Gandaui Teneramondam Parmensi voluisse tradere, dudum Bruxellæ captiuus, ea capta in Angliam redierat, & nunc iterùm Ordinibus militabat, idem propugnaculum Zutphaniense Regiis tradidit. Quibus cladibus perturbati Ordinum Fœderatorum Deputati, 4. Februarij in Angliam tum ad Reginam tum ad Lycestrium litteras mittunt. Ad Lycestrium hæc erant inter alia:

1587

Multi Angli Regii manent, alij abire permittuntur.

Item Iorckius Anglus tradit Regiis validam munitionem, Zutphaniæ obiectam.

„ Guilielmus Stanleius constitutus à tua Excell. Gubernator vrbis Dauentriæ, & Rolandus Iorckius Gubernator propugnaculorum Zutphaniæ, Actis siue auctoritatibus vestris confisi, Pręfectos in his Prouinciis cognoscere recusarunt; & se vltra modum superbè, immodestè, & crudeliter gesserunt; & tandem vterque 29. die mensis præteriti perfidè & scelestè hosti vrbem & munitionem tradiderunt. Neque sumus ignari suam Maiestatem & tuam Excell. hæc parum æquè accepturas; verùm id liberè tuæ Excell. asserere possumus, nos ægerrimè tulisse horum locorum custodiam (nobis contrà suadentibus) huiusmodi hominibus fuisse cōmissam. Itaque cùm Prouinciarum Status in tanto rerum discrimine haudquaquam sine debita auctoritate & summo mandato conseruari possit, & populus his perfidis & damnosis actionibus in summam diffidentiam sit pertractus; Nos & Ordines Prouinciarum, ciuitatū & Membrorum, his rationibus permoti ac compulsi, talem gubernandi viam iniuimus, qualem ipsa necessitas postulat; cuius rei vestram Excell. certiorem reddere voluimus. Et cùm Paulus Busius à vestra Excell. in Status Consilium admissus atque electus, in custodiam contra Prouinciarum leges & Priuilegia traditus, & sex menses præter æquum in carcere detentus fuerit, à nemine interim accusatus; nos eum liberauimus, legitima promissione facta iudicio sistendi, cùm in Ius vocabitur, sub pœna conuicti & confessi, fideiussione ac cautione præstita ad summam vsque viginti quinque millium florenorum, vt continetur in litteris, quarum

Litteræ querulæ Ordinum de his ad Lycestriū.

Inter cetera quoque significant, gubernationi se tādem immisisse coactos.

1587 Exſcriptum his adiunximus. Scripſimus etiam ſuæ Maieſtati: quarum " litterarum exemplar etiam his adiunctum. Rogamus Deum creatorem, " vt veſtram Excell.ſanam,ſaluam & longæuam conſeruet. Hagæ 4. Fe- " bruarij 1587. Veſtræ Excell.inprimis ſtudioſi Ordines Generales Fœ- " deratarum Belgicarum Prouinciarum. " Hæc epiſtola in malam partem in Anglia,prçcipuè à Lyceſtrio eiqúe fauentibus,accepta fuit,qui litteris ad Conſiſtoria Vltraiecti & aliarum ciuitatum miſſis, eiuſdem epiſtolæ exemplar vnà mittunt, grauiterque de Ordinibus conqueruntur, ſuam quoque Maieſtatem valdè commotam aſſerunt. Fautores quoque Lyceſtrij,qui de hac epiſtola,quæ clàm habebatur,nihil audierant,re intellecta, ſcriptores epiſtolæ & auctores in Conuentu accuſandos cenſent, vtque id permittatur in generali Conuentu Ordinum poſtulant. Sed Ordines pòſt de his ſcripto conqueruntur, & tamquam ſchiſma inter Prouincias ſtrui interpretantur: ſi quid verò acriùs in epiſtola ſcriptum ſit,id captis Dauentria & Zutphaniæ propugnaculis ſummæ perplexitati dandum eſſe. Intereà 6. eiuſdem Februarij,Comitiis Hagæ-Comitis indictis, Ordines quoq; mandarât Comiti Mauritio Orangij filio, tamquam Hollandiæ & Zelandiæ Legato,vt ſummum Imperium, quod illi Gubernatore Generali abſente competebat, neceſſitate iam vrgente ſuſciperet,omneſq; Chiliarchi & militum Præfecti,ij præcipuè qui Prouinciarum ſtipendia merebant,illi fidelitatis & obedientiæ ſacramẽtum præſtarent: quod vt mox fiat, quoquoverſum Delegatos miſerunt,eoque modo ciuitates aliquot tumultuari incipientes ſeruarunt. Quæ diſſidia qua ratione Regina componere ſtuduerit,dicemus ad 23.Martij.Eodem autem menſe Februario Regina in locum Sidneij Fliſſingæ Gubernatoris,quem in Zutphanienſi obſidione glande vulneratum anno ſuperiori mortem obiiſſe diximus, Gubernatorem eiuſdẽ loci miſit Guilielmum Ruſſelium Comitis Bethfordiæ filium:qui Fliſſingæ appulit 23.Februarij,vnà cum Terlonio ante biennium Zelandiæ Archithalaſſo; qui lõgo tempore in cuſtodia ob ſuſpiciones detentus,poſt verò liberatus atq; abſolutus,in Angliam, vt Reginæ gratias ageret, profectus fuerat. Vt verò Regina ſuperioribus diſcordiis modum poneret, ſimulque Legatorum Belgicorum,qui in Angliam ſub finem Ianuarij venerant, poſtulationibus ſatisfaceret,decreuit ad Ordinum Belgij Proceres mittere Baronem de Buckhurſtum prçcipuum Conſiliarium,& Doctorem Clericum, vt cum Noreſio & Wilkeſo negotia Prouinciarum ad meliorem ſtatũ reducerent,& diſcordias dirimerẽt:qui die 23.Martij ex Anglia ſoluentes,idẽ non multò pòſt vtcumque præſtiterunt; quamquam Lyceſtrius eique fauẽtes eorum Acta minùs probarent; ſed tandem quoque,vt dicemus, de Lyceſtrij reditu in Belgium deliberatum fuit. Totis tribus huius anni

Turba ob dictas litteras tum in Anglia, tum Vltraiecti,& alibi.

Ordines iubent vt omnes ſibi merentes Mauritio iurent.

Ruſſelius Sidneio Gubernatori Fliſſingæ ſubrogatur.

Regina per ſuos vtcũq. controuerſiam inter Lyceſtriũ & Ordines componit.

1587

ni mensibus Parmensis suos continuit, tum vt videret, quò vergeret hæc discordia inter Ordines & Lycestrium; tum quòd in Prouinciis Regi reconciliatis, maximè in Flandria & Brabantia, summa esset annonę & inprimis rei frumentariæ penuria. Antuerpiæ Vertilla siliginis (genus mēsuræ est librarum centum viginti) vendita fuit à viginti vsque viginti quatuor florenos, quæ anno sequenti circiter vno floreno & medio tantùm valuit; Brugisq; in Flandria similis fuit pretij ratio secundùm mensuræ proportionem. Carnes quoque magni fuerunt pretij: libra veruecinæ nouem stuferorum, quæ aliàs trium; bubulæ, quinque; porcinæ, sex; butyri, octo stuferorum. Obseruatum est, Bruxellæ diebus Quadragesimalibus, piscem Asellum maiorem, *Cabelliau* vocant, venditum viginti duobus florenis, Raiam quatuor florenis, Ostream vnam quinque stuferis, & conchas nigras singulas vno stufero. Verùm ex Oostlandia per Caletum, & aliunde per alias partes non exigua frumēti copia subuecta, agris etiam Brabanticis & Flandricis messem ostentantibus, tādem Parmensis ex omnibus suis Prouinciis exercitum colligit, expeditionem in Hollandiæ seu Geldriæ partem, quam Veluam vocant, parare se simulans. Harum copiarum pars circa initium Maij in Brugensium agrum venire cœperunt, paulatimque crescentes, vt Slusensibus minùs suspectæ essent, spargunt, se ductore la Motte Ardenburgum mitti, vt inde damnosas toti Flandriæ Ostendensium simul & Slusensium populationes reprimerent. Nec mora: cùm omnis exercitus esset in procinctu, iamque ad Slusæ obsidionem tenderet, mox Parmensis ipse 7. Iunij Bruxellâ egressus, proximo die Brugas venit, nouem equitum turmas secum ducens, reliquæ sequebantur. Horum aduentus vbi in Zelandia fuit cognitus, Russelius Flissingæ Gubernator 11. Iunij nauem frumento oneratam Slusam vehi iussit, eodemque die è Bergensi & Ostendensi præsidio in Zelandiam appulerunt tres cohortes, quibus Russelius vnam è suis addidit. Appulerunt tum etiam ex Anglia Rogerius Willienus Eques & aliquot Nobiles Angli, quos ob rumorem de Regiorum apparatu circa Ostendam Regina (quæ in custodia sua etiam oppidum illud habebat) miserat, vt illud collectis ex vicinia viribus tuerentur. Hi ergo, intellecto quòd Parmensis Slusensibus immineret, operam suam libenter obtulerunt, & omnes simul duodecimo Iunij ex Zelandia soluerunt, præter nauem frumento plenam, etiam plures naues apparatu bellico plenas secum trahentes, & eodem die incolumes omnes Slusam appulerunt, ita iam Slusæ præsidiarij erant mille sexcenti. Nihilominùs Dux Parmensis castra in Casanto posuit, maiorque exercitus eius pars, quæ ad Bresquin erat, propugnaculum Blanckenbergense expugnauit, ea ex parte vt ab Ostendensibus forent tuti. Obsessi initio crebras vali-

Maxima annonę caritas, maximè in Brabātia & Flandria. Quanti tunc venierint omnia Antuerpiæ, Brugis, & alibi.

Parmensis, simulans se Veluam petere, Slusam obsidere parat.

Econtrà Angli & Batauі illam commeatu & milite muniunt.

Nihilominùs in Casanto Parmensis castra ponit.

1587 dissimásque in Regios excursiones fecerunt, multis vtrimque cadentibus. Mauritius, tum temporis Ordinum nomine præcipuus Dux, nuntio de Slusæ obsidione accepto, cum ingenti militum numero in Brabãtiam contendit, aliquid aggressurus, quò Parmensem ab obsidione auocet. Itaque vnà cum Comite Hohenloio in Brabantiam incursione facta (verba sunt Metrij) viginti duos pagos, & duas vrbeculas diripuit & cremauit. Consultum deinde existimauit Buscumducis oppugnare, opportunitate tum passim inundantis aquæ, & vrgentissimæ famis oppidum illud opprimentis commoditate inuitatus, sperans Parmensem hac ratione cogi posse ad deserendam Slusam. Sed fallebatur; quia Parmensis loco manẽs in Brabantiam misit Haultepennium Barlaymontij filium, cum 42. peditum cohortibus & 25. equitum turmis; quæ Boxtellæ prope Buscumducis castra locarunt. Accidit & hoc paulò antè eidem Haultepennio ex voto, vt Geldriam ciuitatem sibi à Paitono Scoto traditam, Parmensis nomine occuparet. Huic Paitono cùm vrbis custodia esset commissa in absentia Schenckij, & Lycestrius iratus ipsi minatus esset, se, eo remoto Stuartum in locum eius suffecturum; Paitonus, vt iniuriam hanc vlcisceretur, & intereà se in tutum collocaret, cum Haultepennio de tradenda ipsi vrbe egerat. Milites itaque suos armari iubet, mandatum sibi id à Schenckio fingens, qui ea nocte, vt dicebat, cum equitatu erat venturus, & contra hostem more suo iuncto hoc sibi peditum præsidio aliquid machinaturus. Cùm ergo præsidiarij Schenckium de nocte adesse putarent, Paitonus Haultepennium cum suis introduxit, præsidiariis serò comperto dolo, & frustrà resistentibus; quorum nonnulli, qui in Arcem fugerant, pretio etiam dato vitam redemerunt. Amisit hoc loco Schenckius equorum bellatorum, armorum, aliarúmque rerum pretiosarum non paruam vim. Intereà, cùm Slusensibus nemo subueniret, nec apparatus vllus ab Ordinibus fieret, omnes ad Comitem Lycestriæ exclamãt, eius præsentiam & auctoritatem requiri dicentes, vt Slusensibus succurri posset. Quibus intellectis, Lycestrius cernens occasionem laudis offerri, maximè cùm & Ordines, vt rediret, instanter petiissent, in Zelandiam festinãter traiecit, Flissingámq; maxima omnium exspectatione & applausu 6. Iulij appulit, adducens secum bonum nouorum militũ supplementum. Mauritius vbi de Lycestrij aduentu cognouit, assumpto secum Schenckio & Noresio Tribunis, in Zelandiam ad Lycestrium cum aliquot cohortibus Belgicis & Anglicis venit, relicto ad Hemertschenum aggerem finesque Hollandicos contra Haultepennium defendendos, Brabantósq; lacessendos, Hohenloio, sperans maiores copias (vti constitutũ erat) ex Geldria, Frisia & Traiecto ipsi auxilio venturas; quod tamen non est factum. Hohenloius nihilominùs propugnaculum Regiorum

Fœderati, vt Parmẽsem auocent, vicina Siluaducis populantur, sed frustrà.

Paulò antè Geldria ciuitas, Scoti cuiusdam opera Regiis tradita.

Cùm Slusensibus nemo subueniret, Lycestrij præsentia desideratur.

Tandem Lycestrius cum bono militum supplemento ex Anglia redit.

giorum in Enghelum non longè à Bufcoducis ad Difam fluuium, qua parte fe in Mofam exonerat, fitum, expugnauit, Haultepennio fruftrà & infeliciter fubfidium ferente; ipfo etiam Haultepennio letali vulnere fauciato, ex quo paulò pòft 13. Iulij obiit. Hinc & propugnaculum idem deinceps *Creuecœur* Gallicè (quod fonat Crepacordium) nomen accepit; quafi quòd corda Regiorum ibi crepuerint & fracta fint. Intereà Parmenfis Slufenfes in Flandria maxima vi oppugnabat, tres terra munitiones ad portus defenfionem ædificatas primùm in poteftatem redigens, quartam verò maiorem vi cæfis præfidiariis expugnans, deinde maioribus tignis locis idoneis in fundum adactis portum claudens, ac denique 25. Iulij ipfis feriis diui Iacobi mœnia triginta tormentis maioribus, & octo aliis oblongis, quos colubros à fimilitudine vocant, affiduè percutiens, ruinam mœniorum ad ducentos ampliùs paffus effecit. Per quam ruinam oppugnantes Regij fepties fummis viribus impreffionem fecerunt, fed ab obfeffis haftis & bipennibus æquè ftrenuè reiecti funt. Vno etiam die fimul pugnatum eft in mœnibus, & in locis fubterraneis, vbi cuniculos hoftis egerat, ab hora nona matutina vfque ad vndecimam; quo ardentiffimo conflictu Marchio Rentiacus fuit læfus, Lamottius dextrũ brachium amifit, aliiq; multi Præfecti & gregarij milites partim perierunt, partim vulneribus faucij difcefferunt. Hocque modo Slufenfes fe fpatio ferè decem dierum funt tutati, haftis, gladiis & fclopetis cominùs quotidie pugnantes. Munitiones enim fuas Parmenfis erexerat aliquot paffibus intra externorum mœniorum ruinas. Iam feptem fuerant hebdomadibus Slufenfes obfeffi, cùm Lyceftrius collectis paffim terra marique copiis, cum Mauritio Orangio, affumptis fimul in Concilium Strategis aliis, de Slufa liberanda fedulò agit. Magna erat parata claffis, militibus claffiariis à Mauritio inftructa, cui præfuit vt fupremus Fœderatorum Admiraldus ipfe Mauritius; aderat & frater eius nothus Iuftinus Zelandiæ Admiraldus, & alij Nauarchæ Belgæ. Lyceftrius cum viginti quinq; cohortibus peditum & fex turmis equitum 29. Iulij ex Zelandia verfus Oftendam contendit: quò conuenerunt fimul Dominus Carolus Hauwart Anglię Admiraldus, Comes Cumberlandię, cum aliquot nauibus, & magna parte nobilitatis Anglicæ, qui tum auxiliandi, tum videndi caufa ex Anglia eò confluxerant. Conftituerat Lyceftrius Slufanum portum in ipfo introitu inuadere, & vlteriùs cum aliquot nauibus milite benè inftructis in locum certum fub Arce, fatis, vt ferebatur, profundum, biennio proximo inundatum, peruenire, vbi naues tutò confiftere poffent. Verùm maris Præfecti, & inprimis Zelandi naucleri contrà fentientes, nequaquam confultum exiftimabant rem hanc tentare. Itaque videns Lyceftrius fe nihil mari poffe efficere, quid terra præ-

1587

Haultepennius ad Creuecœur vulneratus, paulò pòft moritur.

Parmenfis fumma vi Slufam fæpiùs oppugnat.

Marchio Renty, la Motte, & alij ad Slufam vulnerantur.

Parant Lyceftrius & Mauritius fuccurrere Slufenfibus.

Sed ecce, de modo fuccurrendi diffident.

1587 ſtare poſſit, deliberat. Quare cùm 30. Iulij Oſtendam appuliſſet, cum copiis ſuis 3. Auguſti Oſtenda egreſſus, propugnaculum Blanckenbergē-ſe aggreditur, &, quòd Parmenſi ad exercitum ſuum à parte Oſtendæ protegendum inprimis commodum eſſet, capere in animum inducit. Sed cùm locatis ibi caſtris per quadringentos ſclopetarios maiores (muſquetas vocant) ex proximis aggeribus propugnaculum oppugnari iuſſiſſet, aliquotque ictus duabus campeſtribus machinis, quas aduexerat, in illud dediſſet, nec præſidiarios terreri cerneret, ſimulque nuntiaretur Parmenſem ipſi tendere obuiàm, vlteriùs pergendum non duxit, tam vt Regios in dicto propugnaculo à tergo non relinqueret, quàm quòd imparibus viribus contra Parmenſem ire diſſuaderetur. Quare ſub noctem ſecretò cum ſuis Oſtendam eſt reuerſus non ſine damno. Intereà obſeſſi Sluſenſes, qui duos iam menſes fortiſſimè ſuſtinuerant, nec vllum toto illo ſpatio ad ſe venire viderant præter Capitaneum Hart, qui bis térve tranſnatauerat, de auxilio deſperare, animiſque frangi cœperant. Regij enim iam promuralia occupabāt, quotidiéq; cuniculos agebant, adeò vt in vrbem penetraſſe rumor eſſet: ad hæc è viginti machinis, quas initio habebant, quatuor tantùm ipſis reſtabant; reliquas Regij tormentorum ſuorum ictibus inutiles reddiderāt; & pulueris tormentarij perexiguum ſupererat. Quare cùm omnium Præfectorum iudicio impetum Regiorum, ſi quem pro more facerent, duodecim horas ſuſtinere non poſſent, conditiones haud iniquas à Parmenſi 4. Auguſti acceperunt; videlicet “vt cum ſarcinis omnibus, erectis expanſiſque ſignis armati, funalibus “ſclopetorum incenſis, glandibus quot ore tenere poterant, ad naues vſque “Zelandicas deſcenderent. Fuerúntque ſeptingenti numero reliqui ex mille ſexcentis; atque ita oppidum Parmenſi reliquerunt 5. Auguſti. Accidit hac æſtate triſte Bruxellæ vigeſimo Iulij ſpectaculum. Studioſis litterarum exhibituris Comœdiam ſacram, erigi iuſſerat Magiſtratus ad murum cœmiterij D. Gudilæ ſcenas duas, vnam in vſum ſtudioſorum agentium, alteram è regione poſitam commoditati primariorum virorum, & matronarum. Cùm conſediſſent viri feminæque illuſtres, ſcena à poſteriori parte ſubſedit, ruente etiam parte muri, omneſque qui aſcenderant in dorſum coniecit. Periêre ſtatim è caſu Dominus Petrus Fabri ad D. Gudilæ Plebanus, & Pipenpoius Scabinus; Præſes verò Arcani Concilij Dominus Pamelius, Baro Weſemaliæ, & alij ferè omnes ſauciati ſunt, vnus plus, alius minus. Sed hoc iterùm dictum infortunium nonnihil mitigauit, quòd ſtatim poſt Idus Iulij, totoque menſe Auguſto Deus, amoto Aquilone, Zephyrum miſerit, addideritque per totam Brabantiam & Flandriam non tam pluuiam quàm vehementes nocte rores, vnde terra fertilis ſupra modum facta, ſementem tanta copia ac puritate

Lyceſtrius inglorius Oſtendam redit.

Sluſani tādē cum Parmenſi tranſigūt, 700. ex 1600.

Triſti caſu periere Bruxellæ Plebanus & quidam Scabinus.

1587

tate, zizania aut lolio vix conspectis, effudit, ac circa finem Augusti maturescere fecit, vt sequenti anno mense Maio & Iunio Razeria Bruxellana, quæ hoc anno viginti vendita fuerat florenis, data fuerit pro tredecim ac quatuordecim stuferis. Sed ad Lycestrium & res Ordinum Fœderatorum redeamus. Is Ostendâ cùm suis rediens, à classiariis, quos in itinere obuios habuit, de occupata Slusa nuntium intellexit. Quare in Zelandiam 5. Augusti veniens, culpam omnem in pecuniæ & militum paucitatem reiecit, socios etiam Admiraldi Zelandici accusans, interq; alios Martinum Droghe 11. Augusti Flissingæ capi, & in carcerem Middelburgensem duci iussit, qui demum post Lycestrij in Angliam reditũ (qui fuit 17. sequentis Decembris) à Comite Mauritio & Ordinibus, cùm nemo se offerret qui reum accusaret, liberatus est post sextum captiuitatis mensẽ. Decimo septimo Augusti Lycestrius ex Zelandia soluens, proximo die Bergas ad Zomonam appulit, vnde statim omnes quas adduxerat copias ad Hoochstratam occupandam emisit, sed nullo successu. Vigesimo quarto eiusdẽ Augusti Bergis Dordracum est profectus, quò Ordines ad eum conuenerunt. Diximus de æmulatione, quæ cœpit iam tum anno superiori inter Ordines & Lycestrium; hæc indies magis magisque creuerat, nominatim per epistolam quam Lycestrius 10. Iunij huius anni ex Anglia in Hollandiam ad Secretarium suum Iunium miserat, vbi hæc inter cetera: Mi Iuni: Quandoquidem breuî ad vos reuerti decreuerim, consultum mihi visum est, vt præter epistolas à me ad diuersos hac de re scriptas, in ciuitates nobis addictas proficiscaris; & nostri studiosis, quos optimè nosti, suæ Maiestatis voluntatem significes. Et quia Dominus Buckhurstus & alij Prouinciis persuadere voluerunt Reginam constituisse pacem cum Rege Hispaniarum inire, & petere, vt Prouinciæ simul assentiantur; tu liberè ipsis significabis, dictum Dominum tale mandatum nequaquam accepisse, neq; suam Maiestatem de pace quidquam egisse, sed tantummodò expiscari voluisse, quid Rex Hispaniarum pacificationis gratia Prouinciis concedere vellet: iam verò cùm nihil certi videre queat, pergere, & quæcumque defensioni Prouinciarum conueniant sedulò promouere. Significabis etiam tibi notis, quorum scire interest, me reuerti ea mente, vt summa auctoritas mihi tradatur, absque vllis Ordinum obstaculis, qualis Gubernatoribus sub Carolo V. Cæsare & Philippo Rege fuit; tamen me nequaquam cupere negotia magni momenti tractare absque Concilij Status, quod ex Prouincialibus constituetur, consensu. Vale, Grunewichæ 10. Iunij 1587.

Ordines Generales cùm satis intelligerent quò hæc tenderent, primò Secretarium Iunium Leydæ apprehendi curarant, omniáque ipsius scripta discusserant; ac demum mense Augusto has Demonstrationes & Admonitio-

Bona messis Brabãtos & Flãdros recreat.

Amissæ Slusæ culpam Lycestrius in alios reijcere conatur.

Reuiuiscũt simultates inter Lycestrium & Ordines.

Litteræ Lycestrij, quibus voluisset sibi stabilire maiorem auctoritatem.

Capitur hac occasione eius Secretarius.

1587 nitiones, nomine Equitum, Nobilium & ciuitatum Hollandiæ, Zelandiæ & Frisiæ, Lycestrio Dordraci offerri curarunt: "Quandoquidem turbarum auctores ambiguum constituunt, an suæ Excell. collata sit talis auctoritas, qualem Belgij Gubernatores à Carolo V. constituti habuerunt, id suam Excell. scire cupiunt, sicut olim Carolus Cæsar Dominam Margaretam, Mariam Reginam, & alios Gubernatores Generales constituit, non tamen iis summum Imperium commisit, verùm id sibi seruauit, idem nunc quoque prorsus esse, exceptis tantùm iis quæ fœdere cum Regina inito sunt mutata. Sed quod ad absolutam potestatem suæ Excellentiæ in re militari administranda concessam attinet, reputant Ordines eam extendi in omnes militiam exercentes, vt imperium in omnes habeat, eorumque opera in resistendo & nocendo hostibus vti possit; ius quoque & disciplinam militarem exerceat; nequaquam tamen plures conscribat, quàm suæ Maiestatis pecuniis subsidiariis, & Prouinciarum contributionibus ex Ordinum sententia & decreto soluere queat. Petunt præterea vt sua Excell. belli negotia mari ab Archithalasso, & præsidiorū mutationem à Prouinciarum Gubernatoribus administrari iubeat. Denique orant ea reparari, quę per quosdam discordiarum amatores nomine suæ Excellentiæ anno præterito, in oppidorum & regionum Gubernatoribus & Pręfectis constituendis, & præcipuis administrandæ politiæ & iustitiæ officiis conferendis, acta erant." Hęc Lycestrio nomine quo suprà mense Augusto proposita.

Quin & Ordines eadem de re scriptū Lycestrio offerunt.

Dant ei (vt putāt) multa monita salutis.

Sub idem quoque ferè tempus Ordines Hohenloium Lycestrio reconciliare studuerunt, miserúntq; Dominum Cappellium, Noortwijckium, & alios ad Hohenloium tunc Veræ in Walachria agētem, qui petant vt ad Lycestrium discordiæ dirimendę causa veniat. Nempe anno superiori cùm Lycestrius militarem gubernationem Hautenij defuncti Sidneio Anglo tradidisset, maxima Chiliarcharum pars ad viginti duo, inter quos & Comites Philippus Nassouius, Solmensis & Obersteinius id ęgerrimè ferentes, Hohenloio libellū supplicem dederant Lycestrio offerendum, rogantes vt veteri more tractarentur, & ne nationes miscerentur, nec passim audire à militibus debeant, Belgicarum legionum gubernationes extraneis esse datas. Hohenloius libellum Lycestrio statim obtulerat. Ille ægrè ferens, ab Hohenloio potiùs quàm ab aliis confectum suspicabatur. Posteà quoq; cùm in conuiuio lis esset orta inter Hohenloium & Edovvardum Noritsium Ioannis Noritsij Archistrategi fratrem, Noritsius litteris, quas cartellas vocāt, ad monomachiam siue singulare certamen prouocauerat Hohenloium tunc ex vulnere ad propugnaculum Zutphaniense accepto adhuc ægrū; tulerátq; id ægerrimè Hohenloius, prætendens Stratego gregario haudquaquam licere sub pœna capitis huiusmodi prouocatorias litteras, nisi sum-

Specialis etiam controuersia intercedit Hohenloio cum Lycestrio.

Breuiter de causis eius controuersiæ.

summo Principe consentiente mittere; idemque Ordines sentiebant, Lycestrius contrà id licere asserebat. Hæc causæ præcipuè discordiarum Lycestrij & Hohenloij; sed nulla ratione per supradictos Legatos componi potuerunt. Quin etiam paulò pòst Hohenloius Apologia typis edita toti mundo suam causam iustificare conatus est. Tertio Septembris Lycestrius Hagę, per Consiliarium Valkium & Meninum, Hollandiæ & Frisiæ Ordinibus Reginæ Angliæ nomine significari curat, Reginam summopere desiderare Regionum statum nosse, & scire an bellum in finem vsque continuare velint, maximè cùm ducenta florenorum millia in singulos menses præsidiariis soluendis non sufficiant; an non multò consultius ipsis videatur pacem inire: se quidem, si pacem petant, libēter intercessuram. Ad quæ cùm sibi Lycestrius responderi cuperet, Hollandi & Frisij eodem die 3. Septembris responderunt, se nihil vmquam meditatos esse, quàm pro Religione & libertate vsque ad finem bellum continuare: quod verò ad interrogationem de pace attineret, Nobiles & ciuitates Ordinibus Generalibus id significaturos dicunt. Itaq; prolixum scriptum Harlemi typis edunt 16. Octobris; & alterum scriptum eodem die Lycestrio tradunt. In posteriori inter multa hæc etiam habent: Constare manifestè, Hollandiam cum Frisia Occidentali & Zelandia abhinc octingentos annos gubernatam fuisse à Comitibus viris & feminis illustribus, & iisdem à Proceribus, Nobilibus & ciuitatibus, earumdem Regionum Ordines repręsentantibus, summum imperium dominiumq; legitimè traditum & translatum fuisse, Comites autē imperio accepto prudenter & modestè in gubernatione se gessisse. Sic illi. Sed miror vnde hæc hauserint, cùm certo certius sit ex earumdem Regionū Annalibus, primum earū Comitem non ab Ordinibus, sed prorsus à Rege Francorum constitutum fuisse, ac deinceps numquā electos, sed natos fuisse Comites, earumq; potentiā variis donationibus Regum & Imperatorum deinde auctam. Sed hæc tantisper placebant plerisque contra Lycestrium. Porrò quod ad pacis tractationem attinet, respondent, omnibus antiquis querelis repetitis, non tantùm pacificationem, verùm etiam pacificationis solam mentionem sibi & Prouinciis esse damnosam; proinde rogare suam Maiestatem, pergat iuxta fœdus initum ipsis auxiliari. Hoc tempore cùm Fœderatæ omnes Prouincię admodum anxiæ essent, tam dissidij cum Lycestrio Gubernatore, quàm intestinæ discordiæ causa, Ecclesiæ ipsę quoque dictæ Reformatæ, Synodo congregata, Ministris verbi quatuor designatis, Religionem concordiámq; cum Regina & Lycestrio commendandam seriò statuerunt. Quod cùm scripto actum esset, Ordines 16. Octobris scripto etiā responderunt, ea quæ postularant, seriò ab ipsis curari; sed pariter monuerunt, diligen-

1587

Hohēloius Apologiam contra Lycestrium edit.

Proponit Lycestrius nomine Reginæ, an cogitent aliquando de pace.

Respondēt Ordines scripto; in quo quoddam insigne paradoxon.

Addunt, vel solam pacificationis mentionem sibi esse damnosam.

Synodi, & Vltraiectēses acriter pro Lycestrio.

1587 diligenter præcauerent,ne Miniſtrorum verbi auctoritate irrepant, qui Regionum Proceres in odium pertrahant,quandoquidem id genus homines Flandriam pridem in exitium pertraxerint; quod & nunc nõ difficulter facere poſſent, inſolitas gubernationes promouendo, quarum cauſa vltrò citroq; litteras mitti certò ſciebant. Hæc & alia in ſcripto tunc typis edito. Huius quoque negotij cauſa Vltraiectenſis ciuitatis Prætor, Conſules & Magiſtratus acriter admodum ad Hollandiæ Ordines ſcripſerunt 21. Septembris,ſcriptaq; etiam typis euulgarunt. Brabantus enim quidam Gerardus Prouinſius,aliàs Dauentrienſis appellatus, & alij extranei ibi gubernationem ſuſceperãt, ciuium primariorum magna parte, etiam Prætore ipſo primario Zuleno, in exilium miſſis, Lyceſtrio diſſimulante. Sed Hollandi itidem 16.Octobris reſponderũt.

Quin Leidenſes vi auctoritatem eius ſtabilire tentant.

At verò dum ita vulgus ob Ordinum & Anglorum diſſidia diuiſum tumultuatur,multi ſeditioſas machinationes paſſim moliuntur, Lyceſtrij auctoritatem vi ſtabilire volentes, maximè autem Leidæ. Hîc enim multi,quorum magna pars ex Flandria & Brabantia eò confluxerat, vnà cum Mauldeo militum Præfecto,cuius cohors tunc in vrbe erat,Magiſtratum Ordinibus addictum apprehendere, ſicq; Lyceſtrij quamcumque auctoritatem ſtabilire ſtatuerant. Et vt commodè effectum darent, conſilium callidum inierant,nempe vt Mauldeus veniam diſcedendi à Senatu ſubdolè peteret,ſicque armatus cum ſuis, Curiam & vnam portarum vrbis,per quam etiam alia cohors intrare poſſet, occuparet, viribúſque collectis ſimul clamarent, Viuat Regina Angliæ & ſua Excellentia. Verùm cùm hæc Lyceſtrio ſignificaſſent, nimis diu antequam

Detecta machinatione,auctores in vincula ducuntur.

inſtitutum aggrederẽtur,procraſtinarunt. Nam intereà Andreas Schottus eiuſdem vrbis ciuis dolum Magiſtratui aperuit: mox Iacobus Volmarus Flander, & Coſmus Peſcarengus militum Præfectus apprehenduntur,& Mauldeus (de quo tantum facinus nondum ſuſpicari poterãt) vrbe confeſtim exire iubetur. Sed Ordines ipſi mox vt rem omnem perceperunt,Mauldeum quoq; prope Woerdam oppidum à Domino Poelgeeſtio apprehendi, & Leidam duci mandarunt: qui ibi examinatus, nulla adhibita tortura,omnia quę ſuprà narrauimus,confeſſus eſt.Quare Senatus Leidenſis, præſente Comite Mauritio Hollandiæ Guberna-

Iidem præſente Mauritio Leidæ capite plectuntur.

tore,habita criminis exacta ratione, ſimulque auctoritatem Ordinum ſtabilire volentes,ſententia 26. Octobris lata dictos Volmarum, Peſcarengium & Mauldeum capitis condemnarunt, qui & eodem die capite truncati ſunt. Duorum primorum capita palis in oppidi propugnaculis infixa ſteterunt,Mauldei caput humo conditum erat:enim Manſardi illius magni olim apud Orangium filius. Angliæ Regina poſtquam diſſidium inter Fœderatas Prouincias & Lyceſtrium haudquaquam minui,

ſed

1587

sed augeri perspexit, eum in Angliam reuocare consultum existimauit, maximè cùm sub hiemem parum bello profici posse videret, tum etiam quòd Ordinum equites & pedites prope Bremam collecti, varias ob causas variè diuisi, militia relicta discesserant, & castris collocandis designatæ copiæ omnes dimissæ erant. Lycestrium igitur in Angliam reuersum mense Nouembri iubet sua Maiestas Belgij Gubernationem deponere: quod & fecit, scripto sua manu Londini 17. Decembris stilo veteri 1587. quod tamen ante Kalendas Aprilis anni sequentis ad Ordines Belgicos missum non fuit. Mense Decembri Hollandi è proximis præsidiis paulò ante noctem egressi, Viluordam occupant, spoliántque: ditiores ciues captiuos abducunt, ac ædibus ignem inijciunt, ac cum præda abeunt. Quod ad res Parmensis attinet, mirabantur multi quòd post captam Slusam, maximè ita diffidente inter se hoste, non simul Ostendam vicinam inuaderet, sed mox ipso adhuc Augusto mense suos in præsidia distribueret. Sed siue id fecerit, satis gloriæ ex capta Slusa se adeptum illo anno ratus, seu alia de causa, non satis certum: id verò constat, quòd residuo anni huius tempore in expeditionem Anglicanam (quæ iam in Hispaniis decreta erat, tum propter susceptum à Regina Angliæ Fœderatarum Prouinciarum patrocinium, tum etiam ob Reginam Scotiæ decimooctauo Februarij, de quo mox in Externis pleniùs, capite truncatam) multa ab eo parabantur; frena ac ephippia (vt rumor erat) sex millia, equitatui in Angliam traiecturo vsui futura, panis nauticus, carnes salitæ, onerariæ aliquot nouæ Duynkerckæ & Neoportu; & breuiter, quæcumque ingenti classi ad expeditionem maximam profecturæ necessaria erant. Sub finem huius anni Ordines nummos typicos anno 1580. cusos iterùm cudunt: vbi hæc ab vno latere, ROSIS LEONEM LORIS MVS LIBERAT: & ab altero, VINCIRI LEO PERNEGAT.

In tam flagranti dissidio Regina Lycestrium in Angliam reuocat.

Parmensis cur in tanto dissidio hostis nihil tentarit, haud liquet.

Interim multa parabat in expeditionem, de qua anno proximo.

Inter varia huius anni maximè memoratu digna videntur ista: In Anglia 16. Februarij captiuæ Reginæ Scotiæ Mariæ Stuartæ sententia mortis (quam superiori anno latam & hucvsque dilatam diximus) intimatur, & 18. eiusdem mensis stilo antiquo securi percutitur in Aula seu Atrio castri Fodringam, magna animi constantia & serenitate, vt etiam ipsi Reformati, nominatim Metrius, fatentur: nec audire voluit Ministrum verbi, qui ad eam missus fuerat, sed post prolixas preces pro Angliæ Regina, totoque Regno, vt Deus illis lumen veræ fidei Catholicæ adspiret, osculata imaginem Christi cruci affixi, simulque rationem sancti osculi reddens; tum & familiares pedissequas amplexa, alacriter caput trunco imponens, carnifici amputandum prębuit, nec quidquam colorem aut vultum mutans, annos nata quadraginta quatuor. Niger

EXTERNA

Historia Reginæ Scotiæ in Anglia capite plexæ.

1587 pannus, & reliqua sanguine maculata statim in ignē conie˛cta & exusta, ne quid, vt aiebant, superstitionis inde oriretur. Corpus balsamo condîtum post sex demum menses sepultum est Peterborgi iuxta Catharinam Arragoniam ab Henrico VIII. repudiatam, exsequiis nihilominùs magnificis sumptu Reginæ Angliæ celebratis. Fuit hæc Maria Stuarta filia Iacobi V. Scotorum Regis, qui filius fuit Iacobi Quarti, & Margaretę Anglicanæ, sororis Henrici Octaui. Ipsa Maria nata matre Guisia anno 1542. octo tantùm dierum infans patrem amisit, & nata mēses 18. Regina coronatur. Educata à matre & tutoribus, sex annos nata deducitur in Franciam, vbi 15. ætatis anno Francisco tunc Franciæ Delphino, postea Regi eius nominis Secundo nubit annos nato 14. anno 1558. vixitque cum eo annos tres. Eo mortuo in Scotiam hereditarium Regnum anno 1561. profecta, post annos tres nempe anno 1565. nubit Nobili Anglo Henrico d'Arley ætatis anno 22. è quo vnicum filium suscipit Iacobum VI. pridem solius Scotiæ, nunc totius Britanniæ Regem. Is d'Arleius biennio pòst anno 1567. incenso puluere nitrato cubiculo, in quo dormiebat, occisus fuit. Caluiniani Scriptores id procurante Maria factum volūt, quasi insaniret in quemdam Bothvvelum, cui & paulò pòst nupsit. Catholici econtrà id à fratre Mariæ notho, insigni Caluiniano, procuratum asserunt; ipsamque ad tam subitas nuptias persuasam fuisse, quò haberet, quem Caluinianis auctoritatem suam nihili facientibus opponeret. Id constat, eam mox opportunitate oblata (nam seruabatur à Caluinianis conclusa) relicto Bothvvelo, clàm in Angliam effugisse: vbi primùm satis humaniter excepta, insequentibus deinde eam Scotis & tanti parricidij accusantibus, arctiùs vsque in præsentem annum seruata fuit, ac denique hunc exitum sortita est. Eodem hoc anno Dracus Anglus mense Aprili in Caleti Andoloseni Hispaniæ portum illatus, aliquot naues inuasit & combussit. Decimosexto Iulij Comitia in Galliis celebrantur, in quibus Articuli Fœderis, de quo suprà, renouantur & cōfirmantur. A Rege Henrico Tertio Valesio multis precibus obtinetur, vt alium quàm Regem Nauarræum, Catholicum scilicet, non hæreticum Regni successorem nominet, & in omnes Catholicæ Romanæ Religionis hostes arma conuertat. Intereà Nauarræus dudum iniuriam sibi fieri questus, turmas aliquot equitum ex Germania contraxerat; quæ eodem mense Iulio in Alsatiam illatæ, plures ibi hebdomadas prædationibus & incendiis grassantur. Tandem Roberto Bullonæo & Fabiano Barone de Thonau ductoribus, iter ingrediuntur, viamque sibi per Lotharingiam armis parant. Occurrit illis ad Mosellam Dux Guisius à Rege Franciæ eò cum exercitu missus, remoram, ne cum Nauarræo iungerentur, iniecturus. Sed is desiderio excipiendi adiutrices copias aduolat,

Auia eius soror Henrici VIII.

Primum & secundum eius coniubiū.

Item tertium; & quid Catholici ad graues in eam calumnias.

Copiæ pro Nauarræo per Lotharingiam irrumpere parant.

&

1587

& in itinere cum Annæo Ioieusio, vestigiis suis à tergo semper inhęrente, & ad prælium prouocante, 10. Octobris ad Coutracum dimicat. Victoria penes Nauarræum fuit. Ipse Ioieusius periit. Perierunt & cum eo frater & aliquot Principes Gallię, gregariorumque militum magnus numerus. Nihilominus Germanorum exercitus, relicto recto tramite, contrarium ingressus, maximis se itinerum difficultatibus implicuit: vnde factum est, vt maxima pars equitum à Guisianis, nocte S. Galli festum insecuta, id est 16. Octobris, oppressa sit. Nec minore clade affectus fuit Fabianus à Dona, oppido Aulnæo, quò se receperat, à Guisianis 11. Nouembris, cùm Germani pridie magnis poculis Martinalia celebrassent, occupato, Germanis altùm dormientibus, partim captis, partim trucidatis. A Dona Dux saltu per murum se seruauit. Hoc modo perquam magnus ille exercitus, qui equitum quinque & peditum viginti millibus constare dicebatur, dissipatus est. Decimo nono quoque Augusti Heluetiorum tria millia in Delphinatu deleta sunt prope Gratianopolim ab Alfonso Dornano, auspiciis Henrici Regis Franciæ. In Polonia, Proceribus dissidentibus post mortem Stephani Regis, de qua diximus anno superiori, alij Sigismundum III. Suecorum Regem, alij Maximilianum Austrium Rodolphi Imp. fratrem sibi 22. Augusti Regem elegerunt; sed Sigismundus Cracouia potitus (erat enim ei matertera vidua Regis defuncti, itemq; auus maternus pridem Poloniæ Rex) ibidem 27. Decembris diademate redimitus est. Reliqua commemorabimus anno sequēti. Obiit hoc anno in Italia 4. Augusti Guilielmus Gonzaga Dux Mantuanus, & 9. Octobris Franciscus Medicęus Florentiæ Dux, cui successit frater Cardinalis Ferdinandus, qui posteà Ducis Lotharingię filiam vxorem duxit. Vigesimo tertio Decembris Schenckius coactis in Geldria variis è locis ampliùs duobus virorum millibus Bonnam vrbem ditionis Coloniensis ad Rhenum sitam, mortario (tormenti bellici genus est) ad portam prope telonium affixo, cuius vi porta effracta fuit, armata manu pro Truchsio exauctorato Episcopo occupat, multis pręsidiariis tum etiam ciuibus nonnullis cæsis. Posteà excubiis vbique dispositis, certo ordine, inquit Metrius, certoque temporis spatio diripiendam vrbem dedit, atque ex ea, propugnaculo simul in opposito Rheni littore constructo, vniuersam ditionem Coloniensem & Bergensem hebdomadariis contributionibus fatigauit, donec mense Maio anni sequentis à Regiis pro Bauaro Episcopo obsideretur, ac tandem mense Septembri caperetur.

Magna pars earū copiarum à Guisianis opprimitur.

Duo Reges Poloniæ in schismate.

Duo Duces, Mantuanus & Florentinus, hoc anno mortui.

Schenckius pro Truchsio Bonnā occupat & spoliat.

1588

Ante cētum annos à Io. Regiomontano magno Mathematico annus hic 1588. præ ceteris luctuosus prædictus fertur. Verè quidem: sed nō video, cur non & præcedens, & sequentes aliquot. Magis quoque me mo-

De prædictione Regiomontani in hūc annum.

1588 uet illa Dei vox Ieremiæ decimo: *A signis cœli nolite metuere, quæ timent Gentes*. Sed ad res gestas. Vigesimo sexto Februarij præsidiarij Dauentrienses & vicinarum ciuitatum, beneficio aquæ passim gelu constrictæ, asseribus glaciei impositis, scalisque admotis, oppidum vicinum Hattemium nocte expugnare tentarunt; iamque primi eorum, mœnibus conscensis, victoriam conclamabāt, cùm reliqui sequentes tanta multitudine eò conuolarunt, vt glaciem nimio suo pondere fregerint, atq; ita multi eorum sint submersi. Diximus anno superiori mense Decembri, Lycestrium in Anglia gubernationi Fœderatarum Prouinciarum renuntiasse, sed id à Regina Ordinibus significatum non fuit ante Kal. Aprilis, imò publicatum id non fuit, nisi demum 20. Iunij; quæ res magnas turbas in dictis Prouinciis concitauit. Inter alias ciuitates non modicas turbas dedit Medenblica, Hollandiæ Borealis, seu, vt nunc vocant, Frisiæ Occidentalis ciuitas. Præerat ibi diuque præfuerat Snoius. A quo cùm post Dauentriæ & propugnaculi Zutphaniensis traditiones nouum iuramentum, sicut & à ceteris Præfectis, Mauritio præstandum exigeretur, recusauit, quòd abrogationis Lycestrij nullæ litteræ adferrentur; interim id auctoritate Legati Anglici fuit dissimulatum. Sed paulò pòst cùm Mauritius cohortem Duneuordi Medenblicam misisset, & diffidens Snoius eam non admisisset, denique & Mauritius ipse cum Hohenloio illuc profecti cum familiis fuissent exclusi, tunc nouæ iterùm turbæ. Ordines in contemptum sui hęc fieri reputantes, statuerunt, vt Snoius tantùm 150. milites secum haberet, reliqui ad alia loca destinarētur: & cùm non obediret, tamquam qui à Lycestrio sicut & anteà dudum ab Orangio Gubernator tractus illius esset constitutus, dicens sexcentos quos haberet omnino sibi necessarios esse, Ordines duos libellos supplices cum notis marginalibus Lycestrij ei ostenderunt, quibus ei præcipiebatur, vt se Ordinum decreto accommodaret. Hinc seditionem milites excitarunt, & discedere, nisi septuaginta duobus mensibus dinumeratis, recusarunt, armáque ciuibus Medenblicensibus ademerunt, ipsósque ciues per singulas hebdomadas stipendia soluere coëgerunt: quin & in pagis circumiectis idem egerunt. Quare tandem fine Februarij Ordines Mauritio mandarunt, vt exercitu militum & sagittariorum vicinarū vrbium collecto, nauibusque aliquot armatis, seditiosos obsidendos curaret: qui Vilersio Tribuno tunc recèns ex captiuitate reuerso onus oppugnandi dedit. Obsidio in mensem vsque Aprilem protracta, tunc ciuitas Ordinibus tradita fuit. Angli enim & ipsis addicti primò pertinaces, postquam Lycestrij gubernationem Ordinibus traditam cognouerunt, sese submiserunt, militesque præsidiarij litteris tuti itineris acceptis vrbem reliquerunt, eamq; Mauritij agmina intrarunt. Snoius se purgandi cau-

Regij frustrà Hattemiū Geldriæ occupare tentant.

Magnæ turbæ Medenblicæ per Snoiū, occasione Lycestrij.

Tandem & milites ibi pro stipendiis tumultuantur.

Obsidetur Medenblica iussu Ordinum.

sa

sa Alcmariam commigrare est permissus. Sub idem tempus circa mensem Februarium & Martium etiam præsidiarij milites in castro Brakela, & oppidis Heusda & Gertrudenberga tumultuati sunt, debita sibi stipendia rebellionis causam prætexentes; quorum illi qui Brakelæ erāt, breui tempore ab Hohenloio obsessi in Ordinum potestatem venerunt. Heusdani accepta magna pecuniæ summa ipsis diu debita, fuerunt pacati. Gertrudebergensium seditio acrior, vtcumque mense Iulio siluit, sed posteà recruduit magno Fœderatarum Prouinciarum malo, vt suis locis pluribus commemorabimus. Grauissima quoque simultas mense Martio inter Russelium Anglum Flissingæ Gubernatorem, & Ordines Comitemque Mauritium, in apertū erupit. Causas sigillatim narrare nimis prolixum esset, summatim tamen attingamus. Certè Mauritius litteris 23. Martij ad Reginam Angliæ datis, sicut exposuit, quòd patrimoniales suæ ciuitates; ex quarum prouentibus cum fratre & sororibus se sustētarent, Camp-vera scilicet & Gertrudenberga (ex quibus 40. millia florenorum annuè acciperent) iam seditione contra se mota, prætextu seruitij suæ Maiestatis in summum erant adductæ periculum perditionis; sic etiam ibi conquestus est de Russelio, quòd ab eo fuisset accusatus, ac si malis artibus Flissingam occupare, & vi ipsi eripere voluisset. Pro quibus iniuriis sibi honestà ratione satisfieri postulabat, idque quàm citissimè, quia vrgebat ipsum ad hoc rei magnitudo, simulque responsum suæ Maiestatis ad has suas litteras petebat. Regina animaduertens quo in statu res essent, satisque sciens in quanto versaretur periculo, aduentu classis Hispanicæ, de qua pòst pleniùs, etiam prudenter expendens Nummos typicos cusos hoc tempore apud Hollandos; in quibus duo boues arabant, insigniti, vnus armis Regni Angliæ, & alius Fœderatarum Prouinciarum, cum inscriptione, TRAHITE AEQVO IVGO; ex altera parte duæ vrnulæ mari innatantes his verbis adiectis, FRANGIMVR, SI COLLIDIMVR; respondit Mauritio peramanter primo Iunij, ipsi plenissimè satisfaciens, diserteque professa est eius Maiestas, se nullo modo approbare aut ratas habere prętensiones illas, quas Angli aut alij milites sub nomine sui seruitij protulerant: expressasque ea de re etiam litteras dedit ad Baronem Willongbeum, mandans vt Ordinibus morem gereret auxilioque esset; itemque ad Killegreum, Russelium, & alios. Ita factum est, vt operâ Willongbei primùm Narda & Medenblica in ordinem fuerint redactæ, dein Camp-vera quoque & Armuyda ad obedientiam Ordinum 20. Iunij reuocatæ, mediante bona pecuniæ summa; dimissusq; à Camp-verensibus tum demum Thesaurarius Mandemakerus, quem captum hactenus detinuerant. Publicatum tum quoque primum Instrumentum resignationis Gubernaculi Prouinciarum Vnitarum,

1588

Item pro stipendiis tumultuātur Heusdenses & Gertrudenbergani.

Litteræ Mauritij ad Reginā Angliæ querimoniarum plenæ.

Regina respondet peramanter, iniungens suis, vt Ordinibus pareant.

Itaq; Medenblica & alia quædam loca ad obedientiā Ordinum redeunt.

1588 rum, per Lycestrium mense Decembri anni elapsi, vt diximus, factæ. Iam priùs mense Martio miserat Regina Angliæ Brugas ad Parmensem pro admittendis Legatis, si quid posset sua intercessione pro constituenda inter Regem Philippum & Prouincias in eum Fœderatas pace efficere. Ferebatur id eam petere territam ingenti classe Hispanica, quæ in eam, vt mox patebit, parata erat; Parmensem verò non difficulter annuisse, si fortè hac ratione Regina non satis instructa obrui potuisset. Vtut est, post longas deliberationes conuenerunt tandem 16. Iunij Borborgi oppidulo Flandriæ inter Duynkerkam & Caletum vtrimque Legati; ab Anglis Comes Derbiæ, Baro Coban, Craft, & aliquot Consiliarij; à Parmensi, Comes Arenbergius, Champagnius, Richardotus, Garnier & Masius. Recordor, cùm Angli illuc proficiscentes, se ludibunda vulpecula in curru oblectarent, me dixisse adstanti: Vereor ne vulpes Æsopica gruem. Sanè dum ibi hærent vsque mensem Augustum, nihil tamen actum est, nisi quòd vtrimque tempus extraxerint. Intereà classis Hispanica centum triginta nauium, in quibus galeones ingentes sexaginta, galeassæ seu triremes magnæ quatuor, reliquæ varij generis, vehentes simul viginti aut amplius virorum millia, 29. Maij supremo Præfecto Duce Medinæ Sidoniæ Vlyssipone soluerat, atq; in portum Coronnæ in Gallicia cursum direxerat, quòd portus ille inter portus Hispanicos Angliæ sit proximus. Verùm dum nauigarent, tanta tempestas orta est, vt classis tota dispergeretur, ita vt, cùm primùm Dux se collegit, octoginta tãtùm naues repererit, ad quas tamen reliquę paulatim conuenerũt. Cùm classis in Coronna se refecisset, vela ventis dedit 25. Iulij, sicque nauigauit vsq; ad 29. dicti mensis, donec venit ad ostium Freti seu canalis Anglici. Vnde quædã è minoribus nauigiis ad Parmensem miserunt, vela interim sua contrahentes. At verò mox conspecta est classis à minore quadam naue bellica Anglicana, Pinassam vocant. Quare Hauvvardus Angliæ Admiraldus, qui Pleymuthæ extimo Angliæ portu cum suis excubabat, eodem adhuc die quarta pomeridiana portu egrediens, circa meridiem diei sequentis 30. Iulij Hispanos in conspectu habuit, flante Austro-Africo rectà quasi Pleymutham tendentes. Sed in mandatis habere dicebantur Hispani, vt anchoras suas circa Caletum figerent, quò Parmensis interim Duynkerkâ cum suis nauibus egredi, & magnis Hispanorum & Anglorum nauibus inter sese pugnantibus transire, atque alicubi iuxta Anglię montes arenosos milites suos in terram exponere posset. Itaque aliis atque aliis ad Parmensem nuntiis missis, 30. Iulij Pleymutham classis prænternauigauit: quam insecutæ naues Anglicæ ventum Hispanicis præripientes (agilitate enim præpollebant) plurimis tormentorum ictibus inuicem petebãt. Postero die, qui fuit 31. Iulij, Angli adeò appropin-

Intereà miserat Regina Legatos ad Parmensem quasi de pace acturos.

Collecti Legati vtrimque Borborgi, non nisi tempus extrahunt.

Intereà adest ingẽs classis Hispanica Angliam inuasura.

Subsistit classis in Angliæ conspectu, dum Parmensis se iungat.

pinquabant, vt Hispanos musqueti, vt vocant, ictu possent contingere: ibi Admiraldus Anglorum creberrimis tormentorum ictibus vice-Admiraldum Hispanorum infestabat, Hispanique tum animaduertentes agilitatem Anglicarum nauium in exonerandis ab omni parte tormentis in hostem, conglobati manserunt, paruis vtentes velis, ne alij aliis celeriùs raperentur. Dumque eo modo progrediuntur, vna ex maioribus eorum triremibus (quas galeassas vocant) magna vi tormentorum impetitur, adeò vt ordo classis idcircò in angustum cogeretur: quo factum est, vt vna galiona primaria, qua vehebatur Petrus Valdesius cum Basco de Silua & Alonso de Sayas, aliisque Nobilibus, ex proximæ nauis collisione, malum confregerit, atq; ita classem assequi non potuerit. Sequenti die, qui fuit 1. Augusti, Dracus Angliæ vice-Admiraldus, Valdesij nauē vndique circumuallans, demum in deditionem accipit. Missus Valdesius cum aliis in Angliam, ibi sesquiannum ad redemptionem sunt seruati. Eodem die quoque vna maiorum nauium vice-Admiraldi Hispani de Oquenda pro parte incensa in hostium potestatem venit. Intereà Admiraldus Angliæ Prętoria sua, tota illa nocte ita propè Hispanos fuerat insecutus, vt hoc die post meridiem primùm reliquæ suæ classis naues ad eum venerint. Atque eo tempore Hugo de Moncada, quatuor galeassarum Pręfectus, multis precibus à Duce de Medina Sidonia classis supremo Præfecto contendisse dicitur, vt sibi liceret Admiraldum Angliæ adoriri; quod Dux ei permittendum non existimarit, ne limites mandati sui, de quo suprà diximus, excederet. Die Martis qui fuit 2. Augusti, cùm classis iam esset ex aduerso Portlandiæ, ventus ab Aquilone flare cœpit: quo factum est, vt Hispani ventum nacti sint fauentem ad inuadendum Anglos. Sed Angli, quòd minores haberent naues & agiliores, venti prærogatiuam rursum Hispanis præripuerunt; quo Hispani magis ad pugnam incitari quàm anteà videbantur. Sed cùm Angli acriter eos omni tormentorum genere vndiq; impeterent, Hispani rursum, agmine facto, naues suas omnes in arctum conglobarunt, vt facilè appareret eos non inuadere alios, sed defendere tantùm se velle, & ad præscriptum sibi locum pergere, qui fuit prope Duynkerkam, vt ibi cum Parmensi vires coniungerent. Tertio Augusti, cùm mare ventis placidum esset & quietum, pugna solùm fuit inter maiores triremes, quas galeassas vocant, & Anglos: à quibus Angli non parum damni accipiebant, eos tamen superare Hispani non poterant. Quarto Augusti, cùm Hispani iam essent ex aduerso insulæ Vectis, Admiraldus Angliæ cinctus validioribus suæ classis nauibus, Admiraldum Hispaniæ, qui in media sua erat classe, magna vi aggreditur. Acris ibi pugna commissa est: opponebatur latus lateri, simulque tormenta omnia inuicem eiaculabantur, tre-

1588

Angliclassem Hispanicam ad pugnam lacessunt.

Primo Augusti, vna & altera nauis Hispan. ab Anglis capitur.

Secundo Augusti, Hispani etsi nacti ventum commodũ, parum tamen efficiunt.

Tertio Augusti, triremes Hisp. non parum dãni Anglis inferunt.

Quarto & quinto Augusti item acriter pugnatum.

1588 centorum tantùm pedum ſpatio mutuò diſtantes. Cumque hac ratione etiam 5. Auguſti velitati eſſent, Hiſpani tandem ventis vela dederũt, rurſumque in vnum ſe conglobarunt. Sexto Auguſti, qui fuit dies Sabbati, Hiſpani ſub veſperam Doueriam vſque prouecti, anchoras eiecerunt in conſpectu Caleti, ibi expectaturi Parmenſem. Ibi Nobiles aliquot Hiſpani in terram exſcenderunt, aliquantum ſe recreaturi, & inter ceteros Princeps d'Aſcoli, hac ratione magno ſuo bono ſeruatus. Iam claſſis Hiſpanica & Parmenſis, (vt poſteà fama ferebat) ſtatuerant ad duodecimã Auguſti iunctis viribus perrumpere. Sed Admiraldus Hauwardus Angliæ Reginę litteris admonitus, claſſem Hiſpanicam omni ſtatione fugãdam cenſuit, eáque gratia, ſtatim octò naues è vilioribus ſuis, ſublatis rebus omnibus alicuius pretij, puluere nitrato, pice, omnique materia igni apta, ſimulque ferramentis & ſaxis inſtruens, 7. Auguſti die Dominico poſt medium noctis vento & æſtu ſecundis dimiſit. Quæ cùm aliquantum progreſſæ eſſent, deſertæ ab his qui eas gubernabant, & incenſæ, rectà in Hiſpanicam claſſem ferebantur. Quare incendium & tonitrua arte facta de nocte tantum Hiſpanis terrorem trepidationemque incuſſerunt, vt amputatis ſtatim anchorarum rudentibus, erectis velis in apertũ Oceanum ſatis confusè ſe receperint. In qua trepidatione ingens triremis Prætoria, vulgò galeaſſa capitanea, alterius cuiuſdam nauis rudentibus implicita adeò fuit, vt clauo eius laxato & amiſſo, in vadum iuxta Caletum illata, poſt aliquot horarum pugnam in Anglorum venerit poteſtatem, Moncada galeaſſæ Præfecto pugnando ſclopeti globo in capite percuſſo, multiſque ſimul cæſis aut ſubmerſis: euaſerunt tamen nonnulli, & inter alios Antonius Mauriques. Eo die (qui fuit 8. Auguſti) cùm Hiſpana claſſis manè poſt dictam confuſionem in ordinem ſe redegiſſet, maxima vi rurſus ab Anglis oppugnatur, in conſpectu Grauelingenſium, vbi rurſus venti prærogatiuam Hiſpanis Angli eripuerunt, tantáque tormentorum multitudine Hiſpanæ naues fuerunt perforatæ, vt ea nocte & poſtridie tres earum naues aut perierint, aut in manus hoſtiũ venerint. Prima magna Biſcaïna ſubmerſa eſt; deinde galeones duæ Portugallenſes; altera S. Philippi, cùm Præfectus Franciſcus de Toledo cum ſuis ſcaphâ ad littus Oſtendanum euaſiſſet, à Fliſſingenſibus capta eſt; altera S. Matthæi, in qua Pimentel, poſt acrem pugnam Petro vander Dries ſe dedidit, ſimiliter in Zelandiam abducta. Interim claſſis Hiſpanica reliqua eodem illo die 8. Auguſti, coniunctis arctè, vt ſuprà, nauibus, modiciſque velis erectis, flante Auſtro-Africo Duynkerkam prętermauigauit, cùm eodem die Parmenſis primùm Brugis Dixmudam, & poſtridie circa meridiem Duynkerkam appulit. Sperabat ille dictam claſſem circa ea littora ad cõſtitutum diem 12. Auguſti manſuram, dum ille

Sexto Auguſti, Hiſpani in conſpectu Caleti anchoras iaciunt.

Nocte poſt 7. Auguſti Angli octo naues incendiarias in Hiſpanos immittunt.

Hinc 8. Auguſti aliquot naues Hiſp. Angli capiũt.

Reliqua inſtructa acie ad Duynkerkam Parmenſem fruſtrà expectant.

illecum sua classe se expedit; sed siue quòd Hispanicæ naues, continuò eas oppugnantibus Anglis, plures laceræ essent rimásque agerent, siue quòd intellexissent plerasque naues Parmensis parum aut nihil adhuc esse instructas, simulque à triginta quinq; nauibus Hollandicis portum Duynkerkanum arctè obsideri, die sequenti, qui fuit 9. Augusti, Hispani cùm Anglos aliquantò longiùs essent antegressi, maiora vela explicant. Nihilominùs Admiraldus Anglicus Seymerium cum minoribus quibus præerat nauibus simul ad littus Flandricum relegat, si fortè Parmensis egredi conaretur. Hispani Scotiam & Hiberniam circumnauigantes, multis iactati incommodis, nauibus etiam aliquot ad Hiberniæ littora amissis, vix fine Septembris aliæ post alias in Hispaniam reuersæ sunt. Dux Medinę Sidonię Admiraldus classis, ęgrè Regi satisfacere potuit, sicut nec Parmensis. Periisse, aut captę esse feruntur ex dicta Hispanica classe naues plus minus triginta, hominum circiter octo millia. Zelandi nūmos cuderunt hoc Emblemate inscriptos; hinc, CLASSIS HISPANICA; inde, VENIT, IVIT, FVIT. M.D.LXXXVIII. Parmensis post hanc infelicem expeditionē, insulam Tolensem & vicinā Bergam ad Zomonam tentare cogitat, simulans se Heusdam obsidere velle. Itaque 17. Septembris Montignij Dominus, idemque nunc Rentij Marchio cum Comite Octauio Mansfeldio è Brabantia septingētos delectos milites in dictam insulam Tolensem, per aquam quæ Vosmare appellatur, multis locis vadosam, qua à Brabantia Tola separatur, ducere conatur. Hi in duas turmas se diuidentes, inuasionem faciunt, defensi, vt existimabāt, à mille sclopetariis maioribus, qui in aggeribus Brabanticis constituti, omnes qui eis in insula resistere vellent, globorum suorum ictibus infestarent. Sed cùm insula illa aggeribus longè esset decliuior, globi dictorum sclopetariorum campos latè superuolabant: Comes quoq; Solmensis, Mauritij in Zelandia Vicarius, ibi præsens cum suis fortiter se Regiis obiecit, eósque retrocedere coëgit. Quod cùm nondum satis Regiis esset, secundò pugnam sunt aggressi; cui secundæ oppugnationi è ciuitate Tolensi quoque superuenit cum sua cohorte Capitaneus de Groo, & ita hostem iterùm in fugam compulerunt. Est in vicino Berga super Zomonam Marchionatus titulo Nobilis, ciuitas satis ampla & commoda, fundata ad fluuium Zomam, nunc per inundationem aliquantum à Scaldi dissita, sed commodo portu ad Scaldim se extēdens, vbi Promontorium habet tunc & nunc aliquot munitionibus instructum. Præerat ciuitati Morgan Anglus; maior pars præsidiariorum similiter erant Angli, & cum eis aliquot Belgæ, ad pręeds compositi, (*Frijbuteros* vocabant) qui indies in Brabantiam excurrentes, vias Antuerpiensium, Mechliniensium, Bruxellensium, & vicinorum admodum infestas reddebant. Plurimos

1588

De causa huius cladis.

Nono Augusti, non comparente Parmensi, Hispani totis velis Scotiam circumlegunt.

Nummus in hanc victoriam à Zelandis cusus.

Parmensis per suos insulam Tolensem item infeliciter tentat.

Bergopzoma Antuerpiensibus & vicinis admodum molesta.

1588 rimos ſubinde, etſi cum commeatu militum prodeuntes, abripiebant, & aliquot centenis vel millenis florenorum mulctabant: quæ cauſa fuit, cur omnes ciuitatem illam à Parmenſi obſideri continuis clamoribus flagitarent. Is itaque 24. Septembris obſidionem imperat, eáque gratia machinæ, tormenta, ceteráque neceſſaria eò adducta. Primùm munitionem Promontorij, quæ eſt ad Scaldim, tentat, tormenta bellica in aggere diſtribuens, vnde dictam munitionem crebris ictibus impetebat. Sed & aſtu ſimul rem promoturus, duos Anglos, vt in hac re ſibi operam ſuam præſtarent, ſollicitabat, qui ex eo Regiis noti erant, quòd pridem ibi captiui fuiſſent; vnus Grieueſton, alter Redhead, vocabantur. Hi Parmenſis rogatu, vt videbatur, inducti, ſpecie quòd pleriquè præſidiarij eſſent Angli, multiſque de cauſis ab Hollandis eſſent læſi, receperant in ſe munitionem & ciuitatem ipſi tradere. Stratagema eò fuit productum, vt Parmenſi etiam à pluribus præſidiariis promiſſum fuerit, ipſum 24. Octobris præcipuo vallo Promontorij, quod in Boreali parte erat, potiturum, adq; maiorem Regiorum ſecuritatem Grieueſton perſonam ſuam oppignorauit, ligandumque ſe præbuit, vt interimeretur, ſi militem Parmenſis intra munitionem dicti Promontorij non adduceret. Iamque 30. vel 40. erant intromiſſi, & inter eos Grieueſton, cùm Baro Willongbeius Anglorum præſidiariorum Præfectus, de omnibus priùs à proditoribus inſtructus, portam penſilem ſeu ligneam cratem dimiſit. Preſsè ſequebantur plures Regij Præfecti magnis cum copiis, inter alios quoq; Stanleius Anglus, qui Dauentriam Regi tradiderat. Qui cùm ſe anguſto in loco conſtitutos vident, conſultum reputarunt, virtute & fortiter pugnando munitionem occupare, vtentes occaſione aquæ defluentis; iamque ſeptum ligneum, quod in mœnibus erat, aggreſſi, vi abruperant, mœniáque conſcendentes cominùs cum præſidiariis dimicabant. Verùm cùm parata omnia ibi eſſent in Regiorum aduentum, fortiter excepti ſunt, tandemque æſtu maris refluente, Regij pedem referre coacti ſunt, multis vtrimque cæſis. Parmenſis videns parum ſpei eſſe Bergæ potiundæ, maximè quòd bruma ſimul ita ingrueret, vt ad loca lutoſa difficillimè commeatus aduehi, multóq; minùs miles ibi diutiùs conſiſtere poſſet, 12. Nouembris Bruxellam cõceſſit, ſuis mandans, paulatim obſidionem Bergenſem ſoluerent, munitioneſque opportunis locis extruerent, quibus Bergenſium excurſiones impedirent; quod & factum, Roſendaliæ, Turnhouti, aliiſque in locis magna parte militum in hiberna dimiſſa. Tota hac æſtate ab initio Maij, Regij, ducibus Chimaio, Mansfeldio, & Taxio, Bonnam anni ſuperioris fine à Schenckio interceptam obſidebant. In ea obſidione, dum curioſiùs ſitum propugnaculi oppugnandi Taxius luſtrat, glande ſclopeti ictus occubuit, magna

Hinc ergo à Regiis obſidetur.

Regij à ficto quodã proditore falluntur.

Fallente proditione, virtute rem tentant, ſed item fruſtrà.

Ingruente bruma obſidio Bergopzomæ ſoluitur.

gna pompa Coloniæ ad D. Francisci sepultus. Schenckius cùm à Casimiro vicinisq; auxilia quę vellet non obtinuisset, ea ab Anglię Regina petitum iuit. Quæ cùm non impetrasset, tandem Potlisius & Wolfius, qui dudum strenuè Bonnam defenderant, Bauaro & Regiis 28. Septembris se tradunt, pacti incolumitatem corporum & bonorum, omnesque milites cum vexillis complicatis Berckam, & Wachtendoncam deducti sũt, & eodem mense Lycestrius in Anglia moritur. Parmensis post obsidionem Bergensem parte exercitus, vt diximus, in vicinis locis distributa, reliquam iis copiis quæ ante Bonnam militauerant iunxit, & Duce Petro Ernesto Comite Mansfeldio oppidum Wachtendonck, situm in Geldria ad fluuium Neers, obsidere iussit. Is igitur mense Nouembri arctè oppidum, vicinis molestum, obsidere cœpit, magnáque tormentorum vi è duobus aggeribus seu collibus, quos erexerat, oppugnauit, domorum fastigia passim machinis suis deijciens, omnesq; munitiones, quæ econtrà struebantur, diuerberans. Eiaculabatur etiam è machinis ardentes seu ignitos globos, quibus domos per oppidum incendebat, adeò vt ciues multi locis subterraneis se tuerentur, nec mittebantur ab Ordinibus Fœderatis subsidia, quòd illis alibi satis negotij esset; primùm Gertrudenbergæ, vbi Angli ciuibus arma ademerant, litterisque missis 27. Nouembris auctoritatem Ordinum planè contẽpserant, cuius tragœdiæ exitum anno sequenti commemorabimus; tum etiam Vltraiecti vix tumultus quieuerant, cùm 5. Octobris Trello Prætor, Gerardus Prouinx, aliàs Deuenter, Consul, aliique homines noui armata manu à ciuibus, opitulante simul Meursio, gradu sunt deiecti, & exules viri priscæ Nobilitatis reuocati, & gubernaculis Reip. admoti. Quare cùm Wachtendonckanis nemo subueniret, secundo obsidionis mense oppidum seque Mansfeldio, 20. Decembris, tradiderunt his legibus, inquit Aitzinger, vt gregarij milites gladio tantummodò accincti, album in manu baculum habentes oppido exirent: ij qui nuper ex præsidio Bonnensi venerant, & cum iis aliqui Præfecti detinerentur, donec Parmensis quid de iis fieri vellet, responderet.

1588

Bonnenses post 4 menses Regiis pro Bauaro se tradunt.

Regij VVachtendonckam in Geldria obsident.

Fœderatis inter se tumultuantibus, VVachtendoncka se dedit.

In variis huius anni, die 25. Ianuarij, Maximilianus Austrius, ab vna parte Nobilitatis Rex Poloniæ, vt anno præcedẽti diximus, electus, dum ius suum armis tueri conatur, in expugnatione oppidi Pitschem captus in potestatem hostium venit, parum honestè, vt quidam volũt, pro qualitate suæ personæ habitus. Quæ res cùm Sixto V. Pontifici Romano nuntiata esset, Legatum suum Aldobrandinum, qui posteà fuit Clemens Pontifex eius nominis Octauus, in Poloniam misit, qui tandem anno sepuenti pacem inter vtrumque Regem conciliauit, & Austriacum è caqtiuitate liberauit. Huic anno etiam à multis adscribuntur admiranda eius-

Varia.

Maximilianus Austrius in Polonia victus, in potestatem hostium venit.

1588 *Admiranda quinquennij Sixti V. Papæ, in obeliscis & similibus.*

eiusdem Sixti V. quæ quinquennio sui Pontificatus (cuius hoc medium est) perfecit. Inter alia, obeliscos antiquissimos, incredibilis altitudinis, (quorum vnus 114. palmarum) mira arte transtulit, variisque locis sacris titulis, vt videre est, ornauit: restituit aquæductum ex agro Columnæ in montem Quirinalem, Palatium amplissimum in Laterano ædificauit, & quod vel inprimis memoria dignum est, in Vaticano, in loco quem *Beluedere* vocant, theatrum antiquum in fabricam magnificentissimæ Bibliothecæ commutauit, in qua hæc inscriptio: Sixtvs Pontifex Maximus Bibliothecam Apostolicam à sanctissimis prioribus illis Pontificibus, qui B. Petri vocem audierunt, in ipsis adhuc surgentis Ecclesiæ primordiis inchoatam, pace Ecclesiæ reddita, Laterani institutam, à posterioribus deinde in Vaticano, vt ad vsus Pontificios paratior esset, translatã, ibiq; à Nicolao V. auctam, à Sixto IV. insigniter excultam, quò fidei nostræ, & veterum Ecclesiasticæ disciplinæ rituum documẽta omnibus linguis expressa, & aliorũ multiplex sacrorum copia librorum conseruaretur, ad puram & incorruptam fidei & doctrinæ veritatẽ, perpetua successione in nos deriuandam, toto terrarum orbe celeberrimam, cùm loco depresso, obscuro & insalubri sita esset, aula perampla, vestibulo, cubiculis circum & infra, scalis, porticibus, totóque ædificio à fundamentis exstructo, subselliis pluteisque directis, libris dispositis, in hunc editum, perlucidum, salubrem, magisque opportunum locum extulit, picturis illustribus vndiq; ornauit, liberalibusq; doctrinis & publicæ studiorum vtilitati dicauit, anno 1588. Pont. 4. Quin & in contiguis huic Bibliothecæ ædibus insignem Officinam typographicam adiunxit. In Francia Henricus Valesius Rex ob ea quæ superioribus annis commemorauimus, siue quòd parum se securum putaret, seu quòd vlcisci se vellet, 12. Maij Parisiis præter septem signorum sui corporis custodes, duodecim alia Heluetiorum & octo Gallorum signa, per portam Honorij manè vrbem Parisiensem ingredi, & per loca vrbis munitiora distribui iussit: pars locum dictum sancti Ioannis *Greue*, pars domum ciuicam, pars *Petit pont*, pars forum nouum, alij alia loca occuparant, sed nulli locum S. Mauberti, quod mirum posteà visum est. Intereà ciues rei nouitate attoniti trepidabant, plerique ianuas & fenestras ædium suarum diligenter muniebant; & nõ multò pòst primùm studiosi, qui litteris operam dabant, deinde ciues armati prodeunt. Seditio excitatur non exigua, occupatur ab incolis Regio, quæ à S. Mauberto nomen habet, catenis plateæ obserantur. Inuocatur Guisius horum omnium, vt ferebatur, ignarus, certè in lecto adhuc iacens. Accurrit ille Domino Brisaaco, Boysio, Dauphinio, aliisque nonnullis comitatus, & Heluetios adoritur. Fit pugna: victoria penes Guisium fuit. Felici hoc euentu ciues maiores sumunt

Inscriptio Bibliothecæ ab ipso restituta.

Adiuncta eidem insignis Officina typographica.

Parisiis, introducto à Rege milite, plebs ad arma concurrit, inuocato Guisio.

1588

ſumunt animos, in Gallos non minùs quàm in Heluetios ſæuiunt, & trucidant nonnullos. Guiſius, ne maior cædes fieret, ſollicitus, ciues quantum licuit prohibuit, ſed in tam graui tumultu ordo ſeruari non potuit; nongentos tamen circiter Heluetios ad Palatium Regis ſaluos deduxit. Rex ignotus 13. Maij Lutetiâ egreſſus, Carnutum ſe contulit. Guiſius ſcriptum publicauit, dicens ea ſe feciſſe, quò tutum ſe omneſq; Catholicos contra Nauarræum, Eſpernoium, ſocioſque hæreticos, redderet. Venerat poſteà Rex Rothomagum, vbi publicum Edictum primò, deinde Pariſiis & in aliis vrbibus 19. & 20. Iulij promulgauit, quaſi Catholicis per omnia fauens. Paulò pòſt etiam litteras ad omnes Ordines Catholicos ſcribit, quibus inter cetera tumultuantium Pariſienſium temeritatem ſe clementer non meminiſſe ſcribit, ſimulque ad 15. Auguſti Comitia Bleſis indicit, promittens ſe querelas contra Eſpernoium & alios allatas examinaturum, facturumque quod ius & æquitas dictarent: ſunt tamen hæc Comitia in 15. Septembris dilata. Aderant tunc ibi Proceres pænè omnes, Guiſius tamen ipſe non aderat, morbum cauſatus. Is enim etſi Regi apud Carnutes Lutetiâ elapſo, præſente Regina matre multiſq; Principibus aliis eſſet reconciliatus, omniumque rerum amneſtiam ſeu obliuionem Rex promulgari iuſſiſſet, Regi tamen tamquam amico reconciliato non confidebat. Intereà 9. Octobris, Rex, Reginæ, Proceres Regni, & Ordinum Legati omnes, pręmiſſa confeſſione in Franciſcanorum Monaſterio Corpus Chriſti ſumpſerunt, quò feliciores forent Comitiorum euentus. Sed non propterea venit Guiſius. Tandem Rex hoc conſilium capit. Lectis 12. Principibus, pluribus Guiſio addictis, longa oratione exponit, ſe ſatis iam edoctum, Regem Nauarræum à Pontifice excommunicatum, & tamquam hęreticum Regni incapacem. Itaque cùm ſpes prolis non eſſet, iamque turbarum tæderet, ipſi ſuggererẽt quis potiſſimùm ſucceſſor deſignetur. Hîc Principes, Regis eſſe eum nominare cùm affirmaſſent, ille compoſita oratione poſt alios ſimul aliquot productos, neminem Guiſio magis idoneum ſe noſſe affirmauit, quòd non ſolùm ipſius, ſed & patris & aui ſumma fidelitatis teſtimonia in Regnum extarent. Ita Guiſius perſuaſus à ſuis, tandem ad Comitia venit: vbi omni honore à Rege in ſpeciem exultus, nõ multò pòſt 23. Decembris in cubiculo Regis immaniter trucidatur, eodemque tempore firmæ cuſtodiæ mancipantur in Concilio congregati eius frater Cardinalis Guiſius, Cardinalis Borbonius, Dux Nemourſius, Archiepiſcopus Lugdunenſis, Dux Inuillæ Guiſij filius, & alij aliquot, ex quibus etiã (quod omnem barbariem ſuperat) Cardinalis Guiſius poſtero die, quòd liberiùs immanitatem Regis accuſaret, ſine vlla iuris vel iuſtitiæ forma in eodem Regio cubiculo ad fratris corpus ab iiſdem ſicariis occiditur. Ca-

Rex Pariſiis elabitur, Guiſius Apologiã edit.

Comitia Bleſis indicuntur, quibus querelæ Catholicorum cognoſcantur.

Guiſius, etſi reconciliatus, tamen ad Comitia primùm non venit.

Fingit Rex ſe velle ipſum eligere ſucceſſorem; itaq; venit.

Guiſius immaniter trucidatur; poſtridie quoque eius frater Cardinalis.

1588 dauera combusta sunt, cineresq; in præterfluentem Ligerim sparsi. Missi erant qui absentes, Ducem Mænium, Aumalium, & alios similiter è medio tollerent, sed illi præmoniti sibi cauerunt. Parisienses quoque mox re intellecta vnà cum Picardis à Rege deficiunt. Lutetiam Dux Mænius aduocatur; Aumalius Picardiæ vrbes Ambianum & Abbatis villam occupat. Hoc sanguinarij belli Gallici initium, quod decem annis sequentibus, vt audiemus, aliquot myriades hominum abstulit. Hoc anno 5. Martij obiit Henricus Borbonius Princeps Condæus non sine suspicione veneni, vxore relicta grauida, & 4. Aprilis itidem in viuis esse desiit Fredericus Daniæ Rex, relicto filio Christiano herede satis iuuene. Sub finem verò anni Carolus Emmanuel Dux Sabaudiæ Marchionatum Saluciæ, partim astu partim armis occupauit, seu recuperauit.

Hinc scilicet sanguinarium bellum decennale in Francia.

1589 Primis tribus huius anni mensibus in Belgio vix operæpretium belli factum est, vtraque parte spectante quò tragœdia Francica euaderet, simul quòd Hollandi seditiones Anglorum militum nondum superasset, & Parmensis valetudinarius esset. Accessit quòd mox 5. Ianuarij obiit Blesis Catharina Medicea trium Regum Franciæ mater, mulier magnanimis, sed valdè ambitiosa. Scribunt de ea Franciscus Guicciardinus & Paulus Iouius, quòd ipse Clemens VII. patruus eius, dum se excusaret Carolo V. Imperatori, quòd eam ipsi vxorem non daret, affirmarit, prædictum de ea fuisse, quòd statum illius Principis, cui nuberet, destrueret. Fides sit apud ipsos: ego quid sentiam de huiusmodi prędictionibus, obiter indicaui initio anni præcedentis. Reliqua Francica inter Externa suo loco narrabimus, donec anno proximo sequenti post cædem Regis Valesij, Hispani, Duce Parmensi, apertè se Fœderi dicto Sacro iunxerunt.

Silet aliquot mensibus in Belgio Mars; & quare.

Tumultuabātur dudum Gertrudenbergæ, vt diximus, pręsidiarij Angli. Mense Nouembri pręterito ciuibus arma ademerant, ac deinceps naues prӕternauigantes spoliabant, omnibusque teloniis & contributionibus manus inijciebant, denique litteras Salui-conductus Ordinum patibulo affixerant: quin omnes transfugas ad se recipientes à 2. die Februarij huius anni cum Parmensi de tradenda illi vrbe agere cœperant. Quare Mauritius & Ordines videntes nec Willongbeum nec alios Præfectos Anglos (quod dudum tentatum erat) tanto malo remedium afferre, & Willongbeum iam in Angliam abiisse, solemni decreto Gertrudenbergam obsidendam statuunt. Itaque 15. Martij Mauritius cum exercitu ad oppidum accessit, & post amicas litteras frustrà ad eos missas omni vi oppidum oppugnat, nec minùs strenuè præsidiarij etiam rem suam tormẽtis bellicis explodendis agunt, ita vt ex Mauritianis pręter gregarios occubuerint Adrianus Cornelij bellicæ nauis Præfectus, Capitanei Brederodius & Vander Aa, item Landas Præfectus stipatorum Mauritij, & vulne-

Gertrudẽbergani auctoritatem Ordinum contemnunt.

Mauritius Gertrudenbergam obsidet.

1589

vulnerati grauiter sint Vander Doest Vice-admiraldus Hollandiæ, Sijdenburgius, & alij, & inprimis Marescalcus Villers, qui & ex vulnere paulò pòst obiit. His tamen nihil territus Mauritius, satis magnam mœniorum ruinam facit: cumque per ruinam oppidum inuadere iam pararet, præsidiarij pactum quoddam subdolè proponunt. Postridie superuenit ingens tempestas, adeò vt machinarum quæ nauibus vehebantur vsus non esset, sicque 2. Aprilis obsidionem soluit Mauritius, ne, vt vulgò ferebatur, coëgisse videretur Anglos hosti se tradere. Alius in hunc modum commemorat: Pręsidiarij Gertrudenbergani contra Hollandos ob multorum mensium non soluta stipendia in seditionem versi Dordracenos, Gorinchemios ac Heusdanos terra aquáque deprędabantur. Offerebant Hollandi aliquot menses, at illi vniuersam postulabant summam. Hollandi rei indignitate commoti exercitum cogunt, ac ad aliorum exemplum cogere ad officium refractarios statuunt, terra eos aquáque oppugnantes. Sed semel à mœnibus cum detrimento reiectis, cùm obsessi maiorem vim parari cernerent, cum Parmensi, qui eos dudum sollicitarat, transigunt. Legibus signatis, Parmensis, qui huius rei gratia Bredam venerat, coactis in vnum copiis Hollandorum castra terra oppidum oppugnantia adoriri statuit, sed Hollandi, milite cum rebus omnibus nauibus imposito oppidum deserunt 3. Aprilis. Sic ille. Præsidiarij oppidum Parmensi tradiderunt 9. eiusdem Aprilis, his inter alias legibus: Anteacta omnia ciuibus condonantor. Qui munia publica gesserunt, nihil reddunto, nisi quæ in priuatos conuerterunt vsus. Qui Catholicè viuere noluerint, biennium rebus disponendis habento, intereà sine offensione agunto; biennio exacto, quocumq; velint migrãto. Præsidiariis similiter omnia, vt ciuibus. Qui Regi nomina dare voluerint, liberale stipendium accipiunto. Captiui omnes constituto pretio dimittuntor, exceptis militibus hominibusq; sacris, qui gratis liberãtor. Winckelueldius & Homingius (erant hi Pręfecti Angli) cum familia rebusq; omnibus, quò velint, publico Diplomate Regio accepto, abeunto. Promittit autem Parmensis non solùm decem mensium debita stipendia, sed quindecim, quòd tam liberali animo cedant oppido; transfugis quoque, rogantibus ciuibus, gratiam facit. Mense Maio Parmensis ad Fontes Spadanos valetudinis aduersæ causa (qua nihilominùs vsq; ad mortẽ laborauit) profectus est. Interim pars exercitus ductore Mansfeldio Heusdam versus, altera pars Duce Warenbonnio ad Blijenbekam prædonum receptaculum expugnandum, vicinisque ad Rhenum locis hostem exercendum, tendunt. Priùs de Mansfeldio, hinc de Warenbonnio commemorabimus. Instituebat Mansfeldius Heusdam eminus obsidere, tum vt impediret excursiones præsidiariorum, tum quòd speraret hac ratione

Facta ruina murorum, tamẽ ab obsidione discedit.

Parantibus Ordinibus maiorem vim, obsessi cum Parmensi transigũt.

Leges traditæ Parmensi Gertrudenberga.

Proficiscitur Parmensis ad Fontes Spadanos valetudinis causa.

1589 etiam fame eos ad deditionem posse cogi. Interim ingreditur insulam Bommelanam vicinam, occupátque ibi arces Hemert & Brakele, meditabaturque simul ipsam Bommeliam oppidum operâ amicorum Regi asserere; sed detecto stratagemate, conscij in ciuitate apprehensi, capite mulctati sunt. Eodem mense Maio tres equitum turmæ Ordinibus Fœderatis militantes, inciderunt in Gertrudenberganos præsidiarios aliosq; eorum socios, qui eos ad Os pagum non longè à Buscoducis insigni clade affecerunt: captus est etiam ipse Rysoire Tribunus, itemque Vicarius Chinsky, aliique permulti. Obsidebatur eodem tempore, vt diximus, Blijenbeka à Marchione Varrabonensi Burgundo Geldriæ Prꝑfecto. Is plurimis tormentorum ictibus arcem percussit, erectoque terræ sublimi colle (vulgò *Catte* vocant) obsessos, ne vt vellent, repugnare possint, prohibebat; ita multi cæsi. Quare cùm plerique Prꝑfecti cecidissent, interq; reliquos vix alter alteri pareret, contentione orta, aliquot militibus seu pulsis seu egressis, reliqui Arcem 24. Iunij hosti tolerabilibus conditionibus tradiderunt, serò Schenckio subsidium adornante. Ne tamen is nihil ageret, variè raptatis copiis quas colligere cœperat, posteà Berkam de commeatu prouidet, & quò tendat Varrabonius expectat. Qui cùm eum suspensum teneret, interim Schenckius 7. Augusti prope Wesaliam in cohortes aliquot Regias incurrit, quas Verdugio Parmensis in Frisiam in supplementum militum vnà cum pecunia mittebat. Pugnatur acerrimè horis duabus, cadentibus ab vtraq; parte promptissimis ac fortissimis, eo euentu, vt tandem superati Regij, desideratis quingentis viris, aurum cum impedimentis perdiderint. Schenckio tamen incruenta non fuit victoria, viris circiter ducentis perditis, multisque sauciatis. Exinde verò ad Rhenum Schenckius reuertitur, & ad munitionem à se in diuortio Rheni ac Wahalis extructam diuertit, armatisque nauibus hîc repertis, ac vicinis è locis accersitis circiter viginti paruis & magnis, & quinque pontonibus (nauigia ampla sunt planifundia) milite & tormẽtis benè instructis, equitibus per terram eò missis, 10. Augusti Neomagum tendit, ea mente, vt circa vesperam non longè ab vrbe esset. Verùm cùm eo tempore & ventus sileret, & aqua altior esset, quàm vt naues, in quibus remigibus vti non poterant, hastilibus seu contis propellerent, non nisi surgente aurora eò deuenerunt. Pontones, quia remigando valebant, celeriùs ad vrbem peruenerunt: quarum milites porrò remigantes, edicere iussi qui essent, cùm non parerent, ciues vigiles ad arma conclamant, moxque è D. Stephani turri campanâ classicum canitur: ita Schenckius non expectatis totis auxiliis, rem aggrediendam censuit antequam planè lucesceret, & prope Mayportam appellens, inde ad portam S. Antonij currens, milites suos duabus præparatis trabibus eam impetere

Mansfeldius frustrà haret circa Heusdam & Bommeliam.

Blijenbeka Regiis deditur.

Vicissim Schenckius circa VVesaliam Regias aliquot cohortes sternit.

Idè Schenckius parat occupare Neomagũ.

Portam vnã Neomagensem Schenckiani effringunt.

1589

tere iubet; quam etiam, non obstante quòd muro obfirmata esset; perrumpunt. Effractis quoque cancellis ferreis quarumdam ædium ad Wahalim sitis (nam ibi ciuitas alios muros aut vallum non habet) inde forũ vicinum occupare incipiunt. Intereà reliquæ naues aduentabant in ciuitatem eiaculantes, & vicissim ciues in eas. Tandem & harum nauium præsidiarij multi per angustias earumdem ædium ad Schenckium euadunt. Sed ciues cum Consulibus ac paucis præsidiariis ad occupatam concurrentes domum, dum hostes simul vicinum occupasse forum reperiunt, tormentisque contra ciues rem agere, piscariorum scamna ac quidquid in manus veniebat impedimẽtorum, hosti, ne vlteriùs progrediatur, obiiciunt, quibus muniti sclopetis hinc inde se mutuò impetebãt. Quæ dum in vrbe fiunt, equites adiuti à classiariis Hessiacam portam aperire tentabant, verùm seriùs; nam antequam seras effregissent, iam planè dies erat, tum etiam lapidibus aliisque armis à ciuibus strenuè repellebantur, ita vt multis cæsis, nonnullis submersis, ęgrè ad naues reliqui euaderent. Interim Schenckius cum suis in vrbe pertinacissimè depugnabat, donec ciues, attractis è maximo foro, feminarum puerorumque operâ, duobus campestribus tormentis, bis in Schenckianos exonerassent, strauissentque ac sauciassent aliquot. Tandem alterius tormenti globo per occupatam ab hostibus domum adacto, tantam formidinem eis iniecere, vt deserta domo vrbéque ad naues properarent. Vbi, cùm Schenckius suos animaret, respondebant: Iam quartò ad certam nos contra hanc vrbem duxisti carnificinam; pugna vt placet, nulla est spes potiundæ vrbis. Quibus dictis, passim naues effusa petunt fuga: sequi igitur cogitur & Schenckius: qui cùm omnes turbatis ordinibus ad naues properarent, neque paratas omnes inuenissent, plurimi nimia festinatione in pontones illas quinque se recipiebant; quarum quędam idcircò nimio onere deprimebãtur, & natationis imperiti, vel armis magis onusti, submergebantur, inter quos etiam Schenckius ipse. Facta hæc 11. die Augusti. Pontonum vna ad turrim S. Huberti propellebatur; sed inde cùm recedere non posset, milites lapidibus opprimebantur, aut se in flumen pręcipitare cogebantur. Aliæ naues hæc omnia aliquamdiu spectabant, & vento destitutæ præternauigare non audebant; tandem illarum duæ nebulâ adiutæ transibant, reliquę in Neomagẽsium manus venerũt. Qui euaserãt, delectu habito, præter Schenckium sex adhuc desiderarũt cohortium Pręfectos, è militum vulgo supra quingentos; è ciuibus periit Guilielmus Loënius cum duobus aliis, sauciati tantùm tres. Tum portis apertis mersos quęrunt, spolia venantur. Inuenti gregarij, spoliis nudati iterùm in flumẽ aguntur. Schenckius hora sexta matutina totus armatus repertus, volente populo, in quatuor partes sectus est; caput hastę affixum porta

Item alia parte irruentes, forum penè occupant.

Nihilominùs à ciuibus strenuè repellũtur.

Trepidi Schenckiani, nonnullis desideratis, naues suas repetunt.

Pontonibus onere subsidentibus, multi mergũtur, inter quos & ipse Schẽckius.

Schenckius repertus, volente populo, in 4 partes sectus est.

1589

Parentatur ei multorum innocentium cæde.

porta ſtetit Antoniana, cetera quatuor mēbra aliis turribus ad amnē ędificatis; vnde tamē paulò pòſt, iuſſu Marchionis Varabonnij Geldriæ Gubernatoris, cùm multi ciues Neomagenſes innocentes ex vindicta ab illius militibus morte afficerentur, partes cadaueris ſublatæ, & vaſi impoſitę in turri ſeruatæ ſunt, donec Mauritius, vrbe ſubiugata, illud ſplendore militari in templum maius intulit. Ita obijt Schenckius, cuius tam ſæpè in his Annalibus fuit mentio, viduam ſine liberis relinquens. Vndis ſublatum enim audientes præſidiarij qui in munitione erant, tunc Brillana dicta, ab eodem Schenckio ad diuortium Rheni ac Wahalis ædificata, ac pòſt ab eo cognominata, tumultuantes ſtipendia flagitabant. Sed ab Adolfo Meurſij Comite placati, in officio permanſère. Hoc eodem mēſe Auguſto, die eius 28. idem Comes Meurſenſis facinus commiſit, multorum iudicio, Comite indignum, dum per præſidiarios Lochemicos & alios pagum liberum in Epiſcopatu Monaſterienſi Greuam dictum, vbi tunc nundinæ erant equorum, inuaſit, turbauit, & vltra mille equos, ſpecie quòd in vſum Regiorum militum eſſent coëmpti, abduxit. Dudum, vt ſuprà narrare cœpimus, Carolus Mansfeldius cum electa manu in inſulam traiecerat Bommelanam, Arceſque aliquot ceperat; ſed cùm fortiter ſe ei obieciſſet Mauritius, cum ingenti præda tandem Mansfeldius ineunte Octobri in continentem cum copijs reuerſus, ſimulat ſe ad obſidēdam Rhijnbercam proficiſci. Quare Meurſius mox nouo commeatu Rhijnbercam recreari iubet, ipſeque Arnhemum profectus, copias tota Geldria cogit, ac neceſſaria propugnationi ex eorum armamentario depromit. Vbi cùm inter alia nouum tormenti genus (mortarij vel vrnæ concluſæ inſtar) euertendis vrbium portis, ijs affixum idoneum, fieri iuſſiſſet, eiuſque experimentum exhiberi voluiſſet, artifex rei gnarus, edito exemplo, cùm iterùm eſſet facturus periculum; ignis aſtantia vaſa puluere bellico plena fortuitò inuaſit, proximos aliquot interfecit, Comitem verò adeò vulnerauit, vt poſt biduum animam efflaret 7. Octobris. Menſe Nouembri Mansfeldius Berckam arctiùs preſſurus, propugnaculū prope Reſam deditione accipit, ac deinceps tam ſtrenuè rem egit tota hieme, vt 30. Ianuarij anni ſequentis & ipſa Rhijnberca certis legibus ſe traderet. Eodem menſe Nouembri exeunte, præſidiarij Bergenſes, eruptionem in Brabantiam inſtituentes, Wilrijckam pagum iuxta Antuerpiam, quòd menſtrua iniuncta non ſoluiſſent coloni, prohibiti ab Arcis Antuerpianæ Præfecto Mondragonio, incenderunt, & menſe Decembri Baxius apud eoſdem Bergenſes equitum Præfectus Antuerpienſium quoque conductum Steenbergam tendentem intercepit. Captus Præfectus Malditzius cum aliquot alijs; pauci cæſi, reliqui fugerunt. Præda ſatis opima fuit; niſi quòd

Fœderati ex nundinis Greuæ loci liberi magnam prædam abducunt.

Comes Meurſius miſero caſu perit.

Bergenſes VVilrijckā iuxta Antuerpiam ſpoliant, & incendunt.

quòd haud paruo Bergensibus constiterit. Capitaneorum enim equi omnes aut cæsi aut vulnerati sunt, Baxiusque ipse tres optimos equos amisit. 1589

Hoc anno (vt ad Varia veniamus) Regina Angliæ nouo cum Turca inito fœdere, victoriaque anni superioris contra Hispanicam classem gestiens, mense Martio classem, qua ipsa iam Hispaniam inuadat, apparat. Ab ea ducentæ naues 28. eiusdem Martij Pleymutham conuenêre, ducibus Noritsio, Antonio Lusitano, & Draco: iunxere se Hollandi; creuit classis ferè ad naues trecentas, imposita tum peditum tum equitum circiter vigintiquinq; millia; 28. Aprilis mari se committentes, Coronnam Galliciæ oppidum petūt. Est duplex oppidum, superius & inferius. Inuadunt primò inferius; bisque repulsi, tertiò superant, insigniterque in omnes debacchantur: hinc 8. Maij superius quoque oppidum tormentis, cuniculisque aggrediuntur, sed frustrà, superueniente cum copijs Andradæ Comite; cum quo cùm Angli per duas horas infeliciter dimicassent, desideratis 150. viris, ac inter hos etiam Noritsij filio, ad naues se recipientes, 25. Maij Vlyssiponæ appropinquant. Noritsius Antoniusque cum dimidia copiarum parte terrâ Vlyssiponam proficiscuntur, Dracus cum classe per amnem sequitur, Cascalim vsque. Multis hîc minoribus prælìis per tres ampliùs hebdomadas auspicijs Illustriss. Lusitaniæ Pro-Regis, Cardinalis Alberti Austriaci, à Comite Fontium depugnatum, nunc his nunc illis vincentibus, iamque adeò Angli suburbium Vlyssiponicum, quod *Bona vista* vocant, occupauerant. Verùm cùm Noritsius Angliæ classis primarius Præfectus videret nullum se pro Antonio, nec in vrbe nec extra, mouere; Anglos verò indies pręlijs, morbis ac fame minui, copijs *Bona vista* eductis, Cascalim sub finem Iunij venit, repertásque ibi merces ac naues aliquot Osterlingicas in prędam vertens, inde in Angliam inglorius cum classe redit; desideratis ex suis, vt fertur, tum pugnis tum incommodis varijs, ferè quatuordecim virorum millibus. In Francia 29. Ianuarij declarant se Parisienses pro Sacro Fœdere, iuramentóque se ei obstringunt. Idem faciunt Tolosates 10. Februarij, & Lugdunenses 24. eiusdem mensis. Posteà 4. Martij Parisienses communibus suffragijs Ducem Mænium, interfectorum Guisiorum fratrem, Pro-Regem (donec Ordines totius Regni aliud statuāt) renuntiant, tributáque ad bellum imperanda, & exercitum conscribendum decernunt. Rex Valesius, his intellectis, Lutetiam Supremi Senatus honore spoliat, & Turonum, vbi tunc ipse erat, eo ornat. Interim Edictum promulgat, quo Guisios multis criminibus onerat, & se nihilominùs Romanæ Ecclesiæ Religionem defensurum, & hæreticos persecuturum, aliáque multa pollicetur. Hoc rerum statu Nauarræus,

Varia. *Regina Angliæ cum Turca fœdus renouat.*

Antonius Lusitanus Coronnam Galiciæ infeliciter tentat.

Inde vsque Vlyssiponā tendit, sed æquè clade accepta redit.

In Francia declarant se pro Fœdere Sacro Parisienses, Tolosates, & Lugdunenses.

1589 ne sibi suæque causæ deesset, Ligerim versus contendit, vt Regi propior esset. Rex quoque de fœdere cum Nauarræo feriendo obscurè cum suis loqui cœpit. Sciebat enim Nauarręo nihil fore gratius. Et quidem si ille numquam anteà id cognouisset (quod multis persuaderi non potuit) certè ex eo cognouisse tunc creditur, quòd cum exercitu quotidie magis magisque appropinquaret Castelloralto, litterisque ad Regem Regiósque missis, sua hostiúmque consilia dilucidè explicaret, Regiósque ad pacem multis blanditiis inuitaret. Vtut est, Legatis Castelloraltum ad Nauarræum missis, de induciis primùm inter duos Reges Henricos 26. Aprilis agi cœptum est, eo euentu, vt induciæ annuæ incipiendæ 3. Maij constitutæ sint: Hugonotæ patriæ bonisque restituerentur: Libera vbiq; conscientia viuerent; Religionem tamen nisi in locis quæ tum à Nauarræo tenebantur, publicè ne exercerent. Regi Valesio Nauarræus armis suisque auspiciis adesset, &c. Interim de certis æternæ Pacis rationibus inter Reges tractaretur. Pontifex Romanus Sixtus V. postquam intellexisset, Francorum Regem Religionis statum ibi quotidie peiorem reddere, & cum Nauarræo à Sede Apostolica dudum excommunicato, tótque annis Ecclesiam affligente, fœdus sanxisse, in Cardinalium cœtu Romæ 5. Maij decernit, Cardinalis Borbonius & Archiepiscopus Lugdunensis infra 10. dies sine vlla tergiuersatione ex captiuitate liberi dimittantur, suisque dignitatibus restituantur; Rex autem eiúsq; complices mortis Guisiorum, & captiuitatis Ecclesiasticorum rationem Romæ infra 60. dierum spatium reddant. Sed frustrà id fuit; quin Rex Marescallum Aumontium ad Nauarræum misit, qui referret Regem cum comitatu aulico Plessæi esse, petere vt & ipse eò veniat. Nauarræus igitur cum Aumontio & Nobilitate sua, relictis ad Ligerim copiis, Plessæum contendit; cui loco nemus adiacet, in quo deambulans Rex aduentum Nauarræi expectabat, & venientem cum honore complexus est. Mirabantur multi Nauarræi hanc confidentiam, & ex ea clandestinam ante annos plures inter duos illos fuisse amicitiam suspicabantur. Hoc constat, mox rebus in Turonum, Andium Pictonúmque ciuitatibus cōpositis, Nauarræum continuò à Valesio iisdem castris receptum, vnà cum eo Lutetiam mouisse. Iam tempus à Pontifice Regi constitutum (de quo paulò antè diximus) effluxerat, mináque Pontificis Rex adspernabatur, cùm zelo quodam Religionis Catholicæ in Francia conseruandæ, ne ibi, vt dudum in Anglia, Regia auctoritate illa obrueretur, Regem Henricum Valesium è medio tollere statuit quidam Iacobus Clemens, natus in pago cui nomen Sorbonna, ditionis Senonensis, professione Dominicanus; aut, vt ibi loquuntur, Iacobita. Hic persuadens se fore Aod (de quo in Sacris litteris, Iudicum tertio capite) Regem verò Henricum

Andudum Rex Valesius cum Nauarræo senserit.

Induciæ inter Fœdus Sacrū, & Nauarræum.

Rex Valesius Romā citatur, dicturus causam cædis Guisiorum.

Valesius & Nauarræus simul contra Parisios mouent.

Eglon

1589

Eglon Regẽ Moabitarum, ab eodem occisũ, Lutetiâ Parisiorum 30. Iulij ad pontem S. Claudij, vulgò *S. Clou*, vbi Rex in obsidione adhuc hærebat, profectus est cum litteris publicæ fidei, quas habebat à Comite Brienneo, qui Lutetiæ captiuus detinebatur. In castra veniens, ductus est ad Procuratorem Generalem Queste nominatum, cui dixit, se habere varias litteras, inter alias etiam Harlæi Præsidis Parlamenti ad Regem deferendas, aliáque arcana quæ litteris credi non poterant. (erat autem Harlæus Regi fidelis & Lutetiæ etiam captiuus.) Procurator hæc ad Regem defert, Rex Procuratori mãdat, vt ea nocte Monachum in suo hospitio excipiat, & humaniter habeat vsque in posterum diem. Postridie Rex Iacobum ad se vocat, & in cõclaue, remotis omnibus aliis, ducit. Hîc Iacobus profert variorum litteras: quas cùm Rex auidè legeret, interrogat, habeátne plures. Habere se ait; & fingens se eas producere, cultrum promit ancipitem, acutissimum, & capulo tenus in ventrem adigit, & relinquit. Rex vim sibi fieri clamans, seu etiam, vt nonnulli tradunt, eumdem cultrum ventre extractum in collum Monachi adigens, statim habuit accurrentes domesticos; quorum vnus gladio mox letale vulnus Iacobo inflixit, alter item aliud bipenni intulit. Ita moriens Iacobus Deo summas egit gratias, quòd tam miti mortis genere eum ad se vocaret, se multò atrocius expectasse. Mortuum fenestra eijciunt, & haud multò pòst quatuor equis discerpendum committunt. Rex accepto vulnere, Nauarræum aliósque Proceres ad se accersens, eis causam Regni cõmendat, & Nauarræo successore designato, postridie, qui fuit 1. Augusti, moritur vltimus stirpis Valesiorum; & altero inde die Nauarræus Rex Franciæ Rex proclamatur Henricus eius nominis Quartus. Interim non desunt suis rebus Fœderati, sed 5. Augusti Parisiis contra Nauarræum Edictum promulgant; & Cardinalis Carolus Borbonius, Nauarræi patruus, etsi adhuc captiuus, publicè per plateas Rex Franciæ denuntiatur, & sub illius nomine moneta cuditur. Et similia Edicta promulgantur in Diuionensi Parlamento 12. Augusti, Burdigalæ 19. eiusdẽ, Tolosæ 22. eiusdem Augusti, Rothomagi 23. Septembris, & alibi aliis diebus. Nauarræus iuramento pręstito se Catholicam Romanam Religionem in iis quibus nunc est Franciæ locis saluam conseruaturum, nihilque in ea innouaturum, legitimi Generalis Concilij decretis & cognitioni staturum, coronæ Regiæ officiariis & reliquis statibus priuilegia sua confirmaturum, missis ad omnes Ordines ciuitatésque litteris, sedulò sibi stabilem Regni possessionem facere nititur, mandátque vt pridie Kal. Nouembrium in Turonensium metropolim conueniant. Interim in oppidis, quibus potiebatur, pręsidiis relictis, in tres partes copias suas distribuit. Robur exercitus Longeuillæ Duci attribuit, vt in Picardia & circa Parisios

Obsident pontem S. Claudij.

Vulnus accipit Rex Valesius manu Monachi cuiusdam.

Moritur Rex Valesius, Nauarræo successore designato.

Econtrà à Fœderatis Nauarræi patruus Cardinalis Rex proclamatur.

Nauarræus tripartitim suas copias diuidit.

1589 ſios bellum adminiſtret: cum altera parte Aumontium in Campaniam ad excipiendum hoſtem & retinendas in fide ciuitates ablegat: tertium ſecum Diepam, quæ maximæ opportunitatis ex aduerſo Angliæ in Normannia vrbs eſt, abducit. In itinere iuxta Rothomagum veniens, vrbem quidem non oppugnauit, ſed molas aliquot iniecto igne exuſſit, pecoráque abegit. Oppidani eruptione facta in Nauarręos irruunt, eóſque occiſis circiter 300. à mœnibus repellunt. Mænius quoque Dux audiens Nauarræum Rothomagenſes infeſtare, menſe Septembri cum 18. millibus peditum & 3. millibus equitum Rothomagum contendit, & cùm Nauarręus Diepam veniſſet, Mænius cum omni ſuo exercitu vrbē hanc obſedit. Fluuius vrbem interluit, per quem oppidanis neceſſaria aduehuntur. Fluuio hoc ponte ſtrato, Mænius hanc commoditatem ciuibus impedire cœpit, & vt minori id ſuorum incommodo faceret, collem vicinum è regione arcis Arkenſis, quę à Nauarræanis cuſtodiebatur, occupauit. Ingens hîc orta eſt pugna, dum neuter vult cedere. Nauarræus equitibus, Mænius peditibus præualebat; & nunc huc, nunc illuc victoria inclinabat. Vincere tandem Nauarræani viſi ſunt, eò quòd Nemourſij Ducis equites turbatis ordinibus cederent. Mænius itaque, cùm ſimul intellexiſſet Longæuallium & Lanoium cum ſuis copiis aduentare, vt Nauarræo ſubſidio eſſent, obſidionem ſoluit, & milites reduxit. Nauarræus menſe Nouembri totum exercitum in Pariſienſes ducit, ſuburbia quædam ciuitatis occupat, ſpoliátque, & multos captiuos ſecum abducit, ſtrenuè à muris vrbis ipſius reiectus. Terruit tamen hæc res Pariſienſes ſummopere, ac vndique opem implorabant; cùm non multò pòſt Rex Hiſpaniæ ad eos miſit Commendatorem Mordonij cum magno auri pondere, promiſitque, ſe eis circa Veris initium iuſta copiarum auxilia miſſurum; quod Pariſienſes non parum recreauit, cauſáque fuit cur Nauarræus tempore hiberno ad tantam vrbem non maiorem vim tentandam cenſeret. Interim Cenomani ab eo obſeſſi & oppugnati, 2. Decembris ſe ei tradunt, cùm pridie Cardinalis Caietanus Legatus Apoſtolicus Lugduno Pariſios verſus iter inſtituiſſet, cuius Legationis finem anno ſequenti videbimus. Et eodem adhuc menſe hinc Alenſonium Nauarræus, inde Mænius Pontiſaram deditione cepit. Hoc anno in Italia tanta fuit imbrium & inundationum copia, vt multis locis ſementi prima & ſecunda corrupta, neceſſe fuerit tertiò agros ſeminari, & nihilominùs tota pænè meſſis perierit; vnde ſecuta annis proximis magna annonæ caritas. Venetiis quoque in tantum vrbis canales exuberarunt, vt totam vndis obrutam diceres. In Germania Auguſtæ Treuirorum, Oſnaburgi in Dania, & alibi ingens magorum ſeu maleficorum vtriuſque ſexus numerus merito ignis ſupplicio conſumpti ſunt; inter quos & celebris

Mænius Dux Fœderatorũ, infeliciter ad Diepã pugnat.

Nauarræus ſuburbia Pariſienſia incendens, tamē ſtrenuè repellitur.

Cenomanes Nauarræo ſe tradunt.

In Italia hoc anno inundatio, & hinc annonæ caritas.

lebris pridem Doctor I.V. Flattenus, Electoris Treuirensis Consiliarius: itémque in Bebber oppidulo Iuliacensi supplicium sumptum de insigni malefico, qui præter maleficia alia, etiam se ex homine in lupum, cingulo, quod à dęmone acceperat, cinctus, quoties voluit conuertere potuit, fassúsque est se aliquot homines in ea metamorphosis specie laniasse.

1589 *Malefici plurimi è medio sublati.*

Hoc anno 30. Ianuarij Rijnberka longa obsidione (quod superiori anno dicere cœpimus) fatigata, & ad rerum necessariarũ extremam inopiã perducta, cùm nullus succurreret, siue quòd Ordines Fœderati æquè atq; Parmensis in res Gallicas oculos intẽtos haberent, siue ob sublatos Meursium & Schenckium, qui singulari cura aliquoties illi oppido præsidio „ fuerant, Carolo Mansfeldio deditionem facit. Omnibus qui vellent ma- „ nere permissum; qui nollent, vt exeant cum armis & impedimentis da- „ tum; sola cum apparatu relinquerẽtur maiora tormẽta. Sexto Februarij in Francia (nẽpe deinceps per annos aliquot Francica Belgicis intexemus, vtpote Rege Hispaniarum simul Fœderi, quod Sacrum dictum est, adscripto) & diebus aliquot sequentibus, se Nauarręo tradiderũt Honfleur, Killebeck & Quilebeuf, ita vt nunc omnis pęnè Normannia, excepta metropoli Rothomago, paucisque aliis oppidis, eius parerent imperio. Accessit & istud. Erant in castro Rothomagensi centum Hugonoticæ factionis præsidiarij; iunxerant se eiusdem farinæ centum ciues. Hi simul 21. Februarij castrum occuparunt, Catholicos omnes, qui à Fœderatis stabant, trucidarunt, dubios in suam societatem seruarunt, & passim, Viuat Rex, quasi victores clamarũt. Vicarius (quem alij Locum-tenentem vocant) audito tumultu, & Arcem videns occupatam, è turri funibus se dimisit, atque in vrbem ad Magistratum populúmque veniens, eis quo loco res esset, exposuit; & vt summa cum celeritate Arcem denuò oppugnent, hortatur. Paret Senatus populúsque; concurritur ad arma, machinæ bellicæ octo attrahuntur, quibus muri vsque in sequẽtem diem continuis tonitruis verberantur. Postridie circa meridiem, cùm latissima strata esset ruina, territi qui in Arce erant, certis conditionibus 23. eiusdem Februarij se, Arcemque dediderunt. Centurio vnus, & quinquaginta circiter ex iis qui è ciuibus Arcem occuparant, capti sunt, & paulò pòst extremo supplicio affecti, reliqui dimissi. Sub hoc tempus Hispanicæ aliquot cohortes veteranæ, cùm multa ipsis stipendia deberentur, Cortracum Flandriæ oppidum occupant, ac è vicinis agris ingentem pecuniæ summam per singulas hebdomadas congerunt, magnámque insolentiam exercent, donec datis vadibus stipendia promissa tandem soluta sunt. Eodem tempore in Frisia Groningenses ab hostibus vndique cincti periclitabantur, & opem continuò à Parmensi implorabant, sed negligebantur. Interim Guilielmus Nassouius pro Ordinibus

1590 *Rijnberka post longã obsidionem deditur Mansfeldio.* *Plura loca in Francia iungunt se Nauarrao.* *Arx quoq; Rothomagensis capta; sed mox recuperatur.* *Regij in Belgio fœdè Cortraci tumultuantur.*

1590 nibus Fœderatis Frisiæ Gubernator propugnacula quatuor quæ circum vrbem erant, his nominibus, Ime, Til, Sont, & Camp, in suam potestatẽ redegerat, totiq; ditioni Groningensi graue tributum hebdomadarium imperabat. Tandem vrgente Verdugio, Parmensis aliquot cohortes Hispanorum aliorúmque peditum misit, quibus Verdugius cum Comite Sherenbergio Hermanno & 22. signis peditum ad Rhenum se iunxit; sed quòd intereà Nassouij exercitus quoque quingentis equitibus & aliquot cohortibus peditũ auctus esset, impedire non potuerunt, quin ditio Groningensis locáque vicina mirè vastarentur; ipsis satis fuit per Twentem Amisium versus proficisci, & sic Groningam tandem venire. Sub finem eiusdem Februarij Mauritius & Hohenloius exercitum iustum Seuenbergæ colligere videbantur: fingunt se oppugnaturos Gertrudenbergam. Credebatur famæ, adeò vt Gubernator Bredanus eò profectus omnia quę ad defensionem erant necessaria, diligenter procuraret. Mauritius, absente Præfecto, festinandum censet. Erat nauta quidam, qui cespites (quorum in nutriendis ignibus vsus est) ex more in arcem Bredanam aduehere solebat. Cum hoc Mauritius conuenerat: septuaginta lectissimos milites (quorum Præfectus erat Haraguerius) in aluo nauis abscondi curat, cespites desuper imponi, atque ita Bredam velificare. Et quidem ob ventum cõtrarium biduo in itinere fuerunt. Tandem 3. Martij sole occidente notus nauta ad Arcem appulsus, maximè quòd & milites ob frigus cespitibus egerent, facilè admittitur, moxque præsidiarij nauem exonerare cœperunt. Verùm ingruentibus tenebris, suadentéq; nauta, tot ablatis cespitibus, quot ea nocte abundè sufficerent, reliquos potiùs in crastinum relinquerent, acquieuerunt. Ita stratagema detectum non fuit. Erant præsidiarij omnes Itali; Præfectus, vt diximus, absens. Intempesta igitur nocte, omnibus, exceptis ordinariis excubitoribus, somno pressis, milites naui modestissimè egressi, Arcis vigiles interficiũt, ceterisque in cubilibus oppressis, Arcem sui iuris faciunt, dantes, exonerato maiori tormento, Mauritio & Hohenloio signum, Arcem à se captam. Illi citatis ad eos festinantes passibus, Arcem iustis cum copiis ingrediuntur, irruptione statim in oppidum facta, somnolentos præsidiarios Italos cædunt aut fugant: quo ciues viso, certa in militum Mauritianorum stipendium promissâ pecuniæ summâ, frustrà ipsi soli reluctaturi, 4. Martij se dedunt. Nec hoc contenti Mauritiani, insuper vniuersæ Campiniæ immensam pecuniæ vim extorquere parant, Osterholtij castra habentes. Verùm 10. Martij Carolus Mansfeldius Antuerpiâ cum copiis profectus, in Hollandiam eos redire cogit. Tum Seuenbergam ducens, oppidum cum Arce, facta deditione, Regij iuris facit; sed excitatum in littore propugnaculum expugnare non valens (Hollandi enim

Extremè periclitatur Groninga.

Ordines Fœderati simulant se Gertrudenbergam velle obsidere.

Interim miro stratagemate occupant arcem & ciuitatem Bredanã.

Fœderatis Osterholtij castra habentibus obijcit se Mansfeldius.

id sin-

1590

id singulis diebus milite ac commeatu recreare poterant) eo deserto in Brabantiam reuersus est. Diximus fine anni superioris, Regem Hispaniæ Commendatorem Mordoneum cum auro Parisios misisse, vt Fœderatos Catholicos de submittendo simul primo vere militari auxilio, certos faceret. Iubente igitur Rege, Parmensis sub finem Februarij Confœderatis in auxilium miserat Philippum Egmondæ Comitem, cum mille ducentis equitibus, ac totidem peditibus, ex Hispanis, Burgundis ac Germanis coactis, Legatum assignarat Paulum Carondeletum Mauldij Dominum, veteranum equitum Pręfectum, qui posteà Bouchainio præfuit. Mænius re intellecta, Egmondano, ne quid detrimenti ab hostibus accipiat, occurrit. Nauarręus Druydarum oppidum, vulgò Dreux in Normannia arcta obsidione premebat. Eam vt solueret Mænius, suos vndequaq; euocat, exercitúmq; cogit validissimum, quem 9. Martij in Druydensem agrum ducit. Tandem 13. eiusdem mensis instructæ vtrimque acies ab hora secunda pomeridiana vsque ad vesperam steterunt, sed nulla fuit velitatio. Sub noctem omnes in sua castra reuersi sūt. Vix vnius leucæ spatium inter vtraque castra intererat. Postero die Nauarræus suos castris educit, Mænius quoque suas legiones instruit. Pagus erat in vicino; hunc Nauarræus occupare nitebatur, vt suas res faceret meliores. Mænius hoc impedire volens, simul ratus se nunc occasionem turbandi à latere ordines hostium nactum esse, Vicecomitem Tauannęum cum Hispanis, qui in dextra ala erant, in latus exercitus hostilis cum impetu immisit; sinistram quoque alam, in qua Germani & Burgundi erant, subsequi præcepit. Videns Nauarræus se peti, sistit gradum, aciem vertit, & tormenta maiora omnia in hostem eiaculatur. Vicecomes metuens, ne qui in dextra Nauarræorum ala erant, intereà pagum occuparent, in eos grandiores aliquot pilas mittit, & equites nonnullos in eos irruere præcepit. Fit pugnę initium. Vicecomes cum Bassompierio & centum equitibus primus in hostem fertur, putans omnes alios subsecuturos, sed spe frustratus est. Nauarræus intereà cum toto exercitu in Mænianos impressionem facit: ad manus venitur, collato pede præliantur. Fit atrox pugna, (dies erat 14. Martij) cadunt vtrimque multi; tandem ad Nauarræum victoria inclinat. Cecidit inter alios & Comes Egmondanus inter primos, strenuè dicam, an incircumspectiùs quā iuuenem Principem decebat, decertans. Post eius cædem Mænius receptui cecinit, reliquumque exercitum saluum abduxit; ipse verò mox ad Parisienses profectus est, ne cladem re maiorem existimarent. Nauarræus confestim litteras Duci Longivillęo misit, quibus prosperum pugnę successum nuntiauit, & vt omnes copias suas ad Sequanam flumen iuxta Pontisarenses ducat, præcipit. Ipse Melodunum profectus, oppidum ca-

Egmondius cum exercitu Belgico, Fœderatis Frācis auxilio mittitur.

Adest & Dux Mænius cum valido exercitu.

Hi iunctis copiis Nauarræum inuadere parant.

Cruentè concurrūt; vbi inter alios & Egmōdius cæsus.

1590 *Nauarræus capto Meloduno, & Druydis, arctè Parisios obsidere incipit.*

pit, præsidio munit, & commeatum inferri iubet. Mox sub medium Aprilis Nauarræus ad Druydarum oppidum reuersus, illud obtinet; & 25. eiusdem mensis cum exercitu hominum viginti millium Lutetiam Parisiorum tendit, eámque arctissimè obsidere incipit. Eodem mense Aprili Hollandi Stochemium ad Mosam ditionis Leodiensis oppidum astu occuparunt. Tentarunt & Arcem, sed frustrà; itaque sub meridiem cum præda Bredam versus iter remensi sunt; ac similiter 1. Maij in suburbiis Antuerpianis ciues vtriusq; sexus, qui apricatum prodierant, spoliarunt, multos etiam captiuos abducentes. Sub hoc tempus Mænius Cameracum profectus, litteras ad Parmensem mittit, quibus significat se arcana quædam habere, quæ litteris credere minimè consultum esset; petere igitur, quantocyùs eius colloquio frui possit. Parmensis acceptis litteris, statim se itineri accingit, & 22. Maij Condæum Hannoniæ oppidum venit, profectus est eódem & Mænius; vbi aliquot diebus soli, omnibus remotis arbitris, collocuti sunt, conuentúmque est Parmensis ipse simul in Franciam subsidio Fœderatis proficisceretur. Intereà Nauarræus Parisienses cœpit lacessere, & in suburbia S. Martini irruere. At ciues erumpentes tanto cum impetu hostes aggrediuntur, vt cæsis plurimis, pedem eos referre cogerent. Deinde ciuium inquilinorúmque capita recensentur, inuentáque sunt ducenta circiter millia. Cumque annonæ facta esset inspectio, deprehensum est tantum frumenti, quantum tot hominibus ad mensem sufficiat, si singulis quotidie vnius libræ panis distribuatur. Decimo Maij mortuus erat Fontenaij apud Pictones, adhuc in custodia detentus, Carolus Cardinalis Borbonius, à Fœderatis Rex, vt diximus, designatus; nunc nihilominùs Parisienses omnes iterùm iurant neminem pro Rege assumendum, qui non sit Catholicus. Tandem Nauarræus tredecim maximis machinis æneis mœnia Parisiensium quatuor diebus continuis disturbare iussit. Sed Dux Nemoræus (quem sibi Gubernatorem, absente Mænio, Parisienses creauerant) cum sexaginta quinque respondebat, apertisque portis quotidianas in castra Regia faciebat eruptiones. Ecclesiastici quoque omnes recensiti erant, distributisque inter illos armis, sua quisque obire in vrbis defensionem munia præcipiebantur. Illorum Pręfecti constituti sunt Episcopus Siluanectensis, & Prior Carthusianorum. Loco vexillorum præferebatur illis imago Christi in cruce pendentis, & alia B. Virginis. Professionis suæ vestes non abiiciebant, sed galeas, loricas, thoracesque ferreos superinduebant. Dux Mænius sępè litteras nuntiosque in vrbem mittebat, & cum exercitu ingenti se breui hostem à mœnibus reiecturum promittebat, quamuis id non nisi mense Augusto contigit. Sed ecce Catholici Neomagenses in Belgio eodem tempore æquè auxilia à Parmensi expectabant.

Hollandi Stochemiũ ditionis Leodiensis diripiunt.

Pergit Nauarræus premere Parisienses, sed paruo successu.

Moritur Cardinalis Borbonius à Fœderatis Rex appellatus.

Nihilominùs Parisienses fortissimè Nauarræo resistunt, etiam Ecclesiastici.

ctabant. Etenim Hollandi, vt Neomagum, insigne ad Wahalim flumen Geldriæ oppidum, suum facerent (quod aliquoties frustrà, vt diximus, tentauerant) iam tum 10. Maij Tiletum ad alteram Wahalis ripam conuenerant, secretissimeque necessaria pararant. Decreuerant portam vrbis Nouiomagi, dictam Asininam, nouo tunc bellico instrumento, cuius experimento Meursij Comitem Arnhemi periisse anno præcedenti narrauimus, funditus euertere, vulgus Franco-Gallicum *Petard* vocat, à crepitus ventris imitatione. Situlæ æneæ maiori conclusæ est simile, tantarum virium, si aptè adhibeatur, vt admirabiles faciat munitissimorum etiam propugnaculorum euersiones, sed dubij euentus, vt hîc Hollandis euenit. Qui enim id Asininæ affigebant portæ, vigiles non fefellere; quin hi strepitu venientium, opera facientium, abeuntium commoti, vniuersam vrbem ad arma concitarint; quo Hollandi intellecto, festinantiùs inde se proripuerunt. Ignis qui hoc crepitaculum debebat accendere, tēpestiuiùs accensus, ingentem edidit flammam, crepitaculum tamen non attigit, nisi quòd tandem Hollandis dilapsis claro iam die, vndecumque concepto igne, portam euertit. Immenso fragore attoniti territique ciues eò concurrunt, hosteq; non conspecto, apertis vicinis portis Hollandicum reperiunt crepitaculum, & numquam visam Vulcani fabricam in domum Prætoriam spectandam per aliquot dies omnibus exhibent. Tum Deo gratiis actis, portam restaurant. Hollandi primo deiecti consilio, ad alterum, nimirum ad vim se conferunt, conuocatisque vndique copiis Tiletum conuenire iubent, missis eódem triginta maioribus tormentis. Rebus necessariis paratis, naues conscendentes Neomagum tēdunt, auditáque sunt eorum tympana, visaque ex vrbe signa, 15. Maij stilo veteri, hoc est 25. calculo nouo; classis verò manè circa horam octauam appulit, ac in opposita vrbi ripa, in pago Sensio expositus miles castra posuit. Exonerant in eos Neomagenses maiora tormenta, Hollandi similiter paulò pôst contra vrbem sua. Cùm se mutuò hac ratione aliquot horis salutassent, sequentibus diebus & maximè 28. eiusdem Maij Hollandi diuersis locis turres, propugnacula, ciuiumque domos maiorum tormentorum globis verberarunt, aliosque globos ignem vomentes ad excitandum incendium supra centum, sed irrito euentu, in vrbem eiacularunt. Ciues cum paucis præsidiariis alacriter se ad defensionem parabant. Magistratus verò nuntios cum litteris ad Carolum Mansfeldium, in Campinia Brabantiæ cum copiis tunc sedentem, ac ad vicinos omnes mittunt. Venloniani statim puluerem bellicum liberaliter suppeditant, Buscoducenses ac Grauienses milites aliquot. Id autem non difficulter fiebat, quòd Hollandi Wahalim transire ob copiarum paucitatem nondum audebant, sed in insula Batauia (veteris pars est, ac nomen retinet) in

1590

Hollandi frustrà Neomago insidiantur.

Noua Vulcani fabrica, vulgò Petard.

Nempe Hollandi etiam vi aperta Neomagū aggrediuntur.

Eiaculantur in vrbē ignitos globos; sed irrito euētu.

1590

Integro mense Hollandi in Neomagũ detonant.

in opposita vrbis ripa manentes, contra vrbem maiorum tormentorum globis continuò ſęuiebant; atque adeò integro in eam menſe detonãtes, partem turris templi primarij D. Stephani deiecerunt, ædibúſque pleriſque ad vrbis ripam ſtantibus variè laceratis infeſtiſſimi fuere. Carolus Mansfeldius, intellecto Neomagenſium periculo, cum copiis ad Moſam profectus, in Mokenſi ericeto hoſtium conſilia exploraturus conſtitit, indiéſque ad vrbem profectus, ciues animabat, rebuſque neceſſariis iuuabat, expectans, vt ferebatur, Rynberkâ naues, vt cõtra hoſtem in dictam inſulam Batauiam proficiſceretur. Sed Hollandi eum non feſtinare videntes, traiecto infra vrbem Wahali, munitionem erigere incipiunt. Ciues territi ad Mansfeldium pro auxilio mittunt; qui omnibus cum copiis ad hoſtem iter inſtituens, eum relicto opere ſemiperfecto in inſulam reuerſum cognoſcit. Mauritius ſe vi nil facturum conſpiciens, in dictæ inſulæ littore è regione vrbis iuſtam erigit munitionem, quam Knodſenburgum vocauit, quòd eo tundendi fatigandique eſſent Neomagenſes, quod & verè factum eſt integris ſexdecim menſibus, vt ſuis locis audiemus. Intereà Neomagenſium Legati continuò Parmenſem pro depellendo à ceruicibus ſuis hoſte interpellant, ſed fruſtrà; totus enim ille erat in Francicam expeditionem liberandis Pariſienſibus intentus. Erant Pariſienſes ad eam inopiam redacti, vt tandem 27. Iulij nullum ſuburbium reliquum eſſet, quod non Nauarręus occupaſſet, ita vt deinde nemo Pariſienſium ampliùs ad frumentandum poſſet erumpere. Defecit itaque eo tempore apud vulgus panis vſus. Quæ miſeria cùm creſceret in dies, neque ſufficeret, quòd vterque, Pontificis & Regis Hiſpaniæ Legati, nonnullique alij omnia ſua plebi alendæ impendiſſent, vulgus cœpit tumultuari, tenuioris fortunæ hominibus ad arma concurrentibus, & pacem aut panem miſerabili non minùs quàm horribili voce poſtulantibus. Principes Magiſtratúſque conueniunt, & quid facto opus ſit, in medium conſulunt. Placuit pleriſque Nauarræi animum tentandum eſſe, alij id fruſtrà fore dicebant. Conſtitutum nihilominùs eſt, etiam reclamante Nemourſio, ſed extrema neceſſitate vrgente, duos Epiſcopos Pariſienſem & Lugdunenſem in caſtra ad Nauarræum legandos. Ex tali neceſſitate Legati exeunt ciuitate, quibus Nauarræus ad portam vſque Antonianam occurrit. Orationis Legatorum finis fuit, poſſe Regem immenſis his malis remedium adferre, ſi Catholicus eſſe dignetur; Pariſienſes, ceteroſque tunc ſtatim eum Regem recepturum. Reſpondit Rex, nolle ſibi quæſtionem de Religione moueri; decretum enim ſibi eſſe, Religionem, quam haberet, non mutare regnandi cauſa. Iniquum quoque eſſe, ſubditos Regibus conditiones præſcribere. Vbi cùm Legati reſponderent, ſibi ergo mandatum, nihil certi ſtatuere, niſi de ſententia

Mansfeldius tãdem aliqua parte Neomagenſibus auxilio venit.

Negliguntur Bruxellæ Neomagenſiũ Legati, & quare.

Pariſiis deficiente pane, vulgus tumultuari incipit.

Fruſtrà tentant animum Nauarræi duo ad eũ miſſi Epiſcopi.

Ducis

Ducis Mænij, ideóque potestatem ad Mænium proficiscendi peterent, repulsam passi, & in vrbem redire iussi sunt. Erat ibi tanta calamitas, vt bis mille equi iam mactati, & eorum carnes essent absumptæ; similiter & octingenti tum muli tum asini, quin & pelles dictorum animalium coctæ vorabantur; canum, felium, glirium non erat numerus. plerique crudis herbis herbarúmque radicibus victitabant, donec permulti fame deficerent; quorum numerus trimestri obsidionis, à nonnullis censetur (heu miseriam!) vltra decem millia. Fuerint tantùm quinque millia; nimium adhuc triste est. Sanè vel pro infirmis tandem panis haberi non potuit, etiam cùm quidam offerrent pro vna libra duos Francicos coronatos: res posteris fortè incredibilis. Atque adeò tandem huic fami succumbens oppidulum S. Dionysij Parisij vicinum, Nauarræo se tradidit. Huic malo solamen allaturus Parmensis, 1. Augusti Bruxellis Montes Hannoniæ, inde per Valencenas in Franciam exercitum insignē octodecim circiter millium tum equitum tum peditum secum ducens, magnis itineribus contendit. Cùm ad oppidum Meaux venisset, id nuntiatum Parisiis, mirum quàm miseros recrearit. Vigesimo octauo Augusti Meauxio Parisios Parmensis mouet: quo Nauarræus intellecto, 30. eiusdem Laignium tendit, nolēs vniuersam belli aleam periclitari. Parmensis verò dimidio ab vrbe Parisiensi milliari relicto exercitu, cum octingentis tantùm equitibus ac ingenti commeatus copia, multáque Nobilitate intrat, procedénsque ad templum Deiparæ, Deo gratias, decantato solemniter cantico Te Deum, agunt. Mox habito militari Concilio, ex huius decreto Parmensis ad exercitum reuersus, Nauarræum insequitur, Mænio cum Francorum copiis primam aciem tenente. Iam abscesserat Nauarræus Laignio, Męniusque illud oppugnare cœperat. Verùm cùm à iusto pręsidio fortiter defenderetur, spes expugnationis non apparebat, nisi cùm ad castra venisset Parmensis. Tum duobus locis à duobus exercitibus vehementissimè verberatum, factisque ingentibus ruinis 6. Septembris inuaditur; ac inspiciente Rege, eiusq; exercitu, tandem vi expugnatur. Fit magna cædes, nemini parcitum, omnia (excepto commeatu) in prædam versa. Loffuinus vrbis Præfectus cum centum partim minoribus Præfectis, partim viris nobilibus, capitur. Ingens reperta omnis generis vis annonæ, ac Parisiis vendita, tanta rerum mutatione, vt quod anteà centum viginti aureis venerat, nunc tribus emeretur. Pudebat Nauarræum, oppidum munitissimum ante oculos suos vi captum: vt se vindicet, postridie hora noctis vndecima iustas Parisios mittit copias cum mille quingentis scalis: quæ haud procul porta Iacobæa, occupatis suburbiis, ascensionem parabāt, quòd nullas ibi esse excubias, præter paucos Societatis Iesu Patres, didicissent; adde quòd aër nebulosus

1590

Multis millibus Parisiis fame mortuis, oppidum sancti Dionysij Nauarræo se dedit.

Parmensis cum insigni exercitu Parisiensibus auxilio venit.

Laignium, inspiciente Nauarræo, Parmensis & Fœderati expugnant.

Nauarræani frustrà mœnia Parisiensia transcendere tentant.

1590 crassiissimas obfudisset tenebras. Sed quòd non satis cùm silentio accederent, Patres nil videntes, strepitum tamen ac murmur audiunt continuum. Quare arma conclamantes, vniuersam commouent vrbem, duosque vallum occupantes ac descensum parantes hallebardis prosternunt. Tum proximi aliquot ciues in auxilium prouolantes, ceteros adscensione facilè prohibent. Cumque ingens conuenisset hominum numerus, straminis copia in vallo accensa, hostium numerum ac conatus detexit. Quare illi receptui canentes, rebus omnibus desertis, re infecta, ad Nauarræum reuertuntur. Parmensis verò Laigniaco ad Pontem Charentonium castra mouet, qui Laigniacorum clade territi, deditionem fecere. Hinc ad Fanum Claudij; cuius ciues cum clauibus obuiàm habēs amicè suscepit. Hîc Parisiensium audit Legatos, qui rerum omnium abundantia læti, eum nunc pro merito excipere cupiebant, quod primo aduentu eis impossibile fuerat. Annuit eorum petitioni, cùm primùm vidisset, quò Nauarræi tenderent consilia. At is, qui semper summopere pugnam desiderasse videbatur, nil nunc minùs cogitabat, sed exercitū peste laborare prætexens, in varia præsidia eum distribuit, aut in varia dispersit. Quo Parmensis viso, cum tota Nobilitate Parisios 13. Septembris profectus, Regia magnificentia excipitur, ac per aliquot dies se recreat. Interim etsi relictus esset Belgij Præfectus Petrus Ernestus Mansfeldius; tamen quòd exiguæ ipsi relictæ essent copiæ militares, Hollandi haud parum res suas promouerunt. Iam iam Parmensi profecturo, cum cohortibus aliquot Wahalim infra Neomagum Hollandi traijciunt, ac mox Mansfeldium se insequi simulant. Sed ex itinere reuersi, Doddendalium maioribus tormentis Kalendis Augusti oppugnare incipiunt, & nemine succurrente obsessis, post aliquot dies ad deditionem cogunt. Voluerat Boelius Præfectus pugnādo potiùs occumbere, quàm voluntati hostis se tradere: sed cùm Domina Arcis promisisset se pro ipso intercessuram, tandem se dedit: sed necquidquam ea rogante, Boelius quòd dudum fidelis Regi militasset, capite punitus est, præsidiarij nudi dimissi, Arx incensa. Vigesimo Augusti, traiecto rursum Wahali in Batauiam insulam Neomago oppositam cum exercitu Mauritius reuertitur, solutáque obsidione Neomagensi, in Hollandiam tendit; propugnaculo insigni, Knodsenburg dicto, è regione vrbis à se ædificato, de veterano præsidio rebusque necessariis optimè prouiso. Intereà quidem in Frisia Verdugius munitionem Ementillam in potestatem redegerat, obsederátque Nieuzillam; sed eam paulò pòst iterùm deseruit, obuiàm profectus Rodorigo Hispano, qui cum nouis aliquot cohortibus ei à Parmensi subsidio missus fuerat. At verò Mauritius absentia Parmensis benè vtendum ratus, varias expeditiunculas, eo in Francia hærente, cōfecit.

Detecti à Iesuitis ex subātibus, duobus cæsis, reliqui fugiunt.

Dedunt se Parmensi Pons Charentonius, & oppidū S. Claudij.

Nauarræi exercitu disparente, Parmensis Parisios ingreditur.

Interim Hollandi in Belgio non parum res suas promouent.

Occupant munitiones duas iuxta Neomagum.

cit. Primo Septembris præsidiarij Bergarum super Zomonam Thenas oppidum vastum Brabantiæ parúmque munitum interceperunt, & spoliarunt: ac similiter occuparunt eodem mense Hollandi Burick oppidū cum Arce ad Rhenum, non longè à Rijnberka. Sub finem quoque eiusdem Septembris ac initio Octobris recuperarunt arcem Hemertanam prope Siluamducis, munitiones Elshout & Creuecœur, & posteà etiam arcem Helensem; item 11. Octobris propugnaculum Ter Heiden iuxta Bredam, & 17. eiusdem Steenbergam oppidum, & mox etiā propugnaculum in Rosendale. Ad hæc mense Nouembri Venlonienses in Geldria à præsidiariis Italis valdè sibi molestis hac ratione se expedierunt. Præerat vrbi Nobilis Gelder Benthemius, qui hoc tempore in conficienda peditum Belgarum legione occupatus vrbe discesserat. Conspirant inter se ciues vt Italos eijciant; Germanorumque, qui simul in præsidio erant, præcipuos auro corruptos inducunt, vt neutri parti se iungāt. Dant fidem. Constituto die rumor spargitur, postridie annuum nundinarum diem; summo manè aduenturam mercatorum & aliorum ingentem copiam præsidio tantùm quinquaginta armatorum munitam. Itali eo audito, vt in more habebant, ac vnde sibi odium pararant, cum octoginta peditibus vrbe exeunt. Cùm certo in insidiis consedissent loco, neminem aduentare sentiunt præter raros solito more rusticos. Ad meridiem vsq; expectantes, cùm euntibus redeuntibúsque quæ placebant, ademissent, delusos se videntes, Venlonium repetunt. Sed portas reperientes occlusas, insuper ciues commilitones suos expulisse intelligunt. Itaq; Itali cedentes necessitati, ad proxima concessere prędidia. Paulò pòst ciues Germanos etiam exire compulerunt; mansit nihilominùs adhuc ciuitas Catholica, nullum tamen voluerunt admittere pręsidium. Ab alia parte quoque Hollandi dolo ferè Duynkerkam Flandriæ oppidum maritimum die 1. eiusdem Nouembris interceperant. Aderant cum tribus virorum millibus, Solmensis, Verius, & alij. Sed re detecta, præsidiarij in aduenientes delati, quos exposuerant milites vi ad naues repulere, instrumentáque varia, quibus ad ciuitatis occupationem erant vsuri, eripuere. Eodem mense Mauritius ad propugnaculum Knodsenburgicum è regione Neomagi reuersus, vrbem vexare non cessabat, suique id indies munitius reddentes nocte nec die Neomagensibus quietem dabant. Intereà Germani, quòd Hollandi mercatores tutò per Wahalim butyrum, caseum ac pisces ad se nauibus deferre nisi difficillimè possent (foderant enim infra Neomagum nouum alueum per Betuam, sed non satis commodum) petierunt, qua tenus mercatoriæ naues inermes, persolutis consuetis teloniis ac vectigalibus sine dāno ire & redire per Wahalim more consueto possent. Neomagenses habito inter se consilio, qui dictis mer-

1590

Itidem occupant in Brabantia Thenas, & spoliant.

Recuperāt quoq; Arces aliquot circa Siluamducis & Bredā.

Intereà & Venlonienses præsidiarios suos Italos vrbe, pellunt.

Pulsi & Germani; perstitit tamen ciuitas in fide Regis.

Lucri cupiditas Neomagensibus posteà causa ruina.

1590 cibus rem facere erant consueti, Hollandis ac Germanis permittendum omnino volebant, vrbis vectigalia hac ratione augenda dicentes. Qui verò hoc mercium genere vti non solent, nulla ratione admittendũ censebant; hoc modo enim hosti, qui iugulo inhærebat, omnia eorum semper fore nota consilia. vicit tamen priorum sententia; vnde & tandem anno proximo mense Octobri, vt suo loco narrabimus, in potestatem hostium venerunt. Parmensis, postquam mense Septembri Parisiis aliquot dies quieti suæ dedisset, ad expugnandum Corboilum Parisiensibus infestum eorum rogatu initio Octobris se comparat, idque etsi natura, arte, præsidiariis, omnibusque necessariis optimè munitum, arctè obsidet, ac nocte dieque sine intermissione vehementissimè oppugnat, præsidiariis nulla quiete data: cumque maioribus tormentis aliquot locis mœnia aperuisset, bis à ruina repulsus, tertia oppugnatione vi expugnat, vigesimo secundo postquam obsideri cœperat die. Cæsi præsidiarij cum magna parte ciuium, atque oppidum direptum. Quibus prosperis Parmensis successibus etsi commotus, nondum tamen fractus deficiebat Nauarræus, sed mox decimo Nouembris pridie diui Martini, Corboilum recuperat, instrumento bellico (quod *Petarsse* vocari diximus) porta effracta. Tum varias in partes, cessante peste, raptatis copiis, vario Marte subinde cum Parmensi velitabatur, nunc victus nunc victor. A tribus enim exercitibus, tribus diuersis locis, anni huius fine Nauarræus oppugnabatur. In ipso Franciæ sinu Parmensis arma circũferebat, apud Nortmannos ac Britones Mænius, in Prouincia Narbonensi ac Delphinatu Carolus Sabaudiæ Dux; qui aliquot Hispanorum millibus à socero Rege Hispanię acceptis, mense Nouembri, omnibus in eo tractu, etiã ipsis Massiliẽsibus gratus videbatur. Sed de eo pleniùs anno sequenti. Parmensis cùm videret Fœderatos Francos sibi non satis fidere (volebãt enim, etsi in vrbibus ab eo captis, nõ nisi Francicum relinqui prę sidium) in Belgium per Lutzenburgum tandem ineunte Decembri Bruxellam reuersus est. Delectu habito, ex octodecim pugnatorum millibus vix decem millia inuenisse fertur, & ex his vix tertia pars erat sana, ceteros bellum bellíve incommoda sustulerant. Vigesimo quinto Decembris (qui dies omnibus qui verè Christiani sunt, semper est fuitque ob Natalem Christi sacer) Comes Obersteinius Hollandis militans cum aliis in Westphaliam irruptionem facit. in pagis vrbi Monasteriensi vicinis omnes in templis repertos spoliant, supellectilem Ecclesiasticam rapiunt, Sacramenta pedibus conculcant, matronis & virginibus pro sua libidine abutuntur. Inde Roxelium & Telgetium profecti eadẽ patrant: multos etiam captiuos secum ducunt; Ewerswinckelium & Warendorphium 27. eiusdem Decembris similiter vastant. Postridie in Hoes-

Parmensis Corboilũ Parisiensibus infestũ summa vi oppugnat.

Idem vi expugnatũ Nauarræus non minori vi mox recuperat.

Tres eo tempore exercitus Fœderatorum in Francia.

Parmensis ex Francia reuertitur plurimis desideratis.

Hoesvvinckel, præter omnia quæ diximus, etiã Baptisterium fœdè conmacularunt. Inde in Abbatiam Marienfeltium venientes, non tantùm in Sacramenta & in Imagines, sed & in Monachos ipsos turpiter debacchati sunt. Hinc in Paderbornensem Episcopatum irruunt, & eadem ratione insaniunt, ne quidem Gubernatori Sparenbergio nec eius familiæ parcentes. Metrius his verbis narrat: Ante huius anni exitum Comes Obersteinius, Truchsesij nomine (erat is exauctoratus Episcopus Coloniensis) cum quodam exercitu in Westfaliam & diœcesim Monasteriensem profectus, Geseken vrbem aliáque loca inuasit & diripuit. Episcopus Paderbornensis vndecim millia dalerorum Imperialium, Colonienses & Westfali octodecim millia, Monasterienses etiam bonam summam ipsi numerarunt. Sic ille.

1590

Hollandi multa loca VVestfaliæ fœdè populãtur.

Hic annus tres vidit Romanos Pontifices. Sixtus V. obiit 27. Augusti: electus Vrbanus Septimus 15. Septembris, Romanus, anteà dictus Ioannes Baptista Castaneus, sed ante inaugurationem diem clausit extremũ, die 27. eiusdem mensis. Subrogatur Gregorius XIV. Mediolanensis, electus 5. Decembris, priùs Nicolaus Sfondratus appellatus: pręfuitque & hic tantùm vsque ad 15. Octobris anni sequentis, vt dicemus. Varia fuere de Sixto iudicia, quòd cùm Nauarræum excommunicasset, neque deessent facultates (nam & præter alia, quæ ad annum 85. cõmemorauimus; etiam thesaurum quemdam immensum solemni ritu in castro S. Angeli sub titulo futuræ aliquando necessitatis Sacri belli, dicauerat) aurum tamen nec militem contra eum miserit; id constat, eo mortuo, siue ob hanc causam, siue quòd rigidus iustitiæ fuisset exactor, Statuam ipsi viuo honoris causa in Capitolio positam, nocte fuisse euersam. Vnde & Romani decreuerunt, numquam posthac Pontifici superstiti (nam & Pauli IV. Statuæ hæc irrogata fuit ignominia) Statuam dedicandam. Decreti tenor marmoreæ tabulæ in hanc sententiam incisus conspicitur.

VARIA.

Vidit hic annus tres Pontifices, vnum post alium.

Statua Sixti V. Romæ violata, incertum quare.

„ Si quis siue priuatus, siue Magistratum gerens, de collocanda viuo Pon-
„ tifici Statua mentionem facere ausit, legitimo S.P.R. decreto in perpe-
„ tuum infamis, & publicorum munerum expers esto. M.D.XC.

Digresso ex Francia cum copiis Parmensi, ipsisque Principibus Francis Fœderatis non satis inter se conuenientibus, seu tanta mole belli fatiscentibus, Nauarræus, vt vno impetu tandem Fœderatos prosterneret, huius anni 1591. initio Vicecomitem Turinum ad Elisabetham Angliæ Reginam misit, quæ ei ducenta millia Angelottorum addixisse fertur, & Nobilitas Anglica centum millia, totidemque Londinenses mercatores. Inde Vicecomes ad Hollandos venit, tum ad Lantgrauium Hessiæ, ac demũ ad Ducem Saxoniæ, promissáq; sunt Nauarræo magna subsidia, sed quæ non ante finem mensis Iulij conuenerunt. Ab altera parte

1591

Mittuntur à Nauarræo Legati ad Angliæ Reginam, & alios.

1591 parte Gregorius XIV. Romanus Pontifex Duci Mænio & Confœderatis Francis decreuit octo millia peditum, & quatuor millia equitum, quamuis missa non sint nisi septem peditũ millia, & vix duo millia equitum, & præterea vix mense Augusto, vt suis locis commemorabimus. Brisaacus quoque à Confœderatis in Belgium pro subsidiis ad Parmensem missus, responsum tulit, se non posse suo milite carere, nec habere se à Rege suo mandatum: nihilominùs posteà iussus à Rege copias nouas similiter in Germania in vsum Francicæ expeditionis conscribi curauit. Sed de his posteà. Intereà Gratianopolis insignis vrbs Franciæ, non longè à Lugduno, per eos qui alterius quàm Catholicæ Religionis in vrbe erant, Nauarræo dedita est, numerarúntque ciues, vt in gratiam reciperentur, multa coronatorum millia. Mense quoque Februario, ductore Monpenserio Nauarræus oppidum Aurancæum in Normannia obsidione cinxit, cùm intereà Fœderati Honfleurium occupant. Itaque Rothomagenses vicini iuncti sociis Fœderatis Ducem Monpenserium castris exuere, obsidionemque Aurancæam impedire conabantur, sed frustrà. Dux enim paulò pòst vrbe potitus est. Paulò antè quoque Nauarræus Parisiensibus nouas insidias struxerat. Collectis namque aliquot curribus armatis hominibus onustis, in superficie omnis generis commeatu tectis, ea ratione vrbis porta potiri putauit, reliquis mox aduolaturis; sed insidiæ detectæ sunt, & Nauarræi partim cæsi partim fugati sunt. Crescebat tamen iterùm fames Parisiis, & Nauarræis omnia itinera obsidentibus, non nisi armata mánu commeatus inferebatur. Ad hæc initio Martij Sancius Nauarræi Legatus Geneuam profectus exercitum collegerat, vt Buringenses, Thonnensem & Euianam ditiones, quas Sabaudiæ Dux nuper occupauerat, recuperaret. Amadæus quidem Sabaudiæ nothus ditiones illas suis præsidiis munierat, exercitúmq; cogebat, quo hosti occurreret. At hostis Geneuâ attractus maioribus machinis Buringensem munitionem oppugnauit, & deditione cepit; inde & duas alias, sed non sine sanguine, recuperauit. Sub idem tempus Philippus Hispaniarum Rex, missa classe, Blauetum nobilem portum minoris Britanniæ occupauit, & incredibili opere celeriter communiuit, titulo siue Fœderis Sacri, siue etiam iuris filiæ suæ Isabellæ, vt quæ nomine matris, quæ soror fuit máior natu vltimi Regis Francorum Henrici Valesij, succederet, etsi non in totum Franciæ Regnum, obstante Lege Salica quæ feminas excludit, attamen in Regnum hoc Britanniæ minoris, quod constat sub annum 1515. Claudiam filiam vnicam Annæ Britannicæ attulisse pro dote Francisco Primo Valesio, neque liquet naturam successionis ibi mutatam. Portus hic situs est ex opposito Angliæ, vbi traiectus in Vectim, & inde in Angliam breuissimus est. Nouis

Altera parte & Fœderati Franci vndiq; auxilia conquirunt.

Variis locis iterùm feruet in Francia bellum.

Inter alia, Parisienses iterùm obsideri cœpti.

Rex Hisp. missa classe Blauetum Britanniæ minoris portum occupat.

uis igitur curis hæc res Angliæ Reginam quoque implicauit, quæ confestim sexcentos tum pedites tum equites in Britanniam misit, vt Hispanorum excursiones impedirent. Sed & Nauarræus Lanouum (qui 4. Februarij ex carcere Antuerpiano redierat, commutatione duorũ Præfectorum Hispanicorum qui in Zelandia aduerso casu classis Hispanicæ anno 1578. fuerant capti) eò cum instructissimis copiis ablegauit. Verùm de his pleniùs suis locis; nunc plusquam tempus est, vt quid intereà apud Belgas actum sit commemoremus. Sanè Hollandi, etsi in res Francicas æquè essent intenti atque Regij, dum Catholici Caluinianum Nauarræum ibi regnare nolunt, Hollandi & Angli quàm maximè volunt; tamẽ nec in Belgio intereà sibi isti desunt. Primùm Noritsius, Ostendę in Flandria Reginæ Angliæ oppignoratæ Gubernator, 15. Februarij vicinũ propugnaculum Regium, & pagum Blanckenberg nocte inuasit. Præsidiarij ad munimentum in collibus arenosis confugiebant. Vbi illucescente die, cùm per tympanistam deditionem fieri Noritsius peteret, tympanistam sclopeto interemerunt. Quare summo furore oppugnati, superati, & vltra centum cæsi sunt, pauci seruati. Itidem à Præfecto Littelton Anglo & aliis argutum stratagema in Slusam intentatum, sed sine successu. Quidam etiam Ordinum milites eodem mense Februario arcem Carpenam prope Coloniam inuadere incassùm tentabant, multos tamen equos & captiuos inde secum abducebant; sed quibus iterùm à Regiis Nouesiensibus & Meursensibus pręsidiariis fuerunt exuti, multique simul cæsi. Contrà Parmensis etiam in Bredam stratagema, in ciuitate pecuniâ quibusdam conductis, adornarat, & similiter in Lochemum Geldriæ oppidum; sed vtrumque frustrà fuit. At meliori successu præsidiarij Bredani arcem Turnhoutum in Campinia Brabantica operâ coctoris cereuisiarij 2. Aprilis inuaserunt. Etenim dum currus cereuisiarius in ponte Arcis hæret, ipse vigilem vnum ponte deijcit, alterũ transfodit; mox Hollandi, qui in domo ruinosa vicina latent, accurrunt, & Arce potiuntur. Rursum 20. Aprilis nomine Truchsesij exauctorati Coloniensis, quidam ex Obersteinij & Verij militibus Kollenbergam arcem prope Vrdingam oppidulum ad Rhenum nocte occupant, quo Stralenum aliquando inuadere sperabant. Vicini rustici ilicò Arcem cingunt, & deditionem à militibus flagitant: quibus responsum, se non consueuisse rusticis munimenta dedere. Præbent se rusticorum ductores Dominus in Millendonck & Arnoldus Wachtendonckius, & Arcem obsident, cùm 23. Aprilis nuntiatur Hollandos cum ingenti militum manu in procinctu esse, vt Arcem obsidione liberent. Quare cùm numerus Regiorum militum, qui subsidio venerant, exiguus esset, receptui canitur. Attamen, cùm postridie significatum fuit, hostem magno suorum

1591

Missi à Nauarræo & Angla, quò Hispanis se opponant.

Hollandi vi Blanckenberg in Flandria occupant.

Tentata alia in Belgio vtrimque, sed sine effectu.

Hollandi arce Turnhoutana potiuntur.

Kollenberga capitur, moxq; iterùm recuperatur.

rum

1591 rum detrimento Stralenum frustrà tentasse, redierunt animi, & de oppugnatione seriò cogitatum est. Itaque 26. eiusdem Aprilis machinæ bellicæ maiores, puluis tormentarius, aliáque huc necessaria Nouesio in castra comportata sunt, & triduo pòst continuis tormentorum tonitruis muri concussi, magnáque parte disturbati sunt. Territi tam inopinato casu præsidiarij, de deditione cogitare cœperunt, Dominúmque Quadenum & Pastorem in Wilich, quos captiuos habebant, ad Millendonckium miserunt, vt cum illo deditionem paciscerentur. Conditiones erãt hæ: Præsidiarij absque vllis armis Arce exirent, & in tutum deducerentur. Ioannes Iuliacensis miles Arcis proditor Millendonckio traderetur, eiusq; arbitrio tractaretur. His conditionibus Millendonckio Regij militis Præfecto Arx dedita, & Ioannes Iuliacensis tertio pòst die proditionis pœnas laqueo suspensus luit. Quarto Maij Hollandi arcem Westerloam inuaserunt, vix vllo resistente, cùm iunior Dominus de Merode in venatione esset: quæ Arx posteà toti Brabantiæ pluribus annis, vt audiemus, maxima incommoda intulit, insigni prædonum spelæo ibi constituto. Comes Mauritius & Ordines Fœderati totis quatuor mensibus elapsis, quęcumque ad maximam aliquam expeditionem erant necessaria, sibi compararant. Itaque circa 12. Maij operi se accingunt. Spargitur rumor, Mauritium Bergas diuæ Gertrudis velle obsidere, omnibusq; viribus expugnare. Plus quàm quadraginta maiora tormenta cum vario apparatu bellico nauibus imposita sunt. Aggeres aliquot ad Mosam Siluæducis vicini perforati, & aliquot militares copiæ Bredam missæ sũt. Ex quibus omnibus verisimilis erat suspicio, aut Siluamducis aut Gertrudenbergam obsessum iri. Siluæducenses vrbem suam munierunt, & Parmensis præsidium Gertrudenbergense auxit, commeatúmque ad aliquot menses sufficientem inuehi curauit. Dum hæc aguntur, Mauritius summa cum celeritate classẽ centum circiter nauium tam minorũ quàm maiorum adornat, eáque Rhenum ingressus, beneficio venti breui tempore Arnhemium peruenit. Vigesimo secundo Maij profunda nocte duodecim milites Hollandi Doesburgo in habitu rusticorum & rusticarum egressi, nondum elucescente die ante propugnaculum à Regiis insessum ex opposito Zutphaniæ in Velua constructum venerunt, in corbibus suis oua, butyrum, & caseos quasi venales secum deferentes. Nondum portæ munitionis erant apertæ. Bacillis itaq; suis rusticorum more innixi, dum portæ aperirentur, expectabant. Reseratis portis, magnus præsidiariorum Regiorum numerus scaphis Isalam flumen traiicit, & in vrbem se recipit. Personati igitur rustici illi paucitate militum magis animati munitionem ingrediuntur, sua vęnum exponunt. Pręsidiarij accurrentes emunt, hic oua, butyrum ille, alius alia, donec tandem quidam

Hollandi arcẽ VVesterloam in Brabantia occupant.

Dudum incertum quò Mauritius copias paratas ducat.

Tandem Arnhemiũ versus proficiscitur.

Hollandi munitionẽ Zutphaniensem astu recuperant.

ex Mauritianis extracto vestibus sclopeto, vnum ex Regiis sternit. Confestim audito signo, qui in insidiis latebant socij, in imparatos irruunt, domum in qua excubiæ habebantur, occupant, excubitores omnes capiunt, & munitionem in suam potestatem redigunt, tanta celeritate, vt vnus tantùm ex Regiis, & vnus ex hostibus desideratus sit. Occupata hoc stratagemate munitione Zutphaniensi, non diu cunctandum ratus Mauritius, collectum exercitum summa cum celeritate 24. eiusdẽ Maij, hoc est sequẽti die post captam munitionem, ad Zutphaniensem ciuitatem duxit. Comes Guilielmus Nassouius etiam vocatus 26. eiusdem cum suis copiis venit. Hoc & sequenti die 27. fossis ducendis, tormentorum statione præparanda, & ponte Isulam sternendo erant occupati. Comes Obersteinius in primo ad vrbem aduentu, cùm incautiùs lustrat mœnia, globo traiectus, ipso momento occubuit. Oppidani erumpentes cadauer spoliarunt, & in vrbem inferre voluerunt: sed accurrentes socij oppidanos repulerunt, & cadauer nacti Arnhemum sepeliẽdum miserunt. Eadem nocte, quę vigesimam septimam Maij sequitur, tormenta bellica è nauibus extrahuntur, rotis imponuntur, & opportunioribus locis tam breui tempore disponuntur, vt fidem pęnè excedat: qua in re classiarij nautæ fidelem Mauritio præstiterunt operam. Postridie, qui fuit 28. Maij, circa meridiem, pręparatis omnibus, magno impetu ad vrbem fulminatum est, innumerique globi continuò in vrbem immissi. Tum missus tubicen, qui vrbem dedi petebat. Consternati oppidani, aliquod consultandi ea de re temporis spatium exigunt. Quo denegato, Præfectum Deckema & Seruetium miserunt, trium dierum spatium, intra quod Verdugij consensum petere possent, rogantes. Quod itidem ipsis denegatum, & hora tantùm ad deliberandum concessa. Vrbs erat ampla & spatiosa, præsidium exiguum ad tuenda mœnia minimè sufficiẽs. Ad hæc commeatus exigua ferebatur copia, pulueris verò tormentarij „ salisque multò minor. Quare declinante iam ad vesperã die paciscun- „ tur, vt præsidiarij cum gladiis, & quantum impedimentorum humeris „ efferre possent, vrbe quò vellent exirent, similiter Ecclesiastici & ciues. Ita curribus aliquot & equis concessis (pro quorum restitutione Laukema cauebat) 29. Maij Dauentriam vsque deducti sunt. Tanta hæc omnia celeritate gesta sunt, vt tam vrbs quàm propugnaculum citiùs occupata sint, quã fama obsidionis ad vicinos peruenerit. Mauritius 30. Maij ingressus vrbem, eodem pęnè momẽto equitatum omnem Dauentriam, quæ Zutphaniâ duobus tantùm miliaribus distat, præmisit. Peditatus cum omni apparatu bellico, qui copiosus erat, mox subsecutus est. Die vltimo Maij Mauritius in castra ad Dauentriam veniens, exercitum in certas turmas diuisit, singulisque suas stationes assignauit, quas circum-

1591

Mox Mauritius ipsã quoq; Zutphaniam obsidione cingit.

Incredibili celeritate disponit tormenta, & fulminat.

Deditur Hollandis Zutphania.

Eadem celeritate & Dauentriã Mauritius aggreditur.

1591 ductis vallis munierunt. Deinde duobus pontibus fluuium, vno supra, altero infra vrbem iunxerunt. Tandem quibus locis vrbs infirmior videbatur, tormenta bellica locarunt. Legati Neomagensium, & aliarum ciuitatum in hoc tractu, non vno, sed diuersis temporibus in aula Parmensis subsidia, tum per se, tum Principes viros flagitauerant; quòd si vrbibus non succurratur, fore breui, vt in manus hostium incidant, aut incolæ coacti se dedant, luculentissimis argumentis docuerant: sed quorum intererat Regi suas vrbes & Prouincias conseruare saluas, hi quasi lethargo oppressi, vt extremè periclitantibus rebus succurrerent, permoueri non posse videbantur. Amissa iam erat Zutphania, obsessa Dauentria, periclitabatur grauissimè iam tum ab anno superiori Neomagum: tantorum malorũ querelæ per omnium ora volitabant, & aliquid monstri in aula Principis ali haud pauci suspicabantur. At melior aliorum prudentum opinio fuit, ita belli neruum bello Francico exhauriri, vt Belgio simul tutando minùs sufficeret. Nihilominùs Parmensis 3. die Iunij lectissimas aliquot peditum equitumque cohortes ad Mosam fluuium præmittit, ipse cum reliquo exercitu, omnique apparatu bellico 10. eiusdem mensis se in iter dat; magnis itineribus, citatisque equis Traiectum ad Mosam, inde Ruremondam venit, vt Dauentriensibus succurreret, hostémque à muris fugaret. At intereà Mauritius, paratis omnibus ad oppugnationem necessariis, nono Iunij, qui dies octauus erat à Pentecoste, in ipso diei crepusculo viginti octo tormentis maximis portas & mœnia vrbis Dauentriensis sine vlla intermissione aliquot horis verberarat: deinde per tubicinem vrbem sibi & Ordinibus Fœderatis dedi poposcerat. At Hermannus Tsherenbergius Comes vrbis Gubernator, Mauritij consobrinus, renuntiare tubicinem iussit, se consobrinum suum salutare, faustúmque diem illi optare; ciuitatem autem se in vsum Regis sui defensurum quamdiu viueret. Relato in castra hoc nuntio, absque vlla mora, tanto furore & insania, tanto fulmine ac tonitru, tot tormentorum ictibus toto illo 9. die Iunij sine vlla intermissione debacchatum est, vt multi mirati sint machinas vi ignis non fuisse disruptas. Machinas autem commodissimo loco disposuerant, vbi mœnia vallum obiectum aut nullum aut exiguum habebant, sed propter fluuium & portum adiacentem tuta putabantur. Præterea tanta erat in vrbe pulueris tormentarij inopia, vt licet tormenta oppidani haberent plurima, vti tamen liberaliter iis non auderent, metuentes sibi tandem puluerem defuturum. Cuius si copiam habuissent, Hollandorum vires retardare, machinas multas disturbare, hostémque longiùs à muris arcere potuisse ferebãtur. Numerati sunt eo die plusquam quatuor millia ictuum, totidémq; grauissimi ponderis pilæ in vrbem eiaculatæ. Intereà eodem adhuc die 9. Iunij

Lethargus quidam in aulà Parmensis, pro quorumdã sensu.

Missi à Parmensi, qui Dauẽtriensibus opẽ ferant.

Mauritius, diu verberata Dauẽtria, dedi eam sibi postulat.

Negante Sherenbergio, iterùm ea tormentis quatitur.

1591

nij nauis quædam oblonga è flumine in portum subducitur, asseribusq; stratis pons conficitur, per quem in ruinas atq; adeò in vrbem ipsam milites procurrerent. Deinde ex singulis stationibus constituti, qui vrbem oppugnarent. Prima pugna Anglis decreta est, secunda Scotis, tertia Comiti Solmensi & Bredenrodio: qui omnes iam ordine, quo res tentanda esset, in armis parati signum expectabant. Classicum canitur: Angli magno clamore furoreque primi vrbem inuadunt. Oppidanorum septem signa in ipsis ruinis stabant, omnes ad pugnam paratissimi. Cùm Angli in pontem recepti essent, inuentus est pons breuior, quàm vt ex illo in ruinas perueniri posset: hîc priores vrgentibus posterioribus, plurimi Anglorum in aquam detruduntur & submerguntur: alij ex ponte in ruinas prosilientes ab oppidanis hostiliter accepti & trucidati sunt. Magna hîc Anglorum cædes editur: tandem receptui canitur. Sed neq; incruenta fuit hæc oppidanis victoria. Dum enim pugnatur, Mauritiani bis sua tormenta displodunt, & in propugnantes eiaculantur. Sternitur hîc quidã Mulertius nobilis, cui globo tormentario à latere Comitis Hermanni caput aufertur: sternuntur & alij, ipse Comes Sherenbergius lapide à muro pila disiecto grauissimè in facie vulneratur, adeò vt visum penè amiserit. Ita cessatum est eo die. Postridie, qui fuit 10. Iunij, omnia denuò & ad operas disturbandas & ad vrbem oppugnandam præparata sunt. Sed qui in vrbe erant, iniquissimo se loco pugnare vidẽtes, tormentis hostilibus toti expositi, de deditione cogitare cœperunt. Insignis toto obsidionis tempore Comitis Hermanni virtus enituit, qui si vulneratus nõ fuisset, aut numquam, aut vi vrbem hostes capere oportuisset: deditionis enim mentionem non ferebat. At hoc rerum statu, cùm ipse decumberet, ægrè tandem eò adductus est, vt cum aliis in deditionem consenserit. Dum itaque Mauritiani se ad nouam pugnam præparant, nuntius in castra venit, qui oppidanos cum hoste pacisci velle attulit. Magnum in castris exortum est gaudium: dantur petunturq; obsides; designantur quibuscum de deditione agatur. Pleraque quæ
» petebantur admissa sunt; Milites explicatis exirent signis cum omni ar-
» matura, sonantibus tubis tympanisque: impedimenta quoque omnia
» plaustris equisque aueherent. Ita vrbs hæc 10. Iunij in potestatem Ordinum Fœderatorum dedita est. Mauritius consobrinum ex amita Sherenbergium Comitem Hermannum vulneratum, vt diximus, proprio suo curru Groningam vehendum curauit. Parmensis nuntio in itinere accepto antequam Ruremondam attigisset, exercitum in terrã Cliuiensem deducens, ad Monasterium Marienboom non procul ab vrbe Calcariensi consedit, consilia hostis speculaturus. Proximum videbatur, Mauritium Steenwijckam petiturum: at cùm intellexisset Verdugium

Acies instruuntur Dauentriæ oppugnanda.

Magna vtrimque cædes; læsus quoque ipse Sherenbergius.

Paratur secunda inuasio, Sherenbergio ex vulnere decumbente.

Deditur Dauẽtria, cùm Parmensis nondum Ruremondam attigisset.

1591 Steenwijckam nouo milite & commeatu auxisse, centum quinquaginta nauibus exercitu suo imposito, Enchusam & Harlingam prælegens, relictâ Steenwijckâ in Groningēsem Prouinciam suos exposuit. Ibi propugnacula aliquot, Ementillam, maiorem Auvvartam & Opslagam expugnant. Inde Delfzielam propugnaculum in ipso fluminis Groningâ per Dammam in Amisiam labentis aditu progrediuntur. Illud tormentis dedi, aut certè qui apparatum quo oppugnandi essent inspiciant, emitti postulant. Id dissidium inter præsidiarios prębuit: visoque apparatu 2. Iulij propugnaculum dediderunt, ex quibus Verdugius aliquot capite puniuit. Sed magis arcis Weddæ obsidio Mauritium remorata est; qua tamen superata, cùm ipse vltrà progrediens aliis firmiùs muniēdam seruandámq; reliquisset, Verdugius statim cum præsidiariis Schutendiepensibus & aliis eò venit, dedereque Arcem, & albis bacillis exire eos coëgit: quo facto Groningenses iterùm liberum per Bourtangam accessum recuperarunt. Multùm Parmensis in Hispanis ob stipendia dudum in Herentals & alibi tumultuantibus sedandis, secumq; ducendis, laborabat; sed frustrà fuit. Tandem multis precibus Neomagensium fatigatus, 13. Iulij Neomagum versus mouet, collectisque omnibus scaphis & pontonibus nocte Wahalim traijcit, & in Betua, veteris Batauiæ parte (insula inter Wahalim & Rhenum sita) castrametatur, propugnaculúmque Knodsenburg è regione vrbis Neomagensis ab Hollandis superiori anno, vt diximus, constructum, postridie, qui fuit 14. Iulij, obsidere cœpit. A parte Orientali Comes Barlemontius, ab Occidentali Comes Octauius Mansfeldius, sub ipsa munitione suas habebant stationes. Equites in pago Lent à Septemtrione aduersus hostium aduentum excubabant. Comiti Bossuuio, Beauresio, aliisq; Regulis & Chiliarchis cum suis legionibus sua quoque in circuitu statiua erant designata. Insignis & validus erat exercitus: qui si ęquo loco cum hoste de summa rerum pugnare potuisset, à multis victor futurus credebatur; sed ad oppugnationē tanti propugnaculi non videbatur iustus apparatus. Cunicularij nulli, tormenta pauca, puluis exiguus, ita vt Parmensis potiùs ad prælium quā ad oppugnationem venisse iudicaretur. Dispositis stationibus conducti sunt Germani pedites, qui hostile propugnaculum fossa circumdarent, qua tandem obliquis ambagibus sub ipsum propugnaculi vallum militi pateret accessus. In eo opere sex aut septem diebus maximo cum Regiorum detrimento desudatum est. Quò enim fodiendo magis hosti appropinquabant, eò plures sternebantur, aut vulnerabantur. Parmensis ipse quotidie castra lustrabat, operásque vrgebat. Dum huic operi instāt Germani pedites, equites peditúmq; legiones alię aliquot millia fascium comportant, quibus fossæ munitionis obstruerentur; & tandem machinæ

Mauritius suos in ditionem Groningēsem ducit.

Inter alia obtinet arcem VVeddensem, iterumq; amittit.

Parmensis Knodsenburgum è regione Neomagi obsidere parat.

Aliquot diebus magno cum Regiorum damno vallū ducit.

1591

næ aliquot præter eas quas ipse Dux aduexerat ex vrbe attrahuntur, omniáque ad vallum disturbandum præparantur. Die 22. Iulij D. Magdalenæ sacro manè hora quinta Dominus la Motte nouem tormentis vallum propugnaculi verberauit; paulò pòst sex, deinde tribus; septima hora cessatum est: ictus in vniuersum numerati sunt circiter ducenti triginta. Mirabantur multi, cur non maior ruina fieret. Exigua quidem illa vi vallum adeò fuit conuulsum, vt Signifer Hispanus accurrens illud facilè ascēdere potuerit, quem Hiberni aliquot secuti sunt, & collato pede cum hoste in ipso vallo præliabantur: non tamen iustæ erant ruinæ. Octaua circiter hora corona munitionem inuadunt, & diu velitantes infinitam sphęrularum vim in se mutuò eiaculati sunt, sed temerè & absque vllo fructu, cùm ruinæ sufficientes, vt diximus, non essent stratæ, per quas aditus pateret. Posteà cùm receptui signum datum esset, altum in castris fuit silentium, in vrbe verò mœror & trepidatio. Captatur aliud consilium, vallum suadent suffodiendum, & immisso puluere euertendum: id ciuibus persuadetur. Mauritius his intellectis, relicta Frisia exercitum in Geldriam reduxit. Trepidabatur enim ob præsentiam Parmensis, etiam Arnhemi & in vicinis oppidis. Timuit & suis Vigius vrbis Tiletanæ Præfectus: portam oppidi qua iter est Nouiomagum obstruxerat, aggerem antiquum resciderat, nouumque, vt hosti præcluderet iter, excitauerat. Mauritius cùm Arnhemum venisset, ponte fluuium iunxit, intentus, si hostis exercitum ex improuiso carpere posset. Itaque 24. Iulij aliquot equitum peditúmque turmas in insidiis non procul à Rheno posuit, & duas turmas equitum in penitiorem Batauiam præmisit, quæ hostem prouocarent. Quas cùm conspexissent ducenti circiter equites Regij, inter quos Prætoria cohors Parmensis, in eas feruntur. Pugnatur cominus, capiuntur quadraginta circiter Mauritiani, fugiunt reliqui: Regij in illo feruore vehementiores, illos insequuntur, donec iuxta ponticulum erumpunt ex insidiis Mauritiani, deinde & alij qui in circuitu erant, & Regios tam à tergo quàm à fronte circumuenientes, plures cædunt, ceteros, elapsis quibusdam, viuos capiunt. Captus est Rigallaius Prætoriæ ductor, item Marchionis Guasti frater, illius Vicarius, & alij quidā Nobiles, gregarijque equites plures. Cęsorum captorúmque numerus apud Regios censebatur centum circiter & quinquaginta, alij referunt septem fuisse equitum turmas, & ex his quatuor insignia Arnhemum, & ducentos captiuos, exceptis occisis, fuisse in triumphum ductos. Captabat Parmensis occasionem se de hoste vindicandi, & ea nocte cum parte exercitus in interiora Batauiæ ingressus, hostem vbique quærebat. Sed ille se suis castris continuit. His omnibus malis accessit, quòd quotidianæ cōtinuęque pluuiæ Batauicam terram prorsus glebosam ad gerendum bellum

Vallum hostile sternitur, sed arctiori ruina quā opus esset.

Inuaditur Knodsenburgum propugnaculum, sed sine fructu.

Adest Mauritius cum exercitu Arnhemi.

Mauritiani equites, plures Regios cædūt, alios capiunt.

1591 lum redderent inutilem, flumenque vtrimque in immensum cresceret, ita vt operæ omnes aquis inundarentur. Altero igitur die 25. Iulij D. Iacobo sacro Parmensis de expugnatione propugnaculi desperans, & maius incommodum metuens, suos conuasare, & obsidionem soluere præcepit. Maiora tormenta præmisit, ipse cum exercitu toto pęnè biduo adhuc in Batauia mansit, hostem expectans, si fortè ad manum venire auderet. Tandem equites primò, deinde pedites eo ordine (quod potissimùm in hac expeditione laudatur) flumen traduxit, vt nullus è suis desideratus sit, ita affirmantibus multis testibus oculatis; vt mirum sit Metrium ausum scribere, magno suo damno, instantibus Mauritianis, Parmensem euasisse, duobus tormentis relictis, & pontonibus aliisque scaphis submersis. Parmensis suis Wahalim traductis in vrbem venit. Magnus erat Principum & fortissimorum Præfectorum in vrbe numerus; consilia quotidie conferebantur, nihil tamē statutum fuit, quod magnopere ad vrbis conseruationem faceret, nisi quòd tribus præsidiariorum signis decreta sunt aliquot coronatorum millia, vnde quinque mensibus stipendia, & quinto quoque die panes quinque librarum coctos acciperent. De augendo autem præsidio diu multúmque disputatum est. Ceterùm non placuit ea res quibusdam ciuibus, qui aut ipsi res nouas affectabant, aut ab aliis erant subornati. Sunt nihilominùs qui asserunt, Senatum tandem à Parmensi vnam equitum turmam adhuc petiisse, sed Parmensem respondisse, se totum exercitum suum in procinctu relicturum, neque afflictis afflictionem velle addere. Vtut est, hoc modo compositis rebus, 4. Augusti sub vesperam omnibus Principibus & belli Pręfectis præcipitur ea nocte se ad iter parent: Ducem enim summo manè discedere decreuisse. Postridie vixdum orto Sole Parmensis cum octingentis circiter equitibus, omnique comitatu aulico Neomago discedit, Verdugio Imperatore totius exercitus, qui in Geldria relinquebatur, & iuxta Craneburgum castra metabatur, creato: qui paucis pòst horis ex vrbe in castra quoque profectus est. Parmensis, quia aduersa valetudine conflictabatur, ad fontes iterùm Spadanos profectus est, atram bilem (vt multi ludibundi iactabant) ex simultate cum Hispanis post infelicē expeditionem Anglicanam anni 1587. contractam seu concitatam purgaturus. Verdugius autem paulò pòst Craneburgo castra mouens, ad pagum Wees haud procul Goch ac Mosa consedit. Hollandi interim instructa classe Neomagum nauigant, ac ex propugnaculo Knodsenburgico, aliisque rationibus vrbem vexare pergunt. Sed quoniam Verdugius indies Nouiomagum veniebat, aut belli peritum mittebat, tantisper obsidionem suspendentes, classe eadem benè instructa, nemine hoc expectante, in Flandriam nauigant, oppidúmque Hulstum obsident. Fama posteà

Cælo pluuio Parmensis de expugnatione propugnaculi desperat.

Itaq; suos in tutum trās VVahalim reducit.

Frustrà agitur de augendo Neomagi præsidio.

Interim Verdugius cum exercitu in vicino hæret; Parmensis Spadam reuertitur.

Hollandi celerrimè in Flandriam nauigant, Hulstum oppugnaturi.

postea fuit, Mauritium iam anteà conuenisse cum ciuibus rerum noua- 1591
rum studiosis, ac aliquot præsidiariis Germanis, præsertim Præfecti Legato, de tradendo oppido. Profectus enim Bruxellam Præfectus suorum sollicitabat stipendia, quæ à multis eis mensibus debebantur, ideoq; alieniores à Regia militia videbantur. Ne autem proditio detegeretur, oppugnari voluerint, deditionem tempore facturi. Fit ita. Tormentis oppugnatur vallum murusque, fit apparatus oppugnationis. Tum qui intus erant, clamare ac murmurare, non se posse trium cohortium præsidio oppidum defendere, negligi se sperniqúe à Parmensi Bruxellæ aut Spadæ desidente; honestam igitur faciendā deditionem. Fideles ac probi sine sociorum auxilio se hosti impares scientes, vel inuiti consensere,

Oppugnatur Hulstū, mox q; deditur, non sine suspicione proditionis.

„ ac hosti oppidum, cum armis, vexillis, impedimentisque exeuntes,
„ die 20. Septembris dedidere. Ciuibus sex millia florenorum imperata;
„ biennio liberum Catholicæ Religionis exercitium promissum, sed non seruatum. Inde peditum quinque, equitum turmas duas recipere sunt iussi, & totidem in erectis mox à se circum oppidum munitionibus, tum suis tum vicinorum pagorum sumptibus alere. Mondragonius arci Antuerpianæ Præfectus, Hollandorum aduentu intellecto, pecuniaria auxilia ditionis Wasanæ Hulsti amissione perdi sciens, in vnum coactis quatuor peditū millibus cum mille equitibus, ac mille Hispanis peditibus, alioqui ob non soluta stipendia seditiosè agentibus, in Flandriam profectus, Hulstūm se si non seruaturum, saltem recuperaturum, aut Hollandis cladem illaturum sperat. Sed vtroque est frustratus. Hollandi enim oppido & propugnaculis locis aquosis egregiè munitis, ac de rebus necessariis prouisis, vela Hollandiam versus dederant. Inter hos motus Neomagum è Knodsenburgico propugnaculo nihilominùs tundebatur, simulq; naues aliquot armatæ vrbi erant infestæ, donec à ciuibus nouarū rerum cupidis admoniti Hollandi, tempus iam esse tentandę terrâ vrbis, (paruas enim esse vires Verdugij, & ciues ærumnis fatigatos non satis inter se conuenire) reducta classe iterùm eò nauigant. Conspecta est classis à Neomagensibus 14. Octobris hora circiter prima pomeridiana, auctaque ad vesperam vsque, donec tota esset appulsa. Postridie ponte Wahalim paulò infra vrbem iungere cœperunt. At oppidani, attracto in turrim S. Huberti maiori tormento, quosdam in ponte vulnerarunt. Quare dissolutus pons, paulò inferiùs extra teli iactum denuò compactus est ea celeritate, vt iam 16. Octobris die absolutus totum exercitum transmitteret; qui quasi corona vrbem cingens, totum agrum suburbanum impleuit, atque vbi castra figenda essent explorare se finxit, reuerà autem vires tantùm suas seu numerum ostentauit, vt terrorem oppidanis incuteret, seditionémque in vrbe concitaret. Sed cùm summa adhuc esset in vrbe

Mondragonius serò Hulsto auxiliari parat.

Neomagū totis viribus iam Hollandi oppugnandum censent.

Copiæ Hollandicæ VVahalim transmittunt.

 tran-

1591 tranquillitas, & præſidiarij erumpentes quoſdam caperent, quoſdam trucidarent, fortiſſiméque pugnarent, ſub veſperam in Betuam ſeu Batauiam inſulam vicinam reuerſi ſunt, paucis exceptis, qui pontem cuſtodiebant. Trepidabant nihilominùs oppidani, interque ſpem & metum hærebant: diuerſos enim nuntios ad Verdugium mittebat Senatus, at nemo adferebat ſolatium; ſed & exiguus idcircò in vrbe fiebat ad reſiſtendum apparatus. Die 17. eiuſdem Octobris totus iterùm Hollandorum exercitus, cùm nouis litteris (vt quidam volunt) ſtatum vrbis didiciſſet, Wahalim traiecit, & in editiſſimo colle, qui veteri cœmeterio ex oppoſito eſt, caſtra locauit, eáque poſtridie circumducto vallo muniuit. Tunc qua parte hoſtis vrbem oppugnare pararet, viſum eſt. Obſtructa igitur porta, qua in Oyenſem agrum itur, vetus cœmeterium, eáque pars vrbis quæ intra Wahalim & caſtrum interiacet, muniri cœpta eſt. Nouo inſuper vallo congeſto, eadem pars à reliqua ciuitate ſeparata; vt ſi hoſtis eam cepiſſet, nouum quo repelleretur obicem inueniret. Laboratum eſt à viris & feminis, à pueris & ſenibus toto biduo ſtrenuè, nec vllæ auditæ ſunt querelæ, tantummodò vt ciuitas Regi & Religioni Catholicæ ſalua permaneret. Erant tamen in vrbe, ſed pauci, quibus diſplicebat hæc tanta ciuium concordia. Præſidiarij interim excurrentes & velitantes palantem hoſtem excipiunt, hunc capiunt, illum ſternunt, iſtius equum in vrbem introducunt. Sed tunc demum oppidani ſuo malo didicerunt, quàm neceſſarium ipſis fuiſſet aliquot equitum præſidiū. Die 18. qui erat S. Lucæ ſacer, ſub noctem (vti & pridie) ignis viſus eſt in turri Grauienſi, quod ſpectaculum multis fidem faciebat ſubſidium adeſſe, ſed nihil eſt ſubſecutum. Hoſtis intereà vrbi cœpit appropinquare, primò ad emiſſarium Oyenſe, inde iuxta collem in quo homines ſcelerati plecti ſolent. Poſtridie, qui fuit 19. Octobris, in ipſo diei crepuſculo ad arma conclamatum eſt: hoſtis enim ad mœnia vſque procurrens vrbem inuadere velle putabatur. Ciues confeſtim præſidiarijque omnes in armis erant. Viſæ ſunt in Oyenſi agro gerræ quàm plurimæ, quibus tormenta interponerentur. Vnde colligebatur, hoſtem eam muri partē, quæ eſt inter portam & turrim Lappenſem, deijcere propoſuiſſe. Nam & in vlteriori Wahalis ripa quatuordecim tormenta diſpoſuerant, quæ his quaſi reſponderent. Prætereà & in colle prædicto, vbi rei pœnam luunt, aliquot ſigna peditum munitionem excitabant. At hoſtis eo manè nihil amplius tentauit; quare ciues & præſidiarij ad opera munitionum reuerſi ſunt. Interim circa nonam horam quidam ciues inquietiores tumultum in foro excitarunt, his deditionem facere volentibus, aliis nolētibus; ventúmque ad arma fuiſſet, niſi prudentiores ac præſidiarij impediiſſēt. Hora deinde ſecunda pomeridiana tubicen à Mauritio miſſus, ſub vrbem

Caſtra, circumducto vallo, muniuntur.

Strenuè ciues (maximè primo biduo) ad reſiſtēdum ſe cōparant.

Hoſtis procurrit quaſi inuaſurus, ſed ſponte iterùm cedit.

Tumultuantur inter ſe ciues.

bem venit, deditionem postulans. Consules audita eius postulatione, respondent se ciues conuocaturos, eorúmq; sententias audituros; postridie itaq; hora decima reuerteretur. Abiit, & statim reuersus tubicẽ dicit, Mauritium petere vt citò deliberent, locum adhuc esse veniæ, qui facilè possit intercludi. Dimissus iterùm est tubicen cum priori responso. Tandem postridie, qui fuit 20. Octobris, & Dominicus dies, manè hora octaua Senatus, Tribuni plebis, Magistri Tribuum & officiorum, Centurionesque conuenerunt: sententiæ de vrbis deditione rogantur. Præualent vota eorum qui deditionem suadent: concipiuntur conditiones Mauritio proponendæ: Senatus continuatio, Religionis vtriusque exercitium, tolerabile tantùm præsidium, & nonnullæ aliæ. Hora decima redit tubicen; respondetur, vt decretum erat. Mittuntur obsides ex castris Reisortius, Meinersvvichius, & quidam Anglus; ex vrbe ad castra Bronckhorstius, Gelein Signifer, & Vicarius Snater. Ceterùm vel quia hi obsides non placebant, vel quòd auctoritatem tractandi non habebant, in vrbem remissi sunt, & qui ex castris in vrbe erant iterùm postulati. Postridie igitur 21. eiusdem Octobris alij missi, quorum primarius erat Consul Flemingius cum plenaria paciscendi potestate. Paucis horis negotium peractum est. Pleraque enim quæ postulabantur concessa sunt, excepto Catholicæ Religionis exercitio, bonorum Ecclesiasticorum dispositione, & præsidiariorum numero, quæ relinqui volebat Mauritius Ordinum arbitrio. Hoc modo ciuitas suo Regi tam fidelis, tot tantaque tot annis perpessa, à Regiis, vt vidimus, neglecta (nam Parmensis adhuc Bruxellis erat, nec ante Decembrem in Franciam cum copiis profectus est) in potestatem hostium venit. Sequenti die, qui fuit 22. eiusdem mensis, Snaterus, Geleinius & Werdenus cum suis tribus signis Grauiam deducti sunt, receptaque sunt in eorum locum sex peditum signa, & paulò pòst duæ equitum cohortes: vrbi Præfectus datus Philippus Nassouius, cui Vicarius erat Dorpius. Confestim templa omnia spoliata & profanata sunt, totáque Reip. facies mutata. Diximus quantæ copiæ in bellum Francicum hinc à Protestantibus Germanis, Anglis, Hollandis pro Nauarræo, inde à Pontifice Romano & Hispaniarum Rege pro Fœderatis pararentur. Europa vniuersa videbatur sanguinariis præliis de re Christiana, de iure inquam Christianissimi Regni, decertatura. Iam tum 16. Aprilis Nauarræus post diutinam obsidionem, oppugnationesque cõtinuas Carnutum, vulgò *Chartres*, deditione acceperat, Louirium quoque 5. Iunij opera cuiusdam proditoris interceperat: Angli similiter per eosdem dies Guigaurium & Grilonium, illud vi, hoc astu. Nauarræus „ deinde mense Iulio Edictum promulgarat, contestans se optare, Conci- „ lium legitimum conuocetur; doceri se velle, si error demonstretur; interim

1591

Rogatis sententiis præualent, qui deditionẽ suadebant.

Missi vtrimque qui de deditione agant, & transactũ.

Mox templa omnia spoliata.

Intereà in Francia Nauarræus plura oppida occupat.

1591 rim ſibi decretum in Catholica Romana Religione nihil mutare, aut vt "
ab alio mutetur admittere, ſed profeſſoribus eius Religionis omnia ſua "
priuilegia conſeruare velle, multáq; eiuſmodi; cùm paulò pòſt die 1. Au- "
guſti in Parlamento Turonenſi ante Palatium Monitorium Bullæ Gregorij XIV. quo recèns iterùm excõmunicatus erat, publicè per carnificẽ lacerari & igne comburi iuſſit, ſcripto addito quo dictum Papam Gregorium vocat ſchiſmaticum, hęreticum, perturbatoremq; Eccleſiæ, aliáque adiicit eiuſdem genij. Interim non oblitus rei bellicæ, cùm fama eſſet Parmenſem cum exercitu in Franciam reuerſurum (fine enim Iulij ad hoc à Rege Hiſpaniæ mandatum accepit) metuens eum iterùm Nouiodunum in Picardia iter inſtituturũ, habito cum ſuis conſilio, vrbem hãc quindecim millium exercitu circumdedit, arctáque obſidione, & quatuordecim maioribus tormentis cinxit. Initio militari more deditionem poſtulauit, & tolerabiles conditiones ciuibus obtulit, ne ciuitatem nitidiſſimam, culteque ſtructam deſtruere cogeretur. Oppidani ne quidem reſponſo dignati, aliquot machinas in exercitum eiaculati ſunt. Quod cùm Nauarræus ægerrimè ferret, confeſtim per cunicularios mœnia ſuffodere, ſuppoſitoque puluere & igne ſubuertere conatus eſt. Suffoſſis fundamentis muri ex improuiſo corruerunt, & foſſores oppreſſerũt. Nauarræus nihilominùs in obſidione perſeuerauit, & omnibus quibus potuit viribus vrbem oppugnauit. Mænius intereà & Tauannes cum aliquanto exercitu Rothomago Nouiodunum contẽdentes obſeſſis opem ferre voluerunt, ſed viribus impares ad ſua redierunt. Qua re oppidanorum animi conſternati ſunt, deditionem tamen facere noluerunt, & ingentes ſtrages in Nauarræi caſtris, ſuis machinis ediderunt. Vrget expugnationem Nauarręus, & quarta tãdem oppugnatione die 6. Auguſti vrbem vi occupauit, omneſque in armis inuentos trucidauit, ceteris graue lytrum imperauit, ſuis præſidiis vrbem muniuit, & reliquum exercitum in Pictones remiſit. Sub idem tempus die Auguſti 11. in Germania pro Nauarræo recenſita ſex ęquitum, octo peditum millia, cunicularij mille ducenti, tormenta campeſtria duodecim, maiora quatuor; Rhenum traiecerunt, ſub Tureinio, Anholtio, & alijs, tribus menſibus in Francia militaturi. Acceſſerunt poſteà menſe Septembri Frentius, Templius, & alij cum quatuor adhuc millium exercitu; cùm altera parte Fœderati valdè recreati ſunt aduentu Inuillæi filij Guiſij, qui 15. Auguſti carcere Turonenſi, (vbi duos & ſemis annos à cęde patris ſeruatus fuerat) per feneſtrã fune demiſſus Biturigum euaſerat. Pontificij quoque pedites equiteſque (de quorum numero initio huius anni diximus) ex Burgundia in Lotharingiam venerant, expectantes dum Parmenſis ſimul ſuas copias educeret. Intereà Dominus de Vilers Gubernator portus Rothomagenſis, quẽ

Idem Bullam Pontificiam publicè per carnificem lacerari & comburi iubet.

Obſidet Nauarræus Nouiodunum.

Quarta oppugnatione vrbe potitus, omnes in armis inuẽtos trucidat.

Pro vtraq; parte coëũt in Francia ingentia auxilia.

Gratiæ

Gratiæ vocant, cum auxilio Rothomagensium inter Diepam & prædictum portum mille ducentos Anglos Nauarræi auxiliares prostrauit: variáq; minora prçlia variis locis, nunc his nunc illis victoribus, cõtigerünt. Tandem mense Octobri, postquam Anhaltius cum suis Germanis in Franciam venisset, Nauarrçus Rothomagũ arctissima obsidione cinxit. Catholicorum vires debiliores erant, quàm vt cum tam numeroso hoste auderent cõgredi. Itali quidem, quos Pontifex miserat in Burgundiam, atque adeò in Lotharingiam, vt diximus, venerant; sed vlteriùs progredi noluerunt, nisi priùs Parmensis cum suis copiis esset in procinctu. Tota hac æstate diu multúmque egerat Cæsarea Maiestas, sicut & aliquoties annis superioribus, si qua ratione saltem inter Regem Hispaniæ & Hollandos coire pax possit. Reliquerat Rex totum negotium arbitrio Cæsaris; significarat ille hoc Hollandis: illi responderunt, Regem non quærere nisi fictam pacem, eumque vbi commodum visum fuerit, non obstante sponsione Cæsarea, pacem violaturum; tum etiam se iam domi pacem habere, posse Regem quoq; habere, si ab eis vexandis desistat; se Regi nulla ratione fidere. Cæsar nihilominùs Legatos mittit; qui postquam 17. Octobris Coloniam venissent, statim ad Ordines Hollandiæ nuntium miserunt, publicam ab illis fidem petentes. At illi existimantes, vt diximus, satis se pacis habere, eorum petitionem neglexerunt. Venerant enim in Hagam-Comitis Legati Reginç Angliç & Nauarrçi, quos tam splendidè tantisque conuiuiis exceperunt, vt de Legatis Cæsareis non cogitarent. Legati igitur isti, non diutiùs expectata fide publica Hollãdorum, die 3. Decembris Bruxellas venerũt, vbi summo cum honore excepti sunt. Nam & inter alia præcipui Principes, Reguli, & Nobiles, qui ibi erant, dimidio ab vrbe miliari obuiàm illis processerunt, assignataque sunt singulis pro sua dignitate hospitia, omniaque necessaria administrata. Paulò antè 26. Nouembris Parmensis Valencenas in Hannoniam profectus erat, & exercitum quem in Franciam ducturus erat, recensuerat. Verùm mox cùm Legatos Cæsareos Bruxellam appulisse intellexit, vt de pacis negotio secum conferant, celerrimis equis illuc reuersus, bis in Concilio Statuum eorum propositiones audiuit. Posteà Comitem Salatinum ab Isenberg, & Baronem Berensteinium seorsim admissos iterùm audiuit, & quæ Hollandis proponenda viderentur suggessit. Sed Legati ab Hollandis ante Aprilem anni sequentis auditi non sunt, & nec tunc melius quàm anteà responsum tulerunt. Parmensis his peractis, Petro Ernesto Comiti Mansfeltio (vti & superiori anno fecerat) administrationem Belgij demãdauit; ipse ad exercitum, qui tribus equitum & quinque circiter millibus peditum constabat, (pedites tamen paulò pòst vsque quindecim millia creuerunt) reuersus, die 13. Decembris

Nauarræus Rothomagum obsidet.

Inciuile responsum Hollandorum, Legatis Cæsaris datum.

Interim splendidè Legatos Nauarræi & Reginæ Angliæ excipiunt.

Conferunt Legati Cæsaris cum Parmensi.

Parmensis secundò in Franciam cum exercitu mouet.

1591 bris in Franciam mouit. Feræ appropinquanti vrbs à Fœderatis iuxta promissum traditur; cui la Motte, creatus Comes Euerbequius, præficitur; & sic in interiorem Franciam versus Rothomagum copias ducit. Sed de eo plenius anno sequenti.

VARIA.

Inter Varia huius anni inprimis memorabile est, in Italia, & maximè Romę, eousq; famem anni superioris panisq; inopiam creuisse, vt Iudęis, meretricibus, exteris multis, & inutilibus eiectis, sedecim vnciæ panis in singula capita distribuerentur, tandem octo tantùm. Quod antequam iussu Pontificis promulgaretur, ablata sunt populo arma: non enim illud citra tumultum fieri posse putabatur. Intereà Hollandica nauigia aliquot in Holsatia & Wandalia frumento onerata (tantum potest lucri amor) per Oceanum Britannicum, angustiásque Herculei freti, in mare Mediterraneum, & tandem Ligusticum peruenerunt; quorum aduentu inopia paulatim mitigata est, ita vt frumentum, quod anteà triginta tribus coronatis venderetur, vixq; haberi posset, mox viginti quatuor, pòst octodecim, ac demum quatuordecim emeretur. Inde 21. Septembris Summus Pontifex Gregorius XIV. cœpit ægrotare. Morbus erat febris continua cum fluxu vehementi, augebatúrque quotidie, donec tandem 15. Octobris obiit. Mortui cadauer apertum est, & in vesica inuentus duarum vnciarum & vnius quartæ calculus. Fuisse scribitur admirandę abstinentiæ, insignis eruditionis, raræ pietatis, & incredibilis liberalitatis, & vsque ad annum decimum octauum potum præter aquam nō bibisse, quæ causa calculi fuerit. Successit ei 19. eiusdem mensis Innocentius IX. Bononiēsis, anteà dictus Ioannes Baptista Facquinettus, Doctor Iuris, primò Neocastrensis in Calabria Episcopus, posteà ob insignem prudētiam à Gregorio XIII. Cardinalis titulo Quatuor Coronatorum, & nunc Pontifex creatus. Sed mox 23. Decembris in grauissimam febrim incidit. Causam ferunt, quòd continuis laboribus, vt Catholicos Principes qui Nauarræum sequebantur, ab eo abstraheret, nimiùm se fatigarit & cruciarit. Vtut est, vir septuaginta duos annos natus, postquam paucos dies ægrotasset, tandem 29. eiusdem Decembris obiit, succedente, de quo anno proximo, Clemente VIII. Florentino. Hoc anno, seu (vt alij referunt) sequenti, in Hispania initio Nouembris apud Arragones, Cæsar-Augusta, (hodie Sarragossa) Regni vrbs primaria hac de causa contra Regem Philippum rebellat. Antonius Peresius, Regi aliquando à secretis, ob crimina carceri mancipatus (inter cetera ferebatur secreta Regis prodidisse Anglis & aliis) veste vxoris in Arragoniam Saragossam euasit, ibi vt in patria, & Regno multis priuilegiis gaudente, tutum se fore credens. Sed à Magistratu cognita causa, nihilominùs iterùm comprehenditur. Quo Rex intellecto, missis litteris eum ad se mitti iubet.

Annonæ caritas in Italia se paulatim remittit.

Mortuo Gregorio Decimo-quarto succedit Innocentius Nonus.

Cæsar Augusta in Hispania pro Peresio tumultuatur.

Recusat

Recusat Magistratus, esse dicens contra Regni Arragonici priuilegia quę habent; in Regno captum, ibi iudicari debere. Rege hoc ægrè ferente, tum quòd Aulæ suæ esset minister, tum quòd ibi in Aula peccasset, publicoq; Edicto eum repetente, ciues tumultuantes, lecto Duce Iacobo Heredia, ad quatuor millia hominum arma contra Regem sumpsere. Rex statim, conscripto quatuordecim millium exercitu, cum iusto tormētorum apparatu Alonsum Vergas in Cæsar-Augustanos mittit. Diruunt oppidani pontem quo per amnem iter est ad vrbem: restituit statim eum alio loco Vergas, ac cum copiis ad vrbem pergit. Intereà Peresius ac Heredia ad Caluinistas Francos, ac inde in Angliam cōfugere. Oppidani celeritate expeditionis copiarúmque multitudine consternati, missis Legatis gratiam rogauere. Mittitur pro hac re ad Regem; qui non multò pòst ad castra cum nobili venit comitatu, ac vrbis Rectores in genua prostratos, populúmque lamentabili voce gratiam clamantem, post seriam grauemque admonitionem, tandem se eam dare est professus; introgressúsque Vergas 12. Nouembris iusto cum præsidio, vrbem deinceps tranquillam habuit.

1591

Recusant Cæsar-Augustani Peresium ad Regem mittere, & quo prætextu.

Peresio in Angliam elapso, Cæsar-Augustani Regi conciliantur.

Sub finem Decembris Parmensis in Franciam venerat, (vt superiori anno commemorauimus) Fœderatis, & obsessis à Nauarræo Rothomagensibus opem laturus. Ex alia parte Regina Angliæ copiosum militem Nauarræo submiserat, cui Hollandi initio huius anni Comitem Philippum Nassouium cum viginti & vno lectissimis peditum signis, nauibus bellicis, & omni apparatu, addiderunt. Nauarræus montem S. Catharinæ Rothomagensium portum obsidebat, & crebrò oppugnabat, sed irrito conatu. Qui enim in propugnaculo erant, tam fortiter se defendebāt, vt nemo, nisi vitæ suę pertęsus, propiùs auderet accedere. Initio quoque Ianuarij Dux Neuernensis, qui anno superiori à Fœderatis defecerat, oppidum S. Valerij iussu Nauarræi occupauerat, & in eo præsidium Germanorum & Gallorum reliquerat, existimans istam oram hoc præsidio satis munitam. Sed Abbatis-villenses ope cuiusdam Centurionis 22. Ianuarij per castrum ingressi, oppidum Fœderatis recuperarūt. Intereà Parmēsis cum exercitu Peronam venerat. vbi cùm aliquamdiu substitisset, inde Calleium profectus est, vbi duas noctes permansit. Hîc exercitum iterùm recensuit, inuentaque iam sunt peditum circiter quindecim millia, equitum verò quatuor. Tam breuî tanta copiarum accessione exercitus, qui nuper quinq; tantùm peditum & trium equitum millibus constabat, auctus erat. Eodem die cùm Dux à Calleio in penitiorem Galliam exercitum abducere vellet, hostium magna leuis armaturæ equitum caterua subitò conspecta est in insidiis sedens: quibus detectis, statim ad arma conclamatum est. Dum illi fugam moliuntur, Parmensis eos inse-

1592

Descriptio obsessi portus Rothomagensis in Francia.

Iter Parmensis in Franciam.

1592 quitur; multi trucidati ſunt, & Mareſchallus Lauerdinius tam grauiter vulneratus, vt poſtridie è vita exceſſerit. Accedebat iam ad Parmenſis exercitum Mænius cum aliis Confœderatis Principibus, vt iunctis viribus hoſtem quocumq; loco aggrederentur. Itaque 1. Februarij Parmenſis cum agmine ſuo iuxta Fornezum arcem ab hoſtibus occupatam dum oppugnare parat, deditione capit. Inde cùm iam paucis à Rothomago milliaribus abeſſet, milites aliquot clàm in vrbem mittit, qui præſidia, quæ in vrbe & Arce erant, ſupplerent. Ipſe 27. eiuſdem Februarij Bommeruallio mouens, Brondeamcourtium venit, quod ſex circiter leucis Rothomago diſtat. Decretum illi erat, circa gallicinium, poſtquam exercitus nonnihil eſſet refocillatus, inſtituto itinere pergere, & hoſti in caſtris ad vrbem ſe oſtentare, ſi fortè illum elicere & æquo cum illo poſſet loco decertare, cùm intereà ab vrbis Rothomagenſis Gubernatore Vilaio nuntiatur, ſe pridie, hoc eſt die 26. Februarij, cum duobus millibus militum in hoſtilium caſtrorum partem erupiſſe, & ampliùs quingentos trucidaſſe; nullum enim tunc in ea parte equitatum fuiſſe, quem Nauarræus, qui duabus hinc leucis aberat, ſecum abduxerat. Addebat nuntius vir nobilis, Nauarræum quoque inopia pulueris tormentarij laborare. Quæ cùm Parmenſis intellexiſſet, Concilio coacto, quid agendum ſit, deliberat. Mænius aliique Principes Gallici cenſent, non eſſe neceſſarium in diſcrimen & periculum ſe præcipitare. Rothomagenſibus namque nihil adhuc deeſſe, & hoſtem magnopere debilitatum. Parmenſis itaque caſtra ſua non longè à caſtris Nauarræi habebat, & quotidianis velitationibus ſe mutuò exagitabant, ita vt vtrimque multi deſiderarentur. Tandem vt militem paululùm refocillaret Parmenſis, ſuos Boloniam verſus abduxit. Nauarræus Diepam profectus, quæ in vrbe erant neceſſaria procurauit. Fama namque erat Parmenſem Diepæ obſidionem minitari. Sed Parmenſis 3. Martij ad oppidum Ruë duxit, illud obſedit, & diſpoſitis tormentis muros verberare cœpit, nec tamen in obſidione perſtitit. Intelligens enim ſub medium Aprilis Nauarræum Nobilitatem omnem, vt ſe nonnihil domi reficeret, à ſe dimiſiſſe, hac occaſione celeriter Caſtellum-nouum exercitum duxit, vt Rothomagẽſibus ſubueniret. Quo intellecto Nauarræus contractis vndique copiis 25. Aprilis, (quò propior caſtris hoſtium eſſet) ad locum vulgò *Fontaine de Burch* dictum venit. Habebat Nauarræus in exercitu circiter octo millia equitum & ſedecim millia peditum, præter copias Monpenſerij & Mareſchalli d'Anjou. Parmenſis & Fœderatorum exercitus ſeptemdecim circiter millibus tum equitibus tum peditibus eo loco conſtabat; caſtra ipſa quinque leucis inter ſe erant diſſita. Submiſerat Parmenſis aliquoties militem & commeatum Rothomagenſibus, ſed non ea quantitate

Feliciter cum hoſte velitatur, Arcemq; quamdam capit.

Intereà & ipſi Rothomagenſes fortiter erumpunt.

Fœderati Franci cenſent, nondum vniuerſam belli aleam periclitandam.

Parmenſis, relicta Diepa, ad Caſtellum-nouum ducit.

Caſtra caſtris opponit.

titate quæ vrbi tam populosæ & diuturna obsidione haustæ posset suffi- 1592
cere: videbatur autem potiùs per fluuium nauigiis commeatus inferendus; sed impediebat munitissimum oppidum Caudebeca, Portum Gratiæ & Rothomagum inter: Hoc itaque oppidum Parmensis obsidet, moxque maxima contentione oppugnans, antequam Nauarræus succurreret, 28. Aprilis deditione accipit. Inde per hos dies continuis velitationibus Nauarræum detinuit, atque intereà octoginta naues omni genere commeatus & annonæ onustas, quantum dimidio anno sufficeret, è Portu Gratiæ (vulgò *Haure de Grace*) aduerso licet fluuio in portum Rothomagensem feliciter intulit, ipseque in vrbem venit, summo gaudio & honore exceptus. Sed mox in castra regressus, quotidie rursus velitabatur vbique ipse præsens, licet inter collum & humeros vulneratus esset, nunc huc nunc illuc fortuna inclinante. Classis quoque Hollandica duabus inter Caudebecam & Portum Gratiæ leucis in anchoris stabat, sæpè cum Fœderatorum classe dimicans. Parmensis Rothomago iam de omnibus, vt diximus, adhuc in dimidium annum prouiso, cernens quòd istis in partibus propter pabuli equorum penuriam nihil amplius commodi præstare posset, apparatum bellicum Caudebecâ Rothomagum transportari iussit. Deinde peditatum, equitatúmque omnem & aliquot machinas per naualem pontem in Sequana stratum præmisit. Ipse relicto Rothomagi Mænio cum mille Heluetiis, mille Gallis, & aliquot equitum turmis, 13. die Maij subsecutus est, & per Carnutes Lutetiam versus agmina duxit, sicque sub finem eiusdem mensis in Belgium rediit. Res quidem Gallicæ adhuc ferè eodem manebant statu, diuersis locis in Prouincia, Britannia, & Normannia nunc his nunc illis vincētibus: atque adeò mox post discessum Parmensis 15. Maij Nauarræus Caudebecam recepit. Sed Parmensis reditus in Belgium plusquam erat necessarius, quamuis illic non eo successu, quo in Francia, rem gesserit. Hollandi quidem atque Regij in Belgio æquè in exitum belli Francici intenti nullam hactenus expeditionem alicuius momenti inuicem mouerant: at nunc cernentes Hollandi, res in Francia adhuc trahi, 28. die Maij (id quod etiam anno superiori meditati fuerant) exercitu ingenti nauibus aduecto Steenwicam Transisulaniæ oppidum obsidere incipiunt. Erat in oppido præsidium sedecim signorum lectissimorum ex variis legionibus. Horum Centuriones, & inprimis oppidi Gubernator Cocquellius, cùm viderent arcta obsidione se pressum iri, milites conuocant, propositoque sacramento inuicem iurant, potiùs pugnando se morituros quàm vrbem dedituros. Hostis primo die castra metatus est in Hauelt: postridie vniuersas copias suas ea parte, quâ Ommam itur, ostētauit. Erant pedites numero circiter quatuor millia quingenti, sub quin-

Parmensis, inspectante Nauarræo, Rothomagum commeatum inuehit.

Relicto Rothomagi Mænio, Parmensis Parisios pergit. Reuertitur in Belgiū: hinc varia in Francia belli alea.

Hollandi Steenvvicam in Transisulania obsidere parāt.

Dispositio castrorum.

1592. quaginta signis distributi. Tertio die vicinum emissarium occuparunt, & equitatus in proximum pagum Giethornium se recepit, ibidemq; castra sua posuit; erant autem turmæ duodecim, oppidanis inter hæc sæpè erumpentibus, & multos sternentibus, aliquos etiam captiuos in vrbem trahentibus. Quarto obsidionis die aliquot signa peditum, viam, qua itur in siluas, præoccuparunt, & sequenti die, qui fuit 1. Iunij, portę S. Spiritus & Orientali cœperunt appropinquare, easque postridie continua fossa, gerris munita, iunxerunt. Tandem die 3. eiusdem Iunij viginti quatuor machinas bellicas attraxerunt, quibus muros disturbarent. Sed nec sibi defuerunt oppidani. Die 4. eiusdem mensis magno agmine erumpentes magnas strages ediderunt, multos Anglos, multósque ex Olthouij militibus trucidarunt, quinque quoque captiuos abduxerunt, quorũ vnum Anglum paulò pòst laqueo strangulatum è mœnibus suspenderunt. Deinde tria maiora tormenta in turri locarunt, & ex iis lapides ferreásq; catenas in hostium castra eiaculati, multos strauerunt, plures vulnerarunt. Sexto Iunij omnibus iam præparatis summo diluculo cœpit Mauritius muros verberare, tãto impetu, vt tonitrua ad sex milliaria audirentur, numeratáque sunt eo die plusquam septem millia ictuum; & tamẽ postquam tanta vi vrbs pulsata esset, oppidani vim hostium ridentes, scopis mœnia velut à puluere hostili in aduersa castra verrunt, multáque conuitia factis adijciunt. Rursum itaque Mauritius die 13. eiusdem Iunij, vt priùs, vrbem machinis pulsat, sed nec tũc sufficientem oppugnationi ruinam facere potuerunt. Vt tamen oppidanos terrerent, acies quoque instruunt, quasi mox impressionem facturi, sed tãdem singuli in suas stationes reuersi sunt. Decimosexto Iunij Comes Ludouicus Tsherenbergius, nondum viginti annos natus, imprudentiùs ruinas vrbis spectans sclopeti ictu perit, magno Gubernatoris Cocquellij dolore. Decimoseptimo Iunij noctu hora vndecima præsidiarij Steenwicenses numero circiter quingenti interulis albis super vestimẽta induti iterùm erumpentes, hastis, securibus, xiphomachęris, aliisque gladiis & pugionibus armati, hostis vallum superant, & incredibilem stragem faciunt, circiter ducentos occidunt, multos capiunt, plures vulnerant. Inter cæsos fuit Olthouius, eius Vicarius, & Præfecti illius signi omnes, & plusquam quinquaginta milites gregarij: ex aliis item signis Centuriones & Præfecti non pauci desiderati; ex oppidanis, quod equidem sciam, nullus, licet exemplar Levvardiæ impressum etiam aliquos ex iis desideratos esse innuere videatur. Mauritius sollicitus quomodo hac vrbe poti-retur, ne cum ignominia obsidionem soluere deberet, nouum inuentum à 22. Iunij vsque 26. fabricauerat, hocque die 27. produxit; turrim scilicet ligneam altissimam, ita vt ex ea in omnem vrbis partem prospe-

Oppidani erumpẽtes magnas strages edunt.

Obsessi ridentes hostem, tonitrua bellica scopis in aduersa castra verrũt.

Noctu erũpentes albis superinduti ampliùs 200. sternunt.

ctus esset. Hanc tribus contignationibus distinxerat, & in singulis centum circiter pedites sclopetarios disposuit, ne quis oppidanorum interdiu in publicum prodire auderet. Sed mox Cocquellius in ruinis dirutę domus collocauit duo mediocria ænea tormenta, exiguo aggere ante domum celeriter erecto, fusisque ex plumbo ac stanno simul mixtis globis, iisq; catenulis simul connexis, eo euentu in turrim Babylonicam eiaculatus est, vt statim eam retroagi cerneret, ac postridie iterùm in eam contortis similibus globis pęnè inutilem reddiderit. Ad hæc circa crepusculum vespertinum oppidani plaustrum pice oblitum ad Hollandorum propellũt pontem, in quo igne correptum, ac horribilem in modum ardens maiorem pontis partem secum consumpsit. Die 29. eiusdem Iunij Cocquellius, rogantibus præcipuis quibusdam ciuibus, sed maximè vt negotium traheret, (nam subsidia expectabat) per tympanistam litteras ad Mauritium mittit, paucissimis lineis hæc continentes: Comitem Mauritium diuersis temporibus missis ad se litteris obtulisse, daturum se præsidiariis ac ciuibus æquissimas honestissimasque conditiones, si oppido excessissent, sed numquam eas expressisse. Cupere igitur se scire quęnam illæ essent futuræ, dignę quæ admitterẽtur aut reiicerentur. Respondet Mauritius: Contentum se, vt de compositione agatur, talesque se præscripturum deditionis leges, quas cum ratione reijcere non deberet. Tres ad se cohortium Præfectos mitteret, in eorum se locum totidem eiusdem conditionis in oppidum transmissurum. Conditio à Cocquellio ea de causa admittitur, nõ solùm vt conditiones sciat, sed vt his accelerãdi daretur tempus, quos in auxilium, Verdugio mittente, expectabat. Igitur pridie Kal. Iulij, seu 30. Iunij mittuntur vtrimque obsides. Petebat Mauritius, Cocquellius cum præsidio, traiecto Rheno, ditione discederet: ceteras conditiones ciuium ipsorum & præsidiariorum arbitrio permittebat. Sed Cocquellio Rhenum transire nolente, re infectá singuli ad suos reuertuntur. Intereà quatuor milites ad Verdugium pro auxilio missi eodem die redeunt, nuntiant ducentos auxiliares pedites duarũ horarum itinere Steenvvicæ propinquos adesse. Ex his centum & decem, ductore Tuvvickelio, singuli saccum puluere bellico plenum ferentes, in proximas Hollandorum stationes impetum facientes, vi in oppidum peruenerunt; nonaginta reliqui cum Sub-prężfecto Hispano timore correpti subsistentes, partim cæsi, capti, aut inermes ad Verdugium Couordiam sunt reuersi. Tandem die 2. Iulij Hollandi cuniculis portæ Orientalis propugnaculi ac molis sancti Spiritus incensis, summis viribus tribus locis oppidum inuadunt, & maximè ad portam S. Spiritus. Cuniculus propugnaculi Orientalis in fossam humum propellens, triginta sex Hollandos viuos sepeliuit, pluresq; extantibus capitibus humo detinuit,

1592

Turrim Babylonicam Mauritianam retrocedere cogunt. Partem quoque pontis hostilis disturbant.

Cocquellius Gubernator fingit se velle oppidum dedere.

Submissi à Verdugio auxiliares, aliquot in vrbem perrumpunt.

Hollandi tribus locis acriter Steenvvicam oppugnant.

1592 donec ſuccurreretur. Tympana tormentáque tum maiora tum minora continuò crepabant. Dorpius cum ſuis ſtrenuè molem ſancti Spiritus oppugnabat, ita vt ipſe muſqueto læſus ſit, vnde poſt paucos dies obiit, iamque duo eius Signiferi, defixis in ruinis vexillis, his defendendis militum opem magnis vocibus acclamabant. Sed non multò pòſt Dorpiani à lanceariis, alijſque præſidiariis (feminis continuò ſilices, circuloſque ligneos pice ſtuppaque ardentes ſuppeditantibus) diſcerptis vexillis, è ruinis in foſſam deturbati ſunt. Pugnatum hîc tribus continuis horis. Ad hæc ruina quoque Ognerportæ ſumma vi ab Anglis oppugnabatur; ſed Bartholomæus Zanctius non minori eos conſtantia repellebat. Et inprimis in propugnaculum Orientalis portæ omnibus viribus Hollandi perrumpere conabantur. Pugnatum hîc ſex horis continuis, Hollandis ſæpiùs pugnam, ſubmiſſis recentibus viris, reſtaurantibus. Ex oppidanis pugnantes ceciderunt minor Zanctius Signifer, & Præfectus Heſſelius. Torreſius grauiter vulneratus Mombechio vices ſuas commendauit; defenſa eſt tamen & hæc ruina, etſi ſeptuaginta ampliùs fortiſſimorum virorum propugnantium morte conſtiterit, vt conijcere liceat, quot ex oppugnatoribus deſiderati ſint. Hollandi poſt dictas ſex oppugnationis horas, tantum animi corporiſque robur admirati, receptui canunt, ac ad dolum ſe conuertunt. Duas recentes legiones in foſſa aggeris obliqui ſicciqúe tectas conſtituunt, eos qui pugnarant, ceteraſque equitū peditúmque copias ad ſolitas quaſi reſpirandi cauſa mittunt ſtationes. Poſt horæ ſpatium, ſperantes maiorem præſidiariorum partem in oppidum reficiendi corporis cauſa ſe recepiſſe, duabus legionibus illis ſilentio ruinas conſcendunt, facilè ſe excubitores oppreſſuros exiſtimantes. Sed falſi opinione, cùm in veſperam vſque pugnam continuaſſent, tandem multis deſideratis, ſauciiſque, infelicis doli pœnis perſolutis, in caſtra rediere. Poſtridie, qui fuit 3. Iulij, Cocquellius alteram oppugnationem exſpectans, militum habet delectum, reperitque vix trecentos integros, nec ſupra quinquaginta bellici pulueris libras. Quare cùm ciues, præcipueq; feminæ, quæ alioqui pridie admodum viriliter ſe geſſerant, vt de cōpoſitione ageretur, rogarent, conuocato maiorum minorumq; Præfectorum Cōcilio, poſt varias deliberationes decernitur, ſi honeſtę concedātur conditiones oppidum dedendum; ſin minùs, ſimul pugnando occumbendum. Tum litteras Cocquellius in hanc formam Mauritio ſcribit: "Iterùm experiri cupio, an ſanguinariis vtrimque pugnis finis imponi poſſit. "Scribere igitur placebit conditiones, quæ à viris Nobilibus, fortibus, honori magis quàm vitę conſulere cupientibus, recipi ac admitti debebūt." Reſpondet Mauritius, poſtero ad ſe die, quos vellet Legatos mitteret, ſe totidem eiuſdem conditionis obſides miſſurum. Summo manè itaque, die

Poſt trium horarum pugnam, duobus primùm locis retrocedere coguntur.

Hinc & tertio loco decedunt, poſt ſex horarum cōflictum.

Cocquellius reperit vix 300. ſanos, & pulueris bellici non ſupra 50. libras.

Itaque agere incipit de honeſtis conditionis legibus.

die 4. Iulij in castra profecti Wallius, Mombechius, ac Zanctius; in oppidum venerunt Dorpius, Assuerus Petri, ac Adelaus Anglus. Volebat Mauritius, Cocquellius cum præsidiariis intra sex menses non militarent, signa pręterea omnia cum armis, simulque Samerium Iesuitam traderent. Indignæ conditiones visæ; itque reditque Mombechius. Cocquellius Patris Samerij causa anxius ad Mauritium litteras mittit, in cōpensationem sine pretio remissorum non semel captiuorum Hollandorum sibi Iesuitam Samerium donaret. Respondet Mauritius, se libenter illi gratificaturum, modò det fidem Iesuitam nō esse Francum, in mortē Reginæ Angliæ nō conspirasse, nec Reginæ Scotiæ seruiuisse. Dat fidem Cocquellius, nil horum in Samerium cōpetere. Tandem de cōditionibus hac ratione cōueniunt: Præsidiarij ciuesq; qui vellent omnes armati gladio ac pugione in tutū abeunto; equos impedimentáq; omnia auferunto; iis vehendis Hollandi plaustra centum equis instructa commodáto: præsidij causa duas equitū turmas ad Rhenum vsq; iungito: Rhenum eumdē nisi completis sex mensibus, iterùm transire licitum non esto. Ciuibus & incolis Steenvvicæ manentibus omnia salua; sarta tectáque manento.

1592

Multùm laboratum pro Samerij Iesuitæ incolumitate.

Ita 5. Iulij discedentibus Regiis, Hollandi possessionem Steenvvicæ carè emptam adierunt. Cocquellius pro merito à suis honoratus non multò pòst etiam Præfecturam insignem ditionis Hesdiniensis apud suos Artesios accepit. Fassus dicitur Warmeloius Hollandis militans, familiari post deditionem colloquio, affini suo Cocquellio, Hollandos hac oppugnatione circiter duo veteranorum millia desiderasse. Hollandi tradunt tantùm quadringentos cæsos, sed multos vulneratos: ita difficile est numerum certum definire. Hollandis restituendę ordinandæq; Steenvvicæ intentis, Mondragonius arcis Antuerpianæ Præfectus medio circiter mense Iulio, collecta trium millium manu, & quinque machinis bellicis adductis, castrum Westerloum, magnum Campiniæ Brabantiæ flagellum, in loco paludinoso situm, duplicique fossa cinctum obsidet, & tandem 18. eiusdem Iulij deditione accipit. Hinc Turnhoutum copias transfert, cuius Arcem 20. die eiusdem mensis recipit, & pòstridie per aliquos suorum similiter munitionem Bergheicanam superiori anno ab Hollandis in eadem Campinia constructam. Nihilominùs & Hollandi suas prosequuntur victorias. Ordinatis rebus Steenwicæ, Ootmarsum oppidulum in Tvventa situm obsidere parant. Præfectus oppidi Alphonsus Mendosus, equitum ductor, videns se cum suo equitatu parū obsequij præstare, præsidiarios pedites hortatur, oppidum fortiter defendant, se cum sua turma ad Verdugium profecturum, opemq; & subsidium illis allaturum. Quatuordecim circiter equitum turmæ oppidulum cinxerant, præter peditatum qui non longè aberat. Mendosus

Hollandi Steenvvicam carè emptam tandem obtinent.

Mondragonius VVesterloam in Brabantia Hollandis eripit:

Itidem Turnhoutū & munitionem Bergheicanam, receptacula prædonum.

1592

imperterritus cum ſexaginta circiter equitibus oppido excedit, viáq; armis facta, nullo ex ſuis deſiderato ad Verdugium venit. Ceterùm quia ſubſidium nullum in promptu erat, præſidiarij Ootmarſenſes ſibi conſulere & oppidulum hoſti tradere coacti ſunt. Hollandi occupato Ootmarſo, magna vſi celeritate antequam hoſtiles copiæ ſe recolligerent, ineunte Auguſto Couordiam omnem exercitum apparatumq; bellicum traducunt. Eſt Couordia exiguum oppidulum, ſeu potiùs vicus in ditione Tranſiſulana ad Vidrum fluuium, ſed Arx adiacet dudum habita inexpugnabilis, cui ferè præeſt Satrapa illius territorij Gubernator. Mauritiani milites ductis foſſis, valliſque conſtructis, paulatim ad Arcem adrepebant, & diſpoſitis celeriter tormentis aliquot in Arcem iaculabantur. Regij ad portam Arcis propugnaculum habebant, vnde in hoſtium caſtra pilarum emiſſione magnas ſtrages fecerunt; eruptione quoque facta integram cohortem, paucis fuga elapſis, ſtrauerunt. Verdugius interim turmam equitum obſeſſis ſubſidio miſit, ſed vt impreſſionem in hoſtium caſtra faceret, ſufficientem non habebat militem. Sub finem Auguſti Parmenſis non ignorans, quanti Regis intereſſet, ſi arx Couordienſis totius Friſiæ oſtium in fide maneret, expeditiſſimas aliquot legiones in Tranſrhenanam Prouinciam miſit, Arcem hanc vt obſidione liberarent. Quæ cùm eò veniſſent, inuenerunt hoſtem validiſſimis propugnaculis iam tectum, & quòd ad eum opprimendum nullus patebat acceſſus. Quotidianis itaque velitationibus hoſtem elicere conantur ad pugnam, ſed ille ſe ſuis vallis magis cõtinebat. Regij in pago Emlichem caſtra locarunt, nihilque tantòpere exoptabant, quàm vt pugnandi copia daretur: ſed propter paludem quæ inter vtraque caſtra interiacebat, & Mauritianos tuebatur, nullus aut difficillimus ad eos erat acceſſus. Igitur die 6. Septembris Regij cum aliquot tormentis paludem circumeuntes, munitiones Hollandorum, poſtquam aliquamdiu tormentis verberaſſent, inuadunt, ac cruentis excitatis pugnis irrumpere in caſtra conantur; ſed reſiſtentibus fortiſſimè Hollandis, auxilioque maiorum tormentorum vehemẽter ſe defendentibus, cedere Regij coguntur, reductiſque tormentis è conſpectu retrogreſſi ſunt, de liberanda Arce parum aut nihil ampliùs ſperantes. Vtrimq; multi deſiderati, & vulnerati; inter Hollandos ſaucios etiam Comes Guilielmus Naſſouius fuit. Perductus is eſt curationis cauſa ad caſtrum viri nobilis Ioannis Steenvvegij nõ longè à Couordia ſitum; vbi eum ſæpiùs inuiſens patruelis Mauritius, ſuſpicatus eſt Steenvvegium ſecretò cum Regiis agere de tradendo vtroq; Comite. Negotio, vt aiunt, detecto, captus is Hagam Hollandiæ miſſus eſt, ac tandem capite plexus. Iam omnia arcis Couordiæ propugnacula erant à tormentis diruta, iuſtáque facta ad irrumpendum ruina. Sed multo-

Hollandi Ootmarſo potiuntur.

Inde Couordiam arcem obſident.

Mittuntur à Parmenſi auxiliares, ſed ſeriùs.

Tentant Regij perrumpere caſtra hoſtilia, ſed multi vtrimque cadunt.

multorum ſanguine expugnandam Arcem Mauritius videns, iterùm ad Præfectum Entium tubicinem mittit, deditionem ſuadens. Ille viginti quatuor horarum deliberatione petita obtentáque, iis finitis Arcis deditionem pollicetur, vita, armis, rebuſque omnibus ſaluis, ac præſidiariis in tutum deductis. Conſentit Mauritius, tamen ne tympana ſonarēt, ſigna explicarent, nec funiculos bellicos ardentes gererent. Intrant his legibus in Arcem Hollandi 12. Septēbris. Entius cum præſidio ac impedimentis ad proxima Regiorum deducitur caſtra. Paulò pòſt, munita Couordia, Hollandi cum copiis verſus oppidum Lingam proficiſcuntur. Verùm cùm omnia ad defenſionē paratiſſima à Comite Frederico Tsherēbergio reperirent, grauiſque autumnus immineret, munitionibus aliquot minoribus in itinere occupatis, copias cum omni apparatu bellico domum reduxerunt, victoriis huius anni contenti. Parmenſis potu aquarum Spadanarum ſatiatus, ſed non ſanatus, 11. Octobris Bruxellam reuertitur, & Fredericum Perenotum Champaignij Baronem, ærarij Belgici alterum Præfectum, Regis nomine Belgio decedere iubet. Cauſa ferebatur, quòd Regi & primoribus aliquot Hiſpaniæ perſcripſiſſet, Parmenſem belli & auri Regij negotia malis tractare artibus, diſſolutè etiam ac magna proborum cum offenſa viuere: quod cùm tandem ad aures Parmenſis perueniſſet, conqueſtum hac de re de Champaignio apud Regem, permiſiſſéque Regem, ne maiores turbæ orirentur, iuberet Champaignium è Belgio abire. Vtut eſt, Champaignius Biſuntium in Burgundiam patriam profectus eſt, ibique deinceps quietè egit, à Rege nihilominùs, vt volunt, honeſto munere honoratus. Sub idem tempus venit Bruxellam veredarius ad Parmenſem miſſus, qui nuntiauit Comitem Fuentes ex Hiſpaniis nauigio in Italiam appuliſſe: eum noua mandata & placita Regis adferre ſpargitur, belli ordinem in Belgio renouandum, Rempub. reformandam, aliaque multa, quæ ad vtilitatem ſubditorum eſſent, inſtituenda. Venit idem Comes de Fuentes 11. Nouembris Nanceium Lotharingiæ; atque inde cùm paululùm reſpiraſſet, celeribus equis in Belgium properabat, ſperās ſe Parmenſem adhuc Bruxellæ reperturum, vt cum illo quæ in mandatis habebat, communicaret. Sed antequam aduenifſet, Parmenſis 13. eiuſdem Nouembris Bruxella diſceſſerat. Cùm enim nouiſſima expeditione Gallica Nauarræum feliciter ex agro Rothomagenſi profligaſſet, nunc tertiam expeditionem illuc adornabat. Dudum, vt diximus, languidus, Bruxellâ diſcedens teſtamentum condidit, ſacraque ſynaxi ſe communiuit. Atrebatum ingreſſus eſt 16. eiuſdem Nouembris. Aduentanti Senatus Atrebatenſis cum omni nobilitate, & aliquot armatorum ciuium cohortibus, obuiàm honoris cauſa proceſſit. Ingreſſum hoſpitio excepit Ioannes Sarracenus, Cœnobij Vedaſtini ibidē Abbas.

1592

Deditur Couordia Hollandis.

Hollandi, etſi proſpera fortuna, Lingā tamen aggredi non audent.

Champaignius Belgio diſcedere cogitur.

Comes de Fuentes militiæ & Reip. reformandæ cauſa in Belgium venit.

Parmenſis tertiam expeditionem in Franciam adornat.

1592 Abbas. Totis quindecim diebus ante mortem, Parmensis, quamlibet æger, singulis diebus bis equo conscenso, aut in mœnibus aut in agro exspatiando sese oblectabat, cælo etiam sæpè pluuio, aquam Spadanam subinde potitas, & pristinam expectans valetudinem, quò restitutis nonnihil viribus feliciter tertiò in Franciam proficisceretur, simul ad electionem Regis Catholici, quæ in vrbe Suessionensi futura putabatur. Ceterùm ipsis Kalend. Decembris ingrauescente morbo, pedem domo, vt solitus erat anteà, non extulit. Et post solis occasum, nescius mortem tam propè adesse, quieti se tradidit. Nocte intempesta dum à ministris quiescere creditur, animam agere incipit. Abbas Vedastinus mox certior factus, stratis relictis, aduolat, atq; eum sacro inungit Oleo. Postridie Kalend. vbi rumor ille vrbem peruasit, admiratio ciues, luctus habebat aulicos. Nec mora: per omnia templa supplicatum est pro eius salute; qui exanimi similis iacuit, ad horam vsq; primam noctis insequentis, nempe quæ diem 3. Decembris more Belgico auspicatur; qua tandem hora animam efflauit. Sole exorto, Medici ac Chirurgi extéterato corpore, deprehendunt præcordia tabifico morbo vitiata, intestina verò naturali quasi mota loco cōtra naturam implicata intricataque. Circa meridiem campanæ omnium sacrarum turrium simul pulsatæ funebres ediderunt sonitus, & eodem die sub noctem cadauer Religiosa veste Capuccinorum amictum, vultu, pedibus & manibus nudatis, in D. Vedasti tēplum per Proceres portatur, ardentibus plus minus trecentis funalibus, sine vlteriori eo die pompa: & cùm Monachi sacras Vigilias decantassent, rursum è templo in conclaue proximum refertur, vnguentisque & aromatibus condîtur, in Italiam Parmam suo tempore transportandum. Cerebrum, pręcordia, ac intestina in eodem templo ante aram maximam honorificè tumulata sunt, celebratis postridie honorificentissimis ibidem exequiis, quibus interfuerunt præter alios Marchio Warenbonius Attesiæ Præfectus, Mansfeldius, Barlaymontius, Haurechius, & Comes Soranus. Orationem funebrem habuit Episcopus Audomarensis. Persolutis iustis, Aula 6. Decembris Atrebato discessit. Nono Decēbris Principes Bruxellam reuersi sunt, & postridie corpus defuncti Parmensis à multis Nobilibus in eamdem vrbem deductum, à Comite Barbansonio cum maxima solemnitate, comitante omni Clero, Concilio Regio, Magistratu, ciuibus, militibus tam equitibus quàm peditibus signa atq; arma post se trahentibus, tympanis & tubis lugubre murmur sonātibus, multis funalibus facibúsq; præcedentibus, in Sacellum Ducale, quod in Palatio est, infertur, ac deinde 20. eiusdem mensis splendidissimæ exequię celebrantur. Eiusdemque cadauere demum anno sequenti 15. Martij Parmam illato, Romæ deinde in Ara cæli 3. Aprilis pompa funebris magni-

Atrebati, grauius solito laborare incipit.

Moritur Parmensis in eadem vrbe Atrebatensi.

Intestinis ibidem ad S. Vedasti sepultis, corpus in Italiam portandum seruatur.

Pompa funebris Parmensi tum Atrebati, tum Bruxellæ exhibita.

magnificentiſſima exhibita eſt, vbi hæc inſcriptio inter cetera ad equeſtrem eius ſtatuam : 1592

S. P. Q. R.

Itidem Romæ.

ALEXANDRO FARNESIO ROMANO
PARMAE ET PLACENTIAE DVCI III.
S. R. E. VEXILLIFERO
CATHOLICÆ FIDEI ACERRIMO PROPVGNATORI.

Atque hic epilogus MAGNI pridem ALEXANDRI FARNESII Parmæ & Placentiæ Ducis: qui vniuerſam Belgicam pacare, & Regi ſuo reſtituere potuiſſet, ni Catholicam in Regno Galliarum fidem Magni Ducis operâ tueri, quàm ſuas ſibi Prouincias denuò acquirere, Rex verè Catholicus maluiſſet.

Venerat Comes de Fuentes, de quo diximus, Bruxellam quarto Decembris: qui cùm aliquot dies Parmenſis funeri dediſſet, tandem ampliſſimo Ordinum conuocato Concilio, è pretioſiſſima arcula Regium depromit Diploma, quo, mortuo fortè Parmenſi, Petrum Erneſtum Mansfeldij Comitem Belgicarum Prouinciarum Gubernatorem nominabat, donec alium ſui ſanguinis ſubſtituiſſet; Carolum verò Mansfeldium filium, exercitus, qui in Franciam erat mittendus, Imperatorem, Collegam ex Hiſpania expectantem Feriæ Ducem. Per hos dies Hollandi non paucos Ducatus Iuliacenſis pagos ſpoliant ac diripiunt, nominatim Loeuenich; inde delati ad Ducatum Limburgenſem, tirones aliquot Regios recèns conſcriptos vixque ſemiarmatos partim cædunt, partim fugant aut capiunt: tum in Ducatum Lutzenburgenſem profecti, Fanum diui Viti dolo occupare conati, cùm ciues in armis eſſe intellexiſſent, 16. Decembris, omnia circumquaque ſpoliantes, igneque ſequientes, tandem cum ingenti præda in Hollandiam, nemine ſe opponente, reuertuntur. Regis Philippi voluntate Belgarum Ordinibus à Comite de Fuentes detecta, mox ad omnes ſcribitur maiores minoreſq; pacis bellique Præfectos, Petrum Mansfeldium à Rege Gubernatorem declaratum, donec ſui ſanguinis aliquem miſiſſet; ac deinde de copiis cum Carolo Mansfeldio in Franciam Pariſienſibus ceteriſque Fœderatis auxilio mittendis decretum cùm eſſet, idem Comes Carolus, pridie Kalend. Ianuarij, recenſito exercitu, Bruxellâ diſcedens ad eum pergit. Comitatur Comes de Fuentes cum vniuerſa Aula Landreſium vſque: hîc valedicentes, Funtius cum aulicis Bruxellam reuertitur, Mansfeldius cum copiis in Franciam pergit.

Hollandi oppidum S. Viti fruſtrà occupare nituntur.

Senior Mansfeldius Belgij pro tempore Gubernator; filius, Dux in Franciam decernuntur.

In

1592 VARIA.

In variis huius anni, Innocentio IX. Papa, die 30. Decembris anni superioris, vt diximus, defuncto, Clemens VIII. ante Pontificatum Hippolytus Aldobrādinus dictus, die 30. Ianuarij subrogatur; cùm mortuus esset die 6. eiusdem Ianuarij ipso die Epiphaniæ Illustriss. Dux Iuliæ, Cliuiæ & Montium Guilielmus, senio cōfectus, cui deinde 10. Martij Dusseldorpij parentatum. Pompa ab aliis latè describitur; nobis sufficit notasse, eum adhuc Catholico Romano ritu sepulchro illatum, non obstante, quòd Borussus & Bipontinus generi eius, ibi præsentes, & iam tum Ducatui inhiantes, quòd filius Ioannes non satis firmi cerebri esset, aliam à Romana profiterentur Religionem. Die 2. Maij obiit Ioannes à Manderscheit Episcopus Argentinenses, postquam viginti tres annos magna cum laude eam Ecclesiam rexisset. Capitulum Cathedrale in duas factiones dudum erat diuisum. Quidam enim Truchsesij Exauctorati Coloniensis, de quo annis superioribus aliquoties egimus, aliorúmque Canonicorum à Pontifice excommunicatorum partes, iam ab annis plus minùs septem erant secuti. Alij Catholici cum excommunicatis communicare noluerant, sed cum Episcopo suo Pontificis sententiæ parebant. A partibus excommunicatorum seu Protestantium stabat quoq; vrbis Magistratus. Itaque duo electi sunt Episcopi; à Canonicis Catholicis Carolus, Caroli Lotharingiæ Ducis filius, Cardinalis & Episcopus Metensis; à Protestantibus Ioannes Georgius Brandeburgensis, Ioachimi Frederici Administratoris Archiepiscopatus Magdeburgensis filius. Vnde mox bellum sanguinarium enatum, quod vix anno sequenti, Legatis Rudolphi II. Imperatoris interuenientibus, est compositum. Et die 30. eiusdem Maij Sigismundus Poloniæ Rex & Sueciæ heres (cuius pater Ioannes Nouembri huius anni obiit) Cracouiæ magna cum pompa vxorem ducit Annam, Caroli Austriaci Carinthiæ & Stiriæ Ducis filiam. Ad hæc mense Iunio Turcæ, ruptis induciis, ex Bosna magnis copiis progressi Wihitzium, munitum Croatiæ oppidum cum Arce aliquamdiu obsessum, occupant. Vigesimo quarto verò Augusti Regius miles tādem Bonnam Ernesto Bauaro Electori Coloniensi reddit, cùm toto anno pro stipendiis sibi debitis ciues omnesque vicinos insigniter vexasset. Eius cura inde Vander-Lindio ab Electore demandata.

Turba apud Iuliacenses, mortuo Guilielmo Duce.

Similiter Argentorati, mortuo eius loci Episcopo.

Duo Argentorati electi Episcopi; hinc cruentum bellum.

Bonna Electori Coloniensi tandem à Regiis redditur.

1593

Huius anni initio Dux Mænius suorum Confœderatorum consensu in 27. Ianuarij Comitia Parisijs indixit, in quibus de salute statúq; Regni Francici constitueretur, suique consilij rationes scripto comprehendi, & 5. Ianuarij Parisiis, ac deinde alibi per prçcones publicari iussit. Nec pigebit posteritati rationes eas etsi prolixas, tradere. Erant in eo scripto hæc præcipua: (loquuntur Fœderati:) Semper itaque nos protestati " sumus vnicum scopum & spem nostram fuisse conseruationem Regni, "

Scriptum, quo de tota controuersia Francica disceptatur.

&

1593

„ & constitutionum patriæ, adeò vt Cardinalem Borbonium Regem nobis cooptauerimus, tamquam proximum & primum Regij sanguinis Principem: qui etiam viuente adhuc Rege iam defuncto, Diplomate eius in omnibus Conciliis & Parlamentis approbato, successor erat renuntiatus, si Rex absque mascula prole decederet. Et quidem si Rex Nauarræus mortem Cardinalis expectasset, atque intereà se Catholicæ Ecclesiæ reconciliari curasset, Catholicos omnes præparatos habuisset, ad exhibendum ei eumdem honorem eamdemq; fidem post obitum Regis sui patrui. Cùm verò in erroribus suis permaneat, minimè id nos decet, cùm antiquissima sit consuetudo à Clodouæo vsque ad hæc tempora, vt nullus ad Regnum recipiatur qui non est Catholicus. Quæ constitutio tam sancta & necessaria habita est ab Ordinibus Blesæ anno post Christum natum 1576. congregatis, vt constitutio illa iudicata sit principalis & fundamentalis Regni lex: quare eodem tempore auctoritate Regis decretũ est, vt duo ex singulis Ordinibus ad Regem Nauarræum & Principem Condæum mitterentur, qui explicarent illis quantum se in periculum conijcerent, eò quòd à Catholica Ecclesia recederent; monerent etiam, nisi resipiscerent & Ecclesiæ reconciliarentur, si quando ad successionem Regni deueniretur, eos fore exclusos. Sed & declaratio posteà Rothomagi anno 88. facta & in postremis Comitiis Blesæ habitis confirmata est, in qua cauetur, ne hæc antiqua consuetudo violetur, sed vt fundamentum Regni obseruetur. Et hęc quidem ipsi Regi Nauarręo aliquoties significauimus, & propositiones quasdam dedimus, quibus Regno pax redderetur; nimirum si ipse Ecclesiæ sese reconciliare vellet: quin & hæc à nobis acta sunt tunc cùm res nostræ meliori adhuc erãt loco quàm nunc. Sed Rex Nauarræus, vt cuiuis constat, respondit, Se à subditis suis cogi nolle; coactionem nominans, admoneri vt ad sanctam Ecclesiam reuerteretur. Addidit tamẽ & hoc responso prædicto: Quòd si subditi illum recipere velint, se posteà coacto Generali & libero Concilio velle admonitiones acceptare, opinionemque suam, si damnetur, deserere. Quasi verò Concilia desint ad hos errores condemnandos, qui toties ab Ecclesia damnati sunt. Sanè si nos illum semel pro Rege agnouerimus, & dissidium Religionis perseueret, fiet id cum tanto hæreticorum quæstu & commodo, vt nos inermes deinde, tantummodò inefficacibus nos fatigemus supplicationibus. Regis ad exemplum totus componitur orbis. Quòd si Catholici Proceres, qui nos deseruerunt, vellent diligenter animaduertere acta aduersariorum nostrorum, manifestè viderent, quò res tendat: optimæ enim ciuitates, Arces aliáque loca munita aut hæreticis traduntur, aut ijs personis, quas scimus semper ab illis stetisse. Catholici, qui iis in locis adhuc sunt, aut imperant, quotidie accusan-

Regem Franciæ non posse recipi nisi Catholicum iuxta constituta anno 1576.

Idem confirmatum est anno 1588.

Respondetur ad id quod Nauarræus dicit se velle audire Concilium Generale.

Hortantur Fœderati desertores, diligenter vt negotiũ expendant.

1593 tur & damnantur; crimen illis impingitur, quòd ſint inobedientes, ſeditioſi; etiam Principibus Coronæ non parcitur. Criminantur hæretici auxilium Regis Catholici Hiſpani, quod inuitis oculis cernunt. At nos illis reſpondemus: Religio, quæ in hoc Regno in ſummo conſtituta eſt periculo, coëgit nos à potẽtiſſimo Rege huic Coronæ Confœderato ſubſidium petere; quod nobis miſit, nullam petens à nobis retributionem. Neque nos cum quoquam aliquid pacti ſumus ſiue in Regno ſiue extra illud, quod quoquomodò poſſet magnitudini & Maieſtati huius Regni detrahere. Quòd ſi Catholici, qui hæreticorum caſtra ſequuntur, affectus ſemel exuerent, vellentque ſe ab eorum conſortio ſegregare, etſi non ſtatim nobis ſe iungere, ſed remedia ad promotionem omnium eorum quæ Regno conducunt in commune quærere, confeſtim ſine dubio inueniremus. Oramus igitur, & adiuramus eos per nomen Dei noſtri, & Eccleſiæ eius, in qua quotidie vtraque pars proteſtatur ſeſe velle perpetuò viuere & mori, vt hæreticos deſerant; promittimúſque per fidem & honorem noſtrum, quod dictum eſt nos effecturos, his cõditionibus, vt fugiant hæreticos, & quòd ſic idem honor aut etiam maior illis à noſtris exhibebitur. Sed obſecramus illos, ne differant opus hoc, ſed citò faciant. Significamus itaque illis, nos, vt hoc opus auſpicemur, ſerio conſilio & precibus oraſſe Principes & Pares Franciæ, Prælatos, Dominos Parlamentorum, ciuitatum etiam & communitatum huius partis Legatos, vt 27. Ianuarij die Pariſiis conueniant, vt communi concordique conſilio eligamus remedium, quod excogitare, cenſere & iudicare poterimus eſſe vtiliſſimum & optimum ad conſeruationem Religionis, Regnique adminiſtrationis. Quòd ſi hæc ſeria & æqua petitio nihil apud illos poſſit, vt ad commune bonum patriæque ſalutem aduigilent, noſq; idcircò neceſſitas cogat tamquam ab illis derelictos extraordinaria remedia contra intentionem & voluntatem noſtram vſurpare, proteſtamur coram Deo & hominibus, &c. Hæc inter alia in illo Scripto. Paulò ante Clemens VIII. Pontifex Nauarræum, & qui illum ſequebantur, denuò excommunicauerat, poteſtatemque fecerat Confœderatis Regem Catholicum eligendi: quas Bullas ad Philippum Cardinalem tit. S. Onuphrij Placentinum in Galliis Legatum ſuum miſerat, qui eos quoque publicari iuſſerat. Quod cùm intellexiſſet Nauarręus, per Procuratorem ſuum Concilio Cathalaunij, vulgò *Chalons*, cõgregato, multis verbis de huius rei iniquitate conqueritur. Concilium, habita deliberatione, querelas contra prædictas Bullas acceptauit, & cõtra illas appellauit, decreuitque Cardinalem S. Onuphrij citandum, vt ſe contra dictã appellationem defendat. Intereà idem Concilium omnes cuiuſcumque Status hortatur, ne ſe patiantur ſeduci doloſis machinationibus eorum

Dicũt, Regem Hiſpan. pro auxilio miſſo nullam petere retributionem.

Orant denique vt omnes ad 27. Ianuarij conſilia conferant.

Proteſtantur, ſi derelinquantur à ſociis.

Nauarræus contra Bullã Pontificis de eligendo nouo Rege appellat.

qui

qui sub prætextu Religionis Regnum quęrunt inuadere, & barbaros Hispanos, aliósq; violentos homines in illud introducere. Interdicit præterea omnibus hominibus prædictas Bullas habere, aut se iis defendere, aut in ciuitates & loca prædicta prætensæ electioni cōstituta se transferre, sub grauissimis pœnis. De ciuitatibus verò & locis, vbi prædicta Comitia haberentur, decretum est funditus ea diruenda, ita vt lapis super lapidem non maneat, absque vlla spe restaurationis. Quare præcipit subditis, vt ad pulsum campanæ ciues omnes armati concurrant aduersus eos qui ad prædicta Comitia venturi sunt. Hæc summa illius est Decreti, quod initio quoque huius anni Cathalaunij & in aliis locis Nauarræo parentibus publicatum est. Nihilominùs Principes Catholici qui cum Nauarræo erant, seu etiam ipse Nauarræus, non satis securi, euocarunt omnes Officiarios Coronæ, primarios Catholicos, tam qui de Nauarræi erant Concilio, quàm alios ei addictos, vt Carnutum, vulgò *Chartres*, conueniant, certasque conditiones concipiant ad conseruationem Religionis Catholicæ Regnique vtiles, quas Confœderatis Lutetiam mitterent. Eas quoque si hoc loco recensuero, operæ pretium me facturum putaui, vt posteri aliqua saltem parte statuant de causis huius tam sanguinarij belli ciuilis. Principes (inquiunt) Prælati, Coronæ Officiarij, præcipui ex Catholicis Domini, tam qui in Senatu Regio sunt, quàm qui apud eius Maiestatem degunt, postquam viderunt programma sub titulo & nomine Ducis Mænij Parisiis mense Decembri impressum, & in eadem ciuitate 5. huius Ianuarij publicatum, vt in eodem Scripto legitur, & Carnutum ad manus eorum 15. huius allatum est; fatētur apertè, & in eo cum prædicto Duce conueniunt, continuationem belli præsentis nihil præter desolationem vastitatemque huius Regni secum adferre, necessariò quoque tandem extremam Catholicæ fidei ruinam & extirpationem parituram, cuius rei quotidiana experientia nimis multa præbet testimonia; idque cum dolore & querelis prædictorum Principum & Dominorum, aliorúmque omnium qui Regem sibi à Deo datum (vt par est, & iure tenentur) agnoscunt & colunt. Qui Principes sibi semper primarium scopum ob oculos habuerunt Catholicæ Religionis conseruationem: sed ideò magis obdurati sunt ad Coronam hanc armis & quibuscumque possunt mediis defendendam, quia viderunt exteros, qui Regni huius salutem & felicitatem oderunt, in illud introductos. Optimum medium ad fugienda mala omnia est, conciliatio & pax inter eos qui magno Religionis incommodo à se inuicem disiuncti & alienati sunt. Posito enim hoc fundamento, Catholica Religio iterùm pristino nitori restitueretur: Nobilitatis vires ad defensionem pacis & Regni augerentur; ciuitates restauratione negotiationis omniúmq; artium me-

1593

Insuper iubet, vt omnes Comitia Fœderatorum armis disturbent.

Nihilominùs Nauarræus concipi iubet Scriptū ad Comitia illa Parisios mittendum.

Vrgetur inprimis quòd exteri sint in Regnum inducti.

Itaque suadent, potiùs quàcumque conciliationem faciendam.

1593

chanicarum, quæ nunc iacent, iterùm refocillarentur; agri & campi, qui nunc vbique otiantur, spináſque & tribulos loco bonorum fructuum producunt (quod ſpectatu eſt miſerabile) iterùm colerentur. In ſumma, reducta poſtliminiò pace, vnuſquiſq; ſedens in tam firma pace benediceret & benè precaretur omnibus huius tanti boni auctoribus: cùm nũc econtrariò iuſtiſſimas habituri ſint cauſas execrandi omnes qui illud impedire voluerunt, non alia moti ratione quàm propria auaritia & ambitione. Prædictis itaque ex cauſis, vt ad demonſtrationem intentionemque veniamus, quam prædictus Dux Mænius ſuo Scripto exprimit, tam ſuo quàm illorum qui partes eius ſequuntur, & nunc Pariſiis conuenerũt nomine; quaſi is conuentus ſit inſtitutus ad conſulendum in medium, quibus modis Religio & tranquillitas Regni poſſit conſeruari, dicimus eum talem eſſe, vt nec propoſitionum nec loci ratione alij ad illum venire debeant, quàm qui illius partis ſunt, nec eum poſſit ſortiri effectum, quem illi imaginantur, & Scripto ſuo perſuadere nituntur, cùm contrarium ſit certiſſimum, ex eo conuentu nihil expectandum, quàm exacerbationem maiorem animorum ad bellum proſequendum, & omnem ſpem reconciliationis præſcindendam. Igitur prædicti Principes, Prælati, Officiarij Coronæ, & alij Catholici Domini, qui apud ſuam Maieſtatem ſunt, omnino certi & ſecuri, quòd omnes alij Principes, Domini & Prouinciæ Catholicæ, quas illi agnoſcunt, non minùs in eodem zelo Catholicę Religionis & tranquillitatis Regni ſecum conueniunt, in obedientia & fide ſuo Regi & nato Principi debita ſuo omnium nomine, cum licentia ſuę Maieſtatis per hoc Scriptum Duci Męnio & aliis Principibus ſuæ familiæ, Prælatis, Dominis, aliiſque perſonis in ciuitate Pariſienſi congregatis ſignificare voluerunt, quòd ſi ipſius conſtitutum ſit, ſua conſilia conferre, & nobiſcum de modis viiſq; ad tumultus hos componendos commodiſſimis deliberare, & mittere Legatos ſuos, perſonas virtute præditas & idoneas, vt cõueniant tali in loco, qui ad hoc de communi conſilio conſtituetur inter Pariſios & S. Dionyſium; etiã ſe ex parte ſua dicto die quoſdam miſſuros, tam ad proponendum, quàm ad intelligẽdum omnia media quæ poſſunt excogitari ad tam bonum finem vtilia. Proteſtantes coram Deo & hominibus, ſi hæc via reijciatur, aliijque modi illegitimi præferantur vt Francia obijciatur libidini & auaritiæ Hiſpanorum, horum malorum culpam non poſſe nec debere adſcribi, niſi his qui tale medium repudiarunt. Acta ſunt hęc Carnuti (vulgò *Chartres*) in Concilio Regio, vbi dicti Principes & Domini fuere cum licentia Regis congregati die 27. Ianuarij, decretumque vt per tubicinem Regium Pariſios mitteretur. Iam Mænius & qui cum illo Pariſiis erant, initium Comitiis dederant. Venit intereà tubicen cum iam dicto Scripto

Scilicet poſito hoc, omnes benè precabuntur pacificatoribus.

Ad hoc, excipiunt quoque, quòd Pariſiis Comitia ſint indicta.

Itaque loco libero conueniatur, inter Pariſium & S. Dionyſium.

Alioqui ſcilicet & hi proteſtantur.

pto. Quod cùm lectum esset, decretum fuit, expectandum, donec Conuentus esset frequentior, antequam responsum mitteretur. Intereà neutra parte cessabat Mars. Montmorancius & qui cum eo non procul Auenione conuenerant Nauarræani, Nissam vsq; prouecti multos captiuos abduxerunt, Aubenas quoque vrbem in Viuariensibus astu occuparunt, sed præsidiarij qui in Arce erant eam fortiter defenderunt, & ad Lugdunenses nuntium miserunt, subsidium ab illis implorantes. Nauarræus quoque ipse copias suas omnes ex Normannia & vicinis locis cogebat, & Parisios versus mittebat; quosdam etiam pedites ad expeditionem Memmensem (quod propugnaculum est Aurelianensium) ablegauit. Ex altera parte Mænius clàm Parisiis profectus, ad Carolum Mansfeldium qui cum Belgicis auxiliis inter Landresium & Guisium adhuc subsistebat, mandatum quò pergeret, expectans, magnis itineribus contendit. Mox Mansfeldius exercitum in Bellouacenses ducit, nocteq; intempesta Nouiodunum, admotis scalis, se intercepturum sperabat. Sed qui in vrbe erant, cùm audirent hostem adesse, magna contentione eum de mœnibus detrudunt, displosisque maioribus tormentis longiùs ab vrbe reijciunt. Facta hæc mense Februario. Amisit Mansfeldius hac expeditione milites ampliùs ducentos. Mænius Suessionem cum Duce de Feria, qui iam aduenerat, profectus est, inde Rhemos, Rhemis Parisios reuersurus. Mansfeldius accepta clade, in Picardia nonnihil suos respirare fecit, inde rursus in penitiorem Galliam profectus, cùm castrum hostile, Nouę-villæ dictum, sibi obuium dedi postulasset, & præsidiarij insolentiùs responderent, admotis copiis illud vi occupauit, omnesq; in eo inuentos interfecit. Paulò pòst accedens Mænius coniunctis exercitibus Nouiodunum iterùm obsederunt, omniáque ad oppugnationem necessaria in castra comportari, & summa celeritate disponi iusserunt. Intereà Mænij filius cum parte copiarum in Burgundiam proficiscitur, quem Guisius subsecutus est. Qui in vrbe erant nuper à victoria elati, hostem omnesque eius machinationes contemnebant. Sed cùm Mansfeldius & Confœderati vrbem aliquamdiu maximis tormentis verberassent, ruinam strauissent, sæpiùs oppugnassent, oppidani abiecta spe omni, sese certis conditionibus post medium Martij dediderunt manè, cùm circa vesperam Nauarræus cum subsidio aduenit, tentaturus si obsidionem soluere potuisset. Præsidiarij absque armis bacillos albos in manibus habentes dimissi sunt. Hoc tempore inter Cameracenses & Regis Hispaniæ subditos pactæ sunt induciæ, & Balignius Gubernator cum parte præsidij ad tempus Mænio se iunxit. Initio Aprilis Dux de Feria, Legatus Regis Hispaniæ, qui paulò antè Parisios venerat, ad Comitia Ordinum admissus, luculentam nomine Regis sui Orationem habuit; in qua,

1593

Nihilominùs vtraq; pars bellū prosequitur.

Carolus Mansfeldius cum Belgicis auxiliis in Franciam venit.

Castrum Nouæ-villæ vi occupat.

Mansfeldius simul & Fœderati Nouiodunum iterùm sibi vendicant.

1593

Enumeratio breuis, beneficiorũ Francis à Rege Hisp. præstitorũ

post commemorata plurima præcedentium annorum sui Regis in Francos beneuolentiæ signa, hæc subnectit: Accedit, inquit, ad id summum " quidpiam, & forsitan inauditum exemplum amicitiæ: nimirum Regem " Catholicum sua deseruisse cum incredibili detrimento, vt vobis opitula- " retur. Sunt etiam nunc diuque fuere copiæ militares pro salute vestra " vsque ad necem paratæ; æsque consumptum in illis, superat sex aureorũ " nummûm milliones, vt vocant: nec his contentus, quid pro salute vestra " vlteriùs possit agitari, diu multúmque cogitauit, instititque tádem, quod " caput rei esset, vt congressus huius celeberrimi conuentus celebraretur. " In eo solo vestram omnium salutem Rex noster Catholicus sitam esse " existimat, vt talis Rex Catholicus renuntietur à vobis, cui & vires non " desint, quibus res vestras componat ac tueatur, & vt absque vlla cuncta- " tione res tota hæc, semotis priuatis affectibus, perficiatur, quia maximũ " alioqui periculum in mora esse videatur. Hæc Feria in sua Oratione; qua " finita, Regis sui litteras ad Principes datas, Domino Nicolao de Pelleue, tit. S. Praxedis Cardinali, Rhemensi Archiepiscopo, primo Franciæ Pari, & Comitiorum Præsidi exhibuit, quas ille publicè legendas tradidit Abbati Orbensi Comitiorum Secretario. In his litteris Rex toti mundo " notum ait, quid fecerit, vt Regnum Francicum conseruaretur. Neque iis " contentum, mittere Legatum suum magni nominis Principem Ducem " de Feria, quem suo loco esse cupit, nec è Comitiis discedere, priusquam " certi aliquid definitum sit, aut facta sit Regis Catholici pro qualitate " temporis electio; quò Regnum Franciæ pristino restituatur nitori. Hor- " tatur denique Ordines, vt memores beneficiorum acceptorum, suæ ex- " pectationi satisfaciant. In ceteris sese ad Ducem de Feria Legatum suum " remittit. Respondit his tandem prolixa Oratione dictus Cardinalis Ar- " chiepiscopus Rhemensis, commemoratisque omnibus quæ in laudem Franciæ Regum, zeliqueeorum pro Religione Christiana, ex omnium seculorum Annalibus depromi possunt, ad laudes deinde Regum aliquot Hispaniæ transit, ac deinde his verbis ad Regem Philippum: At " meritò, inquit, certè his omnibus anteponetur Rex Philippus; qui Re- " gnum nostrum ab hæretici tyrannide, duabus præsertim in obsidioni- " bus, missis sub Parmensi Duce, viro manu ac cõsilio strenuissimo, auxi- " liaribus copiis, sibi vindicandũ putauit. Et nonnullis interiectis: Quem " secundùm Deum veluti Liberatorem suum agnoscit Gallia. Possem ego " numerare continuos septem vel octo Summos Pontifices, qui Catholi- " corum partes amplexati, multis magnisque exercitibus & ingenti pecu- " niæ vi adiuuerunt; maximè verò omnium Clementis VIII. Pont. Opt. " Max. singularem paternæ in nos beneuolentiæ solicitudinem, magis " magisque indies experimur. Verùm hos omnes, vti diuitiarum affluen- " tia,

Vrget Legatus Hispan. talis vt Rex eligatur, cui vires non desint.

Ipse Rex hoc modo: Eligatur Rex Catholicus pro qualitate temporis.

Cardinalis Rhemensis magnificis verbis agit Regi Hisp. gratias.

1593

„ tia, ſic profuſa in nos liberalitate & munificentia Catholicus Rex veſter „ ſuperauit. Pro quo immortali ac propè diuino beneficio Regiæ ſuæ Ma- „ ieſtati, veſtręque Excellentiæ, quæ ſanctum hoc Legationis munus obit, „ gratias non quantas par eſt, ſed quantas animi noſtri concipere poſſunt, „ ampliſſimas agimus, omneque ſtudium & operam viciſſim deferimus, „ id vnum obnixè precati, vt qui præſenti auxilio indigemus, maturè no- „ bis ſuccurrere, atque flagranti noſtro huic incendio remedium afferre „ pergatis: ſic enim futurum ſperamus, vt res noſtræ, magna cum Regis „ veſtri laude & immarceſcibili gloria feliciter ſuccedant. Hiſque gradibus „ Catholica ſua Maieſtas viam ſibi facilem parabit in cælum, vbi diuina „ viſione (in qua ſita eſt hominis beatitudo) inter cęleſtes ac beatas San- „ ctorum animas tandem aliquando perfruatur. Dixi. At verò dum hoc modo ducuntur res Francicæ (de quarum ſucceſſu vlteriori commemorabimus porrò ſub finem huius anni) Belgium totum iterùm bellis ardet. Dudum cùm Dux Albanus Belgij Gubernator eſſet, ea fuit ibi militaris diſciplina, vt quicumque ex hoſtibus caperetur, vtrimque ſuſpenderetur. Non hîc gratia, non fauor, non lytrum quidquam valebat: quo id effectum erat, vt coloni in pagis locíſque non munitis paulò tranquilliùs viuerent. Metus enim ille ſuſpendij militem à deprædationibus vtcumque prohibebat. At poſteà cùm diſciplina hæc aut nimis rigida, aut minùs quæſtuoſa videretur, ea abrogata eſt, & alia ſubſtituta; nimirum vt gregarius miles, Signifer quoque & Vicarius vnius menſis ſtipendio ſe redimerent; ſolus Centurio & Chiliarcha tantum numerarent, quantum victor eis poſſet emungere. Hac data licentia nuſquam coloni in pagis, nuſquam Nobiles in ſuis Arcibus tuti erant, multò minùs viatores; ſed quoſcumque volebant, ſpoliabant capiebántque prædones milites. Hinc ergo agri inculti, omniáq; comercia oppreſſa. Tandem huic paroxiſmo hoc qualecumque remedium inuentum eſt, nimirum vt quocumq; vel hi vel illi ſigna hoſtilia propter vicinitatem inferre poſſent, ibi incolę, exceptis ciuitatibus, ſingulis menſibus tributum penderent hoſti viciniori: quod quamdiu fideliter ſoluebant, ſub fide publica (vt plurimùm) tranquillè viuebant & agros colebant. Et ex huiuſmodi tributo magnam exercitus partem alebant Ordines Hollandici. Vt igitur hunc bolum ipſis eriperet Petrus Erneſtus Comes Mansfeldius pro tempore Belgij Gubernator, 5. Ianuarij huius anni Edicto publico cauerat, ne qui poſteà huiuſmodi excurſionibus exactionibuſque vexarentur, ſignum ex turribus omnium pagorum incolæ darent, arma corriperent, pagi conuenirent, periclitantibus opem ferrent, & hoſtem cęderent, captos nullo lytro dimitterent, ſed ſtatim ſuſpendio necarent. Idem etiam militibus imperatum vbicumque hoſtem deprehenderent. Eſtque hoc Edictum ali-

Precatur ſcilicet, vt Rex ſibi viam hac ratione in cælum paret.

Origo corruptæ apud Belgas diſciplinæ militaris.

Menſtrua contributione pagi ſe ab hoſtili incurſione liberant.

Sed & hāc contributionem Mansfeldius voluit ſublatam, licet fruſtrà.

1593 quamdiu obseruatum, vtrimque nonnullis captis & suspensis. Sed cùm qui ruri habitabant Ecclesiastici, Nobiles, & alij, non admodũ Edictum hoc probarent, malentes aliquid pro securitate singulis mensibus persoluere, quàm periclitari, vt vniuersi pagi in fauillas redigerentur, ipsiq; abriperentur in duram captiuitatem; tum etiam hoc accessit vt Hollandi 27. Februarij cõtrarium Edictum promulgarent, iubentes, ne quisquam mandato superiori Mansfeldij obedire auderet, aut consuetam contributionem menstruam subtraheret, ni incepti pœnitere vellet: datúmque tempus deliberandi vsq; ad mensem Aprilem: quo elapso, nullum cum ipsis seruatum iri pactum. Hoc igitur mandato publicato, priùs Mansfeldij Edictum paulatim deferbuit, & contributiones rursum dissimulando persolutæ. Nec hæc satis erant Hollandis; etiam maiora aggrediuntur. Collecto mediocri exercitu (nam & illorum, sicut & Regiorum, fortissimi quique erant in Francia) plurimis nauigiis, ratibus, omniq; apparatu bellico in vnum contractis Duynkerkam Flandriæ maritimam vrbem obsidere se velle simulāt; sed summa vsi celeritate, Gertrudēbergam oppidum Brabanticum ad oram Hollandiæ, Dordracenis, Gorcomiensibus, aliisq; vicinis valdè infestum, 28. Martij terra & mari arctissima obsidione cingere incipiunt, moxq; acerrimè oppugnant. Sed quidquid moliebantur, parum vi proficiebāt. Quare augendis propugnaculis, muniendisque castris nocte dieq; intenti (intellexerant enim Petrum Ernestum Mansfeldium Comitemque de Fuentes copias vndiq; cogere vt obsidionem soluerent) tandem effecere, vt castra oppido essent muniora. Etenim terream molem ad oppidi latera aquæ obiectam ab vtraque parte perfoderunt, adeò vt vniuersus oppidi ager aqua inundatus esset, sicque Regiis difficillimus ad oppidum vel Hollandorum castra aditus daretur. Venit tamen tandem 26. Maij (verba sunt Eytzingeri Austriaci) Comes idem Mansfeldius Petrus Ernestus, postquam satis Antuerpiæ per Comitem de Fuentes Hispanum, Marchionem Hauræum, alió sque Regios belli Consiliarios, consultatum ac deliberatum fuisset. Qui in vrbe erant, fortissimè sese interim defenderunt, sperantes Mansfeldium cum Regiis sibi opem laturum: qui quidem Mansfeldius, postquam Comes de Fuentes Antuerpiâ Bruxellam rediisset, quantum potuit, fecit: decem tormenta bellica sibi Antuerpiâ mitti petiit, aliáq; necessaria procurauit. Sed dum res cunctanter ageretur, Mauritius quoque cum suis vrbem ab ea parte, qua continētem spectat, tam latis fossis, tam altis & firmis vallis, tot propugnaculis cinxisset, vt impossibile propemodum videretur, eum castris exui posse, oppidani, postquam tres menses obsidionem forti animo sustinuissent, tandem 25. Iunij se hosti tradere coacti sunt. Sic ille. Alius his verbis commemorat: Venit tamen Mansfeldius

Hollandi Gertrudenbergam obsidere incipiunt.

Cõstituunt castra ipso oppido munitiora.

Detentatis auxilijs per Petrum Mansfeldium, ex Eytzingero.

De ijsdem, ex alio pleniùs.

feldius, circiter nouem millia tum equitum tum peditum habēs, ac qua parte Bredam iter est, loco excelso haud procul Hollandis castra metatur, omnibúsque horis eos per pedites equitésque ad pugnam prouocat. Exeunt contrà Hollandi velitariis pugnis; quibus cùm pro maiori parte inferiores se conspicerent, ac promptissimos desiderarēt, à pugna abhorruere. Desiderarant enim inter alios Inueldium, Hesselium & Vigium Præfectos. Quare non ampliùs facilè castris exeuntes, toti iis muniendis oppidoque premendo se dedidere. Quo Mansfeldius considerato, & quòd ob agrorum inundationem hostilia non posset inuadere castra, Comiti de Fuentes scribit oppidi necessitatem, ac hostilium castrorum munitionem; opus sibi esse, si oppidum liberare velit, maioribus tormentis cum apparatu: horum autem in arce Antuerpiana ingentem esse copiam: hasque litteras per virum Nobilem mittit. Sed Comes de Fuentes, nescio qua de causa, duobus tantùm maioribus tormentis cum exiguo apparatu missis, ita bilem Mãsfeldio mouisse fertur, vt diceret, Si de Fuentes Gertrudenbergam hosti tradere vult, ego culpæ expers ero spectator. Duobus nihilominùs adductis tormentis adeò fuit Hollandorum munitionibus molestus, vt facilè appareret, si iustus fuisset missus tormentorum numerus apparatúsque, Hollandos, desertis castris, necessitate coactos ad naues fuisse reuersuros. Lepidum est quod tēpore huius obsidionis contigisse narratur. Tubicen certis de causis à Mauritio ad Mansfeldium missus, à Mansfeldio interrogatus fuit quam ob rem Dominus suus castra sua ita muniuisset; ipsum tamquam iuuenem bellicosum, & honorem ambientem, aperto prælio secum decertare debere. Atqui, inquit tubicen, Excell. sua Nassouica desiderat tam senex & veteranus miles fieri, qualis ipsius Excellentia, scilicet Mansfeldius, esset: quo responso accepto omnes adstantes risere. Intereà oppidani nocte dieque tormentis cuniculisque oppugnantur, ac pręcipuè ex propugnaculis quę ad aperti aggeris hiatus Hollandi fecerant. Ex altero enim horum in oppidum maioribus globis sæuientes, nil ciuibus tutum relinquebāt: summi quoque templi turrim, ne ex ea castris aut nauibus damnum inferri possit, pro parte deiecerant. Emittunt oppidani varios nandi peritos, Mansfeldio extremam expositurus necessitatem. Sed ferè omnes capti, Hollandis eò magis occasionem festinandi dederunt. Habebant oppidani in aggere Stelhouio mediocrem munitionem sibi valdè commodam, Hollandis verò infestam ac incommodam; custodiebatur à triginta sex peditibus. Hanc Hollandi 24. Iunij inuadunt, tandemque expugnant. Oppidi Pręfectus locum recuperare conatus cum ducentis aduolat præsidiariis, sed inter primos acerrimè pugnans cum quadraginta ex suis cadit, cerique in oppidum repelluntur: quod exinde è dicta munitione

1593

Mansfeldius deserta Gertrudenberga culpam Comiti de Fuentes asscribit.

Lepidum responsum tubicinis Mauritij ad Mansfeldium.

Intereà diu noctuque oppidani à Mauritianis oppugnantur.

Potiuntur Hollandi munitione iuxta vrbem.

1593 tione tanta vi tormentis Hollandi oppugnarunt, vt ter reiecti, cùm multò maiorem terra aquaque fieri apparatum ciues militesque cernerent, de auxilio desperantes, missis ad Mauritium Legatis, de deditione 25. Iunij conuenerunt. Exierunt præsidiarij circiter sexcenti cum armis & impedimentis, acceptis quinquaginta plaustris quibus ægros ac alia subueherent, addita & equitum turma, donec in tutum deducti essent; tres tamen deprehensi qui pridem vrbem Parmensi vendiderant, detenti & suspensi sunt. Rolandus Mirteus, honoris Hispanici alioqui perstudiosus, de hoc oppido aliisq; Regi ademptis, dum Fœderatis in Francia succurritur, sic censet: His tribus expeditionibus in Fœderatorum gratiam « susceptis, dum miles Catholicus Francis desudat, totius ferè Frisiæ iactu- « ram fecit, in Brabantia Gertrudenbergam, in Geldria Nouiomagum, in « Flandria Hulstum, magna munitáque loca perdidit. Sic fit, dum pro- « priis neglectis aliena curamus. Hęc ille. Mansfeldius, Gertrudenbergam « ante oculos sibi ereptam dolens, mox 26. Iunij versus insulam Bommelensem cum copiis & bellico apparatu profectus est, munimentum Creuecœur ad ostium Disæ fluminis situm, & Buscoducensibus vicinisque valdè infestum expugnaturus. Sed Gorcomienses vicini hoc subodorã-tes, intereà Disæ alueum eodem loco obstruxerant, vt mox omnia loca vicina aqua paulatim inundarentur. Interim Regij duabus cruentis oppugnationibus Propugnaculum illud inuaserant, iamque tertia inuasione illud videbantur expugnaturi (erat enim in munitione sauciatus Hohenloius, multique viri fortes vtrimque ceciderant) sed aqua omnia inundante recedere in Vliemen & Engelen coacti sunt. Vbi quamuis castra sua loco excelsiori metarentur, tamen & hîc non multò pòst aqua Disæ fluminis conclusi excreuit. Mansfeldius hoc modo retrocedere coactus omnem mouit lapidem, vt præsidio saltem ciuitati Buscoducensi imposito, eam Regi conseruaret; sed, quòd ciues sponte se olim Regi tradentes stipulati essent, se numquam præsidio grauandos, id nulla ratione impetrare potuit. Ita cùm circa Os pagum & Bercomium toto Iulio mense nulla re memorabili gesta hæsisset, tandem ipse Bruxellas rediit, parte exercitus, ductore Comite Frederico Tsherēbergio, in Frisiam missa. Intereà 24. Iulij Comes Solmensis Hollandis militans octingentis equitibus & tribus circiter peditum millibus instructus ditionem Wasanam Flandriæ opimam portionem è regione Antuerpiæ inuadit, equites ad S. Ioannis ten Steen explorandi causa, pedites Steeckam mittens; vbi Hispani munitionem deserentes, ad munitionem è regione Antuerpiæ ad ripam Scaldis sitam se recipiunt. Hollandi eos insequentes aliquot ceperunt, & pagum Steecken incenderunt. Equitibus Hollandis ad S. Nicolai equites Lotharingi octoginta obuiàm facti, similiter nonnulli

Tandem & oppidani, nullo succurrente, se dedũt.

Mansfeldius cum suis versus insulam Bommelanam mouet.

Frustrà semel & iterùm Creuecœur oppugnat.

Redit Mansfeldius Bruxellam, parte exercitus in Frisiam missa.

nulli capti sunt, alij fuga euaserunt. Pedites Hollandi deinde propugnaculum S. Iacobi admotis tormentis deditione ceperunt, & eodem modo propugnaculo S. Ioannis ten Steene potiti sunt. Quæ cùm breui tempore perfecissent, & vndique regionem deprædati essent, audientes Mondragonium cum bis mille peditibus & sex turmis equitum aduenire (quos adhuc maiores copiæ sequi dicebantur) consarcinatis spoliis, munimentis destructis, & regioni magno tributo menstruo imperato, nauibus in Hollandiam discesserunt. Sed vice versa 17. Augusti eorumdem Hollandorum equitatui, qui Bredæ in præsidio erant, Regij magnam cladem circa Traiectum ad Mosam intulerunt. Conducti erant Bredani centum millibus florenorum ad Ducem Bullonium tutò deducendis; sed pars thesauri, viginti circiter millium, in manus Regiorum venit; desiderarunt etiam Hollandi ampliùs octoginta equos, & septuaginta circiter capti sunt. Hac æstate variis locis Regius miles ob non soluta stipendia in seditionem versus tumultuabatur. Vna parte Hispani in Artesia prope arcem Auxianam tumultum excitarunt, tum propter stipendia debita, tum occasione sumpta ab Hispano quodam, quem, quòd Hesdinij virginem stuprasset, Carolus Mansfeldius punire voluerat. vbi ipsum inuadentes Hispani, cum corporis sui custodibus fugere coëgerũt, domúmque & vasa argentea eius diripuerunt. Inde constituto Electo, (quem vocant) tumultuario scilicet Duce omnium audacissimo, oppidũ S. Pauli occupantes munierunt, vnde Regis subditos circumcircà integro anno miserè deprædati sunt. Idem faciebant Itali & Wallones aliqui in Hannonia apud pontem supra Sambram, & alij ad Rhenum Rhijnbercæ; vbi expulsis Præfectis, singulis hebdomadibus nouum Electum creantes, omnia vectigalia & quæcumque à vicinis extorquere poterant, in suos vsus conuertebant. Iam tum anno superiori Rudolfus Cæsar à Groningensibus rogatus, 19. Decembris ipsorum nomine Regem Philippum, ne tam fideles subditi desererentur, per litteras instanter postulauerat, ipse quoque Rex 20. Aprilis huius anni rescripserat, iusseratque Mansfeldio, eorum inprimis rationem habeat. Et Mansfeldius quidem propter obsessam Gertrudenbergam, vt vidimus, ipse eò proficisci non potuit, tamen Verdugio Frisiæ Gubernatori mille & sexcentos pedites, aliquotque equites, subsidio miserat. Sed his tantillis copiis parum proficere, nec Guilielmi Nassouij cursum, qui iam tum à mense Aprili Groningensibus erat infestus, potuit impedire. Nassouius 6. Aprilis Oostmahorna Reidam è regione Emdæ cum copiis & apparatu bellico profectus, postridie Bellinckvvolderzielam venerat, eamque 8. eiusdem Aprilis munire cœperat, vt viam Bourtangensem, vnicum Groningensium solamen, tantò commodiùs posset præcludere. Ostendit quidem mox se

Verdu-

1593

Hollandi ex VVasia opimam prædam auferunt.

Versa vice Regij circa Traiectum spoliis Hollandorum ditantur.

Variæ secessiones seu tumultuationes militares apud Regios.

Subsidia in Frisiam missa, non sufficiunt.

1593 Verdugius cum mille peditibus & ducentis equitibus, ſed eum iniquo loco & cum tam paruis copiis aggredi conſultum non duxit. Quare vt Naſſouium à cœpto retraheret, Couordiam & Ootmarſum premere tẽtauit, vterque interim maiores copias expectans. Et quidem Guilielmus Naſſouius poſt deditionem Gertrudenberganam cùm à Comite Mauritio prior viginti peditum ſigna, turmáſque equitum vndecim accepiſſet, in Auguſto Grambergam, & alia aliquot propugnacula terrore ſex machinarum bellicarum ſuperauit, ſicque Couordiam & Ootmarſum iterùm recreauit. Inde per paludes ad arcem Weddam prope Bortangam progreſſus, 27. Auguſti tormenta diſpoſuit; ſed priuſquam iis vteretur, præſidiarij tam huius Arcis, quàm vicini ad flumen propugnaculi, ſe dediderunt: quo facto, pręſidiarij quoque Winſchotani ſponte aufugerunt; atque hac ratione Naſſouius, antequam Verdugius plus ſubſidij à Manſfeldio acciperet, omnem viam per Bortangam præcluſit. Intereà quidem Mansfeldius ſub Comite Frederico Tsherenbergio duo millia peditũ & octingentos equites cum octo machinis bellicis neceſſariúmq; apparatũ miſerat; ſed hi in Ducatu Iuliacenſi hærentes, immorigeros ſe prębebãt, donec eos tandem Verdugij Vicarius blandis promiſſis progredi fecit. Hi profecti verſus Bocholtam, inde Lingenam 5. Septembris aduenientes, maiores copias Namurco exſpectabant, quæ Ruremondam ex parte iam attigerant. Hollandici Ordines hoc intelligentes, Franciſcum Verium Anglum cum quatuor peditum & duobus equitum ſignis ad omnem in Veluam irruptionem præcauendam ablegarunt. Comes Fredericus cum ſuis copiis verſus Bortangam tendebat, quam viam obſtructã inueniens, reduxit in Twentam, vbi Ootmarſum obſedit; quod & 13. Septembris, ſex tormentis à diluculo vſque ad meridiem vallo turbato, ſuperauit; Præfectos eorúmque Vicarios & Signiferos captiuos tenuit, milites gregarios abſque armis vllis aut impedimentis exire, & ſex mẽſium ſpatio ſe in Friſia non militaturos iurare coëgit. Ootmarſa recuperata ad Verdugium Nortlaram tendit; inde Schutendiepam traijciens, Slogteram, tribus tormentis per paludem traductis, pergit, plura à Groningenſibus tormenta ſibi commodari fruſtrà petens. Prope Groningam itaq; veniens, magno impetu propugnaculum Awarderzielam oppugnauit; bis viriliter repulſus, tertia vice pugnans illud obtinuit, omneſque præſidiarios trucidauit. Inde Slogteram, & Slogterâ Weddam deuenit, eamq́; ſimiliter vi ſuperauit, centum ampliùs pręſidiariis occiſis, ac tãdem munitionem validam in Bortanga obſidere parat, iunctis ſimul Verdugij copiis. Erat illud propugnaculum loco paludinoſo ſitum, vt vix ab vlla parte tormenta aduehi poſſent, foſſæ octoginta pedes latæ admodúmq; profundæ, propugnacula angularia quinque; pręſidium quinque cohor-

Caſtra caſtris in Friſia opponuntur.

Naſſouius Regiis viã omnem per Bortangã præcludit.

Regij auxiliares tandem venientes Ootmarſum obſident, & obtinent.

Itẽ obtinẽt Awarderzielam, & Weddam.

tes

tes peditum: quotidie etiam è Westfalia necessaria aduehi poterant, donec ab alia parte per Comitatum Benthemensem simul obsiderentur. Quare tandem Verdugius ab obsidione recessit, Couordiam se tendere simulans, interim iter suum Groningam versus callidè instituens, inde ex improuiso Comitis Guilielmi castra sub Octobris initium obruere cogitauit. Sed re detecta, per sex aut septem horas vsq; ad vesperá cruentè velitati sunt, multis vtrimque cadentibus. Verdugius Nassouium à sepimétis suis euocare, & ad apertum conflictum inuitare omnibus modis studebat, sed Nassouius aleam periclitari noluit. Inde Verdugius Couordiam versus per viam cósuetam exercitum suum reduxit, sed per paludes simul aliam viam viminibus contextis & arena effossa strauit, quò ad aliam quoque Couordiæ partem terræ firmioris, cùm vellet, venire posset; ibique quatuor munitiones ex Nobilium domiciliis construxit, castráq; ibi posuit, quo viam Groningensem tutari, & simul Couordiam premere possit; eoque loco maior pars Regiarum copiarum in maximis calamitatibus hibernauit. Sed iam quid intereà à mense Aprili in Francia factum sit, simul breuiter commemoremus. Agebatur dudum, vt diximus, in Comitiis Parisiis à Fœderatis de Regni Francici statu constituendo. Tandem procederetur ad Regis Catholici electionem. Sed variarunt sententiæ. Plures inclinabant, vt volunt, in Isabellam Regis Hispaniæ filiam, defuncti Regis Valesij ex sorore neptem, quò auro Hispanico se tueri posset; sed ea lege, vt Guisio viginti trium annorum adolescenti nuberet, qui ex stemmate censebatur Magni Caroli, eáque ratione simul non violaretur Lex Salica, feminas à Corona Francica excludés. Credunt nonnulli noluisse Regem Hispaniæ has sibi præscribi nuptias; fortè ne mortuo Principe Hispaniæ Isabellæ fratre, ad Francum etiam deuolueretur diadema Hispanicum. Alij volunt, etiam nihilominùs Guisium absolutè Regem renuntiatum. Quidquid est, id constat, primum Præsidem Senatus Parisiensis, dum de his ad populum referre parat, seditione à quibusdam concitata, fuisse interfectum. Nauarræus interim videns iam seriò de electione alterius Regis agi, nihilque impedire sciens quin ipse ab omnibus reciperetur, quàm vt Ecclesiæ sese iungeret Catholicæ, proclamatores Caluinianos à se ablegauit, & diuturna persuasione Catholicorum Procerum ipsius partes sequentium inductus, instructore Reinerio Benedicto doctissimo Theologo Parisiensi assumpto, 25. Iulij in oppido S. Dionysij iuxta Parisios, sectam Caluinianam, cuius toto tempore vitæ suæ Antesignanus fuerat, publicè, præsentibus viginti Præsulibus, omnisque conditionis & sexus hominibus plurimis, eiurauit, ac omnia pœnitentis hominis exteriora signa exhibuit, quæ à Præsulibus præscribebantur, ac deinceps singulis diebus solemni Missæ

1593

Descriptio Bortangæ, frustrà à Regiis obsessa.

Verdugius quatuor munitiones circa Couordiã excitat.

In Frãcia, pro electione Regis variant sententiæ.

Præses Parisiensis relaturus de electione Regis trucidatur.

Nauarræus in oppido S. Dionysij Caluinismum eiurat.

1593 ſacrificio adſtãs, ſtatiſq; temporibus, detectis priùs pro more Chriſtiano Sacerdoti ſuis vitiis, ſacro Chriſti corpori communicauit. Dicebant nihilominùs Pariſienſes & alij, hæc eum ſimulato tantùm animo agere. Quare menſe Septembri idem Nauarræus Ducem Niuernij, è familia Mantuana ortum, Romam ad Clementem Pontificem mittit, eiurationem ſectæ Caluinianæ manu Regis ſignatam adferentem, petentemque dignaretur iam eum ab excõmunicatione ſoluere. Interim hoc bonum iam tum conſecutum erat in Galliis, vt induciæ ſex menſium inter Regem & Confœderatos ſancitæ eſſent, nimirum à Kalend. Auguſti huius anni vſque in menſem Februariũ anni ſequentis. Attamẽ Niuernius vix tandem, vt ferunt, 21. Nouembris ad Pontificem admiſſus, obnitentibus Fœderatorũ Legatis, impetrare quod petebat nomine Nauarræi nondũ hoc anno potuit. Reliqua dicemus anno proximo. Hoc anno 19. Iunij Neuſſiani ad Rhenum infra Coloniam præſidio Regio hac ratione ſe liberant. Millendonckio Præfecto in Arce ſua vicina abſente, maior pars præſidiariorum prædatum exierat. Ciues clàm conuenientes, plures qui remanſerant in excubiis oppreſſos in carceres conijciunt, vnius portæ vigiles tumultu exaudito ſe muniunt; ſed & hos eodem die fumo & fame coactos exire cogunt. Millendonckius poſtridie cum prædatoribus ad portam adeſt, ſed non admittitur: redit ille ad caſtrum (nam & multi eo conſcio hæc à ciuibus patrata credunt) milites in vicino pago Kerſendonckio ſe muniunt, vicina depopulantes. Sed ciues conſcriptis duabus peditum cohortibus, non multò pôſt eos diſcedere coëgerunt. Vigeſimo quarto Decembris pridie Natalis Chriſti ſæua tempeſtas quadraginta naues frumento in Italiam vehendo oneratas iuxta Teſſaliam Hollandię inſulam in anchoris ſtantes diſiecit, magnamque partem demerſit.

Sanciũtur induciæ ſex menſiũ, inter Nauarræum & Fœderatos.

Iuxta Coloniam Neuſſiani præſidio Regio ſe liberant.

VARIA.

Varia huius anni hæc præcipua. Die 22. Iunij memorabili pugna ad Siſſechium Croatię oppidum ac Monaſterium Chriſtiani ampliùs duodecim Turcarum millia occiderunt, vix centum ex noſtris deſideratis. At poſteà redintegrato bello regreſſi Turcæ Siſekam arcem expugnant, mox 6. Octobris Veſprinium, & variè in Chriſtianos more ſuo ſæuiunt. Sub finem tamen anni Chriſtiani viciſſim in ſuperiori Hungaria Filecchum, Deuinum, aliáſque Arces quaſdam & loca Turcis eripiunt: ad Albam item Regalem aliquot Turcarum millia profligant. In Hiſpaniis verò menſe Nouembri Muleius Xequus, Mulei Mahumetis Feſæ & Maroci in Africa quondam Regis, anno 1578. in prælio Alacazerenſi cęſi, filius, Sebaſtiano Luſitaniæ Regi obſes datus, & poſt obitum patris in Hiſpaniam miſſus, & à Philippo II. Rege enutritus, Chriſtique Religione imbutus vnà cum cognato ſuo, & miniſtris aulicis in Scuriaco ſancti Laurentij Monaſterio ſolemni ritu Chriſtianum Baptiſmum ſuſcepit.

In Croatia Chriſtiani nunc Turcas vincunt, nunc vincuntur.

Regni Feſæ & Maroci in Africa heres baptizatur.

pit. Palma vrbs & Arx prope Aquileiam à Venetis condi cœpta.

Res anni 1594, ſicut & præcedentis, varię ſunt, copiis Belgicis nondũ ex Francia reuerſis: nos eas, etſi implexas, quàm fieri poterit clariſſimè, ordine temporis ſeruato, commemorabimus. Die 27. Ianuarij Archidux Auſtriæ Erneſtus, Cęſaris Rudolphi frater, hactenus pro eo contra Turcas ſtrenuus Chriſtiani exercitus ſupremus ductor, nunc à Rege Hiſpaniæ Philippo auunculo Belgij Gubernator deſignatus, nobili cum comitatu Lutzenburgum venit; vbi magnificè, vt par erat, à Petro Erneſto Comite Mansfeldio exceptus, mox Namurcum contendit, excipiente eum ſimiliter Comite Barlaymontio. Tum Niuellæ Comitem de Fuentes obuium habuit; ſimulq; cum eo Hallam profectus, ibique à Principe Chimaio honoratus: magna deinde omnium lætitia Bruxellam 30. eiuſdem Ianuarij dictis Principibus, nec non Electore Colonienſi, Marchione Badenſi, aliiſque plurimis Principibus & Nobilibus viris comitatus ingreditur, multis arcubus & theatris triumphalibus præclara facta Auſtriacorum repræſentantibus honoratus, ſicut & poſteà 14. Iunij Antuerpiæ: quos triumphos, qui propiùs recordari velit, Leonem Belgicum vel Bochium adeat; nobis ſtudio eſt, magis belli tam diuturni euentus poſteris ſpectandos tradere. Tertio Februarij conuocatis ad id priùs Belgarum Ordinibus, Diploma Regium exhibet, recipiturque in Belgarum Gubernatorem: quo facto Petrus Erneſtus Comes Mansfeldius, ea quam ad tempus geſſerat dignitate ſe libens abdicauit, ac Archiduci Erneſto cum ceteris ſacramentum præſtitit. Intereà apud Francos Regi Henrico Borbonio Nauarræo Catholicam Religionem, vti diximus, amplexo, ſenſim vrbes ciuitateſque, deſertis Confœderatis, ſe conciliabant, eúmque Regem agnoſcentes ſacramentum dicebant, Lugdunum 7. Februarij, Aurelia 11. eiuſdem, aliæque ciuitates aliis diebus. Quo Pariſienſes intellecto, maximè quòd & Meldenſes, vulgò *Meaux*, ipſorum vicini ſe itidem dedidiſſent, plures eorum conſilio & ope Comitis Briſaci & Bellini olim vrbis Præfecti, Legatos ad Regem mittunt, qui ei vrbẽ offerant, modò præterita omnia obliuiſci ac animo deponere velit. It pedibus manibuſque in eorum petitionem Rex; ſtatuitur ad vrbem cum iuſto præſidio veniendi dies Martij 22. Comitatus igitur quatuor tum peditum tum equitum millibus Rex manè hora quinta ad vrbem venit, portámque quæ Liparæ arci proxima eſt (Nouam vocant) reſeratam inueniens, aliquos præmittit, qui vigiles circiter 25. reſiſtere parantes interficiunt, ac deinceps nullo ampliùs repugnante, ipſe quoq; Rex cum omni comitatu ingreditur. Duarum horarum ſpatio, omnia in vrbe fuere pacata. Milites Confœderatorum circiter mille, munitis locis ſe continentes, tandemque exire cupientes, honeſtis obtentis conditionibus cum

1594

Erneſtus Auſtrius Belgij Gubernator à Rege auunculo deſignatus.

Summis gaudijs Bruxellæ & Antuerpiæ excipitur.

Recepto Nauarræo in pluribus vrbibus, etiam Pariſienſes eum recipiunt.

1594

*alijs d'Iuarra

Duce de Feria ac Iacobo * d'Euora & aliis Guisam vsque tutò sunt deducti. Vltimo die Martij Parlamentum Parisiense per præconem & tubicines in omnibus plateis Generale Decretum promulgauit, primùm " significans se à 12.Ianuarij die sæpè institisse Duci Mænio, vt Regem Na- " uarræum, quem Deus & lex Regno Franciæ dedisset, agnosceret; illum " autem, vt hoc faceret, induci non potuisse, artibus Hispanorum eisq; fa- " uentium impeditum. Quare potestatem eidem Mænio Duci anteà da- " tam sub titulo Generalis Vicarij Coronæ Franciæ reuocauit. Sed & ei- " dem Duci Mænio, omnibusque aliis præcipitur, vt Regem Henricum " eius nominis Quartum Regem Franciæ, pro Rege & supremo Domino " suo recipiant. Decreuit denique Parlamentum perpetuis temporibus " 22.diem Martij sacrum solemnémque haberi & celebrari, quo die gene- " ralis Supplicatio cũ solitis cærimoniis quotannis indicatur, cui interesit " idem Parlamentum rubris togis indutum, idque in memoriam & gra- " tiarum actionem pro insigni liberatione huius vrbis, eiusq; ad obedien- " tiam Regis reductione. In Belgio Regi subiecto Archidux Ernestus totus erat, vt quomodo Belgium sibi concreditum pacatum reddi posset, disciperet. Intereà Mauritius Fœderatarum Hollandicarum Prouinciarum militiæ Dux, hoc molitur stratagema die 20. Martij in Traiectum superius, præcipuum Belgij ad Mosam oppidum. Hollandi nauem aptant longam, alueo plano, duo tabulata habẽtem, quorum in medio circiter centum quinquaginta abscondebantur musquetarij milites veterani, in superiori verò tabulato varia mercium genera in vrbe vendenda conspiciebantur. Ita instructus per Mosam nouus mercator Traiectum petit, ac mox post meridiem ignotus appellit. Mauritius verò variis circa vrbem locis maiores habebat dispersas copias, in auxilium his qui in naui erant aduolaturas, cùm eos Wicam minus oppidum occupasse intellexissent. Sed nauis huius Præfecti & milites, iam iam ad oppidũ appulsuri, Deo eis pauorem, vt plures interpretati sunt, immittente, cùm in lapideo ponte, quo oppidum illud minus vrbi iungitur, ciues magno numero gladiis accinctos deambulare conspexissent, proditos se dicentes, secundo amne in fugam se conijciunt, ac in Hollandiam cum ignominia reuertuntur. Metrius sic interpretatur. Culpa, inquit, duobus Capitaneis Wingardio & Proppio Scoto imputabatur, quorum vterque illam à se in alterutrum transferebat. Hoc stratagemate in fumum verso, Mauritius cum omni suo equitatu & viginti quinque signis peditũ mense Aprili Arnhemium ad Comitem Solmensem, vt recèns conscriptam Germanorum legionem lustraret, profectus est, quorum iter fluuiorum inundationibus & viarum difficultatibus aliquamdiu fuerat impeditum. Verdugius etiam Frisiæ pro Rege Præfectus illorum transitum intercipe-

Decretum Parlamẽti de agnoscendo Nauarræo pro legitimo Rege.

Quin & decernit diem receptionis quotannis solemnem.

Archidux Ernestus totus est, vt Belgium reddat pacatum.

Hollandi frustrà Traiectum ad Mosam occupare tentant.

Hollandis noua subsidia ex Germania adsunt.

1594

tercipere ſtrenuè laborarat, & cùm iuxta Lippam in viam quamdam arctam venturi eſſent, obruere eos vndecim equitum turmis & aliquot peditibus ſtatuerat; ſed ſerò & fruſtrà, cùm iam prætergreſſi eſſent, venit. Hiſce recentibus copiis Iſſelortam aduenientibus, reliqui vicini Præſidiarij Swollam conuenire iuſſi erant. Atque ita Mauritius ſuos iungens, ſimul ad Couordiam obſidione liberandam profecti ſunt. Id ſuſpicatus Archidux Erneſtus, quaſdam cohortes è Brabantia Verdugio ſubſidio miſerat; quibus cùm Mauritius tranſitum præcludere ſe velle ſimulat, intereà repentè Comes Guilielmus Naſſouius mille currus omnibus neceſſariis onuſtos, decemque peditum & duo equitum millia inſtructa habebat. Hi omnes 6. Maij Ommenam conuenientes, inde quadrata acie, cum haſtis vtrimque acutis (equites Friſiacos appellant) rectà Couordiam contendunt; vbi Verdugius ab hac Arcis parte, qua Hardenbergam reſpicit, cum omni Regio exercitu etiam in acie ſe oſtentabat. Mauritius in conſpectum Couordiæ veniens, ingenti copia viminum comportata, per paludes annonam Couordiam conuehere, & ſi opus ſit, ſimul cum hoſte prælio decernere ſtatuit; ſed Verdugius videns ſe numero longè inferiorem, pluresque ſuorum militum hibernorum incommodis loco tam paluſtri parum animoſos, Martis aleam periclitari noluit. Nocte itaque 7. Maij obſidionem ſoluit, & munimenta circumquaque reliquit, copiarum parte Lingenam verſus, reliqua verſus Groningã proficiſcentibus. Mauritius Couordia ita obſidione liberata, cùm circumiacentia munimenta præſidiis firmaſſet, cum omni exercitu progreſſus, Metropolim Groningam die vigeſimo Maij cinxit, & obſidere cœpit: nec mora, miſſo Feciali dedi ſibi vrbem poſtulauit. At ciues bellicoſi, indecorum fore reſponderunt, eiuſmodi vrbem tam citò dedere, idcircò poſt anni dierumque obſidionem vrbem ſibi dedi poſtularet, intereà de ea re ſe deliberaturos. Hoc reſponſo ad Mauritium relato, continuò aſſeres, trabes, crates, aliáſque materias immenſa copia è nauibus comportari iuſſit, quibus paluſtria loca Septemtrionem verſus ſterni iuſſit, peruia reddidit, & multas munitiunculas tumultuario mox opere excitauit, quibus ciuium excurſiones impedirentur, & commeatum aliumque apparatum, qui partim aperto mari, partim per Amiſim fluuium Groningenſibus aduehebatur, interciperet. Caſtra ipſa primaria (quæ centum & quadraginta peditum ſignis conſtabant) à Meridie quà in Drentam itur, extra teli iactum collocauit: equitatum Couordiæ, Steenwicæ, & in Bortanga diſtribuit, vt hoſti aditum è longinquo prohiberent. Paulò antè 6. Maij Archidux Erneſtus Bruxellis literas ſcripſerat Fœderatis Ordinibus Hagę-Comitis congregatis tradendas. Erant eò profecturi, ob priuata negotia inter Principiſſam Chimaiam & eius

Proficiſcũtur Hollandi ad liberãdam Couordiã.

Verdugius numero inferior Couordiam deſerit.

Mauritius Groningã dedi poſtulans, ſalſũ accipit reſponſum.

Variæ exſtruuntur circa Groningã munitiones.

1594 maritum componenda, Iuriſconſulti Otto Hartius & Hieronymus Coomans, eoq; nomine Saluum conductum ab Ordinibus iam dictis impetrarant. Viſum ergo non incõſultum per hos miſſis literis ſimul tentare, num Hollandi vlla ratione ad pacem induci poſſent. Literarũ hic pręcipuus erat tenor, vt conſiderantes è quàm felici ſtatu Belgæ in ſummas « extremaſque calamitates per inteſtina bella deueniſſent, omniſq; belli « finem pacem eſſe, animum tandem ad pacem conuerterent, veteraq; au- « rea ſęcula, leuibus de cauſis aliquoties repudiata, & nunc iterùm à ſe of- « ferri parata, prudentibus animis amplecterentur. Se cum fratre Cæſare « omneſque Auſtriacæ familiæ Principes ſponſores vadeſq; futuros, eas in « quas conſenſiſſent conditiones ſine perfidia ſeruandas. Dicti Iuriſcon- « ſulti Hagam-Comitis in Hollandiam appulſi, literas Archiducis Ordinibus 12. Maij tradidere, & 16. eiuſdem in eorum Conuentum admiſſi ac dicere iuſſi, pauca, ſed pro exigentia literarum, non incommoda adiecêre. Sed Ordines, nec Archiducis literis, nec Legatorum verbis, oblataq; Cæſaris ſponſione moti, 27. eiuſdem Maij ita reſponderunt, vt nihil minùs quàm pacem ſe velle oſtenderent, prolixa oratione omnem in Hiſpanos inteſtini belli culpam conijcientes, eoſque ſemper vi aut ſimulatè egiſſe, docere conantes. Quæ vera an falſa ſint, ex geſtis totius huius belli inteſtini à nobis relatis, æquus rerum arbiter iudicare poteſt. Illud miror Ordines addere, Renichonium etiam quemdam confeſſum, iam nunc à duobus menſibus Bruxellis in Hollandiam ſe amandatum, vt Mauritium, eiuſque fratrem decem annos tantùm natum, ipſe eiuſq; complices iugularent: exprimitque Metrius, eum à Barlaymontio Erneſti mandato, aut ſaltem conſenſu (ſic loquitur titubans) ad hoc fuiſſe conductum. Pudet tantæ calumniæ: nam & ipſe Metrius fatetur eumdem Renichonium plura mentitum. Quin dum 1. Aprilis, connexis ſtultè exiguis ligaminibus ſeipſum ſtrangulare voluiſſe ſcribit, eum non firmi cerebri fuiſſe ſatis demonſtrat; vt omittam omnibus notum eſſe, propter dictorum Naſſauiorum necem (vti res in Hollandia ſunt) nihil commodi Regi fuiſſe acceſſurum. Erat etiamnum Carolus Mansfeldius cum Belgicis copijs in Francia. Sed videns ob Regis Henrici ad Catholicam Religionem conuerſionem, diſſolutam ferè Franciæ confœderationem, intereà nondum iuſſus quò verteret arma, ne inertem duceret exercitum, in Ducatu Tiraſſij obſidet oppidum *Chaſteau Thierij* dictum, (alij Capellam dicunt) iunguntque ſe ei aliquot Guiſiani: & quamquam Pręfecti Cameracenſis, Caletenſis, Dorlanus, Bolonienſis, ac vicini minitarentur ſe vniuerſam Hannoniam & Arteſiam flamma ferroque vaſtaturos, nihil territus, munitiſſimum dedi locum poſtulat. Cùm negarent, duodecim maioribus verberans machinis nocte dieq; oppugnat, donec ingenti fa-

Intereà Erneſtus peramanter nihilominus Fœderatis pacem offert.

Reſpõſum Fœderatorum.

Mirum quid eo tẽpore confictum.

Carolus Mansfeldius locum munitum in finibus Franciæ capit.

cta

1594

cta ruina præsidiarij de defensione desperantes, vitam fortunasq; pacti, 12. Maij deditionem faciunt. Miserat Rex Henricus Esdainum cum duodecim tum peditum tum equitum millibus obsessis auxilio. Sed deditum oppidum ex itinere intelligentes, ad Regem reuersi sunt. Mansfeldius inuentis in Arce quadraginta tormentis, parte relicta & parte abducta, oppidoque de iusto præsidio confirmato, cùm iam Parisienses quoque Regi Henrico conciliatos sciret, relicta Francia in Atrebates & Hannones exercitum per præsidia distribuens, Bruxellam ad Archiducem Ernestum profectus est. Sed ad Groninganos reuertamur. Mauritius, dispositis, vt diximus, castris, mox Guilielmo Nassouio dat negotium expugnandæ munitionis Auwardzielensis ad cataractam à Regijs extructæ. Erāt in ea circiter centū quadraginta pedites è legione Præfecti Leukama Frisij, Legati Baronis Billij, qui se initiò fortissimè defenderūt, ac plures hostium tormentis strauerunt. Nec facilè munitionē obtinuissent, nisi cratibus per paludinosa loca enixi, dum à fronte præsidiarios pugna distinent, à tergo simul inopinatò eos fuissent aggressi: sicq; omnes (exceptis quinque qui elapsi sunt) simulque Leukamæ Legatum trucidarunt. Tum propiùs ad vrbem tormenta promouent, breui se eam obtenturos sperantes, cùm nullus in ea esset miles. Leukama tantùm cum quinque legionis Billij cohortibus in suburbio, dicto *Scutendiep*, se munierat, quòd nulla ratione Groningani præsidium admittere vellent. Iam Angli & Scoti castra sua ad fossarum ferè labra promouerant; sed quòd nondum satis essent munita, ciues nocte in eos erumpentes, circiter ducentos, duobus ereptis vexillis, trucidarunt, desideratoque Consulis filio ac sex ciuibus, in vrbem reuersi sunt. Nullus initio ferè erat dies quin aut Leukama è Scutendiepio, aut ciues vrbe erumpētes cum Hollandis manus consererent, magnáque iis detrimenta inferrent. Sed tandem absolutis castrorum munitionibus, erectisque loricis ac variis aggeribus, hisque iustis præsidiis firmatis, eruptionum finis est factus, serioque vrbs oppugnari cœpta. Mox actis cuniculis, dispositisque tormentis, murus vallumque verberari cœptum; portáque, Dominica dicta, ferè diruta. Econtrà Groningani maioribus abundantes tormentis & puluere nitrato, ingentia Hollandis eorúmque operibus nocte dieque inferebant detrimēta, complures interficiebant, vniuersumque mensem Iunium his vtrimque conatibus transigebant. Intereà die 14. Iunij (quod & initio anni attigimus) Archidux Ernestus Antuerpiam veniens, incredibili pompa, à Ioanne Bochio eidem vrbi à Secretis magnificè descripta, excipitur: sed magis consultat ipse Archidux cum præcipuis belli Præfectis de liberanda Groninga. Suscipit in se negotium Comes de Fuentes. Sed mercatoribus, etsi Archiduce spondente, pecuniam numerare nolentibus,

Redit Bruxellam.

Auwvard. ziel Groningensibus eripitur.

Groningēses erumpentes ducentos circiter trucidant.

Frustrà agit Archidux de Groninga liberanda.

1594 quantam aut quanti vellent, nil Comes de Fuentes efficere potuit, milite sine stipendiis iter facere, multò minùs pugnare, nolente; ita vt de conseruanda Groninga desperari sit cœptum. Non enim quiescebant Hollandi nocte dieque clàm duobus locis cuniculos agentes, quibus propugnaculum, quod iuxta portam erat Dominicam, euertere conabantur, maioribus interim tormentis non cessantes partim igniuomos in vrbem eijcere globos, partim muros vallumque & extantia propugnacula inutilia reddere, ita vt spatio vnius mensis circiter viginti millia maiorum tormentorum globi contra vrbem sint exonerati, ciuesque vicissim supra quatuor millia in castra operaque hostilia coniecerint. Qua de causa, qui Hollandis fauebāt, aut minùs zelosi erant pro Catholica Religione, tandem mense Iulio apertè dicere ausi fuerunt, tempus esse paciscendi cum Hollandis, ne vi vrbe expugnata, omnes pereant: deseri se à Rege, Ernesto Archiduce, Comite Mansfeldio, Comite de Feuntes, & alijs; consulendum sibi, dum honestæ haberi possint conditiones, ne coacti pro Hollandorum arbitrio paulò pòst aperire portas cogantur: hique eò rem deduxere, vt Legati in castra ad Mauritium 11. Iulij mitterentur, audituri deditionis conditiones. Sed qui Regi ac Catholicæ Religioni enixiùs studebant, deditionem impedituri, aut certè protracturi, si fortè adhuc auxilia, quod promittebatur, mitterentur, rationem reperêre, vt eodem die mox post Solis occasum, aperta Scutendiepij porta, Leukamam cum quinq; cohortibus intromitterent; at non sine tumultu, qui in cruentam conuersus fuisset pugnam, nisi Leukama eiusq; milites modestia ac humanitate ciues pacassent. Legati ad Mauritium missi, re intellecta, pudore confusi, ad vrbem redierunt. Deinde vtrimq; ad arma est reuersum, fortissimeque ciues ac præsidiarij rem gerebant, ita vt à multis creditum sit, si spes aliqua auxilij præ manibus fuisset, Rhenumq; transijsset, Hollandos Groningam fuisse deserturos. Sed sciebant nec ordinem nec disciplinam apud Regios eo tempore Hispanorum Belgarumque æmulatione Bruxellæ esse. Paratus videbatur Comes de Fuentes cum copijs ad iter, Iuerra quoq; Quæstor Hispanus pecuniam corrasisse dicebatur, nec tamen quidquā est effectū; cuius culpa, ignoro: illud nihilominùs censeo, Rolandum Mirteum, dum Comitē de Fuentes liberare hac culpa studet, nimis abiectè de Archiduce Ernesto scribere. Ernestus, inquit, Archidux, Maximiliani II. Imp. filius, summa cunctorum expectatione in Belgium venit. Eum Belgis Deus ostendit tantū. Princeps pius erat & bonus, pacis amans, & pace quàm bello vtilior: putabat sola auctoritate nominis rem posse componere. Vix aduenerat, cùm aduersa valetudine tantopere cœpit afflictari, vt non modò, quod res flagitabat, nequiret Reipublicæ malis animum seriò adijcere, sed vt plurimùm nec audire posset ipse quę ge-

Itaque de ea conseruanda desperari cœptum.

Viginti millia globorum in Groningā vno mense exonerata.

Furtim à Catholicis miles in vrbem admittitur, frustrà tamen.

Disputatur, cuius culpa Groningensibus non sit subuentū.

Verba Mirtei de hac re.

rebantur

1594

„ rebantur. Gratiosis quibusdam fidebat ; hi facilitate & morbo eius ad „ auaritiam & prauos affectus alios abutebantur, & Principem decipiebant, omnes aditus claudentes, ne monita Comitis de Fuentes, & aliorum Deo & Regi fidorum ministrorum admitteret. Hæc Rolandus & alia eiusmodi de Heroë, cui dudum incubuerat cura totius contra Turcas Christiani exercitus. Vtut est, Groningani negligebantur, atque intereà ab Hollandis acerrimè oppugnabantur. Sed nihil adeò vim tardabat Hollandorum, quàm propugnaculum dictum Rauelijn ad portam Orientalem, in quod ciues octo maioribus tormentis distributis, ingentia Hollandis inferebant detrimenta. Sub id iam dudum, ignaris ciuibus præsidiarijsque, cuniculos egerãt, eóque perduxerant, vt 15. Iulij signo inuasionis dato, ciues militesq; magno numero in Rauellinum allicerent; tum subito igne cuniculis subdito dimidiam propugnaculi partem, magno ciuium militumque detrimento euertunt, ac mox per ruinas inuadentes, stantem adhuc propugnaculi interiorem partem, pulsis oppidanis, occupant, seque in eo munientes, vrbi, ijs quæ in propugnaculo inuenerant tormentis, infestissimi fuêre : periêre ex oppidanis circiter centum triginta viri, ex Hollandis perpauci. Exinde tanta in vrbe est orta consternatio, vt vrgentibus his qui Religionem Catholicam non tanti faciebant, tandem communi ciuium militumque consensu Legati de conditionibus dedendæ vrbis acturi in hostium castra mitterentur. Fuêre autẽ numero quatuordecim, quorum in locum Mauritius in vrbem obsides misit viros nobiles quinque; ac tandem die 22. eiusdẽ Iulij transegêre, articulis inter viginti quatuor his præcipuis. Primò, Omnium offensarum „ præteritarum perpetua esto remissio & obliuio. Secundò, Magistratus „ & incolę vrbis Groningensis promittẽt & hisce promittũt, quòd Vnioni „ Generali Prouinciarum subscribent ad resistendum Hispanis, eisque ad„ hærentibus. Quintò, Comes Guilielmus Nassouius pro Gubernatore re„ cipietur. Interim lis quondam inter vrbem Groningensem & circumia„ centem regionem exorta, vel quę adhuc oriri posset, decisioni Ordinum „ Generalium reseruabitur. Sextò, In ciuitate Groningensi eiusque territo„ rio, nulla alia Religio exercebitur, præter Reformatam, quo modo illa „ nunc publicè per Prouincias exercetur; ita tamen vt nulli in conscientia „ fiat iniuria, nullus in ea grauetur, nulla in eam fiat inquisitio. Septimò, „ Groningenses quinque aut sex signa peditum in vrbem admittent. Vn„ decimò, Omnes exules eorumque heredes in possessionem omnium bo„ norum non alienatorum redibunt, ita tamen vt ciuilitati ab vtraq; parte „ locus relinquatur. Duodecimò, Quantum ad vendita & alienata bona „ immobilia, antiquus Dominus ea recuperare poterit hac conditione, vt „ quadriennio ea sibi redimat, & pecuniam emptori restituat. Decimoquintò,

Bataui Groningam suffossam, summa vi inuadunt.

Legati de deditione acturi in castra mittuntur.

Articuli præcipui deditionis Groningẽsis.

Inter alia, in conscientia nullus grauabitur

1594 quintò, Omnia syngrapha, litteræ & instrumenta ab Abbatibus & Prælatis virisque Ecclesiasticis tam aduenis quàm indigenis confecta, decisioni & iudicio Ordinum & Magistratuum locorum, in quorum iurisdictione ipsa Collegia sita sunt, reseruabuntur. Decimooctauò, Vrbis imperiũ & gubernatio erit penes Magistratum. At Magistratus & iurati ciues hac vice ab Comitibus Mauritio & Guilielmo Nassouiis, de communi sententia Senatus Ordinum creabuntur. Deinceps electio Magistratus fiet secundùm antiquam consuetudinem; ita tamen, vt loco distributionis fabarum, Gubernator quinque ex viginti quatuor iuratis ciuibus eligat, qui deinceps ad electionem Magistratus iuxta antiquam consuetudinem procedent. Decimononò, Vrbs Groningensis, vti nec subiecta regio, absque suo consensu ad nullos alios Principes aut Prouincias poterit transferri, nec in ciuitate Arx vlla ædificari. Vigesimò, Magistratus, ciues, & incolę Ordinibus Generalibus debitum fidelitatis iuramentum pręstabunt, quomodo & aliæ vrbes recuperatæ pręstiterunt. Vigesimosecundò, Milites Regij vrbe Groningensi tuti cum armis & impedimentis excedent, vti & illi, qui in Schuytendiep suas stationes habuerunt. Ita Groninga tandem cessit. Primò intrarunt quinq; vexilla 23. Iulij, inde Mauritius cum suis sequitur, Regia põpa exceptus, virgine speciosa clauem auream, & altera manu ramum laureum ipsi offerente: peractoque triumpho mox omnes templorum Imagines deturbatæ, & Religio dicta Reformata introducta, nouusq; Magistratus creatus. Catholici omnes, & quicumq; manere vellent, eiurare coacti Regem Philippum eiusq; successores, frustrà obtendentibus Catholicis sibi promissam conscientiæ libertatem. Mauritius Groningâ in Hollandiam reuersus, magnis vbiq; triumphis & honoribus excipitur. Tandem 19. Augusti Amstelrodamum appulsus est; vbi cùm à ciuibus deductus ad hospitium suum progrederetur, inter alia exhibebatur Claudius Ciuilis ille Batauus, de quo Tacitus, pedibus suis aliquot premens Romanos. Intereà intentus erat Archidux Ernestus seditionibus Regiorum aliquot militum ad S. Pauli apud Atrebates, de quibus anno superiori diximus, componendis; iamque eos pacarat, numeratis, vt volunt, sex florenorum millibus. Sed parum hoc profuit. Nam paulò pòst mense Augusto huius anni Itali pedites equitesque, accedentibus mox ex omni natione etiã nonnullis aliis, ad duo circiter millia, querentes sibi à morte Parmensis nulla stipendia numerata, oppidum Brabantiæ Sichemium Disthemo vicinum occupant, muniúntque; agrumque circumiacentem omnem Bruxellam vsque excurrentes infestant, menstruasq; contributiones imperant. Archidux certis legibus dudum cum eis transigere conatur, sed frustrà. Itaque Hispanas aliquot cohortes contra eos mittit; qui cùm aliquam-

Hac vice tantùm Magistratus de sententia Ordinum creabũtur.

In ciuitate non poterit ædificari Arx vlla.

Catholici qui manere velint, coguntur eiurare Regẽ.

Pacatis seditiosis ad S. Pauli, alij tumultuantur in Sichem.

1594

diu inuicem & maximè colonos infeſtaſſent, tandem Itali ſub finem Nouembris à Mauritio perſuaſi, Regi Franciæ operam ſuam offerunt, ac intereà ſub mœnibus Bredanis à Mauritio contra vim Hiſpanorum defenduntur, donec Februario anni ſequẽtis vtcumq; ab Archiduce pacantur. Hac æſtate Hiſpani, qui apud Britones Blauetum occuparant, ac inſigniter munierant, non procul à Breſto iuxta Croſonum aliam ædificarant munitionem, qua Breſti portum claudere ſe poſſe exiſtimarant. Sed quòd ex aduerſo, in altera amnis ripa, ſimilem munitionem non erexerant, diu defendere non potuerunt. Miſſus enim eò à Rege Henrico Aumontius cum mediocribus copijs, adiutus Anglicis auxilijs claſſe aduectis, ductore Noritzio, ac mox alijs noua cum claſſe ductu Martini Forbiſcherij appulſis, non ſolùm Norlanum ac Quinquercorentum recuperarunt, ſed & vi munitionem Breſtanam expugnarunt, præſidiarijs Hiſpanis ferè omnibus cæſis, victoria tamen non incruenta. Deſideraſſe enim referuntur hac expugnatione Angli Francique circiter trecentos viros fortes, ac inter hos Forbiſcherium cum non paucis nobilibus clariſſque Præfectis. Rex Henricus, ſi qua ratione bellum è Francia ſua amoliri porrò valeret, inito cum ſuis ac Hollandis conſilio, omnem belli molem in Belgas transferendam ſtatuit. Ipſe die 23. Octobris Diplomate ſuo Eſdaini Dominum (alijs Dux Bullonij vocatur) copiarum ſuarum in Lutzenburgios ducendarum ſupremum Imperatorem renuntiat. Conſilium erat, occupato Lutzenburgenſi Ducatu, deinceps Belgis Regi Philippo ſtudentibus, militem ex Germania, Italia, aut aliunde non niſi difficillimè poſſe ſubmitti. Sed id ſubodoratus Lutzenburgenſium Præfectus, Comes Mansfeldius ſenior, itineribus omnibus, quibus debebant intrare, iuſta manu inſeſſis, rei euentum expectabat. Hollandi auxiliares Francorum futuri priores inſtructi, duce Philippo Naſſouio cum duabus peditum legionibus, ac equitum quinque turmis, aliquotque campeſtribus tormentis, ſe dant itineri. Vbi cùm intellexiſſent, pręter ordinarias Mansfeldij copias aduenisse in eius auxilium Regis Philippi ſtipendio quatuor Heluetiorum peditum millia, Naſſouius, tradita Ordinum iuſſu, vt ferebatur, Franciſco Verio exercitus cura, cum duabus equitum turmis celeriter in Hollandiam reuertitur. Verius pergens, cùm omnia in Lutzenburgios ducentia itinera firmis præſidijs à Carolo Mansfeldio, qui patri nouis cum copijs in auxilium venerat, obſeſſa reperiſſet, paratumque ſibi ac ſuis cruentum epulum, ſi ad manus venire decreuiſſet, in ditionem Treuirorum declinans, Sarburgum, indeq; in Metenſem proficiſcitur agrum, Carolo Mansfeldio veſtigijs inhærente, ac non paucos ſternente, ad iuſtum tamen eos prælium cogere non valente. Tandem Verius 9. Nouembris ad Eſdainum peruenit, collatiſque conſilijs cùm ſe nihil

Seditioſi Regij, ſub mœnibus Bredanis defenduntur.

Caſtella aliqua in Britannia Hiſpanis eripiũtur.

Nauarraeus inuadere Lutzenburgũ parat.

Adſunt & auxiliares Hollandi, ſed omnia obſtructa inueniunt.

1594 nihil apud Lutzenburgios ſine ſanguinarijs prælijs facturos viderent, Hollandi in ditionem proficiſcuntur Bipontinam, indeque, haud procul Moguntiâ, traiecto Rheno, longo tandem itinere in Geldriam rediêre. Eſdainus quoque acerrimos contra ſe Duces venire cum veteranis copijs intelligens, Carolum ſcilicet Mansfeldium, Harmannum Comitem Tsherenbergium, ac Comitē Barlaymontium, cōuaſata præda inglorius in Franciam eſt reuerſus. Erneſtus Archidux vidēs Hollandos pacem repudiare, Frācum Regem bellum inferre, miſſo 9. Octobris in Hiſpaniam Molarti Domino, qui ei erat à cubiculis, ſtatum Belgij ac Franciæ Regis exponit, petens media quibus Franco reſiſtatur, ac Hollandi domentur. Qui cùm redijſſet, nec Erneſto ſatisfeciſset, iterùm 21. Nouembris in Hiſpaniam mittit Baronem Diderickſteinium, ac paulò pòſt etiam ſibi à Secretis Weſternachium: quibus itidem breui reuertētibus, nec pro voto adferentibus, intereà Idibus Decembris indicit Bruxellæ Ordinum Comitia: quò cùm pauciſſimi conueniſſent, in proximum menſem Ianuarium prolongata ſunt. Nihilominùs etiam à paucis qui conuenerant variæ querimoniæ mox propoſitæ, maximè ab Arteſienſibus & Hannonienſibus, qui animaduertentes ſibi tamquam vicinioribus ante alios à Franco metuendum, Regios autem milites nunc huius nunc illius nationis tumultuantes, hoſti ſe nolle obijcere, quin etiam nō minora ab amico milite quàm ab hoſte damna accipere, pacem quocumq; modo cum Franco flagitabant. Acceſſit quòd Rex Franciæ Henricus die 16. Decembris Ambiano per tubicinem ad Ordines Arteſiæ & Hannoniæ miſit litteras, in quibus hæc inter alia: Licet præcipui hoſtes ſui ſibi iam omnē « obedientiam promiſiſſent, Regem Hiſpaniæ nihilominùs non ceſſare re- « liquos ſuos hoſtes aduerſum ſe concitare, idque contra fœdera & pacta « inter illum & deceſſores ſuos Reges inita; ſubque prætextu vrbis Came- « racenſis repetendę, nouas copias quotidie in Galliam mittere, & omnem « hoſtilitatem exercere: itaque his conſideratis ſe non poſſe diutiùs diſſi- « mulare, interim belli denuntiationem prorogaſſe, ſi fortè ipſi, tamquam « primi belli mala percepturi, intereà impetrare poterunt, vt exercitus qui « iam in finibus Regni ſui confluit, ex mandato Regis Hiſpaniarum reuo- « cetur, & iurauerint nihil aduerſum ſe, ſuos ſubditos, territorium & vrbes « Cameracum & Cameraceſium ſe machinaturos, aut quidquam factu- « ros in fauorem ſuorum perduellium; modò id ipſum effectu & certo ar- « gumento ante Kalend. Ianuarij declarauerint. Quòd ſi hoc facere aut « noluerint, aut diſtulerint, ſe cogi cauſis præcedentibus ipſis denuntiare « bellum. Hæc Rex Henricus. Ordines dictarum Prouinciarum acceptas litteras cum certis Legatis ad Archiducem mittunt, & quid reſponderi placeat, conſulunt. Reſcribit Archidux, reſpondeant, quod è re ipſis videbitur,

Poſt aliquot velitationes, ſinguli ad ſua redeūt.

Archidux Legationes mittit in Hiſpaniā, vnam poſt alteram.

Ordines Bruxellis ab eo conuocati, & ipſi multa querūtur.

Nauarræus Arteſiis & Hannoniis bellum minatur.

1594

debitur, modò nihil sit contra Regis Philippi dignitatem auctoritatemque. Tum dicti Ordines, vocato Francorum tubicine litterarum latore, iubent hospiti satisfaciat, statimque discedat. Cumque responsum peteret, reddunt, se nihil quod Regi respondeant, habere. Sub idem tempus iuuenis quidam Parisiensis, Ioannes Castellius, filius Petri Castellij mercatoris, qui in Collegio Iesuitarum sub præceptore Ioanne Guereto litteris operam dederat, die 27. Decembris vesperi, cùm Rex Lutetiam aduenisset, & Nobiles eum salutatum venirent, eorum comitatui se immiscuit, & cubiculum vnà intrauit, occasionem Regem interficiendi captans. Rege enim se inclinante, vt Proceres salutaret, astitit Castellius, quasi & ipse magna cum reuerentia salutaturus, & cultro iugulum eius petiit: sed errauit manus, & dum guttur confodere nititur, Rege profundiùs se inclinante, per maxillam in illius dentes impegit, vnumque elidit. Hic, quamuis, oborto tumultu, in tenebris se euasurum sperabat, tamen comprehenditur, & biduo pòst, sententia Parlamenti, primò ignitis forcipibus musculis crurium, brachiorum ac scapularum ablatis, dextráque amputata, quatuor alligatus equis, in diuersa incitatis, discerpitur. Iesuitæ etiam, tamquam huius facti incentores, hanc simul
» acceperunt sententiam: Vt omnes Sacerdotes Collegij Claremontis, &
» omnes alij prędictæ Societati addicti, tamquam corruptores iuuentutis,
» perturbatores pacis publicæ, inimici Regis & Regni, infra tres dies post
» promulgationem huius Edicti Lutetiâ, & aliis vrbibus atque locis, vbi
» sua tenent Collegia, discedant, & infra quindecim subsequentes dies to-
» to Regno exeant. Quod nisi fecerint, & post præscriptum tempus vsquā
» inuenti fuerint, tamquam rei lęsæ Maiestatis punientur. Illorum autem
» mobilia & immobilia bona vertentur in alia pia opera, & distributio
» eorum fiet secundùm arbitrium & decretum Curiæ. Interdicit etiam
» omnibus Regis subditis, ne filios suos etiam extra Regnum in dictæ So-
» cietatis Collegia mittant, vt ibidem instituantur. Si quis contrà venerit,
» eadem læsæ Maiestatis pœna tenebitur. Hactenus Curiæ Decretum:
quod tamen posteà, vt suo loco dicemus, reuocatum fuit.

Iussu tubicen hospiti satisfacere, sine responso remittitur.

Ioannes Castellius frustrà Nauarræū confodere nititur.

Ignitis forcipibus ac dein quatuor equis discerpitur.

In Iesuitas quoque tāquam eius incentores hæc lata sententia.

Hoc anno (vt & Externa insigniora attexamus) Iauarinum Hungariæ oppidum (Raab vocant) Sinanes Bassa Turca die 23. Septembris acerrimè ab aurora vsque ad noctem oppugnauit: sed oppidani fortiter se defenderunt, ita vt Turcæ maxima clade accepta receptui canere, & in castra redire cogerentur. Redintegrata nihilominùs est & continuata oppugnatio duobus diebus insequentibus: in quibus pugnis plura quàm duodecim millia Turcarum cecidisse referuntur: propugnaculum tamē quoddam inter hæc, actis sub terra cuniculis, euerterunt, eiusque ruderibus & terra fossam ciuitatis ad aliquam altitudinem oppleuerunt. De-

VARIA.

Raab in Hungaria fortissimè à Christianis defenditur.

1594 nique cùm dies quinque continuos oppugnationibus incredibili furore continuandis, cuniculiſque diſrumpendis, inſumpſiſſent, tandem duo capiunt propugnacula, tanto ſuo commodo, vt ex iis iam facilis ad vrbẽ per rudera acceſſus videretur. Tunc oppidanorum animi ceciderũt. Ferdinandus itaque Hardeckius, qui cum ſex millium lectiſſimorum preſidio vrbi præerat, communicato cum ceteris militum Tribunis conſilio, demum 29. eiuſdem Septembris vrbem dedidit, hac lege, ipſe & præſidiarij omnes cum omnibus fortunis & armis, explicatiſque vexillis vrbe exirent, ſecuriq; Alteburgum Hungariæ deducerentur; quod & factum eſt, niſi quòd Itali in poſteriori agmine impedimentis ſuis ſpoliati ſint. Poſteà tamen die 16. Ianuarij anni ſequentis Comes Hardeckius hac de cauſa captus, & reus capitis actus eſt, (nam inprimis conſtabat, annuum adhuc annonæ ceterarúmque rerum apparatum ſuperfuiſſe) ſed ille culpam in eos qui ad ſubueniendum miſſi erant, & non ſubuenerant, retorquebat, ita vt non facile fuerit rem decidere: tandem tamen 15. Iunij publicè Viennæ capite plexus eſt. Sub idem quoque tempus Turca inſtructa claſſe Regis Philippi ditiones in Italia inuadens, Rhegium Calabrię oppidum ſpoliauit, ac captiuis ciuibus abductis exuſſit, agroſq; vicinos ingenti cum damno peragrauit. Inde verſus Siciliam nauigans, in cõſpectu Meſſanæ expoſito milite, omnem agrum depopulatur; naues Apulas tres, vnamque ex Oriente venientem capit. Rogabant Meſſanenſes à Prorege Palermi agente auxilium, ſed fruſtrà. Quare conſcriptis quinquaginta equitibus, vrbis agro vtcumque conſuluere. Litteras interim ad Regem Philippum in Hiſpaniam pro auxilio mittentes, de Prorege querebantur; cùm intereà Prorex Neapolitanus triginta inſtruxerat triremes, quibus ſuas iunxere Pontifex Clemens, Dux Florentinus, Melitani Equites, ac Genuenſes, effecereque claſſem ſeptuaginta triremium, ſicque vicinos omnes ingenti metu liberarunt, Turcáſque in Græciam repulerunt. Ipſis Kal. Martij huius anni Sigiſmundus III. Poloniæ Rex, ſolemni pompa etiam Rex Suecorum poſt patrem Vpſaliæ coronatur. Adſcribunt huic anno quidam etiam nauigationem nouam in Indiam ab Hollandis tentatam per Septemtrionem. Sed nos de ea ſimul anno ſequenti.

Poſteà tamen dedititur; eo qui dediderat poſteà capite plexo.

Quin & in Italia & Sicilia Turca ditiones Philippi Regis infeſtat.

Cogitur redire in Græciam.

1595 Commemorauimus anno ſuperiori, fruſtrà menſe Maio pacem Hollandis ab Archiduce oblatam: nec tamen Proceres Belgę cogitationem omnem deponebant. Rogatur tandem ab vno eorum Cl. V. Iuſtus Lipſius ſententiam. Is inter alia reſcribit die 3. Ianuarij huius anni iſta: Ego « bonam honeſtamque pacem hac ſcena rerum fieri poſſe in animum nõ « induco. At metuunt fortaſſe hoſtes. Vtinam noſtra ſic eſſent. Debebant « profectò à potentiſſimo ſuo Rege. Sed reuerentia vetuſtate iam excuſſa, «

Præcipua epiſtola Lipſij, poſſitne Pax in Belgio ſperari.

&

1595

„ & metu, ignauia (liceat liberè hoc dicere) aut prauitate nostra (quis or-
„ do? quis miles? quæ consilia?) cur metuant? nisi occultà quædam sint
„ quæ me fugiant. Addo fœdera cum vicinis; nauigationes nouas spera-
„ tas, imò tentatas: quæ etsi infida omnia, tamen plebeios illos animos in-
„ flant. Ergo de pace vix est vt sperem, nisi tali, quæ disiungat à Rege, quæ
„ licentiores & illos & nos faciat; quò scio quosdam spectare. De Religio-
„ ne consultò omitto, & Theologis permitto, etsi rationem eius inter prima
„ habendam, sapientes omnes sciunt. Magis itaque ad inducias inclinem.
„ Primùm quia hostis faciliùs audiet: res manent vtrimque imminutæ.
„ Deinde quia auctoritate Principum Germaniæ tale aliquid honestissi-
„ mè impetretur, & sine ignominia Regis. Denique Deus & euentus ali-
„ quis pro Rege. Hæc ille, & plura, in quibus fueritne vates, induciis iam ad finem decurrẽtibus, videri poterit. Retulimus quoque, Regem Franciæ Henricum mense Decembri proximo Artesiis & Hannoniis bellum comminatum. Iam itaque 17. Ianuarij illud in Regem Hispaniæ Philippum omnesque eius subditos apertè denuntiat, rationibus ferè iisdem quas tunc attulerat. Rex Philippus accepta belli denuntiatione, contrario libello 17. Martij rationes Franci refutat, seque nihil in Francia tentasse egisseque declarat, quàm quòd Catholicis contra Caluinianos auxilia orantibus, iis Fœdere cum Summo Pontifice aliisque Principibus sit iunctus, expugnata à se loca non sibi, sed Catholicis Fœderatis fuisse tradita, nec se Francicum Regnum, sed eius in Catholica Religione quietem quæsiuisse: nihilominùs se belli denuntiationem acceptare. Interim Rex Henricus prior paratus Vicecomitem Turonum cum iusto exercitu mox eodem mense Ianuario in Lutzenburgios mittit: qui subitò occupato Iuosio oppido, ac iusto præsidio munito, pergens capit obuia oppidula, spoliat, exuritque Mommedium Virtonum, ac Fretteum. Aderat Vicecomiti Philippus Nassouius cum Hollandorum copiis, qui hincinde mense Februario & Martio insigniter regionem depopulati sunt. Horum equites quadam vice obuiàm facti quatuor Regis Hispaniæ seu Archiducis equitum turmis, acriter concurrêre; sed post dimidię horæ pugnam, Hollandi, desideratis ducentis ampliùs equitibus, centum captis, non paucis prætereà vulneratis, reliqui cum Nassouio fuga euasere. Sed postero die Hollandi comitati Francicis equitibus suisque peditibus iterùm in hostem incurrentes, cæsis circiter centum, ac viginti cum Mansfeldij Legato captis, pridianum damnum vtcumque repararunt. Exinde Theodonis Villam (vulgò *Thionville*) aliàque munita loca tentarunt, sed frustrà; donec ineunte Iunio, regione insigniter deuastata, iterumque spoliato Iuosio, hi in Hollandiam, illi in Franciam sunt reuersi. Eodem quoque tempore irruptio in Burgundiam à Francis facta est, ca-

Magis inclinat ad tentandas inducias quàm pacē.

Rex Franciæ Regi Hisp. bellū indicit, isq; id acceptat.

Franci, iunctis sibi Hollandis, loca quadā in Lutzenburgo occupant.

Vastata ditione ad sua redeūt, frustrà tẽtata Theodonis villa.

1595 ptis similiter & spoliatis Lonuilla, Luxouio, aliisq; nonnullis minùs munitis locis, donec Dolani collectis vndique copiis cursum eorum similiter retardarunt. Intereà Carolus Harangierus, qui dudum insigni astu Bredam Hollandis vindicauerat, memorabili quoque stratagemate arcē Huiensem ditionis Leodiensis ad Mosam 8. Februarij hac ratione occupat. Egerat dudum cum quodam milite suo Huiano ciue, an nulla ratione Arx dolo capi possit: erat enim ad infestandas plurimas Prouincias vicinas valdè futura opportuna. Tandem hic modus placuit: Nouerat miles qui in oppido Huiensi non essent à Caluinianis alieni: cum horū nonnullis secretissimè de occupanda agit Arce; recipiunt hi triginta milites Hollandos (aut vt alij, quinquaginta) rustico habitu indutos. Est ad pedem rupis, in qua Arx consistit, domus, quam conducto inhabitabat proditor Greuisse cum vxore & familia. Huc conuenientes vnus post alterum, dicti milites sub noctem, die Sabbati, scientes veterem quamdam fenestram Arcis in montis vertice apertam, nocte intempesta, eò scalis funibúsque annixi, circa illam se summo silentio in tenebris continent, donec clara luce vigiles ad sonum campanæ certatim (quia dies Dominica erat) ad Missæ sacrificium concurrentes intercipiunt, vinciunt, ac silentium, ni mori malint, imperant, statim eos iterùm dimittendos. Parēt hi, vitæ suæ timentes. Ac simul eodem tempore ab altera Arcis parte sex milites rustico similiter schemate, cum perdicibus, phasianis similibúsq; volatilibus intromitti petunt, vt Gubernatori sua onera præsentent: breui enim Præsulem Leodiensem adfuturum, qui Principes aliquot in Arce excipiat; simúlque fictas eius litteras ostendunt. Aperitur itaque iussu Gubernatoris porta, intromissique personati rustici, paucis letaliter vulneratis, ceteros fugant. Aduolant mox auxilio socij iuxta fenestram latitantes, portáque sui iuris facta, occlusáque, Gubernatorem cum reliquis qui in Arce erant, tradunt custodiæ, datóque igne signo, exoneratóque maiori tormento, aduolat Harengierus cum peditum legione ac decem equitum turmis, oppidúmque aperiri iubet. Corripiunt arma ciues, Arcem ab hoste occupatam nescij. At qui eam ceperant, ciuibus vim minantur. Qui inopinato casu attoniti, maiorem eorum numerū quàm erant existimantes, mox Harengierum cum suis certis legibus in oppidū admittunt: quo simul & Arce firmo præsidio munitis, sacris hominibus fugientibus, Catholicisque feruentioribus exarmatis, Republica sibi fauentibus commissa, Harengierus cum duabus equitum turmis Bredam reuertitur. Sed iuxta Thenas in Grobbendonckij equites ac peditum legionem incidēs, plures ex suis desiderauit. Miserat mox Antistes in Hollandiam Legatos, Huiam cum Arce, quòd contra pacta conuenta Neutralitatis, vt vocant, solemniter initę ea occuparant, reddi sibi petens. Sed in

Agūt Hollandi de Huio ditionis Leodiensis occupando.

Pauci miro stratagemate Arce potiuntur.

Ceteri qui in insidiis erant, oppidum occupant.

in Senatum nec admissi quidem Legati, se & Principem contemni vidétes, Leodium rediere. Quo Archidux Ernestus intellecto, ad Antistitem mittit Bassignij Baronem, ac Taxium iuniorem, monens, nisi maiora damna sentire velit, arma contra proditores Huianos sumeret, Regis auxilia petenti non defutura. Actis gratiis, vel statim ea mitti Antistes petit. Nec mora. Dat negotium Archidux Huiam proficiscendi Comiti de Fuentes, Barlaymontio & Motteo, singulis cum legionibus ac octingentis equitibus. Et ecce antequam copiæ conuenirent, optimus Princeps Ernestus ex hac vita ad meliorem euocatur Bruxellæ, nocte inter 20. & 21. Februarij; qui etiam ab hostibus ipsis hoc elogio celebratur, quòd fuerit Princeps grauis, benignus, pacificus, Romanæ Catholicę Religionis obseruantissimus, ad Hispaniarum Regis obsequium promptissimus, priuatum commodum non quærens; ita vt sæpè non haberet vnde domesticis & creditoribus persolueret, cùm tamen frugi esset, nec vlli fastui aut pompæ deditus. Cùm mortui corpus, more Principibus recepto, aperiretur, cor, pulmo, & iecur sana & integra reperta sunt, in lumbis tantùm calculus mediocris magnitudinis, & in renibus vermis oblongus & viuus inuentus dicitur, qui interiora Principis eum in modū corroserit, vt breui tempore marcuerit, corporéque toto extenuatus superesse diutiùs non potuerit. Exta Bruxellis sunt sepulta: corpus vnguentis delibutū, Regali more nigro holoserico vestitum, aureóq; Vellere & aliis ornamētis indutum, in Ecclesiam Palatij illatum, aliquot dies omnium hominum conspectui patuit: posteà in Sacello Caudebergico pretiosissimæ Arcæ inclusum stetit, donec in ædæ primaria D. Gudilæ à fratre Archiduce Alberto conditum est, vbi decumbentis specie in summo Choro versus Meridiem conspicitur. Scriptum ei hoc Chronologicon:

VenIt, reXIt, obIt, DVX AVstrIVs; IngeMe BeLga.

1595

Frustrà de hoc in Haga-Comitis Leodienses conqueruntur.

Archidux auxilia Leodiensibus decernit, & non multò pòst moritur.

Corpus eius exenteratum, quomodo fuerit affectū.

Tumba magnifica ei à fratre constituta ad D. Gudilæ.

Intereà ex omni parte conclamat Mars. Resistendum erat Franco, recuperāda apud Leodienses Huia ab Hollandis intercepta, domandi vel pacandi dudū rebelles pro stipendiis Itali; atq; interim Linga, paucáq; alia quæ in Frisia Regi restabant, nihilominùs tantisper negligenda. Proceres Belgæ plures de pace multa disserebant, sed media idonea non suggerebant: & in visceribus Lutzenburgij & Burgundiæ, vt diximus, Francus hærebat. Itaque vicissim ad inuadendam Picardiam exercitui colligi cœpto, Warenbonius se Ducem præbet, eúmque in Picardiæ fines ducit, Encras vicum frumento refertum diripit, miles eius longè lateque hostiles agros vastat, vicos aliquot depopulatur, & incendio absumit. Galli verò damna damnis rependentes, Auesnas Hannoniæ oppidum incendunt; Belgæ vicissim Fanum Richarij spoliant, incendioque deformant. Paulò pòst quoque Rhosneus, acceptis à Warenbonio duobus milli-

Vndiq; conclamante Marte, VVarenbonius in Picardos mittitur.

1595 millibus militum, commeatum Feram Veromandiæ vrbem Hispanorum præsidio infessam intulit, atque in itinere Nigellum, vbi ingens reperta est frumenti copia, diripuit. Facta hæc maximè mense Martio & Aprili. Narrauimus suprà, Archiducem Ernestum paulò antequam moreretur, auxilia (ductoribus Comite de Fuentes, Barlaymontio, & Mottço) Leodiensibus pro recuperanda Huia decreuisse. Fine Februarij itaque hi cum copijs in vna parte Mosæ sedebant, Episcopi verò & Leodiensium milites in altera ripa oppidum & Arcem obsidione premebant. Ænea tormenta Leodiensium per fluuium subuecta sat bona, si plura: Regiæ machinæ murariæ nondum perductæ: deerant alia quoq; non pauca obsidioni & oppugnationi necessaria, quæ tamen mox sedulitate Comitis de Fuentes (qui iam consensu Ordinum, clauo manum admouerat) sunt maturata. Anni tempore difficili, die Martij 11. prima prolusione à militibus Velasquij & aliorum, expulsis Hollandis, suburbia fuerunt occupata. Sic hostis præuentus, ne (quod in eum diem distulerat) Cœnobium S. Trinitatis (Cruciferorum vocant) dirueret: id quia nonnihil edito loco, & firma structura erat, Regijs commodo, Hollandis damno fuit. In Cœnobij loco eminentiore quatuor ænea tormenta locata, & his mœnia quatere institutum. Post biduum ruina, quæ nonnullos simul incedentes milites caperet, strata: per hanc, simulq; admotis ad mœnia scalis, Regij die 13. Martij oppidum inuadunt, atque occupant. Qui ex hostibus & oppidanis potuerunt, in Arcem fugerunt; qui autem Hollandis militantes deprehensi, omnes trucidati sunt. Miserant tandem Ordines Hollandiæ septingentos equites & duo peditum millia, qui iam in Diœcesim Coloniensem venerant, vt obsessis opem ferrent. Sed & Vicecomes Turonum ab altera parte omnes quas potuit copias conuocârat, vt coniunctis viribus obsessores pellerent. Non latebat id obsessos; quare & pertinaciùs Arcem tuebantur. At Comes de Fuentes & Mottæus, capto oppido, montem quemdam occuparunt altiorem eo, in quo Arx sita est. Hîc vigintiocto machinis bellicis constitutis Arcem 18. Martij verberare cœperunt, magnaque contentione opus continuarunt, donec turrim quamdam non procul ab Arce expugnarent: mille deinde quingentis ictibus tantam ruinam in ipsis Arcis muris strauerunt, vt die 20. eiusdem Martij circa meridiem præsidiarij trepidantes, diuturnioremque defensionem desperantes, deditionem obtulerint; quæ his conditionibus accepta est, vt hostes incolumes cum impedimentis & " armis abirent: eadem sors esset oppidanis, exceptis aliquot proditoribus, " qui in manus victorum traderentur. Addit Scriptor Leodiensis: His per- " actis, sumpta sunt, re cognita & comperta, ex Scabinorum Leodiensium Iudicum capitalium sententia, de captiuis patriæ suæ proditoribus supplicia,

Fera per Rhosneum commeatu iuuatur.

Huia obsidetur, hinc à Belgis, inde à Leodiensibus.

Expugnatur Huia à Regijs; multis casis, reliquis in Arcem fugientibus.

Oppugnatur & Arx, & paulò post deditur.

plicia, & Huienses, vt nimiùm partibus aduersis fauentes, etsi maxima ab vtraque parte damna perpessi, in exemplum nihilominùs priuilegijs suis per Præsulem sunt priuati. Mansit interim oppidum recuperatum in Regiorum potestate, donec missis Bruxellas per Præsulem Legatis illud restitutum. Hæc ille. De profectione Caroli Mansfeldij hoc mense contra Turcas, auspicijs Imperatoris suscepta, dicemus in Externis. Ab anno superiori seditionem mouerant, vt anteà narrauimus, Itali, & se illis Hiberni & alij coniunxerant; quos Archidux Ernestus per Hispanos Sichemio non sine cæde eiecerat, & seditiosi ab Hollandis in protectionem recepti, videbantur se illis addituri. Comes de Fuentes, quod & Archidux cœperat, nolens veteranis hisce, maximè tali equitatu, hostes roborari, industriè & humaniter cum illis agendo perfecit, vt certis stipendijs temporarijs Thenis quieti subsisterent, donec de vniuersa stipendiorum ratione transigeretur. Inter hæc Hollandi spargunt, se non alienos iam à pace cum Prouincijs Catholicis ineunda: prætexunt Anglos Francosque eis prohibere velle, ne in Hispaniam ampliùs negotiatum naues mittant; hactenus enim id adhuc fiebat, maximè in Portugalliá, dissimulatione Regis Philippi. Tandem 14. Aprilis inter Regios & Hollandos de pace Middelburgi Zelandiæ agi est cœptum. Profecti sunt eò Regis nomine Theodorus Liesfeltius, olim Brabantię Cancellarius, Otto Hartius & Masius cum quodam Ducis Arschotani Secretario; qui Comitem Mauritium Nassouium, Valkium & Roelsium ibi inuenientes, iam dicto die colloquium pacis auspicati sunt. Verùm cùm diu inter se conferentes, eò rem Hollandi perducere conarentur, vt cum Belgarum Prouincijs, non cum Rege Philippo pacem facerent, Legati Regij Regem seque illudi censentes, nauem conscendunt, ac 17. eiusdem Aprilis Antuerpiam reuersi, post biduum Bruxellam rediere, Hollandorumque de pace scriptum Senatoribus exhibuêre. Erant in eo hæc inter alia: Regem tamquam Principem prosperitatem Prouinciarum suarum quęrentem, metuere non debere Ordines Nobilesq; ipsi obsequentissimos, aliquid in præiudicium suæ auctoritatis concessuros. Ad hęc Confœderatos meliùs promissionibus & assecurationibus Ordinum quàm Regis confisuros: neque tamen malitiosè aut dolosè cum Rege tractare recusarent, sed quòd Regis potentiam metuerent, & fidem non haberent, credentes eum iniurias sibi illatas vlcisci statuisse: quam suspicionem de Ordinibus non haberent, eóque meliùs fiderent, tamquam ijs, quos in posterum pro mediatoribus & intercessoribus expetituri sunt. Hæc & alia Hollandi; sed Regij fucum esse censuerunt, quo tantisper Francus primùm, deinde & ipsi, res suas promouere possent. Nempe Rex Franciæ intereà iusto cum exercitu, Duce Tremblecurtij

1595

Sumpta supplicia de perduellibus.

Seditiosi Sichemenses vtcumque pacantur, concessis illis Thenis.

Hollandi cum Regijs Middelburgi de pace colloquuntur.

Mira prætexunt, vt fucum faciant.

1595

Intereà quoq; Frãci Burgundiam vastant.

blecurtij Barone, Burgundiæ Comitatum inuadit, oppidaq́, aliquot acces (quod & suprà breuiter attigimus) in potestatem redigit, vniuersamq́; occupasset ditionem, nisi Marchio Trefortius cum quatuor tum peditum tum equitum millibus ex Italia veniens, pulsis Francis, capta recuperasset loca; audiensq́ue Tremblecourtius Regem Hispaniæ, duce Castellæ Comestabili, in Sabaudiam mittere sexdecim virorum millia, relicta Burgundia, in Franciam reuertitur. His rerum motibus Rex Hispaniæ Philippus non tantùm Sabaudo genero ac Burgundiæ suæ auxilia, sed etiam apud Belgas Comiti de Fuentes per Ducem Pastranum (qui 13. Aprilis Bruxellam venerat) lectissimas peditum equitumq́; in supplementum misit copias. Mense Maio Hispalim (vulgò Seuillia) classis Hispanorum Indica viginti trium nauium appulit, nullam experta aduersam fortunam, etsi sæpiùs Anglorum Francorumque naues sibi insidiantes in conspectu habuisset, aduehens, vt ferebatur, supra vigesies decies centena aureorum ducatorum millia, thesaurum certè neruumq́; belli insignem, si eo rectè vti contigisset. Rex Philippus in hoc vsque tempus per vniuersam Portugalliam Hollandorum detinuerat naues, vt si necessitas postulasset, armatas contra dictos Anglos & Francos classi suæ obuiàm mitteret: sed cùm salua aduenisset, indicatum est nautis Hollandis per Ducem Medinæ Sidoniæ, illis discedendi libertatem concessam intercessione Cardinalis Austriaci Alberti, qui iam Belgij Gubernator esset designatus; quin & tutum illis fore venire & redire in posterum, quando & quotiescumque vellent; cuius rei gratia, ipsis, qui cuperent, literas Salui Conductus datum iri, tantum indulgebatur: spe eos tandem clementia ad Regem reducendi. Eodem mense Maio Regij Hulstum Flandriæ oppidum ad fines Zelandiæ situm astu recuperare, ciuium aliquot auxilio conati sunt: sed detectis eorum consilijs ciues capiuntur, supplicioque afficiuntur. Regij interim, vt Hollandorum ex dicto oppido excursiones nonnihil prohiberent, munitionem haud procul oppido, ac alteram iuxta Clingam ædificarunt. Initio mensis Iunij Comes de Fuentes Bruxella Antuerpiam profectus, Hulstanos ac Bredanos terruit, quasi obsidionem alterius earum vrbium moliens. Sed in Francia Dorlanum munitissimnm Picardiæ oppidum finibus Artesiæ valdè infestum oppugnare cogitabat. Præerat oppido Dux Longeuillius, continuis incursionibus Artesios vexans. Hæ vt impedirentur, Comes de Fuentes eò Warenbonium ac Chimaium misit, qui Marconij haud procul Dorlano, positis castris, indies cum præsidiarijs minuta serebant prælia. Tandem 10. Iunij Comes de Fuentes ipse ad castra veniens, à Warenbonio imperium recipit, salutaribusque aliquot latis militaribus legibus, disciplinam militarem dudum insigniter conuulsam nonnihil restituit. Intereà nemine gnaro,

Classis cum viginti millionibus Hispalim appellit.

In gratiam Cardinalis iam Belgij Gubernatoris detenti Hollãdi, in Hispania relaxãtur.

Comes de Fuentes duas munitiones Hulsto obijcit.

Hinc profectus in Franciam, ante omnia militarem disciplinã nonnihil restituit.

gnato, quò cum copijs esset profecturus, dimidia exercitus parte Marconij relicta, cum ceteris Chasteletum oppidum ac Arcem quatuor exiguis Cameraco milliaribus distitum obsidet, prolatisque statim tormentis oppugnat. Præerat oppido ac Arci Gangræus præsidio mille ducentorum peditum. Facta ruina, 25. Iunij oppidum Wallones inuadunt, tandémque repulsi, cùm iterùm ad inuadendum se parantes signum expectarent, diffisi de defensione præsidiarij circa Solis occasum de compositione conueniunt. Summo manè Gangræus eiúsque milites cum armis ac impedimentis in tutum abeunt locum. Sed ecce intereà Regij Hannum oppidum vicinum, cum Arce, dolo amittunt. Erant in eo oppido quingenti Itali Regi Philippo militantes duce Marcello Caraccio, totidē Germani, ducenti ac viginti Hispani, Wallones ducenti quinquaginta. Arci præerat Gommeronius Francus cum Francico præsidio Fœderatis militans. Is cum Rege Franciæ Henrico de tradenda ciuitate ac Arce clàm conuenerat. Sed vt proditionem tegeret, Bruxellam cum fratre erat profectus, recipiendis stipendiis. Sciebat eius vxor ac Legatus, affinisq; Doruillerius de traditionis negotio. Nec mora. Obscura nocte, Esdainus, Humerius ac Crucius in Arcem cum milite admittuntur, ac sub aurorā in oppidi prę sidiarios erumpentes, pellere conantur. Sed fortiter excepti, bis in Arcem, Humerio grauiter sauciato, repelluntur. Tertiò aucti copiis à Comite D. Pauli, qui extra oppidum stationem habebat, iterùm erumpunt, Humeriusque multis glandibus traiectus cadit. Incenduntur & proximæ Arci ædes, ventóque flammam ad eam ferente, adeò eius præsidiarij sunt territi, vt fugam cepissent, nisi Esdainus, omnesque Præfecti corpora opponentes impediuissent. Intereà ventus loco motus in oppidum flammam defert, verberátque fumo ac æstu Belgarum ora; quo beneficio Franci ad portam vsque Nouiodunensem prouecti, eam Comiti Fani D. Pauli aperiunt, omnesque eius copias intromittunt. Belgæ, qui continuis duodecim horis fortissimè pugnarant, vndiq; circumuenti, maioribúsque nunc etiam tormentis ex Arce petiti, positis armis, deditionem, trecentis circiter pugnando desideratis, faciunt. Franci verò vt Humerio parentarent, Hispanos omnes interfecere, ceteros ad Comitem de Fuentes nudos abegere: qui suorum necessitate tardiùs intellecta, quatuor millia peditum cum omni equitatu in auxilium miserat: sed hi serò venire se intelligentes, Chasteletum rediere. Gommeronius Bruxellæ captus ac ad Fuentæum missus, etsi alij captiui Nobiles pro eo plures offerrentur, gladio carnificis caput perdidit. Fuentæus munito Chasteleto, ac præsidio Hispanico imposito, cum exercitu Hannum prætereuectus Feram, dudum à Fœderatis pignori Belgis traditam, & nunc rerum multarum inópia laborantem in multos menses recreat; mutatoq; præsidio

1595

Subitò Chasteletū obsidet, & obtinet.

Vice versa, proditio insignis in Hannum struitur.

Amittunt Belgæ Hānum, etsi fortissimè propugnātes.

Gommeronius proditor capite luit.

1595 sidio discedens, arcem Cleriam Peronæ propinquam expugnat. Metuebant sibi singulæ Picardorum ciuitates. Sed tandem Comes de Fuentes, detecto animo ad Dorlanum 14. Iulij castra ponit. Id futurum veritus Rex Franciæ, omni necessario apparatu bellico ac commeatu tempestiuè oppidum Arcemque munierat, præsidio duorum millium selectissimorum peditum, ac quadringentorum equitum, inter quos ducēti ampliùs erāt Nobiles. Præerat oppido Haricurtius, Arci Roseus, ita vt obsidionē oppugnationemq; contemnerent. Fuentæus verò nocte nec die quiescens munitiones proferebat, tormenta producebat, castra muniebat, indiesq; magis ac magis ad Arcis fossas propugnaculáque appropinquabat, non sine cruentis tamen velitationibus, variante fortuna, nunc his nunc illis cadentibus. Intereà 15. eiusdem Iulij Valentinus Pardieus, Mottæ Baro, Grauelingæ Gubernator, ac tormentorum Præfectus, dum nocte, luna fulgente, Arcis oppidique situm incautiùs explorat, mosqueti globo caput traiectus magno omnium dolore ex equo in terram mortuus concidit. Facto die Belgæ propugnaculum extra Arcis fossam ædificatum expugnant, statimque in eo militem cum maioribus constituunt tormentis, neminē in oppidi vallo consistere permittentes. Rex Henricus etiamnum in Burgundia hærens, certior de Dorlani oppugnatione ac Chasteleti amissione factus, Esdaino scribit, coacta Nortmanniæ ac Picardiæ Nobilitate, iustóque peditum numero Dorlanis succurrat. Is ad Ambianum copias conuenire iubet. Non ignorabat hæc Comes de Fuentes, sed acceptis Atrebato septem maioribus tormentis 23. Iulij manè cum parte exercitus contra appropinquantem Esdainum progreditur, firmo interim in castris & capta munitione contra oppidanorum eruptiones relicto præsidio. Peditatum in duas diuidit acies, in medio omnem recipit equitatum, ac cum præcipuis Belgarum Proceribus, Duceque Aumalio Franco (qui Regi Henrico non fidens ad Belgas non ita dudum se contulerat) Esdaino (alij Bullonium vocant) obuiàm proficiscitur. Vix castris processerat, cùm Rhosnæus Fuentæo nuntiat, Esdainum, seu Bullonium, cum mille quingentis equitibus & octingentis peditibus aduētare, & iam in procinctu esse. Nec mora. Esdainus in prima acie cum Scheneualio, Beliuio, Comite Fani D. Pauli, atq; Nobilium globo constitit, datoque pugnæ signo, in leuis armaturæ equites à Fuentæo præmissos impetum fecit, eosque loco submouit. Sed cataphractorum & sclopetariorum equitum alæ aliquot subsidiariæ prælium intrepidè excipientes, tanta vi (Carolo Columna, Sancho Luna, & aliis ductoribus) hostiles turmas à fronte & latere inuaserunt, vt primam totam aciem, in quam Bullonius præcipuum Nobilium robur contulerat, prorsus disiecerint, trucidarint, aut in fugam cōuerterint. Reliqua autem Francorum mul-

Comes de Fuentes Dorlanum obsidere parat.

La Motte vrbem incautiùs speculans mosqueto traijcitur.

Esdainus copias colligit Dorlano succursurus.

Copiæ Esdaini partim caduntur, partim pedem referunt.

1595

multitudo, quæ longiùs aberat, conſpecta ſuorum clade, terrore perculſa, pedem referre, ſeruatis tamen ordinibus, cœpit, Belgis equitibus vnà cum expeditis aliquot ſclopetariis peditibus acriter eos ad duo milliaria inſequentibus, & eorũ terga carpentibus. Hîc Villarius Rothomagenſis Præfectus, & Galliæ Admirallius, dum vnà cum Nobilium globo pręlium redintegrat, & inſequentes ſiſtere conatur, capitur, & mox ab Hiſpanis ſuperuenientibus, quòd Fœderatos deſeruiſſet, cõfoditur; fugatóque aut cæſo omni equitatu, pedites pænè omnes in vico, cui Pulchra quercus nomen, trucidantur. Commiſſa hæc pugna diui Iacobi profeſto, 24. Iulij. Ceciderunt Franci, præter gregarios milites, viri Nobiles plus minus centum, inter quos & Sencheuallius, Liramontius, & San-Dionyſius: capti & Atrebatum ducti, pedites circiter ſexaginta cum aliquot Nobilibus, inter quos eminebat Comes Belinius grauiter ſaucius.

Captus Villarius Admirallius, aliiq; multi.

Initio huius menſis Iulij Hollandi exercitum ſub imperio Mauritij Naſſouij contraxerant, collectiſque nauibus circiter ducentis maioribus minoribúſque, omni apparatu bellico & commeatu oneratis, 7. Iulij Wahalim ingreſſi, aduerſo flumine Nouiomagum verſus velificarunt, famǽque dederunt, ſe Siluamducis Brabantiæ ad fines Hollandicos oppidum obſeſſuros. Quamobrem Mondragonius arcis Antuerpianæ Præfectus, Cantaber, multis expeditionibus iam tum ab initio huius inteſtini belli notiſſimus, mox copias aliquot Regias collegit, & cum armatorum millibus quatuor Campiniam ingreſſus, in Turnhout viciníſque locis ſubſtitit, magno animo Mauritium expectans, ſperans iam oblatum iri occaſionem, quam anteà ſæpè optauerat, cum illo iuſto pręlio confligendi. Sed Mauritius magna celeritate naues promouens, Iſalam flumen ingreditur, perque foſſam dictam Druſianam nauigans, inde terrâ copiis ductis, Grollam Comitatus Zutphanienſis oppidulum 14. Iulij obſidet. Habebat exercitum quinque millium peditum, & equites mille ducentos, præter eos quos Campis, Dauentriâ & Swollis expectabat, ad hoc octodecim tormenta maiora. Cœpit itaque, poſtquam caſtra communiuiſſet, mox mœnia verberare, & diuerſis locis cuniculos agere. Sed obſeſſi fortiſſimè ſeſe defendebant, aliquoties etiam ſtrenuè in obſeſſores irrumpentes.

Intereà Mauritius quoque copias educit, diſſimulãs quò.

Tandem Grollam obſidet.

Mondragonius de hoſtis conſilio certior factus, qua potuit feſtinatione ſuos iuxta Venlonam Moſam traduxit, vt obſeſſis opem ferret. Hunc ſecutus eſt Comes Tsherenbergius Hermannus, cum ęre militari Bruxellæ accepto ad ſuos properans. Erant in caſtris Mondragonij legiones Hiſpanorum duæ, vna Germanorum, ducenti ſclopetarij Wallones, trecenti Hiberni, equites quingenti. Tsherenbergij cohortes adhuc per Friſiæ munitiones erant diſtributæ: quæ aliis iunctæ ſimul exercitum circiter quinque millium peditum & mille equitum conſtituebant.

Parat ſe Mondragonius, vt Grollæ ſuccurrat.

1595

Littera eius spei plena.

bant. Antequam Rhenum traijceret Mondragonius, è Berkensi oppido Generali ærarij Pręfecto hæc inter alia scripsit: Spes mihi, Deo me corroborante, affulget, fore vt in festo sanctæ Annæ hostem in agro Grollensi videam, modò me expectare audeat. Fama est, eum castra sua quotidie augere: at illud multò erit nobis gloriosius: immota enim stat animi sententia, manum cum hoste conserere, auxilioque Dei & intercessione S. Iacobi victoriam consequi. Ita ille. Cùm exercitus fluuium esset traductus, menstruum militibus soluitur, & 24. Iulij in hostem ducuntur: quo Mauritius intellecto, nullo adhuc viso hoste, relictis castris, vndecimo postquam venerat die, ipso D. Iacobi Apostoli festo in tutum se recepit. Metrius his verbis describit: Mauritius cùm omnes copias suas eò nondum deduxisset, metueretque ne viribus impari ipsi (tamen & ipse eumdem numerum vtriusque exercitus iam positum iuit) hostis & cõmeatum & subsidium intercluderet, in festo D. Iacobi obsidionem Grollensem soluit. Regij, liberatis sociis, castra metati sunt 30. Iulij inter Lippam fluuium, & Præfecturam Dinslakensem, noua mandata à Comite de Fuentes expectantes; venitq́; eò non multò pòst etiam Mauritius copiis auctior, castra castris conferens. Pluribus velitationibus cruentis se toto Augusto mutuò exercuerunt, sed vna præcipua die 2. Septembris, de qua paulò pòst. Intereà, post victoriam Fuentæi, in profesto dicti Apostoli Iacobi, die 24. Iulij in Francia ad Dorlanum, vt dictum est, adeptam, ingẽs vis commeatus, & in militare stipendiũ pecunia die 30. eiusdem mensis Atrebato in castra Fuentæi allata sunt. Existimarant hęc intercipere Dorlani, emissa equitum turma, sed quæ in Belgas incidẽs equites, nemine Dorlanum redeunte, cæsa est, aut capta. Sedebat cum copiis Regis Henrici Niuernius ad portas Ambianas, clade suorum timidior, non ausus castra hostium inuadere, tamen sciens quibus Dorlani egerẽt, per portam quæ Artesiam respicit, vbi rariores erant Belgarum excubiæ, feliciter noctu decem mulas puluere bellico onustas cum pręsidio in oppidum intulit. At nihilo segniùs Comes de Fuentes obsidionem vrget. Itaque pridie Kalendas Augusti ab hora quarta matutina vsque ad tertiam pomeridianam arx Dorlana continuò maioribus tormentis oppugnata cùm esset, ruinam ad irrumpendum iustam prębuit. Dato signo, Hispani, Itali ac Wallones mixti, ad ruinam hora quarta post meridiem prouolant. Oritur cruentum per integram horam prælium, donec obruti Franci, nec diutiùs inuadentium vim ferre valentes, opprimuntur, desertáque Arce in oppidum fugiunt. Sed insecuti Belgæ illud vna eademque opera capiunt. Fit cædes ingens, pręcipuè ab Hispanis, mortem commilitonum Hanni interfectorum vindicantibus, nullique parcitum quàm qui sacris in locis reperti fuere. Tum Arx oppidúmque direptum.

Mauritius appropinquante Mondragonio, in tutum se recipit.

Nihilominus circa Lippam castra sua castris Regiis opponit.

Ad Dorlanum nihilo segniùs vtrique quoque agunt.

Tandem cruenta irruptione Dorlanum à Belgis capitur.

Cecidere

Cecidere è Francis mille circiter quingenti, ac inter hos ducenti ampliùs Nobiles seu Pręfecti, ac viri Proceres, Comes Dynantius, Arganuillerius, Chalancius, Fesquerius, & Pouillius. Capti sunt, Ronsæus arcis Pręfectus letaliter vulneratus, Haricurij frater itidē ad mortē saucius, Gribouallius, Bornouillius, Quercetius, Villeroius, Santrauius, Conroius, Forestius, Frossartius, Ambræuallius, Tanquæus, Framicurius cum fratre, & alij, quorum magna pars vulnerati, quidam Atrebati, alij aliis locis obiere. Inter sanos primæ notæ fuit Haricurius oppidi Præfectus, qui captus ad arcem Antuerpianam missus est. Restaurato ac firmo præsidio communito Dorlano, cùm Comes de Fuentes aliquot dierum quietem militi cōcessisset, die Augusti 13. Cameracum obsidere incipit, erectisque munitionibus ac transuersis terræ molibus (Trenceas vocant) dispositis, vrbis fossis ac propugnaculis magna contentione propinquabat, tormentáque locis idoneis constituebat. Promouebant insigniter obsidionem, qui eam multis precibus Comiti de Fuentes extorserant, Artesij, Hannones, Duacenses, Insulani ac Tornacenses, immanibus excursionibus ac extorsionibus à Balignio vrbis Præfecto iam annos quatuordecim vexati, nouum adducentes militem, pecuniam ac commeatum: qua alacritate ac promptitudine lętatus Fuentæus ipse cum præcipua Nobilitate, exercitúsque robore posuerat castra in valle collis, qua Arx ædificata cōspicitur, eam ab hac parte maiorum tormentorum globis continuò diuerberans. Chimaius cum Hannoniis (quorum erat Gubernator) ad diuersam vrbis partem ex aduerso castrorum Fuentæi sedebat. Munitionem Allianam defendebat Auxij Baro. Bremianum propugnaculum receperant tuendum trecenti ciues Atrebatenses, ad hanc militiam voluntariè profecti, aliis locis nobiles diuersi præerant: vallum verò quo milites pro more commeantes tegi solent, magis magisque ad vrbis fossas indies promouebatur. Balignius seriò se peti videns, cùm septingentos tantùm haberet præsidiarios, incessanter ab Esdaino seu Bullonio auxilium petebat, à quo missus cum quadringentis Francis Vichius veteranus Pręfectus, Cruriligneus dictus, altero scilicet crure claudicans, noctis beneficio cum suis saluus penetrauit; nouissimum tamen agmen Baro Auxius assecutus, quinquaginta plus minus Francos prostrauit. Vichius, culpato Balignio, quòd maioribus abundans tormentis, iis contra Belgas magis idoneis locis non vteretur, aliquot è vallo abducta tam opportunè collocauit, vt Belgicorum aliquot tormentorum euersis rotis & tignis, oppugnationi inutilia redderet, ignitisque globis nō paucos fossores militesq; interficeret. Tum in turrim Gaugericanam attractis aliquot mediocribus campestribúsque tormentis, complures strauit Belgas milites, vixq; aliquem sine certo periculo in aggerum stationibus vigilias agere permitte-

1595

Nomina præcipuorum Francorum ibi cæsorum aut captorum.

Obsidere incipit Comes de Fuētes Cameracum.

Dispositio castrorum.

Vichius Præfectus veteranus in vrbem peruadens, strenuè rem gerit.

1595 mittebat. Sed mox in turrim maioribus directis tormentorum globis, Francos eam deserere Belgæ coëgerunt. Intereà non cessabant maiora tormenta officium facere, vrbisque propugnacula inutilia reddere, eoque res peruenerat, vt miles prædæ auidus oppugnationem ardenter peteret. Et expertus videbatur Fuentæus eorum animos, nisi Archipræsul Cameracensis exul, è Barlaymontiis natus, rogando obsecrandóque effecisset, ne vrbem pulcherrimam ornatissimamque militum libidini permitteret, ciuesque, qui maiori parte nihil peccarant, nec à Rege defecerãt, carnificinæ obijceret. Quare, etsi dilata inuasione, tamen continuò vrbs tormentis verberatur, ita vt nihil ferè quod oppugnatoribus nocere possit integrum conspiceretur. Et iam expectabatur Esdainus, vel Rex ipse Henricus auxilium laturus: sed cùm neuter eorum veniret, nec tamen Balignius deditionis faceret mentionem, vis per tormenta repetitur, ac præcipuè contra propugnaculum extra fossam extans, eamque contra inuasionem defendens; factáq; ingenti ruina, signum inuasionis datur. Ceciderat autem prima aggressio sorte Barlotto Lotharingo cum sua legione; qui audax & intrepidus cum suis aduolans, post sanguinariam horæ vnius cum dimidia pugnam expugnat, ac se in propugnaculo munit, tormentisq; aliquot maioribus tantam Cameracensibus inijcit formidinẽ, vt iam iam vrbem capiendam timerẽt. Secundo Octobris iterata omnibus cum tormentis oppugnatione, exercitus armatus signum inuasionis expectabat, cùm ecce trecenti Heluetij Balignio militantes, offensi quòd Balignius eos ærea plumbeáque moneta aliquamdiu pacasset, tum videntes quòd ciues ipsi nec in extrema necessitate arma caperent, clàm cum ciuium præcipuis communicatis consiliis, inconsulto Balignio, deditionis signum, sublato in hasta pileo, exposuere. Quod cùm Fuentæo esset nuntiatum, tormentorum explosionem intermitti iubet; exeuntesq; aliquot ciues, & Heluetiorum Præfecti, ciuibus vitam, fortunas, ac immunitates saluas pacti, Heluetiisque debita stipendia, reserata Cantipratensi meridie porta Regios intromisere, tam inopinatè inexpectatéque, vt Præsidiarij Franci impedimenta in Arcem perferendi tempus non haberent. Erant ibi Balignius, Dux Rattelij, Vichius, Busius cum quadringentis equitibus, ac septingentis peditibus: quos cùm à defensione, discessu Heluetiorum alienissimos viderent, miserunt ad Comitem de Fuentes qui cum eo de deditione agerent. Hi dicebãt Franciæ Regem nunc esse in diui Quintini fano, & ei adesse Ducem Neuersium obsessi Principis Rattelij patrem; non posse sine nota socordiæ statim Arcem dedi, illis tam propinquis; petere sibi tres dies moræ, & permitti duos de suis ad Regem proficisci: si intereà suppetiæ non adsint, se, legibus de quibus conuenirent, Arcem tradituros. Concessit Fuentæus non tres tantùm

Sed nec minùs strenuè Comes de Fuentes, aliiq; obsessores.

Frustrà expectatur Esdainus vel Rex opem laturus.

Barlottus sanguinaria pugna capit propugnaculum mœnibus hærẽs.

Heluetij, ciuesq; aliquot, inconsulto Balignio, se dedunt.

Franci cõfugientes in Arcem, & ipsi post triduum eam tradunt.

tùm ſed ſex dies, dicens ſe diu optaſſe cum tam potente & militiæ perito Rege manus conſerere. Placuit adeò reſponſio, vt confeſtim de conditionibus conuenerint: conceſſum, omnes militariter Arce excederēt vexillis expanſis, armatique, vt in prælium ſolent procedere, & cum omnibus impedimentis (ſolis relictis maioribus tormentis & ad ea omni apparatu) in tutum deducerentur. Intereà rediere Legati, & omnem auxilij ſpem præſciderunt. Ita die 9. Octobris poſt meridiem Franci cum ſuis Ducibus Arce exierunt, antecedente Carolo Gonzaga Ratellij Principe, Ducis Niuerſij filio, imberbi adoleſcente, quem amiciſſimè complexus Comes de Fuētes, honorificis dimiſit verbis, ceteris Ducibus capitis motione tantùm ſalutatis. Balignius autem neque à Fuentæo, neq; ab aliquo cuiuſcumq; conditionis ſalutatus. Metrius hoc addit: Quin non ſine ludibrio, per medias armatorum ſtationes, totā pænè coactus eſt circumire ciuitatem; tamen ipſe, ſicut & ceteri, cum omni comitatu & impedimentis nullam paſſus iniuriam, eodem die ſaluus perductus eſt ad conſtitutum locum. Tum arci Cameracenſi à Fuentæo præficitur Auguſtinus Mexia, omneſque, præeunte Antiſtite Ludouico Barlaymontio, ſolemni ritu in templo Deo laudes decantant. Inde 16. eiuſdē Octobris Cameracenſes, conuocatis regionis ſuæ Ordinibus, poſt breuem deliberationem oblato Fuentæo ſupplici libello, rogant Rex Philippus deinceps ſit abſolutus vrbis & regionis Dominus, eorum priuilegiis ſaluis, quòd non poſſit vllus Antiſtes ſatis eam contra Francos defendere; actiſque Fuentæus Regis nomine gratiis, ſub finem Octobris Atrebatum venit, indeque per Inſulas Bruxellam, militem in hiberna diſtributurus. Tenebant ſe, vt ſuprà commemorauimus, toto menſe Auguſto tam Regij quàm Hollandi in Cliuia ad Lippam fluuium tutis vtriq; caſtris, niſi quòd ſubinde velitationibus mutuò concurrerent; at 2. Septembris acrior commiſſa eſt pugna. Miſerant Hollandi Philippum Naſſouium cum quinque equitum turmis exploratum, quæ eſſet caſtrorum hoſtilium cōſtitutio, quæ diſciplina; Mondragonius quoque binas & binas turmas ad diuerſa loca ablegarat. Harum duæ prope Lippam obuiàm Naſſouio factæ, etſi numero inferiores, tamen expeditis armis concurrunt: ſed tandem à Mauritianis Regij ſuperati, nonnullis cadentibus plures capti ſunt, pauci fuga euaſerunt. Hi duabus aliis Regiorum equitum turmis propinqui cladem ſociorum nuntiant. Perduci iſti ad hoſtes ſe iubent, repertoſque ligandis captiuis, conſarcinandiſque ſpoliis impeditos inuadunt, maiorem partem cędunt, captiuos ſocios liberant, prædam duplicatam recipiunt, captiuoſque plurimos cum Philippo Naſſouio Nouiomagenſium Gubernatore grauiter ſauciato, fratreque eius Erneſto Caſimiro Naſſouio Bercam perducunt, cum Præfecto Coenio ſimiliter letali-

1595

Balignius inglorius Cameraco diſcedit.

Rogant Cameracenſes, vt ſaluis Priuilegiis, Rex ſit eorum abſolutus Dominus, & quare.

Acris pugna in Cliuia, inter Hollandos & Regios.

Nomina cæſorum Hollandorum, & captiuorū.

1595 taliter vulnerato. Pesserarius ac Zallandiæ Drossardus inter mortuos reperti. Philippum Nassouium in ventre grauiter læsum, ea nocte Bercę mortuum, aromatibus condîtum, Comes Tsherenbergius Hermannus Mauritio consobrino sepeliendum remisit; Ernestus posteà lytro persoluto ad suos rediit. Ex Regiis etiam nonnulli cæsi; vulnerati autem hi: Comitis Hermanni Vicarius, item Catariolla, Caraffa, & Martinengus, Italorum Præfecti. Permanseruntque nihilominùs vtriq; in suis castris, immensa damna Cliuensibus aliisque vicinis inferentes. Priores tamen cesserunt Regij, quòd copiam vniuersæ pugnæ æquo loco dudum quærentes, numquam hostem ex castris extrahere potuerint; reuocatique à Fuentæo in Brabantiam, 12. Octobris Rhenum traiecerunt: Hollandi quoque paulò pòst die eiusdem mensis 26. motis castris ad sua redierũt. Sed vide quid intereà tentarant Hollandi, casso licet euentu. Dudum coniecerant oculos in ciuitatem Brabantiæ Liram, tribus Antuerpia Mechliniáque milliaribus distantem. Præerat Liræ Alonsus Luna pręsidio circiter centum quinquaginta Hispanorum ac Wallonum, qui cum ciuibus custodias satis negligenter (quòd ciuitas esset situ arteque munita) obibant. Didicerant hoc Hollandi à suæ causæ fautoribus, ac proinde Harengiero, qui Bredam & Huiam astu occuparat, negotium dant, Liram itidem intercipiat. Is sub noctem quæ 14. Octobris præcedit, Bredâ cum suis egressus, inuentisque sociis in Goor, simul septingenti pedites, equitesque centum viginti, intempesta nocte, fidis vsi ductoribus, iuxta Liram magno silentio in insidiis haud procul porta Mechliniana consident; pauloque ante auroram, delecti ad hoc milites promptissimi sine strepitu fossam, ducibus his qui eam vltra genua aquam eo loco non habere sciebant, ingrediuntur, ac in vallum ascendunt. Proximum vigilem vnus eorum apprehendit, alij nudis pugionibus mortẽ, si os aperiat, minantur. Ille re inopinata attonitus, os obligari sinit. Intereà ceteri ascendunt, qui fossam intrarant, ciuium stationem in proximo excubantẽ aggrediuntur, Præfectum interficiunt, alios sauciant, & apud se detinent; vnus tamen effugiens, hostemque in oppido esse vociferans, ad arma conclamabat. Interim portam Mechlinianam, adductis in hoc ferreis instrumentis, vi aperiunt. Ingreditur Harengierus cum copiis. Ciues armati ac præsidiarij contrà prodeunt. Dimicatur acriter ab aurora ad horam vsque octauam. Bis repulsi Hollandi, bis iterùm irruptione equitum ciues intrò repellunt, ac tandem in foro se defendere cogunt: quò in eos pedites equitesque per omnes plateas delati, quinque ciues occidunt, ceteri fugam arripiunt. Luna cum Hispanis ac Wallonibus, seruatis ordinibus retrocedens, Lisperanam occupat portam. Tum nuntios Antuerpiam Mechliniámque mittit, quo in statu res sint Liranorum expositu-

Plures itẽ Regij cæsi & capti.

Lira excubatur negligenter, hinc Hollandi sperant ea potiri.

Bis repulsi, tandem tamen forum sui iuris faciunt.

Præsidiarij occupata porta Lisperana, pro auxiliis mittũt.

positurοs, vtque statim auxilia mittant rogaturos. Inde se, portæque introrsum aditus, pro tempore munit, vexillumque Regium, vt quò tendere debeant auxiliares videant, in vertice portæ exponit. Hollandi Lunam spernentes, paruoque negotio se vnam portam expugnaturos credentes, primùm ad prædam & ad mensas concurrunt, nocturno itinere ac diurno prælio fatigati, nec Harengierus ceterique Præfecti (quod plures mirati sunt) obstitere; atque intereà dum hi cibum potumque largiter sumunt, ac deinde templa, Monasteria, ciuiumque ædes spoliant, nuntij Antuerpiam ac Mechliniam delati, omnes ad auxilia ferenda promptissimos inueniunt. Harengierus benè pransus tubicinem ad Lunam mittit, promittens, si porta excessisset, eum cum omnibus impedimentis, armis, expansisq; signis in tutum dimissurum. Respondet Luna, se, quamdiu vita superesset, loco non cessurum. Tum Harengierus ad Carthusianorum venit Cœnobium, locum oppugnandæ portæ idoneum circumspiciens, sed tardè progreditur. Iam vicini opem laturi in via erant. Antuerpiæ 15. Centuriones, ducibus Iacobo Dassa, Ægidio de Mera, & Antonio à Berchem Patriciis, se ad hanc expeditionem accinxerant, adiunxerant se centum quinquaginta Hispani ex Arce; pauciores Mechlinia, sed qui alacritate veniendi, ductoribus Vanderlaniis fratribus, ac Cuizerio rei bellicæ veterano, pęnè Antuerpianos anteuerterunt. Antuerpiani circiter erant bis mille, Mechliniani quadringenti. Vtrique conspecto in portæ Lisperanæ patentis vertice Regio signo, cùm mutuò ex insperato occurrẽtes paucis salutassent, copias iungunt, tres acies faciunt, & sub horam diei primam in ciuitatem pergunt. Prima acies rectà forum petit, secunda dextrum mœniorum latus, tertia sinistrum. Hollandi milites inexpectato eorum aduentu obstupefacti, cùm pars ferè dimidia sine armis adhuc prędæ aut epulis operam daret, paucis in ipso ingressu pugnã tentantibus, statimq; cæsis, ceteri omnes non expectata pugna in fugam se conijciunt, interq; primos Harengierus Gubernator Bredanus, huius expeditionis antesignanus, muros transiliens in fossa periit, ac cũ eo partim in fossis submersi, partim in oppido cæsi hi Centuriones, Lambertus Meiburgensis, Bouettius, Ammannius Broselerius, Biringius & Dorpius; Vicarij verò, Grenu, Gilesij, & Steiberchij, præter gregarios simul supra trecentos; multi quoque in itinere à præsidiariis Hoochstratanis & Herentalensibus, qui & ipsi Liram tendebant, occisi sunt; captique pręterea circiter ducenti. Metrius his verbis rem transmittit: Cæsi sunt plurimi, maxima pars tamen, desideratis quibusdam Centurionibus, salua euasit. Magistratus Antuerpiensis Centurionibus suis, aliisque benè meritis, numisma pignus memoriæ dedit; vbi hæc inscripta, ab vno latere, LIRA RECEPTA; ab altero, SERVATOS OB CIVES; & in medio, PRID. ID.

1595

Hollandi, iis contemptis, largiter cibũ sumunt, & templa spoliant.

Intereà celerrimè adsunt auxiliares Antuerpiã & Mechliniã.

Hollandi, desideratis ampliùs trecentis, ceteri fugiunt.

Numisma rei gestæ,

1595 ID. OCTOB. CIↃ. IↃ. XCV. Liranus verò Magiſtratus hoc diſtichon numerale Curiæ ſuæ frontiſpicio inſculpſit:

& carmen Chronicō.

HeV deCIMa qVarta OCtobrIs, ſed fata tVLerVnt,
HoſtIbVs eXpVLsIs, Capta, reCepta LIra eſt.

Hoc eodem menſe Octobri, poſtquam Henricus Franciæ Rex die 27. Septembris ſolemni ritu Romæ per Legatos eſſet Eccleſiæ reconciliatus, Principes omnes qui Fœderatorum partes ſecuti erant (excepto Aumalio) ipſeque etiam Dux Męnius, ſacri Fœderis hactenus caput & protector Generalis, ſe ei iunxerũt: qui etiam Męnius ſtatim cum Baligneio à Rege in caſtra ad Feram, quam Hiſpani & Belgæ tenebant, obſidione arctiùs premendam miſſus eſt; tenuit tamen obſidio vſque in annum ſequentem. At verò Dux Mercurius omnes ciuitates, oppida, & Arces, quas in Britannia Armorica tenebat, ſciens eas ſe Britonum opibus non poſſe contra Regem Henricum defendere, certis legibus Ioanni Aguillario in vſum Infantis Hiſpaniæ Eliſabethæ tradidit. Iam Archidux Auſtriæ Albertus, idemque Cardinalis Toletanus, ac hactenus Portugalliæ magna cum laude Prorex, à Rege Philippo Belgarum nominatus Gubernator, rebus omnibus paratis inſtructiſque cum viginti ſex triremibus, tribus Hiſpanorum peditum millibus, ac ſexagies centenis aureorũ ducatorum millibus (vulgò ſex auri milliones vocant) Barcelonæ itineri ſe committens, felici nauigatione Genuam Idibus Octobris appulerat, captis in itinere duabus piratarum Turcarum triremibus, ac oneraria Anglicana ingenti, cum præda opima. Vehebat in ſua triremi Philippum Naſſouium Guilielmi Naſſouij Principis Orangij è prima vxore Egmondia filium, libertati à Rege reſtitutum: qui poſt aliquot dies datos quieti & triumphis à Genuenſibus celebratis, accepta à Cardinali poteſtate, Romam profectus, die 20. eiuſdem Octobris à Legato Regis Hiſpanię ei obuiàm prodeunte eſt receptus, & 24. ab eodem ad Pontificem perductus, pedes eſt oſculatus, obedientiam Eccleſiæ Catholicæ profeſſus. Tum ab omnibus, qui Romæ erant, ſacris profaniſque Proceribus, lautè exceptus ac magnificè eſt tractatus. Eodem quoque menſe Hollandi ex Fœderis pacto Francorum Regi, duce Iuſtino Naſſouio defuncti Orangij filio notho, duodecim peditum cohortes in menſes aliquot perſolutos, ac Middelburgi Zelandię nauibus impoſitos, auxilio mittũt: hos ſubſecuti ſunt mille quingenti Scoti recèns appulſi, atq; mox ad Regem Caletum miſſi. Angliæ verò Regina quatuor peditum millia in ſex menſes perſoluta Regi tranſmiſit. Nihilominùs menſe Nouembri videns Rex ſe oppidum Feram à iuſto Hiſpanorum ac Wallonum præſidio inſeſſam vi expugnare non poſſe, idoneis circumquaq; locis extructis munitionibus, longa obſidionis ratione ad famem perducere conatur, reliquum

Nauarræo Romæ reconciliato, omnes ſe ei ſubmittũt, excepto Aumalio.

Albertus Auſtriacus, deſignatus Gubernator, in Belgium tendit.

Princeps Orangius eius cognomes, Romæ ſe filium Eccleſiæ profitetur.

Auxilia ab Angla & Hollandis Franciæ ſubmittuntur.

quum exercitum in hiberna distribuens. Interim eiusdem Nouembris die 13. Hollandi Weerteam oppidulum, vbi ciues, persoluto clàm menstruo Comitissæ Meursiæ, se tutos credebant, admoto portæ crepitaculo bellico (Petardam vocant) sub auroram inuadunt, ciues duos sternunt, Comitem Tsherenbergium Henricum, eiusq; turmæ equites aliquot capiunt, ciues téplaq; spoliant, ac mox post tres horas cum præda Neomagum abeunt: Comes post tres menses, persolutis quinque florenorum millibus, libertati redditus. Sed iam & Externa insigniora attexamus.

1595

Hollandi VVerteã inuadunt, & spoliãt.

Die 18. Ianuarij huius anni moritur Constantinopoli Amurates, Turcarum tyrannus, anno ætatis quadragesimo octauo, successitque illi filius natu maximus Mahumetes, qui ante sepultum patrem, nouemdecim fratres ad solemne epulum vocatos strangulari iussit, tum omnes patris vxores (ne fortè qua grauida esset) aquis suffocari; postremò propriam matrem Constantinopoli eiectam ad fines Persarum relegauit, vt mirum non sit, si bellum in Hungaria contra Christianos magna ferocia continuari iusserit. Ad hoc bellum ob præclara sua facinora ex Belgio Carolus Comes Mansfeldius à Rege Philippo missus, ducens insignem exercitum sex millium peditũ ac duûm millium equitum, die 24. Aprilis Pragæ Boëmiæ à Rudolpho Imperatore S. Imperij Princeps, & Matthię Archiducis (qui supremus Cæsaris aduersus Turcas exercitus erat Imperator) Vicarius constituitur. Inde Strigonium vrbem Hungariæ munitissimam Kalend. Iulij obsidere cœpit, vbi 4. Augusti quinque Turcarum millibus memorabili prælio cæsis, ipse 14. eiusdem Augusti dysenteria Comaræ exstinguitur. Scriptum extat hoc distichon numerale in eius laudem:

VARIA.

Nouus Turcarum Imp. strãgulat nouemdecim suos fratres.

Carolus Mansfeldius non-nullis feliciter cõtrã Turcam gestis, moritur.

> *QVI TVrCIs tIMor, HVngarICIs spes CaroLVs, hVnC bIs*
> *septena AVgVstI toLLIt In astra dIes.*

Et ecce Strigonium Kalendis Septembris Archiduci Austriæ Matthiæ à Turcis deditur. Iam anteà Aarone Moldauiæ Principe & Vaiuoda, violato fœdere quod cum Cæsare & Transiluano contra Turcam inierat, ob proditionis suspicionem, iussu Sigismundi Battorij Transiluaniæ Principis capto, & Albam Iuliam 24. Maij adducto, Stephanus Rosuanus Transiluanus in Moldauiæ dominatu substituitur; & quidem paulò pòst, eo à Polonis pulso, Ieremias Mogila ab iisdem est suffectus. At verò Battorius, celebratis 6. Augusti Albæ Iuliæ cum Maria Christina Caroli Archiducis Austriæ filia nuptiis, die deinde 18. Octobris Tergouistiam Valachiæ Transalpinæ metropolim, & Vaiuodæ sedem, expugnat, suique iuris facit, omnibus præsidiariis cęsis. Anno superiori 1594. Ordines Hollandici tribus nauibus omni apparatu & commeatu instructis, versus Boream ad Orientem missis, nouum iter tentare cœperant ad

Tumultuationes in Moldauia locisq; vicinis.

1595 Regnum Cathaium, atque inde in Chinam, Iaponiam, Moluccas, aliasque opulentissimas Indię Orientalis insulas. Futurum erat illud bis mille milliaribus breuius, quàm illud quo Lusitani, circumnauigata Africa versus Caput bonæ Spei, vtuntur. Spem viæ nouæ inueniendæ fecerat prẹter alios Plinius, qui refert, quosdam Indianos (& quid si Tartaros?) procellâ maris in littora Germaniæ eiectos, Quinto Metello Celeri Proconsuli Romano in Gallia à Rege Suecorum donatos esse. Itaque die 5. Iunij anni præteriti, dictæ tres naues ex Hollandia soluentes, Noruegia & Moscouia prænternauigatis, sub finem mensis eiusdem Kildinum attigerant, & inde Iulio & Augusto mensibus inter insularum angustias per multam glaciem, vltra Condoram & Obdoram continentis regiones, ad nouam Zemblam & Weigatum progressi, atque angustias freti (quod Nassouicum nuncuparunt) penetrantes, ad littora Tartariæ pęnè vsque ad fluuium Obij peruenerant. Sed sociis naualibus ob itineris incommoda in seditionem versis, ductores, Guilielmus Barétsonius, Cornelius Cornelij, & Ioannes Hugo, (quorum postremus olim in China habitasse dicebatur) mense Septembri per eiusdem freti angustias in patriam erant reuersi. Quare hoc anno 1595. nouem mercatorum sumptu instructæ quatuor naues die 2. Aprilis ex Tessalia Hollandiæ insula soluentes, via trita Lusitanis, etsi nõdum Hollandis, & ipsæ nauigationem versus Orientalem Indiam instituerunt, reuersæ demum anno abhinc secundo mense Augusto. Hoc anno verò mense Augusto classis Anglicana ad insulas Indiæ Occidentalis inuadendas sese accinxerat, ductore Francisco Draco. Sed strenuè ad insulam S. Dominici ab Hispanis repulsi Angli 22. Nouembris, tribus nauibus desideratis, tandem die 4. Decembris reditum pararunt: sed grassante inter eos dysenteria, magna pars classis amissa est; quo morbo cum plurimis aliis etiam Dracus famosissimus consumptus est. Quatuor tantùm naues laceræ ex viginti sex in Angliam redierunt.

Hollandi breuius iter quærũt in Chinã, & quo fundamento.

Ea nauigatione nõ succedente, viam tritã & ipsi experiuntur.

Dracus Anglus cum aliis perit, frustrà tentata India Occidentali.

1596 Annus 1596. se aperuerat, nil sui initio bellicorum facinorum suggerens, nisi quòd Franci ac Hollandi latrociniis potiùs quàm bello rem gerentes, calamitosam agricolis strenam præberent. Iam Archidux Albertus, futurus Belgij Gubernator, in Burgundia erat, cùm die 8. Ianuarij ei obuiàm profecti sunt Lutzenburgum vsque Dux de Pastrana, de Feria, Comes de Fuentes, totaque simul ferè Nobilitas Belgica. Quò cùm Archidux die eiusdẽ Ianuarij 29. venisset, à dictis Proceribus vnà cum Philippo Orangij Principe summis gratulationibus honoribúsq; susceptus est. Huc quoque Ernestus Bauarus Elector Coloniensis cum Nobilitate Leodiensi aduolauit, cognatum honorificè amplexus: fuissetq; lętitia maior, nisi eam mors Ducis Pastrani interturbasset: qui cùm diu affli-

Archidux & Cardinalis Albertus summa gratulatione Lutzenburgi excipitur.

cta

ęta fuisset valetudine, Lutzenburgi hora vna, antequam eò appulisset Illustrissimus Cardinalis & Archidux, placidè obdormiuit, filio relicto Bruxellæ decenni. Decesserat etiam paulò antè die 4. Ianuarij in arce Antuerpiana, eiusdem Arcis Præfectus Christophorus Mondragonius, Cantaber, veteranus militum dux, innumeris pęnè victoriis, à nobis suis locis commemoratis, iam inde ab aduentu Ducis Albani in Belgio clarus. Franci intereà cùm intellexissent, nobiliores melioresque præsidiarios Atrebato cum Proceribus Belgicis obuiàm Archiduci Lutzenburgũ profectos, collectis vndique copiis, 5. Februarij stratagemate militari Atrebatum Artesiæ caput occupare sunt conati. Portam circa dirutam Templariorum ædem, adhibitis crepitaculis bellicis (*Petars* vocant) euertere erat animus. Verùm cùm Magistri rem non satis dextrè nec tranquillè administrarent, audito à ciuibus ibi excubantibus murmure ac strepitu, ad arma concurritur, excitataque in vallo flamma, hostis magno numero conspicitur. Exonerantur statim in Francos maiora tormenta, ciuesque armati vallum complent. Quo Franci conspecto, vrbem portamque deserunt, ac illucescente die omnia circumquaque in prædam vertẽtes, suburbiis etiam Hesdiniensibus cum aliquot pagis vicinis exustis, in Franciam reuertuntur. Porrò Archidux Albertus haud diu Lutzenburgi moratus, quòd eum obsidio Ferensis, afflictusq; Belgij status mouerent, Namurcum perrexit, vbi adductum militem recensẽs, ex duodecim equitum turmis vix sex expleuit, reliquis vel morbo absumptis, vel dilapsis; ac similiter ex sexaginta cohortibus peditum vix viginti repertæ, vt iam totus iste nouus exercitus ad ter mille viros pęnè esset redactus. Quò igitur aduentus sui dignitatem, & diuulgatam nouę militiæ famam sustẽtaret, veteranas legiones nouem, itemque duo equitum millia, quæ iam in procinctu circa Belgij fines stabant, acciuit: verùm equites istos, quòd stipendia animosiùs efflagitarent, in hiberna remisit, atque 11. die Februarij inter tertiam & quartam pomeridianam vrbem Bruxellensem hoc ordine ingressus est. Senatus illi ante portam quę Louanium ducit, claues obtulit. Ingressus vrbem, omnibus locis pręcipuis Arcus triumphales & theatra habuit obuia, magnis expensis, sed & maiori industria & artificio facta. Nauis ingens seu triremis, occultis rotis nauigans, expansis velis, remigibúsq; fretum circumfusum pulsantibus, equitantem Archiducem quasi velificando sequebatur. Ante palatium Pyramis stupendæ celsitudinis erecta, in cuius fastigio Sol mira luce radiabat. Omnia hæc variis historiis, imaginibus, emblematis & inscriptionibus, tempori, statui patriæ, & Austriacæ familiæ accommodatis, erant exornata. Et quis recenseat vniuersa? Inter primos procedit Philippus Princeps Orangius: tandem sequitur Cardinalis & Archidux, à sini-

1596

Moriuntur, Dux Pastranus, & Mondragonius.

Franci frustrà Atrebatũ intercipere moliũtur.

Afflictissimus militiæ Regiæ in Belgio status.

Archiduci & Cardinali Bruxellam ingredienti omnia faustá acclamata.

1596 à ſiniſtra habens Comitem de Fuentes, qui hactenus militiæ ſupremus fuerat adminiſtrator. Nec multò pòſt data acceptáque fide Archidux in Gubernatorem ab Ordinibus magna lætitia ſuſceptus, cùm de Belgij ſtatu ab iiſdem, ſimulque Conſiliariis Regiis & Proceribus, quantũ pro tempore licuit, pleniſſimè didiciſſet, ante omnia, licet ad bellum æquè atque ad pacem paratus, litteras ad Ordines Hollandiæ & Mauritium miſit, quibus aduẽtus ſui cauſam ſignificabat (verba ſunt hominis Hollandicæ cauſæ alioqui valdè addicti) ſe nimirum à Maieſtate Regia in has Prouincias miſſum, vt omnes controuerſias componeret, pacemque poſtliminiò Belgis reſtitueret. Petere igitur nunc vt oſtendant ſe pacis ſtudioſos, & mittant, aut decernant, qui cum ſuis de pace colloquantur. Simileſque litteras ad eoſdem ſcripſit Princeps Orangius Philippus, offerens ſe in hoc negotio mediatorem. Sed illi pacis tractationem (vt hactenus) exploſerunt. Sic ille. Alius affirmat, eos pacem in tantum faſtidiiſſe, vt ne reſpondere quidem dignati ſint. Quare Cardinalis Archidux officio ſuo ſe abundè ſatisfeciſſe ratus, & ipſe magno animo ad bellum ſe parat. Fera Franciæ à Belgis inſeſſa, tota hieme, vt diximus, arctiſſima obſidione premebatur, iamque præſidiarij ob commeatus inopiam in magnis verſabantur anguſtiis. Archidux Albertus igitur obſeſſis ſubuenire cupiens, Georgio Baſtæ veterano militum ductori id negotij dedit: qui abſque vlla mora decem ſelectorum equitum turmas ad põtem Raſchium in agro Duaceno conuenire iuſſit ad diem 12. Martij, & eadem nocte ſilentio Chaſteletum ingrediuntur. Die facto, portis non reſeratis, Præfectis omnibus aperit Baſta, Feram iuſſu Archiducis proficiſcendum: ferant ſinguli ſaccum frumento plenum, ac in collo funiculos ſclopetarios, quibus obſeſſi egebant. Rebus paratis, hora poſt meridiem quarta die 13. eiuſdem Martij amnem Somonam prope Fornacẽſe Monaſterium tranſmittunt, Fanoque D. Quintini à dextris relicto, intempeſta nocte ad pagum veniunt Trauerſum, pauloque ante auroram Feram in conſpectu habentes, præmittunt Gabrielem Rodrigum cum prima acie, qui in Francorum incidens ſtationem paludi propinquam, fundit pellitque, Baſta cum ceteris ſubſequente. Præmonitus fuerat de eius aduentu Aluarus Oſorius Feræ Præfectus; qui eodẽ tempore cum multis erumpens, ſcaphis ad hoc paratis recepto commeatu, feliciter in oppidum rediit. Intereà in Francorum caſtris ad arma conclamatur, & mox octingenti equites circa Fanum S. Quintini in inſidiis locantur. Quo intellecto Baſta, aliud iter ingreſſus, cæſis paucis Francis iter ſuum carpentibus, vno etiam atque altero ex ſuis deſiderato, in agrum Cameracenſem cum copiis eſt reuerſus. Iam Archidux Albertus, in vnũ coactis quindecim peditum millibus, ac ter mille quingentis equitibus, in agro Valen-

Magna lætitia ab Ordinibus in Gubernatorem ſuſcipitur.

Hollandis tum ipſe, tum Princeps Orangius pacem offert, ſed fruſtrà.

Mittitur Baſta, vt Feræ diu obſeſſæ opẽ ferat.

Perficit id ipſe, commeatu aliquanto in vrbem illato.

Valencenensi castra fecerat, moxque cum Philippo Orangio ceterisque Proceribus die 30. Martij eódem peruenit; iam ad Feram obsidione liberandam rectà tendere eum cum exercitu omnes existimabant, ipseque Rex Franciæ Henricus idem suspicatus, cum nouem peditum ac tribus equitum millibus Feram versus proficiscitur, castraque idoneo loco firmissimè munit, Archiducem expectaturus, & an per castra sua vi ad oppidum penetraret, experturus. At is nil minùs quàm tam periculosam totius belli aleam cogitans, Carolum tamen Arschoti Ducem, Auxij Baronem, ac Georgium Bastam ad oppidum Cambresium, datis quatuor tum equitum tum peditum millibus mittit, Feram se profecturum simulans; Ambrosium verò Landrianum cum turmis aliquot equitum leuis armaturæ Monstreulium tendere iubet, quasi id oppugnaturus, Rhosnium verò 5. Aprilis cum prima peditum acie versus Audomaropolim ire præcepit, ipse cum reliquo exercitu Artesiæ latitudine summa celeritate emensa, magnis itineribus eum subsequente Augustino Mexia Cameracensium Pręfecto, cum octodecim peditum cohortibus, ac octo maioribus tormentis, in ditionem venit Guinensem, cuius Caletum ciuitas insigni portu nobilis caput est. Præcedebat cum expeditis copiis Rhosnius, qui primùm Nilæum pontem, deinde & promontorium Caletani portus Risbancum appellatum, eo tempore à triginta tantùm & sex præsidiariis custoditum, die 9. Aprilis, paucis tormētis oppugnatum ad deditionem cogit. Quibus locis valido præsidio communitis (quòd mari tunc Caleto succurri non posset) Archidux post biduum Rhosnio se iungens, omnibus copiis Caletum terra marique obsidet. Commissa est Risbanci custodia Bij Comiti, littora verò Grauelingam tendētia insederunt iustis cum copiis Bossuuius, Mendosa, ac Barlottus; ipse Archidux ad vicum à diuo Petro cognominatum castra ponit. Rex Franciæ nuntio perculsus, cum parte exercitus celerrimè, deserta Fera, Boloniam contendit, opemque ab Anglis ac Hollandis petit, qui armatis nauibus mox se ad Risbanci promontorium ostenderunt, sed maiorum tormentorum continua exoneratione repulsi, portum intrare non sunt ausi. Rex verò Præfectum Boloniæ Campagnolam cum Moncaurelio veterano Præfecto, paucisque militibus, Caletum proficisci iubet: quod feliciter ab iis est peractum. Exiguis enim profecti lembis, maiorum tormentorum globos facilè vitauere, sed eos subsequens oneraria maior, vino puluereque bellico plena, à Risbanciis est capta. Oppidum Caletum ea parte qua mare respicit minùs munitum oppugnare Archidux decreuerat. Quare 15. Aprilis suburbia quæ ibi sunt satis munita, aggreditur, ac post acerrimam oppugnationem, militibus enixè annitentibus, exiguo cum damno expugnat. Deinde contra oppidum constitutis tormentis, die 17. eius-

1596

Venit Archidux ad sua castra in agro Valencenensi.

Magna dexteritate suspensū tenet Francum, quò tendat.

Subitò Archidux portum Caletanū occupat, vrbemq; obsidet.

Accurrit mox Rex Franciæ cum parte exercitus à Fera.

Archidux suburbia occupat, hincq; continuò vrbē quatit.

1596 eiusdem mensis mœnia ac munitiones continuis ictibus diuerberat, tanta edita ruina, vt ciues milites q; metu victi, primùm aliquot dierum, deinde viginti quatuor horarum inducias frustrà rogarent, tormentis interim numquam cessantibus. De defensione itaque diffidentes, deditionis signum exponunt. Missis Legatis; ciuibus vita fortunæque conceduntur; qui vellent, liberè in oppido manerent; qui nollent, in Arcem se reciperent, armis tamen impedimentisque quæ secum ferre non possent, in oppido relictis. Hinc iis qui in Arce erant, sex dierum datæ induciæ; vt si iis elapsis Rex Henricus auxilium non ferret, Arcem Archiduci aperirent. Sed apertis portis, ciues pęnè omnes inexpectata correpti formidine ac metu, relictis domi rebus omnibus, ad Arcem confugerunt. Ingressi oppidum Belgæ, immensam inuenere prædam. Archidux verò sua oppidique tormenta cōtra Arcem statuens, sexto induciarum elapso die, eam aperiri dedique postulat. Negant ciues & præsidiarij. Boloniæ enim Præfectus clàm ad Regem Henricum profectus, ac cum ducentis peditibus feliciter reuersus, Regem mox cum magnis copiis terrâ, Anglos autem Hollandosque mari auxilio adfuturos asserebat. Moxque ex Arce Belgas maiorum tormentorum pilis impetere cœperunt. Nec mora. Iratus Archidux sua tormenta respondere iubet: quæ cùm ruinam fecissent, hiatumque idoneum, 24. Aprilis, inuasionis dato signo, horæ vnius spatio vi in Arcem peruadunt. Cadit inter primos Vidosamus Gubernator Caletensis cum vigilum Præfecto, ac octingenti circiter viri. Campagnola capitur cum iis qui sine armis fuere reperti, ceteri omnes interfecti. Præda in Arce reperta oppidi spolia superauit; in hanc enim ex oppido omne factum infectumque cōtulerant aurum argentumque. Rex Henricus deserta Bolonia, sed valido in ea relicto præsidio, Ambianum contendit, Monstreulio ac Ardea, oppidis Caleto vicinis insigniter prouisis, Anglisque similiter ac Hollandis domum reuertentibus. Archidux, euocatis Duynkerkâ armatis nauibus, portui præsidio esse iussit; reparatisque oppido & arce Caletensi, nouisq; etiam extructis munitionibus, magnas prædas eius exercitus ex agro Boloniensium interim agit, ita vt bos vnus pinguis dalero, veruex decem stuferis venderetur. Tum Hollandi, vt cladem Francicam vtcumque vindicarent, Brabantiam milite vacuam inuadunt, ac sub finem Aprilis circum Bruxellam, Mechliniam, Antuerpiam ac Namurcum, quidquid reperire poterant, in prædā vertunt, domumque cum ea multisque captiuis reuertuntur. Archidux victoriam suam prosequens, primùm oppidum Guinensium cum propinquis aliquot Arcibus & munitionibus deditione accipit, deinde motis castris Ardeam oppidum 7. Maij obsidet. Erat id valdè munitum, ac à copioso defensum præsidio. Discedens enim Rex Henricus Boloniâ, Comitem

Dedunt se ciues Caletenses, sex dierum induciis, his qui in Arce erāt concessis.

Archiducales hostiliter habiti, Arcem vi occupāt.

Rex Henricus loca vicina validè munit.

Hollandi vt Francū vindicent, Brabantiā populātur.

Comitem Belinum, Ramburium & Montlucum cum duobus tum peditum tum equitum millibus Ardeam miserat; qui omni hora erumpẽtes, non paucis hinc inde cadentibus strenuè oppugnationem prohibere conabantur. Ad hæc suburbia vallo fossaque munierant, maioribus tormentis instruxerant, Ardeæ portas, irridendis Belgis, singulis diebus, vt pace fieri solet, aperientes. Tandem ad suburbia constitutis ab Archiduce tormentis, iisque idoneis locis insigniter verberatis, cum hiatus placuisset, petenti Barlotto sua cum legione permittitur prima inuasio, subsequẽtibus Hispanorum ac Wallonum aliorum aliquot cohortibus: qui per duas horas acerrimè rem gerẽtes, vi suburbia sui iuris faciunt, Ardeæ portis iam nõ ampliùs patentibus. Sauciatus est hac oppugnatione Barlottus, ac Audomaropolim curando vulneri profectus. Inde die 19. Maij Ardeenses subitò erumpentes in Antonij Cocquelij stationes impetum faciunt, paucísque prima inuasione cæsis, à Cocquelio, ceterísque in auxilium conuolantibus, in oppidum sunt repulsi. Cecidit ex oppidanis Montlucus cum duobus Vasconum peditum Præfectis, & gregarij milites non pauci, plures etiam vulnerati. Quibus cladibus ciues ac præsidiarij moti, multósque se fortissimos milites variis pugnis perdidisse cõspicientes, nec vllum à Rege submitti auxilium, tum quòd Archidux dispositis tormentis oppugnationem pararet, die 23. Maij his legibus de-
„ ditionem fecere. Præsidiarij cum armis, explicatis signis, tympanis so-
„ nantibus, omnibúsque impedimẽtis, quę humeris asportare possunt, ab-
„ eunto: infirmos sauciósq; plaustris euehũto: qui velit, oppido discedito;
„ qui manere cupit, Regi Philippo sacramentum dicito: tormenta maio-
„ ra cum omni apparatu relinquuntor. Atq; his legibus Franci numero cir-
„ citer mille ducenti, Hurlinum in tutum deducti, Ardeam Belgis reliquerunt. Desiderasse feruntur toto obsidionis tempore Franci supra octingentos, Belgæ verò circiter quadringentos. Sed ecce intereà die 16. Maij Belgæ & Hispani, Feræ septem mensium obsidione exhausti, vicissim se Franco dediderant, conditionibus tamen hisce, fortissimis militibus di-
„ gnis: Seneschallus Monlimarius ac Aluarus Osorius præsidij Præfecti
„ cum ducibus militibúsq; armis ac impedimentis, vnóque ingenti æneo
„ tormento post sex dies explicatis signis, tubisque ac tympanis sonanti-
„ bus, Fera discedunto. Æs alienum à præsidiariis in oppido contractum
„ Rex Henricus soluito. Ciues qui velint, liberè manento, aut cum fortu-
„ nis abeunto; qui manserint, Regi Henrico sacramentum dicũto. Nemini
„ quòd Marchioni Mienelæo nocuerit, damno esto. Quidquid Montli-
„ marius durante bello egit, Rex ratum habeto. Cum quibus conditionibus Iacobus Carlegus centum sclopetariorum equitum Præfectus Fera ex pacto cum suis emissus, in castra ad Ardeam venit, ac ab Archiduce vt in

1596

Archidux capta Guina, etiam Ardeam obsidet.

Obsessi erumpẽtes in vrbem repellũtur.

Dedit se Ardea Archiduci, Rege non succurrẽte.

Sed ecce altera parte, Fera se tandem Francis tradit.

1596 in deditionis leges extrema necessitate extortas cõsẽtiat, petit. Quo facto, 22. Maij Osorius cum Hispanis ac Wallonibus egressus, Regi Henrico Feram magno Picardorum gaudio reliquit. Archidux Albertus post Ardeę deditionem quietum per aliquot dies continuit exercitum, expectãs quò Franci belli molem verterent; sed postquam animaduertit eos nihil magnum moliri, sed tantùm populationibus Arces aliquot Nobilium & pagos limitaneos incursare, ipse relicto Hesdini Marchione Warenbonnio, qui Artesiam tueretur, in Flandriam cum copiis sub finem Iunij cõtendit, atque in agrum Ostendæ vicinum peditatum omnem conuenire iussit, Ostendam rogatu Brugensium & aliorum Flandrorum oppugnare se velle simulans. Sed non multò pòst oppidum Hulstum in ditione Wasensi ante sexennium ab Hollandis occupatum (etsi, vt videbatur, inexpugnabile, velut insulare redditum) obsidere decernit. Die 10. Iulij itaque Barlottus Præfectus paruis nauiculis duo millia peditum in terram exponit, qui in aggere quodam munimentum dictum *De cleyne Rape*, ab agricolis hactenus defensum, illis fugientibus, occuparunt, duo ibidẽ inuenientes tormenta bellica. Ita in agrum Hulstensem, seu potiùs eius partem, dictam *S. Paulus Polder*, penetrarunt. Sed hîc assiduè cum præsidiariis Hulstensibus erat confligendum, biduóque pane caruerant, donec Rhosnæus ex Brabãtia cum sex peditum adhuc millibus & cõmeatu adueniens eos liberaret, etsi non sine clade. Nam ob continuam ex propugnaculo, vulgò *De groote Rape*, tormẽtorum explosionem, accidebat, vt ex quinque scaphis sæpè duæ colliderentur; idemq; fiebat ex nauibus armatis Hollandorum & Zelandorum ibidem excubantibus, nec non ex munimento, à palude *De Moerschans* nuncupato. Confestim itaq; Regij, vt poterant, se muniebãt in pomario quodam, loco excelsiori. Occuparunt quoq; propiùs ad oppidum ædes aliquas, easdémq; munierũt. Decimoquarto Iulij ipse Archidux fuit in propugnaculo Austriaco & Blommensi, addens suis animum, omniáque præscribens, instansque vt tormenta intempesta nocte transueherentur, inde Bruxellas tantisper ad solemnitatem Sacramenti miraculosi profectus. Nec multò pòst multis copiis collectis, iisque nullo modo parcens, fossas Hulstensium, vulgò *Trencheen*, inter oppidum & munimentum *De Moerschans* à palude dictum, die 19. Iulij occupat. Inde munimentum, idem à paludibus nomen habens acriter tormentis verberatum est, & (non obstante quòd Comes Solmensis Hulstensium Gubernator iam paratus videretur, non solùm ab assultu illud liberare, sed etiam hostem rursus ex prædictis fossis eijcere) deditione 20. Iulij occupatum est. Hac opportunitate in Poldrum S. Pauli, vbi castra locata erãt, omnia, quibus Regij indigebant, facili iam negotio adduci poterant, cùm priùs vix vllo potu vterẽtur quàm

Archidux, relicto in Artesio Varenbonnio, in Flãdriam contendit.

Hulstum, etsi velut insulare, obsidere parat.

Summa vi tamen vix quidquam Archiducales proficiunt.

Tandem Archidux nullis militibus parcens, quadam loca occupat.

aqua

aqua paluſtri, paniſque vnus venderetur triginta ſtuferis, qui in oppido tribus emi poterat. Quotidie interim eruptiones fiebant, præſertim autem 25. Iulij, vbi multi vtrimque cæſi & vulnerati ſunt, oppidanis fruſtrà in Regiorum foſſas perrumpere conantibus. Nitebatur Archidux viam, qua ad propugnaculum Naſſouianum perueniri poſſet, ſternere, (per illud enim miles quotidie & commeatus tutò poterat ex Zelandia in oppidum ſubmitti) ſed Zephyro continuo flante, foueæ aquis repletæ ſunt. Nihilominùs Archidux in obſidione conſtanter perſeuerabat, ſerioque rem gerebat. Die 2. Augusti propugnaculum oppido adiacens, diu tormentis verberatum, oppugnari iuſſum; ſed amiſſis vtrimque multis, Hiſpani retrocedere coacti ſunt. Inter alios quoque Rhoſnæo Franco, pridem Ducis Mænij Legato, veterano Præfecto, in tentorio ſuo ſedenti & ſcribenti caput globo è ciuitate emiſſo ablatum eſt, cuius funus poſteà Archidux magnificè curauit. Interim die 6. eiuſdem Auguſti Regij aliud propugnaculum ſubſtrato & incenſo puluere euerterunt, in quo quinquaginta ampliùs milites perierunt, ceteri in oppidum fuga euaſerũt. Volebant Hiſpani eò tormenta attrahere, locumque hunc rurſus munire, atque inde oppidi vallum muroſque vehementiùs tormentis ſuis quatere, ſed tanta vi præſidiarij reſtiterunt, vt id perficere non potuerint. Duodecimo Auguſti quoque Hollandi, nauibus ex improuiſo egreſſi, magno tumultu in caſtris Regiis excitato, nonnullos ex obſidentibus peremerunt, ſic ad naues reuertentes, ſtylis ferreis in ſpiracula duorum tormentorum adactis. Et rurſum 14. eiuſdem menſis obſeſſi animaduertentes, Germanos, qui in vallo verſabantur, excubias negligentiùs agere, inopinatò in eos irruentes multos trucidarunt, maioremque profectò ſtragem edidiſſent, niſi cum ſuis cohortibus Barlottus opportunè laborantibus opem tuliſſet. Porrò die 16. Auguſti, tormentis iam in vrbem conuerſis, Archidux mœnia toto die duobus locis immani fragore feriri iuſſit, oppugnationem tamen in diem ſequentem diſtulit, quòd anguſtior adhuc ruina videretur, cùm Hollandi intereà, dum hoſtibus ſtudent nocere, aditum ipſis commodiorem in oppidum aperuerunt. Quippe, incenſo cuniculo, quem in ipſis mœnibus excauarant, ingenti collapſorum murorũ ruina foſſas oppleuerunt: eodemq; momento Archidux, admotis copiis, eam diruti muri partem obtinuit, Hollãdis in obliquas & flexuoſas munitiones, quas ad ſimiles caſus in oppido excitarant, refugientibus. Nec mora, 17. Auguſti poſt meridiem ciues cum propugnatoribus perterriti, impendente iam periculo, colloquium obtulerunt. Deputantur Comes Solmenſis Gubernator, Erneſtus Naſſouius, & alij, qui poſtridie acceptis obſidibus Comite de Soor & Teruiſano, his legibus oppidum cum pro-
» pugnaculo Naſſouiano Archiduci dediderunt: Præfecti omnes & mili-

1596

Eruptio valida, multis vtrimque cæſis.

Rhoſnæo caput in tentorio globo aufertur.

Acres iterũ pugnæ, nunc his nunc illis vincentibus.

Obtinent Archiducales partẽ murorum proſtratã.

1596 tes ſolẽni & plena cum bellica põpa, impedimentiſque, in tutum abeun- «
Dedunt ſe Hulſtenſes. to. Ciuibus omnia condonantor, priuilegiáq; omnia inuiolata manento: «
abire ablatis rebus, ſeu manere, iiſdem liberũ eſto. Actum in caſtris Hul- «
ſtenſibus 18. Auguſti, 1596. Ita oppidum hoc, ait Metrius, in Regis poteſtatem venit honeſtis conditionibus, quamuis multi arbitrentur, Comitem Solmenſem oppidum diutiùs defendere potuiſſe. Sic ille. Archidux Bichium veteranum ducem Hulſto præfecit, & 24. Auguſti Antuerpiæ maximo triumpho exceptus, paulò pòſt Bruxellas profectus eſt. Durante hac obſidione, menſe Iulio tandem ſeditioſo militi Regio, cui Thenarum ciuitas à menſe Martio anni præcedentis maioris mali vitandi cauſa conceſſa fuerat, ſtipendia ab Archiduce perſoluta ſunt, quæ æſtimat Lanarius ad trecenta triginta ducatorum millia, vltra alia trecenta ſexaginta millia, quæ durante ſeceſſione perceperant. Rex Franciæ Henricus, qui poſt Feram receptam per tres continuos menſes conſiliis capiendis fuerat intentus, tandem vt Picardis ſatisfaceret, quibus vrbes amiſſas ſeſe reſtituturum promiſerat, pedeſtres equeſtreſque copias ductore Bironio ſub finem Auguſti in Picardia contraxit. Conuenerant, pręter numeroſam peditum nõ admodum ſelectam multitudinem, duo equitum millia. Hi traiecto Somona flumine, cœperunt ſeſe Kalend. Septembris mouere. Deinde fines Arteſiæ ingreſſi, arcem Imbercuriam, duobus milliaribus Dourlantio diſſitam, 4. Septembris dolo occuparunt, & eodem die Feruenium vicum populoſũ, & Cericampium Bernardinorum Cœnobio celebrem inuadentes, Monachos & agricolas ingenti pecuniæ ſumma mulctarunt, qua ſe ſuáque redimerent. Intereà Marchio Warenbonius, ſupremus Arteſiæ Pręfectus, quingentos equites celeriter contraxit, cum quibus Heſdino egreſſus, dum hoſtem ab effuſis populationibus prohibere vult, apud Fanum S. Pauli 5. Septembris poſt meridiem in Francorum equitatum incidẽs, à ſuis deſertus, & ab hoſte circumſeptus, fortiter dimicans, capitur vnà cum Comite Montecutio Italo, & nõnullis aliis, deſideratis præterea è ſuis circiter viginti quinque. Inde ergo Bironius cum ſuis Francis inualidum oppidum S. Pauli die 7. eiuſdem Septembris facilè occupauit, Betuniam vſq; deinde populabundus diſcurrens. Venit quidem mox 10. Septembris Atrebatum Archiducis iuſſu Dux Arſchotanus, qui loco Warenbonij Francis ſe obiiceret, iamque 12. eiuſdem cum quingentis equitibus Betuniam profectus erat: ſed dum maiores copias expectat, Franci per octo dies continuos feliciſſimum Arteſiæ tractum impunè depopulati, cum multo pecore & magna captiuorum turba in Picardiæ fines præda onuſti reuertuntur, Arſchotano Feruenium vſque fruſtrà eos inſequente. Quin prædæ dulcedine ineſcati, depoſitis ſarcinis & captiuis, 21. eiuſdem Septembris rurſus in agrum Bapalmen-

Seditioſi Thenenſes tandem pacati immẽſa vi auri.

VVarenbonius Francorum populationibus ſe obiiciens capitur.

Franci octo diebus impunè in Arteſiam graſſantur.

palmensem infesto agmine irrumpunt, Hebuternas, Benuillerium, Curcellas, & finitimos vicos deprædantur. Arschotanus intereà 22. Septembris sub ipsa mœnia Atrebatensia in suburbiis Ronuillianis se suosque munit, vlteriorem inuasionem impediturus. Quod cùm Bironius per exploratores intellexisset, neque Belgas facilè Martis aleam periclitaturos, copias, obuia quæque deprędando, vlteriùs promouit, & 27. Septembris castra primo ab vrbe Atrebatensi lapide ad Riuerium vicum posuit, adeò vt inter vtrumque exercitum admodum exiguum interesset spatiū. At nihil memorabile actum est, Belgis sese in castris continētibus, Francis verò longè lateque rapinis atque incendiis grassantibus, ciuibus intereà & agricolis frustrà indignantibus atq; ringentibus. Bironius noctem vnam ad Riuerium moratus, incenso vico 28. Septembris castra mouit, & Picardiam repetens, prædatores rursus Betuneam, Lilersam & Aream versus emisit, qui magna hominum & pecorum abacta præda, intra fines Picardiæ regressi, tandem apud Blangiacum initio Octobris consederunt, castris in planitie Azincuriana collocatis, tertiam populationem Artesiæ meditantes. Et quidem Arschotanus auctus octingentis peditibus, quos Barlottus recenter in suarum cohortium supplementum conscripserat, 5. Octobris castra ab Atrebato abducit, & eodem die ad Fanum S. Pauli peruenit, ibi Gallos obseruaturus: at nihilominùs Bironius 12. eiusdē equitatu Atrebatum vsq; improuisò emisso, nōnullos agricolas qui ad sua redierant, vnà cum pecore intercipit, exercitumque ad montem S. Eligij insigni Cœnobio celebrem rapit. Hic Tacconius cum sua turma in viginti equites Francos ad radices montis Eligij incidens, nonnullos strauit, & decem ex iis captiuos Atrebatum abduxit. Tandem Bironius agris euastatis & desolatis Picardiam cum exercitu 17. Octobris repetit, multis suorum cadaueribus per agros quà ierant relictis, qui peste & dysenteria, nonnulli etiam hostili gladio interierant. Vigesimo primo Octobris Hollandi quodam stratagemate Hulstum nuper amissum recuperare se posse sperabant. Secundo vento cum classe per Scaldim Hulstum ex improuiso nauigantes, triginta equites in terram exposuerunt, qui se prædatum exisse simularent. Spes erat, præsidiarios in eos apertis portis impetum facturos, longiùsq; prosecuturos; intereà alij qui in insidiis erant ab alia oppidi parte, scalis illud inuaderent. Sed oppidani pręmoniti, ita eos veniētes exceperunt, vt cum dedecore nec sine damno, vnde venerant, redire coacti fuerint. Elisabetha Angliæ Regina iam inde à fœdere cum Hollandis anno 1585. inito ingentem iis pecuniarum vim ad quotidianos belli vsus subministrauerat. Eius partem cùm in Februario anni superioris per Thomam Bodlæum, ad meditatam tunc naualem irruptionem in Hispanicas terras repetiuisset, Hollandi verò in-

1596

Arschotanus VVarenbonio suffectus, iuxta Atrebatum se munit.

Franci secundò vicos populantur, & incendunt.

Eos tertiò incurretes Arschotanus vtcūq; sistit.

Hollandi Hulstum frustrà recuperare conantur.

Rationes nummariæ inter Angliæ Reginā & Hollandos non satis conueniunt.

1596 opiam causati, eam petitionem differri postulassent; ita tandem vtrimq; conuentum est, vt Hollandi ad istam expeditionem triginta naues militares, commeatu, viris, puluere aliisque necessariis probè instructas mitterent, suisque impendiis quinque mensibus sustentarent. Sed posteà mẽse Martio præsentis anni rursum eadem de re Hollandi interpellati hoc mense Octobri ad Reginam mittunt, qui negotium cum ea transigant; neque enim exacerbare eam tutum aut honestum videbatur. Verumenimuerò iste tractatus primo statim accessu tantas difficultates reperit, vt exitus non cerneretur. Exigebat Angla, vt fama est, vltra quadragies quater centena millia florenorum. Legati econtrà asserebant, eius crediti magnam partem ex fœdere in Cõfœderatorum communem vtilitatem expensam esse, partem etiam sustentandis ipsi Reginæ ex fœdere submissis Anglorum certis cohortibus compensatam. Querebantur prætereà de damnis quę tulerant, quando à Regina stato tempore vel pecuniá vel miles transmissus nõn fuisset. Quo animaduerso Regina, cui de classe, quæ in Hispania parabatur, in horas varia nuntiabãtur, ne inopportuno tempore, Hollandis Neptuni filiis & ad nauales expeditiones ipsi commodissimis, speciem diffidij inijceret, Legatos, quæ acta essent, Ordinibus interim nuntiare iussos 11. Nouembris dimisit. Et eodem ferè tempore Archiduci quoq; non modica difficultas in re pecuniaria (quæ neruus belli est) conflanda accidit. Incredibilem pecuniæ vim in tanto feruore belli hac æstate Archidux à mercatoribus acceperat, quam statis tẽporibus cum lucro redderet. Aderant constituti dies; mittuntur in Hispanias syngraphæ, repetuntur quæstuosæ pecuniæ. Accidit, vt dum syngraphæ leguntur, Rex ipse superuenerit. Is audiens mercatorum immodicam cupiditatem (pro singulis namque nummûm centenis, lucrum septuaginta pacti erant) ira percitus syngraphas lacerauit, vsuram intolerabilem proclamans; factúmque contra eam 19. Nouembris decretum. Quo in Belgium perlato, cùm solutio non præstaretur, nonnulli mercatores cesserunt foro, alij in magno metu versabantur, sed plures spes confirmabat, fore vt cùm Rex sine ipsorum opera bellum in Belgio gerere non posse videretur, aliquando pacatior factus, debitum exolueret. Intereà Mercatores nihil aut parum pecuniarum Archiduci ampliùs mutuare volebant, neque cogi honestè poterant, quòd causam suam Iudicibus Ecclesiasticis competentibus submittere parati essent, cùm vix tandem anni sequentis exitu post multas bonas occasiones idcircò Archiduci, vti audiemus, elapsas, damnáque aliquot accepta, mercatores pacati sunt, nouumque insuper cum iis initum pactum, quo octodecim mẽsibus insequentibus, eidem Archiduci in belli sumptus singulis mensibus in Belgio numerent ducenta quinquaginta ducatorum millia, & totidem in Hispa-

Multa prætexunt pro se Hollandi.

Dissimulat ad tempus Regina.

Magna quoque nummaria rei difficultas apud Archiducem.

Quin nec componitur ea res ante finem anni sequentis.

Hiſpania, vel alibi vbi ei placuerit, ſingulis ducatis in Belgio ad quinquaginta tres ſtuferos computatis. Porrò ſub finem anni huius Archidux quatuor millia peditum, & quinque alas equitum in Campiniam Brabanticam iuxta Turnhoutum miſit, certo cõſilio, ſiue eo vt incolas à tributis menſtruis, quæ hoſti pendere conſueuerant, liberaret, ſiue etiam vt aquis glacie conſtrictis paratas haberet copias ad expeditionem aliquam ſeu irruptionem in Hollandiam tentandam. De euentu narrabimus initio anni ſequentis.

1596

In Externis hæc præcipua ſunt. Ingens claſſis Anglicana Hollandicis nauibus aucta, triginta circiter armatorum millia vehẽs, medio Iunij Plimutha Angliæ portu ſoluit, & 29. eiuſdem Portugalliam præternauigantes in conſpectu Gadium (vulgò Caletum Hiſpaniæ vocant) die eiuſdem Iunij 30. conſtiterunt. Stabat hîc non exigua item claſſis Hiſpanorum; quatuor galeones, quarum ſingulæ mille circiter pedites vehebant, & triremes viginti duæ. Prætoria nauis S. Philippi nomine inſignita ante aciem ſtabat cum alia S. Andreæ. In has prætoria Anglorum inuecta diu atrociſſimè pugnauit, aduolat & Archithalaſſus Hollandorum & aliæ naues, quæ omni ex parte maioribus pilis ita Hiſpanos lacerarunt, vt propugnatores partim cæſi ſint, partim enatarint, ipſæ autem naues duæ ab hoſtibus occupatæ incenſæ ſunt, non tamen ſine inſigni clade Anglorũ, quorum tria maiora nauigia, & aliquot minora depreſſa ſunt. Hiſpanica claſſis, amiſſis S. Philippi & S. Andreę nauibus, in tutum ſe recepit. Angli & Hollandi in inſulam egreſſi, poſtquã oppidum etiam multo ſanguine expugnaſſent, promptioribus fugientibus, in reliquos inſigniter ſe vindicarunt. Tandem regnicolis ad defenſionem pontis vicini fortiter ſeſe obijcientibus, cùm Angli ſe nihil præclari ampliùs præſtituros viderẽt, collecta præda, incenſo Gadium ſeu Caleti oppido in Angliam reuerſi ſunt.

VARIA. Angli cum Hollandis ingenti claſſe Hiſpaniam populari parant.

Claſſem Hiſpanicã ad Gades ſeu Caliz ſtantem ſuperant, oppidumq́ ſpoliant.

In initio huius anni die Februarij 17. Guiſius Regi Henrico recõciliatus, & ab eo Prouinciæ, vbi Maſſilia eſt, præfectus, ipſam Maſſiliam dudum Fœderatis iunctã, & ab Hiſpanis adhuc inſeſſam, partim proditione partim vi occupat. Cæſus Conſul Caſſaultius qui pro Hiſpanis ſtabat, ſimúlque omnes Hiſpani qui reperti ſunt, & quicumque illis fauere putabantur. Italis parcitum eſt. Tanta hæc omnia celeritate ac trepidatione acta ſunt, vt Auriæ Princeps Italus vix triremes portu educere, & ſuos in eas recipere potuerit. Die 29. Auguſti Chriſtiernus IV. Daniæ Rex Hafniæ coronatur. At verò tota hac æſtate Mahumetes Turcarum Imperator cum numeroſo exercitu Hungariam populatur, nunc victor nunc victus, ac tãdem Agriam vrbem, Hungariæ propugnaculum, 13. Octobris deditione occupauit. Promiſſum erat vt præſidiarij in tutum deducerentur, ſed non longè progreſſi, in latiſſimo quodam campo à Tartaris &

Guiſius Maſſiliam Nauarræo vindicat, cæſis Hiſpanis.

Turca Agriam in Hungaria occupat.

Turcis plerique occisi sunt, quidam quoque viui excoriati, dicentibus Turcis, se fidem ipsis seruare non debere, quòd anteà tam crudeliter suos Hatuæ tractassent.

1597 Hoc anno 1597. Archidux, vt diximus, hac hieme copias non cōtemnendas ad Turnhoutum Campiniæ conuenire iusserat, incertum quid de iis animo meditatus; plures opportunitatem per aquas gelu constrictas Hollandiam inuadendi sperasse existimant. Verùm quia hiems erat mitis, nec frigus vel aura huic instituto seruiret, cœpit Regios milites loci illius in omni rerum penuria tædere. Consumptum enim erat, quidquid apud agricolas, alioqui & per se satis inopes, anteà inueniebatur, & in magno pecuniæ defectu, nihil quoque aut perparum aliunde aduehebatur. Hollandi horum non ignari Mauritio belli Duci in mandatis dât, vt coactis copiis in Campiniam contendat, aleamque fortunæ experiatur. Paruit ille, & summo cum silentio, incredibilique celeritate, quinq; millia peditum, & octingentos equites corrasit, & 22. Ianuarij Dordracum primò, deinde cum sex tormentis campestribus & duobus maioribus Bredam venit. Vigesimo tertio eiusdem Bredâ discedens noctu cum copiis in Rauels pago non longè à Turnhouto substitit. Regij de aduẽtu hostium edocti, eadem nocte omnia cōuasarunt, omnia impedimenta Herentalium versus præmiserunt, ipsi summo manè instructis ordinibus insecuti sunt. Quod cùm intellexissent Mauritius & Holachius Hollandorum Ductores, relictis à tergo peditibus, magna illos celeritate sequuntur. Holachius per compendium eos anteuertit, & à fronte adortus eos sistit. Pugnatur acriter, cadunt vtrimque multi, & se quisque virum exhibet. Dum pugna hæc ad horam circiter dimidiam protrahitur, Mauritius cum suo equitatu aduolat: redintegratur prælium, & quidem acriùs quàm anteà. Sed numero equitũ inferiores Regij, dum vim non possent diutiùs sustinere, in fugam sese equites, desertis peditibus, effuderunt. Pedites cùm loco iniquo & equitatui hostili omni ex parte patenti pugnarent, relictis ordinibus & ipsi fugere cœperunt, cùm multos ex suis cecidisse cernerent. Mauritius & Holachius fugientes insecuti plurimos trucidaruut, multos ceperunt, & campum obtinuerunt. Ceciderunt in hac pugna è Regiis Germani præcipuè qui in prima, & Neapolitani qui in vltima acie fuerant; nonnulli bis mille, alij pauciores numerant. In his primarij fuerunt Comes Warauxij, dictus Dominus de Balanzon, Vicarius legionis Neapolitanæ, Vicarius Comitis de Zulte Germanus, & Vicarius Daricourtij. Signa militaria à fugientibus abiecta triginta Hollandi in triumphum duxerunt, & Hagæ suspenderunt. Commissa est hæc pugna 24. Ianuarij in ericeto Tiletano, non longè à Turnhouto. Postridie arcem Turnhoutanam obsederunt, & quatuor tormen-

Copiæ Archiducales circa Turnhoutum, incertum quo consilio.

Subitò educit contra eas Mauritius.

Mauritiani recedentes ad pugnã lacessunt.

Vincuntur Regij seu Archiducales.

1597

tormentis verberarunt. Qui in ea erant prę ſidiarij, cùm viderent ſe tueri non poſſe (eſt enim locus ad voluptatem magis quàm contra vim conſtructus) ſeſe hoſtium fidei vita & fortunis ſaluis dediderunt; ſicq; 26. Ianuarij Mauritius & ſocij victores cum captiuis & vulneratis Bredam reuerſi, & magno applauſu excepti, inde poſt biduum ad Hagam-Comitis peruenerunt. Hac parta victoria, totis deinceps ſex mēſibus Mauritius ſuos quietos magna hominum cum admiratione detinuit; plurimorum enim erat opinio, eum in tanta pecunię inopia, qua Archidux laborabat, multa efficere potuiſſe; ſed creditur & Hollandiam eodem morbo laboraſſe, ex iis quæ anno ſuperiori commemorauimus. At verò Archidux mox in Ducatum Lutzenburgenſem miſit, qui nouum peditatum, & Marchionem Badenſem in Germaniam, qui nouum equitatum cōſcriberent. Die 31. Ianuarij in Haga-Comitis de lite inter Groningenſes &

Potitur quoque Mauritius arce Turnhoutana.

» Ommelandios antiqua pronuntiatum eſt in hanc ſententiam: Vrbs &
» ager Groningenſes (hi ſunt Ommelandij) pro vno dominio porrò ha-
» beantur. Hominibus illius agri libera ſint cum omnibus cōmercia, do-
» mi tamen nata, vt butyrum, caſeos, equos, boues, frumenta & talia non
» priùs aliò exportent, quàm in vrbe vænum propoſuerint, exceptis quę ad
» ſingulorum vſus domeſticos neceſſaria ſunt. Cereuiſiam quoque homi-
» nibus in agro ad ſimiles vſus tantùm coquere liceat, at non niſi Gronin-
» gâ allatam ad menſuram vendere. Municipalium petitio de pecuniario
» ad vetera debita exſoluenda & neceſſarios ſumptus ſuſtinendos ſubſi-
» dio, ad Ordinum Generalium conuentum reijcitur. Et eodem ferè tem-

Antiqua controuerſia Groningēſium Hagæ decisa.

pore etiam lis quædam inter Hollandos & Zelandos ratione vectigaliū orta, ab iiſdem Ordinibus compoſita eſt. Sed ecce dum vbique arma propter pecuniæ inopiam aliquantiſper ſuſpenſa ſunt, memorabili ſtratagemate Ambianum Picardiæ metropolis auſpiciis Archiducis Alberti die 11. Martij occupatur. Præerat Dorlantio, nuper à Comite de Fuentes capto, Hernatellus Portacarera Hiſpanus, vir quidem exiguæ ſtaturę, ſed magni animi, militiæque gnarus. Is ab Ambianenſi quodam exule de ſtatu vrbis plenè edoctus, re cum Archiduce maturè cōmunicata, dicto die 11. Martij octodecim milites ruſtico habitu indutos (inter quos præcipui erant Dognanus Centurio cum fratre, Lacroiſius Allemannus, Artus & Cainus) manè ad portam vrbis Ambianenſis adeſſe iuſſit, quidq; ab iis dici & fieri vellet edocuit: ipſe cum cohortibus aliquot poſt rudera collapſi templi non procul ab vrbe in inſidiis latebat. Nec tamen res ita celari poterat, quin rumor hoſtis propinqui (nam & quædam cohortes circa Dorlantium huius ſtratagematis cauſa pridie conuenerant) in vrbem permanarit. Perſonati illi ruſtici veluti diuerſis itineribus venientes, à ſtatione quæ ad portam excubabat, ecquid de Hiſpanorum copiis ſcirent

Similiter lis quædam inter Zelandos & Hollandos.

Stratagema memorandum, quo Ambianum captum eſt.

1597 ſcirent rogantur. Reſpondent, quod edocti erant, famam eſſe, in ſeditionem verſos Dorlantio inſidiari, vt ibi ſtipendia extorqueant. Pars plauſtrum ductabant, pars ſaccos nucibus plenos humeris ferebant. Eorum vnus, cùm veluti fortè fortuna, ſacco ſoluto, nuces effudiſſet, iamque curtus ita portam occupaſſet, vt claudi non poſſet, excubitores vrbanos nucibus legendis intentos armis, quæ ſub veſtibus occultata gerebant, inuadunt, quoſdam confodiunt, reliquos in fugam agunt. Mox ſigno dato, excitus Portacarera, & Caraffa Montis nigri Marchio, cum ſuis ex inſidiis prorumpunt, vrbemq; ſub ſignis ingreſſi, admonitis & aliis qui longiùs poſiti rei euentum præſtolabãtur, munitiora mox loca capiunt, pręſidiiſque firmant. S. Pauli Comes, penes quem tum erat Picardiæ adminiſtratio, cùm in ciuibus nec virium ſatis nec voluntatis ad reſiſtendũ videret (& præſidium dudum à Rege oblatum recipere noluerant) fuga elapſus cum aliis nonnullis, Proteſtantium maximè Religioni addictis, periculo ſe ſubduxit. Mox Hiſpani metu obſidionis ſuburbia & pagos vicinos incenderunt, omniáq; ad obſidionem tolerandam neceſſaria ſtatim magna cum diligentia procurarunt. Nec inanis metus. Nam Rex Henricus ſecundo ſtatim poſt vrbem captam die S. Pauli Comitem cum Bironio obſidionis initium facere iubet; quin etiam ipſe cum magno Nobilium agmine Beaucanij conſedit. Intereà verò dum reliqua ad obſidionem neceſſaria comportantur, etiam ſibi contra hoſtes aliquid tentandum eſſe ratus, vnà cum Eſpernonio, Bironio & aliis ad Atrebatum vrbem proficiſcitur, & de nocte, quæ 25. Martij ſequitur, pyrobolo ſiue petardo admoto, portam vnam effringit; ſed artifex, dum ad alterã idem molitur, occiſus rem infectam relinquit. Ab altero latere alij ſcalas muris applicuerant. Sed exciti ciues cum præſidiariis, ductu inprimis Comitis Buquoij, armis correptis, hoſtes iam mœnia ſubeuntes proturbant ac deijciunt. Hoc modo re infecta, & quinquaginta circiter è ſuorum numero deſideratis, multiſque vulneratis, Rex in caſtra ad Ambianum eſt reuerſus, quæ magno ſtudio tam cõtra obſeſſorum eruptiones, quàm contra eos qui auxilium eis laturi eſſent, paulatim communiuit. Deniq; murorum verberatio quadraginta quinq; machinis inſtituta, oppugnatioque continuata, donec tandem 26. Septembris vrbs dedita eſt, de quibus ſingulis poſteà latiùs. Sed nũc quid intereà in Belgio contigerit, priùs enarremus. Tentata & hîc militaria vtrimque ſtratagemata, ſed ſine effectu. Steenwicum Regij, ductoribus præcipuis Richardo Vandenſandio, Hermanno Ens, & Malagambo Italo, 26. Martij noctu ferè ceperãt. Nam collectis octingentis circiter militibus foſſas ea parte, quæ Septemtrionem ſpectat, quanto poſſunt ſilentio, traijciunt, & per vallum aduerſum, reuulſis repagulis, enituntur, aliis interim ad Meridionalem plagã, vt

Ruſtici perſonati vigiles nucibus colligendis occupatos trucidant.

S. Pauli Comes, relicta vrbe, in tutum ſe recipit.

Mox Rex Ambianũ obſidet, ſimulq; Atrebatum tentat, ſed fruſtrà. Ambianũ fortiter hinc oppugnatur, illinc defenditur. Archiducales fruſtrà Steenvvicam tentant.

vt eò ciues & præsidiarij concurrerent, assultum simulantibus, sed ab excubitoribus, dum ceteri sese armant, fortiter sustinentur, ac multis cum vulneribus, nonnullis etiam cæsis, repelluntur. Nec melior fortuna Hollandis in tentanda mense Maio Venlona affulsit. Erat eo tempore oppidum omni præsidio nudatum, quod Hollandos minimè latuit. Existimarunt igitur, si de excubiarum ratione & aperiendarum portarum modo certi quid cognouissent, se irrumpendi occasionem facilè inuenturos. Res per duos, qui se tædio causæ Hollandicæ signa deseruisse simulabāt, & eo nomine ciuibus haud erant ingrati, exploratur: cum his de rei gerēdæ modo est conuentum; duæque naues, in quibus milites occultabantur, ad conspectum oppidi adductæ. Porta aperta, duo prædicti cum paucis proditionis suæ consciis superiorem portæ partem occupant, datoque signo latitantes adhuc milites euocant: qui mox ex vna naui accurrentes, custodibus quibusdam cæsis, aliis in fugam actis, Anglos, qui in altera erant expectabant, sine ipsis prodire vlteriùs veriti. Sed Angli, siue metu prohibiti, siue nauem ad littus appellere non valentes, (in vadoso enim loco eam substitisse quidam aiunt) in naui se continuerunt. Ciues intereà ad improuisum tumultum excitati, hostem remouere parāt, eorúmque paucitatem conspicati, vehementiùs recuperandæ portæ incumbunt. Hollandi desertos à sociis se videntes, pedem retulerunt: qua in fuga præter ductores suos Heldium & Schalcum, etiam octo gregarios milites desiderarunt, quidam etiam vulneribus debiles capti sunt.

Similiter ab Hollandis tentata Venlona, item irrito conatu.

Mense Iunio nihil memoria dignum in Belgio actum. Mensis Iulij die 22. Diabinus Regis Poloniæ Legatus ab Hollandis in Haga-Comitis auditus. Summa legationis fuit: Regem suum ab aliis rogatum, eos rogare, eniti vellent, vt cum Hispaniarum Rege, quem natura ipsis Dominum dederit, tandem in gratiam redeant: hoc sanè, Turca tam immaniter Christianos iam incursante, quò iunctis viribus illi resisti possit, curandum. Sed responsum, vt aliquoties iam ad similes Cæsaris Legationes, (imò proximo mense Augusto iterùm) Hispanorum obstare tyrannidem, & similia. Nec commodius responsum tulit idem Legatus ab Angliæ Regina, ad eam paulò pòst profectus: quin cùm is liberiùs de violatis huius belli tempore per classiarios Anglos Polonorum seu Prutenorum cum Anglia fœderibus, locutus videretur, acriter eum Regina perstrinxit, dicens inter cetera, cùm Legatus esset ex Regis sui litteris, pænè Fecialem agere. Nihilominùs sicut in Hollandia, sic & hîc cum ture aulico dimissus est.

Legatus Polonus quomodo in Hollandia & Anglia fuerit exceptus.

Eiusdem Iulij die 25. Zelandus quidam Nauarchus Ketlerus nomine, dum nauem bellicam Duynkerkanam ad Caletum vsque persequitur, naui sua arenæ infixa, acerrimè nihilominùs pugnans, à præsidio Caletensi sociis suppetias ferente, cum omnibus ferè suis interfectus

Nauis Zelandica à Caletensibus victa & capta.

1597 fectus est; inde nauis direpta, & affluente iterùm æstu Caletum abducta. Archidux vt Ambianenses obsidione liberaret, initio Augusti quantas vndique potuerat, contraxerat copias. In hoc dudum intenti Hollandi, quæ in rem suam erant prouiderant. Præter menstrua ordinaria ducenta aureorum millia, in expeditionem, absente in Francia Archiduce, promissa & alia nongenta millia. Itaque è ducentis peditum signis quæ tunc Fœderatis militare dicebantur, (quorum quædam recèns conscripta) Mau[illegible] sexaginta octo, cum omni ferè equitatu (is viginti turmis & vna constabat) ad 4. Augusti ad Greuenwerdam, vbi propugnaculũ Schenkianum est, sibi præstò esse iussit. Ibi omni apparatu castrensi nauibus imposito, exercitum per agrum Cliuensem ducit, & Alpam oppidulum ex itinere aggreditur, & deditione 7. eiusdem Augusti captũ præsidio munit: inde ad Rijnbercam 10. Augusti castra ponit, Coloniensis quidem Episcopatus oppidum, sed à Regiis insessum, loci natura atque operibus, præsidio etiam benè munitum. Castris bifariàm diuisis, quindecim Frisiorum, tredecim Anglorum, decem Hollandorum signa, adiunctis quinque equitum turmis, superiorem vrbis partem claudere iubet. Hohenloius, Solmensis, Scoti, & alij nonnulli eam partem quæ Xanthas Cliuiæ oppidũ spectat, oppugnare iussi. Medium locum Mauritij tentoria occupabant. Interim Mauritianæ naues centum viginti numero, nequidquam eas maioribus machinis petentibus oppidanis, Bercam præteruehunt, & insulam, quam fluuius ex superioris oppidi regione efficit, cum continenti ab vtraque parte ponte iungunt. Initio obsidionis Ludouico Nassouio, cùm incautiùs mœnibus adequitasset, crus pila traiectum fuit; vulnus tamen breui sanatum. Perductis ab vtraque vrbis parte ad Rhenum munitionibus, diligenterque non solùm contra oppidanorum eruptiones, verùm etiam si qui obsessis opem ferre conarentur, omnibus constitutis, die 19. eiusdem Augusti triginta quinq; machinis bellicis oppidum pulsant. Iam murorum ingens hiatus patebat, & Telonij turris seu Telonium, ex quo multam hactenus stragem præsidiarij hosti intulerant, planè erat euersum: propugnaculum quoq; quod extra oppidum iuxta Telonium fuerat erectum, subiecto puluere conciderat. Ostendebantur prætereà à Mauritianis varij ad euertenda propugnacula acti & perfecti cuniculi; denique 20. eiusdem instructæ stabant acies ad irrumpendum. Quo conspecto oppidani, quibus anteà in propugnando summa alacritas fuerat, trepidare cœperũt, & missis qui de deditione agerẽt, Centurione Bentingio, Dulkio & Pasmannio, acceptis obsidibus Schafio, Ingenhouio & Waddelio, post longam disceptationẽ in has conditiones conuenerunt, vt præsidiarij sub signis explicatis cum « omnibus suis armis & fortunis in tutum deducerentur, ciuibus vita for- «

Archidux & Mauritius vterque, quantas possũt, colligunt copias.

Mauritius Rijnbercã obsidere aggreditur.

Insulam vrbi præiacentem, vtrimque ponte iungit.

Paratis omnibus ad irruptionem, Rijnberca Mauritio deditur.

tunæ & priuilegia omnia essent salua. Ita 21. Augusti Regiorum quinq; signa, octingentos circiter armatos cōtinentia, sub Gubernatore Snatero Rijnbercam Hollandis cessere, Geldriam deducti: vbi à ciuibus exclusi, postridie præsidiariorum ope portis occupatis, seditiosè tumultuari, & stipēdia flagitare cœperunt; & Hermannum Comitem Bergensem cum alijs quibusdam Præfectis compescere eos adnixum oppido expellunt, alios custodia includunt. Venerat idem Comes Hermannus ad ferendā Rijnbercanis opem, iamque ad duo peditum millia & octo turmas equitum collegerat, quorum illos Alfonsus de Luna Liræ Gubernator, hos Franciscus Padilia ducebat: sed cùm oppidum deditū accepisset, & Geldrenses tumultuarētur, Arsenam ad Mosam retrocessit. Expugnata Berca, dirutis castrorum munitionibus, ac refectis oppidi muris, præsidioq; imposito, Mauritius quosdam ad Mutilianam (Camilli propugnaculū vulgò appellatum) occupandam mittit. Eam Arnoldus Bucopius, Mursensis Præfecti Legatus, exiguo cum præsidio tenuerat; sed loco diffisus, & ab Hermanno Bergensi Comite permissus deseruerat; quam & Mauritius mox solo æquari iussit. Hinc 28. Augusti ad Meursam castra ponit. Præerat hîc Andreas de Miranda Hispanus, qui ex suis aliquot emittit, qui cum Mauritianis alacriter prælium ineunt, sed multitudine oppressi retrocedere coguntur. Nec multò pòst 1. Septembris, etsi pluuio cœlo, oppidum Mauritius tormentis acriter verberat; quod cernens Miranda, pulueris nitrati, vt volunt, inopia laborans, sequenti die de deditione agit. Permissum, vt explicatis signis armati præsidiarij cum tormento vno curuli exeant: sic die 3. Septembris octingenti & triginta præsidiarij egressi, quorum sarcinis auehendis Mauritius quadraginta currus concessit. Hîc Mauritius paucos dies commoratus, castra ad Rhenum mouit, & ponte strato, omnem exercitum die 8. Septembris traducit, posteroq; die Lippia traiecto, ad Grollam deinde modicis itineribus die eiusdem mensis 11. peruenit. Sed iam quid intereà Ambiani Hernantellus ipseque Archidux Albertus egerint, videamus. Sub mensis Iunij exitum, Hernantellus, postquam Francorum exercitum nouis auxiliis augeri, atque tormenta bellica cum reliquo apparatu maiori in castra attrahi aduertit, seriam obsidionem atque vrbis oppugnationem sibi imminere ratus, ciues plures cum imbelli mulierum multitudine vrbe emisit. Habebat selectissimum peditatum atq; equitatum ex Hispanis, Wallonibus, Burgundionibus, Hibernis atq; Germanis, præter mille quingentos calones, qui armis instructi, & in varias cohortes distributi, nihil à pugnacissimis militibus differre videbantur. Ipse locis idoneis in muro contra hostium castra maioribus minoribusque tormentis collocatis, quorum magnum habebat numerum, Francos propius vrbem accedere haud patieba-

1597

Regij in Geldria ciuitate pro stipendiis tumultuantur.

Obsidet Mauritius Meursam.

Item & hanc deditione accipit.

In Francia Hernantellus omnē imbellem multitudinem Ambiano emittit.

1597 tiebatur, crebrisque eruptionibus hostium castra infestabat. Sic Kal. Iulij equitatus sui partem cum selectis peditibus ex vrbe in castra emisit; qua eruptione Hernantellus sedecim ex suis desiderauit; ex hostibus plus minus centum & quinquaginta permissi sunt sepeliri. Facta & altera eruptio 18. eiusdem Iulij, Francis dicta Magna, qua oppidani octingentos ipso statim accessu strauerunt, moxque pedem retulerunt, ita ab Hernantello iussi. Ipse Dux ad hortos suburbanos progressus, vbi cum reliquo exercitu subsistebat, suos anxiè expectabat: quos Angli ex proximis statiuis impetentes conglobatim prosequebantur. Sed Anglis his cataphractos suos Hernantellus obiecit, qui incurrentes acriter exceperunt, suisq; tutum receptum ad vrbis portas reddiderunt. Die 30. eiusdem Iulij Franci tormentis aliquot maioribus vrbem oppugnarunt, quibus tamen parum profecerunt, quoniam obsessi è propugnaculo in fossæ labro extra vrbem excitato fortissimè repugnabant, hostesque proximos in suis munitionibus obuersantes, quas intra lapidis iactum vrbem versus iam promouerant, sine intermissione maioribus minoribusque tormentis petebant, quibus plurimi quotidie sternebantur. Tandem vallum illud exterius ante portam & propugnaculum Montrecutium (vulgò *Contr'escarpe* dictum) cùm per dies quadraginta fortissimè oppidani illud defendissent, ipsis Kalendis Augusti Franci occuparunt. Sub idem tempus Legatus Pontificius vltrò citroque commeabat, nūc ad Archiducem, nunc in castra Regis Henrici, si qua ratione pax fieri posset, quæ tamen ante 2. Maij anni sequentis non coaluit. Erat extra vrbem aliud propugnaculum, Calcar minus dictum, quod cùm Franci die 5. Augusti tormentis lacerassent, mox per aggeris ruinas infusi occupare tentarunt. Hîc acerrimè dimicatum est, donec à triginta propugnatoribus Burgundis reiecti sunt Franci numero trecenti, è quibus in prima oppugnatione ad quinquaginta ceciderunt. Nihilominùs Franci posteà eam munitionem incenso cuniculo 10. Augusti euerterunt. Itaq; die sequenti ab hora quinta matutina muros ciuitatis duobus locis diuersis vehementissimè tormentis verberarunt, expectabátque Hernantellus postridie inuasionem, sed 13. Augusti Franci tormēta decem, quæ etiam ad muros ciuitatis verberandos promouerant, retraxerunt, atque in alium locum transtulerūt; simulque oppidanis nuntiatum est subsidium propediem adfuturum. Sed longiùs protractum est. Nam cùm Archidux Duacum, vbi auxiliares copiæ coierāt, 24. Augusti venisset, non nisi post viginti ampliùs dies 15. Septembris in conspectum Ambianensis vrbis exercitum duxit. Intereà plurimæ cruentæ pugnæ (quas singulas describere nimij esset operis. Earum vna etiam ipse Hernantellus Dux & miles fortissimus 3. Septembris occubuerat, glande tormentaria caput traiectus; suffectusque illi

Fiunt ibi aliquot cruentæ eruptiones.

Franci obtinent vallum exterius ante portam.

Occupant Franci & aliam munitionem.

Cadit pugnans Hernantellus.

Caraffa Marchio Montis nigri Italus; hoſtē nihilominùs, etſi iam mœnibus inhærentem, fortiter ſuſtinebat. At verò cùm videret Archiducem biduo non niſi eminus Francorum caſtra tormentis oppugnaſſe, velitationibuſque æquo Marte certaſſe, atque inde die 16. eiuſdem Septembris cum exercitu regreſſum (idcircò, vt ferebatur, quòd plures militiæ Duces temerarium iudicarent, tam munita caſtra inuadere, deinde & pro vrbe, quam non poſſit Archidux vel Hiſpanorum Rex perpetuò tueri, etiamſi Buquoius & Barlottus, tranſito Somona, viā commodam monſtraſſe, nonnullis crederentur) tandem ipſe pro ſe, ſociis & ciuibus omnia honeſtiſſima pactus, 20. Septembris Ambianum Regi Franciæ reddere promiſit. Die 22. eiuſdem, ſauciorum & ægrorum turba Dorlanum præmiſſa eſt; inde 25. eiuſdem Septembris, die S. Firmino Ambianenſium Patrono ſacro, vexillis explicatis, tubiſq; & tympanis ſonantibus, armati omnes numero circiter adhuc bis mille cum opima præda carris impoſita, Dorlanum ſimiliter in tutum ſunt deducti. Commemorauimus antè, Hollandos duce Mauritio ad Grollam obſidēdam 11. Septembris veniſſe. Erat in oppido Ioannes Limburgenſis Comes, duodecim cohortium & trium turmarum equitum ſatis valido prçſidio: ipſum oppidum etiam ſuis propugnaculis, loricis, vallo & foſſis munitum: quibus de cauſis permultis difficilis putabatur fore obſidio. Verùm Mauritij indefeſſa celeritate & induſtria munitiones intra pauciſſimos dies, præſidiariis licet ſæpè fortiter erumpentibus, ita ſunt perfectæ, vt neque exitus neque aditus ſine maximo diſcrimine cuiquam daretur; cuniculi etiam diuerſis in locis ſubter vrbis munitiones iam erant perducti, è foſſis aqua deriuata. Ad hæc pyroboli in oppidum coniecti incendia ſubinde excitabant, quibus reſtinguendis vix iam aquæ ſuppetebant, puteis, poſt deductas ex foſſis aquas, ſenſim deficientibus. Quibus incommodis obſeſſi, & maximè quòd auxiliorum omnis ſpes appareret eſſe præciſa, omnibus pçnè copiis Archiducis in Franciam abductis, deditionis mentionem facere cœperunt: qua honeſtis conditionibus facta, 27. eiuſdem Septembris, poſtridie oppidum Mauritio ceſſerunt. Antecedebat Budbergius cum octuaginta equitibus, quem centum viginti currus impedimētorum ſubſequebātur, inde Sanchius de Leua quinquaginta tribus equitibus ſtipatus, demum duodecim peditum cohortes, earumque Centuriones cum Comite Limburgenſi, omnes mille circiter benè exercitati viri. In oppido præter vnum tormētum murale, & tres colubrinas cum perpaucis glandibus, & pauciore adhuc puluere tormētario, nihil armorum repertum, nec relictum. Rebus his ex animi ſententia confectis, Mauritius recreato ad paucos dies exercitu, Breuordam die 8. Octobris munitiſſimum & in circumiectis paludibus extructum oppidum ducit.

1597

Regredientibus auxiliaribus copiis Ambianum ſe dedit.

Grolla à Mauritio obſeſſa præeſt Comes Limburgenſis.

Tradunt ſe Mauritio Grollenſes.

Obſeſſa hinc à Mauritio Breuorda, licet in paludibus ſita.

1597 Habebat secum Mauritius pontes quosdam noua arte confectos: trabes binæ erant decempedali longitudine vel etiam longiores, asseribus abiegnis contignatæ, quorũ ea erat latitudo quæ quinos homines iuxta stantes admittat: singulis angulis singulæ rotulæ erant; quod medium est inter trabes cauum, subere erat expletum. Vtrimque funes dependebant, quibus machina à paucis qui primi peruaserant, protrahebatur, nectebãturque, cùm opus esset, plures eiusmodi machinæ. Hoc ergo pontis genere paludibus superatis, tormenta bellica ad muros diuerberandos magna cum omnium admiratione sunt perducta. Hîc obsessos nimia confidentia in exitium pęnè præcipitauit. Præerat oppido & Arci Damianus Gardotte. Iussus est secundò deditionem facere; qui cùm quasi per contemptum viginti quatuor horarum spatium ad deliberãdum saltem petiisset, detonantibus machinis, milites qui in fossis latebant, animaduertẽtes mœnia defensoribus nudata, magna cum alacritate in proximũ vallũ enituntur: quod conspicati oppidani in Arcem se trepidi recipiunt. Sed mox 12. eiusdem Octobris sine vlla conditione sese dedere sunt coacti. In deditos tamen nulla sæuitia animaduersum, octo tantùm millium florenorũ mulcta militibus simul & ciuibus indicta: quæ, sequenti nocte oppido fortuito incendio pęnè consumpto, magna parte quoque condonata est. Mox reparatis muris & vallo, ad Enschedam Tvventiæ oppidum castra sunt translata. Erat oppidulum vallo & duabus fossis benè munitum, sed ad tantam victoris exercitus vim & alacritatem sustinendam impar. Itaque Vasquius & Grotfeldius Centuriones cum Mauritio deditionem paciscuntur, & 19. dicti Octobris, cum omnibus quæ absportare poterant in Brabantiam abeunt. Posteà Oldenselam Mauritius profectus, post quatuor dierum oppugnationem ad deditionẽ 23. Octobris cogit. Præsidiarij se excusabant, quòd ciuibus diffiderent, ipsi tantùm quadringenti numero. Ex itinere miserat quoque signa aliquot ad Otmarsiam cogendam, quæ etiam biduo priùs, hoc est 21. eiusdem mensis se tradiderat. Oldensala capta, Mauritius die 26. Octobris primum agmen Northornam ablegat, ipse cum nouerca & sorore Brabantina, quæ ad valedicendum ipsi venerant, ad Benthemiam arcẽ paululùm secessit. Nec diu moratus, post biduum inde digressus, 28. Octobris cum exercitu Amasim flumen traiecit, & ad Lingam castra posuit. Est Linga dynastia in extremis Belgij finibus sita, oppidum, Arcem, & quatuor pagos sub iurisdictione habens, quam Imperator Carolus V. anno 1546. Teclaburgico Comiti, Smalcaldici Fœderis socio, pro mulcta ademit. Oppidum verò est non ignobile, cum Arce aduersus omnem vim egregiè communita; nam & ipsa quatuor è terra propugnaculis, & oppidum duplici vallo & fossa cingitur. Arcem, vt & subiectam regionem

Miri põtes paludi instrati, tormentaq; iis imposita.

Subitò disiectis mœnibus, Brenorda Mauritio deditur.

Tradunt se quoque Oldensala, & Otmarsia.

Descriptio Lingæ, & quando primùm Belgio sociata sit.

nem, Hispaniarum Regis nomine tenebat Fredericus Comes Tsherenbergius cum præsidiariis circiter sexcentis, & vna equitum turma, sub Indeueltio satrapa, Laukema, & Verdugi Legato, & copioso satis omnis generis commeatu. Antequam obsidionis initium fieret, Tsherenbergius ædificia quædam suburbana, ne hostibus vsui essent, incendit, ac primis aliquot diebus ac noctibus tam ex oppido quàm ex Arce tanta vi in castra fulminauit, vt Arx ipsa flammis ardere videretur. Eruptiones etiam aliquot fortiter tentatæ sunt, præsertim 30. Octobris, nonnullis vtrimq; desideratis, sed pluribus ex obsidentibus, & inter ceteros Petro Lewardio Centurione. Nouembris initio, dispositis tormentis, verberatio à Mauritio instituta est, simulque cœpti cuniculi, & breui ad fossas vsque propugnaculi, quod molari portæ prætenditur, sunt perducti, aqua etiam ex fossis passim deriuata. Nec interim obsessi quiescebant, sed & ipsi cōtrà cuniculos agebant: quorum aliquos cùm 5. Nouembris Hollandi deprehendissent, ac puluerem nitratum diffusum pileis asportare conarentur, subiecto ab obsessis igne ambusti fuerunt. Paulò pòst 9. & 10. Nouembris nauibus aliquot bellicum apparatum vehentibus, quæ aduerso vento aliquamdiu detentæ fuerant, appulsis, Mauritius vna serie collocatis 24. maioribus machinis Arcis vallum 12. Nouembris verberare cœpit, fossoribus nihilominùs opera sua alacriter continuantibus, fulminatumque est horis octo, tum, facta ruina, misso tubicine Mauritius Arcem & oppidum dedi postulat. Obsessi vnius horæ spatium ad deliberādum petūt: qua non impetrata, cùm omnia ad inuasionem essent parata, aliis etiam locis propugnacula suffossa, duos obsides Verdugi Legatum & Eberardum ab Ens satrapam Couordiensem in castra miserunt; ac tandem multa iam nocte deditionem pacti sunt, his conditionibus, vt cum armis, equis, vexillis & impedimentis præsidiarij omnes egrederentur, ac Rhenum Mosamque traijcerent; Mauritius subuehendis impedimentis quinquaginta currus subministraret: ciuibus sex hebdomadas commorari in oppido, tūc qui velint, discedere cum fortunis permissum. Postridie Hollandi ingressi sunt, Martino Cobbenio Arci & Tailingio oppido præpositis; Regij milites nihilominùs concedente Mauritio in gratiam cognati Comitis Tsherenbergij eo adhuc die in oppido manserūt, & non nisi 14. Nouembris inde discesserunt numero circiter quingenti, ductoribus Frederico & Adolpho Tsherenbergiis. Multa erat ex his victoriis per omnes Hollandici fœderis Prouincias lætitia; cui & hoc accessit, quòd ex quatuor nauibus (quas mense Aprili ante biennium ad tentandam numquam anteà Hollandis vsitatam in Indiam Orientalem nauigationem ex Hollandia soluisse diximus) tres mense Augusto huius anni, vna licet desiderata, pipere in Bantan portu Iauæ maioris onustæ, saluę rediissent,

Obsidetur & illa à Mauritio, nec minùs strenuè defenditur à Tsherēbergio.

Nihilominùs & ipsa, nullo succurrente, tandem deditur.

Multa ex his victoriis apud Hollandos lætitia. Accessit & hoc, quòd prima naues Indicæ saluæ rediissent.

1597 sent, spemque darent, nouam hanc nauigationem inprimis quæstuosam fore. Vnde mox plures certatim in eam nummos contulerunt, legibus certis tam lõginquæ negotiationi ab ipsis Ordinibus solemniter pręscriptis. Die 11. Decembris Ordines Prouinciarum Belgicarum Regi Hispaniæ fidelium eidem respondẽt ad litteras 10. Septembris scriptas, quibus iusserat fidem adhiberent Archiduci Alberto, ipsis explicaturo benignum suum erga Belgas consilium (hæc erant eius verba) id quod declararat Archidux esse de tradenda ipsi in vxorem filia Isabella cum dote Burgundiæ & Belgij. Quare Belgarum Ordines rogant S.M. quandoquidem sic visum sit, simul continuare dignetur sumptus paci in Belgium postliminiò reducendæ necessarios, quandoquidem dolerent alioquin filiam eius charissimam ad tantam molem miseriarum venturam: & causam addunt his verbis: Non enim (inquiunt) ab hostibus modò diuturnitate belli Prouinciæ istæ exhaustæ sunt, sed à domestico etiam milite, qui stipendiis non solutis, corruptáque disciplina ad eas diripiendas flagitiosè est prolapsus. De matrimonio hoc diuersæ tum circumferebantur opiniones ac iudicia, aliis certam pacis spem, aliis multò incertiorem belli exitum inde ominantibus: sed hæc maximè se prodiderunt, cùm anno sequenti post mensem Maium matrimonij illius leges in publicum sunt prolatæ.

De nuptiis Archiducis; & quid de iis Ordinés Regi responderint.

Varia de iis nuptiis hominum iudicia.

VARIA.

Ad Externa quod spectat nobiliora huius anni, Rex Franciæ Henricus, vt mutua subditorum diffidentia sublata, vtrosque quantum posset placaret, mense Maio Edictum promulgat, in quo hæc inter cetera: « Religionis dictæ Reformatæ vsus iis in locis vbi iam viget non impediatur; « ac prætereà tres in singulis Prouinciis ciuitates designantor, quæ eadem « libertate gaudeant. Comitibus porrò & Nobilibus, qui merũ mixtumq; « imperium tenent, vti pro arbitrio Religione in suis ditionibus licitum « esto: reliquis autem illustribus & equestris ordinis viris permissæ quidẽ « in suis domiciliis conciones, sed ne vno tempore plures quàm triginta « homines conueniant. At verò in Regni primariis vrbibus, Parisiis scilicet, Rothomagi, Tolosæ, Lugduni, Aureliæ, Burdigalę, & similibus, vnica Catholica antiqua Religio colatur, nullumque intra secundum dictarum vrbium lapidẽ alterius dogmatis exercitium toleretur. Hinc Rex in Aquitania & Gallia Narbonensi binas Cameras instituit, vbi cum Catholicis quidam Caluinistæ Iurisconsulti præsiderent. Parisiense autem & reliqua Parlamenta non mutauit, nisi quòd Parisiis simul Curia aperta est, in qua cum duodecim Catholicis sex Caluiniani super omni contractuum & successionũ genere cognoscerent. Mense Augusto Essexius Comes cum classe Anglica ad Azoras insulas cursum flectit, Indicas naues argento & auro onustas expectaturus. Et quidem (etsi speculato-

Edictum Regis Frãciæ super libertate Religionis.

Parisiis Curia Noua, in qua etiam quidam Caluiniani.

riis

riis nauigiis omnibus sine indicio reuersis) versus insulam sancti Michaëlis vnam ex Azoribus tendit. Quem cursum eius sociæ naues in æquore sparsim nauigantes cùm minùs adhuc potuissent percipere, earum vna, cui ab insigni Iris nomen erat, à reliquis longissimè abrepta in mediam pęnè hostium classem ex Occidentali India venientem incurrit: sed tempestiuè hostem subodorata periculum effugit, sociisq; reuertentis classis nuntium tulit, sed seriùs. Terceram enim iam tenebant Hispani, in qua Arx ad portum est sita ex India redeuntibus præsidio, & tuto receptui, in quam de Anglicana classe certiores facti, aduectas opes comportarunt, donec ex Hispania maiores copiæ sociarũ nauium aduenirent. Huius classis Indicę Thalassiarchus fuit Antonius Osorius, qui septuagies centum millium, vulgò septem millionum ducatorum pretia aduehebat (si litteræ non fallunt ex Hispania 7. Octobris missæ:) quarum duæ tertiæ ad Regem spectabant. Essexius prædam elapsam dolens, ad insulã S. Michaëlis exscensione facta, de insulanis prædas agit; deinde doliis recenti aqua completis ad naues redit, velisq; in altum sublatis 5. Nouembris in Angliæ portum Pleymuthum reuertitur. In Hungaria Maximilianus Cæsaris Rudolphi frater Iauarinum, & Sigismundus Transiluaniæ Princeps Temesuarum arcem obsidione, sed frustrà, hoc anno tentarunt, validè contrà nitentibus Turcis. Vario interim Marte sæpiùs pugnatum est, nunc nostris nunc illis victoribus. Sed & hoc præterea graue Christianis, & Turcis gratum accidit, quòd interim Persarum Legati cum Ottomannicis seu Turcis pacem firmarint. In Italia Alphonso Duce Ferrariæ sine liberis mense Octobri defuncto, ea ditio, vt Romanę Ecclesiæ feudum, ad Clementem VIII. Romanum Pontificem est deuoluta. Hinc bellum inter ipsum & Cæsarem Estensem est exortũ: quod tamẽ anno sequenti, in fine Ianuarij, vt dicemus, compositum est. Mense Nouembri obiit Catharina vxor Ducis Sabaudiæ, Philippi II. Hispaniarum Regis filia, relinquens quatuor filios & aliquot filias superstites.

1597

Essexius Anglus frustrà insidiatur auro Indico.

In Hungaria vario Marte pugnatur.

Moritur vxor Sabaudi, filia Regis Hispan. Catharina.

Primis anni 1598. mensibus Mars apud Belgas pęnè siluit. Nihilominùs mense Februario Edmundus Scotorum equitum Magister Batauis militans, cum sex turmis Bercâ in agrum Limburgensem ad intercipiendos milites quosdam Regios profectus, detectis insidiis, non tãtùm frustrà fuit, sed periculum etiam ægrè euasit. Quin ijdem equites 22. Februarij, præda, quam ex agro hostili ducebant, rursum amissa, ad Budericum cæsi sunt. Similisque fortuna fuit Bredani præsidij in Campinia Brabantica à Regiis itidem oppressi, viginti octo equis & sedecim equitibus captis. Eodem mense Rex Philippus quatuor Hispanorum millia, nauibus imposita, Caletum Galliæ transportari iussit. Hi exeunte mense Februario feliciter eò appulerunt, cùm Fœderati Belgæ tempestatibus

1598

Prædationes mutua aliquot.

Adsunt Archiduci ex Hispania, Caleti noua copia.

1598 iactati, paulò antè, solutis anchoris, stationes deseruissent: quibus superuenientibus, ex vltimis naues quatuor in littus elisæ sunt, milite saluo; vnam à se expugnatam Zelandi Vlissingam deduxerunt, in qua centum & quinquaginta erant classiarij. Erant, receptis hisce nauibus, Caletenses Hollandis & Zelandis formidabiles, adiuncta præsertim Duynkerkanorum toto mari volitantium classe; à quibus multæ naues captæ, eorum præsertim qui haleces piscantur. Qua re coacti plerique, salui conductus litteras ab Hispanis Præfectis redimere, quàm nauis & fortunarũ vel vitæ etiam iacturam facere maluerunt. Hinc classiariorum & rei naualis apud Hollandos Præfecti multorum sermonibus traducti, & ignauiæ accusati. Quamobrem ab iis qui rei naualis apud Confœderatos curam gerunt, 3. Martij conuentu habito consultatum fuit, de piratarum (vt ipsi vocabant) reprimenda insolentia, ac tantò diligentiùs, quòd Caleti 14. nauium classem armari (cui quinquaginta adhuc aliæ posteà accessuræ essent) rumor percrebuisset. Multa quidem de maiori communibus impensis alenda classe, & de obsidendis Flandriæ portubus tum proposita, sed illud tantùm decretum, vt tricenæ ad minimum, vel quadragenæ naues continuò in mari excubarent, hostemque obseruarent, quibus proximis tribus mensibus Petrus Vanderdussius rei tormentariȩ Præfectus, tribus deinde sequentibus Duuenuordius Admirallus præesset. Ineunte mense Aprili seditio Geldriensis præsidij persolutis stipendiis sedata fuit, militesque exauctorati. Hermannus enim Comes Bergensis cum quatuor signis oppidum ingressus, per præconem edici iussit, vt secessionis complices oppido quamprimùm omnes excederent. Pars ergo eorum aliis vexillis nomina dederunt, pars iter Coloniense ingressi à Berkensibus præsidiariis oppressi sunt ac spoliati. Dudum de pace inter Hispaniæ & Galliæ Reges tentanda sermo erat. Nihilominùs Hagam-Comitis 24. Ianuarij à Rege Galliæ venerat Roselius, qui traditis Regiis litteris, quibus Legatorum aduentum à se expectari Rex significabat, exposuit, Regem quidem ad pacem vndique vehementer sollicitari, sed nihil Angliæ Regina ipsisque insciis facturum. Missos ergo à se ad Fanum S. Quintini, qui Pontificis Legatum, eiusque postulata audirent; interim nihilominùs bellum ipsi curæ fore. Eodem quoque tempore, scilicet 25. Ianuarij, Fœderatorum conuentui, Angliæ Reginæ litteras exhibuit Georgius Gilpinus, quibus similia iam cõmemoratis, quæ è Gallici Oratoris sermonibus & ipsius Regis litteris intellexisset, narrabat. Nihilominùs inter hãc moram Hispaniæ & Galliæ Regum Legati Veruinum in Veromanduis diem sibi condixerunt ad 8. Februarij; quo die præter Pontificis Legatum, Cardinalem Medices, ab Alberto Archiduce venerunt Ioannes Richardottus, Ioannes Baptista Taxius, & Ludouicus Ver-

Reddunt se vnà cũ Duynkerkanis Hollandis terribiles.

Opponunt se eis armata naues Hollandica.

Significat Francus à se peti pacẽ, sed eam inscius Hollandis non daturum.

Adsunt vtriusq; Regis Hispania & Francia Legati Veruini.

Verreyckius: à partibus Galliarum Regis adfuerunt Pomponius Belieurius Grignonius, Nicolaus Brulartus Sillerius: Bonauentura Calatagiron Franciſcanæ familiæ Generalis intermedium ſe tamquam ſequeſter ferebat. Primis aliquot diebus ad Martium vſq; de eorum, quæ in mandatis habebant, fide ac plenitudine diſputatum fuit. Die 9. quidem Martij Regis Hiſpaniæ mandatum Procuratorium ab Archiducis Legatis exhibitum fuit, hoc ferè argumēto, ſe à Pontifice rogatum, vt cum Franciæ Rege pacem faceret ad honorem Dei, & Catholicę Eccleſiæ ſalutem, & publicam quietem, tam iuſtam petitionem & tam ſanctum Pontificis deſiderium fruſtrare noluiſſe. Galli initio, nihil, Confœderatis ſuis inſciis & inuitis, facturos ſe aut decreturos declararunt. Archiducis Legati econtrà, quàm parum ab illis hac in re ſperandum eſſet, multis argumentis oſtenderunt. Harum rerum nuntiis in Hollandiam perlatis, Legati tam in Angliam quàm in Galliam Euro flante, naues conſcendunt; & illi quidem 20. Martij Diepam, hi verò in Angliam feliciter appulerunt. Legationis ad Galliæ Regem duo erant capita. Primum, Pacem diſſuadere; alterum, cum eo & Angliæ Legatis de belli in futurum gerendi rationibus conſultare. Quod ad primum, multis illi rationibus oſtendere conati ſunt, quàm huic pacis oblationi nihil fidendum; qua Hiſpanus ideò vtendum ſibi putet, quòd Gallorum, Anglorum & Belgarum viribus coniunctis imparem ſe agnoſcat. Id ergo agere vt eos diuellat, & ſingulos deinde ſucceſſiuè aggrediatur. Ad hęc Rex in Nannetum oppido, quò Legati 5. Aprilis venerant, ita reſpondit; Non eſſe nihil quæ illi de incommodis & periculis diſſeruiſſent, at Regnum nuper tantis laboribus ſibi acquiſitum, vix alia re quàm pace (qua hoſtis rationes & conſilia turbatum iri nihil dubitet) confirmari poſſe. Auditi ſunt & Reginæ Angliæ Legati ad Concilium Regium admiſſi, in quo Cancellarius, Eſpernonius, Bullonius, Maiſſius, Buſanuallius. Demum Regis nomine Cancellarius reſpondit, Regem in eo quod facturus eſſet, non ſui tantùm, ſed ſociorum etiam habiturum rationem. Et ſecundùm hęc Angli 24. Aprilis diſceſſerunt, Confœderati Belgæ etiam paulò pòſt, cùm mox die 2. Maij Veruini in Veromanduis pax inter Hiſpaniæ & Galliæ Reges ſancita eſt, etſi non ante menſem Iulium in publicum prolata. Eſt ea 37. Articulis comprehenſa, quorum hi pręcipui: Primus, Placuit & vtrimque conuenit, vt pacis & concordię pactio inter Reges Philippum II. & Henricum IV. ineatur, & concludatur iuxta tenorem & in approbationem conditionum pactionis Cameracenſis inter prædictũ Regem Catholicum & Henricum II. Chriſtianiſſimum anno quinquageſimo nono ſupra ſeſquimilleſimũ initæ & confectæ. Quam quidem pactionem dicti Legati denuò confirmarunt, non ſecùs ac ſi ad verbum eſſet

1598

Diſceptare incipiunt de pace.

Eo intellecto, Hollandi Legatos tam in Angliam quàm Frãciam miſerunt.

Quid Rex Franciæ reſponderit Anglis & Hollandis.

Pacis inter Hiſpan. & Francum, præcipui Articuli.

1598 esset hîc inserta. Secundus, Inter dictos Reges, liberos eorum, natos vel « nascituros, heredes & posteros, Regna, Prouincias, & subditos eorum, se- « cura & stabilis pax erit, societas, & amicitia perpetua, & alter alterius sa- « luti, honori, & existimationi quantum poterit consulet, & alterius dam- « num pro viribus suis fideliter auertet, nec in alterius detrimẽtum quem- « quam gratia aut fauore iuuabit, quibusuis pactionibus, fœderibus, socie- « tatibus & commerciis, quæ in partis alterius detrimentum possent verti, « per præsentem pactionem nuntium remittentes. Septimus, Subditis & « Ministris alterutram partem secutis, tam Ecclesiasticis quàm sęculari- « bus, tametsi partis aduersæ stipendia meruerint, reditus in beneficia & « officia patebit, de quibus fine Decembris anni octogesimi octaui pro- « spectum illis erat, exceptis Pastoratibus regulariter in alios collatis, exce- « ptis etiam fructibus à publicatione bonorum immobilium perceptis, « quos repetere non licebit vsque ad diem promulgatæ pacis, nec æs alienũ « ante dictum diem Fisco illatum. Vndecimus, In pacis huius promouẽdę « gratiam pactum & concordatum est, vt alter alteri cum effectu & bona « fide reddat & restituat ea quæ per ipsos aut eorum nomine adempta, oc- « cupata & detenta ab altero in alterius Regno aut ditione deprehenden- « tur. Dictus nimirum Rex Christianissimus Catholico Regi reddet pos- « sessionem & dominium Comitatus Carolesij cum omnibus eò spectan- « tibus ab ipso & heredibus absolutè & pacificè possidendum & fruen- « dum, & sub summo Regum Galliæ imperio retinendum. Et similiter si « quæ adhuc alia loca sunt à Rege Christianissimo vel suis ab anno quin- « quagesimo nono occupata, omnia bimestri spatio à die præsẽti restituen- « tur. Duodecimus, Eodem quoq; modo Rex Catholicus Christianissi- « mo restituet Caletum, Ardeam, Montem Hullinum, Dorlanum, Capel- « lam & Casteletum in Veromanduis, Blauetum in Britannia, & omnia « alia loca quæ à dicta pactione per eum aut suos detinentur. Duodeci- « mus, Dictum autem Caletum, Ardea, Mons Hullinus, Dorlanum, Ca- « pella & Casteletum à Rege Catholico vel eius ministris cum effectu & « bona fide restituentur Regi Christianissimo aut eius constitutis intra « duos iustos menses à die huius pactionis, in eo statu quo nunc reperiun- « tur, sine vllius rei demolitione aut deterioritate quouis modo, & sine re- « petitione aut prætensione compensationis pro munitionibus in dictis lo- « cis factis, nec pro stipendiis, quæ habentibus ibidem præsidia militibus « debentur. Caletum & Ardea primò restituentur, & deinde loca reliqua, « vt omnium restitutio bimestris dicto spatio plena & absoluta sit. Deci- « musquintus, Blaueti restitutio eodem quo suprà pacto sine mora aut re- « cusatione intra trimestre à die præsentium fiet. Et si quid Rex Catholi- « cus vel ibi vel in aliis locis Britanniæ per ipsum reddendis communiuit, «

Inter cetera, Neuter in alterius damnum quemquã iuuabit.

Beneficia & officia reddentur, exceptis Pastoratibus.

Quæ ditiones & vrbes vtrimque restituendæ.

Omnia restituentur ante duos menses,

Blauetum ante tres.

id

1598

„ id demoliri poterit. Decimusnonus, Quod ad ea attinet, quæ pactio-
„ ne continentur anni quinquagesimi noni, eorum defectus in conditio-
„ nibus, quarum executio desideratur, explebitur; vtpote de feudo Comi-
„ tatus Fani sancti Pauli, de regionum vtriusque Principis limitibus, & de
„ agris quorum est suspensa decisio, de immunitate vectigalium & exter-
„ narum impositionum à subditis Comitatus Burgundiæ prætensa; & ab
„ Episcopo Terouanæ de Abbatia S. Ioannis ad montem Ducatus Bullo-
„ niensis; de quorumdam locorum hincinde restitutione, quæ ex formu-
„ la prędictæ pactionis fieri debuit, & de omnibus aliis controuersiis non-
„ dum, vti pactum erat, definitis. Ad quarum rerum decisionem arbitri
„ nominabuntur, & recipientur iuxta dictæ pactionis tenorem, qui proxi-
„ mo semestri loco per dictam pactionem designato de consensu partium
„ cõuenient; sin minùs, alium locum eligent. Vigesimusprimus, Bello ca-
„ pti, & adhuc vtrimque detenti, expensis persolutis & legitimis debitis si-
„ ne lytro liberabuntur, nisi de eo soluendo conuenerit. Quòd si quis mo-
„ dum excedere conquereretur, Princeps regionis, vbi captiuus detinetur, il-
„ lud moderabitur. Vigesimustertius, Christianissimo Regi Franciæ &
„ Nauarræ eiusque heredibus & actionem habentibus reseruantur quæ-
„ uis iura, actiones & prætensiones, quibus nec per ipsum nec per maiores
„ eius expresse renuntiatum est, vt de iis etiam amabiliter, vel iudicialiter,
„ non armis experiri possit. Vigesimusquartus, Quemadmodum etiam
„ Regi Hispaniarum & Infanti Serenissimæ filiæ eius maiori, eorumq; he-
„ redibus, aut actionem habentibus, nihilominùs iura omnia, actiones &
„ prætensiones, quibus nec per ipsum nec per maiores eius expresse renun-
„ tiatum est, reseruantur, vt de iis amabiliter, vel iudicialiter, non ar-
„ mis experiri possit. Vigesimussextus, Conclusum & concordatum, vt
„ Dux Sabaudiæ in hac pactione comprehendatur. Qui vt suum desi-
„ derium testetur de satisfaciendo Regiæ voluntati, oppidum cum castro
„ Berrensi intra bimestre à die huius pactionis cum effectu suæ Maiestati
„ vel constituto eius restituet, conditionibus & restrictionibus omnibus
„ iisdẽ, quibus suprà alia loca restituenda constituuntur. Vigesimusocta-
„ uus, De aliis verò inter Regem Christianissimum & Sabaudiæ Ducem
„ controuersiis prædicti Legati consentiunt & conueniunt, vt ad Pontifi-
„ cis Clementis VIII. arbitrium deferantur, vt per eum componantur &
„ decidãtur intra annum à die pactionis, iuxta Regium rescriptum pridie
„ Nonas Iunij ea de re datũ. Trigesimustertius, Dux itaq; Sabaudiæ cum
„ suis Prouinciis, ciuitatibus & subditis neutrarum partium Princeps erit,
„ & cõmunis Regis vtriusq; amicus. Trigesimusquartus, Similiter ex pacto
„ & consensu communi in hac pactione, si visum ipsis fuerit, comprehen-
„ duntur summus Pontifex & sancta Sedes Apostolica, Romanorum Im-
perator,

Supplebũtur & illa quæ adhuc desiderantur in pace anni 1559.

Eligendi in eam rem intra semestre arbitri.

Si quid adhuc inuicẽ prætendatur, id amicè vel iudicialiter, non armis petendum.

Conditiones, quibus Dux Sabaudiæ hoc tractatu gaudeat.

1598 peratur, Ordines Imperij, Septemuiri Electores, &c. Trigesimusquintus, « Comprehendentur similiter præsenti pactione vniuersi, qui communi « Regum consensu nominatim inserentur, modò post semestre à die pacis « promulgatæ nomina sua per litteras profiteantur, & consuetas hoc casu « obligatorias tradant. Trigesimusseptimus, Quæ pacta & cōuenta recog- « nita sunt, interposita à dictis Legatis stipulatione, qui mādatorum suo- « rum vigore promiserunt & promittunt per præsentes, eos hanc pactionē « inuiolatam obseruaturos & completuros, & authentica documenta Ap- « probationis subsignata & sigillata inuicem tradituros, præsenti pactione « ad verbum inserta, idque infra mēsis spatium à die præsenti quantum ad « Regem Christianissimum, Archiducem Cardinalem, & Ducem Sabau- « diæ; promittente porrò Archiduce Cardinali, se intra trimestre similes « approbatorias à Catholico Rege litteras daturum. Insuper promittunt « per præsentes, prædictis approbatoriis litteris traditis, eosdem solemniter « super Cruce Domini & super sanctis Euangeliis, & sacrosanctæ Missæ « Canone iuraturos, se plenè reverà & bona fide omnes conditiones huius « pactionis obseruaturos & completuros. In quarum rerum fidem dicti « Delegati huic pactioni nomina sua subscripserunt Veruini in Veroman- « duis, die secundo Maij, anno millesimo quingentesimo nonagesimo « octauo. Itaque Caletum 9. Iulij vigore huius pactionis S. Pauli Comiti, & Vicquio Gubernatori redditum fuit, auecto ab Hispanis, ex vi contractus, omni apparatu. Naues tamen in portu aliquamdiu hęserunt, nauigandi opportunitatem expectantes. Ardea paulò pòst & Dorlanum quoque restituta sunt, pacatis militibus, qui ob stipendia nō soluta egredi detrectabant. Capella etiam & Casteletum mense Augusto reddita, ac demum quoque Blauetum, cùm intereà mense Iulio magno vbique cum gaudio promulgata hæc pax in Belgio fuit, & obsides in Galliam profecti sunt Dux Arschotanus, Comes Arenbergius, Franciscus Mendoza Admirallus Arragonię, Ludouicus Velascus, cum splendido comitatu. Bruxellas vicissim à Rege Franciæ venerunt Bironius, Belieurius, & Sillerius; qui simul tamquam testes iuramento paci firmandæ interessent. Quo præstito, per præcipuas vrbes priùs circumducti, 27. Augusti versus Franciam rursus iter ingressi sunt, Regiis muneribus singuli donati. De Hispaniæ Regis consilio tradendi Belgicas Burgundicásque Prouincias filiæ Isabellæ, eamque Alberto Archiduci tum Cardinali, de Pontificis dispensatione in matrimonium elocandi, sub finem anni superioris dicere cœpimus. De eo itaque post multam consultationem tandem 6. Maij huius anni publicum Decretum factum, & scriptis consignatum est. Eodem enim die vnico suo filio, & proximo Regnorum heredi, viginti tum annos nato, vnà cum filia Isabella Clara Euge-

Nominantur & alij, qui hac pace comprehendūtur.

Litteræ approbatoriæ vtrimque tradendæ.

Hac itaq; pace Caletum Francis restituitur, aliaq; loca.

Publicatur ea pax mense Iulio.

Agit Rex Hisp. de filia elocanda Alberto, eiusq; dote.

nia

nia Hiſpaniarum Infante (quæ trigeſimum & ſecundum ætatis annum tum agebat) Rex Philippus pater ſenio & morbo valdè debilitatus, ſed integris ſenſibus ad extremum vſque diem, vt ſuo loco à nobis commemorabitur, vſus, ad ſe introductis, mentem ac voluntatem ſuam expoſuit, præſentibus D. Gomeſio de Auila, Velladæ Marchione, magno Aulæ Magiſtro, D. Chriſtophoro de Mora Comite caſtri Rodericij, magno ſacræ Alcantarenſis militiæ Commendatore, D. Ioanne de Idiaques magno Legionenſi Commendatore, Status Conſiliariis; nec nō Nicolao Damnantio Equite, Conſiliario, Præſide & Cancellario Brabantiæ, vnà cum rerum Belgicarum Secretario Laloio, aliiſque. Scripta quidem ad matrimonij huius confirmationem pertinentia, Gallico ſermone erant concepta; quæ eadem prædictis omnibus audientibus perlecta, chirographis & ſigillis confirmata ſunt hoc tenore: Philippus, &c. Omnibus præſentibus & futuris litteras has legentibus, vel legi audituris Salutem. Poſteaquam filiam noſtram chariſſimam Iſabellam Claram Eugeniam cum Alberto Archiduce matrimonio copulare decreuimus, quòd eas nuptias ad vniuerſæ Chriſtianæ Reipub. quietem & commodum maximopere pertinere intelligeremus; eidem noſtræ filiæ, vt & chariſſimo noſtro nepoti & cognato, de facultatibus pro ipſorum dignitate quàm liberaliſſimè proſpicere volentes, omnes noſtras Belgicas Prouincias ad dictarum nuptiarum promotionem dedimus, ceſſimus, contulimus, hocque ipſo damus, cedimus, conferimus. Primò, Hac primùm lege, vt ex vi diſpenſationis à Sanctiſſ. Patre noſtro Pontifice, in eum finem conceſſæ, filia noſtra cum Alberto Archiduce matrimonio copuletur, ac dotis nomine Prouincias Belgicas & Burgundiæ Comitatum accipiat: quo matrimonio quacumque ex cauſa impedito, donationem hanc reuocamus, ceſsionemque hanc pro non facta volumus haberi. Secundò, Hac item lege, vt qui ex hoc matrimonio naſcentur liberi, maiores natu minoribus, maſculi feminis pręferantur; eaque prærogatiua, de manu in manum traditam vniuerſam Prouinciarum hereditatem accipiant, omni vel diuellēdi eas vel alienandi facultate adempta. Cui illud addimus, natos ex filio & filia primogenitis, patruo, auunculo, ceteriſque in collaterali linea potiores habendos. Tertiò, Si fortè ſterile fuerit hoc matrimonium, aut liberi ex eo nati, mortuo coniugum altero, viuere deſierint, ceſsio hæc ſiue tranſportatio vigorem omnem amittat. Quo in caſu ſi filia noſtra vidua permanere voluerit, ſua ei legitima pars tam ex bonis paternis quàm dote materna aſsignator. Sin Archidux Albertus filiæ noſtræ ſuperſtes fuerit, dictarum Prouinciarum adminiſtrationem eius nomine, ad quem earum hereditas deuoluta fuerit, quoad viuet, obtineto. Quartò, Quòd ſi heredes alterutrius ſexus è linea deſcē-

[Margin: 1598]

[Margin: *Conſcribuntur, leguntur& ſolemniter Matrimonij tabulæ.*]

[Margin: *Dat Rex omnes ſuas Belgicas Prouincias, & Burgundiam, ad dictas nuptias, certis legibus.*]

[Margin: *Inter alias, nati ex filio ſeu filia ſemper præferentur collateralibus.*]

[Margin: *Si ſterile ſit matrimonium, omnis hæc ceſſio erit nulla.*]

1598 dente nulli procreati fuerint, ita vt nemo ad quem ea iure pertineat hereditas, sit superstes, vniuersas Prouincias ad Hispaniarum Regem, qui à nobis descenderit, redire iubemus; cui vel quibus hoc ipso ratam eam volumus esse donationem. Septimò, Hac item lege, vt quicumq; dictarum Prouinciarum Principatum tenuerint, filiis vel filiabus suis, de nostro aut heredum nostrorum Hispaniæ Regum cõsilio & assensu, vxores maritósve dare teneantur. Sunt & aliæ conditiones simul tredecim, quas matrimonio iam existenti sterili (quod plures vehementer dolent) commemorare superuacaneum duximus. Actum Madritij Castulonum die 6. Maij, anno millesimo quingentesimo nonagesimo octauo. Accessit Principis Hispaniarum fratris Isabellæ per publicum instrumentum superioris donationis consensus & confirmatio, itemque Isabellæ acceptatio, gratięque tum Patri tum fratri solemniter actæ; ac demum Diplomatum horum exempla, simulque Diploma eiusdem Infantis Isabellæ in Belgium ad sponsum Archiducem mittuntur, ad capiendam eius nomine Belgicarum Prouinciarum possessionem. Signatum erat hoc eius Procuratorium Madritij pridie Kal. Iunij. Mandatis acceptis Archidux Albertus Ordinum omnium Comitia ad 16. Augusti indicit, quibus de voluntate Regis cognosceretur, atque interim de statu Prouinciarum componendo ageretur. Ad eum diem cum omnes conuenissent coram Præside Richardotto, Ordines Brabantiæ per suum Graphiarium sententiam protulerunt; qui palàm pronuntiauit, Ordines ita censuisse, se Alberto Archiduci, Serenissimæ Infantis nomine, tamquam Principis legitimæ harum Prouinciarum, iusiurandum dicere paratos quidem esse, si mutuum ipsis iusiurandum præstetur, ac de obseruandis patriæ Priuilegiis, & de iis sarciendis quæ contra maiorum instituta innouata aut abrogata sunt, promisso caueatur. In hanc quidem sententiam omnes transierunt, & de legatione ab Ordinibus vniuersis in Hispaniam mittẽda similiter cõsenserunt. Gratiæ à Præside Ordinibus sunt actæ de propensa omnium ad dicendum iusiurandum & recipiendum voluntate. Dies huic rei posterus, locus in magna Palatij aula dictus est. Ibi exortis inter Ordines sermonibus, de eo constituendo, qui ad propositionem omnium nomine responderet, Brabanti suum hoc ius esse asserebant, tum quòd Brabantia prima ordine sit Prouincia, tum quòd apud ipsos Comitia agerentur: quam tamen rem ad iniuriam cuiusquam, quæ in tali casu ius aliquod prætenderet, Prouinciæ, pertinere se nolle publicè sunt protestati. Omnium demum assensu, relatu Præsidis, partes respõdendi Philippo Masio delatæ & ab eo susceptæ sunt. Die itaque & loco dictis, conuenerunt Brabantiæ & aliarum Prouinciarum Ordines, hinc Archidux Albertus cum aurei Velleris equitibus, Prouinciarum Præfectis,

Confirmatur hæc donatio etiam à Principe Hispan.

Refert Archidux de omnibus ad Ordinum Comitia.

Respõdent Ordines sibi placere, modò tamen saluis priuilegiis.

Dies & locus cõstituuntur, acceptãdis nouis Principibus.

ctis, Conciliis Status, Priuato, & Ærarij Magistris, prȩeuntibus caduceatoribus, magnáq; Nobilium frequentia comitante, in consessum venit, solioque editiori & splendidè apparato consedit. Facto silentio omnibusque ad attentè audiendum compositis, Præses Richardottus insignẽ habuit Orationem, in qua hæc inter cetera: Rex Serenissimus Philippus, cùm aliquot annos esset in Hispania commoratus, Prouinciæ verò Belgicæ in summo splendoris & felicitatis culmine conquiescerent, exiguæ primùm belli faces domesticum nobis incendium excitarunt. Princeps, vt hoc malum à nobis auerteret, aut vt tempestiuè præsensque mederetur, profectionem parauit, ad nos certò venturus, nisi dissuadentes, ipsoq; hinc absente nihilominùs res in Belgio componi & sedari posse allegantes, audiuisset. O præpostera consilia! ô noxios consultores, ignarosq; potentiæ quam Principis oculus habet! Sed errorem consiliorum Rex breuî animaduertit, neq; quidquam omisit, nullisque rebus pepercit, quas ad restituendum Prouinciarum statum, nostramque salutem, pertinere iudicabat. Hoc Indicæ fodinæ, quas pænè exhausit, & exercitus florentissimi, quos bellum hoc Belgicum absumpsit, demonstrarunt; quin etiam nihil non tentauit, nihil reliquit inexpertum, vt eos qui ab eius obsequio desciuerant, lenitate reduceret, eorum animos ab ipso alienatos beneuolentia sibi adiungeret. Sed cùm neque hoc neque illo modo quidquam proficere se cerneret, illis culpam secessionis diffidentiâ prætexentibus, vel criminum conscientia de reditu in gratiam & venia desperantibus, alia via aggrediendum, vt nos ex his ærumnis aliquando eximeret, censuit. In hanc demum sententiam sanctæ eius cogitationes & consilia abierunt; & ad commune bonum orbis Christiani, & vt malo, quo angimur, remedium applicaret, Serenissimam Infantem filiam suam Isabellam nuptum dare decreuit Alberto Archiduci Principi clementissimo, & has Belgij Prouincias cum Burgundiæ Comitatibus in dotem concedere. Nolite existimare, salutare hoc consilium ab humanis sensibus, sed à diuina prouidentia defluxisse. Reliquum est, vt gaudium, voluptatem & lætitiam, quam cogitatione futuri boni præcipimus, hilari vultu testatam faciamus, & conceptis votis Deo supplicemus, vt eos nobis sospites, omniumque bonorum affluentia cumulatos & ornatos cõseruet, & fecundo ipsorum thalamo posteritati Principum consulat, ad quem Regnum serò transmittant; nobis denique ad voluntatem quam habemus propensissimam, debita ipsis obsequia præstandi adiungat facultatem; vtrisq; exoptatæ, rebus restitutis, fruendæ pacis copiam. Cùm sic Prȩses perorasset, Philippus Masius, cui erant delatȩ respondendi partes, omnium Ordinum nomine, hæc inter alia facundo ore prolocutus est: Per litteras Regiæ Maiestatis, Serenissime Princeps, pridie Kal. Iu-

1598

Oratio Richardotti pro Rege & Archiduce.

Inter cetera ait, O noxios cõsultores, ignaros quid Principis oculus possit.

Hinc tamen, correcta asserit Regis consilia.

Denique quòd hoc Matrimonio omnia bona promittãtur.

Responsio Masij nomine Ordinum.

1598 nij ad Prouinciarum Ordines ſcriptas, dotalem conceſſionem & dona- «
tionem Belgicarum ditionum cum Comitatu Burgundiæ & Caroleſij, «
quam in fauorem & promotionem futurarum nuptiarum Sereniſſimæ «
Infantis filiæ ſuæ cum veſtra Celſitudine contrahendarum, Principis et- «
iam Hiſpaniarum accedente conſenſu, facere decreuit, ijdem Ordines «
intellexerunt. Nec mirum videri debet, quòd accepto primo nuntio Or- «
dines rei nouitate nonnihil ſint conſternati. Exiſtimabant ſcilicet, cala- «
mitoſum hoc & diuturnum bellum, ſi non Regiis opibus, non Regia au- «
ctoritate confici potuit, multò minùs hac via finem fore habiturum. in- «
primis quòd hoc ipſo bello publicæ Prouinciarum opes funditus ſunt «
exhauſtæ, ac priuatæ omnium fortunæ tam in vrbibus quàm in agris e- «
uerſæ, vti ex creberrimis querimoniis animaduertere potuit Celſitudo «
veſtra. Sed res vna nos conſolatur, quòd cùm grauibus Regnorum ne- «
gotiis Maieſtas ſua detineatur, & affecta iam ætate, & aduerſa valetudi- «
ne, quominùs ad nos venire, præſenſque malo mederi poſſit, excuſetur, «
filiam ſuam Principem nobis dederit, quæ prȩter ceteras quas habet exi- «
mias virtutes, eamdem in ſubditos ſuos pietatem, quam à paterna educa- «
tione accepit, ſecum allatura ſit, maximè cùm eiuſdem nominis & fami- «
liæ Principem, quam nos & maiores noſtri ſumma perpetuò obſeruãtia «
meritò coluimus, maritum habebit, qui & iiſdem virtutibus eſt prædi- «
tus. Quapropter confidimus, quòd vt forma quædam continuati potiùs «
quàm mutati Principatus eſt; ita Regia Maieſtas nihil ſimiliter de pater- «
no affectu ſuo erga filiam dilectiſſimam optimóſque ſubditos, nec de «
ſua pietate aut ſubſidiis quidquam remiſſura ſit, ſicuti pari, qua ſolet, li- «
beralitate per litteras ad nos datas declarauit; vti poſt tam diuturnum «
ac calamitoſum bellum Prouinciæ conquieſcere, ac nitori ſuo priſtino «
reſtitui tandem queant. Qua ſpe freti Prælati, Nobiles, & Ciuitatum «
Legati, ex benigno Regis hoc conſilio, de hac ceſſione & donatione ingẽ- «
tem lætitiam tandem animo conceperunt, eiuſque Maieſtati ingentes «
gratias agunt, ac virtute mandatorum, quibus ſunt muniti, eidem ceſ- «
ſioni intereſſe parati ſunt, veſtræque Celſitudini in rem Infantis Sereniſ- «
ſimæ, ſeu Prouinciarum Principis legitimæ, iuſiurandum & omnia of- «
ficia neceſſaria ac ſolita præſtare, ea conditione, vt Celſitudo veſtra vi- «
gore Procuratorij Inſtrumenti, quod ab ea habet, mutuum dicat Ordi- «
nibus & Patriæ iuſiurandum, eiuſmodi quale in ſimili Imperij tranſla- «
tione Maieſtas ſua dixit; de conſeruandis antiquis patriæ iuribus, priui- «
legiis, libertatibus, immunitatibus, conſuetudinibus, Læti Introitus ob- «
ſeruantia, reconciliationibus, conuentionibus, rebúſque eò ſpectantibus; «
iis reſtitutis, quæ aut derogata aut perperàm innouata ſunt, & iis quæ in «
præſens emendari nequeunt, intra annum inſtaurandis; & vt intra idem «
ſpatium

Cur Ordines audita hac ceſſione primùm commoti.

At confidunt, non mutatum ſed continuatum Principatum.

Itaque Regis voluntati Ordines libenter parẽt.

1598

„ in aduentu Serenissimæ Infantis idem iusiurandum per eius ac vestram „ Celsitudinem renouetur, ac in singulis Prouinciis locisque præstetur, in „ quibus Regia Maiestas idem fecit. Reliquum est, Serenissime Princeps, „ Deo supplicare, vt his cœptis faueat, ad nominis sui gloriam, Catholicæ „ fidei propagationem, & vt omnia in commodum vestrarum Celsitudi- „ num & posteritatis, in commune afflictæ Reip. bonum, solamen ac pro- „ speritatem totius Belgij, cedant & benè vertant. Hæc 17. Augusti. Itaque die postero ad eumdē locum reuersi solemni ritu Princeps in Ordinum, Ordines in Principis verba iurarunt sigillatim euocati, Princepsque singulos accedentes, atque ea qua par est obseruantia gratulantes, benignè compellauit. In Archiducis iuramento, quod Bochius integrum ponit, „ hæc inter cetera: Ego Albertus, &c. Promitto ac iuro, quòd ex nunc ob- „ seruabo & curabo benè & fideliter obseruari omnes & singulos pūctos, „ seu Articulos in præsentibus istis litteris Iucundi Introitus & Additio- „ num eiusdem contentos; quarum litterarum translationem audiui legi, „ & benè intellexi. Sic me Deus adiuuet, &c. Hinc gratiæ actæ, tum Rex caduceatorum Franciscus Damantius vniuersum consessum postero die ad conuiuium Celsitudinis suæ iussit adesse; cui etiam omnes dicto die interfuerunt. Sed ad paulò superiora vertatur sermo. Die 13. Iulij Regij milites ad Neomagum quingenti circiter equites in insidiis latebant. Contra paucos, qui adequitarant, Præfectus sexaginta pedites via Gennepensi emisit, & paludes ibi sitas tueri iussit. Sed ex his, dum paludibus æstu siccatis diffisi in proximam siluam cōfugere parant, à Regiis erumpentibus nouemdecim occisi, ceteri capti aut fugati sunt. Simili strata- gemate 18. eiusdem Iulij vice versa Confœderatorum milites turmam Henrici Comitis Bergensis Ruremundâ elicere conati sunt; se re patefacta, leuis tantùm velitatio commissa fuit, in qua Comiti prædicto crus vulneratum. Exeunte mense Iulio Liræ in Brabantia præsidiarij Hispani tumultuari ac secessionem facere cœperunt, eiectisq; Centurionibus, indecenter multa patrarunt. Sed obstinatior etiam fuit magisq; importuna Hispanorum in arce Antuerpiensi rebellio: qui 8. Augusti & ipsi Præfectum Arcis Augustinum Mexiam proturbarunt, inde furentes insania, ædes ciuium, & inprimis Curiam Senatoriam globis tormentorū vi adactis impetunt. Sonitu exciti ciues, ad arma conclamant. Mittunt ad Arcem, qui causam inquirerent tumultus. Respondent, viginti duorum mensium stipendia sibi deberi, ea exsolui velle. Mox Ducem eligunt (hinc Electo illi nomen) qui pro omnibus verba faceret, & ipsorum ageret causam. Cum hoc & aliis ei adiunctis congressi aliquot de Magistratu vrbis polliciti sunt, se sedulò operam daturos, vt ipsis satisfiat, interim in sumptum quotidianum singulis daturos pediti duodenos, equi-

Perorat Masius ad Archiducem, omnia vouens fausta.

Postero die Princeps Ordinibus, & hi vicissim ipsi iurant.

Velitationes duæ, vna ad Neomagū, altera ad Ruremondam.

Tumultuantur Hispani Lyræ. Similiter & in arce Antuerpiensi.

1598 ti vicenos quinos ſtuferos; erant verò numero circiter ſexcenti. Ita ſpe ſolutionis illi aliquantiſper conquieuerunt; qua non procedente, rurſum machinis rem agere cœperũt; quin etiam hoc veluti tabellione vel internuntio tandem vtebantur, vt quotieſcumque aliquid peterent, aut Magiſtratui quid indicare vellent, in vrbem iacularentur. Accepto hoc nuntio, Lirani eis ſe coniunxerunt, inito veluti quodam fœdere. Primùm ſeptem menſium ſtipendia eis oblata: quæ contemptim reſpuerunt. Neque enim quæ in Belgio tantùm, ſed & quæ in Italia feciſſent ſtipendia quidam flagitabant: nec ceſſarunt ab inſolentiis, donec tandem menſe Nouembri oblatis centum quinquaginta coronatorum millibus partim re, partim promiſſis, placati ſunt. Intereà Ordines Alberto Archiduci Principatui pro ſpõſa iam inaugurato perſuadere conati fuerant, ne Belgium tam difficilibus temporibus deſereret, iterque in Hiſpaniam omitteret. Verùm nequaquam impetrare potuerunt, Rege ſcilicet ita iubente; qui intereà, vt mox dicemus, è viuis exceſſit. Omnibus igitur ad profectionem comparatis, Andream Auſtriacum, Cardinalem, ſuo nomine Belgicis rebus cum imperio præeſſe iuſſit; atque Ordines vniuerſos, vt eum operâ & conſiliis adiuuare vellent, ſeriò eſt cohortatus; belli verò adminiſtrationem Franciſco Mendozæ Admiralio Aragoniæ demandauit. Cum Archiduce Alberto 15. Septembris Bruxellis in Hiſpaniam profecturo, publico nomine ab Ordinibus ad agendas Regi ac Principi gratias, & nouæ Principi Iſabellæ congratulandum deputati ſunt Philippus Naſſouius Princeps Orangij, Comes Barlaymontius, Soræus, & Carolus Egmondanus. In Gynęceo erant Barlaymontij vxor, Comitiſſa Buquoia ſenior, Duciſſa ſenior Arſchotana, Comitiſſa Mansfeldia, Henninij & Hoochſtratani olim vidua, aliæq; Nobiles & honeſtæ matronæ; quibus è nobili iuuentute non pauci Comites ſeſe adiunxerant, Comes Lignius, Barbanſonius, Fontenaius, Haurechij filius, & alij. Porrò Philippo Hiſpaniarum Principi & heredi, patre viuo, deſponſa fuerat Margarita Caroli Archiducis filia; pactumque erat, vt eam Albertus in Hiſpaniam deduceret, ibiq; geminis celebratis nuptiis, ſuam inde ſponſam Infantem Sereniſſimam Iſabellam in Belgium tranſportaret. Ita per Niuellam & Namurcum Luxemburgum profectus, deinde per agrũ Treuirenſem & Wirtenbergicum (vbi diem obiiſſe 13. Septembris Regem Philippum triſtis intellexit, de cuius morte poſteà pleniùs) in Bauariæ fines, inde in Tirolenſem Comitatum peruenit, quacumq; tranſierat magnificentiſſimè exceptus. Oenipontem tranſuectus, & aliquot millia progreſſus, Margaritæ Auſtriacæ, quam Philippo III. Hiſpaniarum iam Regi deſponſam diximus, occurrit. Venerat illa cum matre Maria è familia Bauarica, & quingentorum hominum comitatu è Pannonia.

Quarto demum menſe vix pacantur.

Comitatus Archiducis in Hiſpaniam proficiſcẽtis.

In itinere audiunt triſtes, Regem Cathol. Philippum obiiſſe.

Iungit ſe Comitatui Margareta Auſtriaca Philippo III. deſponſata.

nonia. Ad Sterringam igitur coniunctis castris, oppidum sunt ingressi. 1598
Inde Bolsenâ Tridentum peruenerunt 29. Octobris, ibique dies aliquot venerandis Sanctorum Reliquiis dederunt. Haud procul inde abest Venetorum ditio: quam vbi attigissent, duo à Senatu eius Reip. Legati adfuerunt, & Reginam in pago, cui Dulci nomen est, in Athesis ripa sito, magno cum honore exceperunt. Fluuio ibi, quem ponte subitario eum in vsum eius loci Magistratus consterni iusserat, superato, per reliquam Venetorum in iis oris ditionem progrediuntur. Erant in vniuerso comitatu Reginæ sponsæ & Archiducis equi circiter bis mille, hominum tria millia & quingenti. His omnibus hospitia & lautia per nouem cõtinuos dies Senatus nomine sunt præbita. Veronam præteruecti, Ducis Mantuani territorium ingressi sunt. Ostia oppiduli nomen est, in Padi ripa positi. Huc Vincentius Gonzaga Dux Mantuæ cum triginta primariæ nobilitatis viris ad Reginam salutandam celeribus equis aduolauerat. Inde secundo flumine Ferrariam sunt deuecti, vbi tum Pontifex erat, cum bono Cardinalium numero ad res Ferrarienses turbatas componẽdas eò profectus. Incredibile pęnè est quanta ibi pompa sumptuq; fuerint excepti, de quibus tunc integri libelli sunt conscripti, quos adeat qui hæc exactiùs scire desiderat. Deniq; die Dominico, qui erat 15. Nouembris, & celebrandis sponsalibus dictus, deposita lugubri veste, quam audita Regis morte in via sumpserant, ad solitam omnes vestem redierunt. Ad summum templum Summus Pontifex pręcesserat, acceptoq; habitu & diademate Pontificio, Sacrum celebraturus in solio consederat. Regina candido amictu, vnionum & gemmarum mundo pretij inæstimabilis, & splendore exculta, radiánsq; inter duos Cardinales, Santiquatrium & Farnesium, matre cum Archiduce proximè sequentibus, cum frequẽti Principum & Nobilium comitatu ad idem templum, quod aureis & argenteis peristromatis effulgebat, deducta fuit. Postquam sub aureo cum matre velo est excepta, & Archidux è regione sub suo itidem consedit, Sacrum solemne Pontifex auspicatus est. Apostolico fidei Symbolo decantato, Regina à Cardinalibus ad Pontificem deducitur cum matre & frequenti sui sexus comitatu: Archidux cum suo item ex altera parte accedit. Tum prælecto publicè mandati instrumento, quod à Rege Catholico Archiduci datum erat, Pontifex Matrimonij sponsionem inter Regem Philippum per Albertum auunculum Legatumque eius nomine comparentem, & Reginam Margaretam præsentem, celebrauit: cui ad solium reductæ omnes Principes auspicatissimas nuptias reuerenter sunt gratulati. Substitit coram Pontifice Archidux Albertus, dum Sessæ Dux accederet, qui cum simili mandato Infantis Serenissimæ nomine comparebat: quo lecto, Isabella Clara Eugenia per Legatum suum Al-

Comitatus vniuersus equi bis mille, hominũ tria millia & quingenti.

Omnibus hospitia & lautia per Italiã magnificè præbentur.

Summus Pontifex Ferrariæ in templo eos excipit.

Celebrantur sponsalia primò Regis, deinde Archiducis.

1598 berto Archiduci per Pontificem desponsatur. Sacro peracto, Pontifex Reginæ ad Altare adductæ Auream Rosam consecratam dedit. Tota dehinc ciuitas ad lætitiam, ad ludos, ad hilaritatem se conuertit. Quibus, paucis diebus ibi Ferrariæ impensis, Mantuam contendunt. Vbi quos sumptus Dux Mantuæ in Regina, Archiduce, eorúmque comitatu tractandis fecerit, hinc coniecturam quis faciat, quòd præter dona pretiosissima in Gynęceum distributa, nouem dierum alimoniam hominũ quinque, equitum quatuor millibus præbuit. Mantuâ per Cremonam Mediolanum sunt profecti. Vbi à 30. Nouembris porrò vsq; Martium anni proximi hæserunt, cùm propter incommodum anni tempus, tum ob luctum defuncti Regis, quo tota Hispania occupabatur, de quo & nos sub finem anni. Interim in Belgium remigret oratio. Ineunte mense Septembri Mendoza Aragonius, quem bello gerendo præfectũ fuisse ab Archiduce suprà diximus, Mosam cum valido exercitu traiecerat. Erant peditum plus minus viginti, equitum duo millia, cum magno omnis generis bellico apparatu. Præmissus cum copiarum parte Barlottus vtramq; Rheni ripam occupat, naues bellicas ad obsidendũ tuendumq; amnem ab Hollandis passim collocatas inuadit, atque in tuta se recipere cogit. Reliquus exercitus per agros Iuliacensem & Coloniensem in Cliuiam cõtendit. Est ad Rhenum oppidulum Orsouia, paulò supra Rhijnbercam; non illud quidem tunc valdè munitum, tenentibus tamen multas ad res, inprimis ad amnem præcludendum, opportunum. Loci commoditate ductus Admiralius Mendoza portis adequitat, admitti petit. Id cùm facere ciues & præsidiarij abnuerent; scalas expediri, & muris applicari iubet, frustrà protestante & deprecante Horstio, Cliuiensis Ducatus Marescallo. Oppidanis inde timor incessit, ne vi oppressi prædæ & rapinæ militum permitterentur. sic portæ patuerunt. Intromissus cum suis Admiralius quamprimùm Arcem sibi dedi iubet, pręsidiariis omnibus, si vim expectarent, suspendium interminatus: qui abire, quàm suspendi ibi maluerunt. Oppido & Arce acceptis, ac diligenter communitis, copiarum partem Rhenum traijcit, & in aduersa eius ripa, ad pagum Valsum munitioni excitandæ fundamenta iacit, ac dies noctesque continuatis operibus breui tempore cœptam absoluit. Intereà milites Regij loca vicina frequentes peruadunt, ac longè lateque terrorem sui fundunt. Frisiæ præcipuè & Transisulaniæ horribilis imminere videbatur tempestas, quæ tamen posteà in Westphaliam & Cliuiam magis recidit. Inde Alpa & Meursa præsidiis occupatur, quarum illam Palatina, hanc Nuenaria, viduæ tenebant, impetratis ab vtraque parte salui conductus litteris. Econtrà Mauritius nomine Ordinum fœderatorum, audito hostium apparatu, suas & ipse copias apparat; apparatum castrensem per flumẽ aduersum

Tandem Mediolanũ veniunt, hærentq́; ibi vsque Martium anni sequentis.

Mendoza Admiralius validum exercitum ad Rhenum ducit.

Occupat Orsouiam oppidum Ducis Cliuiensis.

Imponit præsidia Alpæ & Meursæ hactenus liberis.

uersum nauibus subuehi iubet: quæ diutiùs cum ventis & tempestate colluctatæ, tandem earum pars Arnhemum, pars Neomagum sunt perductæ. Mauritius Grauenweertam cum copiis properat; ibique de itinere Regiorum edoctus, loca circumiecta præsidiis munit. Interim Admiralius, deliberatione habita, variantibus licet sententiis, quòd quidam in hosticum penetrandum, alij nullos à tergo hostes relinquēdos esse diceret, Rhijnbercam oppugnare decreuit. Est id oppidum in Rheni ripa, ad Coloniensem pertinēs Diœcesim, quod Regiis anteà ereptum præsidio tunc tenebant Hollandi. Paulò infra oppidum insulam paruam facit Rhenus. Eam Mauritius, intellecto Regiorum consilio, præsidio firmat. In oppido tum pestis vehementer grassabatur, adeò vt ex pręsidiariis vix quadringenti sani essent. Admiralius de oppidi statu edoctus, ad Schafium Præfectum loci, eodem morbo decumbentem, litteras mittit; quibus oppidum sibi Archiducis nomine dedi postulabat. Respondet Schafius, missum se eò ab Ordinibus & Mauritio cum præsidio, vt oppidum, dum de restitutione Archiepiscopo Coloniensi faciēda transigeretur, defenderet; rogare vt à vi intereà abstineat, nec actionem cœptam turbet, simul de litteris humaniter scriptis gratias agit. Admiralius Mendoza, vbi hostem minimè obstinatum, vti putabat, animaduertit, denuò ad eumdem scribit: & quia breuî vi morbi periturus videbatur, eodem argumento litteras ed coniugem eius adiungit; quibus petebat, vt deditionem, quantum in se esset, promoueret, multa pollicitus. Earum litterarum exemplis Schafius è vestigio ad Mauritium missis, quo in statu res sit, docet, & paulò pòst vitam finit. Ei suffectus Lucas Heddingus, maiori animo quàm spe, loci suscipit defensionem. Nam & insulam, cuius modò fecimus mentionem, iam occupauerant Regij; & tormentis vndique muros vrbis ita conuerberabant, vt iam tum appareret, non nisi expugnato oppido, inde discessuros. Intereà nihilominùs Admiralius copiarum partem ad Budericum Cliuiense oppidum, Vesaliæ vicinum, occupandum mittit. Ciues grauissimè iniuriam sibi fieri conquesti, impetrare non potuerunt, quominùs externū reciperent militem. Iam enim Hispani ignem portarum alteri iniecerant, & vi introrupturos se minabantur. Deniq; ad Rhijnbercam die 14. Octobris exercitu propiùs ad oppidum admoto, iterùm de deditione interpellantur pręsidiarij. Qui cùm respondissent se velle extremum experiri; simulque monerent, ne quis iterùm cum talibus postulatis rediret, Admiralius summa vi oppugnationem aggreditur. Cùm horas aliquot in vrbem fulminasset, ecce horam circiter diei nonam puluis tormentarius in turri quadam non procul à mœnibus asseruatus, à globo candente illapso incensus, ipsam turrim primùm à fundamentis euertit, deinde proxima ædificia, atq; inprimis

Educit quoq; suos Mauritius; interim Admiralius Rhijnbercā obsidere parat.

Admiralius Rhijnbercam sibi dedi petit.

Occupata insula, vrbem crebris ictibus verberat.

Iterùm requisiti oppidani de deditione respondent se extremum velle experiri.

1598

Incensus puluis tormentarius Rhijnberca viam Hispanis magis parat.

Itaque paratis simul Hispanis ad irruptionẽ, Rhijnberca eis deditur.

primis vnam ad portam Rhenanam Regiis obiectam munitionem tanto cum fragore disijcit atque disturbat, vt oppidum vniuersum funditus conuelli videretur. Regij hac ratione aditum sibi ad oppidi inuasionem faciliorem patefactum cernentes, occasioni minimè defuerunt, & iam iamque irruptionem parabant. Quare obsessi, cùm, puluere præcipuo incenso, in armis exiguam sibi spem esse intelligerent, nec munitionibus, tormentorum vi & dicta calamitate vehementer laceris & deformatis, satis fiderent, vltrò citroque datis vadibus, ęgrè obtinere potuerunt, vt cum armis & sarcinis abire in tutum liceret, iureiurando præstito quòd intra semestre contra Archiducem non militarent. Ita paucis diebus Admiralius, Rhijnberca in potestatem redacta, Hollandis omnẽ Rheni nauigationem præclusit. Expugnata Rhijnberca, aliisq; ad Rhenum præsidio firmatis locis, Admiralius cum exercitu ad hosticum propiùs accedit, Dotecemum, in Zutphaniensi Comitatu oppidum, obsessurus. Ex itinere ad Vesalienses mandata mittit, vt duo peditum millia, cum mille equitibus in vrbem reciperent, quò sui in illis partibus contra Mauritianos tutum haberent iter. His de rebus conuocato Senatu, deinde vniuersa ciuium multitudine, placuit vt Legati mitterẽtur, qui precibus aliisq; rationibus Admiralij animum inflecterent, & tolerabilibus conditionibus cum eo transigerent. Post multam disceptationẽ conuentum est, vt aureorum centũ millia, & frumenti modios mille darẽt, suisq; sumptibus traijciendo Lippæ fluuio pontem facerent. Postquam imperata fecerunt Vesalienses, Admiralius Resam, Embricam, Santonam, Dinslacam, aliáque quædam in vicino loca præsidiis firmat, hominibus rusticanis passim ex agris profugiẽtibus. Castris ad Dotecemum 6. Nouembris positis, eodem statim die portam qua Dusburgum itur, quati iubet. Erant in præsidio quatuor peditum signa, ciues longo militiæ vsu bellicosi, commeatuum quantum satis esset ad lõgam obsidionem sustinendam. Sed quò minùs diu oppidum defensum sit, fecit, vt aiunt, & munitionũ infirmitas, & Regiorum in iis vi tormentorum disturbandis constantia. Quantò ergo periculo propiores, tantò magis de vita sua solliciti, post tridui oppugnationem per internuntios deditionem offerunt: qui aliquoties repulsi, quòd Admiralius nulla conditione vniuersa sibi permitti vellet, tandem impetrarunt, vt pręsidiarij cum armis & sarcinis, relictis signis egrederentur, & sex mensibus contra Regios arma non ferrent. Ciuibus negatæ conditiones; quibus tamen Admiralius vitæ & fortunarum incolumitatem permisit. Schulenburgum inde, paruum, sed loci natura munitum castellum oppugnat, præsidiariis omnibus, nisi quamprimùm se dederent, necem minatus: qui tamen minarum securi, oppugnationem satis viriliter aliquamdiu sustinuerunt. Sed cùm viribus

Vesalienses præsidia magno redimunt; aliis ea imposita.

Dotecemum post tridui oppugnationem Admiralio se dedit.

Mox & Schulenburgum, castellum munitum.

bus

bus multò inferiores se esse animaduerteret, Regiis Arce cum impedimẽtis omnibus tradita, nudi & inermes abierunt. Intereà Mauritius ad Seuenas cum copiis, quas non ita multas habebat, consederat; & magna diligentia communitis castris, Regios obseruabat: Vbi captum Dotecemum cognouit, Dusburgum ad Isalam positum oppidum proficiscitur, vt vicinis locis præsidio esset. Sed priùs Seuenarum oppidum & castellũ, teloneum itidem, quæ iis locis Cliuiensis tenebat, sibi vindicat, pręsidioque firmat, in omnes occasiones intentus; viisq; omnibus obsessis, commeatuum penuria Regios affligit. Ita multa iam hieme, pabuli alimoniæque inopia pressus Archiducis exercitus, in hiberna deducitur in Cliuiam, Westphaliam & Marcaniam Imperij ditiones. Hoc sanè anno, velutì in scena quadam, fortunæ variæ facies illustres se ostenderunt. Dum enim illinc in nuptiarum apparatu Principem mox Regem Hispaniarum & Albertum Archiducem lætis omnibus ciues exteriq; prosequuntur, hinc Regij exercitus ad Rhenum fulminantis metu consternantur hostes, premuntur Imperiales neutri parti addicti, eodem mense Septẽbri Rex potentissimus Hispaniarum & Indiarum Philippus, post grauissimos exantlatos labores die eius mensis 13. fatis concedit, ac pro hymenæo lessus & planctus tota passim Hispania auditur. Ad senectutis imbecillitatem, erat enim septuagenario maior, arthritis, sed chiragra inprimis accesserat; cuius dolore totum corpus cõfectum febris inuasit. Vim morbi sentiens, etsi ita fractis erat artibus, vt gestationem vix ferre posset, Madritio tamen ad diui Laurentij, quod incredibili sumptu Palatium extruxerat, ferri voluit. Ingrauescente morbo, cùm finem vitæ adesse animaduerteret, peccata de more Catholicę Ecclesiæ confessus, Eucharistiam sumit; mortui cranium, iuxtáque auream coronam abaco iunctim superponi, capulum etiam cupreum cubiculo inferri iubet, vt iis signis humanæ mortalitatis admoneretur. Inde filio filiæque corpus pęnè iam tabidum commonstrans; En tibi, inquit, ô fili, specimen gloriæ mundanæ: aspice miserabile hoc corpus. Nullus locus vltrà est humanæ opi, nec de remediis morbi, sed de sepultura iam nobis cogitandum. Hæc locutus, non sine multis adstantium lacrymis, è cubiculariis ministris vni cistellam (alius vidulum dicit) adferre mandat: qua aperta, monile pretiosissimum auro & gemmis confectum depromit, filiæq; traditum his verbis commendat: Matris hoc quondam tuæ fuit, id iam tu habeto, & asseruato memoriæ monumentum. Ex eodem deinde chartam acceptã filio porrigit, in eo dicens descriptam esse omnem Imperij administrandi rationem; eamque vt omnino sequatur monet. Scuticam inde multilorem omnibus conspiciẽdam proponit, cuius extrema cruoris quædam vestigia monstrabant. Eam, cùm in altum tolli iussisset, Hic, inquit, sanguis

Regij per Imperij ditiones in hiberna distribuũtur.

De morte Philippi II. potẽtissimi Regis.

Munitus sacra Eucharistia, tabidus; En, inquit, specimen gloriæ mũdanæ.

Tradit filio & filiæ cimelia pietatis.

1598 guis est de meo sanguine: non meus quidem ipsius, sed patris mei, qui hoc flagello corpus suum castigare solitus fuit. Id ego, vt auitæ vos pietatis & deuotionis commonefacerem, hucusque inter pretiosissima asseruari iussi. Denique vrgente non multò pòst vi morbi, Extremę vnctionis Sacramentum petit. Qua ab Archiepiscopo Toletano ritè administrata, ad exitum se parat; atque interim lectulum circumstantibus Principi & Infanti filiæ, ministros commendat, & in his præcipuè Christophorum de Mora, cuius fideli opera & consilio maximis in rebus vsus esset. Post vltimum valedictum, vox eum deficere cœpit: eoque in statu biduum permansit. Non multò antè, cùm mortis mentio fieret, Rex eo die moriturum se negauit; horámque ab homine Religioso præsignificatam sibi dixit: ita die decimo tertio Septembris circiter horam tertiam matutinam excessit, cùm vixisset annos vnum & septuaginta, & menses quatuor. Mors eius variè mentes hominum affecit, prout eum quisq; amabat, aut metuebat. Vxores quatuor duxerat, quibus omnibus fuit superstes. Primam anno 1544. duxit Mariam Ioannis Lusitaniæ Regis filiam, è qua anno sequenti suscepit filium Carolum, matre paulò pòst puerperio extincta. De Caroli morte actum anno sexagesimo octauo. Secundum matrimonium contraxit cum Maria Anglię Regina anno 1554. qua sine liberis mortua, Isabellam Henrici II. Francorum Regis filiam natu maximam anno 1560. accepit vxorem; quæ duas ei peperit filias, Infantem Isabellam Claram Eugeniam Belgij Dominam, & Catharinam quæ Carolo Emmanueli Sabaudiæ Duci nupsit, multísque relictis liberis anno superiori 1597. decessit. Quartum ei matrimonium fuit cum Anna Austriaca Cæsaris Maximiliani filia, & Philippi ipsius ex sorore nepte, Pontificis permissu anno 1570. celebratum: è qua tres ei nati sunt filij, vnaque filia; sed tribus immatura morte sublatis, solus hic, qui iam potitur rerum Sereniss. & Potentiss. Rex Philippus III. tantarum opum relictus est heres, natus anno 1578. mense Iunio.

Petit & accipit Sacramẽtum Extremæ Vnctionis.

Moritur anno ætatis septuagesimo secundo.

Vxores eius quatuor; & ex tribus liberi.

VARIA.

Sopitur hoc anno mense Ianuario bellum inter Pontificem & Estensem de Ferrariensi Ducatu. Cæsari, defuncti Ducis nepoti notho, permissa Feuda, quæ Sedi Apostolicæ non erant obnoxia; Ferraria Pontifici reddita. In Hungaria Adolphus Viennæ Gubernator Raab seu Iauarinum 29. Martij egregio strategemate Turcis eripit, primùm molossis extra mœnia latrãtibus & excubantibus, venenatis offis strãgulatis; hinc effracta petardæ tormenti ictu porta principali, demum violenta inuasione & pugna. Quatuor horas certatum est intra vrbem: cæsi ex mille sexcentis Turcis, mille trecenti: ex Christianis vix vltra trecentos. Repertus copiosus omnis generis bellicus apparatus, tormenta maiora ampliùs centum, & in palatio ad trecenta ducatorũ millia. Sigismundus Transiluaniæ

Raab in Hungaria Turcis eripitur.

uaniæ Princeps, qui ineunte Aprili Transiluaniam & Valachiam cessit Rodolpho Imperatori, rursus præter hominum opinionem è Silesia rediit Claudiopolim mense Augusto. Valachi, deletis vndecim Turcarum millibus, mox Nicopolim captam incendunt. Matthias Archidux Budæ obsidionem à Kal. Octobris ad 11. Nouembris protraxit: sed suburbio alteráque vrbis Arce receptis euersisque, præcipuam Arcem ad deditionem compellere non permisit cæli inclementia. In Hibernia Comes Tyronius, submissis aliquantis ex Hispania auxiliaribus copiis, pugnat pro Religione Catholica Romana contra Anglum Proregem. Suos hoc anno Martyres Iaponia dedit, sex Franciscanos, qui insigni constãtia in crucem, iubente Quabacundono, acti obierunt. Romam Tiberis intumescens nauigabilem fecit, ipsis Christi Natalitiis. Extat prodigiosæ inundationis notata altitudo in Pronao Basilicæ in Minerua. Diem clauserunt extremum Thomas Stapletonus Anglus & Benedictus Arias Montanus, Theologi insignes, ac linguarum Latinæ, Græcæ & Hebraicæ notitia probè instructi. Enituit autem inprimis Montani in Bibliis Regiis à Plantino editis industria. Obijt Hispali in patrio solo.

1598

Alia item minora in locis vicinis.

Romæ prodigiosa Tiberis inundatio.

Anni 1599. pęnè initio haud modicus Antuerpiæ fuit tumultus. Qui enim in Lillo & Liefkenshoeck (munitionum vicinarum sunt nomina) in pręsidio erãt Confœderatorum milites, cognito per exploratores, vallum, quo traiectus ab Antuerpia in Flandricum solum custoditur, negligenter teneri, non iustum vigiliarum ordinem, non stationes esse, die 18. Ianuarij, circumducto per loca palustria agmine, à tergo, nec opinatò propugnaculum aggrediuntur, interfectisque paucis qui armati se obiecerant, cum præda domum per nota itinera reuertuntur. Eiusdem mensis die 22. Dauentriæ cædes in ipso templo audacissimè perpetrata, variis sermonibus ansam præbuit. Cùm enim eo die Franciscus Schoricmannus Ecclesiastes sermonem ad populum habuisset, eoque finito, medius inter duos ponè Chorum inambularet, ecce præualidus iuuenis, Hẽricus Achterfeldius, à tergo accedit, cultrumque per ceruices otiosè cum altero comitum verba miscentis ad iugulum vsque transadigit, ipsa quoque lingua confixa. Concidit statim Ecclesiastes, ac vix domum reportatus exspirat. Achterfeldius, facinore perpetrato, quàm ocyssimè è templo atque ex ipsa vrbe se proripit; sed à lictoribus retractus, crudeles pœnas luit. Per tormenta de auctoribus vel consciis huius consilij rogatus, nihil aliud fassus est, quàm vltrò à se, odio illius Religionis, quam pręco hic disseminauerat, id esse susceptum. Intereà Hispaniæ Rex per omnes Regni sui portus in naues omnes tam Batauicas quàm Balthicas, Dantiscanas, Lubecenses & ex locis vicinis, accuratè inquiri iusserat. Compertum enim erat, Batauos ceterosque Confœderatos Hispania exclusos, vel

1599

Hollandi spoliant propugnaculum è regione Antuerpiæ.

Dauentriæ Ecclesiastes in tẽplo confoditur.

Detenta multæ naues in Hispania, & quare.

1599 alienas naues conducere, atq; ita pro amicis fallere, vel cum aliarum nationum mercatoribus eas merces, quæ in Hispaniam & ex ea vehuntur, habere communes, atque ita ad se magnum lucrum deriuare. Itaque in Belgio quoque ad impediendas eorumdem Confœderatorum nauigationes, in quibus eorum opes præcipuè sitæ sunt, Bruxellis ab Andrea Cardinali Austriaco res Belgicas pro Sereniss. Archiduce Alberto administrante, 9. Februarij Infantis Hispaniarum nomine Edictum promulgatum est, in quo hæc inter cetera: Multas hactenus ab initio huius ciuilis motus Batauis eorumque sociis oblatas esse conditiones honestissimas, vt armis positis, ad obedientiam redirent. Quin etiam, cùm nuper Rex, ad tollendam penitùs illam de exterorum imperio querimoniam, Prouincias Belgicas filiæ suæ Sereniss. Infanti Isabellæ Claræ Eugeniæ, elocata ea in matrimonium Alberto Archiduci, dare constituisset, & ceterarum Prouinciarum Ordines Batauos cum sociis cohortati fuissent, ne hanc tam præclaram reconciliandi se, & publicam quietem promouendi occasionem elabi paterentur; Legatos sine certo responso dimisisse, quòd nonnullos è suis, quorum consiliis grauioribus in rebus vterentur, abesse dicerent. Quàm hæc indigna sint, omnium se cogitationi & iudiciis permittere. Quandoquidem ergo lenitate & beneficiis vinci nequeant, aliam sibi esse ineundam rationem: Velle igitur, ac pro ea quæ legitimo Principi debetur auctoritate iubere, ne quisquam suorum subditorum posthac vllum mercium genus, siue exoticarum siue domesticarum, ad Batauos, Zelandos, eorúmve socios, siue rectà siue obliquè ac per alios transmittat, aut missa ab eis mercimonia recipiat, quoad illi ad obedientiam fuerint reuersi. Omnes etiam litteras salui conductus ad nauigationem ac piscationem pertinentes, cassas atque irritas hoc ipso Edicto pronuntiare; ita tamen, vt menstruum spatium omnibus iis concedatur, qui intereà ad suos redire velint. Vix hoc promulgatum erat mandatum, cùm Ordines Fœderati & ipsi Edictum sanciunt. Ac primùm aiunt: Quid Hispani moliantur, cùm sæpè aliàs, tum maximè superioribus annis in Anglicana expeditione, tum Gallica irruptione potuisse animaduerti, nimirum vt non Belgicæ solùm, verùm etiam ceterarum omnium regionum libertatem subruant, & non in corpora tantùm & fortunas, sed animas etiam & conscientias imperium sibi vindicent. Inde illud quoque esse, quòd Religionem, reique publicæ administrandæ rationem in ciuitatibus Romano Imperio subiectis per vim immutarint. Itaque seuerè se interdicere, ne quis suorum vllum mercimonij genus iis Prouinciis, quæ Hispanis eorumque complicibus parent, importet. Vetare etiam, ne piscatores alijque qui maritimam exercent mercaturam, ab iisdem saluum conductum, vt vocant, accipiant, quo ante-

Promulgatur Edictum in Belgio ad eumdem scopum.

Scilicet Hollandi sæpiùs pacē inciuiliter repudiarant.

Itaq; nullus saluus conductus in posterū ipsis concedatur.

Promulgāt Fœderatæ Prouinciæ & ipsæ tale Edictū.

hac

1599

„ hac non semel irretiti & in grauissima damna fuerunt coniecti. Homi-
„ nes etiam, bona fortunásq; sub Hispanico degentium imperio quocum-
„ que loco deprehensa, se prædæ omnibus permittere. Hæc illi. Narraui-
mus anno superiori, Mendozam Admiralium multis Cliuiæ locis mili-
tem imposuisse, quædam etiam eiusdem Prouinciæ loca similiter à Ba-
tauis occupata. Cæsar itaque ab Imperij Ordinibus interpellatus, mense
Decembri Edictum condiderat, quo vtriusque partis Duces exercitum
quamprimùm ex Imperij finibus abducere, oppida & castella Dominis
restituere, deque damno dato satisfacere iubentur, addita in contumaces
Proscriptionis seu Banni Imperialis pœna. Sed serum hoc fuit iam expi-
latis Prouinciis remedium. Legati nihilominùs Electorum Principum
ac Ciuitatum Coloniæ cõuenerant, deque rationibus pacandæ Prouin-
ciæ consultabant. Ad hunć Conuentum (vt & ad alios, qui iam antè
Francofurti, Magdeburgi, & alibi celebrati fuerant) Mendoza Legatos
misit, & litteras, in quibus ea quæ ab Hispanis in Imperij finibus tentata
erant, ita excusauit, vt culpam omnem Regi rebellantibus imputandam
diceret. Non ad vexandas, sed tuendas potiùs ab hostium excursionibus
Imperij Prouincias, atque inprimis ad Catholicam conseruandam Reli-
gionem, expeditionem hanc susceptam. Quas curas, labores & sumptus
in Coloniensis Archiepiscopi dignitate & salute defendenda Rex impen-
derit, notum cuiuis esse, qui Truchsesium profligatum, Nouesium, Bon-
nam & Rhijnbercam à Regio exercitu hostibus ereptas, & Archiepisco-
po restitutas meminerit. Quin etiam Cliuiensium oppidorum ciues, suis
ab oculis Regios milites ac Tribunos ab hostibus captiuos abduci passos
esse, vt Schenckium & Bitburgium ex Zanthensium oppido. Quapro-
pter monere atque orare, vt ob maius bonum adipiscendum, molestiæ
aliquid & oneris perferre non recusent, & quæ facta sunt, in bonam par-
tem interpretentur. Post multam disceptationem, cùm res grauior vi-
deretur, quàm quæ paucorum viribus sustineri posset, Legati ita disce-
dunt, vt rem vniuersam ad ceterorum quoque districtuum Proceres reij-
cerent; interim tamen afflictis suos non defuturos asseuerarent. Alteri
igitur Conuentui habendo dies indictus est Confluentiam ad 21. Martij.
Adfuerunt ibi, quinque, quos vocant, circulorum Legati. Factum deni-
„ que decretum, vbi hæc præcipua: Intereà (inquiunt) ad Cæsaream Ma-
„ iestatem mittẽdi sunt, qui quòd res Imperij tantæ hactenus curæ habue-
„ rit, & adhuc habeat, gratias agant, & vt Imperij vniuersi Comitia indi-
„ cat, rogent; tum inprimis, vt pacis Belgicæ tractationem, quanto possit
„ studio, promoueat. Nec verò hoc sic accipi volumus, quasi oppressis ni-
„ hil intereà opis præstare cogitemus: quibus iam nouem mensium auxi-
„ lia decernimus, hac tamen lege, vt conatus omnis bellicus non ad offen-

Disceptãt Coloniæ Imperiales cõtra vim Imperio illatam.

Comparẽs apud eos Admiralij Legatus multa prætexit.

Indicitur alter Conuentus ad eamdem rem Confluentiæ.

Decernuntur auxilia belli defensiui in nouem menses.

1599 sionem, sed defensionem tantùm dirigatur. Ita decretum. Et quidem « magnis querelis, assiduisque Germanorum precibus fatigatus Andreas Austriacus Cardinalis, militem ex hibernis, vixdum ineunte vere, educi iusserat. Vt tamen Rheno veluti compedes iniectos, aditumque in Geldriam retineret, quinque Cliuiensis Prouinciæ oppida, Reſam scilicet, Calcariam, Gocham, Gennepium, & Embricam iterùm præsidiis muniendà sibi duxit. Et Embricæ quidem possessio Schenckianum munimentum oppugnaturo omnino erat necessaria. Missi ergo, qui ciues, vt præsidium reciperent, amicè monerent: quibus tergiuersantibus, Mendoza demissis aliquot secundo flumine nauibus, præsidiarias Batauorum, quæ stationes sub ipsis oppidi mœnibus habebant, submouit: dein admotis tormentis, & muro circiter viginti ictibus percusso, eam in desperationem ciues adduxit, vt missis Cōsulibus imperata se facturos pollicerentur, inuito admodum & renitente Cliuiensium militum (ducenti erant) Tribuno, qui oblatis Batauorum auxiliis quæ in propinquo ad Grauenwerdam erāt, vtendum potiùs, quàm Hispanis portam aperiendam vociferabatur. Ita 28. Februarij præsidiarij circiter mille, Itali, Hispani, Galli intromissi: quibus præerat Carolus Longiuallius, is qui non ita pridem Atrebatum vrbe contra Francos fortiter defensa, magnam laudem fuerat adeptus; cuius patrem Vaussij Toparcham Hispaniarum Rex paucis antè annis ad Comitis Busquoij titulum sublimarat. Cliuiense præsidium & Tribunus nauibus impositi Grauenwerdam delati, Batauorum militiæ nomina dederunt. Mauritius his de rebus certior factus, relicto ad Geldriæ insulæ defensionem Sidenisco, ad Seuenaram veterem copiarum partem traduxit. Ne verò suis vallum iaciētibus Embricense præsidium esset impedimēto, Ludouicum Nassouium Regios distinere, & si qua se offerret occasio, fortunam periclitari iubet. Is partem aliquam equitatus ad oppidi mœnia submittit, pecora, quæ in proximis pascuis erant, abacturam. Milites Regij turpe sibi fore existimantes, si ante oculos prædam hostes agere sinant, mox portis erumpunt, & ductore Busquoio abigeos insequuntur; quos longiùs iam progressos & palantes Nassouius ex insidiis consurgens adoritur. Busquoius cùm diu fortiter se defendisset, tandem accepto vulnere ab hostibus cingitur, & non sine presentissimo vitæ periculo per paludes adacto equo, capitur, cumque ipso Paciotus, & aliquot alij. Busquoius curato vulnere, tandem 21. Nouembris persolutis viginti aureorum millibus, dimissus fuit. Intereà Andreas Cardinalis Austriacus, accepta in militum stipendia ex Hispaniis pecunia, Traiectum ad Mosam magnum apparatum belli cōuehi iubet; & cum Mendoza, & reliquis militaribus Præfectis Venlonæ deliberatione habita, diē 12. Aprilis constituit, quo miles è presidiis euocatus

Educta semel præsidia, iterùm Embricam reducuntur.

Longiuallius seu Busquoius Embricam seruare iussus.

Mauritio vallum iaciente ad Seuenarā, velitatur ad Embricam.

Busquoius fortissimè pugnans capitur, nonnullique alij.

catus ad Ręsam recenseretur, & lustratione habita, in hosticum duceretur. Id cùm Mauritio è litteris interceptis innotuisset: copias suás, quanta potuit celeritate, contraxit, & per proximos Batauiæ insulæ pagos, Bemmel, Gent, Angeram, Dorenburgum, Art, Heuinum & Teloneum Cliuiense, distribuit, præter decem peditum signa quę intra naues continuit, pontibus iam antè ad traducendum, quacumque opus esset, militem, Wahali & Rheno impositis. Ad Dusburgum itidem decem peditum vexilla & turmas aliquot equitum, quæ tam oppido quàm agro præsidio essent, reliquit. Iam Andreas Cardinalis ad 16. Aprilis, Ræsam, vbi Mendoza hibernauerat, venerat, ac postridie recensitis copiis, cum militiæ ducibus Mendoza, Frederico Vandenbergio, Velasco & aliis deliberauit, quà potissimùm in hostile solum irruptio esset tentanda. Nec multò pòst, traiectis ibi aliquot cohortibus, Embricam versus descendit: vbi per pontem magna exercitus parte traducta, ab vtroque latere, hinc ad Wahalim, inde Rhenum, castra obsidentium specie metatus est. Mauritius etsi Schenckiano munimento parum metuebat, vtpote non ignarus, quantum eius oppugnatio, ea præsertim anni tempestate fluminibus niue soluta auctis, difficultatis esset habitura, extrema tamen illius pęninsulæ mirum in modum communire non cessauit, vt ab ea parte securior, cum copiis alibi hosti occurrere posset. Interim Grauię pontones, & reliquus naualis apparatus à Regiis præparatur; statimque Sapena, Barlottus & alij cum Alphonsi d'Auali, Caroli Colomnæ, & Stanlæi legionibus, secundo flumine, ad Mosæ & Wahalis confluentem delapsi, Batauorum naues speculatorias stationibus depellunt. Griethusij adhuc non procul ab Embrica Cardinalis & Mendoza hærebant, vt Mauritius dubitaret, qua parte hosti occurrendum esset, cùm Barlottus, adducto è Siluaducis terrestri itinere nauali apparatu, in Bommelianam insulā 9. Maij inter Castellam & Marem traijcit, fluuiumque ponte iungit. Quibus cognitis, Mendoza quoque cum reliqua exercitus parte è castris ad Haltam, ad prædictam insulam contendit, euocato etiam, quod Embricæ hactenus fuerat, præsidio: Cardinalis verò 11. Maij Siluamducis venit. Dici non potest, quanta fuerit ciuium Bommelensium primùm trepidatio, inde fuga etiam quorumdam; sed Mauritij, qui tota nocte secum rapto agmine item 11. Maij, vix albescente cælo, vrbem ingressus fuerat, aduentu recreati, animum recollegerunt. Est munimentum, Creuecœur dictum, in ipso angulo, vbi Diesa fluuius Siluamducis pręterlapsus in Mosam influit. Id cùm Regiis ad conuehendos commeatus planè esset necessarium, mox 11. Maij, tribus admotis tormentis, cœpta est eius à Mendoza oppugnatio. Cui sustinendæ cùm impar esset præsidium, impetrata facultate cum armis ad Hemerdam concedendi, deditionem fecit.

1599

Admiralio suos recensente, Mauritius quoque aduigilat.

Regij ad vtramque Rheni ripam non longè à Schenckiano castra habent.

Barlottus subitò in Bommeliā insulam traijcit.

Creuecœur à Regiis capitur.

1599 cit. Pontem ibi flumini impositum Mendoza hemicyclo, quà Helam pagum ſpectat, firmauit. Inde ad Roſſemum pagum, quaſi per Wahalim in Tilanum territorium traiecturus, exercitum duxit; ſed mox, ſiue rei difficultate territus, ſiue aliud conſilium iamdiu voluens, conuerſo agmine caſtra ſub ipſis Bommeliæ mœnibus, & poſt aggerem Veſanum poſuit, huius obiectu ab hoſtilibus iaculis maximè tuta. In eius exercitu erant duodecim circiter peditum millia, & trecenti equites; reliqui enim, quorum in inſula foſſis & paludibus impedita non magnus vſus futurus erat, cis Moſam ſtationes habebant. Eò quoque Mauritius quantum potuit virium contraxit, ac breui iuſtum exercitum, veteranorum magna ex parte confecit. Mendoza nihilominùs 17. Maij extremas hoſtium munitiones nondum perfectas magno animo, ſed parum proſpero ſucceſſu, oppugnauit. Cæſi nonnulli, & capti; & poſt hunc conatum Regij intra ſua caſtra ferè ſe continuerunt, à iaculatione tamen vix vmquam ceſſarunt. Quare Mauritius ipſe 21. Maij caſtra Regiorum inuaſit, ſed æquè parum fauente fortuna. Nam, vt aiunt, & ſignum pugnę è conſtituto datum non fuit, & Regij tempus nacti, relicto exteriori, in interius vallum ſe receperunt, atque inde ſeruatis ordinibus progreſſi, nullo negotio Mauritianos irruentes & ſuſtinuerunt & repulerũt. Mauritiani ampliùs centum cæſi, inter eos Centuriones duo, Coplandus & Gala, duo Legati, & vexillifer Anglus. Cæſi ex Hiſpanis pauci, captique vnus & alter. Ad inſultus eiuſmodi reprimendos, & ad vrbem caſtraq; hoſtium infeſtanda, cùm Mendoza ingentes aggeres excitaſſet; Mauritius quoq; magnas moles paſſim oppoſuit; & ne hoſtis in Batauiam ſeu Batuam inſulam traijceret, citeriorem Wahalis ripam ad duo ferè millia paſſuum velut lorica cinxit, diſpoſitis pęnè continuatis ſtationibus & excubiis. Sed audi rem magis etiam miram. Dum ad Bommeliam vna pars ſic alteram laceſſit, magiſque eminùs quàm comminùs impugnat, iidem Batarii eorumque ſocij claſſem ſeptuaginta nauium ad infeſtanda ipſius Hiſpaniæ, aut inſularum quæ Hiſpanorum ditione tenentur, littora adornant, eique vniuerſæ Petrum Duſam præficiunt. Ea 25. Maij vela in altum fecit, & ad Coronnam Galiciæ portum 15. Iunij interim ſubſiſtit, dum de primo aſſultu faciendo deliberat. Ibi ex captiuis cognitum eſt, eam oram, quòd de aduentu ipſorum iam antè fama increbuiſſet, à quatuor peditum millibus & aliquot equitum turmis pręſidio miſſis teneri. Quare iis in locis manifeſto cum periculo fortunam experiri minimè conſultum videbatur. Iter igitur verſus promontorium S. Vincentij dirigunt; & Lancerottam, Forteuenturam, aliaſque inſulas prætervecti, in magnam Canariam 26. eiuſdem Iunij appellunt, & ad Alegonam oppidum inſulæ anchoris iactis, in terram deſcendunt. Multum ibi

Admiralius caſtra ſub mœnibus Bommelenſibus conſtituit.

Erumpentes Geuſij à Regiis caduntur.

Batani interea nihilominùs audet mittere qui Hiſpaniã infeſtent.

Fruſtrà tentatis Hiſp. littoribus Canariam inuadunt.

ibi & cruentè pugnatum eſt toto ferè biduo. Tandem inſulanis in montium cauernas & ſpeluncas ſe abdentibus Batauì oppido & vtraq; Arce defenſoribus vacuis potiuntur. Aliquoties Inſulani, miſſis internuntiis, cum Thalaſſiarcho de redimendis ſuis ab incendio egerunt; ſed tranſigi inter eos nihil potuit. Comportari ergo prædam omnem inuentam ad naues iubet, & in primario templo ſuæ Religionis ritu ſacris peractis, duo circiter hominum millia ad eos perſequendos mittit, qui in ſiluas & mõtes profugerant; qui tamen nullo operæpretio facto, ſeptuaginta etiam ſuorum amiſſis, paulò pòſt reuerſi ſunt. Demum 4. Iulij Arcem oppidi puluere ſubiecto euertunt, ſimulque oppidum incendunt, & ad claſſem redeunt. Vix à terra ſoluerant, cùm Inſulani è latibulis ſuis, cognito hoſtium diſceſſu, prodeunt, & ad reſtinguendum incendium accurrunt. Exſcenderunt etiam Batauì ad Gomeram, item ex inſulis Fortunatis, vno oppido munitam. Vbi cùm omnia fugientium veſtigiis eſſent plena, oppido vacuo potiti, quadringenti ex eis, vt fugientes cum præda interciperent, alia parte in vallem quamdam deſcendunt, ſed eluſi, ad montana vſque perſequuntur. Hîc claſſiarij loci iniquitate circumuenti, præcluſo omni ad fugam exitu, armis quàm poſſunt fortiſſimè ſe tuentur, tãdemque multis vtrimque occiſis, trepidè, ſole iam ad occaſum vergente, in vrbem vacuam ad ſuos reuertuntur. Ibi per ſtationes diſtributi pernoctãt; manè ſequenti omnia loca, in quibus defoſſum aliquid credebatur, excutiunt, ſed præter pauca vini dolia, três machinas æneas, & campanas aliquot, nihil repertum. Itaque Thalaſſiarchus concilio habito, ne pluribus ſuos obijceret periculis ſine fructu, ex omni numero naues triginta & quinque firmiores ſeligit, ceteras præfecto Ioanne Gerbrandi cum exigua præda domum remittit. Ipſe cum ſuis S. Thomæ inſulam ſub ipſo Æquinoctiali ſitam petit. Habitant ibi Luſitani. Inſula tota cùm aliis rebus, tum maximè ſaccari prouentu abundat. Expoſitis in terram militibus, Thalaſſiarchus oppidum Pauoaſam oppugnat, & parum ſtrenuè ſe defendentibus Inſulanis, ſine magna ſuorum iactura expugnat, capto Franciſco Meneſio totius Inſulæ Præfecto. Hîc cùm gens è Septemtrionalibus locis profecta, & frigoribus potiùs ferendis quàm æſtibus, qui ibi ardentiſſimi ſunt, aſſueta, cupidè ſe aqua ingurgitatet, humi etiam aſſiduè cubaret, morbus & vehemens & contagioſus vniuerſum exercitum peruaſit, quo plures magno cum dolorum cruciatu quotidie extinguebantur. Præda igitur aliquantò ampliore, quàm quæ in Canariis reperta, nauibus illata, domum redire Thalaſſiarchus decreuit. Sed iam plerique omnes morbi peſtilentiſſimi ſemina receperant, qui tanta immanitate graſſatus eſt, vt, præter magnum claſſiariorum & nautarum numerũ, Thalaſſiarchus ipſe omneſque cum eo Centuriones, duobus tantùm ex-

1599

Incenſo oppido, ad naues cum præda reuertuntur.

Inuadunt & Gomeram inſulam, ſed exiguo ſuo commodo.

Deniquè ad inſulam S. Thomã peruadũt, ſub ipſo Aequinoctiali.

Pluribus tabe conſumptis pauciſſimi in patriam redeunt.

1599 ceptis, Campis & Caluardo, ibi perierunt. Pauci qui ſuperfuerunt, vt vix regendis nauibus ſufficerent, tandem menſe Februario anni ſequẽtis domum redierunt. Intereà ad Bommeliam magna itidem vtrimque contentione terreſtribus copiis res geruntur. Et Hiſpani quidem, exeunte Maio, duobus ſupra Tielam milliaribus ad Drutam vicum traijcere Wahalim conati, à Mauritio, qui confeſtim cum ſexdecim peditum ſignis, & quinq; equitum turmis eò aduolauerat, pedem referre coacti ſunt. Ad hæc graues ſimultates inter Mendozam & rei tormentariæ Præfectum, itemque Barlottum & Sapenam alioſque Chiliarchas Hiſpanos exſtiterunt, fruſtrà diſſidia componere annitente Cardinali. Barlotto homini impigro & rei militaris perito, & ex gregario milite per omnia bellica munia ad magnam dignitatem euecto ſuccenſebant Hiſpani, quòd is Bommeliæ obſidendæ præcipuus auctor atque inſtigator fuiſſet. Sic enim ille differebat, nullibi in hoſticum penetrandi commodiorẽ monſtrari occaſionem; hincque etiam Hiſpanici exercitus terrorem multò longiùs ac latiùs ſparſum iri. Contrà Sapena & alij, aliò quocumque potiùs arma conuertenda cenſebant. Milites prætereà multarum rerum inopia confecti, & ad omnem hoſtis impetum expoſiti, vix à ſeditione poterant cohiberi, vulneratis & ægris vicina omnia xenodochia & noſocomia erant referta, ſic vt multi obſidionem ſoluendam eſſe cenſerẽt. Concilio ſuper ea re coacto, dum alius aliud cenſet, transfuga Germanus caſtrorum metandorum peritus ad Cardinalem venit, locumque caſtello ædificando valdè opportunum commonſtrat, in iſthmo quodam inſulæ, ad pagum Roſſemum, inter Moſam & Wahalim, quo vtriuſque fluminis nauigatio impediri, viciniſque locis velut compedes inijci poſſint. Cardinalis ipſe poſt alios cum pręcipuis Ducibus ad inſpiciendum locũ profectus conſilium probat, operiſque initium quamprimùm fieri iubet. Pręſidiis deinde diſpoſitis, & incenſis tuguriis, 3. Iunij caſtra ad Roſſemum transfert. Mox quoque Mendoza pontem, quo ad Creuecœur Moſam iunxerat, aduerſo flumine ſubducere, & inter Alenium & Marem pagos ſternere iuſſit. Mauritius interim admotis itidem propiùs vndiq; ad hoſtem caſtris, in id vnicè intentus, vt tranſitum fluminis intercluderet, in Teruora inſula ſupra Bommelianam prætorium fixit. Ad 5. diem Iunij prima Regij propugnaculi, cui à S. Andrea deinde nomen fuit, iacta ſunt fundamenta. Magno ac propè incredibili & labore & ſumptu caſtelli huius conſtitit exædificatio, pomeriis ad inſtar oppiduli ſanè quàm latis deſcriptis, tum molatrinis, piſtrinis, omniſque generis ædificiis, & ſacello etiam D. Andreæ ab ipſo Cardinali conſecrato ornati. Periculum quidem, ſi Regij loco tam opportuno ſtatiua ſibi figerent, intelligebat Mauritius; opus tamen prohibere non poterat, quòd ad eum locum

Interim in caſtris Regiis ad Bommeliã oriuntur ſimultates.

Multis caſis vulneratiſq; Hiſpani nonnulli ſoluendam obſidionem cenſent.

Sed ecce ſubitò locus eos detinet, vbi poſteà munitio S. Andreæ.

Munitio S. Andreæ inſtar oppiduli erigi cœpta.

1599

locum terrâ vnus tantùm per aggerem à Regiis insessum & munitum, isque angustus admodum pateret aditus. Nihilominùs Mauritius nouum opus, quacumq; posset ratione, Regiis oppositurus, 3. Iulij vesperi è Teruora insula, traiecta per pontem ibi confectum copiarum parte, Heruerdum vicum, & nonnihil subiecti agri, subitariis munitionibus amplexus est. Lorica erat iustæ altitudinis, fossa lata duodenos, profunda senos pedes, ligneis tignis confertim admodum infixis vndique munita. Idque mirum, tantum opus quatuordecim horarum spatio eò perductum, vt etiam vehementi assultui sustinendo par esset. Seriùs is conatus à Regiis animaduersus, quã vt impediri posset. Interim inclinante iam die (is erat 4. Iulij) ad opus disturbãdum, cum tribus Hispanorum & Italorum millibus à Mendoza missus Gaspar Sapena, magno animo impetũ fecit; tantoq; ardore nõnulli irruerunt, vt & superata fossa, & conuulso vallorũ ordine, ipsam loricam ascenderint, & hastis ac gladiis cominus pugnarint; sed missilibus, quæ tam è munitionibus, quàm nauibus in proximo flumine stantibus (quarum vna tamen ab Hispanis tormentorum ictibus perforata & demersa fuit) iaciebantur, confecti, ampliùs centum amissis, ad suos se receperunt: quorum à discessu dies ac noctes continuatis operibus Nassouiani totum ferè pagum permunierunt; econtrà Regij vallum à Mosa ad Wahalim ductum ad sui defensionem obiecere. E regione Teruoræ in vlteriori Mosę ripa itidem Mauritius Litsenhammensem agrum munitionibus inclusit, Mosæ ponte imposito; atque ita pontem Regiorum infestauit, vt ad Creuecœur rursus Mendoza eum demiserit. Nec intereà cessabat equitatus. Et quidem 12. Iulij Henricus Nassouius, comitantibus Briautæo & aliis è nobilitate Gallica, è munitionibus Heruerdianis progressus, inque armis se ostentans, temerè prælium committit, in quo Monglassius, magnæ in Francia expectationis iuuenis, grauiter vulneratus paulò pòst obiit. Triduo quoque pòst Mauritius ipse, traiecto ad Litsenhammum Mosa, cum sex millibus circiter equitum ac peditum ad Brabantiæ pagos Liddam, Castellam & Maram contendit, eo consilio vt circumducto exercitu, Regios per hospitia distributos à tergo (frontem enim tantùm hostibus obuersam munierant) aggrederetur; quod Gallorum nimis celeriter procurrentium imprudentia fertur discissum. Regij enim, re intellecta, statim signa extulerunt, & insecutos Nassouianos, iamq; vallum ascendere conatos deturbarunt. Hinc Mauritius opera firmiora cernens, iamque ad Regios vndique auxilia confluere intelligens, receptui canere iussit, amissis circiter centum. Denique exædificato castello S. Andreano, inq; id & proximas munitiones è Barlaymontij, Assicurtij & Comitis Embdani legionibus, trium millium circiter virorum præsidio cum necessario commeatu, & tredecim tor-

Econtrà Mauritiani muniũt Heruerdũ.

Alio item loco propugnaculum propugnaculo opponitur.

Velitatio vna & altera.

S. Andreano præsidiis munito, Regij in Brabantiã redeunt.

1599 tormentis maioribus, imposito, Mendoza exercitum, totum ferè ad seditiones spectantem, Ducumq; discordiis in factiones scissum, 22. Iulij è Bommeliana insula in Brabantiam traduxit, & inde per hospitia distribuit. Vbi dum Regius hęret exercitus, Guilielmus Nassouius cum decem equitum & quinquaginta peditum signis ad Dotecemum in Frisiæ & Geldriæ limite positum oppugnandum mittitur, & facto 25. Augusti oppugnationis initio, & tribus machinis muralibus collocatis, & sua & omnium opinione faciliùs expeditionem eam confecit. Præsidiarij enim (erant verò quatuor signa, Præfecto Inico Ottaiola) metu perterriti, vt cum armis & impedimentis sibi exire liceret pacti, biduo postquam hostem ad mœnia vidissent, & oppidum & vicinam arcem Schulenburgum Nassouio tradidere: qui loco vtroque præsidiis firmato, exercitum die 30. eiusdem Augusti in Mauritij castra reduxit. Intereà copiæ Germanorum seu Imperij, de quibus antè dicere cœpimus, conuenerant peditum & equitum simul, vt ferebatur, viginti millia, quibus præerat Comes Lippiensis. Quæ cùm infra Coloniam venissent, Lippiensis mox Orsouiam Cliuiense oppidum occupat, & præsidio firmat. Inde 26. Iulij munitionem in insula ad Rhijnbercam positam expugnat, interfectis nonnullis. Verùm cùm maioribus machinis & apparatu tormentario, cuius procurandi curam Westphalici susceperant, & non miserant, destitutus, totum fermè mēsem arma inaniter ostentasset, inter Duces cōsultatum fuit, vtrùm à Mauritio & Confœderatis ea sumere liceret. Iis acceptis, cōiunctis cum Mauritio auxiliis, decreta fuit Gennapij oppugnatio: ad eámque rem Mauritius pontem Wahali ad Nouiomagum imponere parabat. Sed id veritus Mendoza, suos 15. Augusti è præsidio Gennapiensi quàm celerrimè euocauit, hacque ratione, ne Germani cum hostibus se coniungerent, impediuit. Ita progressi Germani Arcem ab Hispanis relictam præsidio firmarunt, & nihilominùs in Brabantiam facta excursione, monasterio, pago & templo Audenroiæ direptis, primam hostilitatis actionem contra Hispanos extra fines Imperij exercuerunt, eamque rem non Hispani tantùm seu Regij, sed ipsi etiam Westphalici circuli Ordines ęgerrimè tulerunt. Quibus rebus cognitis, Mendoza Ferdinandum Madrutium in Germanorum castra mittit, rogatque, cùm in eo iam totus sit, vt miles ab Imperij finibus abducatur, & Archidux de iniuriis, quas illatas sibi multi conqueruntur, satisfacere paratus sit; ecquam ob causam ad se veniant oppugnandum? Hîc Lippiensis, ceterique Duces, pro re nata consilium se capturos, & tum deniq; Cardinalem certiorem facturos, responderunt. Gennapio recepto, ad Rhenum est reditum. Ræsam Hispani adhuc præsidio tenebant. Huic præerat Ramirus Gusmannus nobilis Hispanus cum tribus Hispanorum, duobus Burgun-

Dotecemū post biduū obsidionis Mauritianis se tradit.

Germani Imperiales Orsouiam ad Rhenū recuperāt.

Iisdē versus Gennapium tendentibus Regij eam deserunt.

Arrogans responsum Germanorum ad Legatum Regium.

1599

Burgundionum, vno Gallobelgarum, & tribus Germanorum signis. Equitatus in oppido nullus erat, præter quinquaginta equites, Botbergio ductore. In aduersa Rheni ripa munimentum erat, è quo facilis erat in oppidum traiectus. Præfectus, vbi serio rem agi, seque oppugnari vidit, Franciscum Blumium ad Mendozam mittit. Is ex iis copiis, quas secum habebat, mox sexcentos deligit, eisque Andream Orticium strenuum bellatorem præficit, qui sequenti die cum delectis Mosam paulò infra Gennapium traijcit, & in munimentum, quod contra Ræsam erat, peruenit. Inde noctu, tanto cum silentio, nauibus priùs cōductis, Rheno superato, Ræsam ingreditur, vt omnem aduentus sui præuenerit rumorem. Nec multa mora: manè 10. Septembris dato signo, porta sexcenti circiter in tres manipulos distributi erumpunt, & obsidētium munitiones ingressi, quinquaginta circiter interficiunt, supra centū vulneratis; tum tormenta quædam clauis ferreis adactis corrumpunt, vnum etiam in vrbem trahunt, plura abstracturi, si funes necessarij ad manus fuissent. Magnum hic tumultus in Germanorum castris terrorem excitauit; hacque offensione accepta, castra, quà hostis venturus timebatur, meliùs communiuntur: eamque ob causam cùm Orticius sequenti die secundam eruptionem, vbi Hohenloius stationem habebat, tentasset, frustrà fuit, aditu vallo ligneo cuspidibus ferreis præfixis obsepto. Iam antè quoque non vno incommodo Germanorum exercitus laborabat, & inprimis Ducum discordia & consiliorum diuersitate. Accedebat quòd Brandeburgica legio ob vnius & alterius mensis non soluta stipendia ferè ad tumultum instigaretur, vt & Hessica. Erant in castris, qui quamprimùm ad Mauritium mittendum, eumque rogandum censerent, vt Guilielmum Nassouium patruelem cum delecta veteranorū manu mitteret; cuius interuentu & dissidia componerentur, & prudentia res meliùs administrarentur. Missus ad id Smelzingus. Is cùm vix in viam 12. Septembris se dedisset, seditiones passim in castris, terrore insuper hostium qui iam bis eruperant accensæ, tantopere inualuere, vt castra transferenda, atque aliò deducendum militem plures suaderent, antequam maior offensio acciperetur. Id 13. Septembris fieri cœptum, tanta confusione ac trepidatione, vt vix abductis machinis muralibus, non exiguam vim commeatus Hispanis discedentium vestigia prementibus diripiendam reliquerint. Plures maximè ex Brunswicensi & Hessica legione turmatim dilabebantur. Qui restabant, ad veterem Seuenaram concessere. Sed nec diu ibi morati, quà cuique commodum, profugerūt, præcipuè hoc adferentes, numquam passuros, vt ab Imperij finibus deducantur, aut in Confœderatorum Batauorum stipendia adigantur. Soluta disciplina, & dissipato exercitu, Hohenloius & Solmensis Comites

Germani Ræsam obsidere instituunt.

Obsessi magnam cladem obsessoribus inferunt.

Dissident inter se Duces Germanorum, pars etiam pro stipendiis tumultuari incipit.

Discedunt turpiter Germani ab obsidione Ræsæ.

1599 tes 24. eiusdem Septembris, hic Gorcomium, vbi Ordines Fœderati comitia habebant, ille Hagam-Comitis profecti sunt, instanter petentes, vt Gennapij & Embricæ præsidiariis stipendia numerarentur, ne, tumultuante milite, duo tam opportuna loca Hispanis iterùm velut in manus traderentur. Orsouiam quoque adhuc Imperij nomine tenebat Lansbergius; verùm is, audito expeditionis successu, sibi quoque in tempore discedendum existimauit. Quid Gennapio & Embricæ acciderit, dicemus, vbi Albertum Archiducem cum Sereniss. Infante in Belgium priùs reduxerimus. Is (vt anno superiori narrauimus) Mediolani trigesimo Nouembris, cum sponsa Regis Philippi III. ob incommodum anni tempus mortemque Regis patris substiterat; vnde demum 3. Februarij huius anni per Ticinum itinere facto, Genuam venerunt. Vtroq; loco magnificè & splendidè excepti, 18. eiusdem Februarij triremes conscendunt, & classem ad portum Sauonensem appellunt: vbi aliquot dies ob aduersam tempestatem commorati, Ligustici littoris oram legunt, Naulum, Finarium, Bargetum, Albingaunum, portum Mauritij, D. Remi fanum, Vallem Oneliam, Villam-frãcam siue portum Herculis Monœci, & Niceam, Genuensis territorij oppida præteruecti, tandẽ ad portum Massiliæ, iactis anchoris, subsistunt. Dux Guisius, Prouinciæ Narbonensi præfectus, Franciæ Regis nomine quæuis officia cum obseruantia quanta potuit maxima Regiis sponsis obtulit & præstitit, amicissimeque in Arcem, oblatis etiam, vti ferè apud Principes mos est, portarum clauibus, inuitauit, & classem commeatu iuuit. Regina sua naui non descendit, nisi vt rei diuinæ, quæ sub positis quotidie in littore tabernaculis fiebat, interesset; Archidux verò Albertus cum duabus triremibus Massiliam profectus est, ibique visitatis Sanctorum reliquiis, ad suos est reuersus. Inde 20. Martij, sinu Narbonensi traiecto, in portum Colibrẽsem sunt delati. Hinc maritimam oram Tarraconensis Hispaniæ legentes, Rhodam portum, Lunarium promontorium, ipsam denique Barcinonem celeri nauigio præteruecti, in portu constiterunt, Alfaques vulgò dicitur. Hinc Valentiæ Regni fines attigerunt, iamque peracto cursu, in portu Biuaros, vt Hispani indigetant, Regina descendit; missusque ad Regem Principis Auriæ filius, qui de secunda nauigatione & aduentu certiorem faceret. Die 31. & vltimo Martij terrestri itinere ad D. Matthæi fanum perrexerunt; quo loco Deniæ Marchio è Borgia familia, iam Dux Lermæus, superuenit, & Reginæ reuerenter salutatæ Regis exposuit mãdata. Vnde ad Gabannas, tum ad Villam regalem (locorum sunt nomina) progressi, Regina cum matre ad Sagunti ruinas, vbi nunc Moruedre vicus est, iter instituit; Archidux Albertus essedo expedito ad Regem sponsámque suam Infantem complectendam perrexit. Inde Madritum ad visi-

Solliciti sunt Fœderati, ne Embrica & Gennapio iterùm Regij potiantur.

Sed nunc iter Archiducis porrò est prosequendum.

Excipitur comitatus Archiducis splendidè ad Massiliam nomine Regis Franciæ.

Littora legentes denique in Valentia Regno excendunt.

ad viſitandam matrem Auguſtam profectus, Valentiam reuertitur. Rex interea ſponſæ ſuæ videndæ miro deſiderio incenſus, aſſumpto communi Equitis nobilis habitu, Regis nomine ad ſalutandam Reginam miſſi, ad eam ſe confert. Vbi à matronis quibuſdam, quas tum in ſuo comitatu Regina habebat, agnitus, incredibili cum omnium lætitia & plauſu excipitur. Intereà Valentiæ ad Regias nuptias celebrandas maximi & incredibiles fiebant apparatus; quibus iam paratis, 18. Aprilis Regina ſolemnem ingreſſum Valentię fecit Regali verè magnificentia, in quam dicuntur inſumpta tricies cētena coronatorum millia. Portam arcu triumphali ſplendidiſſimè exornatam tranſgreſſa Regina, gradario candido vecta ſub vmbella aurea, quæ à Valentinianis viginti Nobiliſſimis geſtabatur, ad templum deducitur, ponè ſequentibus matre & Alberto Archiduce, cum Reginæ gynæceo, & infinita Nobilitate. Cùm autem Regia Maieſtas cum Infante Sereniſſ. per ſcalam ſecretam deſcendiſſent; Nuntius Pontificius poſt ſolemnes cęrimonias, Regem primùm, deinde Archiducem interrogat, vtrùm matrimonia promiſſa per Legatos, coram Pontifice Maximo inita, rata haberent. Cùm vterque annuiſſet, omnes ſimul ad Altare accedunt, genibuſque flexis dum preces decantantur, coniugium confirmant. Diſceſſum eſt inde ad Palatium, vbi nuptialis feſtiuitas, quanta potuit vel cogitari magnificentia peracta eſt, & producta in dies octo, nullo genere ſpectaculorum, quibus animi recreantur, prętermiſſo. Octauo ſpectaculorum die Rex Philippus Albertum Archiducem, alioſque duos Principes viros, aurei Velleris creat equites. Demum 14. Maij vniuerſa pompa Barcinonem traducitur; ibique Regno Rex & Regina inaugurantur.

1599

Rex habitu ignoto ſponſam ſalutat.

Ingreditur Regina Valentiam incredibili pompa.

Celebrantur binæ nuptiæ ſimili magnificentia.

ANNALES TVMVLTVVM BELGICORVM SVB ALBERTO AVSTRIÆ ARCHIDVCE ET ISABELLA CLARA EVGENIA HISPAN. INFANTE XLIV. BRABANTIÆ VII. BELGII VNITI PRINCIPIBVS.

1599

Archidux & Sereniſſ. Infans verſus Belgium feſtinant.

ALBERTVS & Infans Sereniſſima, de rerum Belgicarum ſtatu ſolliciti, 7. Iunij Barcinone ſoluunt, & Tarraconenſe littus præteruecti, traiecto ſinu Narbonenſi, oramque Liguriæ legentes, eodem itinere, quo Archiducem in Hiſpaniam veniſſe deſcripſimus, in portum Genuenſem paucis diebus appellunt: à cuius ciuitatis Duce Laurentio Sauli in Grimaldi mortui locum nuper ſuffecto, & reliquis Magiſtratibus multis cum honoribus excepti, omnibuſq; officiis, quamdiu ibi ſubſtiterunt, culti fuerunt, vt & Ticini, ac inprimis Mediolani. Relictâ Italiâ per Heluetiorum fines profecti, ſuperatis celſiſſimis Apennini iugis, Lucernam primùm, Baſileam inde perueniunt, vbi pro more gentis comiter excepti, & boue auenaque donati, in Burgundiam iter deflectere decreuerant: ſed rebus Belgicis aduẽtum eorum quàm celerrimum flagitantibus, per Alſatiam, Lotharingiam, agrumq; Luxenburgicum, Namurcum celeriter ſunt digreſſi, ibique dies aliquot diſcutiendis longinqui itineris moleſtiis dederunt. Ad Brabantiæ fines Duci-

Veniunt celeriter per Italiã, Heluetiã, & Lotharingiam, in Belgium.

ALBERTVS ET ISABELLA CLARA EVGENIA
XLIV. BRAB. VII. BELGII VNITI PRINCIPES.

1599 Ducibus præstò fuerunt Ordinum eius Prouinciæ Legati, cum magno honestissimoq; comitatu, qui Principibus aduentum gratulati, Hallam eos, inde Bruxellam 5. Septembris deduxerunt. Pompas incredibiles ibi exhibitas, qui volet, legat in Bochio; nobis sufficit obiter suprà attigisse exhibitas in eadem vrbe Archiduci nondum sponso: quantas ergo simul præsenti sponsæ & Dominæ? Intereà post paucos dies quoq; Fredericus Spinola, ex illustri apud Genuates familia, cum sex triremium instructissimarum classe, inter Caletum Galliæ, & Doueram Angliæ, Septemtrionem versus cursu paululùm deflexo, ne in Batauos, Flandriæ littus duce Iustino Nassouio obsidentes, incideret, & præter hostium opinionem, & præter suam ipsius spem sine pugna 11. Septembris portum Slusensem tenuit. Quæ classis quantum negotij Zelandis & Batauis exhibuerit, suis locis dicetur. Archiduces cùm ab itinere quieuissent, seque collegissent, 24. Nouembris Louanium, quæ Brabantiæ metropolis est ab antiquo, magna ciuium gratulatione ingrediuntur, & sequenti die, qui D. Catharinæ festus est, Ordinibus solemne præstant & ab iisdem accipiunt iuramentum, à nobis scilicet breuiter ex Bochio anno superiori 17. Augusti relatum. Qui idem Bochius addit hoc loco & ista verba: « Deinde Læti « Introitus priuilegium, suarum Celsitudinum manibus signatum, ab Au- « dientiario est perlectum. Tum Infans Serenissima tactis manu Euange- « liis iusiurandum præstitit; quod & ab Archiduce separatim factum est. Habitæ ibi deinde Orationes gratulatoriæ doctissimæ & grauissimæ à Doctore Theologo Iacobo Baio, & postridie ab Vniuersitatis Rectore: quæ quia prolixiores sunt, & seorsim exstant, hîc prætermittentur. Hoc præterire nulla ratione queo, rarum & eximium, quòd non solùm disputationi publicæ interesse Archiduces, sed inopinatò prætereà ad Clariss. Viri I. Lipsij Auditorium accedere, eumq; ex re nata aliquid subitò dicere voluerint. Exstat grauissima Oratiuncula auditorum calamis celerrimè excepta. Ex ea non possum quin pauca saltem carptim Annalibus inseram. « Serenissimi, inquit, & potentissimi Principes; etsi, fateor, haud « planè rudem & tironem me esse in dicendo; tamen hic splendor vester, « qui oculis meis inopinatus apparuit, turbat me aliquid (non nego) sed & « delectat. Itaque parebo libens Serenitati vestræ, quæ me voluit subitò & « ex tempore pauca dicere. Non recedam autem longè (nam & sic iussi- « stis) à more lectionis solitæ. Annæum Senecam (æternum Hispaniæ de- « cus) in manus sumo, & pauca eius verba, à consessu & tempore hoc non « aliena, explicabo. Ait 1. de Clementia cap. 3. Illius demum Principis « magnitudo stabilis fundatáque est, quem omnes tam supra se esse quàm « pro se sciunt; cuius curam excubare pro salute singulorum, atque vniuer- « sorum, quotidie experiuntur. Quo procedente, non tamquam malum aliquod

Appellit paulò pòst etiam Spinola Slusã cum sex triremibus.

Inaugurantur Principes Louanij;

vbi & Lipsium volunt aliquid ex tempore dicere.

Lipsius modestè prolocutus, quod petebatur, aggreditur.

Verba sunt Senecæ, describentis Principem, cuius magnitudo sit stabilis.

1599

„ aliquod aut noxium animal è cubili prosilierit, diffugiunt; sed tamquam
„ ad clarum & beneficum sidus certatim aduolant, obijcere se pro illo mu-
„ cronibus insidiantium paratissimi, & substernere corpora sua, si per
„ stragem illi humanam iter ad salutem sternendum sit. Pauca verba,
„ vt solet ille Scriptor, sed magnæ rei inclusæ, & à me breuiter educen-
„ dæ. Ait, Illius demum Principis magnitudinem stabilem esse.] Cuius?
„ qui hæc faciet, quæ suggerit. Quem omnes tam supra se esse.] Dignitas
„ Principis tangitur & eminentia. Quis autem nescit? Ille est imago & ex-
„ emplar Dei in terris, rerum moderator & arbiter. Quid amplius? pro se
„ esse.] O monitum eximium! ô in duobus verbis inclusum finem mu-
„ nusque Principatuum! Addit noster: Curam eius excubare pro salute
„ etiam singulorum.] Itáne excubare? vt nec noctes vacuę exceptæq; sint?
„ Nec noctes. Magna fortuna magna seruitus est, ait quispiam. Imperator
„ Rudolphus, ille, dico, primus auctor & fons magnitudinis vestræ Au-
„ striacæ, cùm tenuiores aliquot homines aditum ad eum captarent, & sa-
„ tellites aspernati reijcerent, Per Deum, inquit (ipsa Annalium verba po-
„ nam) sinite homines ad me venire: non enim ideò Imperator sum, vt in
„ arcula includar. Pergit noster: Quo procedente, non tamquam malum
„ aliquod aut noxium animal (tigris, lupus, serpens) è cubili prosilierit, dif-
„ fugiunt; (quod in Caligula, Nerone, Domitiano obseruare licuit) sed tam-
„ quam ad clarum & beneficum sidus certatim aduolant.] Ita sanè, ad-
„ uolát, non accurrunt; certatim, non lentè aut timidè; viæ, domus, oppida
„ sunt angusta. Videtísne, ô nostri Principes, tamquã ad clara & benefica
„ duo sidera cõcurrimus; tamquam ad gemellos illos Castores respicimus
„ in diuturna hac Belgica tẽpestate. Sequitur: Obijcere se pro illo mucro-
„ nibus paratissimi.] Ego, Sereniss. Principes, publica Belgarum voce &
„ sensu offero. Voto claudam; vt felicibus auspiciis cœptum hoc Impe-
„ rium diuturnum ac stabile vobis, & stirpi vestræ (ô Deus eam donet) sit,
„ cum Dei ipsius, cum vestra gloria, & publica Belgarum salute. Hæc ex
illa insigni Oratione carptim. Louanio relicto, Duces Bruxellam repe-
tunt, ibidemque 28. Nouembris itidem inaugurati, 5. Decembris arcem
Antuerpiensem ingrediuntur, ac quinto posteà die ante domum Senato-
riam iuramentum consuetum præstant & accipiunt, incredibili pompa
& magnificẽtia: quam si quis cognoscere cupiat, Ioannis Bochij librum
ea de re scriptum legat. Sed iam reliqua huius anni bellica, quæ post ad-
uẽtum Principum in Cliuia & alibi gesta sunt, adnectamus. Recedente
ab obsidione Resæ Germanorum Fœderatorumque exercitu, ac tãdem
ante 24. Septembris, eo omnino dissipato, Hohenloius & Solmensis, vt
diximus, instãter agebant apud Ordines Confœderatos, vt his qui Gen-
napij & Embricæ in præsidio erant, stipendia numerarentur, ne tumul-

Quid sit Principem supra & pro populo esse.

Illustre dictum in eamdem rem Rudolphi I. Austriaci Imp.

Voto ipsius claudit; ardẽter inprimis in stirpem.

Inaugurãtur Principes quoq; Bruxellæ & Antuerpiæ.

1599 tuante milite, duo tam opportuna loca Hiſpanis iterùm veluti in manus traderentur. Ita qui Gennapij collocati erant, ad 3. vſque Nouembris oppidum & Arcem cuſtodierunt, quo tempore Mendoza, admoto exercitu, & pulſatis muris, locum recepit, ſuumque ei pręſidium impoſuit. Embrica reſtabat, cui Bilandij Baro Reidanus præerat. Is idem veritus, ſuoque militi diffidens, à Mauritio auxilia poſtulauit: qui ſine mora Edmundum Scotum & Duuenuordium cum quindecim peditum, & Sideniſcium cum quinque equitũ turmis eò miſit. Hi aduentantes 16. Nouembris, portas oppidi clauſas repererunt, tam ciuium quàm militum quorumdam ſtudiis. Vbi dum Præfectus cura æſtuat, ac ferè de rei ſucceſſu deſperat, iam Edmundus portam Rhenanam arietabat; quam etiam accurrentium quorumdam intus auxilio tandem perfregit. Sic ingreſſus ſub ſignis, rectà ad lapideam portam contendit, ac per itidem effractam ſocios accipit, paucis amiſſis. Poſtridie Sideniſcius, Edmundus & Duuenuordius, conſtitutis rebus, & pacatis vtcumque ciuibus, Reidano decem peditum ſigna ad oppidi cuſtodiam tradunt, reliquos verò in vicina Confœderatorum præſidia reducunt. Sic Embrica ad 18. Ianuarij ſequentis anni in Confœderatorum poteſtate manſit. Et quidem illi Germanos ſub ſignis Reidani militantes, magnis promiſſis ad ſe pellicere conati fuerant, ſed fruſtrà, Duce Brunſwicenſi copias omnes ſuis auſpiciis coactas domum reuocante; cùm Mendoza iam anteà 18. Decembris ſuos quoque Ręſã eduxiſſet. Idem vſque medium Decembris copias circa Brabantiæ, Geldriæ & Cliuiæ confinia cõtinebat, occaſionem, vti videbatur, per flumina & ſtagna gelu concreta in hoſticum penetrãdi præſtolaturus. Et profectò ſi vnquam, ea certè hieme, hac quidem in re aura Hiſpanis fauere videbatur, fluminibus & aquis paſſim totum ferè menſem tam craſſa glacie ſtantibus, vt vel grauiſſima onera ſuſtineret. Quominùs verò quidquam tentarit Mendoza, cauſa putatur, quòd copias, ceteroquin etiam ob non ſoluta ſtipendia imperij non valdè patientes, longiùs haberet diſperſas, quàm vt breui tempore contrahere eas, & ſumma cum celeritate (qua vna huiuſcemodi inuaſiones conficiendę ſunt) in hoſtem ducere poſſet. Quæ res vt ad iam dictum conatũ magno fuit incommodo, ita ſeditioni interim, quę alioqui totum exercitum Archiducum peruaſura videbatur, vires quodammodò ſubtraxit. Seceſſiones nihilominùs aliquot factæ. Slegelij vexillatio Germanica, adiuncta ſibi Nicolai Baſtæ Epirotarum equitum ala, Peram oppidulũ Leodienſis agri, per ſcalas ſuperatis muris, & aliquot ciuibus occiſis, diripuerunt. Ad eos miſſus Ioannes Iacobi Belgioſa Comes, nec admiſſus nec auditus fuit. Equites etiam, præſertim Henrici Vandenbergij Comitis, per agrum Iuliacenſem & Colonienſem licentioſè graſſabantur. Tandem quoque

Admiralius Gennapiũ Cliuiæ iterùm capit.

Ex altera parte Fœderati Batavi occupant Embricam.

Exiſtimãtur Archiducales per glaciem in hoſticũ penetraturi.

Seceſſiones Archiducaliũ pluribus locis, magno vicinorum damno.

quoque exeunte anno, mille & ducenti circiter equites peditesque variis è nationibus Wertam in Campiniæ finibus, & Hamontium Leodiensis ditionis oppidum vi occuparunt, & vt imperij aliquam speciem retinerent, Ioannem Alfonsum Maium peditatui, & Martinesium equitatui præesse iusserunt. Ad hos quoque pacandos missus Sapena, conuitiis ac minis ab insolente milite est abactus. Optimum ergo factu, & ad res presentes commodissimum ratus Mendoza, ne frequentiores cœtus coirent, militem quàm latissimè dispergi, eos qui reliqui erant in agrum Limburgensem, Falckenburgensem, Luxemburgensem, & Namurcensem distribuit, nonnullis etiam Eindhouiæ, Helmontij, Thienæ & Liræ collocatis.

1599

Admiralius itaque reliquum militem quàm latissimè dispergit.

In Francia agi cœptum de nouis nuptiis Henrici Franciæ & Nauarræ Regis, deserta Margareta Valesia Henrici II. Regis filia, quæ vxor iam inde ab anno septuagesimo secundo vltra sesquimillesimum habita fuerat. De hoc ista Gordonius: In Gallia, cùm Margareta Regina Valesia, magnis naturę dotibus ornata Princeps, sed quæ tertio sanguinis gradu Regem contingebat, de quo impedimento matrimonij cum Henrico nulla Pontificis venia intercesserat, aliam etiam, vti plures scribunt, dissoluendi matrimonij aperuisset causam; effectum vt Summus Pontifex, ex Principis vtriusque consensu, improbato hoc matrimonio, locum iure fecerit nouo coniugio cum Maria Medicæa, Francisci Hetrurię Ducis filia. Peractas nuptias vendicat sibi proximus annus. Sic ille. In alia Europæ parte Andreas Battorius Cardinalis, inito cum Soltano Thraciæ fœdere, Transiluaniam occupans, Valachiam etiã sibi subijcere parabat. Sed Michaël Vayuoda, qui pro Cæsare ibi stabat, collecto exercitu, fudit Transiluanos, potitus vrbibus Clauseburga, Husta, & Alba Iulia. Periit Cardinalis, à Valachis in fuga trucidatus: sicque Transiluania ad Rodolphum rediit tota. Henricus Ioyoseus Illustrissimi Cardinalis Ducis Ioyosei frater, spretis magnis opibus, quas annuente Pontifice Prorex in Occitania nuper ciuilium bellorum tempore colligere potuerat, iterùm nuntium sæculo remittens, in pristinam se Patrum Capuccinorum abdit disciplinam. In qua posteà egregius Concionator factus, sanctissimè obiit, vnica filia superstite, quæ Monpenserio Principi Borbonio nupsit. Quo etiã tempore Marchionissa Bellinsulana, Fuliensium Monialium institutum secuta, egregium contemptarum deliciarum exemplum posteris reliquit. Mense Februario Ienicopiæ in Suecia celebrata Comitia; quibus declaratum, Sigismundum Poloniæ Regem, non ampliùs Suecis Regem esse aut haberi, quòd receptam in eo Regno Religionem mutare tentasset; nî filium Vladislaum quinquennem, aut Ioannem intra menses sex in Sueciam mittat, illic educandum, quò deinde secundùm leges

Varia. In Frãcia agi cœptũ de nouis nuptiis Henrici Regis.

Turbæ in Transiluania & Valachia.

Illustria duo exẽpla spreti mũdi in Frãcia.

1599 leges & Religionem Regni is regere nosset. Quorum cùm neuter mitteretur, decretum; Dux Carolus Sigismundi patruus, & hactenus Prorex, vniuersa quæ Regij muneris sunt gerat, amissaq; armis recuperet, & defendat. Mense Maio, Antonia Ducis Lotharingiæ filia Coloniam Agrippinam venit, & 20. Iunij, Dusseldorpij Duci Cliuiorum nupsit.

Rex Sueciæ Regno priuatus, & quare.

1600 Dum noui anni 1600. initia, inaugurationibus nouorum Principum Alberti & Isabellæ variis in vrbibus deinceps parantur (scilicet vt nuper Louanij, Bruxellæ & Antuerpiæ, similiter inaugurati sũt Gandaui 28. Ianuarij, Cortraci 3. Februarij, 6. eiusdem Tornaci, 9. Duaci, aliisq; diebus alibi.) Mauritius à transfugis edoctus Wachtendonckum Geldriæ oppidum, quod Carolus Mansfeldius ante 12. annos post duorum mensium obsidionem ceperat, insidiis est aggressus. Id negotij Ludouico Nassouio & Edmundo Scotorum Tribuno datum. Hi 22. Ianuarij ad Bebberense non procul à Cliuia Monasterium octo equitum turmas & octingentos pedites lectissimos cõuenire iusserunt; & circa meridiem iter cum plaustris aliquot ingressi, multa iam nocte Nievvkerkam peruenerunt. Hîc curatis aliquantulùm corporibus, per fossas glacie concretas, aliaque loca aditu nõ admodum difficilia præmissi aliqui, multò quàm sperauerant procliuiora omnia repererunt. Erant omnino in oppido & Arce tantùm octoginta præsidiarij pedites (equites nulli) qui illis ipsis diebus in agrum Coloniensem pabulatum seu prædatum egressi, in itinere Vanderflutam arcem spoliarant, præda tamen à Bonnensi & Brillano milite iterùm exuti. Maturè quidem insidias senserant Wachtendonckani, ac magno tumultu ad arma vndique conclamabant; at in tanta propugnatorum paucitate Nassouiani facilè per raras stationes in oppidum penetrarunt. Quo occupato, Arx restabat; ad quam capiẽdam, interim dum ceteri scalas expediunt & applicant, à Nassouianis sclopetarij aliquot primarij in editiori oppidi vallo collocati sunt, qui continuis iaculationibus defensores muris summouere niterentur. In Arce erat Gelenius, magno tum suo incommodo à milite ferè nudus. Triginta enim tãtùm circa se habebat: & quamuis extemplò maiores copias per celeres equos à Comite Vandenbergio Ruremondâ missos expectaret, tamen & vulnere circa fauces accepto debilitatus, & hostium numero ac pertinacia victus, tandem manus dare coactus fuit. Nam & equitum quidam ex equis descenderant, & magno animo per vallum & muros enitebantur: quos vbi intra Arcem iam ferè consistentes viderunt, vitæ incolumitatẽ pacti deditionem fecerunt. Militare tum puella ex ancillis Præfecti vna edidit facinus: quæ, arrepta furca, irruentibus sese opponens, strenuè locum suum tutata est, & vno ictu, euersa scala, quinque viros deiecit. Magna in oppido & Arce præda fuit reperta ex agris vndique, vtpote in locum

Inaugurationes Archiducum variis in oppidis.

Fœderati VVachtendonckum per insidias aggrediuntur.

Post aliquantam pugnam oppido & Arce potiuntur.

Militare facinus cuiusdam puellæ.

1600

cum tutiſſimum à ruſticanis congeſta, quæ militi ceſſit. Quinto Februarij ſingulare illud certamen iuxta Siluamducis inter oppidum & pagum Hiluort fuit inter Belgas & Francos, hac ex occaſione. In exercitu Batauorum inter ceteros militabat ex nobilitate Francica, ætate & viribus ferox Dominus Briautæus, è Normannia: qui ob ſtrenui militis armis acquiſitam exiſtimationem turmam equitum ducebat. Eius in bellico hoc munere Vicarius cum turmæ ſuæ parte, in parem ferè equitum numerum ſub nobili Domino Antonio de Grobbendonck militantium, mēſe Nouembri ſuperioris anni fortè inciderat. Dimicatum fuit acriter. Francis ceteris fuſis fugatíſve, prædictus Vicarius in Grobbendoncanorum viuus venit poteſtatem; abductuſque Siluamducis, de re infeliciter geſta litteris fecit certiorem Briautæum turmæ Ducem. Ille hunc ſuorum caſum indignè ferre, ignauiam eorum increpare, minimè dignos eſſe addens, qui ſub Briautæo militent; quorum virtuti tantum tribuebat, vt nō modò vicenos equites cędendis quadragenis eius turmæ ſufficere diceret, verùm etiam reipſa, data occaſione, hoc demonſtraturum ſe, litteris aſſeueraret. Quæ cùm in manus Vicarij turmæ Grobbendoncanæ perueniſſent (ſiquidem omnes ad captiuos litteræ à cuſtodibus aperiuntur priùs & leguntur, quàm eis tradantur) indignè admodum tantam contumeliam, vti interpretabatur, ferens, eidem reſpondit; ſe nec cauſæ pro qua militabat ęquitati, nec contubernalium virtuti diffidere; non tamen ſuæ nationi, nec turmæ ſuæ Præfecto, nec commilitonibus huiuſmodi ignominiam velle inurere, vt tam diſparis numeri conditione velut ſuperior manus cum hoſte ſuo conferat; ſed ſi equitum ſuorum vires tantopere cupiat explorare, pari ſe, cùm vellet, numero dimicaturum. Miſſis igitur vltrò citroque per tubicines litteris, ac pugnæ die ac loco conſtituto, cùm de armorum genere, quo in bello nunc vtuntur, binis ſcilicet tormentis manuariis longiuſculis, gladio & lorica, quoque conueniſſet, datis vtrimque cautionibus de partis victricis ſecuro ad ſuos reditu, viginti duo vtrimque (ſic enim conuenerat) in certamen dicto iam die 5. Februarij in ericetum Vuchtenſe inter oppidum Siluamducis, & pagum Hiluort deſcenderunt, dicto priùs per Grobbendoncanos ſacramento, ſe nemini, ſi victoriam Deus ipſis conceſſerit, poſt conflictum parcituros, ſed ad vnum omnes, etiam deditionem facere cupiētes, præter tubicines, intereempturos. Signo pugnæ per tubicines dato, tam vehemens prima impreſſio fuit, vt viginti ſex equi in vniuerſum ſternerentur, & ex Grobbendoncanis Gerardus Abrahami, vulgò Laccerbetius, turmæ Vicarius, à Briautęo deiectus & plumbea glande ictus, cum fratre Antonio, & vno & altero caderet. Briautæus, equo quo vehebatur interfecto, in recētem, à ſuis adiutus inſiliit: itaque pugna vtrimq; recruduit, in qua Briautæus, iterùm

Occaſio duelli inter 22. & 22. iuxta Siluamducis.

Franci aliquot Fœderatis militantes à Grobbendonckiis funduntur.

Briautæus turmæ Dux arroganter Grobbendonckio inſultat.

Hinc ergo indictum duellum, ſcriptæq; leges.

1600 iterùm amiſſo equo, tertium nactus eſt. Nec Gerardi & fratris eius morte Grobbendoncanorum animi conciderunt, ſed ad vindictam acriores ſunt facti. Concurſu ergo iterùm facto, cùm nonnulli Francorum primo ſtatim impetu diffugerent, plures verò, amiſſis equis, pedites pugnarent, ad Grobbendoncanos victoria inclinauit. Franci qui ſupererant, paulatim in fugam omnes abierant, pręter ipſum Briautæum eiuſq; cognatum; quorum vtrumque, licet grandi pretio vitam paciſci vellet, cùm aliquamdiu in victorũ poteſtate fuiſſent, turmæ Grobbendoncanæ alij, qui victoribus gratulatum occurrerant, multis vulneribus confecerunt, & eorum cæde manibus ſuorum parentarũt. E Grobbendoncanis quinque deſiderati ſunt; è Gallis quatuordecim, vt quidem libellus Gallicè Siluæducis editus habet: alij nouem tantũ ex iis cecidiſſe aſſerunt. Briautæi temeritatem plerique omnes, etiam amici, damnabant; econtrà Regij, Siluæducenſes inprimis, ſuorum virtutem ad cælum vſque laudibus efferebant: ſereniùs iudicabũt poſteri. Inter hęc Claudius Barlottus cum duabus, ſua videlicet & Aſſicurtij legionibus in procinctu ſtabat, per glaciem in aliquam confœderatarum Prouinciarum, vti putabatur, alibi irrupturus. Verùm ſeditioſos, qui Hamontium occuparant, copiis ſuis adiungere fruſtrà conatus, 15. Februarij Sanct-Andreanũ caſtellũ peruenit, habitaq; ibi luſtratione, partem aliquam præſidij eam in expeditionem ſecum ducturus videbatur, nec tamen, vt creditur, adeò de eius euentu ſollicitus, quàm ſeditionem, quæ ibi quoq; ſcintillabat, amoto turbulentiſſimo quoque militum, anteuertere, & in ipſa herba extinguere cupiẽs. Milites primùm tumultuari, & magna voce ſtipendia poſcere, minari etiam; Barlottus econtrà & Pręfecti obteſtari, promittere, periculum, hoſte tam vicino, reique indignitatem oſtendere. Cùm iam placatus videretur miles, imperiumque accepturus; ecce ſub veſperam pleriq; omnes, coitione facta, Præfectorum hoſpitia effringunt, eoſque captiuos in vincula conijciunt, direpta etiam Gubernatoris domo, captiuoſque ſequenti die 16. eiuſdem Februarij cum vxoribus & liberis Siluamducis ire permittunt. Horum exemplum imitati Creuecœurdienſes vicini, ſtatim & ipſi imperium abiecerũt; ſic vt Barlottus ſpe deiectus, ad Moſam iterùm, nulla re perfecta, ſed ſeditione magis accenſa quàm reſtincta, ſe receperit. Ad famam huius expeditionis quam Barlottus inſtituiſſe dicebatur, in Batauia inſula ſeu Batua vehementer fuit trepidatum; adeò vt Mauritius ipſe cum numeroſo militum agmine, & machinis aliquot campeſtribus Dordraco per glaciem Papendrechtum attractis, Goricomum profectus fuerit, in omnem euentum ad Archiducalium conſilia intentus. Intereà ſeditio inter Archiducales milites magis magiſq; inualeſcebat, de cuius remediis varia erat & anceps apud Archiducem deliberatio. Alij, in quibus

Poſt tres cruentos congreſſus, Grobbendonckani vincunt.

Numerus cæſorum vtrimque.

Barlottus fruſtrà ſeditioſos Hamontio educere conatur.

Quin & Sanct-Andreani pro ſtipendiis tumultuantur.

Conſilia varia pro ſeditioſo milite cõprimendo.

bus Mendoza, asperiora suadebant, insigni exemplo ad sistendam tam praecipitis mali contagionem opus esse dictitantes. Eam ob causam tria tormenta Traiecto Mosano educta, & Mendoza cum duobus Burgundionum millibus à Varabonio nuper conscriptis, totidemque Germanis & Gallo-Belgis, quibus non multum debebatur, ad castigandos rebelles proficisci iussus. Sed nec hi, nec quisquam aliorum contra commilitones proficisci satis parati erant. Quapropter alij minimè consultum dicebant, vt inuitus miles contra profligatae audaciae homines duceretur, vel certam cladem accepturus, vel ijsdem se mox coniuncturus; repetita memoria eorum quae annis abhinc quinque Sichemi ab Italis & Hispanis consimili seditione laborantibus facta essent. Conniuendum ergo aliquantispet; interim verò mutandis praesidiis, & expeditionibus minoribus contra hostes suscipiendis rebellium vires infringendas esse. Cùm verò nihil horum ex voto succederet, & tumultus latiùs indies grassaretur, seditiosis Hamontij commorantibus de Principum consensu Diestae statiua assignata sunt, & equiti quidem viginti octo, pediti decem stuferi in dies singulos ad sumptus quotidianos, donec stipendia exsoluerentur, promissi. Mox ergo à Tesseda duo peditum millia, & mille circiter equites in oppidum introducti; qui non semper ad diem repraesentata pecunia, non vicinas tantùm, sed remotas etiam regiones, factis in Hannoniam vsq; excursionibus, grauiter afflixerunt, & imperata dum adhuc Hamontij essent tributa, ad assem dependere coëgerunt, frustrà intercedente, ac rei indignitatem multis verbis demonstrante Ioanne Iacobo Belgiosa Comite, eum in finem à Principibus misso. Carporum quoque Arcem, non longè à Colonia, viginti duo pedites, & pauci equites initio tenebant, quorum mox numerus, accurrentibus vndique seditiosis, in tantum excreuit, vt ducenti equites, Hispani ferè omnes, numerarentur. In iis reconciliandis Ferdinandus Lupus Arci praefectus multùm desudauit, neque tamen ante Augusti mensis exitum quidquam perfecit. Inter Grauiam & Venlonium pars exercitus Archiducum adhuc considebat; quae antequam inde abduci posset, vicinorum exemplo à signis ferè discessit, & plures coitione facta, cùm iam numero fiderent (erant quippe equites trecenti, quingenti pedites) Hamontium (vnde paulò antè socij Diestam concesserant, petierunt) electis ex more, qui ius inter ipsos dicerent. Ea propter veritus Ludouicus Velascus, ne reliquae copiae itidem ad seditiosos dilaberentur, vltra Mosam, quasi Rhijnbercā petiturus, eas duxit; sed priusquam, quò intenderat, peruenisset, ea nocte qua circa Venlonum in pagis Nievvkerkam & Altkerkam castra habebat, trecenti ferè equites ad seditiosos transfugerant. Ex quibus rebus sanè facilè intelligi potest, quantis difficultatibus initio sui Principatus Archidu-

1600

Tentantur atrociora, sed frustrà.

Hamontianis Diesta statiua certis legibus assignantur.

Quin & ad arcem Carpen Archiducales tumultuantur.

Noui item per tumultum Hamontium occupant.

1600 chiduces fuerint conflictati. Illic enim hostis vrgebat vigilantissimus, & magna agitans animo; hîc, vt diximus, milites ob non soluta stipendia imperium detrectabant; ciues & agricolæ à militibus miserè diuexati, luctu & querelis omnia complebãt. Quibus vniuersis vt medicinam adhiberet Archidux, Comitia omnium Ordinum Bruxellis habuit sub finem Aprilis. Multa ibi proposita & replicata, sed plura non nisi mense Iulio, vt tunc dicemus, confecta. Seditionibus his apud Archiducem grassantibus, Mauritius iam tum 18. Martij Hagâ profectus, Dordracum venerat, quò octoginta peditum signa ex hibernis exciuerat: statimque & milites & commeatus ducentis nauibus impositos per aduersum Mosam subuehi iusserat, sparso interim rumore, Flandriam peti, & 21. eiusdẽ Martij ad Creuecœur munimentum nõ longè à Siluaducis eos exposuerat: quo die è Sanct-Andreano præsidio circiter centũ & triginta milites missi in munimentum recepti sunt. Mauritius nihilominùs postridie, munitiones agere, & obsidionis initium constituere cœpit, excitatis aggeribus in quibus tormenta locarentur, missoque tubicine, deditionem fieri postulauit. Præsidiarij (quatuor signa erant, Gallo-Belgæ omnes) rebellionis sibi conscij, & hostium in oppugnando diligentiam conspicati, deditionem, non expectata oppugnatione, pacti sunt: quæ 24. Martij facta est, his conditionibus; vt qui è Sanct-Andreano eò venerant, ad suos eis receptus permitteretur. Ex his & duobus reliquis signis centum circiter milites Mauritio & Confœderatis sacramentum dixerunt, reliqui facti veniam à Præfectis impetrarunt; quæ nisi plena concederetur, se quoque, qua cuique proximum, abiectis armis dilapsuros interminati. Creuecœur capto, Mauritius deinde 26. eiusdem Martij promotis Alemum vsque castris, & mira celeritate, qua Brabantiam præsertim spectabant, communitis, omnes aditus, quibus Sanct-Andreanis succurri possit, obsedit, tantò faciliorem sibi successum promittens, quantò certiùs de præsidiariorum rebellione constabat: perforatisque ad Liddam aggeribus plana omnia circa Ossam, Gessam, & Nievvlandiam ita inundata fuerunt, vt aqua Siluamducis vsque stagnaret. Gistellus Littoiam cum duodecim peditum signis missus, eius loci quoque pertuso aggere, eluuionem valdè auxit, & ne hiatus ab Archiducis militibus obturaretur, ducta circùm fossa & vallo, præsidio mansit. Marenæ interim ex aduerso Sanct-Andreani in editioribus locis duodecim murales machinæ collocatæ, quibus castrum vndique diuerberaretur; omniáque ab aquis vacua munitionibus inclusa & præsidiis firmata. Obsessi nihilominùs assidua tormentorum displosione impigrè se initio defendebãt. Obseptis omnibus partim diluuio partim hostili opere viis, Archiducales, Ludouico Velasco & Barlotto ductoribus, obsessis opem ferre tentarunt, sed re infe-

Interim Mauritius suos ex hibernis educit.

Capiunt Mauritiani Creuecœur iuxta Siluamducis.

Mox etiam obsident munitionẽ Sanct-Andreanam.

Frustrà tentant Archiducales Sãct-Andreanis succurrere.

re infeliciter tentata, retroceſſerunt. Siluęducenſes inprimis, vt obſeſſis animum adderent, nihil omnino intermittebant. Semel 10. Aprilis nauigia aliquot planis carinis per loca aquis ſtagnantia, Maram vſque penetrarant, ſed ab hoſtibus conſpecta repulſa fuerunt. Iam multarum rerum, & inprimis medicamētorum inopia laborantibus præſidiariis, tum duobus ibi hominum millibus ſine legitimo Magiſtratu, præterquam eo quem ipſi elegerant, exiſtentibus, Mauritius propiùs atque adeò ad ipſum vallum actis munitionibus, & ponte ab Alemo ad aggerem vſque Roſſemianum trecentos ſexaginta paſſus longo ſtrato, ad aſſultum ſuos comparabat. Tum præſidiarij, abiecta omni auxiliorum ſpe, internuntium miſerunt ad Mauritium, cum his poſtulatis: Tradituros ſe caſtellũ, ſi quater centena aureorum millia, quæ ipſis ab Hiſpaniarum Rege & Archiduce ſtipendij nomine debebantur, Mauritius numerari curaret. Datis vltrò citroque binis obſidibus, poſt multam diſceptationem oblata ipſis fuerunt centum & viginti quinque aureorum millia. Ita 6. Maij pacta eſt deditio; Pecunia omnis inter milites pro cuiuſq; ſtipendij prætenti ratione, aut eo quem ipſi approbaſſent modo, diſtribueretur. Omnibus domum diſcedere cupientibus recepto argento ſaluus conductus præſtaretur. Ægri & vulnerati, quoad conualuiſſent, in oppidum aliquod vicinum Confœderatorum reciperentur. Qui ſub Mauritio Confœdetorum militiam ſequi vellent, non peiori haberentur quàm ceteri quicumque milites conditione. Ad hoc militibus, interueniente Mauritij Principis conſenſu, fas eſſet octo è Gallo-Belgarum, & tres è Germanorum numero ſibi eligere Centuriones. Hæc 7. Maij communi vtrimque conſenſu firmata, 8. & 9. eiuſdem menſis facto ipſo completa ſunt. Ceſſerunt ibi Fœderatis machinæ maiores octodecim, vaſa pulueris nitrati circiter ſeptuaginta, ferreorum globorum quatuor millia, frumenti & polentæ ſatis magna vis, & inprimis copioſa omnis generis armatura. Qui Ordinibus ſacramentum dixerunt, ſub vndecim ſignis in vnam legionem redacti, Noui Geuſij appellati ſunt. Tribunus eis datus Comes Henricus Naſſouius, Vicarius Marquettus. Occupato hoc pacto munimento Sanct-Andreano, nihil prius fuit Mauritio, quàm vt maritimum aliquod Flandriæ oppidum tentaret, Zelandorum maximè precibus fatigatus, quibus biremes Sluſenſes, aliæq; naues armatæ è portubus Duynkerkano, Neoportano & Sluſano egredientes quotidie multum damni dabant; ſimul vt Oſtendam, cuius excurſiones exactioneſque incendiariæ, circumpoſitis caſtellis ſeptem, (Alberto, Iſabella, Ianſtæno, Grootendorſta, Columba, Plaſſendal, & Bredena, caſtellorum nomina ſunt) ab hoſte ad annum integrum & ampliùs fuerant intercluſæ, diutina obſidione liberaret. Itaque 17. Iunij deceſſit in Zelandiam Mauritius, ibiq;

1600

In munitione duo millia hominum ſine legitimo Magiſtratu.

Dedunt ſe Sanct-Andreani, quadrageſimo obſidionis die.

Plures ex eis dant nomina Fœderatis, dicti vulgò Noui Geuſij.

Mauritius Oſtendam caſtellis ſeptem liberare tentat.

1600 impoſito in claſſem exercitu, in quo centum viginti octo peditum erant ſigna, & viginti quinque equitum turmæ, triginta machinæ murales, & ſeptem campeſtres, cùm ventum ſecundum aliquamdiu fruſtrà expectaſſet, imminuto valdè equis pabulo, ſoluere tandem, & ad quamcumque Flandriæ oram, cùm Oſtendam tenere non poſſet, appellere conſtituit. Ne verò intereà Prouinciæ detrimenti aliquid caperent, Guilielmum Naſſouium patruelem in Friſia, & Comitem Hohenloium ſeu Holackium in Brabantiæ finibus hoſtium conatus obſeruare iuſſit. Sic igitur oram legens Mauritius, & ad Scaldis oſtium non procul à portu Gandauenſi appulſus, 21. & 22. Iunij exercitum in terram expoſuit, in quo duodecim circiter peditum & duo equitum erant millia, cùm iam anteà, qui primi exſcenderant, munitionem Hiſpanicam, Philippinam nomine, à quadraginta præſidiariis deditam occupaſſent. Luſtrato ibi exercitu, datiſque poſtridie in dies ſex militibus ſingulis cibariis, Aſſenedam inſtructo agmine contendit, & inde ad vicum Ekeloum; vnde, circumducto ad vrbem Brugas exercitu, Audenburgum verſus. Quod etſi mediocriter munitum, diffugientibus tamẽ ſua ſponte præſidiariis, vnà cum munimento Bredena, Naſſouianis patuit. Audenburgum quidem ſitu valdè opportunum Mauritius quingentorum circiter peditum, ſub Tribuno Pironio, & centum quinquaginta equitum præſidio muniuit; Bredenæ verò Brugeſium cum quinq; peditum ſignis & vna equitum turma impoſuit. Sic ergo Oſtendam peruentum eſt 28. Iunij. Mox miſſus cum parte copiarum Comes Solmenſis ad caſtellum Alberti, ſitum in tumulis arenoſis inter Oſtendam & Neoportum, quod 29. Iunij, vt & poſtridie munimentum Snaskerkanum, deditionem fecit. Aperto iam aliquo modo itinere, & ſoluta obſidione Oſtendana, itum in Neoportanos eſt à Mauritio. Vbi occupato vrbis portu, expugnatiſque munimẽtis ibi excitatis, in vtraque ripa caſtrametatus eſt, relicto à parte Oſtendæ, vbi minus ab hoſte periculum videbatur, Erneſto Naſſouio, cum tertia circiter militum parte, reliquo exercitu in vlteriorem ripam, quæ Duynkerkam ſpectat, traducto. Archidux Albertus, vbi in Flandriam appuliſſe Mauritium cum exercitu accepit, periclitanti Flandriæ opem ferre feſtinauit. Quin etiam magni aliquid gerendi oblata videbatur occaſio; in medio ſcilicet hoſtiũ Naſſouianos, procul à ſuis, illinc Oceano, hinc vrbibus hoſtilibus incluſos poſſe, interceptis itineribus Oſtendanis, ſi non obrui, certè inedia abſumi. Quare ſine vlla mora ſigna aliquot in Geldriæ finibus, ad prohibendas Wachtendoncanorum excurſiones collocata, per Ludouicum Velaſcum euocauit, & magnis itineribus in Flandriam contendere iuſſit. Vna reſtabat cura, quomodo ſeditioſi, apud quos flos ferè militum erat, ad arma capeſſenda inducerentur.

Exponit ſuos non procul à portu Gandenſi.

Occupata Philippina, luſtrat Mauritius exercitum.

Capit & alias munitiones; deinde ad Neoportũ caſtrametatur.

Archidux & ipſe quã celerrimè copias contrahit.

1600

Ad eos profecti Archiducũ iussu Comes de Sore, Gandauensis arcis Pręfectus Herrera, & Alphonsus Daualus, promissis atq; obtestationibus tãtum effecerunt, vt in bellum exire, hancq; operam Principibus nauare ij qui Diestæ erãt annuerint. Gallo-Belgis siue Wallonibus nouem mensiũ fuere promissa stipẽdia, Hispanis, Italis, & Germanis plena eius quod ipsis deberetur, intra nouem mẽsium spatium solutio. Non parum seditiosos mouit, quòd Archidux ipse in pręlium exiturus, & vel cum capitis periculo hostem propulsaturus dicebatur; quem eo rerum statu deserere turpissimum, & in multa sęcula sibi ignominiosum videbant. Ita hi qui Diestæ erant seditiosi (nam qui Hamontij erant, nullis precibus aut promissis Marchionis de Monte nigro & Assicurtij flecti potuerunt) relicto Diestę ad sarcinas præsidio, equitum & peditũ simul duo ferè millia sub vnius sui Electi vexillo & imperio ad designatũ ipsis locum (erat is pagus Langebrugge prope Gandauum) alacriter properarũt; quò iam Barlottus etiam, aliiq; Tribuni suas quiq; adduxerant legiones. Vbi copias omnes ad Langebruggã conuenisse Archidux accepit, die 28. Iunij Gãdauo vnà cum cõiuge Isabella profectus vniuersum exercitum lustrauit, in quo recensita dicũtur centum & quadraginta peditum signa, equitũ verò octodecim turmæ, quibus additus fuit seditiosorum Diestensium globus, in quo sexcenti circiter optimè instructi & lectissimi erant equites veterani. Et Isabella quidem, lustrato animatoque ad fortiter agendum exercitu, Gandauum rediit; Archidux verò postridie Brugas versus exercitũ duxit, in quo Mendoza Admiralius, Velascus rei tormentariæ Pręfectus, Fredericus Comes Vandenbergius, Campi, vt vocãt, Marescallus, Comes Buquoius, Sapena, Monroius, Villarius, Daualus, Barlottus, alij. Nonnulli autem Belgæ Nobiles Bruxellæ manere iussi erant, & in Ordinum Conuentu propositam de tributis conferendis deliberationem expedire. Brugas cum exercitu transgressus Archidux Audenburgum contendit, quod Pironius cum sex peditum signis & duabus equitum turmis tenebat. Qui, moliente oppugnationem Archiduce, 1. Iulij tam suo quàm eorum, qui Snaskercæ in præsidio erant nomine, ita transegit, vt & cum armis & sarcinis, sine tamen fomitibus incensis, & Snaskercani sine vexillis incolumes discederent, nec pontem post se deijcerent; ab hoc tamen cõtractu Sanct-Andreani excluderentur. Et Pironius quidem ęgrè cum suis Ostendam euasit, actumque de omnium vita videbatur, nisi Velascus vim ab eis prohibuisset. Snaskercanos Hispani seditiosi ad vnũ omnes interfecerunt, inuito quidem Archiduce, qui Fredericum Vandenbergium ad tuendam deditorum vitam miserat, sed seriùs aduenerat. Brugesius, qui Bredenam præsidio tenebat, hoc nuntio consternatus, nondum viso hoste, Ostendam in tutum se recepit. Nuntius harum re-

Promissis stipendiis seditiosi quoque Diestenses prodeunt.

Cõueniunt Archiducales ad Lãgebruggam prope Gandauũ.

Lustrato exercitu, Archidux versus Brugas ducit.

Recuperat Archidux Audẽburgum, & Snaskercã.

Similiter Bredenã.

1600 rum Centurio Vagemannus à Pironio missus, circiter mediam noctem ad Mauritium castris metandis ad Neoportum, vt diximus, occupatum venit. Qui primùm vix credens, cùm Archiducem ipsum in exercitu esse è chirographo ipsius pactæ cum Pironio deditioni subscripto, amissumque cum Snaskerka Audenburgum intellexit, ratus id quod erat, intercludendis itineribus Ostendanis operam inprimis daturum, confestim Ernestum Nassouium Leffingam præmisit, ad intercipiendum pontem inter Audenburgum & munimentum Albertinum, viamque insidendam qua Archiducalibus transeundum erat; aut si minùs hic conatus succederet, saltem sistendos, datis in eam rem duabus legionibus, Scotorum vna Edmundi Tribuni, Zelandorum altera Caroli Vander Noot. Tum quatuor equitum turmas iisdem addiderat. Cùm Leffingam Ernestus peruenisset, iam pontem atque aditus omnes ab Archiducis milite occupatos inuenit. Quod ergo proximum, suorum globum facit, copiasque omnes, quas secum adduxerat, in cuneum contrahit, ratus aliquamdiu ita sustinere se posse, quoad maiora subsidia mitterentur. At impressione ab Archiducalibus facta, pedites ab equitatu abstracti, confusis ordinibus retroacti, & ferè omnes cæsi sunt, & duo tormenta cum omnibus vexillis capta. Commodè Archiducalibus tum cecidit, quòd viam Leffingensem apertam adhuc offenderant; quam ingressi, hanc victoriã adepti sunt, cùm anteà Neodamum versus contendere pænè constituissent. Intereà magnis in angustiis versabatur Mauritius. Tandem habito concilio, copias omnes in Borealem ripã fluminis ad Neoportum reducere, & acie instructa Archiducalibus obuiàm ire statuit; naues quoq; omnes è portu soluere, & in altum vela dare iussit, ne ꝑsidiariis oppidi, ęstu destitutę, pręde essent. Traductas in diuersam ripam copias Mauritius confestim in aciem disposuit, adiunctis impedimentis & sex machinis. Qua cura occupato, de Ernesti clade nuntium fuit allatum. At Mauritius omnia dissimulans, nuntios statim nauibus impositos ablegauit, capitis pœnam singulis interminatus, si vel verbum ea de re effutirent. Circiter horam diei decimam (erat is 2. Iulij) Archidux cum victricibus copiis & octo tormentis aduentare nuntiatus fuit, quem illa disceptatio, vtrùm Albertinum munimentum priùs esset expugnandum, non parum remorata fuerat. Inter Mauritianos Præfectos tum quoque disputabatur, an non melius esset & tutius vallo & fossa exercitum includere, quàm prælij aleam subire? At Mauritius aleam iaciendam, & vel ferro viam aperiendam, vel Oceanum epotandum esse dictabat. Hoc consilio Mauritius cum instructa in littore (quod tum refluente æstu latum admodum erat) acie, inter arenarum colles à dextra, & Oceanum à sinistra procedens, statim post meridiem, & solem & ventum

Mauritius vix credit Archiducē ipsum esse in exercitu.

Mauritiani cædũtur ad Leffingam.

Magnis in angustiis versatur Mauritius.

Nihilominùs instructa acie Archiduci occurrere parat.

Vires & ordines exercitus Mauritiani.

ventum à tergo habuit; quæ duæ res Nassouianis non paruo auxilio fuerunt. A fronte autem aciei Mauritius sex tormenta cratibus & asseribus imposita(ne arenis mergerentur) collocarat. In prima acie equitatum ducebat Comes Ludouicus Guntherus Nassouius, in qua nouem equitũ turmæ; peditatui, in quo quadraginta duo signa, cum summo imperio præerat Franciscus Verius. Mediam aciem Comes Solmensis ducebat, eratque in ea ipse Mauritius cum fratre Comite Henrico sexdecim solũ annos nato, Duce Holsatiæ, Principe Anhaltino, Coligneo & Castillonio Gallis, Graio Anglo, & aliis Nobilibus. Constabátque hęc acies media viginti quinque peditum signis, & septem equitum turmis. Extremæ aciei præerat Oliuerius Tempel Corbequij Dominus, in qua viginti sex peditum signa, & tres equitum turmæ. Sed nunc Archiducalem quoq; exercitum describamus. In hoc octodecim erant equitum turmæ, quibus adiunxerant se sexcenti equites seditiosorum Diestensium vno sub globo. In peditatu tres erant Hispanorum legiones, duæ Italorum; legiones Buquoij, Barlotti, & Bastoci; tum signa aliquot è legionibus Frederici Vandenbergij, Varrabonij, Barlaymontij, Barbansonij, Assicurtij, & pedites circiter mille quadringenti seditiosorum Diestensium sub vno vexillo. Acies paulò pòst instructas videbimus. Et erat sanè firmus exercitus, vtpote magna ex parte veteranorum. Ex alia tamẽ parte Archidux graui consultatione angebatur, vtrùm scilicet hostem obsidere, an rectà in eum ducere consultius esset. Franciscus quidem Mendoza Arragoniæ Admiralius, Gaspar Sapena, & alij nonnulli suadebant Albertinum propugnaculum priùs expugnandum, ac paulatim hostem carpendum, qui itinere Ostendam versus obsesso, diutiùs in hostili solo morari non possit. Sic ergo fore, vt aut turpi fuga in naues se recipere, aut iniquo prælio dimicare cogatur. Reclamabant alij, Hispani præsertim, fortunæ, quæ tam facilem hactenus se præbuerat, instãdum, & militum alacritate prælium vnicè poscentium vtendum esse. Tunc iactatum illud fertur, *Quanto mas Moros, tanto mas ganançias*, id est, Quantò plures Mauri, tantò illustrior victoria, solemne apud Hispanos prouerbium. Itaque cùm priores, ne ignaui viderentur, in horum etiam sententiam concessissent, Archidux primam suorum aciem promouit, in qua seditiosi erant è variis nationibus conflati, sine Centurionibus, sub vnius Electi, quem vocant, imperio. His adiunctæ erant Monroij & Bastoci cohortes, quibus à fronte circumfusæ erant equitum alæ. Hos media sequebatur acies, quam Villarij, Dauali & Barlotti tuebantur legiones. Extremum agmen Sapenæ, Buquoij, & aliorum claudebant legiones. Equitatus autem magna ex parte læuum cornu tenebat, peditatui verò adiunctæ quoque erant cohortes è Comitis Vandenbergij, Varrabonij, Barlay-

1600

Robur exercitus Archiducalis.

Disceptat Archidux rectà ne consiigendum, an hostis carpendus.

Vincunt, qui totis viribus cõcurrẽdum censent.

Acies Archiducalium.

1600 Barlaymontij, Barbansonij, & Aſſicurtij legionibus. Et quidem pares ferè numero vtrimque erant copiæ. Cùm itaque vtraq; acies in conſpectu alterius conſtitiſſet, vterque & Archidux & Mauritius ſuos quiſque neruosè ad fortiter agendum hortatus eſt. Nec mora: inuocata ab vtriſque diuina ope, Ludouicus Naſſouius in hoſtem prouolans, pugnæ initium facit, ac deinde ſenſim retrocedendo, ſeptingentos Archiducis equites, ductore Petro Galero, eouſque pertraxit, vt machinarum ictibus, quas loco opportuno collocarat Mauritius, ſeſe pęnè inuoluerent; quibus diſturbati, intra tumulos & arenarum colles (maris ſunt repagula, Dunæ dictæ) ſe ſe receperunt, diſploſis quoque interim in littore ſuis tormentis maioribus, ſed quæ ad primam exploſionem, fatiſcente ſubtus arena, eò quòd nec crates nec aſſeres ſubſtrauerant, immobilia redderentur. Poſt hos prima peditum acies, ductore Verio Anglorum Tribuno, Monroij legioni occurrit. Diu anceps hîc peditum fuit pugna; quam equidem nemo facilè ad plenum deſcripſerit, quòd modò hi modò illi pulſi, pedem retrò ferrent, mox verò auxiliis recreati rurſus promouerent. Et ſanè quãdiu prima hæc durauit cõgreſſio, incredibilis fuit Hiſpanorum peditum alacritas & audacia, eorum præſertim, qui ſeditionis maculam inſigni aliquo facinore aut morte etiam expiare conabantur. At equitum minimè par virtus fuit. Interim, relabente maris æſtu, locus ita coarctabatur, vt pars vtraque aciem in proximos arenarum cumulos ſubducere neceſſe haberet. Acie itaque denuò ibi vtrimque diſpoſita, magnis animis iterùm concurritur. Initio tam pedites quàm equites Naſſouiani cęduntur, atque impelluntur; ſed auxiliis in tempore ſubmiſſis, in ordines reſtituti pugnam rurſus capeſſunt. Iam media etiam acies Naſſouiana inclinare cœperat; cùm vltima acies à Mauritio excita aduolat, & laborantibus fert auxilium. Ad tormenta quoque, quæ in littore collocarat Mauritius, acerrimè pugnabatur, ac parum aberat, quin, Sapena ductore, in Archiducalium ea peruenerint poteſtatem. Poſt quatuor circiter horarum in ſummis caloribus, & vento Archiducalibus contrario, conflictum, iam ſole ad occaſum vergente, prima ac media Archiducis acie ferè diſſipata, è poſtrema haſtati aliquot globo facto, prælium redintegraturi videbantur, dum ceteri ſe colligerent: quos vbi extrema ſubſidia à Mauritio ſummiſſa in fugam compuliſſent, totis caſtris Mauritij incertus victoriam ingeminantium clamor eſt exortus; qui eos etiam qui pugna exhauſti ferè deficiebant, aut de fuga cogitabant, ad pugnam rurſum reuocauit. Vnde factum, vt Archiducales cohortes iam vltimam impreſſionem molientes, à fronte ab hoſtili peditatu, à tergo verò & lateribus ab equitatu circumuectæ, perturbatis ordinibus, retrocedere coactæ fuerint. Mendoza Admiralius in medio conflictu à Petri Pannerij turma

Concurrũt acies.

Magna alacritas Archiducalium in prima congreſſione.

Congrediuntur ſecundò, æquè magnis animis.

Poſtrema congreſſione Archiducales retrocedere coguntur.

ma equo deiectus, & beneficio duorum Hispanorum Nassouianis militantium seruatus, durante adhuc conflictu ad Mauritium ductus fuerat. Archidux Albertus, vsque ad extremum à suis ne latum quidem vnguẽ discessit, multaq; pericula generosè excepit, accepto etiam, quamuis leui, in maxilla vulnere. Capti sunt præter Mendozam ex Archiducis Nobilitate Montlimarensis & Sapena, sed vterque paulò pòst vulnerum dolore extinctus: præterea Idiaques, Monroius, N. Dauila, Motta, Perosa, aliiq; aliquot Hispani Præfecti. Ex Italis Magij duo, Stanga, Roius, alij. E domesticis quoque Archiducis capti sunt aliquot pueri nobiles cum satellitibus nonnullis, quos Mauritius statim liberos reliquit. Bastocus etiam Anglus & Belgæ aliquot Præfecti capti. Italorum Tribunus Alfonsus Daualus grauiter saucius ægrè ministrorum officio euasit, vt & Dux Aumalius Gallus, & Rodericus Lassus. E Mauritianis, præter eos qui manè ad Leffingam desiderati sunt, cæsi fuerunt tres equitum Præfecti, & vndecim peditum Centuriones. De numero cæsorum vtrimque in vniuersum, admodum variant. Qui de his Gallicè scripsit titulo Flandriæ Conseruatæ, Archidux, inquit, conspiciens tandem aduersum prælij euentum, sine vlla animi perturbatione decernit se conferre ad suos, qui Leffingæ ad pontem iterque tuendum erant relicti, atque ita deductus à sua cohorte, intrepidè iuxta Ostendam vix ab ea vltra iactũ bombardæ, ad suos in Leffingam venit, vbi reliquum copiarum suarum collegit, maioremq; tormentorum & impedimentorum partem in tutum deduxit, vulnusque suum obligari curauit. Et pergit idem Auctor qui cum Archiduce pugnæ interfuit: Si viritim supputes, plures multò ex hostibus cæsi sunt, quàm ex nostris. Nempe ceciderunt ex eis vltra quatuor millia, ex nostris non ampliùs quàm duo millia, sed plurimi nobiles, periitque ibi selectus strenuæ nobilitatis Hispanicæ & Italicæ numerus, ex hoste autem plerique erant inferioris sortis, & nullo generis splendore insignes. Sic ille. Mauritianus Scriptor ista habet: In vniuersum sex millia Hispanorum cæsa dicuntur; nihilominùs tamen Hispani pellem suam perquam carè Mauritianis vendiderunt. Hoc modo ille. Victoria ergo, quamuis cruenta, potitus Mauritius, eo ipso loco, quo prælium commissum fuerat, ea nocte sub pellibus mansit; postridie verò manè cum exercitu ad reficiendum militem Ostendam profectus est, cum suis quid porrò gerendum esset deliberaturus. Decretum ibi est ad Neoporti obsidionem quamprimùm redeundum; quod tamen ad tertium vsque diem ob tempestatem extractum est. Intereà Archidux per Brugas facto itinere Gandaui ab amantissima coniuge amantissimè, à ciuibus verò non vt victus, sed vt victor summo cum honore exceptus, suos collectos iterùm ad pugnam animauerat: missis etiam

1600

Archidux ipse in maxilla læsus.

Nomina præcipuorũ hoc prælio desideratorum.

De prælij euentu ex Scriptore Archiducali.

De eodem ex Scriptore Mauritiano.

Vtrique iterùm suos educere parãt.

1600 ad Ordines Bruxellis congregatos litteris & nuntiis, eos de omnibus certiores fecerat; & ſanè alio prorſus, quàm Mauritius & Ordines confœderati imaginabantur, euentu. Cùm enim anteà Ordines Bruxellis diu congregati multa grauia ac difficilia propoſuiſſent; iam nemo ferè fuit ex omnibus, quin ſtatim ſine vlla tergiuerſatione auxilia ſtrenuè conferenda, ac hoſti omnibus viribus reſiſtendum cenſeret. Cumque mox de iterata Neoporti obſidione eſſet nũtiatum, primùm eò miſſus Barlottus quingentos, inde alij ſimul ad duo ferè millia lectiſſimorum militum introduxerunt. Cum his Ioannes Iacobus Belgioſa vrbi Præfectus, aliquoties facta eruptione, multum hoſtibus damni intulit, adeò vt Mauritius, præſertim cùm alibi quoque magnæ fieri militum coitiones diceretur, obſidionem ſoluere, priùs quàm vi inde depelleretur, decreuerit. Sic ergo tormenta vix collocata Oſtendam cum omni caſtrenſi apparatu reduxit. Ne tamen nihil egiſſe videretur, ex itinere Iſabellam munitionem oppugnat. Sed non tam citò caſtra ponere potuit, quin idem Barlottus Catricio munitionis Præfecto cum valida militum manu ſubſidio aduolarit: qua quidem in expeditione prædictus Barlottus glande plumbea per caput traiectus occubuit, tantò maiori cum Archiducis dolore, quantò pauciores iam eiuſmodi militares duces habebat. Fuit hic Lotharingus ex intrepido milite gregario per omnes militię gradus ad ſummam Tribunatus Præfecturam promotus. Iſabella itaque munitione fruſtrà oppugnata, caſtellum Albertinum Mauritius dirui ac ſolo æquari iuſſit, & cùm, Archiduce in propinquo validum exercitum habente, nulla omnino ſpes in illis locis aliquid rebus ſuis commodum gerendi reliqua eſſet, Oſtendam reuerſus, copias tam equeſtres quàm pedeſtres, cum omni apparatu bellico nauibus rurſum impoſuit, & initio Auguſti in Zelandiam rediit. Inde Ludouicum Naſſouium cum magna equitatus parte in Brabantiam miſit, nihil dubitans Archiducem ipſi ſuos obuiàm miſſurum, ſeque interim conuerſis velis Caſſandam Inſulam Sluſę vicinam occupare poſſe ſperans. Sed conſilium hoc ſucceſſu caruit. Ludouicus interim Naſſouius magnam equitatus partem in Brabantiam duxerat, & 29. Auguſti Werthæ adequitãs militem inde elicere, & in inſidias pertrahere fuerat molitus: ſed is numero diffiſus (magna enim pars aberat) intra muros ſe continuit. Idem poſteà Naſſouius 29. Octobris conatus, itidem fruſtrà fuit. Maius ergo aliquid tentandum ratus, Venlonium per inſidias intercipere aggreſſus eſt, adductis ſecum duobus peditum millibus, & equitibus ſeptingentis. Sed & hunc conatum imbres continui, & viæ lutoſæ irritum reddiderunt. Et his quidem rebus poſtrema pars æſtatis à Mauritianis eſt tranſacta. Apud Archiducem verò Hamontiani ſeditioſi oppidum & caſtellum Werthanum iam tenebant, iiſque

Fruſtrà tẽtat Mauritius ſecundam Neoporti obſidionẽ.

Inſtante exercitu Archiducis, cum ſuis Oſtendam redit.

Equitatus Fœderatorum pars in Brabantiam ſe infundit.

Fœderati Venlonium intercipere conantur, ſed fruſtrà.

que ſingulis quatuordecim ſtuferi quotidie in ſumptum numerabantur, quamuis nec ſic grauia damna vicinis inferre ceſſarent. Itaque cùm extra ordinem immenſi fierent ſumptus, & infrequẽtibus etiam ſignis ſtipendia nihilominùs procederent, Archidux vniuerſas ſuas copias luſtrauit & reformauit, quamuis non eo quo par erat ſucceſſu, vt poſteà manifeſtum erit. Sed iam omiſſa aliquantiſper pugnarum mentione, quæ de pace interim quoque, etſi fruſtrà, tentata ſunt, perſequamur. Anni huius initio 28. Ianuarij (quod anno præcedenti, ita poſtulante narrationis ſerie, attigimus) Ordines Batauici ſuos Embricâ deduxerant, agebaturque deinde per Cæſaris Legatos apud Archiducem vt Rhijnberca quoque Colonienſi Archiepiſcopo ſimiliter reſtitueretur; eamq; ob cauſam Bruxellam erant profecti. Archidux poſtulata eorum ad proximum Delegatorum vtrimque Conuentum reiecerat. Et Legati quidem Ordinum Brabantiæ, Flandriæ, aliarúmque Prouinciarum Archiduci parentium, acceptis à Fœderatis tuti commeatus litteris, Antuerpiâ Bergopzomam 19. Iulij profecti ſunt, ſcilicet Gerardus de Hornes Comes Baſſignius, Philippus Bentingius, & alij. Eódem quoq; octo aut decem à Confœderatis Ordinibus miſſi venerant, à Baxio oppidi Gubernatore omnes aduentitia cœna eo die excepti. Sequenti die in Delegatorum conuentu litteræ Ordinum Bruxellis congregatorum ad Fœderatos perlectæ ſunt, » hoc ſummatim argumento: Cùm Belgicis Prouinciis nihil magis neceſ» ſarium ſit quàm bona & firma pax, miſſos à ſe quoſdam, qui eius confi» ciendæ rationes cum ipſis meditarentur. Hortari ergo, vt omni depoſita » diffidentia ſincerè cum ſuis agant, neque tot hominum vota pacem ex» petentium diutiùs fruſtrentur. Perlectis his litteris, Fœderatorum Legati in eodem conclaui ſeorſim paululùm conceſſerunt; deinde cùm rurſum » conſediſſent, Barneueldius verba fecit; quorum iſta poſtrema: Confœde» ratos nec poſſe nec velle cum Hiſpanis aut eorum ſociis vllam ſuſcipere » tractationem, niſi Ordines coniunctis ſecum viribus exteros omnes & » peregrinos è Prouinciis eijciant & profligent; quod ſi id fiat, facilè dein» de inter Belgas pacem coire, formamque Reip. inſtitui poſſe, in qua ne» mini Religionis cauſa vis adferatur. Ad hæc Ordinum Archiduci parentium Legati, Æquum non eſſe, vt ipſis arma retinentibus, reliqui Belgæ eo quo tuti ſunt præſidio, ſe nudent. Tum Barneueldius replicans, multis verbis formam & conditiones, quibus Belgium Iſabellæ & Archiduci in dotem conceſſum eſt, exagitauit, oſtendere conatus non iam Belgas ab Hiſpanis liberatos ſed etiã magis implicitos, quòd præter alia, liberi ex hoc matrimonio nati, non niſi ex Hiſpaniarùm Regis voluntate matrimonia poſſint contrahere. Hîc Legati Ordinum Bruxellis congregatorum apertè reſponderunt, Principem ſe habere, ſine cuius conſenſu &

1600

Hamontiani ſeditioſi VVertæam trãſlati, nihilominùs fœdè graſſantur.

Inſtant Legati Cæſaris vt reddatur Rhynberca.

Conuentus Bergopzomæ, ſi pax ſanciri poſſit.

Fœderatis petentibus ante omnia exteros eijci, reſpondent alij, ipſos iniquum petere.

Replicant Fœderati, perſiſtunt alij.

1600 & auctoritate nihil ipsi agere velint. Eam verò esse ipsius humanitatem & mansuetudinem, vt omnibus in rebus quibus fieri posset, Fœderatis gratificaturum sperent. Fœderati vicissim responderunt, fœdus sibi cum Principibus quibusdam & Rebus publicis intercedere, sine quorũ consilio nullam se quoque tractationem pacis suscepturos receperint. Intereà ergo dum vtrimq; communicantur consilia, rogare, vt pacem quantum in se est, promoueant, cuius ipsi quoque studio nihil prius sint habituri. Hoc modo Conuentus hic 22. Iulij re infecta solutus est. Digredientibus Legatis, ad Ordines Bruxellis congregatos litteras obsignatas dederunt; quibus pacis eis studium commendabant, & vt peregrinorum excuterent imperium, hortabantur. Cùm ergo pacis spem exiguam aut potiùs nullam superesse animaduerterent, Ordines Bruxellis congregati, maiorum exemplo, quorum mira semper fuit in Principibus iuuandis alacritas, præter indictum mox post conflictum ad Neoportum in singulos focos viginti stuferorum tributum, alias prætereà conficiendæ pecuniæ rationes inierunt, qua decem peditum & tria equitum millia alerentur; in quos singulis mensibus ter centena aureorum millia eroganda fore subductis rationibus est deprehensum, quamuis multæ posteà difficultates iniectæ sint; & nihilominùs bis centena illa & quinquagena ducatorum millia, quæ singulis mensibus in belli sumptus à Rege promissa fuerant, præstarentur. Intér hæc mense Augusto ad impediendas Hollandorum nauigationes, piscationem inprimis, Dominus de Wackene è portu Duynkerkano duodecim bellicas naues militibus egregiè instructas eduxit. Nec mora: vix in Oceanum Septemtrionalem prouecti fuerant, cùm tres præsidiariæ Batauorum eis occurrerunt; quarum vna capta, reliquæ duæ laceræ euaserunt. Inde in piscatores conuersi, manibus pedibúsque constrictos, & in inferiora detrusos, nauibus perforatis, forisque seu tabulatis nauium clauis obfirmatis, ne enatare aut in tabulis seruari fortè possent, vnà cum nauibus in profundum demerserunt. Contra hos Bataui classem aliquot nauium armarunt, quæ Domini de Wackene naues pęnè iam inclusas, siue negligentia, siue ignis, qui naues quasdam corripuerat, violentia, iterùm amiserunt. Earum tres Duynkerkam redierunt, cum reliquis Dominus de Wackene, è nothorum Burgundionum ortus prosapia, in Hispaniam euasit, & cùm circa Gallica quoq; littora Batauicas aliquot naues cepisset, in portu Bilbaensi contabuit, quòd, vt ferunt, alium sibi prælatum videret. Hoc tempore Slusenses triremes non adeò Batauos aut Zelandos infestabant, remigibus Turcis, quos adduxerant, destitutæ, quorum magna pars hiemis asperitate erat extincta, Belgæ verò captiui remis tam facilè non poterant assuefieri. De Turcis ex Hungaria adducendis non semel actum fuerat, sed obstabat itineris diffi-

Re infecta disceditur.

Abiecta spe pacis tantò diligentiùs de bello cogitatur.

In piscatores Hollãdos Archiducales durè grassantur.

Admiralius de VVackene contabescit in portu Bilbaensi.

difficultas. Quare Flandri, vt tantò magis ad Ostendam obsidendã Archiducem mouerent, triremes illas à Spinola emere, & nouas insuper fabricare voluisse dicuntur. Batavi interim insignem & ipsi triremẽ, quadraginta octo passus longã, quindecim ęneis tormentis instructam, Nigram cognomine, Dordraci exędificarãt; quæ primò à Slusensibus captã suorum nauem iterùm eripuit, posteà verò 29. Nouembris Zelandi cum prædicta triremi & celocibus aliquot per aduersum Scaldim tenebrarum beneficio Ordammum prętereuecti, Prętoriam Antuerpiensium nauem, octodecim licet tormentis æneis instructam, ex aduerso eius vrbis partis, quæ Noua ciuitas dicitur, in anchoris ad Flandricam ripam stantem aggressi sunt, & tanta vi remorum & velorum ferreum triremis rostrum prædictæ naui impegerunt, vt vtraque inuicem connexa hæreret, nec loco se mouere posset, donec nautarum quidam serra ligneum Prætoriæ rostrum absciderunt. Intereà vtrimque acriter pugnatum est. Antuerpienses quidem initio exoneratis tormentis ex Zelandis non paucos prostrauerunt; verùm cùm & numero vincerentur, & subitò oppressi, & Nauarchi primarij præsentia destituti, nullam aliam expediendæ salutis rationem cernerent, natando ferè omnes ad ripam euaserunt. Inde Zelandi cum Prætoria illa Antuerpiensi, & octo pręterea nauibus captiuis, Lilloum sunt reuersi. Antuerpiæ quidem audax hoc facinus magnum excitauit tumultum, hostium tubis ante ipsa mœnia clangentibus, & vulgatum illud vernacula lingua de Guilielmo Nassouio Principe Orangiæ carmen per triumphum canentibus. Interim paulò pòst Arenbergij Comes maris Præfectus Antuerpiam venit, vt in eos, quorum negligentiâ damnum hoc acceptum fuerat, inquireret; idemque, ne quid tale posthac ab hoste esset metuendum, in ipsa ripa propugnaculum quoque exstrui iussit.

1600

Triremibus Slusẽsibus opponunt Fœderati triremem dictam Nigram.

Capiunt Zelandi plures naues sub ipsa Antuerpia.

Itaq; propugnaculũ hac occasione in ripa exstruitur.

In Veruini pace (de qua prolixè ante biennium) Pontifex Romanus nominatus fuit, qui de Sabaudiæ Ducis cum Franciæ Rege dissidio arbiter pronuntiaret. Sed res infecta hactenus mansit. Dux Marchionatum Salussianum reddere procrastinabat; vrgebat Rex. Cœptum inde bellum Sabaudicum seu Allobrogicum. Paucis diebus Rex magnam Sabaudiæ partem occupat, expugnato Burgo, Camberiaco, Mõtmeillano, aliisque locis vsque ad Cibennica iuga (vulgò *Montcenis*) nec pax potuit, nisi ineunte anno proximo, componi, operâ Illustrissimi Cardinalis Aldobrandini, ad id à Summo Pontifice delegati. Marchionatum Dux retinet; cedit Regi agrum Bressianum; centum insuper aureorum millia numerat ad belli reparanda dispendia. Inter hæc Maria Medicæa, de qua anno superiori attigimus, Regi Franciæ & Nauarræ Henrico despõsata Auenione, Regio spectaculorum apparatu, demum exeunte anno

VARIA.

Rex Franciæ magnã iterùm partem Sabaudiæ occupat.

Maria Medicæa nubit Regi Franciæ.

Lugduni

1600 Lugduni ab ipſo Rege excepta eſt. In Scotia ingens hoc anno & inauditum orbi innotuit Gaurienſium fratrum ſcelus, qui parricidali auſu Regem, ſpecie videndi potiundique priſcorum numiſmatum theſauri, iam iam, vt fingebant, inuenti, in Arcem quam vicinam habebant, benignè poſt venationem abductum trucidare aggreſſi ſunt, dum Rege pranſo, eius comites prandent. Admiratione dignum eſt, in tam inopinato difficilique caſu, nec Regi inermi dignos Principe ſpiritus, nec pediſſequo, qui tandem ad vocem luctantis cum parricida Regis vnicus accurrit, defuiſſe animum ad armatos duos ſicarios vnico enſe tollendos è medio. Hoc prętereà anno Sigiſmundus Battorius, olim Tranſiluanię Princeps, nunc Moldauiæ Regulus, dum Tranſiluaniam recuperare ſtudet, profligatur à Valachiæ Prorege, qui Moldauiam quoque ad Cæſaris iura tranſire cogit. Cæſar tamen Georgium Baſtam, Valacho exauctorato, præficit illis Prouinciis. In Italia interim omnium ferè animi metu ſuſpenſi hærebant, quòd Comes de Fuentes Inſubriæ regendæ nuper à Rege præfectus, magnos paſſim haberet delectus, & inſidiæ variis vrbibus ſtructæ ferebantur. Venetiis quidem Ioſephus Donatus, quòd Brixienſem arcem Fontano prodere voluiſſe argueretur, capitis ſupplicio affectus fuit, copiæ tamen magna parte in Hungariam miſſæ ſunt. Fuit hic annus in Vrbe & per orbem Chriſtianum, quà Catholicus eſt, Iubilei Religione piè cultus.

Rex Scotorum miro ſtratagemate euadit manus ſicariorũ.

In Italia trepidatũ, ſed fruſtrà.

1601 Quomodo in prælio ad Neoportum Franciſcus Mendoza Arragoniæ Admiralius à Mauritianis captus ſit, anno ſuperiori menſe Iulio narrauimus. Is anni 1601. principio Wordâ (munita Arx & oppidum eſt inter Vltraiectum & Leidam) vbi hactenus in cuſtodia fuerat, Hagam-Comitis deductus, cum Ordinibus de liberatione ſua agere propiùs cœpit: nam & iam anteà per internuntios agi cœptum erat. Et quidem cùm præter Admiralium multi quoque alij Nobiles tam Hiſpani quàm aliarum nationũ in Confœderatis Prouinciis captiui haberentur (inter quos etiam erant Franciſcus Menezius inſulæ S. Thomæ, & alius Canariæ inſulæ Præfectus, inſulis illis nuper ab Hollandis, vt diximus, inuaſis:) è contrà verò in Hiſpania, & Luſitania, aliiſque Catholici Regis Regnis & Prouinciis multi nautæ, mercatores, piſcatores, & alij Confœderatarum Prouinciarum ſubditi, partim carceribus incluſi, partim etiam ad remos damnati, malè haberentur; Ordines de captiuis omnibus permutandis deliberationem ſeu ſententiam ſuam proponunt, his tamen conditionibus: Paratos ſe eſſe tam Mendozam quàm reliquos nobiles Hiſpanos alioſque Regis & Archiducis miniſtros ac milites è cuſtodia dimittere, ſi viciſſim Belgicæ Confœderatæ ciues omnes, vbicumq; ipſi ſub Hiſpanorum aut Archiducis imperio belli cauſa captiui detinerentur, in libertatem

Propiùs agitur de liberando Admiralio ex carcere Hollandico.

Occaſio tranſigendi, multi vtrimque captiui.

1601

Admiralius Hollandis nimium petentibus modestè respondet.

tatem restituerentur, ita præterea, vt Mendoza quinquaginta aureorum millia, & ceteri quoque constitutum iam lytrum seu redemptionis pretium, & sumptus quos fecerant, exsoluerent. Sed Mendoza pecuniam quantam Ordines petebant, à se ne expectarent, petiit; illud verò de captiuis liberandis à Regis sui & Archiducis voluntate, à qua totum hoc negotium pendeat, expectandum respondit; illud simul protestatus, non passurum se, vt è suis quisquam eximeretur. Ordines enim Fœderati Ludouicum de Villar nobilem Hispanum excipi volebant, petente Francisco Verio, à quo is captus fuerat; eo consilio, vt suæ gentis Anglum nobilem Ioannis Hauquini filium in India iamdiu captiuum, Villarij beneficio aut permutatione liberaret. Tandem allato Regis ex Hispania & Archiducis responso, 16. Ianuarij res confecta est, & Contractus vtriusq; partis consensu firmatus. E custodia tum quidem exire cupiebat Mendoza; sed cùm Ordines sexies centena aureorum millia cautionis loco, omnes Contractus conditiones impletum iri, ab ipso peterent, in custodia mansit, vltrò citroque interim Oliuera quodam commeante. Cùm verò intereà nonnulli è captiuis Belgis in Hispania & alibi situ & squalore confecti, ij maximè qui ad remos sedebant, exstinguerentur, plerique tamen superstites in Hollandiam liberi iam essent reuersi, reliqui pauci ex Indiis expectarentur, Mendoza missionem impetrare non potuit, quoad tria & viginti aureorum millia adhuc dependeret. Ac sic demum 29. Maij anni sequentis post viginti amplius mensium carcerem Antuerpiam à Mauritij celoce fuit deductus. Memorabile est quod eidem captiuo & in carcere constituto obtigit. Eum captiuum Vlrici Falcosteinij & Brochæ Comitis vidua apud Fœderatos Ordines immanis latrocinij, iussu eius, vt dicebat, in maritum suum à Ludouici del Villar militibus perpetrati, accusabat, sibique de eo ius dici petiit. Tum Mendoza, arguto responso ex re nata assumpto, cùm supplici libello Comitissa ad mouendos Fœderatorum animos hæc verba inseruisset; Maritum suum Brochæ Comitem Ordinum rebus semper fauisse, & non semel bonam nauasse operam: Et quis, inquit Mendoza, eum non merito supplicio affectum dicat, de quo ipsi sui non fatentur tantùm, sed iactant etiam, nostris partibus semper aduersatum, alteras pro virili propugnasse? Sic frustrà querimonia fuit. Sed iam ad alia narranda accingamur. Primis tamen quinque anni huius mensibus nihil magnum neque hi neq; illi armis tentarūt, credo, memores neutros superiori prælio ad Neoportum commodum multum retulisse. Interim Zelandi aliquot mercatores, contracta societate, non permittentes solis Hollandis laudem lucriq; spem, & ipsi classem quatuor nauium in Indiam Orientalem 28. Ianuarij huius anni ablegarunt. Ex Hollandia item adhuc naues tredecim 23. A-

Nihilominùs protestatur se non passurum, quin omnes sui gaudeant.

Dũ vtrimque captiui liberantur, Admiralius adhuc in custodia manet.

Argutum eius respõsum super cæde Falcosteinij.

Zelandi æmulati Hollandos, & ipsi in Indiam Orientalem naues mittunt.

1601 prilis ex portu Texellensi idem iter sunt ingressæ, omnes præter lucrum, vt ferebatur, hoc quoque inprimis spectantes, vt quoquomodò Indicas nauigationes, ex quibus Hispanis immensæ opes, infestas, aut etiam inutiles redderent. Inciderunt itaque 19. Maij in Hispanicam classem alto Oceano circa decimum quartum eleuationis poli gradum, & acriter pugnarunt. Cruentum fuit prælium, tandemque occisis vtrimque haud paucis, pluribus verò sauciatis, dubia victoria discessum est. Ex Hollandica classe, nauis Leo ruber dicta, tot ictibus perforata fuit, quòd spe itineris conficiendi abiecta, mercibúsque in alias naues importatis, socij tandem eam septem nautis commiserint (erat ex eo nauium genere quæ Celoces dicuntur) qui eamdem saluam post multos labores in Hollandiam reduxerunt. Ab anno superiori tumultuabatur adhuc variis in locis miles Archiducis Alberti (neque enim tam immensa stipendiorum debitorum summa conflari facilè poterat, & iniqua plurium videbatur petitio) quin prætereà qui in propugnaculis circa Ostendam præsidia agebant, ob non soluta stipendia etiam imperium detrectare incipiunt; adeò vt Verlanius, Fresinij Vicarius, militis furore occisus fuerit; quem tamen Riuasius prudentia magis & benignitate quàm disciplinæ seueritate sedauit, ac præsidiariis in Isabella & Grootendorsta, hosti, litteris etiam eos ad defectionem sollicitanti, nimiùm vicinis, persuasit, vt acceptis in singulos dies vicenis stuferis, Winoxbergam se contulerint, donec stipendia soluerentur. Ad Antuerpiam quoque nautæ & classiarij secessionem minabantur, obsesso tam infra quàm supra vrbem flumine. Sed & hos Arenbergius Comes, & Marchio Hauræus, à ciuibus pecunia mutuò sumpta sedarunt. Dudum ex Italia exspectabantur nouæ copiæ magnaque auri vis, sed quòd per Franciæ fines non plures quàm quingenti simul iter facere permissi sunt (erant autem ad septem millia) non nisi mense Iulio, vt mox dicemus, in Belgium appulerunt. Intereà Mauritius, magna vi pecuniæ vndecumque corrasa, initio Iunij copias suas ad munimentũ Schenckianum conuenire iubet; cuius loci is est situs, vt Archiducales, quónam ducendus esset exercitus, nõ facilè scire possint, cùm in omnes partes facilis inde & commodus sit traiectus. Ipse 4. Iunij Arnhemũ profectus, patruelis sui Ludouici Guntheri cum Margarita Manderscheitia, Vlrici Falckensteinij Comitis vidua, nuptias per dies aliquot agitauit, ac deinde præmissis triginta tribus equitum turmis, & cẽtum duobus peditum signis Rhijnbercam 10. eiusdem Iunij cingere obsidione cœpit. Oppido tum pręerat Bernardus Dauila cum magno satis è variis nationibus peditum præsidio, equites verò tantum quinquaginta erant Botbergio ductore. Et quamquam magna vis alimoniæ & reliquorum commeatuum iam antè esset in oppido, pręsidiarij

Cruentum prælium classis Hollandicæ cum Hispaniensi.

Variis locis Archiducales adhuc pro stipendiis tumultuantur.

Quibusdã VVinoxberga conceditur, dum solutio præstetur.

Mauritius ad Schenckianum copias cogit.

Obsidere incipit Rhijnbercam.

sidiarij tamen obsidionem instare cernentes omnia prætereà ex agris in vrbem conuehunt, naues perforatas demergunt ne in hostium venirent potestatem, nihilque quod ad obsidionem tolerandam pertinet, omittunt. Mauritius econtrà (qui ob validissimas eruptiones oppidanorum non nisi ineunte Iulio propiùs castra sua oppido admouere potuit) validissimè se communiebat, vt quantumlibet irruentium multitudinem sustinere posse videretur. Nihilominùs obsessi aliquoties eruptione facta, multum damni in castris Mauritianis passim dabant, maximè iam priùs 18. & 19. Iunij, ita tamen vt tandem in vrbem redire compellerētur. Præfectus interim Archiducem de suo periculo certiorem factum nihil dubitans, auxilium opemque expectabat. Sed cùm eodem tempore in recipiendis ex Italia nouis auxiliis, de quibus suprà, occuparetur Archidux, itemque Iulij die 5. obsidionē Ostendanam esset auspicatus (de qua mox, ac deinde toto triennio plura) Rhijnbercani præsidiarij sustinendæ obsidioni pares esse putabantur. Et ita quidem, animus non deerat nec commeatus, sed vnius rei inopia vehementer premebantur obsessi, medicamentorum scilicet & fomentorum; quæ tamen in primis erant necessaria, multis quotidie vulneratis obligandis. Nec enim vnquam tormentorum fulmina cessabant; tum cuniculi post medium Iulij tanta diligentia & contentione agebantur, vt ea res plures viros fortes vtrimq; absumpserit. Ante vrbis mœnia munitiones quasdam præsidiarij excitauerāt, easque hactenus tutati fuerant; quibus demum suffossis, & vi pulueris tormentarij dissipatis, Mauritius deinde, misso tubicine dedi sibi oppidum postulat. Vbi cùm Præfectus idem periculum imminere mœnibus animaduertit, etsi initio cum suis oppidum ad extremum vsque spiritum defendere decreuisset, pręsenti periculo commotus, nec quidquam de submittendis auxiliis intelligens, Mauritij postulata scripto sibi tradi petit: quibus cognitis, Botbergium cum Italo quodam Centurione in castra ad Mauritium mittit; is vicissim Clutium equitum & Dortium peditum Præfectos obsidum loco oppidanis tradit. Post multas vltrò citroque propositas conditiones, tandem 30. Iulij in has consensum est:

1601

Validè aliquoties oppidani in obsessores erumpunt.

Obsessa interea ab Archiduce Ostenda, Rhijnbercani sibi relinquuntur.

Itaque tandem Rhijnberca Mauritio deditur.

Leges deditionis Rhijnbercanæ.

» Oppidum dederetur; militibus, nautis, aliisque cuiuscumque generis aut » conditionis, nemine excepto, libera exeundi esset facultas cum armis, » sarcinis, & omnibus impedimentis; neque is damnum pateretur, qui » superiori tempore Ordinibus Fœderatis militasset, aut quocumque alio » modo noxam commisisset. Præfecto duas machinas campestres cum » duobus vasis pulueris sulphurei, & quinquaginta globis, abducere lice» ret. Mauritius ad impedimenta, ægros & vulneratos vectandos, pręstita » cautione de restituendo, ducentos currus suppeditaret; ceteris, qui vel vul» nerum vel morbi atrocitate vectionem ferre nondum possent, tantisper

1601 dum conualescerent, in vrbe manere liceret, salui posteà ad suos bona fi- " de remitterentur. Debita omnia obsidionis tempore contracta Præfe- " ctus ciuibus solueret ex iis bonis quæ fisco erant addicta. Ciuibus, qui ad " alia loca commigrare vellent, tempus semestre datum, intra quod de fa- " cultatibus suis, quod videretur, statuerent; captiui vtrimque liberi dimit- " terentur, persoluto dumtaxat victu. Ita vltimo Iulij Præfectus cum mille " circiter militibus egressus, Traiectum ad Mosam est profectus, cum magna sauciorum multitudine. Et ex obsessis quidem plus minus mille desiderati perhibentur, ex obsessoribus verò, vt semper iniquior est obsidentium quàm propugnantiũ ratio, multò etiam plures. Sed iam ad celeberrimam Ostendæ obsidionem narrandam accingamur. Mense hoc Iulio ineunte, in Belgium ex Italia Archiduci auxilia venerãt septem plus minus millium, tum Italorum tum Hispanorum, ductoribus Theodoro Triuultio & Ioanne Braccamontio, cùm 5. eiusdem Iulij Archidux triennalem illam Ostendæ obsidionem est aggressus. Est Ostenda oppidum Flandriæ maritimum, tribus miliaribus Neoportu, & quatuor horarum itinere Brugis distãs. Pagus non ita pridem fuit, piscatoribus inhabitatus, sed initio huius belli ciuilis ab Ordinibus secutis loci opportunitatem, leuibus primùm (è palis scilicet & longuriis) deinde firmioribus operibus & vallo muniri cœpit; eamque iam excreuerat in formam, vt Hollandi loci firmitate commoditateque confisi, dudum toti pęnè Flandriæ tributa imperarent, & nec munitionibus aliquot circumcircà licet erectis, impediri satis poterant eorum excursiones extorsionesque. Quare id non diutiùs ferendum ratus Archidux, tum fatigatus assiduis Flandrorum precibus, dicto die 5. Iulij oppidum obsidione cincturus, exercitũ in duas diuisit partes: quarum vni ad munitionem S. Alberti constitutæ ipsemet pręerat, altera autem versus Bredenã collocata, copias paulatim vrbi propiùs admouere instituebat. Quod ea ratione perfectum, vt Hieronymus Monroius, supremus Hispanorum castrorum Præfectus, & Nicolaus de Catris Generalis Wallonum seu Gallo-Belgarum ductor, intra trium noctium spatium ad collem arenarium non longè ab oppido distãtem promouerint; ex quo tormentis bellicis terribiliter detonantes, luculento admodum damno oppidanos afficiebant; præterquam quòd etiam Receptui militari Septoque initium fecissent, in quibus non exiguam militum manum collocarant. Quin & Fredericus Vandenberghe stationis Bredenensis Præfectus, in eminenti collium marinorum iugo tormenta maiora exonerans, grauiter in subiecta ædificia detonabat. Erat eo tempore Ostendæ Gubernator Carolus vander Noot; præsidium peditum viginti & vna cohortes. Quare is mox rei statum Ordinibus suis significauit. Qui ea quæ consecuta sunt præsagientes, omnibus quibus ad sui defen-

Numerus cæsorum vtrimque.

Ostenda priùs piscatorum pagus, nunc dudum terror Flandriæ.

Diligenter promouet castra Archidux ad Ostendam.

Aequè diligenter prouident Fœderati vrbi.

defēsionem indigere videbatur necessariis, vrbem seu oppidum instruere cogitarunt: quòd videlicet intelligerent, multum omnino in illius incolumitate situm sibi esse: vnde nulli rei parcendum rati, ea continuò illi submiserunt, quibus cōtra quemlibet hostilem impetum se tegere posse videretur, sufficiendo etiam mox aliquot veteranorum manipulos; quò videlicet oppidani, & loci munitione, & verò etiam hominum præsidio freti excursiones facere, hostemque à mœnibus propulsare possent. Ita die 13. Iulij Ostendani in obsessores eruperunt, cędentes & cæsi. Intereà Catricius ad S. Albertum (munitionis nomen est) Receptum militarē perficere nititur, sublato de medio Monroio: cui globus tormento murali excussus cùm caput abstulisset, eius in locum Simon Autunez suffectus est; qui similiter inchoatum opus prosequēs, alium insuper Receptū Valdes dictum construxit; atque ex eo deinde Septum ad primum vsque vallum deduxit, vt ita facilior vtriusque defendendi foret ratio. Decimoquinto Iulij Franciscus Verius Anglus ex castris Rhijnbercanis euocatus, & Gubernator à Batauis missus, cum quatuor millibus peditum Ostendam ingreditur; & mox sequenti die eruptione facta, non sine magna suorum clade ab Archiducalibus repellitur. Quare videntes Hollandi satius se facturos, si ad vrbis suæ debiliorem partem tegendam animos conuertissent, Septis inchoatis alacriùs instantes, tres insuper Receptus, qui Poldri posteà dicti sunt, extruere, iuxtaque illos aliud in campo Septum quadrangulare ducere instituunt, quod à quinq; militum in eo dispositis cohortibus defenderetur, quoad prædictos Receptus quanta poterant diligentia muniuissent. Verùm dum hæc à Batauis Archidux geri conspicatur, eam quoque partem quæ Poldros respiciebat, aggredi constituit, nō modò vt obsessos à maioribus suscipiendis prohiberet, sed vt, milite etiam è Receptibus profligato, ab ea potissimùm parte vrbem adoriretur. Quare Comiti Frederico Vandenbergio iniunxit, vt Alphōso Aualos sibi suffecto, cum Germano milite & aliis ad S. Claram contenderet; vbi mox ipse consedit, & duas extemplò munitiones (S. Martinus & S. Clara nomen dederunt) inchoauit. Neque verò intereà Batauí feriari, sed nouum continuò Receptum extruere satagunt. Quod simulac ad Archiducem perlatum esset, ducentos à duabus partibus milites dictū opus adoriri iussit; qui quanto poterant impetu confertos hostium cuneos perrumpentes, quinquaginta propugnatores vnà cum eorum Centurione strauerunt; ipsi Receptu illo die S. Annæ sacro potiti, (est is 26. Iulij) idem deinde nomen ei indiderunt. Vix hæc ab Archiducalibus gesta erant, cùm ecce oppidani eruptionem ex vrbe parant, & bis mille numero in duas diuisi turmas, Archiducales aggrediuntur; à quibus tamen fortiter repulsi, cum notabili suorum strage ad viam militarem antemu-

1601

Archiducales varios moliuntur militares Receptus.

Verius Anglus Ostendam Gubernator ingreditur.

Vandenbergius munitiones S. Martini & S. Clara inchoat.

Archiducales Receptu quodam hostili potiuntur.

1601 temuralem ſe receperunt. Nec minor intereà Comitis Frederici in ſancta Clara munienda cura eluxit; ſiquidem iam B.Mariæ Receptu abſoluto, tormentiſque in eo non paucis collocatis, pertinaciter in hoſtem fulgurabant; nec ſegniores in S.Alberto muniendo Archiducales Receptibus & Septis continuò extruendis inſtabant; quæ ſingula curioſiùs deſcribere, ac quotidianas propè velitationes velle recenſere, longi profectò ac nimiùm tædioſi operis foret; quippe cùm Oſtendanæ vrbis iſta obſidio in tertium vſque annum fuerit producta. quare præcipua tantùm ibimus recenſitum. Principio Archiducales ad S.Alberti munitionem, aggerem ſecũdùm mare aggerere inceperunt, ex quo naues ex Zelandia aduentantes, & modò militem, modò alia neceſſaria inuehentes, ac ipſos etiã ſaucios & vulneratos efferentes, ab vrbis ingreſſu receſſuque prohiberent. Ad hunc aggerem extruendum, lignorum faſces viginti pedes longi coctis lateribus onuſti (*Saulciſſes*, quòd farcimina formâ referrẽt, dicti ſunt) in mare demittebantur, quò firmè conſiſterent. Quod opus etſi nõ paruam hominum multitudinem abſumpſiſſet, intra paucorum tamen dierum ſpatium ad eam altitudinem firmitatemque excreuit, vt non paucis tormentis bellicis in eo collocatis, Batauis ad vrbem aditus ea parte fuerit adeò impeditus, vt Oſtendam æquè atque Charybdim aut Scyllam metuerent, ideoque ægrè, vt eò proficiſcerentur, induci poſſent. Vicit tamen apud nonnullos amplæ mercedis cupiditas terrores omnes. Iam Archiducales ad oppidanorum aggerem penetrauerant, ſperantes fore, vt circa vrbis vicinum propugnaculum munitionem aggrederentur, cùm ſubitò 15. Auguſti oppidani partem, quam Archiducales adorituri erant, reſcindentes, mox quoque apertura illa à creſcentis aquæ reciproco fluxu maiore effecta, omnem ſpem vrbem ea ex parte inuadendi amputarunt. Tentanda igitur alia via. Menſis September erat, eiuſque octauus dies, quo Deiparæ Virginis Natalis celebratur. Eo Catricius Archiducis iuſſu oppidum iam multa verberatione concuſſum oppugnare parat, apparatu ad oppugnationem neceſſario comportato. Sed habuit is conatus infelicem ſucceſſum, multis interfectis; ipſeque Catricius globo ictus vitam ſimul cum imperio amiſit; cum biduo pòſt, 10. Septembris, Caſtillonius Gallus, qui magnam militum manum oppidanis adduxerat, eodem quoque mortis genere periit, eiuſque Legatus letale accepit vulnus. Non tamen hæc res abſterruit, quò minùs tam in caſtra quàm in oppidum, etiam Principes viri, nulla neceſſitate, ſed animi tantùm & diſciplinæ atque artis militaris diſcendæ gratia frequenter commearent; inter quos fuit Vlricus Holſatiæ Dux, Daniæ Regis frater, qui 15. Septembris oppidum vnà cum Hohenloio Comite ingreſſus, magna cum admiratione munitiones perluſtrauit. Eòdem ex Anglia Northumbriæ Comes Ceſſel-

Obſidio Oſtendana triennalis; itaq; præcipua tantùm narrabũtur.

Nautæ plures Oſtendam vt Charybdim reformidant; inuenti tamen, qui ingrederentur.

Oppidani partem quamdam vrbis reſcindunt.

Inter continuas eiaculationes, multi tamen animi cauſa Oſtendam intrant.

Cessellius, aliique Nobiles quatriduo pòst appulerunt; cùm pridie Franciscus Verius oppidi Ostendani Gubernator, qui ad vulnus curandum in Zelandiam secesserat, eôdem rediisset; omnesque illi, vnde venerant, sine damno quidem, non tamen sine ingenti periculo, ad sua sunt reuersi: sed non sic Vchtenbroquius Consul Vltraiectinus, quem pestis tormentis excussa exeunte hoc mense afflauit. Tanta enim machinarum vi certabatur, vt primis his mensibus quinquagies mille magni ponderis ferreæ pilæ in vrbem, econtrà ex vrbe in castra saltem ampliùs trigesies mille contortæ ferãtur. Inde æstimet Lector, quàm magnum numerum tam ingens grando percusserit. Non addo quot naues hoc vel illo die in portum sint inuectę, quot ictus exceperint, quot declinauerint: huic brachium, alij caput ablatum; & quæ sunt eiusmodi spectacula. Mensis Octobris initio, inclinata iam in hiemem anni tempestate, augescẽtium aquarum vis, impellente etiam vento, aggerem, quem suprà perforatum diximus, magna quoque ex parte reliquum subruit, secumq; in mare deuexit, ita vt tum à molestiis vicinis ad eam quidem plagã obsessi liberati sint. Ea nocte quæ 16. diem Octobris est subsecuta, Archiducales ductore Comite Buquoio, in hemicyclum, seu semilunare propugnaculum prope Vaccarum pontem irruerant, & expulsis defensoribus occuparãt, misso interim audaci homine, qui pontem succenderet; sed nec illi, quod occupauerant, diu tenere; nec hic, oppressus ab oppidanis, quod instituerat, potuit conficere. Vrgente iam hieme obsidionem solutam iri obsessi sperabant, tantoque alacriùs pericula omnia & labores excipiebant: verùm vbi castra quotidie, & exercitum augeri, ædificia & casas passim extrui, plures apparatus, omniaque quæ ad militum hiberna pertinent, comportari viderunt, sibi quoque hiemem illam minimè per delicias transigendam fore facilè coniectabant. Nihilominùs, quò fortè Archiducem ab incepto reuocaret Mauritius, ipsis Kalendis Nouembris castra ad Siluamducis locat, exercituque peditum octo millia, equitum duo millia & quingentos complectente, vrbem, quantum agri inundati patiebantur, vndiq; cingit, & celeritate maxima se communit. Ciuitas, quę militem præsidiarium non habebat, præter duas cohortes ex ciuibus dudum cõscriptas, & vnam equitum turmam, cui Adolphus Comes Vandenbergius præerat, & quinquaginta equites turmæ Grobbendoncanæ, alacriter nihilominùs ad arma conuolat, atque ad defensionem necessariam se componit. Extra portam Vuchtensem Præfectus vrbis Antonius Baro de Grobbendonck excitari munitiones curat; quas etiam ciues cum auxiliaribus paulò pòst submissis, licet continuè ab hostibus oppugnarentur, ad extremum vsque obsidionis defenderunt. Magistratus vrbanus mox in domibus aquam ad incendia restinguenda, aliaq; eius-

1601

Vnam adhuc rescissi aggeris partem vis aquarum aufert.

Archiducales occupatum propugnaculũ iterùm relinquere coguntur.

Mauritius, vt Archiducẽ ab Ostenda reuocet, Siluamducis obsidet.

1601 modi ad manus esse iubet, tum inprimis, ne quis annonam maiori pretio venderet, quàm tunc veniret, edicit. Gubernator, Vigilumque Pręfectus ad muniendam vallis & propugnaculis vrbem, cuiusuis ordinis & sexus homines victu suppeditato inuitat, vt vno die ciuium alacritate plus operis censeatur confectum, quàm decem florenorum millibus à mercenariis præstari potuisset. Excitantur in mœnibus nouæ munitiones, & ad portam Vuchtensem ex præscripto Præfecti vallum ducitur, forma dimidiatæ lunæ, quo, si fortè porta expugnaretur, tueri adhuc se possent. Accesserat iam propiùs ad portam Vuchtensem hostis, cùm 7. Nouembris Grauia missi veniunt manè ante lucem ducenti sexaginta lecti milites: qui etsi numero pauci essent, mirum tamen in modũ animos ciuium erexerunt, simulque eos postero die magnopere confirmarunt perlatę ab Archiduce litteræ, quibus nuntiabat, se de auxiliis quamprimùm ferendis Comiti Frederico Vandenbergio mandata dedisse. Intereà obsidionẽ vrgebat Mauritius: & cùm multis bombardarum ictibus turres & templa aliásque ædes frustrà lacerasset, tandem 13. eiusdem mensis ad maiorem terrorem candentes igne globos in tecta vrbis emittit; qui tamen incendium nullum excitarũt, quòd Magistratus ciuibus edixerat, vt siccam in ædium tabulatis arenam sufficientem haberent, qua igneas illas sphæras exciperent, restinguerentque. Vicomagistris etiam iniunxerat, vt ædes, in quas sphæram igneam incidisse suspicarentur, mox conscenderent, & exortum fortè incendiũ sopirent. Paulò pòst, die videlicet 15. Nouembris, ductoribus Hilario de Blijleuen & Vander Sterre, octingenti pedites per loca paludosa, cęsis quinquaginta stationariis Mauritianis, in vrbem sunt introducti. Nec destitit Mauritius frequentibus tormentorum ictibus vrbem concutere, cuniculos subterraneos, maximè ad Hintamensem portam, agere, quibus portam euerteret: quibus cùm obuiàm fodiendo irent oppidani, duodecim fossores re non satis prudenter instituta, terra obruti sunt. Accidit etiam in vrbe alius casus fortuitus, Gubernatore Grobbendonckio & Bardoulio Senatore mœnia obeuntibus. Hi enim cùm ad quemdam stationarium venissent, tesseram pro more exigentem, is vt Gubernatorem agnouit, honorem eidem exhibere cupiens, brachium corpore inclinato comprimit, & sclopi tractandi imperitus aut imprudens, igne non satis accuratè custodito, nec auersis per inscitiam à Præfecti & Senatoris corporibus armis, sclopo disploso, in coxa Præfectum Grobbendonckium vulnerat, & duobus locis Senatorem traijcit. Dum hæc ibi geruntur, Comes Fredericus Vandenbergius iustis cum auxiliis ex oppido Diesta mouet, & per ericeta, quæ in regione illa vastissima sunt, compositis agminibus ad Siluamducis contendit; cùm intereà quoque tanta frigoris vis incidit, vt non modò, vt aiunt, stationa-

Parant se strenuè ad resistẽdum oppidani, etsi vix essent 400. præsidiarij.

Recreãtur ciues aduentu paucorum ex Grauia, tum inprimis Archiducis litteris.

Adsunt adhuc octingenti auxiliares.

Casus duo tristes in vrbe.

rius

rius vnus in castris Mauritij algore obriguerit, verùm etiam glacie interclusa flumina commeatum necessarium obsessoribus negare inceperint. Quare Mauritius duplici periculo, & ab aduentante Vandenbergio, & à tẽpestate territus, satius sibi esse & securius ducebat, cum integro exercitu suo recedere, quàm ancipitem belli aleam experiri. Ita 27. Nouembris in Hollandiam se recepit. De hac obsidione sic luserunt Bataui:

1601

Aduentãte Vandenbergio, Mauritius ab obsidione discedit.

Non Ducis obsessæ seruauit mœnia Siluæ
Alberti gladius, frigida sed glacies.

Lusus vtrimque de hoc Mauritij recessu.

At retorserunt alij, duabus voculis tantùm immutatis hoc modo:

Tam Ducis obsessæ seruauit mœnia Siluæ
Alberti gladius, frigida quàm glacies.

Sed iam ad celebratissimam Ostendæ obsidionem redimus, vbi difficilis erat per anni tempestatem nauigatio, nec commeatus tantùm inopia, verùm etiam morbis & frigore præsidiarij laborabant, quorum insuper numerus tam erat imminutus, vt vix mille & quingenti, qui per valetudinem arma ferre possent, restarent, plurimis non tantùm Archiducis armis, sed etiam peste absumptis. Quare Archidux vetus oppidum, cuius occupatio facilior videbatur, oppugnari iubet. Hoc consilio è captiuo quodam 23. Decembris cognito, Franciscus Verius Ostendæ Præfectus suorum viribus diffisus, ipso nascentis Christi peruigilio Legatos ad Archiducem in castra mittit, qui inducias impetrarent, vt intereà de conditionibus dedendi oppidi transigi posset. Obsidibus vltrò citroque datis, obsessi dies aliquot ad deliberandum petunt, annuit Archidux. Ita ergo dum de conditionibus disceptatur, de industria tempus extrahente Verio, quinque naues è Zelandia militem & commeatum portantes in portum inuehuntur: quarum aduentu recreatus Verius, quibus potuit verbis apud Archiducem se excusat, & redditis obsidibus, multò quàm vmquam anteà vehementiùs arma vtrimque exercentur, & Archidux oppidum summa vi quamprimùm oppugnari iubet: quod non multò pòst, septimo scilicet Ianuarij anni sequentis, cum vtriusque partis grauissimo damno factum est, vt suo loco commemorabimus; nunc insigniora quędam externa seu varia huic anno sunt attexenda.

Verius Ostendanus Præfectus Archiducẽ vafrè deludit.

In Anglia hoc anno 17. Martij Essexius Comes, quo duce in Hibernia cum Tyronio Comite feliciter anno præcedenti debellatum est, nunc proditionis reus habitus capite plectitur: cuius cranium Bironio Gallo in Angliam Legato ipsa Regina conspiciendum exhibuisse fertur, etsi Bironici casus, de quo anno proximo, adhuc fortè nescia. Certè obscurè monebat, ne altùm saperet. Cum Essexio damnatus & Suthamtonius; sed ei febris, qua laborabat, supplicium distulit. Denique, Reginâ mortuâ, non liberatus tantùm, verùm etiam in maiori honoris gradu fuit collocatus.

VARIA.

Comes Essexius in Anglia capite plectitur.

1601 locatus. In Francia 27. Septembris Regina Maria Medicæa Galliarum Delphinum Ludouicum XIII. enixa est; cuius dexteræ gladij capulum Rex pater inseruit, precatus, vt eo ad Dei gloriam, firmata ætate, vteretur. Venetorum Legati eidem Regi partas victorias, & Regni pacem firmatā gratulantur. Rex Aurelianum templum S. Cruci sacrum, à Caluinianis euersum, curat instaurandum, opus planè Regium, & ad quod promouendum aurum ipse primus obtulit. Quatriduo ante natum Delphinum, Hispaniæ Regina Annam Mariam, futuram Delphini sponsam, enixa feliciter est. Hoc anno Ludouica Lotharinga Henrici III. vidua vita excessit. Innotuit Europæ ille, qui multis se Lusitaniæ Regem Sebastianum (de cuius infelici in Africa pugna anno 1578. egimus) esse persuasit. Primùm à Venetis detentus, posteà Neapolim missus, & inde in Hispaniam, vbi periit. Hoc anno naues aliquot ex Orientali India in Hollandiam appulerunt, pipere aliisque aromatum speciebus onustæ; & inter alias, tres, quarum vna Mauritij, altera Hollandiæ, tertia Celocis communi titulo erant insignitæ, iamque secundò idem iter confecerant. At feliciori commercio apud Persas Religio Christiana mirificè propagatur per Sodales Augustinianos Eremitas, quorum familiæ & ipse Ormusij Princeps adscribi voluit. Vide Antonium Goueam in Diario seu Commentario rerum gestarum ab Alexio Menesio, eiusdem Ordinis, Archiepiscopo Goano, Indiæque Orientalis Primate, conscriptis.

Nascitur in Francia Delphinus.

In Hispania Anna, futura illius sponsa.

Pseudo-Sebastianus Lusitanus malè perit.

Apud Persas fides Christi per Augustinianos propagatur.

1602 Annus millesimus sexcentesimus secundus à cruenta illa oppugnatione Ostendana (cuius anni superioris fine meminimus) initium sumpsit. Nempe Archidux Albertus delusus, vt diximus, à Verio, mox ad vrbem veterem tormentis vibrandam molem quamdam excitari iussit, & die 7. Ianuarij quanto posset impetu impressionem facere hūc in modum: Duo Centuriones cum ducentis hominibus maritimum propugnaculum inuaderēt, alij verò duo locum dictum Salsa braga, adorirentur; ac alij insuper duo, cum ducentis suis, dicti propugnaculi coronam à sinistro latere aggrederentur. Hos deinde vniuersos Didacus Durangus Hispanorum ductor cum quadringentis subsequeretur, vt propugnaculum captum muniret, nihilque eorum omitteret, quæ occasio offerret, ac temporis locique ratio exigeret. Præter hos, tribus insuper aliis Centurionibus iniunctum erat, vt cum suis adorirentur vallum dictæ veteris vrbis, quod à propugnaculo læuo latere erat, & inter Antonium Gambaloytam Italorum Centurionem, qui cum ducentis militibus & quatuor ductoribus sequebatur, dein dictum vallū vnà cum Durango munirent ac tuerentur. Erant etiam in procinctu trecenti alij milites, cum quinque ductoribus, vnaque D. Mexias cum quadringentis, vt prioribus

Cruenta quadam Ostendæ inuasio.

Singulis Ducibus, quid agāt, diligenter præscribitur.

bus necessitate aliqua laborantibus subuenirent. Similiter vniuersus qui superenerat exercitus in diuersas turmas ac cohortes diuisus, occasioni cuicumque inuigilabat. Tum Comiti de Buquoy imperatum erat, vt refluo Oceano sinum transiens, eam veteris vrbis partem aggrederetur, quæ suos respiciebat. Quibus omnibus ita constitutis, mari iam refluente, circa crepusculum vespertinum, qui ad S. Alberti miles consederat, terribilem impressionem facere incepit, defendentibus se non minùs strenuè oppidanis, & ignes circumquaque accendentibus, vt irruentes faciliùs possint agnosci. Audiebatur ingens muralium tormentorum & minorum bombardarum strepitus, vnum hoc vniuersis desiderantibus, vt ad manum veniretur. Intereà Buquoius alueum transiturus, multa nequidquam propter aquæ altitudinem moliebatur. Quo ab oppidanis animaduerso, statim in auxilium iis qui ab altera parte pugnabant, accurrerunt, & adeò fortiter dimicarunt, vt Archiducales, omnibus frustrà tentatis, videntesque oppidanorum in se defendendo alacritatem, vestigia se figere posse desperarint, multóque plures repetitis tormentorum ictibus ex suis se desideraturos præsagientes, pedem referre inceperint. Ipsi intereà oppidani, cataractis solutis, magno cum impetu aquã in alueum demiserunt; quem cùm oppugnatores essent in reditu transituri, non exigua illorum pars aquis absorpta est. Numerus occisorum & vulneratorum ad octingentos excurrit, inter quos non pauci Centuriones & primarij. Occubuit ibi Gambaloyta, Durangus grauiter vulneratus. Inter cæsos magna cum omnium admiratione inuenta fuit Hispana iuuencula, quæ in primis ordinibus pugnans (aduersa enim vulnera aliquot corpore acceperat) occubuit, aureo torque nudum corpus redimita, & pecunia aliisq; preciosis rebus plenos loculos secum habens. Multùm hic conflictus oppidanorum quoque vires attriuit, quas tamen paucis diebus pòst, submissa è Zelandia auxilia Marquetto ductore, suppleuerunt. Post hæc Archiduci à nonnullis suasum est, vt obsidionem solueret: fieri enim non posse finem vt suum consequeretur, quòd præsertim grauissimum anni tempus & media bruma foret. Verùm ille se id dedecere ratus, perseueranter negotium promouendum censuit; moxque iniunxit, vt ad S. Albertum iuxta Ostendanum canalem, molem ingentem, quem posteà *Dijck* appellauerunt, versus mare, atq; adeò ad ipsum canalis ostium ducerent, ex eoque hostium nauigia ab vrbe submouerẽt. Dum itaque ab vtraq; parte cœpto acriter insistitur, Archiducales Plattam formam cratibus arenaque substrata educunt. Quin super eadem etiam mole Ostendam versus Loricam triginta pedes latam tantæ altitudinis excitarunt, omnem vt hostilis impetus vim reliqua parte auerteret. Circa hoc tempus cessit seu renuntiauit Burgundionum legioni Marchio

1602

Inter alios, Buquoius refluum sinum transiret.

Buquoius propter aquæ altitudinem frustrà molitur.

Infeliciter etiam altera parte oppugnatio fit, cæsis ferè 800.

Cæsi & multi propugnatores.

Frustrà suadent nonnulli Archiduci ab Ostenda discedere.

1602 chio de Waraubone, quam deinde Archidux Claudio Baroni de Ballansone fratri eius tradidit, qui ea in expeditione alterũ crus amiserat. Quibus omnibus sic constitutis, videns Archidux res sic satis succedere, simulque hostem hoc agere intelligens, vt in campum quoq; copias educerent, belli negotiis meliùs adhuc prospecturus, Gandauum abiit, ad exercitum Ostendanum Ioanne de Riuas cum summo imperio relicto.

Constitutis vtcumque rebus, Archidux Gandauũ proficiscitur, maiora curaturus.

Erat dudum in Flãdria Fredericus Spinola Equestris ordinis, vir summi iudicij, & scientiæ militaris. Qui cùm à multis annis iis in bellis Regi Hispaniarum operam suam collocauisset, ab eodem triremibus præfectus fuerat, quas ante triennium eas in partes adductas in portu Slusano habebat, quarumque opera & heroicis facinoribus Zelandis Batauisque formidolosum se fecerat. Hic cùm vicinarum insularum portus, quà per exploratores, quà per homines longæ experientiæ, quos secum habebat, probè cognitos haberet, iuxtaque intelligeret, quantum Batauis maritima expeditione damni posset inferri, in Hispaniam Regem ea super re allocuturus abierat, & ab eo octo adhuc triremes obtinuerat, vtque sibi auspiciis Marchionis Ambrosij Spinolæ fratris sui ei exercitui præficiendi in Ducatu Mediolanensi octo millia peditum, nempe sex millia Italorum, & duo millia veteranorum Hispanorum conscribere liceret, impetrauerat. Ea igitur auctoritate obtenta Genuam versus iter arripuit, vbi re cum fratre cõmunicata, ambo circa initium huius anni Mediolanum abierunt, aditóque Comite de Fuentes eius Ducatus Generali Præfecto, Italum militem impetrarunt; Hispanos autem, quorum non magnum numerum Comes dictus habebat, nequaquam obtinere potuerũt. Quare Fredericus denuò in Hispaniam proficiscitur, simul vt primo quoque tempore in Flandriam cum triremibus suis nauigaret. Quoniam autem à Rege imperatum fuit, vt octo illorum millium numerum Itali complerent, ipse Marchio militi conscribendo inuigilauit. Quo numero collecto, exercituque vniuerso in duas diuiso legiones, cuilibet earum viginti cohortes, quarum quælibet ducentos milites complectebatur, assignatæ fuerunt. Duxit partem alteram ipse Marchio, Tesserario maiore (quem Sergeantum vocant) Pompeio Iustiniano instituto; alteram Lucius Denticus, Tesserario maiore Augustino Arconato. Porrò cùm passim constaret, militi, quem Fredericus Marchionis frater dudum habebat, promptè semper stipendia fuisse soluta, tantus hominum tum Nobilium tum plebeiorum concursus fuit, ipso vt iam numero ad nouem millia excrescente, ij potissimùm adscripti fuerint, qui aliàs etiam stipendia meruissent. Ita ergo Marchio Spinola primo Maij die (qui ei à Rege Catholico ad discedendum assignatus erat, vt dein sub idem tempus in Flandria esset, quo Fredericus cum triremibus adesse debebat) Mediolano pro-

Fredericus Spinola quoque ad eumdem finem in Hispaniã abierat.

Vterque Spinola instruunt exercitus à Rege Hisp. decretos.

Fama prõptæ solutionis plures accurrũt, quàm esset decretum.

Marchio Spinola cum terrestribus copiis in Belgiũ mouet.

no profectus Vercellas contendit, eam viam, ac certum singulis profectionis diem præscribens. Qui vt etiam cõmodiùs proficisceretur, quinque cohortes turmatim incedere volebat, & ita quidem, vt vnde prior manè discedebat, illuc sub vesperam posterior perueniret, annonâ semper paratâ. Mouit hoc ordine Campagnolam vsque, locum in Burgundia situm; vbi delectu instituto, & duorum mensium stipendio militi persoluto, in Belgium contendit. Mox vt Lutzenburgum primam Belgij Prouinciam & vrbem attigit, commutatis equis, Archiducem salutaturus Gandauum profectus, magna cum humanitate & beneuolentia ab eodem exceptus est. Intereà medio Iunij Batáui, omnibus quæ ad expeditionem militarem necessaria videbantur apparatis, contractisq; viginti quatuor circiter peditum & sex equitum millibus, quantum quidẽ sciri poterat, Brabantiam totam circumuagari, subditosque ad rebellionem incitare, simulque, si possent, Ostendanis in Flandria succurrere cogitabant: quòd videlicet existimarent, Archiducem viribus ad resistendum destitui, aut, si iis se opponere vellet, obsidionem soluere deberet. Quæ simulac ad Archiducem perlata essent, quantam potuit hominum multitudinem collegit, perduellibus stipendia soluit, ex præsidiis eduxit, & Ioanni de Riuas supremo Ostendani exercitus Imperatori in mandatis dedit, vt quantum posset militum sibi submitteret. Vnde quinq; millibus peditum & quatuor millibus equitum contractis, Franciscum Mendozam Arragoniæ Admiralium iis præfecit, eique iniunxit, vt ad Tillemontium (vulgò Thenas) Brabantiæ limitaneum oppidum proficiscens, hosti se obijceret, qui iam 21. Iunij Nouiomagi cum exercitu adesse, & ponte ad Mosam iuxta Moche constructo, eundem traijcere nuntiabatur. Fuit adhæc Marchioni Spinolæ imperatum, socium vt se dicto Admiralio adderet, & quæ ipse facienda censuisset, pro illo tempore approbaret. Cui mandato Marchio ita paruit, vt iustitiam sibi tamen in suos exercendi potestatem reseruarit. Quocircà ad militem, qui Namurcum venerat, reuertitur, & Admiralio socium se adiungit. Qui cùm propius Tillemontium venisset, in campo media leuca distante militem explicuit, & quanta potuit diligentia se muniens consedit. Intellexerat enim, Comitem Mauritium, Batauici exercitus Imperatorem, eódem loci contendere. Qui cùm circa S. Trudonis venisset, 7. Iulij in Halmael vna tantùm leuca ab Archiducalibus consedit, ibique triduo hærens, 10. Iulij collectis vasis, vnde venerat, est reuersus. Admiralius Mauritij discessu percepto, suos in cõsilium adhibuit, & quid potissimùm faciendum videretur, explorauit. Erat magna suadentium ac dissuadentium varietas, volentibus nonnullis hostem è vestigio persequendum, damno quàm posset fieri maximo afficiendum, omnemque illi occasionem ad

1602

Summa celeritate iter absoluit.

Batavi, collecto ingenti exercitu magna meditantur.

Expectant eos Admiralius & Spinola ad Thenas.

Mauritius triduo in conspectu Archiducalium exacto, redit.

Varia consilia, esséťne Mauritius persequendus.

1602 vrbem aliquam obsidendam, quod metuebatur, amputandam. Aliis placebat, vt per Diestemium obliquámque Campiniam Buscumducis & Grauiam versus contenderent; quippe quòd eæ vrbes ceteris aliquantò magis Batauis in oculis viderentur. Cùm enim Batauorum copiæ quàm Admiralij potentiores essent, periculosum videbatur eos persequi, & ad conflictum prouocare. Suadebant alij, negotium vniuersum Archiduci committere, euicitq; posterius hoc consilium. Intereà Admiralius versus Diest profectus, eo loci deuenit, vbi vel Buscumducis & Grauiam contendere, vel Mosam versus, vbicumque Mauritium consedisse intellexisset, poterat proficisci; cùm litteræ ab Archiduce adferuntur, quibus ille negotium vniuersum Admiralij prudentiæ commisit. Perplexum ea res Admiralium tenuit, adeò vt nihil aggredi statueret, priusquã Mauritij consilium intellexisset. Qui cùm, vt diximus, recessisset, Grauiam quanta potuit diligentia contendit, illicque 20. eiusdem Iulij castrametatus, (antè in itinere Helmonda capta, loco non admodũ magni momenti) totum se ad castra munienda conuertit, magnaque celeritate circumquaque septa, aggeres & valla extruxit, Mosa ponte strato. Erat tunc Grauiensis vrbis Gubernator Antonius Dauila Hispanus, qui mille & quingentis diuersarum nationum peditibus instructus, cum quanta potuit diligentia, quę ad vrbis defensionem factura videbantur, apparauit. Verùm cùm Mauritius vndequaque se muniuisse, omnemque auxiliarium accessum se obstruxisse existimaret, septa ad propugnaculum, quod in ripa Batauica erat, ducere, ac assiduis illud tormẽtorum ictibus oppugnare cœpit. Et licet Archiducales suam in eo defendendo operam insigniter collocarent, ad extremum tamen illud 22. Iulij deserere coacti sunt. Mauritius ergo, eo occupato, igneos in vrbem globos spargere, domos incendio abrumpere, & non exiguam hominum multitudinem conficere; mox eodem tempore tribus in partibus opera & machinas admouere, ipsosque oppidanos fortiter & strenuè se defendentes pertinaciter lacessere. Interim Admiralius, horum minimè ignarus, eódem cum suis contendit, vicinum ad Mosam iter instituens, quò necessaria faciliùs acciperet. Ruręmondam vt attigit, aliquot diebus quietus consedit, iis de rebus, quas deuehere secum oportebat, sibi prospiciens, & pontem simul, si quis fortè eius vsus occurreret, ad Mosam trãseundum fabricans. Inde Grauiam versus profectus, 10. Augusti nõ longè à Mauritio castrametatus, supradictum pontem flumini imposuit, paulatimque propiùs ad hostem mouens adeò benè munitum illum esse deprehendit, omnẽ vt pęnè spem vrbi subueniendi euanuisse existimaret. Nihilominùs post varias consultationes, tandem mille peditum ex omnibus nationibus electione facta, iis Ioannem Thomam Spinam exercitus reformati Du-

Mauritius ad Graviã castrametatur.

Communitus, propugnaculũ quoddam expugnat.

Accedit Admiralius auxiliaturus, sed tardè.

Variè consultat Admiralius.

cem

cem præposuit, mandans, vt circa vespertinum crepusculum palustria transgrediendo, quanta posset solertia, clàm ad hostium munitiones adreperet, subitoque impetu in eos facto, quos deprehendisset, cæderet, ac deinde scalis admotis, transiens hostium munitiones, vrbem ingrederetur. Quod ideò facilè fieri posse credebatur, quòd ex ea parte stationem castrorum non haberi existimabant. Imperatum ad hæc fuit Simoni Autunez Hispano Duci, vt cum mille peditibus Spinam secutus, ad siluā non longè ab eo loco, quem is transiturus erat, consideret, vt facinore infeliciter fortè cedente, securè viam relegere posset. Marchioni verò Spinolæ in mandatis datum fuit, vt cum duobus millibus peditum ab altera parte hostium castra lacesseret, vt dum istuc vnitis viribus hostis accurreret, tantò faciliùs Spina facinus suum, quod volebat, designaret. Verùm simulac ille in viam se dedisset, ægrè ad aliquod spatium procedens, locisque palustribus circumquaque septus, militem ad zonam vsque per aquas interdum incedentem, tandem sub exortum auroræ ad locum sibi designatum perduxit: vbi munitiones à milite apprimè instructas inueniens, moxque agnitus, & glandibus ferreis repulsus, vt rei insuperabilem difficultatem perspexit, ad Autunez rediit, & cum eo posteà intra suum se vallum recepit. Admiralius verò, malè cùm ea sibi res cessisset, consilium cum suis cepit, partemque maiorem eò inclinare, vt cœpto desisteretur, cognouit; quòd videlicet nec vrbi aliqua ratione subueniri, nec miles ea in parte considere ampliùs posse videretur; cùm præsertim equitatus ob straminis inopiam pabulatum iam aliquoties excurrere coactus, tumultuari cœpisset. Quibus causis Admiralius permotus, exercitum mouere constituit; imperatoque, vt albescente cælo miles vasa colligeret, 23. Augusti Venlonam versus contendit. Mauritius Archiducalium militum profectione animaduersa, ac per exploratores mouisse illos intelligens, intra vallum tamen se continuit, vrbis expugnationi insistendum sibi ratus. Oppidani verò, etsi nulla iam spe præsidij accipiendi erigerentur, nequaquam tamen suam in vrbe defendenda ac hostibus arcendis operam desiderari passi sunt. Itaque cùm Mauritiani iam ad ipsam vsq; fossam euasissent, totisque viribus id agerent, vt propugnaculum, quod vulgò Mediam lunam vocant, occuparent, non minori alacritate oppidani idem propugnaculum defendebant, tametsi ab hoste tribus ex diuersis partibus machinis illud impeti, & iam cuniculis suffodi experirētur. Quin & cùm Mauritius impressionem in illud 7. Septembris faciendam censuisset, validè ab oppidanis repulsus est. Quibus ita gestis, Mauritiani aliud mox Septum per noctem è conspectu alterius propugnaculi duxerunt: sed re ab oppidanis sub lucem animaduersa, Gubernator eruptionem insignem facere decernit; eodemque tempore nonnullos, qui palis

1602.

Mittitur, qui per loca palustria vrbi succurrāt.

Interim Marchio Spinola alteram partem inuaderet, sed vtrumque frustra.

Admiralius, vnde venerat, Venlonam redit.

Nihilominùs Grauienses adhuc fortiter se defendunt.

1602. palis & ligonibus Septum illud demolirentur, designauit. Centurioni autem, cui dicti propugnaculi cura demandata erat, iniunxit, vt impetu in hostem facto, eum Septis expelleret. Fecit is sicut erat imperatum, pulsisque hostibus, Septum non antè reliquit, quàm aggere euerso, receptus signum à Gubernatore datum esset. Stetit ea res non parui Mauritianis: dum enim pertinaciùs vallum recuperaturi identidem adoriuntur, multos suorum perdiderunt, ipsumque Tribunum, seu, vt vulgò appellant, Colonellum Verium, cui ea pars commissa erat, saucium inter manus reportauerunt. Ad extremum tamen, oppidanorum viribus indies magis magisque accisis, ac numero propter ingentem morientium & vulneratorum multitudinem imminuto, semilunare illud propugnaculum spōte relictum 14. Septembris Mauritianis cessit; qui mox aggerem abrupere, & fossa perfracta, aquam inde deriuarunt, dein è regione positum propugnaculum aggressi, ita illud suffoderunt, vt pedem ibi figere possent, & ab oppidanis solo Antepectorali disiungerentur. Adorti sunt eadem opera, & simili cuniculorum industria, aliud etiam propugnaculū. Quibus tandē effectum est, vt obsessi, propriarum virium à multo iam tempore attritarum optimi æstimatores, videntesque suorum quà sanorum quà vulneratorum numerum, vix ad octingentos relictum, omnis auxilij ac munitionum bellicarum spe destituti, 20. Septembris hosti se dediderunt, cum armis, impedimentis, fomite seu funiculis accensis, & tympanis compulsatis egredientes. Intereà dum Grauia obsideretur, frustráque, vt diximus, Admiralius ei succurrere parasset, ipse cum exercitu in pago Thorn supra Mosam, Ruremondam inter & Traiectum sito, considebat. Vbi cùm intellexisset, sexcentos ex suis in oppidulo Hamont agri Leodiensis collectos, equitatum peditatúmque ad defectionem sollicitasse; cum quatuor tormentis bellicis & militum flore eos sibi persequēdos, ac priusquam numero augerentur, castigandos esse constituit. Præmissis itaque nonnullis Præfectis, qui vel facti veniam iis, si paruissent, vel vindictam, aliud si tentauissent, denuntiarent, ad obedientiam nequidquam illos reducere conatus est. Vnde mox aliquot in eosdem muralia tormenta exonerans, pilasque insuper ignitas in oppidum vibrans, domos nonnullas incendio absumpsit. Quo à tumultuante ob stipendia milite viso, equitatus, fortissimus illorum neruus, per alteram portam dilapsus est; pedites autem ab Admiralio, cuius se fidei commiserant, in gratiam recepti sunt. Nec hîc substitit malum. Equites enim illi cùm frustrà Beringham tentassent, & de iis Diestenses viciniique essent præmoniti, asylum apud Bredanos cogitantes, in itinere arcem Hoochstratanā occupant. Quæ res simul ac in Admiralij castris percrebruisset, tāta confestim, eorum qui stipendia flagitabant, multitudo eódem confluxit, breui

Cruenta ad Grauiā pugna.

Cedit Mauritianis propugnaculum semilunare.

Aliis etiā propugnaculis amissis, oppidani se dedunt.

Intereà sexcenti iterū Archiducales pro stipendiis tumultuantur.

Persequitur eos Admiralius in Hamont, sed non hic perstitit malum.

1602

breui vt ad mille numerarentur. Quæ Archidux intelligens, Admiralium cum exercitu Diestemium versus mouere iussit, ipse prior eôdem contendens. Quod quidem eo consilio fecit, vt ipse, dum Mauritius in Grauia oppugnãda occuparetur, à rebellibus suis pœnas reposceret. Vbi in Diest peruentum est, exercitui in agmina diuiso, Archidux ob oculos posuit, quanto damno à milite illo tumultuante & rebelli affectus esset, qui tempore illo nouas res moliri non dubitauisset, quando hostis maximo numero castrametatus esset, ita vt Grauiæ eorum vitio subsidium ferri haud potuerit, simulque perduelles ac proditores illos declarans, vt crudelissimos hostes persequi se eos velle indicauit. Facta hæc 15. Septembris, Grauia nondum dedita. Ad extremum fide à milite accepta, quòd alacriter secum in perfidos profecturi essent, menstruum ei stipendium soluit. His peractis, rectà Hoochstratum mouẽs, in itinere certior factus est, perduelles Bredâ à Batauis arma, munitiones bellicas, annonamque etiam accepisse. Verùm nihil rumore isthoc motus institutum persequi non dubitauit, donec alio etiam de Grauiæ deditione accepto nuntio, metuere cœpit, ne si Mauritius eum occupatum videret, Venlonam adoriretur; cui, quòd præsidium impositum planè nullum esset, quodq; id oppidani nec ab Admiralio nec à Comite Hermano Vandenbergio Geldriæ Gubernatore accipere voluissent, succurrendum quoquo modo videbatur. Rectà itaque Archidux illuc contendens, vrbi, etsi oppidani initio se excusarent, quòd se vrbemque defendere posse existimarent, demum iis assentientibus præsidium imponit. Quo facto, ac aliis quoque in oppidis, Geldra, Ruremonda, ac Traiecto ad Mosam, præsidiis auctis & confirmatis, vbi Archidux Mauritium, Grauia munita, & ab iis quæ necessaria videbantur instructa, mouisse, equitatumq; insuper cum aliquot peditum turmis è castris dimisisse intellexit, ipse quoque militem transferre, & singulos quosq; ad sua præsidia transmittere constituit. Ita cùm Tirlemontium attigisset, maiorem suorum partem exercitui Ostendano transmisit, reliquos per diuersa loca disposuit, ac eis Comitem Fredericum præfecit; cui, vt quanta posset diligentia allaboraret, ne perduelles regionem peruaderent, iniunxit. Marchionis verò Spinolæ exercitum, qui multis per diuersa incommoda absumptis, magna parte imminutus erat, pręsidio Tirlemontij, Herenstadij, Wertæ ac Lyræ imposuit, septem interim cohortes Dammum in Flandriam mittens, vt veniente Frederico Spinola, de quo initio huius anni egimus, triremibus præsidio essent. Etenim is dudum ex Hispania è portu S. Mariæ cum octo triremibus soluens, vbi altum inuectus, latus Portugalliæ stringeret, inciderat in Batauicas quasdam naues myoparone Indico egregiè instructo potitas, à quibus id damni acceperat, vt duabus ex suis triremi-bus

Pluribus adhuc tumultuantibus, Archidux eos punitos vult.

Persequitur eos Hoochstratum vsque, vbi audit deditam Grauiam.

Tum Venlonæ primũ prouidendum cẽset, vbi nullũ erat præsidium.

Decernit Archidux, vt pars exercitus Ostendam redeat, pars seditiosos obseruet.

Triremes Spinolæ ad Lusitaniã à Batauis inuaduntur.

1602 bus absorptis, nautis tamen militibusque seruatis, cum reliquis sex Vlyssiponæ in portu consederit. Inde ad Regem accitus, negotioq; longiùs, quàm volebat, protracto, demum post medium Septembris iterùm nauigauit. In Anglici Oceani angustias inuectum magna Batauicarum eum expectantium nauium multitudo adoritur, cum quibus cùm fortiter decertat, magna insuper tẽpestate superueniente, duas triremes amittit, alia item iuxta Caletum 3. Octobris, incuria eorum à quibus gubernabatur, pereunte; duę verò Neoportum inuectę, ac vna, qua ipse Fredericus vehebatur, Duynkerkam obtinens, tãtùm seruatæ sunt: quibus dein reparatis, Slusam cum ea legione, cui Hispaniâ eductæ Ioannes de Meneses Eques Lusitanus Ordinis D. Iacobi præerat, peruenit. Marchio Spinola fratris fortuna ac aduentu ad Slusam cognito, vbi priùs ea loca, in quibus è suis præsidiarij erant, visitasset, eaque, quibus opus erat, prouidisset, rectà ad eum contendit; constituens ea hieme à bello minimè feriari, sed dum per tẽpus liceret, hostẽ persequi & oppugnare. Pompeio itaque Iustiniano cum octo cohortibus Slusam euocato, in ipso Dominicæ Natiuitatis peruigilio, tranquillo mari sex triremes expediunt, & florem militum Hispanorum Italorumque eis imponentes, Walachriam vnam insularum Zelandicarum aggredi & depopulari constituunt. Verùm eadem nocte priusquam è portu egrederentur, cælo mutato, tempestas oborta est; quam cùm haud facilè cessaturam arbitrarẽtur, militem in terram iterùm exponere consultum putarunt. Atque interim cùm ab Archiduce per litteras intellexissẽt, tumultuantium militum numerum ad tria millia excreuisse (quæ tumultuatio per nouemdecim menses tenuit) magnoque cum regionis damno omnia peruadere; ipsi militem à Iustiniano adductum (quòd videlicet Comes Fredericus Vandenbergius numero se perduellibus inferiorem, eorum impetum sustinere non posse scripsisset) in Brabantiam remittere iussi, captum de Walachria tentanda consilium dimittere coacti fuerunt. At verò econtrà Bataui, Archiducalium vires multiplici & frequenti militum defectione grauiter accidi videntes, ea sibi occasione vtendum rati, quatuor millibus peditum & duobus millibus equitum Comiti Ludouico de Nassau ad expeditionẽ datis, eum in Lutzenburgensem Prouinciam destinarunt; vbi oppidum S. Viti 11. Nouembris deprædatus, aliunde quoque non parua pecuniæ vi contracta, ac multis insuper pagis incendio absumptis, antequam Comes Fredericus Vandenbergius, suos hosti obuiaturus collegẽs, eò peruenisset, finiente Nouembri cum præda ad suos est reuersus. Huius anni autumno Franciscus Mendoza Admiralius Arragoniæ, cuius suprà frequens mentio est, in Hispaniam abiit; eiusque loco cum summa potestate equitatui D. Ludouicus de Velasco præficitur: Comes verò de Bu-

Rursum inter Angliam & Caletum.

Ex octo triremibus, tres tantùm in Belgium Spinola adducit.

Impeditur consilium Spinolæ, de inuadenda VValachria Zelandiæ.

Ludouicus Nassouius vastat fines Lutzẽburgicos.

quoy,

quoy, qui Wallonum peditum legioni hactenus præfuerat, Philippo de Torres sibi suffecto, tormentorum bellicorum curam à dicto D. Ludouico relictam accepit. Aduenerunt quoque hoc anno, suam in Belgio operam nauaturi, D. Petrus Giron Dux Ossunæ, & D. Ioannes de Medicis, ambo Primores Hispaniæ. Vice versa Comes Theodorus Triuultius, legionis vnius Tribunus, in Italiam abiens officio se suo abdicauit. Eius legio reformata est in eam, quæ erat D. Alphonsi Daualos, qui itidem cedens, post se Ludouicum Melzi reliquit.

1602

Præfecti hoc tempore apud Archiducales.

Indica classis in Hispaniam appulit, magnis, si aliàs, opibus onusta. In Francia antiqui fœderis pacta cum Heluetiis innouata. Bironius & Aruerniæ Comes, detecta coniuratione, Lutetiam Parisiorum missi, custodiæ traduntur in Arce ad portam Antonianam, vulgus Bastillianum vocat. Denique causa à Senatu centum duodecim Iudicum cognita, Bironius in ipsa arce Antoniana (sub dio tamen) spectantibus, qui irruperant, ferè ducentis hominibus, capite plectitur. Aruerniæ Comes, sorore Vernolia Marchionissa exorante, vinculis carcereq; liberatur. E Germania allatus de Mercurij Ducis morte nuntius in Galliam. Hic Princeps, post præclara in Pannoniis contra Turcas edita facinora, dum in patriam festinat, Norimbergæ 19. Februarij diem Christiano more clausit, & 27. Aprilis Parisiis in æde D. Virginis solemniter ei parētatum est. Turcæ à 9. Augusti inchoata obsidione, Albam Regalem in Hungaria vi doloque expugnatam iterùm recipiunt. Sabaudiæ Dux mense Decembri furtiua irruptione, sed irrita, Geneuam occupare conatus est. Sabaudi intra mœnia deprehensi, partim cæsi, partim dissipati & in fugam acti sunt; multi saltu præcipites se è muro, quem conscenderant, deiecerunt. Præter eos qui tormentorum ictibus foris perierūt, in vrbe quinquaginta quatuor cæsi, tredecim verò capti fuerunt, & suspensi. Feliciùs tunc Melitensibus res cessit, qui in Africæ ora Mahometam vrbem prope Tunetum egregio stratagemate captam incendunt, captiuis plurimis & spoliis locupletes. Amstelodami in Hollandia spatio vndecim mensium sexaginta ampliùs hominum millia peste extincta sunt. Sub exitum anni Leodij inter Magistratum & ciues dissidium extitit, ac pænè ad seditionem prorupit, à ciuibus Curiâ velut obsessâ, eò quòd noua victualibus aliisque rebus promercalibus imposita vectigalia, & quæ ad tempus tantùm, ciuium consensu, (tum, cùm Huium obsideretur) decreta erant, hactenus continuarentur: sed in ipso ortu summa Principis eiusdemque Episcopi prudentia (qui Magistratum acceptorum rationes reddere iussit) est extinctum. Hoc anno, Achimensis in Sumatra Indiæ Orientalis insula Regis Legati in Zelandiam venerunt, vt certi quid de his regionibus & populis ad Regem suum referrent: siquidem

VARIA.

Bironius, & Aruernius in Francia capti; ille etiam capite plexus.

Dux Mercurij è Pannonia rediens, in itinere moritur.

Infeliciter Geneua à Sabaudo tentata.

Dissidij magni initia apud Leodienses prudenter opprimuntur.

1602 Indorum plerique iis in locis persuasum habent, omnes vbiq; terrarum albicantis coloris homines Hispanis & Lusitanis subditos esse. Huius legationis caput fuit Abdel Zamat, qui Middelburgum Zelandiæ appulsus, ibi 9. Augusti è viuis decessit. Ei Epitaphium Societatis Indicæ Magistri posuerunt. Legationis socij cum Vernero quodam Belga interprete, vrbibus lustratis, insequenti anno ad suos redierunt.

Abdel Zamat Indorum Legatus Middelburgi moritur.

Primis anni 1603. mensibus vtraque pars se intra sua continuit septa, nihil saltem nouum tentans; seu quòd alteri aliorum consilia certiùs explorarent, seu fortè quid adferret mors, quæ metuebatur Elisabethę Angliæ Reginæ. Ea enim iam à fine anni præcedentis grauiter ægrotans, tandem 24. Martij huius anni, stilo antiquato, hoc est 3. Aprilis iuxta calculum nostrum, debitum vniuersæ carnis persoluit; de cuius morte mox suo loco paulò pleniùs inter varia. Ad Belgica quod spectat, die 5. Martij Matthęus Dulcken, Gubernator Stralæ vrbis Geldriæ, Wachtēdonckam occupari rationem inuenit, opera militis cuiusdam eiusdem præsidij, qui fœnum & stramen lintre per flumen Niers istuc deuehere consueuerat. In eum namque lintrem seu scapham, cùm Gubernator ille & tredecim suorum paleâ tecti descendissent, à præsidiario illo vehebantur. Qui ad Arcis portam perueniens, ibiq; tamquam socius agnitus, militem qui excubabat, vt ripæ appulsurum se iuuaret, deuocatum, ac manum sibi porrigentem magna vi in flumen protraxit. Tum Dulcken cum suis scaphâ exiliens pontem occupat, ac viginti militum iuxta eum excubantium armis potitus, eos mactat, & ponte adducto castrum ingressus Gubernatorem cum viginti aliis capit; potiore militum robore in vrbe tunc agente. Interim Comes Henricus Vandenberge cum quadringentis militibus, ex pręsidio Venlonæ & Stralæ desumptis, postquā in silua quæ dictum flumen ab Arce diuidit, aliquamdiu consedisset, eadem scapha in Arcem vectus est, qua in re non parum temporis est consumptum. Iam oppidani tristiora animo versantes, vrbem quoq; videbantur dedituri, cùm ecce à ducentis Hollandis equitibus, qui iis in locis grassabantur, fortè fortuna aucti & animati, valla è castri conspectu exstruunt, illudque pilis adeò pertinaciter oppugnant, vt Archiducis milites, qui antè impressionem in hostem facere constituerant, muros egredi iam non auderent. Monitus à Comite Hermanno Archidux, vti auxiliarem militem ad vrbem cingendam submitteret, Comiti Frederico in mandatis dedit, vt cohortibus contractis iter illuc quàm primùm haberet. Qui etsi in se desiderari nihil pateretur, occasionem tamen rei illius perdidit. Hollandi enim isti vrbi quàm ipse viciniores, ter mille peditibus & mille equitibus ex præsidiis vicinis desumptis, ipsum prępenerūt, locumque ita sepserunt, nulla vt ratione Comes Hermannus commeatum

1603 Quare huius anni primis mēsibus nihil ardui tentatum.

Archiducales astu VVachtendonck arcē occupant.

Sed nondū tamen oppidum, & quare.

Oppugnāt Mauritiani eos qui sunt in Arce.

tum castro submittere valeret. Ita ergo Archiducales honestis cum hoste conditionibus paciscentes, cum spoliis egredientes se dediderunt. Dudum Rex Hispaniarum de Frederici Spinolæ aduersis inter nauigãdum casibus, & Marchionis exercitu superioribus malis grauiter attrito certior factus, iuxtaque consiliorum à Frederico sibi suggestorum minimè immemor, potestatẽ iis fecit viginti millia peditum & duo millia equitum conscribendi. Dedit deinde ad Archiducem litteras, quibus ei negotium commendabatur; vtque Marchioni viginti tormenta muralia commodaret, petebatur. Verùm cùm ille moras faceret, & negotium in longius tempus reijceret, alias mox à Rege litteras accepit, quibus rem maturari Regiam Maiestatem planè velle intellexit. Abstulit ea mora tres ipsos menses; quippe cùm, quę litteris mense Ianuario datis continebantur, non nisi Martio effectũ fuerint consecuta. Tunc enim primùm Marchio sex millia peditum collecturus in Germaniam profectus, Robertum Baronem de Barbanson, & Egenolphum de Lutzenburgo legionum Tribunos constituit: dein Mediolanum tres insuper legiones collecturus concessit. Fredericus autem frater in Flandria Iacobum Franceschi, militari arte & animo insignem, legioni Wallonum Tribunum dedit, ac Comitem Henricum Vandenbergium, qui trecentos cataphractos ducebat, vniuerso equitatui cum summo imperio præfecit. Magna & heroica planè facinora ambo Spinolæ animo agitabant: quæ quòd haud omnia sortita successum, iis quæ dicemus interuenientibus, nihil necesse est commemorare. Mense Aprili nuntiatum est Grobbendonckio Gubernatori Buscoducensi, sexcentos Hollandos equites (inter quos & Comitis Mauritij turma erat) Nouiomago & Grauia egressos Campiniam peruagari: qui facili negotio hostem nihil tale suspicãtem se posse adoriri ratus, ducentos equites & quadringentos pedites ex vrbe secum educens, in pago Gemert 7. Aprilis, quà hostem transiturum sciebat, in insidiis consedit, iubens, vt postquam miles vniuersus vicum intrauisset, pedites repentè illum circumfusi vnà cum equitibus glandibus ferreis acerrimè infestarent. Verùm mox, cùm viginti quinque Hollandi equites, qui agminis frontem faciebant, medium pagum tenuissent, pedites sclopis illos aggressi, aliquot eorum interfecerunt, reliqui verò ad ipsas turmas, quæ in aperto campo adhuc morabantur, dilapsi, pedem referre constituunt. Grobbendonckius, vbi hostem leuiore quàm sperauerat damno affectum videt, quòd videlicet pedites, sicut imperatum erat, rem non aggressi essent, paucis sed acribus verbis equites hortatus, in hostiles cuneos impetu facto eos disiecit. Quinquaginta statim occisi, inter quos & Comitis Mauritij Signifer. Duo verò Locumtenentes, totidemq; Vexilliferi cum centum & decem militibus capti sunt. Præter hos etiam

1603

Archiducales honestis conditionibus VVachtendonckio discedunt.

Marchio Spinola nõ impetrat, vti Rex iusserat.

Tandem ad nouas colligendas copias proficiscitur.

Nuntiatur Grobbendonckio, Mauritianos in Gemert posse opprimi.

Excipit itaque eos ex insidiis.

Cæsi Mauritiani 50. capti 110.

1603

& equi 160. Siluamducis abducti.

etiam centum & sexaginta equi abducti: sicque victoria potitus Grobbendonckius, Siluamducis reuersus est; vbi, quòd præsidiarius miles è legione d'Assicourt defectionem moliri videretur, ciues imparatum adhuc & dispersum vrbe eiecerunt, neque aliud præsidium quàm Gubernatorem Grobbendonckium cum equitum cohorte pati admittereque dudum voluerunt. Hoc tempore ad Ostendam ex parte munitionis sancti Alberti, Riuas castrorum Præfectus in mole illa, quæ Platta forma dicta est, augenda firmandaque occupabatur. Qui cùm tres hostium munitiones siue Poldros minùs à milite instructos esse resciuisset, eas inuadere decernit. Sed quæ præcesserunt, & pęnè effugerant, præmittamus. Hieme tam in oppido quàm in castris per graues militum ærumnas transacta, & vere appetente, magno animo magnisque viribus illi oppugnationem rursus aggrediuntur, hi defensionem suscipiunt; sed inprimis 20. Martij obsessores sine vlla pęnè intermissione in oppidum fulminarunt. Quos ictus irritos non fuisse, ex eo quis colligat, quòd vno ictu nouem simul milites interfectos etiam ipsi obsessi scriptis prodiderunt; nihilo segniùs tamen suam stationem quisque tuebatur. In Ostenda commeatu iam ferè omni per hiemem consumpto, nautæ magnis præmiis ad nauigandum excitantur. Tergiuersabantur enim, quibus vita auro carior; at contrà mesonautæ nonnulli, aliique, spe lucri proposita, illuc adhuc poterant impelli. Ita non deerant, qui commeatum oppido inferrent; quod toto mense Martio factitatum, quo plusquam quadraginta minores naues vario apparatu instructæ in portum & oppidũ appulerunt. Mense Aprili tanta vis ventorum subitò exorta est, vt ędificia antè semidiruta, planè conuulsa sint, & turris è templi fastigio deiecta, non sine vicinorum damno in terram deciderit. Vix sine horrore adspici poterat fluctibus spumescentibus tumidum mare, qui in partes oppidi mari obuersas magna vi illisi, iam iam ipsum oppidum absorpturi, aut à fundamentis concussuri videbantur. Vidisses hîc milites magis sollicitos quomodo contra tam brutum & turbidum elementum, quàm contra hostium assultum se domiciliáque sua tuerentur; verendumque erat, ne mox sedibus suis innatarent. Vento paululùm remittente, Archiducales oppidum, & eas præcipuè partes, quæ ad Orientem ventorum ac fluctuum impetu labefactatæ nonnihil & concussæ erant, propugnaculum itidem Occidentem spectans, inuadunt, palos euellunt, per aduersa eniteuntur, contráque hostem audacissimè conferunt manus; sed non minori virtute excipientibus eos oppidanis, tandem receptui canunt. Verùm extemplò, obsessis iam omni periculo defunctos se existimantibus, Polderanum propugnaculum corona inuadunt, coniunctis viribus effecturi, quod diuisis efficere nequiuerant. Quo in conatu fortuna magis propi-

Ad Ostendã grauiter vtrimque res agitur.

In summo periculo tamen sũt, qui commeatum Ostendam inferunt.

Ingenti vento & procella Ostenda cõcutitur.

Archiducales propugnaculũ ad Occidẽtẽ frustrà inuadunt.

At mox Polderano potiuntur, frustrà id aliis recuperare conantibus.

1603

propitia eos respexit, propugnaculo, occisis omnibus prȩsidiariis, potitos. Die sequenti cladem hanc vlturi, & amissa recuperaturi, oppidani magno numero eruptionem faciunt; sed fortiter ab Archiducalibus reiecti, vnde venerant, re infecta redierunt, non tamen omnes. Inter multas cruenta hæc fuit pugna, nec exigua oppidanorum iactura, quorum ceruicibus Archiducales indies propiores facti imminebant; sed spes eos nouorum auxiliorum propinqua solabatur. Etenim hac fama ad Ordines & Mauritium perlata, suppetiæ iam antè decretæ accelerari iussæ sunt. Ita nauibus impositi milites, cùm in oppidi conspectum peruenissent, in lembos descenderunt, & idoneam nacti tempestatem, per media tormentorum tonitrua in portum diuersis vicibus inuecti sunt, vt & commeatus. Minora enim nauigia & commodiùs agebantur, & ictus faciliùs vitabant, ac si quæ in hostium manus incidissent, non ita magnam afferebant iacturam. Lustratione 11. Maij facta, octoginta militum signa recensita sunt. Eiusdem mensis Maij die 25. Fredericus Spinola, mare tranquillũ, & tempus nauigationi idoneum nactus, mille & quingentos selectos pedites octo triremibus imposuit, portumq; Slusanum egressus, sub auroram duas Batauorum triremes, & tria militaria nauigia, quæ in anchoris stabant, offendit. Igitur etsi ad totius insulæ Walachriæ populationem vastitatemque potiùs iter suum spectaret, eam tamen occasionem in manus sibi ingestam minimè repudiandam ratus, hostem adoriri constituit. Verùm Hollandi Zelandique vt triremes aduentare conspiciunt, cùm vento destituerentur, in anchoris consertis nauigiis Marti se accingunt. Aggressus ergo eos Fredericus pugnæ initium facit, qua deinde ad duas horas magna cum vtriusque partis strage continuata, tormentisque maioribus & sclopis nauium latera soluentibus, tantus clamor & fumus oriebatur, alter vt alterum videre audiréve non posset. Inter hæc valido satis vento surgente, Batavi, incisis anchoris, vela expediunt, & Spinolæ triremes, quæ vnam iam triremem hostilem, hominibus tantùm seruatis, depresserant, magno cum animo & impetu aggrediuntur, cùm ecce Fredericus ipse, qui cum sua triremi hostilis nauigij puppi adhærescebat, impacto in latus ferro, dextroq; brachio, quo gladium vibrabat, auulso, facie simul ictus, paulò pòst in portu ex vulneribus expirauit. In extremo mortis articulo constitutus, numquid dicendum haberet, Confessario interrogante, respondit: Mea, & mei Regis negotia fratri, animam autem Iesu Christo, pro cuius fide morior, commendo. His ille dictis, in portu Slusano, Sacramẽtis Confessionis & sacræ Synaxeos antè munitus, ad meliorem vitam transiit. Mortuo Frederico triremes simul Gubernatore supremo sunt destitutæ, quòd aliquot mensibus antè Aurelius Spinola, Frederici Vicarius, in Hispaniam esset ablegatus. Quare vbi per eius

Noua auxilia Ostẽdam ingrediũtur, simul iam 80. signa.

Fredericus Spinola naues Zelandorum inuadit.

Pugnatur duabus horis, magna vtriusque partis clade.

Vulneratus & Spinola, paulò pòst moritur.

1603 eius triremes omnes, mortis ipsius rumor increbuisset, Capitanei pro suo quilibet libitu triremes habuere, & conflictum victoriamque simul reliquere. Ceciderunt in hoc nauali conflictu præter Spinolam socij eius circiter trecenti, interque illos Augustinus Arconatus Maior Tesserarius siue Sergantus, Polydorus Cattaneus & Vincentius Bagno Capitanei. Hostium verò cæsorum numerus ad quingentos excurrit, inter quos & Archithalassus vnus est desideratus. Mox rebus ad Archiducem perlatis, & triremibus in portum Slusanum reductis, earum Gubernator D. Christophorus de Valenzola renuntiatus est. Dein nuntij ad Marchionem de tristi fratris successu ablegati; cuius ille egregiam indolem ac virtutem summis honoribus dignam in flore iuuentutis oppressam cogitans, sanè ingenti dolore est affectus. Auocato autem posteà nonnihil à mœrore animo, considerans tamen incepti negotij interruptionē, nec quid Rex facturus foret, satis adhuc dispiciens, consilium interim de milite conscribendo suspendit, maximè quòd, etsi omni diligentia industriaque adhibita, non nisi circa Autumnum in Belgium se cum milite redire posse præuidebat. Commutatis igitur equis eò contēdens, similiter Germanorum, Wallonum & equitum collectioni sibi supersedendum putauit, quoad à Rege, cui omnia indicari curauerat, quid sibi faciēdum foret, intellexisset. Bruxellas vt venit, à Rege litteras habuit, quibus ei Frederici partes quoque demandabantur, ac suæ etiam prorogabantur; videbaturque quoque suæ Maiestati, consilium de milite conscribendo in sequentem annum esse reijciendum. Quæ Marchio in Italiam Centurionibus scribenda ratus, eos quos ex Flandria abduxerat, rursus ad se accersiuit, & cuilibet in viæ subsidium cētum scutatos assignauit. Tum militem Iacobi Franceschi dimisit, & Capitaneis, qui sumptus aliquos fecerant, soluit. Fecit idem cum Domino de Barbansone. At Lutzenburgius, quia legionem iam impleuerat, & Archiduci milite opus erat, in stipendia Principis concessit. Nunc ad Ostendam redeo. Ibi ea nocte quę 14. Iunij est insecuta, oppidani erumpunt, & quæ ad Lusbossam erant propugnacula inuadunt, primis excubitoribus interfectis. At tumultu per castra sparso, magnis studiis atque animis vndique ad eum locum, quo impressionem hostes fecisse dicebantur, Archiducales accurrunt, ac multós nimis temerè progressos intercipiunt, ac resistentes obtruncant. Memorabilis hæc fuit oppidanorum clades, qua ferè ex iis qui eruperant promptissimus quisque occubuit, & inter primos Sancius quidam Baro Gallicus, cuius corpus opobalsamo conditum in Galliam deinde fuit transportatum. Econtrà Archiducales Becaffum propugnaculum multa verberatione concussum summis viribus oppugnant. Erat id ad ipsas fauces siue nauium stationem propugnaculum, quod si tenerent obsessores,

Numerus cæsorum vtrimque hoc conflictu.

Marchio Spinola grauiter morte fratris afficitur.

Seposito ad tempus de colligendo milite consilio, in Belgium redit.

Eos qui iam conscripti erāt humanissimè tractat.

Ostendani ad Lusbossā magno suo damno erumpunt.

Becaffum biduo acriter ab Archiducalibus oppugnatur.

res,

res, magnum ad certam victoriam momentum consecuti meritò potuissent videri. Erat enim locus nouis excitandis munitionibus commodus, vnde etiam ponte super canalem imposito, nullo negotio commeatus poterat intercludi. Quapropter acerrima 14. & 15. Iunij ab vtraque parte ad eum exstitit dimicatio; promiscua cædes finis fuit. Iam anniuersarius obsidionis dies redierat, quem oppidani pro more omniũ tormentorum displosione celebrabant, etiamsi præter alia mala, etiam contagio & lues per oppidum serperet, qua correpti milites subitò velut exanimati concidebant. Huic malo Ordines ita occurrere conati sunt, vt missis mense Iulio plusquam octoginta nauibus, militem subinde nouum mitterent, commeatuque recenti reficerent. Variis modis tum, sed ignibus maximè certatum fuit, quibus Archiducalium munitiones perdere obsessi summa industria conabantur, globis candentibus in eas partes maximè, quibus materia erat ad concipiendam flammam idonea, missis: quos restinguere aut amouere eò erat difficilius, quòd cuspidibus ad ea in quæ inciderant, adhærescerent, atque ægrè poterant reuelli; accedente præterea alio periculo: erant enim ita facti, vt occultis momentis occluso intus igne erumpente, repentè dissilirent, & missiles globulos in circũstantes spargerent. Hoc inuento Lusbossa, firmissimum Archiducalium propugnaculum, incendium 22. Iulij concepit; quod etiam, quamuis strenuè, omniq́ue contempto periculo defensores accurrerent, priùs restingui nõ potuit, quàm moles vncis & harpagonibus diducta fuit, cuius posteà reparatio multo labore sumptuque constitit. Idem posteà in Polderano propugnaculo tentatum, non eumdem habuit euentum. Tandem tamen 20. Augusti ingens quoq; illa moles, quam Planam seu Plattam formam vocatam suprà diximus, missis plusquam centum triginta quinque pilis candentibus, ignem concepit; qui vento adiutus, mox in magnum incendium pluribus vndique locis exarsit. Nulli quidem labori, ac ne capiti quidem suo (oppidani enim intereà continuis eiaculationibus ea loca infestabant) in eo restinguendo parcebant Archiducales, sed parum proficiebant, igne tantò magis, quantò frequentiùs mouebatur, inualescente, ac tandem post trium dierum ac noctium deflagrationem, iam consumptis viribus, demum subsidente. His tantis incommodis statim obuiàm iuere Archiducales, & quæcumque vel incendio deformata, vel ictibus labefactata fuerant, singulari industria breui instaurarunt: nec minùs ipsi quà vi quà ingenio oppidanis erant molesti; inprimis autem, quamuis anteà non semel frustrà idem essent conati, in obstruendis portus faucibus mirè satagebãt; de quo mox plura. Dudum Regis Catholici ad Archiducem litteræ perlatæ erant, quibus, ne cum perduellibus suis, qui anno superiori ob nõ soluta ea ratione qua ipsi volebant

1603

Globis cãdentibus Ostendani obsessoribus multũ facessunt negotij.

Ita Lũsbossa propugnaculũ incendium concipit.

Demum & Platta-forma arsit, frustrà restinguẽtibus Archiducalibus.

Archiducales omnia instaurant.

1603 lebant ſtipendia, ſeceſſerant, paciſceretur, ſed vt qua poſſet ratione eos perſequeretur, admonebatur. Hinc mox Carolo de Lotharingia Duci de Oumale, mille vt equites, ac Colonello Wiſzlier, tria vt millia Germanorum contraheret, imperatum eſt. Quo facto, ac ſeptem millibus peditum & tribus millibus equitum collectis, Comes Fredericus Vandenbergius ad perduelles oppugnandos 25. Iulij cum exercitu mouit. Quo intellecto, rebelles, peditatu in arce & municipio Hoochſtratano relicto, equitatum in campum eduxerunt, & cum Batauis vicinis, ſi ab iis adiuuarentur, fœdus ſe percuſſuros, ac quanto tempore paciſcerentur, in bello operam illis ſe ſuam collocaturos eſſe, miſſis Oratoribus ſpoponderunt. Bataui, qui tunc tanto exercitu per ſe inſtructi nequaquam erant, in campum vt procedere poſſent, occaſionem ſibi oblatam non amittendã rati, perduellibus promiſerunt, ſe toto illo anno, quo in caſtris ſuis eſſent manſuri, quæ poſſent ſubſidia eſſe ſubmiſſuros. His ergo concluſis, Mauritius ſuorum viribus contractis, & cum perduellibus coniunctis, 8. Auguſti Hoochſtratanis ſubuenturus promouit. Qui cùm iam per dies aliquot à Comite Frederico oppugnati fuiſſent, illeque, ſeptis effoſſis, vſque ad Arcis foſſam euaſiſſet, in magnas ſatis anguſtias poterant videri eſſe redacti. Nihilominùs cùm idem Comes animaduerteret, legiones D. Inici de Borgia & Lælij Brancacij (quæ ex Italia aduentantes ſibi ab Archiduce ſubmittendæ erant) diutiùs abeſſe, quid potiſſimum eo tempore ſequeretur, difficulter diſpiciebat. Etenim ſi cum hoſte confligere vellet, militem ſe haud ſatis copioſum habere videbat; ſi verò intra ſepta ac valla ſe cõtinere decreuiſſet, Mauritius ei nullo negotio commeatum, cuius penuria à multo iam tempore laborare incipiebat (quòd videlicet is Antuerpiâ & Lirâ magno cum militum numero aduehendus erat) auertere potuiſſet. Suadentibus itaque exercitus ſui primoribus, ac hoſtilium virium tacita quadã conſcientia impellente (antè enim iam cum equitatu velitatus fuerat) Herentalium verſus 10. Auguſti mouit. Id quod illi qui in Arce erant conſpicati, eruptione facta, manum cum extremis ordinibus conſeruerunt, vtrimque pauculis interfectis; inter quos tamen fuit Dominus de Roſna, cataphractorum ductor, eius Roſnæ filius, qui priùs ſummo cum imperio Archiducis exercitui præfuerat. Mauritius Comitis Frederici diſceſſu intellecto, poſtquã Hoochſtratanis ea quę neceſſaria erant, inferri curauiſſet, quãta potuit celeritate, vnà cum perduellibus Siluamducis, eam adoriturus, 19. Auguſti contendit. Quod cùm Comes Fredericus reſciuiſſet, adiunctis ſibi iam tandem Borgia & Brancacio, reique euentu Archiduci nuntiato, ad dictam ciuitatem biduo pòſt, id eſt 21. eiuſdem Auguſti appulit, hoſtemq; qui præceſſerat, iamque ad vrbem aditum intercludere cœperat, & à duabus ſe parti-

Iterùm cõparat ſe Archidux ad caſtigandos ſuos ſeditioſos.

Educuntur contra ſeditioſos 7. peditum millia, & 3. equitũ.

Seditioſi paciſcuntur cum Mauritio.

Interim oppugnantur in Hoochſtraten, ſed lentè.

Deſeritur ea obſidio; & quare.

Mox Mauritius Siluamducis ſecundò obſidet, ducẽs ſimul ſeditioſos.

1603

partibus munierat, ſecutus, in oppoſito Hollandorum in Dungen & Hintam caſtra fixit: qui etſi cōſilium iam ſuum de vrbe quaquauerſum cingenda proditum intelligerent, nequaquam tamen animum deſponderunt; quòd videlicet oppidanos pręſidio deſtitutos, difficulter id etiam admiſſuros credebant; quodque ex hoc tantam confuſionem ſecuturam arbitrabantur, vt ſi hoſti ſe non dederent, ad neutram ſaltem partem ſe inclinantes, Archiduci fierent inuiſi. Itaque quàm poterant optimè quaquauerſum ſe munire, propiuſque paulatim ad vrbem accedere parant. Nec verò minùs Comes etiam Fredericus ab altera ſe parte ſepiebat, ac oppidanis animos addens, Mauritium mox campo ceſſurum dictitabat. Tum vallis aliquot excitatis, quibus hoſtium ſe conatus eludere poſſe exiſtimabat, inſuper inſigne propugnaculum à ſtellis appellatum exſtruxit, vnde in Erneſti Naſſouij caſtris multum damni dabat. Inde, quod alterum in mandatis acceperat, vt præſidium immitteret, aggreſſus, perficere non potuit; non quòd aditus omnes eſſet interclusi, qui ſatis multi adhuc ſupererant, & non omnino difficiles; ſed quòd ciues ſua virtute freti, præſidium recipere nollent. Metuebant enim, ne vbi milites in vrbem veniſſent, tumultuari ſimiliter ob non ſoluta ſtipendia inciperent, eorumque ſolutionem vel ab inuitis ciuibus extorquerent, aut recuſantium fortunas diriperent, quod alibi accidiſſe meminerant. His de rebus certior factus Archidux, ipſe eò ire ſtatuit, quamuis multis diſſuadētibus. Intereà munitiones varias quotidie moliebatur Mauritius, ita vt cum exercitu hibernare ibi velle videretur. Vna res conatum eius retardatura videbatur, ſi commeatibus prohiberi poſſet. Ad hoc perficiendū, locum idoneum ſpeculatus Marchio della Bella, Italicæ legionis Tribunus, duo lectiſſimorum militum millia de nocte ad alterum vrbis latus trans Dieſam fluuium, inter vrbem & Creuecœur Hollandorum propugnaculū mittens, ipſe eos duxit, vallumq; eo loco extruere cœpit, aliis nihilominùs duobus millibus non longè inde cōſtitutis, qui neceſſitate exigente auxilium ferrent. Et quidem Marchio della Bella maximam in vallo extruendo diligentiam adhibuit, defenſionē tamen maturare non potuit, quin eius conſilium Mauritius animaduerterit. Qui quantum eo in negotio verteret probè intelligens, flore ipſo peditum, quatuor nempe millibus ſelectis, perduellibus etiā, qui in Flimen excubabant, aduocatis, ſequente retrò maiore numero, circa ipſam noctē concubiam, qua Marchio della Bella munire ſe cœperat, magno impetu Archiducales inuaſit. Cui etſi ab iiſdem fortiter ad duas horas reſiſteretur; quòd tamen vallum ad eam altitudinem eductum necdum erat, vt quos receperat tegeret, quodque hoſtis numero ſuperior erat, Archiducalibus fuit cedendum. Pugnatum inter 2. & 3. Septembris; fuitque diu anceps prælium. Ceciderunt

Eum inſecutus Vandenbergius caſtra caſtris oppo-ſuit.

Optimè ſperat Mauritius, ciuibus nolentibus admittere præſidium.

Quare Siluaducenſes militem Archiducis recipere nollent.

Archidux ipſe Siluamducis venire decreuit.

Molitur Marchio della Bella propugnaculum, quo commeatū Mauritio impediat.

Poſt duarū horarum pugnam cedere cogitur, ipſe caſus; multi etiam vtrimque.

1603 derunt eo in cõflictu circiter duceti vnà cum ipso Marchione della Bella: qui etsi de victoria conclamatum videret, cedere tamen noluit. Capti sunt numero trecenti, vulnerati non pauci. Ex Mauritianis quoque desiderati ampliùs trecenti. Mauritius loco potitus, nemine iam prohibente eum muniebat, dispositisque ibi decem muralibus tormentis, continuis pilarum ictibus vrbem, mœnia, & domos inde quoque infestabat. Existimatum fuit, si Marchio della Bella suppetias accepisset (quod factum non est, milite quidem eo fine designato, at non comparente tempori) defensurum se fuisse, & maiorem stragem editurum. Comes Fredericus, vbi locum ab hoste captum, & egregiè vndequaque munitum vidit, ampliùs se eum infestare non posse, nec vltrà commeatum ab obsessoribus auertere posse existimans, Archiducem de omnibus certiorem facit; quem non modò præsens negotium, sed etiam Ostenda mirum in modum distinebat: quippe Pompeius Targonus Romanus, acerrimi ingenij homo, sed antehac in bello numquam versatus, vrbis situ spectato, ei promiserat, machinis se suis omnia præsidia & commeatus ab illa esse auersurum. Tentarat ille varia, omnia disijciente impetu maris. Tandem castellum ratibus impositum ad ostium portus promouet, cùm ecce repentè hostis, dilabente Oceano, tanta cum cõtentione vndecim muralibus tormentis in rates detonat, vt etsi in principio leue damnum accipi videretur, posteà tamen longè maximum fuerit subsecutum. Dissolutis namque laterum ligneis compagibus, relabente cum opportuniore etiam vento Oceano, ipsa aqua lapides quoque è cratibus expellebat, ac deinde propter materiæ leuitatem nullo negotio in quamcumq; partem transferebat. Ita omnes Targoni spes & molitiones intra paucas horas in fumum abierunt, vix vt eius operis minutæ quædam reliquiæ, cùm sinus defluxerat, ampliùs superessent. Erat sub id tempus quoque apud Riuam, castrorum ad Ostẽdam Præfectum, D. Ioannes de Medicis, aliquot ei rationes suggerens, quibus vrbs expugnari posse videretur. Quas vt effectas daret, Riuas ab Archiduce frustrà monebatur, quòd nimirum impossibile videretur, sinum maris adeò vastum, & oppidanorum propugnaculis prætextum transmittere. Videns proinde Archidux indies maiores difficultates eo sibi ex negotio emergere, ac cœpta ad finem aliquando perduci desiderans, oculos animumque ad Marchionem Spinolam adiecit. Huic, prẹter summum Ostendanæ expeditionis imperium, vt militi soluat, commeatumque bellicum, ceteráque omnia ad vrbis expugnationem necessaria suppeditet, totum belli neruum à Regia Maiestate assignatum se permissurum promisit; quin, si maiores expensas faceret, expugnata vrbe, eumdem belli neruum non antè esse ademptu-rum, quàm quæ exposuisset, omnia ei persoluta essent. Spinola magnitu-

Muniunt eumdem locum dein Mauritiani.

Archiducẽ cruciant, hinc Siluaducis, illinc Ostẽdas.

Castellum frustrà ratibus ad Ostendam imponitur.

Alia etiam cõsilia impossibilia Archiduci ineam suggeruntur.

Itaq; agere incipit, vt Spinolæ committat summam oppugnãdæ Ostendæ.

dinem

dinem animi, industriam simul prudentiámque comitari oportere re- 1603
ctè constituens, satagit ante omnia, certò vt intelligeret, possétne Osten-
da oppugnatione potiùs diligenti, an subsidij auersione expugnari. Ita-
que & ipse ad exploranda omnia se contulit, & mox etiam duos ex suis
separatim (neutro de altero quidquam sciente) Iacobum Franceschi &
Pompeium Iustinianum eadem recogniturós amandauit. Quibus dili-
genter examinatis, cùm vna vtriusq; esset sententia de modo quo Osten-
da expugnari posset, ipséque simul suum & illorum consilium in idem
recidere animaduerteret, rerum summam sibi delatam accipere consti-
tuens, Bruxellas concessit. Cuius aduentus perquam gratus Archiduci
fuit; quippe qui nihil aliud desiderabat, quàm negotij illius finem ali-
quem videre, ac dein Siluamducis contendere, quò à Comite Frederico
identidem inuitabatur; tum quòd ciuitas omne planè præsidium mili-
tare respuebat, tum quòd Mauritius propiùs ad eam mouens, munitiò-
nibus & tormentis acerrimè illam infestabat. Igitur postquam inter Ar-
chiducem & Spinolam conuenisset, præsentibus Ioanne Richardoto san-
ctioris Concilij Præside & Conrado Schetz Barone de Hoboken, datæ
sunt ea de re ad Regem litteræ; omnibusque constitutis, Archidux Sil-
uamducis versus viam ingreditur, & Spinola comitante Ruremondam
1. Octobris pertingit. Eò vt peruenit, Alexandrum Malaspinam sibi à
consiliis bellicis Siluamducis cum quadraginta equis ad Comitem Fre-
dericum præmittit. Qui in via à perduellibus interceptus, ad Mauri-
tium perductus est. Vbi dum, comitante Oliuerio de Temple, Domino
de Corbeeck, Hollandorum Tribuno, militum stationes 3. eiusdẽ Octo-
bris obit ac lustrat, ecce derepentè hostilis pila tormento maiori excussa
aduolat, & Domino de Temple occiso, Malaspinę crura demetit. Postri-
die, id est 4. Octobris, Archidux Siluamducis perueniens, intellexit à
Gubernatore, ciues ac Magistratum nullum penitùs præsidium admit-
tere constituisse, ideoque de eo recipiendo tractare noluit; sed in castra
digressus, indicium dedit in hostem se pugnare ac eum loco mouere de-
creuisse. Mox vt accepit, in loco quodam palustri, qui Mauritium à per-
duellibus distinguebat, inter Flimen & Vucht vallum esse, quo Hollan-
dicum commeatum præteruehi oporteret, ad id expugnandum animũ
ingeniumque intendit. Intelligebat enim, eo si in loco munire se posset,
facili negotio commeatum ab hoste, & hostem deniq; ab vrbe esse auer-
surum. Flore ergo militum delecto, & septem maioribus tormentis con-
tractis, Comes de Buquoy (qui Bredenensem suam stationem ad Osten-
dam Archiducis iussu tantisper reliquerat, & Siluamducis vnà contẽde-
rat) paludes ciuitatem ac dictum vallum dirimentes transire, hostem la-
cessere, pilis impetere, &, si quà liceat, vallum expugnare iubetur. Abiit

Spinola antequam suscipiat, explorat priùs omnia diligenter.

Suscepto à Spinola dictoonere; Archidux Siluamducis proficiscitur.

Præmissi 40. equites Archiducis ab hoste intercipiuntur.

Archidux Siluamducis veniens dissimulat de præsidio inducendo.

Decernit inuadendũ vallum hostile.

1603 Buquoius 13. Octobris, & oppidum pertransiens, vt ab altera parte egressus fuit, vallum tormentis impetere instituit, vt si illud tonitruorum vis rupisset, mox militum alacritas adoriretur. Intereà Archidux à duabus partibus quoq; hostem inuadi iubet, & ex vna D. Inigum Borgiam cum Hispanis, ex altera verò Lælium Brancacium cum Italis constituit, sperās eo se modo Mauritium à vallo, ad quod Buquoius profectus erat, auersurum. At parum ea res profuit. Videns enim Mauritius firmo satis se intra vallum suum præsidio esse munitum, & quid nostri subita illa oppugnatione vellent facilè odoratus, ad dictum vallum contendit, ac circa idem tempus, quo Buquoius impressioni accingebatur, illuc deuenit. Vnde mox tormenta Archiducalibus obuertens, dum vtrimq; certatim pilis res agitur, tandem Buquoius frustrà se niti intelligens, militem campo deduxit. Quatuor inde diebus Archidux maiore robore idem vallum inuasurum se simulans, quinque millia peditum de nocte in vrbem introduxit; qui versus alteram portam, vt per eam velut egrederentur, rectà tendentes, vbi ad forum venerunt, sequentem se diem exspectaturos simulantes, taciti in eo consederunt. Et iam altera dies illuxerat, quando Archidux oppidanis præsidium offert, neque vllo modo conuenire ait, vt vrbs hostibus contermina, & iam aliquoties ab iis tentata, omni penitùs præsidio destituatur; promittēs militem nemini incommodaturum, tum quòd ei stipendia numerata, tum quòd omnia circa illos benè constituta essent. Oppidani tanta armatorum multitudine conspecta, ne vi fortè adacti pati debeant, dolenti animo facere acceptareq; maluerunt. Ita ergo tribus millibus, quà Wallonibus quà Germanis vrbi impositis, Archidux commeatum bellicum, ac cetera quæ necessaria credebat, omnia procurauit; & ante vrbem ipsam vallum, quod Arcis loco esse poterat, excitauit. Mauritius autem vbi tantam præsidiariorum copiam vrbi impositam intellexit, animum despondit. Quare cùm October ad finem iam decurreret, tempus pluuium immineret, suaq; adeò castra maiori parte in loco palustri sita essent, vallis & munitionibus, quas propter eximium robur Regias dicere potuisses, relictis, 5. Nouembris campo excessit. Archidux quoque Siluamducis iam extra periculum constitutam existimans, 7. eiusdem Nouembris Bruxellas se contulit, & partem exercitus Ostēdam misit. Perduelles, obsidione soluta, cùm castrum Hoochstratanum, ob sui angustias, capere omnes non posset, pro eo Grauiam ab Hollandis sortiti sunt, spondentes restitutionem, vbi inter eos & Archiducem fortè conuenisset. Dein ab ijsdem Hollandis tormentis ac aliis necessariis instructi, nihil populationum propè intentatum reliquerunt. Nam & castellum Carpen Coloniæ vicinum, & Erkelens in Geldria occupauerunt, eum maximè in finem, vt neutrales etiam Prouincias vicinas

Tentat id Buquoius, sed mox occurrit Mauritius.

Simulat Archidux se iterùm vallū illud oppugnaturum.

Hac occasione præsidiarios ter mille vrbi imponit.

Mauritius obsidionem deserit; & post biduū Archidux etiam discedit.

Seditiosi pro Hoochstrato Grauiam à Mauritio accipiunt.

vicinas ad exactiones cogerent. Vt ad Ostendam & Marchionem Spinolam reuertamur, die 8. Octobris ille cum summo imperio ad castra Ostendana venerat. Mox cum iis qui belli subsidia, commeatum & cetera oppugnationi necessaria conuehebant, minori quàm antè pretio pactus est, promptam solutionem exhibens. Multa quoque ibi secùs quàm oportebat, administrata deprehendit: quibus correctis, summa diligentia modum aliquem intercludendi oppido commeatum comminisci insistit. Et quoniam laterum cratiumq; magnam adhuc copiam habebat, Pompeio Targono, cuius suprà meminimus, iniunxit, nouam vt sibi ratem fabricaret. Quam absolutam, & quinquaginta passus longam, ad Buquoij aggerem transtulit, ac cum ea, quæ inibi contractis vasculis in fundo consederat, copulauit. Tum vbi mare defluxisset, Pompeio Iustiniano Spinola in mandatis dedit, vt cum suo milite à posteriore eam parte communiret, ac ipsi marino aggeri æquaret. Quo intra non totos sex dies effecto, tria tormenta ad subsidiaria nauigia auertendum, imposita illi sunt. Oppidani quidem tandem incendium, vento simul fauente, in opus illud sunt eiaculati; verùm Iustinianus, periculo posthabito, incendium sedauit, etsi quinquaginta ex suis, ac inter illos non mediocris quosdam notæ, desiderarit. Atque dum hæc à Bredenensibus fiunt, non minùs alacriter etiam ad sancti Alberti in hostem rem miles gerebat. Iniunctum enim fuit à Spinola Catricio Wallonum Præfecto, vt per aggerem, qui versus frontem propugnaculi adhærentis Loricæ seu viæ militari procurrebat ad Semilunam Folia dictam, penetraret; Hispanis autem, vt alium aggerem versus marinum propugnaculum inchoarēt; quę omnia Archiduci Siluaducis Bruxellam reuertenti nuntiata, non parũ eum recrearunt. De sinu tunc Ostendano, id quod Poëtarum Princeps de lacu Auerno cecinit, dici pęnè poterat;

Quem super haud vllæ poterant impunè volantes,
Tendere iter. ——

Nam Decembris die decimo è magno nauium numero, ingrediendi occasionem captantium, nulla in portum peruenire potuit; sex etiam continua verberatione sunt depressæ. Octiduo tamen pòst, vento magis propitio, quadraginta circiter multis ictibus perforatæ, nec non vigesimo eiusdem Decembris, viginti septem aliæ in oppidum sunt inuectæ, commeatúsque expositi. Cum his Gistellus venerat, nouus oppidi Gubernator, in Vandernotij locum suffectus; quod tamen ille munus non diu tenuit, paucis hebdomadis pòst machinæ telo percussus. De captiuis tum permutandis actum, & transactum, & ij vtrimque ad suos liberi remissi. Inde ad solitas artes & machinationes reditur. Targonus, de quo suprà, Spinolæ iussu seu permissu potiùs (nam res ferè impossibi-

1603

Spinola interea ad Ostendam, prompta solutione, multa reformat.

Ratis quinquaginta passus longa instruitur.

Non minùs alacriter etiã ad S. Alberti res geritur.

Alius etiã agger ab Hispanis inchoatur.

Sex naues ad Ostendam deprimuntur, posteà tamẽ aliqua sunt ingressæ.

Currus 50 passus longus cum ponte pensili extruitur.

 lis

1603 lis videbatur) currum quatuor rotis, viginti quinque circiter palmis altis, & quatuor latis instruxerat. Currus ipse quinquaginta passus longus, latus sexdecim. Medio malus erat infixus, quo pons rudentibus & funibus crassissimis contextus attollebatur, & demittebatur, sub quo milites, à sclopetorum vi tuti, propugnaculo seu mœnibus hostilibus appropinquarent, ac per demissum pontem irrumperent. Machinæ tractoriæ ita fabricatæ erant, vt helciariis equis in pronam partem actis, currus in aduersam partem propelleretur. Quibus ita præparatis, Targonus, vtrùm currus benè volueretur, experimentum daturus, ab aliquot hominibus trahi eum præcepit; cùm ecce, curru vix loco moto, iam asseres & ferramenta, ex quibus compactus erat, dissilire, pontisque moles modò in hanc modò in illam partem fluctuare cœpit: Targonus quidem quæ peccasse videbatur, emendaturus, multa addidit ac detraxit; verùm operam tandem & oleum perdidisse fuit inuentus.

Deprehenditur vanũ & inutile esse inuentum.

VARIA. Hoc anno Elisabetha Angliæ Regina, 3. Aprilis calculo quem sequimur, ex hac vita decessit. Epitaphium habet eam obijsse 24. Martij anno salutis sexcentesimo secundo, sed vtrumq; more Anglorum, qui non nisi in Paschate annum nouum auspicantur, & veteri more dies decem ab aliis intercalatos retinent. Obijt verò aliquot mensium languore exhausta, postquam vixisset annos sexaginta nouem & mẽses sex, Regnum verò tenuisset annos quadraginta quatuor, 8. Maij Westmonasterij aui sui Henrici VII. & Eduardi fratris monumento illata; posteà verò anno 1606. à Iacobo Rege successore in proximum sacellum, & Mariæ sororis tumulum, translata. Ei Iacobus Scotiæ Rex publicis Angliæ Comitiis, & suo à proauis demisso stemmate cùm successisset, mox gratulatum veniunt varij Legati. Inter alios ab Archiducibus Alberto & Isabella adest Arenbergij Comes cum illustri Nobilitate. Is 16. Iunij Londinum appulsus, 10. Iulij mandata exposuit, quæ eò spectabant, vt post factam congratulationem, Regem à Belgarum Confœderatorum fœdere auerteret. Paulò pòst quoque eò venit Ioannes Baptista Taxius ab Hispanorum Rege missus, vt communi cum Archiducum Legatis cura & studio pacem cum Anglis promoueret: quod tamen non est consecutum nisi anno sequenti, ob pestem, quæ hac tota æstate Londini grassata, à mense Maio vsque Nouembrem singulis sępè hebdomadis tria hominum millia absumpserat. Rex Iacobus & Regina Anna Westmonasterij ipso D. Iacobi 25. Iulij solemniter coronati, Vincestriam inde & Salisburiam concesserunt. In Hispania mense Martio Maria, Caroli V. Imperatoris filia, Maximiliani II. coniunx, Rudolphi Imperatoris nec non Serenissimi Archiducis Alberti eiusque fratrum felix mater, feliciter obiit. Rhętij in societatem fœderis ad decennium proximum veniunt

Elisabethæ Angliæ Reginæ mors.

Iacobo successori gratulantur per suos Archidux & Rex Hisp.

Londini in Anglia immanissima pestis.

cum

cum Venetis, promisso Rhętiis annuo vectigali. In Hungaria Christianus exercitus Turcas profligat, & Hatuana arce potitur. Canisa vrbs à Christianis, Pesta à Turcis, vrgebantur. Peste extinctus est Mahometus Turcarum Imperator 21. Decembris, cùm paulò antè vxorem & filium maiorem natu violenta morte oppressisset. Succeßit ei Achmates filius 15. annos natus.

1603

Moritur Mahometus Turcarũ Imp. succedit Achmates filius.

Marchio Spinola vanitate molitionum Targoni, de quibus anno superiori, perspecta, aliam hoc anno 1604. Ostendam expugnandi rationem cœpit circumspicere. Nempe loco gerrarum, moles perticarum (Blindas & Candelabra vocabant) compingebantur loco securo, ad quẽ tamen aqua pertingebat, refluente Oceano, ac vasis quibusdam imposita, per aquam intumescentem, in quamlibet partem anchoræ eum in finem dispositæ adminiculo, per funes nauticos transferebantur, & ad extremum sublatis vasis firmæ ac immotæ considebant; retro quas deinde, vbi mare defluxisset, reliquo operi incumbebatur. Atque hoc demum modo aggeres produxerunt, quoad hostium propugnacula pænè contingerent, cùm ecce 20. Martij tanta tempestas, ventorumq; vis subitò orta est, quæ Archiducalium opera, pręsertim verò Hispanorum, quæ mari propiùs subiacebant, magna ex parte subuerterit; Buquoij quoque substructiones circa medium adorta, vltra quinquaginta passus auexit, & qui pro excubiis steterant, velut in insula collocauit. Nec Ostenda fuit ab hac tempestate immunis; quam cùm in multis partibus diruisset, Spinola ad illam inuadendam animo conuersus, & iam militem in procinctu habens, suspendit tamen posteà cõsilium, quòd videbat paruo se numero instructum, non exiguam ab impressione multitudinem fortè desideraturum. Hoc ergo intermisso, opera interrupta ac diruta reficere (idem præsertim oppidanis facientibus) satius esse existimauit. Ita deinde Archiducalibus aggeres suos magna cum diligentia producentibus, Burgundi & Wallones omnium primi (quippe à quorum parte sinus angustior esset) propugnaculum Viride aggressi sunt, amisso Catricio legionis suæ Præfecto. Suffectus est ei ab Archiduce Reinerus de Sualon Nobilis Belga. Quin Burgundi simul & Itali quà fodiendo quà impugnando intra paucos dies non valla tantùm, sed etiam Loricę antemuralis partem occupauerunt; atque in eo deinde loco, Spinola constituente, muralia tormenta ad hostium propugnacula & munitiones infestandas disposuerunt, iuxtaque fossæ transeundæ initium fecerunt. Iam tandem Archiducales maiore se laboris parte defunctos credebant, quòd videlicet sinu tam spatioso traiecto, captisque fortissimis vallis, fossam non perinde, vti ferebatur, latam, & defluente Oceano propè aridam, facilè se transire posse arbitrabantur. Quare Spinola ad Archiducem litteras dedit,

1604

Nouam Ostendæ expugnandæ rationẽ Spinola excogitat.

Tempestas magnam cladem infert & obsessoribus & obsessis.

Operibus reparatis, Burgundi primi propugnaculũ Viride aggrediuntur.

Fit propior spes fossæ transeundæ.

1604 dit,quibus vt militum sibi neruum maiorem mitteret, quò Ostendam porrò in potestatem redigere possit,petiit: sed miles missus non est,quòd quónam apparatus belli,à Mauritio eo tempore institutus,destinaretur, nondum sciri poterat. Tandem Mauritius classe sexcentarum nauium tam minorum quàm maiorum conscensa, quatuordecim millia peditū, & tria circiter millia equitum vehens,25. Aprilis in sinum Flissingensem inuectus nuntiabatur. De hostium aduentu certior factus Archidux, è castris Ostendanis militem ad prohibendam hostium exscensionē mittit, qui in vlteriori portus Slusensis parte consederunt, in omnem euentum intenti. Interim ad hos oppugnandos Mauritius naues aliquot pręsidiarias proficisci,ac velitationibus tantisper distinere iubet,dum in alteram littoris partem ducenti equites cum octingentis sclopetariis exponuntur. Successit consilium,moxque ipse Mauritius 2.Maij,traiecto fluuio qui à Slusa Isendicam versus decurrit, propugnaculum iis in locis Coxiam quarto eiusdem Maij capit,magnum ad oppugnandam Slusam momentum. Hinc auctioribus copiis sanctæ Catharinæ propugnaculum post vnius diei oppugnationem in suam potestatem redigit, suoque milite firmat. Non procul inde sancti Philippi aberat; quod similiter,cedēte milite,in eius potestatem venit. Restabat Isendica,& loci natura & operibus munitius castellum, in angulo duorum concurrentium aggerum situm, duobus versus Meridiem Flissingâ, tribus Slusâ Orientem versus milliaribus distans. Huius oppugnatio cùm maioris operis futura videretur,Mauritius castra diligenter munit, machinisque adductis oppugnationis initium facit, & post decem dierum terribilem impetum, dedentibus se tandem præsidiariis, illud occupat. Eodem tempore seditiosi, qui, vt diximus, in Grauia hibernauerant, cum sedecim equitum turmis,& mille sclopetariis à Mauritio adiunctis, Brabantiam vicinaque loca à 21. Aprilis vsque 10. Maij longè lateque peruagabantur, ac ferro flammaque vicos pagosque, qui imperatam pecuniam soluere recusabant,depopulabantur,ad Thenas vsque & Montes Hannoniæ facta excursione; adeò vt rumor esset,eos per mediam Brabantiam & Flandriam facto itinere ad castra Ostendana oppugnanda proficisci, cùm tandem 30. Aprilis Comes Hermannus Vandenbergius & alij, ad eos qui Grauię remanserāt missi, ad saniora eos consilia flexerunt, vt suis reuocatis,conditiones ab Archiduce oblatas acceptarint. Eæ erant: iniu- « riarum omnium æterna esset obliuio; stipendia tribus terminis vniuersa « soluerentur; pignoris loco interim Ruremondam tenerent; stipendiis so- « lutis,Hoochstratam & Carpum Archiduci restituerent; obsides insuper « dati,Hauręi filius, Gueuara,& Dauila. Horum interuentu id etiam impetratum est, vt ad duo millia Slusensibus auxilio contra Mauritium profi-

Petit Spinola maiores copias, sed non mittitur.

Mauritius cum magna classe adest in portu Slusensi.

Occupat ibi aliquot propugnacula minora, deinde & Isendicam.

Seditiosi Grauienses mirè grassātur, omniaq́; populantur.

Tandem reconciliantur Archiduci, etsi parum id profuerit.

proficiſcerentur, quamuis tardè ea res proceſſerit. Septimo Iunij recepta Hoochſtrata, 9. eiuſdem Grauiam Mauritio reſtituerunt, & Ruręmondam profecti ſunt. Quæ omnia etſi præter ſpem Mauritio contingerēt, nihilominùs cœptam ad Sluſam expeditionem vrgere pergit. Tandem nocte, quę erat inter 18. & 19. Maij, duo ijs in locis flumina, vel foſſas potiùs aquis ſtagnātes, Verſcham vnum à dulcibus aquis, Soutam alterum à ſalſis dictum, ponte conſterni iubet; ibique caſtrametatus, propugnaculum ad littus è regione Caſandæ inſulæ, qua Hoffſtedum propugnaculum ſitum eſt, capit, præſidiariis dilabentibus. Sed qui in altero non procul inde (Haſengattam vocabant) erant pręſidiarij, armis expeditis fortiores ſe præſtiterunt. Interim naues Hollandicæ portum Sluſenſem ingrediuntur, licet vndique tormentis impeterentur. Hîc Mauritius concilio habito deliberari iuſſit, quid porrò faciendum, Sluſáne tentanda, an caſtra Archiducis ad Oſtendam. Cùm illud magis placuiſſet, Sluſanæ obſidionis fit initium; priùs tamen exercitus pars ad Haſengattam caſtellū oppugnandum mittitur. Præſidiarij primò deditionem facere iuſſi, generosè reſponderunt; ſed vbi tormenta ſenſerunt admota, iiſdem conditionibus, quibus Iſendicum, caſtellum Mauritio permiſerunt. Haſengatta caſtello, (alij S. Georgij vocant) quod nauibus magna incommoda poterat afferre, 23. Maij potitus Mauritius, caſtrorum formam & modū præſcripſit; quæ ſtatim, dum reliquus ad oppugnationem neceſſarius è Zelandia aduehitur apparatus, muniri cœpta. Sluſę metuens Archidux, aliquantam lectiſſimorum militum manum eò mittit, qui per loca paludoſa in oppidum euaſerunt, paruo tamen, vt poſteà euentus docuit, oppidanorum emolumento. Nec intereà oppidani ſibi deerant, qui eruptione aliquoties facta, fortiſſimè quidem dimicarunt; ſemper tamen vt datis, ſic & acceptis vulneribus in vrbem ſunt repulſi. Vna ſpes erat in Archiducis exercitu, qui nihil interim omiſſa Oſtendæ oppugnatione, (nam fine Maij Archiducales ibi ingenti propugnaculo, Porco-Spino dicto, ab Hiſpanis expugnato, ſtrenuè progrediebantur) magna diligētia ad Blanckenbergam copias colligi, caſtriſq; hoſtium diſſipatis commeatum inferri præceperat. Et Archiducales quidem 30. Maij circiter mille equites, & peditum tria millia non procul à Mauritij caſtris conſederūt, viam aliquam ſpeculaturi, qua ſiue clàm ſiue vi aperta commeatum importarent. Obſeſſi de ſociorum aduentu certiores facti, magno iterùm ardore erumpunt, ſed eodem quo anteà ſucceſſu. Interim Mauritius cum parte aliqua exercitus, & duabus machinis campeſtribus, ad auxiliatores oppugnandos proficiſcitur; & poſt aliquantam pugnam, ordinibus, machinarum inprimis vi turbatis, reliquis pugnando cedentibus, commeatus parte potitur. Ita toto menſe Iunio & Iulio arcta obſidione Sluſani preme-

1604

Caſtrametatur Mauritius inter Verſcham & Soutam.

Deliberat Mauritius, an oppugnādà Sluſa, an liberanda Oſtenda.

Sluſam Mauritius obſidere incipit.

Intereà Hiſpani ad Oſtendam expugnant Porcum-Spinum.

Fruſtrà Archidux Sluſanis auxiliari molitur.

Toto Iunio & Iulio Sluſani arctiſſimè obſidetur.

1604 premebantur. Iulio mense exeunte ea pars castrorum, quam Vandernotius tenebat, magnis viribus est oppugnata, sed irrito conatu, Nassouiano milite impressionem fortiter sustinente; ad quam rem, & locorum ingenio, & rerum omnium ad eiusmodi casus prouisarum copia valdè iuuabatur. Iam in oppido Slusano fames magnopere inualescebat, quæ remigum etiam quosdam, quibus offa ex herbis minutim concisis pro cibo obijciebatur, extinxit; sed & præsidiariis alimonia nimis quàm parcè admensurabatur. Itaque Archiducales, ipso Marchione Spinola ductore, etsi ęgrè Ostendam deserente, remque difficillimam, firmatis ita Mauritij castris, reputante, sex circiter peditum millia & equitum duo millia quingenti 16. Augusti Ostburgum petunt, ibique sanctæ Catharinæ & sancti Philippi castella nuper Mauritianis relicta magna virtute recuperant. Mauritius Casandæ insulæ, & ne sibi præcluderetur commeatus metuens, hosti mox occurrere parat. Instabant nihilominùs Archiducales, & in Morellam propugnaculum facto impetu, ad ipsas castrorum munitiones & artificiosorum ignium apparatus perruperunt. Diu hîc vario euentu pugnatum est, donec tandem Mauritius laborantibus suis auxilia cum puluere & globis submisit, quibus recreati, & Guilielmi Nassouij ea in parte excubantis præsentia & verbis animati, hostes reiecerunt. Desiderati sunt in hac molitione, quæ facta est 17. Augusti, ex Archiducalibus circiter quadringenti, inter quos fuit iuuenis magna virtute & nobili prosapia Marchio de Renti; vulnerati plures, ac inter eos D. Inicus de Borgia per vtrumq; brachium glande plumbea traiectus, & plures alij magnæ notæ viri. Magnum etiam numerum Mauritius perdidit, qui professus est, numquā se Archiducales maiore animo pugnantes conspexisse. Oppidani spe auxilij omni abiecta, & fame confecti, tandem 20. Augusti cum armis, signis, impedimentis, fomite accenso, & tympanis compulsatis, Slusam Mauritio reliquerunt, Dammam profecti. Spinola Slusæ deditione intellecta, valla S. Philippi & S. Catharinæ demolitus, & ipse Dammam venit, magnaque beneuolentia milites illos fame exhaustos amplexatus est, & recreauit. Magnū ex eius vrbis iactura ad negotia Regis Catholici atque Archiducum damnum deriuatum est, tum quòd ipsa fortissima, maris etiam portum habebat, tum quòd præter decem armatas triremes, ac centum circiter maiora minoraq; tormenta illic amissa, Hollandi, etiamsi paulò pòst perdita Ostenda, meliore iam in Flandria loco nidum constituisse videbantur. Itaq; plures iam animum despondentes, Ostendam obsidione soluendam proclamant, Mauritium noua victoria inflatum cum instructo mox exercitu adfuturum dictitant; solus pęnè Spinola animo non contrahi, animo intrepido ac hilari vultu singulis prouidere, præter spem suam pecunias conficere,

Ipse Spinola tentat cōmeatum Slusam inferre.

Pugnatur vtrimque fortiter, Slusæ tamen non succurritur.

Denique Slusani fame coacti Mauritio se dedunt.

Quanta hæc fuerit Archiducalium iactura.

ac

ac perduellibus magnam partem debitorum soluere sategit, quamuis nec hac ratione eos in campo retinere potuerit. Interim, constitutis iis qui diligenter Mauritij conatus obseruarent, ipse vbique præsens quàm instantissimè obsidionem vrgebat Ostendanam, præter præmia, quæ singulis ab Archiduce promittebat, & argentum quod vulneratis medendis elargiebatur, intelligens laborãtes munusculis velut quibusdam calcaribus exstimulari, suæ etiam crumenæ manum sæpè inserebat, modò decem, modò viginti, ac interdum plures scutatos operariis, quorum magnus numerus erat, porrigens. Quibus ille honestissimis artibus quemlibet sibi obnoxium faciens, tantum passim omnibus animum addidit, vt quæ paulò antè pro desperatis ac impossibilibus habuerant, ea iam inter facilia numerare inciperent. Tum ab eo propugnaculo, quod Hispani dudum occupauerant, ad alterum quod mari imminet, non magnum spatium interesse cognoscens, illóque occupato, nullo negotio veterem vrbẽ inuadi, portum hostibus adimi, ac præsidia insuper vniuersa auerti posse intelligens, eum locum Germanis assignauit: qui mox dictum propugnaculum adorti cuniculis, nequaquam illud perfringere potuerunt. Cùm enim ipse situs ac locus arenosus esset (idcircò quoque dictus *de Santhil*) tanta subinde sabuli vis & copia decidebat, nullo vt modo fossores illud penetrare posse viderentur. Vnde Spinola impressionem potiorem esse existimans, vniuersi exercitus, & omnium nationum florem propugnaculo admouit, ac illud initio Septembris victor occupauit. Ceterùm cùm idem in secundo propugnaculo facere decreuisset, Germani, sibi eum locum deberi, ac suorum ad illum capiendum sat multos esse vociferabantur. Quare igne mox in subditos cuniculos coniecto, validè illud conquassarunt, ac non multò pòst cum magna oppidanorum strage etiam eodem potiti sunt. Dum hoc modo res à Germanis geritur, Itali primi fossam prętergressi, nouæ munitionis propugnaculum aggrediuntur, ipsisque cuniculis profundiùs aliquantum actis, Batauos inde expulerunt, tametsi Receptu etiam quodam dissectum esset. Iam Hispani & Wallones similia feliciter præstiterãt; iam ipsa vrbs quasi expugnata credebatur, cùm ecce tibi alia munitio sese offert cum loricis, fossis, cornibus & semilunis excitata (Nouam Troiam vocabant.) Tum Spinola quemlibet ad hanc etiam expugnationem inflammans, aliis firmioribus captis, facilem huius etiam propugnaculi victoriam esse ostendebat, ac interim tormenta muralia in locis occupatis collocabat. Quare tandem oppidani de deditione tractare cœperunt, obsidibus vtrimque datis. In conditiones has cõuenit, vt videlicet oppidanis cum armis, signis, impedimentis, fomite accenso, tympanis, & duobus tormentis egredi ciuitate liceret. Quo indulto, 22. Septembris vrbem deseruerunt, triginta

1604

Multis trepidãtibus, Spinola nihilominùs Ostendam vrget.

Liberalitate sua reddit milites adomnia promptissimos.

Suffodiũnt Archiducales den Santhil, sed frustrà.

Occupat nihilominùs paulò pòst den Santhil, itémque alia propugnacula.

Offert se velut noua Troia; & tamen tandem Ostenda se dedit.

1604 muralibus tormentis, ac ingenti bellicarum munitionum copia Archiducalibus relicta. Exierunt peditum quatuor millia & trecenti, in centum ac septē signa distributi, ductore Domino de Marquette Gubernatore. Archidux Ostendæ deditione intellecta, eius imperium Eustachio de Oignies Wallonum Tribuno commisit. Ipse paulò pòst cum Serenissima Infante coniuge locum lustraturi, ingressi vrbem, non vrbem, sed terræ tumulum, imò labyrinthum & chaos quoddam arbitrabantur. Quin in ipsa parte quæ remanserat, ad tertium quemque passum æquata solo ædificia, fossæ cadauerum, ac aliæ mixtim insertæ, & à militibus excauatæ, vt in eis latitantes tormentorum vim aliqua parte euitarent. Substitit attonita Serenissima Infans, & lacrymis velut manantibus non obscurè recordari visa est, quantum humani sanguinis ruinæ illæ vtrimque toto triennio combibissent. Occupata Ostenda, per autumnum ac pluuium cælum noua moliri vix licere videbatur. Vtroque igitur exercitu victoriam sibi gratulante, ac altero alterius discessum expectante, Mauritius prior, Slusa egregiè communita, discessit. Spinola, vbi Ostendam & Dammam necessariis instruxisset, exercitusque partem in locis vicinis disposuisset, Comitem de Buquoy, volente ita Archiduce, Brugis ad Flandrica præsidia gubernanda reliquit. Dein multis apud Archiduces egit, vti sibi in Hispanias abeundi potestas concederetur. Cui etsi Serenissimi Principes, quantum poterant, obluctarentur, dicentes se à Rege quæ vellet, impetraturos; Spinola tamen omnino eam se profectionem suscipere debere affirmauit, ac si ita Regi videretur, in Belgium ad eadem munia reuersurum appromisit; atque hoc pacto, bona cum venia Principis vtriusque, mense Decembri in Hispaniam est profectus.

Exeunt Ostendâ quatuor millia trecenti, sub 107. signis.

Ostendanū chaos miserandum spectaculū.

Vtrique sibi victoriā gratulantes in hiberna discedunt.

Fine anni Spinola in Hispaniā proficiscitur.

VARIA.

Hoc anno 28. Augusti pax inita est inter Regem Hispaniæ simulque Archiduces Belgij Principes, & Regem Angliæ. Ea 36. Articulis comprehensa est, quorum hi præcipui: Secundus, Cesset in posterum omnis hostilitas, omnibus prioribus iniuriis ac damnis condonatis, saluo tamen respectu captionum factarum à die 24. Aprilis anni præcedentis 1603. Quartus, Neutra partium præstabit, nec præstari per aliquos suos consentiet, auxilium, fauorem, vel consilium hostibus, inimicis & rebellibus alterius partis. Quintus, Renuntiabunt pręterea, prout tenore præsentium dicti Principes ac quilibet eorum renuntiauit, & renuntiat cuicumq; Ligæ, confœderationi, ac intelligentiæ in pręiudicium alterius quomodolibet factæ. Septimus, Quod attinet ad villas Flissingæ, Brilæ, Rammekens, & alia fortalitia, locáque ab his dependentia, cùm Sereniss. Angliæ Rex, per pacta inter Reginam Elisabetham & Ordines Prouinciarum Belgij vnitarum conclusa, arctè astringi se asserat, ne aliis quàm illis qui dictas villas oppignorauerunt, restituat, in verbo Regio pro-

Pax Anglicana; cuius præcipui Articuli recensentur.

Renuntiāt vtriq; omnibus fœderibus in præiudiciū alterius factis.

„ promittit, se cum dictis Ordinibus de nouo tractatum initurum, in quo „ sua Maiestas tempus competens eis assignabit, quo cum Serenissimis „ Principibus, fratribus ipsius charissimis, pacificationum conditiones ac- „ cipiant iustas & æquas. Alioquin, si id facere recusauerint, Serenissimus „ Rex Angliæ inde à prioribus conuentionibus liberatus, quod iustum & „ honorabile existimauerit, de villis statuet, cognoscentque dicti Serenissi- „ mi fratres sui, se officio amici Principis non defuturum. Concepti tunc sunt & Articuli quidam, dicti posteà Secreti, de quibus vide infrà ad annum 1609. inter Articulos Induciarum, Art. 7. & posteà seorsim. Iunij die 13. Sacellum B. Virginis in Colle-aspero apud Sichemum Brabantię oppidulum à Matthia Houio Mechliniensi Archiepiscopo dedicatur. De eius loci illustribus miraculis, ad Isabellam Claram Eugeniam, piam Belgij Principem, pium scripsit libellum Iustus Lipsius, hæreticis nequidquam frendentibus. Carmelitanæ Moniales, ad pristinum illius instituti rigorem à beata Teresa Hispana reformatæ, in Galliam hoc anno receptæ.

1604

Explicatur idem.

Scribit Lipsius de miraculis Aspricollis.

Priores anni 1605. menses instruendis vtrimque nouis belli apparatibus lapsi sunt. Spinola ex Hispania 9. Aprilis Bruxellas redux, à Sereniss. Principibus vniuersoque populo & exercitu perquam lætanter exceptus est, ac paulò pòst, die 24. eiusdem Aprilis, aureo Vellere solemni ritu donatus, de consiliis in Hispania captis, & de eius anni gerendo bello cum Archiduce priuatim contulit, cùm ecce audaci facinore Mauritius Antuerpiam tentare aggreditur. Erat ille die 16. Maij cum duobus millibus equitum & quingentis, nec nō septem millibus peditum & nouem tormentis bellicis, Bergâ super Zomonam egressus, Comes verò Ernestus de Nassau cum quingentis nauibus (quibus octo millia peditum imposuerat) fluuium Scaldim ingressus Antuerpiam similiter contendebat. Quod cùm Gubernator Hulsti animaduertisset, Archiducales, qui à Spinola, de hoc apparatu edocto, ijs in partibus obseruare hostem iussi erant, commonefecit. Ernestus, vbi ad Lilloo in anchoris cōstitisset, subeunte dein Oceani æstu, duabus post noctem concubiam horis Antuerpiam versus mouit, ac munimentum Crucis transiuit. Vbi cùm qui in excubiis erant, tormentorum pilis naues hostium validè impetere cœpissent, Borgia, qui cum suis non lōgè erat, vt id audiuit, gradum accelerauit, & paulò pòst easdem naues intra propugnacula S. Philippi & Perlæ (è quibus pertinaciter infestabantur) hærere conspiciens, simul ambigens vtrùm Hollandi cataractas, quæ inter Calloo & Blockersdijck sunt, essent perrupturi, trecentos pedites & Cæsatem cum suorum equitū turma, vt naues persequerentur, retrò ad aggerem, ne hostis eos videret, incedēdo, destinat. Ceterùm Cæsates cum triginta equitibus pręcurrens,

1605

Mauritius audet tentare Antuerpiam.

Spinola id subodoratus, diligēter eum obseruandum curat.

Naues Nassouij, Scaldim magno numero ingrediūtur.

1605 vt hostium naues ad antiquam illam rupturam à Parmensi factam iter habere conspexit, ducentos Burgundiones, à Ballansone, qui in iisdem locis erat, acceptos, ad aggerem Blockersdijck nuncupatum disposuit, ac deinde ad Borgiam reuertens, eum cum trecentis peditibus non longè distantem offendit, relicto ad Calloy Præfecto Luna, & vt legio cum duobus tormentis subsequeretur imperato. Etiam nauibus è conspectu dictæ rupturæ consistentibus, Mauritius quoq; ab altera parte, quæ Brabantica est, suos paratos habebat; iamque octingenti (quorum quilibet præter solita arma ligonem quoq; manu ferebat) lembis impositi à parte Flandriæ in terram ad aggerem, post quem Borgia latebat, enitentes rupturam moliebantur, quando Archiducales, quadringentis circiter Mauritianis in ripam expositis, adeò strenuè in hostem inuolarũt, vt ruptis cõfestim ordinibus pleriq; fugam circumspexerint. Multi glandibus percussi confestim occubuerunt, alij captiui abducti, non pauci etiam aquis fuerunt suffocati. Hoc nuntio ad eos qui cum nauibus bellicis & lembis ad Borcht contendebant, perlato, cùm iam non longiore spatio, quàm quantum pila tormento excussa conficit, Antuerpiâ abessent, substiterunt. Intereà verò Borgia cum sua legione aduentans, vno tantùm maiori tormento (alterum namque ob viæ difficultatem subsequi non poterat) hostium naues quatere aggressus est. Mauritius his animaduersis, suum de capienda Antuerpia consilium deposuit, & decimooctauo eiusdem Maij exercitus sui partem ad arcem Wou, duabus leucis à Bergopzoma distantem, obsidendam conuertit, & vigesimo secundo eiusdem deditione obtinuit. Præsidiarij qui dediderant erant octoginta quinque, ex quibus nonnullos Spinola extremo affecit supplicio, quòd tempestiuè nimis se tradidissent, maximè quòd pontem iam ipse vigesimo Maij Scaldi ante ipsam Antuerpiam imposuisset, militi quocumq; opus esset traducendo. Capta Woua, Mauritius milite denuò nauibus imposito, secundo Iunij Isendicum in Flandriam contendit, sperans anteà se eò peruenturum, quàm Spinola subsequi potuisset, vt inde, si posset, munimentum portus Gandensis, Sasse dictum, vel Brugas aggrederetur. Sed Spinola consilia eius subodoratus, iam Velascum cum aliquot peditum equitumq; turmis illuc præmiserat, ipseq; reliquo cum exercitus robore secutus, castra castris opposuit; vbi plures vario euentu factæ sunt velitationes. Archidux his acceptis, quòd mensis Iunius propè ad finem decurreret, iam pridem captum consilium aliquando effectũ dari oportere existimauit. Torres ergo, tam Archiduce quã Spinola iubente, cum sua & Barlaymontij legione, ac Sanchez cum mille & quingentis equitibus Thenas Brabantiæ profecti, Buquoium illic repererunt. Qui mox quatuor lembis, & totidem pontonibus ac sex tormentis assumptis, in viam

Adest etiã Mauritius cum terrestribus copiis in ripa Brabantica.

Nassouiani in ripam Flandricã enitentes fortiter repelluntur.

Classis itaque, quæ circa Antuerpiam erat, vela vertit.

Mauritius cum suis ad VVou se cõuertit, & obtinet.

Paulò post ad Isendicũ castra castris opponuntur.

viam cum iis se dedit, & Traiecti San-Georgio cum sua & Principis Auellini legione simul se iungente, ineunte Iulio Coloniam versus abiit: vbi lembis & pontonibus Rheno impositis, in alteram ripam traiecit, ac ita secundo flumine descendens, Hollandicas naues in eo excubantes submouit, & mox in Keysers-weert egregiè se circumquaque muniens consedit. Mauritius hæc intelligens, Rhenobercam designari existimabat, aut certè stratagema esse, quo Archiducales, ipso abeunte, Slusam obsiderent. Interim Ernestum Nassouium cum quatuor millibus peditum, & duobus millibus equitum, Rhenobercam ablegat, cùm ipse Spinola (Comite Frederico ad Flandriæ præsidium relicto) 6. Iulij Velascum, & alios cum suis legionibus, tum & quingentos equites, & nouem tormenta secum ducens, magna cum celeritate Rhenum versus contendit, adiunctisque sibi Traiecti Embdano & Borgia, 22. eiusdem Iulij in Keysers-vveert peruenit; vbi flumine traiecto, ab ea confestim parte vallum cum quinque propugnaculis inchoauit. Mauritius, cui iam constabat, Archiducalium peditum quinque millia, equitum verò circiter duo millia Rhenum traiecisse, in diuersa rapiebatur. Tandem seriò rem agi credens, & quónam potissimùm consilia tenderent nondum perspiciens, loco tamen consistere minùs vtile arbitrabatur. Spinola verò vallis erigendis insistens, etiam militem suum perplexum tenebat, neminique voluntatem suam adhuc patefaciebat. Tandem initio Augusti, conuocato Concilio dixit, Regis Catholici & Serenissimi Archiducis mandato totam illam belli molem in Frisiam esse conuertendam, ac primùm omnium ad oppidum Lingham transferendam; illam captam semel, & validiùs communitam, adeò facilè ab hoste occupatum non iri, quòd longiùs à mari absit, ideoque maturè illi possit subueniri; Mauritium autem, obsidione iam percepta, auxilia haud ita facilè submissurum, quòd hoc anno maritima loca cogitatione complexus, curribus pro necessariis conuehendis destituatur; si eos procurare velit, menses lapsuros; sibi verò commeatum sufficientem pro pecunia ex locis vicinis neutri parti addictis suppeditandum; ac denique in planis illis locis se optimè, si opus sit, posse cum hoste confligere. Tum edicto sanciuit, ne quis sub capitis pœna extra ordines & agmen erraret, Præfectum causarum criminalium cum ministris & carnifice obire agmen, ac si quem delinquere vidisset, è vestigio ad mortem rapi iubens. Quo quidem factum est, vt paucorum supplicio exemplum præbente, nihil distortum committeretur, ipsumq; exercitum bonæ disciplinæ fama præuolánte, & accolis securè sibi suis in domibus agere licere intelligentibus, magna certatim commeatus copia à lucri auidis fuerit conuecta. Sic ergo Marchio Spinola, farina, pane & cõmeatu in mẽsem facilè sufficientibus

1605

Buquoius & alij cum parte copiarum Coloniam versus proficiscuntur.

Sequitur eos & Spinola, Vandenbergio in Flãdria relicto.

Spinola iuxta Keysers-vveert insigne vallum inchoat.

Tandem consilium suum aperit de obsidenda Lingha.

Seuerè suos milites coërcet.

1605 Coloniâ acceptis,& molis duabus,totidem lembis,& quinque pontonibus curribus impositis,Buquoio cum sex peditum millibus ad munitiones Rheni relicto,cum nouem millibus peditum,& duobus circiter millibus equitum, vndecim tormenta secum vehens, 5. Augusti in viam se dedit, ipse semper in fronte exercitus incedens. Ita primo die flumen Roer traijciens,secundo in Dorsten peruenit, vbi Lippam, qui istic ponte iungitur,transiuit. Quem pontem cùm Villers Batauorum Præfectus iniecto igne esset concrematurus, adfuit repentè Velascus cum fronte exercitus,& multa nequidquã molientem in fugam egit. Iamque 9. Augusti in conspectum Oldenzaliæ venerant, quando Spinola secum perpendens, Hollandos,illato illuc maiori pręsidio,sibi magnam commeatus partem posse intercipere, obsidionem instituendam decernit. Præmissus est ergo cum equitatus parte Triuultius; quem deinde Spinola cum peditatu subsecutus, tribus diuersis in locis vrbem aggreditur; & postquam oppidani non ignauè aliquamdiu se defendissent, 10. eiusdem Augusti deditione eam occupat. Egressi sunt cum armis, signis, fomite accenso,& tympanis compulsatis,pedites quadringenti quinquaginta,& equites octoginta. Spinola sequenti die, Oldenzaliæ Comite Henrico Vandenbergio cum mille peditibus ac eius equitatu imposito, rectà Lingham contendit. Vbi cùm quatuor loca promouendis operibus designasset; vno eorum Hispanorum,altero Italorum, tertio Wallonum & Burgundionum,quarto Germanorum, industriam probari voluit: qui confestim ope tumulorum arenariorum, & hortensium fossarum, sub quibus à globis ex oppido excussis vtcumque tuti latebant,alacriter operi quisque suo incubuere. Tormentis 13. Augusti ad submouendos oppidanos molibus suis dispositis, primùm Itali & Wallones tertio statim die ad fossam pertigere. Mauritius cùm tardè Dauentriam cum exercitu venisset, dabat indicia, ad 20. Augusti se suppetias oppido laturum. Quare oppidani strenuè se defendentes, continuò tormenta tessellis plena in obsessores exonerabant, illi econtrà non minùs strenuè opera sua promouebãt. Tandem 18. Augusti Burgundiones & Wallones, per pontem abs se factum ad propugnaculum sibi obiectum enisi, illud strenuè & alacriter perfodiebant; Itali sex tantùm passibus aberant, Germani medium fossæ tenebant, Hispani fossæ aquam in canalem exonerabant. Oppidani igitur his conspectis,de egressu ad normam Oldenzaliensium pacti sunt, & 19. Augusti quingenti & quinquaginta pedites vrbe exierunt, vulneratis quinquaginta numeratis, & vndecim tormentis bellicis relictis. Ex Archiducalibus ducenti circiter quà cæsi quà vulnerati sunt. Per idem tempus Archidux cùm destinasset Bergopzomam, Antuerpiensibus valdè infestam,per insidias intercipere, prouinciam illã mandauit

Tendit Lingham, Buquoio ad Rhenũ relicto.

Occupat in itinere Oldenzaliam.

Mox postridie Lingham pergit.

Dispositis tormentis, tertio die ad fossam vrbis peruenit.

Denique septimo die Lingha Spinolæ deditur.

dauit Tarragliæ, qui primùm eam vrbem explorauerat, iungendo illi Tribunum de Torricourt cum mille quingentis peditibus, & Cæſarem cum equitibus trecentis. Hi ad vrbem 21. Auguſti penetrarunt, à nemine animaduerſi, & admota primæ portæ machina pulueraria (petardam vocant) facilè eam aperuerunt; ſed per alteram, ſecundæ portæ admotam, quia humorem conceperat, nihil effecerunt. Ita re infecta receſſere, occumbente ibidem Centurione Lechier cum triginta aliis, & vulneratis quadraginta. Intereà Archidux in mandatis Buquoio dedit, vt militem duceret verſus Ruroort, atque in territorio Meurſenſi, quod ex vtraque Rheni ripa diſtenditur, duo propugnacula excitaret, quando admodùm ęgrè ferrent, qui de Imperio erãt, eos prope Keyſerſ-weert in ditione Imperiali ſubſiſtere: quibus vt gratificaretur, voluit Princeps, milite inde deducto, valla quæ excitata erant, ſolo æquari. Buquoius, vt mandatis obtemperaret, relicto in Keyſerſ-vveert, ſeu Cęſaris inſula, Centurione Boniforte Folla cum peditibus ſexcentis, & ſolo æquatis aliquot munitionibus, reliquum exercitum verſus Ruroort mouit. Iam munitionibus ad Lingham abſolutis, Spinola, relicto ibi Gubernatore Torres cum duobus millibus & ducentis peditibus, & equitibus centum, ipſe 14. Septembris verſus Rhenum mouet, exploraturus ea loca, vbi ſuaſum erat munitiones excitari. Hîc, vbi Weſaliam attigiſſet, primùm in poteſtatem redegit nauem quamdam bellicam nouem tormentis bellicis inſtructam, quæ oſtiũ Lippę fluminis obſeruabat: dein, intellecto, Mauritium 17. Septembris cum exercitu ad Rheſam appuliſſe, conſilio habito, conſultum iudicauit mouere in pagũ Biſlic, locum medio circiter itinere inter Rheſam & Weſaliam conſtitutum, eo animo, vt ſi Mauritius caſtris ſuis egrederetur, cum exercitu ei occurreret; ſin minùs, ſe iſtic contineret, dum alia ſe offerrent. Eò igitur iter cum equitatu inſtituit, relicto interim peditatu in campis quibuſdam vicinis in omnem euentum. Sed animaduertens non dari occaſionem damnum aliquod hoſti inferendi, in caſtra rediit, & ſequenti manè, ponte Lippæ fluuio impoſito, eum cum exercitu tranſmiſit; tranſitaque Rhenoberca, vbi Erneſtus Naſſouius erat cum quinque millibus peditum, caſtra duabus leucis à Ruroort conſtituit, equitatumq; ſtabulatum miſit in Mullem locum vicinum, cum octingentis peditibus, qui eum, ſi opus foret, munirent; pontem inſuper Rheno impoſuit inter vtramq; munitionem, quæ hinc & inde circa Ruroort excitabantur. Mauritius cùm Weſaliam tenuiſſet, illic ſe muniuit, ac pontem ipſe quoq; ibidem Rheno impoſuit, annonam omnem ac ſtramenta equitatui neceſſaria per naues eò vſque ſubuehi curans. Verùm Spinola his non contentus, 8. Octobris quoque per Buquoium obſideri Wachtendonckum imperat, cùm cruenta illa velitatio 9. eiuſdem Octobris

1605

Fruſtrà inſidiãtur Archiducales Bergopzomæ.

Iubet Archidux Buquoio, vt ex Keyſerſ-vveert propugnacula aliò transferat.

Spinola, munita Lingha ad Rhenum redit.

Tentat Spinola, ſi Mauritium in campum protrahat.

Sedent vtrique munitis caſtris.

1605 bris ad Mullem seu Ruroort contigit, in qua post quatuor horarum pugnam ex Archiducalibus ducenti partim cæsi, inter quos & Triuultius, partim vulnerati sunt, totidemque equi desiderati, & equus, cui ipse Spinola insidebat, glande perfossus; ex parte Mauritij verò vltra quingentos, quà interempti quà læsi. Spinola, quò equitatus eius securiùs deinceps ageret, post biduum ex Mullem in alteram Rheni partem eum traduxit, & in pagis vicinis versus Nouesium stabulari voluit. Iam Buquoius ad Wachtendonckum tres moles disposuerat, cùm Spinola ipse venit in castra, vt perspiceret, quemadmodum res succederent. Qui cùm obseruasset, Buquoium nocte insecutura cogitasse flumen, imposito ex tabulis ponte, transmittere, ac dein in ipsa ripa fossæ hemicyclicum vallum excitare, atque illi omnia satis probarentur, rediit vnde discesserat in Ruroort. Buquoius verò cogitata persequens, excitato hemicyclico vallo, ac deinde fossis repletis, 21. Octobris ad ipsum propugnaculum antemurale penetrauit, in eoque mox cuniculos agere instituit. Iam Mauritius, etsi videret fortunam minùs sibi fauere, non idcircò tamen despõdit animum, per insidias scilicet Geldriam oppidum intercipere meditatus. Mouens itaque 22. Octobris cum quinque millibus peditum & duobus millibus equitum, substitit ad pagum Issen, medio ferè inter id oppidum & castra itinere, statimque eadem nocte Dominum de Mornay filium de Plessy Francum, cum duobus millibus peditum, & mille equitibus, vt tentaret successum ablegauit: qui vbi machinas puluerarias applicuisset, haud tãtum habuit temporis vt flammâ admotâ eas disploderet, quippe quòd magister machinarum alijque mox glandibus tormentariis ex oppido emissis obruerentur. Repulsam itaque passus, desideratis aliquot suorũ, relictis quoque duabus machinis puluerariis (vulgò petardas vocant) & vno ponte, retrò commeauit. Ad Wachtendonckum, cùm tempus esset ignem cuniculis subijciendi, Buquoius militem ad faciendam impressionem disposuit: cumque ignis cuniculis subiectus esset, tantum telluris vis illa pulueraria vndequaque disiecit, vt per locum admodum patentẽ facile esset magno militum numero irrumpere. Oppidani re animaduersa (erat dies Octobris 26.) pedem retrò tulerunt; sed cùm acribus minis à Præfectis exciperentur, frontem obuertere, & se tueri instituebant, ita vt oppugnatores nonnihil retrocederent. Sed San-Georgius animosè prouectus, reduxit oppugnatores, & occupato loco in edito propugnaculi se communiuit. Nocte insequenti, cùm Iustiniani legio in excubias succederet, operam omnem dedit Iustinianus, vt locum impensiùs muniret, ac nouos cuniculos ordiretur. Buquoius quoque duobus tormentis versus eum locum, quo propugnaculum perruptum erat, collocatis, receptum ipsum globis impetere instituit. Quare cùm dies illuxisset

Cruenta pugna iuxta Ruroort, multis vtrimque cæsis.

Intereà obsidebat Buquoius quoque VVachtendonckum.

Altera parte Mauritius Geldriam intercipere nititur, sed frustrà.

Buquoius incensis cuniculis VVachtendonckum inuadere parat.

Archiducales, etsi repulsi, in edito propugnaculo se muniũt.

xisset

1605

xiſſet 27. Octobris, oppidani ad conditiones venere, pactiſque initis de armis, vexillis, aliiſq; impedimentis euehendis, oppidum dedidere: egreſſi eodem die nongenti ſani, centum quinquaginta vulnerati, quibus Buquoius currus ad euectionem permiſit. Ingreſſo oppidum Buquoio, tredecim tormenta ænea obtigerunt. Ex Archiducalibus hac obſidione deſiderati ducenti circiter & quinquaginta, ſaucij ferè totidem. Cùm ad Spinolam allatus eſſet nuntius de capta Wachtendonca, mox litteras ad Buquoium dat, idoneo vt ibi præſidio relicto, æquatiſque priùs vinearũ foſſis, ad caſtellum Cracou ſe conferat, ſitum in territorio Meurſenſi, ab Hollandis tum inſeſſum, circumducto inſigni vallo, foſſæ aqua allabente. Igitur Buquoius, cùm exploraſſet omnia, 5. Nouembris à tribus partibus illud aggreſſus eſt: ex vna Brancacius, ex altera Iuſtinianus, ex tertia San-Georgius, cum ſua quiſque legione ſtationes habebant. Cumque nocte propiùs admouiſſet machinas, ac ſex tormenta loco idoneo diſpoſuiſſet, manè inſequenti Hollandis denuntiat, vti ſe dederent, non enim vltrà ſe eos in gratiam recepturum. Vbi cùm reſponſum dediſſent, ſatis adhuc temporis eſſe, vallum tormentis quatere ad noctem vſque ſategit; cuius beneficio, cùm propiùs adhuc machinas adduxiſſet, ac duo etiam tormenta collocaſſet ex parte Brancacij (quorum vſus tamen non fuit) luce inſequenti Iuſtinianus gerris iam foſſam attigerat, eamque faſcibus cratibuſque opplebat. Quod cùm obſeruaſſent Hollandi, conditiones poſtularunt. Verùm Iuſtinianus negabat tempus iam eſſe, abſoluebatq; opera, ſclopetiſque iugiter eos infeſtans, ad inſultum milites ſuos comparabat. Quare Hollandi, relicto vallo, in caſtellum ipſum confugiunt, quod alia inſuper foſſa ac ponte ſublicio muniebatur. Vbi cùm inſtarent oppugnatores, ac in eo eſſent vt pontem eleuatum deijcerent, ipſiſq; hoſtium tormentis iam contra eos vterentur, iterùm ſe deditioni obtulerunt; quam cùm alij ſuſcipere detrectarent, Buquoius tandem accedens, miſericordi affectu motus, 8. Nouembris eos pro ſua prudentia tractandos ſuſcepit, atq; vbi omnes in templum coëgiſſet, ſequenti manè armis exutos, liberos dimiſit, gladiis dumtaxat ipſis Centurionibus relictis. Obtenta porrò quatuor vexilla Spinolæ obtulit. Iam verò Spinola, cùm videret, duas quoque illas munitiones circa Ruroort eſſe eductas in eam altitudinem, vt contra vim defendi poſſent; inſuper inchoatum mēſem Nouembrem, & pluuias crebriores cœpiſſe, circa medium eiuſdem Nouembris cum milite ad pagos Colonienſes tranſiit, relicto in munitionibus Ballanſone, inſtructo duobus millibus peditum, & centum equitibus, Gubernatore conſtituto Maleſa; intellectoque Mauritium 23. Nouembris ſuos in hiberna diſtribuiſſe, Bruxellas ſe contulit, milite ſimiliter per præſidia in hiberna diſtributo; vnde ipſo peruigilio Natalis Domini

Denique inſtātibus oppugnatoribus VVachtendoncani ſe dedunt.

Munita VVachtendonca Buquoius verſus Cracou mouet.

Batáui dedere locum rogati, reſpondent ſatis adhuc eſſe temporis.

Nihilominùs mox ex vallo in caſtrum retrocedũt.

Quin mox tertio die ſe gratis victoris tradere coguntur.

Spinola, ſuis in hiberna diſtributis,

1605 *iterùm in Hiſpaniã abit.*

mini iterùm in Hiſpanias profectus eſt, cum Regia Maieſtate de expeditionibus ſequentis anni tractaturus, ac neceſſaria impendia procuraturus.

VARIA. *Clementi VIII. ſuccedit Leo XI. & illi mox Paulus V.*

Vitâ ceſſit Clemens VIII. Summus Pontifex 3. Martij, inter præclaros Pontifices haud iniuriâ numerandus. Electus ſucceſſor Alexander Medices, Coſmi Florentiæ Ducis conſobrinus, 2. Aprilis, dictus Leo XI. ſed præclara meditantem 27. eiuſdem Aprilis mors immatura abſtulit. Poſt quem 16. Maij Pontificatum inijt Paulus V. anteà dictus Camillus Burgeſius, patre Antonio Burgeſio Senenſi progenitus, Romanus, Cardinalis tituli S. Chryſogoni, magno Purpuratorum Patrum conſenſu, viuę vocis ſuffragio ad ſupremum hunc gradum euectus; quem rerũ agendarum magnus vſus & ſingularis beneficentia commendauerant. In Francia Aruerniæ Comes & Interaqueus, iubente Rege, carceri perpetuo mancipantur; cuius etiam imperio Pariſiis deiecta pyramis eſt, quæ criminoſis Iambis ſteterat in Sodales nominis Ieſu armata; damnatis quoque famoſis libellis, qui ſuppreſſis auctorum nominibus, in eoſdem circumferebantur. Fluctuant mirum in modum res Tranſiluaniæ, præſidiariis ob non ſoluta ſtipendia imperium Baſtæ detrectantibus; & Botſcaio rebelli (qui Turcis ſe iunxit) non minimam regionis illius partem ſibi vendicante. Poloniæ Rex Sigiſmundus Carolum patruum, quem Sueciæ Proregem conſtituerat, nunc rebellantem vincit ac fugat, Rigam obſidere molientem 27. Septembris. Deſiderati eo prælio Caroli milites vltra mille; cecidit quoque Caroli auxiliaris Dux Lunenburgenſis, ipſe Carolus ſaucius euaſit. Eodem hoc anno 13. Octobris Geneua tandem amiſit ſuum Bezam annos octoginta quinque natum. Apud Moſcos mortuo Ioanne Baſilio, ad duos filios Theodorum & Demetrium ſpectabat hereditas; breuique mortuo Theodoro, ad ſolum Demetrium. Is Moſcuæ (quæ Regia vrbs eſt) vltima Iulij ſalutatus Imperator coronatur, & 22. Nouembris ſponſalia init, miſſa in Poloniam legatione, cum Anna Maria Palatini Sendomienſis filia.

Pariſiis pyramis in Patres Societatis diu erecta, deijcitur.

Polonus vincit Carolum patruum Rigam obſidere molientem.

Moſcouitarum Imperator ſponſalia init, cum filia quadam Polona.

1606

Recuperatis ſuperiori anno virtute Spinolæ quatuor oppidis, gaudebant impensè Catholici, ſperabantque omnino fore vt ex Hiſpaniis redux maiora quoq; aggrederetur; è diuerſo primores Confœderatorum, perſuadentes plebi iacturam eſſe exiguam, nihilominùs quantos poterât faciebant apparatus. Spinola intereà aſſiduè apud Regem in eam curam incumbebat, vt ſumptus exercitui quàm maximo in campum iterùm educendo neceſſarios compararet; quo in negotio multæ ſe offerebant difficultates, negotiatoribus multùm tricantibus ac excuſantibus contractus cum Rege inire, quòd nemo, vt dicebant, facilè reperiretur, qui pecuniam cambio daret. Nihilo ſecùs tamen Spinola, cùm fidem ſuam apud

Gnauiter inſtat Spinola in Hiſpania proſumptibus bellicis.

apud eos interposuisset, ac octingenta aureorum millia, plusquam credidissent, contrahendi causam dedisset, effecit vt se expedirent. Archidux quoque omnia ad futuram expeditionem parabat; atque interim dum rediret Spinola, Teragliam Rhenum versus destinat, vt aliquã ibi munitionem intercipere conaretur. Qui cùm 14. Martij circa Brefort duabus circiter horis ante lucem constitisset, disposito milite qui ex Lingha clàm aderat, 1200. peditibus, & equitibus 500. præcessit ipse cum suis, qui machinas puluerarias, petardas dictas, applicarent. Hi cùm portam attigissent, à milite, qui pro excubiis stabat, interrogati qui essent, responderunt, è præsidio Grollæ, quæ tum à Fœderatis adhuc tenebatur, se esse, eodemque tempore machinam admouerunt; quæ vbi portam disiecisset, excubator ad arma conclamauit; nihilominùs secundæ portæ machinâ admotâ, idem effectum. Hîc cùm circiter triginta milites pro excubiis starent, omnes cæsi sunt, alij in propugnaculum conuolantes, tormẽtis & sclopetis infestabant inuasores; qui ea re neglecta, pontem sibi in eum vsum allatum strauerunt: quem cùm transisset magister machinarum, machinam ponti propugnaculi eleuato admouit, eumque deiecit simul cum porta quæ ponè erat. Hoc in loco cùm Bataui circiter quadraginta constitissent, vt portam tuerentur, ab Archiducalibus in fugam acti sunt, ac in castellum se recepere, quò iam antè confugerant ceteri. Quocircà Archiducales, animãte eos Verdugio, è vestigio vineas sibi ac septa sub ipsam castelli fossam ducenda arbitrati sunt. Sed cùm puluere tormentario destituerentur, & iam centum circiter occubuissent, nec auxilia adessent, lapsis octo diebus, 22. Martij pactis conuentis cum armis & impedimentis ad suos redierunt. Hac occasione cùm Mauritius copias pęnè omnes contraxisset, circa Embricam castra posuerat: quæ res suspicionem dedit Velasco, num fortè tentaret munitiones ad Ruroort collocatas, vbi vallum hemicyclum instructum inchoarat. Quam ob causam & ipse militem vndequaque collegit. Sed postquam Mauritius suos in pręsidia remisisset, idem Velascus sequendum putauit, retentis tamen legionibus Anglorum, Inigi, & Sermienti, quòd hiberna ipsorum procul admodum inde distarent. Intereà die 27. Martij ventus longè vehementissimus exortus, multa ædificia solo æquauit, euulsit à radicibus crassissimas arbores, disiecit turres, excussit & in parte pontẽ Rheno impositum circa Ruroort; cùm paulò pòst, composito bello, quod cum populo suo gesserat Dux Brunswicensis, tria peditum millia & quingenti equites in stipẽdia Regis Catholici sub auspiciis Ioannis Comitis Embdani, Loccoman & Vsler transiere, Lingæ reliquis copiis iuncti. Iam quoque duo millia Hispanorum ex Italia accesserant, prætereà legiones Hibernorum & Scotorum nauibus exscenderant; omnis denique apparatus

1606

Intereà tentat Archidux stratagemate intercipere Brefort.

Et quidẽ Archiducales oppidulo erant potiti:

Sed tandẽ puluere destituti, obsidionẽ Arcis deserere coguntur.

Mauritius & Archiducales obiter prodeunt; moxẽ in hiberna redeunt.

1606 ratus pontium, molarum, pontonũ, aliarumq; machinarum necessariarũ ad manus erat; vnus Spinola ex Hispania expectabatur: qui cùm tardaret, sumpsere occasionem Hollandi fictas eius de morte voces in vulgus spargendi. Inter hæc nuntius allatus est, Spinolam Genuam appulisse, vnde iter in Belgium porrò instituit, quod haud potuit satis pro voto accelerare, retardante eum febri. Quo factum, vt non ante initium mensis Iunij Bruxellas teneret: vbi congressu habito cum Archiduce, diligenter de ratione belli gerendi tractabat. Intereà Teraglia, qui Brefort nuper satis feliciter tentarat, etsi sine effectu, Slusam Flandriæ explorarat, ac re sic satis perspecta monuerat Archiducem; qui facilè consensit, vt conaretur eam intercipere, simulque iniunxit Comiti Frederico Vandenbergio, qui tum Brugis agens Flandriæ inuigilabat, necessaria vt ipsi auxilia suppeditaret, qui ei 12. Iunij attribuit mille ducentos pedites Wallones & Hibernos; quibus acceptis Teraglia circa noctis initium, dilapso mari, iter instituit, transitáque felici successu vniuersa illa regione, quæ æstu maris operiri solet, paludibus, insuper & canalibus, qui istic visũtur, vniuersis, circa noctem fermè concubiam ad Slusam venit, militemque in acies constituit. Postquam attigerunt portam vrbis, quæ, quòd via istuc vix institui posset, planè immunis ab omni insultu habebatur, equus qui ibidem pascebat, hinnire occœpit; quod animaduertens qui pro excubiis stabat, obseruauit diligentiùs quid ageretur; at viso equo, nihil aliud suspicatus, denuò se in excubitorium recepit. Archiducales verò viginti quinque, quà Galli quà Hiberni, fossa enatata, ac ponte eleuato conscẽso, nonnullis ferreis instrumentis, quæ in eum vsum attulerant, ferramenta ruperunt, ac eumdem pontem magno strepitu deiecerunt: quo audito statim à præsidiariis ad arma conclamatũ est. Interim Magister machinę puluerariæ, eamdem primæ portæ admouit, atque in terram deiecit; dein vbi secundam attigisset, eiuscemodi foramen aperuit, per quod facilè duo milites simul admitti possent. Itaque Formentus & duo alij Centuriones, qui frontem agminis tenebant, cum Vexillifero Hiberno satis dispositè cum milite vsque ad primos excubitores penetrarunt; vbi cùm aliqui se opponerent, statim primis ictibus sclopetorum ceciderũt Formentus & Ghelinger. Horum casu consternati alij, qui primi subibant, turbatis ordinibus terga verterunt, ac sese inuicem in ponte opprimentes, quadraginta circiter in fossam præcipitati sunt; ceteri ita conturbati, vt & ipsi pedem referrent, atque eò se reciperent, vbi erat Scialonus cum tergo exercitus: qui cùm animaduerteret non superesse aliquam intrandi rationem, quandoquidem oppidani magno numero defensioni sese accinxerant, retrò vnde venerat commeauit, pereuntibus quoque nonnullis in transitu canalium, qui iam subeunte maris æstu vndis turgebãt.

Magnus apparatus belli, sed solus Spinola expectatur.

Tandem redit Spinola ex Hispania.

Tentatur ab Archiducalibus etiam Slusa.

Deijciunt Archiducales petardo portam vnã & alterã.

Penè capta vrbe quidam turpiter pedẽ referunt.

Comes

Comes Fredericus, qui in aggerem Dammensem se cõtulerat, cum duobus millibus peditum, vt vrbe occupata, è vestigio Arcem aggrederetur, appetente iam luce, ac irrita expeditione, & ipse retrò cessit. Nonnulli autem ex Præfectis, qui non satisfecisse officio in eo rerum articulo sunt inuenti, Bruxellæ 19. Iunij capitis condemnati sunt. Inter hæc Archidux, consilio cum Spinola inito, omnibus ritè perpensis, decreuit, vt vno instructus exercitu rectà in Frisiam tenderet, ac transitum Isulæ tentans, in Veluam irrumperet, quibusque posset cladibus hostem afficeret, & ea loca, quæ circumcirca sunt, prout sese occasio obtulisset, occuparet; vtque ex altera parte Buquoius cum altero exercitu aliquamdiu in Brabantia subsisteret, donec Spinola in Frisiam transijsset, ac dein Wahalim versus duceret, eoque trãsito, in insula Betua se firmaret, ac posteà Neomagum aggrederetur. His ita decretis, in id incubuit Spinola, vti prouideret, quo singula ordine effecta darentur. Cumque iam pecunia ex Hispaniis allata tum in conscribendo milite tum in alio vario apparatu ab Archiduce facto consumpta, insuper æs alienum sexies centenûm millium coronatorum esset contractum apud negotiatores; illud tamen effecit Spinola, vt Franciscus Serra conflaret duos milliones, & ducenta sexaginta millia coronatorũ, pro quibus ipse fidem interponebat, si fortè à Rege tempore constituto haud fuisset satisfactum. Peractis omnibus, 28. Iunij mouit Spinola Bruxellis, ac eodem die attigit Thenas; vnde à trecentis peditibus & totidem equitibus Traiectum deductus, 5. Iulij in Ruroort venit, relicto post se Melzi; qui cùm Venlonæ octo tormenta muralia accepisset, ac sexaginta in vsum pontium lembos, ipse quoque 8. Iulij Rhenum tenuit. Coniunctis igitur omnibus, Spinola recensuit militẽ, octo millia peditum & duo millia equitum; cum quibus simul & octo æneis tormentis, nec non bis mille quingentis carrucis omni genere apparatus instructis, trans Rhenum mouit 10. eiusdem Iulij. Increbuerat iam à diebus aliquot vehemens & assidua pluuia: qua sic satis vexatus, appulit 12. eiusdem Dorstemiũm; vbi Lippam fluuium transmisit. Die 16. Iulij Enschedam tenuit; quo in loco Torres & Comes Embdanus cum bis mille quingentis peditibus è præsidio Lingensi, & quadringentis Hibernis Oldenzaliâ accitis, occurrerunt. Stagnabat aquis regio vniuersa, nec tantùm viæ publicæ, sed & ipsi campi aquis erant operti, nec pluuiæ cessabant, haud tamen quidquam Spinola ab itinere retardabat. Ita 18. Iulij inde digressus in Ghoor contendit; quem locum antequam extremi ordines attingerent, integrum diem noctemque, & partem insuper diei sequentis insumpserunt. Neque hoc semel tantùm, sed & aliis vicibus vsu venit: quæ res Spinolam inprimis suspensum tenebat, reputantem conatibus suis aduersam aëris tempestatem. Ad hæc perpendebat, magnis

1606

Præfecti ergo quidã Archiducales capite plectuntur.

Constitutum, vt Spinola Isulam, Buquoius VVahalim traijciat.

Spinolã amplius duos milliones auri, sua interposita fide conflat.

Mouet Spinola trans Rhenum.

Stagnantibus viis, nihilominus cum copiis progreditur.

1606 vndis Isulam fluuium crescere, nec iam deinceps, quod sperarat, vado transmitti posse. Quocircà 21. Iulij decreuit aggredi Lochemium vicinum, exigui quidem momenti, at tum ei opportunum. Primùm igitur eò destinat Borgiam cum tribus millibus peditum & quingentis equitibus, ipse autem cum reliquo exercitu Borckeloam contendit, relictis Ghoræ Cairo & Medices cum suis equitum turmis, & mille quingentis peditibus, vti munirent illum vicum, quem promptuarij instar sibi seruire volebat, relictis ibi molendinis, furnis, & aliis machinis. Cumque die insequenti intellexisset, Mauritium, qui ex aduersa Isulę ripa cum decem circiter millibus peditum, & bis mille quingentis equitibus agebat, moliri, vt Lochemio succurreret, in eas oras Comitem Embdanum cum sua legione & quinque tormentis æneis destinauit, iubens, miles vt se in suis stationibus muniret. Ad Lochemium Archiducales, etsi assiduis tormẽtorum ictibus ex oppido impeterentur, nihilo remissiùs persequebantur opus. Constitutis denique tormentis quatuor, cùm iam Hispani prætereà hemicyclicum propugnaculum quoddam sub ipsam portam, desertum à præsidiàriis, attigissent, ac eodem tempore Itali ad ipsum vsque fossæ oppidi marginem accessissent, tormentis res agi cœpta est, quibus hostium aliquot è medio sublati sunt, & vnum ex eorum tormentis conuulsum. Vnde cùm quadraginta ictus excepissent, 23. Iulij ad conditiones venerunt, ac oppidum cum quinque residuis tormentis dediderunt, egressi numero trecẽti in armis & explicatis signis. Archiducalium quinquaginta quà læsi quà occisi sunt. Intereà Archidux Buquoio in mandatis dederat, versus Wahalim vti cum suis moueret. Duxit sub signis decem millia peditum, & mille ducentos equites, adhæc duodecim tormenta muralia, & lembos, aliaque. Iam circa Moock fixis tentoriis, in eo erat, vt Wahali transmisso, Betuam inuaderet. Selectis igitur ex omni militia diuersarum nationum quinque millibus peditum, & quingentis Cæsatis equitibus, duobus insuper tormentis maioribus, & triginta lembis, 21. Iulij commiserat vniuersa Iustiniano. Qui ineuntibus tenebris inde digressus, iter inter munimentum Schenckianum & Neomagum, versus pagum Spaerdorp, (qui locus transeundo Wahali erat destinatus) quatuor fermè horis à Moock distantem, instituit. Sed totam illam noctem partemque auroræ insequentis in iter illud insumere necesse fuit, quòd aggere cœnoso admodum incedendum esset. Postquam fluuium Iustinianus cum suis attigisset, quamquam ex aduersa ripa quatuor signa peditum Batauorum, ac tres turmæ equitum constitissent, nihilo seciùs tamen imposito lembis milite transitum tentauit. Intumuerat iam à multis pluuiis fluuius, ac rapido admodum cursu ferebatur, atque insuper in aduersa ripa Bataui, vt dictum est, ad defensionem compa-

Videns excreuisse nimium Isulam, obsidet interim Lochemiũ.

Adest Mauritius cum suis in opposita Isulæ ripa.

Archiducales nihilominùs Lochemio potiuntur.

Altera parte Buquoius Betuam inuadere parat.

Expectant Bataui Archiducales in opposita ripa.

comparati consistebant; quæ causa fuit, (siue simul tremor accessit nau- tarum hostilem impetum metuentium, siue lembos milite oneratos dirigere ex artis ratione nescientium, seu deniq; impetus aquæ transuersos egit) vt vix dimidio alueo in latum emenso, ab aquæ fluxu ita abriperentur, vt locum exscensioni præstitutum longè præteruehherentur; atq; ita, quòd nisi certis locis ibi exscensus fieri potest, necessariò redeundum fuit. Interim secundò lembis in altum euectis Iustinianus transitum tẽtabat; verùm tantum temporis intereà effluxit; vt alia tria hostium signa cum quatuor tormentis maioribus in eum locum confluerent, delabentibus insuper à munimento Schenckiano quatuor bellicis nauibus. Et quidem eæ naues à Iustiniani tormentis vexatæ, secundùm aquæ fluxum Neomagum abreptę sũt. Nihilominùs ex aduersa parte Batàui dispositis tormentis plurimum damni inferebant lembis, atque ita tractabant, vt vi globorum perforarentur; quæ res supersedere compulit Iustinianum, & re Buquoio significata, ad eumdem reuerti. Desiderati sunt Archiducales quà cæsi quà vulnerati circiter triginta, pauciores paulò ex Batauis. Non multò pòst nihilominùs Spinola ex alia parte, Isulæ transitum tentare decreuit; quem in finem euocauit Solranum, iunctis quatuor millibus peditum, & quatuor tormentis muralibus, nec non Cairum cum octingentis equitibus, vt in insulam Mastenbrouck penetrarent, atque ea via Isulam transirent, vel saltem loca opportuna ad cingendam obsidione Swollam occuparent. Ipse Spinola 31. Iulij cum reliquo milite digressus à Barckelo, assumptis simul copiis quæ erant circa Lochemium, eodem ipso die cum mille quingentis peditibus, & equitibus mille (vti interuerteret Mauritium, ne se ad perturbandum Solranum accingeret) prope Zutphaniam mouit, atque inibi tentato Isulæ fundo, & castris hostium exploratis, confestim Lochemium se reduxit. Vbi constituto Gubernatore Diez cum quadringentis militibus, ipse postridie 1. Augusti cum residuo exercitu septem millium peditum & mille octingentorum equitum, quamquam imbribus adhuc æquè exerceretur, Zutphaniam iterùm versus contendit, inque eius cõspectu transmisit flumen Berckel, ponte ad tormenta impedimentaque & equitatum traducendum strato, aggere etiam centum circiter passuum è fascibus cratibusque subitario opere exructo, quo pedites per stagnantes campos transirent, diu noctuque stringentes ex latere Dauentriam, quò Mauritium occupatum in eius tuitione tenerent. Tandem Spinola 3. Augusti castra fixit in Dortum, trium circiter horarum spatio à Lochem. Erat intereà in castris eius magna annonæ caritas, impeditis vel corruptis pænè omnibus viis per quas subuehi necessaria posent, quamobrem Spinola non parum animo ęstuabat. Atque hoc ferè tempore intellexit, Solranum fluuios Reggham

1606

Tentant nihilominùs Archiducales transitum semel & iterùm, etsi frustrà.

Numerus cæsorum vtrimque.

Instat iterũ Spinola, vt Isulam transeat.

Mouet Spinola versus Zutphaniam.

Magna in castris Spinolæ annonæ penuria.

1606

& Vechtam emenſum, conſtitiſſe circa Ordel, vt denuò Vechtam illic tranſmitteret, non longè ab Haſſelt, atque ita in inſulam Maſtenbrouck penetraret. Verùm cùm & ille iniuriis aëris & viarum incommodis ęquè fuiſſet obnoxius, tantum temporis conſumpſerat, vt Mauritius tandem quid ageretur, intelligeret. Hinc ſtatim militem iſtùc tribus cùm tormentis muralibus ad Vechtam deſtinat; quò tamen priùs appulerat Solranus, ac pontones lemboſque in aquas tranſitus cauſa demiſerat, rem acturus tormentis, vt duas militares naues, quæ tranſitum impediebant, ſubmoueret.

Error etiam quidā craſſus impedit eius conatus.

Quod dum molitur, animaduerſum eſt globos eum in finem allatos non reſpondere, quòd ij quibus id negotij Lingæ datũ erat, Oldenzaliâ globos aduexiſſent Cannonibus maioribus accommodatos, cùm tormenta adducta niſi dimidium eius molis attingerent. Atque hic error, cur iſti conatus in irritum caderent, in cauſa fuit. Spinola cùm fieri non poſſe animaduertit, vt fluuij, vti conſtitutum erat, tranſmitterētur, tum quòd aditus omnes à hoſte obſeruarentur, tum maximè quòd per tantam imbrium frequentiam ad ſummam altitudinem excreuiſſent,

Spinola, ſepoſita ſpe tranſeundi Iſulam, Grollam obſidere inſtituit.

mutanda conſilia ratus, Grollam cingere obſidione decernit, ſimulque Buquoium per litteras monet, vt Neomagum, ſi ita videretur, tentaret, non lõgè ambo receſſuri, ſi fortè, hoſte accuratam fluminum cuſtodiam nonnihil intermittente, ipſi tranſeundi conatum reſumerent. Ita Spinola 4. Auguſti mouet exercitum, ac Ludouicum Velaſcum cum mille ducentis equitibus ad loca Grollæ vicina occupanda præmittit: quò cùm & ipſe die inſequēti, id eſt 5. Auguſti, perueniſſet; allato in caſtra, nocte quę

Strenuè promouent Archiducales verſus oppidū.

præceſſerat, commeatu, duas caſtrorum ſtationes diſpoſuit, ſingulis ſuas operas ac molitiones adſcribens, cùm mox eadem nocte miles ſtrenuè ſe operi accingit, ita vt San-Georgius ad quingentorum paſſuum ſpatium promouerit. Quo viſo oppidani acerrimè quà tormentis maioribus quà ſclopetis rem gerebant, ita vt multi Archiducales vel læderentur, vel etiam occumberent. Proſpiciebat interim exquiſita diligentia Spinola, ne quid rerum neceſſariarũ militi deeſſet. Quare cùm animaduerterent,

Erumpunt obſeſſi in obſeſſores.

qui in præſidio erant Bataui, ſe in impediendo acceſſu operam ludere, ſexcenti ſimul oppido egreſſi impetum in Hiſpanos fecerunt, eoſque in fugam agere ſunt adnixi. Verùm cùm nihil ſuccederet impetus, ac quadraginta è ſuis vel læſos vel interemptos viderent, in oppidum ſeſe denuò receperunt. Octauo Auguſti die cum ſuis acceſſit Solranus, cui alia

Diſponuntur tormenta, etſi ſub continuis pluuiis.

caſtrorum ſtatio fuit aſſignata. Torres & Comites Embdani fratres, & ipſi propiùs admouebant, & quamquam triduo tardiùs, nihilo ſeciùs reliquos aſſequi ſunt conati. Erant iam pęnè diſpoſitæ machinæ maiores, quando Weingardus è Præfectis rei tormentariæ vnus, grauiter ſauciatus eſt. Quo factum, accedente inſuper vehementi imbre, vt tardiùs

illud

illud operis absolueretur, & nocte primùm sequenti finem acciperet. Quarto iam obsidionis die Hispani eò promouerant, vt hemicyclum attingerent, ac instructi pyrobolis insultum molirentur. Alij quoque non minùs strenuè promouebant. Ceterùm Bataui, quatuor tormentis inferiore loco ad propugnaculorum cornua collocatis, sacculos globis ferriq; frustis infartos euibrabant; atque è loricis ignes vario artificio concinnatos, vt locum, quo operi insistebatur, detegerent, mittebant, iugique sclopetorum velut grandine vel opprimebant, vel conuulnerabant eos, qui fascibus cratibúsve fossas oppletum ibant. Tandem Hispani, cùm duo tormenta collocassent, quę aduersariorum machinas à fronte impeterēt, propugnaculum sunt aggressi. Torres quoque & Embdani Comites, eadem nocte in hemicyclum impetu facto, eumdem occupauerunt. Quibus rebus effectum est, vt oppidani haud diutiùs differendam sibi deditionem arbitrati, propositis conditionibus conuenerint, vt cum armis signisque & impedimentis egrederentur. Atque ita deseruere ciuitatem 14. Augusti pedites mille & centum, relictis ibi vndecim tormentis. Ex præsidiariis centum quinquaginta partim saucij partim interempti, ex oppugnatoribus ducenti cæsi, vulnerati circiter trecenti quinquaginta. Vix Grollam reliquerant Bataui, cùm denuò pluuium cælum grauissimè incubuit, quo omnes viæ eum in modum laceratæ sunt, vt commeatus in castra vix inferri posset. Quamobrem Spinola, cùm animaduerteret militem multa aspera pati, atque ex alia parte Mauritium in Isula flumine tum muniendo tum obseruando indies magis incumbere, ad hoc fluuium vi imbrium quotidie crescere, Concilio conuocato, auditisque sententiis decreuit Rhenoberkam, quantumuis munitam, aggredi; vtpote loco solido & sicco sitam, & vbi non facilè foret penuria commeatus. Ita relicto Grollæ Solrano cum mille quingentis peditibus, nec non Comite Henrico Vandenbergio cum sua equitum turma, 20. Augusti mouit, præmittens sub noctis initium Simonem cum bis mille quingentis selectis peditibus, duobus tormentis bellicis, ac septingentis equitibus, pontonibusque duobus, vt cum eo milite ea oppidi loca, quæ Frisiæ obuertuntur trans Rhenum, festinatò occuparet. Buquoius interim cum quatuor millibus peditum, quingentis equitibus, & quatuor tormentis muralibus, sexque lembis ex altera Rheni parte eódem festinat, onere ducendi reliquum exercitū Menesio relicto: sicque Rhenoberka 21. Augusti obsideri cœpta est, cùm eodem tempore noctis beneficio pręter bis mille quingentos præsidiarios, qui ibi erant, alia adhuc duo millia peditum & ducenti equites à Mauritio in vrbem sunt submissi. Acres hîc & multæ eruptiones, inter quas ea, quam obsessi magnam vocabant, hoc pacto se habuit. Occupauerat locum opportunum Iustinianus ipsi oppi-

1606

Oppidani strenuè se defendunt.

Nihilominùs nono die Spinola Grollâ deditione potitur.

Durantibus pluuiis consultat Spinola, quid porrò faciendū.

Ipse ex vna ripa, Buquoius ex altera Rhijnberkam obsident.

Acres & multæ hîc eruptiones.

1606 do imminentem, & inter duas paludes Septum duxerat, quod ex vna in alteram paludem procurrebat, in cuius vtroq; capite Receptum tormentis instructum excitarat; cumque iam in eo esset, vt opera inchoata perficeret, haud diutiùs id sibi ferendum rati obsessi, 28. Augusti cum vniuerso equitatu in quatuor turmas diuiso, octingentisque peditibus duas in partes distributis, in eum erumpunt. At Iustinianus primis aduentantibus Cæsatem & Brancacium cum triginta equitibus, qui ibi excubabãt, opposuit; dein peditatus parte septis euocata, strenuè se tuebatur. Interim è stationibus vicinis venit in subsidium equitatus, ac paulò pòst etiam peditatus, tantaque fortitudine rem gessere, vt cùm vltrà non possent sustinere impetum Bataui, retrò pedem ferre coacti sint, multis suorum desideratis, instantibus à tergo Archiducalibus vsque ad ipsam loricam antemuralem, cæso interim sclopetariorum equitum ductore Rengino, nonnullisque aliis, nec non equitibus quindecim, & duobus Iustiniani Centurionibus vulneratis. Ex altera autem Rheni parte etiam feliciùs res succedebat. Etenim præsente, omniaque prouidente sagaciter Spinola, quisque exacta diligentia instantes operi, mox ipso quarto obsidionis die tam vna quàm altera parte fossam hemicycli, qui maiori munimento prætexebatur, contigere. Quocircà Spinola impressionem decreuit: quã intrepido animo Archiducales instituentes, Batauos, qui parum omnino resistebant, in fugam egerunt, ac loco potiti, eumdem communiuerunt. Inde Spinola animans quotquot instabant operi, decem tormenta, quibus munimentum vniuersum laceraretur, disponi iussit. Vbi cùm iam multis ictibus rem eò perduxisset, vt posset fieri impressio, interim dum omnia ad insultum comparat, Bataui despondentes animum, quòd Edmundus Scotus, Tribunus magni nominis, 3. Septembris vltra vallum prospectans glande transfossus occubuisset, impressionem sibi expectandam non duxere, verùm in Receptum sese quamprimùm transtulere; quibus vt trãsitum fluminis interciperent, mox Archiducales institerũt: quod cùm animaduerterent Bataui, Receptum quoque è vestigio, relictis quinque tormentis, deseruerunt, ac confusis ordinibus ad pontem se receperunt, vrgẽtibus à tergo Archiducalibus, eum in modum, vt Rheno cõplures haurirentur. Diuulso dein ponte, deportandũ eum flumini crediderunt, ac in tuto se in aduersa ripa collocauerunt. Intereà ex ea munitione, quæ insulam Rheni oppido interiectam occupabat, tormentis ita cœptum est detonari, vt incommodi nonnihil Archiducales acceperint, decem è medio sublatis, ac duobus Centurionibus cum aliis nonnullis sauciatis. Porrò munimentum, quod à Spinola occupatum erat, continuò tormentis ad conuellendas eas munitiones, quæ in insula erant, instructum est, attonito prorsus Mauritio, quatuor dierum spatio in pote-

Multi vtrimque caduntur.

Ea parte, vbi Spinola, mox fossa hemicycli obtinetur.

Hinc & ipsum propugnaculũ ab Hollandis deseritur.

Instante hoste, vix in insulam euadunt.

Hæret attonitus Mauritius tanta tam citò à Spinola confecta.

statem

ſtatem redigi potuiſſe, quod viginti diebus vix expugnandum arbitrabatur, præſertim cùm ipſe cum caſtris vicinus ad Weſaliam conſiſteret, tredecim millibus peditum ac tribus equitum millibus inſtructus. Longum eſt ſingula ſtratagemata impreſſioneſque narrare. Mauritius tandem 27. Septembris intelligens Spinolam vndique acriter vrgere ac ſtringere obſeſſos, de ferendis quoquo modo ſuppetiis cogitauit, diſtributoq; milite in ſex minora & quatuor maiora agmina, equitatuque per turmas ad latera pro cornibus conſtituto, noctu mouit in eos campos, qui prope Alpen ſunt, atque inde mille quingentos pedites Meurſiam direxit per ſiluas, hoc, vti videbatur, conſilio, vt inopinatò ſtationes caſtrorum Spinolæ verſus Burick cum exercitu inuaderet; dein miles qui Meurſiam deſtinatus erat, à tergo caſtra Italorum adoriretur, erumpētibus ſimul in vtrāque partem oppidanis. Spinola cùm aduentare Mauritium accepiſſet, hoſtem in acie ad auroram vſque præſtolatur: manè dein cùm ab exploratoribus didiciſſet, in campis eum prope Alpen morari, Velaſcum cum equitatu, ſequentibus ponè quatuor peditum millibus, eò deſtinat: qui vbi cum fronte exercitus campos illos attigiſſet, ac inde Mauritium iam ceſſiſſe comperiſſet, & ipſe retrò vnde venerat, commeauit. Et quamquā dein aliquoties ad Spinolam adferretur, adeſſe denuò Mauritium, eoſque preces ac ieiunia ſuo ritu frequentaſſe, nihil tamen eſt conſecutum. Quare cùm iam oppidum triginta duobus tormentis muralibus, viginti quidem ex parte Hiſpanorum, quinq; è Wallonum, & ſeptem ex Italorum, (quorum prætereà cuniculi ad ignes euomendos erant comparati) infeſtaretur, ipſis Kalendis Octobris obſeſſi deditionis conditiones poſtularunt. Quibus auditis, ita conuentum eſt, vt ſequenti luce 2. Octobris oppido egrederentur armis vexilliſque inſtructi, tympanis compulſatis, fomite accenſo, cum duobus minoribus tormentis, & impedimentis; quibus euehendis currus trecentos Spinola ac tres inſuper naues conceſſit. Egreſſi ſunt ter mille trecēti pedites per ordines ſub quinquaginta ſignis, præter eos qui ad ſeruanda impedimenta ſparſi erant; nongenti item vulnerati; ac centum prætereà ac quinquaginta equites cum totidem ſociis naualibus, cæſis pluſquam quadringentis. Relicta ſunt in oppido quatuordecim tormenta muralia, duæ bellicæ naues, aliuſque pontonum & lemborum apparatus. Ex Archiducalibus quingenti circiter deſiderati ſunt, vulnerati ſeptingenti. Mauritius quidem ipſa 1. Octobris Venlonam intercipere tentārat, quò Spinolæ vires à Rhijnberca auocaret; ſed conatus ille fruſtrà fuit. Mercurius Gallo-Belgicus, huius æſtatis tam illuſtres expeditiones pauciſſimis verbis perſtringit, ſiue tædio cruentarū toties ad eadem oppida pugnarum, ſiue qua alia de cauſa. Habet tamen iſta, quæ operæpretium duxi ſuperioribus annectere, ad maiorem rerum fidem

1606

Videtur Mauritius velle ſuccurrere obſeſſis.

Prodeuntes econtrà Archiducales, neminem inueniunt.

Tandem ſexta obſidionis hebdomada Rhijnberca Spinolæ ſe dedit.

Egrediuntur ſani 3600. & 900. vulnerati.

Quare Mercurius in his narrandis ſit ſolito breuior.

1606 fidem. Expugnata (inquit) Lochema, Spinola militum aliquam manum Swollam versus excurrere, aditumq; explorare iussit. Ipse intereà Grollam Zutphaniensis Comitatus oppidum valdè munitum obsidione cinxit, tantoque cum ardore oppugnauit, vt paucis diebus ad vallum vsque munitiones suas perduxerit. Præsidiarij quidem (quorum vltra viginti signa in oppido erant) tentata aliquoties eruptione, diu satis acriter se defenderunt, cæsis hostium non paucis: vbi tamen Spinolam tam acriter instare viderunt, vt extrema iam ipsis imminere viderentur, deditionem 19. Augusti pacti sunt, serum iam nimis auxilium Mauritio suis ferre parante. Spinola oppido hoc potitus, conuerso ad Rhenum itinere Rhijnbercam obsidere cœpit. Oppidum hoc Ordines Vniti mirum in modum tam operibus, quàm milite & commeatu communierant, adeò vt altera Ostenda vulgò iactaretur. Quocircà Spinola Buquoium Comitem, qui inter Mosam & Wahalim hactenus castra habuerat, ad se quoque euocauit, vt coniunctis viribus oppugnationem auspicarentur. Sic ergo ad vtramque Rheni ripam positis castris, expugnatoque, quod in aduersa Rheni ripa Hollandi habebant, munimento, tandem eos etiam insulâ, quæ ibi in Rheno est, exegit, atque intra oppidum compulit. Nihilominùs tamen, qui in oppido erant præsidiarij, non tantùm loricas vallo oppidi prætentas strenuè defenderunt, verùm etiam quotidianis ferè eruptionibus multum obsidẽtibus damni dederunt. Erant enim ab omnibus rebus satis instructi, spe etiam vicini auxilij recreabantur. Mauritius enim Spinolæ quasi vestigia legens, nõ procul à Vesalia Rhenum ponte coniunxerat, in omnes occasiones obsessis suppetias ferendi intentus. Tantò ergo acriùs instandum sibi Spinola ratus, continuata per totum Septembrem oppugnatione, eas munitiones egerat, vt vallo multis in locis iam suffosso, oppidum in sua habere potestate videretur. Animaduerso periculo, obsessi de oppido Archiepiscopo Coloniensi tradendo agere cœperunt, non tam seriò vt videbatur, quàm vt tergiuersatione hac Spinolæ conatus eluderent. At Spinola, nisi quamprimùm se dederent, auditurum ampliùs se eos negauit: honestas tamen conditiones, collaudata eorum fortitudine, discedentibus permisit; vt scilicet cum fortunis suis, & duobus tormentis, sub explicatis signis egrederentur. Quibus illi acceptatis, postridie Kalendas Octobris secundo Rheno in Mauritij castra peruenerunt. Pergit idem Auctor: Magnum hæc Spinolæ victoria in Vnitis Prouinciis metum excitauit, & Mauritius Meursæ metuens, validum eò præsidium misit; in quo tamen parum spei futurum erat, nisi posteà Archiducis consensu ei Comitatui, quem Dux Iuliacensis ad se pertinere asserit, neutralitas, quam vocant, fuisset indulta. Sic ille, hunc annum ita finiens. Sed sanè postremum illud pleniùs expli-

Interim & ipse fatetur, Mauritium serum suis ad Grollam parasse auxiliũ.

Narrat idem etiam summatim eadem de Rhijnberca.

Quin & exprimit quædam ab alio Scriptore omissa.

Mauritius validum præsidium Meursæ imponit.

explicandum; tum & multò etiam sunt plura narranda. Expugnata Rhijnberca, Spinola in id inprimis incumbebat, vt destructa & effracta quæque reficeret, nec non Septa sua aggeresque solo æquaret. Ceterùm cùm stata pecuniarũ subsidia deficerent, haud erat ei facultas tam promptè soluendi, vt solebat, tertias, quas vocant, stipendij. Etenim cùm rumor increbuisset, quatuor galeones Indicę classis tempestatibus haustas, & de aliis nihil certum haberi, omnis crediti fides apud mercatores elanguit, adeò vt ij etiam, quibuscum iam antè transegerat Spinola, nummos non præstarent. Hac occasione nonnulli ex eius exercitu sub medium Octobris secessionẽ fecere; quæ res quantum animi Hollandis addiderit, facile est æstimare. Igitur animaduertentes Hollandici Ordines, exercitum suum etiam illo milite qui Rhenoberca excesserat admodum auctum, adeò vt iam quindecim millia peditum ac tria equitum millia sub signis haberent, Mauritio in mandatis dederunt, Grollam vti aggrederetur: qui è vestigio ponte eo, qui Rhenum texerat, destructo, & munitionibus solo æquatis, 27. Octobris castra mouit, præmissis quatuor peditum millibus, nec non sexcentis equitibus, qui & interim Lochemium in transitu tentarent. Vbi cùm duodecim tormenta muralia supra colliculum iam antè desertum collocassent, quatuor dierum spatio 30. Octobris loco potiti sunt, excedente cum ducentis quinquaginta peditibus Diasio ijsdem pactis, quibus ipsi anteà oppidum in potestatem redegerant. Hollandi verò, pręsidio Lochemij imposito, ad Mauritium iam ante Grollam cum castris considentem profecti sunt. Grollæ tum præerat Comes Henricus Vandenbergius sua equitum cohorte & sexcẽtis tantùm peditibus instructus, reliquo milite, qui præsidio fuerat impositus, partim dilapso, partim mortalitate consumpto. Quocircà variis ille cogitationibus agitabatur; comparato nihilo seciùs ad defensionem animo, maiorem militum partem in hemicyclicas seu semilunares munitiones distribuebat, simulque repetitis tormentorum ictibus infestabat Mauritium, qui singulari industria satagebat opera versus oppidum promouere, simulque castra à tergo probè communire. Spinola re intellecta 3. Nouembris castra mouit, septem millibus peditum, mille equitibus, decem tormentis bellicis, & quadringentis curribus, qui commeatu & bellico apparatu onerati erant, instructus, iter rectà Grollam instituit. Mauritius intereà acriter vrgebat opera, ac iam eò promouerat, vt tormẽta disponeret, quibus omnem vim defensionis auerteret, Vandenbergio iuxtà nihil ad strenuam defendendi rationem tum frequentibus eruptionibus, tum aliis propugnandi modis reliquum faciente. Spinola viam persequens, missis identidem exploratoribus, singulis noctibus exonerabat tormentum vnum, obsessis, vt suum significaret aduentum.

1606

Capta Rhijnberca deficere incipit Spinolæ belli neruus.

Hac occasione multis suorum tumultuantibus, Fœderati è contrà copias contrahunt.

Recipiunt Lochemiũ; mox & Grollam obsident.

Vandenbergius strenuè ad defensionẽ se parat.

Aduolat & Spinola, vt succurrat.

Singulis noctibus significat obsessis se aduentare.

Primo

1606 Primò viam versus Besleyt tamquam breuiorem tenebat; quo loco cùm exploratores nuntiarent, Batauos ea ex parte munitos admodum esse, 6. Nouembris iter Vredense ingrediendum decernit, quamquam id paulo longius esset. At cùm Vreden tenuisset, itidem intellexit, hostem ab ea etiam parte probè se communiisse. Igitur viam ceteris longiorem capessere instituit, eam nempe quę ducit ad colles, in quibus simplici dumtaxat Septo, eoque necdum planè absoluto hostis cinctus considebat, maximè, quòd hac ratione maior quoq; dabatur opportunitas, vt Solranus Oldenzaliâ, quæ ita proficiscenti à tergo erat, ceterisque locis, eductis præsidiis sese illi coniungeret. Itaque 8. eiusdem Nouembris cùm in pago Rheckum, leucæ itinere Grollâ distante, consedisset, dispositis in silua (in qua Solranus cum mille circiter peditibus, ducentis equitibus, & nonnullo commeatu aderat) stationibus, paulò ante Solis exortum instructis aciebus procedens, tam propè in cõspectum munitionum hostilium venit, vt eo tantùm interuallo, quod ictus tormento globus conficit, abesset. Mauritius cùm inexpectatum Spinolæ consilium percepisset (aliis quippe duabus viis eum expectabat) consideratoque Septa sua eo loco nondum absoluta, locum quoque disponendæ suæ aciei parum idoneum, quòd ex oppido expãsis aciebus itidem infestari potuisset, vel certè quòd haud tutum videretur virium suarum, etsi multò maiorum, in campis patentibus periculum facere, castris cessit, desertisq; munitionibus, tam quas à tergo habebat, quàm iis quas oppido opposuerat, eodẽ die transiit flumen Berkel, atque in stationem, quam antè munierat, se recepit. Spinola vbi diem integrum in statione castrorum hæsisset, Septaque solo æquari iussisset, certior redditus hostem ad suos redire, & ipse Rhenobercam reuersus est summa omnium cum gratulatione. Inter hęc seditiosi illi Spinolę milites, de quibus suprà, bis mille & ducenti numero, in Eyndhouen profecti, istic se communierant. Quocircà Archidux, accedente etiam Spinolæ iudicio, transigere cum eis decreuit: ac licet ipsi reiecissent primos, qui ea de caussa ad eos erant destinati, tandem tamen auscultarunt Marcellum, qui sua dexteritate eos nonnihil mitigauit, assignato illis pro statione Distemio, & Tribuno Lucio Dentici obside. Quo freti, oppidum illud mille equites ac mille ducenti pedites sunt ingressi. Dederat iam olim Spinolæ simul in mandatis Rex Catholicus, vt si qua fortè opportunitas esset agendi de pace, vel induciis prolixioribus cum Hollandis, nec eam contemneret: ea occasio iam videbatur oblata, Hollandis scilicet non parum consternatis superiorum duorum annorũ per Spinolam victoriis, pręsertim verò expugnatione Rhijnbercę, & subsidio Grollæ. Ita primùm statim post expugnatam Rhijnbercam, Neutralitas vt vocant, pro Meursia (quam Mauritius testamento suam dicebat,

Inuenit itinera obsessa.

Tandem ingreditur viam, per quã Mauritius eum non expectabat.

Aduentãte Spinola, Mauritius Grollam deserit.

Seditiosi milites Spinolæ vtcumque pacantur, assignato eis Distemio.

Impetratur Neutralitas pro Comitatu Meursensi.

bat, alij ad Ducem Cliuiensem deuolutam existimabant) impetrata fuit, non difficulter eam concedente ob secessiones militares, quas diximus, Archiduce. Itaque iisdem his occasionibus maius etiam tentatum fuit. Nempe 23. Decembris Walrauus à Wittenhorst Satrapa Kessellensis vnà cum Ioanne Geuartio I.V. Licentiato Hagam-Comitis ab Archiduce ablegatus fuit, tentaturus, spésne esset de pace vel longioribus induciis agendi. Verùm quia nihil ea de re actum est nisi anno sequenti, in illum narrationem hanc reliquam seruamus.

1606

Denique incipit etiã agi, de pace vel Induciis totius Belgij.

In Italia bellum, quod gliscebat iam ab anno superiori inter Pontificem & Rempub. Venetam, hoc anno sopiri cœptum est. Tulerat Pontifex 17. Aprilis anni proximè præcedẽtis Interdictum in Venetos; Nempe quia prohibuissent, ne quis bona immobilia ad pias causas quouis titulo alienaret, siue etiam nisi ad certũ ab ijs expressum tempus ea obligaret; tum quia etiam Canonicum Vincentinum & Abbatem quẽmdam carceri mancipatos sistere Pontifici noluissent. Et quidem non defuerunt Theologi & Iurisperiti, qui causam Venetorum contra Pontificis Interdictum scriptis publicis defendere conati sunt, tamquam Pontificum quorumdam Concordatis seu Priuilegiis subnixam; ex iis tamen aliqui posteà Romam profecti, erroremque fassi, sententiam suam ac scripta reuocarunt, inter quos fuit F. Marcus Antonius Capellis, & alij duo. Ceterùm conditiones, quibus Veneti, instantibus gnauiter Regibus Catholico & Christianissimo, anno demum sequenti 21. Aprilis reconciliati sunt, habentur istæ: Prima, Vt suæ Sanctitati in omnibus satisfiat. Secunda, Vt tria illa Statuta, vnde lis nata, tamdiu suspendãtur, nec in vsum reuocentur, quoad controuersia omnis composita fuerit. Tertia, Vt duo illi captiui, ijs, quos Pontifex elegerit, tradantur. Quarta, Vt omnia à Magistratu Veneto contra prædictos captiuos & Ecclesiasticorum bona tentata in pristinum statum restituantur. Quinta, Vt omnibus Ecclesiasticis personis, quæ occasione ista expulsæ sunt, vel vltrò emigrarunt, Venetias redire permittatur; quod tamen ad Patres Societatis Iesu attinet, propediem cum Pontifice tractabitur. Sexta, Ad Pontificem mittentur, qui pro tam liberali fauore gratias agẽt, omnemque humilitatem & reuerentiam præstabunt. Hoc anno Botscaio Transiluaniæ Regulo (quem Turcis se iunxisse, anno proximo diximus) Strigonium deditione cessit: quem tamen morbus & inclinatio rerum Turcicarum impulerũt ad pacem cum Cæsare ineundam; quæ constituta est Viennæ 14. Septembris; concessa Botscaio & heredibus masculis Transiluania. Secuta quoque pax est inter Cæsarem & Turcam ad 20. annos, firmata Viennæ 21. Octobris, permisso Turcis Strigonio, & captiuis vtrimque libertate donatis. Demetrius Moscorum Princeps Germanico

Varia.

Bellum inter Venetos & Summum Pontificem, quibus occasionibus ortum sit.

Conditiones, quibus illud anno sequenti sopitum.

Transiluanus cum Cæsare pacisscitur.

Inducias quoque Cæsar suscipit cum Turca.

1606 co satellitio ad custodiam sui corporis vtebatur. Mosci hoc ad contemptum gentis suæ spectare interpretantes, coniurant in Principem, eumq; barbarica crudelitate trucidant, rediguntque in cineres. In Polonos etiam qui aderant, externosque mercatores, magna feritate sæuitum est. Quæsitus sceleri titulus est. Optimus visus, quòd Demetrius cum Pontifice de mutanda Moscouiticæ gentis Religione consilia iniuisset. Demum habito Conuentu, Basilium Ioannidem Knisium creant Principem. Hoc anno 10. Kalend. Aprilis Iustus Lipsius, vir omni laude maior, Louanij viuere hîc desiit. Apud Franciscanos ante aram Deiparæ Virginis condi, suoque tumulo hos versus aureos inscribi voluit:

Iustus Lipsius hîc viuere desiit, nec tamen desiit.

Humana cuncta fumus, umbra, vanitas,
Et scenæ imago; &, verbo vt absoluam, NIHIL.

1607 Narrauimus fine anni superioris, Wittenhorstium & Geuartium tentandæ Pacis seu Induciarum causa in Hollandiam ab Archiduce missos. Hi cùm labente Decembri rem cum quibusdam secretò communicassent, placuit, vt Geuartius Bruxellam rediret, & mandatum solemne ad Ordines Vnitarum Prouinciarum Generale expediri curaret. Cum quibus mandati litteris, illo die 9. Ianuarij reuerso, impetrata ad 13. eiusdem mensis audientia, mãdata in Ordinum Conuentu dicti Wittenhorstius & Geuartius exposuerunt, hunc ferè in modum: Etsi Archidux iustam se habere putet belli contra eos gerendi causam, tanto tamen huius tam cruenti belli finiendi se teneri desiderio, siue stabili pace, siue induciis quot vellēt annorum, nihil vt Ordinibus, quod vllam æquitatis speciem habeat, negare constituerit, nihilq; prętermittere eorũ, quibus è tam miserabili statu ad antiquum suum decus & pristinam felicitatem Prouinciæ reducantur. Ad hęc Ordines 27. Ianuarij prolixè responderunt, inter cetera ista: Vt vllam cum Archiduce tractationem suscipiant, minimè sibi consultum videri; quippe quem animaduertant, ius sibi in Confœderatas Prouincias sine vllo iure arrogare: Prouincias eas iamdudum publico decreto (Edictum à se anno millesimo quingentesimo octogesimo primo, 26. Iulij, contra Regem Hispan. publicatum, de quo eo loco, intelligebant) in liberæ Reipublicæ statum esse redactas; idque decretum multis hactenus publicis actionibus & fœderibus à potentissimis totius Europæ Regibus ac Principibus stabilitum esse & confirmatum; in quo quidem tuendo, vt hactenus, ita porrò quoque nec vitæ parcere velint. Hoc cum grandiloquo responso prædicti Legati Bruxellas redierunt; nihilominùs Wittenhorstius paulò pòst, litteris ad Ordines datis, declarabat, Archiducem non id agere, vt Ordinum, vel ipsorum Reipublicę, quem dicunt, statum conuellat aut labefactet; sed quod integrũ, ita vti iam est, illum libenter ipsis sit relicturus. Et hac conditione, si de

Proponunt VVittenhorstius & Geuartius in Haga-Comitis, quæ erant eis de Pace mandata.

Respondēt Ordines Fœderati, quasi omnem spem præcidentes.

VVittenhorstius mitiùs interpretatur à se proposita.

pace

pace agere velint, nec hoc eum abnuere. Intereà seditiosi Archiducis milites ingentia passim damna dabant, causati, quòd in victum singulis hebdomadis promissa ipsis pecunia non solueretur. Qui Diestæ considebant, Leodiensem agrum ad ipsam vrbem vsque peruagati, cùm iam iam suburbiis ignem inijcere conarentur, à ciuibus repulsi sunt, viginti sex circiter desideratis. Ad Bredam quoque circiter sexcenti aliquamdiu hæserant; sed à præsidio Siluæducensi, quinquaginta eorum cęsis, & septuaginta captis & magna parte suspēsis, in Cliuiensem agrum reliqui secesserunt. Ex altera parte 7. Februarij Henricus Nassouius militans, cōtracto aliquanto equitatu, in Limburgensem agrum iter instituit, Hispanos in hibernis minùs cautè, vti existimabat, agentes, opprimendi consilio. Sed eo non succedente, oppidum Herculanum, vulgò Erkelens, effractis portis occupauit, & militi diripiendum dedit; vbi Comes Henricus Vandenbergius captus est. Nihilominùs ineunte Martio in Hollandiam venit Ioannes Naius, Martini Naij pridem Guilielmo Orangij Principi grati hominis filius, Franciscanæ familiæ Commissarius Generalis, homo eloquens ac industrius. Hic primùm in pago Rijswijck iuxta Hagam-Comitis, aliquantùm substitit, ac tandem cum Mauritio eiusdem Principis Orangij filio (cum quo puero puer familiariter sæpè egerat) & aliis congressus, & cur venisset, rogatus; Ad actionem à Wittenhorstio cœptam continuandam, respondit. Hagam-Comitis deductus, iterumque priuatim cum Procerum nonnullis congressus, (nam optimè sciebat etiam inter epulas conuiuere) non id agere Serenissimos Principes protestatus est, vt ius suum hac tractatione vel melius vel deterius reddant, sed cum ijs tractaturos, ita vt Ordines Confœderati in eo quo iam sunt statu permaneant. Vbi cùm ei vicissim responderetur, nequaquam Ordines quidquam hac in re priùs consensuros vel acturos, quàm Archidux Prouincias omnes Confœderatas, earumque Statum pro libera Republica habuerit ac proclamarit; Naius id quoque à piis Principibus demum, vt à tanto fundendo sanguine cessetur, sperare se posse respondit. Quibus iactis fundamentis 9. Martij humaniter habitus ac dimissus, celocem Mauritij conscendit, & per Scaldim Antuerpiam, inde Bruxellas profectus, quæ acta essent, narrauit, & paulò pòst, 17. scilicet eiusdem Martij, reuersus, Archiducum mandata scripto consignata Ordinum Deputatis exposuit, hanc in sententiam: Cùm nihil magis in votis habeant Archiduces, quàm vt incolæ Prouinciarum Belgicarum à miseriis tam diuturni belli aliquando liberentur, habita deliberatione, contentos se esse declarant cum Confœderatarum Prouinciarum Ordinibus tamquam liberis, & in quos nihil ipsi sibi iuris prætendant, tractationem suscipere, & de pace vel in perpetuum, vel ad annos siue duode-

1607

Interim seditiosi Archiducales passim multa damna dabant.

Batavi quoque occupant Erkelens & diripiunt.

P. Naius magna dexteritate resumit negotium pacis.

Iacto aliquāto fundamento ad Archiduces redit.

Scriptum Archiducū ad Ordines.

1607 cim, siue quindecim, siue viginti, prout visum Ordinibus fuerit, constituenda agere, idq; propositis honestis conditionibus, ita vt pars vtraque quodcumque, vti iam possidet, ita possideat, nisi fortè mutuo cōsensu de permutādis oppidis & locis quibusdam inter partes conueniat, vti commercia cum securitate bonoque publico exerceri possint. Quò verò facilius animum ad hanc suscipiendam tractationem adjiciant, testantur se sincerè & absque vllo dolo cum eis acturos: vtque commodiùs ac feliciùs omnia peragantur, placere sibi, vt octo mensium induciæ & cessatio ab armis, & omni hostilitate, quemadmodum etiam à nouorum propugnaculorum extructione, fiant; ita tamen, vt intra octiduum Ordines quoque in hasce inducias consentiant, & quid in causa tractandæ pacis facturi sint, declarent, condicto & nominato loco ac tempore, quæ vlteriori tractationi conuenire putent. Perlecto hoc scripto, auditisque mandatis, Ordines id sibi præter omnem spem offerri animaduertentes, illas octo mensium inducias acceptarunt, & ad Archiducum litteras in hanc sententiam responderunt: Se nimirum in declaratione illa, qua liberi Status & Prouinciæ ab Archiducibus declarentur, acquiescere; & cùm testentur bona se fide ac sincerè cum Ordinibus omnia acturos, in octo mensium proximè sequentium inducias, sumpto à quarto die Maij initio, consentire; quibus intereà pars vtraque ab omni inuasione, itemque à nouorum propugnaculorum exstructione abstineat. Acceptare se igitur prædictas Archiducum oblationes, deque ijs ad eos, quorum interest, relaturos, operamque daturos, vt ad Archiducum postulata ante Kalendas Septembris plenè respondeatur. Acceptis his vtrimque conditionibus, promiserunt quoque Archiduces se tractationis huius Approbationem ab Hispaniarum Rege trium mensium spatio impetraturos. Quare harum induciarum Promulgationem Ordines Confœderati 13. Aprilis per omnes Prouincias fieri iusserunt, & 14. eiusdem Theodorum Dousam Lilloum miserunt cum litteris, quibus prędictę inducię Ordinum nomine solemniter confirmabantur, cùm eodem tempore ibi Naius occurrit, cum similibus ab Archiducalibus litteris. Et quidem Dousa litteras illas primùm acceptare recusauit, quòd in forma Approbationis Actis tantùm subiectæ essent: verùm Naius summa celeritate missis Bruxellas nuntiis, illa forma qua ab Ordinibus scriptæ erant, expediri eas curauit, & Dousæ tradidit. Cùm verò Naius in mandatis haberet Acta illa nomine Archiducum accuratiùs interpretandi, eorumq; mentem ampliùs declarandi, Hagam vnà cum Dousa proficisci se velle dixit, atque tandem etiam, quamuis repugnante Dousa, cui nihil ea de re mandatum fuerat, eò venit. Vbi in Statuum Concilium, similiter reclamantibus in initio nonnullis, admissus, singulari dexteritate accuratiorē indu-

Multa sanè offerunt Archiduces amore pacis.

Acceptant Ordines cessationē ab armis per menses octo.

Promulgantur eæ induciæ octimestres.

P. Naius dextrâ quadam impudētia etiam maiora molitur.

1607

Induciarum interpretationem, & noua quædam Acta ipsis Kalend. Iunij cum Ordinum Deputatis confecit hac forma, Vt induciæ quoque in Oceano Septemtrionali, & freto inter Galliam & Angliam ad Sorlingas vsque, sumpto à 14. Iunij initio, seruarentur, ita vt post eum diem præda omnis, nisi quam miles militi eriperet, intra prædictos terminos parta, tamquam malè parta raptoribus abiudicaretur; itemque, vt quamprimùm Approbationis litteræ ab Hispaniarum Rege venerint, naues omnes bellicæ oras eius Regni iam infestantes reuocarentur, & præda similiter omnis post sex ab eo die septimanas parta, malè parta censeretur. Quibus confectis, Naius 5. Iunij Haga-Comitis iterùm discessit. Paulò antè Rex Franciæ, Ordinum Confœderatorum litteris de his Induciis certior factus, supremi Senatus Præsidem Ioanninum, Dominum Russium, & Dominum Busanuallium in Hollandiam ablegarat: qui impetrata 28. Maij audientia, Regis sui mandata exposuerunt, grauiter initio visi conqueri de Ordinibus, qui ad tam subitam rei tam grauis tractationem, Rege inscio, descenderint; dein ex Ordinum numero adiungi sibi aliquos petierunt, quibuscum de omnibus ijs, quæ ad Prouinciarum statum, vti petierant, & earum conseruandam libertatem pertinent, consilia conferrent, deque iis, quibus pax impediri vel promoueri posset, cōsultarent. Ad eam rem è singulis Prouinciis quidam lecti sunt; ex Hollandia Ioannes ab Oldenbarneuelt, ex Zelandia Dominus à Maldere, & alij ex aliis Prouinciis; qui 29. Maij cum prædictis Regiis Legatis agere cœperunt, ac tandem ita conuenerunt, vt ijdem Regis sui nomine futuræ Pacis tractationi interessent. Idem à Magnę Britanniæ siue Angliæ Rege Ordines quoque deinde postularūt, vt scilicet & ipse mitteret aliquos qui omnibus quæ agerentur similiter præsentes essent; sed is certos priùs atque idoneos homines ad se ablegari petijt, à quibus de vniuerso Prouinciarum statu, omnibusque eò spectantibus, accuratè edoceretur. Missi sunt ab Ordinibus Ioannes Berckius Syndicus Dordracenus, & Maldere Eques; qui vnà cum Sconeuallio apud Anglum Ordinum Oratore 16. Iulij ad Regem introducti, & sine vllis primùm arbitris aliquoties cum eo collocuti, posteà etiam cum Regiis Senatoribus & Consiliariis congressi sunt. Discessuris Rex pollicitus est, se consilio & auxilio Confœderatis Prouinciis, præsertim in Pacis conficiendæ negotio, non defuturum, eumque in finem Legatos suos Richardum Spenserum Baronem & Equitem & Rudolphum Viniuodum in Hollandiam missurum. Intereà in Approbatione illa Induciarum tractationis in Hispania impetranda, quam ab Archiduce promissam suprà diximus, Commissarius Naius tanta vsus est diligentia, vt intra præfixum trimestre spatium ab Hispaniarum Rege eam obtinuerit. Quare Marchio Spinola datis 16. Iu-

Scilicet impetrat etiā cessationē ab armis extra Belgium.

Veniunt in Hollādiam Legati Regis Frāciæ.

Deputātur ex Ordinibus, qui cum eis cōsultent.

Missi intereà, qui & Regem Angliæ de omnibus instruant.

Itaque & ipse suos Legatos in Hollādiam decernit.

1607 lij ad Ordines Confœderatos litteris, certiores eos fecit de Secretarij sui Biragij ex Hispaniis aduentu, qui prædictam Approbationem secum attulerit, petens vt Ludouico Verreyckio Audientiario in Hollandiam commeandi, & cum Ordinum Delegatis conferendi facultas daretur. Qua transmissa, Verreyckius, 24. Iulij manè Hagam Comitis venit, & Approbationem illam Hispanica lingua scriptam, & Actis superioribus, scilicet de 24. Aprilis, & Kalendis Iunij, insertam, Ordinibus exhibuit, ita sonantem: Sua Maiestas, visis iis, quæ in charta illa à charissimis sibi fratre vel affine & sorore, Illustrissimis scilicet Alberto Archiduce & Isabella Clara Eugenia, supremis Belgij Regionum Principibus & proprietariis missa, continentur, Inducias octimestres, & cessationem tam ab armis quàm omnibus molitionibus, oppidorum & arcium occupationibus, Prouinciarum inuasionibus, & nouorum propugnaculorum exstructionibus; nec non intentionem illam de deligendis vtrimque certis hominibus, & vel pace vel longioribus faciendis induciis, concernentia; re maturè deliberata, ne bonum & emolumentum, quod inde sperari potest, impediat aut remoretur, declarat, se prędictas Inducias, & armorum suspensionem approbasse, & confirmasse; & in omnibus earum Induciarum Articulis, quantum quidem eius ad se pertinet, aut sua interest, hoc ipso approbare & confirmare; promittens sub fide & verbo Regio, se illa articulatim atque integrè seruaturam, non secùs ac si ab initio statim consensu, auctoritate & interuentione ipsius omnia tractata ac conclusa fuissent, nec vlla in re contra ea quidquam facturam aut tentaturã. In cuius rei testimonium sua Maiestas litteris his subscripsit, & sigillo suo muniri fecit; Vallidoleti, vltimo Iunij. Alia etiam quædam Approbatio Actis Kalend. Iunij erat inserta, ac pęnè ijsdem verbis, quantum ad textum, concepta; sed & Acta vtraque, quibus binæ hæ Approbationes erant subiunctę, lingua Gallica copiosè perscripta erant: in quorũ tamen altero exemplo, quo Acta 24. Aprilis continebatur, in præcipua clausula verba hæc omissa erant, *En qualité & comme les tenans pour Pays & Prouinces libres*, id est, in qualitate, & sicut tenentes eas pro Prouinciis liberis. Erat præthereà, ea de qua dicimus Approbatio, chartæ tantùm inscripta, & nonnisi paruo Regis sigillo signata; quæ omnia Confœderati Ordines tamquam parum ad id quod agebatur accommodata, minimeq; conuenientia causabantur. Illud quoque iisdem displicebat, quòd in supradicta Approbatione Regis, Archidux & Infans quasi totius Belgij Principes appellarentur; hęcq; Scripturę, vt ipsi volebant, vitia Verreyckio commonstrabant: qui scriptoris negligentiâ in posteriori illo clausulam omissam dicebat, idque erratum Bruxellis quoque deprehensum fuisse: Archiducem tamen, eò quòd Approbatio Regia generalis esset, hanc

Nuntiat Spinola, Approbationem Regis Hisp. esse allatã.

Tenor Approbationis Regiæ per Verreyckiũ in Hollandiã allata.

Nempe amplissimè approbat omnia ab Archiducibus facta.

Nihilominus contra nonnulla excipiunt Ordines.

Respondet Verreyckius; interim petit sex dies vt ad Archiduces proficiscatur.

1607

hanc nihilominùs quoque vti concepta erat,ſcripturam Ordinibus mittere voluiſſe, ſaltem vt diligentiæ ſuæ in promouendo pacis negotio eſſet teſtimonium: nec dubitare, quin plenior ab Hiſpaniarum Rege ſcriptura impetrari poſſit. Intereà ſex dierum ſpatium dari ſibi rogabat,quo Archiducem huius rei faceret certiorem,& quid fieri hac in re vellet, exquireret. Quo impetrato,& accepto ab Archiduce reſponſo, 2. Auguſti iterùm in Senatum venit, Ordinibus oſtendere conatus, ea forma tam Acta quàm Approbationem eſſe concepta, vt ijs acquieſcere meritò Ordines deberent; Archiducem nihilominùs ad Regem,de iis quæ deſiderarent Ordines,iam ſcripſiſſe, ac breui ſperare reſponſum. Quod vt faciliùs impetraretur,ac toti negotio nulla remora obijceretur, petebat, viciſſim vt Ordines claſſem littora & portus Hiſpaniæ infeſtantem continuò reuocarent, atque in hoc ſaltem Archiduci gratificarentur. Re per aliquot dies diſceptata, Verreyckius 10. & 11. Auguſti tale reſponſum accepit, Ordines vtramque Regis Hiſpaniarum Approbationem pro imperfecta,& tum quoad qualitatem & formam,tum quoad ſubſtantiam ipſam pro vitioſa habere, & declarare, quòd nec in forma, qua par erat, vnà cum inſertione extenſæ eſſent;quòd in Gallico exemplari multa verba omiſſa; quòd nec Regis nomine, ſed tantùm, *Yo el Rey*; id eſt, Ego Rex,nec maiori ſigillo ſignatæ & munitæ;quòd Approbatio non ad totam tractationem pertineret,ſed ad quoſdam tantùm Articulos reſtricta eſſet; quòd denique libertas Vnitarum Prouinciarum non eſſet expreſſa, eo modo quo ab Archiduce fuerat declarata. His de cauſis non poſſe ſe ad vlteriora oblata condeſcendere,aut in cœpta tractatione pergere, niſi priùs de mente Regis apertius aliquid cognouerint. Quò verò Regi de ſua conſtare poſſit voluntate, Verreyckio formulam afferebant,Belgica, Gallica, & Latina lingua conſcriptam, ad quam Approbatio illa Regis eſſet conformanda. In illo tamen extremo gratificaturos ſe Archiduci promittebant,claſſem ab Hiſpaniæ littoribus domum reuocaturos, prædaſque omnes,quas poſt ſex proximas à 24. Iulij ſeptimanas ſui acquiſituri eſſent,reſtitui curaturos. Et cum hoc reſponſo Verreyckius 12. Auguſti Haga-Comitis Bruxellas profectus eſt. De vniuerſo hoc Pacis ſeu Induciarum negotio,dici non poteſt, quàm variæ ac diuerſæ fuerint hominum ſententiæ. Quid de ijs dudum ſenſerit ſeu ominatus fuerit I. Lipſius, vide ad annum ſuperioris ſęculi nonageſimum quintum indicatum. Decimo quarto Octobris Ordinibus Confœderatis redditæ ſunt litteræ ab Ambroſio Spinola 10. eiuſdem menſis ſcriptæ, quibus ſignificabat Approbationem illam ſiue Ratificationem ex Hiſpaniis eſſe allatam; petens, vt Patri Naio Commiſſario, & Audientiario Verreycken Hagam-Comitis ſub ipſorum Saluo-conductu cõmeandi poteſtas fieret.

Promittit plenius Scriptum; interim ex nunc reuocetur claſſis Hollandica à littoribus Hiſpan.

Iterùm inſtant Ordines, Scriptum Approbationis eſſe vitioſum.

Nihilominùs claſſem à littoribus Hiſp. reuocabũt.

Varia de hac tractatione tunc variorum ſententia.

1607 Qua concessa, prædicti Deputati 24. Octobris Hagam venere, ac statim sequenti die ante meridiem ad Concilium Ordinum Generalium introducti, dictam Ratificationem seu Approbationem Hispaniarum Regis 18. Septembris Madriti datam, in charta siue papyro vt priùs conscriptã, & his verbis, *Yo el Rey*, subsignatam, ac sigillo, quali publica Edicta consignari solent, consignatam exhibuerunt. Inserta quidem huic erat illa ab Archiducibus facta Declaratio Hispanicè conscripta, scilicet post alia in hanc sententiam: Fecisse se, & hoc ipso facere similem Declarationem, qualem iam antè Archiduces fecerant, quantum quidem sua interesset, & acquiescere, vt cum prædictis Ordinibus tractatio instituatur tã quam cum ijs, quos ipse pro liberis Terris, Prouinciis, & Statibus habeat & agnoscat, & in quos nihil ipse prætendat; acceptare insuper & confirmare omnia & singula capitula in prædicta Archiducum Declaratione contenta, ac in verbo & fide Regia polliceri, facturum vt ea omnia & singula obseruentur, &c. hac tamen annexa Declaratione seu protestatione, si principalis tractatio de pace vel longis induciis, in qua de iis quæ inter partes tam in materia Religionis, quàm aliis quæ controuersa sunt, agetur, minùs procedat, neque vel pax vel tales induciæ fiant, præcedentem suam Declarationem vel Ratificationem nullius esse momenti, neque ob eam quidquam de iure suo decedere, neq; Statibus accedere. Ordines Confœderati accepta exemplaria, Gallicum vnum, alterum Belgica lingua conscriptum cùm perlegissent, iterùm causati sunt, Ratificationis hanc formulam tam in tenore quàm in forma vitiosam esse. In tenore quidem, quòd multa verba essent omissa, nec ita posita, prout petierãt. In forma verò, quòd nec ipso Regis nomine esset consignata, nec chartæ pergamenæ, sed papyro; adeoque negligenter valdè inscripta. Mox eamdem & Franciæ & Magnæ Britanniæ Regum Legatis inspiciendam atq; examinandam dederunt; quorum audita sententia, 26. Octobris cum P. Naio & Verreyckio Archiducum Commissariis collocuti, eis prædicta, vt videri volebant, vitia iterùm ostenderunt, interrogantes, ecqua alia Approbationis vel Ratificationis formula expectari possit. Cùm illi nullam aliam respondissent, sed si quid dubium aut intricatum occurrat, in principali tractatione explicãdum ac decidendum. Tandem re in Concilio Ordinum ac cum prædictorum Regum Legatis ac Comite Mauritio deliberata, 2. Nouembris Archiducum Commissariis hanc in sententiam est responsum; Litteras illas Ratificationis in capitibus illis articulatim ostensis, non tantùm quoad linguam & stilum, verùm etiam subscriptionem & sigillationem, itemque insertionem & omissionem multorum verborum, promissis nequaquam esse conformes: imò ex annexa illis clausula, omnium etiam solemniter ibi promissorum annihilationem

Redeunt Hagam P. Naius & Verreyckius cum noua Approbatione Regis.

Declarat Rex tractandum esse cum eis tamquam cum Prouinciis liberis.

Tamen si Pax non succedat, Declarationem hãc nullius fore momenti.

Causantur Ordines multaquoque hic inesse vitia.

Exponunt ea coram Deputatis Archiducum.

tionem erui seu exterebrari posse. Quamuis igitur ex hac formula non leuis Ordinibus iniectus sit scrupulus, quò minùs in cœpta tractatione pergendum sibi existiment, tamen ne tam pium negotium (cuius vnicus scopus sit, ab vniuersis Belgij Prouinciis bellum tam diuturnũ tamque cruentum propulsare) impediatur, velle Ordines litteras prædictas Reipublicæ suæ membris, & ciuitatibus, vbi & quibus oportet, proponere, & post sex hebdomadas Dominos Commissarios certos facere, vtrùm ad tractationem condescendere velint, vel minùs, cùm aperta nihilominùs protestatione, nec iam nec deinceps quidquam admissuros vel acceptaturos, quod vllo modo directè vel indirectè sępè dictę Ratificationi & Declarationi, itemque Archiducis promissis contraueniat aut repugnet, aut vt contraueniens & repugnans explicari possit. Responsum hoc Ordines 3. Nouembris P. Naio & Verreyckio dederunt; simulque petierunt num litteras Approbationis authenticas Ordinibus tradere vellent. In quo cùm aliquantulùm tergiuersarentur, dierum aliquot spatium petierunt, quo P. Naius Bruxellas excurreret, Archiducum hac in re voluntatem exquisiturus. Sic ergo 5. Nouembris iter ingressus, Hagam 14. eiusdem rediit; ac postridie vnà cum collega Verreyckio ab Archiduce mandatum sibi ostendit, vt litteras Ordinibus traderent, his tamen conditionibus, vt de traditis eis documentum (quod nostri Recepisse vocant) Ordines darent; eodem quoque ipsi declararent, Archiduces promissis hac in re satisfecisse, ac denique si pacis vel induciarum tractatio non procederet, earum restitutionem pollicerentur. Harum conditionum secunda & tertia Ordinibus minùs placuerunt. Nam & promissis nondum ab Archiducibus satisfactum causabantur, qui nullas adhuc litteras, nullámq; scripturam sine Si, vel clausula protulerint; neque vllam causam se videre, cur ad restitutionem eius, quod sua natura, si tractatio non concludatur, inualidum sit, obligare se debeant. Hîc Commissarij ringi, ac dicere, Nihil iniqui Archiduces petere, nec aliud se in mandatis habere. At cùm Ordines in sua sententia persistere animaduerterent, rursus dies aliquot sibi dari petierunt, quibus idem P. Naius Bruxellas proficisceretur, quidque Archiduces fieri vellent, exquireret. Qui cùm 17. eiusdem Nouembris rursum in viam se dedisset, 29. eiusdem Hagam reuersus, ab Archiducibus mandatum sibi renuntiauit, vt sine vllo etiam documento (quod vocant Recepisse) ac sine vlla conditione litteræ Ordinibus traderentur; tanti illis erat, tandem quoquomodò cessari à fundendo Christiano sanguine. Quo facto, 2. Decembris dicti Commissarij P. Naius & Verreyckius Haga Bruxellas reuersi sunt, cùm iam antè, scilicet 10. Nouembris, eorum qui in Haga-Comitis ab vniuersis Prouinciarum Confœderatarum Statibus ad deliberandum ea de

1607

Denique dicunt se post sex hebdomadas responsuros, si velint progredi.

Nihilominùs petunt ibi relinqui Approbationem authenticam.

Hinc ergò noua disceptatio; saltem vt detur Recepisse.

Negantibus Ordinibus, petunt Archiducales spatium Archiduces consulendi.

Archiduces & hoc concedunt, ne exigatur Recepisse.

1607 re de qua agebatur, conuocati fuerant, solutus erat Conuentus, & mādatum, vt ad suas quisque Prouincias & ciuitates reuersi, earum communitatibus formulam illam Approbationis, ceteraque quæ acta erant, ostenderent, ac rogarent, vtrùm his, aut quibus aliis conditionibus tractationem suscipi vellent; acceptisque mandatis ad 10. Decembris Hagam reuerterentur, ampliùs deliberaturi. Toto hoc anno seditiosi Diestenses milites, de quibus egimus fine anni superioris, solutionem stipendiorum importunè vrgebant; portis apertis admissuros se quotquot ad se conuolassent, minabantur, atque vbi vel vno die consueta sustentatio deficiebat, vel differebatur, idem protestabantur. Nec parum laborabat Denticus, qui obsidem se dederat, vltrò citroque ad Archiducem, ad Spinolam, ad reprimendas ipsorum insolentias, discurrendo. Tandem cùm non cessarent, eò deuenit Archidux, vt solutionem ipsis intra tres menses, qui medio Octobri expirabant, addiceret. Spinola igitur, coacta omni quæ haberi poterat pecuniæ summa, præoccupatis etiam Negotiatorum, quas vocant, prouisionibus, effectoque vt Franciscus Serra ducenta scutatorum millia mutuò daret, quadringenta circiter millia scutatorum conflauit, necessaria ad eam solutionem. Quæ quidem solutio cùm cōdicto tempore esset absoluta, seditiosi illi milites, rupto, quo seditionis tempore vsi erant, militari signo, distributi sunt in eas cohortes, quæ vel iam antè conscriptæ erant, vel quas de nouo Archidux constituerat. Qui cùm maturiùs deinde animo pertractasset, grauissima illa dispendia, quę tumultuantes pro stipendiis milites Regi sibique intulissent; quamque detestabiles fuissent, præsertim vltimæ illæ duæ secessiones, cùm subsidium Grauiæ & Grollæ ferendum erat; quodque exercitus ita iam in eiusmodi machinationes procliuis esset, vt nec solliciti vltrà de locis munitis, in apertis campis rebellionem instituerent, nec differrent dum magnæ summæ deberentur, sed maxima parte essent minimæ; quodque vbi rationes instituerentur, non tanti æstimari volebant res permultas ipsis concessas quanti constiterant; quodque (id quod multò fœdius erat) non solùm auxilij causa ad hostes recurrissent, verùm etiam ijsdem variis occasionibus, maximè ad Siluamducis subsidio fuissent, nec perpendentes eiusmodi delictum aliàs eis fuisse indultum, rursum in illud prorupissēt; decreuit Archidux, accedente simul iudicio Spinolæ, alia via tot incommodis in posterum occurrere. Edictum igitur 4. Decembris in hanc sententiam publicatum est: Cùm neminem fugiat, quanto tempore vltima « Diestemiensis perduellio & secessio producta fuerit, quantisque impen- « sis, & oppressioni insuper attenuatorum iam incolarum dederit occasio- « nem, & iam vndequaq; eis satisfactum sit, indultumque, sicut & in præ- « sentiarum indulgetur; haud tamen Princeps, vel Rex teneatur alios sub « signis

Inter hæc, & seditiosi Diestenses pergunt insolentissimè agere.

Tandem satisfit seditiosis; agente inprimis Spinola.

Distribuuntur deinde per varias cohortes.

Consultāt Archidux & Spinola, quod porrò in posterum contra seditiones remedium.

Fit Edictū, quo supradicti exauctorantur, & ante 24. horas iubentur Belgio excedere.

,, signis habere, quàm qui placent, decretum est Principi diuersas ob cau- 1607
,, sas, maiusque suum ac subditorum commodum, dictos perduelles ex-
,, auctorare, constitutumque, vt omnes ante viginti quatuor horas elapsas
,, omnibus suis ditionibus excedant, nec in eas vltrà redeant, nisi morte
,, mulctari velint. Iniunctum adhæc omnibus Principi quoquomodo ob-
,, noxiis, seu vasallis, seu aliis eius ministeriis dedicatis, vt elapsis viginti
,, quatuor horis, omnes quotquot repererint, inuadant, atque in eos vt in-
,, obedientes & in exilium missos omnia hostilia designent. Complures horum infelicium hominum, qui per negligētiam aut alia de causa haud obseruarant Edictum, capti statim suspendio necati sunt: alij, qui in regiones neutras confugerant, quas antè deprædationibus suis in se concitarant, eumdem finem sortiti sunt; pauci in Hollandiam euaserunt. Sed iam ad tractationem pacis reuertamur. Condicto die 10. Decembris ex omnibus Prouinciis & ciuitatibus Confœderatis, quę suffragij ius habēt, Delegati Hagam-Comitis confluxerant, quorum mandata ferè eò spectabant; Non obstantibus, vt dicebant, Scripturæ illius approbatoriæ vitiis, tractationem siue de pace siue de diuturnis induciis, cum alterius partis Commissariis & Deputatis esse suscipiendam, sic tamen, vt fundamentum illud libertatis inconcussum seruetur, neque quidquam vel Hispaniarum Regi vel Archiducibus concedatur tam in statu Religionis quàm Reipublicæ seu politiæ, quo supremum Prouinciarum ius & imperium minui aut deterius reddi queat. Re igitur per dies aliquot in Statuum Concilio, cui præter Comites Mauritium & Guilielmum Nassouios, Regum quoque Franciæ, Angliæ & Daniæ Legati intererant, agitata, Ordines Confœderati per litteras 24. Decembris scriptas Archiduces monuerunt, si ita videretur, idoneos aliquot homines ad se Hagam ablegarent, quibuscum, sed repetita iterùm protestatione quæ est suprà 2. Nouembris, ad tractationem descendere parati sint. Et si id ita placeret, intra decimum diem cum plena potestate atque auctoritate, tam Hispaniarum Regis quàm Archiducum nominè suos mitterent: se pari numero ac potestate è suis quoque delecturos, eum in finem, vt omnis tractatio breui absoluatur. Quoniam verò induciarum seu cessationis armorum finis ad 4. Iannarij instaret, illud se Archiducum considerationi relinquere, vtrùm consultum sit eas in mensem, aut sex hebdomadas prorogare, si quidem ad tractationem sint descensuri, in quo casu has litteras pro expresso suo consensu haberi volunt, modò idem tam Hispaniarum Rex quàm Archiduces se velle, rescripto ostendant. Harum litterarum exemplum Ordines ad P. Naium & Verreyckium transmiserunt, rogantes, vt authenticas Archiducibus exhiberent: & si Archiduces missuri aliquos essent, numerum eorum, nomina, & diem profectionis

Ita multi eorum capti, alij etiā à rusticis occisi.

Respondēt tandem Ordines, Tractaretur, sed omnino vt seruetur libertas.

Monentur de eo responso Archiduces; & si ita placet, mittant suos.

Quòd si sic prorogetur quoque cessatio armorum.

1607 nis significare ipsis non grauarentur. Intereà præter Legatos Regum Franciæ, Magnæ Britanniæ, & Daniȩ, quorum superiùs meminimus, venerunt quoque Hagam-Comitis Legati ab Electoribus Brandeburgico & Palatino, ab illo 19. Decembris, ab hoc 29. eiusdem.

Intereà adsunt in Hollandia & aliorum Principum Legati.

VARIA.

Summus Pontifex Venetos in gratiam recipit.

Summus Pontifex, posito dissidio (de quo prolixè anno præcedenti) hoc anno Venetos ab Interdicto absoluit, & in gratiam recepit. Hoc anno quoque 30. Ianuarij ad Texellam Hollandiæ insulam quindecim naues, pleræque frumento in Italiam portando onústæ, cum ducentis ferè vectoribus, & alibi quoque vi tempestatũ non paucȩ aliæ perierunt. Cȩsar Baronius Soranus ex Congregatione Oratorij, Cardinalis & Bibliothecarius Apostolicus, Annalium Ecclesiasticorum celebris Scriptor, vltimo Iunij in Vrbe decessit. Inter Alostum & Teneramondam Flandrię oppida, in vico Mespelaria, homo rusticus mille quingenta ampliùs aurea numismata vetusta fodiendo reperit; insignem sanè thesaurum, & qualis nec in media fortè Italia simul vspiam erutus. Erant autem nummi plerique; cum Marci Antonini Veri eiusq; coniugis inscriptionibus. Suspicari itaque liceat (ait Miræus noster) eos à Quæstore aut alio quopiam ex Legione Romana ibi in hibernis agente, loco Scaldim inter ac Teneram fluuios muniendis hibernis commodo, defossos esse; atque eo quidem tempore relictos, quo tanta per totùm orbem pestilentia extitit, vt pęnè vsque ad internecionem Romani exercitus delerentur, vt Eusebius in Chronico anno 174. loquitur. Mortuo hoc anno Boscaio (qui moriens Transiluanos & Hungaros ad Cæsaris obsequium hortabatur) Hungari diadema Cæsari Rudolpho deferunt. De eo quid factum, dicetur anno proximo.

In Flandria antiquissimus thesaurus effoditur, & vnde ille.

Diadema Transiluania Cæsari defertur.

1608 Iactis præcedenti anno à P. Naio & Verreyckio, magnis laboribus, vt vidimus, futuræ tractationi fundamentis, Archidux fine Ianuarij huiusce anni Hagam-Comitis ablegauit Ambrosium Spinolam, Ducem Sanseuerini, Principem Sarauallȩ, Marchionem Venafri, Equitem Aurei velleris, & supremum in Belgio exercituum Ducem; cui adiuncti sunt, Ioannes de Mancicidor, Hispaniarum Regi in bellicis rebus à secretis, Ioannes Richardottus Præses Senatus Priuati & Statuum, R. P. Ioannes Naius, Commissarius Generalis Frãciscanorum, & Ludouicus Verreyckius Audientiarius. Hi cum trecentis circiter comitibus & famulis & quadraginta curribus iter ingressi, & à vicinis Confœderatorum præsidiis excepti & deducti, Bredâ per glaciem Dordracum itinere facto, & inde per Roterodamum & Delfos, cùm non procul ab Haga-Comitis abessent, ad pagum Ryswicum ipsis Kalend. Februarij Mauritium, Guilielmum & Henricum Nassouios, cum septuaginta circiter equitibus, & octo rhedis, obuios habuerunt. Aiunt, in primo hoc congressu magnam in

Spinola, & collegæ ad tractationē pacis deputati.

Proficiscũtur per glaciem Bredâ Dordracũ, & inde Hagam Comitis.

1608

in vtroque vultus deprehensam fuisse mutationem; qui sanè congressus non minus admirationis apud multos habuit, quàm Scipionis olim & Hannibalis. Mauritius prior Spinolam in hunc sensum Gallica lingua allocutus esse dicitur: Deus, qui solem hunc oriri facit, quique intima mearum cogitationum perspecta habet, nouit, quàm gratus quamque optatus mihi sit vester conspectus & aduentus; tempus etiam, cuius veritas est filia, verbis meis numquam fidem derogabit, aut mendacij argue. Ad hæc Spinola hunc fermè in modum respondisse fertur: Profectò spes votis meis hodie planè satisfecit; & certò confido, Deum mihi eã gratiam largiturum, votique compotem ita facturum, vt pro tam obuia atq; insigni humanitate, mihi ab excellentissimo Principe præstita, gratus esse ac paria facere possim. Hac peracta salutatione, Spinola humaniter à Mauritio rogatus, prior in Mauritij rhedam ascendit, & à dextris eius consedit. Has secuti sunt Comes Henricus Nassouius cum Richardotto, Guilielmus Nassouius cum Secretario Mancicidor: P. Naium & Verreyckium Ernestus & Ioannes Nassouij, & iunior quidam Comes Hohenloius cum reliqua Nobilitatis turma deduxerunt. Intereà Ordines Confœderati è suis aliquot elegerunt, qui cum Hispaniarum Regis & Archiducum Delegatis de pace tractarent, Guilielmum Nassouium Frisiæ Gubernatorem, Dominum à Loen è Geldria, Dominum Walrauum Bredenrodium & Ioannem Oldenbarnefeld ex Hollandia, Dominum à Malderen ex Zelandia, Dominum Nicolaum à Berck è ditione Vltraiectina, Dominum Gilmam ex Frisia, Dominum Slotium ex Transisulania, Dominum Abelem Conderum ex vrbe & agro Groningensi, vnà cum Graphiario Concilij Status, Brokio, Syndico Dordracensi. Primi dies vsque 5. Februarij, epulis & amicis colloquiis exacti sunt. Primæ Actioni dies dicta est 6. Februarij, in qua vtrimque Commissiones seu Procurationes sunt exhibitæ. Archiducis Procuratio scripta erat Bruxellis 12. Ianuarij, Hispaniarum verò Regis Madriti 10. eiusdem mẽsis. In eadem Archiduci & Infanti titulus Principum Belgij tributus erat, quo libertati suæ præiudicium fieri Confœderati causabantur: additum in eadem, sicut & nuper, si de iis quæ ad Religionem pertinent, siue aliis de rebus inter partes conuenire non possit, nihil per hæc Regem Hispaniarum sibi præiudicatum, aut de iure suo diminutum quidquam velle. Et hæc clausula Confœderatis non placuit. Archiducum Procuratio ampla erat, sed verbis aliquoties & clausulis, quibus itidem præiudicium sibi fieri Confœderati querebantur, intertexta. In eadem quoque displicebat, quòd Procurationis Regiæ 18. Septembris scriptæ, non verò eius quæ nuper 10. Ianuarij expedita adferebatur, fieret mentio. Et his quidem proponendis difficultatibus Sessio ista fuit finita. Secunda Sessio

Magno aulicismo excipitur Spinola & socij.

Adeò & P. Naius Franciscanus à tribus Comitibus deducitur.

Nomina Deputatorum ex parte Ordinum, qui cum iis agant.

Prima Actione mandata vtrimque exhibētur, vbi multa iterùm cõtra Approbationem Regis.

1608 Sessio seu Actio 8. Februarij celebrata est, in qua Spinola & Collegæ, quid in Confœderatorum Instrumento procuratorio desiderarent, ostẽderunt, sufficiens illud satisque amplum non esse dictitantes, vtpote in quo mentio fieret Instructionis, quæ tamen non proferretur. Ad hanc quæstionem Delegati Confœderatorum ita responderunt, vt dicerent, se curaturos, vti articulatim omnia ab Ordinibus ratificentur. Tum suprà commemorata, quæ dicebant Hispaniensis & Archiducalis vitia, repetierunt. Ad quæ Spinola & Collegæ responderunt, plenam sibi de his aliisque statuendi facultatem esse concessam, ac propediem, quod deesset, suppleturos. Quo in sermone, cùm rogantibus Confœderatis, vtrùm plenam cum Vnitis Prouinciis tamquam liberis agendi haberent potestatem, & vtrùm pro talibus eas agnoscerent; Sequidem non interpellaturos eas, responderunt, si vel Regni titulum vsurpare velint; interim cùm Rex suus & Archidux eas tamquã liberas habeant, se quoq; pro talibus eas habere. Replicantibus, Cur ergo dictarum Prouinciarum titulis & insignibus ijdem adhuc vterentur? Nihil noui hoc esse dixerũt: siquidem & Hispaniarum Rex Ierosolymæ, Rex Galliæ Nauarræ, Rex Magnæ Britanniæ Franciæ Regem se scribant, quorum tamen nemo Regna ea possidet. Quantò magis id liceat Archiduci & Infanti, quorum etiam nunc nobilissimæ Belgicæ Prouinciæ imperium agnoscunt? Sperare verò se, vbi pax confecta fuerit, hoc quoque facilè transactum iri. Interim Confœderatos id à se rogari, vt hac in re, quantum fieri possit, Ordines Principum honoris & existimationis habeant rationem. Ad 11. Februarij tertia habita est Sessio, in qua Ordinum Delegati Articulum illum de libertate & superioritate Confœderatarum Prouinciarum ita declararunt: Si Rex & Archidux verè quod pollicerentur, ipsis tribuerent, necesse esse, vti tam suo quàm heredum suorum & successorum nomine omni superioritatis iuri renuntient, & in agrum Drentanum, & territorium Lingense, & quæ aliis Prouinciis, quæ hodie sub ditione Confœderatorum continentur, sunt annexa, simulque à titulis & insignibus vsurpandis abstineant. Hunc Articulum Legati Archiducis receperunt quidem, spatium tamen & deliberandi, & Principis sui sententiam exquirendi petierunt, interim apud aliorum Regum & Principum Legatos de abrupto & præciso, quo Articulus hic propositus esset, modo, querebantur. Nihilominùs allato Bruxellis ad 13. eiusdem Februarij responso, eodem die post meridiem, (quæ quarta fuit Sessio) & in hunc Articulum Archiduces consenserunt; hac tamen addita exceptione, si de ceteris omnibus conueniret; in quibus sperarent, Ordines vicissim, ac pręsertim in iis quę ad Indicam pertinent nauigationem, aliquid concessuros ac faciliores futuros. Mira hęc benignitas Archiducum, quibusdam etiam non credita:

Secunda Actione Archiducales vicissim quædã excipiunt contra cõmissionem aliorum.

Vrgẽtibus Fœderatis, an habeantur pro liberis, argutè respõdetur.

Item ad hoc, Cur adhuc Archiduces vtantur insignibus Vnitarum Prouinciarum.

Tertia Actione seu Sessione disputatur adhuc de iisdem.

Quarta Sessione, consentit Archidux, hac tamen exceptione, si de ceteris conueniat.

dita; sed etiam tanti voluit pacem emere. Ad 16. Februarij (quæ quinta fuit Sessio) lex amnestiæ promulgata fuit, vt scilicet omnia quæ hactenus facta essent, æterna obliuione sepelirentur, neque cuiquam Repræsaliorum aut Arrestationis (vt vocant) iure, nisi ob priuata debita, vti fas esset. Alterum deinde caput de negotiatione & commerciis in medium est prolatum, cuius hæc summa fuit: negotiatio vtrimque omnibus esset libera; omnes æquè iure defenderentur; nemo verò insolitis oneribus & maioribus quàm ipsi indigenæ grauaretur. Hîc mox difficilis de Indica negotiatione & nauigatione orta est quæstio, Regis & Archiducum Legatis postulantibus, vt Batavi & socij ab ea omnino desisterent; his verò acriter sese opponentibus, ac rem absurdam esse dictitantibus, liberis populis hac in re, quæ Iure gentium omnibus communis sit, iugum imponi. Hac de re plures Sessiones habitæ sunt; Sexta, 19. Februarij; Septima, 23. Octaua, 27. eiusdem mensis, ac demum Nona 4. Martij, in quibus nihil aliud actum est, quàm quòd suam pars vtraq; pertinaciter tuebatur sententiam, eamque politicis rationibus singuli probare nitebantur. Tandem Confœderatorum Delegati tria hęc ad deliberandum Regis & Archiducum Legatis proposuerunt: An commercium Indicum pacis beneficio Confœderatis simpliciter velint permittere: an verò sub forma veluti induciarum in certos aliquot annos indulgere: an denique pace hîc constituta, à Tropico Cancri, Æquinoctialem versus, cuique vires suas in alterutrum experiundi facultatem & libertatem concedere. Sed Regis & Archiducum Legatis nihil horum placuit. Non primum, quòd apertè mandatum sibi dicerent, ne id concederent: non vltimum, quòd monstrosa res ipsis videretur, cum eodem populo pacem simul colere, & bellum gerere: de intermedio illo, siue certorum annorum induciis, aliquid fortasse impetrari & transigi posse existimabant, modò promitterent Confœderati se post constitutum terminum ab illa nauigatione omnino velle abstinere. Hinc ergo Confœderati apud Regum & Principum Legatos passim querebantur, sibi liberis eas conditiones vel seruitutes intẽtari, quas ne dominatu quidem oppressi accipere aut ferre possent. Sed multò grauiùs Regis Hisp. & Archiducum Deputati de intoleranda Confœderatorum impotentia conquerebantur, qui Principibus suis non aliter quàm captiuis, quæcumque ipsi vellent, extorquere conarentur. Denique cùm aqua hîc (vt in prouerbio est) hæreret, Spinola & Collegę illud de Indica nauigatione se deliberare velle dixerunt, rogantes vt cetera interim capita proponerentur ac disceptarentur. Post multas altercationes & protestationes, in decima Actione, quæ celebrata est 7. Martij, Confœderati Articulos tractandos exhibuerunt duodetriginta: Regis & Archiducum Legati septem tantùm titulis sua compre-

1608

Quinta Actione, de Negotiatione, maximè de Indica, disputatur.

Consumuntur in eamdem rem etiam Sessiones 6. 7. 8. & 9.

Hinc querela vtrimque apud Regios Legatos.

Decima Actione, suspensis controuersis, vtrimque exhibentur capita tractandorũ.

1608 henderāt. Inter Articulos Confœderatorum decimustertius erat iste: *De debitis & oneribus, Vnionis nomine factis, exsoluēdis.* Archiducales verò sextum titulū hoc modo inscripserāt: *De Religione, & rebus ab ea dependentibus.* Accepti vtrimq; horum Articulorum indicibus, Archiducales, satis materiæ paratum sibi videre inquiunt, ad quam explicandam multum temporis requiratur. Cùm verò illud caput, de Vnionis debitis exsoluē-dis, legeret Richardottus; Pecuniam, inquit, ad debita exsoluenda non habemus, omnis in bello est consumpta. Confœderatorum Legati, cùm singulari quoque capite Religionis negotium includi, atque illius vnius etiam in Hispanica Procuratione expressam ac specialem mentionem fieri scirent, caput hoc sibi declarari petierūt. At Archiducales caput hoc vnum è postremis esse responderunt; ad quod vbi in Tractatione peruentum fuerit, mentem suam se explicaturos. Atque ita hic Conuentus fuit solutus. Post hęc 11. Martij vndecima celebrata est Sessio, & 13. eiusdem mēsis Sessio duodecima, in quarum vtraq; variè de Indica iterùm nauigatione, tum de negotiatione in Hispaniā, & de securitate mercatoribus præstanda, fuit disceptatum. Post longam disceptationē, Regis & Archiducum Legati placere sibi inquiunt, vt Cōfœderati de his peculiare scriptum cōficiant, quod ipsi in Hispaniam & Brabātiam ad Principes suos sint missuri. Decima tertia Sessione, 17. Martij habita, Confœderati, Regis & Archiducum Legatis, Actorum quæ diximus de negotiatione & securitate delineationē exhibuerunt, quæ illi ad videndum & deliberandum, vt loquuntur vulgò, acceptarunt; ac simul vicissim prolixum scriptum de Antuerpiæ & aliorū sub Archiducum imperio oppidorum negotiatione exhibuerunt: quomodo scilicet & quibus cum priuilegiis & libertate ea vtendum ipsi censerent: vt scilicet iis liceat plenis cum oneribus è portibus suis & locis ad quascumque Europæ regiones proficisci, & ad eosdem portus & loca per Confœderatorum maria & flumina sine vllo maiori portorio aut onere, quàm antiquitus fuit vsitatum, redire. Et ad hæc vtrimq; vehementes contestationes sunt interpositæ: demum pars vtraque spatium deliberandi sumpsit. Spinola interim & Collegæ satis præ se ferebant, nihil concludi posse, priusquam ex Hispania, quò excurrendum vni aut alteri esset, rediissent. Tum ergo induciæ, quæ exspirauerant, in duos iterùm menses fuerunt prolongatæ. Decima quarta Sessio celebrata est 20. Martij, in qua Regis & Archiducum Legati ad Confœderatorum postulata de Indica nauigatione vehementer contestati sunt, neque se posse ita ea in Hispaniam mittere: simul suam ipsi sententiam, quid & quatenus concedi posse existimarent, scripto explicarunt, ad eum ferè modum, vt suprà post 4. Martij. Tum 25. Martij, decimaquinta Sessione de securitatis cautione, qua Cōfœderati volebāt, vt

Vtrimque vnum erat quod displicebat; sed pro tunc seponitur.

Vndecima, duodecima, & decimatertia Sessionibus prolixè iterùm de Indica & aliis negotiationibus.

Propositū, vt Antuerpienses sine nouo portorio quocumq; nauigent.

Hinc ergo spatia deliberandi vtrimque, prorogata interim cessatione armorum.

Decima quarta & decima quinta Sessione rursum nihil ferè præter altercationes.

vt Rex & Archidux in Fœderatis Prouinciis deponerēt decies quinquies centena aureorum millia, ipſi in Hiſpania tantùm quinquies centena millia: Regij reſponderunt inauditum eſſe in tali caſu pecuniarum cautionem pręſtari, & maximè iniquam eſſe proportionem petiti & oblati: interim, ipſorum poſtulata, ſi ita videretur, ſe in Hiſpaniam miſſuros. Inde vltimo Martij habita eſt Actio ſeu Seſſio decima ſexta, in qua illud iterùm præcipuè de Indica nauigatione multis rationibus eſt diſceptatū. Quare Regis & Archiducum Legati Confœderatorum poſtulata in Hiſpaniam miſſuros ſe receperunt, delecto ad id onus P. Naio, qui 38. dierū ſpatium poſtulauit. P. Naio Hiſpaniam verſus iter ingreſſo, vicinorum aliquot Principum, Cliuienſis, Colonienſis, Monaſterienſis, Legati, moræ pertæſi domum reuerſi ſunt. Nihilominùs ne nihil intereà ageretur, die 20. Aprilis celebrata eſt decima ſeptima Seſſio, in qua Archiducales petierunt, noua vt Confœderati abolerent vectigalia, neque pro Saluoconductu quidquam poſtularent: ac prætereà ſicut Confœderati ſuperiùs poſt 11. Februarij, poſtularāt, vti Archiduces ipſis territorium Drentanum & Lingenſe cederent, tamquam à Prouinciis, quas ipſi tenent, dependentia, ita Regij petierunt Brabantiam & Flandriam Archiduci in integrum reſtitui; in Brabantia, Bredam, Bergopzomam, cetera; in Flandria Axelam, Sluſam, & quidquid Flandriæ ſolo continetur. Hîc non ringi tantùm, ſed etiam indignari Ordinum Delegati; ac dicere, Apertè hæc cum primis illis promiſſis pugnare; quibus cautum ſit, vt pars vtraque retineat quæ iam poſſidet; parum memores, quid ipſi priores de Linga & territorio Drentano poſtulaſſent. Duplici petitione hac in Ordinum Conuentu diu multumque diſceptata, vocatis 28. Aprilis Regis & Archiducum Legatis, (quæ decima octaua fuit Seſſio) Confœderati mentē ſuam ita expoſuerunt: Nequaquam è re ſua eſſe, tot tamq; validis propugnaculis fines ſuos & ſtatum nudare, aut vectigalia abolere. Ad quę Archiducales reſponderunt: Velle omnino ſuos Principes, qui pacis ſint Principes non belli, vt omnia à bello introducta (qualia inprimis ſint inſueta illa vectigalia) omnino aboleantur, nec mercibus quidquam oneris imponatur, quàm quod ante annum 1566. fuerit vſitatum. Ad illud alterum; Principum ſuorum voluntatem & mentem omnino eſſe, vt prædicta illa oppida & loca ſibi reſtituantur; nihilominùs tamen ad meliùs promouendam tractationem permiſſuros, vt ea ad paucorum annorum tempus in Confœderatorum ſint poteſtate. Intereà P. Naius diutiùs, quàm condictum erat, hærebat in Hiſpania: quam moram ægrè ferentibus Confœderatis, Regij variis rationibus excuſabant, ac præcipuè illa, quòd tum Rex in filio ſibi ad Regnorum ſucceſſionem deſignando valdè eſſet occupatus. Alia quoque tum res accidit, quæ Confœderatis, pręter

1608

Decima ſexta Seſſione poſtulata Fœderatorum in Hiſp. mitti promiſſa, & profectus eò Naius.

Decima ſeptima Seſſione petunt Archiducales vtrimque integras Prouincias cedi.

Decima octaua Seſſio, in qua vtrimque replicatur.

Moleſtè ferunt longiorem P. Naij in Hiſpania moram.

1608 pręter longam illam P. Naij in Hiſpania moram, varias ſuſpicionum præbuit cauſas. Ioanninus enim Francorum Regis Legatus, exeunte Aprili, Confœderatis ſignificauit, ſe à Rege ſuo vocatum, propediem iter Galliam verſus ingreſſurum. Sic ergo poſtridie Kalend. Maij Roterodamum, atque inde in Zelandiam profectus, 5. die Hagam rediit; ſiue tempeſtate qua iactatus aliquantùm fuerat territus, ſiue acceptis ibi à Rege nouis mandatis manere iuſſus. Suſpicionem valdè auxerat, quòd illis ipſis diebus Caſtillonius quoque & Bethunius, Gallorum, qui Confœderatorum ſtipendia merent, Tribuni, excurrēdi in Galliam poteſtatem flagitarant. Tam multis diſtracti Ordines, expirātibus iam iterùm induciis, variis de rebus in Conuentu ſuo deliberarunt; inprimis verò de commerciis, & eorum ſecuritate, & de bonorum confiſcatorum reſtitutione. Quò ergo maturiùs omnibus de rebus conſultari poſſet, inducias ad finē anni vſque prorogari placuit, multis etſi reclamantibus, qui eas Vnitarum Prouinciarum ſtatui pernicioſiſſimas eſſe, etiam editis libellis diſceptabant. Ordines nihilominùs Archiducalibus ad 20. Maij conuentū denuntiarunt, (quę fuit decima nona Seſſio) in qua vtrimq; Articuli quidā, mutua inter Belgas commercia & confiſcata bona concernentes, fuerunt exhibiti. Qui cùm multi numero eſſent, Archiducales nō paucorum dierū deliberationem eam eſſe reſponderunt; illud verò de induciis ad finē vſque anni proferendis acceptarunt: cui tamen Confœderati illam addiderunt proteſtationem, cùm Reipublicæ ſuæ ſtatus longiorem moram ferre nō poſſet, velle omnino, vt vel in vnam vel in alteram partem omnia ante exitum Iulij expediantur. Poſthæc Verreyckius 21. Maij Bruxellas redeundi facultatem impetrauit, vt Archiducum ſententiam, vt dicebat, accuratiùs exquireret. Quo non multos pōſt dies reuerſo, 6. Iunij (fuit ea vigeſima Seſſio) vtriuſque partis Delegati iterùm conuenerunt, & de finibus ſeu limitibus iterùm variè diſputarunt. Nec pigeat Lectorem diſceptationes tam varias toties audire; intereſt enim credo poſteritatis, vti meminerit, quāti tantillæ etiam iſtæ induciæ, quæ ſecutæ ſunt, cōſtiterint. Archiducales, cùm illud de Flandriæ & Brabantiæ oppidis & Arcibus reddendis, iniquiſſimis animis acceptū priùs cognouiſſent, rem ita tēperarunt, vti penes Confœderatos ſuprema quidem iuriſdictio in oppida illa Flandriæ & Brabantiæ maneret (eamdem etiā Archiduces in Lingam, Oldenzaliam & Grollam retinerent,) at pagi, villę, & agri circumiacētes Archiducum parerent imperio, quo ſimili iure etiam Confœderatis in pagos Lingæ, Oldenzalię & Grollæ annexos cedere parati eſſent. Cùm deinde ventum eſſet ad alterum illud caput, De reſtitutione bonorum ablatorum, æquum eſſe Archiducales dicebant, vti bona omnia vtrimque reſtituerentur: nec igitur deteriorem quoque debere

Legatus primarius Franciæ dicit ſe à Rege ſuo vocatum; hinc varia ſuſpicio.

Decima nona Seſſione de bonis confiſcatis, & iterùm de cōmerciis.

Volentibus Ordinibus omnia ante finem Iulij abſolui, Verreyckius Archiduces conſulit.

Vigeſima Seſſione vrgent Archiducales, Archiducibus non minùs ſua, quàm cuiq; priuato reddenda.

1608

bere esse ipsorum Principum hac in re, quàm alicuius priuati, conditionem, iisq; omnia proinde dominia quæ vocant, siue patrimoniales redditus esse restituendos. Hîc Confœderati apud Archiducales apertè professi sunt, cùm animaduertant eiusmodi postulatis omnem porrò Actionem infructuosam reddi, malle se, vt quantocyùs ea abrumpatur. Archiducum Legati seriò hęc à Confœderatis dici intelligentes, distinctionem quamdam Dominiorum in Noua & Vetera adhibuerunt, & Vetera quidem Iurisdictioni annexa manerent, Noua verò restituerentur; Noua appellantes, quæ Belgij Principes priuatis nominibus acquisiuissent, quæque ita acquisita certis documentis comprobari possint. Hîc Confœderati tam solemni Tractatui nihil dubium inserendum dicebant, quòd nescirent, vtrùm integras etiam regiones & territoria hoc nomine comprehēdi vellent; & sic finita est hæc Sessio. Sessione vigesima prima, quę fuit 10. Iunij, nihil aliud actum, quàm quòd Archiducales supremum illud imperium in territoria prædictorum oppidorum, itemq; Nouorum Dominiorum restitutionem vrgerent, Confœderati verò neutrum à se concedi posse dicerent. His igitur vltrò citroque replicatis, de ceteris quæ discutienda restabant, ac nominatim de Religione, vtraq; pars alterius sententiam summariè exquisiuit: sed neutra se aperuit, nisi quantum in pręcedentibus, post 7. Martij; scilicet Confœderatis nihil hîc sibi, vt liberis, pręscribi velle protestantibus, Archiducalibus articulū suum illum inter postremos à se positum esse dicentibus, suo ergo locò disputandum. Et iisdem ferè disputationibus Sessiones vigesima secunda & vigesima tertia, die 13. & 14. Iunij habitæ, transactæ sunt. Et Confœderati tum quidem apertè præ se tulerunt, non posse se vlteriorē moram ferre; sciscitati denique sunt ex Archiducalibus, vtrùm existimarent Principum suorum intētionem esse, quidquam certi ac firmi in hac Tractatione cōcludere. Affirmantibus Archiducalibus, alia sub deliberationē Confœderati proponunt; inter quæ & illud, vt peregrini milites exauctorati è Belgio educerentur. Tum Archiducales, nihil à se hac in re Ordines postulare posse responderūt, ad quod vicissim sese non obstringāt. Sic quoque tum infecta ferè re omni fuit discessum. Posteà verò 17. eiusdem Iunij Verreyckius Confœderatis exposuit, Bruxellas sibi excurrendum. Postridie quoque Præses Ioanninus, Francorum Regis Legatus, ab Rege suo domum se reuocatum Ordinibus dixit, statimque iter ingressus est: vnde variæ passim suspiciones sunt natæ, quas valdè auxit post paucos dies Petri Toletani Legati Regis Hispaniarum in Franciam aduentus. Delegati interim 25. Iunij (quæ fuit vigesima quarta Sessio) nihilominùs in cœpta Tractatione progredi visi sunt; in qua actum fuit de priuilegiis oppidorum, terrarum, & Collegiorum mutuò conseruandis:

Indignissimè hoc ferunt Fœderati.

Vigesima prima Sessione, persistūt vtrique: deinde de Religione obiter quæsitum.

Vigesima secunda & vigesima tertia Actiones iisdē disputationibus impediuntur.

Tum obiter proponitur, & respondetur, de extraneō milite ablegando.

Vigesima quarta Sessio similiter inter varias altercationes.

1608 Vt Magiſtratuum electio in ſupradictis illis Flandriæ & Brabantiæ oppidis, quæ Archiducibus reſtituerentur, proximo decennio adhuc penes Confœderatos eſſet. Vt Archidux pacificationis Acta à quatuor Prçlatis, quatuor Baronibus, & quatuor Brabantiæ & Flandriæ oppidis approbari & rata haberi curaret; qui, ſi Archidux contra contractum quidquam attentaret, opponere ſe, & alteri parti auxilium præſtare teneantur. Vt ſi pax fortè infringeretur, ſubditis vtrimque ſemeſtre ſpatiũ concedatur, quo intereà de rebus ſuis diſponere, & ad tuta commeare poſſent. Hæc Confœderati. Verùm cùm omnia à præcipuo huius Actionis ſcopo longè adhuc abeſſent, nihil certi de his fuit concluſum. Ipſis Kalendis Iulij (in vigeſimo quinto Delegatorum congreſſu, ſeu Seſſione) Religionis cauſa fuit propoſita, & à Confœderatis Articuli quidam ſunt exhibiti, quomodo ſcilicet ſubditi vtrimque ad illa loca, vbi alia viget Religio, commeantes ſeſe gerere debeant. Eorum ſumma eò pertinebat, vt Belgis Confœderatis ijſdem, quod ad hanc rem, priuilegiis & libertatibus vti liceret, quibus Angli in Hiſpania vtuntur, ex vi Pacificatorij Decreti cum Anglis facti. Cùm hac in re quidquam Regij concedere ſe poſſe dicerent, ante P. Naij ex Hiſpania reditum, Confœderati iterùm palàm proteſtabantur, clàm verò ringebantur, atque æſtuabant, intentis maximè in Franciæ Regem animis, cum quo Hiſpaniarum Regem occulta tum conſilia tractare metuebant. Et ecce, dum inter ſpem & metum, quem tandem exitum habitura eſſet inſtituta hæc pacis tractatio, omnium fluctuant animi, certo è Gallia adfertur nuntio, prçdictum Petrum Toletanum 19. Iulij Pariſios veniſſe, nec in eius tamen comitatu P. Naium, quem omnes tam cupidè exſpectabãt, comparere. Quocircà Ordines Confœderati de abrumpenda Tractatione conſilium ceperũt: quod vbi Archiducales cognouerunt, rogarunt eos, vt aliquantuli tẽporis moram adhuc patienter ferrent, tardè in Aula Hiſpanienſi omnia pro more expediri cauſati, ſimul vt Actionis continuatio in ſex ſeptimanas prolongaretur, quibus intereà forſan controuerſa aliqua explicari poſſint; cùm iam Daniæ Regis Legatus tractationis huiuſcemodi pertçſus omnino abire cõſtituit, quamuis tam Archiducales quàm Confœderati omnibus modis ei perſuadere conarẽtur, vt aliquãtiſper adhuc exſpectaret. At ille abire certus, 31. Iulij Confœderatis, ſequẽti deinde die, Kal. Augusti, Regiis valedixit; inter alia (vt fertur) hæc effatus, Multorum ſermonibus ſe olim Hiſpanicam audiuiſſe celebrari patientiam; & fateri quidem, eam ſua maiorem eſſe; ſtatimque poſtero die 2. Auguſti conuaſatis ſuis rebus iter eſt ingreſſus. Paulò pòſt, ſcilicet 14. Auguſti, Hagam-Comitis rediit Ioanninus Franciæ Regis Legatus, qui die 18. eiuſdem Auguſti in Ordinum Conuentu, quòd Regi ſuo Confœderatorum ſalus cordi

Inter cetera, Si pax infringatur, ſaltem ſemeſtre ſpatium ſingulis concedatur.

Vigeſima quinta Seſſione petitum, vt Batavi quoad Religionem tolerentur in Hiſpania, ſicut Angli.

P. Naio nõ redeunte, Fœderati abrumpere volũt omnem Actionem.

Excuſant Archiducales; nihilominùs Legatus Daniæ diſcedit.

1608

cordi vnicè eſſet, expoſuit. Ioannino deinde & aliorum Principum Legatis Actionis progreſſum & finem vrgentibus, die 20. Auguſti habita eſt Seſſio vigeſima ſexta, in qua præcipua illa de Libertate, Religione, Indico commercio, & limitibus, in medium iterùm fuere propoſita. De primo rogati Archiducales, ſe iam à Principibus & Dominis ſuis mandata accepiſſe reſponderunt, hanc quidem in ſententiam: Paratos eſſe tam Regem Hiſpaniarum quàm Archiduces iuri ſuo, ſiue ſummo imperio (*Souueraineté* Galli vocant) in Confœderatas Prouincias renuntiare; ſed eius loco duo hæc à Confœderatis poſtulare: Primum, vt vbique in ipſarum ditione Romanæ Catholicæ Religionis vſum & exercitium reſtituant: Alterum, vt ab Indica, tam Orientali quàm Occidentali, omnino abſtineant nauigatione. Ad cetera capita quod attinet, ſe putare ea à ſe conceſſa, vt plus abs ſe poſtulari non poſſit. Perſiſtentibus hac in ſententia Archiducalibus, Confœderatorum Delegati rem omnem ad Generalium Ordinum Conuentum detulerunt; qui, collatis etiam cum Franciæ & Magnæ Britanniæ Regum, & Palatini, Brandeburgenſis, & Lantgrauij Legatis conſiliis, die 23. Auguſti decreuerunt, Actionem abrumpendam eſſe; eiuſque Decreti exemplar (in quo omnia Acta præcedentia pro ſe interpretabãtur) 25. Auguſti ſignatum, Archiducalibus tradiderũt: qui cùm ſe illud lecturos, atq; inde conſilium capturos reſpondiſſent; vbi omnem actionem eo abrumpi viderũt, grauiter de Ordinum decreto apud Regum & Principũ Legatos conqueſti ſunt. Quare 27. Auguſti, dicti omnes Legati, qui Pacis tractationi velut ſequeſtri interfuerant, in Ordinum Conuentu comparentes, expoſuerunt, ſe quidem ad hoc munus à Principibus & Dominis ſuis delectos, in promouendo Pacis negotio, omnem quam potuerint operam collocaſſe, bona quidem cum ſpe, ſed ſiniſtro, quantum videtur, euentu. Ceterùm cùm ſibi à Dominis ſuis mandatum ſit, vt ſi Pax confici non poſſet, ad inducias ſaltem faciendas partem vtramque inducant, monitos velle Ordines, vt ſi eæ ab aduerſa parte impetrari poſſint cum Vnitarum Prouinciarum commodo, eas non aſpernarentur, his nimirum conditionibus; Vt eæ induciæ cum Confœderatis Ordinibus fierent tamquam cum liberis Statibus. Tum vt in Indiam, Hiſpaniam & omnia Archiducum loca tuta eis ſint commercia. Vt quæ iam tenent, omnia retineant. Licet autẽ valdè verendũ ſit, ne Hiſpaniarum Rex & Archiduces hęc omnia permittãt, ſuadere ſe tamen Ordinibus, vt eam tractationem nõ reſpuant: ſic enim cauſam ipſorum, ſi bellum iterùm gerendum ſit, iuſtiorem viſum iri. Inde ad Archiducales Delegatos ijdem profecti, ijſdem idem de induciarum tractatione conſilium dederunt; de quo tam hi quàm illi deliberaturos ſeſe reſpõderunt. Poſt varias cõſultationes Ordines Confœderati 30. Auguſti,

Legato Franciæ reuerſo, celebratur 26. Seſſio.

Poſtulata duo; Primũ, Religio vbique reſtituatur. Secundum, ab India omnino abſtineatur.

Fœderati decernunt omnem Actionem abrumpendam.

Archiducalibus de hoc apud Legatos conqueſtis, inſtant illi, ſaltem de induciis agatur.

Multis hoc rationibus Legati vtrique ſuadent.

1608

prædictis Legatis hanc in sententiam responderunt: Vt de multorum annorum induciis agatur, consentire se, ijs conditionibus quas Legati suprà proposuissent, ita tamen, vt simpliciter & absolutè ipsorum Status liber & sui iuris pronuntietur, neq; posteà, cessantibus induciis, eorũ libertas in dubium reuocetur. Sed Archiducum Delegati 3. Septembris iisdẽ Legatis responsi loco declararunt, se nihil de faciendis sub hac conditione induciis in mandatis habere; ceterùm Legatorum hoc postulatum Bruxellas misisse, ac intra quatriduum inde responsum exspectare. Quo ad 7. Septembris accepto, duobus sequentibus diebus aliquoties cum prædictis Legatis congressi, Principum suorum mentem aut consilium nequaquam esse responderunt, sub his conditionibus cum Vnitis Prouinciis facere inducias; ab Archiduce nihilominùs induciarum illam formulam ad Hispaniarum Regem missam, ac sperare ante exitum Septembris responsum accepturos. Interim, si Confœderatis Ordinibus placeat, paratos se esse cum ipsis iam factas inducias in septẽ annos prorogare. Quod autem ad Indica & Hispanica commercia attinet, effecturos Archiduces, vt gratiosè omnia constituantur; sed sperare se vicissim, Ordines quoque pari modestia vsuros. Responsum hoc Archiducalium, Legati prædicti eodẽ die ad Ordines retulerunt, addentes pręterea, quandoquidem existimarent Confœderatis hæc non magnopere placitura, rogare se, vt saltem Delegatis alterius partis ad exitum vsque Septembris ibi manere liceret; quod concessum est 13. Septembris, hoc tamen addito, vt si intra hoc tempus ijdem pleniora mandata non acciperent, ad discessum sese compararent. Quocircà, frustrà adhuc semel 25. eiusdem mensis tentatis Regum & Principũ Legatis, Archiducales iam conuasare res suas, & impedimẽta pręmittere cœperunt, conductis nauigiis, & petitis ab Ordinibus Salui-conductus Willebroucum vsq; litteris. Et 28. quidẽ Septembris Mauritio Comiti ac Orangiensis Principis viduæ; postridie verò omnibus Regum & Principum Legatis valedixerunt. Tandem vltimo Septembris Spinola, Richardottus & Mancicidor in Ordinum Conuentum venerunt; vbi Richardottus multa de sinceritate Regis & Archiducum in hoc omni negotio protestatus, multa etiam de Ordinum præcisis resolutionibus conquestus, grauibus verbis eos monuit, vt diligenter, quid iam ipsis oblatum esset, considerarent, nec tam pręfractè reijcerent, quod frustrà olim forsan essent requisituri. Quòd si iterùm bello dederint causam, omnem sanguinem, qui in eo posthac effundetur, ipsis imputatum iri. Ad hęc Ordines omnia in Regem & Archiduces retorquendo respondebant. Inde Spinola paucis verbis suam quoq; sinceram intentionem exposuit, quam videat nunc magno cum dolore impediri. Denique cum cęrimoniis aulicis salutatis omnibus, sumptoq; apud

Sed heus! Fœderati ante omnia volunt liberi decerni, Archiducales negant.

Interim pati Archiducem dicunt, vt induciæ, quæ nunc sunt, in septennium prolongentur.

Tandem Fœderati vix patiũtur, vt vsque ad finẽ Septembris Archiducales ibi maneant.

Archiducales multa protestati ad abitum se parant.

Nihilominùs cum cærimoniis Aulicis deducuntur.

apud Comitem Mauritium prandio, post meridiem in viam sese dederunt. Spinola sanè discessurus magna liberalitate omnes, ac præsertim domesticos in diuersorio prosecutus est, erogatis circiter quinque florenorum millibus. Comitatus est eos Mauritius Rijswijcum vsque, at eius frater Henricus Nassouius ad portum Delphensem vsque; vbi conscensa Mauritij celoce, & aliis ad ipsorum vsum conductis nauigiis, vnà cum Domino Lirano Willemstadij Gubernatore, & Duuenuordio Hollandiæ Admiralio, Dordracum preteruecti, 2. Octobris sæua iactati tempestate manè Lilloum appulerunt. Hîc cùm ad suos Liranus & Duuenuordius reuerti vellent, ac Delegatis valedixissent, ab iisdem rogati sunt, vt Antuerpiam vnà proficiscerentur. Intereà spe pacis præcisa, Regum & Principum tamen Legati, sed Galli inprimis & Angli, de induciis faciendis consilium Ordinibus rursum proposuerunt. At Zelandi & Amstelerodamenses omnem etiam induciarum mentionem præfractè reiecerunt, quibus quoque Enchusiani & Hornani se posteà adiunxerunt. Interim vulgus vtrobiq; tam in Vnitis quàm aliis Prouinciis inter spem & metum adhuc pendebat. Et Ioanninus quidem Francorum Regis Orator cum Delegatis quibusdam aliis Bruxellas quoque ipse excurrit. Ibi propositæ sunt aliquę cōditiones, & in Hispaniam ipso adhuc mense Octobri per P. Inigum de Brisola Archiducis Confessarium transmissæ. Interim vulgò iactatur, Hispaniarum Regem, nuper appulsæ Indicę classis fretum opibus, multa millia militum conducere, hinc Confœderatos ecóntrà præter terrestrem exercitum etiam trecentarum nauium classem armare; induciæ nihilominùs de mense in mensem vtriusque partis consensu prolongantur.

1608

Redeunt Spinola & socij in Brabantiam.

Nihilominus Legati Franciæ & Angliæ adhuc instant pro induciis.

Ianuario mense acerrimum gelu fuit, adeò vt Scaldis ad Antuerpiam glacię constrictus multa hominum millia in oppositum Flandriæ littus 10. die eius mensis & sequentibus gregatim transmiserit. Hugo Oneal Hibernus, Comes Tyronensis, rebus aduersus Anglos bello in Hibernia gestis notus, sibi ab iisdem metuens, cum vxore ac familia sese ex ea insula subduxit, Romamque veniens à Paulo V. Pontifice perbenignè exceptus est. Sub idem tempus Antonius Emmanuel, Vunthi Marchio, à Rege Congi Romam ad eumdem Pontificem, obedientiæ præstandæ causa missus Legatus, ibidem paucis post aduentum diebus obiit, in basilica S. Mariæ Maioris conditus. Eodem hoc anno Vincentius Mantuæ Dux Ordinem Equitum instituit, in memoriam sacratissimi Sanguinis Christi, Paulo V. Pontifice approbante. Idem Dux, cùm aquis Spadanis valetudinem curasse videretur, salutatis Bruxellæ Archiducibus, 6. Septembris in Hollandiam transmisit, & plures ibi vrbes, à Dordraco Amstelodamum & Harlemum vsque, lustrauit; sed cursim, ita vt die 13. eiusdem

VARIA.

Comes Tyronius Hibernus benignè à Papa Romæ excipitur.

Dux Mantuæ Belgiū in transitu videt.

1608 dem Septembris cum Mauritij celoce in Brabantiam reuersus sit. In Hungaria Archidux Matthias Rudolphi Cæsaris frater Heiduccos, Danubij ripam vtramque incolentes, Possonij Comitiis habitis rebellantes reprimit, inito nouo fœdere cum Hungaris & Austriæ Proceribus. Cæsar hoc in deteriorem partem interpretatus armatur in fratrem; tandem pax constituta est opera Dietrichsteinij Cardinalis. Hę conditiones latæ: Cęsar Rudolphus Tyrolensem Comitatum & adiacentes Prouincias recipiet; Matthias Austriæ Præfecturam, idemq; Hungariæ Rex inaugurandus erit, & Boëmiæ heres, si Rodolphus sine mascula prole herede diem clauserit. Matthię Hungarica inauguratio, peracta anno sequente. Sexto Septembris Palatini Electoris Legati, qui Pacificatoriæ tractationi in Haga-Comitis interfuerant, Coloniam ingressi, inde ad suos redierunt, Brandeburgici Legato Dusseldorpij digresso.

Cæsar acta fratris sinistrè interpretatur, sed mox pax coit.

Legati Palatini & Brandeburgensis ad suos ex Hollandia redeunt.

1609 Hoc anno 9. Februarij iterum Ioanninus, Regis Franciæ Legatus, eiusq; collegæ, simulq; Magnæ Britanniæ Regis Legati Antuerpiam venerunt, quò itidem Spinola, Richardottus & Verreyckius venerant, de conditionibus induciarum extremùm disceptaturi, eo euentu, vt ineunte Martio, instantissima dictorum Legatorum Regiorum diligentia & industria plerique ea iam induciarum iacta fundamenta existimarent, vt de felici progressu vix dubitari possit. Quare, reuersis in Hollandiam ijsdem Legatis, cùm de iis quæ Antuerpiæ acta essent, in Ordinum Conuentu 14. Martij retulissent, effecerũt, vt Comitia Ordinum die 22. Martij Bergopzomi celebrarentur, vbi Deputati sunt ex ijs infrà nominandi, cum amplissima potestate conueniendi & transigendi de longi temporis induciis, prout ex commodo Reip. fore iudicarent. Locus colloquio seu tractationi destinatus Antuerpia. Quò cùm rediissent 23. Martij dicti Regum Franciæ & Magnæ Britanniæ Legati, post biduum, hoc est die 25. eiusdẽ mensis, eò quoq; venerunt ab Ordinibus Confœderatis Deputati, mox nominandi. Qui cùm aliquoties cum Regis Hispaniarum & Archiducum Legatis in Curiam seu domum Senatoriam conuenissent, tandem 9. Aprilis in eam quæ sequitur formam inducias pepigerunt:

Extremùm de induciis Antuerpiæ disceptatur.

Præeuntibus Franciæ & Angliæ Legatis, veniũt & Fœderati Antuerpiam.

« NOTVM sit omnibus. Cùm initis primùm induciis seu intermissione armorum 24. Aprilis anni 1607. in mẽses octo à Sereniss. Principibus Archiducibus Alberto & Isabella Clara Eugenia, cum Ordinibus Generalibus Prouinciarum Fœderatarum Belgij, iisdemque sæpiùs protractis, ac demum ad finem anni proximè sequentis 1608. continuatis, pluries sed frustrà de pace esset actum, ac deinde Christianissimi Franciæ, & Magnæ Britanniæ Regum Legati diuturnas inducias proposuissent, certis conditionibus firmandas, scriptoque contentas in manum dato vtriq; parti, multa cum prece & suasione, vt iis vtriq; acquiescerẽt:

Tandem induciæ in 12. annos cõstituuntur.

tandem

„ tandem hac die 9. Aprilis anni 1609. conuenientes Antuerpiæ D. Ambrosius Spinola, Marchio à Benaffro, Eques Ordinis Velleris aurei, & Consiliarius aulicus & Castrensis Regis Catholici, Duxq; vniuersi eius exercitus; D. Ioannes Richardottus, Eques, Dominúsq; in Barly, Consiliarius Status, & supremus Secreti Concilij apud Archiduces Præses; Ioannes Mancicidor, bellicus Consiliarius & Secretarius Regiæ Maiestatis; R. P. Ioannes Naius, Generalis Commissarius Ordinis S. Francisci in Belgio; & Ludouicus Verreyckius Eques, Audientiarius, & primarius Archiducum Secretarius, ex parte Regis Catholici, dictorúmque Archiduchum: ex parte verò Ordinum Confœderatarum Prouinciarum D. Guilielmus Ludouicus Comes à Nassau, &c. D. à Bilstem, Præfectus Frisiæ, Groningæ, &c. D. Walradus, D. de Brederode, Vianen, Vicecomes de Vtrecht; D. Ameidem, Cloetingen, &c. D. Cornelius à Gend, D. in Louen, & Meyniswick, Vicecomes & Iudex Imperij vrbisq; Neomagi; D. Ioannes ab Oldenbarneuelt, Eques, D. in Tempel, Rodenrijs, &c. Aduocatus & Custos Sigilli, & Chartophylax Hollandiæ & Westfrisiæ; Iacobus à Maldre, Eques, D. in Heyes, nobilitatem Zelandiæ repræsentans, & consiliarius Statuum ibidem; Gerardus de Renesse, D. ab A. Streefkercken, Nieuleckerlandt, &c. Gellius Hillama I. V. D. Consiliarius Frisiæ; Ioannes Sloot, D. in Sallick, Satrapa dominij Vollenhoo, & Castellanus in Kunder; Abel Conders ab Helpen, D. in Fan & Cantes, Consiliarius Groningensis, &c. Hi, inquam, conuenientes cum diligenti intercessione & Consilio infrascriptorum Regiorum Legatorum D. Petri Ieannin, Equitis, Baronis à Chagny & Montieu, Consiliarij Regis Christianissimi, Præsidis, & Legati extra ordinem apud Ordines Confœderatos; & Eliæ de la Place, D. in Russy, Vicecomitis de Michault, Camerarij eiusdem Regis, & Præfecti in Vitry, ordinarij Regis ad eosdem Ordines Legati; nec non Magnæ Britanniæ Regis Legatorum Richardi Spenseri Baronis in Wormeleython, &c. Magnæ Britanniæ Regi à Camera & Consilijs, & Rudolphi Viniuodi, Equitis, ad Confœderatos Ordines iam dicti Regis Legati ordinarij, pro induciis inuicem acquieuerunt, his conditionibus sequentibus:

1609

Nomina Deputatorum ex parte Regis Hisp. & Archiducum.

Deputati ex parte Ordinum Prouinciarum Vnitarum.

Nomina Legatorũ Regum Franciæ & Angliæ.

I. Serenissimi Archiduces profitentur, tum suo tum Regis Catholici nomine, se paratos agere cum Ordinibus Generalibus Prouinciarum Fœderatarum, sub qualitate, & tamquam eas liberas agnoscentes, in quas nullum dominij ius prætendant, & cum ijs inducias transigere, ijsdem nominibus & qualitate, vti his præsentibus scriptis transigunt in hunc modum.

Transigitur cum Fœderatis sub qualitate, & tãquam liberos eos agnoscẽdo.

II. Videlicet, has ipsas inducias fore firmas atque sinceras in annos duodecim; quibus omnis hostilis actio, cuiuscumque sit rationis, cohibebi-

1609 bebitur à Rege Catholico, Archiducibus, & viciſſim Ordinibus Generalibus, ſiue mari ac fluuiis ſiue terra, in quouis Regno ac ditione ipſorum, inter ſubditos cuiuſcumque conditionis, nec loco nec perſonis exceptis.

Quodquiſque tenet, id durantibus inducíis tenebit.

III. Vtraque pars in poſſeſſione firma permanebit terrarum, vrbium, locorum ac ditionum, quibus inpræſentiarum fruitur; ita vt nihil impedimenti ſibi mutuò ſit allatura toto tempore induciarum. Quo genere continentur etiam pagi, municipia, Arces, ijſque adiuncti agri ſeu fundi.

Commercia erunt libera in omnibus partibus Europæ; extra, cum reſtrictione.

IV. Incolæ ſubditique Regis Catholici, Sereniſſ. Archiducum, & Ordinum, mutua inter ſe amicitia & familiaritate fruentur; nulluſq; erit præteritarum offenſarum, acceptorúmque damnorum ſenſus, & amarior recordatio. Liberum etiam erit commorari in vtriuſque partis Prouinciis, & commercia tutò exercere. Quod tamen Rex Catholicus intra certos limites reſtringit; Regna nimirum ac ditiones in Europa ſitas, aliáq; loca maritima, in quibus Regum Principúmque amicorum & fœderatorum ſubditi verſantur, & commercium agunt. In portibus verò, lociſq; extra hos limites conſtitutis non licebit ipſis Ordinibus eorúmve ſubditis commercium agere, niſi à Rege Catholico fuerit conceſſum. Poterunt tamen negotiari, ſi volent, in aliorum Principum, Dominorum, populorúmve etiam extra eoſdem limites Prouinciis, quibus id erit gratum; neque ipſe Rex eiúſve Magiſtratus aut ſubditi, quique ei ſunt addicti, hac de cauſa vllum impedimentum afferent, perſuaſis in contrarium Principibus, Dominis, populíſve, qui hanc eis dederint facultatem. Quod intelligitur tum de ſubditis Ordinum, tum de ſociis quibuſcum commercium exercebunt.

Hoſtilitas tamen omnis etiam in remotiſſimis locis ceſſabit, ſaltem poſt annum.

V. Et quoniam longiore temporis ſpatio eſt opus, vt moneri poſſint hoſtiles deponere animos, qui citra hos limites vias obſident nauibus armiſque inſtructi, ſtatuitur, intra annum tantùm inducias ijs in locis robur habituras; ſi tamen priùs nuntij induciarum eò peruenerint, ſtatim omnis hoſtilis vexatio reprimetur; ſed exacto anni curriculo, ſi quid hoſtiliter actum ſit, damna ilicò reparabuntur.

Neutri in aliorum terris maiora tributa ſoluent, quàm ſubditi.

VI. Prouinciarum Regis Catholici, Sereniſſ. Archiducum, & Ordinum ſubditis tributum vtrimque maius non imperabitur cauſa commercij mutuis in terris, quàm ipſiſimet locorum incolis, & amicorum ac fœderatorum ſubditis.

Gaudebũt Hollandi etiam Articulis ſecretis Anglicanis, quos infrà lege.

VII. Erit etiam ijſdem incolis ac ſubditis Ordinum eadem libertas ac ſecuritas in terris Catholici Regis & Archiducum, quæ conceſſa eſt Regis maioris Britanniæ ſubditis, poſtremo Pacis fœdere, & conditionibus arcanis cum Præfecto equitum Caſtiliæ tranſactis.

VIII. Nefas erit mercatores, naucleros, ſocios nauales, eorum naues, onera,

onera, merces, ceteramq; ſupellectilem apprehendere, occupare, ſiue vi Edicti cuiuſdam generalis aut ſpecialis, aliáve de cauſa, etiam bellica, ne quidem obtentu defenſionis publicæ vtilitatis ſuæ regionis. Hinc tamen non prohibentur communes iuris ac iuſtitiæ actiones, detentioneſque, legum vſitato more ſeruato, debitorum cauſa, conuentorum, tabularum; in quo ratio æqui iuxta leges ſeruetur. 1609

IX. Quod attinet ad commercia Prouinciarum Belgicarum & tributorum, quæ ratione mercium imperantur, ſi quid graue in poſterum deprehendatur, & incommoda ex eo naſcantur, expoſitis hinc inde rationibus, decernantur arbitri, qui communi conſenſu & iudicio modum rei ſtatuant quantum fieri poterit; ita tamen vt nihil in Inducias damni redundet, etiamſi ſuper his rectè inter ſe non conuenirent.

Si incommoda deprehendantur, decernent Arbitri; nec propterea Induciæ violabuntur.

X. Si quæ pronuntiata fuerint in homines diuerſarum partium iudicia & decreta, quibus nullius patrocinium interceſſit ſeu præſtò fuit, ſiue de ciuilibus ſiue capitalibus agatur, circa ipſos reos aut eorum fortunas tempore Induciarum effectum nullum ſortiantur.

XI. Ius pignorandi nulli conceditur Induciarum tempore, niſi cauſa cognita, & pro re nata, cùm ſcilicet per leges Imperiales, modoque ab ijs præſcripto licet.

XII. Ad portus appellere, ingredi, moram facere cum nauibus bellicis aut milite non licebit, nec in plagis ac littoribus vtriuſuis ditionis commorari, ita vt inde ſuſpicio metúſve poſſit oboriri, niſi annuente loci Præfecto. Quòd ſi fortè tempeſtas ac procella in has oras impuliſſet, aut quædam neceſſitas, vitandi cauſa periculi, toleretur.

Alterutris non annuentibus, non licebit circa portus armatas naues habere.

XIII. Quorum bona occupata, publicata, proſcripta belli cauſâ fuerunt, ijdem, vel heredes, vel quorum intereſt, repetent eam hereditatem auctoritate propria; eaq; fruentur Induciarum tempore, vi preſentis pacti, etiam nulla formula Iuris adhibita, etiamſi huiuſmodi bona Fiſco addicta, oppignorata, donata reipſa fuerint, & conuentus pactaque interceſſerint, etiam eiurationes adhibitæ fuerint, vt ij quorum bona propria erant, deinceps his penitùs excluderentur. Ea tamen conditione id fiet, vt non liceat tempore vſus ſine facultate Sereniſſ. Archiducum vel Ordinum ea bona alienare, imminuere, vel aggrauare.

Bona conſiſcata reſtituentur; non tamen poterunt alienari, aut grauari.

XIV. Quod & cedet in vtilitatem heredum vitâ functi Principis Orangiæ, ex cauſa iuris in Salinas Comitatus Burgundiæ, quæ quidem illis iam inde cedunt ac relinquuntur vnà cum adiacentibus ſiluis. Quod verò ſpectat ad litem Caſtelbelini, in Mechlinienſi Curia, ſuperſtite adhuc Orangiæ Principe, contra Procuratorem Generalem Catholici Regis intentatam, pollicentur Sereniſſimi Archiduces daturos ſe operam, vt intra annum æquabili iure dirimatur, ex

Idem conceditur quoque nominatim heredibus Principis Orangij.

quo lis contestata fuerit, sine vlla longiori mora vel comperendinatione.

XV. Si Fiscus quædam voci subiecit præconis hinc inde addicta Ærario bona, eaque diuendita mancipauit, qui ea vi huius pacti recuperant, contenti erunt reditu pretij constituti prædio, lege sex nummorum cum quadrante annuè in singulos centum constituta; summaque singulis annis tempore Induciarum persoluetur, eorum opera & cura, qui ea bona empta possident; si id non fecerint, licebit ipsa prędia iure occupare.

Ex bonis venditis annua præstabitur pensio ad ratam.

XVI. Quòd si verò hæ mancipationes venditionesq; bonorum iure transactæ sint causa debiti eorum, quorum erant bona propria ante proscriptionem, tunc licebit illis, vel heredibus, & quorum interest, ea repetere, persoluto intra annum pretio, à die huius pacti ducendo exordium. Quo elapso tempore deinceps ad id non admittentur. Ipsa verò redhibitione facta, licebit pro arbitrio bonis vti, nulla alia potestate iuris aut indulti requisita.

XVII. Non tamen hæc redhibitio locum est habitura ratione domorum, quæ in vrbibus sitæ sunt, ijsdemque de causis diuenditæ fuerunt, idque ob incommoda & detrimenta quæ in emptores redundarent, quòd sæpè in ijs multa reparari potuerunt, quæ discutere, summamque impensarum describere longum ac difficile foret.

In domibus tamen redhibendis minus quid conceditur, & quare.

XVIII. Reparationum, quæ factæ sunt ceteris in bonis diuenditis, quorum redhibitio licita sit, impensæ si repetantur, Iudices vsitati, cognita causa, rationem iuris æquabilem tenebunt; ac tantisper possessiones manebunt hypothecæ nomine obligatæ pro dictis reparationibus seu meliorationibus; ita tamen, vt emptoribus non sit fas iure retentionis vti, quo illis soluatur, aut satis fiat.

XIX. Si publica quædam opera & munimenta hinc inde procurata fuerint, auctoritate publica ijs in locis, quę vi huiusce pacti Dominis restitui debet, Domini acquiescent pretio à Iudicibus vsitatis definito, siue de loco agatur, siue de iurisdictione, nisi aliter partes inter se conueniant.

Pro fundis ad opera publica adhibitis, Iudices de pretio constituent.

XX. Bona Ecclesijs, Collegijs, alijsque pijs locis addicta, quæ sita in Prouincijs fœderatis, spectantque ad Ecclesias, beneficia, & Collegia sub potestate Archiducum constituta, ante Kalend. Ianuarias anni millesimi sexcentesimi septimi non alienata restituentur; quibus ipsa pia loca fruentur tempore Induciarum, sic tamen vt non habeant alienandi minuendíve facultatem, prout suprà præscriptum est. De bonis autem ante id tempus diuenditis, vel in solutionem datis ab Ordinibus alicuius Prouinciæ fœderatæ, statuatur reditus pretij singulis annis persoluendus lege sextidecimi denarij ad centum, ab ea Prouincia, quæ manci-

Eadem quoq; erit ratio redhibendi bona Ecclesiastica.

mancipationes bonorum fecerit; ſintque attributæ pecuniæ tam idoneis nominibus, vt tuta perſolutio ſit. Idem ſimili modo præſtabitur à Sereniſſ. Archiducibus ſuis in terris. 1609

XXI. Quibus publicata bona reſtituenda ſunt, non teneantur perſoluere onera reddituum, aut muniorum, quæ ſpeciatim ijs bonis ſunt annexa, pro eo tempore, quo vſu caruerunt. Quòd ſi quis actionem ijs intendat, hinc inde Iudicum ſententijs abſoluantur.

Nec teneantur etiam bona ad reditus, niſi pro tempore redhibitionis.

XXII. Eodem modo ex vi huius contractus nemo quidquam in ea bona quæ vel vendita vel meliora à quoquam facta fuerint, præter id quod ius & æquitas poſtulat, ad quod illa obligata fuerint, poſtulare præſumet.

XXIII. Valebunt ſententiæ de bonis iuribuſque confiſcatis latæ, quoad eos qui Iudices ratos habuerunt, quique legitimo patrocinio non caruerunt; nec poterunt tales qui cauſa ceciderunt rem irritam efficere, niſi ſecundùm leges agant.

XXIV. Sereniſſimi Archiduces & Ordines conſtituent Magiſtratus, iuris miniſtros, & politicæ diſciplinæ vindices ijs in vrbibus & caſtellis ſeu munitis locis, quæ vi huius pacti legitimis Dominis in vſum tempore Induciarum cedere debent.

Principes viri etſi recipient fructus ſuorum bonorum, non tamen recipient iuriſdictionẽ.

XXV. Supellex occupata, & proſcripta, tum prouentus qui ante confectionem huius pacti euenerunt ſeu ceſſerunt, reſtitutioni non ſint obnoxia.

XXVI. Actiones de rebus mobilibus, quæ in gratiam & vtilitatem priuatorum vtrimque ab Archiducibus vel Ordinibus ante Kal. Ianuarias ſupradicti anni 1607. remiſſæ fuerunt, penitùs extinctæ hinc inde ſunto.

XXVII. Tempus quod fluxit, dum bellum geſtum eſt, ducto initio ab anno milleſimo quingenteſimo ſexageſimo ſeptimo vſque in præſens, non computabitur ad inducendam præſcriptionem inter partes.

Tempus belli præteriti nuſquam inducet præſcriptionẽ.

XXVIII. Qui belli tempore in regiones neutras ſeu liberas ſe receperunt, commodis quoque Induciarum gaudebunt, poterúntque, vbi placuerit, commorari, atque ad priſtinas ſedes ſecurè habitatum reuerti, obſeruatis regionis legibus, ita vt occaſione cuiuſcumque habitationis, vbicumque libuerit, bonis exui, aut eorum vſu priuari nequeant.

XXIX. Nullæ munitiones nouæ, durantibus Inducijs, in toto Belgio, vel ab vna vel ab altera parte excitabuntur.

XXX. Gentilibus à Naſſau non poterit lis intendi, decurrentibus Inducijs, nec perſonæ apprehendi, nec bona occupari, vel ob æs alienum

Nullæ munitiones nouæ, durantibus Inducijs, fient.

1609 contractum à vita functo Principe Orangiæ ab anno 1567. ad eius obitum vsque, vel ob reliqua redituum, quæ bonis iam occupatis & obligatis non sunt soluta.

Facta fraude non tamen propterea In duciæ rumpentur.

XXXI. Si facta fraus his Inducijs fuerit à priuatis hominibus, nullo mandato Regis Catholici, Archiducum, Ordinum, damnum illatum eo in loco resarcietur, vbi fraus facta, si modò deprehensi rei fuerint; vel aliàs in proprijs domicilijs: alijs autem in locis nec periculum vitę, nec libertati intentabitur, nec bona inuadere licebit, nec ea de causa Inducias dissoluere; sed, denegata iustitia, secundùm leges sibi prospicere, vtpote iure oppignorandi.

XXXII. Omnes exheredationes, & dispositiones, belli aut partium odio factæ, irritæ sunto.

Vtrimque absolutum erit ius adeundæ hereditatis.

XXXIII. Subditi & incolę Prouinciarum hinc inde, Archiducum & Ordinum, quamcumque personam gerant, idonei iudicantur ad mutuum ius hereditarium, siue intercedente testamento, siue ab intestato, pro locorum consuetudine. Quòd si hactenus quibusdam hereditas obtigerit, eam tutò possideant.

XXXIV. In bello capti hinc inde, nullo pretio redemptionis numerato, libertate donantur.

Vtrimque viæ publicæ immunes præstabuntur à periculis.

XXXV. Vt autem studiosiùs hoc pactum obseruetur, vltrò citroque pollicentur Rex Catholicus, Archiduces & Ordines, operam dare publicas vias à periculis immunes efficere, vtque maria & flumina tutò nauigari possint, & ab excursionibus turbidorum hominum, prædonum seu latronum vindicentur: qui si comprehendantur, pœnas scelere dignas luant.

XXXVI. Pollicentur prætereà, nihil se molituros contra huiusce pacti decretum, neq; passuros ab aliquo directè aut obliquè quidquam fieri; sin minùs, nulla mora expiatum iri. Ad rerum autem omnium exactiorem obseruantiam, fidem suam vltrò citroq; obstringunt; quin Rex Catholicus & Archiduces, eorumque successores, quò validius sit iusiurandum, nomenque signo proprio insigniendum, eiurant leges, consuetudines, ceteráque huic pacto contraria.

Signabit Rex Hisp. hoc pactum intra tertiũ mẽsem, alij principales intra quartum diem.

XXXVII. Pactum hoc ratum & authenticum habebunt Rex Catholicus, Archiduces, & Ordines, litterasque suas auctoritatem publicarum Tabularum obtinentes, ipsi quidem Archiduces & Ordines mutuò sibi tradent conuenienter descriptas intra quartum diem; Rex verò Catholicus suas intra tertium mensem, vt spondent Serenissimi Archiduces, decenti forma modoque expressas, quò possint Ordinum Optimates, eorúmque subditi reipsa frui emolumento huiusce pacti cum securitate.

XXXVIII.

XXXVIII. Pactum hoc ijs in locis promulgabitur, vbi de more solet, & expedire videbitur, simulatque quod ratum est, scripto litterisque Sereniss. Archiducum constiterit; iamque nunc decretum & constitutum esto, vt ab omni hostilitate abstineatur. 1609

Actum & conclusum Antuerpiæ dicta die nona Aprilis, anno millesimo sexcentesimo nono: Et signatum per Dominos Legatos Regum, Christianissimi, & Magnæ Britanniæ, vti arbitros & sequestros; nec non per Dominos Deputatos Regis Catholici & Sereniss. Archiducum ex vna parte, & per Dominos Deputatos Ordinum Prouinciarum Confœderatarum ex altera parte. Et erat signatum, *P. Jeannin*, &c. *Elie de la Place*, &c. & sic deinceps singulorum nominibus suprà recensitis. Publicatæ autem sunt hæ Induciæ (postquam ab ipsis quoque Archiducibus & Ordinibus Confœderatis obsignatæ fuerunt) Antuerpiæ die decimoquarto eiusdem Aprilis; summa quidem earum tunc præconis voce magnâ totius populi lætitiâ proposita, paulò pòst autem singulis Articulis supradictis quoque diuulgatis. Mox etiam Serenissimi Archiduces, quod spoponderant, pro habenda Regis Catholici confirmatione, instabant, quæ & suo tempore à dictis Archiducibus per Audientiarium Verreyckium ad Ordines Hagam-Comitis transmissa est, hoc tenore:

Ita Actum & signatum ab arbitris & Deputatis Antuerpiæ.

Publicantur Induciæ primũ summatim; dein etiam omnes Articuli.

„ Viso Induciarum à Serenissimo nostro fratre & sorore Alberto &
„ Isabella Archiducibus, tam suo quàm nostro nomine, cum Vnitarum
„ Prouinciarum Ordinibus de nostro consensu factarum exemplo, & Ar-
„ ticulis, omnibusque diligenter perpensis, Nos quantum ad nos attinet,
„ prędictas Inducias laudamus, approbamus & confirmamus. Manda-
„ mus insuper, vt toto illo constituto tempore perfectè ac plenè eæ ser-
„ uentur. Speramus autem vicissim à prętatis Ordinibus, durantibus his
„ Inducijs, Catholicos, qui inter ipsos sunt, benè tractatum iri; promitten-
„ tes, & assecurantes in fide & verbo Regio omnia nos punctualiter fa-
„ cturos. In cuius rei fidem sua Maiestas præsentibus subscripsit, & Re-
„ gium suum sigillum apposuit. Datum Segouiæ 7. die Iulij, anno mille-
„ simo sexcentesimo nono.

Confirmatio Regis Hispan.

Quin etiam mense Maio prælo publicati fuerunt tres illi Articuli, dicti Arcani seu Secreti, (quorum mentio est supra Articulo 7. harum In-
„ duciarum) isto titulo: Moderatio, quoad rationem procedẽdi per Inqui-
„ sitionem contra subditos Regis Angliæ in Hispania. Primò, Si fortè in re
„ aliqua ante ingressum suum in Hispaniam deliquerint, pro ea ab Inquisi-
„ tione contra eos Actio ne instituatur. Secundò, Quòd si ingredi Eccle-
„ sias nolint, nemo eos cogat; si verò eas ingrediantur, debitas & consuetas
„ reuerentias sacro Altaris Sacramento ibi pręsenti exhibento. Ac similiter,

Articuli Anglicani, de quibus suprà art. 7.

1609 si venerabile Sacramentum in platea sibi occurrere viderint, reuerentiam «
genuum flexione impendant, aut aliàs in plateam aliam, vel in domum «
aliquam secedant. Tertiò, In his si quisquam deliquerit, Inquisitio con- «
tra talem procedendo, non poterit sequestrare, nisi ipsius solius delin- «
quentis propria bona: liberam autem dimittet nauem, & quæcumque «
delinquentem non concernunt. «

Modus procedendi ex his Articulis secretis dictis.

Et hoc est Induciarum in duodecim annos tanto labore sancitum pactum. Concedat pro immensa sua benignitate Deus, fruamur aliquando post illas Christiana tandem firmaque Pace. Ita voueo, & calamum pono.

FINIS.

INDEX RERVM IN ANNALES TVMVLTVVM BELGICORVM.

Numerus paginam, littera a *principium,* b *medium,* c *finem paginæ, designant.*

Nussiam

Andreas

Andreas

sed

Barcino-

ad Beb-

quando

in

alia

Turrim

tum

pro

Egmon-

P.Naium,

F.

VVeerder-

H.

Scriptum,

&

Regi

hinc

I.

vt

K

Lac-

ab

M.

Spinola

O

Gan-

P

Pom-

Q.

R

S

Sal-

T

egre-

Trai-

Vas-

Comitem

Z

item

ANTVERPIÆ,

EX OFFICINA PLANTINIANA

BALTHASARIS MORETI.

M. DC. XXIII.

LABORE ET CONSTANTIA